EXPOSITIO EPISTOLÆ D. PAULI AD COLOSSENSES,

PER

Reverendum in Chriſto Patrem

JOANNEM

Sariſburienſem Epiſcopum

in lucem edita:

Olim ab eodem, Dominæ MARGARETÆ in Academia CANTABRIGIENSI profeſſore theologico, dictata.

EDITIO SECUNDA.

AMBROS. ſerm. 68.

¶ *Quæ Pauli epiſtola non melle dulcior, lacte candidior?*

CANTABRIGIÆ

Apud THOMAM & JOANNEM BUCK, celeberrimæ Academiæ typographos.

Anno MDCXXX.

ALMÆ MATRI
ACADEMIÆ
CANTABRI-
GIENSI,
VIRTUTE, PIETATE,
SANÆQUE DOCTRINÆ
PROFESSIONE SEMPER
CELEBERRIMÆ,

Haſce theologicæ ſuæ profeſsionis primitias, in ea olim natas, jam denuo renatas, amoris & honoris ergô,

JOANNES DAVENANTIUS
devotiſsimus alumnus libens meritóque dat, dicat, conſecrat.

Chriſtiano lectori.

ACcipe benevolo animo commentarios hoſce in epiſtolam PAULI ad *Coloßenſes*, quibus theologicæ noſtræ profeſſionis tyrocinium, in celeberrima Academia *Cantabrigienſi* olim exercuimus. Ægrè à me impetravi, ut in tanta copia doctiſſimorum interpretum, paterer tenuem hunc meum laborem exire in publicum: vicit me tamen ad extremum amicorum importunitas; quibus viſum eſt ex hoc opere noſtro ad eccleſiam Chriſti (cui me meáque omnia inſervire oportet) aliquid emolumenti poſſe redundare. Utere nunc (ſi lubet) hac operâ noſtrâ, lector benevole; ſed eâ lege, nè aut in verbis quicquam expoliti ab eo expectes, qui apoſtolum explicat omnia verborum lenocinia ex profeſſo abdicantem; aut in ipſa expoſitione aliquid eximii ab eo efflagites, qui ſe unum è multis agnoſcit, & in conferta turba expoſitorum latere potiùs ſperat quàm eminere. Si ad clariorem apoſtolicæ mentis intelligentiam aliquid lucis attulerim, ſi tyrones in theologia hac meâ lucubratione nonnihil adjuverim, inſtituto meo ſatisfactum eſt; expectationi etiam (utì opinor) tuæ. Quiſquis ex hoc ſcripto noſtro fructum aliquem perceperit, Deo gloriam omnem refundat; à quo *ſufficientiam* noſtram ad hoc opus perficiendum (quanta aut quantilla fuerit) accepimus precariam & gratuitam. Huic Deo Optimo Maximo, omnium bonorum datori, me precibus tuis commendatum habe, & vale in Domino.

PRo more quædam præmittenda ſunt quæ faciliorem aditum ad ipſius contextus explicationem aperient: illa autem ad quatuor capita revocabimus. Primò, de ipſis Coloſſenſibus, ad quos hæc epiſtola ſcripta eſt, aliquid dicemus: deinde, de hac occaſione ſeu cauſa ſcribendi: pòſt, de præcipuo ſcopo totius ſcripti: ad extremum, de diſtributione ejuſdem in ſuas partes. Ut hæc eodem ordine quo propoſita ſunt exequamur;

Nonnulli Coloſſas apud Rhodios quærunt, eo argumento ducti, quòd ingentem ſolis coloſſum in ea inſula fuiſſe conſtat; à quo volunt Coloſſenſes nomen ſuum traxiſſe. Sed multò veriſimilior eſt ſententia Hieronymi & Chryſoſtomi, qui hanc civitatem in Phrygia ſitam fuiſſe ſcribunt, non longè ab Hierapoli & Laodicea. Hoc videtur ipſe Paulus innuere, cùm capite quarto jubet hanc epiſtolam in Laodicenſium eccleſia recitari; unde conjecturam facere licet, haſce duas eccleſias fuiſſe vicinas; Laodicenſes autem nemo apud Rhodios locavit. Quinetiam Xenophon huic rei atteſtatur, qui (in 1. de expeditione Cyri) ſcribit, illum, poſtquam Phrygiam ingreſſus eſt, rectà tendiſſe εἰς Κολοσσὰς πόλιν οἰκουμένην, εὐδαίμονα, καὶ μεγάλην. *Ad hæc, refert Euſebius in chronico, tres urbes Aſiaticas, Laodiceam, Hierapolin, & Coloſſas, eodem terræmotu concidiſſe. His adde Plinium, qui in 5 naturalis hiſtoriæ cap. 32. non in inſulam aliquam Coloſſas relegavit, ſed inter oppida continentis numeravit. Sed in hæc quæ alterius fori ſunt non debemus anxiè inquirere; petantur à Coſmographis. Quicunque fuerint Coloſſenſes, hoc ſit nobis perſuaſiſſimum, nonminùs ad nos, quàm ad illos, fructum hujus epiſtolæ redundare oportere.*

Jam quod attinet ad occaſionem hujus ſcripti, ſciendum eſt, ab Epaphra aliiſque fidelibus verbi miniſtris eccleſiam Coloſſenſem fuiſſe præclarè fundatam, & in myſterio evangelii rectè inſtitutam. At ſtatim ſuborti ſunt Satanæ miniſtri, quibus evangelium obſcurare, & turbare eccleſiam, magna merces videba-

debatur. Horum alii, quaſi evangelii ſimplicitas indigna eſſet homine ſapiente, obtrudunt Coloſſenſibus philoſophicas argutias; alii, quaſi Chriſtus non ſufficeret ad ſalutem, reducunt abrogatas legis cæremonias. Sic dum theologiam cum philoſophia, Chriſtum cum Moſe confundere conantur, eccleſiam illam in ſummum diſcrimen conjecerunt. Non tulit æquo animo hoſce turbatores pius Chriſti miniſter; tranſcurrit itaque Romam ad Paulum incarceratum; exponit ſummam doctrinæ evangelicæ quam ipſe prædicaverat; novatorum errores & impoſturas indicat. Illico apoſtolus, divino Spiritu illum excitante & dirigente, Epaphræ doctrinam ſuâ authoritate confirmat, atque hortatur Coloſſenſes, ut, ſpretis omnium hæreticorum argutiis & ineptiis, in eadem conſtanter perſeverent. Hæc fuit ſcribendi occaſio.

Scopus itaque totius epiſtolæ hic eſt, In ſolo Chriſto repoſitam eſſe omnem ſalutis humanæ ſpem; proinde acquieſcendum eſſe in fide Chriſti; & vivendum juxta præſcriptum evangelii, rejectis cæremoniis Moſaicis, & ſpeculationibus philoſophicis.

De partibus hujus epiſtolæ intempeſtivum eſſet multa dicere: cùm ad ſingulas ventum fuerit commodiùs explicentur; nunc eas quaſi per tranſennam prætereuntibus ſtrictim oſtendam. Si igitur titulum ſive inſcriptionem ſeponamus, quinque partes complectitur. Exordium gratulatorium, in quo laudat fidem & alias Coloſſenſium virtutes, atque progreſſum in fide & ſanctitate illis exoptat. Huic ſtatim ſubjungit vivam deſcriptionem Chriſti, & beneficiorum ejus; docens hunc eſſe verum Dei Filium, unicum Caput & Servatorem eccleſiæ ſuæ. Hac doctrinâ fixâ & ſtabilitâ, tertio in loco aggreditur confutationem ſeductorum, qui philoſophicas ineptias, & cæremonias antiquatas Coloſſenſibus obtrudebant. Quarta pars inſtitutionem morum continet; vitia extirpat, virtutes inſerit, format denique vitam Chriſtianorum, tùm quoad communia omnium officia, tum quoad œconomica. Epilogus privata quædam negotia & ſalutationes hinc indè miſſas complectitur.

EXPOSITIO.

EXPOSITIO EPISTOLÆ PAULI AD COLOSSENSES.

CAP. I.

1 *Paulus apoſtolus Jeſu Chriſti per voluntatem Dei, & Timotheus frater:*

2 *Iis qui ſunt Coloſſis, ſanctis ac fidelibus fratribus in Chriſto Jeſu; Gratia ſit vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto, &c.*

CApitis hujus primi quatuor partes. Prima abſolvitur hiſce duobus quos legi verſiculis; atque continet 1
inſcriptionem, ſeu titulum præfixum ipſi epiſtolæ.
Secunda habet procemium, ad benevolentiam con- 2
ciliandam accommodatum, à 3°, ad 12m. Tertia pars
complectitur expoſitionem doctrinæ de Chriſto & 3
ejus beneficiis, ad 23m. Ultima hortatur ad pro- 4
greſſum & conſtantiam in eadem doctrina, ad finem uſque.

In titulo tria obſervanda; ὑπογραφὴ vel ſubſcriptio, ἐπιγραφὴ vel inſcriptio, ἀσπασμὸς ſive ſalutatio. Nomina ſubſcriptionis & inſcriptionis à noſtra conſuetudine ducta ſunt. Subſcribi enim ſolet ipſis literis nomen mittentis; tergo literarum inſcribi nomen illius ad quem mittuntur. De his ordine.

Subſcriptio tria continet: Nomina eorum qui mittunt hanc epiſtolam, *Paulus, Timotheus.* Elogia diverſa; hic *apoſtolus Chriſti*, ille *frater.* Authorem officii apoſtolici, *Chriſti per voluntatem Dei.* Jam filum contextus proſequemur.

Paulus] De nomine paucis agam, quia nihil afferri poteſt, vel quod ſit valde neceſſarium, vel quod non ſit valde tritum & decantatum. Conſtat fuiſſe vocatum *Saulum.* Alii itaque dicunt illum, ex quo Chriſtianam religionem amplexus eſt, nomen ſuum immutâſſe, ut mentis mutationem hoc facto declararet: ex ſuperbo enim & inflato Phariſæo, factus eſt parvulus & humilis Chriſti diſcipulus. Hoc placuit Auguſtino in enarratione Pſalm. 72. ubi ſic ſcribit, *Primò fuit Saulus, poſtea Paulus; primò ſuperbus, poſtea humilis; non quaſi aliquâ jactantiâ ſibi nomen mutavit, ſed quia ex ſuperbo factus eſt modicus: paulum enim modicum eſt.* Alii putant hoc nomen ſibi aſſumpſiſſe apoſtolum, poſtquam Chriſto ſubjugaverat

Sergium Paulum proconſulem, quaſi trophæum tantæ victoriæ. Sed ipſe Lucas adverſatur, qui *Paulum* vocat ante converſionem proconſulis, Act. 13. 9. Tertia opinio eſt Origenis, qui ſcribit fuiſſe hunc noſtrum apoſtolum ab initio duobus nominibus inſignitum: *Sauli* nomen erat gentilitium, impoſitum illi à parentibus, ut religionem & genus indicaret; *Pauli* additum eſt, ut civem Romanum oſtenderet. Utitur hoc nomine in epiſtolis, quia erat apud Gentes celebrius & gratioſius. Uſitatum autem fuiſſe Judæis binis nominibus gaudere, ibidem oſtendit ille pater. *Pauli* προσωπογραφίαν ſi quis ſcire velit, conſulat Niceph. lib. 2. cap. 37. Vitam & mores petat ex Actor. 8. & 9. & 22. 26. ex 1. ad Galat. & 1. ad Timoth. cap. 1. Laudes, ab Euſebio, qui illum appellat *apoſtolorum eruditiſſimum, in verbis & ſenſibus præpotentem.* Ab Hieronymo, qui illum vocat *tubam evangelii, tonitru Gentium, flumen eloquentiæ, &c.* ad Pamach. adverſ. errores Joan. Hieruſolym. Sed hujus laudes pleniſſimè perſequitur Chryſoſtomus, in ſermonibus de *Pauli* laudibus.

Apoſtolus] Nomen hoc officii ſeu dignitatis eſt. Quemvis ab alio miſſum cum mandatis denotat, ſi originem vocabuli ſpectemus; ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν enim deductum eſt: ſed ſi uſum attendamus, notat eximios quoſdam Chriſti legatos. *In vocabulis autem non tam à quo, quàm ad quid ſpectandum eſt*, ut ait Thomas. *Apoſtoli* igitur nomen ex uſu ſacræ Scripturæ iis ſolis convenit, Primò, qui habuerunt ad prædicandum evangelium immediatam vocationem à Deo. *Elegit duodecim quos apoſtolos nominavit*, Luc. 6. 13. & Joan. 20. 21. *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos.* Secundò, qui habuerunt certam & infallibilem evangelicæ doctrinæ cognitionem, per immediatam inſpirationem Spiritus ſancti. Hoc illis promiſit Chriſtus, Joan. 16. 13. *Spiritus veritatis introducet vos in omnem veritatem.* Hoc præſtitit, Actor. 2. Tertiò, qui habuerunt poteſtatem, non aſtrictam uni loco, aut certæ eccleſiæ, ſed plenariam & univerſalem. *Docete omnes gentes*, Mat. 28. *Prædicate omni creaturæ*, Marc. 16. Jam verò hæc omnia fuiſſe in Paulo conſtat. Immediata vocatio probatur ex Actor. 9. 15. *Dixit ad eum Dominus, Proficiſcere, &c.* & ad Gal. 1. 1. Immediata inſpiratio de myſterio evangelii, Gal. 1. 12. *Non edoctus ſum, &c.* Poteſtas univerſalis, Actor 9. 15. ubi appellatur *vas electum ad perferendum nomen Dei in conſpectum Gentium, & filiorum Iſrael.* Et paſſim appellatur, non hujus vel illius eccleſiæ doctor, ſed Gentium, Rom. 1. 5.

De Pauli apoſtolatu conſtat. Jam quæramus cur hoc in loco, & alibi paſſim, meminit hujus ſui officii. Id facit ut pſeudapoſtolis os obſtrueret, qui inſuſurrabant vulgi auribus non fuiſſe illum unum ex apoſtolis; quia cum Chriſto in terris degente nullum habuit conſortium; quia non erat inter eos, cùm Spiritus ſanctus in ſpecie linguarum ignearum ſedit ſuper unumquemque eorum. At his non obſtantibus ſe apoſtolum vocat & probat, quia erat à Chriſto immediatè vocatus, & inſtructus, licèt non eodem tempore.

Secundò, ſibi vendicat *apoſtoli* titulum, ut ipſis fidelibus notam faceret doctrinæ ſuæ certitudinem. Eſt enim valde neceſſarium ut ſciatur unde manaverit illa doctrina, quæ eccleſiis commendatur. Si ex ſenſu humano, non poteſt eſſe certa & infallibilis; at ſi à legatis ipſius Dei, & viris inſpiratis Spiritu divino ad hoc opus prædicandi, tum poſſumus tutò illi fidem adjungere. *Omnis creata veritas defectibilis eſt, niſi quatenus per increatam rectificatur*, Aquin. quæſt. diſp. de fide, art. 8.

 Ultimò,

Ultimò, nomen officii ſui apponit Paulus, ut ſeipſum excitet & exuſcitet ad implendum opus apoſtoli. Vocando enim ſe *apoſtolum*, agnoſcit ſibi concreditum eſſe munus evangelizandi; & væ ſibi, ſi id non præſtiterit.

Jeſu Chriſti] Ornat apoſtolatum ſuum ab authore.

Per voluntatem Dei] Id eſt, non humanâ ſolummodo Chriſti poteſtate, ſed Dei dono, ordinatione, approbatione. Quod hîc de Deo dicitur, non ſoli Patri, ſed Filio, & Spiritui ſancto eſt tribuendum: nam horum etiam voluntate & authoritate conſtituuntur apoſtoli. *Chriſtus dedit apoſtolos*, Epheſ. 4. 11. *Dixit Spiritus, Segregate mihi Paulum*, Act. 13. 2. Neque poteſt ſeparata eorum eſſe voluntas, quorum una eſt eſſentia: Paulus igitur vocatus eſt & electus in apoſtolum, ſic volente, jubente, & ordinante ſacroſanctâ Trinitate. Hoc attulit apoſtolus, ut Coloſſenſes, quibus erat ignotus de facie, intelligerent illum non temerè hæc ſcribere, aut immiſcere ſe negotiis illius eccleſiæ; ſed hoc facere pro munere & poteſtate apoſtolica, quibus omnium eccleſiarum cura incumbebat. Poterat itaq; quamvis abſens, fideles erudire, ſeductores corripere, eccleſiæ illius ſtatum labantem ſuſtentare. Hæc enim omnia *per voluntatem Dei* illi erant mandata & impoſita. Hactenus de *Paulo*.

Et Timotheus frater] De Timotheo præclara extant teſtimonia in Scripturis. Natus eſt ex piis majoribus, ut conſtat Actor. 16. & 2. Tim. 1. 5. Ipſe etiam pius & fidelis, teſtante paſſim hoc noſtro apoſtolo. Hunc *ſuum adjutorem* appellat, Rom. 16. 21. *Filium chariſſimum & fidelem in Domino*, 1. Cor. 4. 17. *Scripturarum ſtudioſiſſimum*, 2. Tim. 3. 15. & multis aliis ornat elogiis. Hoc autem in loco *fratrem* appellat, vel propter conſenſum in religione & vera doctrina cum Paulo, vel eo communi reſpectu, quo omnes Chriſtiani ſe invicem fratres appellant, quòd præſumantur filii per adoptionem ejuſdem Patris cœleſtis.

Paulus fuit organum Spiritus in tradenda doctrina hujus epiſtolæ; Cur *Dub.*
Timotheum ſibi aſſociat? Tres cauſæ afferuntur cur in titulo hujus epiſtolæ Timothei nomen ſuo conjunctum voluit. Primò, ut oſtenderet ſe il- *Sol.*
lis aliam doctrinam non prædicare, ſed eam ipſam quam Timotheus approbat, qui apud illos celebris erat. Quamvis enim doctrina Pauli non eget aliquâ externâ approbatione; tamen multùm valet ad perſuaſionem conſenſus & concordia miniſtrorum in eadem doctrina. Secundò, ut commendatiorem redderet Timotheum illi eccleſiæ, dum ut æqualem ſibi conjungit in hac ſubſcriptione. Poſtremò, quia fortaſſe Timotheus erat illius amanuenſis in hac epiſtola deſcribenda. Hactenus ὑπόθεσιν explicavimus. Jam *doctrinas* eliciamus.

Paulus ſe *apoſtolum Chriſti*, idque *per voluntatem Dei* nominat. Quid hinc colligimus?

Quòd hiſce ſcriptis Paulinis æquè fides adhibenda eſt, ac ſi ipſe Chri- *Doctr.* 1.
ſtus, vel Deus de cœlo loqueretur. Apoſtolus enim eſt legatus Dei, amanuenſis Spiritus ſancti. Apud fideles itaque valent ſuâ authoritate, nec egent externo aliquo, & humano teſtimonio, magìs quàm ipſe Chriſtus eguerit. Si quis quærat, Unde ſcis haſce Scripturas profectas eſſe à viris divino lumine inſpiratis, non ab impoſtoribus? Reſpondeo, Hoc principium eſt ad reliqua omnia, quod credere te oportet ut intelligas: fides autem hæc eſt donum Dei. Sic Auguſt. confeſſ. lib. 6. cap. 5. *Perſuaſiſti mihi, ô Deus, non qui crederent libris tuis, ſed qui non crederent eſſe culpandos. Nec audiendos eſſe, ſi qui fortè dicerent, Unde ſcis illos libros unius veri Dei Spiritu eſſe humano generi miniſtratos?*

 Quòd

Doct. 2. Quòd utile & neceſſarium ſit omnibus evangelii miniſtris ſubinde in mentem revocare, quod officium, quam ſtationem tenent in eccleſia, ut ſuæ vocationis perpetuò memores, conentur pro virili officio ſatisfacere. Qui enim ſemper ſibi inculcat, epiſcopus ſum, presbyter ſum, is ſimul intelligat neceſſe eſt, non eſſe indulgendum otiò, aut genio, ſed gregi ſuo proſpiciendum. Turpe eſt ſi de verbi miniſtris dicatur, quod de Licinio ſcribit Tacitus, *Tanta torpedo invaſerat animum, ut ſi principem eum fuiſſe cæteri non meminiſſent, ipſe oblivіſceretur*, hiſt. 3.

Doct. 3. Quòd oportet in dignitate eccleſiaſtica conſtitutos, non modò adminiſtrare officium ſuum, ſed & officii ſui authoritatem atque exiſtimationem tueri contra contemptores præfractos, & ſchiſmaticos. Sic enim Paulus, non arrogantiæ causâ, ſed nè in detrimentum eccleſiæ vileſceret illius authoritas, apoſtolicam dignitatem ſibi vendicat. Contemptus enim ipſius religionis ſemper ſequitur contemptum eorum qui præſunt eccleſiæ, & præſident religioni. Unde Paulus Timotheum monuit ut ſe ſic gereret, *ut nemo illius adoleſcentiam contemneret*, 1. Tim. 4. 12. Facile eſſet ex hiſce doctrinis multa inferre quæ ad mores formandos ac corrigendos pertinent, ſed induſtriæ & prudentiæ veſtræ relinquantur. Duo tantùm adjiciam quæ ad ſolatium piorum plurimùm conducunt, ex eo, quòd ſe *apoſtolum* conſtitutum dicit *per voluntatem Dei*.

Solat. 1. Hinc oritur, quòd Deus non poteſt non efficax eſſe, cùm ea media adhibentur ad hominum ſalutem, quæ ipſe in eum finem ordinavit. Quamvìs itaque prædicatio evangelii per homines infirmos, abjectos, peccatis contaminatos, videri poſſit medium ineptum ad procurationem ſalutis humanæ; tamen Deo ità ordinante & volente erit potentiſſimum: *Nam ſtultitia Dei ſapientior eſt quàm homines, & infirmitas Dei validior quàm homines*, 1. Cor. 1. 25. Non opus erit itaque, ut expectemus vel angelum è cœlis, vel extraordinarias viſiones & revelationes divinas: auſcultemus apoſtolicæ doctrinæ, & erit *potentia Dei ad ſalutem omni credenti*.

Solat. 2. Indè manat, quòd hæc apoſtolorum ordinatio [*per Dei voluntatem*] patefacit nobis mirum Dei amorem in genus humanum, ineffabile deſiderium ſalutis noſtræ. Nam quid aliud eſt apoſtolos mittere in mundum, quàm legatos mittere, qui orent & ambiant homines ut reconcilientur Deo, ut ſalutem oblatam amplectantur? Hinc Paulus hoc opus apoſtolicum vocat διακονίαν τῆς καταλλαγῆς & ait, *Legatione fungimur in nomine Chriſti, velut Deo vos precante per nos: oramus, reconciliamini Deo*, 2. Cor. 5. 20. En Dei bonitatem & φιλανθρωπίαν, eámque ſpontaneam, non *provocaticiam*, ut Tertullianus loquitur.

Jam ultimo in loco non abs re erit de apoſtolica dignitate, quam papa ſibi vendicat, inquirere. Nam paſſim ſedem apoſtolicam, benedictiones apoſtolicas, anathemata apoſtolica jactitat; nihil denique non crepat apoſtolicum. Ex illis itaque quæ antea explicata ſunt de apoſtoli natura, quæſtio hæc naſcitur, *An papa Romanus habeat dignitatem, & authoritatem apoſtolicam, nécne?*

Bellarminus de pontifice Romano, lib. 1. cap. 9. aſſerit, apoſtolicam authoritatem in ſolo Petri ſucceſſore permanſiſſe; quia Petro data eſt ſumma & univerſalis poteſtas, tanquam ordinario paſtori, cui ſuccederetur: aliis verò apoſtolis tanquam delegatis, quibus non ſuccederetur. Solus itaque papa Romanus eſt apoſtolicus pontifex, & ſedes ejus apoſtolica ſimpliciter, & munus ejus *apoſtolatus*.

Sed contrà; Apoſtoli natura flagitat, ut quis immediatè à Deo vocetur ad illud munus, ut etiam immediatè inſtruatur in veritate evangelica per infallibilem inſpirationem Spiritus ſancti; at nè ipſi quidem pontificii audent hæc papæ ſuo arrogare. Non à Deo immediatè vocatur, ſed à cardinalibus eligitur, ídque ſæpiſſime ambitu & peſſimâ fraude intervenientibus. Scientiam ſacrarum literarum acquiſitam ſtudio & induſtriâ habet, ſi quam habet, non infuſam ut apoſtolus. Vocent itaque illum apoſtolum licet, nos tamen concludemus cum Tertulliano, *Cui natura nomini ſubjecta negatur, nomine illuditur*, Tertul. adverſ. Marc. lib. 1.

Secundò, Apoſtolus tenetur ad prædicationem evangelii (*Væ mihi ſi non evangelizavero*) ídque non in una aliqua certa eccleſia, ſed paſſim; at pontifices Romani non putant ſe obligatos ad munus prędicandi per totum orbem, neque illud omnino exercent: ergò aut mentiuntur cùm ſe apoſtolos vocant; aut improbè faciunt, qui non id agunt, quod eſt apoſtolicæ functionis proprium.

At fortaſſe dicetur, Suâ authoritate emittunt prædicatores, & novas eccleſias colligunt apud Indias, & in remotiſſimis orbis partibus; & hoc eſt propriè authoritatis apoſtolicæ.

Reſpondeo, Nihil minus apoſtolicum eſt, quàm otioſè domi deſidere, & alios extrudere ad laborandum: habebant apoſtoli inferiores miniſtros ſibi ſubditos quorum operâ utebantur, ſed ipſi interim non omittebant prædicationem evangelii: cùm itaque apoſtolica operatio non competit papæ, neque natura apoſtolica; δι' ὧν γὰρ ἐνεργεῖ ἕκαστον, τὴν οἰκείαν φύσιν πιστοῦται. His adde, quòd nec habet miraculorum edendorum poteſtatem, neque collationem ſancti Spiritus; at hæc conveniebant illis omnibus, qui à Chriſto apoſtolicam authoritatem acceperunt. Hiſce claris rationibus cùm urgentur pontificii, vacillare coguntur, & ſuo papæ apoſtolicam authoritatem dimidiatam & detruncatam tribuere. Sic Bellarminus, lib. 2. de Rom. pont. cap. 12. dicit in *apoſtolatu* tria contineri. Primum, ut ſit immediatè à Deo vocatus & doctus; & hoc fatetur apoſtolum ſuum Romanenſem non habere. Secundum, ut eccleſias conſtituat in iis locis ubi nunquam fuerunt. Tertium, ut habeat ſummam poteſtatem in omnes eccleſias, & ſit ordinarius paſtor totius eccleſiæ: atque dicit hæc duo apoſtolatus inſignia competere Romano pontifici. Sed Cajetanus, in tract. 3. de Rom. pont. inſtitutione, fatetur, *Si formaliter & exactè loquendum ſit, Petrum nullum habuiſſe ſucceſſorem in apoſtolatu, magis quàm reliquos apoſtolos: ſed præter ſuum apoſtolatum fuiſſe ordinarium paſtorem totius mundi, & in hoc officio regendi eccleſiam catholicam papam illi ſuccedere, atque eatenus ſedem illius vocari apoſtolicam.*

Sed neque hoc concedendum eſt pontificiis. Primò, quia Deus non præficit eccleſiæ catholicæ aliquem univerſalem epiſcopum authoritate apoſtolica munitum, qui poſſit errare, & ſubditos ſibi in errores trahere. Hoc argumento Gregorius Joannis Conſtantinopolitani ſuperbiam retudit: *Univerſalis* (inquit) *eccleſia corruit, quando is qui appellatur univerſalis cadit*, epiſt. lib. 4. cap. 76. At conſtat inter ipſos pontificios papam poſſe fieri hæreticum, & eſſe in hoc caſu deponendum, diſtinct. 40. can. *Si papa*.

Secundò, non eſt paſtor univerſalis eccleſiæ, qui virtute ordinationis ſuæ certæ ſedi alligatur; ſed Romanus pontifex, ut quivis alius, alligatur ſedi & eccleſiæ ſuæ Romanæ; vel ſi habeat aliquam prærogativam latio-

rem, jure humano illam habet, non divino. Non eſt autem hominum, ſed Dei ſolius tribuere authoritatem apoſtolicam. Sic Cyprianus: *Nemo noſtrûm ſe epiſcopum epiſcoporum conſtituit. Quilibet habet poteſtatis ſuæ liberum arbitrium:* deinde ſubjungit, *Non eſſe minorem authoritatem in Africa conſtitutorum, quàm Romanorum epiſcoporum.* Si Cyprianum non audient, at ſynodum Nicęnam non rejicient, quæ iſtum œcumenicum epiſcopum intra ſuos limites coërcuit, canon. *6.*

Ultimò, univerſalis & apoſtolicus epiſcopus poteſt ubique pro ſuo jure epiſcopos & paſtores ordinare; at ſi papa extra ſuam provinciam epiſcopum ordinaret, non eſſet illa legitima ordinatio; ſic enim habetur in ſynodo ſupradicta. Illud eſt omnino manifeſtum, quòd ſi quis abſq; metropolitani ſententia factus ſit epiſcopus, eum ſynodus definivit non eſſe epiſcopum. Ridiculè huic argumento occurrit Cajetanus, dicendo, *Aliud eſſe loqui de authoritate, & aliud de executione*: Papam habere authoritatem ordinandi in provinciis aliorum epiſcoporum; ſed morem obtinuiſſe ut non exequeretur hanc authoritatem. Si jure hanc authoritatem haberet, non poſſet conſuetudine ità aboleri, ut non eſſet epiſcopus legitimè ordinatus, quem ille ordinaret abſque conſenſu metropolitani. Nam *conſuetudo non præſcribit, ubi per jus expreſſum reprobatur*: Hoſtienſis. Non negamus prærogativas conceſſas fuiſſe Romanæ eccleſiæ, & epiſcopo Romano apud antiquos; ſed non eo reſpectu, quòd jure divino eſſet ordinarius paſtor totius eccleſiæ apoſtolicâ authoritate munitus; ſed ob gravitatem, conſtantiam, & eximiam doctrinam eorum, qui primis temporibus illi eccleſiæ præfuerunt: ob urbis Romanæ dignitatem, quæ erat caput imperii. Deniq; ex aliarum eccleſiarum *favorabili conceſſione*, ut loquitur Gerſon. Jam pauca adverſariorum argumenta ventilemus.

Argum. 1. Bellarm. lib. 2. de Rom. pont. cap. 12. Petrus habuit ſibi commiſſum regimen totius eccleſiæ; at in hac, monarcha debet aliquis ſuccedere jure divino; at hic ſucceſſor non poteſt eſſe alius quàm papa.

Reſpon. Reſpondeo nihil ſolidi eſſe in hac argumentatione. Primò, quod attinet ad Petrum, cui dicunt commiſſum eſſe regimen totius eccleſiæ, cùm illi ſoli dictum fuit, *Paſce oves meas*, Joan. 21. 17. fateor Petro, ut apoſtolo, fuiſſe datam poteſtatem ubivis paſcendi gregem Chriſti; ſed hoc illi commune fuit cum reliquis apoſtolis, quibus etiam dictum eſt, *Ite, docete omnes gentes*, Matth. 28. 19. Secundò, negamus in hac apoſtolica poteſtate vel Petro, vel ulli apoſtolorum dari ſucceſſores. Apoſtolis enim non novi apoſtoli, ſed epiſcopi ſucceſſerunt. Tertiò, ſi concedamus Petro ſucceſſorem in apoſtolica poteſtate, is non erit pontifex Romanus jure divino, quia nullum jus divinum appropriavit Petro ſedem Romanam. Unde ipſe Cuſanus fateri non dubitat, *Quòd ſi Trevirenſis epiſcopus eligeretur pro capite eccleſiæ, ille magis propriè eſſet ſucceſſor Petri, quàm Romanus epiſcopus.*

Argum. 2. Eccleſia eſt unum corpus, & habet unum caput in terris præter Chriſtum; aliud autem caput in terris præter papam à nemine aſſignatur; ergò ille eſt caput & monarcha totius eccleſiæ. Habere autem caput in terris probat ex illis verbis, 1. Cor. 12. 21. *Non poteſt caput dicere pedibus, Non eſtis mihi neceſſarii:* at Chriſtus poteſt hoc dicere; ergò eſt caput in terris aliud à Chriſto.

Reſpon. Quamvis eccleſia ſit unum corpus, & militet hîc in terris, nulla tamen neceſſitas cogit, ut fateamur caput aliquod terrenum totius eccleſiæ, quia Chriſtus qui aſcendit in cœlos, eſt etiam in terris per Spiritum, & vivificat

cat & regit totam eccleſiam: particulares autem eccleſias inſtituit ac gubernat per particulares præſules & miniſtros. Quod autem objicit ex apoſtolo, futile eſt & puerile. Non enim per *caput* & *pedes* intelligit papam & eccleſiam; ſed per *caput* quemvis hominem in eccleſia excellentibus donis ornatum, per *pedes* quemvis humilem & abjectum. Hoc facilè conſtabit, ſi loci ſcopum perpendamus: non enim monet Petrum nè eccleſiæ inſultet; ſed monet eos qui eminebant donis ſpiritualibus inter Corinthios, nè inferiores contemnerent, ut exponit Chryſoſtomus, Ambroſius, Aquinas.

Non optimè gubernaretur eccleſia, niſi ab uno ſpirituali monarcha gubernaretur; at Chriſtus reliquit eccleſiam optimo modo inſtitutam & gubernatam; ergò ab uno. *Argum.* 3.

Solus Chriſtus eſt ſpiritualis monarcha totius eccleſiæ; monarcham autem terrenum inſtituere, à cujus arbitrio tota eccleſia penderet, eſſet peſſima ratio gubernandi eccleſiam; quia nemo mortalium poteſt vel mediocriter fungi illo officio. Quomodo enim Indorum aut Æthiopum eccleſias curabit papa ſedens in Vaticano? Sed iſte monarcha, non curam eccleſiarum, ſed imperium affectat. *Reſpon.*

Eccleſia ſemper creſcit, & creſcere debet, donec in toto mundo prædicatum ſit evangelium; non autem poteſt hoc fieri, niſi ſit unus ſummus præſul, cui incumbat apoſtolica cura, & ſolicitudo totius eccleſiæ conſervandæ & propagandæ: Nam nemo debet prædicare, niſi mittatur: Nullus epiſcopus particularis poteſt mittere extra ſuam provinciam. *Ultim.*

Mittere prædicatores ad gentes infideles non eſt jam opus apoſtolicæ poteſtatis, ſed Chriſtianæ charitatis. Quivis itaq; epiſcopus vicinus genti alicui infideli, poteſt ex officio charitatis, vel per ſe, vel per alios illis evangelium prædicare: quòd ſi fidem Chriſtianam amplexi fuerint, quid impedit quò minùs epiſcopos & miniſtros, ab alio quovis epiſcopo legitimè ordinatos, poſſit illis petentibus præficere? Non eſt itaque opus novo aliquo apoſtolo ad propagandam eccleſiam. *Reſpon.*

Concludimus itaque, cùm papa Romanus nec ſit immediatè vocatus à Chriſto, nec imbutus ſcientiâ evangelicâ immediato & extraordinario afflatu Spiritus ſancti, nec præditus univerſali poteſtate in totam eccleſiam, illum nullâ ratione dici poſſe apoſtolum, aut epiſcopum apoſtolicum.

VERSUS II.

Iis, qui ſunt Coloſſis, ſanctis & fidelibus fratribus in Chriſto Jeſu, &c.

HIſce verbis continetur ſecunda pars tituli, quam appellamus ἐπιγραφὴν, in qua explicat & locum ubi habitant, & titulos eorum ad quos mittitur epiſtola; dicitur autem ſubſcriptio, vel inſcriptio à noſtro more, qui ſolemus haſce circumſtantias tergo literarum noſtrarum inſcribere, ut antea monuimus.

Perſonæ igitur ſalutatæ trifariam deſcribuntur: à loco in quo habitant; à tribus eximiis attributis, *ſanctitate, fide, fraternitate*; ab authore horum omnium, ſcilicet *Chriſto Jeſu*: ſunt enim in Chriſto ſancti, in Chriſto fideles, in Chriſto etiam fratres. De Coloſſis dictum eſt antea in præfatione, neque opus eſt ut plura adjungamus; hoc tantùm obiter notabimus, Quòd quamvis eccleſia catholica nunquam poteſt funditus interire, tamen

men quævis eccleſia particularis poteſt à vera religione excidere. Hoc accidit hiſce Coloſſenſibus, hoc omnibus eccleſiis quas ſuis epiſtolis Paulus honoravit; eas enim aut Mahumetica perfidia delevit, aut ſuperſtitio fœda inquinavit.

Inanis eſt igitur omnis jactantia de locali ſucceſſione, niſi doctrinæ veræ ſucceſſio ſimul comprobetur. *Non ſunt ſanctorum filii qui tenent loca ſanctorum, ſed qui exercent opera eorum*, inquit Hieronymus. In eodem ſubjecto ſuccedit morbus ſanitati, tenebræ lumini; ſic in eodem loco ſuccedere poteſt ſuperſtitio religioni, perfidia fidei. Sed de *loco* ſatìs.

Sanctis] Id eſt, lavacro baptiſmi ſanctificatis: unde apoſtolus 1. Cor. 6. 11. *Abluti eſtis, ſanctificati eſtis.* Cùm autem apoſtolus omnes baptizatos *ſanctos* appellat, loquitur ſecundum regulam charitatis, quæ præſcribit, de quolibet eſſe præſumendum bonum, niſi conſtet contrarium. Atque optimâ ratione baptizati dicuntur *ſancti*: nam ſanctitas duo importat: Primò, munditiem ab impuritate; unde Iſidorus ſcribit, *Sanctum dici quaſi ſanguine tinctum, eò quòd antiquitus qui purificari volebant, ſanguine hoſtiæ tingebantur:* Secundò, denotat ſpecialem applicationem ad cultum divinum; unde non ſolùm homines, ſed templa & vaſa *ſancta* dicimus, quia ſeponuntur ad uſus ſacros in cultu Dei. Utroque hoc reſpectu Chriſtianus baptizatus rectè appellatur *ſanctus*.

Nam primò, mundatur à corruptione originali, & reatu omnium peccatorum in baptiſmo; unde *lavacrum regenerationis* dicitur, Tit. 3. 5. Et Act. 2. 38. *Baptizetur unuſquiſque veſtrûm in remiſſionem peccatorum.* Hinc illud Nazianzeni, *Aqua viſibiliter purgat corpus, Spiritus concomitanter, & inviſibiliter purgat animam.* Hinc etiam antiqua illa conſuetudo induendi baptizatos ſtolis albis: quo ritu ſignificabant munditiem animorum, acquiſitam virtute ſacroſancti baptiſmi, ut hoc verſiculo expreſſit Lactantius,

Fulgentes animas veſtis quoque candida ſignat.

Neque hæc munditia ſita eſt in ſola ablutione peccatorum, ſed in connexa infuſione gratiarum ſpiritualium; quâ de re eleganter ſcripſit Pariſienſis; *Quemadmodum* (inquit) *theſaurarius regius ſigillum regium oſtendenti dat dona ab ipſo rege promiſſa: ſic diſpenſator ſpiritualium chariſmatum Spiritus ſanctus dat gratias ſpirituales illis quos ſigillum baptiſmalis ſanctificationis portantes viderit.* Hoc Petrus promittit baptizatis, Actor. 2. 38. *Baptizetur unuſquiſq; veſtrûm in nomen Chriſti, & accipietis donum Spiritus ſancti.* Atque hæc prima ratio cur baptizatos appellat *ſanctos*.

Secundò dicuntur *ſancti*, quia ſunt in baptiſmo ſpeciali quadam ratione conſecrati ad cultum divinum. In baptiſmo enim fœdus initur cum Deo. Is nos in tutelam recipit: nos illum pro Domino agnoſcimus, atque aliis dominis renuntiamus, mundo ſcilicet, carni, & diabolo. Sumus itaque quaſi vaſa quædam ſacra, ſepoſita à profanis uſibus ad ſacrum Dei cultum. Hoc reſpectu Nazianzenus appellat baptiſmum *pactum vitæ purioris cum Deo.* Et Petrus, *ſtipulationem bonæ conſcientiæ apud Deum.*

Ex conſideratione hujus attributi multa corollaria deduci poſſent; nos tria deducemus.

Corol. 1. In eo quòd non unum aut alterum eximium virum, ſed Coloſſenſes promiſcuè *ſanctos* appellat quotquot Chriſtum in baptiſmo induerunt, hinc nos docemur, & cogitandum & loquendum eſſe bene de omnibus qui profitentur religionem, niſi factis claris & manifeſtis ſeſe prodant impios & hypocritas. Semper enim apoſtoli, cùm deſcenditur ad particu-

lares homines vel eccleſias, præſumunt omnem Chriſtianum electum eſſe, ſanctificatum eſſe, juſtificatum, & fore glorificatum, donec ipſe ſeſe probaverit eſſe improbum vel apoſtatam; ſic Paulus ſcribens ad Corinthios indiſcriminatim de illis affirmat, *Abluti eſtis, ſanctificati eſtis, juſtificati eſtis, &c.* 1. Cor. 6. 11. Nam ut in illis quæ ſpectant ad fidem, loquendum & ſentiendum eſt juxta Scripturam, quæ eſt regula certa & infallibilis; ità in aliis quæ ſpectant ad charitatem, ſufficit ſentire & loqui ſecundum probabilitatem ſignorum: quæ regula poteſt fallere; ſed nullo aut vitio, aut periculo illius qui meliùs de altero ſentiebat, quàm is revera merebatur; ſed iſtius potiùs hypocritæ, qui alius erat, atque multò pejor quàm apparebat aut videbatur.

In eo quòd *ſancti* vocamur quotquot fuimus baptizati, monemur officii 2
noſtri, quod eſt *ſervire Deo in ſanctitate ac juſtitiâ omnibus diebus vitæ noſtræ:* nam ſi vita ſanctorum nobis deerit, appellatio ſanctorum nihil proderit. *Communio nominum non præjudicat conditionibus rerum*, inquit Tertul. adverſ. Marc. Quamvìs itaq; hypocritę cenſeantur eodem nomine cum veris ſanctis, tamen non iiſdem prę miis remunerabuntur ab illo qui corda ſcrutatur.

Ultimò, in eo quòd *ſancti* appellamur, quia in baptiſmo conſecramur
divino cultui, manifeſtò deducitur, omnem Chriſtianum, qui diabolo, aut 3
carni, aut mundo inſervit, eſſe ſacrilegum: vaſa enim Deo conſecrata, id eſt, carnem ac mentem ſuam, ad profanos, imò diabolicos uſus transfert. Rectè dixit orator, *Communi jure gentium ſancitum eſt, ut nè mortales, quod deorum immortalium cultui conſecratum eſt, uſucapere poſſint.* At quantò indignius & tetrius, ut ipſe diabolus uſucapiat Chriſtianum, Deo ſanctum, & in baptiſmo dedicatum? Hæc de primo attributo.

Fidelibus] Hoc eſt ſecundum attributum quo ornat Coloſſenſes. Aliqui volunt hoc nomen eſſe ἐπεξήγησιν prioris, quaſi dixiſſet apoſtolus, Nos ex lege charitatis omnes Chriſtianos ſanctos judicamus, at illi ſoli coram Deo ſancti habentur, qui ſunt verè *fideles*. Nam Deus *fide corda hominum*
purificat, Act. 15. 9. Quamvìs enim ſacramenta non ſunt tantùm repræ- *Obſerv.*
ſentativa ſigna, ſed etiam exhibitiva; gratiam tamen à Deo oblatam infidelitas reſpuit & repellit. Hinc illud celeberrimum Auguſtini dictum, *Unde tanta virtus aquæ, ut tangat corpus, & cor abluat, niſi faciente verbo, non quia dicitur, ſed quia creditur?* Et Tertullianus illos perſtringit, qui impios & incredulos putant participes fieri gratiæ in ſacramentis oblatis. *Quidam* (inquit) *ſic opinantur, quaſi Deus neceſſe habeat præſtare etiam indignis quod ſpopondit, & liberalitatem ejus faciunt ſervitutem. Sed Deus theſauro ſuo providet, nec ſinit obrepere indignos.*

Alii per *fideles* intelligunt, in fide recepta perſeverantes. Nam veriſimilè eſt, aliquos à doctrina evangelica fuiſſe abductos per illos qui, loco evangelii, philoſophicas ſpeculationes, & Judaicas cæremonias obtrudebant. Hoc itaque vocabulo & laudat eos qui conſtanter permanebant in vera doctrina fidei, & eos obliquè perſtringit, & quaſi indignos ſalutatione ſua oſtendit, qui novos illos magiſtros ſequuti, à fide evangelii ad er-
rores & ſuperſtitiones deflexerunt. Initiatum igitur eſſe Chriſtianæ pro- *Obſerv.*
feſſioni per baptiſmum, nihil prodeſt, niſi fideliter in eadem permaneatur. *Fides non accepta ſed cuſtodita vivificat*, Cypr. epiſt. lib. 1. epiſt. 5.

Fratribus] Coloſſenſes, atque adeò omnes verè Chriſtiani & fideles, *fratres* dicuntur multas ob cauſas. Primò, propter profeſſionem unius religionis, & cultum unius & ejuſdem Dei: nam Scriptura *fratres* appellat,

qui profitentur eandem religionem. Sic, Deut. 17.20. *Nè elevetur cor re-*
gis ſuper fratres ſuos: & Matt. 23.8. *Nolite vocari Rabbi: unus eſt enim magiſter*
veſter, omnes autem vos fratres eſtis. Secundò, fideles & pii dicuntur *fratres*
propter fraternum affectum & amorem qui viget ſemper inter eos; hanc
fraternam charitatem paſſim inculcant apoſtoli: Rom. 12. 10. *Fraternâ*
charitate eſtote alii ad alios amandos propenſi. Hunc fraternum amorem Ter-
tullianus appellat *Chriſtiani nominis theſaurum:* verus enim amor peculium
eſt Chriſtianorum. Tertiò, *fratres* appellamur propter unum & eundem
Patrem, ſcilicet Deum. Omnes enim pii ſunt per regenerationem &
adoptionem filii ipſius Dei, & proinde fratres inter ſe. *Dedit iis dignitatem,*
ut filii Dei fierent. Joan. 1. 12. Ultimò, *fratres* dicimur, quia omnes inſeri-
mur in idem corpus Chriſti myſticum, & vivificamur uno & eodem Spi-
ritu. Quemadmodum igitur carnali modo fratres ſunt, qui ab iiſdem pa-
rentibus naturalem vitam & originem traxerunt; ſic ſpirituali modo fratres
ſunt, qui ſpiritualem vitam & originem ab iiſdem principiis deducunt.

Obſerv. Hinc docemur quanta debet eſſe Chriſtianorum concordia, quàm lon-
gè abeſſe debent ab odio & invidia, quantum nefas ſit gaudere alterius
malo aut dedecore, & infinita hujus generis. Nam *inter fratres communis*
eſſe debet metus, gaudium, dolor. De alterius ruina attolli, & proſtrato ſuper-
ſcendere haud oportet, Tertul. de pœnit.

In Chriſto Jeſu] Ornavit Coloſſenſes præclaris titulis, ſanctitatis, fide-
litatis, fraternitatis: jam oſtendit unde hæc tam præclara dona nacti ſint,
ſcilicet *à Jeſu Chriſto,* illorum omnium authore.

Primò, quod attinet ad ſanctitatem noſtram, rectè dicimur *ſancti in*
Chriſto; quia non niſi per Chriſti Spiritum, & virtute ſanguinis ejus mun-
damur à peccatis, & ſanctificamur in ſacramento baptiſmi. *Aqua exhibet*
forinſecus ſacramentum gratiæ, at Spiritus operatur intrinſecus beneficium gratiæ,
Auguſt. epiſt. 25. Et in pſal. 86. *Cuſtodi animam meam quoniam ſanctus ſum.*
Si dixeris te ſanctum eſſe ex te, ſuperbus es. Rurſus membrum Chriſti factus, ſi
dixeris te non eſſe ſanctum, ingratus es. Dic Deo tu, Sanctus ſum, quia ſanctificâ-
ſti me. Ad hæc, dicimur *ſancti in Chriſto,* quia non modò efficit ſanctitatem
noſtram, ſed per gratuitam imputationem communicat nobis ſuam juſti-
tiam & perfectam ſanctitatem. Phil. 3. 9.

Secundò, dicimur etiam *fideles in Chriſto Jeſu;* tum quia vera fides Chri-
ſtum Jeſum reſpicit, eúmque agnoſcit unicum mediatorem, & ſervatorem
humani generis; tum quia ut ſanctitatis noſtræ, ſic etiam fidei Chriſtus
operator eſt per Spiritum ſuum.

Ultimò, quod attinet ad fraternitatem noſtram, ſumus etiam *fratres in*
Chriſto Jeſu; ſive enim fratres appellemur propter conſenſum in fide & re-
ligione, Chriſtus eſt unicus doctor fidei & religionis Chriſtianæ; ſive pro-
pter affectum fraternum, Chriſtus diffudit hanc charitatem in cordibus
noſtris; ſive propter communem noſtrorum omnium parentem Deum, per
Chriſtum & in Chriſto adoptamur in filios Dei; ſive denique propter in-
ſitionem in unum corpus myſticum, Chriſtus eſt caput hujus corporis.

Doct. Hinc diſcimus nullam eſſe ſanctitatem, aut fidem, aut fraternitatem ali-
cujus momenti ad ſalutem, niſi fundetur in Chriſto. Habent enim Judæi,
Mahumetani, hæretici ſuam quandam ſanctitatem, ſuam fidem, ſuam eti-
am fraternitatem; ſed hæc omnia habent extra Chriſtum. Judæus vult
ſanctificari, ſed ritibus Moſaicis, non ſanguine Chriſti. Mahumetanus vult
cenſeri fidelis; ſed non in Chriſto, ſed nequiſſimo impoſtore Mahumete.

Papiſta vult frater eſſe; ſed Franciſcanus, Dominicanus, & quidvis po-
tiùs quàm Chriſtianus: quod nomen apud illos ſordet præ iſtis novis fra-
ternitatibus. Atque hæc de ἐπιγραφῆ.

Gratia ſit vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.

Hiſce in verbis continetur tertia pars tituli, quam appellamus ἀσπασμὸν.
in quo duo notanda: bona quæ apoſtolus optat Coloſſenſibus; ea ſunt
gratia & pax: authores horum bonorum, *Deus Pater, & Chriſtus.*

Gratia ſit] Inprimis hoc in genere obſervandum, apoſtolos immutâſſe,
vel potiùs amplificâſſe veterem ſalutationem Hebræorum. Illorum enim
uſitata ſalutatio erat, *Pax tibi.* At poſt patefactum redemptionis humanæ
myſterium, in quo fontem gratiæ Deus aperuit humano generi, *gratiam*
etiam adjungebant. Et hæc duo bona optimâ ratione conjunguntur.
Nam *gratia* eſt bonum initiale, *pax* eſt bonum finale; qui igitur hæc duo
bona alicui optat, omnia etiam media bona includit. Sed hæc ſeparatim
conſideremus.

Gratiæ vocabulum tria denotat: Gratuitum actum divinæ voluntatis
acceptantis hominem in Chriſto, & peccata miſericorditer condonantis;
hæc eſt primaria hujus vocabuli ſignificatio, quam ubique urget apoſto-
lus. *Gratiâ eſtis ſervati,* Eph. 2. 5. *Juſtificati gratis ipſius gratiâ,* Tit. 3. 7.
Hic amor Dei gratuitus eſt primum donum, in quo omnia alia dona dan-
tur. Hanc gratiam acceptationis Aquinas agnoſcit, in quæſt. diſp. de
gratia, art. 1.

Secundò, ſub hoc vocabulo *gratiæ* complectitur apoſtolus omnia ha-
bitualia dona quæ Deus infundit ad animam ſanctificandam. Sic fides,
charitas, atque omnes virtutes & dona ſalutaria dicuntur *gratiæ.* Hunc
ſenſum habent verba apoſtoli ad Epheſios 4. 7. *Unicuique data eſt gratia*
juxta menſuram donationis Chriſti. Hanc gratiam inhærentem penè ſolùm
agnoſcunt pontificii; & illam interim acceptantem, quæ eſt hujus fons &
ſcaturigo, nimis negligunt.

Ultimò, *gratia* denotat actuale auxilium Dei quo renati, poſt acceptam
habitualem gratiam, corroborantur ad exercenda bona opera, & ad per-
ſeverandùm in fide & pietate. Nam homini per gratiam renovato & ſan-
ctificato, neceſſarium eſt tamen quotidianum Dei adjutorium ad ſingulos
actus. Cùm itaque apoſtolus *gratiam* optat Coloſſenſibus, optat illis gra-
tuitum Dei favorem, habitualia dona ſanctificationis, & perpetuum actu-
ale auxilium Dei. Neceſſaria eſt horum omnium connexio. Gratia inhæ-
rens non datur, niſi præceſſerit gratia acceptationis; neque data valet ad
producendos fructus, niſi etiam ſubſequatur, & per ſingulos actus comi-
tetur actuale auxilium Dei.

Et pax] Hoc vocabulo Hebræi utebantur, ut nos *ſalutis* ſeu *lætitiæ;* ſigni-
ficat autem proſperum rerum ſtatum, & ad voluntatem fluentem, nullis
calamitatibus, vel publicis vel privatis, notabilem. Sic Gen. 43. 27. *Eſtne*
pax patri veſtro? Tremellius, *Proſperéne?* & Pſal. 122. 6. *Rogate quæ ſunt ad*
pacem Jeruſalem. Sed apud apoſtolos latiùs patet, & ſpiritualem lætitiam
atque proſperitatem præcipuè complectitur. Sub hoc itaque *pacis* voca-
bulo optat illis inprimis pacem internam, ſeu pacem conſcientiæ, quæ ori-
tur ex gratia Dei nos acceptante propter Chriſtum; unde Chriſtus, Joan.
14. *Pacem meam do vobis:* & ad Rom. 5. 1. *Juſtificati fide pacem habemus.*
Hæc eſt illa pax quæ ſuperat omnem intellectum, & cor pii hominis, qua-
ſi præſidio quodam militari, munit & cuſtodit, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν.
Phil. 4. 7.

Secundò (ut vult Hieronymus) optat illis *pacem* fraternam; ſic enim ille in hunc locum, *Pacem rumpentes gratiam excludunt*. Eſt autem & hæc pax magnum & optabile bonum, & paſſim celebratur ab apoſtolis, atque ſingulare Dei donum agnoſcitur: unde dicitur *Deus pacis, non diſſenſionis*, 1. Cor. 14. 33. & alibi, *Deus pacis & dilectionis*, 2. Cor. 13. 11. Schiſmatis ſemina ſparſa erant, ergò opus pace.

Ultimò, optat etiam & illam externam *pacem*, ſcilicet bonum ſtatum eccleſiæ Coloſſenſis, & omnium privatorum in ea; ſed eatenus tamen, quatenus non adverſatur bono illorum ſpirituali: aliquando enim conducit magìs ad ſalutem fidelium ut affligantur, quàm ut pace & tranquillitate externa fruantur. Hæc ſumma eſt voti apoſtolici, unde multa colligi poſſunt digna obſervatione.

Ab ipſo ordine tria docemur.

Doctr. 1. In eo quòd gratiam præponit paci, docet hoc eſſe inprimis optandum, ut Deum habeamus propitium. Si is ſit infenſus, etiam beneficia in maledictionem vertentur.

Doctr. 2. Docet inſuper veram pacem non contingere, niſi illis ſolis qui ſunt in gratia apud Deum. *Nulla pax impio*, id eſt, homini non reconciliato per Chriſtum.

Doct. 3. Ultimò, ab ipſo ordine quo collocantur hæc beneficia, oſtendit omnia bona quæ piis obveniunt, eſſe quaſi rivulos deductos ab hoc fonte gratiæ divinæ.

Ex ipſo optato

1 Commonſtrat ſuo exemplo Paulus officium cujuſcunq; miniſtri evangelici; quod eſt, non modò prædicare gratiam & pacem populo ſuo, ſed ex intimis viſceribus eaſdem precari & expoſcere à Deo aſſiduâ oratione. Neutrum per ſe ſufficit.

2 Taxat ſtultitiam hujus mundi, in quo penè omnes valetudinem, divitias, honores optant ſibi ac ſuis, at gratiam, pacem, ac reliqua ſpiritualia bona, nec curant nec cogitant. Sed Chriſtus nos jubet *primo in loco quærere regnum Dei*.

3 Solatur pios & fideles, dum oſtendit illis ſemper adeſſe gratiam Dei & pacem Dei; præ quibus bonis σκύβαλα ſunt quæcunque improbis contingunt. *Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aſpicere quieſcere eſt*, Bern. in Cant. 23. Atque hæc de bonis optatis. Jam de authoribus illorum dicendum, quos apoſtolus deſignat hiſce verbis ſequentibus:

A Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.] In quibus oſtendit & fontem & canalem omnis gratiæ; ac utrumque deſcribit à relatione ad nos.

Deo Patre noſtro] Fons gratiæ eſt ipſe *Deus*; ſi enim per *gratiam* intelligimus gratuitum Dei amorem erga nos, fluit hic amor immediatè à voluntate divina, non provocatur bono humano. Unde dicit Deus Jeremiæ 31. verſ. 3. *Dilectione æternâ dilexi te, idcirco extendi erga te benignitatem meam.*
Super Can. ſerm. 59. Et diviniſſimè Bernardus, *Amat & Deus; non aliunde hoc habet, ſed ipſe eſt unde amat; & ideo vehementiùs amat, quia non amorem tam habet, quàm hoc eſt ipſe.* Dei amor non invenit, ſed facit amore dignos. Si habitualia dona ſanctitatis per *gratiam* intelligimus, clarum eſt hæc omnia à ſolo Deo ad animas noſtras dimanare. *Omne donum, &c.* Jac. 1. 17. quod multis rationibus oſtendunt Scholaſtici. Nihil ſcilicet poſſe eſſe cauſam operantem phyſicè in productione gratiæ, præter ſolum Deum. Infuſio ſive productio gratiæ accedit ad rationem creationis, in quantum nec habet cauſam ullam

ullam in ſubjecto, nec materiam è cujus potentia, per agens naturale, educi poſſit; eſt itaque ſolius Dei gratiam infundere & imprimere, qui ex nihilo fecit omnia. *Gratiam & gloriam dabit Dominus*, Pſal. 84. 12.

Gratia oritur ex ſupernaturali participatione Dei; at ſolius divinæ bonitatis opus eſt communicare ſeipſum creaturę hac gratuitâ cõmunicatione.

Gratia non imprimitur animæ, niſi per eam cauſam quæ poteſt operari immediatè in ipſa anima; at ſolius Dei privilegium eſt poſſe illabi in animam humanam, eámq; mutare & flectere internâ operatione: ergò Deus eſt fons gratiæ. Unde convincitur error Thomæ, Bellarmini, & aliorum *Obſerv.* omnium qui Thomam ſequuntur, & externis ſacramentis phyſicam cauſationem gratiæ tribuunt.

Patre noſtro] Deus, ut Deus, ut Creator, vult bonum omni ſuæ creaturæ, ſed non omne bonum. Bona enim naturæ vult communicare, non modò improbis, ſed ipſis brutis animalibus, quia hæc tribuit ut author naturæ. Sed bona gratiæ ſalutiferæ ſolis filiis communicat, quia hæc largitur ut *Pater miſericordiæ:* atq; ob hanc cauſam addidit apoſtolus, *Patre noſtro*.

Hanc ob cauſam Servator, cùm orandi formulam præſcripſit, docuit nos *Patrem noſtrum* invocare; quia nulla ſpes eſt impetrandi bona gratiæ, niſi adoptemur in filios. Atque ab hac Dei paternitate concludit, quodcunque bonum neceſſarium piis à Deo fore præbendum. *Quantò magis Pater veſter qui eſt in cœlis dabit bona petentibus ab ipſo?* Matth. 7. 11. Hæc de fonte gratiæ, ſcilicet *Deo*.

Et domino Jeſu Chriſto] Canalem gratiæ oſtendit apoſtolus, *Jeſum* ſcilicet *Chriſtum*, mediatorem Dei & hominum. Ipſe Deus Pater eſt fons gratiæ, ſed ad homines vult illam derivari, per & propter filium ſuum; nam ut per primum Adamum derivatur peccatum in carnaliter ab eo generatos, ſic per ſecundum Adamum, ſcilicet *Chriſtum*, derivatur gratia in ſpiritualiter regeneratos. *Chriſtus* igitur gratiam ad ſuos derivare dicitur, vel efficaciâ operationis, vel beneficio interceſſionis, vel merito paſſionis. Ut eſt caput eccleſiæ, proprium eſt illius munus efficaciter vivificare membra ſua, & gratiam, id eſt, vitam ac motum ſpiritualem illis communicare. Ut eſt ſacerdos, orat & interpellat pro hac gratia. Ut ſe exhibuit hoſtiam Deo gratam, meritoriè acquiſivit eccleſiæ favorem & gratiam Dei. Hinc fit quòd in ſacra Scriptura omnis gratia & ſpiritualis benedictio nobis perhibetur in *Chriſto* donata: ad Epheſ. 1. ver. 3, 4, &c. Epheſ. 4. 16. Joan. 1. 16.

Domino] Chriſtus depingitur à relatione quam habet ad nos: eſt enim *Dominus* noſter, atq; adeò omnium creaturarum: atque hæc dominatio non ſoli divinæ naturæ Chriſti, ſed & aſſumptæ naturę convenit. *Huic enim Deus Pater omnia ſubjecta eſſe voluit.* Eph. 1. 22. *Sedere fecit eum ſupra omnes poteſtates:* & ad Hebr. 1. 2. *Omnia ſubjecit ei.* Eſt autem piorum Dominus, non modò jure filiationis, ſed etiam jure redemptionis & liberationis. Videtis unde gratia ad nos veniat, *A Deo Patre noſtro per Chriſtum Dominum noſtrum.*

Qui ſunt à Deo averſi per contumaciam in peccatis, ſunt gratiæ vivi- *Obſerv.* 1.
ficæ expertes; &, ſi de vita ſpirituali loquimur, ſunt cadavera, non homines: nam ut is qui ſe avertit à ſole, ſeipſum privat lumine & calore; ſic qui ſe avertit à Deo per peccata, ſeipſum privat ſalutiferæ gratiæ influentiâ. Nam *Gratia à Deo*.

Qui non ſunt adoptivi filii, non poſſunt confidenter ullam gratiam à Deo *Obſerv.* 2.
vel

vel petere vel expectare: ut itaque cum fiducia ad thronum gratiæ accedamus, Deus orandus eſt ut *Spiritum adoptionis mittat in corda noſtra, quo poſſimus ad eum clamare, Abba, Pater.* Non enim ſimpliciter à Deo, ſed à *Deo Patre* hæc gratia.

Obſerv. 3.

Qui gratiam petit, non ſanctos, nè beatiſſimam quidem Chriſti matrem imploret; ſed petat à Patre in nomine Chriſti Filii: facilè enim impetratur, quod Filius poſtulat, qui eſt canalis gratiæ. Errant igitur pontificii, qui dicunt nullam gratiam venire de cœlo ad terram, quin tranſeat per manus Mariæ.

Obſer. ult.

Cùm Chriſtus ſit Dominus noſter, nos geramus ut ſervos bonos & fideles decet. Servorum eſt ad domini arbitrium vitam & mores ſuos componere, provinciam à domino ſibi impoſitam ſeduló adminiſtrare, cum hoſtibus domini ſui nullam familiaritatem inire, ſi deliquerit humiliter ſe domino ſubjicere, & ejus generis infinita alia; quæ dum prætermittimus, Chriſtum eſſe Dominum noſtrùm, non voce ſed vitâ negamus.

Atq; hactenus hanc ſalutationem apoſtolicam explicavimus; ex cujus conſideratione gravis oritur controverſia inter nos & pontificios, quam breviter perſtringemus. Apoſtolus, ut audiviſtis, optat fidelibus *gratiam & pacem à Deo Patre, &c.* id eſt, gratuitam acceptationem propter Chriſtum, adoptionem in filios Dei, atq; fiduciam de remiſſione peccatorum: Hinc quæritur, an fideles certò apud ſe ſtatuere poſſint ſe eſſe in gratia apud Deum, & peccata ſibi eſſe remiſſa propter Chriſtum, in quem crediderunt, nécne.

Noſtrorum ſententia eſt, omnem hominem fidelem & verè juſtificatum, poſſe & debere infallibiliter credere, ſibi in individuo peccata eſſe remiſſa, & Deum eſſe reconciliatum ſibi, id eſt, ſe habere gratiam & pacem hanc quam apoſtolus Coloſſenſibus optavit.

Pontificiorum ſententia eſt, eos qui ſunt revera juſtificati & in gratia apud Deum, non poſſe tamen aut debere credere quòd ſint reconciliati Deo & juſtificati, ſed ſperare & conjectare tantùm quòd ſint in gratia, & quòd obtinuerint remiſſionem.

Argum. 1. A natura fidei.

Noſtram ſententiam hiſce argumentis confirmamus. Qui eſt verâ fide præditus, ipſo lumine fidei per Spiritum ſanctum in corde accenſo, ſcit ſe in Chriſtum credere, & per fidem juſtificari: at qui hoc ſcit, ſimul ſtatuere poteſt ſe eſſe in gratia apud Deum, & peccata ſibi eſſe remiſſa. Scriptura enim clarè dicit, *Juſtificati fide pacem habemus*, Rom. 5. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam*, Joan. 3. Tota itaque difficultas in hoc eſt, ut oſtendatur poſſe fidelem dicere, non ex conjectura & opinione, ſed ex fide, Ego credo in Chriſtum. Probatur ex Auguſtino de Trin. 13. 1. *Quod credere jubemur, videre non poſſumus: ipſam tamen fidem, quando ineſt in nobis, videmus in nobis.* Sic Thomas, *Quicunque habet ſcientiam vel fidem, certus eſt ſe habere, quia de ratione fidei eſt ut homo ſit certus de his quorum habet fidem.* In quem locum ſic etiam ſcribit Cajetanus, *Certitudine fidei quilibet ſcit ſe habere donum infuſum fidei, & hoc credit ſicut credit alia credita, ſcilicet incarnationem Chriſti, &c.* Durandus etiam ſcribit, *Habens fidem ità certus eſt ſe habere fidem, ſicut certus eſt de quocunque alio. Credens enim experitur ſe credere.* Lib. 3. diſt. 23. quæſt. 7. Rationem hanc Thomas affert: *Quia omnis habitus intellectivæ partis, ex hoc quòd per eſſentiam ſuam in mente conſiſtit, eſt principium proximum ſuæ cognitionis.* Multis Scripturæ teſtimoniis confirmari poſſit, fideles ſcire ſe eſſe fideles, & regeneratos ſcire ſe eſſe per Spiritum renatos.

Spiritum

Spiritum qui ex Deo eſt accepimus, ut ſciamus quæ donata ſunt nobis. 1. Cor. 2. 12. *An non cognoſcitis quòd Chriſtus in vobis eſt, niſi fortè reprobi eſtis?* 2. Cor. 13. 5. *Cognovimus quòd in ipſo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis.* 1. Joh. 4. 13. Nam fides, ut lumen, non modò alia, ſed & ſeipſam viſibilem facit.

Argum. 2. A natura promiſſionum.

Promiſſiones gratię evangelicæ de reconciliatione partâ per Chriſtum, & remiſſione peccatorum, ſic à nobis credendæ ſunt, ut firmam & ſolidam conſolationem poſſint afferre; at niſi credatur in ſpeciali, quòd ego ſum reconciliatus, & ego ſum peccatis abſolutus, non poſſunt hanc conſolationem afferre. Major manifeſta, quia ipſe finis gratiæ evangelicæ & promiſſionum divinarum eſt, ut *conſolationem habeamus firmam*, ad Hebr. 6. 18. At generalis illa fides pontificiorum, quòd omnis verè credens & piè vivens, habet remiſſionem peccatorum; vel iſta conditionata, Ego, ſi ſum fidelis, ſum in gratia Dei, non affert firmam conſolationem, quia ſtare poteſt cum deſperatione. *Neceſſe eſt credere quòd remiſſionem havere non potes niſi per indulgentiam Dei: ſed adde, ut credas hoc, quòd per ipſum tibi peccata tua donantur.* Bern. de annunc. ſerm. 2. Ratio autem eſt, quia promiſſiones Dei non ſortiuntur effectum, donec à nobis fuerint acceptatæ: quamvìs itaque offeratur remiſſio peccatorum univerſis ſub conditione fidei, acceptari tamen neceſſe eſt ab individuis & ſingulis, ut fiat cuivis homini utilis & ſalutaris. Promiſſiones non acceptantur à neſcientibus, ſed ab intelligentibus & ſentientibus ſe eas apprehendere & acceptare.

Argum. 3.

Spiritus ſanctus in ſpeciali quemlibet fidelem obſignat, & illum certum facit de adoptione ſua, admirabili & ſecretâ quadam teſtificatione: nam datur cuivis fideli ut arrha divini amoris; clamat denique in pectoribus piorum, illos eſſe in gratia apud Deum: at huic teſtimonio & poſſunt & debent credere: ergò credunt in particulari ſe eſſe in gratia Dei, & peccata ſibi eſſe remiſſa. Loci ex quibus hæc omnia probantur ſunt notiſſimi. Rom. 8. 16. *Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro quòd ſumus filii Dei.* Et Gal. 4. 6. *Quoniam eſtis filii, emiſit Deus Spiritum filii ſui in corda veſtra, clamantem, Abba, Pater.* Eph. 1. 14. *Obſignati eſtis Spiritu poſtquam credidiſtis, qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ.* Neq; eſt hoc teſtimonium fallax aut conjecturale, ſed certum & infallibile in omnibus in quibus reperitur. Eſt enim verbum miniſterium Spiritus; & fides concepta per miniſterium verbi, eſt *2. Cor. 3.* ſemper ipſius Spiritus teſtificationi conjuncta. Fidei itaque impreſſio per Spiritum ſanctum in corde particularis hominis, eſt quaſi particularis teſtificatio quòd ſit in gratia, & quòd ſit filius Dei. Sic Bernardus, ſerm. 5. de dedicatione eccleſiæ, *Quis ſcit ſi eſt dignus amore an odio? quis novit ſenſum Domini? Hîc fidem nobis ſubvenire neceſſe eſt, ut quod de nobis latet in corde Patris, nobis per ipſius Spiritum reveletur; & Spiritus ejus teſtificans perſuadeat ſpiritui noſtro quòd filii Dei ſumus.* Perſuadet autem vocando & juſtificando gratìs per fidem.

Object.

Bellarminus reſpondet, Spiritum ſanctum atteſtari ſpiritui noſtro tantummodo per experimentum quoddam cujuſdam internæ ſuavitatis & pacis, quod non gignit certitudinem, niſi conjecturalem. De juſtif. l. 3. c 9.

Solut.

At Bernardus rejicit hoc commentum Jeſuiticum; dicit enim hoc teſtimonium ſuſcipi per fidei actum, & Spiritum ſanctum perſuadere ſpiritui noſtro quòd ſumus filii Dei, per fidem, non per fallaces conjecturas. Sic Chryſoſt. in 8. ad Roman. *Quando Spiritus teſtatur, quænam relinquitur ambiguitas?*

Verè

Argum. 4. Ab effectis fidei. Verè credentes habent *audaciam, & aditum cum fiducia ad* Deum Patrem per fidem, Epheſ. 3. 12. & Hebr. 10. 22. At cui incertum eſt & incognitum, ſitne filius Dei an ſpurius, ſitne inimicus an reconciliatus, non poteſt cum hac fiducia ad thronum gratiæ accedere; non poteſt Deum Patrem vocare, niſi cum ſumma hæſitatione; multò minùs quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria ab illo, tanquam à Patre, fidenter poſtulare. Reſpondet Bellarminus, Ut accedamus ad thronum gratiæ cum fiducia, non eſt neceſſe ut certi ſimus de juſtificatione noſtra in ſpeciali; ſufficit quòd certiſſimi ſumus ex fide catholica, Chriſtum pro nobis paſſum, mortuum, reſurrexiſſe, & intercedere apud Patrem. Sed invalida eſt hæc reſponſio, quia licèt conſtet in genere Chriſtum mortuum fuiſſe ſufficienter pro omnibus; tamen & illud etiam conſtat, fructum mortis, reſurrectionis, & interceſſionis Chriſti actu pertinere tantùm ad illos qui ſunt inſiti in Chriſtum: ut itaque ego intelligam Chriſti beneficia ad me jam pertinere, intelligam ſimul neceſſe eſt, me eſſe factum membrum Chriſti, id eſt, eſſe juſtificatum & Deo reconciliatum. Si enim dubito an ſim efficaciter vocatus & juſtificatus, dubium eſt etiam mihi, utrùm ſim abſque Chriſto, *Eph. 2. 12.* abſque Deo, alienus à republica Iſraelis, & extraneus à pactis promiſſionis nécne. Cùm hæc omnia ſub dubio relinquuntur, quis confidentiæ locus relinquitur? Atque hæc ſunt noſtra argumenta; brevitatis causâ alia quamplurima omittemus.

Jam ad pontificiorum argumenta accedamus. Incertitudinem gratiæ & remiſſionis peccatorum probare conatur Bellarm. de juſtif. lib. 3. cap. 4.

Ex Scripturis.

1 Ex Proverb. 20. *Quis poteſt dicere, Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato?* Quamvis itaque ſint aliqui mundi à peccato, tamen illi ipſi non hoc ſciunt, neque habent teſtimonium infallibile de ſua munditia & juſtitia.

Reſpon. Reſpondeo, neminem poſſe hoc dicere, neque eſſe aliquos mundos à peccato inhærente, ut ſomniat Bellarminus: ſed hoc non prohibet certitudinem de remiſſione peccatorum & ſtatu gratiæ. Paulus enim peccatum inhærens agnoſcit; & tamen ſe liberatum à condemnatione & reatu ejus credit, ad Rom. 7. Hoc itaque argumentum validum eſt apud papiſtas, qui ſpem ponunt in operibus & juſtitia inhærenti; at frivolum eſt inter orthodoxos, qui juſtificationem ex fide & gratia quærunt, non ex lege & propria juſtitia.

2 *Neſcit homo utrùm odio vel amore dignus ſit, ſed omnia in futurum ſervantur incerta*, Eccleſiaſtæ 9. 1. 2.

De tranſlatione non litigo cum adverſariis.

Reſpon. Palam eſt Salomonem loqui de cognitione quæ colligitur ex eventis externis; ſubjungit enim, *eò quòd univerſa æquè eveniant juſto & impio*; non negat igitur pios per fidem certos eſſe poſſe de benevolentia divina, ſed per eventa: Quam expoſitionem Bernardus approbat, qui dicit, *fidem hìc nobis ſubvenire, & revelare cordibus noſtris quòd ſumus filii Dei*, ut antea oſtendimus.

3 *De propitiato peccato noli eſſe ſine metu, neque adjicias peccatum ſuper peccatum; & nè dicas, Miſeratio Domini magna eſt, multitudinis peccatorum meorum miſerebitur.* Eccleſiaſtici 5. 6. *Hic locus mirificè pungit hæreticos.*

Reſpon. Hæreticos fortaſſe pungit, at orthodoxos nè tangit quidem: nihil enim concludit contra certitudinem remiſſionis. Primò, quia poteſt locus intelligi de illis qui ſacrificiis expiatoriis tolli peccata putabant, etiamſi manerent in propoſito peccandi, & peccata peccatis indies adderent: hos qui abſque vera converſione cordis, peccata victimis expiari putabant, jubet non eſſe ſine *metu de propitiato*, vel, ut eſt in origine, de *propitiatione peccati*. Huic expoſitioni atteſtantur verba illa ſequentia, *Nè tardes converti ad Dominum: ſubitò enim veniet ira, &c.* Sed demus intelligi de illis quibus verè pœnitentibus peccata ſunt remiſſa; non debent illi eſſe ſine metu de propitiato peccato & remiſſo, putà de adulterio, de furto, ebrietate, aut alio quovis: ſed iſte metus eſt, non nè illud peccatum non remittatur, ſed nè redeat idem, & gravior reatus ſi rurſus admittatur. *Nam peccata remiſſa redeunt per ingratitudinem, non quantum ad actum, ſed in quantum majoris pœnæ reus efficitur ob ingratitudinem recidivans, quàm ſi peccatum prius non fuiſſet dimiſſum*; Durand. 4. diſtin. 22. quæſt. 1.

4 Quartum argumentum ducit Bellarminus ab illis locis ubi juſtificatio & remiſſio peccatorum ſub conditione proponitur. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, vitâ vivet*, Ezec. 18. *Vos amici eritis ſi feceritis quæ ego præcipio*, Joan. 15. & ſimilibus. At nemo certus eſſe poteſt certitudine fidei ſe toto corde converſum eſſe ad Dominum, & fidem veram, ac pœnitentiam, qualis requiritur, habere, cùm in nulla Scriptura teſtimonium hujuſmodi inveniatur de fide & pœnitentia noſtra in particulari.

Reſpon. Reſpondeo, Ad recipiendam gratiam remiſſionis neceſſaria eſt ex noſtra parte conditio fidei & pœnitentiæ veræ: ſed quod addit, Neminem ſcire an ſua fides & pœnitentia ſit talis & tanta, quanta à Deo requiritur, falſiſſimum eſt. Non enim ex gradu aut menſura fidei vel pœnitentiæ dependet juſtificatio, ſed ex veritate: fidem autem & pœnitentiam ſuam eſſe veram & non hypocriticam novit, quiſquis ex dono Spiritus fidem & pœnitentiam accepit, ut antea oſtenſum eſt. Unde illud Auguſtini in Pſal. 149. *Eſt modus gloriandi in conſcientia, ut noveris fidem tuam eſſe ſinceram, ſpem tuam eſſe certam, ut noveris charitatē tuam eſſe ſine ſimulatione.* Quod urget, in Scripturis non inveniri teſtimonium de fide vel remiſſione noſtra in particulari, ſolvemus cùm ad rationes Bellar. ventum fuerit; nam ibi hoc regerit.

5 Quintum teſtimonium petit ab illis locis ubi remiſsio proponitur pœnitentibus ſub forma dubitationis: Joelis 2. *Convertimini ad me ex toto corde veſtro. Quis ſcit ſi convertatur, & ignoſcat Deus?* Et Actor. 8. *Pœnitentiam age, ſi fortè remittatur tibi cogitatio cordis tui.* Hæc & ſimilia ſignificant incertitudinem remiſsionis, non reſpectu divinæ promiſsionis, ſed reſpectu noſtræ diſpoſitionis, inquit Bellarm.

Reſpon. Ad primum teſtimonium reſpondebit Jeſuitæ alius Jeſuita: ſic igitur Ribera in hunc locum, *Quis ſcit ſi convertatur & ignoſcat Deus?* id eſt, *Fortaſſe non patietur Chaldæos in terram veſtram venire, nec vos captivos abduci, ſi pœnitentiam agatis:* non igitur jubet eos propheta dubitare de remiſsione peccatorum ſi convertantur, nec jubet verè pœnitentes dubitare de ſua pœnitentia; ſed oſtendit ſe certum non eſſe de remotione externorum judiciorū, etiamſi convertantur: de hoc itaq; ſperare poterant, de altero certi eſſe. Quinetiam ex Ambroſio docet phraſin hanc non eſſe ſemper dubitantis; atq; ex Gregorio, eſſe aliquando rei difficultatem oſtendentis, & paucitatem facientium id quod dicitur. Ad ſecundum idem Ribera reſpondet, *Petrum non dubitâſſe an culpa remittenda eſſet agenti pœnitentiam, ſed dubitavit an vera futura eſſet pœnitentia Simonis.* Addi etiam poteſt quod obſervavit Tremellius, *Hanc phraſin non eſſe dubitantis, ſed à rei difficultate animos erigentis.*

Ultim. Affert ea loca quæ timorem ſuadent ipſis piis & fidelibus: *Beatus homo*

Phil. 2.12. *qui ſemper pavidus*, Pro. 28.14. *Cum metu & tremore ſalutem veſtram operamini*: ergò non debemus certò credere remiſſionem peccatorum noſtrorum.

Reſpon. Reſpondeo; Timor filialis non excludit certitudinem de reconciliatione & remiſſione peccatorum; imò neceſſe eſt, ut qui credat ſe eſſe Deo reconciliatum, eò magìs timeat nè frænum laxando concupiſcentiis novum reatum incurrat. Non monent hi loci ut incerti ſimus de remiſſione peccatorum, ſed ut ſoliciti ſimus & pavidi de offenſa Dei. Atque hæc de teſtimoniis quæ afferuntur ex Scripturis. Quæ ex patribus attulit nullius ſunt momenti: hòc enim tantummodo probant, quòd etſi quis non ſit conſcius ſibi alicujus peccati, tamen ex eo non poteſt certò ſtatuere ſe eſſe immunem à peccato, quod nos ultro fatemur. At longè aliud eſt eſſe abſolutum à peccato, & eſſe expertem peccati. Ad rationes Bellarmini accedamus, quas ille *egregias* nobis pollicetur.

Ratio 1. Non poteſt aliquid certum eſſe certitudine fidei, niſi immediatè contineatur in verbo Dei, aut ex verbo Dei per evidentẽ conſequentiam deducatur; at quòd talis vel talis homo habeat peccata ſibi remiſſa, nec continetur in verbo, nec evidenter deducitur: ergò non eſt certum certitudine fidei

Minorem probat quòd verbum Dei teſtatur tantùm in univerſali quòd fidelibus & pœnitentibus remittuntur peccata; ſed quòd Petrus aut Joannes credat, aut pœniteat, non eſt revelatum in verbo, neq; poteſt indè deduci infallibiliter; quia alia deductio non eſt quàm hæc, Verbum Dei teſtatur verè credentes & converſos obtinere remiſſionem peccatorum: ego certum habeo quòd ſum verè credens & pœnitens: ergò ego obtinui remiſſionem peccatorum meorum. Minor, inquit Bellarminus, non eſt modò falſa, ſed etiam impoſſibilis, abſque ſpeciali revelatione.

Reſpon. Priuſquam ad minorem venio, ad explicationem majoris pauca præmittam. Quod dicit Bellarminus, Nihil eſſe certum certitudine fidei, niſi ponatur aut deducatur ex Scripturis, intelligendum eſt de doctrina fidei quam credimus, non de habitu aut actu fidei quo credimus. Exempli causâ: Quòd Deus ſit trinus & unus, eſt doctrina fidei; hujus igitur certitudo colligitur quia in bibliis ſic ſcribitur: at quòd ego credo Deum eſſe trinum & unum, eſt actus fidei meæ: hujus igitur certitudo non in bibliis ſcribitur, ſed in tabulis cordis mei. Certitudo de priore ſpectat totam eccleſiam; ergò revelatur in Scriptura quæ patet toti eccleſiæ: at certitudo de poſteriore, ſcilicet de habitu vel actu fidei habitantis in corde hujus vel illius hominis, hunc vel illum tantùm ſpectat; ergò huic tantùm patet per actum reflexum ipſius mentis, & multò clariùs per internam operationem Spiritus ſancti, qui unà cum fide & gratia dat cognitionem acceptæ gratiæ & fidei, ut antea probavimus. Hinc Scotus, 3. diſtinct. 23. *Quemadmodum credo Deum eſſe trinum in perſonis, & unum in eſſentia; ſic etiam credo, me fidem infuſam habere per quam hoc credo.*

Alterum adjungendum eſt, quod etiam attinet ad majorem: Omnem concluſionem eſſe de fide, quæ oritur ex altera propoſitione in Scripturis contentâ, & alterâ per bonam conſequentiam additâ, ſive ex ſenſu, ſive ex ratione, ſeu quovis alio modo cognoſcatur. Hoc docet Gerſon, de vita ſpirit. & Medina.

Jam venio ad minorem, atq; nego quòd ex verbo non habetur per evidentem deductionem quòd hic vel ille fidelis habeat peccata remiſſa. Singulos enim alloquitur Scriptura, ad Rom. 10.9. *Si tu confeſſus fueris ore tuo Dominum Jeſum, & credideris in corde tuo, quòd Deus eum excitavit à mortuis, tu ſervaberis.*

Sed urget Bellarminus, deeſſe adhuc minorem propoſitionem, ſcilicet, Ego confiteor, & ego credo: itaq; non poteſt ex fide teneri concluſio, Ego ſervabor.

Reſpondeo (ut ſuprà) hanc minorem, non fidei doctrinam aliquam generalem, ſed particularem actum unius fidelis ſpectare; non itaque quærenda eſt in bibliis, ſed in cordibus. Jam verò ſi ſenſu quodam ſpirituali, vel experientiâ certâ, vel denique teſtificatione Spiritus ſancti, vel hiſce omnibus conſtet ea minor propoſitio; concluſio erit de fide, quia major propoſitio erat de fide. At nos antea probavimus ex Patribus, Scholaſticis, & Scripturis, fideles habere notitiam claram fidei ſuæ & reconciliationis; eadem itaque non regeremus.

Sed inſtat adhuc adverſarius; Videmus multos revera falli, qui putant ſe habere fidem ac gratiam quam non habent. Hæretici enim multi jactant certitudinem fidei, multi etiam non renati putant ſe obtinuiſſe fidem, & remiſſionem peccatorum à Deo; ergò non habent hanc certitudinem quam præ ſe ferunt.

Reſpondeo, hæc omnia nihil ad rem: non enim defendimus omnem hominem qui ſomniat ſe habere fidem, gratiam, & remiſſionem peccatorum, revera hiſce donis præditum eſſe; ſed omnem qui præditus eſt hiſce donis, etiam ſcire ſe revera credere, & eſſe in gratia apud Deum, &c. Jeſuita concludit à majore ad minus affirmativè, hoc modo; Hæreticus & carnalis fallitur in judicando de fide & gratia: ergò verè fidelis & renatus etiam falli poteſt. Quemadmodum igitur ſomnians, cùm judicat objici animo ſuo non ſimulata ſed vera viſa, fallitur, nec tamen indè ſequitur vigilantem falli, aut falli poſſe cùm ſtatuit ſe non ſomniare; ſed videre res ob oculos poſitas: ſic hæreticus & carnalis, qui habet ſomnum fidei & gratiæ, fallitur, cùm judicat ſe res ipſas habere; at verè renatus hæc aſpicit quaſi ob oculos mentis poſita in vigilia luminoſæ veritatis, non ſimulachro ſomniculoſę vànitatis: is igitur falli non poteſt. Ad extremum interrogat, Quo indicio docebimus, nos non falli, alios falli? Stultum poſtulatum; Quo indicio probabis ſomnianti illum non vigilare, te vigilare? Per experimentalem notitiam ipſius vigilię, quę habet viſa lucidiora & fortiora: non opinor ſed ſcio me vigilare: idem opinatur ſomnians, ſed fallitur. Sic per experimentalem quandam notitiam ſciunt fideles ſe fidem habere; hoc aliis tamen probare non poſſunt, qui non vident internas motiones in cordibus illorum. Neque poſſunt illis ſomniatoribus perſuadere, quòd non habeant fidem; quia etſi non certiùs, tamen pertinaciùs inhęrent falſis opinionibus quàm veris.

In nullo ſymbolo fidei ponitur hic articulus, *Ego credo mihi peccata eſſe remiſſa*; ergò non oportet hoc credere. Ratio 2.

Conſequentia eſt prorſus invalida, cui tamen refellendæ non inſiſtam: Reſpon. ſed reſpondeo, quòd ponitur in omnibus ſymbolis. Primò, per evidentem conſequentiam. Nam cùm dico, *Credo in Deum*, ut vult Auguſtinus & poſt illum omnes Scholaſtici, dico non ſolùm me credere Deum eſſe, vel credere verbis ejus; ſed *me ipſum amare, & credendo in Deum ire, & membris ejus incorporari*: Hęc enim omnia implicantur hiſce verbis, *Credo in Deum*. Compend. Theolog. 5. 21.

Secundò, ponitur expreſsè in illo articulo, *Credo remiſſionem peccatorum*. Non enim hic ſenſus eſt quem fingit Bellarminus, Credo in eccleſia dari remiſſionem peccatorum; quod diabolus atque deſperabundus quivis po-

teſt credere: ſed credo dari remiſſionem peccatorum per Chriſtum mihi, quia in illum credo. Hoc ipſe Aquinas videtur concedere, de juſtif. art. 4. ubi dicit, *In juſtificatione peccatoris, non neceſſe eſt ut actu cogitentur omnes articuli fidei, ſed ſolùm quòd cogitetur Deus ut juſtificans & peccata remittens; in quo implicitè includuntur alii articuli.* Hîc quæro, cui Deus cogitatur ut peccata remittens? num vago alicui individuo, an ipſi juſtificato? proculdubio ipſi homini qui tum cogitat de ſuorum peccatorum remiſſione.

In quæſt. diſp. in reſp. ad 9.

Object. Sed rurſus objicit, Si tenemur credere peccata nobis remiſſa, tum hæreticus eſt quiſquis hoc non credit: at nec poteſt, nec debet hoc credere qui ex propoſito peccat, & manet in mortali peccato: ergò omnis peccator talis eſſet hæreticus; quod eſt à ratione alienum.

Reſponſ. Fallitur Bellarminus in duobus. Primò, in hoc quòd ponit hæreticum illum eſſe qui non credit quodcunque debet credere; non enim defectus ſive actus ſive habitus fidei facit hæreticum, ſed pertinax oppugnatio doctrinæ fidei: nam ſi omnis eſſet hæreticus qui non credit myſteria fidei Chriſtianæ, hæretici eſſent omnes Ethnici, hæretici etiam eſſent omnes Chriſtiani nondum renati. Nemo enim fide theologicâ & infusâ credit ullum articulum fidei, antequam in regeneratione donum fidei accepit. Secundò, non eſt undequaque firmum, quod dicit, Voluntariè peccantem non teneri ad credendum remiſſionem peccatorum ſuorum. Tenetur enim deponere hanc voluntatem, tenetur pœnitere, & etiam credere Deo promittenti remiſſionem pœnitentibus. Non igitur dicimus, voluntariè manentem in peccatis gravibus, poſſe credere ſibi peccata eſſe remiſſa, aut debere pro præſenti ſtatu: ſed dicimus, illum, Deo adjuvante, poſſe, & pro officio ſuo teneri ex ſtatu illo exire, & hoc credere.

Ratio 3. Non expedit ut homines habeant certitudinem de remiſſione peccatorum, & de propria gratia; nam qui ſe juſtificatum confidit, facilè ſuperbit ut Phariſæus.

Reſponſ. Qui ſe juſtificatum inhærente juſtitia & propriis operibus confidit, facilè inflatur; ſed qui juſtificatum ſe gratìs credit, gloriatur indè in Deo, in ſeipſo deprimitur: *Quid enim habet quod non accepit?*

Ratio 4. Deus ſingulari beneficio revelavit quibuſdam remiſſionem peccatorum ſuorum, ut de ſancto Antonio, & ſancto Franciſco authores teſtantur. Quorſum id certis hominibus revelaret ſpeciali prærogativâ, ſi fidelibus omnibus fides iſta ſit communis?

Reſponſ. Harum narrationum fides ſit penes authores: ſed reſpondeo; Nihil impedit quò minùs illud ipſum quod creditur per fidem, poſſit per ſpecialem revelationem magìs explicatè & evidenter oſtendi, ſi Deus voluerit. Paulus per fidem credidit gaudia futuri ſeculi; voluit tamen Deus in raptu clariorem viſionem cœleſtis beatitudinis illi communicare. Sic etſi illi crediderunt remiſſionem peccatorum ſuorum, voluit tamen Deus ſcientiam manifeſtiorem illis impertire.

Ratio ult. Viri perfectiſſimi & ſanctiſſimi trepidârunt, & dubitârunt de ſtatu ſuo, & de remiſſione peccatorum; quomodo igitur omnibus fidelibus adeſt certitudo de propria gratia & remiſſione?

Reſponſ. Non tenemus verè fideles nunquam dubitare, vel de remiſſione peccatorum, vel de ſtatu reconciliationis ſuæ cum Deo; ſed defendimus haſce dubitationes ex carne oriri, non ex fide. Hoc itaq; intereſt inter nos & pontificios: illi dubitationem in ipſis fidelibus laudant, & ad virtutem humilitatis referunt; nos illam pro peccato agnoſcimus, & ad peccati reliquias

quias pertinere dicimus: illi in dubitatione perpetua fidelem relinquunt; nos dicimus illum tandem eluctari, & ex fide ſtatuere peccata ſibi remiſſa, non tantùm ex conjectura, aut ſpe, cui falſum ſubeſſe poteſt, ut autumant papiſtæ.

Quòd autem, dum ſumus in hac carnis infirmitate, fides ſtare poſſit in eodem ſubjecto cum crebris dubitationibus, patet Matth. 14. 31. *O modicæ fidei, cur dubitâſti?* Hoc Scholaſtici etiam concedunt, *In credente poteſt inſurgere motus de contrario hujus quod firmiſſimè tenet,* Aquin. de fide, art. 1. Et alibi, *Fidei certitudo importat firmitatem adhæſionis, non quietationem intellectus.* Sic Durandus, *Fides poteſt habere aliquem modum dubitationis ſalvâ fide,* lib. 3. diſt. 23. quæſt. 7. Non igitur neceſſe eſt, ut fidei certitudo excludat dubitationem omnem, ſed ut vincat. Atq; hę ſunt Bellarmini *egregiæ* rationes, quibus certitudinem fidei oppugnat, certitudinem ſpei interim concedens fidelibus: de qua etiam diſtinctione pauca adjungam, & concludam.

Quæro igitur à pontificiis utrùm intelligant ſpem humanam, id eſt, ortam ex conjecturis probabilibus & diſcurſu rationis humanæ; an divinam & theologicam, id eſt, virtutem infuſam à Spiritu ſancto. Si dicunt pios certos eſſe de gratia & remiſſione peccatorum ſpe humana, nihil concedunt piis, quod non poteſt infidelibus convenire; ſi ſpe infuſa, audiant ſuum Durandum: *Quod ſubeſt ſpei infuſæ, non poteſt non evenire,* lib. 3. Scriptura etiam huic ſpei eandem certitudinem aſſignat quam fidei, Rom. 8. 24. *Salvamur ſpe:* & 15. 13. *Deus ſpei impleat vos omni gaudio & pace in fide, ut exuberetis in ſpe per virtutem Spiritus ſancti.* Eſt igitur fides oculus hujus ſpei; atque hæc ſpes excitatur & ſtabilitur à Spiritu ſancto, cujus donum eſt: niſi igitur fides cæcutiat, & Spiritus ſanctus excitet ad falſam perſuaſionem, ſpei infuſæ eadem erit certitudo quæ fidei. Nam ſpes infuſa non modò comprehendit jucundam illam expectationem bonorum futurorum, quæ eſt in voluntate; ſed indubitatam perſuaſionem de illis obtinendis, quæ eſt in vi apprehenſiva, ſicut & fides: ut rectè Pariſienſis de mor. cap. 3.

Ad extremum, addo confeſſionem adverſariorum. Catharini, qui in concilio Tridentino defendebat, *fideles habere certitudinem fidei divinæ de propria gratia & juſtificatione.* Theologorum Colonienſium, qui ſcribunt in enchiridio Chriſtian. inſtit. *neceſſarium eſſe ad juſtificationem, ut certò credat unuſquiſque ſibi remiſſa eſſe peccata.* Ipſius Bellarmini, qui cogitur fateri Chriſtianorum ſpem certiſſimam eſſe, tum ex parte voluntatis, tum ex parte intellectus; & ſolùm ratione propriæ diſpoſitionis formidinem aliquam habere conjunctam. At nos antea oſtendimus, has formidines & dubitationes non tollere certitudinem, ſed oppugnare, & tandem profligari à fide reſiſtente & adhærente divinis promiſſionibus. Concludimus igitur omnem verè fidelem habere, & credere ſe habere illam Dei *gratiam* & *pacem*, quam Coloſſenſibus optat Paulus.

VERS. III. & IIII.

Gratias agimus Deo, & Patri Domini noſtri Jeſu Chriſti, ſemper pro vobis precantes:

Auditâ fide veſtrâ in Chriſto Jeſu, & charitate in omnes ſanctos.

ABſolvimus inſcriptionem ſive titulum epiſtolæ. Sequitur jam prooemium vel exordium ad benevolentiam comparandam accommodatum; quod eſt ſecundum hujus capitis membrum, & ab hoc tertio verſu porrigitur uſque ad duodecimum.

Ejus partes tres ſunt. Propoſitio gratulatoria, verſu tertio.

Cauſæ hujus gratulationis narratæ & illuſtratæ, à 3° verſu ad 9^m^.

Comprecatio pro augmento bonorum omnium ſpiritualium, à 9° ad 12^m^.

Propoſitio gratulatoria: *Gratias agimus Deo, & Patri Domini noſtri Jeſu Chriſti, &c.*]

Εὐχαριστοῦμεν] Hoc primo vocabulo denotantur perſonæ gratulantes, & etiam modus gratulationis. Perſonæ qui lætantur & gratulantur ob fidem & charitatem Coloſſenſium, ſunt Paulus & Timotheus, præcones evangelii.

Unde apparet, quomodo affecti ſunt in populum Dei pii paſtores; ſcilicet ut non tam lætentur quòd ipſi percipiant ex grege ſuo fructum temporalem, quàm quòd grex Chriſti ex ipſorum prædicatione percipiat fructum ſpiritualem. Hoc eſt ſignum veri amoris & paſtoralis affectus, ſi illorum bono æquè lætetur ac ſuo; præſertim bono ſpirituali.

Modus gratulationis & exprimendi gaudii apoſtolici eſt per gratiarum actionem. Εὐχαριστεῖν eſt gratum ſe declarare pro accepto beneficio, illud agnoſcendo, & authorem ejus prædicando. Nam in hoc differt gratulatio apoſtolica à gratulationibus civilibus. In hiſce ſolemus fortunam, vel induſtriam, vel prudentiam illorum celebrare, quibus bonum aliquod magnum obtigiſſe lætamur: at apoſtolorum gratulationes nil aliud ſunt, quàm ſimplices gratiarum actiones, quibus celebrant benignitatem ejus qui donavit hominibus bona ſpiritualia. Quis autem ille ſit declaratur.

Deo, & Patri Domini, &c.] Hîc perſona deſcribitur cui gratiæ exhibentur ab apoſtolo. Deſcribitur autem, tum nomine abſoluto, quòd ſit *Deus*; tum relato, quòd ſit *Pater Chriſti*. Utrunque poſuit apoſtolus optimo conſilio.

Deo inprimis gratias agit, quia is eſt dator omnis boni: quamvìs autem primam perſonam in Trinitate deſignat, reliquas tamen non excludit. *Opera enim Trinitatis ad extrà ſunt indiviſa*. Quod itaque Deus Pater dat creaturæ, idem dat Filius atque Spiritus ſanctus. Quia autem prima perſona eſt fons Deitatis, igitur illo nominato cæteræ intelliguntur.

Obſerv. 1. Exemplo apoſtolico hîc erudimur, in omni gaudio noſtro ob bona collata vel in nos, vel in alios, protinus debere nobis occurrere memoriam Dei, quia ejus beneficium eſt, quicquid lætum & ſalutiferum eſt.

Obſerv. 2. Illud etiam monemur, oportere nos, quoties ſpectamus aliquem à Deo ornatum eximiis donis, erumpere in laudes Dei, & in gratiarum actionem: hanc enim laudis & gratiarum penſionem, quaſi in recognitionem ſui ſupremi dominii, Deus perſolvi vult ſibi ab omnibus ſuis beneficiariis. Sic Pſalmiſta, Pſal. 116. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini prædicabo.* Unuſquiſque tenetur de debito honeſtatis (ut loquuntur Scholaſtici) aliquid ei reddere, qui ſibi gratiam fecit; at Deus non indiget bonorum noſtrorum; reddamus itaq; illi quod ſuum eſt, id eſt, gloriam beneficiorum ſuorum. Hoc ſi facere nolimus, quemadmodum ille qui dominum feudi non recognoſcit, fundum beneficiarium hoc ingratitudinis crimine amittit; ſic qui non recognoſcit Deum boni ſui authorem, jure bono poteſt eodem privari.

Et Patri Domini, &c.] Non ità intelligenda ſunt hæc verba, quaſi alius eſſet Deus, alius verò Pater Chriſti: ſed hunc in modum exponenda ſunt; *Deo & Patri Chriſti*, id eſt, Deo, qui Deus eſt etiam Pater Chriſti: vel

vel ſic, *Gratias agimus Deo & Patri Chriſti*, id eſt, illi qui eſt & Deus Chriſti, & ſimul etiam Pater Chriſti. *Deus* Chriſti reſpectu humanæ naturæ: nam humana Chriſti natura habet Deum creatorem, & conſervatorem, quemadmodum & aliæ creaturæ: unde Chriſtus in cruce pendens ad Patrem clamavit, *Deus mi, Deus mi, cur deſeruiſti me?* Matth. 27. 46. Et Joan. 20. 17. *Aſcendo ad Deum meum, & Deum veſtrum.*

Pater autem Chriſti dicitur reſpectu utriuſque ejus naturæ: nam æternâ & ineffabili generatione Pater communicavit Filio ſuo eſſentiam ſuam divinam. Æternâ, inquam, generatione; quia non, ut in creaturis pater eſt ſemper filio antiquior, ſic in divinis putandum, Deum Patrem eſſe priorem Filio ſuo. Rectè Damaſcenus, Ἐπὶ μὲν ἐν τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως ἀσεβὲς λέγειν χρόνον μεσιτεῦσαι. Non enim à non ente ad ens deductus eſt Filius, ſed ſemper cum Patre fuit; & in ipſo ſempiternè, & ſine principio ab ipſo genitus eſt. Unde apud Joan. 17. 5. Filius dicit Patri, *Glorifica me eâ gloriâ, quam habui apud te priùs quàm mundus exiſteret.* Sed de Chriſti divina natura fuſiùs dicendum erit in poſterum.

Etiam reſpectu humanæ naturæ ſpeciali privilegio dicitur Filius Dei, & Deus Pater Chriſti. Luc. 1. 32. *Filius altiſſimi.* Luc. 23. 46. *Pater, in manus, &c.* Joan. 10. 36. & alibi paſſim.

Quæſt. Sed cur hoc in loco non ſatis habuit apoſtolus dicere, *Gratias agimus Deo*, niſi & illud adderet, *& Patri Domini noſtri Jeſu Chriſti?*

Reſpon. Primò, in ſolatium noſtrum hoc addidit; nam in verſu præcedenti Deum appellavit *Patrem noſtrum*, in hoc eundem Deum appellat *Patrem Chriſti*. Innuit itaque nos & Chriſtum eſſe fratres; & proinde fratrem noſtrum germanum ſemper intercedere apud Deum communem Patrem pro fratribus ſuis; at facilè impetratur à Patre, quod Filius poſtulat, præſertim cùm poſtulat aliquid pro fratribus, non pro extraneis. Heb. 2. 11.

Secundò, ad diſtinctionem Chriſtianæ invocationis ab invocatione Ethnica & Judaica. Ethnicus enim invocabit, & laudabit Deum omnipotentem, qui fecit cœlum & terram; Judæus invocat Deum Abrahami, Iſaaci, & Jacobi: At *Deum Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti* ſolus Chriſtianus invocat & agnoſcit.

Ultimò, ut oſtenderet beneficia Dei Patris derivari ad nos per filium ſuum & fratrem noſtrum Jeſum Chriſtum. Niſi enim eſſet Deus Pater Chriſti, & noſtri per Chriſtum, nulla ſpes nobis eſſet de obtinendis Dei beneficiis.

Semper pro vobis precantes] Oſtendit hîc apoſtolus pro quibus gratias agant, ſcilicet pro Coloſſenſibus; & quando, *Semper precantes*, id eſt, ſemper cùm precamur.

Obſerv. 1. Quòd apoſtolus gratias agit Deo tam frequentes, tam ſolennes pro beneficiis in alios collatis, oſtendit naturam Chriſtianæ charitatis, *quæ gaudet cum gaudentibus, flet cum flentibus*; bona denique & mala proximorum pro ſuis ducit. Non ineptè Pariſienſis *charitatem* appellat *furem fideliſſimum & innocentiſſimum, quia omnia bona proximorum ſua facit, neque tamen illi adimit.* Imò de alienis bonis munuſculum invenit gratiſſimum quod Deo præſentet, ſcilicet laudationem Dei & gratiarum actionem.

Obſerv. 2. Secundò, ſuo facto taxat apoſtolus hujus ſeculi invidiam & livorem; in quo tantum abeſt ut homines Deo gratias agere velint ob dona aliorum præclara & eximia, ut potiùs parati ſint eadem vitio vertere, & malevolis detractionibus conſpurcare. Quibus hoc incommodi ſemper accidit, quòd

quòd invidendo alienum bonum ſuum faciunt ſupplicium, qui gaudendo feciſſent ſuum peculium: nam *tolle invidiam, & tuum eſt quod habeo; tolle invidiam, & meum eſt quod habes*, ut inquit Auguſtinus in Pſal. 139.

Semper precantes] Hæc conjungo quia non ſemper erant in gratiis agendis, ſed tum gratias ſemper agebant cùm precabantur: poſterius itaque vocabulum eſt limitatio prioris; atque uſitatum eſt apud Græcos, ut participium exponatur per ſubjunctivum.

Obſerv. 1. Eſt itaque tempus orandi commodiſsimum tempus pro Dei beneficiis gratias agendi: oratio etenim eſt *elevatio mentis ad Deum*; & tum potiſsimùm gratiæ Deo agendæ ſunt, cùm animus piis affectibus incaleſcit. Aridæ enim & ſteriles gratiæ habentur coram Deo, quæ ex primoribus tantùm labiis profluunt; ex imo pectore hauriendæ ſunt, quod ferveſactum oratione Dei gloriam & laudes non dicis causâ, ſed ſeriò ſolet celebrare.

Obſerv. 2. Illud etiam hinc colligimus, gratiarum actionem pro acceptis beneficiis, eſſe aditum commodiſsimum ad petitionem novorum beneficiorum, ſive pro nobis, ſive pro aliis; hæc eſt enim methodus Paulina, Gratias agit Deo pro bonis in Coloſſenſes collatis, deinde à Deo poſtulat horum donorum confirmationem, ut poſtea audietis. Atque hactenus de propoſitione gratulatoria: ſequitur narratio & illuſtratio cauſarum hujus gratiarum actionis.

Narratio verſu quarto; ibi enim nominat ea bona, quæ illum ad gratias Deo agendas excitârunt, *fidem* ſcilicet illorum & *charitatem*. Illuſtratio uſque ad nonum.

VERS. 4. *Auditâ fide veſtrâ in Chriſto Jeſu, & charitate in omnes ſanctos.*

IN hoc quarto verſu explicat (utì dixi) cauſam gaudii & gratulationis ſuæ; id autem facit per enumerationem quorundam donorum ſpiritualium, quæ eminebant in Coloſſenſibus. Inſtat autem hîc in duobus, *fide* ſcilicet & *charitate*; atque utrunq; donum illuſtrat appoſitione objecti, non adæquati, ſed primarii & principalis, *fide in Chriſto, charitate in ſanctos.*

Fide veſtrâ] Per *fidem* hîc intelligit profeſsionem Chriſtianæ religionis quam amplexi ſunt Coloſſenſes miniſterio & prædicatione Epaphræ & aliorum: neque ſolùm externam fidei profeſsionem, ſed internam & ſinceram in corde habitantem fidem: in priori enim ex regula charitatis ſemper præſumenda eſt poſterior, niſi hypocriſis & impietas detegatur, quæ prodant contrarium.

Hanc fidem primo in loco ponit, & præponit cæteris donis ſpiritualibus, quòd eſt ſuâ naturâ reliquis prior: eſt enim fundamentum & radix pietatis & religionis; eſt porta vitæ, per quam Deus primò ingreditur in mentem humanam; eſt baſis ſpiritualis ædificii. Nam ut in creatione lux præceſsit reliquas creaturas, *Dixit enim Deus, Fiat lux; & fuit lux die primo*; ſic in opere recreationis dicit Deus, Fiat lux fidei, & ea primò in mente refulget, dein aliæ virtutes ſequuntur. Ipſa prima acceſsio ad Deum fit per fidem. Hebr. 11.6. Prima purificatio cordis humani fit per fidem. Actor. 15.9.

Ut opera noſtra placeant Deo, primo in loco fides requiritur; Heb. 11. Unde Proſper de vita contemplat. 3.21. præclarè ſcribit, *fidem eſſe juſtitiæ fundamentum, quam nulla bona opera præcedunt, ſed ex qua omnia procedunt; ipſa nos à peccatis purgat, Deo conciliat, &c.*

Obſerv. Hinc liquet, quicquid fit ab hominibus infidelibus, quantumvìs ſanctum

ctum & pium videatur, eſſe tamen cadaver & ſimulachrum boni operis, non bonum opus, neque remunerabile ullâ mercede quæ veræ pietati promittitur.

Pauca patrum teſtimonia apponemus, quia pontificii qui fidem in omnibus deprimunt, & opera extollunt, hiſce infidelium operibus meritum aliquod adſcribunt.

Clemens Alexand. Strom. 1. *Nihil hominibus poſt vitæ finem proderit, etiamſi nunc rectè operentur, niſi fidem habeant.* Auguſtinus; *Quiſquis in Deum fidem rectam non tenet cum omnibus ſuis laudabilibus moribus de hac vita, damnandus abſcedit*, lib. 3. contra duas, epiſt. Pelag. cap. 5. *Omnis infidelium vita peccatum*, Proſp. ſent. 106. *Cùm deeſt agnitio Dei, omnis juſtitia eſt ſimilis humano corpori caput non habenti*, Lactan. 6.9. Plura non accumulo; hæc ſatis oſtendunt cur apoſtolus primo in loco, Deo gratias agit ob fidem Coloſſenſium, quia ſcilicet abſque fide nihil poteſt eſſe Deo gratum & acceptum. Hæc de primo dono.

In Chriſto Jeſu] Oſtendit fidei Chriſtianę objectum, non generale aut adæquatum, ſed principale, &, ſi actum juſtificationis ſpectemus, proprium.

Generale & adæquatum objectum fidei eſt omnis veritas à Deo revelata in Scripturis. Cui reſpondet generalis quædam fides, quæ certâ perſuaſione ſtatuit veriſſima eſſe quæcunq; in verbo Dei patefacta ſunt. Sed hic generalis fidei aſſenſus non poteſt juſtificare; quia juſtificatio affert ſecum pacem conſcientiæ, purificationem cordis, liberum acceſſum ad Deum, & multa alia quibus proculdubio carere poteſt aliquis, firmiter nihilominus credens Scripturam totam eſſe veram & à Deo inſpiratam. Ipſe enim diabolus novit Scripturas, & à veritatis authore profectas agnoſcit. In hoc itaque generali fidei objecto, ſcilicet verbo Dei, ineſt unum ſpeciale & principale objectum, quod eſt à fideli principaliter conſiderandum, & ad quod omnia alia, quæ traduntur in Scripturis, habent quendam reſpectum & attributionem, ut loquitur Durandus in prologo ſent.

Hoc autem objectum eſt Chriſtus Jeſus ſub ratione mediatoris & ſalvatoris, quod innuitur ſub ipſis nominibus; nam Chriſtus Jeſus nihil aliud ſonat quàm unctus ſalvator. Patet autem ex Scripturis hunc eſſe fidei principale objectum, & reliqua omnia quæ traduntur in Scripturis Chriſtum tanquam metam & ſcopum ſpectare. Joan. 5.39. *Scrutamini Scripturas, illæ teſtantur de me*: & paulò pòſt, *Moſes de me ſcripſit.* Sic Lucæ ult. verſ. 44. *Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in Moſe, & prophetis, & pſalmis de me.* Sic de tota lege dictum eſt, quòd *fuit pædagogus nobis ad Chriſtum.*

Hunc prophetæ depingebant, hunc legis cæremoniæ adumbrabant, hunc denique cum ſuis beneficiis evangelium nobis offert & exhibet. Rectè itaque apoſtolus ſpeciale & principale objectum fidei poſuit, non verbum Dei in genere, ſed Chriſtum Jeſum ſalvatorem & mediatorem noſtrum, qui principaliter conſideratur à fideli, & ad quem omnia in Scripturis habent attributionem.

Coroll. Hinc jam conſequens eſt, quòd actus proprius & principalis fidei juſtificantis, ſit apprehenſio & applicatio particularis gratuitarum promiſſionum, quæ fidelibus offeruntur in hoc Chriſto mediatore. Quæ fides particularis ac juſtificans includit fidem generalem; nam ſi vacillaret in genere de veritate verbi divini, non poſſet in ſpecie de promiſſionibus nobis factis in Chriſto mediatore confidere; ſed juſtificat, non quatenus in genere aſſen-

aſſentitur verbo divino, ſed quatenus applicatur huic ſuo principali & proprio objecto, nempe promiſſionibus gratiæ in mediatore.

Quod patet, primò, quia *juſtificatio peccatoris pertinet ad bonitatem, & miſericordiam Dei ſe ſuperabundanter diffundentem*; ut loquitur Thomas, 1. quæſt.art.6.45. At Dei bonitatem & miſericordiam nec quærere, nec apprehendere poſſumus aut debemus, extra promiſſiones gratiæ, quæ factæ ſunt & ſancitæ in Chriſto mediatore; ergò in his ſolis, ut in proprio objecto, exercetur actus fidei juſtificantis, quando & quatenus juſtificat.

Secundò, patet à diſtributione Scripturæ; dividitur enim in legem & evangelium: at in legis doctrina non quæritur aut habetur juſtificatio. Non in illa parte quæ præcipit obedientiam, & remunerationem pollicetur implentibus mandata ejus; quia conſcientia uniuſcujuſque teſtatur, non poſſe nos hoc pacto legali juſtificari. Multò minùs in illa altera parte, quæ continet comminationes & pœnas debitas violantibus legem; quia hæc doctrina non ſalutis ſpem affert, ſed gehennæ metum incutit. Reſtat itaq; ut juſtificatio in evangelio, id eſt, in promiſſionibus gratiæ quæratur; & actus fidei quatenus juſtificat, in haſce præcipuè dirigatur.

Tertiò, ex claris Scripturæ teſtimoniis hoc evincimus. Actor. 13. 39. *Per Chriſtum annuntiatur remiſſio peccatorum, & ab omnibus à quibus non potuiſtis per legem Moſis juſtificari, per hunc quiſquis credit juſtificatur.* Et Rom.3. 21. *Abſque lege Juſtitia Dei patefacta eſt, comprobata teſtimonio legis ac prophetarum.*

Juſtitia, inquam, *Dei per fidem Chriſti ſuper omnes qui credunt.* Hæc ideo à me fuſiùs diſputantur, quia Bellarminus de juſtif. lib. 1. cap. 8. &c. dicit fidem juſtificantem eſſe generalem aſſenſum ad omnia quæ in verbo Dei continentur; & hujus objectum facit, non promiſſiones gratiæ, ſed omne à Deo revelatum. Si illud vult, fidem juſtificantem aſſentiri toti verbo divino, nos lubenter concedimus: at ſi negat habere in verbo principale quoddam objectum quod reſpicit præ aliis in ipſo actu juſtificandi, ſcilicet Chriſtum mediatorem, & gratuitas ejus promiſſiones de remiſſione peccatorum, adverſatur Paulo, qui centum in locis Chriſtum nominat ut principale objectum fidei, non verbum in genere: repugnat etiam ſuo Aquinati, qui dicit *fidem in juſtificationis actu nè articulos quidem omnes fidei, multò minùs totum Dei verbum ex æquo reſpicere & cogitare; ſed ſolummodo Deum ut peccata remittentem.* Sed hîc dubium, quod à Scholaſticis movetur, breviter ſolvendum eſt.

Quærunt quomodo Chriſtus poteſt eſſe objectum fidei, cùm fides habeat pro objecto ſuo enuntiabile, vel propoſitionem à Deo revelatam; Chriſtus ſit res, & (ut dialectici loquuntur) vox incomplexa, non propoſitio in qua cernitur veritas vel falſitas.

Reſpondetur, objectum fidei appellari vel illud quod creditur, vel illud de quo aliquid creditur: quod creditur, eſt propoſitio vel enuntiabile; de quo creditur, eſt res ſimplici termino ſignificata, ut loquitur Durandus. Apertiùs Thomas: Objectum fidei dupliciter conſideratur; ex parte rei creditæ, & ſic objectum fidei eſt ſemper aliquid incomplexum, ſcilicet res ipſa de qua fidei propoſitiones formantur, ut Chriſtus, reſurrectio, judicium extremum, creatio, & ſimilia: vel ex parte credentis, & ſic objectum fidei eſt illud enuntiabile, quod de illa re fides apprehendit, ut quòd Chriſtus eſt mediator & ſervator, quòd corpora noſtra reſurgent, quòd Chriſtus veniet judicare mundum, quòd Deus creavit mundum, & ſimilia.

Atque hæc de primo dono, ſcilicet fide, & ejus objecto, nempe Chriſto.

Et charitate in omnes ſanctos] Hoc eſt illud alterum donum, unde apoſtolus occaſionem ſumpſit gratias agendi Deo nomine Coloſſenſium: adjungitur etiam & quoddam ſpeciale objectum hujus virtutis, ſcilicet *ſancti*.

De ipſo dono, quid ſit, primò inquirendum. Putavit Lombardus, lib. 1. diſtin. 17. charitatem nihil aliud eſſe quàm ipſum Spiritum ſanctum immediatè moventem voluntatem ad actum dilectionis. Hanc enim differentiam ponebat inter charitatem & alias virtutes, quòd Spiritus ſanctus ad actus aliarum virtutum movebat animam mediantibus quibuſdam habitibus infuſis, ſed ad actum dilectionis immediatè per ſeipſum, abſque aliquo habitu creato, vel infuſo. Nitebatur autem præcipuè illo loco Joannis, 1. epiſt.4.8. *Deus eſt charitas:* & rurſus verſu 16. *Deus charitas eſt, & qui manet in charitate manet in Deo, & Deus in eo.* Sed hæc ſententia nullo modo ferenda eſt; ut enim fides & ſpes ſunt dona creata, ſic etiam charitas eſt habitus creatus à Deo, quo voluntas inclinatur ad diligendum Deum ſuper omnia propter ſe, & cæteros omnes propter Deum. Nam ſi charitatis actus eſſet immediata motio voluntatis à Deo ſine habitu infuſo, ſequeretur, Primò, quòd charitatis actus non eſſet voluntarius, quia non provenit neq; à voluntate naturaliter (charitas enim eſt ſupra naturam) neque à voluntate ut perficitur habitu ſupernaturali; ſed tantùm à voluntate, ut movetur tanquam inſtrumentum ſuperioris cauſæ; quemadmodum manus vel pes poſſit moveri ab alio. Secundò, ſequeretur quòd homo in charitate non haberet tamen promptitudinem aliquam, aut delectationem in charitate exercenda: nam promptitudo & delectatio in actibus arguit habitum vel acquiſitum vel infuſum.

Ipſa etiam Scriptura huic commento Lombardi repugnat, & clarè docet ἀγάπην, ſeu charitatem noſtram, non eſſe Spiritum ſanctum, ſed καρπὸν πνεύματος, Gal.5.22. Patres etiam reclamant: Ἀγάπη δὲ διάθεσις ψυχῆς ἀγαθὴ, *eſt animi bonus affectus, quo efficitur ut nihil Deo præferat*, Maxim. 1. centur. ſenten. tom.7. Et Proſper: *Charitas eſt recta voluntas ab omnibus terrenis averſa, & Deo inſeparabiliter unita, ab igne quodam ſancti Spiritus incenſa:* de vita contempl. 3.13. Dicit charitatem incenſam à ſancto Spiritu, non ipſum Spiritum ſanctum. Ad locum ex Joanne allatum, *Deus eſt charitas*; facilis eſt reſponſio: Deus enim charitas dicitur cauſaliter, non formaliter (ut loquuntur Scholaſtici) id eſt, quoniam cauſat in nobis charitatem; eſt enim perennis fons unde ad nos dimanat charitas noſtra, & omnes aliæ virtutes. Vel dici poteſt Deus charitas eſſentialiter, quemadmodum dicitur Deus ſapientia & juſtitia, quia hæc attributa non ſunt accidentia in Deo, ſed unica & eadem Dei eſſentia. Sed hoc nihil impedit quin charitas noſtra poſſit eſſe donum creatum, quemadmodum prudentia noſtra & juſtitia & ſanctitas ſunt dona creata, quamvis Deus rectè dicatur ipſa prudentia, & ipſa ſanctitas, & ipſa juſtitia.

Videmus quid ſit charitas. Jam ſecundo in loco, quoniam ab apoſtolo connectitur cum fide, quæramus de connectione fidei & charitatis, ſcilicet an vera fides poſſit eſſe ſine charitate.

Primò, concedimus poſſe mentem hominis ità illuſtrari ut credat Deo, id eſt, ut aſſentiatur verbo divino in genere, & tamen interim ſit expers charitatis: hanc *fidem informem* appellant Scholaſtici, nos *fidem hiſtoricam*, ſive *fidem generalem*. Sic Antiſſiodorenſis perantiquus Scholaſticus, lib. 3. *Fide informi credimus Deo, id eſt, quòd ſit Deus, & quòd Deus ſit omnipotens,*

& multa alia. De hoc etiam loquitur Jacobus, cap. 2. 14. *Quid prodeſt ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat?* Deinde paulò poſt, *Diaboli credunt & contremiſcunt.*

Sed eſt alia etiam fides, quam nos *juſtificantem* appellamus, Scholaſtici *formatam*, quæ non ſolùm credit Deo, ſed in Deum, id eſt, quæ apprehendit Deum, ut ſibi placatum & reconciliatum in Chriſto; atque hanc dicimus nunquam ſejungi à charitate. Prior eſt ſimplex irradiatio, non virtus theologica; hæc poſterior eſt primaria inter tres illas celebres theologicas virtutes. Hujus autem nexus perpetuus cum charitate probatur multis rationibus.

1 Quia hæc fides Deum apprehendit ut bonum & miſericordem & ſalutis authorem ſibi per Chriſtum; at hæc apprehenſio parit amorem Dei neceſſariò: Sic enim Antiſſiodorenſis, *Æſtimatio quâ aliquis æſtimat per fidem Deum eſſe ſummum bonum ſuum, generativa eſt deſiderii illius boni*, lib. 3.

2 Quia fides juſtificans ſanctificat & purificat corda; at cor expers charitatis non eſt ſanctificatum, aut purificatum.

3 Quia omnis qui credit verâ fide & juſtificante, habet jus ad vitam æternam. Sic enim Baptiſta, *Qui credit filio, habet vitam æternam.* Et Paulus ad Galatas, *Omnes filii Dei eſtis per fidem.* Sed hæc nemini competunt qui eſt expers charitatis.

4 Ipſi Scholaſtici docent, tres illas virtutes theologicas ſemper eſſe connexas. Sic Antiſſiodorenſis, *Omnes virtutes ſunt connexæ: Nam fides eſt neceſſaria cauſa ſpei & charitatis*, lib. 3. De connexione autem fidei & charitatis in ipſo actu credendi ſic Pariſienſis: *Fides viva non eſt ſolummodo lumen ad oſtendendum credita; ſed vita ad movendum ad illa facienda vel declinanda, quærenda vel fugienda.* Et Durandus, *Credere in Deum non eſt præciſè actus fidei, ſed actus fidei & charitatis ſimul.*

Ex his patet, cùm papiſtæ diſputant veram fidem poſſe à charitate ſejungi, illos vel ambiguitate vocabuli ludere, vel ſuis Scholaſticis repugnare. Fides enim illa, quæ eſt expers charitatis, differt ſpecie ab hac juſtificante, hæc enim eſt virtus theologica, illa non eſt: differunt objecto; hęc enim Deum ſibi in Chriſto reconciliatum apprehendit, illa non poteſt apprehendere: differunt effectibus; hæc enim pacem conſcientiæ affert, illa timorem: differunt actibus; hujus enim actus eſt credere in Deum, illius eſt tantùm credere Deo, ut antea oſtendimus.

Reſtat ultima quæſtio quæ ſpectat ad fidem & charitatem: ſcilicet an charitas ſitità conjuncta cum fide, ut ſit forma fidei? Sic videtur Thomę, Durando, & aliis recentioribus. Imaginantur enim fidem per ſe eſſe quiddam mortuum & inanime; & quicquid vitæ vel meriti habeat, illud mutuari a charitate tanquam ab anima & forma ſua.

At contrà pugnat (quem ſæpe nominavi) Antiſſiodorenſis, lib. 3. ubi defendit, fidem veram & formatam eſſe naturâ priorem charitate.

Ratio 1. *Juſtus ex fide vivit*; ergò ex fide diligit; ergò fides viva eſt prior naturâ quàm charitas, & proinde non formatur & vivificatur à charitate.

Ratio 2. Ex 1. ad Timoth. 1. 5. *Finis mandati eſt charitas ex puro corde, & fide non fictâ*; ergò vera fides, & cor purificans parit charitatem: & per conſequens non eſt formata à charitate.

Ratio 3. Motus fidei formatæ præcedit motum charitatis; ergò ipſe habitus fidei formatæ naturâ præcedit habitum charitatis. Nam priùs in Deum

um credimus, & fidem noſtram reponimus, quàm illum amare poſſumus.

Ex apoſtolo ad Galatas, *In Chriſto Jeſu neque circumciſio valet, neque præputium, ſed fides quæ per dilectionem operatur*; ergò fides eſt efficiens cauſa charitatis, & proinde charitas non eſt forma fidei, ſed filia vel famula. Sed cùm in anguſtias contrudantur, explicare conantur ſuam ſententiam hunc in modum. Charitatem eſſe formam fidei, non eo modo quo in naturalibus forma dicitur informare materiam; ſed hoc tantùm reſpectu, quòd per charitatem actus fidei perficitur: nam fides habet omnem ſuam efficaciam & meritum à charitate: ſic Thom. 2. 2. quæſt. 4. art. 3. & qu. diſp. de fide, artic. 5. Et Durandus lib. 3. diſtin. 23. quæſt. 8. *Charitas non eſt forma fidei inhærens, ſed extrinſeca; nec informat fidem quoad eſſe naturæ, ſed quoad eſſe meritorium.* Ratio 4.

Sed hæc omnia falſa ſunt & infirma. Nam primò, charitas nec elicit nec perficit proprium actum fidei; quia etſi ſunt ſimul tempore, tamen naturâ actus fidei & etiam habitus præcedit actum & habitum charitatis.

Secundò, non reddit illum meritorium, ut illi opinantur, vel acceptum Deo; ſed è contrà, vis merendi (ut illi loquuntur) id eſt, actus noſtros acceptos efficiendi, priùs & principaliùs ſita eſt in fide quàm in charitate. Sine fide enim impoſſibile eſt ut diligendi actus ſit Deo acceptus. Priùs etiam renatus proprio intellectui renunciat per fidem, quàm propriæ voluntati per charitatem. Non eſt itaq; charitas forma, ſed filia verę fidei. Hactenus ipſum donum charitatis conſideravimus; jam ad objectum veniamus.

In omnes ſanctos] Ubi duo notanda: objectum charitatis hoc in loco ſpecificatum, *ſancti*; & latitudo objecti, *omnes* ſancti.

Per *ſanctos* intelligit apoſtolus baptizatos & Chriſtianam religionem profitentes, ut antea expoſuimus: tales enim charitas præſumit eſſe revera ſanctos.

Quod attinet ad objectum charitatis, ſciendum eſt, ſanctos neque ſolum eſſe objectum charitatis, nec primarium; nam ut ſcribit Auguſtinus de doctrin. Chriſt. 1. 25. *Quatuor ſunt nobis ex charitate diligenda, unum quod eſt ſupra nos, ſcilicet Deus; aliud quod nos ſumus; tertium quod eſt juxta nos, ſcilicet proximus; quartum quod eſt infra nos, ſcilicet corpus proprium.* De hiſce omnibus breviſſimè.

Principale itaq; objectum charitatis, & etiam formale, eſt ipſe *Deus*: 1
ipſe enim amatur per ſe, reliqua omnia in ordine ad illum, & quatenus ſimilitudinem divinam, & beatitudinem aut participant, aut poſſunt participare. Cùm itaq; apoſtolus celebrat Coloſſenſium charitatem in ſanctos, non excludit, ſed ex neceſſitate ſupponit charitatem in Deum: ut enim color non videtur ſine lumine, quia lumen eſt ratio videndi colorem; ſic proximus non amatur ſine amore Dei, quia Deus eſt ratio amandi proximum. Hinc Servator in duobus illis magnis mandatis præmittit amorem Dei ut cauſam & fontem amoris proximorum, Matth. 22. 37, 39. Hinc etiam Auguſtinus, confeſſ. lib. 10. cap. 29. *Minùs te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat.*

Secundum charitatis objectum Auguſtinus unicuique ponit *ſeipſum*, & 2
rectè: nam ut obſervavit philoſophus, eth. 9. cap. 8. Ἀπ' αὐτοῦ πάντα τὰ φιλικὰ ϗ πρὸς τοὺς ἄλλους διήκει. Et ipſe Deus in mandato de amando proximo amorem ſuiipſius includit, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Ratio etiam manifeſta hoc evincit. Cùm enim charitas fundetur ſuper communicationem divinæ fruitionis, vel beatitudinis, unuſquiſque quatenus ſe divinæ

fruiti-

fruitionis participem eſſe poſſe intelligit, tenetur ſeipſum amare, & hoc bonum divinum ſibi optare quod eſt charitatis proprium.

Imò & hoc adjungamus, neminem poſſe ex charitate Deum amare, qui non ſimul ex charitate diligat ſeipſum: qui enim Deum amat, vult frui beatitudine divina; at hoc bonum ſibi velle, eſt ſeipſum ex charitate diligere. Deinde priùs & intentiùs unuſquiſque Dei fruitionem ſibi optat quàm alteri; ità ut ſi non poſſit pluribus dari, malit unuſquiſque ſibi quàm cuilibet alii illam à Deo communicari. Et ratio eſt; quia plures cauſæ concurrunt ad amandum ſeipſum hoc modo quàm alium. Alius enim quivis poteſt excidere hoc bono divino ſine meo damno aut vitio, ipſe non poſſum.

Quæſt. Sed ſi unuſquiſque tenetur ſeipſum amare, ídque intentiùs quàm alium hoc amore charitatis, cur nullum expreſſum & directum præceptum de ſeipſo amando? Imò cur amor ſuiipſius taxatur, 2. ad Tim. 3. 2? *Erunt homines amantes ſeipſos.*

Solut. Quoniam diligere Deum eſt diligere ſe, ideo cùm præcipitur ut Deum diligamus, præcipitur eâdem operâ, ut noſmet diligamus. Nàm qui Deum diligit, vult Deo frui, vult Deo uniri; vult igitur ſibi ſummum & maximum bonum, & proinde ſe amat quàm maximè. Reſponderi etiam poteſt datam fuiſſe legem ſcriptam in auxilium legis naturæ, quæ erat obtenebrata per peccatum. Non autem ſic erat obtenebrata quin moveret unumquemque ad diligendum ſeipſum; ergò non erat opus expreſſo mandato de amore ſuiipſius. Quod autem dictum eſt, amorem ſuiipſius taxari in Scripturis, intelligendum eſt de amore inordinato qui reſpicit bonum ſenſibile, non de amore charitatis qui reſpicit bonum divinum. Nemo enim poteſt nimis amare, aut nimis optare ſibi bona ſpiritualia; at ſenſibilia & tranſitoria poteſt, & in hoc conſiſtit amor ille vituperabilis.

3 Venio ad tertium charitatis objectum, quod præſens noſtrum inſtitutum maximè ſpectat; hoc autem eſt illud quod eſt *juxta nos* (ut loquitur Auguſtinus) id eſt, *proximus*.

Proximus autem aliquis dicitur, non tantùm *propinquitate ſanguinis*, ſed *ſocietate rationis*, ut habet Gloſſa. Sic etiam Juſtinus Martyr: *Proximus hominis aliud nihil eſt, niſi ſimilis conditionis & rationis particeps animans.* Sed illud obiter notandum eſt, proximum à nobis diligi amore charitatis, non ſimpliciter quatenus eſt particeps naturæ rationalis, ſed quatenus natura illa rationalis particeps eſſe poteſt beatitudinis divinæ: nam in ſocietate fruitionis divinæ fundatur charitas, ut antea dictum eſt. Inter proximos igitur, id eſt, inter homines, præcipua charitatis noſtræ objecta ſunt ſancti homines, quod apoſtolus & hîc & alibi docuit; ad Galatas 6. 10. *Operemur bonum ad omnes, maximè ad domeſticos fidei.* Sic Auguſtinus; *Sanctiora membra majori charitate ſunt amplectenda.* Et venerabilis Beda; *Sanctior eſt copula cordium, quàm corporum.* Facile autem eſt rationem aſſignare, cur ſancti magìs à nobis amandi ſunt quàm alii; quia ſcilicet ea quæ eſt formalis ratio charitatis, magìs in illis conſpicitur quàm in aliis: Nam ut ea objecta meliùs videntur, quæ ſunt magìs in luce poſita, quia lux eſt formale objectum viſus; ſic illi homines magìs amantur, qui ſunt Deo magìs conjuncti, quia Deus eſt formale & proprium objectum charitatis.

Ultimum charitatis objectum Auguſtinus facit *corpus humanum*. Quod ideo fecit, quia cùm charitas fundetur ſuper communicatione divinæ beatitudinis, quicquid poteſt beatitudinem illam participare, poteſt eſſe objectum

jectum

jectum charitatis. Jam verò licèt corpus noſtrum non poſſit frui beatitudine divinâ cognoſcendo & amando Deum, tamen poteſt inſtrumentum eſſe animæ cognoſcentis & amantis in multis operibus pietatis; unde ex beatificatione animæ redundat quędam accidentalis beatitudo ad corpus, ſcilicet immortalitatis & impaſſibilitatis. Atque hæc de objectis charitatis. Jam latitudinem hujus objecti quod hîc ab apoſtolo exprimitur perpendamus. Charitatem extendi vult ad *omnes* ſanctos, id eſt, religionis veræ profeſſores.

Omnes] Cùm charitatem ad omnes ſanctos extendit apoſtolus, intelligendus eſt, non modò de interno affectu, ſed de externo exercitio charitatis, quod cernitur in liberalitate & beneficentia erga illos qui indigent ope noſtrâ. Quantum enim in nobis eſt, debemus eſſe benefici in omnes, non modò propinquos vel conſanguineos, ſed extraneos, imò inimicos & improbos. De extraneis habemus praxin eccleſiæ apoſtolicæ. Macedones & Achæi collationem faciunt in pauperes ſanctos qui habitârunt Hieroſolymis, Rom. 15. 26. Sic Corinthii excitantur ut ſuâ abundantiâ ſuppleant defectum aliorum, 2. epiſt. 8. 13. Sic Gaius laudatur ob charitatem in peregrinos, 3. epiſt Joan. verſ. 5. Bene Lactantius; *Quod præſtamus noſtris per affectum, præſtemus alienis per humanitatem.* Poetæ Græci dictum eſt, bonum virum, ſi affluat divitiis, eſſe κοινὸν θησαυρόν. De inimicis præcipit Scriptura multis in locis, illos eſſe diligendos; *Benefacite iis qui oderunt vos*, Matth. 5. 44. Et Rom. 12. 20. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum:* unde illud Tertulliani ad Scapulam; *Amicos diligere omnium eſt, inimicos autem ſolorum Chriſtianorum.* Atque hoc maximè indicat vim & efficaciam charitatis. Ut enim ille ignis ferventior & validior eſt, qui non ſolùm propinqua, ſed longè diſſita poteſt calefacere; ſic perfectior & vivacior eſt illa charitas, quæ non ſolùm ad propinquos, ſed ad longiſſimè remotos, id eſt, ad inimicos pertingit. Neque putare debemus hunc amorem inimicorum eſſe rem *conſilii* non *præcepti*; Deum enim non diligit ſuper omnia, qui non diligit inimicum. Quod ſic demonſtrari poteſt:

In quovis noſtro inimico duo inveniuntur; unum quod eſt ratio dilectionis, ſcilicet participatio ſimilitudinis divinæ, & poſſibilitas beatitudinis participandæ; alterum quod eſt ratio odii, ſcilicet quod nobis injuriam infert & adverſatur: ſi itaque, prætermiſſâ ratione amoris, toti convertamur in odium, inimicitia noſtra præponderat amori divino. Jam quod attinet ad homines palam impios, quales ſunt ebrii, adulteri, perjuri, nè hos quidem deſerit charitas Chriſtiana. *Charitas* enim *omnia ſperat*: 1. Cor. 13. 7. Sperat itaque hos ad Deum converti poſſe, & participes fieri communionis ſanctorum, & beatitudinis æternæ. Vir itaque pius odit improbum, ſed perfecto odio: perfectum autem odium eſt, quod nec juſtitiâ nec ſcientiâ caret, id eſt, ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas.

Ex hiſce itaque manifeſtum eſt, charitatem Chriſtianam complecti omnem rationalem creaturam extra dæmones & damnatos: quia omnes aut ſunt, aut ſaltem quoad nos poſſunt eſſe participes ſanctitatis & beatitudinis: dæmones autem & damnatos charitas relinquit, quia Deus illos reliquit. Bonum itaque vitæ æternæ quod charitas potiſſimùm reſpicit non poſſumus illis velle, quia hoc repugnaret charitati quæ Dei juſtitiam approbat, & ejuſdem voluntati revelatæ acquieſcit.

Atque hæc dixiſſe ſufficiat de virtute charitatis, de objecto, & latitudine

dine

dine objecti: quæ ex his corollaria, vel ad inſtructionem, vel ad informationem morum, vel etiam ad reprehenſionem deduci poſſent, quia nimis diu in hiſce jam hæſimus, penitus prætermitto, & progredior.

VERS. V.

Propter ſpem ſepoſitam vobis in cœlis: quam priùs audîſtis per ſermonem veritatis, id eſt, *evangelii.*

SUperiore verſu explicavit cauſas ſuæ gratiarum actionis, nimirum fidem & charitatem Coloſſenſium: jam pergit in iiſdem illuſtrandis & confirmandis, à cauſa finali, & inſtrumentali. Cauſa finalis, *ſpes repoſita in cœlis*. Cauſa inſtrumentalis, *ſermo evangelii*. Sed quia de connexione & etiam de ſenſu ipſorum verborum litigatur, hæ dubitationes ſunt priùs expediendæ, quàm ad ſubjectæ materiæ tractationem accedatur.

Alii connectunt hæc verba, διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην ὑμῖν, cum verbo illo εὐχαριστοῦμεν, quod poſitum eſt in principio verſus tertii; hoc ſenſu, Gratias agimus Deo, auditâ fide veſtrâ & charitate, quia nos indè intelligimus vos eſſe ex illis quibus reponitur æternum præmium in cœlis. Sic Athanaſius.

Alii hæc verba referunt ad verſum proximè præcedentem, hoc ſenſu, Gratias agimus Deo, auditâ fide veſtrâ & charitate, quam fidem & charitatem amplexi eſtis, & in illis perſeveratis, *propter ſpem repoſitam in cœlis*, id eſt, propter cœleſtem beatitudinem. Nam *ſpes* hîc ponitur pro rebus ſperatis, quemadmodum *fides* ſæpe capitur pro ipſis rebus quæ creduntur. Sic Chryſoſtomus & Theodoretus. Jam ad ipſa apoſtoli verba redeamus.

Propter ſpem ſepoſitam, &c.] Potuit aliquis Coloſſenſium à Paulo quærere, Cur tantas Deo gratias agis ob fidem & charitatem noſtram? Quid indè boni ad nos redundabit? Nonne fideles & pios ab omnibus ſpretos & conculcatos conſpicis? Occurrit Paulus, Ego gratias ago, non propter temporale commodum quod percepturi eſtis, ſed propter cœleſtem beatitudinem quam indè ſcio vobis reſervatam.

Hîc autem notentur tria. Nomen cœleſtis præmii; dicitur ἐλπὶς, *ſpes noſtra*. Modus; dicitur non protinus collatum, neque ſolummodo propoſitum & oblatum, ſed nobis *repoſitum* vel *ſepoſitum* præmium. Denique notetur locus, *in cœlis*.

Propter ſpem] Sub *ſpei* nomine comprehenditur quicquid boni in vita gloriæ ſperatur: voluit autem hoc vocabulo cœleſtem beatitudinem deſignare;

Primò, ut indè intelligamus præmium hoc cum patientia à nobis expectandum: ſic enim apoſtolus ad Romanos 8.25. *Si id quod non videmus ſperamus, nempe per patientiam expectamus.* Patiens expectatio eſt ſpei effectum proprium, & ideo valde neceſſarium; quia quicquid ſperatur, differtur: dilatio autem ſuâ naturâ affligit, niſi adſit patientia quæ ſuſtentet animum. Eſt autem illa patientiæ vox, quam Tertullianus expreſſit in libro de anima; *Quærat aliquis, quando perveniam ad hoc ſperatum gaudium?* reſpondet patientia, *Cùm Deus dederit: nullæ ſunt longæ moræ ejus quod certò eveniet.*

Secundò, beatitudo promiſſa dicitur *ſpes* noſtra, id eſt, illud quod ſperamus, per Antonomaſian; ut hinc colligamus hoc ſolum objectum dignum eſſe in quod figatur ſpes noſtra; cætera verò caduca & tranſitoria, quæ

quæ vulgò ſperantur & expetuntur, eſſe potiùs conculcanda quàm ſperanda aut expetenda, ſi ad hoc præmium cœleſte conferantur.

Ultimò, hoc vocabulo taxantur carnales & mundani qui futuram beatitudinem nec curant nec ſperant; inhiant tantùm præſentis vitæ voluptatibus, & in eas ſe ingurgitant. Sed ut loquitur Cyprianus, *hoc ipſum quòd ſumus Chriſtiani, ſpei res eſt.* Si non ſolatium & gaudium invenis in rebus ſperatis, fruſtra Chriſtianus es. Hæc de nomine præmii. *De bono patien.*

Sepoſitam, ἀποκειμένην] Hîc modum præmii innuit, modum ſcilicet quo ſpectat nos præſenti hoc ſeculo. Non donatur nobis, nec in poſſeſſionem ejus ſtatim introducimur: hoc enim everteret naturam ſpei, & rei ſperatæ. Eſt enim fruitio non ſpes rerum præſentium & habitarum. Unde apoſtolus, *Spes ſi cernatur non eſt ſpes; quod enim quis cernit, cur ſperet?* Rom.8.24. Neque hoc præmium dicitur tantùm oblatum nobis, & propoſitum; nam hoc ſpem noſtram infirmaret, ſi certitudo rerum ſperatarum penderet ex nobis, & diſpoſitione noſtra; ità ut vel daretur nobis, vel negaretur, pro merito operum noſtrorum. Sed dicitur *ſepoſitum nobis*, id eſt, quaſi in depoſito reconditum apud Deum Patrem noſtrum. At ſi quid in depoſito ſit nobis vel apud probum & honeſtum virum, nihil dubitamus de futura ejus recuperatione; imò in eum finem apud alium deponuntur bona noſtra, quia veremur nè in tuto eſſe non poſſint apud nos. Cùm igitur apoſtolus vocat regnum cœlorum ἐλπίδα ἡμῖν ἀποκειμένην, oſtendit, pios certos eſſe debere de conſecutione vitæ æternæ; quia eſt tanquam theſaurus filiis ſuis reconditus apud ipſum Deum Patrem eorum. Hinc illud Chriſti dictum, Luc.12.32. *Nè timeas grex puſille; quia vult Pater veſter dare vobis regnum.* Egregiè ſcribit de hac certitudine piorum Clemens Alexandrin. *Vir fidelis habet Deum quem dilexit; & per fidem accepit quod eſt incertum aliis, ac* κρατεῖ ἐπαγγελίας, *futura veluti præſentia poſſidet, imò tam certam habet perſuaſionem, ut magis ea adeſſe putet quàm præſentia.* Unde hæc tanta certitudo, niſi quia ſcit hoc præmium eſſe ſibi *ſepoſitum?*

In cœlis] En locum præmii, ex quo docemur, tale eſſe hoc præmium, quòd habenti ſemel nunquam poſtea eripi poſſit. Sic enim Servator, Luc.12.33. *Huc fur non accedit, nec tinea hîc corrumpit quicquam:* quaſi diceret, omnia in cœlis poſita, eſſe extra jactum fortunæ, & periculum jacturæ.

Secundò, ex eo quòd *in cœlis* reponitur præmium ſperatum, datur intelligi, illud non eſſe aliquid humile aut abjectum; ſed divinum, magnificum, & planè cœleſte. De terrenis omnibus rectè cecinit Prudentius, *Hymno ad Galli cant.*

Aurum, voluptas, gaudium, ---- opes, honores, proſpera,
Quæcunque nos inflant mala, --- fit mane, nil ſunt omnia.

Sed ut hæc terrena fluunt & evaneſcunt, & nihil habent fixum aut permanens; ſic *cœleſtia ſtant in ſoliditate perpetuitatis ſuæ, & nihil habent evanidum aut fluens;* Pariſienſis de retributione ſanctorum.

Ultimò, ſi ſpes noſtra ſit ſepoſita in cœlis, ibi debet perpetuò verſari animus noſter: nam *ubi theſaurus, ibi cor,* Luc. 12. 34. Eſt illa vox Pauli cujuſcunque veri Chriſtiani vox; *Noſtra converſatio eſt in cœlis, unde Servatorem expectamus,* ad Philip.3.20. Hinc Clemens eleganter ſcripſit, *fidelem quemlibet eſſe, etiam in terra, cœleſtis naturæ & vitæ* μεθόριον. Strom.2. At ea nos cepit cœlorum oblivio, ut jure poſſit in nos intorqueri illud Prudentii,

Nemo animum ſummi memorem genitoris in altum
Excitat, ad cœlum mittit ſuſpiria nemo. In Hamart.

Atque hæc de præmio ſperato, de modo quo nos ſpectat in præſenti vita, & etiam de loco hujus præmii. Reſtat ut aliquid dicamus de illa Chryſoſtomi & Theodoreti interpretatione, quam ſuprà tetigimus.

Verba hæc, *propter ſpem repoſitam vobis in cœlis*, Chryſoſtomus refert ad ipſam charitatem & fidem Coloſſenſium, quaſi diceret, Vos credidiſtis, & charitatem exercuiſtis erga fratres, propter ſpem repoſitam in cœlis, id eſt, propter mercedem cœleſtis beatitudinis. Neceſſe eſt aliquid de hac interpretatione dicere, quia & verba ferunt illam, & multi interpretes eam ſequuntur.

Quia autem in cæteris convenit cum priori interpretatione, in hoc uno differt quòd ponit *ſpem in cœlis repoſitam* cauſam motivam, non reſpectu gratiarum actionis in Paulo, ſed fidei & charitatis in Coloſſenſibus; hanc unicam quæſtionem diſceptabimus;

Quæſt. An liceat bona opera facere, qualia ſunt credere in Chriſtum, amare ſanctos, intuitu mercedis vel propter mercedem in cœlis repoſitam?

Object. 1. Contra objicitur ex Joan. 10. 12. ubi ipſe Servator reprehendit mercenarios, qui propriam utilitatem ſibi proponunt in paſcendis Dei ovibus.

Solut. Non vituperantur quòd expectant mercedem æternam à Deo promiſſam bene operantibus, ſed quòd mercedem temporalem, eámque ſolùm reſpiciebant; & interim opus à Deo mandatum negligebant: *Mercenarius eſt, & non eſt illi cura ovium*, 13. verſ.

Object. 2. Operari propter mercedem eſt ſervorum non filiorum; at nos filii ſumus; ergò non debemus intueri mercedem inter operandum.

Solut. Sic propter mercedem operari ut quis abſque mercede nollet Deo ſervire, eſt revera ſordidum & ſervile, neque decet filium patris ſui amantem; at inter laborandum reſpicere mercedem à patre promiſſam, neque ſervile eſt neque ſordidum.

Object. 3. Credere in Deum, vel diligere Deum (ſive proximum) propter mercedem beatitudinis, eſt diligere propter aliud; ſed non debemus in Deum credere vel Deum amare propter aliud, ſed propter ſe; ergò non propter mercedem beatitudinis.

Solut. Ipſe Deus eſt merces promiſſa fidelibus; ergò dum æternam mercedem expectant & intuentur, non aliud à Deo intuentur. Sed ſi mercedem intelligimus, non ipſum Deum, ſed ipſum actum fruendi Deo; tum reſpondendum eſt aliter, ſcilicet non ità eſſe reſpiciendam hanc mercedem, ut ſit finis Dei amati, ſed tantùm ut ſit finis actionis noſtræ, id eſt, dilectionis & amoris noſtri. Atque hoc licitum eſt, quia minus bonum licitè ordinatur ad majus, tanquam ad ſuum finem; atqui ipſa fruitio Dei in patria eſt majus bonum quàm fides aut dilectio Dei in via; ergò fides & charitas licitè ordinantur ad eum tanquam ad finem.

Patres etiam afferuntur nonnulli contra hanc ſententiam. Clemens Alexandrinus, Strom. 4. aſſerit, *virum bonum & perfectum nihil boni facere vel propter metum pœnæ, vel propter ſpem mercedis, ſive ab hominibus, ſive ab ipſo Deo.* Bernardus in libro de diligendo Deo citatur à Durando in hanc ſententiam, *Licèt Deus ſine præmio diligi non poſſit, non tamen eſt ei intuitu præmii ſerviendum.*

Utriq; eadem reſponſio danda eſt, ſcilicet mercedem non debere ſpectari, ut ſolum, vel ut principale motivum, ſed Deum, ejúſq; gloriam, tanquam ultimum finem reſpiciendum; noſtram verò beatificam viſionem, ut finem ſub fine; ideo enim appetimus mercedem beatitudinis, ut ſecuriùs & arden-

tiùs

tiùs Deum diligamus in æternum. Solutis hiſce objectionibus, veritas ſtabilienda eſt rationibus ex Scriptura petitis.

Ratio 1. Quod à ſanctis factum, & in Scripturis laudatum, id licet facere; ſed ſancti mercedem hanc reſpexerunt, & hoc in laudem eorum recitatur.

David, pſalm. 119. 112. *Inclinavi cor meum ad faciendas juſtificationes tuas propter retributionem.* Moſes, Heb. 11. 26. *aſpiciebat in remunerationem*, ἀπέβλεπε εἰς μισθαποδοσίαν. Paulus ad Phil. 3. 14. *Scopum verſus feror ad palmam ſupernæ vocationis.*

Ratio 2. Recta ratio jubet agentem intueri finem actionis ſuæ; eſt enim de ratione finis, ut appetatur, & ſui deſiderio accendat efficientem ad agendum; finis enim eſt principium ex quo in agendis ratiocinatur intellectus practicus de his quæ ſunt ad finem. Sed beatitudinis merces eſt finis propoſitus fidei, charitati, & omnibus bonis operibus, ut patet 1. Pet. 1. 9. *Ut reportetis finem fidei veſtræ, ſalutem animarum.*

Ratio 3. Ipſe Deus hanc mercedem protendit bene operantibus; ergò vult illam à nobis aſpici; imò jubet aſpicere. Nam promiſſiones nullas dediſſet piis de beatitudine, niſi vellet ut inter bene agendum eaſdem reſpiceremus. Matth. 6. 33. jubemur *quærere regnum Dei*; at quis quærit quod intueri non licet? 1. Tim. 4. 8. *Pietas habet promiſſiones vitæ præſentis & futuræ*; at fruſtra, ſi non licet intuitu illarum excitari ad bene agendum.

Concludimus itaque mercedem bonis operibus à Deo proponi, & à nobis ſpectari oportere;

1 Ut indè diſcamus Dei voluntatem, & munificentiam.
2 Ut illius intuitu ſpem & fidem exerceamus.
3 Ut indè excitemur ad alacritatem in bonis operibus.

Mercedem autem ſpectare, & intueri non debemus.

1 Ut nolimus Deo inſervire ſi merces non eſſet.
2 Ut ipſam beatitudinem noſtram finem ſtatuamus Dei amati.
3 Ut ex mercede propoſita operum noſtrorum meritum inferamus.

De cauſa finali fidei & charitatis Coloſſenſium hactenus dictum eſt; ſequitur jam de inſtrumentali, hiſce verbis,

Quam priùs audiſtis per ſermonem veritatis, id eſt, *evangelii*] Oſtendit autem his verbis unde Coloſſenſes ſpem conceperunt de obtinenda cœleſti hac beatitudine; nimirum ex evangelio priùs illis prædicato per Epaphram. Sunt autem hîc duo à nobis animadvertenda: inſtrumentum ſpei & fidei procreandæ, in genere, ſcilicet *verbum Dei auditum*; in ſpecie, *verbum evangelii*, quod ornatur ab adjuncto, ſcilicet *veritate*.

Quod ad primum attinet, ea quæ ſperantur & creduntur à Chriſtianis, ſunt poſita ſupra captum humanum; ergò ut nobis innoteſcant, opus eſt non humanâ, ſed divinâ inſtitutione. Hujus autem divinæ inſtructionis organon eſt verbum Dei, ut eſt 10 ad Roman. 14. *Quomodo credent ei de quo non audierint? quomodo audient abſque prædicante?*

Sed hîc explicatiùs nobis oſtendendum eſt, quo ſenſu verbum ab hominibus prædicatum ſit inſtrumentum fidei & ſpei generandæ, cùm fides & ſpes ſint dona gratuita à fonte gratiæ immediatè derivata Jacob. 1. 17. Sciendum itaque eſt, quòd ad fidem vel ſpem duo concurrant: notitia rerum credendarum ſeu ſperandarum; & cordis aſſenſus. Notitia hæc oritur ex auditu verbi; non enim per extraordinarias revelationes aut inſpirationes nunc dierum communicatur hominibus cognitio ſalutaris; ſed *verbum prædicatum eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* Ergò quoad

propo-

propoſitionem & cognitionem rerum credendarum ac ſperandarum, ſpes & fides dependent ab auditu, tanquam ab inſtrumento neceſſario. Jam verò quod ſpectat ad internum cordis aſſenſum, quo unuſquiſque firmiter apprehendit, & in ſolatium ſuum applicat, doctrinam propoſitam de credendis & ſperandis; hic aſſenſus oritur ex habitibus ſpei & fidei infuſis per internam operationem Spiritus. Doctrina itaque fidei & ſpei promulgatur ab hominibus, ſed habitus fidei & ſpei infunduntur & imprimuntur ab ipſo Deo: unde Clemens pædag. 1. Ἡ μὲν κατήχησις εἰς πίστιν περιάγει, πίστις δὲ ἁγίῳ παιδεύεται πνεύματι. Et huc ſpectat celebre illud Auguſtini dictum, *Nolite putare quenquam hominem aliquid diſcere ab homine: ſi non ſit intus qui doceat, inanis ſtrepitus noſter eſt: Magiſteria forinſecus adjutoria quædam ſunt, & admonitiones: in cælo cathedram habet qui corda docet.* Sic apoſtolus ad Hebræos 4. 2. *Non profuit illis ſermo auditus, quia non erat* συγκεκραμένος τῇ πίστει, *contemperatus fide apud illos qui audiêrunt.*

Aug. tract. 4. expoſ. in epiſt. Joan.

Eſt itaque ipſe Deus creator fidei & ſpei in cordibus hominum; ſed verbum Dei auditum eſt cauſa inſtrumentalis; tum quia objectum oſtendit & proponit animo credentis vel ſperantis; tum quia ipſi habitus ſpei & fidei non infunduntur dormientibus, aut aliud agentibus, ſed verbum Dei audientibus, & in eodem meditantibus: quo nomine verbum dicitur *miniſterium Spiritus*, 2. Cor. 3. 8. Verbi contemptores ſpei ſalutaris ſunt expertes. Atque hæc de inſtrumento generali, ſcilicet *verbo Dei*.

Per ſermonem veritatis evangelii] Jam magis in ſpecie declarat unde ſpes vitæ æternæ oritur: non enim quælibet pars verbi divini apta eſt ad ſpem generandam; imò lex ad metum incutiendum inſervit. Oritur itaque ſpes non ex prædicatione pacti legalis, *Hoc fac & vives*; ſed ex promulgatione pacti evangelici, *Crede & ſalvus eris*. Optimè Tertullianus adverſ. Marc. 3 c. 16. *Vitæ æternæ poſſeſſio, non per legis diſciplinam, ſed per evangelii gratiam nobis provenit.* Ut poſſeſſio per gratiam, non per legem; ſic ſpes poſſeſſionis accenditur per prædicationem evangelicæ gratiæ, non legalis doctrinę. Qui ex operum pacto vitam expectant æternam, non ſperant ſed præſumunt. Sed à nobis antea declaratum eſt, proprium objectum fidei & ſpei non eſſe in genere omnia quæ traduntur in verbo, ſed promiſſiones gratiæ: non opus eſt itaque ut immoremur diutius in hujus rei aut explicatione aut probatione.

λόγῳ ἀληθείας] Hac periphraſi ornatur evangelium. Eraſmus tranſtulit *veracem ſermonem*, quia genitivus ſubſtantivi ſępe per adjectivum reſolvendus eſt, ex uſu linguæ Hebraicæ. Sed non ſatis aſſecutus eſt aut mentem aut emphaſin Paulinæ dictionis. Nam & legis doctrina eſt *ſermo verax*, & multæ philoſophorum doctrinæ ſunt veræ; ſed *ſermo veritatis* κατ' ἐξοχὴν, appropriatur evangelio.

Ratio duplex ejus aſſignari poteſt; Primò, quia quod eſt excellentiſſimum in aliquo genere, ſolet per ἀντονομασίαν nomen genericum quaſi ſpeciali prærogativâ vendicare. Cùm itaque in genere veritatum, veritas ſalutifera ſit reliquis excellentior; doctrina ſalutis appellatur doctrina veritatis. Legis doctrina, poſtquam per peccatum infirmati ſumus, facta eſt doctrina mortifera: philoſophorum doctrina eſt civilis, non ſalutaris: relinquitur ergò evangelii doctrina, quæ ſola eſt ſalutifera, & ideo ſola dicitur *ſermo veritatis* κατ' ἐξοχὴν, id eſt, veritatis ſalutaris.

Secundò, evangelium dici poteſt λόγος ἀληθείας, quia eſt ſermo de Chriſto,
Joan. 14. 6. qui eſt *via, vita, & veritas*. Eſt enim Chriſtus quaſi verum corpus, præ

quo legales ritus & cæremoniæ erant umbræ & figurę: unde illud, *Lex data eſt per Moſen, gratia & veritas per Chriſtum.* Joan. 1. 17. Et Joan. 8. 31. *Si manſeritis in ſermone meo, verè mei diſcipuli eritis, & cognoſcetis veritatem, & veritas vos liberabit.* Cùm itaque Chriſtus ſit veritas, & evangelium habeat Chriſtum & authorem & objectum, aptiſſimè dicitur λόγος ἀληθείας, *ſermo veritatis*.

Quæ poſſunt deduci ex hiſce quæ dicta ſunt de inſtrumentali cauſa fidei generandæ in ſpecie, atq; etiam ex hoc titulo quo ornatur evangelium, omitto, & feſtino ad ſequentia.

VERS. VI.

Quod pervenit ad vos, ſicut & in totum mundum, & fructum profert, ſicut apud vos quoque, ex quo die audiviſtis, & cognoviſtis Dei gratiam in veritate.

PAulus ſuperiore verſu celebravit evangelium, utpote cauſam inſtrumentalem generandæ ſpei in cordibus Coloſſenſium: jam verò progreditur in laudibus ejuſdem evangelii. Eſt enim huic apoſtolo ſolenne, nominato ſemel evangelio, excurrere protinus in ejus præconium. Quod hoc in loco facit lubentiùs, quia laudato evangelio, in ſocietatem ejuſdem laudis vocantur & Coloſſenſes qui illud tam alacriter receperunt, & Epaphras qui illud tam fideliter apud eos prædicavit: Sed ad contextum accedamus.

In eo tria facit apoſtolus: Primò, oſtendit evangelii dilatationem in ſpeciali, *pervenit ad vos*; in generali, *& in totum mundum*. Secundò, declarat ejus efficaciam, *fructum profert*; ubi vulgata verſio, & Chryſoſtomus etiam addit vocabulum, quod deeſt noſtris verſionibus, ſcilicet καὶ αὐξανόμενον, *& creſcit*. Tertiò, amplificat hanc efficaciam à circumſtantia temporis, *ex quo die audiviſtis, &c.*

Quod pervenit ad vos, τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς.] Hîc Dei bonitas & amor erga Coloſſenſes eluceſcit; non enim Coloſſenſes venerunt ad evangelium, ſed evangelium ad illos. Solent ægroti medicos quærere, & pharmaca ſuis ſumptibus comparare: at cœleſtis medicus quærit ægrotos, & evangelii pharmacum ultro mittit nec quærentibus, nec cogitantibus. Sic propheta Eſaias, 65. 1. *Invenerunt me, qui non quæſiêrunt me.* Et ipſe Servator, *Venit filius hominis quærere & ſalvare quod perierat.* Luc. 19. 10 Hinc Cyprianus de baptiſmo Chriſti; *Dilectus à Patre immeritò nos dilexit, ultro viſitationis ſuæ beneficium nobis largitus eſt, ultro ſanavit, ultro curavit.*

Ex hoc etiam apparet humana miſeria & infirmitas; non enim poſſumus viribus naturæ & liberi arbitrii ità vivere, ut ex congruo mereamur illuminationem evangelicam. Quidam ex Scholaſticis ſomniârunt, hominem qui bene negotiatur in bonis naturalibus (ut illi loquuntur) ex congruo mereri ut Deus illi impertiat cognitionem ſalutaris evangelii, & alia bona gratuita. Unde Durandus; *Nullus eſt, qui ſi fecerit quod in ſe eſt, quin Deus revelet ei ea omnia ſine quibus non eſt ſalus.* Et alibi; *Bene viventi ſecundum legem naturæ, Deus ſubveniet in neceſſariis ad ſalutem.* Sed ſcimus evangelium non perveniſſe ad Socratem, Phocionem, Ariſtidem, Catonem, Senecam, & multos alios, qui meliùs negotiabantur in bonis naturalibus,

quàm illi Corinthii ad quos pervenit, qui erant ſcortatores, fures, ebrioſi, &c. 1. Cor. 6. 10. Ut itaque ad Coloſſenſes pervenit evangelium, non advocatum illorum meritis, ſed ultro oblatum bonitate divinâ; ſic & de aliis omnibus ſentiendum eſt. *Signanter* (inquit Gerſon) *dicitur in oratione Dominica, Adveniat regnum tuum, id eſt, ad nos veniat, quia virtute noſtrâ ad ipſum pervenire non poſſumus.*

Sicut & in totum mundum] Oſtenſa ſpeciali dilatatione evangelii ad Coloſſenſes, generalem addit, *in totum mundum.* Evangelium enim ſoli comparatur, qui omnes mundi partes percurrit & illuminat. Lumen hoc circumtulerunt apoſtoli & diſcipuli Servatoris noſtri. Unus Paulus ab Hieroſolymis uſque ad Illyricum evangelium prædicavit; Marcus in Ægypto, Matthæus in Æthiopia, Thomas in Indiis, Simon Zelotes in Britannia, & alii alibi: de ſeptuaginta etiam diſcipulis referunt eccleſiaſtici ſcriptores quas provincias quilibet eorum prædicando obîerit. Patres etiam antiquiſſimi loquuntur de evangelio jam tum ad remotiſſimas quaſq; nationes diſſeminato. Nos Juſtini Mart. Clementis Alexandr. & Tertulliani teſtimoniis contenti erimus.

Nullum eſt omnino genus hominum, ſive Barbarorum, ſive Græcorum, ſive eorum qui quovis nomine appellantur, aut eorum qui plauſtris pro domibus utuntur, aut qui domorum uſum non nôrunt, apud quos non Jeſu Chriſti qui crucifixus eſt nomine preces fiant, &c. dialog. cum Tryphon. *Nullis celatum eſt verbum, eſt communis lux, omnibus illuxit hominibus; Nullus eſt in verbo Cimmerius.* Hæc Clemens Alexandrin. *Quem exaudiêrunt omnes gentes? cui omnes gentes crediderunt niſi in Chriſtum?* Enumerat ibi Tertullianus omnes gentes, & tandem de nobis addit, *Britannorum inacceſſa Romanis loca, Chriſto tamen ſubdita ſunt.* Et alibi aſſerit, *Chriſtum totum orbem evangelii ſui fide cepiſſe:* adverſ. Marc. 3.

Dub. Sed hîc dubium movetur à nonnullis, qui putant evangelium non potuiſſe pervenire ad totum mundum tam brevi temporis ſpatio, putà quadraginta aut quinquaginta annorum. Illud etiam objiciunt, multas nationes, imò alterum orbem jam eſſe detectum qui non innotuit apoſtolorum temporibus.

Solut. Sed primò poteſt reſponderi; illa verba *per totum mundum* exponenda eſſe per Synecdochen pro maxima mundi parte; non enim putandum eſt, omnes mundi cogniti angulos perreptâſſe apoſtolos; ſed in celeberrimis provinciis, & magnis urbibus præcipuè evangelium prædicâſſe, hoc eſt, longè & latè illud diffudiſſe. Sic Lucæ 2. 1. *Exiit edictum ab Auguſto, ut cenſeretur univerſus orbis,* id eſt, omnes provinciæ Romano imperio ſubditæ. Joan. 12. 19. *Totus mundus abiit poſt eum,* id eſt, omnium generum homines indiſcriminatim.

Secundò, evangelium pervenit in totum mundum, quatenus ſchola doctrinæ evangelicæ eſt toti mundo aperta, licèt non in ſingulis locis prædicetur. Opponitur itaque doctrinæ Moſaicæ, quæ patuit uni tantùm nationi, cùm omnibus nationibus pateat acceſſus ad evangelium. Unde illud apoſtoli, 2. ad Titum 11. *Illuxit gratia illa Dei ſalutifera omnibus hominibus.* Non quòd prædicatores evangelici circumcurſantes omnibus & ſingulis prædicent, ſed quòd prædicationes gratiæ evangelicæ omnibus & ſingulis proponantur, abſque ullo nationum diſcrimine.

Quod autem ultimò objicitur de novo orbe, illis populis ſcilicet nunquam fuiſſe notum evangelium, cùm ipſi fuerint tempore apoſtolorum ignoti:

ignoti; Primò, hoc incertum eſt; nam hiſtoriæ eccleſiaſticæ docent in ultimas Indiæ orientalis oras penetrâſſe evangelium; at hujus Indiæ occiduas partes, orientalibus Americæ ſive novi orbis partibus contiguas opinantur doctiſſimi viri, inter quos eſt Arius Montanus in libro Phaleg. Quamvìs & illud reſponderi poteſt, illas regiones cœptas fuiſſe habitari longè poſt apoſtolorum tempora: cùm autem evangelium dicitur perveniſſe in totum mundum, intelligitur in illas mundi partes quæ ab hominibus incoluntur. Conſtat jam evangelium fuiſſe toti mundo prædicatum; ſed cur hujus rei mentionem introducit apoſtolus hoc in loco?

Primò, ut oſtenderet, verè impletas fuiſſe prophetias antiquorum, & etiam Chriſti Servatoris de vocatione Gentium, & propagatione evangelii. *Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui,* Iſa. 60. 3. *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam,* Iſa. 9. 2. *Prædicabitur hoc evangelium regni in univerſo orbe,* Mat. 24. 14. Non hoc potuit non confirmare Coloſſenſes in doctrina evangelii, cùm intelligerent illam fuiſſe divino decreto deſtinatam Gentibus ab initio mundi.

Secundò (ut annotavit Chryſoſtomus) quoniam confirmantur plerique in fide, ex eo quòd habent multos ſuorum dogmatum conſortes: quamvìs enim multitudo errantium, non parit errori patrocinium; multitudo tamen in veritate conſpirantium, animos addit fidelibus, & quaſi exprobrat incredulis infidelitatem ſuam. Unde illud Auguſtini, *Quiſquis adhuc prodigia, ut credat, requirit, magnum eſt ipſe prodigium; qui mundo credente non credit;* de civit. Dei, 22. 8.

Ultimò, meminit evangelii per totum mundum propagati, ut hinc Coloſſenſes intelligerent, novas illas philoſophorum & ſeductorum doctrinas, quæ ſpargi cœperant in illa eccleſia, non eſſe partem evangelii, quia non erant per totum mundum propagatæ ab apoſtolis. Atque hoc eodem argumento omnes papiſtarum errores revincimus; nunquam enim probare poterunt, vel primatum papæ Romani, vel infallibilem ejus authoritatem, vel cultum imaginum, vel indulgentiarum nundinationem, vel ullum dogma in quo à nobis diſſentiunt, fuiſſe ab apoſtolis vel illorum coadjutoribus per totum mundum prædicatum: non ſunt itaque evangelii decreta, ſed vaniſſimorum hominum inſomnia; & proinde non illis aſtringitur fides Chriſtianorum. Scitè Tertullianus, *Cùm credimus evangelio, nihil deſideramus ultrà credere: hoc enim priùs credimus, non eſſe quod ultrà credere debemus.* Hęc de dilatatione evangelii; ſequitur de efficacia.

Et fructum profert] Ubi ſupplendum eſt ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, *ſicut apud vos;* poſſumus etiam adjungere, quod habetur in multis exemplaribus, *& creſcit.*

Prima illa verba, *& fructum profert,* oſtendunt efficaciam evangelii in gignenda fide, charitate, & ſanctitate in animis audientium; quo reſpectu prædicatio aptè comparatur ſeminationi, & verbum ſemini, quod jactum in terram bonam edit fructum, aliud centeſimum, aliud ſexageſimum, aliud triceſimum, Matth. 13.

Loquitur itaque hîc apoſtolus de ſpirituali illo fructu, qui cernitur in converſione, & immutatione morum & animarum, cùm homines vitiis priùs cooperti, virtutibus florere, & ſanctitate fulgere incipiunt.

Hanc efficaciam evangelii celebrant paſſim, Clemens Alexand. in Protrept. ubi dicit, *Chriſti evangelium* ἀγριώτατα θηρία, *belluas immaniſſimas, homines nimirum improbos manſuefeciſſe:* Et Lactantius, inſtit. 3. cap. 26. *Sapientia philoſophorum non excindit vitia, ſed abſcondit; Dei præcepta totum hominem*

nem immutant, & expoſito vetere novum reddunt. Eleganti ſimilitudine hoc depingitur apud prophetam Iſaiam, 55. 10. *Sicut deſcendit imber de cœlo, & illuc rurſus non revertitur, ſed inebriat terram, & eam facit germinare: ſic verbum meum non revertetur ad me vacuum, ſed faciet quæcunque volui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud.*

Obſerv. Atque hoc in loco operæ pretium eſt obſervare, quòd apoſtolus prædicationi & auditioni evangelii ſtatim ſubjungit fructificationem; quo ſuo facto nos docet evangelii potentiam, non tam ſitam in illuminatione intellectus, quàm in reformatione voluntatis; ſi hæc non fiat arbor bona, & producat bonos fructus ſanctitatis & novitatis, fruſtra gloriamur de evangelio; quod hominibus impuris, non in beneficium, ſed in condemnationem cedit. Heb.6.7. *Terra quæ imbrem ſæpius in ſe venientem combiberit, & profert ſpinas & tribulos, eſt maledictioni proxima, &c.*

Et creſcit] Hoc in multis codicibus reperitur, & à Syriaco interprete exprimitur; quæ verba efficaciam evangelii oſtendunt in multitudine profitentium. Creſcere enim dicitur, cùm creſcit numerus eorum qui fidem Chriſtianam amplectuntur. Et ſanè hoc ſenſu, uſque ad miraculum crevit evangelium. *Græcam philoſophiam* (inquit Clemens) *ſi quis magiſtratus prohibuerit, ea ſtatim perit: at doctrinam Chriſtianam oppugnant leges terræ, & tamen creſcit.* Eccleſia decem continuis perſecutionibus vexata erat ſub imperatoribus Ethnicis, neque tamen atteritur tot calamitatibus: ſed, ut ſcribit Auguſtinus epiſt. 42. *Victi ſunt Gentiles, & eorum idololatria, non à repugnantibus, ſed à morientibus Chriſtianis.*

Hoc incrementum eccleſiæ Chriſtianæ, ut divinæ tutelæ & evangelicæ potentiæ ſpecimen, Lucas ubique commemorat in Actis apoſtolorum. *Augebatur credentium multitudo*, 5. 14. *Eccleſiæ confirmabantur & abundabant numero quotidie*, Act.16.5. Armis propagare religionem ſuam (quod faciunt Mahumetani) aut igne & fraude (quod papiſtę) non eſt ſignum veritatis evangelicæ; ſed cùm prædicando aut patiendo religio invaleſcit contra impugnantes, magno argumento eſt, divinum auxilium adeſſe ſuis miniſtris. Clarum hujus rei argumentum habemus in reſtauratione evangelii per Lutherum, alióſque pios viros, quod indies creſcebat frendente papâ, & regibus terræ frementibus. Hæc de dilatatione & efficacia.

Ex quo die audiviſtis & cognoviſtis Dei gratiam in veritate] Amplificat hiſce verbis efficaciam evangelii, & ſimul laudat tum evangelium, tum ipſos Coloſſenſes, & Epaphram ut alii volunt. Evangelium à propria ejus doctrina; Coloſſenſes à modo audiendi, vel Epaphram à modo prædicandi.

Amplificatur evangelii virtus à circumſtantia temporis; ſtatim atque prædicatum eſt cœpit operari, & adhuc operatur. In quo etiam duplex laus Coloſſenſium; docilitatis, quòd ſtatim amplexi ſunt evangelium; conſtantiæ, quòd in eodem adhuc perſiſtunt & permanent.

Obſerv. Non eſt procraſtinandum auditoribus evangelii, ſed ex quo die prædicatur, eos oportet & credere, & fructus proferre. Sic apoſtolus, *Hodie ſi audieritis vocem ejus, nè obdurate corda veſtra*, ad Heb.3. 8. Et ſanè diaboli vox eſt quæ dicit, Da peccato quod præſens eſt, Deo & evangelio quod futurum eſt; peccato florem ætatis, evangelio reliquias.

Non ſatìs eſt, ſtatim atque offertur cum gaudio amplecti evangelium, & fructus proferre; ſed in utroque perſeverare oportet, & in fide ſcilicet, & in ſanctificatione. Nota eſt terræ petroſæ parabola; quæ ſemen recepit & fructus edidit; cui tamen vitio vertitur, quòd exaruerunt illi fructus ad ardorem ſolis. Hæc etiam inconſtantia vituperatur in eccleſia Epheſina, Apocal.2.4. *Habeo aliquid adverſum te quòd charitatem primam amiſeris: reſipiſce, & priora opera facito. Pereunt præterita, ſi quæ cœperant deſinunt eſſe perfecta:* Cypr.de bon.patient.

Dei gratiam] Evangelium ornat à doctrina ejus propria quâ diſtinguitur à lege. Lex enim voluntatem Dei imperantem declarat, & nobis mandata imponit; evangelium voluntatem Dei ſalvantem oſtendit, & nobis gratiam in Chriſto offert. Non ſunt itaque hæc illis confundenda, qui nolunt evangelium obſcurare.

Hinc papiſtarum error detegitur, qui renatis gratiam & ſalutem pollicentur in doctrina legis. Docent enim homines juſtificari juſtitiâ ſuâ inhærente, & operibus ſuis ſalutem promereri. Si juſtificatio & ſalus per legem, cur evangelium diceretur doctrina gratiæ, & hoc titulo à lege diſtingueretur? Sed Paulus dirimat hanc litem ad Roman.3. *Ex operibus legis nulla caro juſtificabitur; per legem enim agnitio peccati. Nunc abſque lege juſtitia Dei patefacta eſt per fidem Chriſti. Omnes enim peccaverunt, & juſtificantur gratis ejus gratiâ, &c.* Ipſe Aquinas, tam evidenti teſtimonio convictus, ſcribit in hunc modum; *Decalogi legitimus uſus eſt, ut homo non attribuat ei, quod in eo non continetur: non eſt ergò in præceptis moralibus ſpes juſtificationis, ſed in ſola fide:* in tertium ad Roman.

In veritate, Ἐν ἀληθείᾳ] Ultima hæc verba diverſimode exponuntur; volunt enim aliqui ἐν ἀληθείᾳ, nihil aliud eſſe quàm *in evangelio*; quia evangelium antè dictum eſt λόγος ἀληθείας. Dicit itaque hîc Paulus, eos cognoviſſe gratiam Dei *in veritate*, id eſt, in evangelio. De hac expoſitione nihil jam dicam, quia nec illam valde probo, & antea dictum eſt de hoc cognomento evangelii.

Secunda expoſitio eſt illorum, qui interpretantur *in veritate*, verè & ex animo, abſque omni fuco & hypocriſi; & hoc referunt ad Coloſſenſes, & ad eorum laudem, qui non ſimulatè, ſed verè amplectebantur evangelium.

Unde oritur hoc documentum, Nihil prodeſſe hominibus nomen Chriſtiani, vel nomen evangelii, ſi abſit ipſarum rerum veritas. Nam qui non eſt verus Chriſtianus, non eſt omnino Chriſtianus; qui non eſt verè evangelicus, non eſt omnino evangelicus. Nam *ens & verum convertuntur*, ut loqui ſolent metaphyſici. Unde illa increpatio angeli qui erat Sardibus, Apocal.3.1. *Nomen habes quòd vivas, & mortuus es.* At *nudum nomen nec in bonis, nec in malis ponendum*, ut loquitur Juſt. Mart.apolog.2. *Obſerv.*

Ultima expoſitio eſt eorum, qui hæc verba referunt ad laudem Epaphrę, qui evangelium verè & ſincerè prædicavit Coloſſenſibus, nullo errore admiſto philoſophicæ ſpeculationis, nullo fermento Judaicæ ſuperſtitionis. Innuit itaque eos in doctrina cognita perſeverantes eſſe debere, nec quovis vento novæ doctrinæ circumferri oportere, quia doctrina evangelii erat priùs verè illis tradita; à veritate autem diſcedere, & errores amplecti, turpe & pudendum. Atque hactenus evangelium ipſum apoſtolus laudibus extulit, à dilatatione, ab efficacia, à circumſtantia temporis, ab objecto proprio, & denique à modo promulgationis. In verſu proximo tranſit à laudibus evangelii ad laudem Epaphræ, qui prædicavit illis hoc evangelium.

Vers. VII. VIII.

Sicut & didiciſtis ex Epaphra dilecto conſervo meo, qui eſt fidus pro vobis miniſter Chriſti:

Qui & declaravit nobis veſtram dilectionem in Spiritu.

IN hiſce duobus verſibus totus eſt apoſtolus, ut Epaphram miniſtrum Coloſſenſium reddat illi eccleſiæ commendatiſſimum: eſt enim valde conducibile ad religionem promovendam, ut populus honorificè ſentiat de prælatis & miniſtris ſuis: ſi enim ſordere incipiunt ſacerdotes Dei, ſordebit protinus religio, & cultus Dei; quod videmus in exemplo filiorum Heli, 1.Sam.2.17. Hîc itaque in genere tria annotabimus. Deinde ad particularem verborum explicationem veniemus.

Obſerv. 1. Exemplo Pauli docentur miniſtri, non deprimere alios, quò ipſi ſoli emineant; ſed curare famam ac bonam æſtimationem aliorum æquè ac ſuam: dum enim alii alios invicem mordemus & laceramus maledictis, univerſi à laicis conſpuimur & conculcamur.

Obſerv. 2. Cùm ſit è re evangelii bona miniſtrorum exiſtimatio, ſciamus nobis ſingulis in eo laborandum eſſe, ut bonam famam mereamur; debemus itaq; non modò ab omni malo, ſed ab omni ſpecie mali abſtinere. *Non ſunt audiendi* (inquit Auguſtinus) *qui dicunt coram Deo ſufficere ſibi conſcientiam, & interim æſtimationem hominum impudenter contemnunt: quiſquis à flagitiis vitam ſuam cuſtodit, ſibi benefacit; quiſquis autem famam, & in alios eſt miſericors. Nobis neceſſaria eſt bona vita noſtra, aliis fama:* de bono viduit. cap.22.

Obſerv. 3. Cùm res tanti momenti ſit integra fama miniſtrorum, reputent quanto ſcelere ſe aſtringunt, qui vel detractionibus malevolis in ſuſpicionem vocant immerentes, vel dicteriis & jocis ludibrio illos exponunt, quos vel vocationis nomine ab hominibus honoratos oportuit. Piè dixit poeta, quiſquis fuit; *Non patitur ludum fama, fides, oculus.* Quinetiam theologi hanc detractionem furto pejorem ſtatuunt: tenetur uterque ad reſtitutionem, latro ſcilicet & detractor; ſed multò faciliùs ſatisfit pro furto quàm detractione: quia in illo quantitas damni cognoſci & æſtimari poteſt, in illa non poteſt. Atque hæc in generali dicta ſunto de illa quam habuit apoſtolus curâ, ut Epaphras miniſter Coloſſenſium eſſet apud ſuos acceptus & honorabilis. Jam in ſpeciali proſequamur eas laudes, quibus cumulatur ab apoſtolo.

Sicut & didiciſtis ex Epaphra dilecto conſervo noſtro, &c.] Hiſce in verbis commendat Epaphram per comparationem ſive relationem ad ſe, ídque duplici nomine; primò, quòd erat ſibi dilectus; ſecundò, quòd conſervus.

Dilectus] Propter ſinceritatem in docendo evangelio; Paulus enim mirifico amore eos omnes complexus eſt, qui fideliter laborabant in evangelio. Erat itaque hoc Epaphræ valde honorificum, quòd fuit ex intimis Pauli amicis; nam ſi laudari à laudatis ſit honorificum, tum multò magìs laudari ſimul & amari: dum itaque ſuum *dilectum* vocat, ab illis diligendum innuit. *Figulus figulo invidet, & faber fabro*; ſed non ità inter miniſtros eſſe debet.

Conſervo noſtro] Propter idem munus evangelizandi, in quo uterque eidem Domino inſerviebat. Cùm autem ſuum *conſervum* appellat, obiter monet Coloſſenſes, Epaphram non eſſe gregarium aliquem miniſtrum, ſed ducem militiæ evangelicæ & quaſi apoſtolum illorum.

Hîc

Obſerv. Hîc autem humilitas & candor tanti viri obſervetur, qui cùm eſſet in apoſtolicæ dignitatis faſtigio collocatus, Epaphram quaſi parem agnoſcit. Hanc humilitatem imitari debent, qui inter miniſtros evangelicos ordine & dignitate aliis præpollent. Eſt omnium Chriſtianorum illuſtre ornamentum humilitas; ſed illuſtriſſimum & maximum, cùm cernitur in illis qui ſunt illuſtriſſimi & maximi. Sequitur laus Epaphræ per comparationem & reſpectum ad Chriſtum & Coloſſenſes.

Qui eſt fidus pro vobis miniſter Chriſti] Triplex commendatio Epaphræ: ab officio, ſeu vocatione, *miniſter Chriſti*; à qualitate, *fidus miniſter*; à ſcopo vel fine hujus miniſterii, *pro vobis*, id eſt, pro veſtra ſalute. Hiſce omnibus nominibus debuit eſſe in ſummo honore & amore apud Coloſſenſes.

Miniſter Chriſti] vocabulum διάκονος, quod habetur in Græco contextu, non ſumitur hoc in loco pro ſpeciali officio curandi viduas & pauperes, ad quod munus ſeptem electi ſunt Actor.6.3. ſed, largo ſenſu, ponitur pro quovis diſpenſatore verbi divini, ità ut ipſos apoſtolos quandoq; comprehendat, ſicut 1. ad Corinth. 3. 5. *Quis Paulus? quis Apollos? nisi miniſtri per quos credidiſtis?* in Græco ἀλλ' ἢ διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε. Sed miſſo vocabulo, in rei ipſius dignitatem inquiramus. *Miniſter Chriſti*, id eſt, miniſter ſummi Regis cœlorum, terrarum, inferorum. Nè angeli quidem dedignantur huic Domino miniſtrare & inſervire.

Sed quâ in re miniſter? nam & hoc multùm facit ad dignitatem miniſterii, non in vili aliquo aut abjecto negotio, ſed in diſpenſatione theſauri pretioſiſſimi, gratiæ ſcilicet evangelicæ. Inter regum miniſtros theſaurarius habetur unus ex honoratiſſimis: quanto igitur honore à populo afficiendi ſunt illi, per quos gratiæ evangelicæ theſaurus hominibus diſpenſatur? Talis miniſter erat Epaphras; amandus itaque & honorandus à Coloſſenſibus.

Ex hoc titulo qui verbi prædicatoribus tribuitur, multa deduci poſſent.

Cùm ſint Chriſti miniſtri, non poſſe impunè contemni aut injuriis af- 1
fici ab ullo mortalium. David ultus eſt injuriam legatis ſuis illatam ab 2.Sam.10.
Ammonitis, in abradendis barbis, & præcidendis veſtibus eorum; quantò magìs Chriſtus vindicabit legatos & miniſtros ſuos, ſi quid injurioſè aut contumelioſè adverſus illos commiſſum fuerit ab Ammonitis noſtris.

Cùm ſint cœleſtis hujus Regis miniſtri, oportere illos non commodis 2
temporalibus inhiare, ſed cœleſtem mercedem expectare. Hunc aureolum Chriſtus ſuis promittit, Danielis 12.3. *Docti fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti; & qui ad juſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Hanc coronam Paulus ſemper cogitavit. 2.Tim.4.8. *Repoſita eſt, &c.*

Fidus] Hoc vel maximè facit ad laudem Epaphræ; magnum eſt eſſe miniſtrum Chriſti, id eſt, diſpenſatorem evangelii; ſed, ut loquitur apoſtolus 1. ad Cor. 4.2. *Requiritur in diſpenſatoribus, ut fidus quiſque inveniatur.* Hæc fidelitas in duobus potiſſimùm cernitur:

In eo ut miniſter ſemper reſpiciat honorem Domini ſui, non propriam 1
gloriam. Honorem Dei reſpicit, qui *ſic loquitur quaſi ſermones Dei, ut in omnibus Deus honorificetur*, 1.Pet.4.11. Gloriam ſuam quærit, qui ſic loquitur, ut placeat vanis hominibus, & ab illis laudetur, vel ingenii, vel ſcientiæ, vel eloquentiæ nomine. De hoc ſtudio inanis gloriæ, Paulus ad Galatas 1. 10. *An quæro hominibus placere? ſi adhuc hominibus placerem, Dei ſervus non eſſem.* Salubre monitum prædicatoribus eſt illud Proſperi; *Non*

in

in verborum ſplendore, ſed in operum virtute prædicandi fiduciam ponant; non vocibus delectentur populi acclamantis, ſed fletibus; nec plauſum à populo expectent, ſed gemitum: de vita contemp. lib. 1. cap. 23.

2 In hoc cernitur fidelitas miniſtri, ut non modò Domini ſui gloriam, ſed ut gregis ſibi commiſſi utilitatem promoveat, & ſalutem pro ſuo virili. Hoc faciunt dum gregi invigilant, dum cibum animorum opportuno tempore illis impertiunt, dum lac infantibus, ſolidiorem cibum robuſtioribus diſtribuunt; ut verbo comprehendam omnia, dum præ ſocordia nihil omittunt facere aut dicere, quod ad ſalutem populi ſit neceſſarium; neque præ perfidia aliquid aut doceant aut faciant, quod ſit ſaluti eorum inimicum. Hujus fidelitatis illuſtre ſpecimen habemus in Paulo: qui potuit illud de ſe audacter profiteri, *Non quæro quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalvi fiant,* 1. Cor. 10. 33. Ut autem hanc fidelitatem quis præſtet, utile erit haſce tres circumſtantias ſemper ob oculos ſibi proponere: Quis, Quid, Quibus.

Quis ſit inprimis diligenter perpendat. Non privatus homo, non liber & ſui juris; ſed Chriſti legatus, & ſervus: Quare oportet paſtorem non indulgere otio & voluptatibus, ſed omni diligentiâ negotium ſibi impoſitum procurare.

Quid tractandum ſuſcepit deinde apud ſe ſeriò cogitet; verbum ſcilicet Dei, & ſacramenta Chriſti. Illud vel celare, vel quovis modo adulterare nefas; illa vel canibus vel porcis projicere, vel filiis denegare ſummum piaculum eſt.

Quibus hæc omnia adminiſtranda ſunt denique conſideret: Chriſti ovibus, ſuis fratribus, Dei filiis. Illis *quos Chriſtus redemit, non auro & argento, ſed ſuo pretioſo ſanguine.* Qui vel unam ex hiſce animulam ſuâ infidelitate amiſerit, *utilius eſſet illi ſi mola aſinaria circumponeretur collo ejus, & abjectus fuiſſet in mare:* Luc. 17. 2.

Dub. Sed hîc quæratur cur in laudando Epaphra fidelitatem tantùm nominet, non prudentiam; cùm in verbi divini diſpenſatione utrunque requiratur? ut eſt Matth. 24. 45. *Quiſnam eſt fidelis ſervus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper famulitium ſuum?*

Solut. Primò, quia hæ duæ qualitates inter ſe connexæ ſunt & conjunctæ, ità ut non poſſit vera fidelitas adeſſe niſi etiam adſit prudentia, quæ docet & oſtendit quid ab homine fido requiratur. Eſt enim prudentia *cujuſcunque virtutis oculus.*

Secundò, ut obiter perſtringeret doctores illos novos & erroneos in eccleſia Coloſſenſium, qui prudentiæ ſpeciem affectabant, at fidelitatis curam omnem exuebant. Dicit igitur Epaphram *fidum Chriſti miniſtrum,* ut illum opponeret iſtis in quibus ſapientiæ ſuæ regnabat opinio, cùm tamen eſſent in Chriſtum infidi.

Pro vobis] Poſtquam Epaphram commendaverat ab ipſa vocatione, quòd eſſet *miniſter Chriſti*; & à qualitate, quòd eſſet *fidus miniſter*; illud jam addit, quod ad conciliandum illi amorem maximè conducebat, *pro vobis,* id eſt, pro veſtro bono, pro veſtra ſalute.

Ex ſcopo igitur, & fine miniſterii, oſtendit miniſtro deberi honorem à ſuo grege; non eſt enim ſibi miniſter Chriſti Epaphras, ſed aliis, nempe Coloſſenſibus.

Pol. 2.2. Rectè ſtatuit philoſophus, duo eſſe quæ faciunt homines amare & curare quamlibet rem; τὸ ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν. Utrumque in Epaphra reperitur. Τὸ ἀγαπητὸν, quia erat miniſter Chriſti, & fidus inſuper: τὸ ἴδιον, quia erat

erat proprius miniſter Coloſſenſium. Hinc utile & neceſſarium documentum naſcitur, & quod à laicis nunquam ſatìs diſcitur.

Doctr. Quamvìs tenetur Chriſtianus populus omnes miniſtros amare & honorare, tamen illos præcipuo amore & honore proſequi debent greges ſinguli, qui ſingulis illis præficiuntur. Sic Paulus ad Theſ. 1. 5. 12. *Rogamus vos fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monent vos; & quàm maximè charos ducatis, propter opus ipſorum.* Unde apparet quàm ſit vitioſus ille affectus multorum, qui quemvis audiunt potiùs, & amant magìs, quàm proprium ſuum & domeſticum miniſtrum. Si hujuſmodi hominibus Paulus ſcripſiſſet de aliquo, *Qui eſt pro vobis miniſter Chriſti*, non amorem, ſed faſtidium illius excitâſſet. Hi illi ſunt, quos *auribus prurire,* & *ſibi ſecundum ſuas peculiares cupiditates doctores coacervare* ſcribit apoſtolus, ad Tim. 2. 4. 3.

Atque hæc de Epaphræ commendatione, ab officio, à fidelitate in ejus executione, & à peculiari ſcopo ejus, quod erat Coloſſenſibus deſtinatum.

Vers. 8. *Qui & declaravit nobis veſtram per Spiritum charitatem.*

Laudavit Paulus fidem & charitatem Coloſſenſium, cùm tamen illis eſſet de facie ignotus, ut eſt cap. 2. 1. Potuit itaque aliquis quærere, Unde tibi Paule hæc cognitio noſtri, & rerum noſtrarum? Occurrit huic dubitationi, & oſtendit non temerè illos laudâſſe, ſed omnia habere comperta & explorata per relationem Epaphræ, teſtis locupletiſſimi.

Qui & declaravit] Authorem relationis oſtendit; quod eò facit ut Epaphræ gratiam apud eos conciliet: eſt enim inſitum omnibus, eos amare quos intellexerint de ſe honorificè ſentire & loqui.

Atqui hîc obſervandum, quàm fidus Chriſti miniſter Epaphras fuit, non modò in prædicando evangelio, ſed in excitandis hominum animis ad mutuum amorem. Nam, uti verìſimile eſt, declaraverat Coloſſenſibus quantus apoſtolus Paulus fuit, quàm admirabili ſcientiâ, quàm ſingulari zelo præditus; & ità in animis eorum admirationem, & mirificum Pauli amorem excitavit: tum Paulum adit, & explicat quanta eſſet Coloſſenſium pietas in illum. Hoc tandem eſt ingenui & pii viri officium, amorem & charitatem inter omnes, non odia & litem ſerere.

Veſtram charitatem] Hîc caput præcipuum illius relationis tangit: multa enim de illis bona dixerat Paulo, ſed præcipuè charitatem eorum extulerat. Hanc charitatem eorum quidam referunt ad omnes ſanctos; ſed quoniam hanc verſu quarto laudavit, probabilior eſt Chryſoſtomi ſententia qui refert ad apoſtolum Paulum. Quod etiam innuere videntur verba ſequentia.

Ἐν πνεύματι] *In Spiritu,* vel *per Spiritum.* Duæ rationes afferuntur ab interpretibus, cur eorum dilectionem dicat eſſe ἐν πνεύματι.

Prior generalis, quæ ſpectat ipſam naturam charitatis: nimirum quia ejus author eſt Spiritus ſanctus: & etiam quia manat charitas à corde ſpirituali, id eſt, renovato & regenerato.

Obſerv. Hinc obſervate dignitatem charitatis Chriſtianæ. Nam naturalis charitas vel dilectio oritur ab illis inclinationibus, quas appellant στοργὰς φυσικάς. Mundana dilectio oritur, vel ab utilitatis ratione, vel à morum conformitate: Carnalis ab appetitu voluptatis. Hiſce omnibus nonnihil fæculentum, ſordidum, & vitioſum ſemper adhæret: at Chriſtiana charitas oritur à *Spiritu ſancto,* & eſt ſanctitatis & puritatis pleniſſima.

Altera ratio cur charitas Coloſſenſium dicatur eſſe ἐν πνεύματι, ſpecialis eſt, & ipſum Paulum reſpicit: nam, ut antea diximus, Paulum nunquam viderant; ſed tantùm de eo audierant per Epaphram & alios: Quia igitur illum amârant, quem nunquam viderunt in carne, dicuntur *in ſpiritu* diligere. Nomen itaque *ſpiritus* hîc eodem modo accipitur, quo ponitur 1. ad Corin.5.3. *Ego abſens corpore, præſens apud vos ſpiritu, &c.*

Obſerv. Obſervate hinc officium eſſe cujuſcunque probi viri, ut omnes bonos, quamvìs de fama tantùm notos, amore ſpirituali complectatur. Ut quis amore noſtro dignus cenſeatur, ſatis eſt ſi innoteſcat de facie ſuæ virtutis, quamvìs ignotus ſit de facie carnis.

Atque hactenus in prima & ſecunda exordii parte explicanda verſati fuimus: reſtat ultima, quæ abſolvitur tribus verſibus ſequentibus, 9, 10, 11.

VERS. IX X. XI.

Propterea & nos, ex quo die audivimus, non ceſſamus pro vobis orare & petere ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni ſapientia & intelligentia ſpirituali, &c.

IN hoc verſu & duobus ſequentibus continetur ultima pars exordii; quæ habet precationem pro augmento bonorum ſpiritualium, quorum participes facti erant Coloſſenſes aliqua ex parte.

Tria autem bonorum genera petit. Primum eſt eorum quæ ſpectant ad perfectam cognitionem veritatis, verſu 9. Secundum eſt eorum quæ ſpectant ad exercitium pietatis & ſanctitatis, verſ 10. Ultimum eſt eorum quæ ſpectant ad patientiam & tolerantiam crucis, verſ. 11.

In nono hoc verſu, à quo nobis ordiendum eſt, tria obſervamus:

Cauſam impulſivam quæ Paulum excitabat ad hanc precationem, *Propterea & nos, &c.*

Modum ipſius precationis, *non ceſſamus pro vobis orare & petere.*

Summam ipſius petitionis, *ut impleamini, &c.* ad finem uſque.

Propterea nos ex quo die audivimus] Hîc cauſam impulſivam innuit ſuæ orationis, relationem ſcilicet Epaphræ de illorum fide, charitate, &c. Nam hæc verba referuntur ad totam narrationem de illorum fide in Chriſtum, charitate in ſanctos, ſpe repoſitâ in cœlis, & amore etiam peculiari in apoſtolum: quia enim tot bona de Coloſſenſibus nuntiabantur, *non ceſſabat ex illo die pro illis orare, &c.*

Obſerv. 1. Optima ratio amorem noſtrum & affectum declarandi, in eo ſita eſt, ut oremus pro illis quos amamus, & bona hæc ſpiritualia & ſalutaria illis à Deo exoptemus. Nam amare, eſt bonum velle alteri, non noſtrâ, ſed ejus causâ; & verè amare, eſt vera bona alteri velle; vera autem bona ſunt hæc ſpiritualia, quæ bonos reddunt habentes. Unde apoſtolus qui tenerrimè illos omnes amavit, ad quos ſuas epiſtolas miſit, nuſquam tamen legitur illis honores aut divitias à Deo petiiſſe; ſed fidem, charitatem, ſanctitatem, patientiam, & id genus alia.

Obſerv. 2. Maximè nos ad orationem pro fratribus accendere debet, cùm perſpicimus in illis primitias Spiritus, & renovationis, & quaſi ſemina pietatis; ſic enim Paulus, quia intellexit jacta fuiſſe religionis fundamenta in Coloſſenſibus, διὰ τοῦτο, *propter hoc ipſum*, vehementiùs à Deo petiit incrementa earundem gratiarum. Idem obſervare licet in epiſtola ad Epheſ. cap. 1. verſ. 15, 16. *Auditâ quæ in vobis eſt fide & charitate, non deſino gratias agere pro vobis, &c.* Chryſoſtomus hoc illuſtravit eleganti ſimilitudine: *Quemadmodum* (inquit) *in ſtadio iis potiſſimùm bene optamus, eóſque hortatione & acclamatione noſtrâ excitamus, qui non longè abſunt à victoria: ſic in hoc Chriſtianæ vitæ ſtadio, iis favere maximè debemus, eóſque noſtris precibus juvare, quos cernimus jam currentes alacriter ad metam propoſitam.* Atque hæc de cauſa impulſiva.

Non ceſſamus pro vobis orare & petere] Modum ſuæ orationis jam exprimit apoſtolus, qui in duobus cernitur: aſſiduitate ejuſdem, *non ceſſamus*; vehementi devotione, *orare & petere.*

Aſſiduitas orationis præcipitur in Scripturis; *Oportet ſemper orare & non deficere*: Luc. 18.1. & ad Theſſ. 1.5.17. *Sine intermiſſione orate. Multùm enim valet deprecatio juſti aſſidua*, Jacob. 5.16.

Dub. Quomodo potuit Paulus nunquam ab oratione deſiſtere, cùm humanæ naturæ imbecillitas non feret continuam orationem? imò inter hæreticos numerantur Euchitæ ſeu Meſſaliani, qui inertiæ & ſocordiæ ſuæ aſſiduam orationem prætexebant, Aug. tom. 6. de hæreſ. *Theodor. lib. 4.*

Solut. Dicimur non ceſſare ab oratione, vel non deſinere orare pro re aliqua, cùm in corde noſtro fixum habeamus deſiderium illius rei. Sic Auguſtinus in Pſalm. 37. *Deſiderium tuum oratio tua, ſi continuum eſt deſiderium, continua eſt oratio.*

Secundò, dicimur non deficere ab orando, vel non ceſſare, cùm id ſuo tempore & loco exercemus. Illud enim otioſum eſt, & ab opere ſuo ceſſat, quod non agit cùm poteſt & debet.

Utroque igitur reſpectu Paulus verè dixit, *Non ceſſamus orare pro vobis.* Nam & animo illius inerat perpetuum deſiderium (ſaltem quoad habitum) de illorum bono promovendo, & illud etiam, quantum in ſe erat, ſuis orationibus promovebat, quoties illi oblata erat precandi opportunitas.

Obſerv. Paſtoris officium eſt, non modò docere gregem ſuum, & in publicis precibus eos Deo commendare; ſed etiam in privata ſua oratione nunquam debet eſſe immemor populi ſuæ tutelæ commiſſi. Sic animatus erat Samuel erga populum Dei, *Abſit mihi ut peccem Jehovæ, ut deſinam ſupplicare pro vobis*, 1. Sam. 12.23. Sic noſter Paulus, *Teſtis eſt mihi Deus cui ſervio, quòd indeſinenter meminerim veſtri in precibus meis, &c.* Rom. 1.9.

Neque hîc aliquis objiciat, viros eximiæ ſanctitatis, quales erant Samuel & Paulus, ſuis precibus aſſiduis juvare poſſe populum Dei; at alios miniſtros, qui ſunt hac ſanctitate deſtituti, non poſſe: nam rectè Auguſtinus docuit, *etiam malos ſacerdotes exaudiri, cùm orant pro gregibus ſuis, quamvìs non exaudiantur cùm orant pro ſeipſis:* contra epiſt. Parmen. lib. 2. cap. 8. Atque hæc de aſſiduitate apoſtolicæ orationis: ſequitur de vehementi devotione.

Orare & petere] Hiſce duobus vocabulis innuit apoſtolus & devotionem atque etiam vehementiam orationis ſuæ pro Coloſſenſibus. Nonnulli ſub vocabulo προσευχόμενοι, intelligunt deſiderium mentis; per illud alterum αἰτούμενοι, expreſſam petitionem oris. Sed hîc per προσευχὴν, non modò internam mentis elevationem intelligo, ſed illam orationis partem quæ plerunque viam præſtruit petitionibus noſtris, in qua Deum adoramus & glorificamus, commemoratâ ejus majeſtate, & bonitate, cæteríſque attributis quæ amorem & devotionem excitant in animis ipſorum precantium.

tium. Αἴτησις verò, eſt ipſa petitio rerum deſideratarum, quæ ſequitur hanc προσευχὴν ſeu devotam converſionem mentis & orationis ad Deum.

Cùm itaque dicit apoſtolus ſe προσεύχεσθαι pro Coloſſenſibus, innuere mihi videtur, ſe tum illos Deo commendare, cùm priùs animum ſuum devotione quadam in Deum ſenſerit inflammatum; jam verò devotæ & accenſæ mentis oratio eſt efficaciſſima, ut penetret ipſos cœlos.

Cùm autem dicit ſe αἰτεῖσθαι pro illis, ſignificat vehementiam petitionis ſuæ: nam αἴτησις eſt rerum neceſſariarum poſtulatio. Sic igitur Deum orabat pro Coloſſenſium ſpirituali profectu, ſicuti homines pro rebus quibus maximè indigent ſolent alios obſecrare.

Obſerv. Devotio & pius in Deum affectus debet ſemper viam aperire ad particulares noſtras petitiones, ſive pro aliis petimus neceſſaria, ſive pro nobis. Qui enim temerè & nullâ habitâ ratione majeſtatis divinæ proſilire audet ad quidvis petendum, provocat Deum ad indignationem, non ad beneficentiam.

Obſerv. Non frigidè, neq; dicis causâ, à Deo petere debemus beneficia, ſed affici nos oportet ſenſu & vehementi deſiderio illarum rerum quas à Deo petimus. Non enim orat Deum, ſed ludit, qui illud voce poſtulat, quod corde negligit. Cauſam & modum apoſtolicæ precationis expoſuimus; jam reſtat ut ſummam ipſius petitionis exponamus verbis immediatè ſequentibus comprehenſam.

Ut impleamini agnitione voluntatis ejus in omni ſapientia & intelligentia ſpirituali.]

Summam ſuæ orationis jam incipit explicare apoſtolus: ſunt autem hîc duo notanda: quantitas bonorum quæ petuntur, & qualitas.

Ut impleamini] Oſtendit antea apoſtolus, Coloſſenſes fuiſſe præditos fide, ſpe, charitate, omnibus denique donis ſpiritualibus; ſed jam aliquid majus à Deo petit, ſcilicet ut *impleantur* iiſdem.

Dub. Non poſſumus plenam & perfectam cognitionem, vel dilectionem, vel ſanctitatem obtinere, dum corpus hoc mortale geſtamus. Sic enim apoſtolus, 1.Cor.13.9. *Ex parte cognoſcimus, ex parte prophetamus, &c.* Cur igitur orat apoſtolus ut impleantur cognitione, quod obtineri non poſſe ipſe ſcivit?

Reſponſ. Eſt duplex plenitudo cognitionis & cujuſcunque gratiæ: plenitudo patriæ, & plenitudo viæ. Plenitudo patriæ eſt illa maxima gratiæ menſura, quam uniuſcujuſque mens capere poteſt: hæc non habetur priuſquam introducamur ad ſtatum gloriæ. Sed plenitudo viæ, eſt maxima illa gratiæ menſura, quam Deus unicuique electorum in hoc mundo impertire decrevit. Atque hæc habetur ab omnibus electis antequam migrent ex hac vita. De hac loquitur apoſtolus ad Epheſ.4.7. *Unicuique noſtrûm data eſt gratia, pro menſura donationis Chriſti.* Et Auguſtinus in Pſalm. 38. *Secundum iſtius vitæ modum eſt quædam perfectio, eique perfectioni deputatur, ut ſe quiſque noverit nondum eſſe perfectum.* Hanc perfectionem & plenitudinem gratiæ illis exoptat in hoc loco.

Doctr. 1. Nunquam putare debemus nos aſſecutos eſſe ullius gratiæ plenitudinem nobis in hac vita deſtinatam; ſed ſemper eniti & à Deo petere debemus, ut magìs & magìs impleamur omnibus donis ſpiritualibus.

Sumus dum hîc vivitur inſtar puerorum qui nondum ad ἀκμὴν pervenerunt; unde ſacra Scriptura omnes excitat ad profectum aſſiduum in omni dono gratiæ divinæ. Nè tædio ſim, enotabo tantùm loca, non recitabo.

Ad fidei incrementum, 2. Cor. 10.15. Ad ſpei, Rom. 15.13. Charitatis, Epheſ.4.15. Cognitionis, Epheſ.3.19. Omnis gratiæ, 2.Pet.3.18. Multa ex patribus in hanc ſententiam afferri poſſent. Nazianzenus, *Chriſtianus aut proficit, aut deficit; in eodem ſtatu permanere non poteſt.* Bernardus, *Minimè bonus eſt, qui melior eſſe non vult: & ubi incipis nolle fieri melior, ibi deſinis eſſe bonus.* Semper itaque petendum & laborandum eſt, ut impleamur magìs ac magìs donis ſpiritualibus. Hæc de quantitate.

Agnitione voluntatis ejus] In hiſce verbis & ſequentibus exponit quæ & qualia ſint ea bona quæ optat Coloſſenſibus. Bonum eſt ἐπίγνωσις *agnitio*, id eſt, γνῶσις ἐπὶ γνῶσιν, cumulata & plena cognitio. Sed qualis? non quælibet, ſed ea quæ hîc deſcribitur ab objecto & à cauſa, *agnitio* ſcilicet *voluntatis divinæ* dimanans *à ſapientia & intelligentia ſpirituali.* *Agnitio voluntatis divinæ* denotat actum cum objecto. *Sapientia & intelligentia* notant habitus infuſos, unde hæc actualis & efficax agnitio dimanat. Quod attinet ad objectum hujus agnitionis, ſciendum eſt, voluntatem divinam in ſe, eſſe conſiderationis infinitæ, & inſcrutabilem hominibus; limitanda eſt itaque & reſtringenda ad voluntatem revelatam: nam *agnitio* præſupponit manifeſtationem rei agnoſcendæ.

Jam verò revelata hæc voluntas, cujus plenam agnitionem precatur Coloſſenſibus, ad duo capita revocatur: cognitionem credendorum & faciendorum, ſeu fidei & novæ obedientiæ. Quoad fidem, *Hæc eſt voluntas Dei, ut omnis qui vidit filium, & credit in eum, habeat vitam æternam*, Joan. 6.40. Quoad ſanctitatem & obedientiam, *Hæc eſt voluntas Dei, nempe ſanctificatio noſtra; ut ſciat unuſquiſque noſtrûm ſuum vas poſſidere cum honore*; 1. Theſſ.4.3. Agnitio igitur voluntatis divinæ complectitur in ſe cognitionem legis & evangelii. Legis, quæ nobis oſtendit abyſſum noſtræ miſeriæ, & etiam proponit renatis regulam novæ vitæ: evangelii, quæ nobis aperit abyſſum divinæ miſericordiæ, & etiam docet modum ſalutis obtinendæ.

Neque nuda harum rerum apprehenſio dicitur *agnitio divinæ voluntatis*, ſed apprehenſio efficax, quæ Chriſtum ſibi applicat, & legis regulam vitâ & factis pro virili exprimit. *In hoc ſcimus quoniam cognovimus eum, ſi mandata ejus obſervemus*, 1.Joan.2.3. Mandata ſcilicet tam de fide quàm de obedientia. Videtis objectum hujus agnitionis: jam ad cauſam vel fontem ejus progrediamur.

In omni ſapientia & intelligentia ſpirituali] Oſtendit unde oriatur efficax illa agnitio divinę voluntatis, vel in quo fundatur, ſcilicet *in ſapientia & intelligentia ſpirituali.* Quod in Græco habetur ἐν σοφίᾳ, alii vertunt *per ſapientiam*, alii *cum ſapientia*: ſed eodèm res recidit; nam omnes intelligunt illam agnitionem voluntatis divinæ non eſſe à nobis, neque ab humana doctrina, ſed ab infuſa ſapientia.

Quæramus itaque duo. Quid ſit *ſapientia & intelligentia*; & unde ſit? Lombardus & poſt eum omnes Scholaſtici multa de his philoſophantur, ubi de ſeptem donis Spiritus ſancti diſputant: cujus diſputationis fundamentum petitur ex Iſaiæ 11.2. ubi tamen ſex ſolummodo numerantur. Sed omiſſis cæteris donis, de hiſce duobus inquiramus quid iſti ſentiant.

Sapientia (inquit Lombardus) *eſt habitus infuſus ad ſolius æternæ veritatis contemplationem & delectationem. Intelligentia ad Creatoris & creaturarum inviſibilium ſpeculationem*, loco allegato.

Pariſienſis dicit, *donum ſapientiæ opponi puerilitati, & proprium hujus*

munus eſſe producere in animo contemptum rerum vanarum & temporalium; & efficere, ut cœleſtia & capiat cognitione, & amplexetur dilectione. Donum verò intelligentiæ apponi hebetudini; & proprium hujus eſſe occulta rerum & ſignorum penetrare; quæ ſunt velata myſteriis, aut adumbrata quovîſmodo, clarè intueri; non inhærere, aut falli externis rerum apparentiis. Eſt itaq; velut lumen acutum & elimatum ipſius ſapientiæ, atque ſine aliqua hujus doni menſura dicit neminem ad ſalutem pervenire.

Antiſſiodorenſis ait, *ſapientiam eſſe cognitionem Dei abſolutè, intelligentiam eſſe cognitionem Dei collativè;* ſcilicet in comparatione ad creaturas. Addit, *ſapientiam eſſe cognitionem Dei per guſtum ſpiritualem; quia per ſapientiam guſtatur Dei ſuavitas.*

Gerſon dicit, *intelligentiam eſſe quoddam lumen ſpirituale infuſum ad cognitionem Dei in creaturis: ſapientiam eſſe lumen infuſum, ſub quo, vel in quo guſtantur divina per experimentum.*

Sed hæ Scholaſticorum deſcriptiones non videntur mihi ſatis amplæ; reſtringunt enim tam ſapientiam quàm intelligentiam ad vitam contemplativam; cùm utraq; ex æquo etiam ſpectet activam.

Eſt igitur ſapientia, infuſa cognitio illorum quæ ad fidem & bonam vitam pertinent, cum affectu pio inclinante ad applicationem & praxin eorundem.

Non enim ex ſola illuminatione intellectus, neque ex ſola renovatione affectus, ſed ex utriſque conjunctim conſtat ſpiritualis ſapientia; quod ex multis Scripturæ teſtimoniis probari poſſit. *Timor Domini eſt ſapientia, & recedere à malo intelligentia*, Job.28.28. *Qui cuſtodit legem filius ſapiens eſt*, Prov.28.7. Ex quibus locis & conſimilibus patet, hanc ſapientiam, quamvìs ſecundum eſſentiam ſuam ſit perfectio quædam intellectualis, tamen quoad materiam & uſum eſſe etiam practicam & moralem. Eſt igitur ſapientia non modò lux, ſed ſanitas quædam & integritas animæ. Solitariæ ſcientiæ lux improbis nonnunquam communicatur; multi enim ſciunt Domini voluntatem, ſed non faciunt, imò planè averſantur: ſed lumen ſapientiæ ſemper pium reddit, quia ſimul inclinat voluntatem ad illud bonum quod ab intellectu apprehenditur. Talem ſapientiam illis precatur Paulus.

Quod ad intelligentiam attinet ſive σύνεσιν, non arbitror eſſe donum realiter diſtinctum à ſupradicta ſapientia; ſed eſſe gradum eminentiorem, & quaſi acumen ſapientiæ. Eſt igitur quædam perſpicacia ſapientiæ, per quam quis idoneus eſt judicare de veris & falſis, bonis & malis, cùm implicantur ſpeciali quadam difficultate ex circumſtantiis particularibus. Hinc diſcipuli Servatoris dicuntur ἀσύνετοι, Matt. 15.16. quia doctrinam Chriſti parabolis involutam non intelligebant. Et Paulus optat Timotheo σύνεσιν ἐν πᾶσι, intelligentiam in omnibus: 2.ad Tim.2.7. Sed hæc appoſitione exemplorum faciemus planiora; & primùm in credendis, deinde in faciendis.

Proponatur quæſtio, Sítne unicus mediator Dei & hominum homo Jeſus Chriſtus? Quiſquis ſapientiæ divinæ dono præditus ſtatim affirmabit. Jam involvatur ſpecialibus difficultatibus; an ità ſit unicus noſter mediator, ut nè intercedendi munus glorioſæ ſuæ matri, & aliis ſanctis communicaverit? an ità ſit mediator, ut ſolus pro peccatis noſtris ſatisfecerit, nullas ſatisfaciendi partes nobis reliquerit? Jam opus erit intelligentiâ, id eſt, acumine ſapientiæ, quæ ſi aberit, facilis eſt lapſus in errorem.

Quæratur

Quæratur etiam, an ſubditis liceat in regem ſuum arma ferre? Statim reſpondebit etiam pontificius quivis, non licere. Jam accedant circumſtantiæ particulares; an licitum ſit regem ſuum hæreſeos condemnatum, & excommunicatum, papâ jubente, vi & armis oppugnare? Si abſit donum intelligentiæ nutabit & vacillabit quivis pontificius: imò, in apertam rebellionem prorumpet, ut experientiâ teſtatum vidimus. Videtis quid ſit ſapientia, quid intelligentia, quodnam ſit illorum diſcrimen. Jam ultimo in loco quæritur, unde hæc dona perveniant ad nos? Id apoſtolus uno verbo indicavit, cùm addit πνευματικῇ.

Spirituali] Sic autem appellatur, quia per Spiritum Chriſti generatur, non ingenio noſtro comparatur. Nam ſapientia Dei increata, eſt author hujus ſapientiæ creatæ. In Ariſtotele, Platone, Socrate, reliquiſque Ethnicis, illa quâ pollebant ſapientia erat habitus acquiſitus; at in fidelibus ſalutaris ſapientia, eſt habitus infuſus. *Si quis indiget ſapientiâ, poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter*, Jacob.1.5. Unde Clemens, *Sapientia emi non poteſt terreno numiſmate; nec in foro, ſed in cœlo venditur*, Pædag. lib.2.cap.3. Ex hiſce deducamus corollaria.

Cùm apoſtolus Coloſſenſibus precetur plenam agnitionem divinæ voluntatis, colligimus cæcam ignorantiam quantumvìs devotam non placere Deo. *Bonum enim non eſt, quod non eſt rationabiliter bonum*, ut ſcitè Tertullianus adverſ. Marc. lib.1. *Coroll.* 1.

Cùm optat Coloſſenſibus ſapientiam, & intelligentiam, non ſufficere laicis illam fidem implicitam in fide prælatorum ſuorum, quam paſſim dilaudant pontificii; qui enim habet ſapientiam & intelligentiam, is ſuis oculis videt, non alienis. 2

Non ſpiritu apoſtolico, ſed antichriſtiano feruntur, qui laicis negant ordinaria media generandæ ſapientiæ, & intelligentiæ ſpiritualis; ſcilicet lectionem & intellectum verbi divini. *Nam lex Domini immaculata, convertens animas; teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis*; Pſal.19. Atque hæc de prima parte orationis apoſtolicæ, pro bonis illis quæ ſpectant ad perfectam cognitionem veritatis. 3

VERS. X.

Ut ambuletis dignè Domino, per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & creſcentes in agnitione Dei.

PRimam partem voti apoſtolici abſolvimus, ubi optat Coloſſenſibus ea bona quæ faciunt ad perfectam cognitionem veritatis. Jam ad ſecundam accedo, ubi illis exoptat perfectum exercitium pietatis & ſanctitatis.

Atque illud inprimis ex ipſo ordine hujus voti obſervetur, Quòd ſapientia, & intelligentia ſpiritualis infunditur hominum mentibus à Deo, non ad ſterilem ſcientiam, & otioſam contemplationem, ſed ad praxin & exercitium ſanctitatis. *Obſerv.*

In propoſito verſiculo duo facit apoſtolus: Proponit in genere ſummam hujus ſui voti, *Ut ambuletis dignè Domino*] Deinde deducit per partes, & explicat quomodo ambulemus dignè Deo.

Primò, quoad intentionem & ſcopum, ſi omnia referamus in ἀρέσκειαν, ad placendum Deo. Secundò, quoad operationem duplicem, ſi fructificemus in operibus, & creſcamus in cognitione Dei.

Ut

Ut ambuletis dignè Domino] *Ambulare* Hebraicâ phraſi ſæpe ponitur in Scripturis pro eo quod eſt, Curſum vitæ inſtituere & tenere. Ut *Ambulare fraudulenter* & *ſimpliciter* paſſim in proverbiis Salomonis. Et *Ambulare in viis & juſtificationibus Dei*, crebrum eſt apud Davidem in pſalmis. Sic in novo Teſtamento, *Ambulare ſecundum carnem, & ſecundum ſpiritum*, id eſt, vivere, & converſari. Hac loquendi formulâ admonemur Chriſtianum eſſe in perpetuo itinere verſus patriam cœleſtem; neque unquam eſſe illi ſubſiſtendum in via, ſed perpetuò ambulandum, & progrediendum. Sed quomodo ambulandum?

Ἀξίως τοῦ Κυρίου] Quid ſibi volunt hæc verba facilè intelligemus, ſi conferamus cum ſimilibus loquendi formulis, quæ occurrunt alibi apud hunc noſtrum apoſtolum. Ad Eph. 4. 1. *Precor ut ambuletis* ἀξίως τῆς κλήσεως. Ad Philip. 1. 27. hortatur eos πολιτεύεσθαι ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου. 1. ad Theſſ. 2. 12. ἀξίως τοῦ Θεοῦ. Dignè Domino igitur is ambulat, qui ſic vivit ut decet illum qui eſt per evangelium vocatus in adoptionem filiorum Dei, & in vivam ſpem hæreditatis cœli.

Dub. Quomodo poſſibile eſt ambulare prout dignum eſt Domino, vel Deo, vel evangelio, vel vocatione noſtrâ; cùm horum omnium dignitati non ex æquo reſpondent niſi juſtitia & ſanctitas perfecta & immaculata, qualis non reperitur in hominibus qui geſtant hoc corpus peccati?

Solut. Dignitatis vocabulum in Scripturis, non ſemper denotat exactam proportionem æqualitatis rei ad rem, ſed quandam convenientiam & decentiam, quæ tollit repugnantiam, non ponit abſolutam condignitatem. Sic Matth. 3. 8. *Fructus facite* ἀξίους τῆς μετανοίας, id eſt, convenientes & idoneos, non repugnantes pœnitentię quam profitemini. Is itaque dignè Deo ambulat, qui à turpitudine & ſtultitia hominum carnalium abhorret, qui animum fidelem, Dei & fratrum amantem, cœleſtium appetentem gerit, quamvìs ex infirmitate ſæpe labatur & peccet. Dignitas enim hæc noſtra, non pendet ex abſoluta noſtra perfectione; ſed ex dignatione Dei gratuita, qui illos ſuo favore dignos reputat, qui ductum ſpiritus ſequuntur; illos indignos, qui deſideriis carnis & peccati inſerviunt.

Obſerv. Hinc notanda eſt Dei infinita bonitas & miſericordia, qui nos filios dignos reputat adoptione & hæreditate cœleſti, quamvìs longiſſimè abſumus à perfecta ſanctitate, modò *non ambulemus in conſilio improborum, & viis peccatorum non inſiſtamus, & in cathedra peſtilentiæ non ſedeamus; ſed in lege ejus oblectemur, & de ea continuè meditemur*, Pſal. 1.

Obſerv. Apparet etiam illorum ſuperbia, qui ex hac miſericordi dignatione divina, meritum *condignitatis* ſtabilire conantur, quaſi dignè Deo ambulare, eſſet cœleſtem beatitudinem ſuis operibus mereri; at nil tale ſomniavit apoſtolus, tantùm voluit eos operam dare ſanctitati, ut indè conſtaret non fruſtra illos cognitionem & gratiam Dei recepiſſe. Atque hæc ſumma eſt voti in genere.

Εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν] *In omne placitum vel obſequium*, ſive, *ut per omnia placeatis*. Quod poſuit in genere, jam per partes incipit explicare; & primò oſtendit quomodo dignè Deo ambulemus, quoad intentionem & univerſalem ſcopum vitę noſtræ, nimirũ ſi omnia eò referantur ut placeamus Deo.

Vocabulum itaque ἀρέσκειαν ſumendum arbitror hoc in loco, non tam pro eventu placendi, quàm pro ſtudio & intentione placendi. Sic enim ipſum verbum ſæpe uſurpatur. Rom. 15. 2. *Unuſquiſque noſtrûm proximo placeat*. Et ad Galat. 1. 10. *Si hominibus placerem, Dei ſervus non eſſem.*

Quòd autem adjungit notam univerſalem, *per omnia placeatis*, ſic illud explicant Græca ſcholia per diſtributionem, λόγοις, ἔργοις, καὶ δόγμασι, verbis, operibus (tam internis quàm externis) & etiam opinionibus.

Ratio cur inprimis requirit apoſtolus hanc generalem intentionem placendi Deo hæc eſt; quia finis dat ſpeciem in moralibus, ſicut forma in naturalibus. Officia noſtra non initio ſed fine penſanda. Auguſt. in Pſal. 118. Et lib. 4. contra Julian. cap. 3. *Quicquid boni fit, & non propter hoc fit propter quod fieri debet, etſi officio videtur bonum, ipſo non recto fine peccatum eſt.* Sic Clem. Strom. 6. *Cujuſvis Gentilis peccat actio, quia ſcopum non ſpectat.* Scopus itaque totius vitæ noſtræ hic eſſe debet, ut Deo placeamus, & eundem glorificemus.

Sed hîc de intentione placendi Deo dubia nonnulla expedire oportet.

Quæritur an in omni opere bono neceſſaria ſit actualis intentio placendi Deo per totum tractum operis? Verbi causâ; Pius filius obedit parentibus intentione placendi Deo: quæro an peccet in præſtando quocunque particulari officio pietatis, ſi non ſemper actu retineat in animo hanc intentionem? *Dub. 1.*

Reſpondeo: ſufficit quòd pręceſſerit illa intentio, & in habitu retineatur, licèt in ſingulis actibus non cogitetur: procedunt enim multæ operationes in virtute alicujus primæ intentionis, cùm actualis intentio deſiit eas comitari. Quemadmodum ſagitta unico jaculantis impulſu per intermedium ſpatium ad ſcopum fertur, quamvìs ille nec de ſpatio nec de ſcopo cogitet: ſic unico impulſu voluntatis procedit bona operatio ad metam ſuam, cùm operans non actu ampliùs cogitat de meta, & prima ſua intentione. Idem illuſtrari poſſit ſimilitudine itinerantis, qui non per ſingulos paſſus actu cogitat illum locum quò intendit, & tamen rectà illuc pergit virtute primæ intentionis. *Solut.*

Sed hîc duo monere oportet. Primum, laborandum eſſe ut actualis intentio placendi Deo, & glorificandi Deum, retineatur, quantùm fieri poteſt, in omni particulari opere. Secundum, cavendum eſſe nè poſt primam intentionem bonam, intentio aliqua mala & inordinata ſuboriatur: non enim hæc à prima accipit rectitudinem, ſed illa ab hac labem, maculam, & corruptelam.

Quæritur an poſſibile ſit homini renato retinere ſemper hanc habitualem intentionem *placendi Deo in omnibus*, licèt in multis interim labatur? *Dub. 2.*

Reſpondeo non modò poſſibile eſſe, ſed neceſſarium, ſi velit retinere fidem & bonam conſcientiam: hæc enim non conveniunt, nec in eodem corde morantur cum propoſito peccandi & diſplicendi Deo. Omnis igitur fidelis habet conſtans propoſitum placendi Deo & abſtinendi à peccato, juxta illud Pauli, *Non facio bonum quod volo: ſed malum quod nolo hoc ago. Quòd ſi id facio quod nolo, non ampliùs ego id perpetro, ſed peccatum quod in me habitat*, Rom. 7. 19. Qui bonum vult, & malum non vult, is ſtudium retinet placendi Deo, quamvìs illectus concupiſcentiâ malâ, nonnunquam ex infirmitate illud committat, quod Deo diſplicet; ſatagit placere per omnia, dum ſtudet vitare peccata ſingula. *Solut.*

Ultimò, quæritur an fidelis retinens hoc propoſitum placendi Deo, ſit ſemper illi acceptus & gratus, non obſtantibus illis delictis & infirmitatibus ſuis? *Dub. 3.*

Reſpondeo primò, perſonam hominis pii & fidelis ſemper Deo gratam & acceptam eſſe, quia reſpicitur à Deo non in ſe, ſed ut membrum ſub *Solut.*

Chriſto capite. *Nulla autem eſt condemnatio iis qui ſunt in Chriſto Jeſu*, Rom. 8.1. Secundò, bona opera fidelium, quamvìs imperfecta, Deo tamen placent, quia conſiderantur ab illo, ut à Patre amanti, non ut à Judice rigido; ut tecta & ornata Chriſti perfectiſſimâ obedientiâ, non ut nuda & ſolitaria. Ultimò, ipſa delicta & peccata fidelium odio ſunt & diſplicent Deo, ſed odio ſimplici non redundante in perſonam. Peccatum itaque in ipſis renatis odit Deus, & proinde per Spiritum gratiæ bellum eidem indicit; at ipſi renati interim illi placent, & proinde illis favet & benedicit. Atq; hęc de intentione illorum qui ambulant dignè Domino. Ad operationem eſt progrediendum.

In omni opere bono fructificantes, & creſcentes, &c.] Bonam intentionem ſequi debet bona operatio, ſi velimus ambulare dignè Deo, & eidem placere: duas autem nominat operationis ſpecies; prior eſt operatio practica quæ tendit in opus; altera eſt operatio theoretica quæ ad ipſam cognitionem acquirendam nititur. In priore duo notentur; Quid requirat, *Fructificationem*; Quæ ſit materia circa quam hæc fructificatio verſatur, *Omne opus bonum.*

Fructificantes] Eſt hæc metaphorica locutio ſumpta ab arbore, non quavis, ſed fructifera. Pii enim comparantur *arboribus ad rivos aquarum plantatis, quæ fructum edunt tempore ſuo*, Pſalm. 1. Comparantur palmitibus in vitem fructiferam inſertis. *Ego ſum vitis, vos palmites, is qui manet in me fert fructum multum*, Joan. 15.5. Ex hac collatione tria notentur.

Obſerv. 1. Sicut nulla arbor poteſt fructum ferre, niſi habeat in ſe vivificum quoddam ſemen, & nutriatur inſuper quotidie ſucco bono: ſic nemo fert fructum ſpiritualem, niſi habeat in ſe ſemen Spiritus, & quotidie irrigetur fluentis gratiæ divinæ. *Seorſim à me nil poteſtis facere. Niſi quis in me manſerit, ut palmes extra vineam abjectus areſcit:* Joan. 15.6. Hinc 1. Joan. 3. ver. 9. Spiritus ſanctus appellatur ſemen, quia ejus virtute, tanquam vivifico quodam ſemine, homines fœcundi reddantur in operibus bonis. Non multùm abludit ab hac ſimilitudine Pariſienſis, cùm dicit *virtutes appellari fructus, quia mens renati eſt inſtar agri ſeminati vivifico ſemine verbi Dei; quæ concipit & parit omnigenas virtutes, ex gratuito & ſpirituali amplexu æterni ſponſi ſui, videlicet Dei.*

Obſerv. 2. Sicut arbor ea Domino placet, quæ non fruſtra terram occupat, neque ſuccum quem hauſit, in folia tantùm & floſculos diſpergit; ſed fructus bonos producit: ſic ille ſolus Deo placet, qui non fruſtra in eccleſia locum tenet, neque ſpeciem tantùm & formam pietatis præ ſe fert; ſed qui vim & virtutem exerit fructificando. Notiſſimi ſunt Scripturarum loci in hanc ſententiam. Luc. 13.7. de ficu dicit Dominus; *Quæro fructum & non invenio: excinde eam; quorſum terram inutilem reddit?* E contrà, arbor fructifera placet Domino ſuo, & illi curæ & cordi eſſe ſolet: *Pater meus agricola eſt; omnem palmitem qui fert fructum purgat, ut plus fructus afferat:* Joan. 15. verſ. 2.

Cum Nazianzeno itaque dico; *Nullus Chriſtianus ſit otioſus aut non fructifer; ſed unuſquiſque ex iis quæ habet Deo fructificet. Peccator pœnitentiam, qui bene currit perſeverantiam, juvenis continentiam, ſenex prudentiam, dives eleemoſynam, pauper gratiarum actionem, &c.*

Obſerv. 3. Sicut arbor non ſibi vivit & fructificat; ſed Domino, & aliis, quibus illi viſum ſit de fructibus ejus impertire: ſic vir pius, non ſibi ſoli vivere debet, nec curare tantùm ut vita ſua ſit in ſe decora; ſed ut ſit Deo Domino ſuo inprimis

primis honorifica, & fratribus omnibus benefica. Hoc enim eſt referre arborem fructiferam. Atque hæc de *fructificatione* requiſita; ſequitur de materia hujus fructificationis.

In omni opere bono] En materiam in qua verſatur fructificatio pii hominis latam valde & ſpatioſam. Et ſanè in hoc differt ab arbore; nemo enim ex una & eadem arbore diverſos fructus quærit: at Deus expectat, ut quivis ex fidelibus & renatis producat omne genus bonorum operum. Ratio autem hujus diſſimilitudinis indè oritur, quòd cùm fructus cujuſvis rei reſpondeat ſemini, arbor unicum tantùm fructum producit, quia ſeminis inſiti virtus & potentia ad unum limitatur: at ſemen, quod ſeminatur in cordibus piorum, (gratia ſcilicet Spiritus ſancti) ad omnem fructum ſpiritualem producendum ex æquo valet: niſi igitur omnem fructum producant, non reſpondent naturæ & efficaciæ ſeminis. *Fructus enim ſpiritus* non eſt unicus ſed multiplex: *charitas ſcilicet, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, &c.* Gal. 5.22. Sunt itaque in hac fructificationis materia duo notanda.

Primum, quòd Deus non quamvis fructificationem approbat, ſed eam 1
reſtringit ad *bona opera*. *Bona* autem dicuntur quæ ſunt à Deo mandata & præcepta. Qui igitur ſuis inventis, & ſuperſtitioſâ quâdam ἐθελοθρησκείᾳ, conantur Deo placere, non fructificare judicantur, ſed laſcivire. Sic enim loquitur pſalmiſta, pſal. 106. *Polluerunt ſe operibus ſuis, & fornicati ſunt in adinventionibus ſuis.* Sapienter & piè Cyprianus; *Non noſtro ſed Dei arbitrio eligenda ſunt juſtitiæ exercitamenta*, de ſingul. cleric. Et apud Eſaiam Deus conqueritur de Judęis, quòd illum coluerunt *mandatis hominum*, cap. 29.13.

Secundum, quòd non ſufficit fructificatio in uno aliquo genere, ſed in 2
omni bono opere eſt fructificandum. Si quis producat bonos fructus eleemoſynæ, & admiſceat impuros fructus impudicitiæ; vel ſi quis fulgeat caſtitate, & ſordeat avaritiâ; non reſpondet voluntati divinæ, vel voto apoſtolico de fructificatione in omni opere bono: imò malus, & immundus à Deo reputatur. Quis enim mundum aliquem dixerit, qui vel in unica cloaca volutari ſolet? Unde apoſtolus jubet, *ab omni ſpecie mali abſtinere:* & vult *nos ſanctificari* ὁλοτελεῖς, vult *ſpiritum, animam, & corpus inculpatè ſervari*, 1. Theſſ. 5. 22. 23. Atque hæc de practica illa operatione quâ Deo placemus.

Creſcentes in agnitione Dei] Hæc eſt alia operatio illorum, qui dignè Deo ambulant, & illi placere ſtudent. Quemadmodum fructificant in bonis operibus quoad vitam activam; ſic creſcunt & procedunt in cognitione Dei, quoad vitam contemplativam. Alludit ad illud incrementum noſtræ ſtaturæ ſpiritualis, de qua etiam loquitur ad Epheſ. 4.13. ubi oſtendit, *creſcendum eſſe donec evadamus omnes in unitate fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum ad menſuram ſtaturæ adulti Chriſti.*

Accretio in cognitione non minùs neceſſaria eſt homini Chriſtiano, *Obſerv.* 1.
quàm fructificatio in operibus; quia præcepto divino tenemur ad utramque. & apoſtolico exemplo docemur utramque à Deo petere.

Ex eo quòd hæc duo conjungit apoſtolus, innuere voluit fructificati- *Obſerv.* 2.
onem in operibus conſiſtere non poſſe abſque hac progreſſione in ſcientia: nec progreſſionem in ſcientia & vera agnitione Dei abſq; fructificatione.

Ratio prioris hæc eſt; quia ſcientia ſic dirigit virtutis operationem, ut viſus greſſibilem facultatem. Tolle viſum, non poteſt quis rectè ambulare; tolle

tolle ſcientiam, non poteſt utì oportuit fructificare. Mala enim actio eſt quæ non dirigitur per ſcientiam, quamvìs ſit ex genere bonorum. Ratio autem poſterioris eſt, quia ſtudium & praxis ſanctitatis, eſt ex divina diſpoſitione quædam præparatio ad obtinendam uberiorē ſcientiam à Deo: & è contrà, neglectus ſanctitatis, & bonorum operum, eſt cauſa cur Deus infligat cæcitatem ſpiritualem, & tradat homines in reprobum ſenſum. *Super ſenes intellexi, quia mandata tua quæſivi. In malevolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis:* Sap. 1.4. Et Rom. 1.21. *Quia cùm cognoviſſent Deum non ſicut Deum glorificaverunt, obtenebratum eſt deſipiens cor eorum, & tradidit eos Deus εἰς ἀδόκιμον νοῦν, in mentem omnis judicii expertem.* Ut itaq; ex vera cognitione oritur ſtudium ſanctitatis, & praxis bonorum operum: ſic rurſus ex hac fructificatione capit novum incrementum ipſa cognitio: ſicut etiam ex ignorantia oritur vita flagitioſa, ac rurſus, ex hac flagitioſa vita augetur ignorantia & ſtupiditas ſpiritualis. Atq; hæc dixiſſe ſufficiat de ſecunda parte voti apoſtolici.

VERS. XI.

Omni robore corroborati, ſecundum potentiam gloriæ ipſius ad omnem tolerantiam, & longanimitatem cum gaudio.

HÆc eſt ultima pars voti apoſtolici pro Coloſſenſibus, & ſpectat præcipuè ad tolerantiam crucis; ſunt autem in eo tria notanda. 1. Ipſum bonum quod petitur, *corroboratio*; *Omni robore corroborati.* 2. Unde hoc bonum ſperatur & habetur; *ex glorioſa Dei potentia.* 3. Cui fini inſervit hoc bonum corroborationis; *ad tolerantiam & longanimitatem cum gaudio.*

Omni robore corroborati] Verba hæc connectenda ſunt cum verſu nono. *Non deſinimus orare pro vobis, ut impleamini omni agnitione, &c. Ut incedatis ſicut Domino dignum eſt, corroborati omni robore, &c.*

Corroboratio hæc animum firmat tam ad ſuſtinendum quàm ad abſtinendum; nam eam fortitudinem animo imprimit, quæ (ut loquitur Proſper) *non ſolùm diverſis pulſata moleſtiis inconcuſſa permanet, ſed etiam nullis voluptatum illecebris reſoluta ſuccumbit:* de vita contempl. 3.20. Propriiſſimum itaque opus hujus corroborationis eſt illam ſpiritualem vim homini indere, per quam poſſit virtuosè agere, & piè vivere, non obſtantibus illis difficultatibus & periculis quæ retrahunt à pietate.

Scholaſtici doctores paulò explicatiùs dicunt, hoc robur in quinque rebus vires ſuas exercere. 1. In aggreſſione bonorum operum, quantumvìs arduorum. 2. In impugnatione vitiorum. 3. In contemptione terrenorum. 4. In repulſione tentationum. 5. In perpeſſione afflictionum. Atque hîc apoſtolici voti ordinem obſervare oportet. Optavit illis primò infuſam cognitionem divinæ voluntatis: ſecundò, fructificationem in operibus ſanctitatis: ultimò illis exoptat robur, ex ſpeciali quadam corroboratione, quia *crux manet eos omnes, qui piè vivere volunt in Chriſto:* 2. Timoth. 3.12.

Obſerv. Etiam poſt infuſam cognitionem veritatis, & gratiam ſanctitatis, manent tamen renati infirmi, & invalidi ad aggreſſionem cujuſcunque boni ſpiritualis, ad impugnationem vitiorum, ad repulſionem tentationum, niſi inſuper corroborentur & ſuſtententur. Hoc fatetur Paulus; *Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio*, Rom. 7.18. Hoc in Davide & Petro apparu-

apparuit, qui præ hac infirmitate naturæ noſtræ ſuccubuerunt in die tentationis.

Hanc infirmitatem hominis renati & ſanctificati, pulcherrimis ſimilitudinibus illuſtrat Pariſienſis in libro de tentationibus & reſiſtentiis; quarum nonnullas apponere, haud erit alienum ab inſtituto noſtro, ut intelligatur quàm ſapienter apoſtolus poſt ſanctificationem optavit illis etiam corroborationem.

Comparat *hominem renatum & ſanctificatum equiti pulchrè armato, qui ad* 1
bellum procedit, inſidens equo recalcitranti, & refractario; hic enim ſæpe dejicietur equi recalcitratione, niſi quis alius illi opem ferat: ſic renatus ſub ſe habens concupiſcentiam recalcitrantem & repugnantem ſpiritui, in terram ſæpenumero provolvetur, niſi fuerit aliunde ſuſtentatus & corroboratus.

Comparat *hominem renatum & pium ædificio, cujus pars ſuperior ex materia* 2
firma & ſolida conſiſtit, inferior ex arida & combuſtioni obnoxiâ: ſic enim renatus quoad partem regeneratam, ſcilicet ſpiritum, conſiſtit quaſi ex donis & gratiis divinis, quæ in ſe habent firmitatem; at quoad partem inferiorem, ſcilicet carnem, conſiſtit ex concupiſcentiis, & inclinationibus malis: ut itaque illud ædificium, ſic homo renatus, ex inferiore parte facilè accenſus, totus conflagrabit, niſi illi caveatur & ſubveniatur aliunde.

Quemadmodum virgo, quamvìs eximiâ caſtitate & pudicitiâ ornata fuerit, 3
tamen ſi in medio corruptorum totam ætatem agat, indigebit auxilio, nè vel blandimentis, vel minis eorum ſuperetur; ſic anima humana gratiâ & ſanctitate ornata, indiget tamen perpetuâ corroboratione, quia vivit inter corruptores homines & dæmones, & etiam inſitas concupiſcentias.

Videtis neceſſitatem corroborationis propter infirmitatem carnis: ſed cur dicit, *Omni robore corroborati?*

Primò, ut innueret nos pugnare non contra unum hoſtem, neque ex una tantùm parte nos telis oppugnari, ſed à multis & undique. Tres primarii hoſtes ſunt caro, mundus, diabolus, quibus ſingulis, tanquam ducibus, ſubſunt gregariorum militum innumeræ cohortes. Secundò, ut ſignificaret parùm nobis prodeſſe, ſi unum aliquem, aut nonnullos ex hiſce hoſtibus vincamus, niſi omnes fortiter ſub pedibus conteramus. Nam, ut loquitur Cyprianus, *ſi avaritia proſtrata eſt, exurgit libido; ſi libido compreſſa eſt, ſuccedit ambitio; ſi ambitio contempta eſt, ira exaſperat, inflat ſuperbia, &c.* Niſi omnes hoſce hoſtes & ſingulos vincamus, victi ſumus: eſt itaq; opus *omni robore* contra omne genus hoſtium. Hæc de bono quod petitur.

Secundum vim gloriæ ipſius] Κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ. Eſt Hebraiſmus; ponitur enim genitivus ſubſtantivi pro adjectivo, *vim gloriæ*, id eſt, *vim glorioſam*. In hiſce autem verbis oſtendit unde corroboratio & robur piorum, nimirum à glorioſa Dei potentia. Tria conſideranda: quænam ſit hæc vis corroborans; cur dicatur vis glorioſa; quomodo ad nos perveniat & derivetur. Quod ad primum: Vis corroborans eſt ipſe Spiritus ſanctus cum donis ſuis, qui infirmis noſtris animis robur admirabile inſpirat. Sic enim loquitur ipſe Chriſtus Luc. 24.49. *Manete* (inquit ad apoſtolos) *in urbe Hieruſalem uſquequo induamini virtute ex alto*; id eſt, uſquequo Spiritus ſanctus è cœlo in vos illabatur. Sic enim Paulus ad Epheſ. 3.16. *Det vobis Deus, ut fortiter corroboremini per Spiritum ſuum in interiore homine.*

Nemo igitur propriis viribus confidere debet, quaſi ſuâ virtute poſſet *Doctr. 1.*
tentationibus reſiſtere, aut dolores & afflictiones ſuſtinere pro Chriſto; ſed

H petere

petere debet corroborationem ab hoc Spiritu. Piè & ſapienter Auguſtinus: *Multos impedit à firmitate præſumptio firmitatis: nemo erit à Deo firmus, niſi qui à ſeipſo ſe ſentit infirmum.* De verbis Domini, ſerm. 13.

Doctr. 2. Superatis tentationibus, Deo gloriam aſcribere oportet, non nobis aut virtuti noſtræ. *Non nobis, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam*, Pſal. 115. 1. Eſt enim ſuperbię ſpecies, cùm quis à ſeipſo videri vult illud habere, quod mutuò accepit ab alio.

Doctr. 3. Ultimò, cùm videmus hæreticos & impios homines audacter ſubeuntes dolores & cruciatus, ſciendum eſt, quòd non eſt robur ſed furor, non virtus, ſed ſtupiditas: nam verum robur donum eſt Spiritus ſancti, & ſolis ſanctificatis conceditur. Quæ enim videntur fieri ab hæreticis & improbis cum fortitudine quadam, non tam illorum vires quàm violentas dæmonis impulſiones arguunt: nam *facta hæreticorum ſunt quaſi facta dæmoniacorum*, ut loquitur Pariſienſis, de moribus. Conſtat jam unde ſit hæc vis corroborans. Quærendum cur dicatur glorioſa.

Glorioſam] Potuit dicere apoſtolus nos corroborari per Deum, vel per ejus virtutem; ſed addidit hoc epitheton, *glorioſam virtutem*, vel *glorioſam vim:*

1 Ut majorem confidentiam ponamus in hac virtute divina: nam hoc ipſum vocabulum continet in ſe omen, vel potiùs promiſſionem victoriæ & triumphi. Non enim eſſet hæc vis glorioſa, ſi à dæmone & peccato ſuperaretur. In his omnibus ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς, Rom. 8. 37.

2 Appellatur glorioſa potentia propter admirabilem modum vincendi dæmonem, mundum, & carnem. Non enim Spiritus Dei immediatè per abſolutam ſuam potentiam contundit hoſce hoſtes ſalutis noſtræ; ſed per inſpiratam nobis vim facit noſmetipſos illos conculcare. Jam verò valde admirabilis & glorioſa ſit iſta potentia neceſſe eſt, quæ facit hominem infirmum, carne peccatrice indutum, vincere dæmonum inſultus & aſtutias, carnis blandimenta & illecebras, totius mundi odia, inſidias, & injurias. De hac glorioſa potentia dicit ipſe Deus; *Potentia mea in infirmitate perficitur*, 2. Cor. 12. 9. vide 1. Cor. 1. 27. Unum jam reſtat expediendum, Quomodo ad nos perveniat glorioſa hæc vis Spiritus ſancti. Ad nos derivatur mediante donatione & interceſſione Chriſti ad dextram Patris ſedentis. De donatione ſive miſſione Spiritus ſui in corda fidelium habemus promiſſionem Chriſti, Joan. 16. 7. *Expedit vobis ut ego abeam: ſi enim abiero mittam conſolatorem ad vos.* Chriſtus igitur, quà Deus, unà cum Patre & Spiritu ſancto, dat ſuis hanc glorioſam virtutem Spiritus ſancti; Deum dat ſolus Deus.

Chriſtus, quà homo, intercedit apud Patrem, & interceſſione ſuâ impetrat hunc Spiritum fortitudinis omnibus electis: Joan. 14. 16. *Ego rogabo Patrem, & alium conſolatorem dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum.*

Obſerv. Hinc colligimus Chriſtum, licèt ſedentem in cœlis, eſſe tamen vivum caput, & realiter unitum eccleſiæ quæ eſt in terris. Nam ut caput naturale transfundit ſenſum & motum corpori ſuo: ſic Chriſtus, caput eccleſiæ ſpirituale, communicat vim vitalem ſui Spiritus omnibus ſuis membris.

Obſerv. Hîc videmus ipſam praxin illius articuli, *Sedet ad dextram Patris:* Non enim, ut oportet, credimus Chriſti ſeſſionem ad dextram Patris, niſi credamus illum ſic regnare in cœlis, ut multò efficaciùs ſuos protegat & corroboret glorioſâ hâc ſuâ potentiâ, quàm ſi in terris adhuc corpore adeſſet, & nobis ſingulis adſtaret. Explicavimus quid & quale bonum ſit illa

corrobora-

corroboratio, quam Coloſſenſibus precatur apoſtolus. Expoſuimus etiam unde habeatur, & quo mediante nobis conferatur: reſtat ut cui fini inſerviat jam exponamus.

Ad omnem tolerantiam & longanimitatem cum gaudio] Uſum & finem oſtendit corroborationis divinæ & fortitudinis noſtræ ſpiritualis, ſcilicet ut procreet in nobis *patientiam*, vel *tolerantiam*, & *longanimitatem:* deinde adjungit characterem Chriſtianæ patientiæ, *gaudium* ſcilicet. Primò inquiramus quæ ſit harum virtutum natura.

Non ſatìs convenit inter interpretes quid ſit ὑπομονὴ, quid μακροθυμία. Aliqui referunt ὑπομονὴν, id eſt, *patientiam* vel *tolerantiam*, ad illa mala quæ à Deo infliguntur; μακροθυμίαν ad illa quæ ab hominibus inferuntur. Chryſoſtomus ità diſtinguit, ut dicat *tolerantiam* exerceri erga illos quos non poſſumus ulciſci; *longanimitatem* erga illos quos poſſumus. Tolerat igitur qui æquo animo fert illud malum quod non poteſt repellere. Longanimis eſt qui à pari vel inferiore læſus, non ſumit vindictam cùm poſſit.

Sed hę expoſitiones nimis coarctare mihi videntur utramque: probabilius igitur eſt, ut dicamus ὑπομονὴν vel *tolerantiam* reſpicere ipſum pondus & gravitatem afflictionis, ſive à Deo, ſive ab hominibus immiſſæ; deductum enim eſt hoc vocabulum ἀπὸ τοῦ ὑπομένειν, quod eſt manere ſub pondere afflictionum, & non obrui mole earum: μακροθυμίαν autem reſpicere ipſam moram, & diuturnitatem mali incumbentis. Qui igitur non frangitur vel per longam dilationem liberationis in malis, nec per longam dilationem exhibitionis in rebus bonis, is habet hanc μακροθυμίαν, quia animus ejus poteſt in illud quod in longinquum diſtat tendere prout oportet.

Hæ duæ virtutes ſunt illius roboris & fortitudinis quam Spiritus nobis largitur individui comites; adjunguntur enim fortitudini illi, ſicut ſecundarię virtutes principali. Differunt autem in hoc potiſſimùm, quòd *fortitudo* armat nos contra metum & timorem mali invadentis & oppugnantis, neque ſinit fugere & pugnam detrectare: *tolerantia* & *longanimitas* firmant ipſam mentem contra ſenſum mali quod jam invaſit nos & apprehendit, nec ſinit dolorem & triſtitiam nos obruere; ſed docet illud ferre abſq; immoderata aliqua & indecenti paſſione. Videmus jam quæ ſit natura *tolerantiæ* & *longanimitatis*.

Secundò conſideremus neceſſitatem harum virtutum, & primò patientiæ. Eſt autem hæc virtus valde omnibus piis neceſſaria, quia ubique occurrit occaſio illam exercendi.

Si ipſum Deum ſpectemus, patientiam ſuorum exercet illos caſtigando. 1
Quem diligit Dominus caſtigat: & flagellat omnem filium quem recipit, Heb. 12. 6. Caſtigatio hæc, ſi adſit patientia, cooperatur in ſalutem; ſi abſit, murmurationem producit, deſperationem, & denique damnationem.

Si mundum ſpectemus, eſt valde neceſſaria piis patientia; nam *in mundo,* 2
& à mundo preſſuram habebunt; & quotquot volunt piè vivere in Chriſto Jeſu, perſecutionem patientur. Qui itaque deſtituitur patientiâ, in ferreo omnium telorum imbre nudus verſatur.

Denique, ſi cæteras virtutes ſpectemus, neceſſaria eſt patientia; nam 3
fidei, juſtitiæ, caſtitati, & cuivis virtuti pœna cum infamia ſæpe proponitur. Hîc explicat ſuas vires patientia, & ſe quaſi clypeum exhibet reliquarum virtutum.

Virtus nam vidua eſt quam non patientia firmat. *Prud. Pſyc.*

Patientia ità Dei rebus propoſita eſt (inquit Tertullianus) *ut nullum præ-*

ceptum

ceptum obire quis poſſit à patientia extraneus. Unde illud Pauli ad Rom. 2. 7. *Deus unicuique reddet ſecundum opera ipſius*, τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν, &c. *Illis qui tolerant, boni operis gloriam.*

Jam quod attinet ad *longanimitatem*, non minor eſt hujus neceſſitas: Primò, ratione bonorum promiſſorum; nam *ſpes quæ differtur affligit animam*, Prov. 13. 12. Opus eſt itaque longanimitate illis, quibus beatitudo cœleſtis promittitur, nè langueſcant, & deſperatione præmii ſtudium abjiciant pietatis. Fremit enim & tumultuatur caro, & Deum incuſat moræ & tardationis, quòd non ſtatim præſtat quod promiſit: at ſpiritualis hæc longanimitas dicit, *Adhuc tantillum, tantillum inquam, & qui venturus eſt veniet, neque tardabit*, Heb. 10. 37.

Secundò, opus eſt longanimitate, ratione malorum incumbentium. Non enim pios ſolatur, quod Epicurus dicere ſolebat, *Dolor omnis ſi longus levis, ſi gravis brevis*; ſunt enim illorum afflictiones, & graves, & diuturnæ. *Tota* illorum *vita militia eſt*, tota hæc vita eſt illis *vallis lachrymarum*. *Vos plorabitis & flebitis* (inquit Chriſtus) *mundus autem gaudebit*, Joan. 16. 20. Ubi igitur ſolatium piorum? *In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra*; ut pulchrè Eſaias 30. 15. Et Jerem. Lament. 3. 25. *Bonus eſt Jehova expectantibus ipſum. Bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare Dei.*

Naturam & neceſſitatem patientiæ & longanimitatis vidimus: jam fructum perpendamus & admirabiles effectus. Atq; illud primò ponendum eſt, quotquot ex afflictionibus oriuntur commoda, oriri non niſi mediante hac patientiâ: patientiæ igitur potiùs aſcribenda ſunt, quàm ipſi afflictioni, quæ impatientibus nocet plurimùm.

1 Patientia ſine ictu & repercuſſione omnes ſuos hoſtes dejicit & proſternit; non dignatur telum in illos vibrare, vincit tamen vel quieſcendo. Victi ſunt Gentiles, & idololatria eorum, *non à repugnantibus, ſed à morientibus Chriſtianis*, inquit Auguſt. epiſt. 42.

2 Patientia facit omnes ſuos hoſtes ſibi inſervire, & innumeras utilitates afferre; ut taceam reliquas, facit perſecutores ſuos coronas æterni regni ſibi fabricare. *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum*; Matth. 5. 10. Unde illud dictum Vincentii martyris ad Dacianum tortorem ſuum, *Nunquam aliquis adeò bene ſervivit mihi, ut tu.*

3 Patientia noſtra diabolum confundit, angelos lætificat, ipſum Deum glorificat, infenſiſſimos deniq; hoſtes quandoq; emollit & convertit. Hujus tanti boni utilitate captus Tertullianus, exclamavit, *Totum ſeculum pereat dum patientiam lucrifaciam:* de patient.

Cum gaudio] Ultima hæc verba ponunt characterem veræ & Chriſtianæ patientiæ; nam per hoc diſtinguitur à philoſophica & hypocritica. Philoſophica (qualis celebratur in Socrate) non habebat conjunctum hoc ſpirituale *gaudium*; hypocritica habet internam murmurationem. Sola Chriſtiana habet lætitiam & alacritatem ſpiritualem in mediis calamitatibus. *Ibant gaudentes à conſpectu concilii, quia digni habiti ſunt, &c.* Actor. 5. 41.

Dub. Sed objicitur quod ſuprà allatum fuit, *Vos plorabitis, mundus gaudebit:* ergò afflictiones piorum non gaudium pariunt, ſed dolorem & lachrymas.
Ethic. 3. Notum eſt etiam illud philoſophi in Ethicis, Fortitudinem verſari circa objectum moleſtum & ingratum, & proinde ſufficere ſi non triſtetur vir fortis, quamvìs non delectetur.

Reſpon-

Solut. Reſpondeo, gaudium hoc non eſſe de objecto patientiæ, nam illud dolorem incutit; ſed de actu, fructu, & fine: horum enim conſideratio gaudium parit. Gaudere de objecto non convenit omni virtuti; nam eſt aliqua virtus ad quam pertinet dolere de ſuo objecto, ſcilicet pœnitentia: ſed gaudere de actu ſuo pertinet ad omnem virtutem; quia unicuique virtute prædito delectabile eſt operari ſecundum habitum illius virtutis: unde etiam ipſe pœnitens gaudet tamen de ſuo dolore. Sic fortis & patiens gaudent ipſa operatione fortitudinis & patientiæ, quamvìs ex objectis illarum dolorem & cruciatum ſentiant.

Sed hoc gaudium quod naſcitur ex conſideratione ſuæ virtuoſæ & laudabilis operationis, non eſt illud quod præcipuè ſpectavit apoſtolus: ſed hoc potiùs quod oritur ex fiducia amoris divini; ex certa cognitione quòd omnes noſtræ afflictiones cooperantur in bonum animarum noſtrarum; ex certitudine liberationis, & ſpe glorificationis. Sic enim apoſtolus, *Omnia cooperantur in bonum diligentibus Deum*, Rom. 8. 28. Et ad Phil. 1. 28. *In nullo terreamini ab adverſariis, quod illis eſt cauſa perditionis, vobis ſalutis.* Et Servator, *Cùm vos perſecuti fuerint, gaudete; quia merces veſtra copioſa eſt in cœlis*, Matth. 5. 12. *Quò malis præſentibus duriùs deprimor, eò de futuris gaudiis certiùs præſumo:* Gregor. Atque hæc de tertia parte voti apoſtolici, quâ concluditur exordium, quod eſt hujus capitis, & totius epiſtolę ſecunda pars: ad tertiam eſt progrediendum.

VERS. XII.

Gratias agentes Patri qui idoneos nos fecit ad partem ſortis ſanctorum in luce.

Titulo epiſtolæ, & procœmio explicato, ad tertium hujus capitis membrum accedamus, quod extenditur ad verſum 23^m^. In eo autem continetur ſumma doctrinæ evangelicæ de redemptione humani generis.

In hac capitis igitur parte tria facit apoſtolus.

1. Exponit ipſum beneficium redemptionis, à verſu 12° ad 15^m^.
2. Depingit perſonam Redemptoris, ab illo verſu ad 20^m^.
3. Explicat modum redemptionis, ſive ſalutis noſtræ procurandæ, ad 23^m^.

Beneficium redemptionis multa in ſe continet beneficia, quæ ſuo ordine ſigillatim diſcutiemus. Poſſumus autem apoſtolicę diſputationis ſummam ad hanc propoſitionem revocare: Salvamur per meritum & paſſionem ſolius Chriſti, qui ſufficit ad procurationem ſalutis humanæ, ſine Judaicis cæremoniis, reliquiſque mediis quę obtrudebantur à pſeudapoſtolis.

Obſerv. Illud in genere obſervandum & pręmittendum eſt, Optimum eſſe remedium adverſus errores, probè tenere beneficium redemptionis, & virtutem ac efficaciam Redemptoris. Cur enim apoſtolus hanc doctrinam ſuſcipit explicandam? nimirùm ut ex ejus cognitione omnes argutiæ ſeductorum in fumos evaneſcant.

Eodem fundamento poſito, de ſufficientia Chriſti redemptoris & mediatoris, nos papiſtarum errores detegere & elidere poterimus, de invocatione ſanctorum, de neceſſitate ſatisfactionum humanarum, de nundinatione indulgentiarum, alióſque plurimos quibus contaminârunt religionem Chriſtianam. Veriſſimè Calvinus, *Non ſtat papiſmus, niſi cum Chriſti igno-*

ignoratione. Jam filum contextus perſequamur, & ordiamur ab hoc verſu
1 duodecimo: in quo tria obſervanda. Primaria cauſa ſalutis, ſeu redem-
2 ptionis noſtrę, miſericordia Dei. Primarium hujus miſericordiæ effe-
ctum, ἱκανότης, ſive nova quædam in nobis & ſupernaturalis facultas & ido-
3 neitas. Finis hujus novæ facultatis ſeu aptitudinis, ut participemus hæ-
reditatem cœleſtem.

Gratias agentes Patri] Verba hæc cohærent cum verſu nono, ubi dixit apoſtolus, *Non deſinimus pro vobis orare & petere, ut impleamini omni agnitione, &c.* jam ſubjungit, *Gratias agentes Patri qui idoneos nos fecit.* Tertiam hanc capitis partem, quæ eſt de beneficio redemptionis, pulchrè & prudenter exorditur apoſtolus à gratiarum actione: quo ſuo facto nobis ſignificare voluit hæc duo:

Tantum eſſe hoc redemptionis humanæ beneficium, ut nefas ſit non
Obſerv. 1. modò tractare, ſed vel de illo cogitare abſque ſumma animi gratitudine.
Nunquam ferè in hujus mentionem incidit apoſtolus, quin prorumpat illico in laudationem & benedictionem Dei. Epheſ. 1. 3. *Benedictus Deus, &c.* Sic Zacharias Luc. 1. 68. *Benedictus Dominus Iſrael, qui fecit redemptionem, &c.*

Obſerv. 2. Debemus in id eniti, ut certum nobis fiat per Spiritum fidei, nos eſſe in
eorum numero quos Deus fecit idoneos ad participationem vitæ æternæ. Ineptum enim eſt & præpoſterum, gratias agere pro beneficio accepto, cùm nondum tibi conſtet utrùm illud acceperis nécne. Qui igitur ſuo exemplo vult Coloſſenſes, alióſq; Chriſtianos gratias agere pro impetrato beneficio ſalutis, vult omnes laborare ut per veram & vivam fidem perveniant ad hanc cognitionem, ſolatii pleniſſimam, & Chriſtiano in hac valle lachrymarum valde neceſſariam. Sed cui gratiæ aguntur? Deo *Patri.*

Patri] *Deo & Patri* in quibuſdam exemplaribus. Denotat primariam cauſam ſalutis humanæ, nimirum gratuitam Dei Patris bonitatem, & miſericordiam. Patrem nominat, quia ut ille fons Deitatis, ſic etiam ſpiritu-
Jac. 1. 17. alium omnium beneficiorum fons intelligitur. Sed non excludere oportet
vel Filium, vel Spiritum. Conjuncta enim eſt eorum voluntas, & operatio in ſalvandis electis: ut tamen in proceſſione eſt ordo divinarum perſonarum, ità ut Filius à Patre, Spiritus ſanctus à Patre & Filio procedat: ità & in operationibus intelligitur quidam ordo; Pater habet operationem à ſe, Filius à Patre, Spiritus ab utroque. Deum Patrem vel totam Trinitatem dicimus ſalutis noſtræ primariam cauſam duplici reſpectu:

Primò, quia *ex mero voluntatis divinæ ſuo beneplacito, ante jacta mundi fundamenta, nos ad vitam æternam prædeſtinavit*; ut eſt ad Epheſ. 1. 4. & 5. Ob hoc itaque æternę gratiæ Deo agendæ; nam abſque hoc eſſet, eſſemus nos è cœlis excluſiſſimi. Rectè Proſper, *Non alii venient in conſortium hæreditatis Chriſti, quàm qui ante conſtitutionem mundi electi ſunt:* de lib. arbit. Sic ipſe Servator, Matth. 25. 34. & Luc. 12. 32. εὐδόκησεν, &c.

Secundò, quia in tempore, efficaci vocatione electos ad ſe trahit, qui ſi relinquerentur indoli ſuæ nunquam ſalutem oblatam amplecterentur. *Nemo ad me venit, niſi Pater illum traxerit*, inquit Chriſtus Joan. 6. 44. Trahit autem ſpeciali, occultâ, & efficaci gratiâ, quę illis ſolis communicatur, cæteris omnibus denegatur. Unde illud Auguſtini, *Multi audiunt, ſed illis ſolis perſuadetur, quibus intus loquitur Deus:* in epiſt. Joan. tract. 4. Atq; hęc de primaria cauſa ſalutis noſtræ, miſericordia ſcilicet Dei nos prædeſtinantis, & efficaciter vocantis; quibus nominibus ſunt illi agendæ gratiæ.

Qui idoneos nos fecit] Jam primarium effectum hujus bonitatis & miſericordiæ divinæ perpendamus. Illud autem eſt *dignitas* ſive *idoneitas* quædam ſpiritualis, quâ ſumus & cenſemur apti ad participationem beneficiorum ſpiritualium, quæ in Chriſto hominibus communicantur. Hæc autem aptitudo, vel novæ dignitatis conditio, ut in nobis inveniatur, duo præſupponit ex parte Dei; potentem operationem, miſericordem acceptationem. Operatione enim & acceptatione divinâ *idonei* conſtituimur ad participandam ſortem ſanctorum.

Operatio divina neceſſaria eſt, quia mutari nos oportet, & novas creaturas effici priuſquam participes eſſe poſſumus cœleſtium beneficiorum. Nam in nobis nihil eſt aliud quàm ſumma ineptitudo ad bonum ſpirituale, ſive intelligendum, ſive faciendum, ſive denique capiendum: οὐχ ἱκανοί ἐσμεν, 2. Cor. 3. 5. *Caro & ſanguis, &c.* 1. Cor. 15. 50. *Niſi quis fuerit renatus*, Joan. 3. 3. Ut itaque hæc obſtacula removeantur, & idonei reddamur, Deus nos renovat per Spiritum; novam vitam gratiæ nobis inſpirat; infundit denique mentibus noſtris fidem, ſpem, charitatem, reliquáſque virtutes quæ requiruntur ad participationem cœleſtium promiſſionum.

Nam *Gratia hæc divina* (ut bene Aquinas) *eò infunditur electis, ut pera-*
gant actiones ordinatas in finem vitæ æternæ. Dat enim animæ novum quod- *Quæſt. diſp.*
dam eſſe ſpirituale & divinum, unde idonea redditur ad participationem *de virtut.*
rerum ſpiritualium, & divinarum. *Natura etenim mentis humanæ quantum-* *art.* 10.
cunque perfecta naturalibus donis, abſque gratia non eſt ſuſceptibilis gloriæ: Pariſ. lib. de virt. cap. 11. Dei igitur ſolius gratia nos idoneos facit ad participationem rerum divinarum, nos efficaciter vocando, juſtificando, ſanctificando, internâ quâdam operatione Spiritus ſui.

Sed præter hanc operationem Dei quæ nos idoneos reddit mutando ac regenerando, requiritur etiam miſericors Dei acceptatio, quæ tegat infirmitates noſtras, & conatus imbecilles reputet pro perfecta obedientia. Nam ut nihil in nobis boni eſſet, niſi renovati fuiſſemus operatione divinâ; ità nihili eſſent etiam renovatorum bona ad participationem hæreditatis cœleſtis, niſi à Patre indulgentiſſimo propter Chriſtum ſupra condignum æſtimarentur. Ut ſit itaque in nobis boni ſcintilla minima, requiritur Dei potentia in operando: ut illud bonum qualecunque *idoneos* nos faciat ut reputemur inter filios & hæredes regni, requiritur paterna clementia in acceptando.

Neque longè petenda ratio eſt cur neceſſariam putemus hanc acceptationem, cùm conſtet, in ipſis regeneratis poſt operationem Spiritus regenerantis non eſſe perfectam novitatem: ſed ut in vino diluto, tam aqua quàm vinum in ſingulis partibus admiſcetur; ſic in toto homine renato, conditiones regenerationis, & reliquię corruptionis, complicatæ reperiuntur.

Nemo in hac vita perfectè perfectus; non enim adhuc ſanata eſt, ſed quotidie ſanatur piorum infirmitas; Profp. de vit. cont. 1. 9. Sive igitur qualitates internas, ſive actiones externas piorum reſpiciamus, non ſunt *idonei ad participandam ſortem ſanctorum in luce* abſque acceptatione hac miſericordi. *Væ laudabili vitæ hominum, ſi abſque miſericordia diſcutias eam*, inquit Auguſtinus, conf. lib. 9. cap. 13. Et pſalmiſta, pſal. 143. 2. *Nè intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo ulla caro.* Pulchrè apoſtolus ad Epheſ. 1. 5. 6. *Adoptavit nos Deus* κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, *Gratificavit nos per gratiam ſuam* ἐν τῷ ἠγαπημένῳ.

Hiſce poſitis, de operatione & acceptatione divina corollaria deducamus.

1 Non eſt in poteſtate hominis lapſi & corrupti, idoneum ſe facere ad participationem donorum ſpiritualium, utpote gratiæ, fidei, beatitudinis: ſolus Deus, qui ipſa dona impertit, dat etiam diſpoſitionem ad recipiendum.

Cautè itaque legenda ſunt quæ à nonnullis Scholaſticis diſputantur de præparationibus & diſpoſitionibus, quæ fiunt virtute liberi arbitrii in ſtatu corruptæ naturæ. Quale eſt illud Durandi: *Licèt non ſit in poteſtate hominis cauſare in ſe charitatem vel gratiam, eſt tamen in poteſtate ſua ſe diſponere in tantum, quòd Deus dabit illi gratiam:* in ſent. lib. 1. quæſt. 6: Et illud Alberti, *Gratia non datur niſi illis qui habilitant ad gratiam:* compend. 5. 2.

Sed hiſce opponimus claras Scripturas, quæ paſſim docent ipſum Deum nos ἱκανῶσαι, id eſt, ſufficientes reddere & idoneos ad ſpiritualia & cœleſtia, cùm ex nobis ſimus maximè inepti ad ea vel capienda vel præſtanda. Opponimus etiam ſaniores Scholaſticos. *Liberum arbitrium non eſt cauſa gratiæ per modum diſpoſitionis ſufficientis*; Aquinas. *Deus prædonat conatus & præparationes, ut poſtea præſtet ampliora*; Pariſienſis. *Quòd moveor exiliter & infirmiter ad te Domine, non moveor utique niſi à te, tractus ad te*; Idem.

2 Non ſufficit ad ſalutem procurandam generalis oblatio gratiæ, quæ omnibus expoſita eſt in evangelii miniſterio; ſed ut fiat efficax, accedat oportet interna Dei operatio, quæ idoneos nos reddat ad gratiam & ſalutem accipiendam. Oblatio gratiæ & ſalutis omnibus communis eſt in prædicatione evangelii; ſed illa interna efficax operatio, quę habiles facit & idoneos ad apprehendendum ſalutem, peculiaris eſt electis. *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet*, Joan. 6. 37. *Spiritum veritatis mundus non poteſt accipere*, Joan. 14. 17. Unde & illud Actorum 13. 48. *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam*. Peculiarem hanc Dei operationem in electis agnoſcit Auguſtinus de prædeſt. ſan. lib. 1. cap. 16. *Qui pertinent ad vocationem ſecundum propoſitum, ſunt omnes docibiles Dei, nec poteſt quiſquam eorum dicere, Credidi ut ſic vocarer; Dei enim miſericordiâ ſic vocatus eſt, ut crederet. Deus non operatur in nobis velle & perficere bonum quia præceptis forinſecus inſonet ſenſibus noſtris, ſed quia intrinſecus diffundit charitatem in cordibus noſtris.* Auguſt. de Spirit. & lit. cap. 25.

3 Nemo poteſt ex merito inhærentis juſtitiæ, aut operum ſuorum, ſortem ſanctorum ſibi vendicare: nam quomodo poſſumus Deo obtrudere juſtitiam noſtram, aut opera noſtra quaſi cœli meritoria, cùm nihil boni in nobis ſit à nobis: ſed, ut ſcitè Auguſtinus, *Quiſquis tibi enumerat merita ſua, quid tibi enumerat niſi munera tua?* confeſſ. lib. 9. cap. 13.

Simus itaque contenti ex gratia & acceptatione divina vocari ad participationem hæreditatis cœleſtis, & humiliter fateamur quòd ex nobis ſumus indigniſſimi tanto favore. Deus nos fecit idoneos, regenerando per Spiritum, acceptando propter Chriſtum. Atque hæc de primario hoc effectu & beneficio divinæ miſericordiæ, ſcilicet, *quòd nos idoneos facit ad vitam æternam.*

Ad participandam ſortem ſanctorum in luce] Finem ſeu fructum oſtendit divinæ operationis in regeneratione & ſanctificatione electorum. Quæri enim poteſt, quid utilitatis nobis ex eo oritur, quòd renovamur & illuminamur? quòd fide & charitate imbuimur? quòd in Dei gratiam recipimur? Reſpondetur, operâ hâc divinâ *idoneos nos effici ad participandam ſortem ſanctorum in luce*, εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου.

Ineſt nonnihil ambiguitatis & obſcuritatis in hiſce omnibus vocabulis. Vocabulum *ſortis* duobus modis accipitur, vel pro ſtatu ſive conditione, vel pro portione & hæreditate. Pro ſtatu accipitur & conditione, ut apud poetam, *Sors tua mortalis*: Sic apud Horatium, *Nemo* dicitur *vivere contentus ſuâ ſorte*, id eſt, ſtatu & conditione. Hunc ſenſum ſi ſequamur, dicit apoſtolus ſe Deo gratias agere, quòd ſe, ac Coloſſenſes ex ſtatu filiorum iræ tranſtulerit in ſtatum novum, & conditionem filiorum Dei. Deus enim regenerando electos, & fidem ac ſanctitatem illis infundendo, *dat illis hanc dignitatem, ut filii Dei fiant*, Joan. 1. 12, 13. *Ut ex alienis & extraneis, fiant concives ſanctorum, & domeſtici Dei*, ad Epheſ. 2. 19. Sic Act. 26. 18. Ovid.

Sed hæc expoſitio, etſi vera ſit, plena tamen non eſt; adjungo itaque illam alteram de portione & hæreditate piis omnibus participandâ. Quia enim Iſraelitæ ſortiendo terram Canaan diviſerunt, indè factum eſt ut illa hæreditas quæ unicuiq; tribui aſſignata fuerit, *ſors* illius diceretur. Hinc *ſors Ephraim, ſors Judæ, &c.* Joſ. 15. 1. Huc alludens apoſtolus hæreditatem cœleſtem appellat etiam *ſortem ſanctorum*. Vult igitur apoſtolus Coloſſenſes idoneos factos non modò ad participandum ſtatum filiorum nunc, ſed etiam hæreditatem in futuro.

In luce] Quòd autem addit *in luce*, alii exponunt de lumine fidei, alii de lumine gloriæ; ſed apoſtolus mihi videtur utrumque voluiſſe comprehendere pro diverſâ temporum ratione.

Deus enim reddit ſuos omnes idoneos ad participandam vitam æternam in hoc ſeculo inchoatâ participatione in lumine ſpei & fidei, juxta illud Joan. 6. 47. *Qui credit in me habet vitam æternam:* non dicit *habebit*, ſed *habet*. *Vir fidelis*, inquit Clemens, *lætatur propter ea quæ ſunt promiſſa, tanquam jam præſentia, & de iis certò perſuaſus, futura jam poſſidet*: Strom. 7. 1

Sed & illud addendum eſt, fieri etiam idoneos ad participandam ſortem ſanctorum in lumine gloriæ, quoad ſeculum futurum. Gratia enim datur fidelibus, ut ad gloriam perducantur. Juxta illud apoſtoli Rom. 8. 30. *Quos prædeſtinavit vocavit, quos vocavit juſtificavit, quos juſtificavit glorificavit*. Deus igitur vocando efficaciter, & juſtificando electos, illos idoneos facit ad gloriam obtinendam, id eſt, *ad participandam ſortem ſanctorum in luce*. Sententiam apoſtolicam tenemus; jam hinc quaſdam obſervationes deducamus. 2

Ex eo quòd apoſtolus dicit nos idoneos reddi εἰς μερίδα, non εἰς μερίδας, *ad partem ſortis beatorum*, non *ad partes*, vult ut intelligamus hanc cœleſtem terrenæ hæreditatis diſſimillimam eſſe. Terrena enim hæreditas, quò inter plures diſtribuitur, eò minùs à ſingulis poſſidetur: ſed regnum cœleſte in ſolidum poſſidetur ab innumeris ſanctis, ità ut numerus participantium nihil obſtet perfectiſſimæ & pleniſſimæ participationi ſingulorum. *Obſerv.* 1.

Quòd verò appellat vitam æternam *ſortem*, innuit ſub nomine *ſortis* acquiri hoc regnum non propriis viribus aut virtutibus, ſed divinâ providentiâ nobis donari. Juxta illud Prov. 16. 33. *In gremium conjicitur ſors, Jehova autem eſt ratio ejus*, ut vertit Tremellius. *Obſerv.* 2.

Sanctorum ſors dicitur, non omnium generatim, ut increduli & impuri intelligant hanc ſortem ad eos non ſpectare. Sic enim apoſtolus, 1. Cor. 6. 9. *An ignoratis injuſtos non eſſe Dei hæreditatem poſſeſſuros? Nec ſcortatores, &c.* Sortem ſuam habent impii, ſed hæc ſita eſt in commodis & vo- *Obſerv.* 3.

luptatibus terrenis, ut ipſi fatentur Sap. 2. *Vino & unguentis nos impleamus, coronemus nos roſis, quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors noſtra.* Multò præſtantior eſt hæc ſors piorum: *ipſe enim Deus eſt pars eorum*, Lam. 3. 24. Qui adepti ſunt hanc ſortem, ſancti vocantur in cœlo: qui adepturi ſunt, ſanctè eos vivere oportet in terra.

Obſerv. 4 Ultimò, *in luce* conſtituta dicitur hæc hæreditas beatorum, ut intelligamus eſſe quiddam pulcherrimum, jucundiſſimum, ſolatii pleniſſimum; nihil enim luce aut pulchrius aut jucundius. *Non ſolis luce ſplendet illa ſanctorum regio, ſed gloria Dei illuſtrat eam, & lucerna ejus eſt agnus*, Rev. 21. 23. Hac itaque metaphorâ regnum cœli opponitur illi tormentorum loco, qui tenebris denſis obſitus perhibetur, ut maximè horribilem, fœdum, ac deformem locum mente concipiamus. Voluit itaque inflammare nos amore hujus ſortis ſanctorum quæ luce jucundâ colluſtratur, & facere ut horreamus ſortem oppoſitam improborum, quæ tenebris & caligine obſidetur.

Vers. XIII. XIIII.

Qui eripuit nos à poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filii dilectionis ſuæ.

In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius (id eſt) remiſſionem peccatorum.

VErſatur adhuc in recenſendis & amplificandis illis beneficiis ſalutaribus, quæ à Deo Patre in nos collata ſunt: ſunt enim inter ſe connexa redemptionis noſtræ beneficia, ità ut qui unius particeps ſit, ſit omnium particeps.

Idoneos nos fecit ad participandam ſortem ſanctorum, verſu ſuperiore; jam verſu 13 duo alia beneficia connectit apoſtolus, ſine quibus illud ſuperius conſtare non poteſt; ea autem ſunt liberatio ex poteſtate tenebrarum, tranſlatio in regnum, &c.

Qui eripuit nos à poteſtate tenebrarum] In hoc beneficio explicando tria ſunt nobis demonſtranda: quis eripuit; quos vel quales; unde.

Quis? *Deus Pater*; verba enim hæc cohærent cum ſuperioribus, *Gratias agentes Deo Patri, qui idoneos nos fecit, Qui etiam liberavit, vel eripuit.* Patre autem nominato totam Trinitatem intelligere debemus in hiſce operibus externis, ut antea obſervavimus.

Primarius itaque author liberationis humanæ eſt Deus trinus & unus, qui hoc ab æterno conſtituit, & in plenitudine temporis Filium miſit ad hoc opus, quod decreverat peragendum. *Sic Deus dilexit mundum, &c.* Joan. 3. Rectè igitur dicitur à Scholaſticis, *Tota Trinitas redemit hominem poteſtatis actu, Filius incarnatus redemit humilitatis effectu.*

Neque debuit aut potuit alius hominem liberare niſi ſolus Deus, qui potuit & voluit ex nihilo illum creare. Non debuit, quia (ut ſcitè Tertullianus) *hoc facto Creatori ſuum ſervum eriperet.* Tantum enim eſt hoc beneficium liberationis, ut magìs nos obliget quàm ipſum beneficium creationis. Si igitur alius feciſſet, alius liberâſſet, illi alteri liberatori arctiùs obſtricti fuiſſemus quàm Deo creatori. Unde illud ejuſdem Tertulliani; *Quis ovem perditam requirere debuit, nonne qui perdidit? quis perdidit, nonne qui habuit? quis habuit, nonne qui fecit?* Sed neque potuit alius

eripere.

eripere. Diabolo enim fortior ſit neceſſe eſt, qui prædam illi ſuam extorqueat: Nam *nemo poteſt potentis alicujus domum ingredi, & vaſa ejus diripere, niſi primò vinxerit potentem illum, & tunc demum illius diripiet:* Matt. 12. 29. Sed quis vincere & vincire potuit hunc principem tenebrarum, qui nos captivos tenebat, præter ſolum Deum fortem? Is igitur eripuit.

Nos] Secundo in loco conſiderare oportet, quos vel quales Deus eripuit. Conſideratio autem hæc duplex eſſe poteſt, eripiendorum vel ereptorum.

Eripiendi, hoc eſt, ante liberationem noſtram, eramus non modò morbidi & infirmi; ſed liberationis noſtri hoſtes & inimici.

Infirmitatem hominis lapſi deſcribens Oecumenius; *Erat*, inquit, ἀσθενὴς καὶ πολλῆς βοηθείας δεόμενος. Rebellionem etiam oſtendens & animum hoſtilem, *Erat*, inquit, *etiam* ἀσεβὴς τὸν βοηθὸν ἀπωσάμενος. Ipſe apoſtolus hiſce iiſdem coloribus depingit hominem in ſtatu naturæ corruptę, ad Rom. 5.

Obſervate Dei immenſum amorem, qui voluit tales liberare; nemo enim curat rem nihili redimere. Obſerv.

Obſervate Dei infinitam potentiam, qui hominem eripuit invito diabolo, & ipſo homine, ut Lotum angelus ex Sodomis. Obſerv.

Alia autem jam ereptorum ratio eſt; poſt liberationem enim ſunt fideles & ſancti, qui erant antea rebelles & immundi. Si itaque quæratur, quales illi ſunt, quos Dei clementia eripuit? Reſpondendum eſt, eos jam eſſe novos homines, fide & pietate rèfulgentes. *Nos*, inquit apoſtolus, *eripuit*, id eſt, nos qui credimus, nos qui fratres diligimus, nos qui ſicut Domino dignum eſt incedimus, omnis operis boni fructum proferentes: tales eripuit.

Hinc patet, quicquid ſomniant homines carnales de liberatione ac ſalute ſua, eſſe vaniſſimum. Nam ut Iſraelitæ, dum Pharaoni inſerviebant, & ollis Ægyptiacis inhiabant, non erant libertate donati: ſic Chriſtiani, dum diabolo parent, dum peccati deliciis diffluunt, non ſunt erepti ex ſervitute, & damnationis ſtatu. Obſerv.

Illud etiam ad ſolatium piorum hinc colligitur, Solos fideles & pios eſſe liberos, eſſe honoratos, eſſe quantivis pretii apud Deum; cùm è contrà, impii pro viliſſimis & abjectiſſimis mancipiis habeantur, licèt ſplendeant in oculis hominum. Verè Clemens Strom. 7. Κράτιστον ἐν γῇ ἄνθρωπος ὁ θεοσεβέστατος. Obſerv.

A poteſtate tenebrarum] Quis ſit liberator, quales fuerint & ſint liberati dictum eſt: jam reſtat ut unde fuerint liberati explicetur. *A poteſtate tenebrarum:* id eſt, ex poteſtate diaboli, peccati, & inferni; vel uno verbo, à ſtatu naturæ corruptæ, ſub quo illa omnia comprehenduntur: vel, ut alii loqui ſolent, à tenebris ignorantiæ, injuſtitiæ, miſeriæ: hæc omnia eodèm redeunt, non eſt itaque de verbis laborandum.

Dicimur liberari à *poteſtate tenebrarum*, quia liberamur à poteſtate diaboli, qui eſt *princeps tenebrarum*, & ſibi ſubditos obtenebrare & occæcare molitur. Naſcimur omnes ſub regno & poteſtate ejus, ità ut ante liberationem operetur in nobis pro libito ſuo. Ad Epheſ. 2. 2. *Aliquando ambulâſtis ſecundum principem, &c.* Unde pater quidam dixit, *diabolo quaſi thronum locatum eſſe in corde cujuſcunque hominis impii; & nondum liberatos diaboli equos appellat, quia huc illuc eos impellit pro libidine.* Hic autem *princeps tenebrarum* conteritur ſub pedibus fidelium (ad Rom. 16. 20.) quibus à Spiritu Dei ſubminiſtrantur novæ vires, ad ſpiritum hunc immundum proculcandum. 1

2 Deus nos eripuit à poteſtate peccati, quod obtenebravit intellectum, corrupit voluntatem, & nos in ſtatu tenebrarum conſtituit, tum quoad cognitionem, tum quoad praxin ſpiritualem & ſalutiferam. *Eratis quondam tenebræ*, Eph. 5. 8. Sic Joan. 1. *Lux in tenebris lucet, ſed dilexerunt homines tenebras:* tenebras nimirum tum inſcitiæ tum nequitiæ. Jam ab hiſce tenebris nos eripuit Deus, dum lumen fidei infundit, dum Spiritum ſanctitatis impertit; quibus datis, poteſtas hæc & dominium peccati diſſolvitur. Ἁμαρτία ὑμῶν ὐ κυριεύσει, ad Rom. 6. 14. *Enervetur corpus peccati nè poſthac illi ſerviamus*, verſ. 6.

3 Ultimò, liberavit ſuos à poteſtate inferni, id eſt, à miſeriis & calamitatibus quæ dependent ex peccati dominantis reatu. Infernus enim deſcribitur locus tenebricoſus: Matth. 25. 30. *Ejicite in tenebras exteriores.* Ab harum infernalium tenebrarum poteſtate liberantur per divinam miſericordiam. Nam *nulla eſt condemnatio iis qui ſunt in Chriſto*, Rom. 8. 1. Omni igitur modo Deus ſuos eripuit ex poteſtate tenebrarum. Parcè hæc jam attingimus, quia tractanda ſunt iterum hæc omnia.

Obſerv. Obſervate ad inſtructionem, totum mundum verſari in tenebris ſub diabolo, neq; lucis ſalutaris ſcintillam in nobis reperiri ante liberationem; nam ſumus *in poteſtate tenebrarum*, dominantur ſcilicet in nos tenebræ ſpirituales.

Obſerv. Obſervate ad cautionem, pios liberatos nihil commercii habere debere cum operibus tenebrarum; ſunt enim erepti è poteſtate diaboli & peccati, ac proinde hiſce ſerviendo perfugas ſe oſtendunt. *Abjiciamus igitur opera tenebrarum*, Rom. 13. 12.

Obſerv. Obſervate ad ſolatium, Licèt calamitatibus temporalibus ſæpe premantur pii, liberantur tamen ingenti illâ miſeriâ, quæ ſita eſt in horrore & reatu mortis æternæ; præ qua miſeria ludus jocúſq; ſunt omnia externa mala.

Ac tranſtulit in regnum filii dilectionis ſuæ] Novum beneficium adjungit apoſtolus, quod multum facit ad exaggerationem beneficentiæ divinæ. Parum enim illi videbatur eripere nos ex poteſtate tenebrarum, id eſt, ex ſtatu ſummæ miſeriæ, niſi illico transferret ad regnum, id eſt, in ſtatum ſummæ felicitatis & lætitiæ.

Obſerv. Ex qua copulatione horum beneficiorum illud colligere licet, non eſſe medium aliquem ſtatum; ſed omnes homines aut mancipia eſſe miſerrima ſub regno Satanæ, aut tranſlatos in regnum Chriſti. Non eſt tertium aliquod regnum, neq; poteſt idem utriq; ſubeſſe. Sed ad verba accedamus.

Tria ſunt in hiſce verbis perpendenda: qualis ſit hęc tranſlatio; quid intelligatur per regnum in quod ſumus tranſlati; cur dicatur regnum *filii dilectionis ſuæ*, non Dei, aut cœli, aut lucis, quod ratio oppoſitionis videtur poſtulâſſe.

Ac tranſtulit] μετέστησε] Videtur hoc verbum ab illis deſumptum, qui colonias deducunt, & populum migrare cogunt ex natali ſolo, ut novam aliquam regionem incolant: nam ſic Deus ex regno tenebrarum, quod eſt nobis omnibus natale ſolum, in regnum piorum & beatorum nos tranſtulit.

Sed quomodo tranſtulit? Id datur intelligi ex contrario; manemus in regno tenebrarum mediante cæcitate noſtrâ, infidelitate, impuritate; igitur migramus ex hoc regno in illud alterum mediante efficaci cognitione, fide, & ſanctitate. Injuſtitia & nequitia conſtituunt ſervos diaboli; fides & pietas efficiunt domeſticos Dei. *Act.* 26. 18

Trans-

Transfert igitur nos Deus ex illo regno luctuoſo & tenebricoſo, dum corda ſuorum illuminat infundendo fidem, dum voluntates mutat & ſanat impertiendo gratiam: illuminatus enim & ſanctificatus ipſo facto transfertur ex poteſtate tenebrarum in regnum Filii; quia non poteſt ſimul civis eſſe duarum civitatum, quæ contrariis legibus & inſtitutis utuntur.

Non ſufficit ut eripiamur è tenebris, vocari nos ad hoc regnum, moneri ut illud alterum deſeramus; ſed per efficaciam ſancti Spiritus neceſſe eſt transferri nos & tranſmutari ex ſtatu priore in hunc novum. *Obſerv.*

Hinc Pelagianorum error detegitur, qui gratiam nihil aliud volunt eſſe quàm liberi arbitrii monitricem. Sed ex hoc loco & infinitis aliis patet, opus eſſe non modò gratiâ monente, ſed mutante, ſanante, liberante, transferente; abſq; tali enim gratia nemo egreditur ex regno Satanæ. *Refut.*

Honore ſummo afficiendus & perpetuo, qui nos tranſtulit in hoc regnum; ſic enim coloniæ ſuum authorem honorare ſolebant. *Obſerv.*

In regnum] Quæramus jam quid ſub *regni* hujus vocabulo deſignatur. Regnum cœli, vel regnum Chriſti, in ſacris Scripturis multa denotat:

Ponitur pro ſtatu gloriæ & beatitudinis, ut cùm jubemur *quærere regnum cœlorum*, Matth. 6. 33. cùm *impii excluduntur à poſſeſſione regni cœlorum*, 1. Cor. 6. 10. Si hoc modo intelligamus regnum Filii, tum dicendus eſt Deus tranſtuliſſe ſuos in regnum hoc, quatenus habent jus ad illud, & ſpe poſſident, quamvìs non re. Sed hoc mihi non videtur quadrare inſtituto apoſtoli hoc in loco. 1

Ponitur regnum Chriſti pro promulgatione & cognitione evangelii, ut *Vobis datum eſt nôſſe myſteria regni Dei. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur &c. Hi ſoli adjutores in regno Dei ſunt mihi.* Hoc ſenſu dicitur Deus transferre in regnum Filii illos, quos eruit ex tenebris ignorantiæ & idololatriæ, & illuminat cognitione evangelii. Sic Coloſſenſes, ſic omnes Chriſtiani tranſlati ſunt ex *poteſtate tenebrarum in regnum Chriſti*, quod eſt *regnum lucis:* ſed hæc tranſlatio externum & apparentem tantùm ſtatum Chriſtianorum denotat; loquitur autem apoſtolus de interno. 2

Ultimò, regnum Chriſti accipitur pro ſtatu gratiæ, id eſt, pro acquiſitione remiſſionis peccatorum, renovationis, & favoris divini propter Chriſtum Meſſiam & mediatorem, & pro multitudine eorum qui ſunt in hoc ſtatu. *Regnum Dei intra vos eſt*, Luc. 17. 21. *Regnum Dei non eſt cibus aut potus, ſed juſtitia & pax, &c.* Rom. 14. 17. Hunc ſenſum hujus loci maximè proprium eſſe arbitror: dicitur enim Deus tranſtuliſſe nos in regnum Filii, quia communicavit nobis illa ſpiritualia bona, & ſpiritualem illam conditionem, quæ facit nos ſubditos & membra Chriſti. Sub regno igitur Chriſti intelligere oportet omnia gratiæ beneficia quæ obtinentur per unionem & ſubjectionem ad Chriſtum regem noſtrum ſpiritualem. Quid ſit regnum Chriſti intelligitis. Ex his quæ dicta ſunt obſervate antitheſin horum regnorum, ut alterum odiſſe poſſitis, alterum ſuſpirare. 3

Regnum Satanæ eſt regnum tenebrarum, id eſt, ignorantiæ, nequitiæ, miſeriæ; regnum Chriſti eſt regnum ſcientiæ ſalutiferæ, juſtitiæ, felicitatis. Quis non ex iſto luctuoſo regno ſe fugâ eriperet, & in hoc beatum migraret? At longè aliter evenire videmus: nam in regno diaboli permanere cupiunt omnes uſque ferè ad extremum ſpiritum, tum verò ad regnum Chriſti transferri. *Obſerv.*

Filii] *ſibi dilecti*; vel *filii dilectionis ſuæ*. Reſtat ut ultimo in loco per-

 pen-

pendamus cur dicat apoſtolus *regnum filii*, non Dei, aut cœli, aut lucis, ut aliis in locis.

1 Accommodatè dicitur regnum *filii*, quia ad hoc regnum, ſive gratiæ, ſive gloriæ, neminem admittat Deus, niſi per Filium mediatorem. Is eſt canalis gratiæ, illo mediante rivuli ad nos derivantur, & in hoc ſpirituali regno collocamur, ut patet Epheſ. 1. 3, 8.

2 Dicitur regnum hoc *filii* regnum, quia Chriſtus mediator illud à Patre accepit gubernandum & adminiſtrandum uſque in finem ſeculi. Ille caput eſt & ſervator eccleſiæ ſuæ. Ille de gratia & gloria diſponit pro ſuo beneplacito. *Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater regnum*, Luc. 22. 29.

3 Dixit fortaſſe apoſtolus regnum *filii* potiùs quàm Dei vel lucis, quia voluit aptam ſibi viam ſternere, & facilem tranſitionem parare, ad diſſerendum de perſona Filii. Nam ſtatim ingreditur illam doctrinam, quod tam aptè facere non potuiſſet, niſi Filium expreſsè nominâſſet.

Uſus. Cùm hoc regnum gratiæ & gloriæ, Chriſti regnum vocetur, laborandum nobis eſt, ut Chriſto uniamur, ut in illum inſeramur; nam à Chriſto divulſi ſunt aridi palmites, & ab hoc regno exules, quamvis videntur in eodem habitare, & ejuſdem privilegiis gaudere.

Dilectionis ſuæ, vel dilecti] τῆς ἀγάπης αὐτοῦ]. Hebraiſmus eſt; *filius dilectionis*, id eſt, *filius dilectiſſimus*; ut perditionis, perditiſſimus.

Rectè vocatur Chriſtus Filius dilectionis paternæ, quia totam & integram paternam dilectionem ſibi communicatam habet, quemadmodum & eſſentiam. Hoc Deus ipſe manifeſtavit voce è cœlis miſſâ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα, Matth. 17. 5. Facit autem hujus rei mentionem in hoc loco, ut indè intelligamus in Chriſto dilectiſſimo nos diligi à Deo.

Solat. Magnum hoc ſolatium eſt pio, cùm meminerit ſe eſſe non modò ſubditum, ſed membrum Chriſti tam Deo dilecti. Hinc enim concipit ſpem quidvis ad ſalutem neceſſarium à Deo impetrandi. Quî enim negare poteſt ſubditis, amicis, fratribus Filii ſui quem unicè diligit?

Hinc, ſi quis in Chriſtum inſitus, per infirmitatem ſuam aut tentationes Satanæ ſeductus, deliquerit, fiduciam veniæ ſumit: non poteſt enim Deus odiſſe illos qui ſunt in Chriſto, & qui illo interceſſore fruuntur, qui Chriſtum ipſum tam intimè amat. Ut verbo concludam, Dei amor in Chriſtum, cauſa eſt & arrha certiſſima benevolentiæ erga illos omnes qui ſunt tranſlati in regnum Chriſti.

Vers. 14. *In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem peccatorum.*

A Deo Patre ad Chriſtum Θεάνθρωπον, mediatorem, ſalutis noſtræ cauſam inſtrumentalem deſcendit apoſtolus: nam Deus eripuit nos à poteſtate tenebrarum, Deus tranſtulit nos in regnum gratiæ; ſed mediante Filio ſuo.

In hoc itaque verſiculo tria facit: oſtendit, 1. Quis ſit noſter redemptor; Filius Dei incarnatus, *in quo habemus redemptionem*. 2. Quæ, & qualis ſit hæc redemptio de qua loquitur; ea ſcilicet quæ ſita eſt *in remiſſione peccatorum*. 3. Quo pretio acquiſita & obtenta ſit hæc redemptio; *per ſanguinem ipſius*.

In quo habemus redemptionem] Cohærent hæc verba cum ultimis verbis verſiculi ſuperioris; *In quo*, Filio ſuo dilecto ſcilicet. Hîc itaque perſonam redemptoris conſiderare oportet.

Filius

Filius Dei Chriſtus, Θεάνθρωπος, eſt redemptor noſter. Deum requirebat hoc opus, ut poſſit mortem vincere: hominem, ut poſſit mortem pro nobis oppetere. Ut Deus, jure proprietatis ſuſcepit hoc opus redimendi ſuas creaturas; ut homo, jure propinquitatis ſuſcepit opus redimendi ſuos fratres.

Non ſola divinitas, non ſola humanitas, non natura angelica debuit hoc negotium redemptionis peragere: ſed ſolus Dei Filius; qui, ut loquitur apoſtolus ad Philip. 2. *cùm eſſet in forma Dei exinanivit ſeipſum, & formâ ſervi acceptâ, ſimilis hominibus eſt factus.* Unde & illud, *Eccleſiam fuiſſe acquiſitam ſanguine Dei*, Actor. 20. 28.

Rectè Auguſtinus, *Inter divinitatem ſolam & humanitatem ſolam mediatrix eſt humana divinitas, & divina humanitas.* Nec malè Aquinas, *Humanitas Chriſti eſt inſtrumentum, divinitas eſt agens principale in opere ſalutis noſtræ adimplendo:* quæſt. diſp. de verb. art. 5.

Ex hac conſideratione perſonæ redimentis nos, peccati infinitus reatus *Obſerv.* eluceſcit; juxta illud Bernardi, *Agnoſce ô homo quàm gravia ſunt vulnera, pro quibus neceſſe eſt Dei Filium vulnerari.* Hoc horrorem & deteſtationem peccati debet incutere.

Dei etiam infinitum amorem demonſtrat in genus humanum, qui Fili- *Obſerv.* um ſuum mittere voluit ad miſeros mortales redimendos. Hoc nos accendat mutuo amore, hoc excitet ad omne genus obſequii.

Sed & illud obſervandum, quòd non dicit, *per* Filium Dei nos habere redemptionem, ſed *in* illo. Nam *per* Chriſtum totus mundus dicitur redem- *Obſerv.* ptus, quatenus obtulit & dedit ſufficiens λύτρον pro omnibus. Sed *in illo* habent efficacem redemptionem ſoli electi & fideles, quia hi ſoli ſunt *in illo*.

Hinc diſcimus neminem habere, aut habere poſſe fructum aliquem re- *Doctr.* demptionis per Chriſtum partæ, niſi ſit in Chriſto. Inſerimur autem in Chriſtum mediante fide per Spiritum ſanctum. Salus igitur ad nos derivatur non niſi à Chriſto capite noſtro; cùm enim ſit caput noſtrum, & nos membra illius; tum ſumus in illo, tum ſalvifica illius virtus ad nos pertingit, non antea. Eſt enim Servator corporis ſui, Epheſ. 5. 23.

Dubium hîc etiam breviter expediendum eſt: nam cùm dicit apoſto- *Object.* lus, *In quo habemus redemptionem*; nos ſcilicet Chriſtiani per unicam oblationem Filii Dei redemptoris noſtri: quæri (inquam) poteſt, an patres ſub veteri Teſtamento, non habuerunt hanc redemptionem Chriſto nondum nato nedum oblato pro expiandis hominum peccatis?

Reſpondemus, fideles ſub veteri Teſtamento habuiſſe redemptionem in *Solut.* Chriſto per ſanguinem illius effundendum, quemadmodum & nos per ſanguinem effuſum. Quia hoc ſacrificium Chriſti vim habuit ſalvificam, non tantummodo ab exhibitione, ſed ab æterno Dei decreto, & efficacia æterna ejuſdem ſacrificii, tam ante, quàm poſt exhibitionem. *Jeſus Chriſtus heri, & hodie idem eſt, & in ſecula*, Heb. 13. 8. *Agnus occiſus ab origine mundi*, Apoc. 13. Omnes itaque fideles ſub lege, per fidem in Filio Dei, habebant redemptionem ſicut & nos ſub evangelio. *Abrahamus diem Chriſti vidit, & gaviſus eſt*, Joan. 8. 56. Vidit fidei oculis, non carnis. Huic veriſſimæ ſententiæ Auguſtinus, & reliqui patres aſtipulantur. *Omnes juſti ante Chriſtum eâdem fide vixerunt quâ nos:* contr. epiſt. Pelag. lib. 3. cap. 4. *Antiquis temporibus fuerant juſti ſpirituales; fides venturi Chriſti habitabat in iis:* contr. adverſar. leg. & proph. lib. 1. cap. 17. *Eadem fides & noſtra & illorum, quo-*

niam

niam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factum: ad Optat. epiſt. 157. Hæc de Redemptore, Chriſto ſcilicet Dei Filio incarnato & mortuo quoad nos; incarnando & morituro quoad veteres patres.

Remiſſionem peccatorum] Summatim complectitur & exponit quid intelligat per *redemptionem:* nam hæc verba per appoſitionem ſunt connectenda cum illis, *In quo habemus redemptionem*, id eſt, *remiſſionem peccatorum.*

Optimo conſilio hanc explicationem adjunxit apoſtolus: non enim adhuc habemus omnimodam & plenariam redemptionem, ſed expectamus illam in die reſurrectionis.

Habemus illam redemptionem, quæ ſita eſt in remiſſione peccatorum, quâ obtentâ, liberamur à ſervitute diaboli, peccati, & inferni. Non poteſt diabolus nos ultrà tanquam captivos detinere, tanquam mancipia ſua regere, & pro imperio huc illuc impellere: non poteſt ipſum peccatum, quod inhæret nobis, regnare in nobis: non poteſt deniq; ipſe infernus nos perpetuo metu cruciare, aut dominium aliquod in nos vendicare. Nam, remiſſo peccato, diaboli poteſtas diſſolvitur, Dei ira removetur, mortis æternæ reatus aufertur: ab his igitur omnibus habemus redemptionem, dum habemus remiſſionem peccatorum. Sed eſt alia adhuc ſervitus, nimirum corruptionis corporum noſtrorum, & externarum miſeriarum, à quibus nondum redimuntur electi, ſed in adventu Chriſti redimentur. Luc. 21.28. *Attollite capita veſtra, quoniam tunc appropinquat redemptio veſtra.* Hanc appellat apoſtolus ἀπολύτρωσιν περιποιήσεως, acquiſitam & completam redemptionem, Epheſ. 1.14. Hanc etiam Chriſtus nobis meruit; ſed noluit ſtatim dari fidelibus hanc corporum incorruptionem, & liberationem à miſeriis hiſce externis, & à reliquiis peccati:

Primò, nè capitis & membrorum conditio planè contraria eſſet; ipſe enim Chriſtus erat *vir dolorum*, omne genus miſeriarum perpeſſus: non ille ſtatim conſedit ad dextram Patris in gloria; ſed famem, ſitim, cruciatum, mortem priùs ſubivit. Æquum igitur eſt & membra Chriſti per paſſiones & ipſam mortem ad beatitudinem pervenire.

Secundò, non plenè redimuntur ab hiſce corporalibus afflictionibus, neque à peccati reliquiis, ut habeant materiam glorificandi Deum, dum ſummâ conſtantiâ & patientiâ eaſdem perferunt, dum omnibus viribus peccati concupiſcentiis reſiſtunt; ut Deus etiam juſtus judex, poſt bene depugnatam hanc pugnam, immarceſcibilem coronam tanquam militibus ſtrenuis largiatur.

Ultimò, noluit protinus fidelibus dare liberationem ab hac corporali miſeria, nè Chriſtiani viderentur Chriſtum amplecti propter hanc temporalem liberationem, potiùs quàm propter ſpiritualem.

Ut concludamus igitur, cùm apoſtolus redemptionem explicat per *remiſſionem peccatorum*, voluit oſtendere quid fidelibus detur de redemptionis beneficio, quid in aliud ſeculum reſervetur.

Per ſanguinem ipſius] De perſona Redemptoris, de ipſo etiam beneficio redemptionis jam diſſeruimus. Reliquum eſt ultimum hujus verſiculi membrum, de pretio vel modo redemptionis; *per ſanguinem ipſius*, id eſt, per mortem ſanguinolentam parta eſt hæc redemptio. Pretium expreſſe ponit, quia aliis multis modis redimuntur vel liberantur captivi è ſervitute:

1 Gratuitâ manumiſſione; utpote cùm dominus ultro dimittit, & liberum abire jubet ſervum ſuum: ſed hic modus non conveniebat; quia Deus aliter

ter decreverat, quia diabolus, qui nos captivos tenebat, nunquam ſuâ ſponte dimiſiſſet.

Permutatione; ſic legimus in bellis ſæpe factitatum, utpote cùm Car- 2
thaginienſes decem ex Romanis in bello captos Romam mittunt eâ lege, ut Romani totidem ex Carthaginienſibus liberos dimitterent: ſed nec ſic peragi potuit redemptio humana; nullâ enim permutatione cujuſcunque creaturæ compenſari potuit Deo illata ab homine contumelia.

Violentâ ablatione; ut cùm David vi & armis ſuos liberat & recuperat 3
ex manibus Amalecitarum, 1. Sam. 30. Sed nec ſic debuit liberari humanum genus. Quamvìs enim jure bono Chriſtus potuit diabolo ſolidâ vi extorquere prædam, quam iſte latro malâ fraude acquiſiverat; non tamen potuit eo modo homo læſæ majeſtatis reus Deo reconciliari.

Reſtabat igitur ratio ultima & unica nos redimendi, nempe ea quæ fit 4
per modum juſtitiæ, ſolutis omnibus noſtris debitis per fidejuſſorem noſtrum Chriſtum Jeſum. Sed quo dato pretio tam ingens debitum diſſolvit? *Non auro & argento, ſed pretioſo ſuo ſanguine*, 1. Pet. 1.18.

Per ſanguinem] Mortem ſanguinolentam deſignat, non quòd præviæ actiones & paſſiones Chriſti nihil conducebant ad ſalutem humanam promerendam; ſed quòd in effuſione ſanguinis, id eſt, in morte, fuit complementum ſatisfactionis: *Quamvìs quilibet Chriſti actus eſſet nobis meritorius, tamen ad ſatisfaciendum pro reatu humanæ naturæ quæ erat morti obligata, oportuit quòd Chriſtus mortem ſuſtineret;* ut verè Aquin. quæſt. diſput. de grat. Chriſti, artic. 7. Redempti autem ſumus hoc *ſanguine*, vel hac morte Chriſti, quatenus expiavit iram Dei, quatenus diſſipavit poteſtatem diaboli.

Dei iram avertit à nobis Chriſtus ſubeundo pœnas ſibi indebitas, ut nos à debitis liberaret. *Suſcepit* (inquit Auguſtinus) *ſine malis meritis pœnam, ut nos ſine bonis conſequeremur gratiam.* Et apoſtolus ad Galatas 3.13. *Factus eſt Chriſtus pro nobis execratio, ut nos redimeret ab execratione.*

Eſt itaque hîc obſervandum, quòd quamvìs diabolus nos detinebat ca- *Obſerv.*
ptivos, tamen pretium noſtræ liberationis, ſcilicet ſanguis Chriſti oblatus eſt in ſatisfactionem Dei, non diaboli. Ratio autem ejus rei hæc eſt; quia in Deum, non in diabolum peccaverat homo; ad Deum igitur ſpectabat illum vel condemnare vel abſolvere: Deo reconciliato, atque peccato remiſſo, diaboli poteſtas ſtatim evanuit. Abunde autem Deo ſatisfactum eſt morte Chriſti pro peccatis totius mundi: quia mors Chriſti erat mors Dei; ſanguis Chriſti, ſanguis Dei. Ex infinita igitur perſonæ dignitate, infinitum erat pretium ſanguinis & carnis quam pro nobis obtulit. Sic Cyrillus de rect. fid. ad regin. lib. 2. *Si intelligatur Deus incarnatus & paſſus propriâ carne, parva eſt erga ipſum omnis creatura, & ſufficit ad redemptionem mundi unius carnis mors.*

Sic igitur fuit Deo ſatisfactum & expiata ſunt peccata noſtra. Jam oſtendendum eſt, quomodo Chriſti ſanguis effuſus non modò Deum nobis reconciliavit, ſed diaboli poteſtatem diſſipavit: nam nos ab illo liberavit hæc mors Chriſti ſanguinolenta.

Ut autem hoc intelligatur, illud inprimis ſtatuendum eſt, diaboli poteſtatem in hominem nixam fuiſſe peccato hominis; ſi itaq; ponamus hominem peccati expertem nihil in hunc poteſtatis exercere ullâ juris ſpecie poterit diabolus. Cùm itaque Chriſtum Servatorem peccati expertem aggreſſus fuerit diabolus, illúmque per ſuos ſatellites, Judæos, acerbiſſimâ

& indigniſſimâ morte affecerit, Deo ipſo judicante, amiſit poteſtatem quam habuit in nos nocentes, quia exercuit quam non habuit in Chriſtum innocentem.

Nam ob hanc injuriam Chriſto illatam, & ab eo patienter toleratam, Deus adjudicavit illi poteſtatem in diabolum, & in omnia quæ ille poſſe- derat, ità ut pro ſuo arbitrio poſſit illum ſpoliare, & illi eripere quoſcun- que viſum fuerit.

Poſtquam igitur diabolus Chriſti morte per viam juſtitiæ victus fuit, & exutus ſuis poſſeſſionibus decreto divino; tum vi & ingratiis illi eripit ſu- os electos Chriſtus triumphator, & illum conculcat, non modò ſub pe- dibus ſuis, ſed ſub pedibus ſuorum omnium. Sic Chriſti morte & ſangui- ne ſuperatus diabolus, & nos ex illius faucibus erepti ſumus.

Huic doctrinæ & Scripturæ & patres perhibent teſtimonium. Hanc Chriſti victricem mortem prædixit Deus, Gen. 3.15. *Inimicitiam ponam in- ter ſemen tuum, & inter ſemen mulieris. Ipſum conteret tibi caput, & tu conte- res ei calcaneum.* Et Eſa. 53.12. *Dividet ſpolia fortium, quia tradidit in mortem animam ſuam.* Paſſus eſt animam innocentem ſibi eripi, ut noſtras animas nocentes eriperet ex poteſtate diaboli.

Auguſtinus lib. 13. de Trin. cap. 14. *Quæ eſt juſtitia quâ victus eſt di- abolus? Quæ niſi juſtitia Jeſu Chriſti? Et quomodo victus eſt? Quia cùm in eo nihil morte dignum inveniret, occidit eum tamen. Et utique juſtum eſt, ut de- bitores quos tenebat dimitteret in eum credentes, quem ſine ullo debito occidit.* Et cap. 15. *In redemptione tanquam pretium pro nobis datus eſt ſanguis Chriſti: quo accepto, diabolus non ditatus eſt, ſed ligatus, ut nos ab ejus nexibus ſolveremur.* Similia leguntur apud Theodoretum, de provid. ſerm. 10. & apud Leon. ſerm. 5. de paſſione Dom.

Ex his quæ dicta ſunt de modo redemptionis noſtræ, conciliantur loci in ſpeciem pugnantes. Quorum aliqui dicunt nos *gratis* juſtificatos & ſal- vatos, ut Rom. 3.24. Alii dicunt nos *pretio* redemptos, 1. Cor. 6.20. Alii oſtendunt nos *vi & potentiâ* Chriſti ereptos fuiſſe ex poteſtate diaboli, il- lúmque fuiſſe *ſpoliatum, triumphatum,* & *deſtructum,* Col. 2.15. Heb. 2.14.

Sed hæc omnia veriſſimè dicuntur. Sumus enim *gratis* redempti & ſal- vati quoad noſmetipſos: nam nos nihil contulimus ad redemptionem no- ſtram. Sumus *pretio* redempti quoad Deum: illi enim pro noſtra liberati- one ſanguinem ſuum Chriſtus obtulit. Sumus *potentiâ* & *viribus* liberati quoad diabolum; quem Chriſtus priùs victum & jure ſibi adjudicatum vi & armis ſpoliavit.

Ex hac redemptione acquiſita per mortem & ſanguinem ſolius Chriſti, hæc corollaria deducimus:

1 Nos non eſſe noſtri juris, ſed Redemptoris ſervos: non igitur noſtris concupiſcentiis ſervire debemus, ſed illius mandatis obedire.

2 Non ſatisfactionibus noſtris, non meritis, aut paſſionibus martyrum re- dimi pœnas noſtris peccatis debitas; ſed ſolius Chriſti innocentis ſangui- ne. Scitè Tertullianus; *Si nihil ipſe deliquiſti, planè patere pro me: ſi verò peccator es, quomodo oleum faculæ tuæ ſufficere tibi & mihi poterit?* de pu- dicitia.

Vers. XV.

Vers. XV.

Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ.

Tribus ſuperioribus verſiculis dictum eſt de ipſo beneficio redempti- onis. In hiſce quatuor quæ ſequuntur habemus accuratam deſcri- ptionem ipſius Redemptoris. Inſerit autem apoſtolus egregiam hanc Chriſti προσωπογραφίαν, quo conſtet clariùs tutò poſſe in tali Redemptore omnem ſpem ſalutis noſtræ reponi; & reliqua omnia ſalutis media à ſedu- ctoribus invecta, tanquam manifeſtiſſima commenta rejici oportere.

Deſcribitur autem Redemptor à triplici relatione.

1. A relatione intrinſeca ad Deum; *eſt ejus imago.*
2. A relatione extrinſeca ad creaturam conditam; *eſt primogenitus creatu- ræ*, eſt ejus creator & conſervator.
3. A relatione ad creaturam reparatam, ſcilicet ad eccleſiam: eſt enim *caput, principium,* &c.

Qui eſt imago Dei inviſibilis.] Orditur deſcriptionem Redemptoris ab intrinſeca relatione ad Deum. Hîc autem conſiderare oportet hæc tria:

1. Quot ſint de ratione imaginis, id eſt, quid requiratur ad conſtitu- endam imaginem.
2. Qualis Dei imago Chriſtus ſit, vel quo ſenſu dicatur *imago Dei.*
3. Cur Deus, cujus Chriſtus eſt imago, dicitur *inviſibilis.*

Quod ad primum; de ratione *imaginis* ſunt tria hæc: Primò, ut illud quod dicitur imago, habeat ſimilitudinem alterius: ſi enim nulla ſimilitudo intercedat, abſonum eſt, & ab omni ratione alienum, ut vocetur imago; non enim poteſt repræſentare alterum, quod eſt imaginis proprium.

Secundò, requiritur in imagine, ut illud quod hoc nomine propriè cen- ſeatur, ſit aliquo modo deductum & derivatum ab eo cujus imago dicitur. Similitudo enim nuda, ubi nulla eſt deductio vel derivatio alterius ab al- tero, non conſtituit propriam rationem imaginis: ut, exempli causâ, non dicimus lac lactis, vel ovum ovi alterius imaginem; quia hoc ab illo non eſt deductum.

Ultimò, requiritur ut ſimilitudo quæ intercedit inter imaginem & il- lud cujus eſt imago, pertineat ad prototypi ſpecificam naturam, quoad participationem, vel ſaltem quoad deſignationem ſpeciei. Cùm pertinet ad ipſam ſpeciei naturam, dicitur imago eſſentialis & naturalis, vel imago æqualitatis: cùm ad externam tantùm ſpeciei deſignationem pertingit, di- citur imago accidentalis, artificialis, ſive imago imitationis. Primo modo imago regis dicitur eſſe in principe filio ſuo. Secundo, dicitur imago regis impreſſa in numiſmate ſuo, vel depicta in tabella. Hiſce poſitis, jam in- quiramus qualis Dei imago ſit Chriſtus noſter Redemptor, vel quo ſenſu dicatur *imago Dei.*

Duplex autem hîc occurrit conſideratio. Nam Chriſtus conſideran- dus eſt, vel ut fuit æterna & inviſibilis Patris imago ante mundum condi- tum, vel ut fuit viſibilis & conſpicua imago Patris inconſpicui, poſt car- nem ſcilicet aſſumptam.

Fuit igitur ab omni æternitate & ſemper erit Chriſtus verbum increa- tum, imago perfecta, eſſentialis, & inviſibilis, Patris ſui inviſibilis: cùm nec angeli nec homines erant, qui hanc imaginem mentis oculis contem- plarentur, erat tamen nihilominus imago Patris ſui:

1 Quia habebat expreſſam ejus ſimilitudinem; nam erat χαρακτὴρ τῆς ὑπο-
στάσεως αὐτοῦ, Heb.1.3. *Character perſonæ illius.*
2 Habebat inſuper hanc ſimilitudinem deductam & derivatam à Deo Pa-
tre per paternam illam & ineffabilem generationem. Pater enim æternus
ſeſe ab æterno intelligens, gignit Verbum, ſui imaginem conſubſtantialem.
De modo ſi quis expectet à me aliquid, illud Ambroſii habebit; *Credere*
tibi juſſum eſt, non diſcutere permiſſum eſt: de fide lib.1.cap.5.
3 Poſtremò, non umbratilem Patris imaginem gerit in natura diſſimili,
ſed in eadem eſſentia & natura divina.

Dub. Quomodo dicitur Chriſtus imago Dei, cùm ipſe etiam Deus ſit; fieri
autem non poſſit, ut idem dicatur ejuſdem imago?

Solut. Vocabulum *Deus* hoc in loco perſonaliter capitur, non eſſentialiter;
Patrem enim ſolùm deſignat, non naturam divinam in genere. Eſt igitur
Chriſtus imago Patris, non Deitatis: perſona Filii imaginem gerit perſo-
næ Patris; ſed eſſentia ſive natura divina in Filio eadem prorſus eſt quæ
in Patre: *Ego & Pater unum ſumus.* Chriſtus igitur non poteſt eſſe idem
perſonâ cum illo cujus eſt imago; ſed nihil impedit quin poſſit eſſe idem
eſſentiâ.

Dub. Cur nomen *imaginis* appropriatur Chriſto, cùm etiam Spiritus ſanctus
ſit ejuſdem eſſentiæ cum Deo Patre?

Solut. Non quòd careat veritate naturæ divinæ; eſt enim & Spiritus ejuſdem
eſſentiæ cum Patre & Filio: ſed quia Spiritus procedit per modum volun-
tatis, Filius per modum naturæ: quia etiam procedit non à ſolo Patre, ſed
à Filio etiam. Imago autem debet eſſe unius certæ perſonæ imago. Hiſce
explicatis, deducamus jam aliquot obſervationes ex hoc dicto apoſtolico,
Chriſtus eſt Dei imago.

Obſerv. 1. Arrii error refellitur, qui negabat Chriſtum eſſe ejuſdem eſſentiæ cum
Patre: nam ſi eſt imago perſonæ paternæ, eſt Patri coëſſentialis; quia
creatura non poteſt eſſe æterna *imago* Creatoris, ſed tantùm *ad imaginem*
per donorum gratuitorum communicationem.

Obſerv. 2. Contrarius etiam error Sabellii revincitur, qui affirmabat Filium eſſe
eundem cum Patre, nec diſtingui ab illo perſonaliter: ſed nihil poteſt eſſe
manifeſtius, quàm imaginem eſſe quiddam diſtinctum ab eo cujus eſt ima-
go. Eſt Pater, eſt etiam & Filius, quia imago Patris eſt Filius.

Obſerv. 3. Erudimur per quem nos ſumus ad Dei imaginem, quam amiſimus, re-
formandi; nempe per hanc perfectam & eſſentialem Dei imaginem, quem
idcirco Deus in mundum miſit, ut hominem lapſum & turpiter deforma-
tum renovaret. *Niſi per hanc imaginem Dei, ad imaginem Dei eſſe non potes,*
Ambroſ. de fide 1.4.

Atque hæc dixiſſe ſufficiat de Filio quatenus in ſe eſt inviſibilis, æterna,
& naturalis imago Dei Patris ante mundum conditum. Sed Chriſtus eti-
am conſiderandus eſt, quatenus eſt viſibilis & conſpicua imago Dei inviſi-
bilis poſt carnem aſſumptam, ídque reſpectu noſtrî, quia nobis repræſen-
tat Deum.

Huc etiam mihi videtur ſpectâſſe apoſtolus, ex eo quòd non dicit ſim-
pliciter Chriſtum eſſe *imaginem Dei*, ſed τοῦ Θεοῦ ἀοράτου ubi tacita antithe-
ſis ſubintelligenda, quaſi dixiſſet, Chriſtum jam eſſe factum viſibilem
imaginem Dei inviſibilis. Nam illa ſubſtantialis Dei imago fulgebat in
Chriſto incarnato, & quaſi in ſpeculo repræſentabat nobis Deum Patrem,
quando in carne ſeipſum nobis exhibuit Deum potentem & præſentem; &
in

in hac carne conſpiciendam nobis præbuit juſtitiam, miſericordiam, veritatem, potentiam Dei. Nam in Chriſto homine eluxit divinæ virtutis imago clariſſima: ὁ Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, *Deus conſpicuus factus eſt in carne*, 1.Tim.3.16. Et ipſe Chriſtus, Joan.14.7. *Si noſſetis me, Patrem etiam meum noſſetis; qui vidit me, vidit Patrem.* Hîc perſpicimus ſapientiam & bonitatem divinam; nam à Deo inviſibili proponitur humano generi Filius viſibilis, & Deus in carne manifeſtatus, ut per illum qui eſt *lux, via, & veritas*, ad illum qui eſt *inviſibilis & incomprehenſibilis* accedamus faciliùs.

Ex hac ſapientiſſima diſpoſitione divina colligimus, non expedire nobis Deum cognoſcere extra Chriſtum; vel ad Deum rectà tendere Chriſto prætermiſſo. Hujuſmodi enim cognitio, vel acceſſio ad Deum, nobis miſeris mortalibus peccato inquinatis, horrorem incuteret, non ſolatium afferret. *Dei viſio metum hominibus incutit, quia Deus appropinquans, animæ morbum redarguit*, inquit Nazianzenus orat.4.

Quemadmodum igitur, qui nequeunt in ipſam ſolis lucem dirigere oculorum aciem ſine dolore, poſſunt tamen reflexam ejus *imaginem*, etiam cum voluptate intueri: ſic nos, qui divinam majeſtatem in ſe conſpicere non poſſumus, vivam ejus *imaginem* in Chriſto ſumma cum lætitia contemplamur. Atque hæc de Chriſto *Dei imagine* dicta ſunto.

Reſtat ut ad illud ultimum accedamus; cur ſcilicet Deus dicitur *inviſibilis:* ídque conſiderandum eſt vel reſpectu divinæ naturæ in ſe, vel in perſona Patris.

Inviſibilis] Primò, reſpectu divinæ naturæ per ſe conſideratæ; quia nec carnis, nec etiam mentis oculis conſpici poteſt, dum ſumus viatores. *Non poteris videre faciem meam*, Exod.33.20. *Deum nemo vidit unquam*, Joan.1.18. *Lucem habitat inacceſſibilem*, 1.Tim.6.16. Corporeis oculis impoſſibile eſt ut Deum videamus, quia actus videndi præſupponit objectum viſibile; at in Deo nec lux corporalis, nec color, nec figura, nihil denique quod habet objecti viſibilis rationem. 1

Unde patet anthropomorphitarum ſtultitia, qui Deo humanam ſpeciem & corporis lineamenta noſtris haud diſſimilia affingebant. Talis ſi Deus eſſet, inviſibilis non eſſet.

Sed nec mentis oculis Dei eſſentiam videre poſſumus in hac vita. *Eam quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis nemo conſpexit, nemo mente comprehendit*, inquit Ambroſius, in Luc. lib.1.cap.1. Quod facile patebit ſi conſideremus modos cognitionis noſtræ dum ſumus viatores.

Cognoſcimus enim Deum vel per cauſalitatem, vel per remotionem, vel per eminentiam. Per cauſalitatem, dum per creaturas quarum Deus cauſa eſt contemplamur Creatorem: ſed non obſtante hac cognitione manet Dei eſſentia inviſibilis; quia effectum non oſtendit eſſentiam cauſæ ſuæ, niſi cùm eſt ejuſdem ſpeciei cum cauſa, aut totam cauſæ virtutem demonſtrat.

Per remotionem Deum cognoſcimus, cùm conſideramus creaturarum imperfectiones, & illas à Deo remotas intelligimus; utpote cùm Deum immortalem, impaſſibilem, impeccabilem mente concipimus: ſed hæc cognitio non pertingit ad eſſentiam divinam. Remotiones enim indicant negando, quid Deus non ſit; aſſerendo non indicant quid ſit. Nulla enim privatio eſt de eſſentia poſitivi.

Per eminentiam Deum cognoſcimus, cùm conſideratis creaturarum perfectionibus, illas Deo aſcribimus ſummo eminentiæ gradu: ut quia ſapi-

ſapientia, fortitudo, ſanctitas, ſunt perfectiones in creaturis, igitur judicamus Deum fortiſſimum eſſe, ſapientiſſimum, ſanctiſſimum : ſed nec hac viâ aſſurgimus ad videndum Dei eſſentiam, quia nihil horum de Deo & creatura prædicatur univocè. Aquin. quæſt. diſput. de ſimp. div. eſſen. artic. 4.

Triplici huic viæ Deum cognoſcendi adde etiam & illam cognitionem quam habemus per fidem, & tamen adhuc divina eſſentia remanet inviſibilis. Sic enim ipſe Paulus fatetur, 1. ad Cor. 13. 12. *Cernimus nunc per ſpeculum & per ænigma.* Nam fides oſtendit potiùs qualis Deus ſit erga nos, quàm qualis ſit in ſua eſſentia. Eſt igitur Deus in ſe, nobis *inviſibilis*.

2 Sed & illud adjungere oportet, Deum in perſona Patris ſpeciali quadam ratione dici *inviſibilem*: nam hoc in loco nomen Dei (ut antè monuimus) perſonaliter potiùs capitur quàm eſſentialiter.

Deus igitur Pater dicitur *inviſibilis*, quia nunquam (ut probabiliter patres tenent) apparebat patriarchis; ſed Filius, qui etiam fuit inviſibilis per divinam naturam, apparere illis voluit per aſſumptam aliquam creaturam. Sic Tertull. in lib. de Trin. & alibi. *Qui ad Moſen loquebatur erat Dei Filius, qui & ſemper videbatur patriarchis*. Sic Prudent. in apotheoſi, *Quiſque hominum vidiſſe Deum memoratur, ab ipſo infuſum vidit gnatum*. Voluit hoc pacto Filius ſuæ incarnationi quaſi præludere; Spiritus etiam ſanctus legitur apparuiſſe in viſibili ſpecie columbæ, & linguarum ignearum; at Pater ſpeciem aliquam viſibilem nunquam ſumpſit, ſed fuit ſemper omnimodo inviſibilis.

Uſus 1. Cùm Deus patefecit ſe eſſe inviſibilem, hinc ethnicorum & papiſtarum idololatria convincitur, qui illum colunt ſub imagine humana. Nam ipſe Deus, ex eo quòd ſe viſibilem non præbuerit, concludit ſe colendum non eſſe ſub imagine viſibili, Deut. 4.15. Turpem hanc eccleſiæ Romanæ idololatriam, & patres omnes, & nonnulli etiam inter ipſos pontificios condemnârunt. *Eſſentiam divinam colere in materia, eſt eam per ſenſum dedecorare:* Clem. Strom. 6. *Nulla imago ejus coli debet niſi illa quæ hoc eſt quod ipſe*: Auguſt. epiſt. 119. *Fatuum eſt imagines facere ad repræſentandum Deum, vel eas venerari*: Durand. At illi faciunt ad cultum: Cajet. in 3. quæſt. 25. art. 3.

2 Cùm Deus ſit inviſibilis nobis in hac vita, & tamen felicitas noſtra ſita ſit in ejus viſione; vitam illam alteram ſuſpirare debemus, debemus etiam ſic vitam noſtram componere, ut poſſimus tandem ad beatificam Dei inviſibilis viſionem pervenire. Oportet igitur cor noſtrum ab omni immunditie cuſtodire. *Beati qui ſunt mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*, Mat. 5.8. Oportet pacem ſectari & ſanctimoniam, *ſine qua nemo videbit Dominum*, Heb. 12. 14. Ut verbo concludam; ſi qua ſpes, aut cupiditas nobis inſit videndi aliquando illum inviſibilem, ſemper ſit nobis in animo illud Joan. 1. epiſt. 3. 3. *Cùm Deus patefactus fuerit, videbimus eum ſicuti eſt: Quiſquis habet hanc ſpem, purificat ſe, ſicuti & ille purus eſt.* Atque hactenus de comparatione Chriſti ad Deum.

Primogenitus omnis creaturæ] Hîc deſcribit Redemptorem à collatione ad creaturas, atque aſſerit illum eſſe à Deo genitum antequam ulla creatura exiſteret. Sed hîc diſſimulandum non eſt, variis modis exponi hæc verba ab interpretibus.

Nonnulli accommodant ad naturam Chriſti humanam, atque exponunt *primogenitum omnis creaturæ*, Dominum omnis creaturæ. Atque putant apoſtolum alludere ad prærogativam *primogeniti* ſub veteri Teſtamento.

mento. Qui enim erat *primogenitus inter multos fratres*, is pro domino à reliquis colebatur, is regis & ſacerdotis officio fungebatur in ſua familia : ab illo itaque dependebant reliqui fratres, ab illo benedictio & ſanctificatio in omnes derivabatur. Cùm igitur Chriſtus homo ſit Dominus conſtitutus totius mundi, Pſal. 8. & 1. ad Hebræos: cùm ab illo fratres ſui ſanctificantur, ad Hebr. 2. 11. aptiſſimè dicitur *primogenitus omnis creaturæ*, quia habet jus & prærogativam primogeniti ſupra omnem creaturam.

Auguſtinus multis in locis vocabulum *primogeniti* accommodat ad Chriſti naturam humanam. In lib. de fide & ſymb. tom. 3. Et contra Secundinum Manich. tom. 6. *Unigenitus*, inquit, *dicitur, quia ſine fratribus: primogenitus, quia cum fratribus. Non invenies quomodo utrumque de illo ſecundum eandem naturam divinitatis intelligas.* Hic ſenſus nihil habet incommodi, & illum nonnulli amplectuntur, ut faciliùs occurrant Arrianorum cavillo.

Sed omnes ferè Græci patres, & plurimi ex Latinis interpretantur vocabulum *primogeniti* de Chriſto ſecundum naturam divinam. Hanc igitur volunt eſſe vim horum verborum, *primogenitus omnis creaturæ*; id eſt, genitus antequam res ulla crearetur, τεχθεὶς πρὸ πάσης κτίσεως, utpote genitus ab æterno. Pauca illorum teſtimonia proferamus. Tertullianus in libro de Trin. *Quomodo primogenitus eſſe potuit, niſi quoniam ſecùndum divinitatem ante omnem creaturam ex Deo Patre Sermo proceſſit?* Ambroſ. de fide lib. 1. cap. 4. *Primogenitus dicitur, non primo-creatus, ut & genitus pro natura, & primus pro æternitate credatur.* Chryſoſt. in hunc locum, οὐ πρωτόκτιστος, ἀλλὰ πρωτότοκος.

Sed cur non dicitur *primogenitus* Dei, ſed *primogenitus omnis creaturæ?* *Quæſt.*

Eſt paulò durior conſtructio, cùm exponimus *primogenitum creaturæ omnis*, id eſt, genitum à Deo ante omnem creaturam; ſed voluit apoſtolus cum æterna Chriſti generatione creaturæ mentionem copulare, ut indè intelligatur ità fuiſſe à Deo Patre ab æterno genitum, ut in tempore eſſet principium effectivum, & etiam baſis & fundamentum totius creaturæ, quo niſi niteretur in nihilum dilaberetur. Sic Baſilius: Dicitur *primogenitus omnis creaturæ*, ὅτι αἴτιος τοῦ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν τὴν κτίσιν. *Solut.*

Sed hîc duo cavenda ſunt. Primùm, nè ex eo quòd Chriſtus dicitur reſpectu divinæ naturæ *primogenitus*, putemus hanc ineffabilem generationem ab aliquo temporis principio initium ſuum cepiſſe: Chriſtus habet principium originis, nempe Patrem ſuum unde genitus eſt; ſed principium temporis non habuit; genitus eſt enim à Patre ab æterno. Rectè Thomas; *Filius non ſic accepit à Patre quaſi priùs non habens, & poſtea accipiens, ſed quia hoc ipſum quod eſt habet à Patre, ab omni ſcilicet æternitate*: juxta illud, *Dominus poſſidebat me in initio viarum ſuarum*, Prov. 8.22. *Egreſſus ejus à diebus æternitatis*, Mich. 5.2. *In principio*, Joan. 1.1.

Vocabulum igitur hoc *primus*, vel *primum*, cùm de Deo dicitur, non ponit temporale initium in Deo, de quo affirmatur; ſed tantummodo excludit prioritatem rerum aliarum: *Ego ſum primus & noviſſimus*, Rev. 22.13.

Non hinc inferre oportet Deum aut initium habuiſſe, aut finem habiturum; ſed hinc negare oportet quicquam aut ante illum extitiſſe, aut poſt illum duraturum. Sic cùm Chriſtus dicitur *primogenitus*, non inferre oportet, ergò habuit principium temporale ſuæ exiſtentiæ; ſed negare oportet, ergò nihil fuit illi coævum, aut illo antiquius.

Secun-

Secundò, cavere oportet, nè ex eo quòd Chriſtus dicitur *primogenitus omnis creaturæ*, inferamus cum Arrianis, ergò Chriſtus eſt creatura. Sic enim illi arguunt: Quemadmodum primogenitus fratrum eſt ex numero fratrum, & primogenita gregis ſunt de grege: ſic primogenitus omnis creaturæ eſt ex numero creaturarum.

Sed hîc non connumeratio cum creaturis eſt intelligenda, ſed anteceſſio ſolùm. In primogenitis qui habent ſecundogenitos eadem eſt natura primi & ſecundi; quia originem capiunt ab eodem: ſed Chriſtus ità dicitur *primogenitus*, ut ſit etiam *unigenitus*. Ille enim ſolus de Deo Patre genitus, creaturæ non genitæ ſed creatæ à Deo. *Primogenitus igitur omnis creaturæ*, nihil aliud ſignificat, quàm genitum ante ullam rem creatam.

Doctr. Chriſtus eſt verus Deus, quia genitus non factus quia ante omnem creaturam genitus. Quicquid enim eſt, aut Creator eſt aut creatura.

Vers. XVI. XVII.

Quoniam in ipſo condita ſunt omnia quæ in cœlis ſunt, & quæ in terra, viſibilia, & inviſibilia; ſive throni, ſive dominationes, ſive principatus, ſive poteſtates, omnia per ipſum, & ejus reſpectu condita ſunt.

Eſtque ipſe ante omnia, & omnia per eum conſiſtunt.

PErgit in deſcribendo Filio Dei per collationem ad creaturas; & illud probat & illuſtrat quod ſuperiore verſu poſuit; ſcilicet *Chriſtum eſſe Dei imaginem & primogenitum omnis creaturæ*, id eſt, eſſe Filium Dei naturalem, ab eo genitum ante omnem creaturam conditam, id eſt, ab æterno.

Hoc probat ratione ſumptâ à natura cauſæ & effectorum: oſtendit autem Chriſtum eſſe cauſam efficientem, conſervantem, atque etiam cauſam finalem totius creaturæ; & proinde priorem omni creaturâ & dignitate & tempore. Illuſtratur autem hoc argumentum à variis creaturæ diviſionibus. Sed hæc ſingula occurrent commodiùs diſcutienda, ſi ordinem contextus proſequamur.

Quoniam in ipſo condita ſunt omnia] Reddit rationem cur vocaverit illum *primogenitum omnis creaturæ*. Ratio autem, ut Scholaſtici volunt, petitur à cauſa exemplari; illud autem colligunt quia dicitur ἐν αὐτῷ, non δι' αὐτοῦ. Multa itaque hîc philoſophantur de æterna omnium rerum idea in Verbo. Neque nos negamus Opificem mundi, ab omni æternitate in ſeipſo habuiſſe rationes deſcriptas rerum omnium, ità ut Verbo omnia eſſent præſentia, cùm in ſe non eſſent. Nam ut dicit philoſophus, 7. metaph. de rebus artificialibus, *Formam illarum eſſe priùs in mente artificis, quàm in opere externo; ità ut omnis domus materialis fiat ſemper ad exemplar domus immaterialis quæ delineata fuit in mente artificis*; ſic nos verè dicere poſſumus de rebus naturalibus, illarum exemplar fuiſſe in mente & ratione divina priuſquam in actum producebantur.

Si hoc modo exponamus verba apoſtoli, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη πάντα, firmiſſima indè petitur probatio, quòd Chriſtus ſit omnibus creaturis prior & excellentior: quia cauſa exemplaris eſt ſemper prior eo quod fit ad exemplar. Hanc proponere volui Scholaſticorum interpretationem, quia nihil habet in ſe falſi; ſed amplector potiùs Chryſoſtomi, & noſtrorum ho-

minum ſententiam, qui dicunt hîc Hebraiſmum eſſe, & ἐν αὐτῷ, idem valere quod δι' αὐτοῦ, ità ut ratio petatur à cauſa efficienti. Sæpe enim hæc præpoſitio *in* pro *per* capitur in Scripturis. *Hoc genus dæmoniorum non ejicitur niſi in jejunio.* Sic, *In Spiritu loqui*, & *in Spiritu dona dari* dicuntur, pro *per Spiritum*: 1.Cor.12. Lubentiùs in hanc deſcendo ſententiam, quia ipſe apoſtolus dicit *condita*, non *cognita*; tum quia cùm in fine verſus per epanalepſin reſumit quod dixerat, dicit *per ipſum*, demonſtrans hæc eſſe ſibi ἰσοδυναμοῦντα.

Eſt itaque firmiſſima ratio; Chriſtus non eſt creatura, ſed illis omnibus prior, quia per ipſum conditæ ſunt. Illud enim quod efficit, prius eſt effecto, οὐ μόνον τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ χρόνῳ, ut rectè philoſophus de part. animal. 1. 1.

Object. Sed hîc dicet aliquis probari obſcurum per obſcurius: nam & illud in quæſtionem vocari poteſt, An Chriſtus fuerit omnium conditor, nécne?

Solut. Scribit apoſtolus Coloſſenſibus, non Paganis ſed Chriſtianis; ſupponit igitur illos admittere Chriſtum non eſſe nudum hominem, ſed Verbum incarnatum. Hoc poſito ſequitur illum eſſe omnium creaturarum opificem. Joan. 1. *Verbum erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt, & abſque eo factum eſt nihil.*

Quæ in cœlis, & quæ in terra, viſibilia & inviſibilia] Quod dixerat *omnia per Chriſtum condita*, jam illuſtrat à duplici diſtributione creaturarum; prior petitur à diverſis locis creaturarum, poſterior à diverſis qualitatibus.

In cœlis & in terra] Hac diſtributione univerſam creaturam complectitur: nam ſub *cœli* nomine pro more Scripturarum intelligit ſummum cœlum in quo ſedes angelorum & beatorum; cœlum ſtellatum, in quo corpora cœleſtia; cœlum etiam aërium, in quo meteora & volatilia. Cùm *in terra* dicit, non modò ea deſignat quæ ſunt in ſuperficie terrę, ſed ea quæ ſubtus latent in ſinu & viſceribus terræ; & ea quæ ſunt in mari, quod terram cingit, & ſphæram unam cum terra efficit. Sic loquitur ipſe Moſes, Gen. 1. *In principio Deus fecit cœlum & terram*: ubi ſub hiſce duobus nominibus tota naturę fabrica comprehenditur.

Viſibilia & inviſibilia] Hæc eſt altera diviſio à qualitatibus ſumpta, quæ etiam includit omnes res creatas. In cœlo viſibilia ſunt ſol, luna, ſtellæ; inviſibilia, angeli: in terra viſibilia, plantæ, animalia, elementa; inviſibilia, animæ humanæ. Hæc reliquáque omnia ſunt per Chriſtum creata.

Ex eo quòd Chriſtus *Creator* ſtatuitur *eorum quæ in cœlo, & quæ in terra, viſibilium & inviſibilium*, multorum philoſophorum & hæreticorum delitamenta refelluntur:

1 Peripateticorum, qui mundum æternum fuiſſe ſomniabant: non illi admittunt creationem, ſed ponunt motum æternum in cœlis, & æternam ſucceſſionem generationis & corruptionis in ſublunaribus. Sed non modò authoritate apoſtolicâ, ſed etiam ratione revincuntur. Si enim motus fuerit æternus, & tempus etiam fuerit infinitum; ſed quomodo totum tranſiit & defluxit, ſi fuerit infinitum? infinitum enim eſt intranſibile. Si cœlum fuerit ab æterno, tum infinitę peractę ſunt ſolis revolutiones, & anni infiniti: at hoc impoſſibile eſt, cùm dies peracti ſint notâ proportione plures quàm anni; at numero infinito non datur alius major certâ & notâ proportione;

nam hoc arguit utrunque eſſe finitum. Quod attinet ad generationem & corruptionem, non poteſt vel cogitari æterna, niſi detur in cauſis vel progreſſus in infinitum, vel circulatio. Huc adde, quòd poſſibilitas eſſendi vel non eſſendi, repugnat æternitati; at in omnibus creaturis ineſt hæc poſſibilitas deficiendi. Sed hæc ſpinoſiora ſunt, neque pertinet ad forum theologicum de hiſce curioſiùs diſceptare. Conſulantur Juſtinus Martyr in quæſtionibus, Gulielmus Pariſienſis in lib. de univerſo part. 2. cap. 11.

2 Aliorum philoſophorum, qui putant angelos à Deo, ab angelis hunc mundum corporalem fuiſſe factum; quem errorem Apellitæ amplexi ſunt: Tertul. de carne Chriſti. Sed creare opus eſt Chriſti, non angelorum. Nam rectè ſtatuunt theologi, actum creationis creaturæ concedi non poſſe, nè ut inſtrumentali quidem cauſæ, nedum ut principali; quia in creatione fit deductio à non ente ad ens; at inter nihil & ens diſtantia eſt planè infinita, nec ullis creaturæ viribus tranſeunda. Quia omnis creaturæ actio eſt accidens; accidens autem non recipitur niſi in ſubjecto exiſtente; ergò creatura non agit ad creationem: ageret enim cùm nihil eſſet quod in ſe vim actionis reciperet. Denique, quia in creatione datur tota rei eſſentia; at tota non datur niſi ab eo qui eſt totus actus: nam ex nihilo cauſa finita & naturalis nihil poteſt facere. Sed nobis ſufficit authoritas Scripturæ, quę docet totius mundi fabricam non angelorum miniſterio, ſed Verbi imperio conditam fuiſſe.

3 Marcionitarum & Manichæorum, qui ſugillant opera creationis, præſertim corporalia & viſibilia quaſi Deo authore indigna. Tertul. adverſ. Marcion. lib. 1. Sed de hiſce teſtatur apoſtolus quòd fuerint à Chriſto condita; & ipſe Deus, quòd fuerint in ſuo genere *valde bona*, Gen. 1. Neq; enim malum eſt aut imperfectum quod eſt altero inferius, modò habeat ea omnia quæ requiruntur ad ſpeciem ſuam. Quamvìs igitur terrena & corporalia ſunt inferiora cœleſtibus & ſpiritualibus; tamen ſunt in ſuo genere bona, & Chriſto Creatore digna. Ipſe etiam mundus perfectior eſt, conſtans ex utriſque, quàm ſi ex ſolis inviſibilibus conſtaret.

4 Sadducæorum & Atheorum, qui negant ſubſtantias inviſibiles. Neque enim angelos, neque animas immortales agnoſcunt; ſed hi ſpoliant Chriſtum præcipuâ gloriâ creationis: nam inviſibiles iſtæ ſubſtantiæ ſunt multò digniores corporalibus. Detruncant nobiliſſimam univerſi partem. Repugnant manifeſtiſſimæ experientiæ, quæ bonos & malos eſſe ſpiritus concluſit ex multis effectis quæ produci non poſſunt niſi à ſubſtantiis ſpiritualibus. Hiſce omnibus igitur rejectis erroribus, fateamur à *Chriſto condita omnia, &c.*

Sive throni, ſive dominationes, ſive principatus, ſive poteſtates] Dixerat Chriſtum conditorem fuiſſe omnium tam viſibilium quàm inviſibilium; novâ jam ſubdiviſione creaturarum inviſibilium illud illuſtrat & amplificat: obſervandum autem eſt, abſtracta hîc poni pro concretis; per *dominationes* etenim *principatus & poteſtates* intelligere oportet angelos conſtitutos in dominatione, principatu, & poteſtate; hoc eſt, dominatores & principes.

Melancthon ſub hiſce nominibus non modò inviſibilium angelorum ordines, ſed omnia imperia, & totum ordinem creaturarum, politiarum, œconomiarum comprehendi putat. Illo igitur interprete, dicit apoſtolus omnes creaturas non modò conditas, ſed ordinatas à Chriſto, ità ut quæ

quæ præſint reliquis tam in cœlo quàm in terra, illi tamen ſubjiciantur; quia omnes prælaturæ & imperii gradus ſunt ab illo ordinati & conſtituti.

Sed & communior & verior (meâ ſententiâ) illorum expoſitio, qui hoc in loco haſce appellationes ad cœleſtia tantùm & inviſibilia accommodant. Sic enim ipſe apoſtolus ad Epheſ. 1. 20, 21. *Collocavit Chriſtum ad dextram ſuam in cœlis ſupra omnem principatum, poteſtatem & dominationem*; ubi proculdubio intelligit cœleſtem. In tertio capite id apertè ponit: τὰς ἀρχὰς ϗ τὰς ἐξουσίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ver. 10. Sumatur itaque nobis quod loquitur de inviſibilibus ſubſtantiis.

Illud proximo in loco inquirendum, qualem ſub hiſce vocabulis angelorum diſtinctionem poſuit apoſtolus. Dionyſius, & qui illum ſequuntur Scholaſtici, ex hoc loco & aliis, ubi diverſis vocabulis deſignantur angeli, illorum diverſos ordines, officia, proprietates ità depingunt, quaſi multos annos in cœlis verſati, totam illorum politiam exactè didiciſſent. Non quòd valde delecter ſubtilibus illorum commentis, ſed quòd theologum decet theologorum qui alicujus nominis ſint etiam errores cognitos habere, redigam in compendium quæ ab illis fuſiùs diſputantur. Hugo de Sancto Victore in ſum. ſentent. tract. 2. cap. 5. cœleſtes angelos diſtribuit in tres claſſes ſive hierarchias, quas appellat ſupremam, mediam, ultimam. Harum unaquæque tres ordines continet. In ſuprema, ſunt *cherubini, ſeraphini, throni*. In media, ſunt *dominationes, principatus, poteſtates*. In infima, ſunt *virtutes, archangeli, angeli*.

Appellationes autem has, illis imponi volunt ſecundum proprietates in quibus eminent: vel ſecundum officia quæ illis delegantur à Deo. *Cherubinos* dictos volunt, qui lumine ſcientiæ excellunt; *ſeraphinos*, qui amore divino maximè flagrant; *thronos*, qui gloriam & æquitatem Dei judiciariam contemplantur. *Cherubinos* dicunt illuminare alios ſapientiâ; *ſeraphinos* incendere amore; *thronos* regere judicio. Qui autem ſunt in hac prima claſſe ordines nunquam mitti putant foras ad explendum aliquod miniſterium, ſed Deo aſſiſtere jugiter. In claſſe media (utì dictum eſt) locant *dominationes, principatus, poteſtates*. *Dominationes* regunt officia *angelorum*; *principatus* præſunt populis & provinciis; *poteſtates* coercent potentiam diabolorum. In ultima claſſe ponunt *virtutes, archangelos, angelos*. *Virtutes* habent ſibi delegatam operationem miraculorum; *archangeli* nunciationem in majoribus negotiis; *angeli* in minoribus. Hæc ex Dionyſio, Gregorio magno (hom. in evang. 34.) & Scholaſticis decerpta ſunt: in quibus colligendis receptiores opiniones ſumus ſecuti; nam inter eos non convenit de hiſce omnibus. Quidam enim *virtutes* referunt ad ſecundam claſſem, *principatus* ad ultimam; alii è contrà.

Noſtri theologi multò modeſtiùs hanc rem tractant; fatentur enim diſtinctis hiſce vocabulis, quæ in hoc loco & alibi reperiuntur, notari diſtinctionem ordinis & dignitatis inter ipſos angelos; ſed qualis ea ſit, & in quibus ſita, Scripturis tacentibus, non audent diſcutere & diſcernere. Sic ante noſtros Auguſtinus, *Quid inter ſe diſtent hæc vocabula dicant qui poſſunt; ſi tamen poſſunt probare quod dicunt, ego me iſta ignorare confiteor.* Et alibi, *Differre inter ſe aliquid credo, ſed quid inter ſe differant neſcio*, Enchirid. cap. 58. & ad Oroſ. contra Priſcil. cap. 11. tom. 6. Omiſſis itaque hiſce ſpeculationibus, inferemus hæc corollaria.

Omnibus angelis etiam perfectiſſimis in quocunque gradu dignitatis conſtitutis, Chriſtum eſſe ſuperiorem; utpote illorum conditorem, atq; *Coroll.* 1.

 ordina-

ordinatorem; unde illud ad Hebræos 1. 6. *Adorent illum omnes angeli.*

2 Non eſſe angelis tribuenda officia ipſius Chriſti, neque honorem cultus divini, cùm ſint ſervi & creaturæ Redemptoris noſtri.

3 Diverſa illa vocabula quibus inſigniuntur, non tam imparitatem in naturali dignitate, quàm diverſitatem officiorum quæ erga nos exercent videntur denotare. Ex hac enim officiorum diverſitate, quorum alia aliis ſunt nobiliora, recipiunt illas appellationes *angelorum*, *archangelorum*, *poteſtatum*, *principatuum*, &c. Neque poſſumus certò definire, an iidem ſemper fungantur iiſdem officiis necne, & retineant eaſdem appellationes: imò veriſimilius eſt prout varia illis committuntur officia, ita varia ſortiri nomina.

Quæſt. Sed reſtat quæſtio expedienda, quando ſcilicet creati fuerint hi angeli? Dicit apoſtolus à Chriſto fuiſſe creatos: ſed Moſes inter opera creationis angelos non recenſet.

Reſponſ. Ut mittamus eos philoſophos qui ponunt haſce ſpirituales ſubſtantias æternas, duplex eſt ſententia theologorum: alii ante mundum hunc viſibilem conditos exiſtimant; in qua ſententia ſunt omnes ferè Græci patres. Baſilius dicit, ante hunc mundum fuiſſe alium θεωρητὸν ϗ ἀνισθητον, *intelligibilem, & à Moſe non deſcriptum, propter populi Judaici hebetudinem: in hoc autem mundo antiquiore fuiſſe dicit hoſce thronos, dominationes, & poteſtates, de quibus loquitur apoſtolus.* Chryſoſtomus & Nazianzenus ſunt in eadem ſententia; quibus annumerare poſſumus ex Latinis Hieronymum & Hilarium.

Object. *Jobi* 38. 7. Ad confirmandam hanc ſententiam illud Jobi inprimis affertur, *Ubi eras cùm fundarem terram, & me laudarent aſtra matutina, & jubilarent omnes filii Dei?* Per *filios Dei* intelligunt angelos, atque hinc inferunt eos extitiſſe ante mundum conditum.

Solut. Sed reſpondetur, non concludi hinc angelos fuiſſe ante mundum viſibilem creatos, ſed ante fundatam terram, id eſt, ante terram aridam factam. Deinde & illud dici poteſt, angelos eodem tempore creatos cum mundo, potuiſſe tamen laudare mundi creatorem ſtatim ab ortu ſuo.

Eſt itaq; probabilior ſententia illorum qui angelos unà cum cœlo beatorum creatos putant: & ſynecdochen eſſe dicunt in illis verbis Moſis, *Creavit Deus cœlum*, hoc eſt, & ipſum cœlum & beatas illas ſubſtantias in eodem cœlo.

1 Quia angeli ſunt partes univerſi; at ſi ſeorſim fuiſſent creati ante hunc mundum ſenſibilem, omnino alieni eſſent ab ordine creaturæ corporalis, & aliud univerſum intelligibile per ſe conſtituerent.

2 Quia Moſes diſertè dicit, *In principio creavit Deus cœlum & terram* (hoc eſt, & illa corpora, & omnia quæ in cœlo & terra continentur.) *In principio*, ſcilicet temporis vel creationis, ut rectè exponit Liranus. Ergò angeli ante illud principium creati non fuerunt. Hoc evidentiùs aſſeritur Exod. 20. 11. *Sex diebus perfecit Deus cœlum & terram, & quicquid eſt in iis*; ergò & angelos. Unde Scholaſtici ponunt quatuor primo-creata, & coæquæva: naturam angelicam, cœlum empyreum, materiam informem, & tempus; Aquin. de creat. art. 18.

3 Quia dicitur Judæ verſu 6. *Angelos qui non ſervatâ ſuâ origine reliquerunt domicilium ſuum, judicio reſervari.* Hîc cœlum dicitur *domicilium angelorum*; at non eſt veriſimile angelos per multa ſecula vixiſſe proprii domicilii expertes. Concludimus itaque Moſen dicendo, *In principio feciſſe Deum*

um cœlum & terram, & apoſtolum dicendo, *per Chriſtum condita fuiſſe omnia quæ ſunt in cœlo & in terra, viſibilia & inviſibilia*, idem prorſus voluiſſe.

Omnia per ipſum & ejus reſpectu condita ſunt] ϗ εἰς αὐτὸν] Per epanalepſin reſumit quod initio affirmaverat, *omnia fuiſſe per Chriſtum condita.* De quibus verbis non eſt opus ut aliquid ultrà adjiciamus: illud tantummodo obſervandum proponimus, ἐν αὐτῷ, & δι' αὐτοῦ, æquivalere; & proinde alterum ſubſtitui alterius loco in hac epanalepſi.

Sed apoſtolus non fuit contentus nudâ & ſimplici repetitione verborum priùs poſitorum; ſed ad amplificandam Chriſti dignitatem illud adjicit, omnia non modò per ipſum condita eſſe, ſed etiam *propter ipſum*, vel *ejus reſpectu.*

Propter ipſum] Oſtendit igitur Chriſtum non modò eſſe cauſam efficientem omnium creaturarum, ſed cauſam finalem, cujus gratiâ ſunt conſtituta.

Sed quomodo *propter Chriſtum* condita ſunt hæc omnia? Ut ſcilicet inſervirent gloriæ ejus, quatenus manifeſtant divinam ejus potentiam & bonitatem infinitam, & quatenus illi inſerviunt univerſa. Deus enim non agit ex deſiderio finis non habiti, quemadmodum homines ſolent; ſed ex amore finis habiti, quem vult communicare creaturis quantum eſt poſſibile. Habet Chriſtus & plenè poſſidet gloriam infinitam ab æterno: ſed creando mundum manifeſtavit hanc ſuam gloriam nobis, & obligavit omnes creaturas ad hoc officium ſui glorificandi. Hinc pſalmiſta ab angelis exorſus percurrit omnes creaturas, & illas excitat ad Deum glorificandum; quia ipſo dicente illico creata ſunt. Chriſtus igitur in creatione rerum intendebat hanc ſuam gloriam, non ut operæpretium, non ut emolumentum; ſed ut quiddam decens, decorum, & per ſe debitum, atque ipſi creaturæ ſalutiferum. Omnis enim creatura, ut egreſſa à Deo, ſic regreditur ad eum quà poteſt. *Hic eſt cunctis communis amor--Repetúntq; boni fine teneri--Quia non aliter durare queant-- Niſi converſo rurſus amore--Refluant cauſæ, quæ dedit eſſe*: Boeth de conſol. lib 4. metr. 6. *Pſal.* 148.

Obſerv. Cùm omnia à Chriſto facta, ſunt etiam ad Chriſtum glorificandum condita; nobis incumbit ea cura, nè dedecori ſimus Creatori noſtro, ad cujus gloriam manifeſtandam conditi ſumus. Si enim vanum & inutile cenſeatur quod finem ſuum non conſequitur, tum illud malum & execrandum eſt, quod finem ſuum oppugnat, & quantum in ſe eſt avertit.

Obſerv. Cùm ipſi angeli facti ſunt ad glorificandum Chriſtum, non ità conjungendi ſunt cum illo in ſalutis negotio procurando, ut obſtent gloriæ Creatoris ſui.

VERS. 17. *Eſtque ipſe ante omnia, & omnia per eum conſiſtunt*]

EXornat Chriſtum duabus adhuc prærogativis. Eſt prior omni creaturâ: eſt quaſi baſis & ſuſtentaculum omnium creaturarum.

Illud de prioritate ſuprà fuit explicatum, & probatum; oſtendimus enim Chriſtum fuiſſe genitum à Deo, & mundum fuiſſe conditum à Chriſto: utrumq; probat illum & dignitate & tempore præcedere omnes creaturas.

Nam is quem Deus genuit, ſit Deo coæternus & coeſſentialis eſt neceſſe. *Reliqua omnia talia ſunt qualia Deus eſſe voluit; at Filius talis eſt qualis eſt Deus*, ut rectè Thom. Is autem qui mundum fecit, prior ſit mundo eſt neceſſe. Fecit enim, impartiendo eſſentiam illi quod non erat antequam fiebat.

Utrâque igitur ratione, & quòd ille à Deo genitus ſit, & quia ab illo mundus conditus ſit, probatur, quòd *ipſe eſt ante omnia.*

Hoc dictum apoſtolicum clarè illos refellit, qui negant Chriſtum ante ſuam incarnationem fuiſſe ὑποςάμενον. Quomodo fuit *ante omnia*, ſi ante ſuam incarnationem non fuit? Quomodo condidit omnia, qui ipſe non extitit? Tertullianus in prax. *Non potuit carere ſubſtantiâ, quod de tanta ſubſtantia proceſſit, & tantas ſubſtantias fecit.*

Omnia per eum conſiſtunt] Eſt hoc novum & excellens Chriſti privilegium, quòd non modò omnia condiderit, ſed quòd omnia divinâ ſuâ virtute ità ſuſtineat & fulciat, ut ſi illam ſubtraxerit, in nihilum relaberentur.

Eſt itaque hujus loci hæc doctrina; Omnis creatura ſive terrena ſive cœleſtis, ſive viſibilis ſive inviſibilis, in nihilum recideret remotâ conſervatione hac divinâ. Hoc pronuntiatum apoſtolicum eſt difficile intellectu; conabimur itaque illud & rationibus munire & authoritatibus, diluemus etiam quæ contra afferri ſolent.

Ratio 1. Nulla impreſſio agentis remanet in effectu, ceſſante actione ejuſdem, niſi quodammodo vertatur in naturam effectus, ità ut illi inhæreat tanquam ſua proprietas: ſi verò ſit quiddam ſupra ejus naturam, & ſoli agenti proprium, tum ceſſat ejus ceſſante actione. Cùm igitur *eſſe* per ſe ſit ſolius Dei proprium, in nullo creato manere poteſt, vel ad minimum temporis momentum, ceſſante actione hac divinæ conſervationis. Hanc rationem illuſtrant theologi à collatione Dei ad ſolem, creaturæ ad aërem: nam omnis creaturæ eſſentia ſe habet ad Deum, ſicut aëris illuminatio ad ſolem: ſol eſt lucens per ſuam naturam, aër per participatam ſolis influentiam; ſic Deus eſt ens per ſuam naturam, reliqua omnia per participationem eſſentiæ ab ipſo. Ut igitur lumen aëris ſtatim ceſſat ceſſante illuminatione ſolis; ſic eſſentia creaturæ cujuſcunque ſtatim evaneſcit ceſſante conſervatione Dei.

Tho. cont. Gen. 3. cap. 64.

Ratio 2. Eadem eſt actio, ſi Deum ſpectemus, in creatione & in conſervatione creaturarum: in hoc tantùm differunt, quòd creatio deſignat actionem Dei, quatenus de novò producet creaturam; conſervatio deſignat eandem actionem quatenus productam creaturam non derelinquit. Creatura, ut fiat ens, habet id à Deo influente; ut maneat ens, à Deo eandē influentiam non abrumpente. Durandus itaq; non dubitavit affirmare de qualibet creatura, *quòd quamdiu eſt, tam diu creatur à Deo, quia quoad Deum eſt eadem actio creationis & conſervationis creaturarum.* Hinc ſequitur, quòd à quo omnia ſunt condita, ab eodem etiam ſunt conſervanda: nam *conſervatio non eſt per aliquam novam actionem, ſed per continuationem actionis quæ dat eſſe:* Durand. lib. 2. diſt. 1. quæſt. 2.

Ratio 3. Sicut opus artis ad ſuam ſubſiſtentiam præſupponit opus naturæ; ſic omne opus naturæ præſupponit opus Dei: nam ut artifex omnis mutuatur ſuam materiam a natura; ſic ipſa natura à Deo. Quemadmodum igitur artificialium eſſentia conſervatur virtute naturalium ex quibus conflata ſunt; ſic naturalium eſſentia permanet virtute Dei conſervantis, à quo creata ſunt.

Ratio 4. Omnis effectus dependet à ſua cauſa ſecundum quod eſt cauſa ejus: ut domus dependet ab architecto, quoad ſuam extructionem; licèt dependeat à ſoliditate lignorum & lapidum, quoad durationem. Architectus eſt cauſa cur fiat: ergò ab illo dependet quoad *fieri*, id eſt, quoad ipſam

ſtructuram; ſed natura materiæ cauſa eſt cur ſit; ergò ab illa dependet quoad *durationem.* Jam ut hæc accommodemus noſtro inſtituto; Deus eſt cauſa rerum, non modò ſecundum *fieri*, ſed ſecundum *eſſe. In illo vivimus, movemur, & ſumus*, Actor. 17. 28. Ergò omnia dependent ab illo, non modò quoad primam productionem, ſed quoad eſſentiæ continuationem; quia cauſa eſt omnium, tum quoad *eſſe*, tum quoad *fieri.*

Ad hæc confirmanda duo tantùm loca afferemus. Primus, Joan. 5. 17. *Pater meus uſque adhuc operatur, & ego operor.* Quem locum interpretes accommodant ad hanc perennem Dei & Chriſti operationem in conſervatione & gubernatione creaturarum. *Quievit enim Deus die ſeptimo* à creandis novis creaturis; ſed nunquam ceſſat à conſervatione & adminiſtratione rerum conditarum. Alter habetur 1. ad Hebræos verſu 3. ubi Chriſtus dicitur φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Quibus verbis innuitur, Chriſti divinam virtutem eſſe fulcrum & quaſi baſin omnium creaturarum, quæ mox in nihilum corruerent, niſi ab illo ſuſtentarentur.

Jam quædam patrum teſtimonia producamus.

Juſtinus Martyr de decret. Ariſtotelis reprehenſ. *Ut id quod ortum eſt nunquam extitiſſet, niſi ille juſſiſſet, Fiat: ſic neque permanerent niſi idem præcepiſſet iis quidem quæ non intereunt ut ſemper ſtarent, iis quæ oriuntur & intereunt, ut ſemper creſcerent & multiplicarent:* ubi obiter & illud annotare licet, quod prætermiſſum eſt à nobis; Chriſtum non modò individua omnia ſuſtentare & conſervare illo ſuo influxu, quem diximus eſſe inſtar continuatæ cujuſdam creationis: ſed etiam virtute primariæ illius benedictionis, ipſas rerum ſpecies per ſucceſſivas generationes propagare.

Auguſtinus ſup. Geneſ. ad liter. lib. 4. cap. 12. *Creatoris potentia, & omnipotentis atque omnitenentis virtus, cauſa eſt ſubſiſtendi omni creaturæ; quæ virtus ſi ab eis quæ creata ſunt regendis aliquando ceſſaret, ſimul ceſſaret eorum ſpecies, omniſque natura concideret.* Si itaque Auguſtino credimus, ſine hac manutentione divina (utor enim ſcholæ verbo) nulla creatura poteſt conſiſtere.

Gregorius moral. 16. cap. 18. in illa Jobi verba cap. 23. *Ipſe ſolus eſt. Cur dicit ipſe ſolus eſt? Sunt* (inquit) *hæc omnia, ſed principaliter non ſunt, quia in ſemetipſis minimè ſubſiſtunt, & niſi gubernantis manu teneantur, eſſe nequaquam poſſunt. Cuncta namque in illo ſubſiſtunt à quo creata ſunt. Cuncta quippe ex nihilo facta ſunt, eorúmque eſſentia rurſus ad nihilum tenderet, niſi eam author omnium manu retineret.*

Gerſon de vit. ſpirit. lect. 1. *Sicut vas aquam continet, & figurat, ità ut vaſis potiùs beneficio, quàm ſuâ naturâ accidat, nè pereat diffluendo: ſic Deus in ſe creaturæ labilitatem continet, ità ut ejus actione conſervetur, nè pereat in nihilum recidendo.* Jam contrarias objectiones repellamus.

Agens creatum communicat effectui, ut poſſit conſiſtere ceſſante ſuâ actione, quemadmodum videmus in architecto & ædificio; ergò Deus, cujus opera multo perfectiora ſunt quàm artificum, debet ſuis operibus hanc vim tribuere. *Object.* 1.

Non eſt par ratio, nam agens creatum eſt cauſa rebus *fiendi* tantùm, non *eſſendi.* Dependet igitur domus ab architecto tantummodo dum eſt *in fieri*, ſed cùm eſt *in facto eſſe*, dependet à natura materiæ, ut antè oſtenſum eſt. At in Deo aliter ſe habet, quia (ut probavimus) eſt cauſa rebus tam *eſſendi* quàm *fiendi.* Implicat igitur contradictionem, ut Deus communicet alicui creaturæ, nè à ſe dependeat, hoc enim facto communicaret ut non eſſet creatura. *Solut.*

Object. 2. Sunt quædam creaturæ quæ non poſſunt non permanere, utpote quæ nec in ſe habeant potentiam ad novam formam, neque habeant aliquod contrarium; cujuſmodi ſunt omnia corpora cœleſtia; ergò hæc ſaltem poſſunt in ſuo ſtatu permanere, remotâ hac conſervatione divinâ.

Solut. Non valet conſequentia, quia etſi ad novam formam non habent ullam potentiam naturalem, neque ſit aliquod extrinſecum quod corrumpat; tamen ipſa forma earum & materia ceſſaret & evaneſceret ceſſante conſervatione divinâ. Hæc enim potentia rerum creatarum ad non eſſe, neq; ex natura materiæ, nec formæ dependet; ſed ex Deo ſubtrahente influxum. Poſſumus etiam reſpondere diſtinguendo de modo conſervationis. Eſt indirecta conſervatio per remotionem corrumpentis; hac non indigent corpora cœleſtia, ſed tantummodo elementaria & corruptibilia: de hac itaque conceditur ratio. Sed eſt & alia directa conſervatio de qua nos loquimur, per manutentionem creantis; atque hac conſervatione & cœli indigent, & omne aliud ens dependens à primo ente.

Object. 3. Omnis creatura habet inſitum appetitum ſuæ conſervationis: at nullus appetitus naturalis aut vanus eſt aut impoſſibilis: poteſt ergò creatura ſeipſum conſervare.

Solut. Appetit ſui conſervationem creatura, ſed non ut per ſe & ſuis viribus conſervetur in eſſe, ſed per cauſam ſuam quæ dedit ipſum eſſe. Non eſt igitur vanus appetitus; conſequitur enim finem ſuum eo modo quo debet.

Object. 4. Beatorum angelorum & hominum ſtatus talis eſt, ut non ultra indigeant conſervante; nam *beatitudo* (ut definit Boethius 3. de conſolat.) *eſt ſtatus omnium bonorum congregatione perfectus*: at poteſtas conſervandi ſeipſum, eſt unum ex maximè bonis, ſine quo reliqua omnia fragilia ſunt & incerta: ergò beati ſpiritus habent hanc poteſtatem, & proinde non egent conſervante.

Solut. Concedimus beatitudinem eſſe ſtatum perfectum, & inter illa bona ex quorum congregatione conſiſtit, inveniri oportere hanc poteſtatem conſervandi ſeipſum in hoc eodem ſtatu beatitudinis. Habent igitur hanc poteſtatem quatenus habent potentiam adhærendi Deo inſeparabiliter, non quatenus ſejuncti à Deo poſſunt vel beatitudinem vel eſſentiam ſuam conſervare. Plura ſi quis velit de hac quæſtione, conſulat Thomam, 1. quæſt. 104. art. 1. & quæſt. diſput. de conſerv. rerum, art. 1. atque etiam contra Gentiles lib. 3. cap. 64.

Ex his quæ dicta ſunt colligere licet hæc in uſum noſtrum.

1 Ad alendam fiduciam: intrepidè enim poſſumus niti hoc Redemptore, & pretio ſanguinis ejus, qui eſt perſona tam infinitæ potentiæ & dignitatis ut omnia condiderit, omniáque ſuſtentet, alioquin in nihilum recaſura.

2 Ad humilitatem nobis ingerendam: nam ſi eſſentiam naturalem nè minimo quidem temporis articulo retinere poſſumus abſque ejus potentia conſervante; quantò minùs eſſentiam ſupernaturalem & gratuitam? Dicam audacter cum Gerſone; *Quantò in naturalibus aut gratuitis aliquis fuerit ornatior, tantò eſt ad caſum & defectum labilior, ſeclusâ hac Chriſti manutenentiâ ſpeciali. Hujus rei conjecturam facere poſſumus ex caſu Luciferi, Adami, aliorum, quorum perfectiones ſibi relictæ quid fuerunt niſi pondera plura ad ruinam?* par. 2.

3 Ad obedientiam ſuadendam: æquum enim eſt, ut illi tota vita noſtra inſerviat, à quo & in hanc vitam producti ſumus, & in eadem conſervamur. Sic ratiocinatur pſalmiſta, pſal. 100. 2. *Colite Jehovam cum lætitia, venite*

venite in conſpectum ejus cum cantu; ſcitote Jehovam eſſe Deum, ipſe enim fecit nos, & non ipſi nos.

4 Illud ultimo in loco adjungamus; non ità Chriſto eſſe hæc approprianda, ut ab hac conſervatione creaturæ vel Deum Patrem, vel Spiritum excludamus: nam ut in creatione hominis dixerunt, *Faciamus hominem*; ſic dicere potuerunt tres Perſonę, *Conſervemus hominem*. Et quod de homine, id etiam de reliquis omnibus creaturis dici debet, omnes ſcilicet & olim creatas fuiſſe, & adhuc conſervari, conjunctâ operâ totius Trinitatis. Veriſſimum enim eſt illud Auguſtini; *Inſeparabiles ſunt perſonæ, & inſeparabiliter operantur*: de Trin. lib. 1. cap. 4.

Atque hactenus de Redemptoris deſcriptione à comparatione ad creaturam conditam: veniendum eſt ad ultimam partem deſcriptionis, à collatione ad creaturam reparatam, id eſt, ad eccleſiam.

VERS. XVIII. XIX.

Eſtque caput corporis eccleſiæ, principium, & primogenitus ex mortuis, ut in omnibus primas teneat.

Quoniam in ipſo complacuit omnem plenitudinem habitare.

EXpoſuimus illam deſcriptionem Chriſti, quæ petebatur à relatione ejus ad creaturam in genere: jam ea reſtat explicanda, quæ ſumitur à collatione ejus ad creaturam redemptam, ſcilicet ad eccleſiam. In hiſce duobus verſibus duo facit: Primò, Chriſtum depingit à titulis illi peculiaribus, *caput, principium, primogenitus*: Secundò, rationibus quibuſdam demonſtrat hoſce titulos illi bono jure convenire. Prima ſumitur à cauſa finali; *ut in omnibus primas teneat*. Secunda à cauſa efficiente vel ordinante; *Quoniam ità complacuit*, ſcilicet Patri. Ultima à cauſa formali; quia in ipſo eſt omnis illa *plenitudo*, quæ poſſit illum conſtituere *caput eccleſiæ*, &c. Ordiamur ab explicatione titulorum; & primò exponamus hunc titulum *capitis eccleſiæ*.

Caput corporis eccleſiæ] id eſt, corporis ſui, quod corpus eſt eccleſia; ſic enim per appoſitionem cohæret vocabulum *eccleſiæ* cum vocabulo *corporis*. Sunt autem hîc tria à nobis diſcutienda de *capite* hoc & *corpore*.

Primò inquiremus ſecundum quam naturam Chriſtus ſit caput eccleſię.

Secundò, quibus reſpectibus nomen hoc *capitis* illi tribuitur.

Tertiò, quinam illi ſunt, ex quibus hoc Chriſti corpus conſtituitur.

Quod ad primum; dicimus Chriſtum eſſe caput eccleſiæ ſecundum utramque naturam. Nam ille hîc appellatur *caput eccleſiæ*, quem antea dixit *imaginem Dei inviſibilis*. Imago autem illa erat æternus Dei Filius, Verbum incarnatum; ergò Chriſtus Θεάνθρωπος eſt caput eccleſiæ. Debuit enim eccleſia tale caput habere, quod naturæ conformitatem haberet cum reliquis membris incorporandis. At hæc conformitas Chriſto competit ſecundum humanam naturam: unde Chriſtus & eccleſia dicuntur *una caro*, Epheſ. 5. 31. Sed etiam oportuit eccleſiam tale caput habere, quod poſſet illi ſpiritualem vitam influere. At hæc poteſtas eſt ſolius Dei: unde *ſponſus* & *caput* eccleſiæ Deus apertè vocatur, Pſal. 45. 10. ubi ſub Salomonis nuptiis cum filia Pharaonis, Chriſti & eccleſiæ nuptiæ adumbrantur. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, obliviſcere domum patris tui, & concupiſcet Rex decorem tuum: quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus.*

Object. Sed objicitur, Chriſtum non fuiſſe caput eccleſiæ veteris ſecundum utramque naturam; quia nondum ſibi aſſumpſerat naturam humanam. Eſt autem capitis influere & communicare ſua bona corpori: Chriſti verò humanitas non potuit eccleſiæ prodeſſe ante incarnationem; quia quod non eſt, non operatur. Non erat itaque caput eccleſiæ Judaicæ ſecundum humanitatem.

Solut. Etſi Chriſtus quoad actum humanam naturam nondum ſibi conjunxerat, tamen quoad decretum divinum de incarnatione & paſſione futurâ, quoad æternam illius efficaciam, quoad vivam patriarcharum fidem, Chriſti etiam humana natura, & illa quæ facturus & paſſurus erat in humana natura, primævam eccleſiam multis beneficiis afficiebant, cùm actu non erant. In Chriſto electi, per Chriſtum in filios Dei ſunt adoptati omnes fideles *ab origine mundi*, Eph.1.4. Deus igitur ratione ſui propoſiti æterni de Chriſto incarnando, jam tum illi incorporatos ducebat, quotquot in illum credebant. Fuit ille *agnus occiſus ab origine mundi*, quidni igitur & vivum caput eccleſiæ ab origine mundi? Deo & fidei præſentia ſunt, quæ naturę præſentia non ſunt. Aquinas quæſt.diſp. de gratia Chriſti, artic.4. ad 9. dicit, *Chriſtum fuiſſe ſecundum humanitatem caput eccleſiæ ante incarnationem, per operationem fidei, quæ illum incarnandum apprehendebat, & ſic beneficium juſtificationis conſequebatur.* Sed Altiſſiodorenſis multò clariùs lib.3. tract. 1.quæſt.3. de dignitate Chriſti capitis, &c. Quærit *an Chriſtus ſecundum humanitatem fuerit caput Abelis, & reliquorum fidelium; & an illi fuerint membra corporis Chriſti?* Reſpondet *eandem tunc fuiſſe fidem de incarnatione futura, quæ nunc eſt de incarnatione præterita, & eandem virtutem fidei illorum & noſtræ. Ut igitur fides in Chriſtum qui jam venit, facit hominem membrum Chriſti incarnati; ſic fides eorum in Chriſtum venturum, fecit illos membra Chriſti incarnandi: fuit igitur & Chriſtus ſecundum humanitatem caput Abelis & aliorum fidelium, non ſecundum humanitatem ut actu exiſtentem, ſed ſecundum humanitatem ut erat in fide illorum. Fides enim ſupra tempus eſt. Per hanc fidem in illos fluxerunt chariſmata de plenitudine Chriſti, ſicut jam & in nos.* Hæc Altiſſiodorenſis.

Object. Sed & illud etiam objicitur, Chriſtum non eſſe caput eccleſiæ ſecundum divinam naturam; quia quoad illam non habet naturæ conformitatem cum reliquis membris: neque ſecundum humanam naturam; quia quoad illam non poteſt influere vitam ſpiritualem in membra ſua: ergò nullo modo.

Solut. Reſpondemus primò in genere; Si in perſona Chriſti perfecta ratio capitis inveniatur, hoc ſufficit ut caput verè dicatur, quamvis neque in hac, neque in illa natura ſeorſim ſumptâ, omnes capitis conditiones concurrant. Ad illud quod objiciebatur de humanitate non influente vitam & motum ſpiritualem, reſpondemus diſtinguendo. Vita gratiæ infunditur vel ut à primario agente, qui creat gratiam in anima per modum authoritatis; hoc ſenſu gratiæ influxus eſt à ſola Deitate: vel ut ab organo conjuncto huic primario agenti; & ſic Chriſti humanitas dicitur gratiam & vitam ſpiritualem influere inſtrumentaliter. Quemadmodum igitur corporei capitis naturæ nihil derogatur ex eo quòd influit vitam ac motum cæteris membris, non immediatè à ſe, ſed ratione latentis virtutis: ſic nec myſtici capitis dignitati aliquid detrahitur ex eo quòd influit vitam & gratiam, non principaliter à ſe, ſed ratione inhabitantis divinitatis. Eſt itaque Chriſtus, hiſce non obſtantibus, *caput eccleſiæ* ſecundum utramque naturam.

Videtis quale caput eccleſia nacta ſit, non ſolum Deum, non nudum hominem; ſed Jeſum Chriſtum, Deum & hominem. Hinc multæ obſervationes.

Obſerv. 1. Ex eo quòd caput eccleſiæ Deus eſt, colligimus eccleſiam fore perpetuam, neque vel *ipſas portas inferni contra illam prævalituras*: nam *ſi Deus nobiſcum, quis contra nos?* Deo minor impar etiam fuiſſet eccleſiæ tutandæ: huic enim diabolus & totus penè mundus bellum inferunt perpetuum. In hoc itaque ſitum eccleſiæ ſolatium, quòd *major eſt Chriſtus, caput eccleſiæ, ad protegendum, quàm diabolus, hoſtis eccleſiæ, ad impugnandum*, Cypr. de exhor. martyr. cap.10.

Obſerv. 2. Si caput eccleſiæ Deus ſit, oportet membra eccleſiæ omni cum timore & reverentia capiti ſuo parere in omnibus. Eſt enim infinita obligatio quâ tenetur quævis creatura Deo ſuo obedire; ſed infinitam (ſi fieri poteſt) ſuperat, quâ tenetur eccleſia redempta & ſanctificata, ſuo Deo & myſtico ac vivifico capiti ſubjacere.

Obſerv. 3. Si caput eccleſiæ ſit Deus, tum Chriſti aſcenſus in cœlum non privavit eccleſiam capite ſuo: imò adeſt, & perpetuò aderit eccleſiæ ſuæ catholicæ per præſentiam & potentiam divinitatis, licèt oculis non adſit per præſentiam carnis. Hoc ipſe pollicitus eſt, Matth. 28. ult. *Vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi.* Explodendus itaque error pontificiorum de terreno capite; qui, ut olim Iſraelitæ ad Aaronem, *Fac nobis deos, qui nos præcedant, nam quid huic Moſi acciderit ignoramus*; ſic illi, faciamus nobis aſpectabile aliquod caput eccleſiæ, nam quid Chriſto factum ſit ignoramus. Jam verò & ex eo quòd caput noſtrum homo ſit, duo inferemus.

Obſerv. 1. Propter cognationem hanc naturæ neceſſe eſt ut nos intimè amet, ut noſtrarum miſeriarum ſenſum habeat acerrimum, ut ſit ad nos ſublevandos paratiſſimus. Hoc ipſe apoſtolus infert, ad Hebræos 2.17. *Debuit per omnia fratribus ſimilis fieri, ut miſericors eſſet, & fidelis pontifex in iis quæ apud Deum agenda forent, ad expiandum peccata populi. Nam ex eo quòd perpeſſus fuerit, poteſt & iis qui tentantur ſuccurrere.*

Obſerv. 2. Ex eo quòd caput noſtrum homo fuit, habemus hoc ſolatium, quòd diabolo adempta ſit omnis materia triumphandi de nobis. Ille vicit primum Adamum, caput & initium humani generis; at ſecundus Adamus caput eccleſiæ, illum vicit: imò in Chriſto nos vicimus, qui ſumus ejus membra, æquè ac in Adamo victi fuimus. Victoria capitis noſtri nos facit victores. Atque hæc de primo quæſito, ſcilicet ſecundum quam naturam Chriſtus ſit *caput eccleſiæ*.

Jam ſecundo in loco conſiderare oportet, quibus reſpectibus Chriſtus dicatur *caput*. Sed cùm caput hoc myſticum ità appelletur per metaphoram à capite naturali tranſumptam obſcura erit hæc appellatio, niſi intelligamus quibus in rebus ſita ſit hæc ſimilitudo inter Chriſtum & caput naturale, inter eccleſiam & corpus.

Prudenter philoſophus topic.6.cap.2. Ἡ μεταφορὰ ποιεῖ γνώριμον τὸ σημαινόμενον διὰ τὴν ὁμοιότητα, πάντες γὰρ οἱ μεταφέροντες κατά τινα ὁμοιότητα μεταφέρουσι. Perpendamus itaque hanc ſimilitudinem.

Caput naturale conſideratur in duplici habitudine ad ſua membra, diſcrepantiæ nimirum & convenientiæ: ſic etiam caput hoc myſticum, Aqu. quæſt. diſp. de gratia Chriſti, art. 1.

Caput diſtat & diſtinguitur à ſuis membris tripliciter.

1 Ratione eminentiæ vel dignitatis. Caput enim pleniùs & perfectiùs poſſidet omnes ſenſus, quàm membra capiti ſuppoſita: ſic Chriſtus caput myſticum, omnem gratiam ſpiritualem multò abundantiùs poſſidet, quàm omnes alii homines & angeli in unum conglobati. *Spiritus illi datus eſt non ad menſuram*, Joan.3.34.

2 Ratione gubernationis vel imperii. Caput enim dirigit & gubernat; membra diriguntur & gubernantur à capite in ſuis operationibus: ſic Chriſtus dominatur & imperat eccleſiæ; hæc nutui ejus paret, & illi ſe morigeram præbet. Sic docet apoſtolus Epheſ. 5.22. *Uxores propriis viris ſubjectæ eſtote, ut Domino; quoniam vir eſt caput uxoris, ut & Chriſtus eſt caput eccleſiæ. Sicut eccleſia ſubjecta eſt, &c.*

3 Ratione cauſalitatis vel influentiæ. Caput enim motum & ſenſum omnibus membris impertit & communicat: membra omni motu & ſenſu deſtituuntur, ſi à capite ſejungantur. Sic Chriſtus vitam ſpiritualem & motum gratiæ infundit membris ſuis, alioqui ſtupidis, mortuis, & ab omni motu ſpirituali deſtitutis. *Sine me nihil poteſtis facere:* at contrà, πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με χριστῷ. Phil.4.13.

Capitis igitur appellatio aptiſſimè convenit Chriſto, quoad illa omnia in quibus oportet caput à membris ſuis diſtare & diſtingui: jam & illa conſideremus in quibus cernitur capitis & membrorum convenientia; ea autem ſunt tria.

1 Caput naturale habet conformitatem naturæ cum reliquis membris: nam, ut rectè poeta, monſtroſum eſſet & ridiculum,

Humano capiti cervicem pictor equinam Jungere ſi velit---

ſic monſtroſum eſſet, ſi caput eccleſię non haberet naturę convenientiam cum eccleſia. Sed habet hanc conformitatem Chriſtus, ut oſtenditur ad Hebr.2. *Non aſſumpſit angelos, ſed ſemen Abrahæ. Quoniam pueri participes ſunt carnis & ſanguinis, ipſe quoque particeps factus eſt eorundem.*

2 Caput & membra habent convenientiam in ordinatione ad eundem finem, ſcilicet ad conſervationem & ſalutem totius perſonæ: ſic Chriſtus & membra Chriſti quæ ſunt una perſona, ordinantur ad unum finem conſequendum, ſcilicet ad æternam gloriam & beatitudinem: atque ad hujus finis conſecutionem, & caput & membra aſſiduè collaborant. Hæc eſt capitis cura, ut ſua membra perducat ad finem beatitudinis. Sic Chriſtus, Joan.17.12. *Quos dediſti mihi ego cuſtodivi, & nemo ex iis periit:* unde vocatur *Servator corporis ſui*, Epheſ.5.23. Hic eſt etiam ſcopus omnibus Chriſti membris propoſitus, ut aſſequantur hujus beatitudinis participationem unà cum capite ſuo. Nam quæ fuit Pauli, ea omnium fidelium mens & ſententia, *Unum ago, ea quæ à tergo ſunt, &c.* ad Philip.3.14.

3 Caput & membra corporis naturalis in eo conveniunt, quòd habeant inter ſe continuitatem, & quòd omnia actum ſuum & informationem habeant ab eadem anima. Sic caput hoc myſticum & omnia ejuſdem membra, habent continuitatem quandam inter ſe, & habent informationem ſuam ſpiritualem, & vivificationem ab eodem principio. Eſt enim inter Chriſtum & omnia Chriſti membra continuitas quędam ratione Spiritus ſancti, qui pleniſſimè reſidens in Chriſto capite, unus & idem numero ad omnia etiam ejus membra diffunditur, vivificans ea ſingula, & uniens univerſa. Sic clariſſimè apoſtolus Epheſ. 4. 16. *Totum corpus congruenter coagmentatum & compactum, per omnes ſuppeditatas commiſſuras, ex vi intus agente pro menſura uniuſcujuſque membri incrementum capit corpori conveniens, ad extructionem ſuiipſius per charitatem.*

Hęc ea ſunt in quibus convenit capiti cum membris; ex quibus liquet Chriſtum eſſe caput verum & vivum totius eccleſię, tum quoad illos reſpectus in quibus caput debet differre, tum quoad ipſos in quibus debet convenire cum ſuis membris.

Corporis eccleſiæ] Reſtat ut ultimo in loco inquiramus, qui & quales illi ſunt ex quibus hoc Chriſti corpus efficitur, quod hoc in loco *eccleſia* appellatur.

Eccleſiæ nomen ab evocando deductum eſt, eſt itaque evocatorum cœtus vel multitudo: hæc autem evocatio fit per miniſterium evangelii, aliáq; media quæ Deus deſtinavit ad eruendos homines ex ſtatu ignorantiæ & miſeriæ, ac perducendos ad ſtatum gloriæ. Hoc ſenſu eccleſiam dicimus quemlibet hominum cœtum Chriſti doctrinam ac religionem ſub legitimis paſtoribus profitentium. Tales fuere ſeptem illæ eccleſiæ ad quas mittit ſuam Apocalypſin Joannes. Talis Romana, Corinthiaca, Coloſſenſis, & omnes aliæ viſibiles, & certis locis circumſcriptæ eccleſiæ.

Hi cœtus vocantur eccleſiæ, & qui in illis vivunt ſunt membra illarum eccleſiarum, & reputanda ſunt ſecundum judicium charitatis pro membris ſanctæ catholicæ eccleſiæ, tum quòd ex parte Dei offeruntur illis ea media per quæ homines evocantur ad participationem vitæ æternæ, tum quòd ex parte illorum quoad externam actionem & profeſſionem recipiuntur & adhibentur hæc media ad ſalutem.

Hæc externa vocatio per gratiam evangelii oblatam, & externa ſuſceptio & profeſſio Chriſtianiſmi ſub legitimis paſtoribus, conſtituit eccleſiam externam & viſibilem; & profeſſores ejuſdem, membra eccleſiæ viſibilia.

Sed eſt & alia efficacior vocatio in aliquibus conjuncta huic externæ, nempe per gratiam inditam & impreſſam virtute Spiritus ſancti in cordibus vocatorum, quâ mediante non modò ſuſcipiunt externam profeſſionem Chriſtianiſmi, ſed internis fidei & Spiritus vinculis ipſi Chriſto conjunguntur: *Multi vocati, pauci electi*, inquit Servator. Hiſce poſitis, & omnium tam pontificiorum quàm noſtrorum ſententiis comprobatis, accedimus ad id quod habemus in manibus, & hac theſi noſtram ſententiam complectimur:

Eccleſia catholica, quæ corpus Chriſti dicitur, conſtat ex verè ſanctificatis, & Chriſto internâ conjunctione unitis: ità ut nullus improbus aut incredulus ſit membrum hujus corporis per ſolam externam profeſſionem fidei, & ſacramentorum communionem. Hanc theſin opponimus Bellarmino, qui lib.3. de eccleſ. militant. cap.2. audacter aſſerit, *Ut aliquis abſolutè dici poſſit pars veræ eccleſiæ, non requiritur ulla interna virtus, ſed tantùm externa profeſſio fidei, & ſacramentorum communio, & unio cum eccleſia Romana.* Hinc ponit manifeſtè impios, hypocritas occultos, infideles, inter vera membra corporis eccleſiæ catholicæ, modò permaneant in externa communione cum eccleſia Romana. Contrà; ex ipſo Bellarmino:

Qui habent ſe ad eccleſiam, ut mali humores ad corpus humanum, illi *Ratio* 1.
non ſunt vera membra eccleſiæ. Propoſitio hæc manifeſtæ veritatis eſt: nam omne totum appetit conſervationem membrorum ſuorum: ſed malos humores non conſervare ſtudet, ſed ejicere. At *qui carent fide, & virtutibus internis, ſunt in eccleſia tanquam mali humores in corpore humano*: Bellar. de eccleſ. milit. lib.3.cap.2.

Nihil eſt verè & formaliter illud, quod eſſe dicitur cum termino dimi- *Ratio* 2.

nuente, ut homo mortuus non eſt verè homo: urbs picta non eſt verè urbs; hoc pueris notum, qui dialecticam vel à limine ſalutârunt. Sed mali & infideles non ſunt *membra viva* corporis Chriſti, concedente Bellarmino, cap. 9. imò dicuntur expreſſè *membra mortua*, eodem capite: ubi etiam & illud addit, *Dico* (inquit) *epiſcopum malum & presbyterum malum eſſe membra mortua, & proinde non vera corporis Chriſti quantum attinet ad rationem membri, ut eſt pars quædam vivi corporis.* Animadvertite ſtuporem hujus diſputatoris. Quæſtio propoſita fuit ab initio, Utrùm mali & infideles propter externam communionem & profeſſionem fidei, ſint vera membra catholicæ eccleſiæ quę eſt corpus Chriſti. Suſcepit partem affirmativam defendendam Jeſuita; at jam cogitur fateri, non eſſe *viva membra* ſed *mortua: non eſſe vera quantum attinet ad rationem membri.* At quod nec vivum eſt, nec verum, nec habet rationem membri; quomodo tuebitur Bellarminus eſſe tamen membrum verum? Audite, *Non eſt verum membrum, quantum ad rationem membri. Eſt verum membrum quantum ad rationem inſtrumenti.* Ineptiæ! nam nihil poteſt intelligi negatâ ſuâ ratione formali. Neque ratio generis poteſt aliquid conſtituere in ſpecie.

Ratio 3. Quos ipſa eccleſia non agnoſceret pro membris aut partibus ſuis, ſi illos nôſſet quales eſſent, hos Chriſtus qui omnia novit non agnoſcit. Sed aſſerente Bellarmino cap.10. *Eccleſia ex intentione fideles tantùm colligit, & ſi nôſſet impios, & incredulos, eos aut nunquam admitteret, aut caſu admiſſos excluderet.* Quis igitur ſanus affirmaret, impios & incredulos eſſe vera membra Chriſti, & catholicæ eccleſiæ, quos Chriſtus abjudicat, quos eccleſia ſi tales nôſſet abjiceret?

Ratio 4. Eccleſia quę eſt corpus Chriſti nullum habet membrum, quod non recipit vitalem influxum à capite: nam (ut antè oſtendimus) idem Spiritus à capite diffunditur ad omnia membra: *Qui non habet Spiritum Chriſti, non eſt ejus*, Rom. 8. 11. Sed infideles & improbi non habent hunc vivificum gratiæ influxum à capite. Futile eſt quod cogitur reſpondere Bellarminus; Etſi non habeant internam unionem cum capite, nec gratię influxum, habere tamen externam unionem, quod ſufficit ut conſtituantur vera membra eccleſię, id eſt, corporis Chriſti. Vanum hoc effugium eſt, nam (ut rectè Thomas quęſt. diſp. de grat. Chriſt. art.7. ad 11.) *Chriſtus & membra ejus vera ſunt una perſona myſtica, unde opera Chriſti capitis ſunt aliquo modo membrorum:* ſed externa illa unio nec facit unam perſonam cum Chriſto, nec hominem participem facit obedientię & juſtitię Chriſti; ergò non facit membrum Chriſti.

Ratio 5. Idem eodem tempore non eſt membrum ſub Chriſto, & ſub diabolo: at improbi inter ſervos & filios diaboli recenſentur, Joan. 8. 38. & 44. ergò inter Chriſti membra non reputantur.

Plura argumenta coacervare, aut Bellarmini argumenta diluere non eſt in animo. Adjungam tantummodo expreſſa quædam Patrum & Scholaſticorum teſtimonia, ut indè percipere poſſitis novitios hoſce Jeſuitas, à veritate Scripturarum, ab authoritate Patrum, à doctrina veterum Scholaſticorum receſſiſſe.

Clemens Strom. 7. dicit, eccleſiam eſſe ἀθροισμὸν τῶν ἐκλεκτῶν: & paulò pòſt, *Una eſt vera eccleſia in cujus catalogum referuntur ii, qui ſunt juſti ſecundum propoſitum.*

Cyprianus de dupl. martyr. *Fruſtrà miſcetur cœtui ſanctorum in templo manufacto, ſi ſubmotus eſt ab univerſo corpore myſtico Chriſti:* loquitur de improbis.

Auguſti-

Auguſtinus de baptiſ. contra Donatiſt. lib.4. cap.2. *Ad eccleſiam non pertinent omnes qui ſunt intus, ſed qui ſunt in ea piè viventes.* Et cap. 4. *In corpore unicæ columbæ, nec hæretici, nec improbi numerantur.*

Ad Oroſium quæſt.52. *Sicut arca de lignis quadratis, ità eccleſia de ſanctis conſtruitur.*

Sed ad Scholaſticos veniamus, qui nobis etiam ſuffragantur in hac cauſa.

Gulielmus Altiſſiodorenſis lib. 3. *Sicut naturale corpus Chriſti conſtat ex puriſſimis membris; ità corpus Chriſti myſticum, quod eſt eccleſia, conſtat ex puriſſimis fidelibus: & ideo corpus Chriſti naturale eſt ſacramentum corporis myſtici.*

Hugo de Sancto Victore de ſacram. lib.2. part.2. cap.2. *Eccleſia ſancta corpus eſt Chriſti uno Spiritu vivificata, & unita fide unâ & ſanctificata: hujus corporis membra ſinguli quique fidelium exiſtunt. Omnes corpus unum propter Spiritum unum, & fidem unam.*

Hales; *Mali non ſunt de corpore eccleſiæ, quamvis ſunt de eccleſia:* parte 3. quæſt.12. memb.3. art.3.

Gerſon par.1. *Congregatio eccleſiæ Chriſto capiti conglutinatur per vinculum Spiritus ſancti, mediantibus qualitativis diſpoſitionibus, reddentibus in corpore hoc myſtico harmoniam vivificam.*

Sed ſatìs teſtium eſt; concludimus igitur hoc eccleſiæ corpus, cujus ipſe Chriſtus caput eſt, non conſtare ex membris aliquibus infidelibus & improbis, ſed ex ſolis piis & ſanctificatis, quos Deus eripuit ex poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum Filii ſui dilecti. Hinc diſcamus,

Non ſufficere ad ſalutem, eſſe membrum viſibile viſibilis alicujus eccleſię per externam fidei profeſſionem, niſi ſis membrum myſticum catholicæ eccleſiæ per veram fidem, & Spiritum in corde habitantem. *Quid facit in domo fidei perfidum pectus?* Cyprian.

Non oportere Chriſtianos invidere illis, qui præditi ſunt donis excellentioribus; quia ſunt membra ejuſdem corporis: quod igitur uni collatum eſt, id omnibus datum exiſtimare oportet, juxta illud Auguſtini, in pſal. 139. *Tolle invidiam, & tuum eſt quod habeo; tolle invidiam, & meum eſt quod habes.*

Cùm pii membra ſint ejuſdem corporis, oportet eos ad mutua ſervitia eſſe promptos; oportet aliorum bonis ac malis perinde affici, atq; ſuis. Sic apoſtolus 1. Cor. 12. 26. *Si patitur unum membrum, dolent omnia; ſi honore afficitur unum membrum, gaudent omnia.* Atque hæc de primo Chriſti titulo.

Principium & primogenitus ex mortuis] Variè leguntur, & exponuntur hæc vocabula. In Græco ità ſe habent, ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. Alii itaque exponunt, *Principium primogenitum ex mortuis*; alii ſupplent copulativam ϗ, *Principium & primogenitus ex mortuis:* ſic Beza. Athanaſius & poſt eum Calvinus interpretantur ſupplendo cauſalem, *Principium, quia primogenitus ex mortuis.* Chryſoſtomus legit, non ἀρχὴ, ut habetur in codicibus noſtris, ſed ἀπαρχὴ, *primitiæ & primogenitus, &c.*

Sed ad rei ſummam nihil intereſt; nam ſecundum omnes, hiſce titulis Chriſtum ornat apoſtolus, ut oſtendat illum non modò primum reſurrexiſſe, ſed eſſe eccleſiæ ſuæ, id eſt, membris ſuis omnibus *principium* & fontem ſalutis & gratiæ in hac vita, gloriæ & beatitudinis in futura.

Nam eccleſia habet duplicem ſtatum; gratiæ & ſpiritualis reſurrectionis in hac vita; gloriæ & beatæ reſurrectionis in altera: Chriſtum igitur utriuſque authorem hoc in loco declarat apoſtolus.

Duo

Duo itaque hîc explicanda ſunt; 1. Chriſtum ipſum fuiſſe primum in reſurrectione glorioſa. 2. Chriſtum ità primum fuiſſe, ut ſit cauſa nobis omnibus tum reſurrectionis ſpiritualis quâ reſurgimus à morte peccati, tum reſurrectionis corporalis quâ reſurgimus ad vitam gloriæ: fuit enim Chriſtus & primus in ordine reſurgendi quoad ſe, & principium quoad nos.

Quod ad primum; Chriſtus rectè dicitur *principium & primogenitus ex mortuis*; nam ille ſolus reſurrexit ut principium ſuę reſurrectionis, carnem ſuam ſuſcitans virtute divinitatis. Ille etiam ſolus reſurrexit ad vitam ſpiritualem & glorioſam, non denuo moriturus. Quòd ſuâ virtute non alienâ reſurrexit, clarum eſt. Joan.2.19. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*, Joan. 10.18.

Quamvìs igitur legimus & in veteri & in novo Teſtamento, aliquos reſurrexiſſe à mortuis ante Chriſtum, hoc non adimit Chriſto hoſce titulos: nemo enim reſurrexit ut principium ſuæ reſurrectionis, ſed omnes excitabantur virtute alienâ. Præterea, nemo illorum reſurrexit ad præſentem participationem gloriæ, ſed ad præſentem manifeſtationem gloriæ divinę. Verè enim Cypr. in lib. de reſurrectione Chriſti; *Reſurrexerunt* (inquit) *quidem ante Chriſtum, ſed in nomine & fide ejus, ſub Helia vivente in corpore unus, ſub Heliſeo vivo & mortuo duo; ſed ad mortem quam guſtaverant iterum redierunt: reſurrexit & Lazarus ad imperium Chriſti, & alii nonnulli; ſed hi omnes aliquo tempore beneficio vitæ uſi, iterum ad funera rediere.* At *Chriſtus excitatus ex mortuis nunquam poſtea moriebatur*, ut eſt Rom. 6.9.

Reſurrectio ergò paucorum præcedens Chriſti reſurrectionem, non impedit quò minus ille vocetur *principium & primogenitus ex mortuis*: cùm illi nec ſuâ virtute, nec ad perpetuam vitam reſurrexerint; Chriſtus & ſuâ, & ad perpetuam.

Jam veniamus ad ſecundam rationem propter quam appellatur *principium & primogenitus ex mortuis*: nimirum quia non modò, ut antè oſtenſum eſt, ſeipſum excitavit, ídque ad vitam immortalem: ſed quia eſt principium effectivum & cauſa reſurgendi omnibus ſuis membris; ſive reſurrectionem ad gratiam ſpectemus, à morte peccati; ſive reſurrectionem ad gloriam, à morte naturæ. Utramque conjungo, quia licèt Chriſtus nunquam reſurrexit à morte peccati (utpote qui nunquam fuit peccato ſubditus) tamen hæc unica Chriſti reſurrectio, cauſa eſt utriuſque in nobis: & ità ſunt conjunctæ inter ſe duæ hæ reſurrectiones, ut niſi quis virtute Chriſti reſurgat priùs à peccati morte, nunquam reſurrecturus ſit ad vitam gloriæ. Primò itaque oſtendamus Chriſtum reſurgentem eſſe cauſam reſurrectionis noſtræ ſpiritualis. Chriſtus eſt principium noſtræ reſurrectionis ſpiritualis, morte & reſurrectione ſuâ, Per modum cauſæ meritoriæ; nam meritus eſt ſuorum membrorum vivificationem hanc ſpiritualem: Per modum cauſæ efficientis; nam eâdem virtute quâ ſe excitavit à morte, & ſuos omnes excitat à morte peccati & regenerat ad novam vitam gratiæ. Sic apoſtolus Rom.6.11. *Exiſtimate vos ipſos mortuos eſſe peccato & vivere Deo, per Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum.* Denique, Per modum cauſæ exemplaris; nam Chriſti reſurrectio paſſim nobis proponitur ut typus & exemplar noſtræ ſpiritualis reſurrectionis: *Sicut excitatus eſt Chriſtus ex mortuis, ità & nos in novitate vitæ ambulemus*, Rom.6.4.

Si Chriſtus non eſſet *principium* in nobis hujus ſpiritualis reſurrectionis, nulla ſpes eſſet de beata & glorioſa reſurrectione, ut habetur Apoc. 20.6.

Beatus qui habet partem in reſurrectione prima, in his ſecunda mors non habet poteſtatem. Nam Spiritus regenerationis eſt arrha reſurrectionis beatæ, dans initium vitæ ſpiritualis & jus ad reſurrectionem illam quæ eſt ad vitam æternam. Unde pulcherrimè Tertullianus (in libro de reſurrectione) dicit, *Per regenerationem corpora noſtra huic reſurrectioni inaugurari.* Et Thom. in epiſt. ad Rom. *Corpora noſtra vivificabuntur ad gloriam propter dignitatem quam habuerunt ex eo quòd receptacula fuerunt Spiritus ſancti*, in illa verba cap.8.ver.11. *Si Spiritus ejus qui excitavit Jeſum à mortuis habitat in vobis, ipſe qui excitavit Chriſtum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora veſtra propter inhabitantem ipſius Spiritum in vobis.* Sic igitur apparet Chriſtum eſſe principium ac cauſam reſurrectionis noſtræ ſpiritualis per mortem ac reſurrectionem ſuam corporalem.

Jam quod attinet ad corporalem illam quam expectamus; hujus etiam eſt *principium* Chriſtus, ſecundum omnes illos modos quos tetigimus in reſurrectione ſpirituali. Per modum cauſæ meritoriæ: nam ſuâ paſſione & victoriâ promeruit ſuis glorioſam reſurrectionem: *Traditus eſt propter delicta, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram*; Rom.4.25. At *quos juſtificavit, glorificabit. Deglutiit mortem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur*, 1.Pet.3.22.

Per modum cauſæ efficientis. Ipſe enim divinâ ſuâ virtute omnes ſuos excitabit ad gloriam: Joan.5.28. *Veniet hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem Filii Dei, &c.* & 1.Cor.15.20. *Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium.* Cur primitiæ? Quia quemadmodum in lege, primitiarum oblatio cauſa erat cur reliqui fructus benedicerentur: ſic Chriſti reſurrectio cauſa eſt cur reliqua membra reſurgant. *Solvor morte meâ, Chriſti virtute reſurgo*; Prudentius in Apotheoſi.

Ultimò, per modum cauſæ exemplaris. Reſurrectio enim glorioſa Chriſti capitis, oſtendit nobis exemplum reſurrectionis & gloriæ noſtræ futurę: *Transformabit corpus noſtrum humile, ut conforme fiat corpori ſuo glorioſo*, Phil. 3.21. Manifeſtum igitur eſt Chriſtum meritiſſimò ornari hiſce titulis ab apoſtolo, nimirum *principii & primogeniti ex mortuis*, tum quia ipſe ſe ſuſcitavit ad vitam gloriæ, tum quia ſuos omnes ſuſcitat, tum à morte ſpirituali, tum à morte corporali.

Ex eo quòd Chriſtus dicitur *principium* eſſe nobis & vitæ gratuitæ & vi- *Obſerv.*
tæ glorioſæ, colligimus nec gratiæ participes eſſe in præſenti ſeculo, nec gloriæ in futuro, qui non uniuntur huic principio: unio autem hæc fit per fidem & Spiritum ſanctum: qui hiſce carent, carebunt & illis.

Cùm Chriſtus dicatur *primogenitus ex mortuis*, intelligimus mortem *Obſerv.*
non eſſe jam Chriſtianis metuendam; eſt enim nova quædam & glorioſa nativitas reſurrectionis mox illis expectanda. Ut enim Chriſtus reſurgens dicitur *primogenitus ex mortuis*, ſic nos omnes reſurgentes novam quandam genituram obtinebimus. *Regenuit nos in ſpem vivam per reſurrectionem Jeſu Chriſti ex mortuis, ad hæreditatem in cælis ſervatam*; 1. Pet. 1.3. *Mors non vitam rapit, ſed reformat*, ut ſcitè Prudentius. Hęc de ipſis titulis.

Ut in omnibus primas teneat] In eo jam verſatur apoſtolus, ut doceat titulos ſupradictos ad Chriſtum optimo jure pertinere. Hæc verba nonnulli referunt ad ea omnia, quæ præceſſerunt in deſcriptione Chriſti redemptoris: quaſi dixiſſet apoſtolus, Ille eſt *imago Dei, primogenitus omnis creaturæ, caput eccleſiæ, principium & primogenitus ex mortuis*, in hunc finem,

ut primatum teneat in omnibus; id eſt, ut innoteſcat toti mundo illum eſſe Dominum omnium creaturarum, & poſitum ſupra omnia quæ ſunt vel in cœlo vel in terra.

Alii referunt ad extremam hanc clauſulam, in qua Chriſtus prædicatur *primogenitus ex mortuis*; hoc ſenſu, non modò omnium quæ vivunt Chriſtus eſt creator & princeps, ſed eſt etiam ſuâ morte & reſurrectione *mortuorum primogenitus* & reſuſcitator: hoc unicum illi deerat; ergò ut in omnibus primas teneret, voluit mori, voluit reſurgere *primogenitus ex mortuis*.

Si aliquis alius mortem debellâſſet, & nos reſuſcitâſſet, tum Chriſtus non tenuiſſet primatum in omnibus: ille enim alius reſpectu mortuorum princeps fuiſſet.

Obſerv. Hîc obſervare oportet miram apoſtoli in rebus divinis ſapientiam, qui in morte Chriſti, quæ videbatur plena infirmitatis & ignominiæ, argumentum invenit ad amplificationem gloriæ & majeſtatis illius. Nam etſi hoc ipſum *mori*, ſi per ſe conſideretur, ſit infirmitatis indicium; tamen ſic *mori*, ut ſeipſum quis reſuſcitet, ut alios omnes virtute ſuæ mortis & reſurrectionis liberet à morte, id eſt, ut ſit *principium & primogenitus ex mortuis*, eſt maximè honorificum & glorioſum.

Vers. 19. *Quoniam in eo placuit omnem plenitudinem inhabitare.*

Adhuc pergit apoſtolus in confirmatione illorum titulorum, quos paulò antè Chriſto impertivit. In hoc autem verſiculo ſunt duæ rationes complicatæ & convolutæ, quas nos perſpicuitatis causâ ſejungemus. Prior ſumitur à cauſa efficiente vel ordinante; hoc modò: *Deo Patri* (nam hoc ſupplendum eſt) *complacuit*, ut Chriſtus eſſet *caput eccleſiæ, primogenitus ex mortuis, &c.* ergò optimo jure attribuimus illi hos titulos. Sic Petrus Actor.2.36. *Certò ſciat tota domus Iſrael, hunc eſſe factum à Deo Dominum & Chriſtum*: id eſt, Ipſe Deus Pater dedit eccleſiam Chriſto, & viciſſim dedit Chriſtum eccleſiæ, & illum conſtituit caput, ſervatorem illius, æternâ ſuâ ordinatione.

Sed quomodo conſtabat Paulo, aut nobis conſtare poterit de hoc Dei beneplacito? Ex teſtificatione ipſius Dei in verbo ſuo; nam Chriſto redemptori *teſtimonium perhibent Moſes & prophetæ: Si Moſi credidiſſetis, &c.* Ex tota Chriſti vita, ex morte & reſurrectione, in quibus omnibus eluxit illius divinitas, & innotuit toti mundo illum miſſum fuiſſe à Deo Patre, ad colligendam eccleſiam, & ad procurationem ſalutis humanæ.

Non abs re meminit apoſtolus beneplaciti divini cùm loquitur de Redemptore humani generis, & Capite eccleſiæ; quia hunc honorem nemo ſibi aſſumere potuit abſque voluntate & decreto divino: unde ipſe Deus per prophetas hoc ſuum beneplacitum revelavit, ut Eſa. 42.6. *Ego Dominus vocavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem Gentium.* Et ipſe Chriſtus ubique urget hoc Dei decretum, & hanc ſuam miſſionem à Deo Patre. Luc.4.18. *Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me evangelizare pauperibus, ſanare contritos, &c.* Eſa.61.1. Et Joan.4.34. *Meus cibus eſt ut faciam voluntatem ejus qui miſit me.* Duo hîc notanda:

1 Salutem & gratiam non alibi quærendam, quàm in quo complacuit Deo ut quæreretur. De ejus autem voluntate ex verbo revelato judicandum. In toto igitur ſalutis noſtræ negotio ſemper occurrere debet Chriſtianis mentibus hæc cogitatio, Quid Deo complacuit? ſi enim ab illius volun-

voluntate aberramus, fruſtra bonum aliquod expectamus. Verbi causâ; Cupio remiſſionem peccatorum, vel liberationem ab aliquo malo imminenti, vel gratiam quamcunque ſpiritualem; in dubio hæret animus, quid mihi faciendum ſit ut voti mei compos fiam. Jubent orthodoxi ut rectâ confugiam ad Chriſtum, & utar ipſius ſolius interceſſione apud Patrem. Jubent pontificii, ut confugiam ad beatam virginem, vel ad alios ſanctos. Quid hîc agendum? Quæras quid complacuit Deo Patri; illius voluntati pareas. Nos facilè oſtendimus, quòd complacuit Deo ut utamur interceſſione Chriſti capitis noſtri: at tota natio pontificiorum ex Scripturis nunquam evincent, quòd complacuit Deo ut per Chriſti matrem, vel ſanctos illum adeamus.

2 Cùm Deo complacuerit, ut Chriſtus eſſet redemptor noſter perfectus & abſolutus; manifeſtum eſt illos æternum Dei conſilium labefactare, qui nova media ſalutis invenerunt, de quibus dici non poteſt, quòd complacuit Deo, ut in illis remiſſionem peccatorum quæreremus. Huc referre poſſumus ſatisfactiones humanas, indulgentias papales, & quicquid admiſcetur in ſalutis negotio abſque ordinatione voluntatis divinæ. Hæc omnia (quantum in illis eſt) reſcindunt æternum Dei decretum de ſalute humana.

Omnem plenitudinem habitare] Hæc eſt illa altera ratio cur Chriſtus rectè vocetur *caput eccleſiæ*: ſumpta autem eſt à cauſa formali, hoc modo, Deus, cui complacuit ut Chriſtus eſſet *caput eccleſiæ*, non modò decreto illud ordinavit, ſed inſuper illum cumulavit omnibus donis quæ requiruntur ad conſtituendum idoneum *caput eccleſiæ*. Hic titulus ergò illi optimè convenit.

Per *plenitudinem* hoc in loco nonnulli intelligunt plenitudinem Deitatis, alii plenitudinem gratiæ habitualis. Certum eſt utramque plenitudinem in Chriſto habitare; & fortaſſe apoſtolus complecti voluit utramque: nam illud dicit proculdubio, eſſe in Chriſto quicquid requiritur ad conſtituendum perfectum redemptorem humani generis & *caput eccleſiæ*. Sed ad hæc munera obeunda, requiritur & plenitudo divinitatis, & plenitudo gratiæ habitualis. De Chriſti Deitate antè dictum eſt; de plenitudine gratiæ habitualis ſolummodo hæc tria breviter oſtendemus.

1. Quòd fuerit in Chriſto plenitudo hæc gratiæ.

2. Rationes afferemus, cur congruum fuerit plenitudinem gratiæ in Chriſto eſſe.

3. Oſtendemus hanc plenitudinem gratiæ fuiſſe ſolius Chriſti privilegium.

1 Quod ad primum; cùm dicimus in Chriſto homine fuiſſe plenitudinem gratiæ habitualis, non id volumus, hanc gratiam fuiſſe infinitam: nam cùm ſit creata qualitas, & inhæreat in mente Chriſti, quę etiam creatura eſt; infinita eſſe non poteſt. Sed per plenitudinem gratiæ intelligimus omnes perfectiones ad quas ratio gratiæ ſe extendit. Nam cùm in cæteris hominibus diviſio quędam gratiarum reperiatur, ità ut hic prędItus ſit aliquo dono gratiæ quo alter careat; in Chriſto omnia gratiæ dona concurrunt. Huc accedit, quòd cùm cęteri homines gratiam nacti ſint in gradu inferiore; Chriſtus non modò omnem gratiam poſſidet, ſed etiam illam habet in ſummo gradu. Unde nonnulli dicunt, Chriſti gratiam hanc habitualem & infuſam, infinitam aliquo ſenſu dici poſſe; ſcilicet quatenus non limitatur, vel quoad genera gratiarum, vel quoad gradum; ſed in ſe continet quicquid ad rationem gratiæ pertinet. Ac ſi quis dicat ſolis lucem eſſe infi-

infinitam, non ſecundum eſſentiam illius qualitatis, ſed ſecundum rationem lucis; quia quicquid pertinet ad rationem lucis invenitur in luce ſolari in ſummo gradu. Sed hæc impropria locutio eſt.

Hanc gratiæ plenitudinem in Chriſto Scripturę ubique prædicant. Joan. 3.34. *Spiritus datus eſt Chriſto non ad menſuram. In illo omnes theſauri*, Col.2.3. Quòd ſit in Chriſto omnis gratiæ plenitudo videtis.

2 Jam ſecundo in loco conſideremus, cur debuit eſſe in Chriſto hæc gratiæ plenitudo. Primò, eſt debitum *congruitatis* propter unionem animæ illius ad Verbum: æquum enim & congruum eſt, ut quantò aliquid ſit propinquius cauſæ influenti, tantò copioſiùs participet de influxu ipſius. Cùm igitur ipſe Deus ſit fons gratiæ, anima Chriſti Deo tam propinqua, non potuit non abundare gratiâ. Secundò, eſt debitum *neceſſitatis*, ex ſuppoſitione finis, propter habitudinem ipſius Chriſti ad genus humanum. Gratia enim illi conferenda fuit non tanquam privatæ perſonæ; ſed tanquam univerſali principio, à quo transfunderetur in reliquos homines. In principio autem omnia debent eſſe plena & unita. A Chriſto ad nos diffundi gratiam oſtendit evangeliſta, Joan.1.16. *Ex plenitudine ipſius omnes accepimus*. Et apoſt. ad Epheſ. 4.7. *Unicuique noſtrûm data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti.*

3 Reſtat ut ultimo in loco oſtendamus hanc plenitudinem gratiæ eſſe ſolius Chriſti propriam. Ad quod oſtendendum hoc unico argumento utemur. In ſanctis *viatoribus* non eſt plenitudo gratiæ: non enim ſtare poteſt cum tot reliquiis veteris hominis, quæ in illis reperiuntur; nam plenitudo gratiæ nullum peccato locum relinqueret. Sed nec in ipſis ſanctis *comprehenſoribus* eſt hæc plenitudo ſumma omnium gratiarum quæ eſt in Chriſto: nam ſi ſtella à ſtella differt luce & magnitudine, tum multò magìs differt à ſole. Habent omnes beati illam gratiæ & gloriæ menſuram, quam capere poteſt maximam mens uniuſcujuſque; ſed non habet illam capacitatem, vel gratiæ, vel gloriæ, mens cujuſvis puræ creaturæ, quam habet anima Chriſti. In illo ſolo plenitudo.

Object. Virgo Maria dicitur *plena gratiâ*, Luc.1.28. & Stephanus *plenus gratiâ & fortitudine*, Act.6.8. Gratiæ igitur plenitudo non eſt propria Chriſti.

Reſponſ. Duplex eſt plenitudo gratiæ: Altera conſideratur ex parte ipſius gratiæ, quando quis illam habet in maxima extentione quoad omnem ſpeciem gratiæ, & in maxima excellentia quoad gradum: hæc plenitudo ſolius eſt Chriſti. Altera conſideratur ex parte habentis gratiam, quando quis habet illam plenè & ſufficienter quoad ſuum ſtatum & conditionem: & ſic Mariæ, Stephano, & aliis gratiæ plenitudo poteſt competere: nam virgo Maria habuit gratiam plenam & ſufficientem pro illo ſtatu & conditione ad quam Deus illam elegerat. Et ſic breviter illa tria expedivimus quæ propoſuimus declaranda: quòd in Chriſto fuerit omnis plenitudo gratiæ; cur in Chriſto debuit habitare omnis plenitudo; & quòd in ſolo Chriſto reperitur hæc plenitudo.

Obſerv. 1. Obſervate hinc, Deum non ſolere alicui imponere officium, quin ſimul det illi ea omnia quæ ſunt neceſſaria ad illud obeundum: imponit Chriſto officium *capitis eccleſiæ*, ſed & communicat illi *plenitudinem* gratiæ. Qui igitur irruunt in ea officia quibus adminiſtrandis prorſus inepti ſunt, non illos Deus vocavit ad talia munera obeunda, ſed avaritia vel ambitio impulit.

Obſerv. 2. Ut quis *caput eccleſiæ* habeatur, gratiæ *plenitudinem* habeat neceſſe eſt: cui

cui deeſt hæc *plenitudo*, bene cum illo agitur ſi inter membra eccleſiæ cenſeatur; capitis nomen & honorem aſſumere ſibi non poteſt abſque ſumma ſuperbia vel ſtultitia, ut Gregorius oſtendit, epiſt.lib.1.epiſt.82.

Cùm *plenitudo* gratiæ ſit in ſolo Chriſto, ab illo ſolo expectandum ut *Obſerv. 3.*
rivuli ad nos deriventur: qui alibi gratiam quærunt, *duo mala faciunt; derelinquunt ſcaturiginem aquarum perennium, & effodiunt ſibi ciſternas fractas quæ non capiunt aquas*, Jerem. 2.13. Atque jam percurrimus deſcriptionem Chriſti redemptoris noſtri.

VERS. XX.

Et per eum reconciliare omnia ſibi, pace per ſanguinem crucis ejus factâ, per eum (inquam) ſive quæ in terra, ſive quæ in cœlis ſunt.

VErſatur adhuc apoſtolus in doctrina redemptionis explicanda: ipſum beneficium redemptionis breviter perſtrinxit verſibus 12, 13, 14. Ab illo 14 verſu hucuſque ipſum Redemptorem depinxit, & variis titulis ornavit. Jam in hoc verſu & duobus ſequentibus, redit denuo ad ipſum opus redemptionis; & modum illius, quem ſuprà breviter attigerat, fuſiùs exponit. Loquitur autem de opere redemptionis vel reconciliationis, primò generatim, quatenus ad omnes pertinet, in hoc verſu: deinde ſpeciatim, quatenus ipſos Coloſſenſes ſpectat, in duobus ſequentibus.

In verbis autem propoſitis multa ſunt obſervanda. 1. Quòd facta ſit reconciliatio. 2. Cujus decreto & authoritate facta ſit. 3. Cum quo facta ſit. 4. Per quem. 5. Quomodo. 6. Quorum.

Apoſtolus reconciliationis negotium peractum eſſe præſumit. Non 1
itaque in eo operam ponit, ut probet reconciliatum eſſe Deo humanum genus, ſed ut ipſum modum reconciliationis ante oculos ſtatuat. Reconciliare autem nihil aliud eſt quàm amicitiam offenſione aliquâ gravi diremptam reſarcire, & ſic inimicos in priſtinā concordiam reducere. Hîc autem in memoriam revocare oportet, omnes rationales creaturas fuiſſe Deo conjunctiſſimas ante lapſum, ſed per illam apoſtaſiam facta eſt quaſi avulſio creaturæ à Deo, & averſio Dei à creatura; adeò ut idem ille Deus qui hominem à ſe creatum dilexerit quaſi ſuum filium, hominem lapſum & corruptum oderit quaſi perduellem. Sed non obſtante hoc lapſu hominis, & hac peccati deteſtatione ex parte Dei, viſum eſt Deo reconciliare ſibi hominem lapſum.

Ex certa hac perſuaſione reconciliationis factę, ſuboritur nobis ma- *Solat.*
gnum ſolatium, in lucta illa ſpirituali conſcientiæ cum peccati horrore. Si enim cum Deo infenſo nobis agendum eſſet, quis vultum in cœlum ſuſtollere, quis de majeſtate divina cogitare poſſit abſque trepidatione, tot peccatis coopertus? Sed cùm in mentem venit, nobis negotium eſſe cum Deo propitio & reconciliato, magnâ fiduciâ thronum miſericordiæ adimus. Non enim, ut cum hoſtibus, ſummo jure nobiſcum aget; ſed, ut cum amicis & filiis acturus, oblivìſcetur peccatorum noſtrorum, recordabitur paternæ ſuæ miſericordiæ. Nimirum quia peracta eſt reconciliatio.

Secundo in loco inquirendum, *cujus decreto, conſilio, authoritate* ſuſce- 2
ptum & impletum ſit hoc reconciliationis opus. Breviter reſpondendum,

 id

id factum authoritate & decreto Dei Patris. Hoc colligitur ex cohærentia hujus verſiculi cum ſuperiore; *Complacuit ſcilicet Patri omnem plenitudinem in Chriſto habitare, & per eum reconciliare.* Hîc igitur ſubſtituere etiam oportet illud verbum εὐδόκησε, *complacuit Patri reconciliare, &c.*

Opus reconciliationis multis aliis in locis aſcribitur Deo Patri: ſed unicus ille inſtar omnium erit, 2. Cor. 5. 18. *Deus nos reconciliavit ſibi, Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi.* Quamvìs itaque (ut mox oſtendemus) negotium reconciliationis Chriſto attribuitur, ut proximo & immediato agenti; tamen Deo Patri, & per conſequens toti Trinitati illud oportet aſcribere, ut primariȩ cauſæ. Nam tota Trinitas, quæ prævidebat ab æterno lapſum humani generis, præordinavit hanc viam reconciliationis ineundȩ per Chriſtum, & Chriſto homini hanc voluntatem inſpiravit, ut pateretur pro redemptione humani generis. Sic dicitur Eſa. 42. 6. *Ego Jehova vocavi te in juſtitia, ut confirmem manum tuam, & cuſtodiam te, & tradam te in fœdus populi, &c.* Ubi propheta docet, ipſum Jehovam ordinâſſe, ac vocâſſe Chriſtum ad hoc opus reconciliationis, & illum corroborâſſe & ſuſtentâſſe in tota adminiſtratione ſalutis humanæ. Manifeſtum eſt igitur Deum primarium authorem fuiſſe hujus reconciliationis, eúmque ſuâ tantùm εὐδοκίᾳ & gratuito amore pertractum fuiſſe ad ineundum hoc conſilium de noſtra redemptione: εὐδόκησε, *complacuit illi*, inquit hoc loco apoſtolus: & Jerem. 31. 3. *In charitate perpetua dilexi te.* Et paſſim in Scripturis gratuitus hic Dei amor cauſa eſſe dicitur cur Pater in mundum Filium ſuum miſerit, ad procurationem ſalutis humanæ. Joan. 3. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret.* Et ad Epheſ. 2. 4. *Propter multam charitatem ſuam quâ dilexit nos, cùm per offenſas mortui eſſemus, vivificavit, &c.* Nam *amor eſt primum donum in quo omnia alia dantur*, ut rectè Altiſsiodorenſis lib. 1.

Dub. Sed hîc dubium occurrit de hoc æterno Dei amore. Quȩri enim poteſt, quid opus fuit reconciliatione, ſi Deus nos ab æterno amavit? Reconciliatio enim locum non habet inter amicos, ubi nullæ ſunt inimicitiæ.

Solut. Reſponſionem ex venerabili Beda adhibemus. Sic ille in 5^m ad Romanos; *Deus miro modo quando nos oderat diligebat; odit in unoquoque noſtrûm quod feceramus, amavit quod fecerat*: id eſt (ut loquuntur Scholaſtici) dilexit humanum genus, quantum ad naturam quam ipſe fecit; odit, quantum ad culpam quam homines contraxerunt. Amor igitur Dei erga naturam à ſe conditam illum movebat ad procurandam hanc reconciliationem: odium Dei erga peccatum, à ſe prohibitum, à nobis commiſſum, nos conſtituebat indigos reconciliationis. Rectè Thomas 3. quæſt. 49. artic. 4. *Non dicimur reconciliati, quaſi Deus de novo nos amare inciperet; nam æterno amore nos dilexit: ſed quia per hanc reconciliationem ſublata eſt omnis odii cauſa, tum per ablationem peccati, tum per recompenſationem acceptabilioris boni.*

Obſerv. Hinc diſcimus ſalutem noſtram non eſſe ſtipendium meritorum noſtrorum, ſed donum Dei gratuitum. Nam primum hoc decretum de redemptione humana fluxit ab εὐδοκίᾳ divinâ, & ab æterno ejus amore, quo nos lapſos & in peccatis demerſos ultro ſanavit, & ſibi reconciliavit. Juxta illud Ambroſii in Epheſ. 2. *Deus ad ſalutem nos vocavit errantes, & verum iter non quærentes.* Et Pauli ad Titum 2. 11. *Apparuit gratia Dei & Salvatoris noſtri omnibus hominibus.* Ἐπεφάνη ἡ χάρις. Quaſi ſubitò & improviſò nobis illuxit nil tale quærentibus, aut ſperantibus.

3 Progrediamur, & *cui* ſumus reconciliati tertio in loco videamus.

Sibi]

Sibi] inquit apoſtolus; id eſt, Deo Patri, & per conſequens toti Trinitati. Sic multis in locis. Ad Roman. 5. 10. *Cùm inimici eſſemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filii ejus.* Et 2. Cor. 5. 19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians.* Cui? *Sibi.* Nomine *Dei* Deum Patrem in hiſce locis intelligendum eſſe apparet propter correlativum *Filii* quod ſubjungitur.

Sed hîc cavendum eſt, nè ſic Deo Patri nos reconciliatos putemus, ut Filio etiam, & Spiritui ſancto nos reconciliatos denegemus; nam cùm omne peccatum in divinam majeſtatem committatur, neceſſe eſt tres perſonas quȩ eandem eſſentiam divinitatis habent, & ſimul offendi in commiſſione peccati, & ſimul placari in expiatione & remiſſione ejuſdem.

Quòd verò Patri nos reconciliatos dicere ſolet Scriptura, potiùs quàm Filio aut Spiritui ſancto, duæ rationes aſſignantur à Zanchio, de tribus Elohim.

Prima, quia Pater fons eſt totius divinitatis & omnium divinorum conſiliorum & operationum. Qua de cauſa fit etiam, ut ſit primus ordine in quem à nobis peccatum eſt, ac primus ordine cui reconciliamur. Scriptura igitur, ut indicet fontem unde fluxit reconciliatio, & in quem primò eſt peccatum, ſolita eſt dicere nos reconciliatos eſſe Patri, potiùs quàm Filio, aut Spiritui ſancto.

Altera ratio eſt, quia Scriptura vult indicare propria uniuſcujuſque perſonæ officia. Etſi enim opera Trinitatis ad extrà ſunt indiviſa, tamen quȩdam ſingulis perſonis appropriantur. Patris igitur tanquam fontis unde fluit gratia proprium eſt, nos recipere in gratiam; atque hinc Scripturæ ſolent dicere nos eſſe *Patri reconciliatos.* Filii tanquam mediatoris proprium eſt intercedere, & λύτρον reconciliationis perſolvere: hinc dicunt nos *per Filium reconciliatos.* Spiritus proprium eſt, hujus reconciliationis fiduciam in cordibus noſtris obſignare. Reconciliati igitur Patri, reconciliamur etiam Filio & Spiritui ſancto, quatenus ſunt in tribus perſonis unus Deus.

Sed hîc objicitur; Si Chriſtus nos reconciliat toti Trinitati, tum ſibi nos reconciliat; at nemo dicitur mediator reſpectu ſuiipſius, ſed alterius. *Object.*

In Filio duplex ſpectatur ratio; una eſſentiæ naturæq; divinæ, ſecundum quam & ipſe offenſus eſt; altera œconomiæ, ſecundum quam hæc perſona, quamvìs offenſa, carnem ſuſcipere voluit, & reconciliatrix eſſe inter Deum & homines officio voluntario. Idem igitur Chriſtus accepit ſacrificium reconciliationis, ut Deus offenſus in natura: idem obtulit, ut Mediator Deus homo in œconomia, ſeu voluntariâ diſpenſatione gratiæ. Junius. *Solut.*

Cui ſumus reconciliati jam tenetis, toti videlicet Trinitati; *per quem* facta ſit hæc reconciliatio quarto in loco inquiramus. *Per eum* inquit apoſtolus; id eſt, per eum quem antea dixit eſſe *imaginem Dei, primogenitum omnis creaturæ, caput eccleſiæ, omni gratiarum plenitudine dotatum*; per Chriſtum Jeſum, Dei Filium incarnatum. *Non eſt aliud nomen ſub cœlo in quo ſalus ſperari poteſt*, Act. 4. 12. Nulla creatura aut potuit aut debuit nos Deo reconciliare; non angelus, non purus homo, ſed Chriſtus Θεάνθρωπος Dei Filius. Non angelus, quia ratio juſtitiæ divinæ poſcebat, ut ſatisfactio daretur per eandem naturam quæ peccârat, & erat liberanda. Neque etiam conveniebat, ut homo ſalutem ſuam & redemptionem alii acceptam ferret, quàm creationem. Bernardus rationem attulit, de paſſione Dom. cap. 46. *Quia plùs nos ad charitatem excitat redemptio quàm creatio.* Si ergò per alium quàm per eum per quem ſumus formati redempti fuiſſemus, plùs illum diligeremus 4

remus

id factum authoritate & decreto Dei Patris. Hoc colligitur ex cohærentia hujus verſiculi cum ſuperiore; *Complacuit ſcilicet Patri omnem plenitudinem in Chriſto habitare, & per eum reconciliare.* Hîc igitur ſubſtituere etiam oportet illud verbum εὐδόκησε, *complacuit Patri reconciliare, &c.*

Opus reconciliationis multis aliis in locis aſcribitur Deo Patri: ſed unicus ille inſtar omnium erit, 2.Cor.5.18. *Deus nos reconciliavit ſibi, Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi.* Quamvìs itaque (ut mox oſtendemus) negotium reconciliationis Chriſto attribuitur, ut proximo & immediato agenti; tamen Deo Patri, & per conſequens toti Trinitati illud oportet aſcribere, ut primarię cauſæ. Nam tota Trinitas, quæ prævidebat ab æterno lapſum humani generis, præordinavit hanc viam reconciliationis ineundę per Chriſtum, & Chriſto homini hanc voluntatem inſpiravit, ut pateretur pro redemptione humani generis. Sic dicitur Eſa. 42.6. *Ego Jehova vocavi te in juſtitia, ut confirmem manum tuam, & cuſtodiam te, & tradam te in fœdus populi, &c.* Ubi propheta docet, ipſum Jehovam ordinâſſe, ac vocâſſe Chriſtum ad hoc opus reconciliationis, & illum corroborâſſe & ſuſtentâſſe in tota adminiſtratione ſalutis humanæ. Manifeſtum eſt igitur Deum primarium authorem fuiſſe hujus reconciliationis, eúmque ſuâ tantùm εὐδοκίᾳ & gratuito amore pertractum fuiſſe ad ineundum hoc conſilium de noſtra redemptione: εὐδόκησε, *complacuit illi*, inquit hoc loco apoſtolus: & Jerem. 31.3. *In charitate perpetua dilexi te.* Et paſſim in Scripturis gratuitus hic Dei amor cauſa eſſe dicitur cur Pater in mundum Filium ſuum miſerit, ad procurationem ſalutis humanæ. Joan. 3. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret.* Et ad Epheſ. 2.4. *Propter multam charitatem ſuam quâ dilexit nos, cùm per offenſas mortui eſſemus, vivificavit, &c.* Nam *amor eſt primum donum in quo omnia alia dantur*, ut rectè Altiſſiodorenſis lib. 1.

Dub. Sed hîc dubium occurrit de hoc æterno Dei amore. Quęri enim poteſt, quid opus fuit reconciliatione, ſi Deus nos ab æterno amavit? Reconciliatio enim locum non habet inter amicos, ubi nullæ ſunt inimicitiæ.

Solut. Reſponſionem ex venerabili Beda adhibemus. Sic ille in 5m ad Romanos; *Deus miro modo quando nos oderat diligebat; odit in unoquoque noſtrûm quod feceramus, amavit quod fecerat:* id eſt (ut loquuntur Scholaſtici) dilexit humanum genus, quantum ad naturam quam ipſe fecit; odit, quantum ad culpam quam homines contraxerunt. Amor igitur Dei erga naturam à ſe conditam illum movebat ad procurandam hanc reconciliationem: odium Dei erga peccatum, à ſe prohibitum, à nobis commiſſum, nos conſtituebat indigos reconciliationis. Rectè Thomas 3. quæſt. 49. artic. 4. *Non dicimur reconciliati, quaſi Deus de novo nos amare inciperet; nam æterno amore nos dilexit: ſed quia per hanc reconciliationem ſublata eſt omnis odii cauſa, tum per ablationem peccati, tum per recompenſationem acceptabilioris boni.*

Obſerv. Hinc diſcimus ſalutem noſtram non eſſe ſtipendium meritorum noſtrorum, ſed donum Dei gratuitum. Nam primum hoc decretum de redemptione humana fluxit ab εὐδοκίᾳ divinâ, & ab æterno ejus amore, quo nos lapſos & in peccatis demerſos ultro ſanavit, & ſibi reconciliavit. Juxta illud Ambroſii in Epheſ.2. *Deus ad ſalutem nos vocavit errantes, & verum iter non quærentes.* Et Pauli ad Titum 2.11. *Apparuit gratia Dei & Salvatoris noſtri omnibus hominibus.* Ἐπεφάνη ἡ χάρις. Quaſi ſubitò & improviſò nobis illuxit nil tale quærentibus, aut ſperantibus.

3 Progrediamur, & *cui* ſumus reconciliati tertio in loco videamus.

ſibi]

Sibi] inquit apoſtolus; id eſt, Deo Patri, & per conſequens toti Trinitati. Sic multis in locis. Ad Roman. 5.10. *Cùm inimici eſſemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filii ejus.* Et 2.Cor.5.19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians.* Cui? *Sibi.* Nomine *Dei* Deum Patrem in hiſce locis intelligendum eſſe apparet propter correlativum *Filii* quod ſubjungitur.

Sed hîc cavendum eſt, nè ſic Deo Patri nos reconciliatos putemus, ut Filio etiam, & Spiritui ſancto nos reconciliatos denegemus; nam cùm omne peccatum in divinam majeſtatem committatur, neceſſe eſt tres perſonas quę eandem eſſentiam divinitatis habent, & ſimul offendi in commiſſione peccati, & ſimul placari in expiatione & remiſſione ejuſdem.

Quòd verò Patri nos reconciliatos dicere ſolet Scriptura, potiùs quàm Filio aut Spiritui ſancto, duæ rationes aſſignantur à Zanchio, de tribus Elohim.

Prima, quia Pater fons eſt totius divinitatis & omnium divinorum conſiliorum & operationum. Qua de cauſa fit etiam, ut ſit primus ordine in quem à nobis peccatum eſt, ac primus ordine cui reconciliamur. Scriptura igitur, ut indicet fontem unde fluxit reconciliatio, & in quem primò eſt peccatum, ſolita eſt dicere nos reconciliatos eſſe Patri, potiùs quàm Filio, aut Spiritui ſancto.

Altera ratio eſt, quia Scriptura vult indicare propria uniuſcujuſque perſonæ officia. Etſi enim opera Trinitatis ad extrà ſunt indiviſa, tamen quędam ſingulis perſonis appropriantur. Patris igitur tanquam fontis unde fluit gratia proprium eſt, nos recipere in gratiam; atque hinc Scripturæ ſolent dicere nos eſſe *Patri reconciliatos.* Filii tanquam mediatoris proprium eſt intercedere, & λύτρον reconciliationis perſolvere: hinc dicunt nos *per Filium reconciliatos.* Spiritus proprium eſt, hujus reconciliationis fiduciam in cordibus noſtris obſignare. Reconciliati igitur Patri, reconciliamur etiam Filio & Spiritui ſancto, quatenus ſunt in tribus perſonis unus Deus.

Sed hîc objicitur; Si Chriſtus nos reconciliat toti Trinitati, tum ſibi nos reconciliat; at nemo dicitur mediator reſpectu ſuiipſius, ſed alterius. *Object.*

In Filio duplex ſpectatur ratio; una eſſentiæ naturæq; divinæ, ſecundum quam & ipſe offenſus eſt; altera œconomiæ, ſecundum quam hæc perſona, quamvìs offenſa, carnem ſuſcipere voluit, & reconciliatrix eſſe inter Deum & homines officio voluntario. Idem igitur Chriſtus accepit ſacrificium reconciliationis, ut Deus offenſus in natura: idem obtulit, ut Mediator Deus homo in œconomia, ſeu voluntariâ diſpenſatione gratiæ. Junius. *Solut.*

Cui ſumus reconciliati jam tenetis, toti videlicet Trinitati; *per quem* 4
facta ſit hæc reconciliatio quarto in loco inquiramus. *Per eum* inquit apoſtolus; id eſt, per eum quem antea dixit eſſe *imaginem Dei, primogenitum omnis creaturæ, caput eccleſiæ, omni gratiarum plenitudine dotatum;* per Chriſtum Jeſum, Dei Filium incarnatum. *Non eſt aliud nomen ſub cœlo in quo ſalus ſperari poteſt*, Act.4.12. Nulla creatura aut potuit aut debuit nos Deo reconciliare; non angelus, non purus homo, ſed Chriſtus Θεάνθρωπος Dei Filius. Non angelus, quia ratio juſtitiæ divinæ poſcebat, ut ſatisfactio daretur per eandem naturam quæ peccârat, & erat liberanda. Neque etiam conveniebat, ut homo ſalutem ſuam & redemptionem alii acceptam ferret, quàm creationem. Bernardus rationem attulit, de paſſione Dom. cap. 46. *Quia plùs nos ad charitatem excitat redemptio quàm creatio.* Si ergò per alium quàm per eum per quem ſumus formati redempti fuiſſemus, plùs illum diligeremus

remus quàm Creatorem. Ad extremum addo, nec potuiſſe angelum hoc opus perficere. Debet enim angelus Deo pro ſe, quicquid habet & poteſt; nihil igitur illi ſupereſt, quod impendat pro homine liberando.

Si angelus hoc opus reconciliationis efficere non potuit, multò minùs merus homo, peccati reus, & iræ divinæ obnoxius. *Omnes enim ſumus naturâ filii iræ*, ut inquit apoſtolus. Imò, ſi ponamus aliquem hominem peccati prorſus expertem, tamen non erit idoneus redemptor & reconciliator humani generis. Redemptio enim & reconciliatio humani generis requirit mediatorem, cujus obedientia ſit meriti infiniti, cujus humilitas tantum placeat Deo, quantum diſplicuit ſuperbia primi parentis. At nudi hominis quantumvìs innocentis obedientia debita eſt, & obſtricta Deo; finita eſt, & proportionem non habet ad ſolutionem & expiationem offenſæ infinitæ.

Solus igitur Chriſtus Θεάνθρωπος potuit, & debuit nos reconciliare Patri. Potuit ſolus reſpectu naturæ divinæ; debuit reſpectu humanę; quam in eum finem aſſumpſit, ut hominem liberaret, & ad Deum reduceret. Unde eccleſia dicitur *acquiſita ſanguine Dei*, Actor.20.28.

Doctr. Hinc colligimus, ſolum Chriſtum eſſe vinculum noſtræ conjunctionis cum Deo, ità ut extra ipſum miſerrimi ſimus; quia Deo nondum reconciliati.

Refut. Hinc etiam illorum errorem refutamus, qui quærunt reconciliationem cum Deo, ſive operâ & interceſſione, ſive meritis angelorum vel ſanctorum. Nam cùm Chriſtus dicatur *reconciliator noſter*; hic titulus, quemadmodum omnes ſuperiores, intelligendus eſt cum excluſione & antitheſi: quaſi dixiſſet apoſtolus, Hic, & nemo pręter hunc eſt *caput eccleſiæ*; hic, & nemo præter hunc pręditus eſt *plenitudine gratiæ*; hic, & nemo pręter hunc, officium *reconciliationis* ſibi delegatum habet à Deo Patre. Per hunc, & per hunc ſolum *placuit Deo reconciliare ſibi omnia*.

5 Jam conſideremus *quomodo* Chriſtus nos reconciliavit Patri; *Pace per ſanguinem crucis ejus factâ*, inquit apoſtolus; id eſt, per ſanguinem in cruce effuſum, vel per mortem illam acerbam & ſanguinolentam quam in cruce pertulit. Sunt itaque hîc duo diſcutienda: cur pacem & reconciliationem Deus fieri voluit per ſanguinem & mortem Filii; cur per mortem crucis.

Quod attinet ad ipſam mortem Chriſti per ſe conſideratam, non defuit Deo alius modus poſſibilis redimendi humanum genus: ſed nullus fuit hoc convenientior, ut ſcribit Auguſtinus de Trin. lib 13. cap.10. Fuit hic modus convenientiſſimus quoad Deum, quia quadrabat tum juſtitiæ, tum miſericordię divinæ. Juſtitiam Deus oſtendit exigendo plenam ſatisfactionem, mortem perſonæ infinitæ pro reatu infinito; miſericordiam, exigendo illam non à nobis miſeris qui non eramus ſolvendo, ſed à Chriſto qui potuit ſolvere.

Sed cùm dicimus alium modum reconciliationis fuiſſe poſſibilem, intelligi volumus de poſſibilitate abſoluta quoad rei ipſius naturam. Si enim Deo viſum fuiſſet, potuiſſet homini omnia ſua delicta condonare nullo λύτρῳ accepto; vel potuiſſet minimâ Chriſti paſſione contentus eſſe, quamvìs ſeſe morti non ſubjeciſſet: ſed ſi æternum Dei decretum ſpectemus de liberando humano genere per mortem Filii, tum ex hac hypotheſi divinæ præordinationis, neceſſaria fuit mors Chriſti ad redemptionem humanam: nam impoſſibile eſt vel ut fallatur divina præſcientia, vel ut mutentur di-

vina decreta. Hinc illa Chriſti oratio ad Patrem; *Pater, ſi non poteſt hic calix tranſire niſi bibam illum, fiat voluntas tua*, Mat.26.42. Eventus oſtendit non potuiſſe: non quia fuit abſolutè impoſſibile, ſed quia Deus ab æterno decreverat, ut beneficium noſtræ redemptionis naſceretur ex paſſione & morte Chriſti; quod decretum abrogari fuit impoſsibile.

Sed etiam quoad nos, rationes multas theologi afferre ſolent ad demonſtrandum hunc modum redimendi humanum genus per mortem Chriſti fuiſſe convenientiſsimum. Illud autem inprimis fundamenti loco ſubſternunt, quòd tantò aliquis modus aptior & accommodatior eſt ad conſequendum aliquem finem, quantò per ipſum plura concurrunt fini expedientia. Hoc poſito, facile eſt oſtendere quòd in hoc modo redemptionis per mortem Chriſti, multa concurrunt, quæ valde expediunt ad promovendam ſalutem noſtram.

Per hanc mortem Chriſti homo clariſsimè videt infinitum Dei amorem 1
erga ſe, & ſic inflammatur ad Deum redamandum, quo nihil ad humanam ſalutem conducibilius. Sic apoſtolus Rom. 5.8. *Commendavit ſuam charitatem nobis Deus, quoniam cùm inimici eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt.* Jam verò conſpecto hoc Dei amore, ingratus & inhumanus eſt, qui nolit amorem rependere.

Per hanc mortem Chriſti valde excitamur, & ad cautelam, & ad de- 2
teſtationem peccati. Mortiferum enim ſit neceſſe eſt, quod aliter ſanari non potuit quàm morte Chriſti. Quis igitur ſeriò cogitans peccata ſua non fuiſſe aliter expiata quàm ſanguine ipſius Filii Dei, non perhorreſcet indies peccando hunc pretioſiſsimum ſanguinem quaſi *conculcare?* ut loquitur apoſtolus ad Hebræos 10.29.

Per hanc mortem Chriſti exemplum nobis proponitur juſtitię, humi- 3
litatis, obedientiæ, patientiæ, omnium denique virtutum. Juvat enim pios pati juſtitiæ causâ, cùm ducem & authorem ſalutis ſuæ Chriſtum Jeſum ipſam mortem ſubiiſſe perpendunt. Ut enim militi honorificum eſt, bibere ex illo calice quem imperator ſuus ante delibavit: ſic Chriſtianis ex calice afflictionum guſtare, quem ipſe Chriſtus nobis propinavit. Erat itaq; hic modus convenientiſsimus, quia maximè excitat ad amorem Dei, ad deteſtationem peccati, ad πρᾶξιν pietatis.

Sed jam reſtat ut expediamus cur hanc ignominioſam crucis mortem perpeti voluit: nam & hoc in loco & alibi paſsim hoc urgetur ab apoſtolo; ut ad Philip. 2.8. *Factus eſt obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.* Hoc genus non modò facit ad exaggerandum illius ſupplicium; ſed etiam ad confirmandam fidem noſtram.

Hoc genus mortis oſtendit Chriſtum ſuſcepiſſe in ſe maledictionem 1
nobis debitam, & nos ab eadem liberâſſe: ideo enim Deus mortem crucis maledictam pronunciaverat, quia decreverat ut nos liberaret probroſum hoc mortis genus Filio infligere, Deut.21.23. Huc ſpectant apoſtoli verba ad Gal.3.13. *Chriſtus nos redemit ab execratione legis, pro nobis factus execratio. Scriptum eſt enim, Execrabilis quiſquis in ligno pendet.*

Quia hoc genus mortis plurimis figuris & typis reſpondebat. Sacrifi- 2
cia enim quę prępfigurabant Chriſtum, lignis imponebantur, & antequam comburerentur levabantur in altum. Æneus ſerpens palo ſuſpenſus, ipſo Chriſto interprete, adumbrabat ſuam crucifixionem. *Sicut Moſes extulit ſerpentem in deſerto: ità tolli oportet Filium hominis*, Joan.3.14. *Ego ſi exaltatus fuero è terra, omnes ad me traham*, Joan.12.32.

3 Ut pii indè intelligerent nullum genus mortis, juſtitiæ causâ morientibus turpe eſſe, aut formidandum. Nam multi qui ipſam mortem non valde pertimeſcunt; mortem tamen cum dedecore & ignominia conjunctam averſantur: ſed Chriſti crux ſuos armat contra hunc metum; quod in martyribus apparuit, qui tetram quantumvìs mortem non refugerunt.

Hiſce rationibus alias ex Scholaſticis annectere poſſumus, quas tantùm nominabimus, quia partim videntur leviculæ, partim nimis curioſæ.

Quia in fructu ligni vetiti peccavit Adamus, ergò in ligno crucis pœnas voluit ſuſtinere ſecundus hic Adamus.

Quia per hoc quòd in alto moritur, videtur nobis aſcenſum parare in cœlum.

Quia in cruce expanſus, totum mundum ad ſalutem in ſe reconditam vocare videtur.

Quia non modò terram ſanguine ſuo decurrente, ſed aera corpore in aere pendente mundare voluit. Hæc & plura apud Thomam, part.3. quæſt.46.artic.4.

Omnia ſive quæ in terra, ſive quæ in cœlis ſunt] In hoc opere reconciliationis, illud ultimo in loco conſiderandum, *quàm latè pateat* hoc beneficium, *quò ſe extendat* ejus virtus & efficacia. *Complacuit*, inquit apoſtolus, *per eum reconciliare omnia, ſive quæ in terra, ſive quæ in cœlis.*

Locus hic explicatu valde difficilis eſt; torquet igitur interpretes, & viciſſim ab illis torquetur. Illud inprimis ponendum, loqui apoſtolum de efficacia reconciliationis factæ per ſanguinem Chriſti, quatenus conſideratur in ſe & in proprio ſuo valore hoc λύτρον, quatenus etiam ejus beneficium offertur omnibus ex parte Dei in prædicatione evangelii: nam de actuali reconciliatione quoad perſonas particulares intelligi non poteſt; multi enim non reconciliantur Deo per ſanguinem Chriſti, propter defectum applicationis.

Sed adhuc reſtat ſcrupulus ratione bimembris illius diſtributionis à locis ſumptæ: dicit Deum voluiſſe *omnia* per Chriſtum ſibi reconciliare; dein hac utitur partitione, *ſive quæ in terra, ſive quæ in cœlis.* Quæritur, quomodo reconciliatio ad cœleſtia pertinet? nam ubi nullum peccatum eſt, ubi nullum diſſidium, non opus eſt reconciliatione.

Chryſoſtomus exponit hunc locum de angelis, quos dicit hoſtes fuiſſe noſtros ratione lapſus & rebellionis humanæ in Deum Dominum illorum: factos verò eſſe nobis amicos & benevolos poſtquam ſumus per Chriſtum Deo reconciliati. Et hoc ſenſu vult Chriſtum reconciliâſſe quæ in *terra* ſunt, & quæ in *cœlis*. Sed hæc interpretatio non tollit difficultatem: quamvìs enim verum ſit, angelos nobis fieri magìs benevolos ex quo ſumus redempti per Chriſtum; tamen non id dicit hoc in loco apoſtolus, ſed apertè loquitur de reconciliatione terreſtrium & cœleſtium quæ fit Deo, non quæ ſit inter ſe. *Complacuit ſibi reconciliare, &c.*

Alii per *omnia ea quæ in cœlis*, intelligunt omnes fideles qui mortui erant ante Chriſti paſſionem; per *ea quæ in terris*, fideles reliquos univerſos. Sed non eſt veriſimile, ad ſolos homines ſpectâſſe apoſtolum; dixiſſet enim εἴτε τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς & πάντας non πάντα.

Videtur igitur apoſtolus hac diſtributione complecti voluiſſe res diverſas, homines & angelos: imò totam fabricam machinæ cœleſtis & terreſtris, quæ ſuo modo omnia participant in hoc beneficio redemptionis; juxta illud ejuſdem apoſtoli ad Epheſ.1.10. ubi dicit, *Deum propoſuiſſe in plenitudine*

plenitudine temporis ἀνακεφαλαιώσασθαι, recolligere vel inſtaurare omnia in Chriſto, tum quæ in cœlis ſunt, tum quæ in terra.

Cùm igitur apoſtolus dicit Deo complacuiſſe *omnia, tam in cœlo, quàm in terra, reconciliare ſibi per ſanguinem Chriſti*, dicimus hanc reconciliationem propriè ſumptam ſpectare ſolos homines. Nam cùm *reconciliare* ſit amicitiam offenſione diremptam reſarcire, nos ſoli ex inimicis reſtituti ſumus in gratiam & favorem Dei, quem peccando amiſimus. Si pro efficaci reconciliatione, ſolos electos, qui univerſitatem quandam conſtituunt, ut Ambroſ. de voc. gen. 1. 3. *In electis ſpecialis quædam cenſetur univerſitas.* Sed, ſi ſumamus analogicè, poteſt extendi ad ipſos angelos beatos, & ad totam creaturam.

Ad angelos; quatenus propter Chriſtum confirmantur in gratia, & ſtabiliuntur in favore divino, ità ut jam planè impoſſibile ſit inimicitias ullas intervenire inter illos & Deum. Angelis igitur idem eſt ſtabilitio in gratia divina per Chriſtum, quod hominibus reconciliatio per eundem Chriſtum.

Neque dubitare poſſumus angelos ipſos indigere gratiâ Chriſti redemptoris, gratiâ inquam *confirmante* & *elevante*, licèt non gratiâ propriè *reconciliante*. Nam cùm creaturæ ſint, ſuâ naturâ extra periculum lapſus eſſe non potuerunt. Huc adde, quòd unio illa beatifica & glorioſa, quam habent beati angeli ad Deum in vita æterna, bonum eſt ſupra meritum cujuſcunque creaturę; nè ipſi igitur angeli ingrediuntur in hoc gaudium ineffabile fruitionis divinæ, niſi quatenus in Chriſto, angelorum & hominum capite, cenſentur: unde beatos angelos *electos* dicit apoſtolus, 1.Tim.5.21. *Obteſtor te coram electis angelis.* At electio, ſive hominum, ſive angelorum, extra Chriſtum intelligi non poteſt. Huc etiam mihi ſpectare videtur, quòd boni angeli dicuntur *filii Dei*, Job.38.7. Non quòd ex Deo geniti ſunt (nam Chriſtus eſt Dei unigenitus) ſed quòd adoptati ſunt in filios Dei propter Chriſtum. Ex his igitur manifeſtum eſt, ipſis angelis ad beatitudinem neceſſariam eſſe gratiam Chriſti mediatoris, non quâ juſtificentur, aut abſolvantur à peccatis, ſed quâ confirmentur in amore divino, & eleventur ad glorioſam & ſtabilem Dei participationem, quæ ſuperat naturæ creatæ vires & dignitatem.

Jam ultimo in loco, quod attinet ad fabricam univerſi; certum eſt quemadmodum omnia erant propter hominem creata, ità per peccatum hominis omnia fuiſſe quaſi labefactata, & *vanitati ac miſeriæ ſubjecta*; ſic enim diſertè nos docet apoſtolus, Rom.8.19. &c. *Mundus totus expectat revelationem filiorum Dei: nam vanitati ſubjectus eſt ſub ſpe, quòd ipſe vindicabitur ex ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Cui igitur debebit tota hęc mundi machina ſuam reſtaurationem & renovationem? Proculdubio Chriſto filio Dei, creatori & reparatori noſtro: qui moriendo ſine peccato, meruit eſſe reſtaurator omnium quę per peccatum collapſa ſunt. Non incommodè igitur dici poteſt Chriſtum reconciliâſſe Deo *omnia tam in terra quàm in cœlo*: homines *propriè*; tollendo illorum peccata, & Dei iram ortam ex peccato: angelos *analogicè*; tollendo poſſibilitatem labendi & incurrendi iram divinam: univerſi hanc fabricam *metaphoricè*; liberando à ſervitute corruptionis, & reſtituendo nativæ ſuæ integritati & pulchritudini, cùm plenitudo temporis advenerit; juxta illud 2.Pet.3.13. *Cœlos novos, & terram novam ſecundum promiſſum expectamus.* Atque hæc de extentione hujus beneficii.

Obſerv. Cùm tanta ſit efficacia ſanguinis Chriſti ad pacem ſtabiliendam inter Deum & homines, elaborandum nobis eſt, ut participes eſſe poſſimus ſanguinis Chriſti, & pacis hujus quæ ſuperat omnem intellectum. Solum medium applicandi nobis hunc vivificum & ſalutarem Chriſti ſanguinem, eſt vera fides; *Juſtificati fide, pacem habemus*, Rom. 5. 1. Petamus à Deo fidem, ut illâ Chriſti ſanguinem apprehendente, Chriſti ſanguis conſcientiis noſtris pacem afferre poſſit.

Vers. XXI. XXII.

Itaque & vos quondam abalienatos & hoſtes, mente operibus malis intentâ, nunc ſanè reconciliavit

In corpore carnis ſuæ per mortem, ut ſiſtat vos ſanctos, & irreprehenſos, & inculpatos coram ſe.

DEſcendit apoſtolus à theſi ad hypotheſin, & quæ generatim de reconciliatione factâ per Chriſtum docuerat, peculiariter accommodat ipſis Coloſſenſibus.

Obſerv. Ubi illud obiter obſervandum, generales doctrinas exigui eſſe admodum momenti ad permovendos hominum animos, niſi fiat ſpecialis illarum applicatio ad auditores. Nam quod philoſophi dicere ſolent; *omnis actio fit per contactum*, id in ſacra prædicandi actione vel maximè locum habet. Doctrina omnis propoſita in genere, verſatur adhuc quaſi in loco remoto, nec poteſt ad ipſam animam pertingere; ſed cùm ſpeciatim accommodatur, quaſi in domum ipſius mentis venit, & illam contingit & penetrat. Sed veniamus ad verba.

In hiſce duobus verſibus quatuor ſunt animadvertenda.

1. Miſera Coloſſenſium conditio ſub ſtatu naturæ corruptæ; *vos quondam abalienatos & hoſtes.*

2. Cauſa hujus miſeriæ, propria ſcilicet malitia; *mente operibus malis intentâ.*

3. Liberatio ab hac miſeria ſub ſtatu gratiæ; *nunc reconciliavit in corpore carnis.*

4 Finis vel effectum hujus liberationis; *ut ſiſtat vos ſanctos & irreprehenſos, &c.*

1 *Itaque & vos quondam abalienatos & hoſtes*] Orditur à deſcriptione miſerrimi ſtatus illorum ſub peccato, quò poſſint majori gratitudine beneficium liberationis ſuſcipere. Primò dicit illos fuiſſe *abalienatos.* A quo? A Deo, à Chriſto, ab eccleſia, ab omni ſpe ſalutis conſequendæ. Hæc enim fuit Gentium conditio dum ſedebant in tenebris naturæ, expertes gratię evangelicæ, ut bene oſtendit apoſtolus Epheſ. 2. 11, 12. *Mementote vos quondam Gentes fuiſſe abſque Chriſto, alienos à republica Iſraelis, extraneos à pactis promiſſionis, ſpem non habentes, Dei expertes in mundo.* Hæc eſt miſeria abalienatorum. Tales fuere Coloſſenſes, tales omnes ethnici ante illuminationem evangelicam.

Obſerv. 1. Turpiter igitur erravit Clemens Alexan. qui ſcribit ipſos ethnicos, virtute philoſophiæ ſuæ, potuiſſe Deo placere & ſalutem adipiſci: Strom. 6. Veriùs Auguſtinus, *Nemini ſalus concedenda, niſi cui divinitus revelatus fuerit unus Mediator Dei & hominum Chriſtus Jeſus*: de civit. 18. 47. Cur abſq; hoc nemini ſalus conceditur? Quia ſcilicet manet abalienatus.

Falluntur

Falluntur etiam illi ex papiſtis, qui multa garriunt de meritis *congrui*, Obſerv. 2.
qualia volunt reperiri in illis qui ſunt extra ſtatum gratiæ. Sed quicunque eſt à Deo & Chriſto abalienatus, nec de *condigno*, nec de *congruo* meretur aliquid præter iram Dei & gehennam: nam *naturâ ſumus filii iræ.*

Ultimò obſervandum, quòd apoſtolus dicit de Coloſſenſibus, eos fu- Obſerv. 3.
iſſe ἀπηλλοτριωμένους, abalienatos: fuerunt igitur & illi & omnes homines Deo conjuncti juxta legem naturæ conditæ; abalienati autem poſtea ſuo vitio. Quod refellit Valentini delirium de hominibus quibuſdam, quos dicit hylicos, & choicos, quos naturâ malos, à Deo abalienatos, & ſalutis incapaces ſomniavit: ut eſt apud Irenæum, lib. 1. cap. 1. *Sed iniquitates veſtræ diviſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem ejus ut non exaudiat:* Eſa. 59. 2.

Et hoſtes] Progreditur in deſcribenda illorum priſtina miſeria; non erant modò *abalienati* à Deo quoad ſtatum externum, ſed erant *hoſtes* quoad diſſidium internum. *Hoſtes* autem dicuntur tam activâ quàm paſſivâ ſignificatione vocabuli; id eſt, Deum oderunt ut *hoſtem*, Deo exoſi fuerunt ut *hoſtes ejus.* Multùm hoc facit ad amplificandam Coloſſenſium miſeriam ſub illo ſtatu priore: nam ſi culmen ſit felicitatis, Deo uniri per amorem; tum abyſſus eſt miſeriæ, à Deo diſjungi per odium hoſtile.

Quòd homines ſub ſtatu naturæ corruptæ Deum oderunt, & proinde hoc ſenſu ſint *hoſtes* illius, patet ex Rom. 1. 30. ubi inter cætera hominum ethnicorum elogia hoc connumeratur ab apoſtolo, quòd ſint θεοστυγεῖς. Hujus criminis totum mundum coarguit Servator, Joan. 15. 18. *Si mundus vos odit, ſcitote quia me priùs odio habuit:* & paulò pòſt ſubnectit; *Qui me odit, etiam Patrem meum odit.*

Sed hîc quæritur, cùm Deus ſit ipſa bonitas, & de ratione boni ſit quòd Quæſt.
ab omnibus ametur & appetatur, quomodo dicuntur homines *Dei hoſtes?* aut quo ſenſu dicuntur *Deum odiſſe?*

Reſpondetur primò, quòd quemadmodum *idem velle & nolle eſt propri-* Solut.
um amicorum, ſic contraria velle & nolle, inimicorum. Interpretativè igitur (ut loqui ſolent Scholaſtici) habetur pro hoſte, cujus voluntas alterius voluntati in omnibus adverſatur. At ſic ſe habet homo carnalis ad Deum: Rom. 8. 7. *Intelligentia carnis inimicitia eſt adverſus Deum, Legi enim Dei non ſubjicitur, nam nè poteſt quidem.* Secundò, etiam directè homines ethnici & improbi dicuntur odiſſe Deum, non quà creatorem & conſervatorem univerſi, (id enim fieri non poteſt) ſed quà eum legiſlatorem, judicem, & vindicem eſſe apprehendunt.

Sed & alio etiam ſenſu dicitur homo ſub ſtatu peccati *hoſtis Dei*, quatenus ſcilicet Deo inviſus & exoſus eſt: nam *odio eſt Deo impius, & impietas ejus*, Sapien. 14. 9. Dum igitur Coloſſenſes erant ſub ſtatu peccati, erant ſub ſtatu irę & odii divini. Rectè Auguſtinus in illa verba Servatoris, *Qui non obtemperat Filio, ira Dei manet ſuper eum*, Joan. 3. 36. *Non veniet ſuper eum, ſed manet; jamdudum enim involvit omnes Adami filios, & illis ſuperincumbit donec removeatur per Chriſtum mediatorem.*

Nec mirum pro *Dei hoſtibus* haberi homines improbos & impuros, cùm ipſe Deus ſit ſanctiſſimus & puriſſimus. φίλον καλοῦμεν ὅμοιον ὁμοίῳ κατ' ἀρετήν, *Id alteri amicum eſt, quod cum eo habet virtutis ſimilitudinem*, inquit Plato de leg. 8. Cùm igitur poſt lapſum tanta interceſſit diſſimilitu-

 do,

do inter Deum & homines, neceſſe eſt illos eſſe *abalienatos & hoſtes.*

Coroll. 1. Cùm in tam miſero & luctuoſo ſtatu verſantur quotquot nondum ſunt reconciliati Deo per Chriſtum; feſtinanter exeundum eſt ex hoc ſtatu perditionis, & omni ope & prece contendendum, ut transferamur in ſtatum ſalutis.

Coroll. 2. Cùm ſolus Deus potens ſit eruere nos ex hac conditione damnabili; quotquot ſe liberatos ſentiunt, & receptos in favorem divinum, illi agant gratias perpetuas & obſequia præſtent perpetua ſuo Liberatori. Hæc de miſeria Coloſſenſium, atque adeò omnium hominum ſub ſtatu peccati.

2 *Mente operibus malis intentâ*] Τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς] id eſt, *mente inhærente, vel exiſtente in malis operibus.* Mens enim dicitur eſſe in ea re quam ſemper cogitat, ad quam cupidine fertur & inclinatur; ut famelici animus dicitur *eſſe in patinis*, ſic improbi animus dicitur eſſe in malis operibus. Cum doctiſſimo Beza hunc arbitror horum verborum ſenſum genuinum, quamvìs ab aliis interpretibus in diverſam ſententiam trahuntur. Hîc igitur oſtendit apoſtolus cauſam inimicitiarum inter Deum & homines nondum vocatos, quales erant olim Coloſſenſes, nimirum corruptionem illam, & labem inhærentem in mente, & ebullientem atque oſtendentem ſe in operibus malis; juxta illud ipſius Dei pronuntiatum de homine lapſo, Gen. 6. 5. *Cuncta cogitatio cordis illius intenta eſt ad malum omni tempore.*

Hæc corruptio mentis humanę cernitur in intellectu, in voluntate, atq; etiam in appetitu inferiore & affectibus.
1 Intellectus tenebris ignorantiæ obſcuratur. Unde illud apoſtoli dictum de Gentibus, *Tenebris obſcuratum habent intellectum*; ad Epheſ. 4. Hinc cultus dæmonum pro vera religione invaluit apud omnes ferè gentes: hinc multa nefanda abſque pudore commiſerunt, ut fusè differit apoſtolus Rom. 1. Hanc cæcitatem intellectus juſtam eſſe odii divini cauſam, patet ex natura divina. *Deus enim lux eſt, & in eo non ſunt tenebræ*; 1. epiſt. Joan. 1. 5. Atque ex prima lege creationis, factus fuit homo ad ſimilitudinem Dei.

2 Jam quod attinet ad voluntatem, veneno malitiæ inficitur: quod ipſos philoſophos non latuit. Plato enim in Sophiſta, diſertè aſſerit cujuſcunq; hominis animum duobus morbis laborare; ἀγνοίᾳ, καὶ πονηρίᾳ. Hinc illud Jobi 15. 16. *Abominabilis & inutilis eſt homo, bibit quaſi aquam iniquitatem.* Internam hanc voluntatis malitiam, tot adulteria, furta, homicidia, & cujuſcunque generis ſcelera ab hominibus perpetrata apertè nimis demonſtrant. Hîc itaque habemus in mente humana aliam cauſam harum inimicitiarum.

3 Reſtat ultima, quæ eſt ἀταξία in affectibus, & rebellio in inferiori appetitu contra rectam rationem. Hinc illud poetæ, *Video meliora probóque, deteriora ſequor.* Ità raptatur pravis affectibus mens humana, ut licèt videat quid bonum ſit & faciendum, quid malum & fugiendum; tamen non poſſit ſibi imperare quin feratur in contrariam partem. Hanc mentis humanæ depravationem conqueritur & admiratur Auguſtinus, confeſſ. 8. cap. 9. *Unde hoc monſtrum animus imperat corpori & paretur, imperat ſibi & reſiſtitur?* Et apoſtolus ad Rom. 7. 19. *Non facio bonum quod volo, ſed malum quod nolo hoc ago.* Talis tantáque pravitas ineſt *menti*, id eſt, intellectui, voluntati, affectibus cujuſcunque hominis nondum vocati ad Chriſtum Jeſum: quibus nominibus *Dei hoſtis* meritiſſimò cenſetur ab apoſtolo. Hinc collige,

Labem

1 Labem peccati originalis non ſolummodo, nec præcipuè (ut quidam Scholaſtici volunt) reſidere in parte animi inferiori; ſed pervaſiſſe omnes animæ potentias, & arcem ſuam collocâſſe in altiſſima animæ parte, in ipſa ſcilicet *mente.* Non enim in hoc loco tantummodo, ſed & multis in aliis, ipſam *mentem* peccato corruptiſſimam docet apoſtolus. Unde ad Rom. 12. 2. dicit, *oportere nos transformari per renovationem mentis noſtræ.* Et de toto homine ſub ſtatu peccati aſſerit, *Homo animalis non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei*; 1. Cor. 2. 14. Veriſſimè Pariſienſis, *Mens humana gratiam nondum adepta, nihil aliud eſt niſi cadaver*; de ſacramento baptiſmi. Non itaq; putare debemus peccatum oriri ſolummodo, vel præcipuè ex motibus ſenſitivi appetitus.

2 Inter homines ethnicos, vel quoſcunque alios nondum ſanctificatos in Chriſto, licèt inveniantur nonnunquam qui ſpeciem obtendunt ſanctitatis, juſtitiæ, caſtitatis, & reliquarum virtutum; tamen *mentem* iſtorum omnium eſſe corruptam, & fœdatam internâ impuritate. Etſi enim manus iſtorum non id faciat, tamen *mens* verſatur & volutatur in operibus malis. Vel ſi *mens* abhorreat ab adulterio, homicidio, ebrietate, & ſimilibus; tamen ſcatet ſuperbiâ, incredulitate, vanitate, & multis aliis ſpiritualibus peccatis, quæ plerunque ſunt majoris *culpæ*, quamvìs carnalia ſint majoris *infamiæ.* Optimè Tertullianus, *Nihil verum in his qui Deum neſciunt præſidem, & magiſtrum veritatis. Moveant licèt in bonis operibus lacertos, & videantur navem optimè gubernare, in ſaxa tamen feſtinant*; ut ſcitè Auguſtinus, præfat. in Pſalm. 31.

3 Omnes illos eſſe adhuc *hoſtes Dei*, & in ſtatu inimicitiarum, quorum *mens operibus malis intenta eſt.* Piorum mentes ſæpe feruntur ad multa mala, abducente illos concupiſcentiâ; ſed inhærere, & quaſi inhabitare in operibus malis, hoc proprium eſt illorum qui nondum ſunt erepti ex *poteſtate tenebrarum.*

VERS. 22. *Nunc ſanè reconciliavit in corpore carnis ſuæ per mortem*]

POſtquam apoſtolus ob oculos Coloſſenſium propoſuerat priſtinam illorum miſeriam, ex eo quòd erant *hoſtes Dei*; atque cauſam hujus miſeriæ atque harum inimicitiarum declaraverat, corruptam ſcilicet *mentem* illorum: ſtatim iiſdem Coloſſenſibus contemplandam ſubjicit præſentem felicitatem, ex eo quòd in favorem Dei ſint recepti; atq; finem ſeu effectum hujus reconciliationis adjungit, *ſanctitatem* ſcilicet eorum, & vitæ novitatem; *ut ſiſtat vos ſanctos.*

Nunc reconciliavit] Id eſt, poſt evangelium vobis prædicatum, & fide apprehenſum; poſt mentem veſtram ſanatam, quæ erat tota malis operibus intenta. Atque hîc tria ſunt nobis perpendenda.

1 Ex hoc loco colligimus duplicem reconciliationem in Scripturis conſiderari. Unam *generalem* in ſacrificio crucis peractam, de qua dixit apoſtolus verſu ſuperiore, *Complacuit Deo per ſanguinem crucis reconciliare omnia ſibi*; & Joan. cap. 1. 29. *Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi.* Hanc *generalem* appello, quia conſideratur ſecundum valorem ſacrificii, qui non modò generalis eſt, ſed infinitus; quia etiam conſideratur ſecundum proponendi modum in prædicatione evangelica, qui modus etiam indefinitus ac generalis eſt: nam ſacrificium hoc expiatorium omnibus proponitur & offertur à Deo; juxta illud, *Apparuit gratia Dei ſalutaris omnibus hominibus*; Tit. 2. 11. Sed præter hanc reconciliationem in cruce peractam, & *generaliter*

omnibus

omnibus *applicabilem*; Scriptura nobis oſtendit etiam *particularem* & *applicatam* reconciliationem in corde ſingulorum hominum, & conſcientiis peractam: quando ſcilicet illud ſacrificium Chriſti quod in ſe habet univerſalem potentiam reconciliandi omnes, actu applicatur ad hunc vel illum hominem reconciliandum. De hac loquitur apoſtolus dicendo, *Nunc reconciliavit vos.* Antea *in cruce reconciliavit Deo omnia quæ in cœlo & quæ in terra*, id eſt, perſolvit pretium ſufficiens pro generali liberatione & reconciliatione omnium; ſed *nunc reconciliavit vos* particulari & applicatâ hac reconciliatione.

2 Docemur etiam ſecundo in loco, *quando* & *quomodo* homines participes fiant hujus reconciliationis quam *particularem* dicimus; ſcilicet per fidem evangelio exhibitam. Nam verſu 4. Deo gratias egit apoſtolus ob fidem Coloſſenſium. Hæc igitur fides in cauſa eſt, cur dicat apoſtolus illos olim à Deo abalienatos, *nunc eſſe reconciliatos*. Ad Rom. 3. perſpicuè docetur per fidem fieri hanc applicationem ſacrificii expiatorii, ad reconciliationem ſingulorum credentium. *Juſtitia Dei per fidem Jeſu Chriſti in omnes & ſuper omnes qui credunt*, 22. Et paulò poſt, ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι. Ex quibus verbis liquet, Chriſtum à Deo propoſitum eſſe mundo *univerſale* placamentum, vel propitiatorium; ſed tum demum reddit Patrem ſuum propitium huic vel illi, cùm ab illis *ſpecialiter* apprehendatur per fidem.

3 Ultimò, videmus ex hiſce verbis quomodo Chriſtiani oſtendere poſſunt ſe eſſe ex eorum numero qui ſunt verè & efficaciter Deo reconciliati, nimirum ex mutatione mentis, voluntatis, & operum ſuorum. Ex hoc enim colligit apoſtolus illos eſſe Deo reconciliatos, quòd, cùm erant Dei hoſtes, mentem habebant malis operibus intentam: at jam ſe Dei ſervos declarant, dum per omnia Deo placere ſtudebant, & omnis boni operis fructum proferre; ut eſt verſu 10. *Nunc ſanè reconciliavit vos.* Cætera quæ de ipſa reconciliatione dicenda eſſent (quia ſunt à nobis ſuperiùs explicata) omittimus; & progredimur ad verba ſequentia.

In corpore carnis ſuæ per mortem] Id eſt, *in corpore ſuo carneo* & verè humano. Cauſam materialem reconciliationis & ſalutis attingit; atque oſtendit hoc ſacrificium corporis Chriſti, fuiſſe verum illud & unicum ſacrificium quod fuit adumbratum in legalibus illis ſacrificiis, quæ non valebant ad peccatorum expiationem, ut præclarè diſſerit Paulus ad Hebræos 10. 4. *Non poteſt ſanguis taurorum & hircorum auferre peccata. Quapropter ingrediens mundum dicit, Sacrificium & oblationem noluiſti, corpus autem adaptâſti mihi.*

Sed quale corpus? *Carneum*, id eſt, humanum, atque ejuſdem naturæ cum noſtris corporibus. Sed quomodo fuit hoc corpus carneum, noſtræ reconciliationis inſtrumentum? Moriendo; *per mortem*, inquit apoſtolus. Vide Iren. lib.4.cap.74.

Non opus erit ea repetere, quæ de Chriſti morte fuere à nobis tractata, cùm verſum viceſimum expoſuimus. Ex his verbis apoſtoli duo tantùm notabimus contra hæreticorum quorundam deliramenta.

1 Chriſti corpus fuiſſe *carneum*, id eſt, verè humanum, non cœleſte, aut phantaſticum, ut Marcion & Valentinus olim delirârunt, quos præclarè refellit Tertullianus: *Si Chriſti caro phantaſtica, tùm & omnia quæ per carnem geſta ſunt. Putativus habitus, putativus actus, imaginarius operator, imaginariæ operæ.* Quod autem illi pro ſuo errore afferre ſolebant, Corpus carneum

eſſe

eſſe Deo indignum, rectè diluit idem pater, reſpondendo, *Nullam ſubſtantiam dignam eſſe quam Deus induat; ſed quodcunque induerit, ipſe dignum facit*: quod ſimilitudine regis uxorem ſibi ſumentis ex ſubditis ſuis poteſt illuſtrari.

Ipſum Chriſtum revera paſſum in hac carne, & mortem ſubiiſſe; quod 2
deliram Baſilidis hæreſin refellit, qui docuit Simonem Cyrenæum in Chriſti ſpeciem transformatum, fuiſſe à Judæis crucifixum: ipſum verò Chriſtum in Simonis ſimilitudine aſtitiſſe & deriſiſſe Judæos. Sed hæc hæreticorum portenta non egent refutatione: nam qui ſic omnia in imagines urgent, planè & ipſi ſunt *imaginarii Chriſtiani*, ut ſcitè Tertullianus contra Valentinianos. Hæc de liberatione; ſequitur de fine & effecto hujus liberationis.

Ut ſiſtat vos ſanctos, & irreprehenſos, & inculpatos coram ſe] Finem noſtræ redemptionis & reconciliationis oſtendit, acquiſitionem juſtitię & ſanctitatis, quem multis in aliis locis deſignant ſacrę Scripturæ. Luc. 1. 74. *Liberati ſumus de manu inimicorum, ut ſine timore ſerviamus Deo, in ſanctitate & juſtitia, omnibus diebus noſtris.* Et ad Titum 2.14. *Qui dedit ſemetipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum.*

Sed videtur hîc apoſtolus duplicem ſanctitatem reconciliatorum complecti: unam quæ ſita eſt in remiſſione peccatorum, & imputatione juſtitiæ Chriſti: alteram quæ ſita eſt in renovatione noſtra, & in operibus ſanctis. Nam utroque modo Chriſtus ſuos omnes ſiſtit ſanctos coram Deo. Imputatione ſunt jam nunc perfectè ſancti, quia conſiderantur ut una perſona myſtica cum Chriſto capite ſuo: ſed quod attinet ad inhærentem ſanctitatem, non illa uno momento perficitur, ſed creſcit indies, & ἀκμὼ ſuam non aſſequitur, priuſquam transferamur ex hac vita in vitam gloriæ.

Illud tamen aſſerendum eſt, hanc inchoatam ſanctitatem eſſe veram, licèt non abſolutam; & proinde addit apoſtolus illa verba, *Coram Deo.* Is enim juſtus & ſanctus dicitur coram Deo, qui talis eſt in veritate, non in ſpecie tantùm; *in rectitudine intentionis*, non *in fictione ſimulationis*, ut non malè Liranus in hæc verba.

Sed de ipſorum verborum diſtinctione quæ hîc accumulantur obliti ſumus aliquid dicere; Cùm igitur dicit *ut ſiſtat nos ſanctos*, hoc nonnulli referunt ad Deum, hoc ſenſu, Ut nos tales ſiſtat, quos Deus agnoſcat pro ſanctis & ſibi dedicatis. Tum addit *& irreprehenſos*; hoc referunt ad propriam conſcientiam, ſcilicet ut tales nos exhibeat, quos conſcientia propria non condemnet; *Nulla condemnatio*, Rom. 8. 1. Cùm denique dicit ἀνεγκλήτους, id referunt ad alios; ſcilicet ut tales ſimus, quos proximi meritò non poſſint criminari. Sed non eſt valde laborandum de diſtinguendis vocabulis, cùm uſitatum ſit ſacræ Scripturæ verba ſynonyma congerere tantummodo amplificationis causâ: & fortaſſe nihil aliud voluit apoſtolus tria hæc verba copulando & congerendo, quàm ut notum faceret Chriſtum mediatorem ſuis omnibus perfectam juſtitiam impertire. Sed jam obſervationes quaſdam colligamus.

Cùm dicit *ut ſiſtat nos ſanctos*, non ut ſiſteremus nos, manifeſtum eſt *Obſerv.* 1.
ipſos reconciliatos & renatos ſanctitatem ſuam à Chriſto mutuari, ſive de actuali, ſive de inhærente, ſive de imputata loquimur. Nulli enim ſunt conatus noſtri ad bonum, ſi non excitentur; vani, ſi non adjuventur.

Unde

Unde illud Pauli, *Gratiâ Dei ſum quod ſum: abundantiùs laboravi illis omnibus; non ego autem, ſed gratia Dei mecum.* Infuſa juſtitia non permanet nec operatur abſque Chriſto. Imputata autem juſtitia non veſtit nos, niſi quatenus cenſemur in Chriſto, ut membra ſub capite.

Obſerv. 2. Cùm dicit Chriſtum nos reconciliâſſe ut *ſanctos ſiſteret*, intelligimus facilè illos non eſſe adhuc Deo reconciliatos qui perſiſtunt in priſtina impuritate: nam quoſcunque Chriſtus ab ira divina liberavit, eos etiam liberavit à ſervitute peccati. Cavendum itaque eſt, nè falsâ ſpe reconciliationis nobis blandiamur, abſque hoc teſtimonio ſanctificationis & novitatis. Hoc fusè probatur 6. ad Rom. 18. *Liberati à peccato mancipati eſtis juſtitiæ.*

Obſerv. 3. Cùm adjungit Ut ſiſtat ſanctos *coram Deo*, oſtendit nihil prodeſſe hominibus ſpeciem pietatis & religionis, *ſi impietatis ſecreta ſuperficialibus officiis obumbrent*, ut loquitur Tertullianus. Nam qui laudatur ab hominibus vituperante Deo, non abſolvetur ab hominibus damnante Deo.

Atque hactenus explicavimus beneficium redemptionis ab apoſtolo deſcriptum tum in genere quoad omnes, tum in ſpecie quoad Coloſſenſes. Reſtat jam ultima hujus capitis pars, in qua illos hortatur ad perſeverandum in hac veriſſima doctrina, quæ omnes humanæ ſalutis rationes in ſolo Chriſto collocatas agnoſcit.

VERS. XXIII.

Siquidem permanetis in fide fundati & firmi, nec dimovemini à ſpe evangelii quod audîſtis, quod prædicatum eſt omni creaturæ quæ ſub cœlo eſt, cujus factus ſum ego Paulus miniſter.

SUmmam doctrinæ evangelicæ de perſona Chriſti, de beneficio redemptionis & reconciliationis per Chriſtum, expoſuit ſuprà apoſtolus, & accommodavit Coloſſenſibus. Dehinc ad finem uſque capitis hortatur eos ad perſeverantiam in hac veriſſima doctrina, quam Epaphras illis prædicaverat, quam Paulus ſuâ etiam hac approbatione & conſenſione jam confirmaverat. Quia *fides non accepta, ſed cuſtodita vivificat*, ut loquitur Cyprianus epiſt. lib. 1. epiſt. 5.

In hoc verſu tribus argumentis illos excitat ad ſtabilem fidem in hac doctrina evangelica. Primum ducitur ab utilitate & neceſſitate conſtantiæ & perſeverantiæ in recta fide: abſque hac enim non percipitur fructus redemptionis per Chriſtum; *Siquidem, &c.* Secundum ducitur à multitudine credentium, ſive à communi conſenſu omnium Chriſtianorum; nam hoc idem evangelium fuit prædicatum & receptum in toto mundo: ſtultum igitur eſt hanc relinquere, & novam ſeductorum doctrinam amplecti. Tertium ſumitur ab ipſius Pauli miniſterio; Paulus hanc doctrinam ubique prædicat, qui eſt apoſtolus à Deo vocatus, à Spiritu ſancto in myſteriis fidei edoctus; ergò permanendum eſt Coloſſenſibus in hac doctrina, neque auſcultandum novis illis doctoribus, qui illos à Chriſto abducebant, & alibi ſalutem quærere volebant.

Siquidem permanetis in fide fundati & firmi, nec dimovemini à ſpe evangelii quod audiſtis] Hoc eſt primum incitamentum ad perſeverandum in vera fide, ductum, utì dixi, ab utilitate, atque neceſsitate. Ab utilitate hoc modo, *Si permanetis in fide, &c.* tum *Chriſtus vos ſiſtet ſanctos, irrepre-*

hensos, & inculpatos coram Deo: ergò valde utile eſt permanere. A neceſſitate hoc modo, *Si non permanetis in fide*, tum participes eſſe non poteſtis horum beneficiorum quæ offeruntur in Chriſto: ergò valde neceſſarium eſt permanere. Nam hic verſus cohæret cum ſuperiore, & conditionem ſubnectit quam nobis imponit Deus, ſi modò velimus frui redemptione & reconciliatione partâ per Chriſtum. Multa ſunt in hac apoſtoli ratione annotanda.

Quòd per fidem conſtituimur ſancti, irreprehenſi, & inculpati coram 1
Deo. Hoc deducitur ex ipſa connexione hujus verſiculi cum ſuperiore. In illo dixerat apoſtolus Chriſtum *reconciliâſſe Coloſſenſes Deo, ut illos ſiſteret ſanctos.* Hîc conditionem fidei apponit, per quam illi hanc ſanctitatem ſibi applicant & acquirunt. Non igitur inchoata novitas, non opera quæ facimus, nos juſtos & inculpatos conſtituunt coram Deo; ſed fides Chriſtum apprehendens, & remiſſionem peccatorum quotidianam impetrans. Sic habetur Rom. 3. 22. *Juſtitia Dei per fidem Jeſu Chriſti in omnes & ſuper omnes qui credunt.* Et ad Galat. 2. 16. *Scimus non juſtificari hominem ex operibus legis, niſi per fidem Jeſu Chriſti.* Unde dixit Auguſtinus, *perfectionem juſtitiæ noſtræ ſitam potiùs eſſe in remiſſione peccatorum, quàm in perfectione virtutum*; de civitat. lib. 19. cap. 26. Et contra duas epiſt. Pelag. lib. 3. cap. 5. *Noſtra fides juſtos ab injuſtis, non operum, ſed ipſâ fidei lege diſcernit.*

Qualis fides verè Deo reconciliatorum, quæ in conſpectu divino eos 2
ſanctos & inculpatos conſtituit: non fides fluxa, temporaria, & umbratilis; ſed radicata, ſolida, & ſtabilis. Nam apoſtolus requirit ut ſimus τεθεμελιωμένοι ϗ ἑδραῖοι. Prius vocabulum ab ædificiis ſumptum eſt, quorum fundamenta in firmo ſolo poni ſolent, non in ſabuloſo aut limoſo: alterum à ſellis, in quibus qui conſedêre manent immobiles. Hoc igitur vult apoſtolus, veram & vivam fidem, quæ Deo reconciliat, & juſtum hominem conſtituit, non eſſe volaticam, ſed quaſi ſuper petram fundatam, & in ſtabili loco altis radicibus defixam. Pręclarè Cyprianus; *Nemo æſtimet bonos de eccleſia poſſe diſcedere. Triticum non rapit ventus; nec arborem ſolidâ radice fundatam procella ſubvertit. Inanes paleæ tempeſtate jactantur; invalidæ arbores turbinis incurſione evertuntur. Ex nobis exierunt, ſed non fuerunt ex nobis: ſi enim fuiſſent ex nobis, manſiſſent nobiſcum*, lib. de ſimpl. prælat.

Quo fundamento nitatur hęc fides; promiſſionibus ſcilicet Dei gratui- 3
tis, quæ offeruntur in evangelio: hoc oſtendit apoſtolus dicendo, *Nec dimoveamini à ſpe evangelii.* Nam ſpes evangelii illorum pręmiorum denotat expectationem, quæ evangelium pollicetur credentibus. Eſt enim hęc inter legem & evangelium differentia; *lex* ſpem facit vitæ æternæ ſub conditione operum & perfectæ obedientię: *Qui fecerit hæc, vivet in iis*, Lev. 18. 5. Sed *evangelium* ſpem ſalutis in nobis accendit, ex ſola Dei miſericordia ſub conditione fidei: *Qui credit habet vitam æternam.*

Obruunt itaque, &, quantum in ſe eſt, extinguunt gratiam *evangelicam* *Refut.*
papiſtæ, qui ſpem ſuæ ſalutis in *lege* reperiunt, & meritis propriis ſe poſſe juſtificari confidunt. Nos bonorum operum ſtudium non excludimus, ſed meritum; neque negamus reconciliatos bona opera facere debere, ſed defendimus talia non eſſe hæc opera, ut nos ſiſtere poſſint ſanctos & inculpatos coram Deo. Hoc fidei proprium eſt, quatenus apprehendit Chriſtum mediatorem & redemptorem. Licèt igitur non habemus ſpem *legalem*, quæ oritur ex propriis meritis & perfecta legis obſervatione; atta-

men à ſpe *evangelica* non dimovemur, quæ fundatur in gratuitis Dei promiſſionibus, & paternâ ejus in Chriſto miſericordiâ.

4 Ultimò, ex hiſce omnibus colligimus, duo eſſe hominum genera à beneficiis Chriſti excluſiſſima: unum illorum qui ſunt fidei prorſus expertes, de quibus dicitur, *Qui non crediderit condemnabitur:* alterum illorum qui fidei ſpeciem & umbram quandam nacti, deficiendo tandem demonſtrant illam fuiſſe vel levem opinionem, vel ſubitam quandam irradiationem; non veram & juſtificantem fidem, in imo corde radicatam, cum ſanctificatione conjunctam & regeneratione. Et de his Tertullianus de præſcrip. adverſ. hæret. *Avolent quantum volent paleæ levis fidei quocunq; afflatu tentationum, eò purior maſſa frumenti in horrea Domini reponetur.* Et paulò antè, *Neque prudentes, neque fideles ſunt æſtimandi, quos hæreſes potuerunt demutare. Nemo Chriſtianus, niſi qui ad finem uſque perſeveraverit.* Cùm igitur tanta ſit utilitas & neceſſitas veræ & ſolidæ fidei, hujus rei conſideratione apoſtolus excitat Coloſſenſes, & omnes Chriſtianos, ad permanendum in fide & doctrina evangelica. Hæc de prima ratione.

Quod audiſtis, quod prædicatum eſt omni creaturæ quæ ſub cœlo eſt] Hæc ſecunda ratio eſt cur oportet Coloſſenſes permanere in illa evangelii doctrina quam ab Epaphra didicerunt; nimirum quia eadem fuit cum illa quam apoſtoli per totum orbem diſſeminârunt. Etſi enim evangelii veritas non nitatur authoritate vel approbatione humanâ, vel multitudine credentium; tamen multùm facit ad confirmationem fidei noſtræ conſenſus eccleſiarum omnium in eadem doctrina recipienda.

Quòd autem hîc dicit apoſtolus evangelium prædicatum fuiſſe *omni creaturæ*, variis modis accipitur ab interpretibus; in hoc tamen conveniunt, ſub nomine *creaturæ* intelligi tantùm creaturam rationalem, ſcilicet homines. quia ſoli capaces erant, & indigentes doctrinæ evangelicæ. Sic enim ipſe Servator loquitur, Marc. 16.15. *Euntes in mundum univerſum prædicate evangelium omni creaturæ.* Nomen igitur hoc commune humano generi appropriatur per antonomaſian, quoniam homo eſt omnium creaturarum princeps. Gregor. moral. 6. cap. 7. hujus rei rationem attuliſſe mihi videtur ſubtilem magìs quàm ſolidam. *Per omnem creaturam* (inquit) *ſolus homo intelligitur, quia habet commune eſſe cum lapidibus, vivere cum arboribus, ſentire cum animalibus, diſcernere cum angelis; rectè igitur nomine univerſitatis exprimitur, in quo juxta aliquid ipſa univerſitas tenetur.*

Dub. Sed hoc poſito, quòd per omnem creaturam intelligere oportet omnes homines, adhuc dubitatur quomodo evangelium dicitur prædicatum omnibus hominibus, cùm veriſimile ſit multos extitiſſe apoſtolorum tempore nondum participes factos evangelii.

Solut. Alii igitur reſpondent, eſſe hyperbolicam quandam ſynecdochen in his verbis, nec aliud voluiſſe apoſtolum, quàm evangelii doctrinam fuiſſe longè latéque diſſeminatam. Alii putant præteritum poni pro futuro, quod uſitatum fuit in prędictionibus propheticis ad denotandam rerum futurarum certitudinem. Quia igitur evangelium fuit tunc temporis multis nationibus prædicatum, & ſuo tempore omnibus prædicandum, dicitur in præſenti omni creaturæ prædicatum.

Sed mihi videntur optimè hunc locum exponere, qui dicunt, *omnem creaturam*, vel totum mundum opponi unicę Judæorum genti: ut ſenſus ſit, evangelium non ſolis Judæis fuiſſe propoſitum, ut olim lex Moſaica; ſed cæteris etiam gentibus ſine ullo diſcrimine. Nihil igitur aliud ſignificatur hoc

hoc dicendi genere, quàm quod explicat Paulus ad Galat. 3.28. In evangelio *non eſſe Judæum, neque Græcum, non ſervum, neque liberum, non maſculum, aut fœminam*; ſed Chriſtum omnibus ex æquo offerri in prædicatione evangelica. Hoc igitur evangelium, in cujus fide vult Coloſſenſes permanere, idem eſt quod cæteris omnibus gentibus fuit prædicatum. Sed de hac univerſali dilatatione evangelii dictum à nobis eſt, cùm verſum ſextum expoſuimus: pluribus igitur opus non eſt; obſervationes tantummodo pauculas hinc eliciemus.

Contra pontificios hinc colligimus, ad ſalutem ſufficere, ſi fidem adjungamus illi evangelio quod fuit omnibus palam prædicatum, etſi ignoremus, ac reſpuamus illas doctrinas quas ſub *traditionum* nomine fidelibus obtrudunt. Manifeſtè enim docet Paulus Coloſſenſes fore ſanctos & inculpatos ſi permanſerint in fide & ſpe evangelii omni creaturæ prædicati. Fruſtra igitur clamitant pontificii eſſe traditiones quaſdam non ſcriptas ſed perfectis quibuſdam hominibus privatim commiſſas, quibus tamen omnium Chriſtianorum fidem ſub pœna anathematis aſtrictam eſſe volunt. Hujus farinæ ſunt dogmata illa de purgatorio, de indulgentiis, de cultu imaginum, de papæ monarchia, quibus ſi quis fidem non adhibet, tam extra ſtatum ſalutis ab illis ponitur, quàm ſi ipſos fidei articulos perneget. At nos cum Tertulliano dicimus, 3. lib. præſcrip. *Incredibile eſt apoſtolos vel ignorâſſe plenitudinem prædicationis, vel non omnem ordinem regulæ omnibus edidiſſe.* Imò ipſe Paulus deprecatur hanc perfidiam, quam omnibus apoſtolis imponunt papiſtæ. Actor. 20.26. &c. *Teſtor vobis me purum eſſe à ſanguine omnium. Non enim ſubterfugi quò minùs annunciarem vobis omne Dei conſilium.* Obſerv. 1.

Hinc etiam colligimus, verbum Dei non eſſe laicis ſubtrahendum, ſed omnes homines eſſe invitandos ad ejus lectionem, auditionem, & meditationem. Nam ſi apoſtoli omnibus omnia ad ſalutem neceſſaria promulgârunt, ſi eadem ſcripto commiſerunt, ut ex illorum cognitione *perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè inſtructus*; 2. Timoth. 3.17. cur jam populo Chriſtiano denegetur illud evangelium, quod fuit ab initio omni creaturæ prædicatum? Quicquid illi obtendunt contra lectionem evangelicæ doctrinæ, idem dici potuit contra prædicationem: nam multi non intellexerunt prædicationes apoſtolicas, multi malè intellectis ad errores ſtabiliendos abutebantur. Hiſce non obſtantibus, apoſtoli omnes invitârunt ad auditionem; ergò & nos etiam omnes vocare debemus ad lectionem. At contrà, pontificii metuunt nè ſui corrumpantur lectione Scripturarum, qui nihil metuunt nè corrumpantur lectione ineptarum & mendacium fabularum. Aliter & ſenſerunt & locuti ſunt de Scripturis patres orthodoxi. Paſſim Chryſoſtomus laicos hortatur, ut Scripturas legant μετὰ πολλῆς σπουδῆς· homil. 9. in epiſt. ad Coloſſen. Similia habet in homil. 3. de Lazaro, & alibi. Auguſtinus de utilitate credendi ad Honor. cap. 6. *Doctrina Scripturæ ità modificata eſt, ut nemo non indè haurire poſſit quod ſibi ſatìs eſt, ſi modò ad hauriendum devotè & piè accedat.* Hiſce non pigebit pulcherrimum Damaſceni teſtimonium adjungere, ex libr. de fide orthod. 4. cap. 18. Κάλλιστον καὶ ψυχωφελέστατον, &c. *Optimum & animæ utiliſſimum eſt divinas ſcrutari Scripturas: Nam quemadmodum arbor plantata ſecus decurſus aquarum, ſic anima divinis Scripturis irrigata impinguatur, & maturum fructum affert, fidem ſcilicet orthodoxam;* Obſerv. 2.

&

& ſemper virentibus foliis decoratur, id eſt, *Deo placentibus actionibus*. Sed quorſum hæc? Ut intelligatis doctrinam illam ſalutiferam, quam Deus voluit toti mundo prædicari, injuſtiſſimè ab oculis Chriſtiani populi removeri.

Obſerv. 3. Ultimò, cùm jubet apoſtolus permanere in evangelio quod fuit toti mundo prædicatum ab apoſtolis, tradit nobis regulam fidei orthodoxæ & catholicæ, prædicationes ſcilicet apoſtolicas, quas jam habemus ſcripto conſignatas. Si hiſce doctrinam eccleſiæ noſtræ conſentaneam demonſtremus, catholici ſumus, etiamſi non modò à Romana eccleſia, ſed ab aliis plurimis eccleſiis diſſentiamus. Debemus enim permanere ſtabiles & fundati in fide illa quæ fuit primitus omni creaturæ prædicata, non in novitiis dogmatibus quæ poſtea in eccleſias irrepſerunt. Rectè & ſapienter Gerſon part.3. in lib. de vita ſpirit. *Alterius authoritatis ſunt dicta apoſtolorum, quàm ſucceſſorum ſuorum. Major etiam fuit primitivæ eccleſiæ authoritas, quàm hodiernæ. Non eſt igitur in poteſtate papæ, aut concilii, immutare traditiones datas ab apoſtolis, neque habent parem authoritatem quoad hoc, quod eſt facere aliquid eſſe purè de fide.* Hæc Gerſon. Sed ipſe Paulus multò acriùs: *Si nos, aut angelus è cœlo evangelizet vobis præter id quod vobis evangelizavimus, anathema eſto*, Gal.1.8. Cùm igitur noſtra eccleſia doctrinam apoſtolicam toti mundo olim prædicatam agnoſcit & recipit, nihil moramur latratus Romanenſium, qui nos *hæreticos* & *ſchiſmaticos* appellant, quia non permanemus ſtabiles in papiſticis quibuſdam erroribus. Hæc de ſecunda ratione, cur permanendum in evangelii doctrina.

Cujus factus ſum ego Paulus miniſter.] Hęc eſt ultima ratio ad permanendum in doctrina recepta. Nam hiſce in verbis oſtendit evangelium ab Epaphra prædicatum Coloſſenſibus, idem eſſe cum eo quod ab ipſo Paulo paſsim fuit diſſeminatum. Jam verò Paulus, licèt de facie ignotus fuit Coloſſenſibus, erat tamen apud omnes eccleſias celeberrimus. Innotuit enim illis admirabilis illius converſio, & vocatio ad apoſtolatum. Si igitur *unicuique in ſua arte credendum*, tum Paulo ad prædicationem evangelii ſeparato potiùs credendum de veritate evangelica quàm pſeudapoſtolis: at hic Paulus approbat doctrinam Epaphræ; ergò in illa permanendum eſt Coloſſenſibus. Tria hîc notanda:

1 Non oportere Chriſtianos aures adhibere illis qui prædicandi munus ſuſcipiunt, cùm legitimam vocationem non habent. Videtur enim hoc in loco apoſtolus ſuum legitimum miniſterium opponere illis ſeductoribus, qui irrepſerant in Coloſſenſium eccleſiam, propriâ temeritate, non divinâ ordinatione freti. Non itaque mirum ſi falſa doceant qui legitimam docendi poteſtatem non habent. Hi volebant Coloſſenſes abducere ab evangelio, ſed permanendum fuit in eo nihilominus.

2 Neminem poſſe publicum officium miniſterii exercere, niſi dicere cum Paulo poſsit, ſe *factum eſſe miniſtrum evangelii*. Vocatio itaque expectanda, vel ab *authoritate Dei revelantis*, vel *ſuperioris mittentis*, vel *inevitabilis neceſſitatis*; ut rectè Gerſon part.3. Qui ſecùs faciunt, meritò in illos torquetur illud Jeremiæ 23.21. *Non mittebam prophetas, & ipſi currebant; non loquebar ad eos, & ipſi prophetabant.*

3 Ultimò, ipſos legitimos paſtores eſſe tantùm *miniſtros* evangelii, non *dominos*; juxta illud Pauli, 2.Cor.1.24. *Non dominamur fidei veſtræ, ſed adminiſtri ſumus gaudii veſtri.* Veri apoſtoli, miniſterio contenti, authoritatem omnem in rebus fidei Deo reliquerunt. At larvatus ille, & voluntarius apoſtolus,

apoſtolus, ſibi ſumit authoritatem condendi novas fidei doctrinas, & ſub anathemate populo Chriſtiano imponendi. Imò quicquid illi in cathedra collocato ſomniare contigit, pro oraculo habendum eſt orbi Chriſtiano. Sed miniſtro nemo tenetur credere, niſi quatenus fidem facit ſe ex Domini ſententia loqui. Sic Thomas quæſt. diſp. de fide, art.10. *Succeſſoribus apoſtolorum non credimus, niſi in quantum nobis annunciant quæ illi in ſcriptis reliquerunt.* Hæc eſt omnium conditio qui facti ſunt *evangelii miniſtri*; illis fides non aſtringitur, niſi quatenus in illis loquentis Dei teſtimonium conſideratur. Dei ipſius vocem pronâ fide percipimus; miniſtrorum verò doctrinam probamus judicio, utrùm cum divina conveniat, antequam ei acquieſcamus fide: atque in hunc finem ſingulis fidelibus ſuus guſtus eſt judicii à Spiritu ſancto, ut hominibus ſingulis ſuus à natura & ratione in rebus humanis. Atque hæc de tribus illis argumentis quibus ad conſtantiam excitantur Coloſſenſes.

VERS. XXIIII. XXV.

Qui nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis, & reliquias afflictionum Chriſti adimpleo in carne mea, pro corpore ejus quod eſt eccleſia:

Cujus factus ſum miniſter ex diſpenſatione Dei, quæ data eſt mihi erga vos ad implendum Dei ſermonem.

SUperiore verſu dixerat apoſtolus ſe factum à Deo *evangelii miniſtrum*; jam excurrit in mentionem illarum afflictionum, quas ratione *evangelii* & *miniſterii* hujus ſuſtinuit; & ſic tacitæ objectioni videtur occurrere. Dicere enim potuerunt Coloſſenſes, Quid nos hortaris ad perſeverandum in doctrina evangelica? Qui hanc profitentur, innumeris calamitatibus quotidie premuntur. Tu ipſe jam in vinculis vitam agis ob profeſſionem & prædicationem evangelii. Occurrit igitur apoſtolus, & arguit, ideo illis eſſe perſeverandum in evangelio, quia ipſe patitur perſecutionem hoc nomine; niſi enim vera eſſet & ſalutaris hæc doctrina, nunquam tot incommoda pro illius promulgatione ſubiret.

Sunt itaque hîc duo animadvertenda. Ut ſe gerat apoſtolus in afflictionibus; læto nimirum & hilari animo; *Gaudeo de iis quæ patior pro vobis.* Quæ cauſæ gaudii hujus, & patientiæ tantæ in apoſtolo. Tres autem recenſet.

Gaudet apoſtolus in hiſce ſuis afflictionibus; Primò, propter conformitatem cum Chriſto; *reliquias paſſionum Chriſti adimpleo.*

2. Propter fructum indè ad eccleſiam redundantem; *pro corpore ejus quod eſt eccleſia.*

3. Propter rationem officii ſibi à Deo impoſiti, cui inſerviunt hæ afflictiones; *cujus factus ſum miniſter, &c.*

Qui nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis] Hîc oſtendit quomodo ſe gerit in afflictionibus; non ſolùm animo forti, ſed læto & alacri: vult igitur hoc ſuo exemplo & animare Coloſſenſes ad perſiſtendum in evangelio, & etiam corroborare ad quidvis patiendum pro evangelio. Hanc ſuam fortitudinem & promptitudinem ad quidvis ſubeundum pro eccleſiæ utilitate, paſſim profitetur: Act.21.13. 2.Tim.2.10. Et 2. Cor. 12. 15. *Libentiſſimè ſuperimpendar pro animabus veſtris.* Cùm Paulus ſit ità animatus, hinc primò illud oritur,

Quòd

& ſemper virentibus foliis decoratur, id eſt, Deo placentibus actionibus. Sed quorſum hæc? Ut intelligatis doctrinam illam ſalutiferam, quam Deus voluit toti mundo prædicari, injuſtiſſimè ab oculis Chriſtiani populi removeri.

Obſerv. 3. Ultimò, cùm jubet apoſtolus permanere in evangelio quod fuit toti mundo prædicatum ab apoſtolis, tradit nobis regulam fidei orthodoxæ & catholicæ, prædicationes ſcilicet apoſtolicas, quas jam habemus ſcripto conſignatas. Si hiſce doctrinam eccleſiæ noſtræ conſentaneam demonſtremus, catholici ſumus, etiamſi non modò à Romana eccleſia, ſed ab aliis plurimis eccleſiis diſſentiamus. Debemus enim permanere ſtabiles & fundati in fide illa quæ fuit primitus omni creaturæ prædicata, non in novitiis dogmatibus quæ poſtea in eccleſias irrepſerunt. Rectè & ſapienter Gerſon part.3. in lib. de vita ſpirit. *Alterius authoritatis ſunt dicta apoſtolorum, quàm ſucceſſorum ſuorum. Major etiam fuit primitivæ eccleſiæ authoritas, quàm hodiernæ. Non eſt igitur in poteſtate papæ, aut concilii, immutare traditiones datas ab apoſtolis, neque habent parem authoritatem quoad hoc, quod eſt facere aliquid eſſe purè de fide.* Hæc Gerſon. Sed ipſe Paulus multò acriùs: *Si nos, aut angelus è cælo evangelizet vobis præter id quod vobis evangelizavimus, anathema eſto*, Gal.1.8. Cùm igitur noſtra eccleſia doctrinam apoſtolicam toti mundo olim prædicatam agnoſcit & recipit, nihil moramur latratus Romanenſium, qui nos *hæreticos* & *ſchiſmaticos* appellant, quia non permanemus ſtabiles in papiſticis quibuſdam erroribus. Hæc de ſecunda ratione, cur permanendum in evangelii doctrina.

Cujus factus ſum ego Paulus miniſter.] Hęc eſt ultima ratio ad permanendum in doctrina recepta. Nam hiſce in verbis oſtendit evangelium ab Epaphra prædicatum Coloſſenſibus, idem eſſe cum eo quod ab ipſo Paulo paſsim fuit diſſeminatum. Jam verò Paulus, licèt de facie ignotus fuit Coloſſenſibus, erat tamen apud omnes eccleſias celeberrimus. Innotuit enim illis admirabilis illius converſio, & vocatio ad apoſtolatum. Si igitur *unicuique in ſua arte credendum*, tum Paulo ad prædicationem evangelii ſeparato potiùs credendum de veritate evangelica quàm pſeudapoſtolis: at hic Paulus approbat doctrinam Epaphræ; ergò in illa permanendum eſt Coloſſenſibus. Tria hîc notanda:

1 Non oportere Chriſtianos aures adhibere illis qui prædicandi munus ſuſcipiunt, cùm legitimam vocationem non habent. Videtur enim hoc in loco apoſtolus ſuum legitimum miniſterium opponere illis ſeductoribus, qui irrepſerant in Coloſſenſium eccleſiam, propriâ temeritate, non divinâ ordinatione freti. Non itaque mirum ſi falſa doceant qui legitimam docendi poteſtatem non habent. Hi volebant Coloſſenſes abducere ab evangelio, ſed permanendum fuit in eo nihilominus.

2 Neminem poſſe publicum officium miniſterii exercere, niſi dicere cum Paulo poſsit, ſe *factum eſſe miniſtrum evangelii*. Vocatio itaque expectanda, vel ab *authoritate Dei revelantis*, vel *ſuperioris mittentis*, vel *inevitabilis neceſſitatis*; ut rectè Gerſon part.3. Qui ſecùs faciunt, meritò in illos torquetur illud Jeremiæ 23.21. *Non mittebam prophetas, & ipſi currebant; non loquebar ad eos, & ipſi prophetabant.*

3 Ultimò, ipſos legitimos paſtores eſſe tantùm *miniſtros* evangelii, non *dominos*; juxta illud Pauli, 2.Cor.1.24. *Non dominamur fidei veſtræ, ſed adminiſtri ſumus gaudii veſtri.* Veri apoſtoli, miniſterio contenti, authoritatem omnem in rebus fidei Deo reliquerunt. At larvatus ille, & voluntarius apoſtolus,

ſibi ſumit authoritatem condendi novas fidei doctrinas, & ſub anathemate populo Chriſtiano imponendi. Imò quicquid illi in cathedra collocato ſomniare contigit, pro oraculo habendum eſt orbi Chriſtiano. Sed miniſtro nemo tenetur credere, niſi quatenus fidem facit ſe ex Domini ſententia loqui. Sic Thomas quæſt. diſp. de fide, art.10. *Succeſſoribus apoſtolorum non credimus, niſi in quantum nobis annunciant quæ illi in ſcriptis reliquerunt.* Hæc eſt omnium conditio qui facti ſunt *evangelii miniſtri*; illis fides non aſtringitur, niſi quatenus in illis loquentis Dei teſtimonium conſideratur. Dei ipſius vocem pronâ fide percipimus; miniſtrorum verò doctrinam probamus judicio, utrùm cum divina conveniat, antequam ei acquieſcamus fide: atque in hunc finem ſingulis fidelibus ſuus guſtus eſt judicii à Spiritu ſancto, ut hominibus ſingulis ſuus à natura & ratione in rebus humanis. Atque hæc de tribus illis argumentis quibus ad conſtantiam excitantur Coloſſenſes.

VERS. XXIIII. XXV.

Qui nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis, & reliquias afflictionum Chriſti adimpleo in carne mea, pro corpore ejus quod eſt eccleſia:

Cujus factus ſum miniſter ex diſpenſatione Dei, quæ data eſt mihi erga vos ad implendum Dei ſermonem.

SUperiore verſu dixerat apoſtolus ſe factum à Deo *evangelii miniſtrum*; jam excurrit in mentionem illarum afflictionum, quas ratione *evangelii* & *miniſterii* hujus ſuſtinuit; & ſic tacitæ objectioni videtur occurrere. Dicere enim potuerunt Coloſſenſes, Quid nos hortaris ad perſeverandum in doctrina evangelica? Qui hanc profitentur, innumeris calamitatibus quotidie premuntur. Tu ipſe jam in vinculis vitam agis ob profeſſionem & prædicationem evangelii. Occurrit igitur apoſtolus, & arguit, ideo illis eſſe perſeverandum in evangelio, quia ipſe patitur perſecutionem hoc nomine; niſi enim vera eſſet & ſalutaris hæc doctrina, nunquam tot incommoda pro illius promulgatione ſubiret.

Sunt itaque hîc duo animadvertenda. Ut ſe gerat apoſtolus in afflictionibus; læto nimirum & hilari animo; *Gaudeo de iis quæ patior pro vobis.* Quæ cauſæ gaudii hujus, & patientiæ tantæ in apoſtolo. Tres autem recenſet.

Gaudet apoſtolus in hiſce ſuis afflictionibus; Primò, propter conformitatem cum Chriſto; *reliquias paſſionum Chriſti adimpleo.*

2. Propter fructum indè ad eccleſiam redundantem; *pro corpore ejus quod eſt eccleſia.*

3. Propter rationem officii ſibi à Deo impoſiti, cui inſerviunt hæ afflictiones; *cujus factus ſum miniſter, &c.*

Qui nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis] Hîc oſtendit quomodo ſe gerit in afflictionibus; non ſolùm animo forti, ſed læto & alacri: vult igitur hoc ſuo exemplo & animare Coloſſenſes ad perſiſtendum in evangelio, & etiam corroborare ad quidvis patiendum pro evangelio. Hanc ſuam fortitudinem & promptitudinem ad quidvis ſubeundum pro eccleſiæ utilitate, paſſim profitetur: Act.21.13. 2.Tim.2.10. Et 2. Cor.12.15. *Libentiſſimè ſuperimpendar pro animabus veſtris.* Cùm Paulus ſit ità animatus, hinc primò illud oritur,

Quòd

Obſerv. 1. Quòd evangelii miniſtri ad crucem tolerandam debent eſſe paratiſſimi: *Non eſt ſervus major Domino; ſi me perſecuti ſunt & vos perſequentur*; Joan.15. 20. Miniſtri ſunt quaſi duces in militia hac Chriſtiana; at diabolus plùs duces quàm milites infeſtat. Rectè Cyprianus de ſingul. cleric. *Plùs principes quàm milites ab hoſtibus appetuntur in pugna; & violentiùs pulſantur ventis & turbinibus culmina quæcunque ſunt altiora.* Si igitur omnibus Chriſtianis, quantumvìs humili loco conſtitutis, opus ſit patientiâ, tum multò magìs miniſtris evangelii, qui expoſiti ſunt omnibus omnium injuriis & contumeliis. Hoc præmonuit ipſe Chriſtus; *Eritis exoſi omnibus propter nomen meum. Per patientiam autem veſtram poſſidete animas veſtras.*

Obſerv. 2. Non ſatìs eſt crucem tolerare, ſed hoc facere oportet abſque omni detrectatione, & interna remurmuratione; imò gaudendum & gloriæ ducendum eſt, cùm indigna patimur nomine evangelii & miniſterii noſtri. Sic de apoſtolis dicitur; *Ibant gaudentes à conſpectu concilii, quia digni habiti ſunt pro nomine Jeſu contumeliam pati*, Act.5.41. *Malus miles eſt qui imperatorem ſuum gemens ſequitur. Si quid boni triſtis feceris, fit de te, magìs quàm facis:* Proſper. Pauli itaque exemplum nobis ob oculos ponendum, qui gaudet de iis quæ patitur. Ut ſe geſſerit apoſtolus in ſuis afflictionibus videmus; jam cauſas tantæ patientię ac gaudii inquiramus. Prima ducitur à conformitate quam habemus cum Chriſto per paſſiones & afflictiones, in hiſce verbis quæ immediatè ſequuntur.

Et reliquias afflictionum Chriſti adimpleo in carne mea] Copula hoc in loco vice cauſalis fungitur. Reddit enim rationem apoſtolus cur lætari debeat in paſſionibus ſuis, nimirum, quia hoc modo reliquias afflictionum Chriſti adimplet in carne ſua. Sunt autem hîc duo explicanda.

1. Cur ſuas paſſiones ipſi Chriſto tribuat apoſtolus.

2. Cur dicit ſe adimplere ὑστερήματα, .i. *reliquias*, vel, ut eſt in vulgata verſione, *ea quæ deſunt paſſionibus Chriſti*. Hæc enim verba primo aſpectu videntur facere Chriſti paſſionem imperfectam.

Quod ad primum; paſſiones Pauli, & ſic reliquorum fidelium, dicuntur paſſiones ipſius Chriſti duas ob cauſas.

1 Propter myſticam unionem Capitis & membrorum, quo reſpectu ſub nomine *Chriſti*, non modò Caput, ſed totum corpus eccleſiæ comprehenditur. Locum apertiſsimum habemus, 1. Cor. 12. 12. *Sicut corpus unum eſt, & membra habet multa; ità Chriſtus.* Ubi vocabulum hoc *Chriſtus*, & ipſum Caput & eccleſiam huic Capiti conjunctam denotat. Jam verò uſitatum eſt, ut unuſquiſque ſibi tribuat eas paſsiones, quæ inferuntur cuilibet parti corporis ſui: ſic manus vel pedis vulnera, rectè dicuntur vulnera ipſius hominis; & ipſe ſolet exclamare ſe vulneratum in manu vel pede. Sic igitur apoſtolus, quia ipſe eſt membrum corporis Chriſti, ſuas afflictiones appellat θλίψεις τοῦ Χριστοῦ. Hæc eſt prima ratio. Quia Chriſtus & omnia ejus membra conſtituunt unam perſonam myſticam.

2 Propter ſympatheiam Chriſti, quam habet in afflictionibus ſuorum membrorum, quæ oritur ex ſupradicta illa unione: nam quemadmodum damna & vulnera illorum qui ſunt nobis conjunctiſsimi, noſtra appellamus, quia æquè illorum miſeriis movemur, ac propriis; ſic Chriſtus paſsiones ſuorum fratrum ſuas reputat, quia non minùs afficitur illis quàm cùm ipſe patiebatur. Apud Virgilium, Mezentius ſe vulneratum clamat, filio ſuo ab Ænea vulneribus confoſſo,

---heu nunc miſero mihi demum
Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum. Æneid.10.

Sic ipſe Chriſtus è cœlo clamat, Act.9.4. *Saul, Saul, quid perſequeris me?* Ratione itaque unionis & compaſsionis, piorum afflictiones dicuntur afflictiones Chriſti. Jam porrò quæramus cur apoſtolus non modò aſcribat Chriſto ſuas paſsiones, ſed inſuper dicat, ſe *reliquias afflictionum Chriſti adimplere in carne ſua.*

Atque inprimis cavendum eſt nè hinc colligamus Chriſti paſsionem fuiſſe imperfectam, aut aliquid illi defuiſſe ad plenam liberationem humani generis, & ſatisfactionem pro peccatis. Nam contrà clamat tota Scriptura; *Vulneratus eſt propter peccata noſtra, & livore ejus ſanati ſumus*, Eſa. 53.5. *Unicâ oblatione conſummavit in perpetuum eos qui ſanctificantur*, Heb.10. 10. Nihil itaque deeſt paſsioni Chriſti quod attinet ad ſatisfactionem.

Ut igitur hoc rectè intelligamus, cognoſcendum eſt, Deum æterno ſuo conſilio decreviſſe non modò quas paſsiones ipſe Chriſtus in carne ſua ſubiret pro redemptione eccleſiæ; ſed etiam quas ſingula eccleſiæ membra in ſua carne ſunt ſubituri pro nomine Chriſti: utræque autem, tam Capitis quàm membrorum (ut oſtenſum eſt) dicuntur *Chriſti paſſiones*, & efficiunt quaſi unum corpus paſsionum; hoc diſcrimine, quòd ipſe pro redemptione eccleſiæ paſſus eſt, quæ paſsiones προτερήματα dici poſſunt; nos aliis reſpectibus patimur, ac noſtræ dici poſſunt ὑστερήματα· guſtamus enim nos leviter de illo afflictionum calice, quem Chriſtus prior nobis propinavit. Sed ille paſsiones ſubibat propter expiationem peccatorum; nos alias ob cauſas.

Adimplere igitur ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ dici poteſt quivis Chriſtianus, cùm tollit crucem Chriſti, & æquo animo illas afflictiones patitur. quas Dei providentia illi ad exemplar Chriſti ſuſtinendas aſsignavit, licèt alium in finem. Non malè Lyranus in hunc locum; *Paſſiones Chriſti dupliciter accipiuntur: uno modo pro illis quas ſuſtinuit in corpore proprio; & ſic nihil ibi reſtat adimplendum: alio modo pro illis quas in finem uſque ſeculi patietur in corpore myſtico; & ſic reſtant multarum paſſionum reliquiæ adimplendæ.*

Quod dictum eſt de paſsionibus Pauli, atque adeò omnium fidelium, quòd ſcilicet reputantur pro paſsionibus ipſius Chriſti, facit,

1. Ad terrorem impiis incutiendum. Putant ſe, dum eccleſiam affligunt, tantummodo miſellos quoſdam & deſpicabiles homunciones affligere: at longè aliter ſe res habet; nam ipſum Chriſtum (qui eſt caput omnium fidelium) in ſuis membris convulnerant. Manet igitur eos certiſsima & acerbiſsima vindicta, qui ipſum Dominum gloriæ laceſſunt, cui omnis poteſtas data eſt in cœlo & in terra. Coroll. 1.

2. Ad honorem & dignitatem piorum. Honoris enim & dignitatis eſt recipi in ſocietatem afflictionum Chriſti. Unde illud Actor.5.41. *Gaudebant, quia digni habiti ſunt contumeliam pati pro Chriſto.* Et Phil.1. 29. *Vobis donatum eſt, non ſolùm ut credatis in eum, ſed ut inſuper pro illo patiamini.* Nazianzenus ſcribit, æquum eſſe ut afflictos *honoremus*, potiùs quàm *contemnamus*. Et quidni honorificum putemus eſſe illis, qui ad communionem Chriſti paſsionum, quaſi ad communionem calicis regii, præ cæteris eliguntur; & hujus calicis ab ipſo Chriſto propinati reliquias exhauriunt? Coroll. 2.

3. Ad maximum ſolatium: quia ſpem illorum confirmat de obtinenda futura beatitudine. *Fidus eſt hic ſermo, Si cum Chriſto mortui ſumus, cum eo vivemus: ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus*; 2.Tim.2.12. Unde Gregor. *Quò malis præſentibus duriùs deprimor, eò de futuris gaudiis certiùs præſumo.* Coroll. 3.

Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, Matth.5.10. Atque hæc de prima ratione cur Paulus gaudet in paſſionibus ſuis, ſcilicet propter conformitatem cum Chriſto.

Pro corpore ejus quod eſt eccleſia] Hæc eſt ſecunda ratio cur in ſuis paſſionibus lætetur apoſtolus; quia ſcilicet indè redundet magna utilitas ad eccleſiam. Sic enim loquitur ad Philip.1.12. *Scire vos volo fratres quòd quæ mihi acciderunt, magis ad profectum evangelii evenerunt*. Et 2.Tim.2.10. *Omnia ſuſtineo propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur quæ eſt in Chriſto Jeſu*. Sed quo ſenſu patitur Paulus pro eccleſia, vel pro electis?

Dicitur pro illis pati, non redimendis, non expiandis; ſed ædificandis & confirmandis in doctrina evangelica. Carcerem enim & vincula patiebatur, non propter delictum aliquod admiſſum; ſed propter evangelium prædicatum: unde dicit, *ſe in verbo laborâſſe uſque ad vincula*, 2. Tim. 2. 9. Neque putabat Paulus ſuis paſsionibus aliorum pœnas poſſe redimi; ſed ſuo exemplo alios ad ſimilem conſtantiam poſſe confirmari. Unde in loco ſuprà allegato dixit, *ſe ſuſtinere omnia propter electos*: non ut in merito ſuarum paſsionum ſatisfactionem pro peccatis ſuis expectarent; ſed *ut ſalutem conſequantur quæ eſt in Chriſto*. In hoc etiam loco ſtatim poſt mentionem paſſionum ſuarum pro eccleſia, ſubjungit, *Cujus factus ſum miniſter*, non cujus factus ſum mediator vel redemptor: ut intelligamus illum non loqui de paſſionibus ſatisfactoriis, ſed ædificatoriis. Huc enim ſpectabant illius paſſiones, ut ædificaret eccleſiam tum prædicando, tum patiendo.

Sed quoniam pontificii hoc loco abutuntur ad ſtabiliendas indulgentias, non abs re erit hanc controverſiam breviter perſtringere.

Cajetanus in tractatu de indulgent. quæſt. 3. ut probet paſſiones ſanctorum ſatisfacere poſſe pro pœna temporali debita peccatis aliorum hominum ſi illis applicentur per indulgentiam papalem, hunc locum adducit, & hæc verba habet; *Quòd fuerit ſanctorum intentio pati pro nobis teſtatur apoſtolus dicendo, Adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti pro corpore ejus quod eſt eccleſia. Ubi manifeſtè patet divinam providentiam diſpoſuiſſe, ut aliquæ ſanctorum paſſiones ſpectarent ad complementum paſſionum Chriſti pro corpore ejus; & hanc ordinationem ſanctos adimplere ſuis paſſionibus ſuperabundantibus.*

Catharinus ex hoc loco occaſionem arripit fusè diſſerendi de indulgentiis.

Rhemenſes etiam in ſuis annotationibus ex his verbis colligunt, ſanctorum paſſiones eſſe pro aliis ſatisfactorias, & communicari poſſe indigentibus, propter communionem illam quæ intercedit inter omnia ejuſdem myſtici corporis membra: atque in hac communicatione ſitam dicunt diſpenſationem indulgentiarum. Proponemus itaque breviter, quid illi, quid nos hac de re ſtatuimus: dein aſtruemus noſtram, refellemus illorum ſententiam. Ut itaque tandem pervenire poſſint ad nundinationem indulgentiarum, viam ſibi præparant pontificii quatuor præviis erroribus.

Primò, fingunt Deum verè pœnitentibus culpam quidem omnem remittere, ſed pœnam commutare tantùm ex æterna in temporalem; ità ut à nobis ſit expianda, & redimenda operibus quibuſdam ſatisfactoriis, aut luenda in purgatorio.

Secundò, ponunt nonnullos, utpote beatam virginem, Joannem baptiſtam, multóſq; martyres graviores pœnas perpeſſos, quàm pro merito

rito peccatorum ſuorum debuiſſent; plura feciſſe bona, quàm quæ ipſis ad ſalutem obtinendam erant neceſſaria.

Tertiò, dicunt has ſuperfluas illorum paſſiones (admiſtis ſuperabundantibus etiam Chriſti paſſionibus) recondi in communem theſaurum eccleſiæ.

Ultimò, ſtatuunt hunc theſaurum committi à Deo pontifici Romano diſpenſandum; ità ut ille poſſit ſuperfluas has ſanctorum paſsiones cuivis contrito applicare, quarum beneficio relaxetur à pœna temporali ſibi debitâ, vel ab injunctione eccleſiæ, vel ab ordinatione divinæ juſtitiæ. Hiſce erroribus nititur illa largitio indulgentiarum per bullas pontificias.

Nos è contra dicimus; Primò, omnibus fidelibus & verè pœnitenti- 1
bus, tam pœnam ſatisfactoriam, quàm culpam omnem remitti propter paſſionem & ſatisfactionem Chriſti.

Negamus ſanctos ullos aut merita ſuperabundantia habuiſſe, aut pœ- 2
nas ſuſtinuiſſe peccatis ſuis graviores.

Si demus illos fuiſſe vexatos & afflictos ſupra demeritum peccatorum 3
ſuorum, negamus tamen hinc ullum theſaurum poſſe oriri, ex quo aliquid ſumatur pro relaxatione pœnarum aliis ex divina juſtitia debitarum.

Ultimò, ſi ſit theſaurus meritorum & paſſionum in eccleſia (quod de 4
Chriſti meritis & paſſionibus fatemur) tamen negamus papam eſſe hujus theſauri cuſtodem, aut poſſe hominibus, Chriſti vel ſanctorum paſſiones per bullas ſuas aſſignare. Jam argumenta noſtra proponemus.

Chriſtus mediator & culpam & pœnam nobis debitam in ſe ſuſcepit, ac *Argum.* 1.
ſuâ paſſione nos ab utraque liberavit; ergò nihil opus aut noſtris ſatisfactionibus, aut ſanctorum nobis applicatis per bullas pontificias. Antecedens probatur facilè ex clariſſimis Scripturæ locis. *Sanguis meus pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum*, Matth.26.28. At *culpam remitti nihil eſt aliud quàm ipſam non imputari ad pœnam*, ut rectè Durand. lib.4 *Nulla condemnatio iis qui ſunt in Chriſto Jeſu*, Rom. 8.1. At condemnatio propriè reſpicit pœnam ex ſententia judicis pro culpa impoſitam. Quando igitur pœna ſatisfactoria ſubeunda eſt, præceſſit proculdubio condemnatio. *Iniquitatum tuarum non recordabor ampliùs*; Jer. 31. 34. At qui poſt dimiſſam culpam pœnas exigit, manifeſtè oſtendit ſe ipſam culpam non oblivioni tradidiſſe. Imò, cùm culpa & pœna ſe habent ut menſura & menſuratum; quantum pœnæ ſatisfactoriæ requiritur, tantum culpæ commiſſæ imputatur: falſa eſt igitur prima propoſitio, quæ fingit Chriſtum remiſſionem dimidiatam nobis obtinuiſſe. *Verè Chriſtus communicando nobiſcum ſine culpa pœnam, & culpam ſolvit & pœnam*, Auguſt.

Nulli ſancti aut merita ſuperabundantia habuerunt, aut paſſiones pec- *Argum.* 2.
catis ſuis graviores ſuſtinuerunt; ergò frivolum eſt ab iis expectare mutuatitiam ſatisfactionem pro pœnis, quæ nobis debentur ex juſtitia Dei.

Non habuerunt merita ſuperabundantia; quia nemo eorum divinæ legi perfectè ſatisfecit. *Si intraveris in judicium cum ſervo tuo, non juſtificabitur in conſpectu omnis vivens*, Pſal.143.2. *Si iniquitates obſervaveris Domine, quis ſubſiſtet?* Pſal.130.3. Præclarè & piè Bernard. in Pſal. 91. 14. *Hoc totum hominis meritum, ſi totam ſpem ſuam ponat in eo, qui totum hominem ſalvum facit*, tom.1. Huc adde, nulla merita puri hominis eſſe æqualia mercedi æternæ beatitudinis ſtultiſsimè igitur in illis quærunt ſuperabundantiam, in quibus impoſsibile eſt ut reperiant æquivalentiam.

Sed neque quiſpiam piorum pœnas ſuſtinuit peccatis ſuis graviores:

Deus enim ſemper punit *citra condignum*, ut Schola loquitur. Quia etiam vel unico & minimo peccato mortali; ex ſententia ipſorum pontificiorum, debetur pœna infinita. Corruit igitur ſecunda theſis pontificiorum, quæ aſcribit ſanctis paſſiones pœnales ſupra propriorum peccatorum demeritum.

Argum. 3. Sanctorum merita & paſſiones non poſſunt aliis ità communicari, ut imputatione ſive applicatione illorum liberentur à pœnis peccatorum; fruſtra igitur theſaurum ex hiſce conantur colligere pontificii. Hoc autem probamus,

1 Quia ex communi ſententia theologorum, meritum non excedit perſonam quæ meretur, ſolo Chriſto excepto. Sed reſpondere ſolent pontificii, opera ſanctorum quà meritoria, non excedere perſonam; nec poſſe aliis aſcribi; ſed quà ſatisfactoria, poſſe aliis imputari & communicari.

Sed facilè hanc diſtinctionem elidemus. Nam quæ ſunt cumulatiſſimè remunerata in ipſis ſanctis, non reſtant remuneranda, aut quovis modo imputanda aliis in illorum relaxationem; ſed & paſſiones & actiones omnes piæ ſanctorum, quà meritoriæ, quà ſatisfactoriæ, ſunt pleniſſimè remuneratæ unico illo præmio viſionis beatificæ. Sunt enim (ut illi volunt) meritoria opera, quatenus ex charitate procedunt; ſatisfactoria, quatenus pœnalitatem habent conjunctam: ſed ſive charitatem, ſive pœnalitatem, ſive quamcunque aliam conditionem operum ſpectemus; unicum illud præmium ſufficit ad pleniſſimam remunerationem, imò *non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam*, Rom.8.18.

2 Secundò, nemo poteſt ſatisfacere pro alio quoad injuriam tertiæ perſonæ illatam, niſi ex voluntate ejus cui injuria illata eſt: unde Thomas in tertium ad Romanos, in hæc verba, *Juſtificati eſtis per redemptionem quæ eſt in Chriſto, quem propoſuit Deus propitiatorem*, ſic ſcribit; *Ex hoc Chriſti ſatisfactio efficaciam ad juſtificandum habuit & ad redimendum, quia eum Deus ad hoc ordinaverat ſecundum propoſitum.* Sed Deus ſecundum propoſitum non ordinavit ut ullus ſanctorum ſatisfaceret pro nobis; ergò non relaxamur à pœnis per eorum ſatisfactiones. *Nemo fratrem ſuum poteſt redimere*, Pſal. 49.8. *Nunquid Paulus crucifixus pro vobis?* 1.Cor.1.13. *Advocatum habemus Jeſum Chriſtum, ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris*, 1.Joan.2.2. Ipſe ſolus ſcilicet, & præter ipſum nemo. De paſsionibus martyrum & omnium ſanctorum, rectè Leo, *Accepêre coronas, non dedêre, & de fortitudine eorum nata ſunt exempla patientiæ, non dona juſtitiæ.*

3 Ultimò, ut ſatisfactiones unius poſsint applicari ad obtinendam remiſſionem pro altero, requiritur intentio ipſius ſatisfacientis: ſed nunquam poteſt oſtendi, Petrum, vel Paulum, vel ullum ex ſanctis eo animo paſſum, ut per illius paſsiones nos conſequamur remiſsionem peccatorum quoad pœnam. Ruit itaque tertia propoſitio, quæ ponebat ex ſuperfluis ſanctorum paſsionibus theſaurum ſatisfactionum nobis communicabilem.

Argum. 4. Si eſſet theſaurus meritorum & paſsionum in eccleſia (quod veriſsimum eſt de Chriſti merito & paſsione, nam *in Chriſto ſunt omnes theſauri*) tamen non ſpectat ad papam hunc theſaurum per bullas ſuas diſtribuere, & diſpenſare hominibus nominatim.

Ratio 1. Chriſti ſanguis, & paſsio, ac theſaurus meritorum applicatur particulari homini ſolâ operatione Spiritus ſancti fidem excitante, & internâ operatione fidei Chriſtum apprehendente: ſed bullæ papales non imprimunt fidem, nec excitant ad apprehendendum objectum; ergò non applicant hominibus ſanguinem aut merita Chriſti, & nihil conferunt ad remiſsionem peccatorum. Papa igitur ad remiſsionem peccatorum non poteſt plus facere quàm quivis alius ſacerdos: quod autem ſit miniſtrorum officium docet Paulus 2.Cor.5.19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, poſúitque in nobis ſermonem reconciliationis.* Non dedit ipſis apoſtolis hanc poteſtatem, ut per bullas remitterent hominibus pœnas peccatorum; ſed ut per ſermonem & prædicationem evangelii excitarent illos ad quærendam reconciliationem & remiſsionem in Chriſto. Infidelibus nihil proſunt indulgentiæ, fidelibus ſuperfluæ ſunt; quia ipſa fides applicat animæ theſaurum meritorum & paſsionum Chriſti.

Diſpenſatio ſanguinis Chriſti, & applicatio actualis meritorum ſalutarium certæ & deſignatæ perſonæ, non committitur illi qui ignorat quibus hæc ſpiritualia beneficia ſunt applicanda: ſed papa omnéſque adeò mortales hoc ignorant; ſolus enim *Deus novit qui ſunt ſui*: ergò ſolus Deus applicando & acceptando paſsionem Chriſti dat indulgentias. *Ratio* 2.

Ipſa pœnitentia & vera cordis contritio conjuncta cum vera fide, eſt apud Deum majoris momenti ad impetrandam plenam remiſsionem quàm quævis papalis indulgentia; ipſe etiam Deus eſt multò liberalior pontifice Romano: ſed (ſi ipſis pontificiis credimus) nec fidelium ordinaria pœnitentia poteſt impetrare, nec Dei benignitas ſolet concedere aliam remiſsionem, quàm à culpa tantummodo: ergò non eſt veriſimile, papam poſſe hoc efficere per ſuas indulgentias, ut protinus quis etiam à pœna relaxetur. *Ratio* 3.

Irritum eſt quicquid agit mandatarius limitatus, ſi mandati ſui fines exceſſerit: ſed papa, dum per bullas conatur remittere pœnitentibus temporales illas pœnas quas divina juſtitia requirit ut ſuſtineant, excedit fines ſui mandati; nam talis poteſtas illi nunquam fuit à Deo delegata. Poteſt relaxare pœnas quas ipſe impoſuit diſciplinæ causâ; ſed quas divina juſtitia decrevit exigere, non poteſt. *Ratio* 4.

Papa non poteſt de facto quemlibet hominem abſolvere ab illis pœnalibus caſtigationibus quas Deus ſolet aliquando etiam poſt veram pœnitentiam infligere; falsò igitur jactitat ſe per bullas liberare homines à temporalibus pœnis peccato debitis. Si enim Deus vel morbo, vel morte liberorum, vel damno fortunarum caſtigare aliquem decreverit, plenaria pontificis indulgentia non liberat illum ab hiſce temporalibus pœnis. *Ratio* 5.

Remiſsio peccatorum plenè docetur in ſacris Scripturis; ſed hæc remiſsio per indulgentias (fatentibus pontificiis) non ex teſtimonio Scripturarum, aut patrum antiquorum, ſed ex facto pontificum Romanorum innotuit. Scriptura non loquitur expreſsè de indulgentiis, ſancti etiam minimè loquuntur de iis, inquit Durandus, lib.4. diſp. 20. quęſt. 3. Silveſter Prierias ſacri (ut vocant) palatii magiſter, *Indulgentia* (inquit) *nobis per Scripturam minimè innotuit.* Imò, nec apud ipſum Gratianum, nec apud Magiſtrum ſententiarum quicquam habetur de hiſce bullatis nugis pontificum Romanorum. *Ratio* 6.

Ultimò, non convenit apud ipſos Scholaſticos de valore indulgentiarum; itaque omnes penè conſulunt etiam illis qui nacti ſunt indulgentias, implere nihilominus injunctas pœnitentias. Quin & hoc addunt, ad efficaciam illarum requiri cauſam rationabilem: at ſi Chriſti merita applicarent hominibus, valerent ad remiſsionem per ſe, quamvìs leviſsima eſſet cauſa conceſsionis. Vide Gerſonem part.2.tract. de indulg. *Ratio* 7.

Sed jam argumentis adverſariorum occurramus. Atque hic impudentiam produnt ſingularem; nam cùm ipſi agnoſcunt ex Scripturis non poſſe probari indulgentias, tamen conantur huc multa Scripturæ loca detorquere.

Object. 1 *Tibi dabo claves regni cœlorum: & quodcunque ligaveris ſuper terram erit ligatum in cœlis, & quodcunque ſolveris ſuper terram erit ſolutum in cœlis*, Matt. 16.19. Quod Petro datum, id papę datum eſt; ſed ex hoc loco conſtat Petro datam plenam poteſtatem ſolvendi tam à culpa quàm à pœna. Cajetan. opuſc. tract.8.

Reſponſ. Poteſtas hæc ſolvendi, ſi de interno animæ foro loquamur, exercetur à miniſtris prædicatione evangelii, non largitione indulgentiarum, non *authoritativè*, ſed *declarativè* remittunt; quod ipſi pontificii coguntur concedere: nam verè contrito & pœnitenti, ante actum abſolutionis externæ, remiſſa fuiſſe peccata agnoſcunt pontificii.

2 *Nam & ego quod donavi, ſi quid donavi, propter vos in perſona Chriſti*, 2.Cor. 2.10. Ex hoc loco ſic argutatur Thomas; *Donavi* (inquit) *in perſona Chriſti, nil aliud ſonat, quàm ac ſi Chriſtus donâſſet.* Sed Chriſtus poteſt relaxare pœnas peccato debitas, abſque propria noſtra ſatisfactione per indulgentiam; ergò & Paulus potuit, ergò & papa, qui non eſt minoris poteſtatis in eccleſia quàm Paulus fuit: 3. in ſupp. quæſt.25.art.1.

Reſpon. Loquitur apoſtolus de Corinthio qui inceſtum commiſerat; hunc poſt excommunicationem, quia ſe verè pœnitentem declaraverat, in eccleſiam recipi jubet à Corinthiis, qui cauſam ad illum retulerunt; & ſuo exemplo illos ad hoc invitat: at Thomas videtur ſomniare pœnas aliquas huic inceſto fuiſſe impoſitas pro ſatisfactione divinę juſtitiæ, deinde relaxatas authoritate Pauli; quod eſt à ſenſu loci alieniſſimum.

3 *Particeps ſum omnium timentium te*, Pſal.119.63. Ergò opera ſatisfactoria ab uno facta poſſunt aliis applicari ad relaxationem pœnarum, Thom. 3. in ſupp. quæſt.71.art.1.

Reſpon. Nihil aliud dicit propheta, quàm quòd ſtudeat ſejungere ſe ab impiis, & ſe ſocium adjungere piis & fidelibus: de communicatione operum ſatisfactoriorum nè cogitavit quidem. Hujus generis plura adduci ſolent à Scholaſticis ad ſtabiliendas indulgentias, & ad ſatisfactiones ab uno in alium transferendas; ſed tam ridiculè huic materię accommodantur, ut refutatione non egeant. Omiſſis teſtimoniis, veniamus ad rationes eorum.

Ratio 1. Communia bona eccleſię ſunt diſpenſabilia per præſidentem eccleſię; ſed theſaurus meritorum Chriſti & ſanctorum ſunt communia bona eccleſiæ, & papa Romanus eſt eccleſiæ præſidens; ergò poteſt illa diſpenſare per indulgentias.

Reſpon. De ſpiritualibus bonis eccleſiæ concedimus illa eſſe diſpenſabilia per miniſtros eccleſiæ; ſed non quovis modo. Illi igitur diſpenſare dicuntur hæc bona prædicando, & ſacramenta adminiſtrando, non indulgentias vendendo.

De theſauro reſpondemus, illum ex ſolis Chriſti paſſionibus conſtare, neque ſanctorum paſſiones eſſe ullam partem hujus theſauri. Quod ad papam attinet; nec eſt eccleſiæ præſidens, nec ſi eſſet, poſſet iſto modo diſpenſare hunc theſaurum. Nam veriſſimum eſt illud Cajetani; *Theſaurus meritorum Chriſti non attingitur à papa, niſi actu legitimæ diſpenſationis*: Cajet. de indulg. tract.9. quæſt.1. Sed diſpenſatio per bullas non eſt legitima diſpenſatio, quia non nititur ſupremi Domini mandato; is enim juſ-

ſit apoſtolos per ſermonem evangelii, & per ſacramentorum adminiſtrationem diſpenſare fidelibus Chriſti merita, &c.

Ratio 2. Reconciliati Deo poſt remiſſionem culpę, manent tamen adhuc obligati ad ſatisfaciendum pro remiſſione debitæ pœnę temporalis. Hoc videmus multis exemplis comprobatum in Scripturis. Deus Davidi remiſit culpam adulterii, & homicidii; tamen additur, *Quia inimicos blaſphemare feciſti Dominum, ideo infans morte morietur*, 2.Reg.12.14. Sic Num.14. *Dimiſi peccatum populo: attamen nemo eorum videbit terram promiſſionis.* Sic poſt remiſſum peccatum populi numerati, David punitur nihilominus immiſsâ peſte ad vaſtandum regnum ſuum. Ex hujuſmodi exemplis colligunt pontificii, divinam juſtitiam exigere poſt remiſſionem culpæ, ſatisfactiones noſtras ad expiationem pœnæ; dein de ſuo attexunt haſce ſatisfactiones expleri poſſe, non modò propriis noſtris paſſionibus & meritis, ſed illis etiam quę depromuntur ex communi theſauro, ſi ità viſum papæ.

Reſponſ. Concedo fideles poſt peccatorum remiſſionem, multa Dei flagella ſentire; ſed nego hæc illis infligi, ut per haſce paſſiones divinæ juſtitiæ ſatisfaciant. Quamvìs enim Deus abſolvit verè pœnitentes propter Chriſti mortem ab omni pœna ſatisfactoria; non tamen illos liberat ab omni pœna medicinali & caſtigatoria. Eſt igitur fallacia *conſequentis*, cùm ſic inferunt pontificii: Poſt remiſſum peccatum fideles ſuſtinent pœnas temporales; ergò illas ſuſtinent in ſatisfactionem iræ divinæ. Alio itaque fine aſſignato ſolvitur hoc ſophiſma. Auguſtinus tribus de cauſis id fieri dicit; *ad demonſtrationem debitæ miſeriæ, vel ad emendationem labilis vitæ, vel ad exercitationem neceſſariæ patientiæ*: tractat. in Joan. 124. Jam verò quod pontificii ſolent adjungere, Per indulgentias poſſe homines abſolvi ab hiſce pœnis temporalibus, quæ alioquin juxta regulam divinæ juſtitiæ erant ſubeundæ, manifeſtè refellitur ex locis ſuprà citatis. Nam pontifex ſuâ bullâ non poteſt à verè pœnitentibus mortem liberorum, nec peſtem communem depellere, nec ullam caſtigationem pœnalem quam Deo viſum infligere.

Ratio 3. A communione ſanctorum, quam profitemur in ſymbolo, arguunt opera ſatisfactoria ſanctorum, quibus ipſi opus non habebant ad expiationem propriam, recondi in uſum publicum, & proinde diſpenſari poſſe à pontifice qui præficitur publico huic ærario.

4 Aſſumunt duas falſiſſimas hypotheſes; unam de ſuperabundantia meritorum & paſſionum in ſanctis; alteram de poteſtate papæ: quas ſuprà refutavimus.

Reſpon. ad tert. ration. Ad illud quod inferunt de communione ſanctorum reſpondemus, quòd hæc communio ſita eſt in participatione unius Dei, unius Chriſti, unius baptiſmatis, unius vitæ ſpiritualis, in communicatione denique ejuſdem myſticæ unionis ad unum Caput, & inter ſe; non in communicatione ſatisfactionum. Ratio autem in promptu eſt; quia ſatisfacere pro altero, & illum liberare à pœna ſecundum juſtitiam divinam debitâ, opus eſt mediationis, non ſimplicis charitatis. Officia charitatis communia ſunt inter omnia ejuſdem corporis membra; ſed officia mediationis non ab uno membro ad alterum, ſed à ſolo Capite ad omnia derivantur: nam is ſolus Mediator Dei & hominum.

Ratio 5. Ultimo in loco, ut eò revertamur unde digreſſi ſumus, ex hoc loco Paulino quem habemus in manibus, & qui occaſionem dedit hujus controverſiæ diſceptandæ, ſic arguit Cajetanus. Viri ſancti hoc ſpectabant & inten-

intendebant in ſuis paſſionibus, ut applicarentur ad ſatisfaciendum pro aliis; nam Paulus expreſsè dicit, ſe *adimplere reliquias paſſionum Chriſti, pro corpore ejus quod eſt eccleſia.* Rhemenſes etiam hinc inferunt, opera pœnalia unius membri eſſe ſatisfactoria pro aliis.

Reſpon. Pauli ſenſum antea explicavimus, ſcilicet illum ſuſtinuiſſe multas afflictiones pro eccleſia, non à peccatis expiandâ, ſed ædificandâ & confirmandâ in doctrina evangelii. Ridiculè igitur argutantur; Paulus ſuſtinuit multas afflictiones pro eccleſia, ergò ut Deo ſatisfaceret pro eccleſia: alias enim cauſas aſsignavimus. Sed Anſelmi teſtimonio confirmemus hanc noſtram interpretationem, & concludemus. *Adimpleo*, inquit, *ea quæ deſunt. Cui deſunt? In carne mea. Nam in carne Chriſti quam virgo peperit, nihil paſſionum deeſt: ſed adhuc reſtat pars paſſionum ejus in mea carne, quas quotidie tolero pro univerſali corpore ejus quod eſt eccleſia. Si enim ab eruditione fidelium ceſſarem, has paſſiones ab infidelibus non ſuſtinerem: ſed quia ſemper eccleſiæ ſtudeo prodeſſe, ſemper adverſa cogor tolerare.* Hæc Anſelmus. Unde apparet, paſſum fuiſſe Paulum illas afflictiones pro eccleſia, nè ceſſaret ab eruditione fidelium; non ut ſatisfaceret pro peccatis fidelium. Sed mittamus pontificios de ſatisfactionibus humanis & indulgentiis papalibus ſomniantes, & revertamur ad contextus explicationem.

VERS. 25. *Cujus eccleſiæ factus ſum miniſter ex diſpenſatione Dei, quæ data eſt mihi erga vos ad implendum Dei ſermonem*].

COhæret hic verſus cum ſuperiore, in quo expoſuit apoſtolus, quo animo patiatur afflictiones ſibi impoſitas propter prædicationem evangelii; læto nimirum & alacri: deinde cauſas ſubjungit duas gaudii ſui. Prior ducta erat à conformitate ad Chriſtum; *Reliquias paſſionum Chriſti adimpleo in carne mea*; id eſt, patiendo conformis fio ipſi Chriſto: ergò *gaudeo de iis quæ patior*. Altera ratio ducta erat à fructu paſsionum ſuarum redundante ad eccleſiam; ſuſtineo afflictiones *pro corpore Chriſti quod eſt eccleſia*: ergò lętandum mihi eſt in hiſce meis paſsionibus.

Jam in hoc verſu 25° annectit tertiam cauſam cur lætus & lubens quidvis ſubeat pro eccleſia; ducitur autem à ratione officii ſui. Eccleſiæ factus ſum miniſter, Deo ordinante; ergò lætari oportet in afflictionibus meis dum proſim eccleſiæ. In hoc verſu explicando quatuor ſunt nobis expendenda.

1. Ipſum officium Paulo impoſitum in his verbis, ἧς ἐγενόμην διάκονος.

2. Quis illi delegaverit hoc officium; ipſe Deus; impoſitum eſt κατὰ τὴν οἰκονομίαν Θεοῦ.

3. Quos ſpectet hoc officium Pauli; Gentes ſcilicet, & inter has Coloſſenſes: *data eſt mihi erga vos, &c.*

4. Quis ſit ſcopus & finis impoſiti officii; ſcilicet, *ut impleam ſermonem Dei.*

Cujus eccleſiæ factus ſum miniſter] Miniſter vel διάκονος, vocabulum eſt generale aliquando, & quemlibet quovis munere fungentem deſignat: aliquando ſpeciale, & reſtringitur ad eos qui redituum eccleſię, & pauperum curam ſibi commiſſam habebant, quales illi ſeptem fuerunt, qui huic negotio præficiuntur, Actor. 6. 3.

Hoc in loco latiori illâ ſignificatione uſurpatur; ità tamen ut pro perſonæ dignitate exponatur non niſi de miniſterio apoſtolico: apoſtolatus enim erat illud officium Paulo commiſſum, quod ex verbis patet. Non

enim dicit ſe hujus aut illius particularis, ſed univerſalis eccleſiæ miniſtrum factum eſſe, illius nempe eccleſiæ quam ſuperiore verſu appellavit *corpus Chriſti*. Jam ex hac commemoratione officii ſui, & hoc titulo *miniſtri*, quem ſibi Paulus aſſumit, obſervationes quaſdam deducamus.

Ex eo quòd Paulus in apoſtolatu conſtitutus, ſe miniſtrum eccleſiæ appellat, ad induſtriam illos excitat qui eminentiorem aliquem locum nacti ſunt in eccleſia; eóſque monet potiùs ut cogitent de labore, quàm honore ſuo; de opere impoſito, quàm de conjuncta dignitate. At nos contrà *paſtores dici volumus, nec tamen eſſe contendimus; officii noſtri vitamus laborem, appetimus dignitatem*, ut olim conqueſtus eſt Proſper, de vit. contemp. 1. cap. 21. Sed meminiſſe oportet, *miniſtrum* laboris potiùs titulum eſſe, quàm dignitatis. *Obſerv. 1.*

Hinc etiam colligimus, illos qui præſunt eccleſiæ non habere abſolutum imperium, ſed miniſterium. *Miniſter factus ſum eccleſiæ* (inquit apoſtolus) non *dominus*. Non debent miniſtri inſtar principum terrenorum, aut perſonis, aut fidei Chriſtianorum dominari. Hoc vetat Petrus, 1. epiſt. 5. 3. *Paſcite gregem qui penes vos eſt, non ut dominantes cleris, ſed ut qui ſitis exemplaria gregis.* Illud Paulus averſatur, 2. Cor. 1. 24. *Non ut dominemur fidei veſtræ, ſed ut adjutores.* Non eſt igitur Pauli aut Petri ſucceſſor pontifex Romanus, qui ſe non *miniſtrum*, ſed *dominum* & *deum* eccleſiæ facit. Vult enim perſonis & bonis omnium Chriſtianorum, etiam ipſorum regum dominari, indirecto ſaltem dominio: vult fidei & conſcientiis dominari dominio directo, quatenus ſe ſpiritualem monarcham conſtitutum ſomniavit. Hinc illa papiſtarum deliria. Papam eſſe ſupra concilia. Papam non poſſe errare in judiciis de fide. Extra ſtatum ſalutis eſſe omnes qui pontifici Romano non ſubſunt. Scripturæ interpretationem ex ſcrinio pectoris illius depromendam; & multa hujuſmodi. Ex quibus clarum eſt illum non *officium paſtorale*, ſed *imperium regale* in eccleſiam ſibi vendicare. *Obſerv. 2.*

Ex eo quòd Paulus hoc miniſterii officium ſibi impoſitum cauſam aſſignavit cur lætari illum oportuerit in ſuis afflictionibus, docere voluit miniſtros evangelii, nihil illis accidere poſſe lætius aut honorificentius, quàm ſi injuſtè affligantur, dum præſtant, & quia præſtant ea quæ ſpectant ad ſuam functionem. Ut enim militi honorificum eſt vulnera accipere, & ipſam mortem oppetere in ea ſtatione in qua illum ſuus imperator collocavit: ſic miniſtro glorioſum eſt affligi, imò vel interfici in executione illius miniſterii quod illi Chriſtus demandavit. *Obſerv. 3.*

Sed hîc ſemper meminiſſe oportet ſolatium afferre ſecum illas afflictiones, de quibus dici poteſt cum Paulo, Patior hæc pro eccleſia, & quia factus ſum miniſter eccleſiæ: ſed longè aliter ſe res habet, cùm dicendum ſit, Patior hæc ab eccleſia, & quia factus ſum eccleſię perturbator. *Nemo veſtrûm patiatur* ὡς κακοποιὸς ἢ ὡς ἀλλοτριοεπίσκοπος, *ut maleficus, aut alienarum rerum inſpector; ſed ſi ut Chriſtianus, nè pudefiat, ſed glorificet Deum hac in parte*, 1. Petri 4. 15. Atque hæc de officio impoſito; ſequitur de Authore officii.

Ex diſpenſatione Dei] Hiſce in verbis oſtendit apoſtolus cujus authoritate miniſter eccleſiæ factus ſit, nimirum ipſius Dei ordinatione: hoc in loco igitur per οἰκονομίαν θεοῦ intelligit legitimam & ordinatam poteſtatem à Deo ſibi commiſſam, quoad diſpenſationem & adminiſtrationem rerum ſpiritualium ad eccleſiam pertinentium. Eſt enim eccleſia domus Dei, neq;

fas cuivis quidvis in ea facere; ſed omnia ſunt adminiſtranda κατ' οἰκονομίαν θεοῦ, juxta diſpoſitionem ipſius Dei. Sic enim apoſtolus ad Hebræos 5. 4. *Non quilibet ſumit ſibi honorem; ſed qui vocatur à Deo quemadmodum & Aaron.* Ex hoc itaque vocabulo οἰκονομίας intelligimus eccleſiam eſſe familiæ ſimilem, Deum eſſe Dominum hujus familiæ; apoſtolos, epiſcopos, presbyteros, diaconos, ſervos eſſe & miniſtros Dei in hac familia adminiſtranda.

Obſerv. 1. Cùm eccleſia ſit Dei familia, nemo debet in ea functionem aliquam exercere, niſi qui ab ipſo Deo ſit legitimè vocatus: legitima autem vocatio eſt vel extraordinaria, qualis olim fuit apoſtolorum; vel ordinaria, qualis nunc eſt epiſcoporum & miniſtrorum. Ordinaria autem hæc vocatio ſub aliquo ſigno ſenſibili ab eccleſiaſticam juſtámque poteſtatem habentibus tradi debet, ut nota ſit eccleſiæ; quod in omnibus eccleſiis obſervatur in miniſtrorum ordinatione. Qui ſic ordinantur, poſſunt rectè affirmare ſe factos eſſe miniſtros κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ. Qui carent hac ordinatione, uſurpant adminiſtrationem familiæ alienæ abſque Domini approbatione & ordinatione.

Obſerv. 2. Cùm miniſtri conſtituantur in eccleſia ſecundum diſpenſationem Dei, intelligimus nihil eorum quæ aut docent aut faciunt eſſe validum ex ſolo imperio & mera voluntate & authoritate eorum, ſed ex participata authoritate & approbatione ſupremi Domini, ſcilicet ipſius Dei. Nam quod miniſter agit contra voluntatem Domini, ratum eſſe nullo modo poteſt. Diſpenſare enim tenetur ea, & eo modo quo Dominus præſcripſit.

Obſerv. 3. Cùm in omni οἰκονομίᾳ, & adminiſtratione alicujus familiæ ordo requiratur, non modò in ipſo opere diſpenſationis, ſed inter ipſos diſpenſatores ſi plures fuerint; perſpicuum eſt illos turbare eccleſiam Dei, & ſubvertere hanc οἰκονομίαν, qui paritatem miniſtrorum conantur in eccleſiam inducere. Nam *ordo*, ut rectè definiunt Scholaſtici, *eſt parium impariúmque, ſua cuique tribuens loca, diſpoſitio*; & ubicunque pluralitas ſine ordine, ſtatim exoritur confuſio. Unus ergò ſecundum hanc Dei diſpenſationem & οἰκονομίαν conſtitutus eſt epiſcopus, alii ordinantur presbyteri, alii diaconi; neque debent qui ſunt in inferiori loco conſtituti, illa munia ſibi vendicare quæ ſunt ſuperiorum. Nam *ipſe Dominus familiæ dedit quoſdam apoſtolos, alios evangeliſtas, alios paſtores, & doctores*; Epheſ. 4. 11. & hiſce in perpetuum ſubſtitui voluit miniſtros ſuis ordinibus diſtinctos.

Obſerv. 4. Cùm Deus tam ſolicitus ſit de ordinata adminiſtratione eccleſiæ, oportet unumquemque & ſcire & facere ea quæ ſecundum hanc diſpenſationem divinam ſunt illius curæ demandata. Nam, ut rectè Durandus, *ſine ordine actio eſt præſumptio, ſine actione ordo eſt negligentia, ſine ſcientia verò & actio eſt reprehenſibilis, & ordo inutilis*, lib. 2. diſtin. 9. quæ. 1. Unde Servatoris illud, Mat. 24. 45. *Quiſnam eſt fidelis ſervus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper famulitium ſuum?* Hæc diſpenſatio Dei miniſtris commiſſa requirit fidelitatem ut *velint*, requirit etiam prudentiam vel ſcientiam ut *poſſint* ea agere quæ pro hac Dei οἰκονομίᾳ illis agenda incumbunt. Atque hæc de miniſterio, ac Authore & Ordinatore ejuſdem, ſcilicet ipſo Deo.

Quæ data eſt mihi erga vos] Tertio in loco jam explicandum eſt ad quos ſpectat hæc adminiſtratio, vel diſpenſatio, quæ erat Paulo delegata ab ipſo Deo. Data eſt mihi, inquit, εἰς ὑμᾶς, *erga vos*, id eſt, *erga vos Gentes*; in quibus Coloſſenſes includuntur. Voluit oſtendere apoſtolus ſe jure ſuo illos

docere tanquam eccleſiam Gentilem ſibi commiſſam. Quòd autem Paulo commiſſum ſit hoc miniſterium inſtituendi Gentes, ex multis Scripturæ locis patet. Actor. 22. 21. *Vade, quoniam in nationes longè mittam te.* Et ad Rom. 1. 5. *Accepimus apoſtolatum ad obediendum fidei in omnibus Gentibus*: unde 1. Tim. 2. 7. dicit, *ſe poſitum eſſe prædicatorem, & apoſtolum, & doctorem Gentium.*

Sed hîc dubitari poteſt quomodo hæc Dei diſpenſatio data dicatur Paulo erga Gentes, non etiam erga Judæos, & omnes adeò homines; cùm functio apoſtolica plenariam & univerſalem poteſtatem contineat, non incluſam certis terminis aut limitibus. Apoſtolis enim hoc datur in mandatis, *Docete omnes gentes, prædicate omni creaturæ.* *Dub.*

Apoſtoli non erant certis locis aut nationibus deſtinati virtute vocationis apoſtolicæ; ſed quia idem non poterat commodè omnes provincias obire, vel appropriatione divinâ, vel voluntariâ quadam partitione, unus hujus, alter illius provinciæ adminiſtrationem ſuſcepit. Sic ad Galat. 2. 7. *Evangelium præputii* dicitur *concreditum Paulo, evangelium circumciſionis Petro*: Quia Paulus inter Gentes annuntiandum evangelium curavit, Petrus inter Judęos, ídque ex ſpeciali quadam Dei appropriatione. *Solut.*

Sed hîc etiam & illud addere oportet, hanc quam appellamus *appropriationem* non imminuiſſe authoritatem apoſtolicam, aut prohibuiſſe illos, quò minùs & Paulus Judæis, & Petrus Gentibus, ſi occaſio tulerit, potuerint prædicare. De Paulo expreſsè dicitur quòd ſit *vas electum ad perferendum nomen Dei in conſpectum Gentium & filiorum Iſrael*: & per epiſtolam Hebręos docuit, ut communiter tenetur. De Petro etiam dubitari non poteſt, quin Antiochiæ, & alibi, non ſolùm Judæos, ſed etiam Gentiles illuſtraverit doctrinâ evangelicâ. Poteſtas itaque apoſtolica ex æquo omnes nationes reſpiciebat; ſed commoditas eccleſiæ ut certi certis provinciis deſtinarentur flagitabat.

Atque hîc obſervemus quàm ſit utile & neceſſarium hoc inſtitutum eccleſiæ, ut certi miniſtri certis locis & certis gregibus alligentur. Nam ſi Deus ipſos apoſtolos, qui ratione vocationis ex æquo totius mundi paſtores ordinarii erant, volebat nihilominus ſpecialibus quibuſdam provinciis ſpecialiter præficere; quantò magìs oportet paſtores illos, qui apoſtolicam vocationem non habent, particularibus & ſibi deſignatis eccleſiis deſtinari, ut certum gregem intuentes dicere poſſent, *Data eſt mihi diſpenſatio erga vos?* *Obſerv.*

Abhorrent itaque ab omni ratione qui vagum & volaticum cupiunt miniſterium, contra veteris eccleſiæ canones, qui nullum ſine certo titulo ordinandum decreverunt. Intelligat igitur unuſquiſque, erga quos ſibi data ſit evangelii diſpenſatio, ut *poſſit attendere gregi in quo Spiritus ſanctus illum poſuit epiſcopum*, ut habetur Actor. 20. 28. Hæc de objecto miniſterii apoſtolici.

Ad implendum ſermonem Dei] πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ] Ponit hiſce in verbis finem ſeu ſcopum quem Deus ſpectavit, cùm Paulo aſſignavit hanc diſpenſationem evangelii erga Gentes. Verba autem hæc duobus modis exponuntur ab interpretibus. Alii, *ad implendum ſermonem* vel *verbum Dei*, id eſt, ad plenè exponendam totam ſalutis doctrinam, eámque promovendam uſque ad vitę meæ finem: quaſi dixiſſet apoſtolus, Non oportet me deterreri ab evangelii prædicatione afflictionibus, aut vinculis, aut ipsâ morte; nam in hunc finem Deus mihi impoſuit hoc miniſterium,

ut illud abſolverem ad mortem uſque dimicando. Hunc ſenſum ſi amplectamur duo ſunt indè nobis addiſcenda:

1 Oportere miniſtrum verbi, non utcunque prædicare, ſed πληρῶσαι τὸν λόγον, id eſt, plenè exponere & docere illa omnia quæ pertinent ad ſalutem gregis ſui.

2 Non ſatìs eſt plenè prædicare evangelium, ſed oportet in hoc munere obeundo perſeverare uſque ad extremum. Multi circa initium miniſterii ſui ferventes & frequentes ſunt in prædicationibus, ſed poſtea frigeſcunt, & ſibi indulgent; ſed hoc non eſt πληρῶσαι, ſed inchoare verbi prædicationem.

Alii *ad implendum Dei ſermonem* ſic exponunt, Ad implendas illas promiſſiones de Chriſto & vocatione Gentium, quas olim denunciaverant prophetæ. Quaſi dixiſſet apoſtolus, Deus me deſtinavit apoſtolum erga vos Gentes, ut impleret illud quod per prophetas promiſerat; de ſalute ſcilicet vobis offerenda in Chriſto.

Tale fuit illud Dei verbum Eſaiæ 9.2. *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis lux orta eſt.* Tale & illud Zachariæ 2.11. *Applicabuntur Gentes multæ ad Dominum, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui.* Ad implendum hunc Dei ſermonem Paulo data eſt diſpenſatio evangelii erga Gentes. Si hunc ſenſum ſequamur, indè monemur, ut ſicut Deus quod ſuum eſt adimplevit, vocando nos Gentes ad cognitionem evangelii; ſic nos viciſſim quod noſtrum eſt faciamus, credendo, obediendo, ambulando ſecundum hanc lucem evangelicam.

VERS. XXVI. XXVII.

Nempe myſterium illud quod abſconditum fuit à ſeculis & generationibus, nunc autem patefactum eſt ſanctis ejus.

Quibus voluit Deus notum facere, quæ ſit opulentia glorioſi hujus myſterii inter Gentes, quæ eſt Chriſtus in vobis ſpes gloriæ.

EO ſpectant hæc quò ſuperiora, ad ſtabiliendos ſcilicet Coloſſenſes in doctrina evangelii; quod facit mirificè extollendò illius dignitatem. Exornat, & ſimul excitat illos ad amplexandum evangelium, in priore verſu dupliciter:

1. Ab antiquitate & raritate; *Myſterium abſconditum à ſeculis & generationibus.*

2. A manifeſta patefactione & præſenti opportunitate; *nunc autem patefactum eſt, &c.*

In verſu poſteriore duo facit. Reddit cauſam hujus patefactionis, *voluntatem Dei.* Tum uberiùs explicat quid ſit patefactum: primò in genere; patefactæ ſunt *divitiæ glorioſi hujus myſterii:* dein ſpeciatim docet quæ ſunt iſtæ divitię, vel, ut eſt in Græco, τίς ὁ πλοῦτος τοῦ μυστηρίου τούτου, ſcilicet ipſe Chriſtus in nobis habitans per fidem; ſic enim fit nobis ſpes glorię. Ordiamur à priori verſu.

Nempe myſterium illud quod abſconditum fuit à ſeculis & generationibus] Hoc autem in loco conſideremus, 1. Quid intelligat per *myſterium*. 2. Ubi fuit abſconditum. 3. A quibus.

1 *Myſterium* eſt ſacrum ſecretum occultam habens intelligentiam. Aliquid

quid autem nobis occultum eſt, aut quia aliquid interpoſitum, aut quia longè à nobis poſitum eſt. Eſt etiam inſuper ſciendum, quòd *myſterii* nomen in Scripturis aliquando accommodatur ad ſummam fidei noſtræ Chriſtianæ de perſona, naturis, & officiis Chriſti. Sic 1. ad Timoth. 3. 16. *Sine controverſia magnum eſt pietatis myſterium: Deus conſpicuus factus eſt in carne, juſtificatus eſt in Spiritu, conſpectus eſt ab angelis, prædicatus eſt Gentibus, fides illi habita eſt in mundo, ſurſum receptus eſt in gloriam.* Aliquando ſynecdochicè accipitur pro parte hujus myſterii, nempe pro vocatione Gentium, & incorporatione in eccleſiam abſque circumciſione, & ſine legis operibus. De hoc myſterio loquitur apoſtolus Epheſ. 3. 5. *Deus mihi notum fecit myſterium, quod aliis ætatibus non innotuit filiis hominum; Gentes videlicet eſſe cohæredes, & concorpores, conſortéſque promiſſionis ejus per evangelium.* Hoc ſenſu Paulus utitur vocabulo *myſterii* hoc in loco, pro arcano ſcilicet Dei conſilio de ſalvandis Gentibus per gratiam evangelicam in Chriſto: hoc eſt illud myſterium ad cujus promulgationem *Paulus factus eſt miniſter.*

Sed *ubi* & *quomodo* fuit abſconditum hoc myſterium de ſalute humani 2
generis per Chriſtum procuranda? Abſconditum fuit in arcano & æterno Dei propoſito, ut antea attigimus: nam ipſe Deus ab omni æternitate decrevit etiam celare & abſcondere hoc myſterium à nobis, uſque dum plenitudo temporis adveniret. Fuit igitur à nobis longè poſitum & remotum. Quid enim ab humanis oculis remotius, quàm quod in arcana Dei voluntate deliteſcit? Hinc ab apoſtolo vocatur μυστήριον χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένον, Rom. 16.25. Sed fuit etiam interpoſitum quaſi velum quoddam cęremoniarum legalium; ſub quibus redemptionis futuræ myſterium obumbratum erat, etiam quoad ipſos Judæos.

Jam tertio loco, ſi quæratur *à quibus* fuit abſconditum, reſpondere poſ- 3
ſumus claram hujus myſterii intelligentiam fuiſſe abſconditam, non modò à Gentibus & à Judæis, ſed etiam ab ipſis angelis. De Gentibus nulla quæſtio eſt, qui ante adventum Chriſti *ſedebant in umbra mortis*; nec vitam hanc æternam, quam Chriſtus ſuis attulit, aut intelligebant aut expetebant. Quî poterant, cùm venturi Meſſiæ prædictiones erant ſacris Scripturis conſignatæ, divina autem hæc oracula erant Judæorum peculia? Unde illud Davidis; *Annunciat verbum ſuum Jacob; juſtitias & judicia ſua Iſraeli: non fecit taliter omni nationi, & judicia ſua non manifeſtavit iis*, Pſal. 147.19. Fuit igitur Gentibus ſimpliciter & omni modo abſconditum hoc myſteriū.

Quod attinet ad Judęos qui ſub veteri Teſtamento vivebant, fuit hoc myſterium illis abſconditum *ex parte*, & *comparativè*. Ex parte, quia ſi à prophetis & quibuſdam illuminatis viris diſceſſeris, vulgus Judęorum, etſi Meſſiam expectabant, ſibi tamen ſolummodo, non Gentibus illum deſtinatum putabant. Vocatio igitur Gentium fuit myſterium prorſus abſconditum à maxima parte Judæorum.

Quod attinet ad ipſos prophetas, & doctiores Judęos; fuit & illis hæc gratia evangelica abſconditum myſterium, ſi *comparativè* loquamur. Nam illæ revelationes prophetic̨ erant inſtar lucernæ ſplendentis in obſcuro loco; ſed prædicationes evangelicæ ſunt inſtar ſolis medio die radiantis. Videbant illi futuram hanc Gentium vocationem, ſed tanquam in crepuſculo ſubobſcurè; nos videmus tanquam ob oculos in media luce clarè & perſpicuè. Huc etiam accedit, quòd illi in genere tantùm intellexerunt Gentes omnes fore benedicendas in ſemine benedicto; ſed quòd in fœdus filio-

filiorum Dei hoc modo admitterentur, ſcilicet abſque circumciſione, & abſque obſervatione ulla rituum Moſaicorum, non intellexerunt. Hoc colligere poſſumus ex eo, quòd ipſi apoſtoli hoc magnum myſterium non ſtatim intellexerunt, poſtquam acceperant mandatum ut prędicarent evangelium omni creaturæ. Nam Petrus non auſus fuiſſet ad incircumciſos accedere, niſi Deus illum revelatione ſupernaturali participem & gnarum feciſſet hujus myſterii. Sic enim loquitur, Actor. 10. 28. *Vos ſcitis Judæo nefas eſſe accedere ad alienigenam; ſed mihi oſtendit Deus nè quem pollutum aut impurum hominem dicerem.*

Ultimò, nè ipſi quidem angeli hoc gratiæ evangelicæ myſterium clarè intellexerunt. Nam *per eccleſiam innotuit imperiis & poteſtatibus quæ in cælis ſunt multiformis illa ſapientia Dei, ſecundum propoſitum æternum quod conſtituit in Chriſto Jeſu Domino noſtro*; Epheſ. 3. 10. Hoc igitur eccleſiæ corpus, ex Judæis & Gentibus, ex circumciſis & incircumciſis coagmentatum, fuit ipſis angelis res nova & mira; utpote myſterium ab æternis temporibus in arcana Dei voluntate celatum.

Obſerv. 1. Evangelica doctrina ſacrum eſt myſterium; ergò reverenter, & caſtis animis & auribus ſuſcipiendum. Profanos & impuros à ſacris ſuis myſteriis arcebant Gentiles; quantò magìs æquum eſt ab hiſce myſteriis ſalutaribus omnem impuritatem abeſſe? *Caſtè jubet lex adire ad ſacra*, inquit orator. 2. de legibus: At evangelium eſt ſacrum ſecretum: obſervandum igitur ut caſto animo & corpore prædicetur & audiatur ab omnibus.

Obſerv. 2. Evangelium fuit myſterium abſconditum ab omni æternitate; ergò fuit ab omni æternitate: non eſt itaque novum apoſtolorum inventum, ut Athenienſes Paulo objecerunt, Actor. 17. 19. *Poſſumúſne ſcire quæ eſt hæc nova quæ à te dicitur doctrina? nova enim quædam infers auribus noſtris.* Athenienſium auribus novum videbatur evangelium, in ſe autem novum non erat, ſed æternum: nam in religione nihil novum, niſi quod falſum. Unde Apocal. 14. 6. dicitur *æternum evangelium*.

Obſerv. 3. Cùm Deus hoc evangelium ſalutiferum toti mundo per tot ſecula occultum eſſe voluit, ipſa raritas patefactionis accendat oportet animos noſtros ad ejuſdem ſeriam contemplationem: nam ſi *aliæ gemmæ à ſola raritate gratiam poſſident*, ut loquitur Tertullianus; quantò magìs hæc gemma evangelica, quam per quatuor mille annos penè exactos nè unus quidem clarà luce conſpexit? Hæc de evangelio quatenus fuit ab omni æternitate abſconditum myſterium: jam de ejus revelatione & patefactione agendum eſt.

Nunc autem patefactum eſt ſanctis ejus] Hîc tria notentur. 1. Quòd hoc myſterium ſit patefactum. 2. Quando. 3. Quibus.

1 Dicit apoſtolus hoc myſterium eſſe *patefactum*, non inventum, aut erutum labore noſtro; ut intelligamus nulli humano ingenio penetrabile aut acceſſibile fuiſſe hoc myſterium ſalutis humanæ. Niſi itaq; idem ille Deus qui priùs abſcondidit, poſtea ultro revelâſſet, in perpetuis tenebris jacuiſſet humanum genus; nemo nôſſet, nemo quæſiviſſet mundi Redemptorem.

Ratio cur opus fuit hac patefactione divinâ duplex aſſignari poteſt. Ex parte rerum revelatarum, & ex parte intellectus humani. Res revelatæ, ſcilicet myſteria ſalutis noſtræ in Chriſto, ſunt ſupernaturalia, & dependent à mera voluntate & diſpenſatione divina. Incarnatio Dei, expiatio peccati per mortem ejus, gratuita ſalus per fidem in hoc Mediatore, hu-

juſmodi

juſmodi ſunt omnia, quæ nulli mortalium in mentem venire potuiſſent, niſi Deus ipſe manifeſtâſſet ſe velle hoc modo humanum genus liberare; pendent enim hæc à liberrima Dei voluntate, non ab ulla connexione cauſarum naturalium.

Jam quod attinet ad intellectum humanum, ſic obſcuratus eſt tenebris peccati, ut in ſpiritualibus non cæcutiat, ſed cæcus planè ſit. *Animalis homo non percipit quæ ſunt Dei*; 1. Cor. 2. 14. Opus eſt itaque patefactione divinâ. Præclarè Auguſtinus hypog. 3. *Nemo glorietur ſe fidem ex proprio ſenſu genuiſſe; in ſe agnoſcat tam ante legem, quàm ſub lege, & poſt legem fidem quæ eſt in Chriſto Jeſu, per illuminationem gratiæ, quæ à Deo Patre eſt, unicuique revelatam ad ſalutem. Conturbatus* enim *eſt animæ oculus per infectionem in ſenſualitate, per obnubilationem in inferiori ratione, per excæcationem in ratione ſuperiori*, ut rectè Gerſon part. 3. Jam hæc omnia in compendium redigamus. Myſterium evangelii eſt ſupra naturam; dependet ab æterna & arcana Dei voluntate: mens humana per peccatum depreſſa eſt infra naturam ſuam; ejus oculus infectus eſt, obnubilatus eſt, excæcatus eſt: non potuit igitur hoc myſterium à nobis percipi, niſi fuiſſet à Deo patefactum. Hinc illud unicum obſervemus;

Obſerv. Summæ eſſe ſtultitiæ extruere religionem Chriſtianam ex principiis philoſophicis; cùm doctrina ſalutis per voluntariam Dei patefactionem reveletur, non per humani ingenii acumen inveniatur. Hîc itaque turpiſſimè errârunt Scholaſtici doctores, & qui illorum veſtigiis inſiſtunt papiſtę, dum pro fidei Chriſtianæ articulis multa obtrudunt, quæ non ex revelatione divina, ſed ex diſcurſu cæcæ rationis didicerunt. Hujuſmodi ſunt illa dogmata de libero arbitrio, de juſtitia inhærente, de operum meritis, & alia quamplurima quæ petuntur ex ethicis philoſophi, non ex epiſtolis Pauli. Hîc itaque locum habere debet illud apoſtoli, *Videte nè quis vos decipiat per philoſophiam.* Nam *ex philoſophorum ingeniis omnes hæreſes animantur*, ut verè Tertullianus adverſ. Marc. lib. 1. Hæc de patefactione ipſa. De tempore jam dicendum, Quando patefactum fuit.

Sed ſecundo in loco dicit apoſtolus, *Nunc eſſe patefactum hoc myſterium.*

Hoc temporis adverbio monet Coloſſenſes de pręſenti occaſione & opportunitate, quam voluit apoſtolus ut arriperent. Quaſi diceret, Illud quod fuit retroactis ſeculis abſconditum, non potuit ab illis cognoſci & recipi ad ſalutem; ſed quod gratuito Dei favore nunc per apoſtolos vobis patefactum & revelatum eſt, & debet, & poteſt nunc à vobis agnoſci ac recipi.

Obſerv. 1. Omnibus Chriſtianis hoc incumbit, ut utantur temporis beneficio & opportunitate, juxta illud ad Hebræos 3. 15. *Dum dicitur hodie ſi vocem ejus audieritis nè obdurate corda veſtra.* Si enim reſpuamus evangelium, major erit noſtra condemnatio, quia fuit nunc nobis patefactum, quàm illorum qui præteritis ſeculis vixerunt in quibus erat abſconditum.

Obſerv. 2. In eo quod dicit *nunc eſt patefactum*, obſtruit illorum ora qui clamitant doctrinam ſalutis eſſe obſcuram & tenebricoſam. Fuit quidem evangelii myſterium abſconditum, ſed nunc patefactum eſt, & ingerit ſe in oculos omnium: *Si obſcurum ſit evangelium noſtrum, iis qui pereunt obſcurum eſt*, 2. Cor. 4. 3. Fatemur quoſdam particulares locos in Scripturis eſſe obſcuros; ſed dogmata omnia ad ſalutem neceſſaria perſpicuè & clarè patefacta ſunt toti mundo ab apoſtolis. Sic ſenſerunt omnes patres, quicquid contrà obganniunt Sophiſtæ. Pauca teſtimonia è multis ſeligemus.

Clemens

Clemens Alex. in protrep. appellat Scripturam *ſolem animæ*. *Nullis*, inquit, *celatum eſt verbum, lux eſt communis omnibus: nullus eſt in verbo Cimmerius.*

Auguſtinus lib. 2. de doctrin. Chriſtian. cap. 9. *In iis quæ apertè in Scriptura poſita ſunt, inveniuntur illa omnia quæ continent fidem, moréſque vivendi.*

Chryſoſt. hom. 3. de Lazar. *philoſophos*, ait, *obſcurè ſcripſiſſe: at apoſtoli*, inquit, *& prophetæ omnia è contrà fecerunt; manifeſta claráque quæ prodiderunt, expoſuerunt omnibus veluti communes orbis doctores, ut per ſe quiſque diſcere poſſit ea quæ dicuntur è ſola lectione.*

Hiſce patrum teſtimoniis Gerſonis illud adjungemus, part. 1. *Senſus literalis Scripturæ ſatis expreſſus eſt in iis quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem.* Ex his collige quanto ſcelere ſe obſtringunt prælati pontificii, qui falſo obſcuritatis prætextu, quaſi ſalutis myſterium non eſſet patefactum, eripiunt populo libros evangelicæ doctrinæ, & illorum loco ſua deliria & traditiones obtrudunt: ſed nos dicimus in doctrina apoſtolorum patefactum nunc eſſe ſalutis myſterium, non licitum eſſe aut evangelium occultare, aut nova ſalutis myſteria procudere.

Sanctis ejus] Hiſce in verbis docet quibus fuit patefactum evangelium.

Alii per *ſanctos* intelligunt eos quos Deus in Chriſto conſecrandos decrevit, id eſt, electos. Alii reſtringunt ad apoſtolos & evangeliſtas, alióſq; prophetico ſpiritu imbutos, quibus hoc myſterium fuit à Deo immediatè patefactum, ut illi eſſent miniſtri ejus in illo revelando toti terrarum orbi. Putant hos κατ᾽ ἐξοχὴν appellari *ſanctos*. Si primum ſenſum & interpretationem ſequamur, intelligere debemus non quamlibet patefactionem, ſed efficacem & ſalutiferam in cordibus audientium, quæ gignat non nudam cognitionem Chriſti, ſed fiduciam ſimul in Chriſto cognito. Hoc enim modo ſolis ſanctis patefactum eſt evangelium, juxta illud Eſa. 53.1. *Quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini cui revelatum eſt?* Quibus conſonum eſt illud Servatoris, Matth. 13.11. *Vobis datum eſt nôſſe myſteria regni cœlorum, illis autem non eſt datum.* Audire, datum & conceſſum eſt omnibus; ſed nôſſe ad ſalutem, ſolis ſanctis & electis. Hinc duas doctrinas eliciemus:

1 Paucitas verè credentium, & ex animo amplectentium veritatem evangelicam, non præjudicat ejus dignitati aut veritati: nam licèt ubique ſeminetur, radices tamen agit ſolummodo in cordibus electorum, in quibus Spiritus ſanctus potenter operatur. *Non enim eſt omnium fides. Sed qui ex Deo eſt, verba Dei audit*, Joan. 8.47. Quia ipſe *aperit cor* electorum, *ut intendant* evangelio; Actor. 16.14. *Niſi Spiritus ſanctus cordi adſit audientis, otioſus eſt ſermo loquentis*, inquit Gregorius. *Multi audiunt*, inquit Auguſtinus, *ſed illis ſolis perſuadetur, quibus intus loquitur Deus.*

2 Sapientia ſalutaris ſolummodo in ſanctis & piis reperitur: impiis & impuris prædicantur myſteria ſalutis, ſed non patefiunt ad ſalutem: nam *audiendo non audiunt, & intelligendo non intelligunt. Animum malevolum non ingreditur ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Spiritus enim ſanctus diſciplinæ fugiet fictum*, Sapient. 1.4. Sapientia vera in Dei myſteriis ſemper habet comitem ſanctitatem, improbitas verò inſipientiam.

Sed utì dictum eſt, alii per *ſanctos* hoc in loco intelligunt ſanctos apoſtolos, quibus peculiari quadam ratione patefactum fuit illud myſterium abſconditum.

Si admittamus hanc expoſitionem, tum intelligere debemus extraordinariam & immediatam patefactionem à Spiritu ſancto: nam Spiritus ſanctus myſterium ſalutis patefecit ſanctis apoſtolis immediatè, ut mediante illorum miniſterio patefieret omnibus aliis. *Paracletus autem Spiritus ſanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit*, Joan. 14.26. Ut habeamus itaque plenam apoſtoli ſententiam, utraque interpretatio conjungenda eſt: *primariò* ſanctis apoſtolis, *ſecundariò* aliis ſanctis; *immediatè* apoſtolis, *mediatè* omnibus Dei ſervis patefactum eſt hoc myſterium.

Vers. 27. *Quibus voluit Deus notum facere quæ ſint divitiæ glorioſi hujus myſterii inter Gentes: Chriſtus ſcilicet in vobis ſpes gloriæ.*

De abſcondito & patefacto ſalutis myſterio diximus ex verſu ſuperiore: jam progrediendum eſt cum apoſtolo, qui in hoc verſu tria agit:

1. Rationem adjungit cur illud myſterium à tot ſeculis abſconditum, ſit nunc patefactum ſanctis ejus.

2. Novis encomiis obiter adornat hoc ſalutis myſterium, nimirum *opulentiæ & gloriæ*.

3. Speciatim explicat quæ ſint divitiæ, & quæ ſit gloria hujus myſterii ſalutiferi; ipſe ſcilicet *Chriſtus* in nobis habitans per fidem.

Quod ad primum; adjungit apoſtolus rationem hujus diſpenſationis divinæ, ut antevertat tacitam objectionem. Quæri enim potuit, Si doctrina evangelii ſit doctrina ſalutis, cur tot ſeculis mundo non innotuit? cur jam ſolis electis, & Spiritu Chriſti ſanctificatis efficaciter innoteſcit? Hujus diſcriminis cauſam non aliam affert apoſtolus quàm voluntatem Dei: *Patefactum eſt hoc myſterium quibus voluit Deus illud notum facere.* Eadem igitur Dei voluntas in cauſa eſt & *occultationis*, quâ fuit abſconditum à ſeculis præteritis; & *revelationis*, quâ nunc patefactum eſt evangelium ſanctis ejus.

Quidam nugantur, ſeculum illud rude non fuiſſe aptum tantis myſteriis; in hac autem ſenili ſua ætate mundum evaſiſſe ſapientiorem, & magìs capacem doctrinæ ſalutiferæ. Sed hæc ratio falſâ nititur hypotheſi: nam gratia Dei non ſolet *invenire* ſed *facere* homines aptos ad ſuſcipiendam gratiam. Alii putant Deum peperciſſe illis antiquis ſeculis, non revelando illis doctrinam ſalutis, quia præſcivit eos fuiſſe illam repulſuros. Sed & huic rationi repugnat experientia; nam præviſio contumaciæ & infidelitatis humanæ non impedit promulgationem evangelii; imò ſinit Deus illud prædicari multis *quibus eſt odor mortis ad mortem*, 2. Cor. 2.16. Cur itaque tam diu à tot nationibus abſconditum fuit ſalutis myſterium, cur poſtea revelatum, aliam cauſam aut quærere aut aſſignare non oportet, extra voluntatem divinam, *Qui præteritis ætatibus ſivit omnes Gentes ingredi vias ſuas*, Actor. 14.16. Hinc diſce,

Temerarium eſſe illud Scholæ pronunciatum, Ad divinam providenti- 1
am pertinere, ut cuilibet provideat de neceſſariis ad ſalutem. Cùm enim revelatio mediatoris ſit ad ſalutem conſequendam abſolutè neceſſaria, neque proviſum fuerit tot generationibus de revelatione & cognitione hujus Mediatoris; aut illorum ſententia falſa eſt, aut Dei providentia imperfecta. Nam *nemini ſalus concedenda, niſi cui divinitus revelatus fuit unus mediator Dei & hominum Chriſtus Jeſus*; ut verè Auguſtinus de civit. lib. 18. cap. 47.

2 Et illud Scholę etiam vacillat, *Nullus eſt qui ſi fecerit quod in ſe eſt, quin Deus revelabit ei ea ſine quibus non eſt ſalus*, Durand. lib. 2. Et aliud huic affine, lib. 3. *Bene viventi ſecundum legem naturæ, Deus ſubveniet in neceſſariis ad ſalutem.* In duobus errant hæc axiomata Scholaſticorum. Primùm, in eo quod *ſupponunt*; ſcilicet hominem in corruptis naturalibus poſſe bene vivere, aut poſſe conari ad gratiam. Secundò, in eo quod *ponunt*; ſcilicet hiſce operibus & conatibus naturæ deberi revelationem gratiæ ſalutiferæ. Multò doctiùs Proſper, *Impietatis eſt*, inquit, *docere ipſam gratiam quâ ſalvamur, aut bonis meritis rependi, aut malis arceri*; ad Capit. Gallor. reſponſ.8.

3 Ultimò, ut Dei voluntas ſola cauſa erat nobis nota cur evangelium multis ſeculis abſconditum, poſtea erat toti mundo patefactum; ſic eadem voluntas Dei cauſa eſt cur efficaciter ſanctis innoteſcat, quod ſine fructu pulſat aures reproborum. Sic hoc in loco Paulus, *Patefactum eſt ſanctis ejus, quibus voluit Deus notum facere.* Sic ipſe Servator, Matth. 11. 25. *Gloriam tibi tribuo Pater, Domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & intelligentibus, & revelâſti ea parvulis. Etiam Pater, quia ità placuit tibi.* Hæc Dei voluntas de efficaci illuminatione electorum *practica* eſt, & reſpicit ſuppoſitum, ut loquuntur Scholaſtici; operatur igitur illud quod approbat. At aliter ſe habet in infidelibus: vult enim Deus ut illi quoque recipiant ſalutiferam doctrinam quæ illis offertur; ſed vult voluntate *approbante*, non voluntate *practicâ* & *operante*. Unde Proſper ad Capit. Gal. reſponſ. 5. *Aliud actum eſt cum eis quorum exteriores aures corporali voce pulſatæ ſunt: aliud in eis quorum interiorem ſenſum Deus aperuit, & in quorum corde poſuit fidei fundamentum, dilectioniſque fervorem.* Atque hæc de cauſa occultationis & patefactionis hujus ſalutiferi myſterii, divino ſcilicet beneplacito.

Quæ ſunt divitiæ glorioſi hujus myſterii inter gentes]

2 Jam novis encomiis adornat myſterium evangelii omnibus gentibus oblati, ſed ſanctis efficaciter patefacti: illi enim aſcribit πλοῦτον, καὶ δόξαν· eſt myſterium *dives* vel *opulentum*; eſt myſterium *glorioſum*.

Primò, quod ad *divitias* hujus myſterii attinet, in hac vocatione Gentium Deus explicavit theſauros ſuos ſpirituales, & obtulit hominibus ingentes & admirabiles divitias, ſcilicet miſericordiæ, bonitatis, gratiæ ſuæ; ut eſt Epheſ.2.7. oſtendit ſeculis τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ. Nec ſolùm offeruntur ex parte Dei, ſed nos etiam hinc nacti ſumus divitias maximè expetendas, ſapientiæ, juſtitiæ, ſanctificationis, redemptionis, ſi ſumus in numero ſanctorum ejus. De hiſce divitiis loquitur Chriſtus, Apocal. 3.18. *Conſulo tibi ut emas à me aurum igni exploratum, ut dives fias; & veſtimenta alba, ut induaris, nec appareat dedecus nuditatis tuæ.* Hiſce divitiis refertum eſt hoc myſterium evangelii.

1 Hinc diſce, abſque gratia evangelica totum mundum in miſeria, inopia, & mendicitate verſari: non ſentiunt fortaſſe cæci homines hanc ſuam ſpiritualem mendicitatem, ſed iſto ſtupore non levatur inopia; ut eſt Apoc. 3.17. *Dicis, Dives ſum, & ditatus ſum, & nullius egeo: Neque nôſti te eſſe ærumnoſum, & miſerabilem, & pauperem, & cæcum, & nudum.* Talis eſt eorum omnium conditio, qui nondum participes facti ſunt harum divitiarum quas evangelium in apricum protulit.

2 Hinc videmus quas divitias ſitire nos oporteat, & inexplebili cupiditate perquirere; non iſtas lutoſas è luto terræ erutas, ſed has cœleſtes & ſpi-

ſpirituales è cœlo demiſſas. Hæc enim gratia quæ in evangelii myſterio continetur, eſt illa *pulchra margarita, quâ ſemel conſpectâ, prudens negotiator vendit illico omnia quæ habebat ut emat eam*, Matt.13.46. Quemadmodum igitur inſanus haberetur regis aut divitis cujuſcunque hæres, ſi contemptis paternis theſauris, de fimo ſtabuli paterni theſauros ſibi corraderet: ſic meritò dementiæ ſuſpicionem incurrunt, qui neglectis hiſce divitiis quas cœleſtis Pater in evangelio nobis pollicetur, toti ſunt in corrogandis terrenis divitiis, quæ præ illis alteris pro ſtercoribus ducendæ ſunt; Philip.3.8.

Non incommodè ex eo, quòd tantæ divitiæ continentur in myſterio
evangelii, deducitur dignitas miniſterii evangelici: quid enim honorifi 3
centius cogitari poteſt hoc munere miniſtrorum, quod illis poteſtatē facit tantas ac tales divitias diſpenſandi? Quiſquis igitur hos ſpernit, indè arguitur ipſum Deum ſpernere, & inſtar porci margaritam evangelicam conculcare. Atque hæc de divitiis hujus myſterii.

Sed quaſi hoc parum eſſet, addit apoſtolus myſterium hoc ſalutis noſtrę non modò eſſe opulentum, ſed valde *glorioſum myſterium*; τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης, &c. Et ſanè obſervandum eſt apoſtolum non ſolùm hoc in loco, ſed ubique ferè cùm loquitur de divitiis hujus myſterii evangelici, aliquid etiam de *gloria* ejuſdem adjungere. Sic Rom.9.23. *Ut notas faceret divitias gloriæ ſuæ, &c.* Et ad Epheſ.1.18. optat illis *oculos illuminatos, ut ſciant quæ ſit ſpes vocationis evangelicæ, & quæ opes gloriæ hæreditatis cœleſtis in ſanctis.*

De gloria mentionem facit apoſtolus, ut offendiculo contemptus obviàm eat: nam carnalium hominum judiciis contemptibilis videtur doctrina evangelii: exaggerat itaque ſplendidis hiſce elogiis ejus dignitatem, ut omnes indè intelligant, nihil eſſe in evangelio quod jure contemnatur; imò omnia in eo eſſe tam glorioſa, ut meritò omni honore afficiatur.

Hoc myſterium ſalutis in evangelio comprehenſum, rectè dicitur glorioſum duas ob cauſas; quarum una conſideratur ex parte Dei, altera ex parte noſtri.

Ex parte Dei; quia nihil tam illuſtrat gloriam divinam, quàm hæc patefactio gratiæ evangelicæ in Chriſto. Unde iſte hymnus angelicus, Luc. 2. 14. *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax, in homines benevolentia.* Nam cùm vera gloria oriatur ex manifeſtatione virtutis, omnes virtutes divinæ reſplendent in gratuita Gentium vocatione ad ſalutem per evangelium.

Reſplendet divina veritas, miſericordia, juſtitia, ſapientia; quod copioſè oſtendi poſſet, ſi in animo eſſet in hunc locum communem excurrere. Sed ut in una virtute inſiſtamus, nimirum in miſericordia divina, de qua bene dixit orator, offic.2. *Maximè gloria paritur, ſi quando accidit ut ei ſubveniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri urgeríque videtur.* Cui adjicere poſſumus, hanc gloriam præcipuè comparari, cùm quis exerceat hanc beneficentiam, nullo alterius merito provocatus, nullo mercedis intuitu invitatus. Ut hæc itaque accommodemus ad inſtitutum noſtrum;

Totum humanum genus potentiſſimi hoſtis (diaboli nimirum) tyrannide oppreſſum jacuit; at evangelii myſterium docet nos ereptos & liberatos, divinâ miſericordiâ opitulante, nullo noſtro merito præcedente; maximè ergò illuſtrat gloriam Dei, & rectiſſimè hoc reſpectu dicitur *glorioſum myſterium.*

Jam ex parte *noſtri* dicitur etiam *glorioſum myſterium*; quia veram & æternam gloriam pollicetur fidelibus, imò per fidem ponit eos in præſenti poſſeſſione gloriæ. Hoc nomine præfertur legi Moſaicæ, 2. Cor. 3. 7. *Si mortis miniſterium fuit glorioſum, quomodo non magis miniſterium Spiritus erit glorioſum?* Et ad Hebręos 12. 18. *Non acceſſiſtis ad montem tractabilem, & ignem accenſum, ac turbinem, & caliginem; ſed acceſſiſtis ad montem Sion, & civitatem Dei vivi, Hieruſalem cœleſtem, & myriadas angelorum.* Ad hanc gloriam ſanctos & fideles vocat & perducit evangelium; quocirca optimè nuncupatur *myſterium glorioſum.*

Repreben. Hoc attributo taxantur duo hominum genera: unum illorum, qui ſic interpolare & corrumpere niſi ſunt doctrinam evangelii, ut in eo *divitias* & *gloriam* divinæ miſericordiæ vix queas agnoſcere. In hoc graviſſimè peccant pontificii, qui dum meritis & ſatisfactionibus ſuis, dum libero arbitrio aliiſque nugamentis aſcribunt vim peccata abluendi, & ſalutem procurandi, obſcurant illam gloriam divinæ miſericordiæ, & bonitatis gratuitæ, quæ facit hoc myſterium *glorioſum.* Non eſt enim Deo glorioſum hoc evangelii myſterium, ſi nobis licitum ſit in operibus noſtris gloriari, quòd illorum meritis ſalutem conſequamur.

Perſtringuntur etiam & illi, qui in profeſſione evangelii nihil aliud aut curant aut quærunt, quàm pacem externam, mundanos honores, & id genus commoda temporalia. Eſt quidem fructuoſum, honorificum, & glorioſum hoc evangelii myſterium; ſed alios fructus, alios honores, aliam denique gloriam pollicetur. Non pecuniæ fructus, ſed juſtitiæ; non mundi honores, ſed cœli; non gloriam vanitatis, ſed æternæ beatitudinis apportat. Hanc itaque gloriam quærere oportet in hoc glorioſo myſterio: juxta illud Chriſti monitum, Matth. 6. 33. *Quærite primùm regnum Dei & juſtitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis.* Videtis quòd divitiarum & gloriæ theſaurus propoſitus ſit nobis in evangelio: jam in quo ſitæ ſunt hæ divitiæ, & hæc gloria, & quomodo ad nos deriventur deinceps dicendum eſt.

Ὅς ἐστι χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης] Vocabulum ὃς ad πλοῦτον referre oportet, non ad μυστήριον. Celebravit verbis pręcedentibus πλοῦτον, id eſt, divitias, vel opulentiam hujus myſterii evangelici; jam ad exegeſin ſubjungit ὃς πλοῦτος, quæ divitiæ, vel quæ opulentia ipſe Chriſtus eſt, dum in vobis inhabitans ſpem æternę glorię vobis affert. Sunt itaq; hîc duo notanda:

1. Quòd ipſe Chriſtus eſt nobis theſaurus ſpiritualium divitiarum quæ offeruntur in evangelio.

2. Quòd Chriſtus hoſce theſauros nobis largitur, quatenus eſt in nobis; nam ſic eſt *ſpes gloriæ.*

Non opus eſt ut multis oſtendamus nos habere in Chriſto reconditos theſauros omnium ſpiritualium bonorum quæ in evangelio offeruntur. Nam hoc nomine dicuntur *imperveſtigabiles Chriſti opes*, Epheſ. 3. 8, &c. Et Coloſſ. 2. 3. diſertè affirmat apoſtolus, *in Chriſto reconditos eſſe omnes theſauros ſapientiæ ac cognitionis.* Ratio hujus rei manifeſta eſt, quia ſcilicet Chriſtus caput eſt eccleſiæ; à capite autem tanquam à fonte dimanat omnis vita & motus gratiæ ſpiritualis ad membra inferiora. Neq; ſolùm gratiam omnem inhærentem habemus à Chriſto derivatam, ſed gratiam acceptationis divinæ ad vitam æternam habemus etiam quatenus in Chriſto capite cenſemur, & illius perfectiſſimâ juſtitiâ veſtimur. In Chriſto igitur ſitę ſunt omnes noſtræ divitię: in Chriſto ſita ſpes noſtræ gloriæ.

Sed

Sed quia clarum & perſpicuum eſt, omnes non fieri participes harum divitiarum; igitur ſecundo in loco adjungit apoſtolus, quomodo Chriſtus fiat hominibus theſaurus ſalutarium bonorum, quomodo in Chriſto habent ſpem gloriæ; ſcilicet quatenus eſt in illis, eatenus habent ſpem gloriæ. Chriſtus autem dicitur *eſſe* vel *habitare* in aliquo, quando Spiritu ſancto fidem in corde humano excitante, conſequitur quis veram ejus notitiam, & vivam fiduciam ex cognitione manantem. Qui ergò verè credit illa omnia quæ ſpectant ad naturas, ad unionem naturarum, & ad officia Chriſti; utpote illum eſſe verum hominem, & verum Deum, mediatorem, & redemptorem humani generis, & cætera quæ in verbo revelantur; quique inſuper per afflatum ejuſdem Spiritus plenam habet perſuaſionem Chriſtum eſſe talem ſibi qualis eſt in ſeipſo, id eſt, eſſe ſuum Deum, ſuum mediatorem, ſuum redemptorem & ſalvatorem; qui, inquam, hęc credit, in eo manet Chriſtus, & ille in Chriſto, & hujus Spiritus & fidei operatione omnes Chriſti divitiæ illi communicantur. Sic Joan. 15. 1. Chriſtus oſtendit nos planè mortuos eſſe quoad vitam ſpiritualem, ſi ab illo ſejungamur. *Ego ſum vitis, & vos palmites: is qui manet in me, & in quo ego maneo, hic fert fructum multum; qui non manſerit, abjectus extra vineam, ſtatim ut palmes areſcet.* Jam verò manemus in Chriſto, fidei & Spiritus vinculo colligati.

Quandoquidem dum Chriſtus extra nos eſt non poſſumus fieri participes ſpiritualium bonorum, operam demus ut per fidem illum ad nos domum deducamus: nam, ut verè Cyprianus, *fide, non complexu in hac vita Chriſto conjungimur.* *Uſus 1.*

Cùm nec in nobis ipſis, nec alibi extra unum Chriſtum ſpem glorię obtinendæ invenire poſſumus; nec in angelis, nec in ſanctis, multò minùs in operibus propriis illam quæramus. *Uſus 2.*

Nè quæras operum veſtes: confuſio vultus
Illa tui; ſordent ſanguine cum ſanie.

Ut præclarè Gerſon in poemate quod appellat Teſtamentum Peregrini; part. 2.

Atque hæc de illis tribus quæ initio à nobis propoſita ſunt, dicta ſufficiant; ſcilicet,

De cauſa occultationis & revelationis ſalutiferi myſterii hujus.

De laudibus ejuſdem; quòd ſit opulentum myſterium, quòd ſit glorioſum.

De illo denique, per quem, & in quo nos participes facti ſumus omnium bonorum ſpiritualium; nempe per Chriſtum, & in Chriſto, mediante Spiritu, & fide per Spiritum donatâ.

VERS. XXVIII.

Quem nos annunciamus, admonentes omnem hominem, & docentes omnem hominem in omni ſapientia, ut ſiſtamus omnem hominem perfectum in Chriſto Jeſu.

MUlta argumenta ab apoſtolo adhibita fuere ad confirmandos Coloſſenſes in recepta evangelii doctrina; jam novum adjungit, ductum à labore ſuo, ad provehendam hanc doctrinam. Quaſi diceret, Quod vobis Epaphras prædicavit, idem evangelium & ego toti mundo annuncio; quod non facerem, niſi pro certo haberem hanc eſſe unicam ſalutis doctrinam:

ctrinam : nolite igitur ab ea dimoveri. Sed ut verborum explicationem ingrediamur; tria hîc facit apoſtolus:

1. Oſtendit ſubjectum principale prædicationis ſuæ ; *Quem nos annunciamus, &c.*

2. Exponit etiam modum prædicationis ſuæ ; *admonentes omnem hominem, &c.*

3. Declarat denique ſcopum prædicationis ſuæ ; *ut omnem hominem ſiſtamus, &c.*

1 *Quem nos annunciamus*] Quem, ſcilicet Chriſtum, Dei imaginem, caput eccleſiæ, fontem plenitudinis, unicum humani generis mediatorem & redemptorem, in vobis per fidem habitantem, & ſpem æternæ glorię vobis conciliantem ; hunc, inquam, Chriſtum nos annunciamus.

Diſcrimen itaque hîc ponit apoſtolus inter ſuam doctrinam, & iſtam pſeudapoſtolorum. Illi in ſalutis negotio procurando angelos cum Chriſto conjungebant; opera legalia cum fide; ſed Paulus Chriſtum per ſe ſufficere docebat ad explendum munus mediatoris & redemptoris ; ac fidem in Chriſto, non obſervationem legis Moſaicæ ſalutem nobis apportare. Hujus itaque loci hæc doctrina eſt ;

Doctr. Chriſtum illi ſoli annunciant verè, & utì oportet, qui in illo ſolo docent omnem ſpem ſalutis humanæ repoſitam : qui per illum ſolum agnoſcunt divitias gratiæ divinæ ad nos derivari. Talem Chriſtum annunciârunt apoſtoli. Sic enim loquitur Petrus, Act.4.12. *Non eſt in alio quoquam ſalus, nec aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri.* Sic Paulus, Gal.5.4. *Evacuati eſtis à Chriſto quicunque in lege juſtificamini, & à gratia excidiſtis.*

Refut. Hinc patet, papiſtas à ſanitate evangelicæ doctrinæ aberrare, qui, in opere mediationis, cum Chriſto angelos & ſanctos conjungunt ; in opere juſtificationis, cum Chriſti perfectiſſima obedientia ſuas miſcent juſtitias; in opere reconciliationis, cum Chriſti ſanguine miſſas, indulgentias, proprias ſatisfactiones conglutinant. Non Chriſtum, ſed ſui cerebri figmentum annunciat, qui illum facit ex dimidia tantùm parte mediatorem & ſervatorem hominum. Nam hoc eſt errare in principali ſubjecto prædicationis evangelicæ.

2 *Admonentes omnem hominem, & docentes omnem hominem in omni ſapientia.*]

Jam ſuæ prędicationis modum deſcribit apoſtolus. Tria autem ſunt hîc obſervanda.

Primo in loco obſervandum eſt, quòd miniſterium evangelicum ad duo officia revocat; admonendi, & docendi. Vocabulum νουθετεῖν, quod hoc in loco uſurpatur ab apoſtolo, latiùs mihi patere videtur quàm Latinum hoc vocabulum *admonendi*. Eſt enim *mentem bonam alicui indere* ; quod fit, non ſolùm admonendo, ſed increpando, conſolando, multíſque aliis modis. Omnis itaque miniſtri opera & induſtria, quę ſpectat ad affectus ritè ordinandos, & in id conducit, ut ſalutifera doctrina radices agat in cordibus hominum, pertinet ad hanc νουθεσίαν. Sive igitur corripiantur delinquentes, ſive excitentur negligentes, ſive recreentur dejecti & mœrentes, ſive quocunque modo voluntas & affectiones reformentur, id omne ſpectat ad primam hanc miniſterii partem, ſcilicet νουθέτησιν. Unde Clemens, pædag. lib.1.cap.8. Ἡ νουθέτησις δίαιτά ἐστι νοσούσης ψυχῆς, ὧν χρὴ μεταλαμβάνειν συμβουλευτική, καὶ ὧν οὐ χρὴ ἀπαγορευτική. Hęc igitur pars miniſterii potiſſimùm verſatur in hominum moribus reformandis. Neque eſt idcirco hæc opera contemnenda,

nenda, quia nota ſunt & protrita ut plurimùm quæ dicuntur a miniſtris in exhortationibus ac reprehenſionibus: nam ſapienter Seneca, *Etiam aperta monſtrare plurimùm prodeſt. Interdum enim ſcimus, nec attendimus. Licèt nil doceat admonitio, excitat tamen & continet memoriam, nec patitur elabi. Sæpe animus etiam aperta diſſimulat. Ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum.* Hæc Seneca, epiſt.lib.14.epiſt.95.

Altera pars prædicationis evangelicæ in docendo cernitur. Διδάσκειν autem refertur ad *intellectum*, quemadmodum νουθετεῖν ad *affectum* ſeu *voluntatem*. Eſt igitur miniſtri non modò pravos affectus & mores corrigere, ſed etiam cæcum intellectum illuminare. Debet enim eſſe & *inſtar ſalis*, ad ſiccandas affectionum putredines; & *inſtar lucis*, ad diſcutiendas mentis tenebras : alterum fit monendo & corripiendo; alterum docendo & erudiendo.

Doctrina autem duplex eſt; *legis*, & *gratiæ* : ad miniſteriale officium pertinet utramque explicare, eóſque etiam locos omnes qui ad plenam utriuſque intelligentiam requiruntur, atque oppoſitos errores refellere. De doctrina *gratiæ* nemo dubitat, quin proprium ſit miniſtri evangelici omnia illius myſteria recludere ; ſed de doctrina *legis* etiam patet, quòd ſpectat ad eundem in vera legis cognitione populum Dei erudire. Eſt enim lex dictatum divinæ mentis, & regula voluntatis atque operationis humanæ : unuſquiſque autem tenetur illud ſcire, ad cujus normam debet vitam ſuam componere.

Sed hîc in docendo facilè erratur, niſi cautiones quædam adhibeantur. Cavendum itaque eſt in proponenda legis doctrina, nè hominum mentes in ea ſiſtantur, quaſi poſſent ſalutem in ejuſdem obſervatione invenire; ſed per legis ſeveritatem ad Chriſti miſericordiam ſunt producendi : *Lex enim eſt pædagogus ad Chriſtum.*

Illud etiam obſervandum, ut doctrina legis aliter accommodetur fidelibus & verè pœnitentibus, aliter improbis & contumacibus : proponenda eſt piis tantummodo ut regula ſanctæ vitæ, in qua ambulandum eſt ut Deo pareant, non ut ſeipſos indè juſtificent : proponenda eſt impiis, non modò ad illorum vitam dirigendam, ſed ad terrorem incutiendum, ad demonſtrandam juſtam illorum damnationem, ni reſipiſcant, & ad Chriſtum mediatorem confugiant. Atque hæc de duplici officio *admonendi* & *docendi*. Jam ſecundo in loco quò ſe extendat hoc officium conſideremus.

Omnem hominem] Hoc ingeminat apoſtolus tres (ut mihi videtur) ob cauſas:

1. Ut oſtendat ſe habere apoſtolicam authoritatem, & proinde jure ſuo poſſe admonere & docere non modò ipſos Coloſſenſes, ſed illos etiam doctores qui puritatem doctrinę evangelicæ corrumpere ſatagebant.

2. Ut omne gentium diſcrimen ſublatum oſtenderet, & evangelium non uni nationi, ſed ex æquo patere omnibus. Unde Rom.1.14. *Græcis & Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum.*

3. Ut ſtudium ſuum & animum declararet intentum, non hujus aut illius ſaluti, ſed omnium. Ut enim medicus artis ſuæ finem non ſibi proponit hujus aut illius individui curationem, ſed omnium quotquot poteſt ſanare: ſic medicus animarum operam ſuam (quantum in ſe eſt) omnibus præſtat.

Hoc exemplum imitandum eſt omnibus verbi miniſtris, qui etſi non habent officium apoſtolicum omnes nationes erudiendi, habere tamen debent *Uſus.*

bent animum apoſtolicum, omnes ſibi commiſſos ad Chriſtum perducendi. Hunc animum oſtendere debent admonendo & docendo omnem hominem illorum miniſterio ſubditum. Nec pauperes ſpernere oportet, nec magnates ità pertimeſcere, ut deficiant ab hoc impoſito docendi & admonendi munere. *Quicunque Dei præcepta non facit, & corripi non vult, etiam propterea corripiendus eſt, quia corripi non vult*; Auguſt. de corrept. & gr. cap. 5.

In omni ſapientia] Hoc ultimum eſt, quod obſervare oportet in modo apoſtolicæ prædicationis; ſcilicet illum nihil celâſſe, ſed omnem hominem in omni ſapientia erudiviſſe. Quod autem dicit *in omni ſapientia*, non eſt extendendum ultra limites præſentis materiæ; ſed applicandum eſt tantummodo ad omnem ſapientiam ſalutarem, vel ſaluti neceſſariam.

Non enim profitetur ſe doctorem ſecularis ſapientiæ, quę luminę rationis comprehenditur; ſed cœleſtis & ſpiritualis, quæ cernitur lumine fidei, & in evangelii doctrina continetur. Quicquid itaque ad ſalutem per Chriſtum obtinendam erat cognitu neceſſarium, id omnibus palam expoſuit apoſtolus. Hunc eſſe ſenſum Pauli conſtat ex collatione aliorum locorum, in quibus etiam profitetur hanc eandem induſtriam ſuam in erudienda eccleſia. Actor. 20. 18, &c. *Vos ſcitis quomodo nihil ſubtraxerim vobis utilium, quò minùs annunciarem vobis, & docerem vos publicè & per domos: teſtificans Judæis atque Gentibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* Et ſtatim addit, *Conteſtor vos hodiernâ die, quia mundus ſum à ſanguine omnium. Non enim ſubterfugi quò minùs annunciarem omne conſilium Dei vobis.* Hinc multa corollaria deduci poſſent.

1. Summa ſapientię Chriſtianæ in hoc ſita eſt, ut à ſolo Chriſto pendeamus, atque ut intelligamus Dei conſilium de ſalute noſtra per illum procuranda: qui hoc probè tenet, omni ſapientiâ inſtructus cenſetur.

2. Quicquid ad ſalutem in Chriſto conſequendam neceſſarium eſt, id apoſtoli omnibus promulgârunt; ergò occultæ traditiones (de quibus multa fabulantur papiſtę) non ſunt partes ſapientię hujus ſalutiferæ. Ratio manifeſta eſt. Nam ſapientia ſalutifera omnibus palam prædicata fuit ab apoſtolis: ſed hæ traditiones (ut illi volunt) non omnibus, ſed prælatis tantùm, vel quibuſdam perfectioribus concreditæ fuerunt: illarum itaq; cognitio non eſt Chriſtiano neceſſaria ad ſalutem. Si patres conſulamus, etſi traditiones aliquas concedunt, quod attinet ad ritus externos & adiaphoras eccleſię conſuetudines; tamen quod ad ſalutis & fidei negotia ſpectat, omnes docent doctrinam Scripturæ ab apoſtolis prædicatam, & poſtea ſcriptis conſignatam, ſufficere. *Nobis* (inquit Tertullianus) *curioſitate opus non eſt poſt Chriſtum, nec inquiſitione poſt evangelium*; de præſcrip. Et Auguſt. ſuper Joan. 11. tract. 49. *Electa ſunt quæ ſcriberentur, quæ ſaluti credentium ſufficere videbantur.* Plura non addo, quia hunc errorem non ſemel perſtrinximus.

3. Non eſt idoneus miniſter evangelii, qui non eſt διδακτικὸς, imò qui non novit populum Dei in omni ſapientia erudire. Sic enim Paulus (Tit. 1. 9.) in paſtore evangelico requirit *ſanæ doctrinæ* non modò ſcientiam, ſed *tenacitatem, quò poſſit alios in ſana doctrina inſtituere, & contradicentes convincere.* Qui hoc aut nequeunt, aut nolunt facere, aſpiciant quò reatu aſtringantur, qui *dum fratribus verbum prædicationis ſubtrahunt, morientibus animabus vitæ remedia abſcondunt*; ut loquitur Gregor. in paſtorali.

Atque hæc de *ſubjecto* primario, atque etiam de *modo* prædicationis apoſtoli-

ſtolicæ: in quo hæc tria complexus eſt apoſtolus: *principales partes evangelicæ prædicationis*, nempe *admonitionem* & *doctrinam*: *perſonas* quas docere oportet, *omnes* ſcilicet *homines*: denique *materiam* quam populo tradere oportet, *omnem* ſcilicet *ſapientiam* ſalutiferam. A *modo* ad *ſcopum* ſive *finem* evangelici miniſterii tranſeundum eſt.

Ut omnem hominem ſiſtamus perfectum in Chriſto Jeſu] En metam & 3
ſcopum Pauli, atque adeò omnium verbi miniſtrorum; nimirum, ut quoſvis adducant ad ſalutarem cognitionem Chriſti, in quo habent ſuam perfectionem Chriſtiani. Sed hîc perſpicuitatis causâ duo ſeorſim explicabimus. Primum erit de *intentione Pauli*: ſecundum de *perfectione Chriſtiani*; nimirum qua in re ſita ſit.

Quod ad primum, quæritur utrùm hæc Pauli intentio non ſit in- *Quæſt.*
ordinata vel frivola, cùm certiſſimum ſit, maximam hominum partem ad Chriſtum non adduci miniſterio evangelico: multi enim licèt vocentur, pauci tamen veniunt, nimirum qui eliguntur: cur itaque intendit quod ſit nunquam futurum?

Neque inordinata, neque inanis eſt intentio & opera apoſtoli, eò *Solut.*
ſpectans, ut omnes adducat ad Chriſtum, quamvìs pauci reapſe adducantur. Non eſt inordinatum hoc Pauli deſiderium duas ob rationes.

1. Quia eſt charitatis regulæ conſentaneum: nam juxta regulam charitatis, de quolibet præſumendum eſt bonum, donec conſtet contrarium: at non conſtat miniſtris de ullo homine particulari, quòd non ſit ſalvandus; debent ergò de cujuſcunque ſalute bene ſperare, & omnia facere quæ ad procurationem ejuſdem conducunt.

2. Non eſt inordinatum hoc deſiderium, quia eſt revelatæ voluntati divinæ conſonum. Dei enim revelata voluntas abſque omni perſonarum reſpectu ſalutem offert omnibus in prædicatione evangelii: nemo excluditur, quem ſua infidelitas non excluſit; juxta illud 1. Timoth. cap. 2. verſ. 4. *Deus vult omnes homines ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Quod igitur ipſe Deus declarat ſe velle in oblatione evangelii, id etiam ejus miniſtri velle debent in prædicatione ejuſdem.

Sed hîc alia ſuboritur quæſtio; Si Deus vult omnes ſalvari quibus *Quæſt.*
mittit ſalutiferum evangelium, cur non omnes ſalvantur; cùm Dei voluntas nec in ſe, nec in mediis per quæ agit poteſt impediri, quin ſemper producat effectum intentum?

Reſponderi ſolet ex Auguſtino; Cùm Deus dicitur velle omnes ho- *Solut.*
mines ſalvos fieri, fit diſtributio pro generibus ſingulorum, non pro ſingulis generum; ut ſit ſenſus, quòd de ſingulis generibus hominum vult Deus aliquos ſalvos fieri. Sed huic loco magìs accommoda mihi videtur receptiſſima Scholæ diſtinctio de voluntate *beneplaciti* & voluntate *ſigni*. Reſpondemus igitur, voluntatem *beneplaciti* ſemper efficaciter impleri, quia in Deo eſt formaliter, & eſt abſoluta ejus & practica voluntas, ſi ſit de bono futuro: ſed voluntas *ſigni* non ſemper impletur, quia non eſt formaliter in Deo, neque eſt abſoluta illius & practica voluntas, ſed quoad nos declarativa vel approbativa, ſi ità loqui liceat. Deus igitur dicitur velle illorum omnium ſalutem voluntate *ſigni*, quibus proponit & offert evangelium, quod eſt medium ordinarium ad ſalu-

tem efficiendam. Nobis autem non eſt inquirendum in *arcanam* Dei voluntatem; ſed noſtræ omnes actiones dirigendæ ſunt ſecundum voluntatem *revelatam*: debemus igitur velle & intendere illorum omnium ſalutem, quibus Deus concedere dignatur evangelium ſalutiferum.

Neque inanis eſt opera miniſtrorum, dum illos ad Chriſtum trahere conantur, qui nunquam venient. Primò, quia dum funguntur ſuo officio, proprias conſcientias exonerant. Secundò, quia licèt in improbis non ſortitur effectum optatum hæc opera miniſtrorum, conſequitur tamen ſuum finem in omnibus præordinatis ad ſalutem. Ultimò, quia hinc improbi & increduli convincentur in die judicii, & abſque omni excuſatione relinquentur; ſuis enim concupiſcentiis abducti, non paruerunt vocationi. Atque hæc de *intentione Pauli*.

Jam de *perfectione Chriſtiani* dicendum eſt. Duplicem perfectionem agnoſcunt Scholaſtici; unam *viæ*, alteram *patriæ*. Priorem præcipuè hoc in loco reſpexit apoſtolus; ad hanc enim primùm conantur miniſtri evangelici homines perducere, ut illâ mediante perducantur ad ſecundam.

Hæc etiam perfectio *viæ* dupliciter conſideratur. *Perfectus* enim dicitur, cui nihil deeſt illorum quæ ſunt ad ſtatum ſalutis neceſſaria; & ſic omnis fidelis eſt perfectus. Dicitur etiam *perfectus* cui nihil deeſt in gradibus gratiarum & virtutum; & ſic nemo perfectus eſt. Quilibet enim Chriſtianus ſemper poteſt & debet creſcere ac progredi in gratia & ſanctitate.

Sed qua in re ſita eſt hæc perfectio Chriſtiani? Illud videtur innuere apoſtolus, cùm addit *In Chriſto Jeſu*; *Ut ſiſtamus omnem hominem perfectum in Chriſto Jeſu*. Cùm igitur noſtram imperfectionem & corruptionem agnoſcentes, confugimus ad Chriſtum, & fide apprehendimus illius perfectionem, ac Spiritu ſancto renovamur in ſimilitudinem ejuſdem, tum demum ſumus perfecti in Chriſto Jeſu. Hoc igitur dicit apoſtolus, Se per prædicationem evangelii laborare, ut omnium cordibus imprimatur viva fides, & ſincera pietas.

Obſerv. 1. Hinc colligimus miniſterium eſſe veluti manum ipſius Dei ad homines refingendos & perficiendos in vita ſpirituali: quod fit paulatim & ſenſim, ſi de perfectione quoad gradus loquamur: *Nam nemo in hac vita perfectè perfectus; non enim adhuc ſanata eſt, ſed quotidie ſanatur ſplorum infirmitas*: ut Proſper de vita contemp. 3. 9. Hinc illud Pauli; *Filioli mei, quos parturio uſquè quò formetur Chriſtus in vobis*; Galat. 4. ver. 19.

Obſerv. 2. Hinc etiam apparet monachos ſuperbè ſibi ſolis vendicare ſtatum perfectionis, qui omnibus verè Chriſtianis competit. Ridiculum enim eſt putare Chriſtianum bonum non eſſe in ſtatu perfectionis acquirendæ, niſi fiat etiam Franciſcanus, aut Dominicanus; cùm Paulus omnes homines exhibere voluit perfectos in Chriſto, neque tamen vel uni ſuaſit vitam monaſticis votis & regulis alligatam. Sed audiamus gravem theologum Joannem Gerſonem, qui paſſim contundit hanc ſuperbiam monachorum. Contra aſſert. Matthæi de Grabbon part. 1. haſce concluſiones tuetur contra fraterculum quendam. 1. *Religio Chriſtiana poteſt abſque voto obligante*

ad conſilia, perfectè; imò perfectiſſimè obſervari. Quod probat exemplo Chriſti, apoſtolorum, & ſanctorum in primitiva eccleſia, qui nec votis, nec regulis monaſticis erant alligati. 2. *Religiones hujuſmodi factitiæ, impropriè, abuſivè, & forſan arroganter dictæ ſunt ſtatus perfectionis; quia conſtat homines imperfectiſſimos tales religiones profiteri*. 3. *Religio Chriſtiana perfectiùs poteſt & debet obſervari à prælatis eccleſiæ, quàm à monachis*. Et part. 3 multis argumentis oſtendit, perfectionem Chriſtiani non in voto cœlibatus, paupertatis, aut regularis obedientiæ conſiſtere; ſed in preceptorum divinorum obſervatione. Unde Clemens Alex. Strom. 7. dicit *perfectionem tam in conjugali, quàm in monaſtica vita reperiri*. Concludimus itaque, perfectionem hanc de qua loquitur apoſtolus, non in monaſticis obſervantiis, ſed in fide, charitate, ac ſanctitate conſiſtere: in quibus qui firmior, ferventior, & robuſtior eſt, is etiam perfectior judicandus.

VERS. XXIX.

Ad quod etiam laboro, decertans ſecundum efficacitatem ipſius operantem in me potenter, vel, *in virtute*.

AMplificat ſuum miniſterium duplici argumento. A labore ſuo maximo, quem innuit ſub vocabulis *laborandi* & *decertandi*. A Chriſti adjutorio efficaciſſimo, quod exprimit addendo *Secundum efficacitatem ejus operantem in me potenter*. Utrumque facit ad confirmandos Coloſſenſes in doctrina evangelii. Si enim Paulus hanc doctrinam omni diligentiâ propagavit, decet etiam & Coloſſenſes pari conſtantiâ eandem retinere. Si Chriſtus hanc doctrinam divino auxilio provexit, decet etiam Coloſſenſes eandem tanquam Dei vocem ſuſcipere.

Ad quod etiam laboro; Κοπιῶ] Græcum hoc vocabulum non ſimpliciter laborare, ſed vehementer & ad laſſitudinem uſque ſignificat. Primùm igitur à labore annexo oſtendit miniſterii ſui & difficultatem & dignitatem: difficultas enim, quæ ex parte operis naſcitur, auget illius dignitatem.

Quot quantóſque labores Paulus ſubierit in prædicatione evangelii, ex Actis apoſtolorum perſpicere poſſumus. Nemo plures gentes obivit prædicando, nemo cum hoſtibus evangelii acriùs conflixit diſputando, nemo denique in ullo opere miniſterii vehementiùs ſe exercuit laborando. Unde non eſt veritus profiteri *ſe abundantiùs omnibus aliis apoſtolis laborâſſe*, 1. Cor. 15.10. Hunc igitur Pauli laborem refero ad illas actiones quibus evangelium ſtuduit promovere. Sed adjungit apoſtolus *Laboro decertans*.

Ἀγωνιζόμενος] Hoc referendum arbitror ad pericula & paſſiones Pauli, quas in functione officii ſui apoſtolici ſæpe coactus eſt ſuſtinere: ducitur enim metaphora ab illis athletis, qui certant in ludis ſolennibus, qui multa patiuntur dura & aſpera in iſtis certaminibus.

Si quis catalogum illarum paſſionum quas Paulus ſuſtinuit videre velit, inſpiciat 2. Cor. 11.23. &c. ubi gloriatur *ſe in vulneribus, carceribus, mortibus ſæpe fuiſſe: ſe flagellatum, lapidatum, naufragum ter fuiſſe: ſe in periculis fluminum, latronum, Judæorum, Gentilium; ſe in vigiliis, fame, ſiti, frigore, & nuditate vitam tranſegiſſe*. Cum hiſce omnibus adverſariis Paulus certavit, eóſque omnes ſuperavit patiendo. Unde 2. Tim. 4.7. triumphum canit; *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi: quod ſupereſt repoſita eſt mihi juſtitiæ corona*. Hinc diſce,

1 Quòd qui otium, voluptates, divitias, aut honores ſibi proponunt, non ſunt apti ad miniſterium evangelicum. Si enim pecudum paſtores vitam laborioſam ingrediuntur, adeò ut Jacobus verè dixerit de hac ſua vita paſtoritia, *Die noctúque æſtu urgebar & gelu, fugiebátque ſomnus ab oculis meis*, Geneſ. 31. 40. tum quantò magis oportet animarum paſtores nullum laborem detrectare, à quibus Deus exiget quicquid per illorum inertiam perierit? *Si quis epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat*; 1. Tim. 3. 1. *Opus, non dignitatem; laborem, non delicias*, inquit Hieronymus. *Nam mali prælati ſunt, qui locum regiminis ad fructum voluptatis tenent, non ad uſum laboris*; Gregor. Moral. lib. 11. cap. 10.

2 Miniſtri ità debent eſſe animo comparati, ut non modò in verbo laborare, ſed pro verbo ſub cruce laborare poſſint. Crux enim omnium piorum peculium eſt, ſed maximè miniſtrorum. Unde Chriſtus ad apoſtolos Joan. 16. 2. *Tempus veniet cùm quiſquis trucidabit vos, putabit ſe cultum præſtare Deo*; & verſu ultimo, *In mundo preſſuram habebitis*. Dixit quidam, *Regium eſt audire malè, cùm facias bene:* ſed rectiùs dixero, Sacerdotale eſt pati malè, cùm facias bene. Hinc Paulus ſcribens ad Timotheum utrumque conjunxit; ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ· en laborem in agendo: κακοπάθησον· en robur in patiendo. Qui hæc duo didicit, is novit cum Paulo κοπιᾶν καὶ ἀγωνίζεσθαι, laborem in verbo, preſſuras & pericula pro verbo ſuſtinere. Non poſſunt hæc divelli: nam vocationi ſuæ deerit quiſquis pro veritate pati formidat. *Patientia ità Dei rebus propoſita eſt, ut nullum præceptum obire quis, nullum opus Domino complacitum perpetrare extraneus à patientia poſſit*: Tertul. de patient. Eſt enim omnium virtutum clypeus. Hæc de labore: jam de adjutore.

Secundum efficacitatem ipſius operantem in me potenter] id eſt, ſecundum efficacem operationem Chriſti. Hoc eſt illud alterum argumentum quo ſuum miniſterium amplificat, & ſimul modeſtiam, & humilitatem ſuam declarat. Dixerat ſe laborare & decertare ut omnem hominem perfectum exhiberet in Chriſto; jam addit ſe hoc feciſſe, non humanis aut ſuis viribus fretum, ſed divino Chriſti auxilio roboratum & operatione adjutum.

De hac Chriſti ἐνεργείᾳ tria conſiderabimus; *principium* hujus ἐνεργείας vel operationis, *modum*, & *effectum*.

Omnis operatio fluit ab aliquo principio; rectè igitur quæritur primo in loco, quodnam ſit *principium* hujus efficaciſſimæ operationis, ſecundum quam Paulus dicit ſe laboràſſe & decertàſſe tam conſtanter & fortiter.

Reſpondemus, ipſum Chriſtum, vel Spiritum Chriſti, eſſe hujus operationis principium effectivum; ſic enim ipſe Chriſtus promittit, Lucæ ult. 49: *Ecce mittam promiſſum Patris mei in vos: vos autem manete in urbe Hieruſalem, uſquè quò induamini virtute ex alto*, id eſt, uſquè quò Spiritus ſanctus è cœlo in vos illabatur, qui erit fons & principium virtutis & roboris ſpiritualis in vobis omnibus. Hinc illa Pauli gloriatio, ad Philip. 4. 13. Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ.

Secundo in loco inquirendum eſt, *quomodo* Spiritus ſanctus efficit in miniſtris hanc ſufficientiam ad implendum opus miniſterii. Non modò per concurſum & auxilium potentiæ ſuæ; ſed per influxum, & impreſſionem gratiæ ſuæ. Creat enim in animis miniſtrorum piorum novas vires & qualitates quaſdam ſupernaturales, quibus mediantibus idonei ſunt ad faciendum & patiendum ea omnia quæ miniſtris evangelicis incumbunt.

Sic Paulus diſertè profitetur, 1. Cor. 15. 10. *Gratiâ Dei ſum quod ſum; & gratia ejus quæ in me collata eſt non fuit inanis; ſed ampliùs quàm illi omnes laboravi; non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum eſt.* Et 2. ad Cor. 3. 5. *Sufficientia noſtra ex Deo eſt, qui nos fecit idoneos miniſtros novi Teſtamenti.* Quomodo fecit? Per Spiritum ſuum tanquam per principium *effectivum*; per gratiam Spiritus tanquam per principium *formale*.

Ultimò, de *effectis* Spiritus & gratiæ hujus corroborantis dicendum. Quandoquidem igitur requiritur in miniſtro, ut & agat, & patiatur ea omnia quæ ſunt ad evangelii profectum neceſſaria; dicimus hujus Spiritus & gratiæ effecta in duplici eſſe diſcrimine. Alia eò ſpectant ut miniſtrum habilem reddant ad actiones ſuæ vocationis; hujus generis ſunt, illuminatio mentis, ſanctificatio voluntatis, amor, & cura gregis, multæque aliæ dotes, quibus Paulum ornavit & locupletavit hæc Chriſti operatio intus agens in illius animo. Alia eò pertinent ut miniſtrum faciant fortem & alacrem ad quidvis patiendum pro evangelio: hujus generis ſunt, fortitudo, conſtantia, patientia, zelus gloriæ divinæ, ac reliquæ omnes virtutes quibus anima fulcitur & ſuſtentatur in perpeſſione afflictionum. Poſſumus etiam tertium genus effectuum adjungere, quod ſpectat ad ſucceſſum evangelii provehendum, & ad conciliandam ipſis apoſtolis extraordinariam authoritatem; nimirum virtutem miraculorum, quam nonnulli interpretes putant deſignari cùm dicit apoſtolus, *ſecundum efficacitatem ipſius* ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει· hoc enim accommodant ad δύναμιν miraculorum. Ex hiſce igitur omnibus apparet, Paulum & egiſſe & ſuſtinuiſſe omnia in profectum evangelii, non propriis viribus, ſed *ſecundum operationem Chriſti agentem in illo*.

Neminem oportet ſuo ingenio aut viribus fretum miniſterium aggredi, ſed ſuppliciter petere auxilium gratiæ divinæ: nemo enim per ſe idoneus tanto muneri; ſed (ut piè Cyprianus de nativ. Chriſt.) *Spiritus humilium mentibus ſe infundens, dilatat humani intellectus anguſtias, & aperit interiores oculos, ut videantur inviſibilia.* Sic nemo etiam fortis & firmus à ſe ad patiendum pro evangelio. Sed ut *credere*, ſic etiam *pati pro evangelio, à Deo datur hominibus*; Philip. 1. 29. *Coroll.* 1.

Neminem oportet deterreri ab officio paſtorali propter illas injurias & contumelias quæ ſolent miniſtris inferri: aderit enim Spiritus Chriſti corroborans ad ea omnia ſubeunda etiam cum gaudio. *In mundo afflictionem, ſed in me pacem habebitis*, inquit Chriſtus Joan. 16. 33. Erit de me interius quod conſolando reficiat, quamdiu erit de mundo exterius quod ſæviendo premat. *Coroll.* 2.

Non Chriſti Spiritu corroborantur, ſed rapiuntur diabolico, qui cùm premuntur afflictionibus, non patientiam, ſed vindictam meditantur. Atque hîc operæ pretium eſt perpendere quantum diſcrimen ſit inter Paulum, Petrum, reliquóſque apoſtolos, & pontifices Romanos. Apoſtoli contra tyrannorum perſecutiones armati erant à Deo fortitudine, animi conſtantiâ, patientiâ: at iſti clamitant ſe armatos proditione, cæde, fulmine. Nam Bellarminus docet, Deum non providiſſe de omnibus neceſſariis eccleſiæ ſuæ, niſi dederit pontifici poteſtatem transferendi regna, reges deponendi, ſubditos à juramento fidelitatis abſolvendi, ſi quando contigerit regem aliquem eccleſiæ infeſtum eſſe. *Coroll.* 3.

Non igitur deeſt eccleſiæ Deus, licèt pontifici non dederit poteſtatem tollendi reges: quia eccleſiæ dedit poteſtatem & voluntatem patiendi

pro juſtitia, & quia hiſce paſſionibus ſanctorum adaugetur religio Chriſtianorum; juxta illud Tertulliani in apologet. *Plures efficimur quoties metimur à vobis: ſanguis Chriſtianorum ſemen eſt eccleſiæ.*

Coroll. 4. Ultimò, hinc patet omnem operam miniſtrorum irritam eſſe quoad auditores, ni adſit hæc Chriſti efficacia operans potenter non minùs in illorum animis, quàm in animis horum. *Paulus plantat, Apollos rigat, ſed Deus dat incrementum*, 1. Cor. 3. 6. *Spiritus ſanctus operetur oportet intrinſecus, ut valeat aliquid medicina quæ adhibetur extrinſecus: niſi hic cordi adſit audientis, otioſus eſt ſermo loquentis*, ut præclarè Auguſtinus.

Primum jam caput abſolvimus, in quo totius apoſtolicæ diſputationis fundamenta jacta ſunt, Chriſti titulis explicatis, & doctrinâ redemptionis noſtræ per Chriſtum fixâ & ſtabilitâ: jam in ſequenti capite aggreditur apoſtolus illos ſeductores, qui conabantur Coloſſenſes à Chriſto abducere.

Finis primi capitis.

CAPITIS SECUNDI *EXPOSITIO.*

DE toto hoc capite univerſim quædam præmittemus; dein more ſolito particularem contextus explicationem aggrediemur. In hac univerſali diſquiſitione tria breviter oſtendemus: ſcopum apoſtoli in hoc capite; ſtatum atque ſummam controverſiæ diſceptatæ; œconomiam ſive diſtributionem totius capitis in partes ſuas.

Quod ad ſcopum apoſtoli attinet, eò collimat in tota hac diſſertatione, ut Coloſſenſes alióſque Chriſtianos firmos & ſtabiles retineat in evangelica veritate, quæ in ſolo Chriſto omnes ſalutis noſtræ rationes collocat; útque eoſdem muniat contra impoſturas ſeductorum, qui vel doctrinam philoſophicam, vel cæremonias Moſaicas, vel denique traditiones ſuas adinventas in ſalutis negotio cum Chriſto permiſcebant. In præcedenti igitur capite, ut prudens medicus, ſalutiferæ doctrinæ alimentum illis commonſtravit; in hoc noxios, & ſaluti humanæ infeſtos cibos vitandos præſcribit. In illo, ut *bonus* agricola, bonum ſemen in agro eccleſię Coloſſenſis ſeminavit; in hoc, ut *cautus* agricola, monet ne obdormiſcant, & zizania interim ab impoſtoribus ſparſa pro tritico accipiant. Hic eſt ergò ſcopus hujus capitis, ut in vera doctrina retineantur & confirmentur, atque contra novas corruptelas muniantur.

Jam verò ex his quæ dicta ſunt facile eſt ſummam totius diſputationis ad duas theſes revocare. Prior hæc eſt; In ſolo Chriſto juxta evangelicam doctri-

doctrinam habemus omnem ſalutis ſufficientiam. Poſterior; Quicquid traditionum, cęremoniarum, philoſophicarum ſpeculationum, extra Chriſtum obtruditur in negotio ſalutis, id totum inane eſt & impoſtorium. Haſce theſes ſic tractat apoſtolus per totum hoc caput, ut non unam priùs abſolvat dein pergat ad alteram, ſed mixtim & alternatim, ſæpe variatis vicibus, modò hanc, modò illam ponat, probet, & illuſtret. Eo autem conſilio mihi videtur hanc methodum ſecutus apoſtolus, ut dum utramque crebrò verſat & repetit, tam hanc quàm illam altè infigat animis Chriſtianorum.

De partitione capitis hujus in ſua membra reſtat ut ultimo in loco dicamus. In quatuor igitur partes totum hoc caput aptè dividi poſſe videtur:

1. In exordium ſeu pręfatiunculam, ſeptem primis verſibus comprehenſam.

2. In propoſitionem cauſæ tractandæ, verſu octavo breviter delineatam.

3. In confirmationem ſententię apoſtolicæ, ad verſum uſque 16 protenſam.

4. In concluſionem quæſtionis amplificatam & illuſtratam (ut fieri ſolet in epilogis) ad finem uſque.

¶ DE EXORDIO.

INtroſpiciamus jam in exordium (uti dixi) ſeptem primis verſibus comprehenſum: illud autem ex tribus conſtat partibus:

1. Propoſitione narratoriâ, in qua oſtendit & factum & animum ſuum erga Coloſſenſes, verſu primo.

2. Aitiologiâ, in qua multas rationes affert facti & propoſiti ſui; à primo ad ſextum.

3. Illatione hortatoriâ, in qua ſuadet ut pareant veritati, nec ſinant inanem eſſe hanc tantam apoſtoli de illorum ſalute ſolicitudinem; verſu ſexto & ſeptimo.

De artificio hujus exordii illud auſim dicere, nihil ab Ariſtotele, Cicerone, reliquiſque eloquentiæ magiſtris ſcriptum de conformandis procemiis, quod in hoc brevi exordiolo non obſervetur. Nam legitimo exordio tria ab illis requiruntur; *ut tale ſit quod reddat auditorem attentum, docilem, benevolum.* Attentos auditores facimus, cùm de rebus magnis & inuſitatis, aut ad eos ipſos qui audiunt pertinentibus nos dicturos oſtendamus. Hæc omnia præſtat apoſtolus: quid enim majus aut excellentius *myſteriis Dei, theſauris Chriſti?* Quid impoſtorum πιθανολογίᾳ, & veteratoriis artibus aut admirabilius, aut periculoſius? Quid denique propriùs ſpectabat Coloſſenſes, quàm illud ſpirituale ſolatium, & *opulentia intelligentiæ*, quam iiſdem in hoc veſtibulo ſuæ orationis pollicetur. Hæc igitur ad *attentionem* ſufficiunt.

Jam ad *docilitatem* quod attinet; jubent rhetores, ut in exordio ſummam cauſæ tractandæ, & ſemina probationum quaſi obiter ſpargamus: eſſe enim debet ὁμοποίησις τῷ ὅλῳ λόγῳ, ut ſapienter Ariſtoteles in rhetor. 3. 14. Hoc facit apoſtolus verſu 3 & 4. In priore fundamentum ponit ſuæ defenſionis: in poſteriore convellit oppoſitum, *impoſturæ* nomine illud criminando.

De

De artificioſa *benevolentiæ* conciliatione non opus eſt multis; paſſim elucet in ſingulis ſententiis. A ſua perſona benevolentiam ſibi conciliat, dum refert quos labores pro illis ſuſceperit, quàm benevolo animo in eos affectus ſemper fuerit; ab adverſariorum perſona, dum illorum impoſturas & fraudes commemorat; ab ipſorum Coloſſenſium perſona, dum illorum ordinem, fidei ſoliditatem prædicat, & conſtantiam ac progreſſum in hiſce bonis efflagitat; ultimò, ab ipſis rebus, dum ſe pro Chriſti theſauris pugnare docet, adverſarios pro carbonibus auri loco ſuppoſitis, id eſt, pro deliramentis & impoſturis ſuis.

Quamvìs hæc technologica non ſunt valde conjuncta cum inſtituto noſtro, volui tamen obiter illa perſtringere duas ob cauſas. Una fuit, nè contemnamus libros ſacros, & ſcriptores eorundem tanquam expertes eloquentiæ & humanioris literaturæ. Verum eſt enim illud Ambroſ. epiſt. lib. 8. epiſt. 63. *Scriptores divinorum librorum, quamvis non ſecundum artem ſcripſerint, ſed ſecundum gratiam, quæ ſupra artem eſt; ii tamen qui de arte ſcripſerunt, in eorum ſcriptis artem invenerunt.* Et illud etiam Auguſt. 4. de doctr. Chriſt. cap. 7. *Sacræ literæ habent, ſed non oſtentant eloquentiam.* Nam Deus, vocis, mentis, & linguæ artifex, utcunque ſermones ſuos fuco carere voluit; utili tamen & ſolido artificio eos prorſus deſtitutos noluit. Vide Rupert. lib. 7 de operibus Spiritus ſancti fusè hoc probantem. Altera cauſa cur levi brachio attigimus hoc artificium orationis apoſtolicæ fuit, nè ſcilicet homines inertes & indocti, cùm ſcribunt aut prædicant quicquid in buccam venerit, nullo ſtudio adhibito aut artificio, adblandiantur ſibi, quaſi inſiſtant veſtigiis apoſtolicis. Illi Spiritus ſancti afflatu extra ordinem adjuti, ordinariis artium præſidiis non eguerunt; at nos quibus non licet hanc opem miraculi plenam expectare, à ſtudio, ab induſtria, ab artibus, oportet tam in ſcribendo quàm concionando ſubſidium petere. Sed hiſce omiſſis accedamus ad contextum.

CAP. II. VERS. I.

Velim enim vos ſcire quantum certamen ſuſtineam pro vobis, & iis qui ſunt Laodiceæ, & quotquot non viderunt faciem meam in carne.

IN hoc verſiculo continetur prima exordii pars, propoſitio ſcilicet narratoria; in qua factum animúmque ſuum benevolum erga Coloſſenſes, Laodicenſes, alióſque omnes Chriſtianâ fide imbutos demonſtrat. Cohærent autem hæc verba cum duobus ultimis primi capitis verſiculis, ut apparet ex illis verbis θέλω γὰρ, quæ aſpectum habent ad pręcedentia, hoc modo; Dixerat ſe in id eniti & decertare, ut quoſvis erudiret, & perfectos ſiſteret in Chriſto Jeſu; jam quod de omnibus univerſim dictum fuit, ſpeciatim & nominatim applicat Coloſſenſibus: quaſi diceret, Audiviſtis quantâ curâ & ſolicitudine, quantis certaminibus apud alios diſſeminavi evangelium, diſſeminatum propugnavi, ſeductores oppugnavi: volo inſuper ut intelligatis, veſtrî me non oblitum fuiſſe; quos licèt viderim nunquam nec adierim, tamen pro vobis etiam eadem certamina ſuſtinuerim, parem habuerim animi curam & ſolicitudinem. Hæc eſt horum verborum cohærentia cum ſuperioribus.

In ipſorum verborum explicatione tria hæc penſitabimus.

1. Quid ſpectet apoſtolus toties repetendo & inculcando labores & certamina ſuſcepta pro eccleſiis; nimirum utilitatem illarum, quod innuit dicendo, *Velim enim vos ſcire.*

2. Quodnam & quale fuit hoc certamen quod apoſtolus ſubivit.

3. Pro quibus hoc certamen ſuſceptum fuit: quod oſtenditur ſpeciatim & definitè, *pro vobis, & Laodicenſibus*; tum indefinitè, *& quotquot non viderunt faciem meam, &c.*

Velim enim vos ſcire] Oſtendit apoſtolus quid ſibi velit commemorando hæc ſua certamina; non ſcilicet inanem gloriolam indè ſibi venatur, ſed reſpicit fructum & utilitatem redundantem ad Coloſſenſes ex hac ſcientia certaminum ſuorum. 1

Fructus autem hic multiplex eſt.

Primò, cùm intelligit populus quantis laboribus & certaminibus illorum ſalus quæritur à paſtore, hinc oritur fructus mutui amoris & benevolentiæ; valde enim ingratus eſt, qui amantem, & ſalutis ſuæ omni diligentiâ ſatagentem non redamat: ut itaque accendantur corda populi amore miniſtrorum ſuorum, utile eſt ut ſciant quid faciant, quid ſuſtineant illorum causâ.

Secundò, hinc germinat fructus mutuæ ſolicitudinis & diligentiæ; ſi quid enim viri ſpiritualis ſit in illis, excitantur ad curam propriæ ſalutis, quam ab alio vident tam enixè curari.

Ultimò, hinc emergit fructus conſtantiæ conſimilis, & patientiæ: animantur enim pii milites exemplo ducum ſuorum; & audacter (cùm occaſio tulerit) pugnam illam ineunt quam à paſtoribus fortiter & feliciter depugnatam animadvertunt. Huc præcipuè ſpectant omnes hiſtoriæ eccleſiaſticæ, quæ facta & παθήματα martyrum omnibus proponunt contemplanda, ut indè præparentur illorum animi ad eandem crucis tolerantiam. Haſce igitur utilitates ſpectavit apoſtolus, ut innuit dicendo, *Velim vos ſcire quantum certamen ſuſtineam, &c.*

Duo documenta hinc elicimus.

1. Non jactantiæ deputandum eſt, ſi miniſtri apud populum quandoq; labores & ærumnas ſui miniſterii liberiùs deprædicent; nam hoc Paulus ſæpe fecit, hoc ſcire populo valde expedit, hoc fit in ordine ad illorum bonum ſpirituale.

2. Qui non ſciunt, aut ſcire & agnoſcere nolunt labores, vigilias, certamina miniſtrorum pro ſua ſalute, obſtant ſibi & commodo ſuo: nam ex hac ſcientia multiplicem fructum percipiunt, ut antea declaratum eſt. Hęc de primo.

Quantum certamen ſuſtineam] Cur ſua certamina ſciri voluit à Coloſſenſibus audiſtis; jam ſecundo in loco quale, & in quibus ſitum fuit illud certamen exponemus. Eraſmus & vetus interpres vertunt ἀγῶνα *ſolicitudinem*, parùm accommodatè: poteſt enim quis ſolicitus eſſe de ſuis vel alienis negotiis, etiamſi nemo ſit qui illi obſtet & adverſetur; at ἀγῶνα ἔχειν non dicitur niſi is cui lucta & contentio eſt cum adverſario. Omne certamen requirit ſolicitudinem; ſed omnis ſolicitudo non ſemper præſupponit certamen. Amplectimur igitur Bezæ interpretationem. 2

Sed quale fuit hoc certamen? Cum quibus? Quo propoſito ſuſceptum? *Quæſt.*

Fuit certamen tam animi quàm corporis; Cum Satana, cum impoſtoribus membris Satanæ, cum variis afflictionum generibus; Suſceptum pro Chriſti membris in fide ædificandis, confirmandis, & retinendis. *Solut.*

Certamen animi ſitum eſt vel in *affectibus* vel in *actibus*. Contrarii *affectus* certabant in animo apoſtoli, orti ex cauſis contrariis. Nam quandoque gaudebat, & exultabat, & bene ſperabat, conſpectâ fide, charitate, & reliquis virtutibus piorum, Rom. 16. 19. Quandoque mœrebat, dolebat, & timebat, conſpectis illorum diſſidiis, erroribus, vel calamitatibus; *Quis affligitur quin ego affligar? &c.* 2. Cor. 11. 29. *Timeo nè ſicut ſerpens Evam ſeduxit, &c.* 2. Cor. 11. 3. Quod ad *actus* pertinet, apoſtoli mens nunquam penè vacabat à certamine. Certamen orationis erat illi aſſiduum contra Satanam, ejúſque ſatellites, pro ſalute fidelium, Rom. 16. 20. Et 2. Theſ. 1. 11. *Oramus ſemper pro vobis, &c.* Certabat inſuper ſcribendo & prædicando cum pſeudapoſtolis, illorum errores detegendo & refellendo; cum omni hominum impietate, illam deprimendo & demoliendo, ut eſt 2. Cor. 10. 4. &c. Certabat denique cum infirmitatibus ipſorum fidelium, eos corripiendo, inſtruendo, conſolando, ut paſſim eſt videre in ſcriptis Paulinis. Hæc erant *animi* certamina quibus quotidie Paulus diſtinebatur: ſed nec *corpus* apoſtoli ſuis certaminibus caruit; cum fatigationibus, vigiliis, fame, ſiti, jejuniis, frigore, cruciatibus luctabatur; 2. Cor. 11. 23. &c. Sive igitur exantlatos labores, ſive toleratos dolores ſpectemus, utroque modo inclaruit apoſtolus diverſis certaminibus corporeis.

Si jam illud quæratur, Cui bono hæc tot apoſtoli commemorata animi corporíſque certamina? Reſpondetur, propoſuiſſe ſibi apoſtolum non aliam metam quàm eccleſiæ bonum: ut enim homines adduceret ad Chriſtum, perfectos ſiſteret in Chriſto, conſtantes & perſeverantes teneret in fide Chriſti, ac tandem perduceret ad regnum Chriſti, prædicta certamina ſuſtinuit. Sic ipſe profitetur 2. Timoth. 2. 10. *Ideo omnia ſuſtineo propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur quæ eſt in Chriſto Jeſu, in gloria cœleſti.* Ex his variæ theſes colliguntur miniſtrum ſpectantes.

Theſ. 1. Bonus paſtor affici debet bono vel malo gregis ſui perinde ac ſuo. Nam *paſtor in gregis ſui vulnere vulneratur* (ut loquitur Cyprianus de lapſis) atque idem in gregis ſui ſanitate recreatur. *Cum ſingulis pectus meum copulo, mœroris & gaudii vices participo*, inquit idem pater.

Theſ. 2. Miniſter bonus nunquam minùs otioſus quàm cùm otioſus. Imperita plebecula putat illud poetæ in miniſtros torqueri poſſe, ἀέργοις αἰὲν ἑορτή· feriari enim nos arbitrantur totos dies, nec aliquid negotii habere poſtquam templo pedem extulerimus; ſed, ſi ſumus quales eſſe debemus, incumbit nobis certamen orandi, meditandi, ſtudendi, penè dixeram perpetuum, certè quotidianum ac aſſiduum.

Theſ. 3. Ità animatos eſſe oportet miniſtros, ut non modò orare pro grege ſuo, ſed crucem, imò mortem ſubire parati ſient, ſi res poſtulaverit. 2. Cor. 12. 15. *Libentiſſimè impendam, & ſuperimpendar pro animabus veſtris.*

Theſ. 4. Eò debent ſpectare miniſtri in omnibus ſuis curis, laboribus, & certaminibus, non ut ipſi gloriolam inanem, vel terrenam aliquam utilitatem, ſed ut populus ſalutem conſequatur. Nam rectè Clemens; *Theologi officium eſt opem ferre ut ſerventur ii qui ſervari cupiunt*, οὐχὶ σωθῆναι τὰ λεξείδια καθάπερ τὰ κόσμια. Hæc omnia ex Pauli exemplo oriuntur documenta miniſtros ſpectantia.

Documenta populum ſpectantia.

1. Ea eſt populi ad ſpiritualia ineptitudo, ut abſque ingentibus miniſtrorum certaminibus ad Deum adduci non poſſint; nec in vera religione retineri:

retineri: proinde ſubmittere ſemet oportet illis, quorum curâ & operâ providetur illorum ſaluti.

2. Debito honore proſequi miniſtros oportet, qui illorum cauſâ tot curis anguntur, tot vigiliis macerantur, tot certaminibus conteruntur. Nam ſi terrenæ militiæ duces in honore ſunt apud omnes, quantò magìs ſpiritualis militiæ ductores honorare oportet? juxta illud apoſtoli, *Agnoſcatis illos qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, ut habeatis, &c.* 1. Theſ. 5. 12.

3. Taxantur, quibus volupe eſt certare & digladiari cum miniſtris ſuis ob res nihili, qui pro illis obeunt tot laborioſa certamina: quid enim indignius, quàm ut à grege ſuo divexetur & dilaceretur, qui indies gregem propugnat contra hoſtes ſpirituales? Hæc de apoſtoli certamine.

Pro vobis & iis qui ſunt Laodiceæ, & quotquot non viderunt faciem meam 3
in carne] Dictum eſt cur apoſtolus certamen ſuum commemoret, quale hoc certamen fuerit; reſtat ut ultimo in loco perſonas expendamus pro quibus ſuſceptum erat: deſcribuntur autem (utì dictum eſt) tum nominatim, tum indefinitè.

Pro vobis & iis qui ſunt Laodiceæ] Hîc profitetur diſertè certamina ſua prædicta ſuſcepta fuiſſe pro Coloſſenſibus & Laodicenſibus: ubi explicandum cur hoſce nominatim exprimit, cur conjungit.

Exprimit, ut occurrat tacitæ objectioni: potuit enim illis in mentem venire ut dicerent, Suſtinuiſti tu quidem graves labores, certâſti præclara certamina: ſed pro Romanis, Corinthiis, Galatis, aliíſque quibus præſentibus præſens evangelium prædicâſti, nobis vox tua audita nunquam, nè facies quidem viſa. Antevertit haſce illorum cogitationes Paulus, ac oſtendit ſe orationis, ſolicitudinis, ac ſcriptionis etiam certamina pro illis ſuſtinuiſſe, licèt apud eos prædicationis munere non functus fuerit. Quinimo in hac ipſa epiſtola pro illis deſcendit in arenam, cum ſeductoribus decertaturus.

Sed cur Laodicenſes etiam conjungit? Quia hæc epiſtola (Paulo ità jubente cap. 4. ver. 16.) recitanda erat publicè in eccleſia Laodicenſium: facere itaque voluit & illorum mentionem, nè ab apoſtolo ſeſe neglectos ſuſpicarentur. Veriſimile eſt etiam eccleſiam Laodicenſem, propter vicinitatem, eodem modo à ſeductoribus appetitam & oppugnatam fuiſſe quo Coloſſenſem: ut itaque doctrinam hujus epiſtolæ ad ſe ſpeciali quodam modo pertinere intelligerent, eos nominatim compellat.

Et quotquot faciem meam non viderunt in carne] id eſt, quotquot non viderunt me corpore præſentem, nec audiverunt vivâ voce prædicantem: nam de fama ac ſcriptis epiſtolis Paulus notiſſimus erat omnibus eccleſiis. Adjungit hanc indefinitam clauſulam apoſtolus (ut vult Oecumenius) nè illos in ſocordiæ ſuſpicionem vocare videatur, tam vehementer excitando ad conſtantiam & perſeverantiam in veritate doctrinæ evangelicæ. Non hoc facit quòd de illorum ſolida fide dubitet, ſed quòd natura amantium ità fert, ut magìs ſoliciti ſint de amicis abſentibus quàm præſentibus: ut itaque innuat hanc ſuam abſentiam cauſam eſſe potiùs hujus ſolicitæ curæ, quàm ullam de illorum fide diffidentiam, dicit ſe ità affectum eſſe in reliquos omnes quibus adeſſe non poterat. Nam quod poeta de avi & pullis ſuis, id multò veriùs dici poteſt de paſtore & populo ſuo: Hæc avis, ſi vel tantillùm relinquat implumes pullos, cogitat & timet ſerpentium allapſus multò vehementiùs, quàm cùm iiſdem aſſidebat; Hor. Epod. od. 1.

Sic paſtor, ſi cogatur abeſſe à grege ſuo, multò magìs ſolicitus eſt, quàm cùm illis invigilat, nè fides illorum labefactetur, nè mores corrumpantur, nè ſalus quoquo modo periclitetur.

Documenta.

1. Inter Dei ſervos eſt alius aſpectus amorem concilians, quàm carnis & oculorum; nimirum aſpectus animorum. Charitas enim non ex locali præſentia, ſed ex Spiritus unitate æſtimat amicitiam & affinitatem. Eſt itaq; mutua quædam benevolentia & ſolicitudo inter pios de profectu ſuo ſpirituali, quamvìs nunquam viſos, & de facie prorſus ignotos.

2. Fidi miniſtri cura & ſolicitudo non levatur, ſed augetur, ſi quandoque contigerit illum divelli à grege ſuo. Nam qui corpore abeſt, ſpiritu ſemper adeſſe debet gregi, atque illos interim precibus ſuis juvare, ac aliis omnibus modis pro virili.

3. Oportet etiam cum Paulo in id eniti, ut ex operibus omnes intelligant ſe nec immemorem nec negligentem eſſe populi ſibi commiſſi. Atq; hæc de prima parte exordii, propoſitione ſcilicet narratoria.

VERS. II.

Ut conſolationem percipiant illorum corda, ipſis compactis in charitate, & in omnem opulentiam certò perſuaſæ intelligentiæ, in agnitionem myſterii Dei, & Patris, & Chriſti.

PRimam exordii partem abſolvimus, quæ conſtabat ex propoſitione narratoria; nam in ea narravit apoſtolus quantum certamen ſuſtinuerit, ut Coloſſenſes, Laodicenſes, reliquóſque Chriſtianos quos nunquam inviſerat, in veritate evangelica ſtabiles retineret, contra omnes machinationes & fraudes ſeductorum.

Ad ſecundam hujus prooemii partem deventum eſt; quæ continet perpetuam aitiologiam facti & propoſiti apoſtolici. Rationes enim multas congerit quibus evincitur, & apoſtolum optimè illis conſulere ſuadendo conſtantiam in doctrina recepta, & illos ſibi & ſaluti ſuæ rectè conſulturos, ſi pareant, id eſt, ſi perſeverent: hæc enim inter ſe connexa ſunt.

In hoc verſiculo petitur ratio à fructu triplici veræ & evangelicæ doctrinæ. Certat igitur apoſtolus ut in ea permaneant. Atque expedit illis in ea permanere. Cur? Primò, ut conſolationem percipiant illorum corda; hic primus fructus. Secundò, ut compingantur, & quaſi conglutinentur in charitate; hic ſecundus. Tertiò, ut nanciſcantur auctiorem, certiorem, & evidentiorem intelligentiam; ubi ad extremum per appoſitionem declarat qualem intelligentiam vel ſcientiam intelligit; non rerum mundanarum, ſed *Dei Patris & Chriſti.*

Ut conſolationem percipiant illorum corda] Poſſunt hæc verba referri ad apoſtolum certantem pro Coloſſenſibus, & enixè perſuadentem ut perſeverent in doctrina recepta: nam ex hoc certamine pro illis ſuſcepto dupliciter conſolationem percipere poterant:

1 Quia indè videbant curari ſe, & vehementer amari ab apoſtolo: jam verò ſolatii pleniſſimum eſt hominibus in periculo conſtitutis, ſi intelligant ſe interim curari ab aliis, præſertim ab his qui poſſunt illis opem ferre: Quod ipſum vocabulum indicat; nam παρακαλεῖν eſt animum laborantem erigere compellatione vel acclamatione noſtrâ; quemadmodum in duellis

&

& certaminibus fieri ſolet, ubi vocibus favere, & acclamare ſolemus amicis quibus victoriam optamus. Sic igitur apoſtolus Coloſſenſes cum ſeductoribus dimicantes conſolatur, bene illis optando, monendo, acclamando, inſtruendo.

Percipiebant conſolationem ex hoc certamine apoſtoli, quia indè clarè videbant doctrinam quam ab Epaphra hauſerant, ab apoſtolo itidem comprobari; ac contrariam rejici & damnari. Cùm enim Epaphras non erat unus ex apoſtolis, poterant ſubdubitare de doctrinæ certitudine ab illo traditæ; præſertim multis novam doctrinam magnâ ſapientiæ ſpecie introducentibus: hic igitur ſcrupulus eximitur illorum cordibus, cùm apoſtolus à Spiritu ſancto immediatè edoctus, ſuo calculo eandem doctrinam confirmat, ac certat pro eadem retinenda. 2

Sed poſſunt & debent etiam hæc verba referri ad ipſam rem quam Coloſſenſibus perſuadere conatur apoſtolus, perſeverantiam ſcilicet in hac vera doctrina: nam ex hac perſeverantia illorum corda perceptura ſunt eximiam conſolationem;

1. Quia doctrina ſalutis per ſolam fidem in Chriſto Jeſu, turbatis conſcientiis tranquillitatem & pacem affert. Quemadmodum enim harmonicæ modulationes adhiberi ſolent ad mœſtos animos recreandos & erigendos; ſic gratuitæ promiſſiones Dei in Chriſto ad corda & conſcientias hominum refocillandas & pacificandas. Unde illud apoſtoli, *Juſtificati fide pacem habemus apud Deum.* Hinc omnis ſolida conſolatio paſſim ab apoſtolo in doctrina gratiæ fundata oſtenditur; 2. Theſ. 2. 16. *Dedit conſolationem in gratia.* Et ad Philip. 2. 1. *Si qua conſolatio in Chriſto.* Qui itaque hanc doctrinam amplectuntur, conſolationem indè lucrantur.

2. Conſolationem percepturi ſunt perſeverando in doctrina evangelica, quia doctrina novatorum (ſtabiliendo neceſſariam obſervantiam cæremoniarum, & introducendo angelorum cultum, & alias traditiones inanes & incertas) hominum corda mentéſque variis ſcrupulis & anxietatibus divexabat: hiſce autem carere magna pars eſt conſolationis ſpiritualis.

Obſervationes.

Cùm doctrina evangelica oppugnatur, ſpectat ad quemlibet miniſtrum qui eccleſiæ ſolatium reſpicit, tueri commilitonem ſuum, & reprimere audaciam hæreticorum: id ni fecerit, & populo Dei, & gloriæ divinæ deeſſe cenſebitur. Ut igitur Paulus Epaphram vindicat à ſeductorum calumniis, & populum Coloſſenſem confirmat in veritate evangelii; ſic nos debemus, eâdem occaſione oblatâ. Nam veritate evangelii periclitante omnes concurrere oportet tanquam ad commune incendium reſtinguendum. *Obſerv.* 1.

In ſalutis negotio hominum commenta & placita miſcere non debemus cum doctrina divinitus tradita, ſi velimus ſolatium percipere ex evangelio. Ut enim aqua non miſcetur igni, ſed eâ affuſâ ignis extinguitur: ſic doctrinæ hominum non poſſunt agglutinari ſalutifero Dei verbo; ſed hiſce aſſutis, verbi calor (id eſt, ſpiritualis efficacia ad corda exhilaranda) ſuffocatur. Unde illud apoſtoli ad Galatas cap. 5 ver. 4. contra νομοδιδασκάλους, qui docebant opera legis in juſtificatione cum fide Chriſti copulanda; *Facti eſtis inanes & ſeparati à Chriſto, quicunque per legem juſtificamini.* *Obſerv.* 2.

Omnem evangelii conſolationem eripiunt cordibus hominum pontificii, dum ſeductorum veſtigiis inſiſtunt, atque evangelicæ doctrinæ admiſcent doctrinam ſuam de indulgentiis, de miſſis expiatoriis, de operibus

meritoriis,

meritoriis, in quibus remiſſionis peccatorum, juſtificationis, glorificationis conſequendæ ſpem reponunt; gratiâ Chriſti interim neglectâ, aut dicis cauſâ retentâ. Dignum tamen eſt obſervatione, quòd licèt multi cùm otiosè diſputant, obtrudunt Deo & hominibus miſſas, indulgentias, merita, & cætera hujuſmodi; tamen cùm seriò luctatur illorum conſcientia cum divina juſtitia, omnes coacti confugiunt ad ſolum Chriſtum, & reapſe fatentur, corda ſua conſolationem percipere non poſſe, ſi diſcedatur ab hac doctrina. Proferamus quædam teſtimonia. Anſelmus in meditationibus; *In ſola Chriſti morte totam fiduciam tuam conſtitue; huic morti te totum committe; hac morte te totum contege, eique te totum involve. Si Dominus te voluerit judicare, dic, Domine mortem noſtri Jeſu Chriſti objicio inter me & te & judicium tuum; aliter tecum non contendo. Ipſius meritum affero pro merito meo, quod habere debuiſſem, & heu non habeo.*

Pariſienſis in lib. de rhetor. divina; *Cavendum eſt in lucta cum Deo, nè fragili fundamento innitaris; quod ille facit qui de meritis ſuis confidit. Nam ut ille qui ſolis meritis ſuis innititur, Dei auxilio ſeipſum privat; ſic qui de ſeipſo totaliter diffidit, & ſoli gratiæ innititur, Dei adjutorium ad ſe trahit.*

Gerſon coram tribunali divino ſolius Chriſti meritis fidendum docet part. 1. ſerm. de nuptiis Chriſti & eccleſiæ. Et in tractatu de deſtinct. verarum viſionum à falſis. Et part. 2. in ſerm. de verbo Dom. Et part. 3. de conſolat. theolog.

Ipſe Bellarminus lib. 5. de juſtific. cap. 7. *Propter incertitudinem propriæ juſtitiæ tutiſſimum eſt fiduciam totam in ſola Dei miſericordia reponere.* Sed quorſum hæc? Ut intelligatis, ſi velimus ut corda noſtra recipiant veram & ſolidam conſolationem, perſeverandum eſſe in ea doctrina quæ jubet in ſolo Chriſto ſpem ſalutis reponere; explodendam illam quę admiſcet merita, cæremonias, indulgentias, &c.

Ipſis compactis in charitate] συμβιβασθέντων] Συμβιβάζω eſt compingo, ad cohęrentiam adduco, quemadmodum fabri lignarii trabes duas compingunt, ità ut indiſſolubili nexu inter ſe cohæreant. Hoc itaque vocabulo oſtendit alterum fructum pullulantem ex illorum perſeverantia in veritate doctrinæ evangelicæ, quam ab Epaphra didicerant; nimirum mutuam charitatem, & indiſſolubilem animorum concordiam. Hæc autem animorum confœderatio, non modò *fructus* eſt conſtantiæ & ſtabilitatis in vera fide, ſed etiam *conditio* eſt ſine qua non habetur ſupradicta conſolatio: primus igitur fructus non habetur ſine ſecundo.

1 *Fructus* eſt; quia intellectus dux eſt voluntatis: ut itaque diſcordia intellectus trahit ſecum diſcordiam voluntatum; ſic concordia intellectus (præſertim in rebus fidei) trahit ſecum concordiam voluntatum. Hoc paſſim obſervare licet in ſacris Scripturis. *Multitudinis credentium erat cor unum, & anima una*; Act. 4. 32. Nimirum ex unitate in doctrina fidei reſultabat hæc unitas animorum; unitas enim fidei eſt retinaculum firmiſſimum ad unitatem animorum. Hoc Nazianzenus optimè oſtendit orat. 10. de reconcil. ad Monac. *Nihil*, inquit, *concordiam tam fortiter conciliat inter eos quibus Dei negotia cordi ſunt, quàm conſonantia de Deo; & nihil magis ad diſcordiam facit, quàm diſſonantia de illo: ſiquidem qui in rebus aliis modeſtiſſimus eſt, in his fit ferventiſſimus, &c.* Eſt itaque charitas fructus unanimitatis in fide; quæ ſic confœderat piorum voluntates, quòd licèt intervenerint leves quædam offenſiones, tamen ut rami ejuſdem arboris vi ventorum diducti & divulſi illico coeunt, quia firmantur in una & eadem radice: ſic animi

nimi fidelium, quia in ejuſdem fidei radice connectuntur. Ob hoc itaque vult illos perſeverare unanimes in fide, ut etiam in charitate compacti cohæreant. Eſt itaque fructus perſeverantiæ in doctrina evangelica concordia animorum.

Sed etiam *conditio* eſt, ſine qua non obtinetur ſupradicta ſpiritualis conſolatio. Conſolatio enim extra Chriſtum non habetur; ſed quiſquis vivit charitatis expers, extra Chriſtum eſt; juxta illud Joannis, *Qui manet in charitate, in Deo manet.* Et, vice verſâ, qui abjecit charitatem, à Deo abjectus eſt. Nam ut nullum membrum refici poteſt & nutriri, ſi diſſolvatur illius continuitas cum reliquo corpore; ſic nemo poteſt percipere influxum illum à Chriſto ſolatii pleniſſimum, ſi diſſolvatur unanimitas quæ eſſe debuit cum reliquis fratribus. 2

Theſes dogmaticæ.

Stultum eſt ſperare ſolidam concordiam inter eos qui in capitibus religionis & Chriſtianæ fidei fundamentis diſcordant. Quod enim Jehu Achabo dixit de pace quęrenti, *Quæ pax, cùm adhuc fornicationes, & veneficia matris tuæ multa vigent?* ſic invicem qui ſectantur religiones contrarias, alii alios exagitant; *Quæ pax, cùm tot vigent fornicationes & veneficia matris tuæ?* id eſt, cum tot ſint errores & corruptelę in ea eccleſia quam tu pro matre agnoſcis. *Theſ.* 1.

Laborandum eſt piis principibus ut in illorum ditionibus vera & unica religio ſtabiliatur, ſi vel ſaluti ſubditorum, vel paci & concordiæ publicæ proſpectum velint; quicquid obganniunt pſeudopolitici. Non poſſunt enim retinere ſubditos συμβιβασθέντας ἐν ἀγάπῃ, niſi habeant eoſdem conſpirantes in religione. Quàm verum hoc ſit parùm abfuit quin edocti fuiſſemus internecione regis, procerum, prælatorum, atque adeò totius regni. *Theſ.* 2.

Qui volunt in vita frui ſpiritualibus ſolatiis, conſervare debent vinculum charitatis, & fidei conſenſum cum fratribus. Fac enim hæc adeſſe, omnia erunt amoris, tranquillitatis, & conſolationis pleniſſima; fac abeſſe, ſuſpicionibus, ſimultatibus, calamitatibus implentur & fœdantur omnia. Atque hæc de ſecundo fructu perſeverantiæ & unanimitatis in recepta veritate. *Theſ.* 3.

Et in omnem opulentiam certò perſuaſæ intelligentiæ] Tertius hic fructus eſt percipiendus à Coloſſenſibus, ſiquidem permanſerint in evangelica veritate. Non modò enim evadent firmiùs compacti in charitate, ſed creſcent inſuper abundantiùs in ipſa fide. Fides autem illorum augebitur tripliciter; κατὰ πλοῦτον, κατὰ πληροφορίαν, κατὰ σύνεσιν. i. ſecundum opulentiam, ſecundum certitudinem, ſecundum intelligentiam vel perſpicacitatem. Opulentia reſpicit *materiam* fide comprehenſam; certa perſuaſio, & intelligentia, *modum* comprehendendi.

Quod ad primum; ſecundum opulentiam augetur fides Chriſtianorum, cùm illi qui principia tantùm, & quaſi elementa ſalutis didicerunt (Deo benedicente, & divino Spiritu animos illorum magìs magíſque colluſtrante) ad ulteriora progrediuntur, & ex illis principiis deducunt multas alias propoſitiones particulares, & ſic quaſi ditantur novâ quadam ſupellectile in cognitione religionis. Nam ut in aliis ſcientiis principia pauca ſunt, ſed in illis paucis latent virtute concluſiones innumeræ, quę poſtmodum eruuntur intellectu circa illa principia negotiante: ſic in hac ſcientia theologica, teneris, & jam primùm accedentibus ad fidem Chriſtianam innoteſcunt

teſcunt pauca quædam fundamenta ſcitu abſolutè neceſſaria; ſed poſtea meditatione aſſiduâ, auditione, & maximè internâ operatione & magiſterio Spiritus colligitur theſaurus copioſus ſacræ ſcientiæ, ad omnem uſum ſalutarem. Qui igitur in doctrina evangelii conſtanter perſeverant, πάντα πλοῦτον indè lucrantur; nam *Dominus qui jecit fundamenta hujus ſpiritualis ædificii, miſerando illud indies ædificat, donec ad faſtigium perducat*, Aug. de præd. ſanct. lib. 1.7. *Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet*, Phil. 1.6.

Hinc doctrinæ emergunt variæ.

Doctr. 1. Ipſi laici contenti eſſe non debent cognitione elementari in religionis negotio; ſed contendere eos oportet à principiis facilioribus ad particularem & opulentam cognitionem eorum quæ habent difficiliores explicatus, & altiorem ſcientiam requirunt. Sic apoſtolus Heb. 6.1. *Omiſſo qui in Chriſto rudes inchoat ſermone, ad perfectionem feramur.*

Doctr. 2. Cùm opulentia hæc requiratur, certum eſt & media ad eam comparandam neceſſaria requiri. Qui vult theſaurum, terram fodere oportet; qui vult opulentiam in cognitione rerum divinarum, ſacras Scripturas perſcrutari, miniſtros ſedulò audire, reliquáque omnia præſtare oportet quæ ſunt à Deo ordinata ad hanc opulentiam acquirendam. Hæc de opulentia fidei.

Ad πληροφορίαν jam venio; quo vocabulo denotatur firma illa & certa adhæſio rebus creditis, orta ex interna operatione Spiritus, irradiante intellectum, inclinante voluntatem, denique (ut ità loquar) fortiter ſigillante ipſum animum charactere rerum creditarum.

Hanc πληροφορίαν tandem conſequuntur qui ſtabiles permanent in doctrina fidei: nam ut arbores ſimul atque ſatæ ſunt, non tam firmiter terræ inhærent quin ventis incurſantibus huc atque illuc agitentur; ſic inchoata fides piorum fluctuat multis dubitationibus: ſed ut eædem arbores tractu temporis altiùs infigunt radices ſuas; ſic fides etiam agit in animum quotidie altiores radices, & tandem Spiritus beneficio illam acquirit firmitatem, ut non poſſit vel ſeductorum verſutiâ, vel tyrannorum violentiâ, vel ullâ diaboli machinatione expugnari.

Apud Gerſonem memini me legiſſe narratiunculam huic rei illuſtrandæ valde accommodatam. Refert enim ille ſe noviſſe hominem pium, pulſatum & vexatum crebris dubitationibus, etiam in fidei articulo; qui tamen ad extremum, in tantam lucem veritatis & certitudinis introductus eſt, ut nulla reſideret vacillatio in ipſius animo, neque plùs dubitaret ea de re, quàm de vita ſua. Quinetiam addit, hanc certitudinem non ex nova aliqua ratione aut demonſtratione ortam fuiſſe, ſed ex humiliatione, & captivatione intellectus, atque admirabili quadam Dei illuminatione à montibus æternis. Tales illuminationes fieri, & talem πληροφορίαν imprimi fidelium animis non credent mundani; experiuntur tamen pii, qui conſtantes perſeverant in evangelio. Requirit hanc certam perſuaſionem in doctrina fidei apoſtolus, Epheſ. 4.14. *Nè ſimus ampliùs pueri, qui fluctuemus & circumferamur, &c.*

Theſes.

Theſ. 1. Non debet fides Chriſtiani hominis ab aliis pendula eſſe, ſed certa ipſi credenti, per efficaciam Spiritus: ità ut ſi prælati eccleſiaſtici, imò ſi totus mundus à ſana fide deſciſceret, teneretur tamen quivis laicus firmiter adhærere receptæ fidei. *Si nos, aut angelus è cœlo evangelizet vobis præter id, &c.* Gal. 1.8.

Hinc

Theſ. 2. Hinc apparet graviter errare Romanenſes, qui certitudinem fidei noſtræ in ſcrinio pectoris pontificii putant deliteſcere; non in proprio uniuſcujuſque pectore: at certo certius eſt, papæ determinationem non poſſe imprimere πληροφορίαν in corde meo; at operatio Spiritus & poteſt & ſolet in omnibus verè credentibus. *Unctio quam vos accepiſtis manet in vobis; unctio docet vos de omnibus, quæ verax eſt, & non mendax*, 1. Joan. 2.27.

Theſ. 3. Injuſta eſt etiam illorum querela, qui dicunt non poſſe jam perveniri ad certitudinem in rebus fidei, quia Chriſtiani diſtrahuntur in varias ſectas, & omnia replentur diſſidiis & controverſiis. Hoc non obſtante, πληροφορίαν habent pii de veritate evangelica. Rectè Clemens Strom. 7. *Volentibus licet invenire veritatem ex diligenti Scripturarum indagatione.* Et Lactantius inſtitut. lib. 7. cap. 2. appoſitè ad id quod in manibus habemus; *Non cogitando aut diſputando veritatem aſſequimur, ſed audiendo & diſcendo ab eo qui ſolus & ſcire poteſt & docere.* Hoc eſt (ut ego interpretor) à Spiritu ſancto, loquente ad extrà in Scripturis, ad intrà in corde cujuſque. Hæc de πληροφορίᾳ.

Ultimo in loco animadvertendum quod apoſtolus adjungit, eos ſcilicet habituros non modò πληροφορίαν, ſed πληροφορίαν συνέσεως, id eſt, σύνεσιν πεπληροφορημένην, *intelligentiam plenè perſuaſam.* Non itaq; ex ſolo imperio voluntatis per gratiam emollitæ, inclinatur mens ad firmiter inhæreſcendum rebus creditis; ſed ità ſimul illuſtratur intellectus lumine ſupernaturali, ut clarè contempletur certam & indubitatam earundem veritatem. Sic Pariſienſis tractatu de fide cap. 1. *Nulla potentia poteſt aliquid contra ſe, vel ſupra ſe.* Intellectus igitur humanus per ſeipſum non poteſt credere: quare neceſſe eſt ipſum illuminari fortiore lumine, atque fortiore illuminatione. In hoc igitur lumine concipit intellectus & propoſitionem quæ creditur, & ſimul videt rationem formalem cur credatur. Hæc autem ratio non eſt medium demonſtrativum, aut ſcientificum; ſed authoritas divina. Nam fides infuſa monſtrat intellectui à Deo manâſſe illam doctrinam quæ creditur. Hoc optimè declaratur à Gerſone in tractatu de erroribus circa fidem. *Ad aſſentiendum catholicæ veritati, cuicunque requiritur fides infuſa, quæ monſtrat & oſtendit rationem credendi, hanc ſcilicet, quòd Deus talem veritatem tradidit.* Hoc eſt itaque habere plenè perſuaſam intelligentiam, & ipſam veritatem, & authorem ejus concipere. Hanc illuminatam intelligentiam ſemper cum fide conjunctam eſſe apparet ex Scripturis. Ad Epheſ. 1.17. *Pater gloriæ det vobis Spiritum ſapientiæ & revelationis per agnitionem ipſius*, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, &c. Et 1. Pet. 2.9. *Vocavit vos è tenebris* εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς.

Theſes.

Theſ. 1. Non eſt divina ſed belluina fides, quæ nullam habet σύνεσιν, conceptionem ſive comprehenſionem illarum rerum quæ creduntur: qualem in carbonario dilaudat Staphylus, qui profitetur ſe credere quod credit eccleſia, & eccleſiam credere quod ipſe tenet, ignorans interim quid aut eccleſia, aut ipſe teneat. Sed vera fides habet πληροφορίαν συνέσεως· hæc implicita & cæca, nè micam quidem intelligentiæ.

Theſ. 2. Quicunque aſſentitur fidei doctrinis ſolummodo propter authoritatem docentium, vel multitudinem credentium, vel tale aliquid externum motivum, expers interim interni luminis in quo mens conſpicit rationem formalem credendi; is non habet habitum infuſæ fidei, ſed levem opinationem in rebus fidei. *Nemo enim credit aliquid verum, tantùm quia vult credere illud eſſe verum.* Picus Mirand. tom. 1. pag. 94.

X Hinc

Hinc colligimus turpiter errare pontificios, qui dicunt nos non poſſe aliter credere doctrinæ fidei in Scripturis revelatæ, quàm quia eccleſia illam comprobat ſuffragio ſuo. Notum eſt Hermani blaſphemum dictum; Scripturas tantum valere quantum valent Æſopi fabulæ, niſi accedat eccleſię teſtimonium. Sed ſi πληροφορία συνέσεως oriatur ex interno lumine, & ſecretâ perſuaſione Spiritus, tum omnes electi agnoſcent vocem Chriſti in Scripturis, reclamante licèt eccleſiâ Romanâ, aut quavis aliâ viſibili. Non igitur aſpernamur vocem externam eccleſiæ, nec miniſterium ejus minimè neceſſarium putamus; ſed tuemur plenè perſuaſam intelligentiam in rebus fidei oriri ex interno lumine, & Spiritus teſtimonio, ſine quo ſi millies inculcet eccleſia hoc vel illud eſſe credendum, nemo tamen credet.

In agnitionem myſterii Dei, & Patris, & Chriſti] Hæc verba per appoſitionem (ut loquuntur) cohærent cum ſuperioribus: explicat enim quæ & qualis ſit illa plenè perſuaſa intelligentia quam acquirent; non rerum humanarum, aut philoſophicarum, non Judaicarum fabularum; ſed cognitionem myſterii Dei, & Patris, & Chriſti. Duo expendenda: quid intelligat per *myſterium*; cur illud myſterium dicatur *Dei, & Patris, & Chriſti*.

Myſterium interpretatur Chryſoſtomus reconciliationem noſtram & acceſſum ad Deum Patrem per Filium incarnatum, non per angelos. Hugo Cardinalis dicit hoc myſterium nihil aliud eſſe quàm mortem Chriſti ſalutiferam. Sed nimis anguſtæ ſunt hæ interpretationes. Sub *myſterii* igitur vocabulo comprehendit apoſtolus totam doctrinam evangelicam, quæ per apoſtolos revelata fuit in ſalutem humani generis. Evangelium autem optimâ ratione dicitur *myſterium*; quia invium eſt humanæ rationi, quæ nunquam vel leviter cogitâſſet de hoc modo ſalutis acquirendę qui in evangelio proponitur; ſed fatigâſſet ſe fruſtra ſalutem quęrendo in vanis humani ingenii figmentis.

Sed cur dicitur evangelium, vel evangelica doctrina, *myſterium Dei, & Patris, & Chriſti?* Duas ob rationes:

1. Quia Deus trinus & unus fuit author & conditor doctrinæ evangelicæ; Chriſtus autem à Patre miſſus, præco & promulgator ejuſdem. Fluxit igitur ab illis tanquam à cauſis efficientibus, & proinde ritè dicitur evangelium *Dei & Chriſti*.

2. Quia Deus, & Pater, & Chriſtus, ſunt præcipua objecta doctrinæ evangelicæ. Nam evangelium patefecit nobis majeſtatem, voluntatem, naturam denique & attributa Dei; docuit inſuper hunc Deum paternum affectum erga nos gerere, adoptatos utique jam in filios ejus, per & propter Chriſtum filium ejus incarnatum; 1. Gal. 4. 5. ultimò, depingit nobis Chriſtum mediatorem nos Deo unientem & reconciliantem, unà cum omnibus ejus officiis, operationibus, cæteriſque ſpectantibus ad plenam Chriſti cognitionem. Ab hac itaque triplici doctrina, de natura Dei, de paterno ejus affectu in humanum genus, de Chriſto mediatore, evangelium tanquam à nobiliori parte dicitur *myſterium Dei, & Patris, & Chriſti*.

Theſes.

Theſ. 1. Ut lex non à ſolo Patre, ſed etiam à Filio lata fuit (dicente apoſtolo ad Gal. 3. 19. *Ordinatam fuiſſe in manu Mediatoris*;) ſic evangelium non ſoli Filio attribuendum, ſed Patri, imò toti Trinitati. Eſt enim myſterium Dei & Chriſti *effectivè*. Delirabat igitur Marcion, qui alium Deum legis, alium

alium evangelii authorem putabat: quem ſic refellit Tertullianus 5 in Marcion. *Segrega alii Deo legem, & alii Deo Chriſtum, ſi potes aliquam umbram à corpore ſeparare. Ab eodem promulganda fuit libertas evangelii, à quo fuit ſervitus legis; nam alienos ſervos nemo manumittit:* ibid. Inſaniebat etiam Joachim Abbas, qui docebat triplicem doctrinam à tribus Perſonis dimanare: doctrinam ſcilicet legis veteris à Patre dimanâſſe; doctrinam ejus evangelii quod conſignatum habemus ſacris literis, à Filio; tertiam doctrinam à Spiritu ſancto expectandam, quam appellat *evangelium æternum*. Sed ſi evangelium quod habemus, tam Dei quàm Chriſti ſit; aut Spiritus ſanctus Deus negatur, aut illi etiam evangelium hoc aſcribatur neceſſe eſt, nec novum ab illo expectandum.

Ut evangelium à Deo & Chriſto prodiit; ſic ubique diſſerit de Deo & Chriſto, illiſque beneficiis quæ à Deo Patre per Chriſtum obtinemus. *Theſ.* 2. Quæ ad hæc capita referri non poſſunt, hæreticorum, Scholaſticorum, aliorúmve quorumcunque doctrinæ, non ſunt habendæ pro myſteriis theologicis, ſed pro figmentis humanis. Hoc ab illis perpendi oportuit, *qui Platonicum, & Ariſtotelicum Chriſtianiſmum procuderunt*; ut loquitur alicubi Tertullianus: quos *non evangeliſtas, aut theologos, ſed ſophiſtas, & matæologos jure appellari* ſcribit Gerſon; quia, relictis utilibus & intelligibilibus de Deo & Chriſto documentis, transferunt ſe ad ſpeculationes logicas, mathematicas, metaphyſicas, &c. 2. lect. ſuper Marcum. Atque hæc de myſterio Dei, & Chriſti, cujus plenam agnitionem pollicetur apoſtolus Coloſſenſibus permanentibus in fide recepta.

Vers. III.

In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi.

In extremis verbis verſiculi ſuperioris Chriſti mentionem fecerat apoſtolus; eâ autem occaſione arreptâ, excurrit in laudes Chriſti, ità tamen ut extra metas propoſiti ſui non currat: nam hæc digreſſiuncula ſolidiſſimam rationem continet cur non ſit illis diſcedendum ab evangelica doctrina quam Epaphras illis prædicaverat, ſumptam ſcilicet à perfectione ejuſdem, utpote quæ ad ſalutem plenè ſufficiat. Hoc itaque fundamento poſito, viam ſternit ad pugnam cum ſeductoribus.

Sed hîc primò obſervandum, verba hæc ἐν ᾧ, referri à nonnullis ad totum complexum de agnitione myſterii *Dei, & Patris, & Chriſti*; hoc ſenſu, In cognitione hujus myſterii, id eſt, evangelii, ſiti ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ noſtræ ſalutiferæ. Sed ab aliis referuntur ad ultimum illud verbum *Chriſti*; in quo Chriſto doctore noſtro, & authore evangelii (inquiunt) tanquam in fonte uberrimo ineſt infinita copia ſapientiæ & ſcientiæ.

Magnum eſt diſcrimen inter has duas interpretationes. Prior enim vult apoſtolum loqui de ſapientia & ſcientia noſtrâ quam nos aſſequimur Chriſto, vel Chriſti myſterio ritè cognito: *objectivè* igitur volunt eſſe in Chriſto, id eſt, in Chriſti cognitione, omnes theſauros, hoc eſt, omnem plenitudinem & perfectionem ſapientię noſtrę; juxta illud apoſtoli, *Nihil decrevi ſcire niſi Jeſum Chriſtum*, 1. Cor. 2. 2. Poſterior autem vult illum loqui de ſapientia & ſcientia in Chriſto habitualiter inhærente: *ſubjectivè* igitur omnem ſapientiam & ſcientiam in Chriſto reſidere, ex hoc loco concludunt. Non auſim hanc ſententiam rejicere, cùm nihil habeat falſitatis, nec diſcedat

dat ab ipſis verbis: ſed priorem arbitror apoſtolum potiùs ſpectâſſe; nec tam de ſapientia quâ ipſe Chriſtus ſapiens eſt, quàm de illa locutum cujus apprehenſione nos ſapientes efficimur.

2 Et illud etiam notandum, vocabula hæc *ſapientiæ* & *ſcientiæ* non eodem modo exponi ab omnibus. Quidam nihil diſcriminis inter illa poni volunt, ſed adhibita ac geminata fuiſſe tantummodo amplificandi causâ; quaſi dixiſſet apoſtolus, in Chriſto cognito habere nos abſolutiſſimam & perfectiſſimam cognitionem. Alii nomen σοφίας dicunt deſignare cognitionem Dei, vel rerum divinarum; γνώσεως, rerum humanarum, vel creaturarum denotare ſcientiam. Sed tertiam ſententiam præfero: quæ ſapientiam exponit cognitionem illorum dogmatum quæ pertinent ad fidem; ſcientiam verò cognitionem illarum rerum quæ ſpectant ad vitam Chriſtianorum. Sapientia igitur res credendas, ſcientia res agendas complectitur. Utraq; hæc cognoſcuntur Chriſto, ſive myſterio Chriſti bene intellecto.

Ultimo in loco obſervandum, quòd dicitur hos theſauros in Chriſto, vel
3 evangelio Chriſti agnito, non ſimpliciter ſitos vel collocatos, ſed *abſconditos*. Quo verbo innuitur, quod pretioſum & magnificum eſt in Chriſto, vel evangelio Chriſti, non prominere, aut protinus in oculos incurrere hominum carnalium; ſed ità latere, ut conſpiciatur tantummodo ab illis quibus Deus oculos dedit aquilinos, id eſt, ſpirituales ad videndum. Sic ipſe Chriſtus, Matth. 11. 25. *Gloriam tibi tribuo quòd abſconderis, &c.* Et apoſtolus, 1. Cor. 1. 23. oſtendit Chriſtum hominibus carnalibus non theſaurum eſſe, ſed offendiculum & ludibrium; *Prædicamus Chriſtum crucifixum Judæis, &c.* Poſitâ itaque hac ſententiâ quæ objectivè vult in Chriſti myſterio eſſe omnes theſauros, Documenta indè eliciamus.

Docum. 1. Plenè ſapit qui evangelium didicit; prorſus inſanit qui cognitionem ſalutarem alibi quærit: nam hîc omnes theſauri.

Docum. 2. Qui ſcientiam ſecularem, aut res ſeculi præponit ſtudio & cognitioni huic ſacræ, is theſauro quiſquilias præfert: nam evangelii myſterium theſaurus eſt, reliqua omnia σκύβαλα.

Docum. 3. Non mirum errare totum penè mundum tam in fide quàm in vita: in *credendis* errant, quia non ab evangelio petunt regulam fidei; ſed ab humana authoritate; in *agendis*, quia non hinc petunt regulam vitæ, ſed ab improborum conſuetudine: at in hoc tam ſapientiam quàm ſcientiam quæſitam oportuit.

Docum. 4. Si cognitionem ſalutiferam percipere velimus ex evangelio, non otioſè & perfunctoriè illi attendendum eſt, ſed in eruendo hoc theſauro laborandum & ſudandum: hic enim theſaurus non in promptu poſitus, ſed abſconditus eſt.

Docum. 5. Non fidendum induſtriæ aut perſpicaciæ noſtræ; ſed Deus aſſiduè implorandus, ut velit acuere aciem oculorum noſtrorum, & hunc abditum theſaurum nobis viſendum præbere; *Aperi oculos meos, &c.* Pſal. 119. 18.

Hactenus in expoſitione horum verborum ſecuti ſumus illam ſententiam, quæ hæc verba *In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, &c.* exponit *objectivè*, de illa perfecta cognitione quam nos habemus Chriſto ritè cognito. Sed quia, ut antè dictum eſt, à nonnullis exponuntur de illa perfecta ſapientia quam Chriſtus habet in ſe *ſubjectivè*, horum interpretationem atque ſententiam diſcutiemus, & quod malè inferunt refutabimus. Hanc autem ſententiam ſequuntur tum Scholaſtici, tum Ubiquitarii; nam ex hoc loco ambo deducunt, omniſcientiam competere Chriſto etiam ſecundum

dum humanam naturam. Sed Scholaſtici, etſi verbo à noſtris theologis diſſentiunt, re tamen conſpirant. Nam hanc quam appellant omniſcientiam, includunt nihilominus certis limitibus: unde patet eos non omniſcientiam *abſolutam*, quæ proprietas eſt divinæ naturæ; ſed quandam (ut ità dicam) *ſimilitudinariam*, & *ſecundum quid* dictam, Chriſti animæ aſcribere. Sed Ubiquitarii multò audaciùs ipſam omniſcientiam divinam realiter communicatam docent humanæ Chriſti naturæ, quemadmodum & omnipotentiam; Jacobus Andr. Colloq. Mompelg. tract. de perſon. Chriſti, ubi & hunc locum affert. Nos Scholaſticorum ſententiam declarabimus, Ubiquitariorum refutabimus, ſed breviſſimè.

Scholaſtici præter ſapientiam Chriſti increatam, ponunt in illo multiplicem ſcientiam creatam. Alexand. Halenſ. part. 3. quæſt. 13. memb. 1. & 2. in anima Chriſti ſtatuit ſcientiam quadruplicem. Primam appellat *ſcientiam per gratiam unionis*; ſecundam, *ſcientiam per gratiam comprehenſionis*; tertiam, *ſcientiam naturæ integræ*; quartam, *ſcientiam experientiæ*.

Aquinas part. 3. quæſt. 9. art. 1. primam omittit: nam ex parte unionis non putat in Chriſti anima novam aliquam ſpeciem ſcientiæ ponendam; tantùm concedit illam ſcientiam comprehenſionis multò clariorem & excellentiorem eſſe in Chriſti anima propter hanc unionem, quàm in ullo alio beatorum ſive angelorum ſive hominum. Triplicem igitur tribuit Chriſti animæ ſcientiam; *beatam* ſcilicet, *infuſam*, *acquiſitam*. Jam verò (ut ad rem accedamus) quærunt an Chriſti anima ſecundum hanc creatam ſapientiam omnia ſciat; an Deo ęqualem ſcientiam habeat de rebus omnibus: & reſpondent affirmando. Sed cùm explicare conantur ſententiam ſuam, dicunt ſcientiam Dei conſiderari dupliciter: in reſpectu ad *ipſum Deum*; & in reſpectu ad *creaturas*. Quod attinet ad ſcientiam Dei de *ſe*, Chriſti anima non ſcit, neque poteſt ſcire omnia quæ Deus novit: non enim ſcit omnia quæ Deus poſſit facere; hoc enim cognito comprehenderet divinam virtutem quæ eſt incomprehenſibilis. Quod autem attinet ad ſcientiam Dei de *creaturis*, dicunt Chriſtum in Verbo ſcire omnia quæ ſunt, erunt, vel fuerunt dicta, facta, vel cogitata ab ullo mortalium; quia eſt judex futurus omnium. Dicunt inſuper illum nôſſe omnem eſſentiam & potentiam & actum cujuſcunque creaturæ; quia eſt Dominus omnium. Concludunt igitur, ſi de ſcientia creaturas ſpectante loquamur, Chriſti animam quantum ad *numerum ſcitorum*, habere ſcientiam æqualem Deo; quia novit omnes creaturas ſicut & Deus: ſed quantum ad *medium ſciendi*, & *modum ſciendi*, habet ſcientiam longè inferiorem; quia Deus ſcit omnia per ſeipſum tanquam per cauſam; anima Chriſti non per ſeipſam, ſed per Verbum; Deus ſcit omnia modo clariori & altiori. Sed hæc univerſalis ſcientia creaturarum, non eſt illa omniſcientia quæ eſt divinæ naturæ proprietas; quia omnes creaturæ ſimul ſumptæ, quæ ſunt, fuerunt, ſive erunt, non ſunt actu infinitæ. Secundum Scholaſticos igitur, Chriſti anima, ſive humana natura, non eſt capax omniſcientiæ, quemadmodum nec omnipotentiæ.

Jam ut cum Ubiquitariis congrediamur; illi quemadmodum cæteras proprietates divinitatis, ſic omniſcientiam realiter communicatam putant Chriſti humanæ naturæ; & hoc loco abutuntur ad ſtabiliendum errorem ſuum, *In eo ſunt omnes, &c.*

Reſpondemus, ex hoc loco nihil concludi poſſe pro abſoluta illa om-

niſcientia animæ Chriſti, multas ob cauſas. Primò, quia multò veriſimilius eſt apoſtolum loqui de ſapientia noſtra ſalutifera quam habemus Chriſto ritè cognito, quàm de ſapientia ipſius Chriſti. Secundò, quia ſi detur illum loqui de ſapientia & ſcientia quâ Chriſti anima prædita eſt; poſſumus hoc interpretari de illa ſumma plenitudine ſcientiæ creatæ & infuſæ, in qua nihil deeſt quod requiratur ad perficiendam animam Chriſti, quamvis non adſit omniſcientia, cujus propriè dictæ creatura capax eſſe non poteſt. Tertiò, ſumamus ex hoc loco evinci omniſcientiam Chriſti: non tamen obtinebunt illico illam eſſe in anima vel humana Chriſti natura; non enim apoſtolus dicit in *qua anima* vel *natura*, ſed in *quo Chriſto* ſunt omnes theſauri: ſunt igitur in Chriſto, quia in λόγῳ, non quia in natura humana. Sic Ambroſius in perſona Chriſti collocat theſauros omniſcientiæ, non in natura humana: dicit, *in auctore rerum omnium æquum eſſe ut ſit ſcientia rerum omnium.* At Verbum, non humana Chriſti natura creavit omnia. Sic Aquinas in commentariis ad Verbum non ad animam refert hanc omniſcientiam. *Quicquid* (inquit) *de Deo poteſt ſciri, id totum in ſe Verbum cognoſcit abundanter; quicquid poteſt cognoſci de creaturis, cognoſcit in ſe ſupereminenter: & ideo in Verbo ſunt omnes theſauri.*

Vindicavimus hunc locum à calumniis Ubiquitariorum: jam paucis argumentis illorum errorem refellamus; ídque ex illorum placitis.

1 Concedunt utramque naturam in Chriſto ſuas habere & retinere proprietates, ità ut unius naturæ proprietas nunquam fiat proprietas alterius naturæ; ſic Jacobus Andr. Colloq. Mompelg. At quod realiter communicatur alteri, id fit alterius: omniſcientia igitur realiter communicata humanæ Chriſti naturę, non remanet proprietas ſolius divinę; quia in alia natura reperitur.

2 Proprietates divinæ naturæ *eſſentialiter* non communicantur naturę humanę; hoc enim poſito, natura humana divina evaderet, fatente ipſo Chemnicio tractatu de duabus naturis, cap. 22. neque *formaliter*, *habitualiter*, vel *ſubjectivè*; cùm enim proprietates divinitatis non ſint accidentia, ſed ipſa Dei eſſentia, non poſſunt alteri inhęrere: ſed alius modus pręter *eſſentialem* & *accidentalem* fingi non poteſt: ergò non communicantur animę humanæ proprietates divinitatis; inter quas ipſi adverſarii omniſcientiam reponunt. Sed dicunt communicari per unionem hypoſtaticam. At hoc non facit ad propoſitum: nam per gratiam unionis hypoſtaticę non transferuntur proprietates naturarum ab una ad alteram; ſed in concreto propter idenditatem ſuppoſiti, proprietas unius naturæ alteri aſcribitur, ut cùm dicimus Deum paſſum fuiſſe, vel crucifixum, vel natum ex virgine; Chriſtum hominem omniſcium, omnipotentem, mundi creatorem: veræ ſunt hujuſmodi prædicationes, non quòd divina natura quoquo modo admittat in ſe proprietatem paſſibilitatis; aut humana proprietatem omnipotentiæ & omniſcientiæ: ſed quia ille homo qui paſſus eſt erat Deus; Deus qui eſt omnipotens, erat etiam homo in unitate perſonæ.

3 Qui dicit Chriſti humanam naturam eſſe omniſciam, ídque omniſcientiâ illâ quæ proprietas eſt divinitatis; is ponit unam & eandem ſcientiam animæ humanæ, & naturæ divinæ: at ipſi adverſarii noſtri damnant Monothelitas, qui ponunt in Chriſto eandem voluntatem Deitatis & humanitatis: cur non & ipſi damnandi, qui ponunt eandem ſcientiam utriuſq;?

Chem. de duab. nat. cap. 23.

4 Illa Leonis regula quæ habetur epiſtolâ decimâ, *utramque* ſcilicet *naturam agere quod cujuſque proprium eſt cum communione alterius*, probatur ab ipſis

ipſis Ubiquitariis: at ſi omniſcientia communicetur naturæ humanæ Chriſti, tum natura humana agit quod proprium eſt divinitatis; nam omnia comprehendit infinitâ virtute hujus communicatæ omniſcientiæ.

Ut verbo concludamus; In humana Chriſti natura ineſt omnis plenitudo infuſæ & creatæ ſcientiæ, quæ requiritur ad ſalutis noſtræ adminiſtrationem; in natura ejus divina reperitur omniſcientia abſoluta, & per conſequens, *in ipſo ſunt omnes theſauri* creatæ & increatæ *ſcientiæ*.

VERS. IIII. V.

Hoc autem dico nè quis vobis imponat probabilitate ſermonis.

Etſi enim corpore abſens ſum, ſpiritu tamen ſum vobiſcum, gaudens ac cernens veſtrum ordinem, & ſoliditatem veſtræ in Chriſtum fidei.

IN hiſce duobus verſiculis rationes duas ponit cur tantopere laboret in Coloſſenſibus confirmandis. Prior ducitur à periculo illis impendente; *nè quis vobis imponat, &c.* altera ab affectu amoris apoſtolico cordi inhærente; *etſi enim corpore abſum, &c.*

Hoc autem dico] Hæc verba referuntur à nonnullis ad verſum proximè præcedentem, de omnibus theſauris ſapientiæ in Chriſto reconditis; quod ideo apoſtolus affirmavit, nè alibi putarent ſalutis media quærenda eſſe, ſeducti ab impoſtoribus. Ab aliis referuntur ad ea omnia quæ præceſſerunt in hoc capite; quaſi apoſtolus dixiſſet, Velim vos ſcire me certamen cum falſis iſtis doctoribus in hunc finem ſuſcepiſſe, nè vos illorum ſophiſticis præſtigiis deludamini. Ad ſummam rei nihil intereſt: nam hic ſenſus eſt; ideo apoſtolum propugnare veram doctrinam de ſalute noſtra in ſolo Chriſto repoſita, nè vanis hominum figmentis adhęreſcant Coloſſenſes, ſalutiferâ hac doctrinâ neglectâ.

Documenta.

Chriſtum, & Chriſti beneficia prædicare, & plenè docere, eſt omnibus otioſis & ſuperſtitioſis hominum inventis viam præcludere: nam Chriſto ritè cognito, contemptui habentur egena iſta elementa. Hoc perſpicuè docetur Philip. 3. 8. *Duco omnia damnum eſſe propter eminentiam cognitionis Chriſti Jeſu, &c.* *Docum. 1.*

Ubi ſapientiæ theſauri in Chriſto ſolo reconditi ignorantur, ibi populus facilè delabitur in errores, in cultus ſuperſtitioſos, in omnem denique foveam perditionis. Nam ut mulierculæ quę liberis carent, catellis & aviculis ſeſe oblectare ſolent; ſic miſeræ animulæ expertes cognitionis Chriſti, ſolatium fruſtra quęrunt in humani ingenii nugamentis. *Docum. 2.*

Hîc itaque videmus cur in papatu tantum tribuitur miſſis, indulgentiis, peregrinationibus, operibus ſatisfactoriis, mortuorum invocationibus, & id genus aliis; quia ſcilicet in Chriſto omnes ſapientiæ & ſcientiæ theſauros reconditos non agnoſcunt: hoc enim poſito, ruit illud ſuperſtitionum chaos, de quo Chriſtus & apoſtoli nè cogitârunt unquam, niſi illud abominando. *Docum. 3.*

Nè quis vobis imponat probabilitate ſermonis] En periculum in quo erant Coloſſenſes; circumventionis nimirum à falſis doctoribus: en etiam inſtrumentum, quo conabantur hoc periculum illis creare; ſcilicet πιθανολογίαν.

Παρα-

Παραλογίζεσθαι, eſt *ratione falsâ quæ ſpeciem habet veritatis imperitum circumvenire.* Unde Ariſtoteles comparat paralogiſmum auro adulterino, vel fuco, quæ mentiuntur illarum rerum veritatem quam reverà in ſe non habent. Sub hoc igitur vocabulo complecti voluit apoſtolus quicquid quoquo modo ſub ſpecie religionis introducitur contra ſimplicitatem doctrinæ evangelicæ. Quamvìs enim impoſtores pulchris rationibus videbantur ſtabilire angelorum cultum, cæremoniarum obſervationem, & nugas quaſdam philoſophicas; non tamen legitimis argumentis ex Dei verbo deductis id efficiebant, ſed paralogiſmis,& præſtigiis ſophiſticis.

Jam verò hi paralogiſmi ſeductorum naſcuntur vel ex *malitia*, vel ex *inſcitia*. Ex malitia, cùm veritatem agnitam oppugnant homines improbi, vel ut ſibi gloriam & utilitatem quærant, vel ut veris doctoribus moleſtiam & invidiam creent. Sic Scribę & Phariſęi Chriſtum oppugnabant atque doctrinam ejus, ut ſuas ſtabilirent inanes traditiones, útque in honore eſſent apud imperitam plebeculam.

Hi impoſtores ſunt omnium mortalium miſerrimi; nam, ut ſcribit Cyprianus 1.epiſt. lib.2. *Animæ illorum omnium in die judicii de ipſorum manibus expetentur, qui per ſuas impoſturas perditionis authores & duces aliis extiterunt.*

Alii ſunt qui paralogiſmis fallunt populum ex inſcitia ſua; nam & ipſorum animi irretiti ſunt iiſdem laqueis quibus alios irretire conantur. Hi autem paralogiſmi apud eos plerunque regnant, in quibus zelus prępoſterus viget ſcientiæ expers. In hunc catalogum referre poſſumus eós qui pio quodam affectu erga ſanctos Dei atque ipſam ſanctitatem inflammati, eò tandem provecti ſunt cæco quodam zelo, ut ſanctos colendos & invocandos putarent & urgerent; ac bonis & ſanctis operibus ipſum regnum cœleſte ex condigno acquiri contenderent; atque hos ſuos paralogiſmos pro ſana doctrina ubique venditarent ſummâ animorum contentione.

In hunc etiam numerum & illi aggregandi, qui incenſi juſto odio contra cultum omnem ſuperſtitioſum, quia Deus non vult coli mandatis hominum; abripiuntur cæco quodam zelo, ut contendant omnes ritus, omnes eccleſiæ etiam de rebus adiaphoris ordinationes ejiciendas & exterminandas.

Sed cavendum nè vel ab iſtis, vel ab his nobis imponatur: utrique enim
Gerſon. paralogiſmis decepti conantur alios iiſdem irretire. *Bonum eſt mel cum favo, ſapor ſcilicet devotionis cum moderamine diſcretionis.* Atq; hæc de periculo Coloſſenſibus impendente, in quo depellendo verſatur apoſtolus.

Probabilitate ſermonis, ἐν πιθανολογίᾳ] Hoc eſt illud *inſtrumentum* vel *medium*, quo utebantur ſeductores ad fallendum. Sub hoc vocabulo comprehendit apoſtolus rhetoricas & blandas inſinuationes, ſophiſticas & intricatas argutias, quibus vel influere in hominum animos, vel irrumpere tentabant. Ut verbo expediam; quicquid ſpecioſo fuco ità humanæ rationi adblanditur, ut à Chriſto illum abducat, ad hanc pernicioſam πιθανολογίαν referendum eſt. Hanc deceptricem probabilitatem apoſtolus damnat, 1. Cor.2.4. Non ergò in ſe damnatur πιθανολογία· eſt enim magna virtus orationis: ſed in abuſu, cùm agit apparentibus ſed falſis rationibus, & ad imponendum hominibus adhibetur.

De inſinuante illa πιθανολογίᾳ ſcitè Tertullianus adverſus Valentinum; *Habent artificium impoſtores quo priùs perſuadeant quàm edoceant: veritas autem docendo perſuadet, non ſuadendo docet.* De illa ſophiſtica Prudentius olim con-

conqueſtus eſt; *Fidem minutis diſſecant ambagibus, ---Ut quiſque linguâ eſt nequior, --Solvunt ligántque quæſtionum vincula ---Per ſyllogiſmos plectiles. ---Væ captioſis ſycophantarum ſtrophis, ---Væ verſipelli aſtutiæ.*

Dub. Sed quomodo poteſt tanta eſſe probabilitas in illis in quibus nihil veritatis? Nam (ſi philoſopho credimus) quæ vera ſunt; ſunt etiam εὐσυλλογιστότερα καὶ πιθανώτερα falſis; rhetor. 1.*6*.

Solut. Sunt quidem in ſe, & naturâ ſuâ; ſed quoad imperitos, & externam apparentiam, multa falſa videntur probabiliora multis veris: id autem contingit, quia veris falſa magnâ ſimilitudine conjuncta ſunt; unde accidit ut ab imperitis non diſtinguantur, accedente præſertim impoſtorum arte, quæ ſolet falſis veritatis colorem obducere.

Obſervationes dogmaticæ.

Obſerv. 1. In rebus theologicis non temerè fidem adhibere oportet rationibus, quamvìs veriſimilibus, quibus non ſubſternitur fundamentum ex verbo petitum; nam ſæpiſſime miram habent πιθανολογίαν, cùm interim nullam habeant veritatem. Illud itaque Tertulliani retineatur, *De tuo fundamento fidem ædifica*; de anima.

Obſerv. 2. Ut Spiritus Chriſti agnoſcendus illorum internus doctor, qui evangelium incorruptè prædicant; ſic tortuoſus ſerpens illorum magiſter eſt, qui ſophiſticis argutiis & πιθανολογίᾳ hac fucatâ hominibus imponunt. Nam iſte in paradiſo primus hac πιθανολογίᾳ uſus eſt, in decipienda muliere.

Obſerv. 3. Meta ſophiſtarum res divinas tractantium hæc eſt, Ut ſuas opiniones, non ut Dei verbum explicent; ut homines decipiant, non ut ædificent; ut ipſi victoriam obtineant, non ut veritas vincat; juxta illud Clementis, Strom. 1. Τῆς ἐριστικῆς ἀρχὴ μὲν τὸ δόξαι, ἔργον δὲ τὸ ἀγώνισμα, καὶ τέλος ἡ νίκη. Atque hæc de impoſtoribus; & de telo illorum, falsâ ſcilicet & fucatâ πιθανολογίᾳ.

VERS. 5. *Etſi corpore abſens ſum, ſpiritu tamen ſum vobiſcum, gaudens ac cernens veſtrum ordinem, & ſoliditatem veſtræ in Chriſtum fidei.*

HÆc eſt altera ratio ſolicitudinis apoſtolicæ pro Coloſſenſibus, ſumpta ab interno ejus affectu in eos; & incluſam in ſe habet tacitam anticipationem. Nam dicere potuerunt, Longè à nobis remotus es; ignarus inſuper rerum noſtrarum: non es itaque de nobis ſolicitus, neque ſi velis, potes ea præſcribere quæ conducunt ad ſtatum eccleſiæ noſtræ. Utramque objectionem tollit: priorem diſtinguendo, Remotus ſum à vobis, ſed *corpore*, non *animo* & *affectu*: alteram negando, Non ſum ignarus rerum veſtrarum; nam cerno veſtrum ordinem & fidem; poſſum itaque vobis conſulere æquè ac ſi adeſſem. Sed ut ordine progrediamur, in verborum explicatione duo oportet obſervare. 1. *Qualiter* afficiatur, ſive *modum* affectus apoſtolici erga Coloſſenſes. 2. *Quare* ſic afficiatur, ſive *cauſam* ejuſdem affectus. Modus conſiſtit in duobus: tum in perpetua cogitatione de illis, & contemplatione rerum, &c. tum in gaudio propter illos. Jam verò cauſam cur tam ſæpe cogitet de illis, cur gaudeat in hac contemplatione, duplicem aſſignat: ordinem ſcilicet illorum, & fidem ſolidam.

Etſi corpore abſum, ſpiritu tamen ſum vobiſcum] Hîc oſtendit ſe nunquam ab illis tam longè abeſſe, quin mente, curâ, & cogitatione interſit Coloſſenſibus.

Quia nunquam ex animo deponit illorum memoriam: hoc enim proprium eſt amantis, non disjungi animo ab illis quos amat, quamvìs ſejungantur locorum intervallo.

2 Sed Ambroſius, atque nonnulli etiam ex modernis interpretibus exponunt hæc verba, *Spiritu ſum vobiſcum*, non modò de cogitatione & memoria illorum, ſed de extraordinaria quadam Spiritus præſentia per virtutem divinam apoſtolo conceſſa; qualem habuit Elizæus, qui ea quæ procul geſta fuerunt à ſervo ſuo mente intuebatur æquè ac ſi illi adſtitiſſet: quod colligitur ex illis prophetæ verbis, *Nonne abierat animus meus tecum, cùm converteret ſe vir à curru ſuo obviàm tibi?* 4.Reg.5.26. Manſit domi ſuæ propheta, & tamen dicit animum ſuum abiiſſe cum ſervo; quia illius factum tam clarè videbat quàm illi qui præſentes intererant. Atque huic interpretationi ſuffragantur illa verba, *& cernens veſtrum ordinem, &c.*

Non eſt itaque negandum, quin quod prophetis fuit conceſſum, & apoſtolo etiam concedi potuit; cui cùm omnium eccleſiarum ſolicitudo incubuit, veriſimile eſt & ſtatum eccleſiarum notum fuiſſe, non modò ex incerta hominum relatione, ſed ex Spiritus divini revelatione; quo ſcilicet poſſet meliùs conſulere & proſpicere neceſſitatibus eccleſiarum. Amplectimur itaque & conjungimus utramque interpretationem, dicentes apoſtolum, & animi ſui cogitatione, & Spiritus etiam revelatione, fuiſſe cum Coloſſenſibus, quamvis corpore abeſſet.

Gaudens ac cernens] id eſt, gaudens quia cerno; copula enim valet particulam cauſalem. Hunc autem affectum animi ſui exprimere voluit apoſtolus nè ſuſpicarentur illum diffidere illorum conſtantiæ, ex eo quòd tam vehementer illos accendit ad perſeverantiam: imò hoc facit quia valde deſiderat ut in eadem permaneant, ut hoc gaudium illius ſimul permaneat; quemadmodum etiam agit cum Philippenſibus: *Fratres mei chariſſimi, gaudium & corona mea, ſic ſtate in Domino*, Phil.4.1.

Videmus qualiter animus abſentis apoſtoli affectus fuerit; ità ſcilicet ut ſemper cogitaret de Coloſſenſibus, ut cerneret ſtatum illorum, ut gauderet in hac cogitatione & contemplatione.

Corollaria.

Coroll. 1. Fidus miniſter nunquam totus abeſſe debet à grege ſuo: curâ itaque, cogitatione, oratione ſuâ apud Deum adſit illis, cùm corpore adeſſe non poteſt.

Coroll. 2. Verum miniſtri gaudium ex eo oritur, quòd populus permaneat & creſcat in bonis ſpiritualibus; non exinde, quòd ipſe ditetur in temporalibus.

Coroll. 3. Idem ſtatus populi qui præbet miniſtro occaſionem gaudii, præbere ſimul debet occaſionem majoris ſolicitudinis; nam Paulus ex eo quòd gaudebat conſpecto illorum ſtatu præſenti, enixiùs laborabat nè de eodem dejicerentur fraude impoſtorum. Novit enim diaboli malitiam, *qui tunc maximè ſævit, cùm hominem ex ſuis laqueis liberatum videt; tunc plurimùm accenditur, cùm extinguitur*; Tertul. de pœnit. 7. Hæc de apoſtoli animo & affectu erga Coloſſenſes; jam ad cauſas veniamus.

Cernens veſtrum ordinem, & ſoliditatem veſtræ in Chriſtum fidei] Prior cauſa cur Paulus tam lubenter cogitabat, tam vehementer gaudebat de Coloſſenſibus, eſt ordo ſive τάξις illorum; altera fidei ſoliditas: propter quæ meritò laudantur. Illud autem obiter monendum, hanc laudationem eſſe artificioſiſſimam & validiſſimam ſuaſionem ad perſeverandum in rebus laudatis. Qui enim laudat quod facis, primò oſtendit illud eſſe bonum; non enim aliter eſſet laudabile: ſecundò, oſtendit eſſe tibi facile, quia illud jamdiu feceris: ultimò, innuit turpe eſſe & dedecoroſum ſi deſiſtas, quia laus parta

parta non amittitur, quin contrarium dedecus incurratur. Sed res ipſas expendamus.

Veſtrum ordinem] *Ordinis* nomine tria denotare mihi videtur: compoſitos ſingulorum mores; & bene ordinatam eccleſiæ illius diſciplinam; & conſenſum ac concordiam illorum. Morum probitas ad ordinem refertur paſſim in Scripturis; quemadmodum è contrà, qui ſunt improbis moribus dicuntur ἀτάκτως, id eſt, inordinatè ambulare. *Subducatis vos ab omni fratre inordinatè ambulante*, 2.Theſ.3.6. Cùm igitur laudat ordinem illorum, illud innuit, ſingulos in ſua vocatione ſobriè, juſtè, & piè incedere. Quinetiam publica diſciplina ad hunc ordinem eſt etiam referenda; utpote quæ illum procreat & conſervat. Hæc enim docet prælatos bene præeſſe, ſubditos ritè parere; & cogit negligentes ac refractarios facere officium ſuum. De hac loquitur apoſtolus, 1. Cor.14. 40. *Omnia fiant decenter*, & κατὰ τάξιν. Hanc commendat Timotheo ſuo, Epiſt. 1. cap. 3. Jam igitur laudat Coloſſenſes quòd vigeat apud eos hæc eccleſiaſtica diſciplina; quæ ſi negligatur, omnia fœda erunt confuſione, ſeditione, erroribus, ac flagitiis. Conſenſum denique, & coadunationem in religione ſub *ordinis* vocabulo complectitur; nam τάξις militare vocabulum eſt, & denotat cohortem militum inſtructam, & ordine apto conglobatam: ſic igitur apoſtolus, cùm dicit ſe cernere illorum τάξιν, innuit ſe illos intueri tanquam bene ordinatam militum phalangem, condenſatam & cohærentem in fidei unitate; & proinde inexpugnabilem.

Theſes.

Nihil pulchrius aut utilius ordine, nihil fœdius aut pernicioſius confuſione. Præclarè hac de re ſcribit Nazianzenus orat. 26. *Ubi ordo dominatur, ibi pulchritudo ſplendeſcit: ubi ordinis defectus, ibi in aere exoriuntur fulmina, in terra commotiones, in mari inundationes, in urbibus ſeditiones, in corporibus ægritudines, in animabus peccata. Ordo continet cœleſtia & terreſtria, ordo eſt in intelligibilibus, ordo in ſenſibilibus, ordo in angelis, ordo in aſtris, ordo in omnibus.* Nec mirum, cùm ipſe Deus non ſit author ἀκαταστασίας, ſed εἰρήνης, idq; maximè in eccleſiis ſanctorum, 1.Cor.14.33. *Theſ.* 1.

Cùm ordo ſit *parium impariúmque, ſua cuique tribuens loca, diſpoſitio*; ordinem evertunt qui paritatem eccleſiaſticorum miniſtrorum introducunt. Politia enim Cyclopica eſt, non eccleſiaſtica diſciplina, ubi οὐδεὶς ἀκούει οὐδὲν οὐδενός· Euripides. *Theſ.* 2.

Cùm ex ordine qui viget inter populum tantum gaudium percipiant paſtores, conſequitur illos indignè vexare & ſummo mœrore afficere eccleſiæ præſules, qui contemnunt & conculcant legitimas eccleſiæ ordinationes, contra illud apoſtoli, *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubjacete iis*, Heb.13.17. *Theſ.* 3.

Ordo eſt tanquam vallus ſeductoribus oppoſitus: raròigitur in errores præcipitantur qui ordinem obedientiæ præpoſitis debitum obſervant; è contrà, ubi ordo præcipiendi & parendi negligitur, ibi tanquam per disjectam aciem facilè perrumpitur. Hæc de ordine. *Theſ.* 4.

Et ſoliditatem veſtræ in Chriſtum fidei] Hæc eſt altera cauſa gaudii apoſtolici: videbat Coloſſenſes à ſeductoribus oppugnatos, videbat ab iſtis zizania paſſim diſſeminata; ſed ſimul cernebat fidem Coloſſenſium non potuiſſe expugnari, zizania illa non fuiſſe ab illis pro tritico approbata, ſed ſpreta & rejecta: hinc illa lætitia. Hæc ſoliditas itaque in fide duo deſignat. Primum, quòd non patiebantur ſibi excuti veram doctrinam; ſed in

ea, tanquam in ſua ſtatione, firmi & immobiles permanebant: alterum, quòd non ſinebant exoticas & extraneas doctrinas huic admiſceri; ſed expleverunt mentes ſuas doctrinâ ſacrâ, excluſis à negotio fidei hominum figmentis. Solidum enim id dicitur propriè, quod eſt *ſui ſolius plenum*, hoc eſt, quod non recipit aliquid heterogeneum intra ſe. Eſt igitur illa fides ſolida, quæ non modò amplectitur veram doctrinam, ſed quæ nullam admittit mixturam falſæ & alienæ. Quod etiam ipſe apoſtolus ſubindicat, cùm fidem reſtringit ad Chriſtum; quaſi diceret, quæ extra Chriſtum prædicantur pro doctrinis fidei, ſunt abjicienda.

Documenta.

Docum. 1. Non eſt ſolida fides, ſed inanis fidei umbra, quando animus nutat & vacillat inter varias opiniones. Vult igitur Deus, ut firmus, & abſque omni hæſitatione ſit aſſenſus noſter in cauſa religionis & fidei. Solidam enim fidem non habet qui modò in hanc, modò in contrariam partem inclinat. Hæc inter pugnantes opiniones ſuſpenſa fides taxatur, 3. Reg. 18. 21. *Quouſque claudicaturi eſtis in duabus iſtis cogitationibus? Si Jehova eſt Deus, ſequimini eum; ſin autem Baal, ſequimini eum.*

Docum. 2. Eſt etiam & illa fides non ſolida ſed ſpongioſa, quæ unà cum fide evangelii admittit hominum traditiones & figmenta: ſolida ſi eſſet, iſtis heterogeniis locus vacuus in ea non eſſet. Pulchrè in hanc ſententiam Tertullianus de Præſcr. *Cùm credimus evangelio, nihil deſideramus ultrà credere. Hoc enim priùs credimus, non eſſe quod ultrà credere debeamus.* Hæc de cauſis gaudii apoſtolici.

Duas hujus prooemii partes abſolvimus; propoſitionem ſcilicet narratoriam, in qua declarabat apoſtolus quæ certamina ſuſtinuerit pro Coloſſenſibus; & aitiologiam ejuſdem, in qua multas attulit rationes facti ſui: reſtat ultima pars, quæ concluſionem hortatoriam complectitur.

VERS. VI. VII.

Sicut igitur accepiſtis Chriſtum Jeſum Dominum, ità in eo incedite. Radicati & ſuperſtructi in eo, ac confirmati fide, ſicut edocti eſtis, &c.

DIximus procemium apoſtoli ex tribus hiſce membris compoſitum: Propoſitione narratoriâ; aitiologiâ; & concluſione exhortatoriâ. Ad hanc ultimam deventum eſt, incluſam duobus hiſce verſiculis: in quibus primò oſtendit quid illis faciendum ſit; nimirum adhæreſcendum Chriſto prout illum acceperant ab Epaphra; ver. *6*. Secundò docet quomodo adhæreſcendum. Modus autem conſiſtit in tribus: in firmitate fidei; in copia ejuſdem; in animi gratitudine propter illam.

Ordiamur à verſu ſexto, in quo docet quid velit ab illis fieri: Regulam ob oculos proponendo; *Sicut accepiſtis Chriſtum Jeſum Dominum*: actionem vel obedientiam ad hanc regulam exigendo; *Ità in eo ambulate.*

Sicut igitur accepiſtis Chriſtum Jeſum dominum] Regula fidei & vitæ quam proponit Coloſſenſibus, eſt doctrina Chriſti ab Epaphra prædicata, ab illis recepta, cui vult ut conſtanter adhæreſcant. Cognoſcendum eſt igitur qualem de Chriſto doctrinam ille promulgaverat. Docuerat ille proculdubio, omnes ſalutis noſtrę rationes in ſolo Chriſto collocatas, Chriſtum eſſe Dominum fidei vitæque noſtrę, ac utramque ad evangelium Chriſti, tanquam ad clariſſimam cynoſuram, dirigendam, cæremonias Moſaicas

ſaicas non eſſe cum fide evangelii conjungendas. Hanc regulam illis præſcripſit Epaphras; ad hanc tenentur:

Quia illam acceperunt & comprobârunt; nam cùm dicit apoſtolus, *Sicut* 1
accepiſtis (ut rectè obſervat Chryſoſtomus) quaſi conſtringit illos proprio teſtimonio: innuit enim ſe non jam id agere ut novam aliquam doctrinam recipiant, ſed ut maneant in recepta; quod non facere, aut ſtultitiæ illos arguit, aut levitatis.

Quia licèt de neceſſitate non ſit perſeverandum in quavis doctrina re- 2
cepta, utpote ſi fuerit erronea; tamen in hac permanendum, quia hac doctrinâ receptâ, ipſe Chriſtus Jeſus Dominus recipiebatur; *Accepiſtis Chriſtum Jeſum Dominum.* Ineſt in hac loquendi formula emphaſis magna, quam excutere oportet. Obſervandum igitur quòd non dicit, *ſicut accepiſtis doctrinam Chriſti*, vel *de Chriſto*; ſed *ſicut accepiſtis ipſum Chriſtum.* Per fidem enim non modò percipimus doctrinam Chriſti; ſed vivificum noſtrum Salvatorem recipimus, & in corda recondimus ad ſalutem noſtram. Jam verò notum eſt illud poetæ, & ab omnibus probatum,

Turpiùs ejicitur quàm non admittitur hoſpes.

Non poterant itaque ſine ſumma turpitudine rejicere doctrinam ſive fidem receptam; quia eâdem operâ ipſum Chriſtum rejicerent.

Sed & illud notandum, quòd dicit illos accepiſſe *Chriſtum* τὸν κύριον· nam (ut volunt doctiſſimi interpretes) vim facit in hoc verbo apoſtolus. Pſeudapoſtoli enim prædicabant Chriſtum, & illorum diſcipuli Chriſtum accipiebant: ſed nec prædicabant iſti, nec hi accipiebant *Chriſtum Dominum*, ſed Moſis conſervum; itaque jungebant doctrinam illius cum cæremoniis à Moſe præſcriptis. Sed Coloſſenſes atque adeò omnes verè Chriſtiani receperunt *Chriſtum Dominum* & fidei & vitæ ſuæ: nec regulas fidei itaque, nec vitæ Chriſtianæ ab alio quovis ſibi patientur imponi. Servus enim non poteſt ſeipſum manumittere, aut novo Domino addicere in ſervitutem; quia non eſt ſui juris: non poterant itaq; Coloſſenſes, aut Moſaicis cæremoniis, aut doctrinis philoſophicis ſeſe ſubjicere; quia *Chriſtum Dominum* admiſerant. Ex his quæ dicta ſunt eliciamus documenta.

Documenta.

Non mutanda fides vera, etiamſi prælati & doctores eccleſiæ inceperint novam procudere; quia ſicut accepimus, ſic perſeverandum eſt: fruſtra igitur Romanenſes obtrudunt nobis nova ſua placita; ſufficit reſpondere, Non ſic accepimus ab apoſtolis. *Docum.* 1.

Non perſeverandum in omni doctrina recepta à majoribus noſtris: ſed ſi illi acceperunt Chriſtum, tum nobis permanendum in eadem doctrina; ſin antichriſti venena imbiberint, haud tenemur nos idem facere. Fruſtra igitur & veteres ſuos errores nobis oggerunt: cum Cypriano dicimus, *In rebus quæ ad religionem ſpectant, non hominum conſuetudinem, ſed Dei veritatem ſequi oportet.* *Docum.* 2.

Evangelium ſumma cum reverentia ſuſcipiendum; quia illo recepto Jeſus Chriſtus recipitur. Hominum doctrinæ, quantumvìs veræ, nil aliud apportant animo præter ſcientiam: ſed evangelii doctrina apportat ſalutem, imò ipſum Salvatorem. *Docum.* 3.

Qui non habet in animo, & fidem & vitam dirigere ad regulam Chriſti, fruſtra, imò cum magno ſuo damno Chriſtianus eſt: Chriſto enim illuditur, ſi non ut Dominus ab illis qui evangelium accepere colatur. Hæc de regula. *Docum.* 4.

Ità in eo ambulate] Exigit ab illis obedientiam ad propoſitam regulam. Cùm ambulandum dicit in Chriſto, latenter indicat Chriſtum eſſe viam regiam ad Deum, atque ad æternam beatitudinem; *Ego ſum via, vita, & veritas.* Hoc Chryſoſtomus obſervavit, qui ſtatim infert, *In Chriſto ambulandum, quia Ipſe via eſt quæ ducit ad Patrem cœleſtem, non autem angeli.*

Ambulare in Chriſto duo denotat: perſeverare & progredi in doctrina & fide Chriſti; vitam agere juxta hanc fidem & juxta ductum Spiritus Chriſti. Quod ad primum; habet fides ſuum motum progreſſivum: unde non incommodè dicimur ambulare, cùm in ipſa fide procedimus. *Ibunt de virtute in virtutem*, inquit pſalmiſta, pſal. 84.7. Et Paulus, *Ex fide in fidem*, Rom. 1.17. Sed ad progreſſum in curſu ſanctitatis multò ſæpius accommodatur hoc *ambulandi* vocabulum: unde apud Davidem crebrum eſt, *Ambulare in viis*, vel *in præceptis Dei:* & apud apoſtolum, *Ambulare ſecundum carnem*, aut *ſecundum Spiritum*; *Ambulare in novitate vitæ*, vel *ut filii lucis*, & in conſimilibus.

Duo itaque exiguntur: ut in fide permaneant & procedant; ut vitam juxta fidei regulam inſtituant.

Jam corollaria deducamus.

Coroll. 1. Sicut Chriſtiani rectè dicuntur ambulare in Chriſto, quia & fidem & vitam dirigunt ad normam ab illo preſcriptam; ità monachi in ſectarum ſuarum conditoribus ambulant, qui perfectionem quærunt in regula ab illis adinventa.

Coroll. 2. Cùm Chriſtus ſit ſola via ad cœlum; qui ad cœlum pertendit extra Chriſtum, cæcus & miſer oberrat, nunquam eò perventurus.

Coroll. 3. Qui fide ſolitariâ putat ſe poſſe ambulare in Chriſto, is uno pede ambulare conatur, quod eſt impoſſibile: in Chriſto ambulare eſt tam ſanctitate quàm fide progredi: Spiritus enim Chriſti aut utramque, aut neutram promovet.

Coroll. 4. Vita Chriſtiani hominis eſt in motu perpetuo: à peccato & mundo recedit, ad vitæ ſanctimoniam & patriam cœleſtem procedit, per Chriſtum tanquam per viam; inclinante illum ad hunc novum motum fide & charitate, tanquam qualitatibus inhærentibus; impellente verò & dirigente Spiritu Chriſti, tanquam principali efficiente & motore, qui & ipſam fidem ac charitatem impreſſit. Atque ſic breviter explicatum habetis quid fieri requirit apoſtolus in hac ſua hortatoria illatione; nimirum ut Chriſto adhereſcant: ad quod eos allicit, 1. Ipſam regulam ob oculos eorum proponendo; 2. Actionem illorum ad hanc regulam exigendo. Jam ſequitur, ut quomodo in Chriſto permanendum ſit exponamus; quod ex verſu ſequenti addiſcemus.

Vers. 7. *Radicati & ſuperſtructi in eo, ac confirmati fide, ſicut edocti eſtis, abundantes in ea cum gratiarum actione*]

UT Chriſto adhæreſcerent Coloſſenſes ſuaſit apoſtolus verſu ſuperiore; jam quomodo ſit illi adhæreſcendum paulò explicatiùs oſtendit. Modus autem conſiſtit,

1. In firmitate fidei adhæreſcentis Chriſto & evangelicę doctrinæ; *Radicati, ſuperſtructi, confirmati.*

2. In abundantia vel ſufficientia quam fides in Chriſto agnoſcit; *abundantes, &c.*

3. In gratiarum actione propter hanc abundantiam, quam habemus in fide Chriſti; *cum gratiarum actione.*

Radi-

Radicati & ſuperſtructi in eo] Fidei firmitatem duabus metaphoris depingit. Prior ducta eſt ab arboribus; altera ab ædificiis. Ab arboribus 1
ſumitur metaphora radicationis; nam ut arbores firmitatem habere non poſſunt, niſi in terram, eámque non limoſam, ſed firmam, radices demittant: ſic fides noſtra ſoliditatem non habet niſi in Chriſto, tanquam in ſolo firmiſſimo, figat radices ſuas.

Altera metaphora tranſumpta eſt ab ædificiis. Nam ut domus nullam habet firmitatem, niſi firmo fundamento ſuperſtruatur; ſic neque fides, niſi Chriſto ſoli innitatur. Unde idem Servator Chriſtus laudat ejus prudentiam qui ædificavit domum ſuam ſuper petram, ejus autem taxavit ſtultitiam qui maluit ſuper arenam collocare; Mat. 7.24. Hiſce itaque duabus metaphoris indicat apoſtolus, nobis adhæreſcendum Chriſto quàm tenaciſſimè.

Ac confirmati fide, ſicut edocti eſtis] Quod figuratè antea adumbravit, id jam proprio vocabulo exprimit, ut volunt interpretes; ſed mihi videtur & illud, & aliquid amplius facere: nam in illis figuratis dictionibus expreſſit illam firmitatem, quam fides noſtra habet ex eo quòd in firmo ſolo radices poſuerit (ſcilicet in Chriſto) & debito fundamento innitatur: hîc autem illam tangit firmitatem, quam nos habere dicimur ex corroboratione ipſius fidei, poſtquam fuerit in hoc ſolo radicata, & huic fundamento ſuperſtructa. Diſcrimen hoc facile eſt obſervare in arboribus: quæ ſimul ac ſatæ ſunt habent firmitatem ſuam ex eo tantùm quòd infigantur firmo ſolo; ſed cùm excreverint in magnitudinem, habent robur etiam aliud in ſe: ſic fides tenella habet ſuam firmitatem in Chriſto; ſed aucta & provecta, novas vires acquirit quoad ipſum habitum internum: vult igitur fidem illorum non modò ſuperſtrui firmo fundamento, ſed etiam indies in ſe corroborari, & invaleſcere.

Quod autem adjungit per parentheſin (*ſicut edocti eſtis*) id facit in majorem, ut loquuntur, cautelam; nam antea de re eadem eos monuit verſu ſuperiore; *Sicut* (inquit) *accepiſtis, ſic in eo ambulate:* hîc rurſus fidei firmitatem requirit, atque in qua fide permanendum ſit oſtendit; in ea ſcilicet quam ab Epaphra edocti erant, non in nova fide pſeudapoſtolorum.

Bis inculcat eandem monitionem, ut occurrat vitioſo affectui regnanti ut plurimùm inter homines plebeios: nam doctrinam receptam faſtidire ſolent, & novos doctores cupidè appetere, qui illos à veritate ad ſua inſomnia abducunt. Vellicat igitur illas prurientes aures; cùm jubet eos in fide manere, ſicut olim edocti erant, & prohibet accedere ad novam fidem ſeductorum.

Explicavimus qualem firmitatem apoſtolus requirit in doctrina evangelii; jam ex hiſce quæ dicta ſunt pullulant hæ theſes dogmaticæ.

Non ſatis eſt incedere in Chriſto, niſi ſic in eo ſtabiliamur, & ſic penitus illi inhæreamus, ut nec alii cuiquam tanquam fidei noſtræ fundamento innitamur, neq; ab hoc ullis machinis nos avelli patiamur. *Nam fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Jeſus Chriſtus*; 1. Cor. 3.11. Taxantur itaque paleæ iſtæ leves, qui quavis arreptâ occaſione à Chriſto ad antichriſtum avolant: ſed *quod fundatum & radicatum eſt, non facilè transfertur*, ut loquitur Chryſoſtomus. Illi etiam perſtringuntur, qui ſuperficie tenus Chriſto inhærent, cùm radices ſuas interim habent alibi defixas. In his numerare poſſumus illos omnes qui retinent nomen Chriſtianorum: ſpem tamen ſuam in ſanctis, in monaſticis obſervationibus, vel *Theſ.* 1.

in

in aliis cordium ſuorum idolis collocatam præcipuè habent; non autem in Chriſto. In tales illud prophetæ torqueri poteſt, Jonæ 2.8. *Qui obſervant vanitates mendaces, benignitatem erga ſe derelinquunt*.

Theſ. 2, Fides eſt quæ præſtat ut in Chriſto tanquam in via ambulemus ſine errore, in radice maneamus cum fructu, ſuper fundamento ſtemus ſine concuſſione. Cavendi igitur & fugiendi ſeductores omnes qui fidem noſtram corrumpere moliuntur; nam eâdem operâ à Chriſto nos ſeparare conantur.

Theſ. 3. Cùm Paulus Chriſtianos reſtringit ad illam fidem quam edocti ſunt ab apoſtolis, colligitur, regulam apoſtolicæ doctrinæ, ſacram ſcilicet Scripturam, non removendam eſſe è conſpectu laicorum. Iniquum enim eſt flagitare ut quis juxta regulam præſcriptam agat, vel credat, & nolle tamen illi hujus regulæ ſcientiam permittere. Sed quemadmodum improbi pueri, cùm in animo habent laſcivire, excludunt pædagogum: ſic pontificii, cùm ſuas ineptias volunt populo venditare, id inprimis curant, ut verbum Dei ab illis ſecludatur. Sed pergamus.

2 *Abundantes in ea*, περισσεύοντες ἐν αὐτῇ] Firmitatem fidei deſcripſit: jam ſecundo in loco attingit illam abundantiam ſive ſufficientiam quam in fide Coloſſenſium requirit, vel potiùs quam in fide ſolius Chriſti eſſe dicit. Interpretes hanc abundantiam referunt ad illud perpetuum incrementum cognitionis quod à fidelibus requiritur in rebus fidei. Putant igitur apoſtolum hortari illos, ut non modò non deficiant, ſed ut quotidie creſcant in abundanti cognitione doctrinæ evangelicæ. Arbitror tamen (quod bonâ bonorum veniâ dictum velim) alium ſenſum ſubeſſe hiſce vocabulis hoc in loco. Expono itaque περισσεύοντες ἐν αὐτῇ, exiſtimantes vel ſtatuentes vos in illa fide quæ ſolo Chriſto nititur περισσεύειν, hoc eſt, affluere, exuberare, abunde habere omnia ad ſalutem neceſſaria. Non igitur ad incrementum noſtrę cognitionis refero hanc abundantiam; ſed ad rem cognitam, ad doctrinam ſcilicet evangelicam de Chriſto.

Neque debet mirum aut novum videri, quòd exponimus *abundantes*, cognoſcentes vel ſtatuentes vos abundare; nam ſæpiſſime in ſacra Scriptura verba connotant exiſtimationem vel cognitionem noſtram de illis rebus quas formaliter ſignificant. Ut 1.Cor.4.8. *Saturati eſtis, divites eſtis, regnatis ſine nobis*, hoc eſt, exiſtimatis vos ſaturatos, divites, regnare, &c. Et ad Romanos 5.20. *Lex ſubintravit, ut abundaret peccatum*; id eſt, ut cognoſceretur peccati magnitudo. Sic igitur expono hoc in loco *abundantes*, cognoſcentes vel certò ſtatuentes vos abundare.

Hanc interpretationem ſequor, quia maximè convenit cum inſtituto hortationis apoſtolicę: vult enim ut radicati maneant in fide ſolius Chriſti: at vel maximè ad hoc conducit, ut ſtatuant ſe in hac fide Chriſti περισσεύειν, ſatis ſupérque habere ea omnia quæ ſunt cognitu neceſſaria ad ſalutem.

Deinde, hoc maximè oppugnat falſorum doctorum ſententiam: nam illi in fide & doctrina evangelii inopiam & defectum ſe reperiſſe putabant; & proinde aſſuebant philoſophicas ſpeculationes, & Moſaicas cæremonias, aliáſque traditiones innumeras: ſed contrà apoſtolus dicit, nos περισσεύειν ἐν αὐτῇ, habere in illa doctrina omnem abundantiam cognitionis ſalutiferæ.

3 Poſtremò, hoc optimè cohęret cum verbis ſequentibus, ἐν εὐχαριστίᾳ. Nam hoc maximè debet nos ad gratitudinem excitare, quòd in ſolo Chriſto Deus nobis abunde ſubminiſtravit omnia ad ſalutem neceſſaria.

Coroll. Hoc ſenſu verborum poſito, diſcimus mera eſſe nugamenta quæ fabulantur monachi de perfectione ſtatus monaſtici: quaſi doctrina evangelii non præſcripſerit omnibus perfectiſſimam doctrinam quoad conſecutionem vitæ æternæ; ſed hoc delegatum fuerit Dominico & Franciſco. At ſi in hac doctrina abundamus omnibus ad ſalutem neceſſariis; quod abundanti adjicitur, vanum & ſuperfluum ſit neceſſe eſt.

Cum gratiarum actione] Hoc ultimum eſt in modo quo adhæreſcimus doctrinæ evangelicæ obſervandum. Adhæreſcere debemus illi firmiter, radicati ſcilicet in ipſo Chriſto; adhæreſcere ità debemus, ut in illo agnoſcamus omnem ſufficientiam ad ſalutem; jam ultimo in loco, ità adhæreſcere debemus, ut gratitudinem animi oſtendamus propter hanc copiam gratię ſalutiferę in evangelio ac Chriſto nobis patefactam & oblatam: ídq; jure à nobis exigitur, 3

1. Quia beneficii magnitudo illud poſtulat: nam in evangelio acervus & congeries beneficiorum Dei, imò totus theſaurus munificentię divinæ nobis exponitur & offertur: debet itaque maximè excitare ad gratitudinem.

2. Quia periculum contrarię ingratitudinis illud efflagitat; nam ingratis Deus ſolet beneficia ſua eripere: niſi igitur privari volumus ſalutari evangelio, debemus illud ſuſcipere cum omni gratiarum actione.

3. Quia natura verę fidei ad illud impellit; nam vera fides amplectens Chriſtum ſervatorem calefacere ſolet ipſum cor affectu gratitudinis erga Deum, & diſſolvere illud gelicidium quod in cordibus incredulorum reperitur.

Documenta.

Vera fides non ſtat cum ingratitudine: qui enim per fidem ſe ab inferni faucibus liberatum, & in gloria cœleſti conſtitutum videt, non poteſt non gratus eſſe erga authorem ſuę felicitatis. *Docum.* 1.

Qui nihili faciunt evangelium, non ſunt participes adhuc beneficiorum Chriſti; ſi eſſent, utique prorumperent in gratiarum actionem ob hanc ſalutarem lucem illis tam miſericorditer à Deo communicatam. *Docum.* 2.

Juſtè Deus illos privat hoc beneficio evangelii, qui non illud ſuſcipiunt cum gratiarum actione. Eſt enim hæc gratitudo quaſi quidam cenſus, & ſpeciale ſervitium quod in recognitionem ſui ſummi dominii Deus exigit ab omnibus ſuis beneficiariis; qui hunc pendere recuſant, quaſi fundo beneficiario jure exturbantur. Atque hæc de gratiarum actione. *Docum.* 3.

Abſolvimus jam hoc procemium apoſtoli: ipſam quęſtionem verſu proximè ſequente proponit; dein ſuam ſententiam confirmat, atque expugnat contrariam.

Vers. VIII.

Videte nè quis ſit qui vos deprædetur per philoſophiam & inanem deceptionem, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum.

PRocemio finito, ſequitur ſecunda pars hujus capitis; in qua proponitur ſtatus quæſtionis diſceptandę, quam leviter attigerat verſu 3. & 4. Sic autem ſe habet, ſi ad propoſitionem dialecticam revocetur; In ſalutis negotio, nec ſpeculationes philoſophicæ, nec traditiones humanitus inventæ, nec cæremoniæ Moſaicæ; ſed doctrina evangelii pura

puta eſt recipienda. Hæc eſt apoſtoli ſententia. Sed quò magis percelleret animos Coloſſenſium, noluit hoc modo proponere, ſed figuratè per apoſtrophen convertere ſermonem ſuum ad illos, & quaſi colloqui cum illis. Tria itaque in hoc verſiculo facit apoſtolus. 1. Excitat eos ad cavendas impoſturas. 2. Revocat eas impoſturas ad tres ſpecies. 3. Ponit generalem rationem vel regulam ex qua perſpiciatur eas eſſe rejiciendas.

Videte nè quis ſit qui vos deprædetur] Hîc convertit ſuum ſermonem ad Coloſſenſes, & eos cautos reddere conatur dupliciter.

1. Per hanc particulam attentionis, *Videte nè*. Nam multò acriùs hoc penetrat animum, quàm ſi dixiſſet ſimpliciter, Rejicienda ſunt à Chriſtianis omnia hominum aſſumenta quæ evangelio attexuntur. Qui enim ſic loquitur, videtur cum ſolo intellectu agere; at qui cum apoſtolo inclamat auditorem, ut videat nè decipiatur hiſce hominum commentis, is non modò inſtruit intellectum, ſed voluntatem & affectus movet ad deteſtationem falſæ doctrinæ. Nam hac loquendi formulâ inſidias illis poſitas, & inſidiatorem quaſi appropinquantem digito demonſtrat: ſic enim vigiles, cùm hoſtem conſpexerint, clamare ſolent, Videte, cavete, hoſtes ingruunt.

2. Illos excitat ad ſummam cautionem per elegantem metaphoram deprædationis: nam συλαγωγεῖν eſt prædam abigere, quemadmodum latrones ſolent homines & pecora, ubi prævaluerint in pugna, ſecum abducere. Sic Amalekitæ, direpto Siclago, homines & omnia illorum bona aſportabant; 1.Reg.30. Hoc igitur vocabulo grande periculum illis imminere oſtendit à ſeductoribus, qui eo animo illos invadunt, ut in ſervitutem abducant, quaſi prædam in bello captam; dum abducunt ſcilicet ab evangelio ad ſuas impoſturas. Hic itaque modus loquendi valde facit ad attentionem & cautionem in animis illorum excitandam.

Obſervationes.

Obſerv. 1. Non fides adhibenda omnibus qui docendi munus ſuſcipiunt in eccleſia; ſed videndum, & ſerio examine perpendendum, utrùm ſana ſit eorum doctrina necne. Hoc prohibent pontificii doctores, quia diffidunt ſuæ doctrinæ; hoc Apelles hæreticus olim prohibuit, ut eſt apud Euſeb. lib. 5. cap. 13. Dicebat enim, μὴ δεῖν ὅλως ἐξετάζειν τὸν λόγον, *non oportere inquirere in doctrinam; ſed quemque, ut accepit & credidit, tenere oportere*. Sed aliter hoc in loco apoſtolus; & 1.Theſſ.5.21. & Actor.17.11.

Obſerv. 2. Ad paſtoris officium ſpectat, gregem ſuum non modò in ſana doctrina inſtituere, ſed contra ſeductorum inſidias parare & armare: vigilis enim locum tenet; debet itaque illos admonere de hoſte adventante, debet illis ſtructas inſidias patefacere: quod ni fecerit, *à paſtore exigetur quicquid per inertiam non cuſtoditur*; Cyprian. de ſing. cler.

Obſerv. 3. Doctrina evangelii eſt quaſi ſeptum ovilis Chriſti: tutæ ſunt oves dum ſe continent intra hanc caulam; at cùm ad novas & extraneas doctrinas vagantur, tanquam palantes oviculæ, in prædam cedunt furibus, id eſt, hæreticis & ſeductoribus: hac fraude pontifex Romanus tot eccleſias deprædatus eſt: nam à doctrina evangelii illas avocavit, dein quò voluit quaſi ſua mancipia abduxit.

Per philoſophiam & inanem deceptionem] Poſtquam apoſtolus Coloſſenſes de cavendis impoſturis præmonuerat, impoſturarum varias ſpecies recenſet. Prima eſt quæ *philoſophiæ* nomine deſignatur; dein appoſitivè adjunguntur verba quæ exponunt qualem philoſophiam vult, nimirum,

fallacem & *inanem*. Sed quia ſæpe inter theologos quæritur de uſu rationis humanæ atque philoſophiæ in negotio religionis: atque hinc etiam criminationes mutuæ oriuntur inter nos & pontificios; dum nos illis intentamus crimen corruptæ theologiæ, quòd in articulis de juſtificatione, de libero arbitrio, multíſq; aliis Ariſtotelem potiùs quàm Paulum ſequantur; illi è contrà in quæſtione de præſentia corporis Chriſti in cœna Dominica dicunt nos niti principiis philoſophicis, & rejicere manifeſtum Dei verbum: has (inquam) ob cauſas diſceptabimus paulò fuſiùs hac de re; atque ad hæc capita ea omnia quæ dicturi ſumus revocabimus:

1. Oſtendemus veram philoſophiam non damnari ab apoſtolo.

2. Exponemus quid ſub *philoſophiæ* vocabulo intelligere oportet hoc in loco.

3. Declarabimus in quo uſus, in quo abuſus philoſophiæ ſit, quod attinet ad res divinas.

Quod ad primum; ſive loquamur de *morali*, ſive de *naturali*, ſive de quacunque alia philoſophiæ parte, ſive de tota philoſophia quaſi de integro quodam corpore; certum eſt illam damnari non poſſe, ut ipſe Deus in crimen non vocetur. Nam philoſophia partus eſt rectæ rationis: hoc autem lumen rationis inditum eſt humanæ menti ab ipſo Deo; juxta illud Tertulliani, *Res Dei ratio:* veram itaque philoſophiam cenſemus, non diſciplinam Stoicam, nec Platonicam, nec Ariſtotelicam; ſed quæcunque ab his omnibus, aliíſve, in rectæ rationis lumine inventa, dicta, ſcriptáve fuerint: hoc totum ſelectum appellamus *philoſophiam*. Non itaq; ſomnia philoſophantium, ſed uniuſcujuſque decreta veritati & bonis moribus congruentia philoſophiam conſtituunt. Nam ut errores theologorum non pertinent ad theologiam tanquam partes ejus, ſed tanquam peſtes; ſic nec philoſophorum ad philoſophiam. Non dubitamus igitur cum Clemente Alexandrino vocare philoſophiam, *æternæ veritatis* σπαραγμόν, *avulſam particulam*; Strom. 1. Qui itaque ipſam philoſophiam exploſam cupiunt ex ſcholis Chriſtianorum, aut imperiti prorſus ſunt, atque eò ſpectant ut in communi omnium ignorantia lateat eorum inſcitia; aut malitioſi ſunt, atque cupiunt nos omni literarum inſtrumento ſpoliatos, quaſi rudes & inermes aſtutis & armatis hoſtibus objicere; quod Juliani ſceleſtum propoſitum detegit & taxat Nazianzenus orat. 1. in Julianum. 1

Poſſem hoc in loco phyſicæ, ethicæ, dialecticæ varias utilitates commemorare: nam ex hiſce omnibus adjumenta petit non modò vita communis, ſed etiam divina theologia, concedente Tertulliano acerrimo philoſophorum hoſte; *Quomodo quis inſtitueretur ad prudentiam humanam, vel ad quemcunque actum ſine literis, cùm inſtrumentum ſit ad omnem vitam literatura? Quomodo repudiamus ſecularia ſtudia, ſine quibus divina eſſe non poſſunt?* *De idol.* Si itaque philoſophiam damnaret & rejiceret apoſtolus, rejiceret utique lumen rationis, & Deum ejus authorem ſummâ afficeret injuriâ. Quoties igitur à theologis repudiatur & rejicitur quod attinet ad res humanas & externas; id non de vera & genuina philoſophia accipiendum, ſed de erroribus & portentis philoſophantiũ. Nam zizania ſeminata ſunt in philoſophia, quemadmodum in religione noſtra: & veritas propè ab ea excluſa eſt per veneficia in illam diffuſa. Ut itaque verbo concludamus; Si philoſophantium errores, aut difficiles nugæ, *philoſophiæ* nomine inſigniantur, tum liberum nobis eſt rejicere & damnare talem philoſophiam; ſed ſi ſcientiam veritatis, lumine rationis naturalis inventam, hoc nomine vocemus, eam non damnandam, ſed excolendam judicamus.

Veram & germanam philoſophiam non damnari perſpicuum eſt: quæramus ſecundo in loco quænam illa ſit quæ ab apoſtolo excludatur; ea ſcilicet, cui inuſſit ignominioſam notam κενῆς ἀπάτης. Damnata itaq; hæc philoſophia, & κενὴ eſt, & ἀπατητική.

Jam verò philoſophia, ſive ratio humana, quæ philoſophiæ mater eſt, vacua & deceptoria ſemper reperitur cùm fertur extra proprios limites; hoc eſt, cùm ſtatuere conatur de illis rebus quæ non poſſunt dijudicari per κριτήρια rationis naturalis: hujuſmodi autem ſunt, quæ ſpectant ad Dei cultum, & ad hominum ſalutem. Audienda igitur philoſophia eſt cùm de rebus ſibi ſubjectis ſecundum rectæ rationis illuminationem pronunciat: ſed cùm de juſtificatione humana, de reconciliatione ad Deum, de modo cultus divini decernit, vel de aliis ad fidem ſpectantibus, explodenda eſt; quia in his quæ ſunt ſupra captum rationis, & pendent tantummodo ex revelata Dei voluntate, nihil ſolidi aut veri affert, ſed prodit ſe prorſus inanem eſſe & deceptoriam. Apoſtolus alibi hujus rei cauſam attulit; quia ſcilicet *animalis homo non percipit ea quæ ſunt Dei; Spiritu enim Dei diſcernuntur:* ſed philoſophus quà philoſophus, nihil aliud quàm homo animalis; & ipſa ratio non illuminata fide, ad hanc animalitatem pertinet: non poteſt itaque pertingere ad ſcientiam ſalutiferam; &, ſi conetur, miſerè in nugas evaneſcit. Hîc itaque renunciamus philoſophiæ & rationi humanæ, & fatemur cum Juſtino Martyre theologo & philoſopho, in paræn. ad Græcos, *nec poetas, nec philoſophos idoneos eſſe authores religionis condendæ; ſed ſolum Deum per revelationem.* Quod etiam Prudentius elegantiſſimis verſiculis expreſſit, quos non pigebit aſcribere. Demonſtrat rationem non poſſe non ſuccumbere ſi ingerat ſe in divina;

Lib. 2. cont Symmach.

Quippe minor natura aciem ſi intendere tentet
Acriùs, ac penetrare Dei ſecreta ſuprema;
Quis dubitet victo fragilem laſſeſcere viſu,
Vimque fatigatæ mentis ſub pectore parvo
Turbari, invalidiſque hebetem ſuccumbere curis?
Sed facilis fidei via, &c. Vide Hilar. 1. de Trinit.

Neque debet hoc mirum videri: nam ſi bruta animalia quæ de rebus ad ſenſum ſpectantibus, utpote de cibo & potu ſuo, optimè judicant; non poſſunt tamen de humanis negotiis judicare: tum pari ratione neque homines lumine naturali de doctrina cœleſti & cultu divino pronunciabunt, licèt poſſint de rebus humanis ejuſdem beneficio quod bonum & rectum eſt ſtatuere.

Ut itaque hæc accommodemus ad id quod in manibus eſt: pſeudapoſtoli ſub prætextu arcanæ cujuſdam ſapientiæ conabantur obtrudere Coloſſenſibus novas quaſdam doctrinas de cultu angelorum, de expiatione animorum, & ejus generis alia ex Platonicorum fortaſſe fontibus traducta. Quid ad hæc Paulus? Nolite (inquit) credere; fallax & inanis eſt philoſophia cùm de religione præcipit. Non à Platone & ratione humana, ſed à Deo & ejus verbo diſcere oportet, quomodo Deus Pater adiri velit, quomodo peccata noſtra expiari. Explodamus igitur & damnemus philoſophiam hiſce de rebus edicta promulgantem.

Object.

Sed objicitur, res divinas & ſpirituales notas eſſe rationi humanæ, idq; in lumine ejuſdem naturali: ſic enim apoſtolus ad Roman. 1. 19. *Id quod de Deo cognoſci poteſt manifeſtum eſt in illis: ipſius inviſibilia ex rebus conditis intelligun-*

tur, *&c.* Si ratio comprehendit res divinas, tum poteſt de eiſdem ſtatuere, neque idcirco κενὴ vocabitur.

Solut.

Rerum ſpiritualium notitia naturalis, obſcura & infirma eſt, pertingens tantùm ad ipſum *eſſe* illarum rerum; ut eſſe Deum, eſſe cultum Dei, eſſe beatitudinem animarum ratio & philoſophia percipit; ſed quomodo ille Deus colendus, quomodo beatitudo obtinenda non percipit: dum itaque de hiſce & conſimilibus decernere conatur, κενὴ eſt & ἀπατηλική. Scientia hæc poteſt facere ἀναπολόγητον, ſed non poteſt facere idoneum doctorem, niſi accedat ſcientia infuſa per gratiam.

Accedamus ad id quod ultimo loco à nobis propoſitum fuit, nimirum ad 3
declarandum abuſum & uſum rationis ſive philoſophiæ in negotio religionis. Nam qui clamant perpetuò ſine diſcrimine de excludenda ratione humana à tractatione rerum ſacrarum, id videntur poſtulare, ut homines abſque ratione verſentur in rebus maximis, cùm nè minima quidem ritè adminiſtrentur ſi naturale illud rationis lumen extinguatur.

Rationis naturalis ſeu philoſophiæ abuſus multiplex eſt in cauſa religionis.

1. Cùm ex ſuis principiis deducere conatur ipſa religionis fundamenta: nam quamvìs principia rectæ rationis in ſe vera ſint, non tamen ex iis elici poteſt quid ſtatuendum de Trinitatis myſterio, de Chriſti incarnatione, de juſtificatione peccatoris, de invocatione Dei, ac cultu ejus; quæ omnia ex altioribus principiis ſunt deducenda, nimirum ex revelata Dei in verbo voluntate. Ratio eſt *potentia diſcurſiva à principiis ad concluſiones*; ſed non habet in ſe principia illarum rerum quæ fide apprehenduntur: impudenter itaque concluſiones ædificat ſuper arena opinionum ſuarum.

2. Cùm ſua principia, quæ ſunt vera in ordine naturę, opponit principiis theologicis, quæ ſunt longè ſupra naturam. Verbi causâ; verum eſt, *ex nihilo nihil fieri*; verum eſt, *ſpecies diſparatas non prædicari ad invicem, nec uniri in eodem ſuppoſito*; verum eſt, *à privatione ad habitum non dari regreſſum:* ſed hæc omnia intelligenda ſunt ſecundum curſum naturæ, & potentiam finiti agentis. Errant itaque philoſophi, cùm hinc putant concludi poſſe contra creationem mundi, contra incarnationem Dei, contra reſurrectionem mortuorum; quæ omnia facta vel facienda docent ſacræ Scripturæ, non per virtutem cauſarum naturalium, ſed per omnipotentiam Dei. Hîc itaque illa Thomæ regula tenenda eſt, quæſt. diſp. de fide artic. 10. *Rationi naturali veræ nunquam contrariatur theologia, ſed eam excedit ſæpe, & ſic videtur repugnare.* Non enim vera ratio dicit illa ſuperiora fieri non poſſe abſolutè; ſed non poſſe fieri virtute aliquâ finitâ, quod etiam theologia fatetur. In illis itaque quæ ſunt hujuſmodi, *philoſophia theologiæ ſe ſubmittat, ut Agar Saræ: patiatur ſe admoneri & corrigi; ſin minùs pareat, ejice ancillam*; Clem. Strom. 1.

3. Cùm errores ſuos, per malam conſequentiam ex veris quandoque principiis deductos, pro legitimis concluſionibus obtrudit. Sic Stoici, Epicurei, Ariſtotelici, & quotquot philoſophorum nomine cenſentur, non ſemper rectę rationis dictata, ſed ſuæ opinionis inſomnia docuerunt. Jam verò ſi quis conetur ſub philoſophiæ nomine in theologiam inferre hos errores, bis peccat; primùm in eo, quòd ulcera philoſophorum ipſius philoſophiæ dogmata reputet; iterum, quòd putet theologiam etiam ſanæ philoſophiæ regulis ſubjiciendam. Atq; hunc abuſum mihi videntur

dentur patres in antiquis hęreticis acriter reprehendiſſe, atque eâ occaſione in philoſophiam & philoſophos acerbè quandoque declamâſſe. Nihil apud Tertullianum frequentius: *Philoſophus gloriæ animal. Affectant veritatem, & affectando corrumpunt. Ex philoſophorum ingeniis omnis hæreſis animatur. Omnes hæreſes ex philoſophiæ regulis conſtant. Omnia dogmata hæreticorum cùm frigeant, & volare non poſſint, ſedem ſibi & requiem inter Ariſtotelis ſpineta reperiunt.* Nec Lactantius in illos mitior, qui inſtitut. lib. 3. cap. 2. & in ſequentibus paſſim exagitat philoſophiam & philoſophos. Sed, uti dictum eſt, hæc non ad veram & ſobriam philoſophiam intra terminos ſuos manentem; ſed ad illam procacem & deceptoriam ſpectant, quæ immiſcere ſe audet rebus ſupra captum ſuum, aut quę privatorum hominum opiniones pro ipſius veritatis decretis oſtentat. Abuſum videtis; jam uſum verę philoſophię oſtendamus: is autem multiplex eſt.

1. Utilis, imò neceſſaria eſt philoſophiæ cognitio ad claram intellectionem & perſpicuam explicationem multorum locorum quæ paſſim occurrunt in ſacris Scripturis. Quamvìs enim principia religionis noſtræ à Deo petuntur, non à ratione humana, aut ſcientiâ aliquâ philoſophicâ; tamen in libris ſacræ Scripturę multæ occurrunt loquendi formulæ, multa exempla & illuſtrationes, quæ non poſſunt plenè intelligi, & perſpicuè ennarrari abſque adjumentis humanæ literaturæ. Hujuſmodi ſunt ea loca quæ de corporum cœleſtium motu, influentiis, obtenebratione mentionem faciunt; quæ ut rectè intelligantur requirunt ſcientiam aſtronomicam. Hujuſmodi etiam ſunt, quæ alludunt ad quorundam animalium proprietates, upote luporum, ovium, leonum, urſorum, columbarum, aquilarum, quæ lumen naturalis philoſophiæ deſiderant. Huc etiam referri poſſunt quæ ad regionum naturam & temperaturam reſpiciunt; ut cùm ab æſtu & ſiccitate, cùm ab umbra, vel aqua, vel ventis refrigerantibus petuntur loquendi formulæ, & accommodantur ſæpe ad ſpiritualia illuſtranda: hæc enim non rectè explicantur niſi ab eo qui probè noverit expenderitque naturam illorum locorum; quod geographiæ expers facere non poterit. Nè ſingula percurrendo nimis diffundatur oratio, verè dicamus, nullam eſſe partem philoſophiæ, aut humanæ literaturæ, quę ab interprete ſacrarum Literarum non advocetur quandoque, quaſi ad ſymbolum ſuum conferendum. Hîc itaque primus uſus eſt philoſophię.

2. Philoſophia, præſertim illa quæ regulas & artem docet rectè diſſerendi, apprimè neceſſaria eſt, & ab omnibus adhibenda in dijudicandis & tractandis omnibus controverſiis quæ ſpectant ad religionem. Quamvìs enim ratio religionis principia ſumat à lumine fidei, tamen hoc lumine pręeunte ex hiſce principiis, ſecundum normas bonę & neceſſarię conſequentię impreſſas ab ipſo Deo rationali creaturę, & ſolet & debet judicare quomodo partes cœleſtis doctrinæ inter ſe cohæreant, & ſe mutuò ſtabiliant; quid cum illis conſentaneum, quid ab illis diſſentaneum ſit. Credimus ſupra rationem; ſed non temerè, aut irrationabiliter. Nam ipſa ratio concipit, & illud cui fidem adhibemus fluere, & rectè deduci ex principiis ſacræ Scripturæ. Verbi causâ; Credo reſurrectionem mortuorum. Quomodo? Ipsâ ratione oſtendente hanc doctrinam tradi in ſacris Scripturis; non crederem enim niſi id in Scripturis poſitum intelligerem. E contrà; non credo purgatorium. Cur? Quia ratio ex nullo Scripturæ loco, juxta regulas bonæ & firmæ conſequentiæ, colligere poteſt veritatem hujus doctrinæ. Hunc uſum rationis atque dialecticæ in rebus

bus ſacris adeò non improbat Deus, ut illum ab omnibus exigat; imò in hunc finem inſevit mentibus humanis normas quaſdam judicandi, ac diſcernendi verum à falſo, certum ab incerto, conſequens ab inconſequente, ut uteremur hac luce rationis in omnibus, ac maximè in divinis. Ad Eph. 5.17. *Nè eſtote imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Domini*: & 4. 14. *Nè ſimus ampliùs pueri qui circumferamur quovis vento doctrinæ, &c.* & 1. ad Theſ. 5.21. *Omnia explorate, quod bonum eſt tenete.* Hoc laudatur in Berœenſibus, qui, auditâ Pauli prædicatione, *Scripturas illico ſcrutantur, an res ità ſe haberent necne*, Act. 17.11. Hæc autem exploratio atque examinatio doctrinarum fieri non poteſt, niſi adhibito rationis judicio, quæ judicat de veritate conſequentiarum per ſua principia, de veritate rerum, non innitendo principiis ſibi notis extra verbum Dei, ſed in Scriptura ſacra traditis, ut antè dictum eſt. Præclarè in hanc ſententiam Tertullianus de reſurrectione carnis; *Eſt quidem & de communibus ſenſibus ſapere in Dei rebus, ſed in teſtimonium veri, non in adjutorium falſi; quod ſit ſecundum divinam, non contra divinam diſpoſitionem.*

3. Neceſſaria eſt philoſophię cognitio, tum ad inſtructionem illorum qui nondum Chriſto nomina dederunt, tum ad oppugnationem, ſi præfractè adverſentur religioni noſtræ. Qui in tenebris natus, ac perpetuò educatus fuit, non protinus in claram ſolis lucem extrahendus, nè tantâ luce obrui potiùs illum contingeret quàm illuminari: ſic qui in tenebris Paganiſmi ab incunabulis educati fuerunt, non poſſunt illico ferre lucem evangelii, ſed rationibus à lumine naturali petitis ſunt priùs excitandi ad intuendam hanc lucem. Sic Paulus agit cum Athenienſibus, Act. 17. 24. Clemens Alexandrinus Strom. 1. [illegible]ſtâ ſimilitudine hujus rei rationem illuſtrat; *Quemadmodum* (inquit) *qui populum alloqui volunt, hoc faciunt ſæpenumero per præconem publicum, ut ea quæ dicuntur exaudiantur ab omnibus: ità cùm ad homines religionis Chriſtianæ ignaros habenda ſit oratio, adducendæ ſunt opiniones & voces ipſius naturæ, quæ ab illis percipi poſſunt & intelligi.*

Jam verò quod attinet ad conflictum cum philoſophis religioni contradicentibus, quis non videt opus eſſe philoſophicâ armaturâ? Eſt enim inſtar valli & ſepimenti contra illorum inſultus; eſt inſtar gladii ad illos transfodiendos: quæ licèt veritatem nihilo faceret potentiorem; tamen in hoc valde utilis eſt, quòd ſophiſticam retundit, & facit contra illam debiliorem. Nota eſt Juliani apoſtatæ vox, τοῖς αὐτῶν πτεροῖς ἁλισκόμεθα, *Noſtris ipſorum alis capimur*. Hanc ille emiſit querelam, cùm videret Gentiles philoſophos ac illorum errores proſterni & profligari à Chriſtianis humanæ literaturæ & ipſius philoſophiæ ſubſidiis. Et ſanè hoc fuit valde honorificum eccleſiæ doctoribus, quòd in ſuis ipſorum caſtris cæſi ſunt ab illis hoſtes, *& iis armis oppreſſi, quibus placere ſibi, & confidere ſolebant*; ut loquitur Lactantius lib. 3. cap. 1.

4. Magnus eſt uſus philoſophiæ, & omnis bonę literaturæ etiam inter Chriſtianos; quòd hiſce ſtudiis præparantur & acuuntur hominum ingenia ad tractationem & ſuſceptionem ſcientię altioris; quòd bene dictis philoſophorum ornare & locupletare poſſumus diſſertationes noſtras de rebus ſacris. Nam *bene dicta philoſophorum ſunt peculia Chriſtianorum*; Juſtin. Mart. apol. 1. Neque enim cum illis ſentio, qui non modò philoſophorum, ſed ſanctiſſimorum patrum ſententias à ſacris concionibus prorſus removendas putant. Multò meliùs ſtatuere mihi videtur Proſper. pręfat. ad 2. lib. de vita contemplativa; *Veritas* (inquit) *undecunque claruerit, non* eſt

eſt humano ingenio deputanda, ſed Deo; nec aliquorum debet credi, ſed omnium, quæ per ſe tanta & talis eſt, ut non ſit tunc magna ſi eam magni docuerint, ſed potiùs ipſa magnos facit eos à quibus doceri vel diſci potuerit.

5. Ad extremum, & illud adjungo, etiam ad delectationem auditorum moderatam & utilem adhiberi poſſe quaſi condimenta quædam ex politiori literatura. Nam ſi cibos corporeos divina benignitas nobis conceſſerit, non modò neceſſarios ad famem depellendam, ſed ſuaves & jucundos ad guſtus delectationem: cur non etiam in cibis ſpiritualibus hoc idem indultum nobis putemus? præſertim cùm hæc delectatio utilitatem habeat conjunctam. Facit enim, ut ea quæ ſunt præcipua fidei dogmata in mentem faciliùs & jucundiùs influant. Unde Clemens; *Veritas quæ petitur ex ſacra Scriptura neceſſaria eſt ad vitam tanquam panis; quæ autem ex aliis diſciplinis petitur,* προσοψήματι ἔοικε ϗ τραγήμασι. Hæc nolim ità accipi quaſi probem illorum affectatam vanitatem, qui undique corrogatis ſententiolis infarciunt ſuas conciones, Scripturarum interim prorſus immemores: ſed ut oſtendam philoſophiam, atque adeò omnem politiorem literaturam locum habere etiam in rebus ſacris, & utilitatem ſuam, ſi dextrè adhibeatur.

Secundum traditionem hominum] Omnes falſorum doctorum impoſturas ad tres ſpecies revocavit apoſtolus. Prima poſita fuit in curioſis ſpeculationibus philoſophorum ſtatuentium de cultu & voluntate Dei ex judicio rationis, non ex verbo revelato: hanc philoſophiam, quamvìs ſpeciem præ ſe ferat reconditæ & ſublimis ſapientiæ; tamen ut inanem & deceptoriam Paulus damnavit & exploſit. Jam ſecundam ſpeciem falſæ doctrinæ taxat, quam vocat παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων. Deſignat autem non curioſas illas & abſtruſas ſpeculationes, quas antea perſtrinxit ſub nomine philoſophiæ; habebant enim iſtæ doctrinæ umbram quandam ſapientiæ: ſed ſuperſtitioſas & ſtultas obſervationes ſitas in rebus externis, quæ nitebantur ſolâ conſuetudine & antiquitate; corroborabantur autem ut plurimùm, vel impoſtorum fictis viſionibus, vel dęmonum ipſorum artibus & efficaciâ. Hujus generis erant illæ Phariſæorum traditiones de rebus leviculis, utpote de poculis abluendis, & conſimilibus nugis, in quibus tamen magnam ſanctitatem conſtitutam volebant. Hujus generis erant ritus & obſervationes Gentilium in ſacrificiis, in nuptiis, in exequiis. Huc etiam ſpectant obſervationes, & averruncationes omnium præſagiorum, horarum, dierum, rerum inventitiarum, quæ omnia vaniſſimis & ineptiſſimis traditionibus & ritibus abundabant. Huc denique referre oportet papiſtarum ridiculas cæremonias, & ſuperſtitioſos ritus, quos ab ipſis Ethnicis in religionem Chriſtianam traduxerunt, fatente Gerſone part. 3. de direct. cor. *Commutavit*, inquit, *eccleſia multos Gentilium ritus, non eos penitus auferendo, ſed intentiones fidelium circa hujuſmodi in finem bonum dirigendo.* Neque abs re erit exempla quædam ponere harum ſuperſtitioſarum traditionum, ídque ex hoc eodem pontificio authore, nè papiſtas falsò accuſare videamur.

Cultus ſanctorum plurimum ſuperſtitionis habere videtur; ut quòd offeratur tale munus tali ſancto; ut gallus pro pueris, gallina pro puellis; quòd unus ſanctus præ aliis invocetur pro curatione alicujus certi morbi; quòd in hac quàm in alia eccleſia virtus alicujus ſancti potentior & præſentior putetur. Multùm ſudat, ut hoſce ritus à ſuperſtitione liberet. Idem in libro de erroribus circa artem magicam, *Arguunt* (inquit) *& nos magi, ac in ſimilem cauſam trahere ſatagunt. Nonne talia, dicunt, fiunt aut tolerantur ab eccleſia, in peregrinationibus*

tionibus certis, in cultu imaginum, in cereis, & aquis benedictis, in exorciſmis? Nonne dicitur quotidie, Si novem diebus quis perduret in hac eccleſia, ſi aquâ illâ perfundatur, ſi tali ſe voveat imagini, mox ſanabitur? Hæc exerceri à papiſtis, ídque ſub ſpecie cultus divini, probari autem, aut tolerari ſaltem à pręlatis agnoſcit: ut autem conetur manifeſtam hanc ſuperſtitionem excuſare, operæpretium eſt audire; *Tolerantur* (inquit) *quia nequeunt funditus erui, & quia fides ſimplicium regulatur & ſalvatur in fide majorum.* Sed quæ eſt illa regulata majorum fides hiſce de rebus? Audite, *Hæc eſt intentio eccleſiæ, ut talia fiant, non tanquam neceſſariò efficacia, aut tanquam ſpes principalis in talibus poſita ſit, Deo poſtpoſito; ſed ut pietas fidei per iſta nutriatur & augeatur.* Sed nos, & haſce, & monaſticas inſuper obſervationes, & omnes ritus externos qui Deo obtruduntur tanquam partes cultus divini, ad haſce damnatas hominum traditiones referemus, authore Paulo & Chriſto. *Fruſtra me colunt, docentes doctrinas quæ ſunt mandata hominum*; Matth. 15. 9. In cauſa enim religionis illa Tertulliani regula ſemper tenenda; *Nobis nihil ex noſtro arbitrio indulgere licet, ſed nec eligere quod aliquis ex arbitrio ſuo induxerit.*

Sed hîc quæri poteſt, An omnes traditiones atque externos ritus ab hominibus inductos explodere & ejicere oportet tanquam ab apoſtolo damnatos, necne? *Quæſt.*

Nihil minùs; nam præpoſitis eccleſiæ concedere oportet poteſtatem inſtituendi ritus boni ordinis & decoris causâ obſervandos, authore ipſo apoſtolo: *Omnia honeſtè & ſecundum ordinem fiant à vobis*, 1. Cor. 14. 40. Et alibi, *Obedite præpoſitis veſtris.* De hujuſmodi ritibus vel traditionibus Auguſtini regula laudatur: *In his nulla melior diſciplina prudenti Chriſtiano, quàm ut eo modo agat quo agit eccleſia ad quamcunq; devenerit: quod enim nec contra fidem, nec contra bonos mores injungitur, indifferenter eſt habendum.* Huc ſpectant leges eccleſiaſticę de tempore jejuniorum ac feſtorum, de diſcrimine veſtimentorum, de toto denique externo ordine qui obſervatur in ſacris officiis peragendis. Hujuſmodi ritus & traditiones hominum, cùm Dei verbo non repugnant, quiſquis rejicit, perturbator eſt publici ordinis, & poteſtatis à Deo conſtitutæ contemptor. Sed hîc cautiones quaſdam apponere oportet. *Solut.* *Epiſt. 118. ad Januar. cap. 22.*

Nè homines ritus aliquos aut opera externa præſcribant eo animo ut in illis quęratur juſtitia, remiſſio peccatorum, vel immediatus Dei cultus: nam quod attinet ad haſce res, ſufficit Chriſtus, nec eget aſſumentis ullis humanis. Hujuſmodi traditiones (quales ferè ſunt omnes papiſticæ) illo Pauli fulmine proſternuntur; *Evacuati eſtis à Chriſto qui in lege juſtificamini.* Quantò magìs Chriſto exciderunt, qui ſalutem & juſtificationem quærunt in humanis mandatis? Rectè Proſper ſtatuit de hiſce obſervationibus; *Jejunia, abſtinentiæ, vigiliæ, & cætera hujuſmodi, non pro juſtitia, ſed cum juſtitia Deo ſunt exhibenda*; de vita contemp. lib. 3. cap. 10. *Caut. 1.*

Cavendum nè traditiones hæ de rebus ſuâ naturâ adiaphoris, ſic jungantur quaſi parem obligationem conſcientiæ haberent cum legibus divinis; id eſt, quaſi reatus damnabilis incurratur ex illarum quacunque violatione, licèt id accidat abſque contemptu præcipientium, aut ſcandalo aliorum. Sapienter & verè Gerſon part. 3. *Abutuntur ſuâ poteſtate qui volunt ſuas omnes ordinationes robur habere per obligationem ad pœnam æternam*; & part. 1. in concluſ. Matth. Grabb. *Quòd omnis faciens contra jura canonica peccet mortaliter, erroneum eſt.* *Caut. 2.*

Caut. 3.

Cavendum nè ſic multiplicentur traditiones de rebus adiaphoris, ut indè ſervili jugo premantur Chriſtiani, & quaſi in ſervitutem Judaicam revocentur. Nam hoc ipſi apoſtoli ſolicitè caverunt, Act. 15.10. *Quid tentatis Deum impoſito jugo cervici diſcipulorum, quòd neque patres noſtri, neque nos portare potuimus?* Exuberantem hanc cæremoniarum copiam reſecandam dicit Auguſtinus, quia ſervilibus oneribus premunt religionem. Et ratio neceſſaria illud poſtulat. Nam ſupervacua hæc occupatio circa traditiones humanas gignit ſemper ignorantiam & contemptum præceptorum divinorum. Hîc itaque colluviem papiſticarum traditionum jure exagitare liceret; ſed malim ex ſuis aliquem quàm me hac de re conquerentem audiatis. Gerſon.part. 1. de nuptiis Chriſt. & eccleſ. *Quid vult conſtitutionum talis multiplicatio, evangelio nec cognito nec obſervato? Sciatur inprimis, & ſervetur evangelium.* Et de vita ſpirituali corollario 14. part. 3. *Tanta eſt hujuſmodi conſtitutionum multitudo, ut ſi tenerentur in ſuo rigore, maxima pars eccleſiæ damnaretur.* Atque ſic habetis quid ſub *traditionum* nomine intelligat apoſtolus; quatenus ſint probandæ, quatenus rejiciendæ: jam progrediamur ad tertiam ſpeciem falſæ doctrinæ, quæ hîc taxatur ab apoſtolo.

Epiſt. 119.

Mat. 15.6.

Secundum elementa mundi] Hęc eſt illa ultima ſpecies impoſturæ, ſive falſæ doctrinæ, quam cavendam monet apoſtolus. Nonnulli hæc verba referunt ad illum cultum idololatricum ſolis, lunæ, maris, terræ, fontium, fluminum, quem philoſophi Gentiles docuerunt. Partiebantur enim illi Dei unius potentiam in particulares elementorum & creaturarum virtutes; ac hiſce ſingulis quandam divinitatis portionem, & proinde cultus divini partem aſſignabant. Doctrinam itaque de cultu creaturarum hîc perſtringi, & Auguſtinus, & quidam ex modernis interpretibus opinantur. Sed amplector potiùs illorum interpretationem, qui per *elementa mundi* intelligunt rudimenta illa pædagogica quibus Deus erudivit eccleſiam Judaicam; nimirum, ritus Moſaicos, legales cæremonias, & umbras Chriſti venturi: hiſce enim infantiam eccleſiæ ſuæ, quaſi primis quibuſdam religionis elementis, imbuere voluit divina ſapientia, & præparare ad recipiendum Chriſtum, & perfectionem doctrinæ evangelicæ, cùm ad adultam ætatem perveniret.

Aug. in ep. ad Galat.

In hanc eò lubentiùs deſcendo ſententiam, quòd ipſe Paulus ad Galat. 4.3. per *elementa mundi* deſignat illum cultum cæremonialem qui viguit ſub veteri Teſtamento; *Nos cùm eſſemus infantes ſub elementis mundi eramus in ſervitutem redacti.* Et verſu 9. *Quomodo convertimini retrorſum* ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα; &c. Pugnat autem Paulus in hoc capite & ſequente cum illis qui circumciſionem & alios Moſaicos ritus in eccleſiam invehere conabantur, & miſcere cum doctrina evangelica.

Hoc igitur dicit apoſtolus, fugiendos illos eſſe tanquam impoſtores, qui cæremonias ab ipſo Deo mandatas ſub veteri Teſtamento, & abrogatas jam Chriſto & evangelio exhibito, nihilominus obtrudunt Chriſtianis. Nam *lex vetus umbram habuit futurorum bonorum, non expreſſam formam rerum*, Hebr. 10. 1. Hîc itaque obſervanda eſt doctrina de abolitione cæremoniarum. Triplicem cauſam afferre ſolent Scholaſtici cur ceſſare oportuit legales cæremonias poſt Chriſti adventum: quia erant *obſcuræ* quoad ſignificationem, *imperfectæ* quantum ad efficaciam, & *oneroſæ* quantum ad obſervationem; hiſce enim omnibus nominibus repugnabant gratiæ evangelicæ.

Sed

Sed illa ratio mihi videtur validiſſima, quòd cæremoniæ legales habebant annexam quandam fidei proteſtationem de Meſſia venturo, & peccata humani generis expiaturo. Sicut igitur peccaret graviter, qui verbis fidem ſuam proteſtando diceret, Chriſtum venturum & paſſurum: ſic peccat qui factis ſuis, id eſt, qui obſervationibus illis legalibus idem proteſtatur. Hoc oſtendit Auguſtinus contra Fauſtum, lib. 19. cap. 16. *Jam non promittitur Chriſtus naſciturus, paſſurus, reſurrecturus; quod veteris legis ſacramenta perſonabant: ſed annunciatur quòd natus ſit, paſſus ſit, reſurrexit; quod hæc ſacramenta quæ à Chriſtianis aguntur jam perſonant.* Judaicarum itaque cæremoniarum uſurpatio eſſet jam falſæ fidei proteſtatio.

Object.

Sed objicitur, ipſos apoſtolos poſt paſſionem Chriſti obſervâſſe, & obſervanda præſcripſiſſe nonnulla legalia. Paulus circuncidit Timotheum, Act. 16.3. Ex decreto apoſtolorum ſtatutum fuit ut Gentiles à ſanguine & ſuffocato abſtinerent; hæc autem abſtinentia pertinebat ad obſervantiam legis cæremonialis. Quo jure itaque impoſtores cenſentur qui *elementa mundi*, id eſt, legem cæremonialem obtrudunt Chriſtianis?

Act. 15.29

Solut.
Epiſt. 19. ad Hieron.

Utrique objectioni unicâ reſponſione ſatisfaciemus. Quod attinet ad cæremoniarum obſervationem, tria tempora diſtinguere oportet cum Auguſtino. Unum erat ante Chriſti paſſionem, in quo legalia erant *viva:* alterum poſt paſſionem, ſed ante plenam divulgationem evangelii, in quo erant *mortua:* tertium poſtquam claruit veritas evangelii, in quo erant *ſepulta* & *mortifera*. Dicimus igitur Paulum circumcidiſſe Timotheum, & apoſtolos decretum illud edidiſſe tempore hoc intermedio in quo legalia nondum *ſepulta* erant. Sed duo alia adjungere oportet. Primum, apoſtolos tempore hoc intermedio obſervâſſe & retinuiſſe has cæremonias legales, non tamen ut cultus divini partes, non ut rerum ſpiritualium figuras; nam quoad fidem & conſcientiam, Chriſti paſſione erant abrogatæ: ſed tantummodo publicæ utilitatis, & ſcandali vitandi causâ, obſervârunt illas tanquam quaſlibet alias cæremonias in libertate piorum poſitas. Sic enim videmus Timotheum à Paulo circumciſum, quia id ex re eccleſię putabat: Titum non circumciſum, quia id minimè expedire judicabat. Non itaque ut ſacramentum neceſſarium (ſicut olim Iſaacus, Jacobus, reliquíque) ſed ut cæremoniam indifferentem, circumciſionem accepit Timotheus. Eadem ratio erat decreti apoſtolici de abſtinendo à ſanguine & ſuffocato, quod non imponebatur Chriſtianis ut quiddam lege divinâ firmatum, ſed ut illis temporibus aptum, quò ſcilicet faciliùs coaleſcerēt inter ſe eccleſia Judaica & Gentilis. Sed & illud alterum addere oportet, non eſſe eandem rationem omnium legalium cæremoniarum: nam cùm à veteribus Scholaſticis dividantur in ſacrificia, ſacramenta, ſacra, & obſervantias; non licuit poſt Chriſti paſſionem omnino ſacrificia adhibere ad propitiationem Dei, nec ſacramenta ad ſanctificationem ſpiritualem, nec ſacra illa legalia ad immediatum Dei cultum; ſed licuit ad tempus (prȩſertim Judæis Chriſtianam religionem amplectentibus) quaſdam ex illis obſervantiis in hunc finem retinere, nè eſſent offendiculo infirmis fratribus, Act. 21.26. Jam verò ex his quę dicta ſunt colligere licet diſcrimen inter apoſtolos legalia quædam retinentes, & ſeductores legem Moſaicam urgentes. Apoſtoli id faciebant reſpectu ad infirmos ante evangelium plenè divulgatum; ſeductores id perpetuò faciendum urgebant. Apoſtoli patiebantur quædam obſervari liberâ conſcientiâ, charitatis causâ, & vitandi ſcandali: ſeductores revocabant totam legem Moſaicam, idque quaſi ad juſtificationem

nem

nem & ſalutem neceſſariam. Atque hæc de tribus impoſturarum formis; ſpeculationibus ſcilicet philoſophicis, traditionibus humanis, & elementis legalibus.

Et non ſecundum Chriſtum] Hiſce ultimis verbis continetur ratio generalis cur tres prædictæ doctrinæ ſeductorum ſunt cavendæ & rejiciendæ; quia ſcilicet nec ſpeculationes illæ curioſæ, nec traditiones iſtæ ſuperſtitioſæ, nec cæremoniæ hæ abrogatæ, ſunt ſecundum Chriſtum.

1 Negantur hæc omnia eſſe ſecundum Chriſtum, quia non ſunt ſecundum doctrinam ab ipſo Chriſto & apoſtolis Spiritu Chriſti inſpiratis patefactam.

Obſerv. Ubi illud obſervandum eſt, firmiſſimam eſſe concludendi rationem, Hoc non eſt ſecundum Chriſtum, id eſt, in evangelio Chriſti patefactum; ergò non admittendum in negotio juſtificationis & ſalutis noſtræ. Sic apoſtolus ſeductorum doctrinas, ſic nos pontificiorum traditiones, quas tanquam ad ſalutem neceſſarias urgent, explodimus.

2 Negantur hæc eſſe ſecundum Chriſtum, non modò quia ab illo non dimanârunt, ſed quia Chriſtianos ab illo abducunt. Abducunt autem duobus modis:

1. Mentem exercendo & detinendo alibi: nam pro innata ſua curioſitate mens humana lubentiùs verſatur in hiſce novis & exoticis doctrinis, quàm in ſimplicitate evangelica, præſertim cùm ſub religionis prætextu obtruduntur. Qui itaque ad novas haſce doctrinas animum appulerit, illico incipit faſtidire evangelium; juxta dictum apoſtoli, 1. Cor. 1. 23. *Prædicamus Chriſtum crucifixum Græcis ſtultitiam.*

2. Abducunt etiam, ſpem ſalutis in aliis rebus præbendo: quia enim multò facilius eſt præſtare opera quædam externa quàm verè in Chriſtum credere, ſimul ac ſpes facta eſt obtinendi juſtificationem, peccatorum remiſſionem, & æternam ſalutem in hiſce operibus traditionis humanæ; Chriſtus illico deſeritur, & ab omnibus ferè ad illa externa adminicula concurritur. In papatu hoc nimis clarè cernitur, ubi ad ſanctos, ad indulgentias, ad miſſas expiatorias, ad ſatisfactiones proprias omnes ferè convolant; ad ſinceram pœnitentiam & fidem, id eſt, ad Deum in Chriſto, rari ſunt qui confugiunt. Hæ enim traditiones quæ non ſunt ſecundum Chriſtum, omnes ferè abduxerunt à Chriſto.

VERS. IX.

Quia in eo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.

Superiore verſu ſtatum controverſię accepiſtis, hunc ſcilicet, Doctrina Chriſti in evangelio patefacta ſufficit ad ſalutem, neque opus eſt ut adjungantur vel philoſophorum placita, vel quorumvis hominum inventa, vel Judæorum denique (ab ipſo Deo quondam imperatæ) cæremoniæ. Hoc Paulus ſuſcepit demonſtrandum contra pſeudapoſtolos, hoc multis argumentis evincit.

Primum ſumitur à perfectione quæ Chriſto, & per conſequens ejus doctrinę ineſt. Sic autem ſe habet: Additamenta quæruntur ad ſupplendum aliquem defectum, vel imperfectionem; ſed is in quo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter, non eſt imperfectus mediator, ſalvator, aut doctor eccleſiæ; ergò non debemus in negotio aut in doctrina ſalutis, aliquid Chriſto adjungere aut ejus doctrinæ. Quaſi dixiſſet, In Chriſto

ſto ſervatore & doctore noſtro inhabitat perfecta Deitas cum omnibus attributis divinis, ſapientiâ, potentiâ, miſericordiâ, &c. quid igitur opus eſt extra hunc alia aut documenta aut adjumenta ſalutis quærere? An philoſophi te meliùs inſtituent quàm ipſa Sapientia? An angeli te citiùs adducent ad Deum quàm ipſa Miſericordia? An cæremoniæ & umbræ legales te juſtificabunt meliùs quàm ipſe Chriſtus ſcopus & complementum illarum cæremoniarum? In hoc igitur ſolo acquieſce, in quo ſolo *inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.*

Sed ut vim hujus argumenti, & etiam ipſorum verborum ſententiam meliùs intelligamus (quia ab inhabitante divinitate ratio ſumitur) tria hæc perpendemus: habitaculum; *In eo:* habitatorem; *omnis plenitudo Deitatis:* modum habitandi; *corporaliter.*

In eo inhabitat] Id eſt, in Chriſto homine, vel in humana illa natura in qua obivit & adminiſtravit negotium ſalutis noſtræ; in illa, inquam, humana natura tam abjecta & deſpicabili in oculis hominum infidelium, inhabitavit tamen & perpetuò inhabitat omnis plenitudo Deitatis; Philip. 2. 6, 7. Metaphorico hoc inhabitandi vocabulo uſus eſt apoſtolus, ut oſtenderet Deitatem in Chriſto homine, non ſeparabiliter, ſed tanquam in fixa & propria ſede reſidere. Cavendum igitur eſt nè hanc metaphoram extra propoſitum apoſtoli urgeamus: nam vera eſt illa regula Scholaſticorum, *In illis quæ metaphoricè dicuntur, non oportet accipere ſimilitudinem ſecundum omnia.*

Sed hîc operæpretium eſt inquirere cur hoc habitaculum humanæ naturæ ipſe Deus ſibi elegerit, cùm vellet doctrinam evangelii promulgare, & ſalutem noſtram procurare. Quod attinet ad doctrinæ ſalutiferæ prædicationem; non nudum hominem, ſed Deum in humana natura inhabitantem decuit evangelium promulgare:

1. Quia ſuſcipi non potuit evangelium ſine abrogatione legis Moſaicę, & ſacerdotii Levitici: at æquum non fuit hęc abrogari, niſi ab illo qui erat Moſe longè ſuperior; à Filio ſcilicet Dei, non ab aliquo conſervo ipſius Moſis. Hoc demonſtratur tertio ad Hebræos, ubi fit collatio Moſis cum Chriſto. Moſes *ſervus* dicitur *in domo Dei*, Chriſtus *Filius* & *Dominus conſtitutus ſupra domum Dei.* Non igitur mirum ſi Moſes *Chriſto*, lex *evangelio* cedat; cùm *in Chriſto inhabitaverit omnis plenitudo, &c.*

2. Oportuit evangelium ſuſcipi ut æternam doctrinam, & nunquam immutandam; at vel maximè ad hoc facit, cùm intelligimus illam ab ipſo æterno Deo fuiſſe promulgatam. Si enim in Chriſto non inhabitâſſet Deitas ipſa ſpeciali quodam modo, quid impediret quò minùs ut lex Moſaica evangelio, ſic ipſum evangelium cederet alii tertiæ doctrinę? Sed cùm conſtet Chriſtum evangelii authorem fuiſſe, eúmque aſſumpſiſſe naturam humanam, ut hominibus hanc doctrinam patefaceret, nemo vel cogitare auſit de ejus abrogatione.

3. Evangelium ab omnibus fidelibus admittendum, non modò ut perpetua doctrina, ſed ut certa, ut perfecta, ut ſalutifera: jam verò ſimul ac cognoſcitur in eo qui evangelium mundo attulit, inhabitâſſe Deitatem eo modo quo hîc aſſeritur; ſtatim intelligitur in talis perſonę doctrina reperiri certitudinem, perfectionem, ac ſalutem. Nam qui regulam veritatis immediatè ab ipſa veritate accipiunt, decipi nullo modo poſſunt. Rectè Clemens Alexand. *Non ſunt fide digni de Deo & divinis dicentes homines, quatenus homines: ſed vox Domini eſt magis fide digna quàm quævis demonſtratio;*

Strom. 6. Neque poteſt in ſuſpicionem imperfectionis venire illa doctrina, quam non per miniſtros ſuos, ſed per ſeipſum is voluit divulgare, cujus omnia opera ſunt perfecta. Denique ſalutifera ſit neceſſe eſt, quam edocuit is qui eſt unica ad ſalutem via.

Doctrinam ſalutis (ut videtis) non per nudum hominem, ſed per Deum in natura humana inhabitantem promulgari oportuit; jam & ipſum opus ſalutis noſtræ requiſiviſſe hanc inhabitationem Dei in natura noſtra oſtendemus:

1. Quia humana natura per peccatum à Deo avulſa, ac à vita ac communione Dei alienata, hoc modo commodiſſimè reſtituitur ad communionem Dei, & firmiſſimè conſervatur in eadem. Hanc rationem patres paſſim adhibent. Irenęus lib. 4. cap. 59. *Quomodo Ebionitæ poſſunt ſalvari ſi non ſit Deus qui ſalutem ipſorum operatus eſt ſuper terram? Et quomodo homo tranſibit ad Deum, ſi non Deus in hominem?* Athanaſius orat. 3. *Niſi Chriſtus verus eſſet filius Dei, homo non eſſet firmiter agglutinatus Deo. Nam quæ merus homo accepit poſſunt amitti, ſicut in Adamo accidit: ut igitur gratia & donatio firma maneret, Deus carnem noſtram induit, ut ex ea omnia ſpiritualia bona nobis firmiter poſſidenda traderentur.* Cyrillus de incarn. Verb. cap. 1. *Verbum factum eſt homo, ut in ipſo & in eo ſolo innocentiæ laudibus natura hominis coronata, Spiritu ſancto ditaretur, non diſceſſuro jam ſicut in Adamo factum eſt, ſed manſuro in ipſa.*

2. Voluit Deus in noſtra natura inhabitare, ut indè certi eſſemus omnia illius merita ad nos tanquam ad fratres & cohæredes pertinere. Sic Athanaſius; *Filius Dei noſtram in ſemetipſum nativitatem tranſtulit, ut nè de cætero terrâ tantùm conſtituti in terram eamus; ſed cœlo Verbo conjuncti, in cœlum ab eo perducamur.* Fulgentius, *Hoc Deus in nobis ſalvavit, quod pro nobis ſuſcepit; & illam naturam participem fecit ſalutis, quam ſibi conjunxit:* ad Traſimund. libro 1.

3. Divinam naturam cum humana conjunctam oportuit, ut homines cum fiducia aditum habeant ad Deum, & ut divina gratia canalem habeat per quem derivetur ad homines. Ex quo enim Deus aſſumpſit naturā nobis cognatam & conſubſtantialem, poſſumus intrepidè illum adire: *Nemo enim carnem ſuam odio habet, ſed nutrit ac fovet eam,* Epheſ. 5. 29. Poſſumus etiam ab hoc Capite noſtro myſtico gratiam haurire, ſicuti membra corporis naturalis motum & ſenſum à corpore naturali recipiunt.

Omnis plenitudo Deitatis] Hoc eſt, non portio aliqua divinitatis, quod Gentiles de ſuis falſis diis falsò perſuaſum habebant; neque dona tantùm eximia divinæ gratiæ & munificentiæ, ut in angelis & prophetis, aliíſque ſanctis viris: ſed ipſe λόγος Deus verus & perfectus, cum omnibus ſuis attributis divinis, infinitâ ſcilicet ſapientiâ, potentiâ, bonitate, inhabitat in hac humana Chriſti natura. Ac videtur apoſtolus alludere ad arcam fœderis; nam promiſit Deus ſe illîc habitaturum, indè eos exauditurum, illíſque propitium adfuturum: at jam innuit apoſtolus, arcam & propitiatorium fuiſſe typos Chriſti, atque Deitatem in ejus humana natura multò excellentiùs habitare, quàm olim in tabernaculo, de quo ſcribitur Exod. 29. 44. *Sanctificabo tabernaculum teſtimonii, & habitabo in medio, &c.* Ut itaque Judæi, qui habebant locum conſtitutum unde Deus oracula edebat, ac voluntatem ſuam illis patefaciebat, non poterant ſine ſcelere aliunde ſciſcitari de rebus ad Deum pertinentibus; ſic nos qui habemus plenitudinem Deitatis in Chriſti carne habitantem, abſque ſumma ſtultitia &

& impietate non poſſumus aliunde petere vel Dei voluntatem, vel ſalutem noſtram.

Documenta.

Docum. 1. Quoties abducere nos conantur ſeductores ab evangelio & Chriſto ad ſuas traditiones & inventa, ſeriò cogitandum eſt qualis ſervator & doctor fuerit Chriſtus Jeſus; talis ſcilicet, in quo omnis plenitudo Deitatis inhabitabat: at poſt hunc novos doctores requirere ſummæ amentiæ eſt.

Docum. 2. Quiſquis igitur vagatur extra Chriſtum, aut miſcet aliquid cum ejus doctrina, tanquam neceſſarium ad ſalutem, is Chriſtum imperfectionis inſimulat, & factis negat omnem plenitudinem Deitatis in eo habitâſſe.

Docum. 3. Hoc videmus in Turcis, in Judæis, qui non ſunt contenti doctrinâ evangelicâ, quia non credunt omnem plenitudinem Deitatis in eo habitâſſe qui evangelium promulgavit. De papiſtis quid dicam neſcio, qui novo & miro errore faſcinati, agnoſcunt omnem plenitudinem Deitatis eſſe in Chriſto, negant tamen omnem plenitudinem ſalutis in ejus doctrina.

Dub. Antequam ad modum habitationis pergamus, dubium breviter expediemus quod ex verbis apoſtoli poſſit alicui in mentem venire. Nam cùm dicit omnem plenitudinem Deitatis in Chriſto habitare, videtur dicere totam Deitatis eſſentiam aſſumpſiſſe ſibi hoc habitaculum carnis Chriſti, & proinde non ſolum Filium, id eſt, ſecundam in Trinitate perſonam, ſed Patrem etiam & Spiritum fuiſſe incarnatos.

Samoſateni qui oppugnant Trinitatem perſonarum, putant ſe poſſe nos ad hoc incommodum adigere, ut ſi Trinitatem ponamus, cogamur etiam admittere, tres perſonas fuiſſe incarnatas, quia plenitudo Deitatis, id eſt, tota & perfecta eſſentia divina in Chriſto incarnato habitavit.

Solut. Reſpondeo, totam naturam divinam incarnatam fuiſſe, non quia ſit incarnata in omnibus perſonis, ſed quia perſonæ Filii nihil deeſt de perfectione divinæ naturæ. Nam cùm divina natura ſive eſſentia ſit ſpiritualis, partes ejuſdem nec dari nec ſupponi poſſunt; ſed ubicunque reperitur divina natura, ibi reperitur tota & perfecta. Tota igitur natura divina fuit incarnata, ſed non quatenus abſolutè & in ſe conſideratur, ut omnibus perſonis communis; ſed quatenus perſonalibus proprietatibus, ſeu τρόπῳ ὑπάρξεως, in perſona Filii determinata conſideratur. *Una perſona eſt totus Deus:* Luther. tom. 2.

Object. Sed adhuc urgetur illud Auguſtini in Enchir. cap. 38. *Indiviſa ſunt opera Trinitatis:* ergò ſi ſecunda perſona aſſumpſit & adaptavit ſibi humanam naturam in habitaculum, tum & Pater etiam & Spiritus ſanctus idem fecerunt, & per conſequens, non ſolus Filius, ſed tres perſonæ ſunt incarnatæ.

Reſponſ. Aſſumere carnem duo importat: ipſam actionem ſive unitionem hujus carnis; & terminum hujus actionis, perſonam ſcilicet cui hæc caro unitur & adaptatur. Id quod pertinet ad rationem actionis eſt tribus perſonis commune; nam Pater & Spiritus ſanctus communiter operantur incarnationem Chriſti: ſed id quod pertinet ad rationem termini convenit ſoli Filio; nam illi ſoli hanc carnem adaptavit tota Trinitas. Quemadmodum igitur, ſi pater aliquis filio ſuo uxorem det, filius autem ſibi eam in matrimonio conjungat, uterque rectè dicatur illas nuptias conciliâſſe, hoc tamen diſcrimine, quòd pater filio, filius ſibi nuptam copulaverit: ſic in hac incarnatione Chriſti, uterque operatus eſt hanc conjunctionem humanæ naturæ cum divina, ſed ità tamen, ut Deus Pater Filio ſuo, Filius ſibi hanc carnem conjunxerit. Ut igitur in priore exemplo, non pater, ſed filius

lius dicitur uxoratus, licèt voluntas & actio utriuſque concurrit in illa uxore eligenda & ducenda: ſic in hoc poſteriore, non Pater, ſed Filius tantùm dicitur incarnatus, quamvìs uterque conſpiraverit in hac carne facienda & unienda. Quod autem de Patre dictum eſt, id etiam de Spiritu ſancto intelligendum.

Ex Scripturis facile eſſet hoc oſtendere. Nam ſolum *Verbum* dicitur *caro factum*, id eſt, incarnatum, Joan. 1. Opus tamen incarnationis aſcribitur toti Trinitati: Patri, qui dicitur *parâſſe hoc ſuum ſalutare*; Luc. 2. 31. & Hebr. 10. 5. Ipſi Filio, qui dicitur *aſſumpſiſſe ſemen Abrahæ*; Hebr. 2. 16. Sancto denique Spiritui, qui dicitur in conceptione Chriſti *obumbrâſſe virginem*; Luc. 1. 35. Atque hæc de *habitaculo*, humanâ ſcilicet Chriſti naturâ; de *habitatore*, λόγῳ ſcilicet, ſive Filio Dei: jam de *modo* habitandi inquiramus.

Corporaliter, σωματικῶς] Quia Deus multis modis adeſſe dicitur creaturis, oſtendit apoſtolus illum in humana Chriſti natura habitare modo quodam ſpeciali. Deus enim per univerſalem præſentiam adeſt omnibus rebus, ità ut illas conſervet ac ſuſtentet; ſanctis & fidelibus adeſt inſuper per ſpecialem Spiritus efficaciam, ità ut illos ſanctificet, & donis gratiæ locupletet: ſed Chriſti humanæ naturæ non hiſce modis ſolummodo adeſt Deus, quinetiam plenitudo Deitatis, id eſt, λόγος, plenus, verus, & perfectus Deus in ea inhabitat corporaliter; non quòd ſpiritualis & incorporea natura Verbi mutetur; eſt enim immutabilis: ſed quòd modus exiſtendi novus fuerit, licèt natura Verbi exiſtentis eadem maneat. Per σωματικῶς itaque intelligere debemus *perſonaliter*; id eſt, non per efficaciam ſolùm aut aſſiſtentiam, ſed unionem hypoſtaticam: ità ut λόγος inhabitans vel aſſumens, & natura inhabitata ſive aſſumpta fiat una perſona ſive unum ὑφιστάμενον· unde fit, quòd Verbum dicitur incarnatum, & ille homo non ſit ψιλὸς ἄνθρωπος, ſanctificatus & corroboratus divino Spiritu, ſed θεάνθρωπος. Hoc Auguſtinus breviter & perſpicuè explicavit hiſce verbis, *Deus in æternam perſonam divinitatis temporalem accepit ſubſtantiam carnis*. Quid eſt *in perſonam accepit*, niſi perſonaliter ſibi univit, ità ut quod aſſumitur una eſſet cum aſſumente perſona? Hoc itaque in loco *corporaliter habitare*, nihil aliud eſt quàm perſonaliter ſibi copulare.

Neque debet videri aliena hæc interpretatio, cùm exponimus hoc vocabulum σωματικῶς ὑποστατικῶς, *corporaliter* perſonaliter; nam ut apud Hebræos *animæ* ponuntur pro *perſonis*. (Gen. 14. 21. *Da mihi animas, tu retine reliquam ſubſtantiam.* Act. 7. 14. *Jacob cum ſeptuaginta quinq; animabus deſcendit in Ægyptum*; & Ezec. 18. 20. *Anima quæ peccaverit morietur*, id eſt, perſona:) ſic apud Græcos σῶμα perſonam ſignificat. Thucyd. lib. 1. dicit *pauperes multò promptiores eſſe* σώμασιν ἢ χρήμασι πολεμεῖν· id eſt, in propriis (ut aiunt) perſonis militare, quàm pecuniam ad bellum conferre. Sic Demoſthenes, σωμάτων καὶ χρημάτων πλῆθος, id eſt, hominum ſive perſonarum, atque nummorum copiam Athenienſibus adeſſe dixit, cùm voluit eos ad bellum animare. Et ſic uſurpatur hoc vocabulum in vulgato epigrammate;

Σώματα πολλὰ τρέφειν καὶ δώματα πολλ' ἐγείρειν, &c.

Apoſtolus igitur cùm dicit Deitatem habitare corporaliter in Chriſto, hoc vult, æternum Dei Filium copulâſſe ſibi naturam humanam, ità ut perſona Verbi quę in ſola divina natura ſubſiſtebat, jam etiam in humana ſubſiſtat, & illi perſonalitatem tribuat, quam in ſe humana natura non habuit. Non itaque in Chriſto duæ ſunt perſonæ, una hominis, altera filii Dei; ſed

ſed divina natura ità unitur humanæ, ut in ea ſubſiſtat σωματικῶς, id eſt, σεσαρκωμένως καὶ ὑποστατικῶς. Hinc ſacræ Scripturæ Filium Mariæ vocant *Filium altiſſimi*, Luc. 1. 32. Et *quod ex Maria ſanctum naſcitur Filius Dei* affirmatur. Propter hanc unionem perſonalem, *germen Davidis vocatur Jehova*, Jerem. 23. 5. 6. Et *Deus benedictus*, Rom. 9. 5. Unde Hugo de Sancto Victore, *Filius Dei non aſſumpſit hominem perſonam, ſed aſſumpſit hominem in perſonam.* Verbum perſona aſſumpſit hominem, non perſonam, ſed naturam. Homo aſſumptus dicitur, quia anima humana & corpus aſſumptum eſt; perſona hominis aſſumpta non dicitur, quia anima & corpus illud antequam Verbo unirentur in perſonam, non erant inter ſe unita ad perſonam; ſed trahunt ſuam perſonalitatem ex Verbo, in illa humana natura σωματικῶς inhabitante. Atque hæc de modo hujus hypoſtaticæ unionis dicta ſufficiant: totam enim hujus myſterii profunditatem mens humana penetrare non poteſt. Si quid ſcrupuli reſtat (ut loquitur Juſtinus Martyr) Πρόφερε ἑτοίμην λύσιν τὴν πίστιν, *Fidem adhibe quæ eſt expedita ſolutio.* Piè & modeſtè hac de re Chryſoſtomus, *Scio quòd Verbum caro factum eſt, at quomodo factum ſit neſcio. Miraris quia ego neſcio? Omnis creatura ignorat.* Sed non ità modum planè ignoramus, quin hæreticis qui illum oppugnant ex ſacris Scripturis ora obturemus: ſolvamus itaque breviter quæ afferri ſolent contra hanc perſonalem unionem. Ea autem ſumuntur vel ex parte *divinæ* naturæ, vel ex parte *humanæ*. Ex parte divinæ naturæ objiciunt; *Erud. theol. de Verb. incarn. collat. 2.*

Filius Dei ſive perſona λόγου erat ab omni æternitate ſubſtantia perfecta: ſed perfectæ ſubſtantiæ nihil poteſt accedere: ergò humana natura non aſſumpta eſt in unionem perſonalem cum Verbo. *Object. 1.*

Perfectæ ſubſtantiæ nihil poteſt accedere ad conſtitutionem *eſſentiæ* ſuę; in communionem *eſſe* ſui completi poteſt aliquid accedere. Nam quamvìs hypoſtaſis Verbi fuit perfecta ratione ſuæ *naturæ*; tamen ad perfectionem *finis*, qui eſt redimere eccleſiam, potuit, imò debuit huic perfectæ ſubſtantiæ aliquid accedere, natura ſcilicet humana, ſecundum quam filius Dei ſanguine ſuo acquireret ſibi eccleſiam. Sed hîc cavendum nè putemus humanam naturam ſic accedere divinæ hypoſtaſi, ut ſit pars illius adæquata, conſtituens mutuâ coagmentatione hanc hypoſtaſin; ſed eſſe ἐνυπόστατον, id eſt, ſubſiſtere in perſona, non tanquam partem adæquatam, ſed tanquam *inſtrumentum pertinens ad unitatem hypoſtaſeos*, ut loquitur Damaſcenus, vel tanquam rem in principio ſuo ſubſiſtentem. Atque ex his apparet quomodo accipi debet quod à Scholaſticis diſputatur; ſcilicet hypoſtaſin vel perſonam Chriſti poſt incarnationem eſſe compoſitam. Hoc enim ab illis aſſeritur, non ratione *partium*, quaſi perſona Verbi compoſita ſit ex natura humana & divina tanquam ex partibus; ſed ratione *numeri*, quia jam ſubſiſtit in duabus naturis, quæ ante incarnationem ſubſiſtebat ſolummodo in divina. Sic Aquinas 3. part. 9. 2. art. 4. *Perſona Chriſti conſideratur vel ſecundum illud quod eſt in ſe, & ſic eſt ſimplex; vel ſecundum naturas in quibus ſubſiſtit, & ſic dicitur compoſita, in quantum illa ſimplex perſona ſubſiſtit in duabus naturis.* Hæc de prima objectione. *Solut.*

Incarnari, vel humanam naturam ſibi aſſumere, eſt mutari: ſed æterna Deitas non poteſt eſſe ſubjectum alicujus mutationis: ergò non potuit incarnari, & proinde non habitat σωματικῶς in Chriſti humana natura. *Object. 2.*

Eſſe incarnatum, quemadmodum & eſſe hominem, convenit Verbo non ratione *tranſmutationis*, ſed *unionis*; quæ eſt relatio quædam: jam verò quæ relativè de novo prædicantur aliqua de re, non continuò præſup- *Solut.*

Bb ponunt

ponunt mutationem ejus rei cui tribuuntur, ſed rei alterius quam connotant. Verbi causâ; Deus qui ab omni æternitate non erat creator, in tempore creator extitit; neque tamen hæc nova appellatio ponit mutationem in Deo, ſed in creatura, quæ in eſſe producta eſt ex nihilo à Deo: ſic Filius Dei qui non erat homo, neque incarnatus ab omni æternitate, factus eſt homo & incarnatus; neque tamen mutatur in ſe, quia mutatio recipitur in humana natura quæ aſſumitur, & non in divina quæ aſſumpſit. Filius Dei non erat homo, aut incarnatus, quando non dedit perſonalitatem naturæ humanæ; dicitur homo, & incarnatus, ex quo dedit perſonalitatem illi naturæ: non autem hoc fecit immutando naturam ſuam divinam, ſed uniendo ſibi hanc humanam. Fieri hominem abſolutè importat realem mutationem in ſubjecto acquirente humanam naturam, ut cùm ex terra vel ſemine fit homo; quia hîc ſubjectum quod fit homo amittit priorem naturam ſuam: ſed cùm perſona Filii Dei incarnatur & fit homo, non id fieri intelligitur per tranſmutationem ſui, ſed (ſi verbum fingere liceat) per novam perſonationem humanæ naturæ. Et ſic Verbum caro factum eſt οὐσιωδῶς, οὐ σχετικῶς· abſque tamen mutatione naturæ ſuæ; creando & uniendo ſibi naturam humanam, non immutando naturam divinam.

Ex parte humanæ naturæ objicitur.

Object. 1. Si humana natura Chriſti ſubſiſtit in perſona λόγου, non in propria ſua perſonalitate, tum Chriſtus homo erit imperfectior cæteris omnibus hominibus: quia cæteri omnes habent perſonalitatem humanam, & ſunt ſuppoſita ſubſiſtentia in illa natura; ſolus Chriſtus in quantum homo non habet hanc perſonalitatem, ſed ſubſiſtit in divina perſona λόγου per unionem hypoſtaticam.

Solut. Non deeſt propria perſonalitas naturæ humanæ propter defectum alicujus quod requiritur ad ejus perfectionem, ſed propter additionem alicujus quod longè ſuperat ejus naturam, nimirum propter unionem ad divinam perſonam: non igitur Chriſtus imperfectior, ſed eminentior cæteris hominibus, quia cùm in nobis humana noſtra natura ſubſiſtit in propria ſua perſonalitate, in Chriſto ſubſiſtit in divina. Eſt autem multò nobilius & dignius ſubſiſtere in Deo unione hypoſtaticâ, quàm per ſe ſubſiſtere. Nam ſi nobiliorem dicimus ſenſitivam in homine quàm in bruto propter conjunctionem ad nobiliorem formam, quamvis in bruto ſit forma completiva, in homine autem non ſit, ſed completivæ conjuncta; tum pari ratione humana natura dignior eſt & excellentior in Chriſto propter unionem ad divinitatem, quàm in nobis, licèt in nobis ſubſiſtat in propria perſonalitate, in Chriſto aliter.

Object. 2. Si Chriſti humana natura ſubſiſtit in perſona λόγου, tum duas habet perſonalitates: nam cùm *perſona ſit rationalis naturæ individua ſubſtantia* (definitore Boethio) Chriſtus autem in quantum homo, ſit quiddam ſingulare ratione præditum; ſequetur duas eſſe perſonas in Chriſto, & ſic relabimur in hæreſin Neſtorii.

Solut. Plus requiritur ad perſonam, quàm ad conſtituendum individuum vel ſingulare. Nam perſona ſupponit non modò ſubſtantiam ſingularem & rationalem, ſed inſuper per ſe exiſtentem, & non alteri digniori conjunctam: concedimus itaque Chriſti humanam naturam, vel Chriſtum in quantum hominem, eſſe individuum vel ſingulare quiddam; negamus tamen eſſe perſonam. Ratio autem manifeſta eſt, quia ſcilicet quo momento

mento Chriſti anima creata fuit, & caro concepta, eodem divinitati erant unita: ſi ſeorſim à λόγῳ extitiſſent, perſonalitatem ſuam habuiſſent; ſed quia ſimul & eſſe cœperunt, & eſſe Verbo unita, neceſſe fuit ut traheret hæc humana natura perſonalitatem ex Verbo: nam unumquodque ex eo dicitur perſona quod habet excellentiſſimum; cùm itaque divinitas ſit incomparabiliter excellentior humanitate, meritò capit indè perſonalitatem ſuam.

Si humana natura Chriſti ſit hypoſtaticè unita divinæ, tum tota cum tota unita eſt; quia illa eſt impartibilis: ſed hoc dato, ubicunque eſt divina, ibidem eſt & humana, & ſic in ubiquitariorum caſtra tranſimus. *Object.* 3.

Negatur conſequentia, quia unio perſonalis fit ſervatis utriuſque naturæ proprietatibus: cùm itaque proprietas ſit humanæ naturæ certis limitibus circumſcribi, non amittit hanc proprietatem virtute hujus unionis ad naturam infinitam. Nam quando naturæ unitæ non ſunt analogæ, unione perſonali non fiunt analogæ; cùm unio conjungat ſolùm, non commutet naturas. Cùm igitur finita natura & infinita non ſint analogæ, unione hac perſonali neque divina circumſcribetur, neque humana in infinitum extendetur. Fatemur igitur humanam naturam inſeparabiliter & ἀδιαστάτως unitam divinæ, & divinam nullibi ab humana eſſe ſeparatam: non quòd poſitione locali humanitas in omnibus locis ſit ubi eſt divinitas; ſed quòd unione reali & hypoſtaticâ ſit divinitati ubique exiſtenti conjuncta. Unio ſive conjunctio nullis locorum ſpatiis circumſcribitur, quia in hoc conſiſtit, ut Deitas ſuſtentet humanitatem tanquam ſuam & propriam, & illi det ſubſiſtentiam: & ſic Verbum in terris, in cœlis, & ubique exiſtens ſuſtentat humanitatem in ſolis cœlis exiſtentem; ſed actualis poſitio corporis Chriſti certis ſpatiis includitur, quia corporis natura id exigit. Hoc nonnulli illuſtrant exemplo ſolis, & ſphæræ ſolaris. Nam ſicut ſol unitus eſt inſeparabiliter ſuo orbi, neque tamen ſolis globo convenit eſſe ſimul in oriente & in occidente, quod convenit ſphæræ: ſic humanitas unita eſt divinitati inſeparabiliter, neque idcirco erit ubicunque eſt divinitas. Sed dicat fortaſſe aliquis ſolem non eſſe unitum ſuo orbi ſecundum totum, ſed ſecundum partem tantùm; at humanitas unita eſt toti Verbo. Agnoſcimus in hoc diſſimilitudinem exempli, ſed ea facit ad majorem confirmationem ſententiæ noſtræ: nam omnis ſpiritualis natura ubicunque eſt, tota eſt, quia eſt impartibilis ſive indiviſibilis; atque ejus totalitas in perfectione eſſentiæ conſideratur, non in extentione quantitatis. Verbum itaque, quatenus ſpiritualis ſubſtantia, eſt in humana natura ſibi unita tota & totaliter, neque enim diſcerpi poteſt: & idem Verbum, quatenus eſt infinita ſubſtantia, eſt æquè extra humanam naturam tota & totaliter; neque enim tam anguſtis limitibus immenſitas ejus includi poteſt. Sed ſive conſideretur in corpore ſibi adunato, ſive extra humanam Chriſti naturam, nuſquam non unita humanæ naturæ exiſtit, quia nuſquam illam non ſuſtentat ut ſuam. *Solut.*

Vers. X.

Et eſtis in eo completi qui eſt caput omnis imperii ac poteſtatis.

ADhæreſcendum eſſe ſoli Chriſto & ejus doctrinæ concluſum eſt verſu ſuperiore ab infinita Chriſti perfectione, quæ nec requirit

nec admittit ſupplementa illa philoſophiæ, traditionum, aut cæremoniarum: jam illud idem oſtendit duobus aliis argumentis.

Primum ducitur ab effecto; *Eſtis completi, vel conſummati, ſive perfecti in eo*, hoc eſt, ipſe Chriſtus non modò in ſe perfectus eſt, utpote in *quo habitat omnis plenitudo Deitatis*; ſed efficit ut nos per eum ſimus *completi*, omnia ſcilicet habentes in eo & ejus doctrinâ quę ſunt ad ſalutem noſtram neceſſaria: ergò non opus ſalutem quærere extra Chriſtum & evangelium.

Secundum ducitur ab officio Chriſti: Chriſtus eſt *caput* non modò hominum, ſed etiam angelorum; ab illo igitur & homines & angeli ſuam perfectionem habent. Non homines ab angelis ſalutem petere aut expectare debent, ſed utrique à Chriſto dependent, qui eſt *caput* utrorumque. Jam ſeparatim penſitemus haſce rationes.

Et eſtis in eo completi] Duo hîc notanda. 1. Quid ſit eſſe completum, vel in quibus rebus ſita ſit hæc completa noſtra conſummatio vel perfectio. 2. Quomodo obtinetur & tenetur à nobis hęc perfectio; quod innuit apoſtolus cùm dicit, *In eo*.

Quod ad primum; *eſſe completum* nihil aliud eſt quàm eſſe inſtructum omnibus rebus ad ſalutem neceſſariis: quæ poſſumus ſpeciatim ad hæc tria capita revocare; ad perfectam ſapientiam ſive cognitionem ſalutiferam; ad juſtitiam; ad ſanctificationem: quibus in hac vita habitis, beatitudo & glorificatio in vita futura conſequetur.

1 In Chriſto habemus completam ſapientiam, quia illo ritè cognito juxta doctrinam evangelii, cognoſcitur quod ſufficit ad ſalutem: *Hæc eſt vita æterna ut cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum*, Joan. 17.3. Hinc apoſtolus 1. Cor. 2.2. *nihil ſcire vult præter Chriſtum eúmque crucifixum*. Nam quod plenum eſt, nihil ultrà recipit: unde mens evangelicâ cognitione repleta, non deſiderat novam aliquam ſcientiam, in ordine ad ſalutem; quia hæc eſt conſummata, plena, & perfecta doctrina. *Adoro Scripturæ plenitudinem*, inquit Tertullianus adverſus Hermogenem. *Hunc audite. Audiam planè: nec quenquam præter hunc audiam*; Hilar. trin. 6.

2 In Chriſto habemus completam juſtitiam, quia is plenè ſatisfecit & legi divinæ, & ipſi etiam Deo pro peccatis noſtris: juxta dictum Eſaiæ, (Eſa. 53.11.) *Servus meus juſtus juſtificabit multos notitiâ ſui; ipſe enim portat peccata ipſorum*: & apoſtoli ad Romanos 3.22. *Juſtitia Dei per fidem Jeſu Chriſti in omnes & ſuper omnes eos qui credunt*: & ad Romanos 10.4. *Perfectio legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti*. In hoc itaque præcipuè ſumus completi, quòd Chriſtus nos juſtitiâ ſuâ ditavit & ornavit indigos noſtræ. Chryſoſtomus hom. 17. in 10. ad Rom. *Quòd ſi Chriſto credideris, & legem implêſti, & multò plura quàm ea præceperat; multò ſiquidem majorem jam accepiſti juſtitiam*. Breviùs & clariùs Bernardus, ſerm. ad milit. temp. 11. *Mors Chriſti morte fugatur; & Chriſti juſtitia nobis imputatur*. Et epiſt. 190. *Aſſignata eſt homini aliena juſtitia, quia caruit ſuâ*. Habemus igitur ſalutiferam juſtitiam in Chriſto.

3 In Chriſto habemus ſanctificationem, ſive juſtitiam inhærentem. Quid enim aliud eſt ſanctificatio, quàm errorum & vitiorum (quibus à Deo elongamur) ablutio, donorúmque & gratiarum (quibus ei appropinquamus ad ſerviendum ei) ſuſceptio? Jam verò manifeſtum eſt nos & purgari indies à tabe peccatorum noſtrorum, & ornari atque augeri omni copiâ donorum divinorum, quatenus Chriſto uniti Spiritu ejus vivificamur;

mur; cujus efficaciâ carnis reliquiæ mortificantur, imago ſanctitatis reparatur, & vita noſtra ad conſecutionem beatitudinis dirigitur. Unde hic Spiritus appellatur πνεῦμα ἁγιωσύνης, Rom. 1.4. Nemo habet Chriſtum, quin habeat ſimul hunc Spiritum Chriſti; dicente apoſtolo, *Si quis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt ejus*, Rom. 8.9. Nemo hunc Spiritum habet quin roboretur illius auxilio ad ſerviendum Deo in bonis operibus, ad reſiſtendum mundi & carnis concupiſcentiis. Nam ut acus tacta magnete convertit ſe ad polum arcticum: ſic cor humanum hoc Spiritu Chriſti tactum & vivificatum, convertit ſe ad Deum Deíque mandata, atque in illis quieſcit.

Videtis jam quàm multa complexus ſit apoſtolus dicendo nos completos eſſe in Chriſto; nam hoc unico vocabulo demonſtrat nos habere in Chriſto quicquid ad ſalutiferam cognitionem, juſtificationem, ac ſanctificationem requiritur. Et eâdem operâ elidit omnes errores pſeudapoſtolorum: nam ſi completam habemus ſapientiam, non opus eſt philoſophicis aſſumentis; ſi completam juſtitiam, non legalibus cæremoniis; ſi ſanctificationem, non angelis opus eſt tanquam purgatoribus aut illuminatoribus animarum noſtrarum. Perſpicitis in quibus ſita ſit; quæramus ut acquiratur & teneatur completa hæc perfectio.

In eo] Non ex eo, aut per eum ſolummodo, ſed *in eo* dicit nos eſſe completos: ut intelligamus nos habere prædictam illam ſapientiam, juſtitiam, & ſanctitatem, non quatenus ſpeculamur Chriſtum, quaſi longè à nobis exiſtentem; ſed quatenus incorporamur Chriſto, quatenus habemus Chriſtum in nobis manentem & habitantem. Nam quamvìs illud certiſſimum ſit, in Chriſto eſſe omnem plenitudinem Deitatis & gratiæ ſalutiferæ, ità ut inſtar fontis ſit, unde promanet copia aquarum viventium; tamen hoc diſcriminis eſt inter illum fontem ſpiritualem & fontem naturalem: non neceſſe eſt ut qui bibere velint de fonte ingrediantur ipſum fontem, quia extra illum conſtituti poſſunt indè haurire ad explendam ſitim ſuam: at non ità ſe res habet in Chriſto, qui eſt nobis fons gratię & juſtitiæ: nam de ejus plenitudine accipere non poſſumus, niſi in illo ſimus. Ut enim vetus Adamus in nobis cauſa eſt corruptionis & mortis; ſic novus hic Adamus in nobis habitans, cauſa eſt juſtitię & ſalutis. Idem autem eſt, ſive dicamus, Chriſtum in nobis, ſive nos in Chriſto habitare; nam hæc connexa ſunt, Joan. 15.4. *Manete in me, & ego in vobis; ſicut palmes non poteſt ferre fructum à ſeipſo, ità nec vos. Ego ſum vitis, vos palmites: is qui manet in me & ego in illo, hic fert fructum, &c.* Quicquid igitur de obtenta gratia, juſtitia, ſanctificatione, de obtinenda vita æterna & glorificatione homines ſperant, merum ludibrium & inſomnium erit, ſi non ſint in Chriſto & Chriſtus in illis. Jam verò Chriſtus in nobis & nos in illo ſumus, cùm vinculo Spiritus, & fidei per Spiritum impreſſæ in cordibus noſtris, unimur huic Capiti noſtro, & inſerimur quaſi palmites in vitem. De Spiritu apoſtolus ad Roman. 8.9. *Si quis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt ejus*. De fide Joannes 3.36. *Qui credit in Filium habet vitam æternam*: quia *vita in Filio eſt*; 1. Joan. 5.11. Hinc non malè Durandus, lib. 4. diſtinct. 1. quæſt. 8. *Nullus poteſt juſtificari niſi per unionem ad Chriſtum; prima autem unio ad Chriſtum eſt per fidem*. Et Cyprianus de cardin. oper. Chriſt. *Fide, non complexu ſponſæ conjungimur*. Sic jam explicavimus hæc duo, quid ſit eſſe completum, & quòd nemo compleatur ſive perficiatur per Chriſtum, niſi qui ſit in Chriſto.

Documenta eliciamus.

Docum. 1. Cùm in Chriſto habemus completam juſtificationem, manifeſtum eſt illos Chriſtum neſcire, vel ſaltem contumeliâ afficere, qui illo non contenti, quærunt juſtitiam & perfectionem altiorem in ſuis operibus & inventis. Ab hoc errore fluxit monachorum ſuperſtitio, & illa de operum meritis præſumptio.

Docum. 2. Hauriunt magnum ſolatium pii omnes ex eo quòd ſunt in Chriſto completi; nam cùm ſeipſos intuentur, intelligunt multas adhuc ſordes in ſe latere, in multis ſeſe quotidie labi & peccare; at hiſce non obſtantibus, ſunt Deo grati, ſunt coram Deo juſtificati, quia ſunt Chriſto uniti per fidem ac Spiritum. *Nulla condemnatio iis qui ſunt in Chriſto*; Rom.8.1.

Docum. 3. Improbi & infideles excluduntur à beneficiis Chriſti, quia ab ipſo Chriſto ſeparantur, utpote Spiritus & fidei expertes, ſine quibus nemo in Chriſto, Chriſtus in nemine manet. Atque hæc de priore ratione ab effecto petitâ; venio ad alteram.

Qui eſt caput omnis imperii ac poteſtatis] Deſumitur hoc argumentum ab officio Chriſti, & prærogativâ ſupra omnes angelos; quos deſignat ſub vocabulis ἀρχῆς ϗ ἐξουσίας, ut verſu etiam 16 capitis ſuperioris. Multa jactabant pſeudapoſtoli de hiſce imperiis ac poteſtatibus angelicis; apoſtolus igitur docet Chriſtum non modò caput eſſe eccleſiæ reſpectu hominum, ſed etiam angelorum; atque homines & angelos eſſe conſervos ejuſdem Domini noſtri Jeſu Chriſti. Sive igitur conſideremus angelos in habitudine ad Chriſtum, ſive in habitudine ad nos, ex utraque conſideratione evertitur doctrina pſeudapoſtolorum. Nam illi docebant, 1. Angelos eſſe adorandos; 2. per illos patere nobis acceſſum ad Deum; 3. per illos derivari ad nos ſpirituales gratias.

1 Jam verò non eſſe adorandos patet ex habitudine illorum ad Chriſtum, quia adoratio debetur ſoli Deo: angeli verò non modò Deo, ſed etiam Chriſto homine ſunt inferiores; utpote qui eſt *caput* & dominus angelorum. Unde ad Hebræos 1.6. *Cùm inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, Adorent eum omnes angeli.* Hinc perſpicimus angelos nil aliud eſſe quàm creaturas, quamvìs ſublimes & nobiles; at *eccleſia catholica ſolum Deum colendum prædicat, nullam nobis adorandam creaturam introducit*; Auguſt. de morib. eccl. lib. 1. cap. 30.

2 Hinc etiam infertur, angelos non eſſe mediatores inter Deum & genus humanum; nam ſi Chriſtus ſit caput angelorum, tum non poſſunt invadere Chriſti officium, & illi hac parte ſeſe adæquare. At *unus eſt mediator Dei & hominum, homo Jeſus Chriſtus*; qui eſt *caput*, non collega angelorum.

3 Ex eo quòd angeli ſunt ſub Chriſto capite uniti reliquæ eccleſiæ, facilè intelligimus gratiam ſalutiferam, & dona illa eximia fidei, charitatis, ac conſimilia, non imprimi in animis humanis virtute angelorum, ſed Chriſti ipſius. Non enim dant influxum vitalem membra nobiliora inferioribus; ſed caput tam his quàm illis ſenſum ac motum influit.

Hæc omnia æquè patebunt, ſi conſideremus habitudinem angelorum ad nos: ſunt enim fratres noſtri, & conſervi; ſunt membra unius & ejuſdem eccleſiæ: quia idem Chriſtus eſt & hominum & angelorum caput.

1 Igitur ſi ſunt conſervi noſtri, & membra eccleſiæ unà nobiſcum, non ſunt à nobis colendi aut adorandi, fatente ipſo angelo, Apoc. 22.8. *Cecidi*, inquit Joannes, *ut adorarem ante pedes angeli, ſed dixit mihi, vide ne feceris; conſervus enim tuus ſum, & fratrum tuorum: Deum adora.* Notum eſt illud Auguſtini

Auguſtini in hanc ſententiam, de vera relig. cap. 55. *Honoramus eos charitate, non ſervitute.* Et in eundem ſenſum Pariſienſis de legib. *Honorandi ſunt angeli, ſed honore miniſteriali, non dominali.*

Ex eo quòd nos & angeli concives ſumus, & membra ejuſdem corporis, 2
colligitur angelos non eſſe mediatores inter nos & Deum. Nam propter unum & eundem mediatorem tota eccleſia eſt Deo accepta; at hoc uni membro tribuere ut propter illud reliqua acceptentur, à ratione & Scripturis alienum eſt. Unde Auguſtinus contra epiſt. Parm. lib. 2. cap. 8. dicit, *illum ſolum eſſe mediatorem pro quo nullus interpellat, ſed ipſe pro omnibus.* Et apoſtolus ſalutis noſtræ ſpem in eo collocat, non quòd angelum conſervum noſtrum, ſed Filium Dei ad dextram Patris ſedentem habemus pro nobis interceſſorem. *Quis eſt qui condemnet? Chriſtus is eſt qui mortuus eſt; imò qui etiam excitatus eſt; qui etiam eſt ad dextram Dei; qui etiam interpellat pro nobis*; Rom. 8.34.

Cùm angeli ſint membra ejuſdem eccleſiæ, ex hac habitudine angelorum 3
ad homines ſequitur, fidem, charitatem, & ſanctitatem, non eſſe dona angelorum, ſed Chriſti: ut enim in generatione corporali non una pars aliam format & fingit, ſed omnes formantur ab unica & eadem virtute: ſic *in ſpirituali regeneratione* (ut rectè Albertus) *non ab angelis mens noſtra formatur formatione gratiæ, ſed à Spiritu Chriſti.* Sed hîc duo objici poſſunt contra ea quæ dicta ſunt de Chriſto angelorum capite, & de hominibus angelorum conſervis.

Si Chriſtus ſit caput angelorum, & angeli pertinent ad corpus eccleſiæ, *Object. 1.*
tum eſt etiam ſervator angelorum; nam eſt σωτὴρ τοῦ σώματος, ad Epheſ. 5.23. At angeli non indigent beneficio ſervatoris, aut mediatoris; ergò non videtur quòd Chriſtus ſit caput angelorum, quod attinet ad procurationem ſalutis & æternæ beatitudinis.

Angeli non indiguerunt Chriſto ſalvatore, ut à peccatis commiſſis li- *Solut.*
berarentur; nam perſtiterunt in obedientia Dei: neq; favore Mediatoris indiguerunt, ut eriperentur ex ſtatu iræ; nam Deum hoſtem ſibi nunquam habuerunt: ſed indiguerunt Chriſto ſervatore, indiguerunt favore Chriſti mediatoris, ut fixum retinerent ſtatum in juſtitia, ut pacem certam & inviolabilem haberent cum Deo, ut digni reputentur æternâ & glorioſâ Dei fruitione; quæ beatifica Dei viſio ſuperat naturam & meritum cujuſcunque creaturæ.

Hoc innuit Auguſtinus de fide ad Petrum cap. 23. *Hoc ipſum* (inquit) *quòd beati angeli ab illo ſtatu beatitudinis in quo ſunt mutari in deterius nullo modo poſſunt, non eſt iis naturaliter inſitum; ſed poſtquam creati ſunt, gratiæ divinæ largitate collatum.* Gratia autem nulli creaturæ confertur, niſi mediante Chriſto, qui eſt canalis gratiæ. Huc mihi ſpectare videtur, quòd apoſtolus 1. ad Timoth. 5.21. angelos beatos *electos angelos* appellat. At electio ſive hominum, ſive angelorum, oſtendit ſalutem illorum qui eliguntur eſſe attribuendam ſoli Deo in Chriſto. Huc adde quòd cap. 1. ad Epheſ. verſ. 10. Chriſtus dicitur ἀνακεφαλαιώσασθαι & 1. Coloſſ. 20. ἀποκαταλλάξαι *Deo Patri omnia, non modò quæ in terris, ſed etiam quæ in cœlis ſunt.* Utrumque locum de hoc beneficio Chriſti capitis quod derivatur ad angelos doctiſſimi interpretes expoſuerunt: & quamvìs verbum illud *reconciliare* propriâ & primariâ ſignificatione non poteſt competere angelis, tamen latiori & analogicâ poſſe etiam ad illos extendi demonſtrârunt. In quo ſecuti ſunt S. Bernardum, qui ſerm. 22. in Cantica, poſtquam demonſtrâſſet

ſet *Chriſtum factum eſſe hominibus, ſicut antea angelis fuerat, ſapientiam, juſtitiam, ſanctificationem, & redemptionem*, objicit ſibi de angelis in hunc modum; *Quomodo fuerit redemptio angelis non video; nec enim Scriptura docet eos aut peccato extitiſſe captivos, aut morti obnoxios, ut neceſſariam haberent redemptionem.* Tum reſpondet; *Qui erexit hominem lapſum dedit ſtanti angelo nè laberetur: ſic illum de captivitate eruens, ſicut hunc à captivitate defendens. Et hac ratione fuit æquè utrique redemptio, ſolvens illum, & ſervans iſtum.* Ex his igitur diluitur prima objectio, & probatur Chriſtum verè dici *caput angelorum*, non modò ratione poteſtatis gubernatoriæ, ſed ratione gratiæ ſalutiferæ, licèt angeli nunquam fuerint ſub ſtatu peccati & damnationis.

Object. 2. Cùm ex hoc quòd Chriſtus ſit caput angelorum dicimus angelos eſſe conſervos noſtros, non mediatores, non gratiæ donatores; objicitur nos ſpoliare angelos ſuâ dignitate, & eripere illis miniſterium à Deo delegatum: *ſunt enim adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditatem capient ſalutis.* Heb. 1. 14. Et Pſal. 104. 4. *Facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.* Quibus nominibus deſignari putant nonnulli virtutem angelicam in illuminanda hominum mente, & voluntate ad amorem Dei accendenda.

Solut. Fatemur Deum uti angelorum miniſterio ad res multas; ſed præſertim ad electorum cuſtodiam, atq; ad ſalutem illorum ſpiritualem promovendam. Ut enim à dæmonibus impugnatur tum ſalus hominum corporalis, tum ſpiritualis; ſic à bonis angelis propugnari & adjuvari nos quoad utramque clarum eſt ex Scripturis. Ut omittamus exempla quæ ex veteri Teſtamento depromi poſſunt; angelorum miniſterio ereptos apoſtolos ex carcere *Matth. 18.* legimus, Actor. 5. 19. & 12. 17. Et ipſe Chriſtus terrorem incutit illis qui unum ex puſillis pueris offenderint, hoc argumento quòd habent angelos ſibi aſſignatos à Deo Patre. Sed quod attinet ad animos noſtros, concedi etiam poteſt, quòd licèt Dei peculiare ſit, lumen fidei, & ignem charitatis infundere mentibus humanis: tamen ut utitur externo miniſterio hominum ad mentes electorum illuminandas, & ad pietatem excitandam in voluntatibus illorum; ſic etiam utitur inviſibili & interno miniſterio angelorum. Unde concedunt Scholaſtici angelos non poſſe creare aut immittere; poſſe tamen ſpiritualem ſcientiam, cogitationes bonas, affectus pios incendere atque excitare in mente ac voluntate. Dicunt autem id fieri tripliciter: per remotionem impedimentorum, arcendo dæmones & illuſiones malas; per excitationē & ordinationem phantaſmatum, repræſentando menti cogitationes bonas; per commotionem paſſionum debitarum in appetitu ſenſitivo, inclinando voluntatem ad officium debitum. Sed quorſum hæc tam multa? Ut intelligatur nos non detrahere angelis delegatum à Deo officium, quod attinet ad promovendam ſalutem electorum: ut etiam & illud intelligatur, poſito hoc miniſterio angelorum in procuranda ſalute noſtra, non eſſe tamen à nobis adorandos; ſed pro miniſtris Chriſti & conſervis noſtris (licèt paulò honoratioribus) agnoſcendos: nam idem Chriſtus qui eſt caput electorum, eſt etiam *caput omnis imperii & poteſtatis*, id eſt, omnium angelorum.

Quemadmodum igitur cultu religioſo non adoramus aut reges terrenos, aut verbi miniſtros, quamvìs illi ſuo externo imperio protegunt bona & corpora noſtra; hi ſuo miniſterio animas noſtras in via ſalutis dirigunt: ſic nec angelos debemus adorare, quamvìs eadem præſtant officia modo arcano & inviſibili. Sed de angelorum cultu dabitur occaſio diſſerendi

cùm perventum fuerit ad verſum 18; nunc ſufficiat tenere nos in *Chriſto completos eſſe, qui eſt caput omnis &c.*

VERS. XI.

In quo etiam circuncisi eſtis circunciſione non-manu-factâ, in expoliatione corporis peccatorum carnis, in circunciſione Chriſti.

HActenus penſitatâ Chriſti perfectione, docuit in genere nil opus eſſe additamentis ſeductorum; jam ſpeciatim eos oppugnat qui cæremonias Judaicas Chriſtianis imponebant. Inter ritus autem Moſaicos circuncíſio primarium locum obtinebat, quia hac ſuſceptâ obſtrinxerunt ſeſe homines ad obſervantiam reliquorum; ad Gal. 5. 3. *Teſtor omni homini qui circunciditur, eum eſſe debitorem totius legis ſervandæ.* Hac itaque remotâ, ſequitur etiam Chriſtianos à cæteris omnibus eſſe liberatos. Hanc igitur ob cauſam inſtat in circunciſione, cùm animus ſit oſtendere atque concludere omnes ritus Moſaicos eſſe jam abrogatos. Hic autē verſiculus itá connectitur cum ſuperiore, ut aptè occurrat objectioni quam doctores iſti cæremoniarum proculdubio urgebant. Nam affirmârat apoſtolus verſu præcedente Chriſtianos eſſe in Chriſto completos; Imò verò, inquiet aliquis doctor Judaicus, falleris Paule, & fallere conaris Chriſtianos: nondum ſunt completi, quia nondum circunciſi, abſq; autem circunciſione non habentur pro ſancto Dei populo, non recipiuntur in fœdus quod initum erat cum Abrahamo & poſteris ejus. Ut itaque hanc objectionem elideret, poſtquam dixerat nos eſſe completos in Chriſto, ſubnectit *in quo etiam circunciſi.* Quod ad verborum interpretationem attinet; illa ſola aliquid difficultatis habere videntur, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός. Beza ſic vertit; *corpore peccatis carnis exuto:* ſumit itaque vocabulum *corporis* propriè, & dicit corpus hoc noſtrum per circunciſionem Chriſti exuere peccata carnis. Sed Eraſmus, aliique ferè omnes; *dum exuiſtis corpus peccatorum carnis*, vel *in depoſitione corporis peccatorum carnis:* ſumunt itaque vocabulum *corporis* metaphoricè pro illa maſſa nativæ corruptionis quâ involvimur: *carnis* autem vocabulum additum putant ut ſignificetur unde illud corpus peccatorum ortum habeat & motum; nimirum ex carnali generatione, & ex carnali hominis parte, eâ ſcilicet quæ nondum regenerata eſt. Hanc interpretationem ut minùs coactam amplector magìs; cui ipſe apoſtolus alibi ſuffragatur. Ad Roman. 6. 6. *Ut enervetur corpus peccati*; ſic etiam 3. hujus epiſtolæ, verſu 5. peccata particularia appellat *membra:* eâdem itaque metaphorâ uſus videtur & hoc in loco.

Verba mittamus, & ad rem accedamus; ſic ſe habet apoſtoli ratio, Qui jam habent circunciſionem, eámque præſtantiorem quàm Moſaicam, non ſunt ad iſtam cogendi: ſed Chriſtiani circunciſi ſunt circunciſione longè excellentiori & efficaciori, &c.

Hoc oſtenditur tripliciter. 1. Ab *authore* circunciſionis noſtræ: illi à Moſe olim circunciſi, vel ab aliis hominibus Moſe inferioribus; ſed nos *in Chriſto*, vel *per Chriſtum* circunciſi; nam idem valent *In* & *Per*. 2. A *modo* circunciſionis Judaicæ & noſtræ: illi habebant manufactam circunciſionem, nos *circunciſionem Chriſti.* Quid hoc eſt? Circunciſionem internam factam Spiritu Chriſti. Conjungendæ ſunt itaque hæ duæ clauſulæ, *Circunciſione non manufactâ*, & *per circunciſionem Chriſti*, & ambæ

referendæ ad modum circuncifionis noſtræ. 3. Ab *effectu* diverſo: Judaica abſcindebat pelliculam carnis; noſtra totum *corpus peccati*.

In quo etiam circunciſi eſtis] In id incumbit apoſtolus, ut doceat Coloſſenſes opus non habere circunciſione Moſaicâ. Ratio petita eſt ab excellentia noſtrę circunciſionis, quæ oſtenditur primò ab Authore ejuſdem; *In Chriſto*, id eſt, per Chriſtum, vel efficaciâ & virtute Chriſti eſtis circunciſi; fruſtra igitur acciperetis circunciſionem Moſaicam. Vis hujus rationis perſpicitur, ſi recolamus ea quæ de Chriſto dicta ſunt ab apoſtolo: nam Chriſtum celebravit ut primogenitum Dei, caput eccleſiæ, theſaurum gratiæ, ipſius denique Deitatis plenitudine adornatum: in contumeliam igitur Chriſti vergeret, ſi quis ab eo circunciſus, ab alio quopiam circuncidi deſideraret; deſiderium enim alterius ſubindicat aliquem fuiſſe defectum in circunciſione ipſius Chriſti. Quemadmodum enim & ſibi & regi injurius eſſet, ſi quis ab ipſo rege ornatus dignitate equeſtri poſtmodum cuperet eundem honorem ab aliquo inferiore miniſtro recipere: ſic qui circunciſus eſt à Chriſto Rege & Domino noſtro, imminutum it majeſtatem ejus, ſi hac eâdem in re alterius miniſterium deſideret. Hæc de *Authore*; ad *modum* pergo.

Circunciſione non manufactâ, in circunciſione Chriſti] Hæc conjungo, quia utraque referri poſſunt ad modum hujus circunciſionis quam in Chriſto, vel per Chriſtum conſecuti ſumus: dici enim potuit Chriſtum neminem unquam circuncidiſſe; Imò, inquit apoſtolus, ſumus in eo circunciſi. Sed quo modo? *Circunciſione non manufactâ*, id eſt, non corporali & ſenſibili; ſed *circunciſione Chriſti*, id eſt, ſpirituali, internâ, & inviſibili, qualem expectare oportet à cœleſti noſtro Sacerdote. Modus itaque hujus circunciſionis deſcribitur, 1. *Negativè*; eſt ἀχειροποίητος, *non manufacta*, vel *facta ſine manibus*: per hoc opponitur Moſaicæ circunciſioni, quæ ſita fuit in opere externo manibus hominum adminiſtrato. 2. Deſcribitur etiam *poſitivè*, cùm vocatur *circunciſio Chriſti*, id eſt, interna quędam circunciſio facta virtute Spiritus ipſius Chriſti: per hoc autem longè præfertur circunciſioni Moſaicæ; quæ ſi ad hanc conferatur planè nihili res eſt; Rom. 2. 28. & Phil. 3. 3. Hîc autem illud obiter monendum, Apoſtolum cùm diſputet de circunciſione, reliquiſq; ritibus Moſaicis, de illis ut plurimùm loqui quatenus conſiderantur in ſe, à Chriſto divulſæ, & ad evangelicam gratiam non relatæ; quia ſic urgebantur à pſeudapoſtolis quibuſcum diſputabat. Quærebant enim juſtitiam & ſanctificationem in ipſis cæremoniis, neq; agnoſcebant in illis latere umbras Chriſti venturi; eapropter nec abrogari illas patiebantur adventu ipſius Chriſti: apoſtolus è contrà arguit, Habemus illam ſpiritualem circunciſionem quam adumbrabat corporalis; ergò illa jam ceſſare debet, nè dum umbram retinere velimus, ipſum corpus jam adveniſſe negemus.

Object. Apoſtoli ratio ſolida non videtur: ſic enim concludit, Circunciſi eſtis circunciſione ἀχειροποιήτῳ, ergò non indigetis illâ quæ fit manibus: regerere potuit aliquis ex iſtis cęremoniarum doctoribus, Imò indigemus utrâq;: nam Abrahamus erat corde circunciſus per fidem & Spiritum, neque tamen detrectabat ſuſcipere externam inſuper circunciſionem.

Solut. Non eſt eadem ratio. Abrahamus enim virtute divini mandati tenebatur ad circunciſionem corporalem; Chriſtiani non tenentur. Abrahamus hoc ſigno ſuſcepto declarabat & confirmabat fidem ſuam de Chriſto omnis peccati experte, ex ſuo ſemine naſcituro; at nos Chriſtum naſciturum

turum non expectamus, ſed natum credimus. Abrahamus denique non habebat aliud ſignum fœderis initi cum Deo; nos habemus, baptiſmum ſcilicet, ab ipſo Deo in circunciſionis locum ſurrogatum. Jam ex his quæ dicta ſunt de *Authore*, & *modo* circunciſionis noſtræ, documenta quædam eliciamus.

Docum. 1. Chriſto ſublato nihil reſtat in ſacramentis præter inane ſpectaculum, & nudam omni ſalutari efficaciâ cæremoniam: Chriſtus enim eſt ſubſtantia ſacramentorum: Chriſti virtus & operatio ipſa vita ſacramentorum. Scitum eſt itaque & ſanum illud Scholæ dictum, *Sacramenta ex ſimilitudine repræſentant, ex inſtitutione ſignificant; ſed ex virtute Chriſti ſanctificant.*

Docum. 2. Si ut externa adminiſtratio ſacramentorum fit manu hominum, ſic interna operatio fit ſolâ Chriſti potentiâ; tum fruſtra gratia quæritur, vel quaſi latitans in ipſis ſignis, vel quaſi alligata operi operato, id eſt, externæ adminiſtrationi ſacramentorum: nam alligatur ſoli Chriſto, non iſtis externis. Doctè hac de re Pariſienſis ſcripſit in tract. de ſacram. bap. cap. 2. ubi oſtendit externam ſolennitatem ſignorum viſibilium nil aliud eſſe quàm librum, in quo legitur virtus & gratia quæ præſtatur ab ipſo Deo. Quod etiam Proſper docuit in epiſt. ad Demetriadem; *Aliud eſt quod viſibiliter agitur in ſacramentis, aliud quod inviſibiliter celebratur: nec idem eſt in ſacramento forma quod virtus; cùm forma adhibeatur per humani miniſterii obſequium, virtus autem per divini operis præſtetur effectum.* Magìs ſuccinctè Cypr. de bapt. *Solus Spiritus rem ſacramenti nobis confert.*

Docum. 3. Non eſt nobis in eo gloriandum quòd participes facti ſumus externi ſacramenti, niſi conſecuti ſumus inſuper internam Chriſti & vivificam operationem: nam hac abſente, ut olim dictum eſt Judæis, *O incircunciſi cordibus*, Act. 7. 51. ſic nobis jure dicatur, O non baptizati cordibus.

Docum. 4. Non contemnenda eſt externa adminiſtratio ſacramentorum, quamvìs vivifica & ſalutifera operatio nec ab humano miniſterio, nec ab externis ſignis ſperetur, ſed à Spiritu Chriſti: quia Chriſtus cum ſua inſtitutione concurrit; nec vult ut ab illo exigamus gratiam quam promiſit, ſi contemnamus ſacramenta gratiæ quæ nobis uſurpanda mandavit. Atque hæc de *modo* vel *qualitate* circunciſionis quam habemus in Chriſto; nimirum, quòd ſit non externa & corporalis, ſed *interna* & *ſpiritualis*.

Cùm exuiſtis corpus peccatorum carnis vel *in expoliatione, &c.*] Ultimum illud quod in circunciſione Chriſti conſiderandum propoſuimus, fuit eximius hujus circunciſionis effectus, nimirum, depoſitio corporis peccatorum carnis. Vide quantum circunciſio ſpiritualis quam in Chriſto habemus, præſtat corporali & manufactæ circunciſioni. Illa externa exiguam corporis particulam abſcindebat: hæc interna totum corpus peccati ſolet abolere; non ipſum corpus, aut ipſam carnem, ſed *corpus peccatorum carnis*, id eſt, maſſam vitiorum & peccatorum quæ pullulat ex carne, hoc eſt, ex corruptione noſtra inſita & originali; quâ carne anima uniuſcujuſque non minùs circundata eſt, quàm carne hac naturali.

Habemus itaque hîc brevem & perſpicuam deſcriptionem internæ, id eſt, veræ circunciſionis; Eſt depoſitio veteris Adami cum actionibus ſuis, vel corruptæ imaginis à parentibus noſtris peccato infectis ad nos derivatæ. Vel (ut Origenes loquitur in epiſt. ad Rom. cap. 2. lib. 2.) *Eſt purgatio animæ, & abjectio vitiorum.*

Nec mirum ſpiritualem hanc circunciſionem diverſum effectum habere ab iſta corporali, cùm habeat diverſum agentem, diverſa inſtrumenta.

Actor etenim in hac ſpirituali circunciſione eſt ipſe Deus Dominus noſter: Deut. 30. 6. *Circuncidet Dominus Deus tuus cor tuum, ut diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, ut poſſis vivere.* En actorem, Deum; effectum, novos motus in ipſo corde, & vitam ſpiritualem. Sed in corporali circunciſione actores homines fuerunt. *Abrahamus circuncidit Iſaacum octavo die*, Gen. 21. 4. Sic *Joſue circuncidit filios Iſrael*, Joſ. 5. 3. Ab hominibus autem quid expectes aliquid ſupra hominem? Jam verò & inſtrumenta longè ſunt diverſa: homines enim corporalem circunciſionem perficiunt corporalibus inſtrumentis, juxta illud Joſ. 5. 2. *Fac tibi cultros lapideos, & circuncide filios Iſrael*; Chriſtus autem corda circuncidit gladio Spiritus & verbi. *Sermo* autem *Dei penetrabilior eſt omni gladio ancipiti, & pertingit uſque ad diviſionem animæ & ſpiritus, &c.* Heb. 4. 12. Eſt itaque valde conſentaneum, ut hujus circunciſionis effectus ſit ipſa depoſitio corporis peccatorum carnis, id eſt, animæ purgatio, non corporalis ſigni impreſſio.

Documenta.

Docum. 1. Chriſtus ſervator eſt non ſolùm merito paſſionis, ſed etiam efficaciâ internæ ſuæ operationis: nam ille non modò peccata noſtra expiavit ſanguine ſuo, ſed corda noſtra renovavit, & corpus peccatorum animæ noſtrę adhærentium abolevit Spiritu ſuo.

Docum. 2. Cùm hæc expoliatio corporis peccatorum ſit opus Spiritus Chriſti, nos oportet non repugnare huic Spiritui, ſed nos totos refingendos & dirigendos eidem permittere: non itaque carni fræna laxanda, ſed Spiritu ambulandum; *Spiritu ambulate & deſideria carnis non perficietis*; Gal. 5. 16.

Docum. 3. Non ſufficit Chriſtiano quaſi unum aut alterum membrum ex hoc corpore peccatorum abſcidiſſe, ſed oportet illud totum amputare, exuere, abjicere: ſpiritualis enim hæc circunciſio non ad unum tantummodo membrum pertingit, ſed ad omnia. Aures, lingua, oculi, cor, mens, totus denique homo circuncidendus eſt, quia totus peccato inquinatus. Rectè Pariſien. de virtut. cap. 22. *Non mundatur, niſi qui omnibus peccatis renunciavit: quis enim mundum dixerit hominem, qui vel in una tantùm cloaca volutetur?*

Dub. Sed hîc dubitatur de hoc effectu internæ circunciſionis: videtur enim quòd totum illud corpus peccatorum non exuitur à Chriſtianis regeneratis, tum quia ſentiunt in ſe adhuc motus & concupiſcentias peccati inhærentis, tum quia Scriptura jubet ſpiritualiter circunciſos, id eſt, verè renatos, quotidie mortificare magìs ac magìs veterem Adamum, & exuere veterem hominem, induere novum. *Eph.* 4. 22.

Solut. Ab omnibus renatis totum corpus peccatorum totaliter exuitur & aboletur. 1. Quoad reatum; nullam enim habet vim condemnandi eos qui ſunt in Chriſto Jeſu. *Rom.* 8. 1. 2. Quoad dominium; non enim peccati concupiſcentiis, ſed Spiritu Chriſti reguntur quotquot ſunt in Chriſto inſiti. 3. Quoad ipſum ſacramentum regenerationis; nam in eo non unum aut alterum, ſed omnia peccata noſtra abluuntur & mortificantur ſacramentaliter. Hiſce igitur modis peccatum deponitur, & aboletur in hac vita. Jam verò non exuitur totaliter peccatum. 1. Quoad naturam peccati; unde illud apoſtoli, *Nè regnet peccatum*, Rom. 6. 12. Non dicit, nè lateat, nè hæreat, ſed *nè regnet in mortali veſtro corpore*. 2. Non exuitur quoad motum & actum; unde illud ejuſdem apoſtoli, Rom. 7. 23. *Video aliam legem, &c.* Actus itaque depoſitionis peccati, vel nativæ corruptionis, ſi ad ipſam rei naturam referatur, non momento perficitur, ſed in piis omnibus ad extremum uſque ſpiritum protenditur.

VERS.

VERS. XII.

Conſepulti cum eo in baptiſmo, in quo etiam reſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui excitavit eum ex mortuis.

Circunciſionem Chriſtianis minimè neceſſariam eſſe demonſtratum eſt verſu ſuperiore, ex eo quòd in Chriſto circunciſi ſunt circunciſione internâ & ſpirituali; ſed adhuc dubitationi locus relinquitur: dicet enim fortaſſe aliquis, Deeſt externum ſymbolum quo piorum animi confirmentur & perſuadeantur ſe revera factos participes ſpiritualium beneficiorum in Chriſto. Oſtendit itaque apoſtolus nè illud quidem deeſſe, imò Chriſtianos habere ſacramentum excellentius & expreſſius circunciſione, baptiſmum ſcilicet; *Conſepulti cum eo in baptiſmo.*

Tria hîc notanda. 1. Spiritualia beneficia quæ percipiuntur in baptiſmo; ſepultura ſcilicet veteris hominis, quam appellare ſolent mortificationem; reſuſcitatio novi, quam vivificationem appellant. 2. A quo fonte fluunt hæc beneficia, nimirum à Chriſti morte & reſurrectione; quod innuitur illis vocibus, *cum eo, in eo*, vel *per eum*. 3. Quo inſtrumento hæc beneficia nobis applicantur; *per fidem* ſcilicet.

Conſepulti in baptiſmo] In baptiſmo deſignatur hæc ſepultura corporis peccatorum, vel veteris Adami, cùm in aquam demittitur baptizandus: quemadmodum reſurrectio cùm educitur: in veteri enim eccleſia non tingebant ſolummodo, ſed in aquam immergebant eos quos baptizabant.

Sed quo ſenſu dicimur *συνταφέντες*, vel *conſepulti*? Chriſti enim corpus naturale fuit verè ſepultum; an putandum noſtra corpora eodem modo ſepeliri in adminiſtratione baptiſmi? Non id vult apoſtolus; ſed ut rectè Chryſoſtomus obſervavit in 6 ad Romanos, *Quod in Chriſto factum eſt per naturam, id in nobis fieri intelligit per analogiam & proportionem.* Corpus igitur peccati ſepelitur, quando ejus vis enervatur, comprimitur, obruitur, & quaſi cadaver terrâ obrutum, non poſſit ampliùs movere, & quoquò velit hominem impellere, aut ſalutem noſtram impedire. Hoc autem in baptiſmo fieri dicitur duplici reſpectu:

1. In reſpectu ad Chriſtum, cui cùm inſerimur per baptiſmum, donantur nobis & obſignantur beneficia mortis Chriſti: illo autem mortuo & ſepulto, clarum eſt, mortua ſimul cum illo & ſepulta fuiſſe peccata noſtra; quia *ea in corpore ſuo portavit*, 1. Pet. 2. 24. Hoc illud eſt quod urgetur ab apoſtolo ad Roman. 6. 3. *Quotquot baptizati ſumus in Chriſtum, in mortem ejus baptizati ſumus.* Reſpiciendo igitur ad perſonam Chriſti capitis noſtri, rectè dicuntur peccata noſtra mortua planè & ſepulta in morte ejus & ſepultura: & nos in baptiſmo quoad corpus peccati conſepulti dicimur, quia hoc beneficio per mortem Chriſti parto donamur; & indè fit quòd peccata noſtra non imputentur nobis, ſed quaſi pro mortuis & ſepultis habeantur.

2. Non ſolùm in perſona Capitis noſtri, ſed in nobiſmetipſis etiam ſepulta dicuntur peccata in baptiſmo: quia illa mortificatio & ſepultura peccati non ſolùm *ſacramentaliter* uno momento peragitur in actione baptiſmi; ſed *realiter* etiam, per Spiritum gratiæ in baptiſmo acceptum, per totam vitam Chriſtiani protenditur. Nam alia ratio eſt corporalis mortis & ſepulturæ, alia ſpiritualis: prior gradus non habet, quia eſt pura privatio; qui igitur mortuus eſt non poteſt magìs ac magìs indies mori. Sed hæc poſterior eſt in *fieri*, non in *facto eſſe*; habet igitur ſuos

pro-

progreſſus, ita ut qui mortuus eſt peccato poſſit magìs mori, qui ſepultus magìs ſepeliri, quoad ipſum opus in homine perficiendum, quamvìs quoad ſacramentalem repręſentationem & obſignationem ejuſdem nihil deſit.

Etiam reſurrexiſtis] Hoc eſt ſecundum baptiſmi effectum, quod adumbratur cùm baptizatus poſt immerſionem in aquam ex eadem educitur: comprehendit autem ſub hoc *reſurrectionis* vocabulo novam illam vitam quam renati vivere incipiunt, poſtquam mortui & conſepulti fuerint cum Chriſto. Novam autem appello, quia habet & novum principium, & motus etiam ſive operationes novas. Principium novum non eſt anima vegetans, ſed Spiritus ſanctificans; non innata concupiſcentia, ſed donata gratia. Fructus novi ſunt, non illa *opera carnis, adulterium, contentiones, invidiæ, cædes, ebrietates, & his ſimilia: ſed charitas, gaudium, pax, bonitas, fides, &c.* Gal. 5. 19. &c. Duo hæc beneficia ſunt ſemper nexa & juncta inter ſe: nam ut ipſe Chriſtus non manſit in morte, ſed reſurrexit; ſic virtute mortis ejus & reſurrectionis, nos non ſolùm morimur peccato, ſed etiam ſic reſurgimus, *ut vivamus juſtitiæ*; 1. Pet. 2. 24. Sic habetur etiam Rom. 6. 5. *Si cum eo plantati coaluimus ſimilitudine mortis ejus, etiam reſurrectionis ſimilitudine coaleſcemus.*

Corollaria.

Coroll. 1. Chriſtianus in peccato vivens, & concupiſcentiis ſuis inſerviens, horrendum ſpectrum, imò monſtrum cenſetur coram Deo. Nam mortuum ambulare aut movere, eſt res planè prodigioſa: Chriſtianus autem aut eſt, aut eſſe debet, non modò mortuus, ſed ſepultus quoad veterem hominem.

Coroll. 2. Chriſtianus otio torpeſcens, id eſt, fructus juſtitiæ non proferens, nec novitati vitæ ſtudens, quamvìs abſtineret ab actibus peccati, tamen ſe baptiſmi immemorem oſtendit. Eſt enim baptiſmus pactum vitæ purioris cum Deo: curandum itaque ut quod ſemel geſtum eſt in baptiſmo *ſacramentaliter*, ſemper in vita peragatur *veraciter*.

Coroll. 3. Externa ablutio non afferre poteſt Chriſtiano ſolidum ſolatium, niſi ſentiat inſuper hæc interna effecta mortificationis & vivificationis. Nihil enim ad ſalutem conducit baptiſmus quà nudum lavacrum corporis, niſi inſuper fiat nobis λουτρὸν παλιγγενεσίας Tit. 3. 5. Nam rectè Cyprianus de zelo; *Chriſti nomen induere, & non per Chriſti viam pergere, quid aliud quàm prævaricatio eſt divini nominis?* Chriſti nomen induimus cùm externum baptiſmum ſuſcipimus; ſed Chriſti viam ingredimur, cùm mundo morimur ut vivamus Deo.

Coroll. 4. Qui ambulant ſecundum concupiſcentias carnis non poſſunt Deum incuſare, aut baptiſmi inefficaciam, ſed ſeipſos qui Spiritui reſiſtunt; cui ſi parerent, peccatum in illis quotidie debilitaretur, imago juſtitiæ renovaretur, fieret denique illud *realiter*, quod in baptiſmo factum fuit *ſacramentaliter*. Atque hæc de duobus baptiſmi effectis, ſepulturâ nimirum noſtrâ ſpirituali, & reſurrectione: reſtat ut horum beneficiorum cauſam & fontem quæramus; quam breviter indicavit apoſtolus particulis hiſce, *Cum eo; in quo.*

Dicimur in baptiſmo ſepulti cum Chriſto, reſurrexiſſe etiam in Chriſto vel per Chriſtum, nè hæc ſupernaturalia effecta vel externo elemento, vel noſtris propriis viribus tribuamus. Chriſti itaque mors, ſepultura, reſurrectio, cauſa eſt mortificationis, & vivificationis noſtræ ſpiritualis. Cauſa (ut antea à nobis diſputatum eſt ad verſum 18 primi capitis) tum *meritoria*;

toria; quia morte ſuâ & reſurrectione promeruit nobis hanc mortificationem, & reſuſcitationem ſpiritualem, juxta dictum Eſaiæ 53. 10. *Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longævum*; quia enim poſuit vitam ſuam naturalem, promeruit ut ſibi ſuſcitaretur ſemen ſpirituale, & ut illis vita ſpiritualis communicaretur. Cauſa eſt etiam *effectiva* noſtræ mortificationis & reſurrectionis mors & reſurrectio Chriſti, quatenus à morte reſurgens eâdem virtute quâ ſuam reſurrectionem corporalem effęcit, efficit etiam noſtram hanc ſpiritualem. Nam ut humanitatem Verbo unitam virtute Verbi excitavit à morte; ſic etiam nos ſibi unitos & inſitos eâdem virtute exuſcitat ad novam vitam gratiæ; ad Rom. 6. 11. *Colligite, &c.* Chriſti denique ſepultura, mors, & reſurrectio, eſt cauſa *exemplaris* hujus noſtræ mortis, ſepulturę, & reſurrectionis: ſic enim paſſim proponitur nobis ab hoc apoſtolo; *Sicut Chriſtus excitatus eſt ex mortuis, ſic nos in novitate vitæ ambulemus*; Rom. 6. 4. Haſce itaq; ob cauſas rectè dixit apoſtolus nos cum eo, & in eo eſſe mortuos & reſuſcitatos; quia *merito, efficaciâ*, & *exemplo* mortis & reſurrectionis ejus, mortificationem & reſurrectionem ſpiritualem nacti ſumus.

Obſervationes.

Chriſtus non ſibi ſoli mortuus, ſepultus, & excitatus, ſed nobis: nam *Obſerv.* 1.
in morte & ſepultura ſua peccata noſtra mortificavit & ſepelivit; in reſurrectione nos unà ſecum quaſi manu prehenſos ſuſcitavit: cùm igitur Chriſti mortem & reſurrectionem cogitas, non ſolùm quid in illo factum ſit contemplare, ſed quid ſimul in te. Nam ut divinè apoſtolus ad Epheſ. 2. 5. 6. *Cùm mortui eſſemus, unà vivificavit nos, &c.*

Incumbit unicuique Chriſtiano, non ſolùm ut credat mortem & reſur- *Obſerv.* 2.
rectionem Chriſti, ſed ut in ſe habeat & ſentiat, ut aliis etiam exhibeat reale & vivum teſtimonium earundem: hoc autem facit qui peccato renunciat & vivit Deo. In hanc ferè ſententiam ſcripſit Origenes; *Quid prodeſt ſi* *In Geneſ.*
in illa tantùm carne quam de Maria ſuſcepit credam veniſſe Chriſtum, & non *cap.* 17.
oſtendam etiam in hac mea carne veniſſe? Nos addamus; Quid prodeſt ſi cre- *hom.* 3.
dam Chriſtum mortuum & reſuſcitatum in carne quam de Maria ſuſcepit, & non oſtendam in mea carne quòd ſit mortuus & reſuſcitatus, hoc eſt, quòd ego in eo & cum eo mortuus ſum & reſurrexi?

Habent hîc pii omnes unde colligant ſe eſſe vera & viva membra Chriſti, nimirum ſi mortificationi, & novitati vitæ ex animo ſtudeant. Nam quiſquis hoc facit, non id agit propriis viribus; ſed cum Chriſto ſepultus eſt, in Chriſto reſurrexit: eſt igitur in Chriſtum inſitus, & Spiritu Chriſti vivificatus. Atq; hæc de *cauſa* ſive *fonte* mortificationis & vivificationis noſtrę; ſequitur de *medio* ſive *inſtrumento* quo hæc beneficia apprehenduntur.

Per fidem operationis Dei qui excitavit eum ex mortuis] Perventum jam eſt ad inſtrumentum illud cujus ope & adminiculo ſupradicta baptiſmi beneficia apprehenduntur & poſſidentur: ſi enim hæc fides deſit, quamvìs offerantur theſauri gratiæ in ſacramento ex parte Dei, non tamen recipiuntur ex parte noſtra, ſed repelluntur infidelitate. Sed ſenſus verborum priùs expediendus eſt, quàm in ipſam ſubjectam materiam inquiramus. Verba itaque hęc διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ, duobus modis exponi ſolent ab interpretibus. Alii ſic; *per fidem operationis Dei*, id eſt, per fidem quam in unoquoque fidelium operatur, per fidem quę oritur ex divina operatione. Alii autem ſic; *per fidem operationis Dei*, id eſt, per fidem quæ fertur in operationem illam Dei mirificam, quæ pro noſtra juſtificatione excitavit Chriſtum.

Sive

Sive hanc, ſive illam interpretationem ſequamur, tria in hiſce apoſtoli verbis ſunt annotanda: *inſtrumentum* quo apprehendimus theſauros gratiæ in baptiſmo oblatos, *fides* ſcilicet: *donator* ſive *effector* hujus fidei, Deus, vel operatio Dei: *objectum particulare* quod fides potiſſimùm hac in re intuetur; Dei potentia excitans Chriſtum ex mortuis pro ſalute noſtra.

Per fidem] Quod ad primum, non fruſtra eſt quòd fides exigitur ab apoſtolo, ut beneficium ſpiritualis reſurrectionis obtineamus. Nam ut in baptiſmo adultorum requiritur fides prævia, juxta dictum Salvatoris, Mar. 16.16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit; qui non crediderit, condemnabitur:* ſic ab illis qui baptizantur cùm jam infantes ſint, requiritur fides ſubſequens; quam ſi non præſtiterint poſtea, retinent externam tantummodo baptiſmi ſanctificationem, interna ſanctificationis effecta non habent. Unde Auguſtinus quæſt. ex nov. Teſt. quæſt. 59. *Qui baptiſmum putat carnali ratione conſiſtere, hic non eſt ſpiritualis; nec donum cœleſte poterit conſequi, qui ſe per aquam non per fidem commutari credit.*

Hujus rei rationem habemus firmam & perſpicuam; quia ſcilicet ſubſtantia ſacramentorum eſt ipſe Chriſtus, virtus & vita eorum omnis à Chriſto: jam verò Chriſtus non attingitur ab infideli; hujuſmodi enim homines dum ſacramenta percipiunt, quia *corde ſicci ſunt, & mente aridi, lambunt quidem illi petram, ſed indè nec mel ſugunt, nec oleum;* ut alicubi Cyprianus.

Uſus. Nè operi operato fidamus cum papiſtis, ſed inquiramus inſuper an adſint nobis cætera omnia, ſine quibus interna baptiſmi effecta non habentur. Hæc de *inſtrumento* fidei.

Operationis Dei] Fidei *authorem* ſive *donatorem* deſignat apoſtolus, nempe ipſum Deum. Cùm enim baptiſmi efficacia ſalutaris à fide pendeat, æquum eſt ut ipſa fides à ſolo Deo expectetur, nè nobis in nobis detur aliqua anſa gloriandi. Unde illud apoſtoli, Eph. 2.8. *Gratiâ eſtis ſalvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt.* Non igitur, ut Pelagiani voluerunt, ponere debemus fidem ab humano arbitrio ortam: non ut Baſilides apud Clementem, naturalem: ſed ut Auguſtinus, gratuito Dei munere nobis donatam: *Quamvis* enim *opera bona fiunt ab homine, fides tamen fit in homine:* epiſt. 105. ad Sixtum.

Strom. 2.

Qui excitavit eum ex mortuis] Hanc clauſulam adjunctam aliqui volunt ut obiter innuatur Deum ſuſcitare fidem in corde humano eâ ipsâ infinitâ virtute quâ Chriſtum ſuſcitavit à mortuis. Cùm enim corda noſtra mortua ſint in peccatis & infidelitate, opus eſt eâdem omnipotentiâ ad ea vivificanda, quæ ſe exeruit in Chriſti reſuſcitatione, ut habetur ad Epheſ. 1. 19.20. Non repudiamus hunc ſenſum, ſed illud etiam adjungimus, Apoſtolum voluiſſe hîc quaſi digito demonſtrare qualem fidem à nobis exigat, illam ſcilicet quâ credimus in Deum qui operatione ſuâ mirificâ excitavit Jeſum ex mortuis in juſtificationem noſtram, ut eſt ad Romanos 4.24.25. Nè itaque fides noſtra vagetur in confuſa quadam & indefinita Dei ſpeculatione, infinitum hoc objectum nobis quaſi attemperat; cùm fidem vult non Dei efficaciam ſimpliciter contemplari, ſed quatenus Chriſtum ſuſcitavit: ſic enim nobis extitit ſalutifera.

Et valde accommodatè hoc in loco, ubi agitur de fide cum ſpirituali noſtra reſurrectione conjuncta, illam reſpicere jubet ad hanc Dei potentiam quæ Chriſtum excitavit, duas ſcilicet ob cauſas quas antea attigimus. Prima eſt, quia eadem potentia quæ Chriſtum excitavit à mortuis, nobis vires

res inſpirat ad hanc ſpiritualem reſurrectionem. Secunda, quia hæc Chriſti reſurrectio cauſa eſt noſtræ, ut etiam antea eſt oſtenſum. Sed duo jam reſtant expedienda, quæ dubitandi occaſionem præbent.

Dub. 1. Primum dubium ex eo oritur, quòd in hiſce poſtremis verbis Chriſtus ponitur excitatus alterius virtute, cùm certum ſit Chriſtum ſuâ potentiâ ſeipſum excitâſſe; juxta illud Joan. 2.19. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Loquitur *de templo corporis ſui*, interprete ipſo Joanne.

Solut. In hujuſmodi dictis in quibus ad Deum Patrem divina opera referuntur, non Spiritus, aut Filius excluditur, ſed ordo agendi notatur. Nam veriſſimum eſt illud Chriſti, Joan. 5.19. *Quæ Pater facit, hæc etiam Filius pariter facit.* Et paternâ igitur virtute, & ſuâ excitatus eſt; quia eadem potentia eſt utriuſque. Unde Hilarius de Patr. & Fil. unitat. *Opera Dei Patris ipſe naturâ à Deo non differente operatus eſt.*

Dub. 2. Alterum dubium paulò difficilius, quod ab anabaptiſtis valde urgetur. Cùm enim in tota hac diſputatione apoſtolica cum baptiſmo conjungitur mortificatio, vitæ novitas, ipſa denique fides; infantes autem, nec carnem mortificare, nec fructus novæ vitæ facere, nec credere denique poſſunt, concludunt non eſſe eâ ætate baptizandos.

Solut. Si loquantur de fide actuali, de actuali ſtudio, & profeſſione mortificationis & vivificationis, illa Scripturæ loca quæ hæc requirunt in baptizatis, ad adultos eſſe reſtringenda dicimus: ad infantes autem quod attinet, quia peccatores ſunt non proprio actu ſed hæreditario habitu, ſufficit quòd peccati mortificationem, & fidem habeant, non proprio actu ſeſe exerentem, ſed in habituali principio gratiæ incluſam; Spiritum autem Chriſti principium hoc habituale gratiæ in illis efficere poſſe & ſolere nemo ſanus negaverit. Porrò, non neceſſe eſt ut ſacramenta eo ipſo momento quo adminiſtrantur efficiant illa omnia quæ figurant; imò concedentibus ipſis Scholaſticis, *Pactio dilatoria locum habet, cùm in ipſa ſuſceptione obex ponitur.* Jam verò in infantibus ipſe defectus rationis quoad actum, eſt impedimentum quò minùs habere poſsint actualem fidem, vel actuale ſtudium mortificationis. Præterea, etſi fides, ac pœnitentia actualis requiratur ab adulto antequam ſignum fœderis accipiat, tamen à fidelium infantibus non requiritur in actu; quia eſſe fœderatum ſufficit ad accipiendum ſignum fœderis; infantes autem eodem fœdere continentur cum parentibus. *Ero Deus tuus, & ſeminis tui;* Gen. 17.9. Hoc videmus in Abrahamo qui priùs credidit, deinde circunciſus fuit; ſed filium ſuum Iſaacum, utpote jam fœderatum, priùs circuncidit quàm per ætatem poſſet credere. Hoc in Chriſtianorum infantibus ritè fit, & exemplo apoſtolorum, qui adultos non baptizabant niſi fidem ſuam profitentes; ſed cùm parentes Chriſtianiſmum ſuſceperant, tum totas illorum familias baptizabant: familiæ autem nomine infantes etiam contineri nemo ignorat. Loca extant manifeſta; Actor. 16. ver. 15. & 33. 1. Cor. 1.16. Atque hæc de pædobaptiſmo dixiſſe ſufficiat contra anabaptiſtas.

VERS. XIII.

Vóſque mortuos in peccatis, & præputio carnis veſtræ, ſimul cum eo vivificavit, condonans vobis omnia peccata.

NOva ratio proponitur, quæ oſtendit nos opus non habere circunciſione, aliíſque ritibus legalibus; quia ſcilicet in Chriſto habemus non modò ſanctificationem, ſive regenerationem, ſed perfectam juſtificationem à peccatis, ídque per gratuitam remiſsionem. Ut autem hoc beneficium illuſtrius & ſplendidius agnoſcatur, tria facit:

1. Statuit nobis ob oculos miſeram conditionem naturæ noſtræ; *Vóſque mortuos, &c.*

2. Liberatorem noſtrum oſtendit, Deum nempe per Chriſtum; *ſimul cum eo vivificavit.*

3. Modum liberationis declarat, per gratuitam peccatorum remiſsionem; *condonans, &c.*

Vóſque mortuos in peccatis, & præputio carnis veſtræ] Hiſce in verbis depingitur ſtatus hominis in corrupta natura, oſtenſo tum malo, tum causâ ejus. Malum quo premitur, ipſa mors; *vóſque mortuos.* Cauſa mali duplex: peccata actualia, quæ hîc appellantur παραπτώματα· & originalis corruptio, quæ *præputii* nomine ſignificatur.

Quod attinet ad ipſum malum; mortui cenſentur omnes filii Adæ, 1. Quia jacent ſub ſtatu mortis ſpiritualis, amiſſâ imagine Dei in qua creati fuerunt, excuſsâ gratiâ divinâ quæ animæ anima fuit, ſuccedente etiam in earum locum colluvie lethalium vitiorum. 2. Quia jacent ſub reatu mortis gehennalis, facti obnoxii iræ divinæ, & illi ſupplicio quod ab irato Deo expectari debet: nam *naturâ ſumus filii iræ*, Epheſ. 2. 3. Mors igitur (utì videtis) nos omnes corripuit; ſpiritualis actu, gehennalis reatu: utroque reſpectu jure dicamur occiſiſsimi.

In peccatis] Id eſt, in actualibus legis divinæ tranſgreſsionibus: hæc una & perſpicua cauſa mortis noſtræ. Nam *ſtipendium peccati mors eſt* ex ordinatione divina: *Anima quæ peccaverit morietur*: morte *gratiæ*, quatenus peccatum ſuâ impuritate diſſolvit gratuitam animæ unionem ad Deum, in qua ſita eſt vita noſtra ſpiritualis; juxta illud prophetæ Eſaiæ, cap. 59. 2: *Iniquitates veſtræ diſterminant, &c.* Morte etiam *gehennæ*, quatenus juſtitia divina poſtulat, ut peccatoribus irrogetur ſupplicium par offenſæ: offenſa autem infinitæ majeſtatis, meretur infinitum: *Compreſſio & anguſtia adverſus omnem animam hominis perpetrantis malum*; Rom. 2. 9. Quiſquis igitur in peccatis vivit, in morte verſatur.

Et præputio carnis veſtræ] Hæc eſt altera mortis noſtræ cauſa. Nonnulli propriè hęc verba ſumunt, & denotari hîc putant non ipſam cauſam mortis, ſed ſignum cauſæ. Ut enim circunciſio per ſe non valebat ad vitam, ſic neque præputium per ſe ad mortem: ſed mortui dicuntur in præputio, quatenus illud ſymbolum erat alienationis à fœdere divino, extra quod poſiti nihil aliud expectare poſſunt quam maledictionem & interitum, ut concluditur ab apoſtolo ad Epheſios, cap. 2. verſ. 11. & 12. Sed magìs placet illorum ſententia qui figuratè hoc vocabulum accipiunt, & per *præputium carnis* originale illud malum deſignari volunt quod per propagationem carnalem in omnes derivatur, & ipſam animam quaſi carnalem reddit. Quamvìs enim hoc vocabulum quandam corporis particulam propriè deſignet, tamen figuratè ad multa alia transfertur: quandoque denotat

denotat ipſos Gentiles, ſicut circuncisio Judæos, ut ad Rom. 3. 30. *Deus eſt qui juſtificat circunciſionem ex fide, & præputium per fidem:* quandoque ipſum Ethniciſmum, ſive conditionem Gentilium, ut ad Epheſ. 2. 11. 12. Sed hoc in loco (utì dictum) deſignat nativam illam pravitatem quæ ex ipſo matris utero adhæreſcit omnibus Adami filiis. Neque hęc verbi ſignificatio inuſitata eſt. Deut. 10. 16. *Circuncidetis præputium cordis veſtri.* Sed apertiùs Jer. 9. 25. *Ecce dies venient quando viſitabo omnem circunciſum in præputio*, id eſt, omnem exteriùs circunciſum, intus tamen gerentem nativam cordis pravitatem.

Retentâ itaque hac vocabuli ſignificatione, dicimus omnem hominem naturalem mortuum eſſe in hac nativa ſua corruptione: tum quia nulla pars animæ poteſt in ſpiritualibus vitalem aliquam actionem exercere; tum quia ob hanc corruptionem naturæ, ſubjacet iræ divinæ, & pœnæ æternæ mortis.

1. Intellectus qui animæ oculus eſt, obtenebratus & planè occæcatus quoad ſpiritualia; *Animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei, nec poteſt intelligere*; 1. Cor. 2. 14. Sed & aliud malum oritur ex hac obtenebratione: mens enim quæ non poteſt pręe tenebris iſtis capere ſpiritualia, pręceps inſuper ruit in ſpeculationes vanas, in errores, in hæreſes, in illuſiones deniq; innumerabiles. Hinc hæreſes inter carnis fructus cenſentur, Gal. 5. 20. In hoc igitur ſtatu naturæ corruptæ mortuus jacet intellectus: ſpoliatus lumine ſuo ſpirituali & ſalutari; vanitate inſuper & errore quaſi vermibus quibuſdam corroſus.

2. Voluntas etiam peſſimè depravata eſt; ità ut amiſerit omnem appetitum veri boni, & ardeat deſiderio perpetuò rerum inanium, imò illicitarum. Hinc illa Dei querela, Geneſ. 6. 5. *Cuncta cogitatio cordis humani intenta eſt ad malum omni tempore.* Et Davidis ab apoſtolo renovata 3. ad Romanos, *Non eſt juſtus, nè unus quidem: non eſt qui exquirat Deum, omnes deflexerunt, ſimul inutiles facti ſunt, &c.*

3. Inferiores animæ vires perturbatę ſunt, itâ ut menti parere detrectent, imò imperare conentur: *Video legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*; Rom. 7. 23. Hinc omnes affectus non imperium rationis ſequuntur in homine corrupto, ſed ipſam rationem prævertunt, ligant, & quaſi captivam ſecum rapiunt quoquò feruntur.

Jam hęc in unam quaſi ſummam conjiciamus. Mens amiſit ſuum lumen, & tenebris obruitur; voluntas ſuam rectitudinem, & perverſitate repletur; inferior appetitus ſuam ſubjectionem, & rebellione delectatur: atque hæc omnia mala ex præputio carnis noſtræ, id eſt, ex corruptę naturæ tabe originem traxerunt: jure igitur ab apoſtolo mortui dicimur in præputio carnis noſtræ. Quibus omnibus & illud accedit, quòd nos inſuper involvit reatu mortis æternæ hoc originale peccatum, æquè ac illud actuale de quo antea dictum. Sic enim apoſtolus, Rom. 5. 12. *Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors: & ità in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt.*

Videtis miſeram conditionem humani generis abſque Chriſto, & cauſas miſeriæ; Documenta jam quędam & Corollaria eliciamus ex his quæ diſputata ſunt de hac morte noſtra ſpirituali, & cauſis ejuſdem.

Cum omnis homo in ſtatu naturæ corruptæ ſit mortuus ſpiritualiter, *Docum. 1.*
non eſt in poteſtate liberi arbitrii ſuis viribus præparare ad converſionem ſuam, quemadmodum nec homo mortuus poteſt diſponere ſe ad reſurrectionem

onem ſuam. Præclarè Gerſon. part. 2. in ſerm. de Spiritu ſancto; *Stultiſſima eſt præſumptio putantium ſe prævenire Deum, ipſúmque velut obſequi ſerviliter ad hominis actionem.* Et Pariſienſis in eandem ſententiam; *Deus prædonat conatus & præparationes ut poſtea præſtet ampliora:* de virtut. Uterq; edoctus à propheta, qui negat id eſſe in corrupti hominis arbitrio, ſed pendere ex miſericordia divina. *Converte nos Domine ad te & convertemur*; Lament. 5. 21.

Docum. 2. Cùm omnis homo ſit mortuus ſpiritualiter, non modò non poteſt ſeipſum diſponere ad ſuam vivificationem, ſed neque poteſt ad ullam motionem ſive externam ſive internam ſeipſum vivificare & convertere, niſi à Deo mens ejus vitâ gratiæ informetur. Ut enim motus & operatio omnis naturalis præſupponit formam naturalem; ſic omnis motus ſpiritualis (qualis eſt convertere ſe ad Deum) præſupponit formam ſpiritualem. Non itaque ferenda Bellarmini ſententia, qui Dei gratiam efficacem nil aliud eſſe vult quàm immiſsionem talis viſi quo arbitrium humanum aptum natum eſt perſuaderi ad obediendum; de grat. & liber. arbit. 1. 12. & 4. 11. Aliter propheta, *Dabo eis cor novum, auferam cor lapideum*; Ezec. 11. 19. Et Auguſtinus de Spir. & lit. cap. 30. *Per gratiam ſanatio animæ, per animæ ſanitatem libertas arbitrii.* Et ipſe Aquinas quęſt. diſp. de virtut. artic. 10. *Ad peragendas actiones ordinatas in finem vitæ æternæ, infunditur primò gratia divinitus per quam habet anima quoddam eſſe ſpirituale.*

Docum. 3. Cùm cauſa mortis tum ſpiritualis tum æternę, ſit legis divinæ tranſgreſsio (nam *mortuos* dicit Coloſſenſes ἐν τοῖς παραπτώμασι) detegitur amentia omnium ferè hominum, qui id habent in deliciis quod eſt animæ mortiferum venenum. Qui alteri venenum dederit meritò homicidii reus peragitur; quid qui animæ ſuæ mortem conſciverit hoc peccati veneno? Dicam cum Lactantio inſtit. 3. 18. *Si homicida nefarius eſt, quia hominis extinctor eſt, eidem ſceleri obſtrictus eſt qui ſe necat, quia hominem necat.* Ego autem eum qui peccando animam ſuam cum voluptate interficit, hominem necâſſe veriùs dixero, quàm ſi ſolùm corporalem vitam ſibi eripuiſſet.

Docum. 4. Cùm *præputium carnis*, id eſt, tabes originalis pervaſerit & extinxerit ſpiritualem vitam animę, omnéſque ejus facultates ſpirituales, Bellarminum, reliquóſque Jeſuitas nimis extenuare hoc malum colligimus, qui ſtatuunt, Humanam naturam abſolutè non eſſe minùs ſanam quàm eſſet ſi in puris naturalibus crearetur. Hoc illi hauſerunt à Durando, qui per primum peccatum nihil plus factum putat circa naturam humanam, niſi quòd privata ſit juſtitiâ originali, & jam ſequatur principia naturæ ſecundum ſe. Sed contrà, tenebrę intellectus, pravitas voluntatis, rebellio inferioris appetitus, non ſunt diſpoſitiones naturę à Deo inſtitutæ: non naturæ dico; nam etiamſi gratiam ſupernaturalem naturæ Deus non ſuperaddidiſſet, non caruiſſet tamen ordine & pulchritudine naturali, quibus per peccatum deſtituitur. Unde Pariſienſis in tract. de vitiis & virtut. cap. 5. dicit eos indubitanter errare, qui originale peccatum nil aliud ponunt quàm defectum gratiæ. Et ipſe dicit illud eſſe innatam nobis brutalitatem, & adhæſionem alienarum & ad animas noſtras non pertinentium immundiciarum; de bap. cap. 1. Quid quod pſalmiſta fatetur, pſal. 51. 5. *In iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea?* Credo, hęc verba non ferent hoc commentum Jeſuiticum, In puris naturalibus conceptus ſum, & nihilo deteriore conditione quàm Adamus in ſtatu innocentiæ fuiſſet, ſi Deus ſupernaturale donum juſtitiæ eidem non appoſuiſſet.

Lib. 5. cap. 6. de grat. & lib. arb.

Lib. 3. diſt. 3. quæſt. 1.

Ad extremum, hæc ipſa verba in quibus explicandis verſamur, *mortui in præputio carnis veſtræ*, plus denotant quàm ſolam gratię ſupernaturalis ſubtractionem. Sit enim juſtitia originalis inſtar armaturæ à Deo primis noſtris parentibus collatę, ad omnia tentationum tela depellenda: hac detractâ inermes erunt, & periculo expoſiti; ſed non illico vulnerati aut morbidi, multò minùs mortui. Sed hæc ſatìs multa de *ſtatu* mortis & *cauſis* ejuſdem dicta ſunt; progrediamur ad *Liberatorem.*

Simul cum eo vivificavit] Hoc eſt, Deus Pater qui excitavit Chriſtum à mortuis, ſimul & nos propter mortem ejus vivificavit vitâ ſpirituali. Hîc igitur videmus Liberatorem noſtrum, Deum ſcilicet in Chriſto, per Chriſtum, & cum Chriſto. Nec mirum hoc opus Deo & Chriſto appropriari; eſt enim opus & omnipotentiæ & miſericordiæ hominem in peccatis mortuum vivificare, & ſuperat vires omnium creaturarum. Vitam animalem ſive corporalem huic terræ fruſto ſolus Deus potuit inſpirare; ſolus igitur & ille terreno & carnali homini vitam ſpiritualem poteſt indere. Majus eſt vivificare impium in peccatis mortuum, quàm creare cœlum & terram. Sive enim vivificemur per reformationem imaginis quam amiſimus, ſive per remotionem reatus quem incurrimus, utraque vivificatio Dei opus. Is animam vivificat illam reparando, & ſordes peccati detergendo: *Ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Jeſu in operibus bonis*; Epheſ. 2. 10. Is etiam animam vivificat (quod hoc in loco præcipuè ſpectavit apoſtolus) reatum mortiferum peccati noſtri auferendo. Mortui enim eramus, quatenus mortis ſententia in nos lata erat, ratione peccatorum noſtrorum; vivificati dicimur quatenus hæc ſententia propter Chriſti mortem abrogata eſt, & nos à reatu pœnæ ſumus liberati, & Deo reconciliati.

Documenta.

Dei Patris in nos amorem æternum hinc diſcamus, qui nos miſeros in peccatis mortuos non eſt ità averſatus, quin vivificare, & à morte peccati ſuſcitare dignatus ſit. Nos amicorum mortua cadavera vel tangere horremus: at Deus cadaveroſas animas noſtras non tangere modò, ſed complecti, nec id ſolùm, ſed vitæ etiam reſtituere voluit. Hoc in nobis mutuum Dei amorem accendat. *Docum.* 1.

Peccati infinitum reatum animadvertamus, qui ſolvi non potuit, niſi mortuo filio Dei propter peccata noſtra, & excitato propter juſtificationem. Id enim innuit cùm dicit, *Convivificavit nos cum Chriſto.* Chriſtum morti tradidit, dein vivificavit, ut illo vivificato, nos per & propter illum vitæ ſpirituali reſtitueremur. Erat proculdubio mortiferum peccatum, quod non potuit niſi morte Chriſti expiari: eramus nos mortui, qui non poteramus aliter quàm vitâ filii Dei vivificari. Hæc nos excitent ad deteſtationem & cautelam peccati. *Liberatorem* noſtrum videtis, Deum in Chriſto, vel cum Chriſto; *modum* jam hujus liberationis à miſerrimo ſtatu mortis & peccati inſpiciamus. *Docum.* 2.

Condonans vobis omnia peccata] Quod dictum fuit verbis præcedentibus, Deum unà cum Chriſto Coloſſenſes vivificâſſe, jam explicat quo modo factum ſit; gratuitâ ſcilicet peccatorum omnium condonatione. Sed & illud etiam addendum, cum hac condonatione peccatorum quæ animam vivificat, intelligi ſimul oportere connexam ſemper eſſe infuſionem gratiæ ſanctificantis, quæ etiam alio ſenſu vivificat, ut patet ex verſu ſuperiore. Cùm enim peccatum remittitur, non reatus ſolus tollitur, ſed voluntas

deordinata per peccatum & occiſa, per gratiam vivificatur & reordinatur: infuſio itaque gratiæ ſemper conjuncta eſt cum hac condonatione culpæ.

In hac peccatorum condonatione duo notanda; quòd *gratuita* ſit, quòd *univerſalis*.

Gratuitam eſſe declarat verbum illud χαρισάμενος, deductum ab ipſa gratia; *gratuitam* autem intelligimus ex parte noſtra; nos enim abſolvimur nullo pretio à nobiſmetipſis numerato: ſed ex parte Chriſti ſumus redempti pretio, nempe pretioſiſſimo illius ſanguine. Hoc ipſi Scholaſtici agnoverunt; *Peccatum remitti non eſt aliud quàm ipſum non imputari ad pœnam:* Durand. lib. 4. diſt. 1. quæſt. 7. Hoc apoſtolus docuit ad Roman. 3. 24. cùm dicit nos juſtificari gratìs per gratiam Dei, per redemptionem quæ eſt in Chriſto: dein capite 4. verſ. 7. & 8. oſtendit hanc gratiam in eo ſitam, quòd Deus velit remittere, nolit imputare nobis peccata. Et ſanè ſi ipſam rem ſeriò expendamus, aut gratuita remiſſio peccatorum ponenda eſt, aut nulla. Ad nos enim quod attinet, non ſumus *ſolvendo*, cùm debitum infinitum ſit, nos, noſtráque omnia finita. *Agendo* ſatisfacere non poſſumus, quia benefacta noſtra Dei dona ſunt, Deo debita ſunt, pauca & imperfecta ſunt: nec *patiendo* poſſumus peccata delere, quia pœna nulla hominis nocentis eſt peccati deletiva; in æternum igitur manebit puniendus, qui in æternum manebit peccator, non obſtante pœnâ. Reſtat itaque ad nos liberandos ſolus modus gratuitæ remiſſionis; juxta parabolam Chriſti Lucæ 7. 41. *Duo debitores erant, unus debebat denarios quingentos, alter quinquaginta.* Quomodo liberati? Mox ſequitur, Μὴ ἐχόντων δὲ αὐτῶν ἀποδοῦναι ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο.

Omnia peccata] Non modò *gratuita* eſt remiſſio, ſed *univerſalis*. Neque enim convenit divinæ magnificentiæ & bonitati, ut partem aliquam debitorum noſtrorum gratìs remittat, partem aliam exigat à nobis;

1. Quia nemini nè unum quidem peccatum remittit, niſi ejus nomine Chriſti ſanguinem quaſi ἀντίλυτρον acceptaverit: at hoc acceptato, iniquus eſſet ſi non omnia remitteret, quia omnibus præponderat.

2. Quia remittere eſt actus paterni amoris, qui ſtare non poteſt cum inimicitiis hoſtilibus; manent autem inimicitiæ dum peccata quæ libent manent irremiſſa: qui itaque partialem & dimidiatam remiſſionem admittunt, ponunt Deum ſimul patrem & hoſtem, reconciliatum & infeſtum.

3. Quia niſi ponamus integram & plenam peccatorum remiſſionem, fruſtra eſſet remiſſio, nec finem ſuum primarium conſequeretur; natura autem nihil facit fruſtra, multò minùs Author naturæ. Hoc autem patet, quia remiſſionis finis eſt conſecutio vitæ æternę; ſed partialis remiſſio ſpem facere non poteſt vitæ æternæ, quia vel unius peccati ſtipendium mors eſt.

Si Scripturas adeamus, remiſſionem peccatorum aut integram & univerſalem, aut nullam dari & promitti inveniemus. Jerem. 33. 8. *Emundabo illos ab omni iniquitate: & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum.* Mich. 7. 19. *Projiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.* 1. Joan. 1. 9. *Remittit nobis peccata, & emundat nos ab omni iniquitate.* Videtis itaque remiſsionem peccatorum *gratuitam* eſſe & *univerſalem*.

Corollaria.

Coroll. 1. Remittere peccata eſt ſolius Dei proprium; quis enim alienum debitum gratìs condonare poteſt, nondum perſpectâ creditoris voluntate? *Ego ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me,* Eſa. 43. 25. Remiſsiones igitur peccatorum quæ fieri dicuntur ab hominibus, ſunt aut injuriarum, aut ſatis-

ſatisfactionum, aut aliarum rerum quæ in poteſtate hominum poſitæ ſunt relaxationes, aut evangelicæ prædicationes remiſſionis peccatorum ex pręſuppoſitione fidei & verę pœnitentiæ: condonationes verò æternarum pœnarum non ſunt in poteſtate humana. Poſſunt ſacerdotes pontificii aquam benedictam aſpergere peccatoribus, ſed, ut doctè Pariſienſis de Univerſo 2. 2. cap. 148. *aquam divinæ gratiæ non habent in ſua poteſtate, per quam ſolam fit ablutio peccatorum.* Poſſunt etiam miniſtri evangelici clavibus ſuis uti ad ſolvendos homines à peccatis: ſed quomodo? Audite Durandum ex Lombardo lib. 4. diſt. 18. *Deus per ſe dimittit peccatum, mundando animam à macula culpæ, & relaxando debitum pœnæ; ſacerdotes ſolvunt, dimiſſionem factam vel non factam oſtendendo:* tum igitur vim habet ſacerdotalis abſolutio, cùm fit *clave non errante*, ut rectè Scholaſtici.

Errant pontificii qui pœnas peccato debitas ſecundum juſtitiam divinam aut expiari volunt propriis uniuſcujuſque ſatisfactionibus, aut relaxari papalibus indulgentiis; repugnant enim hæc figmenta gratuitæ remiſſioni. Si enim remittere, ſit non imputare ad pœnam; gratuita remiſſio nobis non datur, ubi à nobis juſta pœna ſive ſatisfactio exigitur. Repugnant etiam dignitati ſatiſfactionis per Chriſtum exhibitæ hæc additamenta humanarum ſatisfactionum: Chriſtus enim ſine culpa pœnam ſubeundo, nos & à culpa & à pœna liberavit. *Coroll. 2.*

Ut ex Dei parte datur ſemper univerſalis remiſſio peccatorum, ſic debet etiam in nobis eſſe univerſalis deteſtatio peccatorum; atq; illud proculdubio veriſſimum eſt, in omni homine verè reconciliato ſemper reperiri odium omnium ſuorum peccatorum, propoſitum etiam & ſtudium deinceps abſtinendi ab omnibus. Nam qui remiſsionem omnium accepit, infuſionem gratiæ ſimul accepit, quæ illum armat & munit contra omnia. Fruſtra igitur blanditur ſibi de peccatis remiſſis, qui amorem peccati cujuſcunque, & propoſitum in eodem permanendi, quaſi in ſinu cordis ſui fovet. *Coroll. 3.*

Habent hîc perturbatæ conſcientiæ quo ſe ſuſtentent; non enim dixit apoſtolus, *vivificavit vos*, eradicatis omnibus peccatis, ſed *condonatis*. Quamvìs itaq; ſentiamus in nobis peccatum latitans, & Spiritui repugnans; tamen ſi non ſit placens & regnans, non excludit hanc ſpiritualem vivificationem. Remiſſio enim peccatorum univerſalis tollit reatum univerſorum peccatorum noſtrorum; infuſio etiam gratiæ huic conjuncta tollit dominium univerſorum: ſed nec remiſſio nec gratia, dum geſtamus hoc corpus mortale, tollit naturam aut motum inhærentis peccati. *Coroll. 4.*

VERS. XIIII.

Delens quod adverſus nos erat chirographum in ritibus, quod erat contrarium nobis, & illud ſuſtulit è medio, affigens illud cruci.

ILluſtrat beneficium remiſſionis peccatorum, de quo ſuprà diſſeruimus, & eâdem operâ docet Chriſtianos non eſſe nunc poſt remiſſa omnia debita revocandos ſub obligatione legis, pręſertim cæremonialis. Ratio autem petitur à remotione *rei* ad remotionem *ſigni*: nam ritus legales erant quaſi tot chirographa ad ſignificandum reatum humani generis, vel appendices chirographi; reatu itaque per Chriſti mortem ſublato, æquum eſt hoc chirographum etiam aboleri.

Sed

Sed quò ſententiam apoſtoli meliùs teneamus, tria nobis proponemus explicanda; quibus expoſitis, & verborum ſenſum, & ſubjectam illis materiam perſpiciemus.

1. Quid intelligat apoſtolus per chirographum in ritibus, vel decretis.

2. Quomodo hoc chirographum fuerit nobis contrarium & inimicum.

3. Quomodo jam evacuatum ſit. Quam evacuationem tribus vocabulis amplificat; deletum eſt, ſublatum eſt è medio, affixum eſt cruci.

1 Quod ad primum, de chirographo rituum, vel in ritibus quaſi confirmato & ſigillato, variæ ſunt interpretum ſententiæ; quæ tamen omnes in hoc conſpirant, ut ſub hoc vocabulo aliquid deſignatum putent, quod nos reos coram Deo poſſit arguere in virtute teſtimonii. Rectè hoc quidem; nam hic uſus eſt chirographi vel ſyngraphæ, ut indè creditor poſſit arguere & convincere debitorem, ſi tergiverſari, aut inficiari debitum conetur: ipſa itaque metaphoræ ratio cogit nos aliquid tale exquirere.

E patribus nonnulli dicunt chirographum hoc nihil aliud fuiſſe quàm illud pactum Dei cum Adamo, *Ex fructu arboris ſcientiæ boni & mali nè comedas; nam quo die comederis ex eo morte morieris*; Gen. 2. 17. hoc enim violato & ipſe Adamus, & poſteri ejus rei mortis quaſi ex ſyngrapha tenebantur. Alii referunt ad illam ſtipulationem populi Judaici promittentis quòd omnia facerent quæ Deus per Moſen juberet; ſic enim ſcribitur, Exod. 19. 8. cùm Moſes propoſuiſſet eis omnia mandata Jehovæ, totus populus unà dixerunt, *Quicquid dixerit Jehova faciemus*. Hac itaque promiſſione quaſi chirographo obligabant ſe ad perfectam legis obedientiã, quam tamen non præſtiterunt; & proinde ex proprio hoc chirographo damnari jure potuerunt. Quidam per chirographum memoriam peccatorum noſtrorum in divina mente & propriâ uniuſcujuſque conſcientiâ quaſi deſcriptam intelligunt; quò alluſit propheta dicendo, *Delebo iniquitates tuas, & peccatorum tuorum non recordabor*; Eſa. 43. 25. Cùm igitur deletę non ſunt, quaſi ex chirographo argui poſſumus, vel teſtimonio ſcientię divinæ, vel conſcientiæ noſtræ. Melancthon chirographum interpretatur, illam ſententiam condemnationis quam ex decretis legis divinæ conſcientia contra ſe colligit. Verbi causâ; lex divina decrevit, *Diliges Deum ex toto corde: Non concupiſces, &c. Si in his non permanſeris maledictus eris*. Hæc ſunt legis decreta. Jam conſcientia dictat, Ego non dilexi Deum toto corde, ego concupivi; maledictus ergò ſum. Hanc concluſionem ortam ex decreto legis chirographum appellat; hoc deletum dicit, cùm lex amittit vim condemnandi: amittit verò condonatis noſtris peccatis propter mortem Chriſti, ut poſtea oſtendetur. Alii ex recentioribus cæremoniales ritus intelligunt, quos chirographa appellari volunt, quia erant teſtimonia reatus humani: nam circuncisio teſtabatur nativam pollutionem, ablutiones ſordes peccatorum fatebantur, victimæ capitalem offerentis reatum indicabant. Et verè quidem hoc dicitur; nam cæremoniæ, quatenus conſiderantur non ut evangelicę gratiæ ſacramenta, ſed ut legis appendices, nihil aliud erant quàm miſeriæ humanæ publica profeſſio, ut rectè Beza. Hanc ſententiam videntur confirmare illa vocabula, τοῖς δόγμασι· nam per dogmata ritus Judaicos deſignare ſolet apoſtolus, ut ad Epheſ. 2. 15. Ipſa etiam intentio apoſtoli hoc in loco; quia hîc diſputat contra illos qui Judaiſmum revocare conabantur, ut patet ex illatione, verſ. 16. & 20. Dicitur itaque (ſecundum horum ſententiam) chirographum deletum, id eſt, ritus cæremoniales jam abrogatos eſſe; quia ipſo debito perſoluto per Chriſtum, non æquum eſt

haſce ſyngraphas extare, quæ teſtificentur nos adhuc eſſe debitores, & reatum peccatorum noſtrorum nondum expiatum.

Ultimæ hæ duæ ſententiæ proximè accedunt ad mentem apoſtolicam; ſed & hæ, & ſuperiores etiam omnes in eo deficere mihi videntur, quòd nimis reſtringunt hoc chirographum, aliæ ad ſolam *moralem*, aliæ ad ſolam *cæremonialem*, cùm apoſtolus utramque voluerit comprehendere. Nam beneficium chirographi deleti ad omnes ſpectat tam Gentiles quàm Judæos; ergò hujuſmodi chirographum ponere oportet, quo ex aliqua parte tenentur omnes: cęremoniali autem lege Gentes nunquam tenebantur.

Chirographum igitur in ritibus expono vim legis moralis obligantem ad perfectam obedientiam, & damnantem ob defectum ejuſdem, ritibus cæremonialibus quaſi laciniis & appendicibus quibuſdam oneratam. Duo igitur dicit apoſtolus: ipſam legem, quod attinet ad illam vim obligandi & damnandi, eſſe abrogatam; & ritus ſive cæremonias in quibus ſita erat quaſi publica confeſſio & confirmatio hujus obligationis & meritæ damnationis eſſe ſimul abolitas. Et hoc optimè convenit inſtituto apoſtolico: nam hîc pugnat contra illos qui ritus Moſaicos, & præcipuè circuncisionem urgebant; concludit autem, ipſo chirographo evacuato, ritus in quibus etiam ſita erat confeſſio debiti, eſſe ſimul evacuandos. Atque hæc de chirographo in ritibus.

Secundò illud explicandum eſt, quomodo hoc chirographum in ritibus dicatur adverſus nos eſſe, & paulò pòſt, contrarium eſſe nobis: & quoniam chirographum in ritibus de utraq; lege interpretati ſumus, morali & cæremoniali, ſunt hæc etiam ad utramque accommodanda. 2

Quod igitur attinet ad legem moralem, eſt illa quidem in ſe ſancta, juſta, & bona; nobis tamen per accidens fit inimica & mortifera, interventu ſcilicet peccati & corruptionis noſtræ; ut apoſtolus ad Rom. 7. 13.

1. Quia lex proponit decreta humano ingenio planè contraria. *Illa enim ſpiritualis, nos carnales, venundati ſub peccato*; Rom 7. 14.

2. Quia nos arguit, & convincit, & reos agit peccati: nam in judicium vocare & reum peragere eſt adverſarii munus; ſed hoc facit lex in foro conſcientiæ uniuſcujuſque. *Nam per legem agnitio peccati*; Rom. 3. 20.

3. Quia poſtquam reos peccati nos peregit, ſententiam damnationis & maledictionis in nos fulminat. Legis enim hæc ſententia eſt, *Execrabilis quiſquis non manſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis ut faciat ea*; Galat. 3. 10. Hiſce itaque omnibus nominibus, lex Dei conſiderata in rigore ſuo, & quatenus habet vim obligantem ad perfectam obedientiam, & damnantem, humano generi inimica eſt, & inſtar ſyngraphæ teſtificantis infinita noſtra debita, & creditori poteſtatem facientis nos damnandi, & in carcerem conjiciendi quandocunque illi viſum fuerit.

Jam quod attinet ad ritus, ſive legem cæremonialem, quæ erant annexa huic chirographo; erant illa legalia quoque hominibus contraria.

1. Quia erant infinita penè quoad numerum, atque oneroſa quoad obſervantiam. Unde illud Tertulliani adverſus Marcionem 2. *Iſtis legalibus diſciplinis Deus oneravit Judæos, ut duritiem eorum edomaret, & operoſis officiis dedolaret*. Et hanc ob cauſam ad Galatas 5. verſu 1. monemur perſtare in hac libertate noſtra, & non denuo implicari hoc jugo ſervitutis.

2. Erant etiam contraria hominibus ſuâ ſignificatione & teſtificatione:

nam quamvis videbantur promittere deletionem peccatorum, tamen in illis confeſſio inerat potiùs quàm expiatio eorundem; præſertim ſi quis eas cogitet non ut evangelicæ gratiæ σφραγῖδας, ſed ut ipſius legis appendices, & legalis juſtitiæ particulas. Hoc autem ſenſu urgentur à pſeudapoſtolis quibuſcum Paulus dimicat, ut manifeſtè patet ex eo quòd nolebant illas abrogari ipſius Chriſti adventu, & plenitudine gratiæ evangelicæ.

Videtis itaque quo ſenſu erant contraria nobis iſta ceremonialia; quia ſcilicet, & onerabant, & inſuper chirographum legis à nobis violatum ſignificabant & agnoſcebant. Haſce ob cauſas ſummæ erat ſtultitiæ iſtas cæremonias Chriſtianis imponere, & poſt debitum à Chriſto ſolutum, & reatum expiatum, illos ad publicam ejuſdem confeſſionem cogere.

3 Reſtat illud ultimum, quomodo evacuatum ſit hoc chirographum in ritibus: quod exprimitur hiſce tribus loquendi formulis, deletum eſt, ſublatum eſt è medio, affixum eſt cruci. Quibus omnibus verbis hoc unum oſtenditur, virtute paſſionis Chriſti in cruce morientis legis moralis vim damnatoriam fuiſſe ſublatam, legis cæremonialis ritus omnes fuiſſe ſimul abrogatos. Legis enim chirographum obligabat nos ad obedientiam, & ad pœnam non præſtitæ obedientiæ: Chriſtus igitur fidejuſſor noſter præſtando exactam obedientiam quam lex flagitabat, & ſubeundo pœnam quam à violatoribus legis exigebat, illud fecit ad quod nos hoc chirographo tenebamur, & ſic delevit ipſum chirographum. Nam *fuſo ſanguine ſine culpa, omnium culparum chirographa deleta ſunt*, ut loquitur Auguſtinus. *Chriſtus factus legi obnoxius, ut eos qui erant legi obnoxii redimeret*; Gal.4. 5.

Sed illud obſervandum, chirographum hoc dici poſſe deletum duobus modis.

Primò, quoad Deum *univerſaliter* & *ſufficienter*; quia Chriſti ſanguine ſic Deo ſatisfactum eſt, ut non poſſit à debitoribus quibuſcunque, cùm ad hunc liberatorem fide confugiunt, exigere illud legis chirographum; ſed ſecundum ordinem juſtitiæ ſuæ, neceſſe habeat eos abſolvere.

Secundò, *particulariter* & *efficaciter*, quando actu deletur è conſcientia fidelium ſingulorum qui fide apprehendunt Chriſtum, juxta illud apoſtoli, *Juſtificati fide pacem habemus apud Deum*. Pacem ſanè habere non poteſt qui ſe ære alieno obrutum, & chirographo inſuper implicatum videt: ſed ſimul ac quis per fidem Chriſtum apprehendit, illico deletur hoc chirographum, & pace beatâ fruitur ejus conſcientia. Atq; optimè conſuluit Paulus trepidis conſcientiis pulchrâ quadam gradatione. Non contentus enim eo quòd dixerat ſuperiore verſu omnia peccata noſtra eſſe condonata, ſubnectit ipſum chirographum eſſe deletum: ſed fortaſſe non ità deletum quin poſſit lis nova ſuboriri; addit igitur è medio inſuper eſſe ſublatum: ſed fortaſſe ſervatur alicubi abſconditum & proferetur in poſterum; imò (inquit) eſt cruci affixum, id eſt, dilaceratum & in fruſta diſciſſum iiſdem clavis quibus Chriſtus affixus & dilaceratus fuit in cruce. Jam verò expiato reatu peccatorum noſtrorum, & ceſſante legis moralis vi damnatoriâ, deleri ſimul cæremonias eſt neceſſe, quæ reatum humanum prædicabant, & hanc expiationem futuram adumbrabant, & ſic deletum eſt chirographum in ritibus. Plura non addo de hac abrogatione rituum, quia hanc eandem materiam tractavimus ad verſ. 8. Ex his quæ dicta ſunt de ipſo chirographo, & contrarietate ejus ad nos, & de abrogatione ejuſdem, reſtat ut documenta eliciamus.

Docum. ab ipſo chirographo.

1. Cùm omnes mortales ex chirographo legis ſint mortis rei; hinc colligimus, quàm horrenda ſit atheorum & impurorum conditio, qui conculcant illum ſanguinem Filii Dei, quo ſolo lethiferum hoc chirographum potuit deleri. Incident igitur in manus Dei viventis, qui ad extremum uſque quadrantem debitum omne ab illis exiget.

2. Videmus hîc inſanam ſuperbiam Phariſæorum & papiſtarum, qui putant ſe poſſe Deo ex hoc legis chirographo agenti ſatisfacere; imò plus quàm illi debetur ex chirographo in numeratis operibus ſupererogationis (ut vocant) dependere. Quid igitur opus chirographi deletione in cruce Chriſti?

Docum. à contrarietate ejuſdem.

1. Cùm hoc chirographum contrarium & adverſum nobis dicatur, colligimus indè, depravatam & corruptam eſſe naturam noſtram; nam ex conditione primæ inſtitutionis, lex Dei non erat nobis adverſa, ſed amica & ſalutaris. Fateamur igitur non vitio legis aut Legiſlatoris, ſed noſtro factum eſſe, quòd hoc chirographum ſit nobis mortiferum.

2. Quod attinet ad cæremonias & ritus; cùm apoſtolus ſtatuit illos contrarios eſſe nobis, taxantur iſti qui Judaiſmum revocant, & eccleſiam onerant inutilibus & ineptis cæremoniis, ac fraudant Chriſtianos libertate per crucem Chriſti acquiſitâ.

Docum. ab evacuatione ejuſdem.

1. Cùm hoc chirographum legis abrogatum & deletum ſit quoad vim damnatoriam, colligimus illud adhuc habere vim directoriam. Non igitur hinc peccandi licentiam ſumere oportet, ſed alacritatem ſerviendi Deo. Liberati enim ſumus à debitis, & ab omnibus inimicis noſtris morte Chriſti, non ut laſciviamus in peccato, ſed *ut ſine metu ſerviamus Deo, in ſanctitate & juſtitia omnibus diebus noſtris*; Luc.1.74.75.

2. Cùm in deletione hujus chirographi ſitum ſit perturbatæ conſcientiæ ſolatium; laborandum eſt, ut certâ fide teneamus, non modò Chriſtum promeruiſſe deletionem hujus chirographi, ſed & illud inſuper actu deletum eſſe quoad noſmetipſos. Cùm de debito nummorum agitur, nemo ſibi ſatìs proſpectum putat donec oculis ſuis videat, aut ſaltem pro certo ſciat, chirographum ſuum deletum; in hoc igitur debito peccatorum non erimus pacati, niſi oculis fidei videamus chirographum peccatorum noſtrorum Chriſti ſanguine deletum.

VERS. XV.

Et expolians principatus & poteſtates, traduxit palàm, triumphum agens de illis in ea, vel *in ſeipſo*] id eſt, ſuâ unius vi.

PErgit apoſtolus in amplificando illo ſuperiore beneficio, atque oſtendit non modò peccata noſtra omnia eſſe condonata, & chirographum Chriſti ſanguine deletum; ſed omnes inſuper hoſtes noſtros ſpirituales qui nobis aliquam moleſtiam faceſſere potuiſſent eſſe conculcatos, triumphatos, & omnibus ſuis armis, præſidiis, atque opibus ſpoliatos per Chriſtum in cruce morientem. Ut autem præclaram hanc Chriſti victoriam mentis noſtræ oculis viſendam præbeat, utitur illuſtribus metaphoris deſumptis à conſuetudine triumphantium imperatorum. Nam illud verbum ἀπεκδυσάμενος, alludit ad illam conſuetudinem quâ vi-

ctores ſolebant victos armis ſpoliare, eadémque pro trophæo illîc figere, ubi in fugam hoſtes verſi fuerunt. Quod autem addit, ἐδειγμάτισεν θριαμβεύσας, ſpectat illam triumphantium pompam in qua ſolebant ignominiæ cauſâ duces captivos inter ſe junctos agere ante currum ſuum triumphalem, toto populo inſpectante & acclamante. Cicero in Piſonem hunc morem triumphantium hiſce verbis depingit; *Quid tandem habet iſte currus? quid vincti ante currum duces? quid ſimulachra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? &c.*

Jam verò illa ultima verba, ἐν αὐτῷ, vel ut alia exemplaria habent ἐν αὐτῷ, declarant Chriſtum viciſſe & triumphâſſe, non virtute & ſudore aliorum, ut mundani imperatores ſolent; ſed ſolâ ſuâ paſſione, vel ſuâ ſolius virtute.

Accedamus jam ad ipſorum verborum tractationem magìs explicatam: in quibus hæc duo mihi videntur conſideranda:

1. Quinam fuerunt hi hoſtes, quos expoliatos, traductos, & triumphatos dicit apoſtolus; *Imperia & poteſtates.*

2. Qualis fuerit hæc expoliatio, traductio, & triumphus: cùm enim hæ voces ſint figuratæ, ad proprium & perſpicuum aliquem ſenſum ſunt reducendæ.

1 *Imperia & poteſtates*] Hiſce duobus nominibus hoſtes à Chriſto victos deſignat, nempe malos dæmonas humanæ ſalutis inimicos: vocantur autem ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, quia in homines maximam poteſtatem & imperium uſurpârunt; ut eſt 6. Eph. 12. ubi *mundi rectores* dicuntur. Et 2. ad Timot. 2. 26. Diabolus dicitur illaqueatos & captivos tenere homines ad voluntatem ipſius. Unde comparatur forti armato qui, expugnatâ domo aliquâ, vi tenet quicquid inibi reperit; Luc. 11. 21, 25. Principatus igitur & poteſtates nuncupantur hoc loco hanc præcipuè ob cauſam, quòd humanum genus ſub tyrannico ſuo imperio afflictum & vexatum tenuerunt. Sed quia imperatores & duces nunquam ſoli vincuntur, illis devictis intelligimus illorum exercitum ſimul fuſum ac fugatum fuiſſe: ut cùm dicimus Annibalem à Scipione, Pompeium à Cæſare fuiſſe ſuperatum, non illos ſolos, ſed cum illis Pœnos & Pompeianos omnes devictos volumus. Principibus igitur & imperatoribus hiſce ſpiritualibus proſtratis, proſternitur ſimul quicquid illis militabat contra humanam ſalutem, vetus Adamus, mors, inferi, mundus, peccata noſtra; nobis enim hoſtes, diabolo confœderati milites erant hæc omnia. Non diabolum igitur ſolum à Chriſto debellatum Scripturę declarant, ſed & cætera etiam omnia quæ regnum illius ſuffulcire, & ſervitutem noſtram ſub illo procurare ſolebant.

De ipſo principe debellato & hîc, & ad Hebræos 2. 14. ut alia loca mittam; *Per mortem* Chriſtus deſtruxit *eum qui habebat mortis imperium, nempe diabolum.* De exercitu diaboli cæſo & proſtrato prophetavit Hoſeas, cap. 13. ver. 14. *Ero mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne.* Et illud à Chriſto impletum triumphat Paulus 1. Cor. 15. 55. 56. 57. *Ubi tua ô mors victoria? ubi tuus ô ſepulchrum ſtimulus? Stimulus mortis peccatum, vis peccati lex. Sed Deo gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* Mortem, ſepulchrum, legem, peccatum fuiſſe videtis in numero hoſtium à Chriſto ſuperatorum. Ut itaque verbo expediam; cum capitali hoc hoſte noſtro diabolo victum & ſuperatum eſt quicquid hominem captivum tenebat, aut humanam ſalutem impediebat. Et ſic breviter oſten-

ſum eſt quinam fuerunt hi hoſtes ſpoliati à Chriſto, traducti, & triumphati; diabolus ſcilicet cum omni ſatellitio.

Jam qualis fuerit hæc expoliatio principatuum & poteſtatum, qualis 2
traductio & triumphus inveſtigemus. Tres hac de re reperio ſententias. Prima Lyrani, Aquinatis, & multorū pontificiorum: qui ſic exponunt hunc locum; *Expolians principatus*, id eſt, infernales poteſtates vel dæmonas, educendo de limbo Abrahamum, Iſaacum, & Jacobum, reliquóſque patres veteris Teſtamenti. *Traduxit*, ſcilicet eoſdem patres in cœlum. *Triumphans illos in ſemetipſo*, id eſt, faciens eoſdem patres participes ſui triumphi. Sed omnia hîc contorta, nihil vel menti Paulinæ, vel veritati conſentaneum; hanc itaque ſententiam ut apertè falſam rejicimus. Non convenit cum contextu hæc interpretatio; quia apoſtolus eoſdem dicit traductos & triumphatos, quos expoliatos: ſi igitur dæmonas ponunt expoliatos, ponere etiam debuerunt eoſdem traductos & triumphatos. Huc adde quòd ἐδειγμάτισε, non glorioſam traductionem in cœlum, ſed ignominioſam traductionem denotat, qualis eſt captivorum in pompa triumphali, ut antea oſtenſum eſt. Sed nec cum ipſa rerum veritate convenit hæc expoſitio, quia limbus ille in margine & orâ inferni poſitus, in quo patres tanquam in carcere cæco detenti putantur uſque ad mortem Chriſti, eſt merum figmentum. Utcunque enim Scholaſtici in 3. ſentent. diſtinct. 22. obſtinatè defendant patres priſcos fuiſſe è cœlo excluſos, & detruſos in limbum; ac Bellarminus de Chriſti anim. cap. 16. dicat Chriſtum ſuo deſcenſu ad inferos contuliſſe patribus *eductionem ex eo carcere, & deductionem in cœlum*; nos tamen freti ipsâ veritate, negamus hunc limbum fictitium, negamus diabolum hoc ſenſu ſpoliatum, quòd patriarchæ tandem fuerunt ex illius dominio per Chriſtum traducti in cœlum poſt paſſionem ejuſdem.

Quamvìs ſinum Abrahæ (quem eundem limbum appellant) non temerè affirmaverim fuiſſe ipſiſſimam beatorum ſedem, ad quam animæ piorum evolant, poſtquam Chriſtus ſuo ſanguine novam viam dedicavit; ta- *Heb.* 10. 20
men fuiſſe non inferni partem, ſed cœleſtem locum, & beatitudinis plenum colligitur è 16. Lucæ. 1. Quia angeli boni dicuntur animam Lazari in hunc locum portâſſe; at veriſimilius eſt animam piam ab angelis in aliquam *verſ.* 22.
cœli partem ſubvectam, quàm in oram inferni detruſam. 2. Quia dives tortus in inferno dicitur *ſublatis oculis ſuis vidiſſe Abrahamum procul, & Lazarum in ſinu ejus*; fuit itaque locus in ſublimi, non in inferno poſitus. 3. *verſ.* 23.
Quia is locus fuit ſolatii pleniſſimus: ſic enim Abrahamus divitem alloquitur, *Memento te bona tua recepiſſe in vita tua, & Lazarum ſimiliter mala, nunc autem hic ſolatio fruitur, tu cruciaris*; at limbus ponitur à pontificiis locus *verſ.* 25.
tenebricoſus à beatitudine eſſentiali remotiſſimus. Deniq; *quia ingens hiatus* *verſ.* 26.
conſtitutus eſt inter hunc locum & infernum: ſed inter infernum & limbum inferni, id eſt, oram, & quaſi extremam particulam inferni, ingens hiatus non diceretur conſtitutus.

Paſſio Chriſti habuit ſalutis fructum æternum quoad omnes credentes: ergò patriarchę qui credebant in Chriſtum paſſurum, virtute & merito mortis illius ab inferno & diabolo ſalvabantur, quemadmodum & nos qui jam credimus in Chriſtum paſſum. Expectabant igitur poſt hanc vitam non limbum, ſed *civitatem illam habentem fundamenta*, ad Hebr. 11. 10. patriam *cæleſtem*, verſ. 16. illis jam tum *paratam*: ibid.

Etſi ipſe Chriſtus mortuus eſt in plenitudine temporis, tamen ſatiſdedit

priùs Patri ſuo ſe moriturum pro liberatione humani generis; hac itaque ſatiſdatione à Deo Patre acceptatâ, nihil impediebat quin liberati à debitis in poſſeſſionem ſalutis patriarchæ mitterentur, antequam ipſum pretium actu fuerat ſolutum. Si enim apud homines ſatiſdatione juſtâ rei atque debitores ſolent liberari, cur non putemus Deum miſericordiæ Patrem idem feciſſe? Non itaque ulla ratio cogit ut in limbi carcere detentos ſtatuamus patriarchas, & longo pòſt tempore Chriſti adventu ereptos & liberatos.

Porrò, quamvìs patres incertè loquuntur hac de re, non tamen deſunt teſtimonia illorum quibus hic limbus papiſticus convellatur.

Tertullianus adverſ. Marcion. 4. *Aliud inferi, aliud Abrahæ ſinus:* & paulò pòſt, *Eſt temporale animarum fidelium receptaculum, ubi illis præbetur refrigerium uſque ad reſurrectionem:* Diſſentit hic pater à papiſtis in duobus. 1. Quòd etſi Abrahæ ſinum non putet locum cœleſtem, tamen putet inferis eſſe ſublimiorem. 2. Quòd animas piorum ibi ſervari putet uſque ad reſurrectionem; cùm papiſtæ ſuum limbum jam pridem expoliatum fateantur. Auguſtinus in lib. quæſt. ſuper Geneſ. quæſt. 168. exponens illa verba de Jacobo ſcripta, Gen. 49. 33. *Obiit, & appoſitus eſt ad populum ſuum,* refert ea ad populum beatorum angelorum, illius ſcilicet civitatis quæ à Paulo *mons Sion, civitas Dei, & cæleſtis Hieruſalem* appellatur, ad Heb. 12. 22. Eandem ſententiam ſequitur Auguſtinus in lib. 2. contr. Pelag. & Cœleſt. cap. 30. Hîc itaque patres ſtatim à morte inter angelos locavit, quamvìs alibi aliter hac de re ſtatuat, ut de civit. Dei. 20. lib. 15. Sed mittamus hoſce limbi architectos, qui Chriſtum volunt eo ſenſu expoliâſſe dæmonas, quòd limbum evacuaverit, & indè patriarchas eripuerit.

Secunda ſententia Hieronymi Zanchii eſt, qui hæc verba exponi poſſe cenſet de reali & viſibili expoliatione, traductione, & triumpho acto de dæmonibus, inſpectante Deo, angelis, & beatis Spiritibus. Quamvìs enim in cruce Chriſtus meruerit triumphum; tamen putat illum fuiſſe peractum cùm anima ſua in infernale regnum victor penetravit, atque indè eduxit dæmonas, ac traduxit eoſdem per totum hunc aerem, ſpectantibus angelis omnibus, ac piorum defunctorum animis: atque hunc triumphum poſtmodum continuatum putat à reſurrectione uſque ad aſcenſionem Chriſti. Hanc ſententiam nec firmare, nec impugnare animus eſt; eam itaque tanquam incertam, quæque manifeſtis Scripturarum teſtimoniis corroborari non poſſit omitto.

Tertia ſententia, quæque mihi præ cæteris placet eſt Origenis, Oecumenii, atque omnium ferè noſtrorum, qui totum hunc locum interpretantur de ſpirituali expoliatione, traductione, & triumpho in cruce palàm peracto.

Expoliavit igitur dæmonas, traduxit, & triumphavit etiam tum cùm ipſe pendens in cruce ab iiſdem devictus & triumphatus carnalibus oculis videbatur. Ut enim regnum Chriſti non de mundo neque ſenſibile eſt; ſic victoria & triumphus Chriſti de hoſtibus noſtris non oculo ſpectandus, ſed mente & fide aſpiciendus proponitur.

Jam verò fides facilè concipit diabolum fuiſſe Chriſti morte expoliatum, quia humanum genus eſt illi è faucibus ereptum, & dominium illius fractum & comminutũ: nam vinctos nos tenebat ταῖς σειραῖς τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν. *Oecumen.* Diſruptis itaque hiſce vinculis, ille prædâ ſuâ ſpoliatus, nos liberati ſumus. Hinc Auguſtinus de trin. lib. 4. *Unde accepit diabolus exteriùs poteſtatem*

tem dominicæ carnis occidendæ, indè interior quæ nos tenebat poteſtas ejus occiſa eſt. Sic etiam traductum eundem dicimus, id eſt, ſummo pudore & ignominiâ affectum, quemadmodum traducti ſolent: neque ſine cauſa traductus dicitur, id eſt, inſtar traductorum pudore confuſus; nam cùm ſperavit ſe ipſum Chriſtum jam planè devorâſſe, ipsâ morte Chriſti præter omnem expectationem ipſe devoratus eſt. Quemadmodum igitur cùm componuntur gladiatores, ſi is qui alterum proſtraverit, & vulneribus penè confecerit, ab eodem vulnerato & jam moribundo lethalem plagam accipiat & dejiciatur, ſummo dedecore afficitur: ſic diabolum ſummâ ignominiâ Chriſtus affecit, quòd crucifixus & mortuus eundem nihilominus vicerit & ſubjugaverit. Hoc autem dicitur feciſſe ἐν παῤῥησίᾳ, id eſt, ut aliqui vertunt, *palàm*; quia Chriſtus palàm in cruce moriebatur, atque ſic quaſi in conſpectu totius mundi vincebat diabolum: vel, ut alii vertunt, *confidenter*, quia intrepidè cum diabolo pugnabat, & morti ſe ſubjiciebat, pro certo ſciens ſe hoc pacto diaboli regnum everſurum.

Ut ad poſtrema verba tandem accedamus, dicitur etiam triumphâſſe de diabolis in cruce; quia, ut pulchrè Origenes, *Duo in cruce affixi intelliguntur: Chriſtus viſibiliter, ſponte ſuâ, ad tempus; diabolus inviſibiliter, invitus, in perpetuum.* Fidei igitur oculus conſpicit Chriſtum in ſummitate crucis quaſi in curru triumphali ſedentem: diabolum in ima parte ejuſdem alligatum cruci, & Chriſti pedibus conculcatum. Vel (ſi legamus ἐν αὐτῷ *in ſeipſo*) exponere oportet *ſuâ ſolius virtute*, nullo auxilio militum, quemadmodum imperatores vincere ſolent in præliis; juxta illud prophetæ, *Calcavi torcular ſolus*; Eſa. 63. 3. Et ſic videtis quomodo Chriſtus morte ſuâ in cruce ſpoliavit diabolum, traduxit, & denique de illo glorioſiſſimè triumphavit, τοῦτον θρίαμβον ἐπιτελέσας, ut aptè Oecumenius in hunc locum.

Quomodo dicuntur ſpoliati dæmones, exarmati, & detriumphati, cùm *Dub.*
conſtet eos adhuc validiſſimè impugnare ipſos fideles, dicente apoſtolo Epheſ. 6. 12. eſſe nobis adhuc luctam adverſus principatus & poteſtates, ità ut armaturâ munitiſſimâ opus ſit?

Spoliantur & exarmantur omni poteſtate quâ electos à ſalute excludere *Solut.*
potuiſſent, ſed in exercitium eorum, & ut ipſi quoq; ad exemplum ducis ſui poſſint de iiſdem triumphare, permittuntur tentare fideles & oppugnare, ſed nunquam expugnare. Qui enim ſub ſuis, is & *ſub noſtris pedibus conteret diabolum*, Rom. 16. 20.

Corollaria.

Cùm Chriſtus expoliaverit & traduxerit poteſtates nobis inimicas, habent hinc quo ſe ſolentur in certaminibus afflictæ conſcientiæ: nam etſi diabolus, peccatum, cæteríque hoſtes noſtri videntur nos premere; vincere tamen non poterunt, quia coercentur imperio Chriſti ducis noſtri, ſub cujus pedibus protriti jacent & conculcati. *Coroll. 1.*

Animamur igitur ad pugnam ſpiritualem contra hoſce hoſtes, fuſos jampridem & fugatos, imò detriumphatos ab imperatore noſtro: nam victis plus ſemper irarum quàm virium. Qui igitur deſperant ſe poſſe diabolum omnéſque ejuſdem ſatellites vincere, Chriſti victoriam videntur denegare: nam is triumphans facit nos triumphare. *Coroll. 2.*

Cùm Chriſtus magnificam hanc victoriam reportaverit in cruce moriendo, contra ſcandalum crucis ſemper in animo noſtro verſari debet glorioſus hic effectus crucis. Objectum enim eſt olim ab ethnicis, Chriſtianos omnium mortalium ſtultiſſimos; utpote qui ſalutem expectant ab eo qui fuerit *Coroll. 3.*

fuerit cruci affixus, & ignominioſâ morte affectus ab inimicis ſuis. Sed nos qui fidei oculis videmus hac morte Chriſti conculcatum & expoliatum diabolum, dicamus cum apoſtolo, *A me abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti, &c.* Gal. 6. 14.

Coroll. 4. Cùm Chriſtus non ſolùm diabolum, ſed omnes ejuſdem ſatellites, utpote mundum, peccatum, cæteróſque hoſtes noſtros in cruce devicerit; cavendum nè ſic vivamus, ut in nobis non fracti, ſed regnantes conſpiciantur. *Mundus mihi crucifixus, & ego mundo*, inquit apoſtolus, Galat. 6. 14. Hoc nos verè dicamus, ſi delicias mundi & peccati aſpernemus; ſin minùs, illud in nos quadrabit, *Multi ambulant quos ſæpe dixi vobis, nunc autem flens dico, hoſtes eſſe crucis Chriſti; quorum finis interitus, quorum Deus venter, quorum gloria in confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt*; Phil. 3. 18, 19. Hujuſmodi Epicurei jure dicuntur *hoſtes crucis Chriſti*; videntur enim velle illis regnum ſuum reſtituere, quos Chriſtus in cruce ſpoliavit.

VERS. XVI. XVII.

Nè quis igitur vos judicet in cibo vel potu, aut parte diei feſti, aut novilunii, aut ſabbatorum,

Quæ ſunt umbra futurorum, at Corpus eſt Chriſti.

TErtiam hujus capitis partem abſolvimus, confirmationem ſcilicet ſententiæ apoſtolicæ, quam Paulus probavit & munivit multis ac validis argumentis; quorum capita repetere jam oportet, ut perſpiciatur quàm aptè hæc concluſio ex illis præmiſſis inferatur.

Propoſitio confirmanda hæc erat, ut patet ex verſu octavo, In ſalutis negotio neque ſpeculationes philoſophicæ, nec cæremoniæ Moſaicæ, nec ullæ traditiones humanitus inventæ ſunt recipiendæ, ſed ſufficit abunde ſola doctrina evangelii ad ſalutem omni credenti. Probatur primò ab excellentia Chriſti Servatoris & Doctoris noſtri, verſ. 9. Secundò à perfectione quam in ſolo Chriſto obtinemus; ab officio item Chriſti, verſ. 10. Tertiò à beneficiis quæ Chriſtus Spiritu ſuo & morte ſuâ in nos contulit, verſ. 11. 12. &c. Beneficia autem ſpiritualia ſunt circuncisio, id eſt, regeneratio, remiſſio peccatorum, deletio chirographi legalis, expoliatio omnium inimicorum noſtrorum. Cùm hæc omnia in Chriſto habeamus, optimè ſequitur hæc concluſio, *Nè quis igitur vos judicet, &c.*

Ventum eſt itaque jam ad quartam & ultimam partem hujus capitis; concluſionem ſcilicet, ſive illationem ortam ex præmiſſa diſputatione, quæ tribus conſtat particulis, juxta tres impoſturarum ſpecies quas verſu octavo cavendas monuit apoſtolus: nam contra illas omnes ſeparatim concluditur;

1. Contra cæremonias Moſaicas quæ urgebantur à Judaizantibus; verſ. 16. 17.

2. Contra curioſas & ſuperſtitioſas doctrinas de angelis, quæ proponebantur à philoſophantibus; verſ. 18. 19.

3. Contra ritus & traditiones humanas, quæ excogitabantur à delirantibus; verſ. 20. &c.

Ordiamur à cæremoniis Moſaicis; contra quas concluſio ponitur, verſ. 16. Ratio concluſionis annectitur, verſ. 17.

Nemo vos judicet] Id eſt, nè curetis, nè metuatis judicia illorum, qui

vos

vos damnant ob neglectas cæremonias; cùm Chriſtus ipſe vos ab hiſce liberaverit. Sumebant enim ſibi authoritatem judiciariam ſeductores, & tanquam judices laudabant atque abſolvebant illos qui ritus Moſaicos obſervabant; è contrà tanquam reos damnabant illos omnes qui haſce cæremonias negligebant. Coloſſenſes igitur monet apoſtolus, ut quamvìs vitare non poſſint præpoſtera hæc judicia, curare tamen deſinant: nam, ut juriſconſulti loquuntur, *Sententia à non judice ſuo lata, nulla eſt ipſo jure:* hi autem non habebant poteſtatem revocandi cæremonias per Chriſtum abrogatas, & ſub neceſſitate ſalutis imponendi Chriſtianis ab hoc jugo Chriſti morte jam liberatis. *Nemo igitur vos judicet*, id eſt, agnoſcatis neminem hanc poteſtatem habere.

In cibo vel potu] Inſtat in quibuſdam particularibus ritibus, in quorum obſervatione Judæi magnam ſanctimoniæ ſuæ partem collocabant; cùm autem par ratio ſit eorum quæ hîc nominantur ab apoſtolo & reliquorum, intelligi vult omnes eſſe ſimul abrogatos. Quod attinet ad cibos; notum eſt ex Levitici 11. diſcrimen ciborum Judæis fuiſſe ſub præcepto, ità ut virtute divinæ conſtitutionis à quibuſdam abſtinere cogerentur. In potu etiam habebant ſuos ritus & obſervationes; nam vino & ſicerâ qui ſanctiores haberi volebant abſtinere ſoliti ſunt, ut in Nazaręis videmus, Num. 6. 3. & in Samſonis matre, Judicum. 13. 4. Si quis etiam bibiſſet ex poculo cui operculum non erat, immundus cenſebatur, Numer. 19. 15. Hęc & alia hujuſmodi nullius eſſe momenti ad ſalutem concludit apoſtolus, nec Chriſtianos damnandos ob neglectum eorundem.

Aut parte diei feſti, aut novilunii, aut ſabbatorum] Cum Judaica ciborum abſtinentia conjungit ſtatorum temporum obſervationem. Multa autem feſta habebant Judæi, ut legere poteſtis Levit. 23. & Exod. 23. 14. &c. Quædam quotannis celebrari oportebat, ut feſtum Paſchatis, Pentecoſtes, Tabernaculorum: quædam ineunte quolibet menſe, ut Neomeniarum, Num. 28. quædam ſingulis ſeptimanis, ut Sabbatorum. Hæc omnia tanguntur ab apoſtolo hoc in loco; ex hiſce vult judicium fieri de reliquis. Quod autem dicit *in parte diei feſti*, alii exponunt *reſpectu diei feſti:* alii ἐν μερισμῷ, id eſt, *in vicibus dierum feſtorum:* alii ſimpliciter *in parte feſti*, id eſt, ob partem aliquam feſti violatam; nam feſtivitates nonnullæ multis diebus conſtabant, & multis cæremoniis: hæc omnia nè in parte quidem ulla violari permittebant; at apoſtolus è contrà nè ulla quidem ex parte neceſſariò obſervanda concludit. Habemus itaque ſenſum concluſionis apoſtolicæ; non eſſe ſcilicet damnandos Chriſtianos quaſi divinæ legis tranſgreſſores, aut violatæ conſcientiæ reos, exinde quòd non abſtinent cibo aut potu in lege cæremoniali prohibito, aut quòd non obſervant feſta in eadem lege mandata, quicquid contrà ſuperſtitioſè judicârunt pſeudapoſtoli. Ex hiſce hæ oriuntur obſervationes.

Proprium eſt ſeductorum onerare hominum conſcientias cæremoniis, *Obſerv. 1.*
tanquam rebus ad ſalutem neceſſariis, & damnare ob omiſſionem earum: ſic olim pſeudapoſtoli, ſic hodie pſeudocatholici, qui ſummum Dei cultum conſtituunt in obſervatione ſuarum traditionum, ac reatum damnabilem æternæ mortis in omiſſione earundem.

Gravis author Gerſon, Pariſienſis Cancellarius, paſſim queritur de hac tyrannide prælatorum pontificiorum, & conſcientiarum carnificinâ. Part. 3. de vita ſpiritu. anim. lect. 4. *Abutuntur* (inquit) *ſua poteſtate qui quicquid ordinant, volunt id robur habere per obligationem ad pœnam æternam.*

Et.

Et paulò pòſt; *Nulla lex ferenda eſt tanquam neceſſaria ad ſalutem æternam, quæ non eſt de jure divino in aliquo gradu.*

Obſerv. 2. Officium eſt Chriſtianorum cùm ritus cæremoniales illis imponuntur ſub opinione neceſſitatis, juſtitiæ, aut meriti, eoſdem rejicere, atque iſtos cæremoniarum magiſtros contemnere; ſic enim & hoc in loco, & ad Galat. 5. verſ. 1. jubet apoſtolus; *In libertate quâ nos Chriſtus liberavit perſtate, & nè iterum implicamini ſervitutis jugo.* Implicantur autem ſervitutis jugo quibus imponuntur cæremoniæ quælibet ut neceſſariæ, & meritoriæ, & ſalutiferæ. Ut itaque Chriſtiana modeſtia parere jubet prælatis ritus decoros ordinis causâ preſcribentibus: ſic Chriſtiana libertas refragari jubet iiſdem traditiones ſuas ſub ratione cultus aut neceſſitatis ad ſalutem obtrudentibus. Hìc enim valere debet illud Cypriani de heret. baptiz. *Periculoſum eſt in divinis rebus ut quis cedat jure ſuo.*

Obſerv. 3. Diſcrimen ciborum aut dierum non jam retinendum eſt à Chriſtianis cum opinione neceſſitatis, ſanctitatis, juſtitiæ, aut meriti: *Non eſt regnum Dei eſca aut potus, &c.* ad Rom. 14. 17. *Quicquid in macello venditur edite, &c.* 1. Cor. 10. 25. *Dies obſervatis, & menſes, & annos,* Gal. 4. 10. *Omnis creatura Dei bona eſt, & nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur,* 1. Tim. 4. 4. *Non adjuti fuerunt illi qui verſati ſunt in ipſis,* Heb. 13. 9. Bene Proſper de vita contemp. lib. 3. cap. 19. *Miſerum eſt alios de cibi vel potus perceptione damnare, aut nobis arrogare per abſtinentiam ſanctitatem.* Et Tertullianus de cib. Judaic. *Ciborum ſolennitates ſuſtulit libertas evangelica; Cibus verus & mundus eſt immaculata conſcientia.*

Duplicem itaque hìc pontificiorum errorem reprehendimus. Primò, in hoc errant graviſſimè, & proximè accedunt ad Fatianos & Manichæos, quòd quoſdam cibos eo nomine prohibent certis temporibus, quòd putent eos aliis magìs maledictos & minùs ſanctos. Nam cùm rationem afferre volunt cur carnem tangere non liceat tempore jejunii, piſces liceat deglutire, prætendunt terram à Deo maledictam, & per conſequens animalia terreſtria; aquam cum piſcibus non fuiſſe maledicto ſubjectam; Chriſtum piſcibus veſci ſolitum, non carnibus: quibus argumentis declarant ſe opinari piſces per ſe eſſe ſanctiores & mundiores carnibus. Secundò, in hoc inſuper errant quòd meritum neſcio cujus extraordinariæ perfectionis conſtituunt in abſtinentia à carnibus; unde accidit quòd monachis Carthuſienſibus qui reliquis perfectiores & ſanctiores haberi volunt in perpetuum prohibetur uſus carnium, & aliis omnibus quadrageſimâ. Aptè in hos torqueri poſſit illud Auguſtini, ſerm. de tempore 157; *Sunt quidam quadrageſimæ obſervatores delicioſi magis quàm religioſi, exquirentes novas ſuavitates magìs quàm veteres concupiſcentias caſtigantes; vaſa in quibus coctæ ſunt carnes tanquam immunda formidant, & in carne ſua ventris & gutturis luxuriam non formidant.* Nam ſi Scholaſticos inſpiciamus, totam jejunii eccleſiaſtici rationem in diſcrimine & delectu ciborum collocant, non in abſtinentia & moderatione. Hinc Alenſis parte quartâ queſt. 28. mem. 3. art. 2. tempore jejunii non tam à *quanto* quàm à *quali* abſtinendum diſputat; dicit enim tempore jejunii majus peccatum eſſe comedere pauxillum carnis, quàm de piſcibus multum vorare. Et Durandus lib. 4. diſt. 7. queſt. 4. ſcribit, papiſticum jejunium non ſolvi unicâ comeſtione quantumcunque magnâ, modò abſtineatur à cibis prohibitis, id eſt, à carnibus, ovis, & lacticiniis. Hinc fit quòd papiſtis nulla religio ſit, vinum aut piſces quantumvis delicatos tempore quadra-

quadrageſimali guſtare, non ficus, dactylos, cæteráque ferè omnia quæ in deliciis habentur, modò id unum ſanctè curent, nè carnibus veſcantur. Non mirum jejunia illis placere, quibus ſanctum eſt ſic jejunare. Sed jam dubiis quibuſdam occurramus, quæ oriri poſſunt ex hac doctrina apoſtolica, de ſublato diſcrimine ciborum & dierum.

Objicitur Chriſtianos magiſtratus mandâſſe abſtinentiam à carnibus certis temporibus, ac proinde reos eſſe, ac judicari poſſe qui hoc mandatum violant: ob cibum igitur judicantur Chriſtiani; quod videtur contravenire apoſtolo concludenti, *Nemo igitur vos judicet, &c.* Dub. 1.

Reſpondendum primò, apoſtolum illos increpare qui diſcrimen ciborum introducunt causâ ſanctitatis, ità ſcilicet ut damnent eos tanquam divinæ legis prævaricatores, qui hunc ciborum delectum non obſervant: non autem eos qui causâ politicæ utilitatis modò hos modò illos ſumendos ſtatuunt, ità ut ſcrupulum nullum conſcientiis injiciant, quaſi de re per ſe illicitâ. Secundò, dicimus ipſos magiſtratus velle ut hujuſmodi leges, in quibus non ſunt ſitæ fortunæ rerum publicarum, civiliter accipiantur & obſerventur, non in rigore; hoc eſt, volunt ſubditos obſtringi nè cum contemptu aut ſcandalo hujuſmodi ſtatutis contraveniant; nolunt ſic obligari conſcientias eorum, ut ſi caſu, infirmitate, aut quacunque causâ rationabili contrà fecerint, contemptores magiſtratus, multò minùs violatores legis divinæ habeantur. Gerſon in regulis moralibus; *Jejuniis eccleſiæ nemo cum notabili gravamine ſui corporis obligatur ſecluſo ſcandalo.* Et Eraſmus in tractat. de amab. eccleſ. concord. *Qui piſcium eſu periclitantur, aut jejunio valetudinem corporis, & vigorem animi lædi ſentiunt, hos nequaquam obligat eccleſiæ conſtitutio.* Summa; nec politicum nec eccleſiaſticum magiſtratum delectum ciborum certis temporibus præſcribere, opinione neceſſitatis, ſanctitatis, aut meriti, ſed quòd vel utilitati politicæ, vel rationi, exemplíſque ſanctorum conveniat, ut aliquando ab aliquibus abſtineatur. Solut.

De utilitate reipublicæ viderint politici; dico autem rationi & Scripturarum exemplis convenire. Nam ut licitum & rationi conſentaneum eſt, ut in publicæ lætitiæ feſtivitatibus, lautiore victu, & licitis delectationibus utamur; juxta illud prophetæ, Nehem. 8. 10. *Comedite pinguia, bibite dulcia; nam ſanctus eſt hic dies Domino noſtro:* ſic etiam licet & conſentaneum eſt, cùm publici luctus, vel pœnitentiæ ſignificandæ datur occaſio, ut abſtineatur à victu delicato, & ab aliis rebus quibus corpus foveri ſolet ac delectari. Hoc à Daniele obſervatum videmus, cap. 10 verſ. 2. & 3. *Eueram in luctu trium ſeptimanarum diebus. Cibum rerum deſiderabilium non comederam, nec caro aut vinum intraverat os meum.* Hoc etiam uſitatum fuit in eccleſia primitiva, ſed ità tamen, ut nemo in aſpera urgeretur quæ ferre non poſſet, nulli quod recuſet imponeretur, teſte Auguſtino de morib. eccl. lib. 1. cap. 33. Atque hæc de primo dubio explicando ſufficiant.

Quod attinet ad dies feſtos; objicitur Judæos etiam poſt ſuſceptum Chriſtianiſmum obſtrictos eſſe ad eorum obſervationem, quia Deus feſta ſub vetere Teſtamento inſtituta in æternum obſervari juſſit. De Paſchate expreſſè dicitur, *Celebrabitis eum ſolennem Domino in generationibus veſtris in æternum,* Exod. 12. 14. De Sabbato idem mandatum habetur 31. 16. De reliquis feſtis ſingulis, Levit. 23. 21. *Legitimum & ſempiternum præceptum erit in generationibus veſtris.* Dub. 2.

Vocabulum illud Hebraicum [*Gnolam*] quod interpretes aliquando Solut.

 æternum

æternum, aliquando *perpetuum*, aliquando *ſeculum* vertunt; deſignat vel perpetuitatem *abſolutam*, vel *periodicam*, id eſt, pro natura rei limitatam. *Abſolutam* æternitatem denotat, cùm prædicatur de Deo, vel de aliis rebus æternis, ut cùm dicitur *veritas Dei manet in æternum*, vel cùm ipſe Deus dicitur *æternus*. *Periodicam*, ſive pro rei conditione circumſcriptam perpetuitatem denotat, cùm prædicatur de rebus ſuâ naturâ caducis & mutabilibus. Ut Deut. 15. 17. de ſervo qui non vult liber exire, *Aſſumes ſubulam, & perforabis aurem ejus, & ſerviet tibi uſque in æternum*. Sic 1. Sam. 27. verſ. ult. Achis de Davide dicit, *Multa mala operatus eſt contra populum ſuum; erit igitur mihi ſervus ſempiternus.* Latini authores eodem modo loquuntur.

Horat. Epiſt. 1. 10. *Serviet æternum qui parvo neſciet uti.*

Sic Scholaſtici dicere ſolent homines impios juſtè puniri *in æterno Dei*, quia peccaverunt *in ſuo æterno*. Hiſce omnibus in locis ſub *æternitatis* vocabulo nihil aliud intelligitur quàm rei duratio longiſſima ſecundum ejus conditionem & naturam. Sic igitur de feſtis reliquiſque cæremoniis Judaicis, quas in æternum obſervari Deus præcepit, reſpondemus æternitatem non abſolutam, ſed pro rerum conditione limitatam accipi oportere. Limitatio autem hæc ad Chriſti adventum & patefactionem evangelii extenditur. Hoc Jeremias prædixit cap. 31. verſ. 31. *Ecce dies venient & feriam domui Judæ & domui Iſrael fœdus novum.* Ipſe Moſes Deut. 18. 15. novum prophetam venturum prædicit. Paulus ad Hebræos 9. 10. dicit, iſta legalia impoſita fuiſſe *uſque ad tempus correctionis.* Et ad Galatas 3. 24. dicit legem fuiſſe *pædagogum ad Chriſtum*, poſt cujus adventum non ſumus ampliùs ſub hac pædagogica diſciplina. Cùm igitur feſta reliquæque cæremoniæ ex Dei intentione habent conditionem limitatam, eorum æternitas quę dicitur, eſt periodica & limitata.

Dub. 3. Ultimò, objicitur Chriſtianos nondum liberatos ab obſervatione dierum: nam in eccleſia celebramus feſta Paſſionis, Nativitatis Chriſti, Pentecoſtes, aliáque nonnulla: videmur igitur nondum excuſſiſſe jugum cæremoniarum Judaicarum.

Solut. Reſpondemus, in feſtis Judaicis fuiſſe aliquid *morale*, fuiſſe aliquid *cæremoniale*. Quòd propter publicum Dei cultum, & ſolennem gratitudinis ſuæ teſtificationem ob beneficia accepta, habebant aliquod temporis ſepoſitum, morale fuit & naturale, & cum cæteris omnibus gentibus commune: quòd verò ad hæc vel illa tempora, quòd ad cęremonias etiam peculiares obſtricti erant rerum futurarum ſignificativas, idque neceſſitate divini mandati; hęc atque ejus generis reliqua erant cæremonialia, temporanea, & Judæos ſolos pro ratione illorum temporum ſpectantia. Liberamur igitur à dierum obſervatione cęremoniali, ſed non morali. Quicquid itaque nonnulli contrà afferre ſolent, piè & prudenter proſpectum eſt ab antiquis patribus, ut anniverſariè in eccleſia celebrarentur ingentia illa beneficia, Incarnationis filii Dei, Paſſionis, Reſurrectionis, Aſcenſionis, Miſſionis Spiritus ſancti; quorum omnium memoriam ſolennitatibus conſtitutis conſecramus, *nè volumine temporum ingrata ſurreperet nobis oblivio*, ut loquitur Auguſtinus de civit. Dei lib. 10. cap. 4.

Primò, id poſtulat officium gratitudinis in Deum; publica enim beneficia ſunt publicè agnoſcenda, & publicâ gratiarum actione celebranda: quod commodè fieri non poteſt, niſi illi qui præſunt eccleſiæ aut reipublicę ſtatutos dies præſcribant quibus conveniatur; Joel. 2. 15.

Secundò

Secundò, recta ratio monet ut, quò efficacior ſit memoria pręteritorum beneficiorum, recolantur, (ſi commodè fieri poſſit) illo ipſo tempore quo primùm collata fuerunt: recurſus enim ejuſdem diei excitat mentem ad attentiorem beneficii conſiderationem. Unde illud Dei ad Judæos, Exod. 13. 3. *Mementote diei hujus quo egreſſi eſtis ex Ægypto:* Hujus inquam diei.

Tertiò, populi utilitas id ſuadet: nam horum feſtorum occaſione aperiuntur illis præcipua ſalutis noſtræ myſteria; quod videre poſſumus in patrum ſermonibus, qui ſemper ea tractant quæ cum ipſorum feſtorum inſtitutione conjuncta ſunt. Sic Nazianzenus in ſanct. Pentecoſt. *Noſtra* (inquit) *feſta ſpirituali modo celebrantur; alia enim eſt aliis ſolennitas: verbi autem cultoribus verbum; ex verbo autem illud potiſſimùm quod tempori eſt convenientiſſimum.*

Quartò, exempla piorum id confirmant; nam in veteri Teſtamento præter feſta à Deo inſtituta, alia legimus introducta occaſione novorum beneficiorum. Feſtum Purim ſive Sortium à Mardocheo inſtitutum, & probatum ab eccleſia; Heſt. 9. 27. Feſtum Encæniorum, in memoriam reparati templi, & liberationis à tyrannide Antiochi; 1 Macc. 4. 59. Quod ipſe Chriſtus ſuâ præſentiâ cohoneſtavit; Joan. 10. 22. Nunquam proculdubio id facturus, ſi feſta humanitus inſtituta in recognitionem beneficiorum divinorum illicita putâſſet. Hiſce itaque rationibus & exemplis freta eccleſia, rectè judicavit feſtos quoſdam dies inſtituendos, ad publicum Dei cultum, & ad publicam celebrationem atque agnitionem beneficiorum à Deo acceptorum.

Sed hîc, ut ſuperſtitio omnis vitetur, cautiones quædam adhibendæ.

Non putandum plus ſanctitatis uni diei ineſſe quàm alteri, ſed ſciendum quòd propter ordinem & præceptum eccleſiæ aliáſque cauſas ſuprà memoratas uno die magis quàm alio convenimus ad hæc exercitia ſanctitatis. *Caut.* 1.

Non putandum eccleſiam Chriſtianam aliquâ neceſſitate aſtringi ad immotam obſervationem feſtorum dierum; ſed ſtatuendum dies hoſce humanâ authoritate conſtitutos, eâdem poſſe tolli & mutari, ſi utilitas aut neceſſitas eccleſiæ id poſtulaverit. Nam *omnis res per quaſcunque cauſas naſcitur, per eaſdem diſſolvitur.* Regula juris. *Caut.* 2.

Neque ſtatuendum eſt privatos Chriſtianos tali neceſſitati aſtringi ad celebrationem feſtorum, quin omittere poſſint publicam illorum ſolennitatem ſi vel neceſſitas id exigat vel charitas: ſed videant nè prætextu falſo neceſſitatis aut charitatis violent ordinem eccleſię, & abutantur libertate Chriſtianâ. *Caut.* 3. *Hoſtienſ. de feriis.*

Etſi dies quidam feſti inſigniantur nomine apoſtolorum, aut martyrum, non tamen opinandum quòd in illorum cultum inſtituantur, aut in illorum honorem terminentur. Eſt enim ille Bellarmini error explodendus, qui lib. 3. de cultu ſanct. cap. 16. aſſerit, *Honorem dierum feſtorum immediatè & terminativè pertinere ad ſanctos.* Aliter ſenſerunt ſancti patres. Euſeb. lib. 4. c. 15. *Non colimus martyres, ſed eos tanquam imitatores Chriſti diligimus, quorum nos imitatores fieri optamus.* Baſilius in Aſceticis cap. 40. *Non decet Chriſtianos in martyrum memoriis ob aliam cauſam comparere, quàm ut precentur, & ex commonefactione conſtantiæ martyrum ad hujuſmodi zeli imitationem incitentur.* Referuntur itaque hæc feſta ad memoriam ſanctorum per quos Chriſtus eccleſiam ſuam ædificavit, ad utilitatem noſtram, ad cultum verò & honorem ſolius Dei, qui apoſtolis & martyribus *Caut.* 4.

bus

bus contulit quicquid laude dignum aut habuerunt, aut fecerunt, aut ſuſtinuerunt. Hoc perſpicuum eſt in praxi eccleſiæ noſtræ: non enim in illis feſtis quę apoſtolorum nominibus inſignita ſunt, colimus apoſtolos, aut ſuffitum illis facimus, aut invocamus denique; ſed Deum ſolum invocamus, & Deo gratias agimus propter ea beneficia quæ miniſterio apoſtolorum accepimus.

Caut. 5. Non putandum ipſum externum opus operatum eſſe cultum Deo acceptabilem, ità ut nihil aliud requiratur lege feſtorum quàm *ceſſare ab operibus quotidianis, & ſacris intereſſe*; ut vult Bellarminus de cult. ſan. lib. 3. cap. 10. Sed exiſtimandum multò magìs requiri actus internos; feriationem ſcilicet ab operibus peccati, elevationem mentis ad Deum, gratam recognitionem, & conſiderationem illorum beneficiorum in quorum memoriam feſta inſtituuntur: hæc ſi abfuerint, externâ feſtorum ſolennitate Deum ludificamur. Sic Ambroſ. de natal. Dom. ſer. 14. *Quiſquis ſordidus interfuerit feſtivitati, licèt adſit corpore, ſeparatur mente; & dum vult officioſus eſſe, injurioſus exiſtit.*

Caut. 6. Cavendum denique nè feſtis abutamur ad otium, luxuriam, ac voluptates turpes, & Chriſtianis prorſus indignas: etſi enim ſacris publicis peractis non illicitum ſit animum relaxare, providendum tamen nè jure in nos torqueatur illud Tertulliani in apologet. *Siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? Hæccine ſolennes dies decent, quæ alios non decent? Malorum licentia pietas erit? Occaſio luxuriæ religio deputabitur?*

Vers. 17. *Quæ ſunt umbra futurorum, at corpus eſt Chriſti*]

Concluſit apoſtolus ſuperiore verſu non eſſe judicandos aut damnandos Chriſtianos, quòd legem cæremonialem de ciborum delectu, & feſtorum ſolennitate non obſervent. Nè hoc Judæis impium videretur, qui haſce cæremonias ab ipſo Deo ſancitas cognoſcebant, occurrit tacitis illorum cogitationibus, & ratione firmiſſimâ prædictam concluſionem demonſtrat.

Sumitur ratio ab analogia: ſicut ſe habet umbra ad corpus, ità legis cæremoniæ ad Chriſtum & evangelium; ſed ubi corpus habetur, ridiculum eſt ejus umbram captare & complecti; ergò cùm Chriſtum & evangelium habemus, ſtultum eſt retinere cæremonias.

Sed ut ordine progrediamur tria hîc penſitabimus.

1 Quòd ritus Moſaicæ legis de cibis, feſtis, aliiſque rebus erant adumbrationes rerum futurarum; *Sunt umbræ rerum futurarum.*

2. Quòd res illæ adumbratæ exhibentur & clarè manifeſtantur nobis in Chriſto & evangelio; *at corpus eſt Chriſti.*

3. Quod cùm ità ſit, æquum eſt aboleri haſce umbras; quod intendit apoſtolus oſtendere hac collatione.

1 *Quæ ſunt umbra futurorum*] Id eſt, quæ cæremoniæ officia & beneficia Chriſti ac doctrinam evangelicam obſcurè delineabant: hęc enim illa futura ſunt de quibus loquitur apoſtolus. Unde Auguſtinus contra Fauſtum, vocat cęremonias Moſaicas *prænunciativas obſervationes*. Dicit autem *eſſe* umbras futurorum, non *fuiſſe*, licèt Chriſtus jam fuerit exhibitus, & evangelium patefactum; quia loquitur de illis ut conſiderantur in ſua natura, abſtractæ à circumſtantiis temporis. Hic enim mos diſputantium eſt: ut ſi quis jam interrogaretur quidnam eſſent legales cæremoniæ; poſſet reſpondere

dere eſſe umbras rerum futurarum; non quòd jam actu exiſtant, aut res futuras diutius adumbrent, ſed quòd hæc ſit definitio & natura cæremoniarum in ſe conſideratarum.

Adumbrâſſe autem res futuras, Chriſtum ſcilicet & gratiam atque doctrinam evangelicam, in omnibus oſtendi poſſet; ſed nos in iis tantummodo inſiſtemus quæ hoc in loco recenſentur ab apoſtolo; in cibis nimirum & feſtis. De cibis conſtat veriſſimum eſſe illud Chriſti, *Quod intrat in os non coinquinat hominem; ſed quæ procedunt de ore & corde, ea coinquinant hominem*, Matt. 15. 11. Quòd igitur cibi quidam ut immundi prohibentur, non ad rerum naturam, ſed ad ſignificationem referendum eſt, & ad obſcuram doctrinæ moralis adumbrationem, quæ jam in evangelio clarè docetur. Vetuit lex fermentato pane veſci ſeptimis primis Paſchæ diebus, Exod. 12. 15. quid autem hac cæremoniâ fuerit adumbratum Paulus oſtendit, 1. Cor. 5. 7. *Expurgate vetus fermentum ut ſitis nova conſperſio, &c.* Levit. 11. varia animalium genera tanquam immunda prohibentur: id autem non fieri ob naturalem aliquam immundiciem, ſed vel ob ſignificationem moralem, vel ad diſtinctionem certam eccleſiæ Judaicæ à cæteris gentibus, conſtans eſt omnium theologorum ſententia.

Veteres plerunque moralem illam ſignificationem conſectantur in ſuis commentariis; & ſigillatim oſtendunt in prohibitis animalibus affectus &
2. mores pravos eſſe fugiendos. Sic Origenes, Hom. 7. in Levit. Sic Tertullianus de cibis Judaic. unde non pigebit quædam adſcribere; *Ut homines mundarentur pecora culpata ſunt, ſcilicet ut homines qui eadem vitia haberent, æquales pecoribus æſtimarentur.* Et paulò pòſt, *In animalibus mores depinguntur humani, & actus & voluptates: mundi ſunt ſi ruminent, id eſt, in ore ſemper habeant præcepta divina, &c. Cùm ſuem edi prohibet lex, reprehendit cœnoſam, & luteam, & gaudentem vitiorum ſordibus vitam.* Hæc & multa plura Tertullianus. Eandem rationem ſequitur Theodoretus, quæſt. 11. in Levit. Et Auguſtinus totam rem paucis hiſce verbis complectitur, *Quos cibos*, inquit, *Judæi vitabant in pecoribus, nos vitare oportet in moribus.*

Recentiores non putant Deum reſpexiſſe ſingulares proprietates animalium in illis prohibitionibus; ſed potiùs voluiſſe hac cæremoniâ eccleſiæ Judaicæ corpus diſtinguere ab Ægyptiis, Chaldæis, cæteriſque omnibus nationibus, Hiſce itaque ritibus publicè profitebantur ſe eſſe peculiarem Dei populum, & mundum ac ſanctificatum, cùm cæteræ omnes gentes immundæ cenſerentur. Huic opinioni ſuffragatur viſio Petri, & applicatio ejuſdem quæ habetur Actor. 10. verſ. 11. & 23. Ex qua promptum eſt colligere, illâ animalium diſtinctione adumbratam fuiſſe diſtinctionem Judæorum à cæteris gentibus, quæ ſublata fuit per Chriſtum. Sive itaque veterum, ſive recentiorum ſententiam ſequamur, ſive (quod commodè fieri poteſt) utramque conjungamus, planum eſt illas ciborum diſtinctiones umbras fuiſſe tantùm rerum futurarum, quæ Chriſti adventu omnibus manifeſtata ſunt.

Jam quod attinet ad feſta, eſt etiam eadem illorum ratio. Nam quamvìs inſtituta erant ob recordationem beneficiorum præteritorum; ut Paſcha in commemorationē liberationis ex Ægypto, Pentecoſte ad recolendum beneficium legis datæ, Tabernaculorum in memoriam divinæ protectionis in deſerto, Sabbatum in memoriam creationis, & ſic de reliquis: tamen habebant conjunctam adumbrationem & promiſſionem ſpiritualium beneficiorum in Chriſto exhibendorum. Liberatio ex Ægypto, & Paſcha Judæo-

Judæorum, noſtram liberationem ex poteſtate inferni, & immolationem Chriſti adumbrabat. Pentecoſte, & illa legis datæ celebratio, Spiritus ſancti miſſionem, & legis in tabulis cordium per eundem Spiritum inſcriptionem adumbravit. Scenopegiæ feſtum peregrinationem hominis pii per hoc mundi deſertum ad cœleſtem patriam delineabat: Sabbatum, gaudium ſpirituale & requiem conſcientiæ datam in Chriſto: Neomeniæ, illuminationem eccleſiæ per Chriſtum *Solem juſtitiæ*, vel vitæ novæ ſanctificationem. Nè ſingula perſequar, cum apoſtolo dicere poſſumus, *Legem hanc cæremonialem umbram habuiſſe futurorum bonorum, non ipſam expreſſam rerum imaginem*, Heb. 10.1. At nobis Chriſtianis ipſa ſolida bona jam data ſunt, umbris è medio remotis.

Dub. Sed hîc quæri poteſt, utrùm pii ſub vetere Teſtamento, ante Chriſtum exhibitum, & patefactam gratiam evangelicam, vacuis hiſce umbris ſolummodo fruebantur; an etiam Chriſti & ſolidorum bonorum facti fuerint participes. Nam cùm in hiſce cæremoniis non fuerit ſalus, juſtitia, aut peccatorum remiſſio, erant mortalium miſerrimi, ſi hiſce ſolis illorum ſalus nitebatur. *Impoſſibile enim fuit ſanguine taurorum aut hircorum*, aut ullis cæremoniis externis *auferri peccata*, Heb.10.4.

Solut. Reſpondendum eſt illos hiſce umbris uſos propter mandatum divinum, ſed per fidem penetráſſe etiam ad ipſam ſubſtantiam, ad Chriſtum ſcilicet hiſce cæremoniis velatum. Erant itaque participes ſpiritualium bonorum quemadmodum & nos; ſed ea bona quæ obſcurè & parcè ſub vetere Teſtamento propoſita ſunt, clarè & copioſè ſub novo exhibita ſunt. Unde Clemens Strom.6. *Unum eſt ſalutare Teſtamentum à principio mundi, etiamſi modo dationis videatur diverſum.* Et Auguſtinus in evang. Joan. tract. 25. *Promittebantur antiquis temporalia, figurabantur ſpiritualia. Attendebant promiſſa per Moſen, attendebant promiſſa per Chriſtum.* Et apertiùs contra Adiman. cap.16. *Non ſigna & umbræ ſalutem dederunt, ſed ea quæ his ſignificabantur.* In ea autem oculos fidei defixerunt patriarchæ, ut nominatim de Abrahamo dicitur, Joan.8.56. *Vidit diem Chriſti & gaviſus eſt*: & de omnibus oſtenditur ad Heb.11.13.

2 *At corpus eſt Chriſti*] Id eſt, in Chriſto habemus illa vera & ſolida bona quæ erant adumbrata & figurata in prædictis cæremoniis. Non opus erit minutatim eas percurrere: nam ſive moralem ſanctitatem adumbrabant, hanc clarè Chriſtus docuit, perfectè præſtitit; ſive peccatorum expiationem promittebant, hanc Chriſtus in cruce promeruit; ſive cœleſtium bonorum participationem pollicebantur, hanc etiam Chriſtus in evangelio ſuis omnibus communicavit. Ut verbo expediam; Quicquid boni fuit in umbris legalibus occultatum, id in Chriſto & evangelio habemus revelatum & exhibitum. Hinc Tertullianus de Trinitat. *Nec veteris Teſtamenti vacillat authoritas, dum novi Teſtamenti manifeſtatione fulcitur; nec novi Teſtamenti intercepta eſt poteſtas, dum radicibus veteris Teſtamenti innititur.* Et Lactant. inſtitut.4.cap.20. *Diverſa non ſunt Teſtamenta, quia novum nihil aliud eſt quàm veteris adimpletio, & in utroque idem teſtator eſt Chriſtus.* Tempus itaque veteris Teſtamenti erat tempus ſignificandi, hoc autem manifeſtandi; illud erat tempus in quo umbris præfigurabantur bona exhibenda, hoc tempus eſt in quo ipſa veritas & corpus ſic præfiguratorum exhibetur; juxta illud dictum Joannis, *Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Jeſum Chriſtum extitit*, Joan. 1.17. Multas igitur ob cauſas Moſaici ritus *umbris* conferuntur, Chriſtus & gratia evangelica cum Chriſto exhibita, *corpori*.

1. Quia ut corpus eſt cauſa umbræ, non è contrà; ſic Chriſtus rituum Moſaicorum cauſa fuit: potuit igitur & eoſdem ſuo adventu abolere.

2. Quia ut umbra ſignum eſt corporis; ſic typi & figuræ erant ſigna Chriſti exhibendi.

3. Quia ut umbra obſcurè admodum & imperfectè repræſentat corpus; ſic legales illæ cæremoniæ Chriſtum.

4. Quia ut umbra per ſe nihil valet aut poteſt; ſed corporis proprium eſt agere, & virtutem ſuam exercere: ſic illæ cæremoniæ per ſe nihil poterant ad remiſſionem peccatorum, ſanctificationem & ſalutem; ſed omnis virtus ſalutaris eſt à Chriſto.

Reſtat ut ultimo in loco oſtendamus, hiſce poſitis, nimirum quòd cæremoniæ fuerint umbræ, Chriſtus exhibitus harum umbrarum corpus, æquum eſſe eas jam aboleri; 3

Primò, quia, ut rectè Auguſtinus, *Ordo tenendus in obedientia noſtra erga Deum, ut quicquid Deus temporibus congruis jubendo diſtribuit, ſic obſervetur quemadmodum ipſe diſtribuit.* Jam verò Deus pro ſua ſapientia ſic tempora diſtribuit, ut velit umbras & pædagogicam diſciplinam valere uſque ad Chriſti adventum; orto verò Chriſto ſole juſtitiæ, voluit haſce umbras fugari, & meridianam evangelii lucem ubique reſplendeſcere. Sic apoſtolus Galat.4.3. *Cùm eramus parvuli ſub iſtis elementis vitam egimus tanquam ſub pædagogis, ſed poſtquam Deus miſit Filium ſuum ad nos liberandos, non debemus ad hæc infirma & egena elementa recurrere.* Ut itaque contumaciæ fuiſſet non uti hiſce cæremoniis ſub vetere Teſtamento, cùm ab ipſo Deo mandabantur; ſic inſaniæ eſſet, jam velle uti iiſdem ſub evangelio, cùm ab ipſo Chriſto abrogantur.

Secundò, quia media adhibentur in ordine ad finem; finis autem cæremoniarum fuit utilitas ſignificandi, quæ jam ceſſat: idque duas ob cauſas. Primò, quia res quæ ſignificabantur ut futuræ, non ſunt ampliùs futuræ, ſed peractæ; eſſent itaque falſæ adumbrationes, cùm præ ſe ferrent id futurum quod præteriit. Secundò, quia evangelica doctrina clarè jam proponit omnia illa myſteria quæ obſcurè tantùm innuebantur in cæremoniis. Carnalis itaque celebratio jam quieſcat, cùm ſpiritualis ſignificatio luceſcit. Quid enim opus parvulâ lucernâ ſole ſplendente?

Tertiò, non jam oportet cæremonias retinere, quia longè meliora ſunt in illarum loca ſubſtituta. Veteres enim ritus Chriſtus abrogavit, non damnando ſed implendo: umbras enim & imagines ità removit, ut corpus ſolidum & verum pro illis, hominibus exhibuerit. Unde illud Auguſtini adverſ. Judæos, *Populus Chriſti jam non cogitur obſervare quæ propheticis temporibus obſervabantur, non quia illa damnata, ſed quia in melius mutata ſunt.*

Atque hîc juſta offertur occaſio illos taxandi, qui non obſtante hac abrogatione cæremoniarum, ità delectantur umbris, ut in obſervatione rituum ac traditionum humanarum plus ſanctitatis ſtatuant quàm in obſervatione evangelii. Sed de hac ſuperſtitione erit dicendi locus in poſterum. Hæc jam ſufficiat dixiſſe de hac ratione apoſtolica petita ab analogia ſive proportione corporis ad umbram.

VERS. XVIII.

Nemo vos brabio defraudet pro libidine, in demiſſione animi, & cultu angelorum; in ea quæ non vidit ſeſe ingerens, temerè inflatus mente ſuâ carnali.

IN verborum ſenſum primò inquiremus, dein ad materiam ſubjectam progrediemur. Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω] Vocabulum hoc καταβραβεύειν, deſumptum eſt à certaminibus gymnicis in quibus judex & moderator certaminis dicitur βραβεὺς, vel βραβευτής· unde βραβεύειν eſt certamina moderari, præmia diſpenſare, &c. Ab hac autem ſpeciali ſignificatione ad generalem transfertur, & eum denotat qui actionem quamcunque vel rem regit & definit eo modo quo brabeutæ ſolent. Jam verò καταβραβεύειν eſt perverſè & iniquè fungi hoc officio, non pro jure ſed pro libidine ſua ſtatuere, brabium abjudicare & eripere merentibus. Unde Beza vertit, *Nemo moderator de vobis ſtatuat*. Eraſmus, *Nemo palmam vobis intervertat*. Alii, *Nemo vos præmio defraudet*. Sed ut quod res eſt fateamur, non poteſt hoc vocabulum Græcum unico Latino exprimi; unuſquiſque igitur ex interpretibus aliquid arripuit quod ſibi maximè placebat, cùm revera in hoc uno vocabulo ea omnia connotentur quæ à diverſis interpretibus afferuntur.

Participium illud θέλων alii conjungunt cum verbis præcedentibus, & idem eſſe putant quod ἐθελοντὴς *voluntarius*, eo ſenſu quo Cicero in Philippicis vocavit Aſinium *Senatorem voluntarium, & à ſe lectum*; ſic hi ſeductores erant βραβευταὶ, ſed voluntarii & à ſe lecti; hanc enim judicandi & definiendi poteſtatem arrogârunt ſibi nullo jure. *Nemo voluntarius moderator*; Beza.

Alii vocabulum hoc θέλων poſitum putant per ellipſin, & ſupplent τοῦτο πράττειν, *hoc facere*, id eſt, vos defraudare, vel judicis authoritatem in vos exercere; ſic Græcus Scholiaſtes, & Calvinus: Tremellius, Syrum ſecutus, quaſi legendum eſſet μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύειν θέλοι, vertit, *Nemo velit vos culpabiles reddere*. Primam interpretationem amplector; quia ſecunda cogitur ex conjectura aliquid ſupplere, tertia adverſatur Græcis codicibus.

Ἐν θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων] Alii hoc accipiunt dictum de cultu quodam novo, vel de novis religionis capitibus, quæ ſeductores jactitabant ſe in extraordinariis viſionibus ab angelis accepiſſe; per *cultum* igitur *angelorum* intelligunt cultum traditum vel revelatum ab angelis. Alii autem hoc accommodant ad doctrinam ſeductorum de colendis angelis: quę ſententia mihi videtur probabilior, tum quòd ipſe Paulus ab initio epiſtolæ tam ſtudioſè angelos in ordinem redigebat, & Chriſto Creatori ſubjiciebat; tum quòd ex hiſtoria patet, angelorum cultum obtinuiſſe in illis Phrygiæ regionibus; ac eapropter in concilio Laodiceno fuiſſe poſtea damnatum, ut ſcribit Theodoretus.

Ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων] Eraſmus putat ἐμβατεύειν eſſe ſublimem incedere, quemadmodum Dii & reges ſolebant in tragœdiis; nam tragici illorum cothurni ἐμβάδες appellantur, unde vult deductum ἐμβατεύειν. Sed Budæus veriùs, & magis ex uſu Græcæ linguæ, oſtendit ἐμβατεύειν nil aliud eſſe quàm pedem ponere, vel ingredi in poſſeſſionem alicujus rei; ſic enim pſeudapoſtoli ingerebant ſeſe in res ignotiſſimas & obſcuriſſimas, tanquam

in domum ſibi notiſſimam, vel in proprias poſſeſſiones, ubi regnabant, & quidlibet ſtatuebant, ac imponebant Chriſtianis pro ſua libidine.

Ultima illa verba ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, diverſimode exponuntur, ſed nullo ſenſus diſcrimine. Nam ſive *carnis ſuæ ſenſu*, ſive *mente carnis ſuæ*, vel *mente ſuâ carnali*, vel denique *perſuaſione carnis ſuæ* dicamus; id unum dicitur, ſeductores doctrinam ſuam hauſiſſe, non ex revelatione Spiritus divini, ſed ex præſumptione rationis humanæ. Sed verborum explicationem mittamus, & rem ipſam aggrediamur.

Verſibus hiſce 18. & 19. continetur ſecunda particula concluſionis apoſtolicæ, quæ infertur ex præmiſſa diſputatione, atque hîc rejicit illam religionis corruptelam quæ originem habuit ex philoſophia fallaci. Nam ut Judæi (quos refutavit duobus verſibus præcedentibus) obtrudebant cæremonias Moſaicas; ſic alii ingerebant curioſas ſpeculationes è ſchola philoſophorum, & nominatim θρησκείαν, ſeu cultum angelorum, quod inter Platonicorum dogmata recenſetur. Nam Plato in 4. de legibus, poſt Deos tutelares, dæmonas colendos præſcribit. Et in Epinomide, *Dæmonas* (inquit) *colere oportet, quia medium locum obtinent inter Deos & homines, & funguntur interpretum officio*: ſunt igitur colendi χάριν τῆς εὐφήμου διαπορείας, *ob fauſtam & felicem eorum interceſſionem inter Deum & homines.*

In hoc verſu tria facit apoſtolus;

1. Iſtos ſeductores atro notat carbone, ac nihili faciendos concludit; ídque duplici reſpectu: Primò, quòd authoritatem judiciariam ſibi uſurpent. Secundò, quòd eâdem in fraudem populi abutantur. Utraque hæc innuuntur illis verbis, *Nemo vos* καταβραβευέτω *pro libidine*.

2. Oſtendit qua in re abutantur uſurpatâ authoritate, & fraudem populo facere conentur; nimirum dum illis ingerunt ſtultam animi demiſſionem, & cultum angelorum; ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ &c.

3. Reprehendit hanc erroneam doctrinam duplici nomine: inſcitiæ ſcilicet & ſuperbiæ. Ex inſcitia oritur; *nam ingerunt ſeſe in ea quæ non viderunt*: ex ſuperbia; nam hæc effutiunt non Spiritu edocti, ſed acumine ſuo freti, *temerè turgentes carnis ſuæ ſenſu.*

Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω] Taxat iſtos ſeductores, & flocci faciendos eſſe 1
oſtendit: 1. Quia in rebus ſacris quę ſpectant ad cultum Dei & ſalutem hominum, nullo jure arrogant ſibi imperioſam poteſtatem quidvis ſtatuendi & decernendi, perinde ac brabeutę ſolent in certaminibus. Nam voluntarii iſti moderatores decreverant brabium vitæ æternę nemini concedendum qui nollet illorum novis doctrinis ſubſcribere. Sed unde illis hæc definiendi authoritas? Quis illos fecit dominos fidei Chriſtianæ? Quis poteſtatem fecit nova dogmata cudendi? Ipſi ſcilicet ſibi uſurpârunt hoc munus, & ſuis ſuffragiis facti ſunt judices voluntarii. Ex eo itaque quòd taxat apoſtolus hanc uſurpatam authoritatem ſeductorum, ſciendum eſt nemini mortalium concedi hanc poteſtatem, ut in cauſis fidei & religionis poſſit aliquid ſtatuere pro arbitrio ſuo: ſed tenetur judicare ſecundum regulam juris, id eſt, ſecundum ſacras Scripturas; *Si non dixerint juxta verbum hoc, non erit iis matutina lux*, Eſa. 8. 20. *Sine authoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem*; Hieronym. in cap. 1. ad Titum. Et Lactant. inſtitut. 3. cap. 13. *Homo qualiſcunque eſt, ſi ſibi credit, hoc eſt, ſi homini credit, certè arrogans eſt, qui ſibi audet vendicare quod humana conditio non recipit.* Eſt itaque ſupra conditionem hominis, judicem agere abſolutum in cauſis fidei. Hinc æſtimate tyrannidem Romanenſium qui

VERS. XVIII.

Nemo vos brabio defraudet pro libidine, in demiſſione animi, & cultu angelorum; in ea quæ non vidit ſeſe ingerens, temerè inflatus mente ſuâ carnali.

IN verborum ſenſum primò inquiremus, dein ad materiam ſubjectam progrediemur. Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω] Vocabulum hoc καταβραβεύειν, deſumptum eſt à certaminibus gymnicis in quibus judex & moderator certaminis dicitur βραβεὺς, vel βραβευτής· unde βραβεύειν eſt certamina moderari, præmia diſpenſare, &c. Ab hac autem ſpeciali ſignificatione ad generalem transfertur, & eum denotat qui actionem quamcunque vel rem regit & definit eo modo quo brabeutæ ſolent. Jam verò καταβραβεύειν eſt perverſè & iniquè fungi hoc officio, non pro jure ſed pro libidine ſua ſtatuere, brabium abjudicare & eripere merentibus. Unde Beza vertit, *Nemo moderator de vobis ſtatuat*. Eraſmus, *Nemo palmam vobis intervertat*. Alii, *Nemo vos præmio defraudet*. Sed ut quod res eſt fateamur, non poteſt hoc vocabulum Græcum unico Latino exprimi; unuſquiſque igitur ex interpretibus aliquid arripuit quod ſibi maximè placebat, cùm revera in hoc uno vocabulo ea omnia connotentur quæ à diverſis interpretibus afferuntur.

Participium illud θέλων alii conjungunt cum verbis præcedentibus, & idem eſſe putant quod ἐθελοντὴς *voluntarius*, eo ſenſu quo Cicero in Philippicis vocavit Aſinium *Senatorem voluntarium, & à ſe lectum*; ſic hi ſeductores erant βραβευταὶ, ſed voluntarii & à ſe lecti; hanc enim judicandi & definiendi poteſtatem arrogârunt ſibi nullo jure. *Nemo voluntarius moderator*; Beza.

Alii vocabulum hoc θέλων poſitum putant per ellipſin, & ſupplent τοῦτο πράττειν, *hoc facere*, id eſt, vos defraudare, vel judicis authoritatem in vos exercere; ſic Græcus Scholiaſtes, & Calvinus: Tremellius, Syrum ſecutus, quaſi legendum eſſet μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύειν θέλοι, vertit, *Nemo velit vos culpabiles reddere*. Primam interpretationem amplector; quia ſecunda cogitur ex conjectura aliquid ſupplere, tertia adverſatur Græcis codicibus.

Ἐν θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων] Alii hoc accipiunt dictum de cultu quodam novo, vel de novis religionis capitibus, quæ ſeductores jactitabant ſe in extraordinariis viſionibus ab angelis accepiſſe; per *cultum* igitur *angelorum* intelligunt cultum traditum vel revelatum ab angelis. Alii autem hoc accommodant ad doctrinam ſeductorum de colendis angelis: quę ſententia mihi videtur probabilior, tum quòd ipſe Paulus ab initio epiſtolæ tam ſtudioſè angelos in ordinem redigebat, & Chriſto Creatori ſubjiciebat; tum quòd ex hiſtoria patet, angelorum cultum obtinuiſſe in illis Phrygiæ regionibus, ac eapropter in concilio Laodiceno fuiſſe poſtea damnatum, ut ſcribit Theodoretus.

Ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων] Eraſmus putat ἐμβατεύειν eſſe ſublimem incedere, quemadmodum Dii & reges ſolebant in tragœdiis; nam tragici illorum cothurni ἐμβάδες appellantur, unde vult deductum ἐμβατεύειν. Sed Budæus veriùs, & magis ex uſu Græcæ linguæ, oſtendit ἐμβατεύειν nil aliud eſſe quàm pedem ponere, vel ingredi in poſſeſſionem alicujus rei; ſic enim pſeudapoſtoli ingerebant ſeſe in res ignotiſſimas & obſcuriſſimas, tanquam in

domum ſibi notiſſimam, vel in proprias poſſeſſiones, ubi regnabant, & quidlibet ſtatuebant, ac imponebant Chriſtianis pro ſua libidine.

Ultima illa verba ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, diverſimode exponuntur, ſed nullo ſenſus diſcrimine. Nam ſive *carnis ſuæ ſenſu*, ſive *mente carnis ſuæ*, vel *mente ſuâ carnali*, vel denique *perſuaſione carnis ſuæ* dicamus; id unum dicitur, ſeductores doctrinam ſuam hauſiſſe, non ex revelatione Spiritus divini, ſed ex præſumptione rationis humanæ. Sed verborum explicationem mittamus, & rem ipſam aggrediamur.

Verſibus hiſce 18. & 19. continetur ſecunda particula concluſionis apoſtolicæ, quæ infertur ex præmiſſa diſputatione; atque hîc rejicit illam religionis corruptelam quæ originem habuit ex philoſophia fallaci. Nam ut Judæi (quos refutavit duobus verſibus præcedentibus) obtrudebant cæremonias Moſaicas; ſic alii ingerebant curioſas ſpeculationes è ſchola philoſophorum, & nominatim θρησκείαν, ſeu cultum angelorum, quod inter Platonicorum dogmata recenſetur. Nam Plato in 4. de legibus, poſt Deos tutelares, dæmonas colendos præſcribit. Et in Epinomide, *Dæmonas* (inquit) *colere oportet, quia medium locum obtinent inter Deos & homines, & funguntur interpretum officio*: ſunt igitur colendi χάριν τῆς εὐφήμου διαπορείας, *ob fauſtam & felicem eorum interceſſionem inter Deum & homines*.

In hoc verſu tria facit apoſtolus;

1. Iſtos ſeductores atro notat carbone, ac nihili faciendos concludit; ídque duplici reſpectu: Primò, quòd authoritatem judiciariam ſibi uſurpent. Secundò, quòd eâdem in fraudem populi abutantur. Utraque hæc innuuntur illis verbis, *Nemo vos* καταβραβευέτω *pro libidine*.

2. Oſtendit qua in re abutantur uſurpatâ authoritate, & fraudem populo facere conentur; nimirum dum illis ingerunt ſtultam animi demiſſionem, & cultum angelorum; ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ &c.

3. Reprehendit hanc erroneam doctrinam duplici nomine: inſcitiæ ſcilicet & ſuperbiæ. Ex inſcitia oritur; *nam ingerunt ſeſe in ea quæ non viderunt*: ex ſuperbia; nam hæc effutiunt non Spiritu edocti, ſed acumine ſuo freti, *temerè turgentes carnis ſuæ ſenſu*.

Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω] Taxat iſtos ſeductores, & flocci faciendos eſſe oſtendit: 1. Quia in rebus ſacris quę ſpectant ad cultum Dei & ſalutem 1
hominum, nullo jure arrogant ſibi imperioſam poteſtatem quidvis ſtatuendi & decernendi, perinde ac brabeutę ſolent in certaminibus. Nam voluntarii iſti moderatores decreverant brabium vitæ æternę nemini concedendum qui nollet illorum novis doctrinis ſubſcribere. Sed unde illis hæc definiendi authoritas? Quis illos fecit dominos fidei Chriſtianæ? Quis poteſtatem fecit nova dogmata cudendi? Ipſi ſcilicet ſibi uſurpârunt hoc munus, & ſuis ſuffragiis facti ſunt judices voluntarii. Ex eo itaque quòd taxat apoſtolus hanc uſurpatam authoritatem ſeductorum, ſciendum eſt nemini mortalium concedi hanc poteſtatem, ut in cauſis fidei & religionis poſſit aliquid ſtatuere pro arbitrio ſuo: ſed tenetur judicare ſecundum regulam juris, id eſt, ſecundum ſacras Scripturas; *Si non dixerint juxta verbum hoc, non erit iis matutina lux*, Eſa. 8. 20. *Sine authoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem*; Hieronym. in cap. 1. ad Titum. Et Lactant. inſtitut. 3. cap. 13. *Homo qualiſcunque eſt, ſi ſibi credit, hoc eſt, ſi homini credit, certè arrogans eſt, qui ſibi audet vendicare quod humana conditio non recipit*. Eſt itaque ſupra conditionem hominis, judicem agere abſolutum in cauſis fidei. Hinc æſtimate tyrannidem Romanenſium qui

 hanc

hanc eandem poteſtatem jamdiu ſibi vendicârunt in omnes Chriſtianos. Quod illis placet, aut credi protinus debet, aut anathemata vibrant. Si Scripturæ teſtimonia ad fulciendam fidem requiras, dicunt ſe eſſe omnium controverſiarum & ipſarum Scripturarum judices; imò poſſe ſe fidei articulos ex traditionibus non ſcriptis præſcribere. Quid hoc aliud eſt quàm in eccleſiis & hominum conſcientiis eodem modo regnare, quo brabeutæ ſolebant in ludis & certaminibus? Atque hæc de prima ſeductorum nota, quam communem habent cum pontificiis noſtris.

Secundò, reprehenduntur & rejiciuntur iſti ſeductores, non modò quòd uſurpaverint ſibi poteſtatem indebitam & illegitimam, ſed etiam quòd eâdem abutantur in fraudem Chriſtianorum. Quomodo? Dum ſcilicet illos exercent vano cultu & labore, ex quo fructum nullum percepturi; dum illos abducunt à recto curſu, & à meta in verbo propoſita, ad commenta ſua. Quemadmodum enim ſi agonothetes juberet aliquem extra oleas (quod aiunt) currere, fraudaret illum brabio, quia nunquam iſtâ viâ perveniret ad metam: ſic qui jubent Chriſtianos ſalutem extra Chriſtum quærere, conantur eos καταβραβεύειν, brabio defraudare, quia nunquam palmam ſupernæ vocationis conſequentur. *Chriſti enim participes facti ſumus, ſi modò principium illud quo ſuſtentamur firmum tenuerimus ad finem uſque*, Heb. 3. 14. Sit igitur illud fixum, quòd quicunque à ſimplicitate evangelii & à Chriſto nos conantur abducere, illi eâdem operâ conantur nos brabio defraudare. Contemnantur igitur & repellantur; nam ſunt *judices voluntarii*, ſunt impoſtores fraudulenti. Atque hæc de duabus notis quæ inuruntur iſtis ſeductoribus.

2 *In demiſſione animi & cultu angelorum*] Nonnulli hæc exponunt de ſimulata humilitate ipſorum ſeductorum, & de novo quodam cultu, quem fingebant ſibi innotuiſſe per revelationes angelicas: ſed ut ab initio monuimus, probabilior eſt veterum ſententia, quam plerique ex noſtris, & pontificiis etiam ſequuntur; apoſtolum ſcilicet loqui de humilitate quadam præpoſtera, & cultu ipſorum angelorum, quem Chriſtianis perſuadere conabantur.

Connectuntur autem hæc, ταπεινοφροσύνη & cultus angelorum, quia ſub humilitatis prætextu illum cultum introducebant. Argutabantur enim, indignos nos eſſe qui rectà ad Deum accederemus; ambiendas itaque eſſe interceſſiones angelorum, eóſque invocandos ut nos ad Deum perducerent. Quod igitur attinet ad humilitatem, vel *animi demiſſionem*, ſciendum eſt non veram & laudabilem, ſed præpoſteram & ſuperſtitioſam injectam fuiſſe Chriſtianorum animis, ab illis ſeductoribus. Præpoſteram autem appello, quæ dejicit hominem in eo in quo debebat eſſe erectus: vel quæ minuit & extenuat ejus confidentiam ea in re in qua laudabile eſt habere maximam confidentiam. Talem igitur humilitatem injiciunt, qui volunt nos propter indignitatem noſtram, non Mediatoris noſtri θεανθρώπου opem & ſubſidium protinus implorare, ſed priùs adire angelos vel ſanctos.

Sed jure taxatur hæc ſtulta animi demiſſio, quia ipſe Chriſtus eſt nobis & naturâ & amore conjunctior quàm angeli, & Scripturæ jubent nos cum fiducia hunc, & non alium interceſſorem adire; Rom. 5. 2. *Per quem acceſſum habemus*. Et Epheſ. 3. 12. *In quo habemus fiduciam & acceſſum in confidentia per fidem ejus*. Hebr. 4. 16. *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ejus*. Ideo enim ſe humiliavit, & carnem noſtram aſſumpſit, ut illum tan-

quam

quam fratrem primogenitum audacter accederemus: *Tutiùs* (inquit Auguſtinus) *& jucundiùs loquar ad meum Jeſum, quàm ad aliquem ſanctorum ſpirituum Dei*; de viſit. infirm. lib. 2. cap. 2. Eſt itaque humilitas ablegαnda, quæ abducit à Mediatore Chriſto: *Si quis peccaverit, Advocatum habemus, &c.* 1. Joan. 2. 1.

Et cultu angelorum] Demiſſio illa animi vitioſa parit cultum ſuperſtitioſum. Verbum *colendi* apud Latinos generale eſt, & rectè dicimur non modò Deum, ſed parentes, vel quoſvis ſuperiores colere. Sic loquitur Cicero, *Obſervantia eſt* (inquit) *per quam ſuperiores reveremur & colimus*. Et alibi, *Pater tuus quem colui & dilexi*. Sed vocabulum θρησκείας quo utitur apoſtolus, ad cultum religioſum ſive divinum referri ſolet: nam deductum eſt (ut Plutarchus ſcribit) à Thracibus, apud quos Orpheus deorum cultum primus invenit. Monentur itaque hoc in loco Coloſſenſes, nè decepti ab impoſtoribus tribuant angelis cultum divinum ſive religioſum.

Sed quia ex hoc & ſimilibus locis oritur inter nos & pontificios magna controverſia de cultu angelorum & ſanctorum defunctorum, qui ſunt ἰσάγγελοι, ut penes quos veritas ſit intelligatur tria hæc expediemus breviſſimè. Primò, oſtendemus diſcrimen cultus. Secundò, cultum religioſum ſoli Deo deberi demonſtrabimus. Tertiò, ut olim ab iſtis ſeductoribus, ſic jam à papiſtis vetitum hunc cultum angelis & ſanctis tributum evincemus.

Quod ad primum; *Cultus eſt obſequium alicui præſtitum juxta ejus excellentiam*: ſub obſequio autem complector actum mentis, quo apprehendimus perſonæ vel rei honoratæ excellentiam; actum voluntatis, quo nos illi interiùs ſubmittimus, & id debitis officiis agnoſcere prompti ſumus; & actum corporis, quo ſignum externum noſtræ demiſſionis oſtendimus. Jam verò hic cultus in triplici verſatur diſcrimine, pro triplici excellentia rerum quæ coluntur. Eſt cultus quidam ſubjectionis civilis, qui exhibetur alicui ratione particularis eminentiæ & dominii quod habet in alterum; hoc civili cultu colimus magiſtratus, parentes, præceptores, &c. Eſt cultus alter moralis reverentiæ, qui exhibetur perſonis vel rebus propter excellentiam illarum in ſe conſideratarum, ratione virtutis, ſtatus, vel cujuſcunque dignitatis, abſque dominio honorati, aut ſervitute honorantis. Hoc cultu morali viros doctos, pios, & ſapientes colimus, quanquam illis non ſubjicimur politicâ aliquâ ordinatione: hoc eodem cultu ſanctos & angelos veneramur; altiori tamen gradu, quia præditi ſunt donis, virtutibus, atque gratiis excellentioribus: *Honoramus eos charitate, non ſervitute*; Auguſtinus de ver. religion. 55. cap. Eſt denique cultus ſacroſanctæ religionis, vel latriæ, qui illi ſoli exhibetur, quem apprehendimus ut principium creationis & beatificationis noſtræ. Hæc de diſcrimine cultus. 1

Jam oſtendamus cultum religioſum, ſive latriæ ſive duliæ vocetur, ſoli Deo competere, non angelis, non ſanctis. 2

Id primò oſtenditur ab ipſius vocabuli interpretatione, ídque ex conſenſu Ethnicorum, patrum, Scholaſticorum. *Religio* (inquit orator) *eſt quæ ſuperioris cujuſdam naturæ* (quam *divinam* vocat) *curam cæremoniámque affert*. Et alibi: *Religio eſt quæ deorum cultu pio continetur*. Lactant. inſt. 4. 29. *Pietatis vinculo obſtricti Deo & religati ſumus, unde ipſa religio nomen accepit*. Sic Auguſtinus de civit. 10. cap. 1. *Si cultus tantummodo di-*

catur

catur, non ſoli Deo deberi videtur; ſed religio diſtinctiùs non quemlibet ſed Dei cultum ſignificat. Sic Aquinas 2. 2. queſt. 81. art. 1. *Religio importat ordinem ad Deum:* & art. 8. *Religio eſt virtus exhibens Deo famulatum, in iis quæ ſpecialiter pertinent ad Deum.* Hilarius 8. de Trinitat. *In maledicto eſt religio creaturæ.* Hiſce omnibus teſtimoniis patet cultum religioſum ſoli Deo deferendum.

Secundò, idem patet ex claris Scripturę teſtimoniis. Deut. 6. 13. *Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſervies.* Ad Gal. 4. 8. *Iis quæ naturâ non ſunt Dii ſerviebatis,* ἐδουλεύσατε. Non debetur igitur δουλεία religioſa niſi illi qui naturâ eſt Deus. Apoc. 19. 10. angelus non vult adorari à Joanne; *Vide nè feceris; conſervus tuus ſum; Deum adora.*

Tertiò, idem probatur ratione: nam fundamentum cultus religioſi, ſive λατρείαν ſive δουλείαν placeat appellare, eſt excellentia infinita apprehenſa ſub ratione primi principii & ſummi boni noſtri; non itaque ſufficit ad cultum religioſum illis exhibendum, quòd angeli & ſancti ſint ſupernaturalibus donis prædĭti, vel quòd nobis multa bona procurent, niſi ſint nobis prima & ſumma cauſa, idq; ſummi boni noſtri. Sic Auguſtin. tract. 23. in evan. Joan. *Hæc eſt religio Chriſtiana, ut non colatur niſi unus Deus; quia non facit animam beatam niſi unus Deus.* Et lib. 22. contr. Fauſt. *Colimus martyres cultu dilectionis & ſocietatis, quo & in hac vita coluntur homines ſancti.* Ubi obſervandum, ſanctos mortuos eodem cultu coli quo vivos, & proinde non religioſo.

3 Tertio in loco oſtendendum eſt, pontificios cultum ſupremæ religionis angelis aſcribere atq; etiam ſanctis non minùs quàm hi ſeductores qui taxantur ob introductam θρησκείαν angelorum. Nam Bellarminus dicit taxari hoc in loco hæreſin Simonis Magi, qui angelos quoſdam quaſi minores Deos adorandos docuit, quia mundum fabricârunt, & iiſdem ſacrificia offerenda præcepit, qui denique ſummum latriæ cultum angelis exhibuit; ad papiſtas autem hæc non ſpectare, qui duliam ſolùmmodo illis præſtant, id eſt, cultum divino inferiorem.

Sed nihil valet hæc tergiverſatio Jeſuitica; nam apoſtolus non hanc aut illam, ſed omnem θρησκείαν angelorum vetat, id eſt, omnem cultum religioſum in verbo divino non fundatum, ſive Magorum ſit, ſive pontificiorum: ridiculè igitur dicitur, Vetuit cultum illum religioſum quem Simon Magus angelis exhibuit; ergò non illum quem papiſtæ exhibent: nam utrunque vetuit. Adhæc, nè ipſi Platonici aut hæretici colebant angelos cum apprehenſione eorum tanquam primi principii, ſed tanquam miniſtrorum ſub Deo; poterant itaque uti illâ diſtinctione duliæ & latriæ æquè ac papiſtæ noſtri. Denique patres in hunc locum, dicunt eundem cultum prohiberi quem quotidie præſtant papiſtæ; cultum ſcilicet invocationis quo angelos agnoſcebant pro mediatoribus inter Deum & hominem. Sic enim Theodoretus & Chryſoſtomus; quorum prior dicit oratoria Michaeli angelo fuiſſe extructa ab illis idololatricis angelorum cultoribus: quod fieri à papiſtis nemo neſcit.

Sed quia papiſtæ quicquid cultus exhibent ſive angelis ſive ſanctis, ſemper hac rimâ elabuntur, ſe ea non exhibere eo animo ut colant illos latriâ, tanquam primum principium, & bonorum authores; ſed duliâ, tanquam gratioſos Dei famulos, quorum auxilio faciliùs impetrent quidvis à Deo omnium bonorum fonte; clarè oſtendemus iſtos ea præſtare angelis & ſanctis, quæ pertinent ad ſummam illam latriam: omiſsâ itaque tacitâ iſtorum

iſtorum mente & intentione quam ſolus Deus novit, nos ab externis actibus qui incurrunt in omnium aures & oculos, hac de re judicium faciemus.

1. Oratio ſive invocatio religioſa eſt actus latriæ; nam cùm religiosè oramus, agnoſcimus illum quem invocamus nos audire poſſe, nos liberare poſſe, nobis bona quæ petimus donare poſſe; Unde illud pſalmiſtæ, *Invoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me:* at pontificii invocant angelos & ſanctos, putant ſe liberatos illorum auxilio, illos denique honorificant ob liberationem ſuam: jam verò hæc omnia ſunt ſolius Dei propria, ubique adeſſe, & audire preces omnium invocantium, ſupplicantes liberare malis impendentibus, donare bonis, honoribus denique religioſis celebrari ob hanc ſuam miſericordiam: cùm itaque in ipſo invocationis actu hæc aſcribuntur angelis & ſanctis, aſcribitur illis latria ſive cultus divinus. Hinc Tertullianus de oratione, ſcribit *Chriſtum docuiſſe nos religioſas noſtras preces illi ſoli offerre quem ubique audire nos & videre credimus.* Et adverſus Marcionem 4. *Qui alii Deo ſupplicat, & non Creatori, non orat illum ſed infamat.*

2. Votum alicui facere eſt actus latriæ ſoli Deo exhibendus. Eſa. 19. 21. Et pſal. 50. 14. *Immola Deo ſacrificium laudis; redde altiſſimo vota.* Et pſal. 76. 11. *Vovete & reddite Domino Deo veſtro.* Ipſe Aquin. 2. 2. qu. 88. art. 1. votum ſic definit, *Votum eſt promiſſio Deo facta, quâ ordinamus promiſſa in divinum obſequium.* Jam verò pontificii negare non poſſunt ſe vota facere angelis & ſanctis: unde in profeſſione fratrum prædicatorum illa uſitata vovendi formula, *Voveo Deo, & beatæ Mariæ, & omnibus ſanctis, &c.* Quinetiam conſtituti in aliquo periculo, ſancto cujus opem implorant votum aliquod nuncupant. Quid ad hæc Bellarminus? *Deo*, inquit, *vovetur in ſignum gratitudinis erga primum principium omnium bonorum; at ſanctis vel angelis in ſignum gratitudinis erga interceſſores, per quos à Deo beneficia accepimus.* Sed hoc idololatriam non excuſat, quia actus latriæ non poſſunt creaturis exhiberi quacunque intentione aut reſpectu: nam quod de votis Bellarminus, id de ſacrificiis ſub veteri Teſtamento dici potuit, ſcilicet ſacrificandum ſoli Deo, in ſignum gratitudinis & obſequii erga primum principium; ſed angelis vel defunctis patriarchis ſacrificari potuiſſe, in ſignum gratitudinis & obſequii erga mediatores & interceſſores.

3. Templum (id eſt, domum orationis & cultus religioſi) aras, ſuffitum in alicujus honorem facere, eſt illi divinum honorem impertire. De templis Auguſtinus contr. Max. Arrian. *Si angelo faceremus templum, anathematizaremur à veritate Chriſti, & eccleſia Dei.* Sic de aris; *Ara eſt quæ teſtatur haberi pro numine cui erigitur.* De ſuffitu palàm eſt tam apud Ethnicos quàm Judæos fuiſſe divini honoris ſignum à Deo in ſuum cultum inſtitutum, Exod. 30. 37. Hæc omnia angelis veteres hęretici tribuerunt; hæc angelis & ſanctis papiſtę tribuunt. De templis Bellarminus de cultu ſanct. lib. 3. cap. 4. *Sacræ domus non ſolùm Deo, ſed etiam ſanctis rectè ædificantur & dedicantur: idque ut ibi tanquam patronus colatur, & invocetur ille cui dedicatur, putà Petrus aut Paulus.* At Deus ad ſe hunc honorem revocat, *Domus mea domus orationis vocabitur*, Matth. 21. 13. De aris idem fatetur dedicari ſanctis, ſed non ſub ratione arę, ſed monumenti, aut ſepulchri. Sed quæ hæc inſania eſt, eas res ad alios reſpectus, & inferiorem cultum referre, quas Deus ipſe in verbo ad cultum latriæ aſtrinxit? Poſtremò, de ſuffitu idem Bellarminus concedit ſuaves odores incendi ipſis imaginibus ſive

ſive angelorum ſive ſanctorum: at hæc cæremonia (uti dictum eſt) ad externos actus latriæ refertur: concludamus itaq; cum apoſtolo tam contra veteres hęreticos quàm hoſce novos; *Nemo vos ſeducat in cultu angelorum vel* ſanctorum: nam quod Dei proprium eſt, ab utriſque communicatur creaturis.

Pergamus, & reliqua breviter abſolvamus.

In ea quæ non vidit ſeſe ingerens] Doctrinam hanc de cultu angelorum duplici nomine rejicit. Primò (uti videtis) quia fluxit ab illis qui de rebus ſibi prorſus incognitis quidvis temerè comminiſci & audacter affirmare ſolent. Cùm enim dicit *in ea quæ non vidit ſeſe ingerens*, hoc vult; Statuens vel decernens de illis rebus quarum certitudinem neque vidit fidei oculis revelatam in verbo Dei, neque ſanæ rationis judicio inveſtigavit, neque ullâ certæ cognitionis viâ comprehendit. In hos igitur convenit illud apoſtoli, 1. Tim.1.7. *Doctores eſſe volunt, non intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus aſſeverant*. Si enim quæras ab illis qui angelos & ſanctos à nobis coli volunt invocationibus, templorum & ararum dedicationibus, votorum nuncupationibus, aliíſque cæremoniis religioſis, unde didicerunt hunc cultum illis deberi; non poſſunt dicere ſe ex verbo Dei, aut exemplo prophetarum aut apoſtolorum, aut ullâ certâ ratione ſe hoc didiciſſe; ſed tantummodo ſe pro libidine ità ſtatuere de rebus ſibi prorſus incognitis. Progredere & ab illis percontare, quandoquidem volunt à nobis ſanctos vel angelos invocari, quomodo fidem faciunt illos audire ſemper & percipere omnium ſupplicantium orationes. Quidam reſpondebunt angelos & ſanctos à principio beatitudinis ſuæ videre omnia quæ à nobis geruntur in ſpeculo divinitatis. Alii arbitrantur ab ipſo Deo revelari orationes noſtras illis quos invocamus, eo ipſo momento quo preces fundimus. Nonnulli ſanctos putant ex relatione angelorum ſcire preces hominum. Sed de his nihil habent certâ ratione ſtabilitum. Sic ingenuè fatetur Cajetanus in 2. 2. quæſt.88. art.5. *Certâ ratione neſcimus an ſancti noſtra vota cognoſcant, quamvis piè hoc credamus*. Ingerunt ſe igitur in ea quæ non viderunt.

Corollaria.

Coroll. 1. Non ferenda eſt illorum audax curioſitas, qui ingerunt ſe in determinationem illarum rerum quarum inveſtigatio ſuperat captum humanum: nam ut prudenter monet apoſtolus, *Nè quis ſapiat ſuprà quàm oportet ſapere, ſed ſapiat ad ſobrietatem. Ubi res obſcura noſtrum modulum vincit, & apertè divina Scriptura non ſubvenit, temerè aliquid definire humana conjectura præſumit*; Auguſt. ad Opt. epiſt.157.

Coroll. 2. De rebus ad religionem ſpectantibus nihil ſtatuendum abſque certo fundamento; illud autem fundamentum eſt verbum Dei; in hoc enim videmus quæcunque videmus ſpectantia ad ſalutem noſtram. Qui aliquid ingerit quod hîc non reperit, is non vidit illud, ſed per ſomnium putat ſe vidiſſe.

Coroll. 3. Non ſunt damnandæ eccleſiæ noſtræ quòd non recipiunt illa dogmata de purgatorio, de indulgentiis, de cultu ſanctorum, & reliqua ejuſdem farinæ; quia (ut demus non eſſe repugnantia verbo Dei, quod tamen concedi non poteſt) certum eſt, nec patres nec pontificios aliquid horum in Scripturis reperiſſe. Non obligamur autem fidem adhibere hominibus, quando ingerunt nobis ea quæ ipſi non viderunt.

Coroll. 4. Tyrannidem igitur exercent in eccleſiam, qui hæreticos pronunciant, & anathemate feriunt illos omnes qui nolunt pro fidei articulis habere

hæc hominum commenta. Atque hæc de certæ cognitionis defectu in iſtis ſeductoribus.

Temerè inflatus mente carnis ſuæ] Hîc rurſus reprehendit doctrinam prędictam, quòd non modò inſcitiâ laborent ejuſdem authores, ſed inſuper turgeſcant ſuperbiâ; & indè præſumant ſua inventa eſſe ipſius veritatis dictata. Nam *mens carnis* deſignat hominis animalis rationem, vel perſpicacitatem non illuminatam Spiritu divino. Temerè igitur opinantur ſe poſſe veritatem in religionis negotio propriâ perſpicacitate invenire; cùm *animalis homo non poſſit percipere quæ ſunt Dei*, 1. Cor.2.14. Unde rectè Athenagoras in ſua pro Chriſtianis apologia; *Quamvis philoſophi tantum potuerint quantum ratio valet, non invenerunt tamen veritatem de Deo, quia illam non à Deo ſed à ſeipſis ſinguli cognoſcere voluerunt*.

Obſerventur itaque hoc in loco tres impoſtorum proprietates.

In rebus divinis confidere acumini rationis ſuæ, & putare ſe poſſe eruere myſteria religionis lumine naturæ. Hoc fuit veterum hæreticorum, hoc pontificiorum vitium eſt; qui in religionis & fidei materia non pauciora habent dogmata ex humana ratione orta, quàm ex Scripturis hauſta. 1

Stultâ quâdam philautiâ amare hæc proprii cerebri inventa, & ſimiarum more deformiſſimam hanc ſui ingenii prolem pro ſumma & pulcherrima ſapientia oſtentare. Solenne hoc fuit omnibus hæreticis, qui doctrinas clarè in Scripturis traditas, præ hiſce ſuis inventis, quaſi res ante pedes poſitas contempſerunt. 2

Non modò amare & efferre haſce doctrinas ortas ex mente ſua carnali, ſed ità inſuper turgeſcere ut habeant hæc ſua ſomnia pro ipſius Spiritus ſancti revelationibus. Putant igitur ſe Spiritu repletos, cùm inani vento diſtenti ſunt & turgidi. Poſſem hæc omnia confirmare veterum hæreticorum exemplis, ſed non opus eſt vetera repetere; pontificios noſtros intuemini, qui in omnibus illis quæ ſine verbi authoritate obtrudunt populo Chriſtiano, non erubeſcunt illud apoſtolorum uſurpare, *Viſum eſt nobis & Spiritui ſancto*. Atque hæc de ſecunda ſpecie impoſturarum, quæ fundatur in acumine ingenii humani. 3

VERS. XIX.

Neque tenens caput, ex quo totum corpus per commiſſuras & juncturas ſuppeditatum & compactum augeſcit augmento Dei.

PErgit apoſtolus in refellenda ſeductorum doctrina de cultu angelorum; ídque facit novo argumento, eóque omnium graviſſimo: ſic autem inſtitui poteſt. Non ſunt à vobis audiendi qui conantur vos divellere à Chriſto capite veſtro; ſed qui cultum angelorum ingerunt, hoc faciunt; rejiciantur itaque & illi & eorum doctrina. Majorem propoſitionem quia per ſe clara eſt omiſit: minorem diſertis verbis expreſſit; *Neque tenens caput*. Connectenda enim hæc ſunt cum præcedentibus, in quibus taxantur qui cultum angelorum introducunt, quòd ſeſe ingerunt in incognita, quòd turgeſcant opinione prudentiæ ſuæ; & jam ultimo in loco addit, quòd neque ipſum caput tenent.. Deinde ſubnectit hujus argumenti amplificationem petitam ab effectis capitis & fructu eorundem. Effecta duo tanguntur. Primum, caput hoc ſuppeditat membris ſuis omnia neceſſaria. Secundum, compingit & connectit eadem tum ſibi; tum invicem

inter ſe. Fructus poſtremò ſequitur, augmentum ſpirituale ipſius eccleſię: ergò à tali capite non eſt recedendum.

Neque tenens caput] Hoc eſt illud capitale crimen ſeductorum, dum angelos coli volunt Chriſti dignitatem imminutum eunt; nam adimunt illi prærogativam capitis. Caput non tenent, quia nec ipſi de hujus capitis virtute & ſufficientia rectè ſentiunt, nec aliis prædicant. Chriſtus enim θεάνθρωπος caput eſt eccleſiæ. Si Deum agnoſcerent, ab eo ſolo gratiam ac ſalutem quærerent; ſi hominem, non angelos aut alios homines ſollicitarent ut pro illis apud Deum intercederent, cùm habeant Chriſtum primogenitum noſtrum fratrem ad dextram Dei perpetuò aſſidentem. Quamvìs igitur verbo tenus concedunt Chriſto nomen capitis eccleſiæ, rem tamen & ipſam capitis prærogativam illi adimunt, dum miſericordiam, gratiam, merita, remiſſionem peccatorum ſperant ſe faciliùs obtenturos mediatione ſanctorum aut angelorum quàm Chriſti; & proinde cultum invocationis illis exhibent ſæpius & vehementiùs quàm ipſi Chriſto.

Corollaria.

Coroll. 1. Primarius eſt Satanæ ſcopus, per ſuos miniſtros ſeductores abducere Chriſtianos à Chriſto capite, & illis perſuadere ut aliis adminiculis nitantur ad ſalutem, non ſolo Chriſto.

Coroll. 2. Qui ſalutis ſuæ curam gerunt nunquam debent oculos avertere à capite ſuo; nam ſi technis ſeductorum ab illo divellantur, actum eſt de ſalute.

Coroll. 3. Divelluntur Chriſtiani, & caput non tenent, quoties amplectuntur novas doctrinas, novos cultus, nova ſalutis media à Chriſto & apoſtolis nunquam præcepta aut tradita. *Si quis diverſam docet doctrinam, neque accedit ſanis ſermonibus Domini noſtri Jeſu Chriſti, is turget nihil ſciens*, 1. Tim. 6. 3. Atque hæc de crimine ſeductorum, quòd ſcilicet non tenent caput; quo argumento probavit apoſtolus illos eſſe rejiciendos.

Jam ſi quęratur cur ſint cavendi qui caput non tenent, aut cur ſit nobis tam neceſſarium capiti adhærere, id oſtendit apoſtolus ab effectis influxúque capitis, & fructu eorundem; quæ hiſce verbis comprehenduntur,

Ex quo totum corpus per commiſſuras & juncturas ſuppeditatum & compactum augeſcit augmentis Dei] Illuſtrat effecta Chriſti capitis metaphoris à capite & corpore naturali deſumptis. Quemadmodum enim membra dum capiti junguntur, ab illo recipiunt vitam, motum, & ſenſum, per arterias, venas, & nervos, atque etiam quibuſdam ligamentis inter ſe connectuntur: ſic dum Chriſtiani Chriſto capiti adhærent, ab eo percipiunt & hauriunt vitam ſpiritualem, per commiſſuras & juncturas ſpirituales, & inſuper firmiſſimis vinculis ad invicem colliguntur.

Commiſſuræ ſive ἁφαὶ vocantur ea omnia quę nos Chriſto devinciunt, & per quę cœleſtia bona nobis ſuppeditantur: juncturæ ſive σύνδεσμοι, ea omnia per quæ membra ſub hoc capite ſibi cohærent, & utilitates mutuas ad invicem communicant.

Vocabulum *ſuppeditatum* itaque conjungendum eſt cum *commiſſuris*; *compactum* cum *juncturis*: prius reſpicit unionem membrorum ad Chriſtum, poſterius unionem & colligationem membrorum inter ſe; ex utroque ſequitur augmentum eccleſiæ: quæ duo perſpicuitatis causâ divellemus.

Prius igitur effectum quod habetur ex adhæſione ad Chriſtum caput noſtrum hoc eſt, quòd totum corpus (illi nimirum adhærens) per commiſſuras ſuppeditatur.

Jam verò commiſſuræ, per quas Chriſto capiti jungimur, & per quas Chriſti influxus ad nos derivatur, ſunt Spiritus Chriſti, & dona ejuſdem Spiritus, præſertim fides, quæ manus eſt quâ apprehenduntur ſpiritualia beneficia.

Sine Spiritu Chriſti nemo Chriſto conjungitur: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus*, Rom. 8. 9. Ut itaque vivificemur & uniamur Chriſto, primò omnium effundit in nos Deus Spiritum Chriſti. Quemadmodum enim illud membrum non eſt verè unitum capiti, quod non informatur eâdem formâ quâ ipſum caput: ſic nec ille Chriſtianus Chriſto unitur, qui caret Spiritu Chriſti. Eſt itaque hic Spiritus primaria commiſſura per quam nos tangimus Chriſtum, Chriſtus nos, & unus alium mutuò, & per quam omnia dona ad nos derivantur. Inter hæc dona autem primarium locum obtinet fides, per quam ſecundariò unimur Chriſto, & per quam Chriſti juſtitiam, remiſſionem peccatorum, omnémque gratiam in evangelio promiſſam à Chriſto accipimus; *Ego ſum panis vitæ; qui venit ad me non eſuriet, & qui credit in me non ſitiet in æternum*, Joan. 6.35. Eſt igitur fides illa altera commiſſura per quam Chriſto jungimur, & cujus ope ad nos derivatur gratia evangelica. Nam totum corpus quod ſic per Spiritum & fidem adhæret Chriſto capiti ἐπιχορηγεῖται. Quid hoc eſt? Græci χορηγὸν appellant illum qui omnia ornamenta ſuppeditat ſacras choreas agentibus: ab his ductâ metaphorâ, χορηγεῖν dicitur, quicunque aliis ſuppeditat res ad quemcunque finem neceſſarias; & ἐπιχορηγεῖν eſt hoc facere abunde & copioſè. Cùm igitur à Chriſto dicitur totum corpus eccleſiæ per prædictas commiſſuras ἐπιχορηγούμενον, id vult apoſtolus, omnia ab illo abunde ſuppeditari eccleſiæ ſuę ſibi adhęrenti, quæ ſunt ad ejus ſalutem neceſſaria. Sive enim (ut utar Scholæ verbis) gratiam gratum facientem, ſive gratiam gratìs datam reſpicimus, Chriſtus per Spiritum abunde communicavit utramque eccleſiæ ſuæ; ità ut nihil non ſit illi ſuppeditatum à capite ſuo, quod vel optare potuit in ordine ad vitam æternam. De illa gratia quæ ſpectat ad juſtificationem & ſanctificationem particularis alicujus perſonę, teſtatur apoſtolus illam per Chriſtum eſſe omnibus ſuis membris ſuppeditatam, Rom. 8.10. & 2. Cor. 8.9. Quod attinet ad illam quæ ad ædificationem eccleſiæ refertur, illa etiam gratiæ dona abunde ſuppeditantur eccleſiæ; 1. Cor. 12.7. &c. & ad Epheſ. 4.11, 12. Hæc de priore effecto.

Corollaria.

Coroll. 1. In toto Chriſti corpore nullum reperitur membrum aridum, ſed omnia rigantur fluentis gratiæ à capite Chriſto dimanantibus.

Coroll. 2. Adhærere pontifici Romano tanquam capiti viſibili, non facit verum membrum eccleſię: ſed adhærere capiti Chriſto. Hypocritę igitur & impii non ſunt vera membra eccleſiæ catholicæ, cuicunque eccleſiæ viſibili ſe adjungant, niſi per commiſſuras Spiritus & fidei uniantur capiti.

Coroll. 3. Totum corpus eccleſię ſuppeditatur à capite ſuo, non unum membrum ab alio, quod attinet ad doctrinam & gratiam ſalutiferam; unde in hunc locum Theodoretus, *A Chriſto Domino & doctrinæ fontes & ſalutis materiam accipit eccleſia.*

Coroll. 4. Errant pontificii qui volunt eccleſiam haurire doctrinam ſalutis non

ſolùm à Chriſto capite, ſed ab humanis traditionibus: qui volunt etiam illam accipere materiam ſalutis, ſanctitatem ſcilicet, merita, & ſatisfactiones, non à ſolo Chriſto Chriſtíque paſſione, ſed ab angelis, à ſanctis, atque paſſionibus ſanctorum. Hęc ſi vera eſſent, non eſſet verum hoc apoſtoli dictum, A Chriſto capite totum ejus corpus eſſe ἐπιχορηγούμενον, id eſt, abunde ſuppeditatum & inſtructum ad ſalutis conſecutionem. Hæc de primo effecto quod obtinetur ab iis qui adhærent Chriſto capiti.

Secundum effectum capitis eſt, quòd illius virtute *totum corpus eſt per juncturas compactum*. Hæc verba, utì dictum eſt, reſpiciunt unionem & colligationem membrorum non modò ad caput ſuum, ſed inter ſe; nam, ut eſt ad Rom. 12.5. *Multi unum corpus ſumus in Chriſto, &c.* Juncturæ autem ſive σύνδεσμοι, quorum ope in unum corpus compingimur, ſunt eadem de quibus antè diximus; Spiritus, & Spiritûs dona. Idem enim Spiritus qui nos unit Chriſto, eſt principalis illa junctura quâ ad invicem unimur; *Nam per unum Spiritum nos omnes in unum corpus baptizati ſumus*, 1. Cor. 12. 13. Jam verò poſtquam hic Spiritus infuſus eſt in omnes eccleſiæ artus, accendit in ſingulis eximium illud donum charitatis, quod etiam eſt firmiſſimum cohæſionis vinculum.

Sunt etiam & alia ligamenta, quibus ad invicem devinciuntur membra eccleſiæ, diverſitas ſcilicet donorum & vocationum ab eodem Spiritu dimanantium; nam *Deus dedit alios apoſtolos, alios prophetas, alios evangeliſtas, alios paſtores & doctores* πρὸς τὸν καταρτισμὸν, *ad coagmentationem eccleſiæ, & ædificationem corporis Chriſti*, Eph. 4. 11, 12. Hæc ſunt igitur eximia illa effecta quæ habentur ab illis omnibus qui adhærent capiti Chriſto, quæ amittuntur ab illis qui caput non obtinent; nam ſeparatis & divulſis nihil loci in hoc corpore ubi omnia compacta.

Jam reſtat ut de fructu dicamus qui oritur ex hac unione membrorum ad caput, & colligatione eorum inter ſe, ac effectis conſequentibus: is autem hiſce verbis exprimitur,

Augeſcit augmento Dei] Dum uniti manent Chriſto capiti per veram fidem, & colligati inter ſe per charitatem, totum corpus eccleſiæ *augeſcit, &c. Augmentum Dei* appellat ſpirituale incrementum Chriſtiani in vera fide, charitate, ſanctitate, & omni gratiâ ſalutari. *Dei* dicitur hoc incrementum, tum quia à Deo eſt, tanquam à primario efficiente; *nam Paulus plantat, Apollos rigat, ſed Deus dat incrementum*, 1. Cor. 3. 6. tum quia ad Dei gloriam tendit, tanquam ad finem ultimum; tum quia eſt divinum quoddam & ſpirituale augmentum, non carnale aut terrenum.

Obſervationes de augmento eccleſiæ.

Obſerv. 1. Ut accretio in corpore naturali fit ſecundum omnes partes; ſic in corpore myſtico eccleſię omnia & ſingula membra ejuſdem augeſcunt ſpiritualiter. Non eſt itaque vivum membrum hujus corporis, quod non augetur.

Obſerv. 2. Non quodvis augmentum probatur, ſed quod à Deo proficiſcitur. Nam ut corporis naturalis membrum quodcunque non propriè dicitur augeri cùm inflatur malo aliquo humore; ſic non augetur fides aut pietas Chriſtiani hominis cùm mens ejus repletur traditionibus humanis & ἐθελοθρησκείᾳ: quia hæc non ſunt à Spiritu, ſed ab inani flatu inſcitiæ & ſuperbiæ.

Obſerv. 3. Hinc diſcimus non decipi incompoſitâ illâ mole eccleſiæ Romanæ. Sit illud regnum papæ procerum, amplum, ubique terrarum diffuſum;

non probatur tamen eſſe corpus Chriſti. Cur? Quia auctum eſt augmento externi ſplendoris & rerum temporalium; auctum eſt mole traditionum & acceſſione multarum ſuperſtitionum, non verâ cognitione Dei, non ſincerâ pietate; (ut verbo dicam) non hoc *Dei augmento*. De hac itaque eccleſia verè dici poteſt quod de Cyclope dixit poeta,

Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Lumen (inquam) verbi divini, quo ſublato non creſcunt eccleſiæ, ſed turgent. Atque hæc de ſecundo membro hujus concluſionis apoſtolicæ, in qua rejicit & damnat carioſas ſpeculationes & doctrinas, ortas ex acumine carnalis rationis, non ex revelatione verbi divini.

Vers. XX. XXI.

Itaque ſi mortui cum Chriſto eſtis ab elementis mundi, quid ut viventes in mundo, ritibus oneramini?

Nè attigeris, neque guſtâris, neque contrectâris, &c.

AB hoc verſu viceſimo ad finem uſque capitis concludit contra ultimam falſæ religionis vel impoſturæ ſpeciem, quæ ſita eſt in ritibus externis qui hominum conſcientiis imponuntur ſub opinione neceſſitatis, cultus, aut juſtitiæ. Obſervandus eſt ipſe ordo refutationis: nam primò concluſit Judaicas cæremonias ab ipſo Deo inſtitutas non obligare Chriſtianos; ab hiſce exorſus eſt, tanquam à dignioribus, quia habebant ſpeciem authoritatis divinæ: ſecundò, rejecit novas illas doctrinas quæ ex acumine philoſophico originem traxerunt: jam ultimo in loco dimicat contra illas ſuperſtitioſas obſervationes quæ ab hominibus inventæ obtruduntur, non prætextu mandati divini, ſed ſupererogationis, humilitatis, mortificationis, &c. ut patet ex verſu ultimo. Quod attinet ad tertiam & ultimam hanc partem concluſionis apoſtolicæ, quatuor membris conſtare videtur.

1. Proponitur argumentum generale contra hoſce ritus ab hominibus introductos, ver. 20.

2. Oſtenditur particularibus inſtantiis, quales ritus hîc damnentur ab apoſtolo, verſ. 21.

3. Continentur duo argumenta contra eoſdem ritus: unum ducitur ab ipſarum rerum natura de quibus iſtæ prohibitiones fiunt: alterum ab origine ipſarum prohibitionum, verſ. 22.

4 Exponitur quibus coloribus illinere ſolent ſeductores hæc ſua mandata: & illis non obſtantibus, concludit in iſtis ritibus nihil eſſe veræ ſapientiæ aut pietatis, ver. 23.

Si mortui cum Chriſto eſtis ab elementis mundi, &c.] Mortuum eſſe hoc in loco, eſt liberatum eſſe ab elementis mundi, ità ut nihilo plus juris in te habeant, quàm leges mundanæ in mortuos.

Quid ut viventes in mundo, &c.] Id eſt, cur tanquam ſubjecti iſtis mundanis elementis, cultum Dei & juſtitiam quęritis in ejuſmodi rebus? Nam homines ſubditi ſunt legibus illius loci in quo vivunt; ſed liberi ſunt à legibus illarum regionum in quibus vivere deſierunt.

Δογματίζεσθε, *Ritibus oneramini*] Id eſt, novis ritibus ab hominibus excogitatis, vel veteribus humanâ authoritate revocatis. Nam δογματίζεσθαι eſt teneri vel obſtringi dogmatibus magiſtrorum noſtrorum: quemadmo-

dum Academici tenebantur dogmata Platonis ſuſcipere, Peripatetici Ariſtotelis, reliquique omnes illorum placita tenere quorum ſectæ ſe adjungebant. Non vult igitur Paulus Coloſſenſes in negotio ſalutis hoc modo δογματίζεσθαι, ſive in agendis, ſive in credendis. Habemus jam verborum ſententiam: deinceps excutiamus vim argumenti ipſius. Eſt itaque argumentum ductum à minore ad majus. Liberati eſtis ab illis ritibus quos ipſe Deus præſcripſit; ergò liberandi eſtis ab onere traditionum ab hominibus inventarum. Duo conſideremus; *cauſam* hujus liberationis, & *unde* liberemur.

Si mortui eſtis cum Chriſto] Mors Chriſti nos liberat à cultu cæremoniali, quod antea ab apoſtolo aliis verbis expreſſum fuit dicente, hac morte deletum chirographum in decretis. Nam primò, mors Chriſti promeruit ut ſui omnes liberarentur à vinculis cæremoniarum: ſecundò, non id promeruit ſolùm, ſed, ſancito novo fœdere, actu abolevit vetus cum ſuis appendicibus, ſcilicet cæremoniis Moſaicis: tertiò, apportavit fidelibus illa ipſa bona quorum umbræ erant in ritibus; expiationem ſcilicet peccati, juſtitiam, ſanctitatem, reliquáque omnia: non itaque umbram captare debemus in cæremoniis, cùm ipſam ſubſtantiam habemus in morte Chriſti. Sed hac de re ſæpe à nobis dictum eſt, leviter itaque perſtrinxiſſe ſufficiat.

Jam *unde* liberantur Chriſtiani perpendamus. Primò, liberantur per mortem Chriſti ab elementis mundi, id eſt, ab illis ritibus, vel ab illa pædagogica diſciplina quâ olim Deus ipſe per Moſen mundum erudivit, & quæ ſita fuit in rebus caducis & elementaribus. Hoc jam ſupponitur, quia ſuprà probatum fuit. Secundò, liberati ſunt à ſervitute rituum & dogmatum humanorum; hoc colligitur & infertur ex priore liberatione: nam illa interrogatio, *quid ut viventes in mundo ritibus oneramini?* perinde valet ac ſi dixiſſet, Iniquiſſimum eſt ut vobis hoc jugum imponant; ſtultiſſimi eſtis ſi colla ſubmittitis: non enim Deus cultum cæremonialem à ſeipſo inſtitutum abrogari voluit, ut novus ab hominibus excogitaretur. Ex hiſce antecedentibus oriuntur hæc corollaria.

Coroll. 1. Qui Chriſto nomina dederunt ſolam evangelii doctrinam ſequi tenentur quod attinet ad juſtitiam & ſalutem. Nam rectè in hunc locum Ambroſius; *Omnis qui in Chriſtum baptizatur, cunctis ſuperſtitionibus abrenunciat, ut ſolam colat fidem Chriſti.*

Coroll. 2. Qui Chriſtianos adigunt ad Judaicas cæremonias, tyrannidem exercent in populum Dei, & quaſi à mortuis tributa exigunt. Non enim mortui magis liberi à magiſtratuum imperio, quàm Chriſtiani à lege Moſis. Unde ſacra Scriptura modò dicit nos eſſe *mortuos & liberos ab hiſce elementis*, modò *ipſa antiquata eſſe & mortua*; ut ab omnibus intelligatur Chriſtianorum conſcientias nullo pacto iſtis ſubjici oportere.

Coroll. 3. Si non iſtis, tum multò minùs illaqueandæ ſunt conſcientiæ ritibus humanitus inventis, ità ut in illis cogantur quærere ſanctitatem, juſtitiam, & ſalutem. Si enim hoc fine obtrudantur, illo fulmine evertuntur; *Fruſtra me colunt mandatis hominum.*

Coroll. 4. Peccant igitur non modò qui nova decreta fabricantur in religione, ſed qui iiſdem ſe ſubjiciunt, & libertatem Chriſti ſanguine partam patiuntur ſibi eripi. *Quid ritibus oneramini?* inquit apoſtolus: quaſi diceret, Veſtrum eſt hoc jugum recuſare, & *in libertate quâ Chriſtus vos liberavit perſtare*; ut Paulus monet, Galat. 5. 1.

Sed

Sed hîc illud obiter monere oportet, hæc omnia intelligi de illis ritibus & cæremoniis quæ obtruduntur ut cultus divini partes, ut ſanctitatis & juſtitiæ officia neceſſaria, ut ipſius conſcientiæ per ſe obligatoria. Si enim ordinis causâ ritus inſtituantur ab illis qui præſunt eccleſiæ; ut de veſtitu decenti miniſtrorum, de tempore publicorum jejuniorum aut feſtorum, de tota deniq; diſciplina externa quæ in ſacris officiis peragendis obſervari debet; hæc non ad ſuperſtitionem pertinent, ſed ad legitimam poteſtatem eorum qui præficiuntur eccleſiæ, & ad fugiendam ἀταξίαν. Atque hæc de argumento generali, quo probatur Chriſtianos liberos eſſe à ritibus.

VERS. 21. *Nè attigeris, neque guſtâris, neque contrectâris*]

DAmnavit apoſtolus ſeductorum audaciam, qui, cùm ipſe Deus nos liberos eſſe voluerit à lege cæremoniali, auſi ſunt tamen conſcientias Chriſtianorum humanis ritibus & traditionibus onerare. Jam particularibus inſtantiis declarat quales erant illi ritus pro quibus pugnabant pſeudapoſtoli: hoc autem facit mimeticè, introducendo ipſa verba & decreta iſtorum; *Nè attigeris, nè guſtâris, &c.* Ambroſius hunc locum ità explicat quaſi Paulus in ſua perſona loqueretur, & Chriſtianos deterreret ab omni cupiditate rerum mundanarum. Sed proculdubio illum fefellit figura dictionis; *mimeticè* enim vel *recitativè* hæc proferuntur ab apoſtolo, non *dogmaticè*: quod Auguſtinus & omnes recentiores interpretes agnoſcunt. Sed inter hos etiam eſt aliqua diſſenſio de ſenſu verborum. Alii hæc referunt ad res diverſas, hoc modo; *Nè attigeris*, putà cadaver, quia immundum eſt; *Nè guſtâris* de hoc vel illo cibo, quia prohibitus eſt; *Nè attrectâris*, putà vaſa ſacra, quia ſunt conſecrata. Alii autem hæc omnia referunt ad cibos, hoc ſenſu; μὴ ἅψῃ, *nè eſitâris*, id eſt, quantumvìs tenuiter; Græcum enim hoc vocabulum, non modò tangere ſignificat, ſed eſitare. *Nè guſtâris*, id eſt, nè hunc vel illum cibum vel ori admoveas, etiamſi nihil indè deglutias. Poſtremò, *nè attrectâris*, id eſt, nè vel manibus tangas, licèt abſit omnis guſtandi cupiditas. Hac itaque gradatione depingitur progreſſus pſeudapoſtolorum in ſuis decretis: ſimul ac etenim conſcientias hominum illaqueaverint, ſemper progrediuntur ad ſtrictiora. Eſum primò prohibent aliquorum ciborum; hoc ſi obtinuerint, tum vel guſtare vetant; ſi hîc non reſtiteris, vel tangere poſtremò vetabunt.

Inſtat autem apoſtolus potiùs in hiſce decretis de ciborum diſcrimine quàm in aliis, quia ſemper hac in re ſuperſtitio hominum malè feriatorum ſe exeruit, ſemper in hac abſtinentia à certis cibis ſanctitatem quandam ſitam putârunt. Id vel indè colligi poteſt quòd tot locis apoſtolus hanc ſuperſtitionem oppugnavit; *Non eſt regnum Dei eſca aut potus, ſed juſtitia & pax, &c.* Rom. 14. 17. *Eſca nos non commendat Deo: neque enim ſi veſcamur, abundantiores, &c.* 1. Cor. 8. 8. *Deſciſcent quidam à fide poſterioribus temporibus, jubebunt abſtinere à cibis*, 1. Tim. 4. 3. Niſi radices altas in hominum animis egiſſet hic error, non coactus fuiſſet apoſtolus tam frequentem operam ponere in illo extirpando.

Sed hîc quæri poteſt quid intereſt inter hanc impoſturam & illam quam taxavit ſuprà, verſ. 16. Utroque enim in loco reprehenduntur qui diſcrimen ciborum à Chriſtianis obſervari volebant. *Dub.*

Illi urgebant delectum ciborum habendum virtute divini mandati, & legis Moſaicæ, quam nondum abrogatam agnoſcebant: ſed hi alio colore *Solut.*

utun-

utuntur, ut poſtmodum patebit cùm ventum fuerit ad verſum ultimum. Utrique igitur eandem rem urgebant, utrique conſcientias hominum illaqueabant, utrique ſanctitatem & juſtitiam in hiſce externis ritibus quærebant: ſed illi volebant hanc abſtinentiam à quibuſdam cibis eſſe rem à Deo mandatam; hi eſſe cultum voluntarium, & proinde majoris meriti apud Deum. Ut igitur apoſtolus horum ſtultitiam meliùs traduceret, uſus eſt ironicâ loquendi formulâ; innuens hoc modo, rem eſſe planè ridiculam in qua iſti hypocritæ proram & puppim ſanctitatis ſitam volebant.

Hæc documenta fluunt ex prædictis.

Docum. 1. Nullus modus eſt cæremoniarum & traditionum, ſi ſemel recipiantur cum opinione meriti & ſanctitatis; ſemper enim ad duriora imponenda progredietur imperium ſeductorum. Scitè Calvinus, *Initio ſtringunt, ut ſucceſſu temporis ſtrangulent.*

Docum. 2. Reſiſtendum eſt hujuſmodi hypocritarum decretis, non modò quòd plena ſunt erroris in ſe, ſed etiam propter periculoſam conſequentiam. Deus enim certa & fixa præſcribit in cultu ſuo; ſed ſi hominibus permiſeris hanc poteſtatem, ut liceat ſuas traditiones præſcribere ſub opinione cultus, indies plura & graviora accumulabunt, neque ullus onerum finis erit.

Docum. 3. Qui ſanctitatem conſtituunt in ciborum diſcrimine, vel in hujuſmodi obſervationibus externis, utcunque ſibi ſapienter philoſophari videntur, ridiculi tamen ſunt, & ſuo merito deridendi.

Docum. 4. Seductores plerunque ſuis mandatis prohibent res à Deo conceſſas & valde neceſſarias, ut cibum, potum, conjugium; præcipiunt & imponunt ſuperfluas & ridiculas, ut imaginum cultus, longas peregrinationes, precum non intellectarum ad certum numerum demurmurationes, aliáſque nænias, non modò ab omni religione, ſed etiam ab ipſa ratione abhorrentes. Concludamus itaque, neque hiſce ritibus qui ad ciborum diſcrimina pertinent, neque ullis qui conſiſtunt in rerum externarum obſervationibus, quaſi cultus aut religionis ſacroſanctę partes eſſent, onerandas eſſe conſcientias Chriſtianorum.

Vers. XXII.

Quæ omnia ipſo uſu pereunt, præſcripta ex mandatis & doctrinis hominum.

Duabus aliis rationibus probat, nec verum Dei cultum, nec Chriſtiani hominis juſtificationem aut ſanctitatem ſitam eſſe in obſervatione rituum, ad ciborum delectum, vel ad ullas res externas ſpectantium. Prior ratio ducitur ab ipſa natura & conditione harum rerum; *Quæ omnia ipſo uſu pereunt*. Altera ab origine vel authoritate talium rituum; *Secundum mandata, &c.*

Quæ omnia ipſo uſu pereunt] Habemus his in verbis perſpicuam & firmam rationem cur non oporteat cultum Dei aut noſtram ſanctitatem conſtituere in hiſce rebus externis. Primò, quia ipſa natura & conditio harum rerum repugnat. Nam pietas, juſtitia, ſanctitas, ſunt res ſpirituales accenſæ in corde humano operâ Spiritus ſancti. Ciborum itaque delectus nec gignit in animo ſanctitatem & juſtitiam, nec oſtendit. Nam ſeu carnibus veſcaris, ſeu piſcibus, ſive fructibus, uteris rebus terrenis & pereuntibus,

quibus nulla vis ſpiritualis ineſt ad animam ſanctificandam aut contaminandam. Secundò, quia finis ſive uſus ciborum ab ipſo Deo intentus eſt ad corporalem ſuſtentationem, non ad animarum ſanctificationem: voluit enim ut ipſo uſu conſumerentur, non ut indè expectaremus ſpirituales fructus juſtitiæ, ſanctitatis, meritorum, &c. Hinc ſacræ Scripturæ paſſim refellunt falſam opinionem illorum, qui putabant homines ſanctiores fieri per abſtinentiam à quibuſdam ciborum generibus, vel pejores indifferenti uſu ciborum quorumcunque. Ipſe Chriſtus, Matth.15.11. Phariſæos taxat ob hunc errorem, & diſcipulos monet nè & ipſi fallantur eodem; *Non quod ingreditur in os polluit hominem, ſed quod egreditur ex ore hoc* *verſ.*12.
polluit hominem. Cùm autem Phariſæi, audito hoc ſermone, offenſi fuerunt, confirmat ſuam ſententiam Chriſtus ab ipſa conditione & natura corruptibili omnium ciborum; *Nondum* (inquit) *intelligitis quòd quicquid* *verſ.*17.
in os intrat in ventrem vadit, & in ſeceſſum ejicitur? Quaſi diceret, Stultum eſt ſanctitatem aut juſtitiam quærere in illis rebus caducis, terrenis, & corruptibilibus; vel pollutionem aliquam & peccati contaminationem ab iſtis metuere: ſunt enim hujuſmodi omnia nec bona nec mala in ſe, ſed perinde ſunt hominibus atque animi illorum ſunt qui illis utuntur. Hæc igitur eſt ipſius Chriſti ſententia de cibis. Jam verò Paulus non modò hoc in loco, ſed aliis quamplurimis, minuit illorum opinionem, qui in ciborum diſcrimine religionem aliquam ſitam putabant; & plerunque hoc ipſo utitur argumento ſumpto à natura illorum terrena & corruptibili. 1.Cor.6.13. *Eſcæ ventri deſtinatæ ſunt, & venter eſcis: Deus autem & hunc, & eas abolebit.* Non dicit eſcas eſſe deſtinatas animo ſanctificando, ſed ventri ſaturando. Et ad Rom.14.17. (quem locum & antea citavimus) *Non eſt regnum Dei eſca aut potus, ſed juſtitia, & pax, & gaudium per Spiritum ſanctum: Nam qui per hæc ſervit Chriſto, gratus eſt Deo.* Qui igitur putat ſe ſervire Chriſto in eo quòd abſtineat à quibuſdam ciborum generibus, vel quòd ſe obſtringat ad obſervationem quorumcunque rituum de rebus externis, ſeipſum fallit, neque ob haſce res Deo gratior exiſtit; ſed ſi pacem ac juſtitiam colat per Spiritum ſanctum, tum demum erit Deo gratus. Rectè Proſper de vit. contemp.3.10. *Jejunia, abſtinentiæ, ac cætera hujuſmodi, non pro juſtitia, ſed cum juſtitia Deo ſunt exhibenda.* Si in jejunio non ſit juſtitia, quantò minùs in eo quòd ab hoc aut illo tantùm ciborum genere abſtineatur, cùm interim alii cibi ſumantur, ídque fortaſſe non accuratâ moderatione adhibitâ?

Documenta hæc ſunt.

Cùm proponitur nobis aliquid obſervandum, conſideranda eſt rei ipſius *Docum.* 1.
natura: ſi obſervatio ſita ſit in rebus corporalibus & pereuntibus, putà in victu, veſtitu, aut ſimilibus, non debemus in ea re immediatum Dei cultum, juſtitiam, aut ſanctitatem conſtituere.

Hujuſmodi igitur mandata, ſi præſcribantur ab iis qui legitimam ha- *Docum.* 2.
bent poteſtatem, ídque modo legitimo, eo ſenſu accipienda ſunt, quòd velint ea obſervari, vel externi ordinis causâ, vel quatenus ad finem aliquem utilem referri & ordinari poſſunt: non quòd per ſe ſunt partes cultus divini, aut quòd ipſo opere operato augeant juſtitiam, ſanctitatem, aut meritum noſtrum apud Deum.

Si quandoque violentur iſtæ obſervationes quæ poſitæ ſunt in hiſce re- *Docum.* 3.
bus pereuntibus, modò abſit contemptus & ſcandalum, ipſâ actus omiſſione anima non maculatur, aut reatu lethali conſtringitur; quia (ut antè oſten-

oſtenſum eſt) harum rerum natura non eſt ejuſmodi, ut pertingat ad animam vel ſanctificandam vel maculandam.

Docum. 4. Hinc colligimus monachorum errorem & ſtultitiam, qui ſe reliquis omnibus mortalibus perfectiores & ſanctiores putant, quòd ſe aſtrinxerint ad abſtinendum à quibuſdam rebus externis, quibus licitè uti potuerunt; putà à carnibus, à veſtitu ſplendidiori, à privata quorumcunque bonorum poſſeſſione, &c, cùm hæc omnia ſint de rerum terrenarum & corruptibilium numero, quorum uſu per ſe nemo polluitur aut deterior redditur, quorum abjectione nemo juſtior aut ſanctior efficitur.

Docum. 5. Quicquid laude dignum eſt in abſtinentia ab hiſce rebus adiaphoris aut in uſu earundem, cùm ab hominibus authoritate præditis preſcribuntur, id totum pendet, non ex ipſarum rerum natura (ſunt enim terrenæ & corruptibiles) neque ex ipſo opere aut actione; ſed ex animo obedientis, & ex fine utili ad quem iſtæ obſervationes referuntur. Hæc de priori ratione petita ab ipſarum rerum natura & conditione.

Præſcripta ex mandatis & doctrinis hominum] Hæc eſt illa altera ratio cur in illis decretis, *Nè attigeris, nè guſtâris, nè contrectâris*, & cæteris omnibus ejuſdem farinæ, non ſit ſita religio, juſtitia aut ſalus Chriſtianorum; quia ſcilicet non ex Deo, ſed ex hominibus originem traxerunt. Etſi enim ipſe Deus ſub vetere Teſtamento hujuſmodi mandata ceremonialia impoſuit Judeis, ut in illis haberent umbras rerum ſpiritualium & futurarum, tamen ſub evangelio juſſit eadem abrogari, ità ut jam ex mandatis hominum, non ex imperio Dei imponantur. Rectè igitur dicit hæc omnia jam eſſe κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων.

Perpendamus autem vim hujus argumenti: Hoc eſt ex mandatis & doctrinis hominum; ergò non eſt ex neceſſariis ad ſalutem, vel ad cultum Dei, vel ad juſtitię & ſanctitatis acquiſitionem.

Rationes.

Ratio 1. Quia ipſe Deus hunc honorem ſibi ſoli ſervat, ut ſtatuat quid velit ad religionem & cultum ſuum directè & immediatè pertinere. *Non facietis quod vobis rectum videtur, ſed quod præcipio tibi hoc tantùm facito Domino, nec addas quicquam, nec minuas*, Deut. 12. 32. Hinc illud Chriſti, Matth. 15. 9. *Fruſtra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum.*

Ratio 2. Quia ſi hæc mandata hominum pertinerent ad cultum Dei ut partes ejuſdem, ſequeretur cultum Dei poſſe abrogari authoritate humanâ; hæc enim omnia decreta poſſunt vel tolli, vel mutari illorum authoritate per quos fuerint ab initio conſtituta: at homines hoc poſſe in Dei cultum, abſurdiſſimum.

Ratio 3. Quia ſi concedatur obſervationem humanorum decretorum per ſe eſſe opus cultus aut ſanctitatis, indè efficeretur, Deum non modò diverſo, ſed contrario planè modo coli poſſe pro hominum arbitrio. Nam hæc humana ἐντάλματα, non modò diverſa ſunt, ſed quandoque pugnantia inter ſe. Licet id videre in diverſis monachorum generibus apud pontificios, quibus diverſa mandata imponuntur, quod attinet ad victum, ad veſtitum, cæteráſque penè omnes obſervationes externas: licet etiam id animadvertere in diverſis eccleſiarum ritibus; nam in ſacramentis adminiſtrandis, in ordinandis miniſtris, in feſtis, in jejuniis, atque in omnibus ferè rebus externis, diverſę ſunt diverſarum eccleſiarum cæremonię; atque ut Irenæus loquitur apud Euſeb. lib. 5. cap. 23. *Ipſa eccleſiarum διαφωνία in hiſce rebus harmoniam fidei magis illuſtrat.* Quòd ſi hę obſervationes & cęremo-

niæ

niæ humanitus mandatæ, per ſe pertinerent ad cultum Dei, & ſanctitatem, non poſſet eſſe in illis aliqua diſcrepantia, non poſſent pro locorum diverſitate alios obligare, alios non obligare, ſed eadem eſſent apud omnes, & omnes ex æquo obligarent. Nam veriſſima eſt illa Pariſienſis regula de fide cap. 2. *Non eſt debitus Deo cultus, qui à quocunque qui idoneus eſt ad ipſum colendum poteſt eidem abſque injuria denegari: una enim & communis eſt religio quâ Deus colitur, eique placetur & ſervitur ab hominibus.* Ex hiſce clarè patet, hominum mandata, & traditiones non eſſe obtrudendas eccleſiæ ſub opinione cultus & juſtitiæ; quia ſunt hominum, & non Dei mandata.

Documenta.

Id ſolùm immediatè & propriè ſpectat ad religionem & cultum Dei, quod habet teſtimonium voluntatis divinæ; *Deum ſic colere oportet quomodo ipſe ſe colendum præcepit*; Auguſt. lib. 1. de conſenſ. evang. cap. 18. *Docum.* 1.

Qui in ſuis mandatis & traditionibus obſervandis volunt religionem, juſtitiam, & ſanctitatem conſtitutam eſſe, id ſibi arrogant & ſuis inventis, quod eſt Deo & divinis mandatis peculiare: *Non ſunt fide digni de Deo dicentes homines quatenus homines*; Clem. Strom. 6. *Docum.* 2.

Cùm in mandatis hominum non ſit ſita ſalus aut juſtitia, graviter peccant qui hęc onera humanarum traditionum ſic multiplicant, ut indè impediantur Chriſtiani in exercitiis veræ juſtitiæ & pietatis: *Ità enim plerunque evenit, ut cùm aliquid ubi non oportet adhibetur, illîc ubi oportet negligatur*; Tertul. de pœnit. Hoc queritur ipſe Chriſtus, populum Dei abductum fuiſſe ab obſervatione mandatorum divinorum, dum toti incumbebant in traditiones Phariſæorum, Matth. 15. 6. Hoc Gerſon reprehendit in illa colluvie cæremoniarum & traditionum papiſticarum: *Supervacua occupatio circa traditiones humanas gignit ignorantiam divinorum præceptorum:* de vit. ſpirit. part. 3. Hæc de ſecundo argumento ab origine horum mandatorum. *Docum.* 3.

VERS. XXIII.

Quæ prætextum quidem habent ſapientiæ in cultu voluntario, & ſubmiſſione animi, & in eo quòd corpori non parcant: nec tamen ullius ſunt pretii, ſpectantia ſcilicet *ad carnem ſaturandam.*

HAbemus hiſce in verbis apoſtoli cenſuram de humanis ritibus & traditionibus, quæ obtruduntur Chriſtianis ſub opinione neceſſitatis, juſtitiæ, aut cultus divini. Dignus ſanè locus qui diligenter expendatur. Hinc enim perſpiciemus nihil pontificios afferre poſſe pro ſuis traditionibus, quod allatum non fuerit ab antiquis impoſtoribus, & refutatum ab apoſtolis: nihil nos aliud facere cùm eaſdem oppugnamus, quàm quod ipſe Chriſtus, quod apoſtoli ante nos fecerunt, & quod nos retinendæ Chriſtianæ libertatis causâ facere voluerunt.

In hoc igitur verſiculo, qui clauſulam imponit refutationi, tria ſunt nobis obſervanda & explicanda, quod attinet ad ritus hoſce ab hominibus præſcriptos.

1. Obſervare oportet conceſſionem apoſtolicam; nam concedit illis λόγον σοφίας· *Quæ rationem quidem habent ſapientiæ.*

2. Obſervandi ſunt colores tres, quibus ut plurimùm oblinuntur traditiones humanæ, ut ſpeciem ſapientiæ præ ſe ferant. Hi ſunt ἐθελοθρησκεία, ταπεινοφροσύνη, ἀφειδία σώματος.

 3. Obſer-

3. Obſervemus cenſuram apoſtoli, qui, non obſtantibus hiſce tam pulchris coloribus, pro rebus nihili habet hæc hominum mandata; *Nec tamen ullius ſunt pretii.*

Quæ rationem quidem habent ſapientiæ] Vocabulum Græcum λόγον, alii *rationem*, alii *ſpeciem*, nonnulli *prætextum* vertunt, nullo penè ſenſus diſcrimine: hoc enim vult apoſtolus, prædicta hominum mandata habere ſpeciem vel externam apparentiam ſapientię, rem ipſam & veritatem non habere. Ineſt itaque hiſce verbis prolepſis vel occupatio, quę dum concedit adverſariis quod poterant obtendere, ſimul intelligi vult id nullius eſſe momenti. Cùm autem dicit apoſtolus illas hominum doctrinas habere ſpeciem σοφίας, id vult, habere ſpeciem excellentis cujuſdam doctrinæ, & è cœlo potiùs allatæ, quàm conſilio humano excogitatæ; ſic enim ſapientiæ nomen uſurpatur à Paulo, ut rectè obſervavit Beza.

1 Habent autem hanc ſpeciem vel prætextum primò ex parte impoſtorum: nam hi ut plurimùm prætendunt ſe non ex ſuo ſenſu quicquam depromere, ſed ab ipſo Spiritu ſapientiæ illuminatos ea promulgare. Hoc prætextu Montanus olim venditavit prophetias ſuas, & multis impoſuit: ſic
De præſcr. enim ſcribit Tertullianus nondum Montaniſta; *Paracletum dicunt plura in Montano dixiſſe quàm Chriſtum in evangelio protuliſſe; nec tantùm plura, ſed etiam meliora atque majora.* Qui paulò modeſtiores ſunt, nec audent immediatas Spiritus ſancti revelationes obtendere, nè tamen placita ſua carere videantur prætextu ſapientiæ divinæ, dicere ſolent (ut eſt apud Irenæum lib.3.cap.2.) *doctrinas ſuas & traditiones non quidem fuiſſe ſcripto conſignatas ab apoſtolis, ſed per vivam vocem traditas*; *juxta illud*, *Sapientiam loquimur inter perfectos: & hanc ſapientiam unuſquiſque eorum eſſe dicit ſuas fictiones.* Hæc Irenæus. Habent itaque traditiones humanæ hanc ſapientiæ ſpeciem ex parte impoſtorum.

2 Ex parte ſuperſtitioſorum & carnalium hominum habent ſpeciem ſapientiæ, quia carnalibus ſapiunt carnalia, ſordent verò ſpiritualia. Unde illud apoſtoli Rom.8.7. *Sapientia carnis inimica eſt Deo.* & 1.Cor.2.5. *Fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei:* Nam illud homini carnali videtur plenum ſapientiæ, quod convenit ingenio & indoli carnis; nihil autem carnali menti magìs arridet, quàm ut ſalutem, juſtitiam, & ſanctitatem habeat in ritibus & rebus externis. Videtis itaque quomodo habent *ſpeciem ſapientiæ* traditiones humanæ; nimirum, 1. Ex fraude impoſtorum, qui ſemper jactitant illas dimanâſſe à Spiritu ſapientiæ. 2. Ex carnali ingenio hominum ſuperſtitioſorum, quibus placet ſemper quærere ſalutem & juſtitiam in ritibus & exercitiis externis. Sed illud tamen tenendum, quòd ſpeciem tantummodo, & quaſi inanem umbram habent
Inſtit.l.4.2 ſapientiæ, rem non habent. Nam ut Lactantius verè dixit, *Illîc potiſſimùm quærendam ſapientiam, ubi ſtultitiæ titulus apparet*; ſic nos verè affirmemus, illîc ſtultitiam ſemper inveniri, ubi homini animali ſapientiæ titulus apparet. *Non enim iſta ſapientia deſurſum eſt deſcendens à Patre luminum; ſed terrena, animalis, diabolica*, Jacob.3.15.

Documenta.

Docum. 1. Pro impoſtoribus habendi ſunt, qui in negotio ſalutis obtrudunt nobis doctrinas ſub prætextu revelationum vel traditionum, abſque verbi teſtimonio. Utcunque enim poterit eſſe ſpecies, vel ſpectrum potiùs ſapientię in hiſce inventis humanis; vera tamen & ſalutaris ſapientia nunquam in illis reperietur.

Non

Non debemus in cultu Dei ea ſectari & amplecti quæ maximè probantur rationi humanæ; nam ſi hac duce utamur, pro vera ſapientia in umbram & fucatam quandam ſapientiæ ſpeciem incidemus. *Docum.* 2.

Hinc collige quid de papiſmo ſtatuendum ſit, an ſcilicet habeat ipſam germanam ſapientiam, an ſolummodo λόγον σοφίας. Obtrudit ſuas doctrinas & ſua mandata innumera tanquam ad ſalutem neceſſaria; ſed quo prætextu? Eodem quo omnes impoſtores: ſcilicet ſua omnia decreta dimanare à Spiritu ſancto dirigente & inſpirante eccleſiam; ſe non proferre commenta humana, ſed illas traditiones non ſcriptas quas apoſtoli in depoſito Romæ reliquerunt. En miram ſpeciem ſapientiæ divinæ! ſed ſi adhuc quæro, quî mihi conſtabit hæc veſtra placita dimanâſſe à Spiritu Dei, & ab apoſtolis; illud regerunt illico, Aut crede aut anathema eſto; interim ex verbo Dei teſtimonium nullum. Qui ſua dogmata ſic confirmant, oſtentare poſſunt apud imperitos λόγον σοφίας, ſed apud ſobrios & prudentes rem ipſam perdidiſſe judicabuntur. Hæc de conceſſione apoſtolica, quòd in doctrinis & mandatis ſeductorum inſit ſpecies ſolummodo divinæ ſapientiæ. *Docum.* 3.

In cultu voluntario, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ] Oſtendere incipit quibus coloribus ſeductores hanc falſam ſapientiam pingere ſolent. Primus eſt ἐθελοθρησκεία, quaſi dicas *cultum voluntarium*, id eſt, non mandatum aut præſcriptum ab ipſo Deo, ſed illi oblatum humanâ voluntate & electione. Hoc igitur urgetur ab impoſtoribus, Qui illa facit ſolummodo quæ ab ipſo Deo juſſa & mandata ſunt, nihil agit non vulgare; ſed qui tranſcendit ipſa præcepta, & Deum colit voluntariis quibuſdam operibus ad quæ non tenetur, hic angelus eſt inter homines, hic ſibi accumulat merita ſupererogationis, hic denique Deum ſibi obæratum facit. Atque hęc ἐθελοθρησκεία valde arridet humano ingenio. Nam cùm duplex ſit cultus voluntarius; unus quando quis pro ſua voluntate eligit creaturam aliquam cui deferat cultum Deo debitum; alius quando verum Deum colit, ſed non illo modo, neque illis operibus quibus cultum ſuum definivit, ſed aliis pro ſuo arbitrio electis: prior ſpecies ἐθελοθρησκείας ab omnibus ferè damnatur, quia apertè Deo detrahit quod ſuum eſt, & transfert in creaturam; ſed hæc altera laudatur à multis, quia videtur Deo quod ſuum eſt, & aliquid ultra deferre; habet igitur quaſi voluntariæ cujuſdam oblationis rationem. Hic color monachis impoſuit, qui putant ſe ex eo quòd Deum colunt operibus quibuſdam ab ipſo Deo non mandatis eſſe in ſtatu altiori & perfectiori quàm cæteros homines qui conantur ea tantùm facere quæ ſub præcepto ſunt. Hinc etiam ſomniârunt ſe meritis adeò circumfluere, ut minimè dubitent de ingenti ſuo theſauro aliis quotidie erogare. Hinc etiam imperita plebecula non modò emendicare, ſed emercari ſolet quovis pretio merita illa exuberantia monachorum. Imò in hunc finem conſtituta dicunt monaſteria, *ut ſatisfacerent pro peccatis fundatorum, & generaliter omnium*; Gerſon par.2. ſer. de abſtinen. Carthuſ. Nè autem nos hoc eodem colore decipiamur, meminiſſe debemus, Deum amare quidem cultorem voluntarium, hoc eſt, eum qui lætus & lubens ea facit quæ ipſe fieri juſſit; ſed odiſſe cultum voluntarium, hoc eſt, illa opera quæ pro immediato Dei cultu illi offeruntur, cùm ab ipſo non fuerint præſcripta & mandata ad hunc finem. Hoc enim eſt *fornicari in adinventionibus ſuis*, Pſal.106.39.

Illud etiam ſcire oportet, abſtinentiam à quibuſdam cibis, cœlibatum, paupertatem voluntariam, reliquáque ejus generis in quibus impoſtores

 hunc

hunc voluntarium cultum Dei conſtituunt, & meritum neſcio quod ſupererogationis, nihil aliud eſſe quàm res & actiones adiaphoras, quæ aliquibus aliquo tempore poſſunt eſſe inſtrumenta vel media promoventia in cultu Dei, quemadmodum etiam & eorum contraria eſſe poſſunt. Sed neque in his neque in illis aut cultum aut meritum ſomniare debemus. Atque de primo colore, quo ſua mandata fucare ſolent ſeductores, hactenus.

Et ſubmiſſione animi] Hic eſt ſecundus color quo pinguntur hominum mandata & doctrinæ: populo enim perſuadere conantur omnes ſeductores, nihil Deo gratius humilitate & devotâ *animi ſubmiſſione*; quam in eo conſtitutam volunt, ut Chriſtiani ſimpliciter & abſolutè ſeſe ſubjiciant præpoſitis ſuis & illorum traditionibus & mandatis, credant quæcunque illi proponunt credenda, faciant quæ illi jubent facienda. Hanc animi ſubmiſſionem maximi eſſe meriti apud Deum nugantur, quia is mandavit omnibus, *Obedite præpoſitis veſtris*, Heb. 13. 17. quia ipſe hac de re apertè pronunciavit, *Qui vos audit, me audit*, Luc. 10. 16. Quinetiam addunt, hoc maximè expedire ſaluti Chriſtianorum, ut præpoſitorum mandata (ut cultum, & fidem ab illis eccleſiæ commendatam) non diſcutiant, ſed faciant & amplectantur; quia tutiſſimum eſt ignaris ſequi ſententiam ſapientiorum.

Cùm hoc artificio ritibus & doctrinis ſuis authoritatem planè divinam paraverint, ſubmiſſio & obedientia populi Chriſtiani videtur habere λόγον σοφίας, ità ut in hac ſua ſubjectione non piè ſolùm, ſed prudenter ſe facere arbitrentur.

Jeſuitarum pater Ignatius Loyola hoc colore deceptus, in ea epiſtola quæ in collegiis Jeſuitarum ſingulis menſibus ad menſam legitur, monet & mandat ſeriò, ut ea quæ ſuperior jubet cæcâ obedientiâ ſimpliciter perficiant, non conſiderantes an bonum vel utile ſit quod præcipitur; quandoquidem omnis ejuſmodi cogitatio meritum tollit & valorem obedientiæ. Eſt etiam communis ſententia Romanenſium, in Chriſtianis tantam animi ſubmiſſionem eſſe debere, ut nè leviſſimè dubitent de illis quæ ab eccleſia Romana proponuntur ſive credenda, ſive facienda in religione, & cultu Dei. Sed nos, hiſce non obſtantibus, verè dicamus, cæcam hanc obedientiam & animi ſubmiſſionem non modò ſtultam eſſe, ſed impiam & irreligioſam.

Rationes.

Ratio 1. Quia non tenemur obedire ſuperioribus niſi in caſibus in quibus ipſi ſunt nobis ſuperiores; jam quod attinet ad dogmata fidei condenda, ad cultum Dei inſtituendum, ſolus Deus nobis præeſt: ſi itaque homines conentur dogmata fidei procudere, aut novum cultum introducere, egrediuntur limites poteſtatis ſibi datæ, neque hac in re agnoſcendi ſunt ſuperiores.

Ratio 2. Quia præceptum inferioris poteſtatis non obligat ad obedientiam quando contrariatur præcepto ſuperioris: hinc illud apoſtolorum, Act. 4. 19. *Obedire oportet Deo potiùs quàm hominibus.* Et Cyp. de ſing. cler. *Hominibus placere non licet ubi voluntas hominum non capit Domini voluntatem.* Hujuſmodi autem monita vana eſſent ſi in omnibus cæca obedientia deberetur ſuperioribus noſtris.

Ratio 3. Quia nemo ſciens ſe exponit diſcrimini peccati mortalis quin peccet mortaliter, ut loquuntur Scholaſtici; ſed quiſquis abſolutam ſubjectionem,

&

& cæcam obedientiam hominibus vovet, aut præſtat, manifeſto diſcrimini ſe exponit; nam omnis homo errare poteſt tam jubendo ea facere quæ mala ſunt, quàm præſcribendo ea credere quæ falſa ſunt.

Quia quod Dei proprium eſt, ſine ingenti impietate hominibus non tribuitur: ſed abſolutum dominium in corpora & animas noſtras eſt Dei ſolius proprium. Illi debet voluntas humana abſolutam obedientiam, illi debet intellectus promptum in omnibus aſſenſum: hujuſmodi autem ſubjectio voluntatis & intellectus, ſi mortali alicui præſtetur, læſæ majeſtatis divinæ crimen incurritur. Eſt enim verum illud Tertulliani de Deo & divinis mandatis, *Audaciam exiſtimo de bono divini præcepti diſputare; neque enim quia bonum eſt auſcultare debemus, ſed quia Deus præcepit.* At non minùs verum illud apoſtoli, quando homines jubent aliquid facere aut credere, *Omnia explorate, quod bonum eſt retinete*, 1. Theſ. 5. 21. *Ratio 4.* *De pœnit.*

Sed qui hanc præpoſteram ſubmiſſionem, & cæcam obedientiam à populo efflagitant, objicere ſolent; non eſſe ſubditorum judicare de doctrina aut juſſis ſuperiorum ſuorum, ſed potiùs pertinere ad prælatos & ſuperiores de fide & actibus ſubditorum judicare: videntur igitur ab officio recedere, quando dubitant an illa vera ſint & legitima quæ promulgantur & confirmantur authoritate præpoſitorum. *Dub.*

Subditi neque debent, neque poſſunt de ſuperiorum decretis judicare judicio authoritatis; ſed poſſunt & debent de iiſdem quatenus ad ſe ſpectant judicare judicio diſcretionis. Hujus rei cauſam optimè explicat Aquinas quæſt. diſp. de conſenſ. art. 5. *Unuſquiſque* (inquit) *tenetur actus ſuos examinare ad ſcientiam quam à Deo habet, ſive ſit naturalis, ſive acquiſita, ſive infuſa; omnis enim homo debet ſecundum rationem agere.* Hæc ille. Confirmatur hoc omnium piorum exemplo, qui etſi non arrogârunt ſibi judicium authoritatis in ipſos prælatos aut magiſtratus, tamen adhibuerunt judicium diſcretionis de rebus ab illis propoſitis. Videmus hoc factum à Daniele, qui judicavit edictum Darii de Deo non invocando, non eſſe à ſe obſervandum. Videmus hoc in apoſtolis, qui judicârunt ſe piè non poſſe ſacerdotum mandatis parere, Act. 4. 20. Fuit denique hoc factitatum temporibus Marianis, ab omnibus martyribus noſtris; qui rectè judicabant ſe nec credere debere quæ tum à prælatis proponebantur credenda, nec facere quæ facienda mandabantur. Ex his igitur patet ſecundum etiam colorem ſubmiſſionis & meritoriæ humilitatis, quo humana decreta populo commendantur, evanidum eſſe, nec aliquid veræ ſapientiæ in ſe habere. *Solut.*

Et in eo quòd corpori non parcant, καὶ ἀφειδίᾳ σώματος] En tertium colorem, quo illito & inducto videntur humana decreta ſpeciem pietatis & ſapientiæ præ ſe ferre. Nam cùm homines carnales ut plurimùm plus æquo occupentur in cute curanda; qui corpuſculum illud, quod cæteri impensè fovent, affligunt jejuniis, macerant vigiliis, domant flagellationibus, ſpiritualia ſapere & ſalutem ſuam præ aliis curare judicantur. Omnia igitur illa decreta quę referri poſſunt ad hanc carnis ſubjugationem, hac larvâ ſanctitatis & mortificationis oculos imperitorum ità perſtringunt, ut interim non animadvertant venenatos errores qui in iiſdem occultari ſolent. In hiſce enim omnibus impoſtores ſemper carnis mortificationem prætendunt, ſed intus animi elationem & hypocriticam ſuperbiam alunt.

Sed quò meliùs totam hanc rem intelligamus, primò exempla quædam proferemus eorum qui hanc corporis ἀφειδίαν exercuerunt; ſecundò errores detegemus qui ſubeſſe ſolent hujuſmodi decretis & exercitiis; poſtremò, quid ſtatuendum ſit de externis hiſce exercitiis mortificandæ carnis oſtendemus.

Refert

1 Refert Evagrius hiſtoriæ eccl. lib. 1. cap. 21. *Monachos Palæſtinæ quandoq; quinq; dies continuos & ampliùs jejunare, atque eouſq; laboribus & vigiliis ſe affligere, ut mortui videantur ſuper terram jacentes inſepulti.* Multáque alia prodigioſa narrat de iiſdem, ità tamen ut ob hoc vitę inſtitutum eos ad cœlum laudibus efferat, vocétque illud *ſanctiſſimum & diviniſſimum vitæ genus*. Idem author alios ob continuas vigilias ἀκοιμήτους appellatos ſcribit, lib. 3. cap. 49. Bernardus Serm. 6. cap. 49. in Pſalm. *Qui habitat*, ſcribit quoſdam monachos variis corporis exercitiis, & abſtinentiis contritos eſſe ſupra vires, ſupra naturam, ſupra conſuetudinem. Hieronymus in Paulæ epitaphio, refert illam cùm ex ardentiſſima febri reſpirâſſet, etiam tenui & parco vino uti omnino noluiſſe, licèt medicus atq; ipſe Hieronymus hoc ei inſtantiſſimè ſuaderent, & hydropis periculum ex continuo aquæ potu illi imminere oſtenderent. Sed omnium celeberrimi ſunt ob hanc corporis ἀφειδίαν, Flagellantes; *quorum ordo exortus eſt anno 1260 Peruſiæ in Thuſcia, quando orbis terrarum fame maximâ laboravit. Hi paſſim errantes publicè ſeſe flagris ad mortem penè concidebant, atq; hæc cruenta ſacra per 33 dies peragebant, tum ſe expiatos ſceleribus, Deóque reconciliatos exiſtimabant, atque demum domos ſuas repetebant;* Hoſpinian. pag. 271. Facile eſſet plura exempla eorum congerere, qui hanc corporis ἀφειδίαν exercuerunt; ſed hæc ſufficiant.

2 Jam ſecundo in loco errores detegemus, quibus plerunq; obnoxii ſunt qui vel jubere ſolent hæc, vel præſtare.

Errant primò in ipſa natura mortificationis Chriſtianæ: nam corporis afflictionem & injuriam reputant pro vera mortificatione; cùm illa non ad carnem præcipuè, aut inferiorem animæ partem, ſed ad mentem & voluntatem maximè pertineat: ipſa enim mens & voluntas hominis nondum renati carnalis eſt. Stultè igitur ſomniant ſe mortificatos, debilitato & penè confecto corpore, cùm interim anima, quæ peccati ſedes eſt, incredulitate, ſuperbiâ, invidiâ, aliiſque vitiis ſpiritualibus referta ſit. Vide Mirand. de fide & ordi. credend. & in expoſit. orat. Dom.

2. Errant in ipſis mediis, vel ſaltem in modo adhibendo circa hæc media: aliud eſt enim moderatis jejuniis & vigiliis carnem edomare, nè recalcitret Spiritui; aliud ſic ejus naturales vires affligere & conterere, ut non poſſit commodè inſervire Spiritui. Nam *dum plùs juſto caro reſtringitur, etiam ab exercitatione boni operis enervatur; ut ad orationem vel prædicationem non ſufficiat, dum incentiva vitiorum funditus ſuffocare feſtinat;* Gregor. moral. 30. cap. 28. Unde Aquinas in 12 ad Roman. ſcribit *illum amittere dignitatem hominis rationalis, qui jejunium vel vigilias præfert ſenſus integritati.* Et Gerſon par. 3. *Fuere multi, qui pro gratia contemplationis promerenda conati ſunt imitari Eliam, vel Danielem, vel Joannem Baptiſtam, qui hac abſtinentiâ non prophetici, ſed phantaſtici facti ſunt.*

3. Errant quòd ſeſe ad hæc externa exercitia obligant, opinione tam abſolutæ neceſſitatis, ut nè valetudinis quidem causâ liceat ea violare. Hoc in Paulæ exemplo vidimus; hoc in monachis Carthuſienſibus videtur, qui carnes nè guſtare quidem audent, flagitante licèt corporis infirmitate; hoc in omnibus qui ſubduntur imperio eccleſiæ Romanæ conſpicitur, qui putant ſe mortale peccatum admiſiſſe, ſi non jejunaverint juxta ſtatuta pontificia. Sed cùm ipſam Dei legem cæremonialem charitati cedere æquum fuit, quàm iniquum eſt humana de rebus adiaphoris mandata eidem nolle cedere?

4. Errant quòd in hiſce exercitiis externis, cultum Dei, meritum ſalutis, expiationem peccatorum ineſſe arbitrantur. Sic Petrus Soto; *Negare*

gare (inquit) *jejunium eſſe opus quo meremur æternam vitam, & ſatisfacimus pro peccatis, error eſt apertiſſimus.* Alenſis; *Jejunium ſive injunctum, ſive aſſumptum, eſt pro peccatis ſatisfactorium.* Thomas 2.2. quæſt. 147. *Jejunium* Part. 4. quæſt. 28.
aſſumitur ad tria: ad carnis concupiſcentias comprimendas; ut mens hominis elevetur ad ſuperiora; ad ſatisfaciendum pro peccatis. Hi ſunt errores quibus ferè implicantur omnes, qui hanc corporis ἀφειδίαν exercent.

Jam ultimo in loco, nè rejicere videamur externa mortificationis ex- 3
ercitia, de hiſce quæ ſit eccleſiarum noſtrarum ſententia breviter oſtendemus.

Primò, valde probamus illud Athanaſii, Καλὴ ἡ ἄσκησις μετὰ ἀληθοῦς γνώσεως καὶ συμμετρίας, *Laudabiles ſunt hæ corporales exercitationes, ſi jungantur cum ſcientia & moderatione.* Jejunia itaque & vigilias, cæteráque ejus generis habere ſuam utilitatem fatemur, ſi cognoſcamus eorum uſum & finem; id eſt, ſi referantur ad caſtigationem corporis, nè ſaturitate aut deſidiâ extimuletur ad peccatum; ſi referantur ad externam teſtificationem internæ pœnitentiæ; ſi denique ad id referantur, ut illis adminiculis adjuti, ardentiùs Deum invocemus. Nam rectè Tertullianus adverſus Pſychicos; *Multò pollentioris mentis & vivacioris cordis ſumus ad hæc ſpiritualia jejuni, quàm cùm illud domicilium interioris hominis eſcis ſtipatur, vinis inundatur.* Sed ſi in hiſce externis exercitiis ſitum putamus meritum aliquod ſatisfactionis aut juſtificationis, tum non uſurpantur μετὰ ἀληθοῦς γνώσεως, & proinde rejiciuntur à Deo; ut videmus Eſaiæ 58. 3. ubi ipſum opus operatum obtrudunt Deo hiſce verbis, *Quare jejunavimus, & non aſpexiſti? afflximus animas noſtras, & neſciviſti?* Reſpondet Deus *ſe tale jejunium non elegiſſe, &c.* Sic Zachar. 7. 5, 6. negat illos ſibi jejunare, qui in externo opere ſanctitatem & cultum Dei collocant. Apoſtolus autem apertiſſimè diſtinguit inter σωματικὴν γυμνασίαν, καὶ εὐσέβειαν· 1. Tim. 4. 8. Nos igitur ſcire debemus hæc omnia ad titulum externæ diſciplinę, non ad opera cultus eſſe referenda.

Requiritur etiam, præter hanc ſcientiam, debita in hiſce omnibus moderatio; ſtulta enim eſt illa abſtinentia, vel corporis caſtigatio, quæ proprię infirmitatis nullam habet rationem. Hinc apud Euſebium lib. 5. cap. 3. legimus Alcibiadem reprehenſum quòd creaturis Dei non uteretur, ſed ſolùm panem & aquam in corporis ſui ſuſtentationem ſumebat. Videmus etiam ipſum Timotheum à Paulo monitum, *nè ampliùs eſſet abſtemius,* 1. Tim.
ſed vino pauculo uteretur propter crebras ſuas infirmitates. Primitivæ eccleſiæ 5. 23.
libera hæc & moderata jejunia in uſu erant; neceſſaria illa, & ſupra vires corporis rigida, à ſapientioribus ſemper damnabantur. Sic teſtatur Auguſtinus 1. de mor. cath. eccl. cap. 33. *Nemo urgetur in aſpera quæ ferre non poteſt; nulli quod recuſat imponitur.* Prudentius 1. Cathemer. hym. poſt jejun.

Laxus ac liber modus abſtinendi
Ponitur cunctis, neque nos ſeverus
Terror impellit: ſua quemque cogit
Velle poteſtas.

Proſper de vit. contempl. lib. 2. cap. 24. *Sic jejunare debemus ut non nos jejunandi neceſſitati ſubdamus, nè jam non devoti, ſed inviti rem voluntariam faciamus.* Atque ſic videtis explodendam eſſe illam corporis ἀφειδίαν quæ plena eſt ſuperſtitionis, licèt retinenda ſit illa corporis caſtigatio quæ cum vera cognitione & debita moderatione conjuncta eſt. Hæc de tribus coloribus quibus impoſtores pingere ſolent ſua mandata ac ſuperſtitioſas doctrinas:

ctrinas: jam de hujuſmodi mandatis & rebus quæ ſit apoſtoli cenſura audiamus.

Nec tamen ullius ſunt pretii, cùm ad ea ſpectent, quibus farcitur caro] Sic Beza. [*Neque in honore ullo* (ſupple *habent corpus*) *ad ſaturitatem*, vel *expletionem carnis*] Sic alii.

Qui probant hanc poſteriorem interpretationem, putant in hiſce verbis exponere apoſtolum quæ ſit illa ἀφειδία corporis quam reprehendit; nimirum, cùm corpus in nullo honore habetur ad ſaturitatem, vel expletionem ejuſdem. Honoris itaque vocabulum hoc in loco curam interpretantur; ut 1. Tim. 5. 3. *Viduas honora*, id eſt, cura & rationem habeto illarum: non in honore igitur habere corpus, eſt debitam curam illi non impendere. Quod verò adjungitur, πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός, *ſaturitatem* vocant, quę opponitur illi inanitioni quâ vires corporis extenuantur & læduntur; atq; exiſtimant apoſtolum uſum hoc pleniori vocabulo ad taxandos hypocritas qui corpora fraudabant cibo neceſſario, quaſi vitium eſſet corpus ſatiare; cùm crapula & ingluvies vitia ſint, non ſatietas. Sed debetur honor juſtæ ſuſtentationis huic corpori terreno, non modò quia eſt animæ organum neceſſarium, ſed quia eſt Spiritus ſancti templum, quia eſt Chriſti corporis membrum; imò ſi jumenti loco habeatur, adhuc illi alimoniam ſufficientem deberi probatur: *Nam curat juſtus vitam jumenti ſui*, Pro. 12. 10.

Nôſſe itaque oportet duplicem eſſe carnis curam: unam malam & prohibitam, quæ tendit ad explendas cupiditates illius illicitas, Rom. 13. 14. alteram bonam & licitam, quæ eò ſpectat, ut corpori tribuantur ad vitam victúmque neceſſaria, nè vires & valetudo illi deſint ad præſtanda officia quæ nobis incumbunt ex vocatione. Qui poſteriorem curam abjecit, is in nullo honore habet corpus ſuum; eúmque hoc in loco perſtringi putant nonnulli.

Probabilis eſt hæc interpretatio, ſed nec Bezæ interpretationem puto aſpernandam; qui hęc verba, οὐκ ἐν τιμῇ τινι, refert ad ipſos ritus & mandata de abſtinentia & delectu ciborum; & putat ex adverſo reſpondere illis, *Quæ quidem rationem habent ſapientiæ; nec tamen ſunt ullius pretii.* Supplet Beza vocabulum *tamen*, quia uſitatum eſt illis qui Hebręam phraſin imitantur (quod Paulus paſſim facit) ſubaudire adverſativam particulam. Jam verò ſi quæratur cur non ſint ullius pretii illa hominum mandata, addit apoſtolus cauſam, πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός, ſupple ὄντα vel συντείνοντα, *ſpectant ad carnem ſaturandam*, id eſt, ſita ſunt in cibo, potu, & rebus terrenis & caducis, in quibus non eſt poſitum regnum Dei, ſed in illis quę ad ſpiritus alimentum & vitam æternam referuntur; ut verſu ſuperiore oſtenſum eſt. Dicit autem apoſtolus hujuſmodi mandata nullius eſſe pretii aut momenti, non quòd careant omni utilitate, ſi proponantur & obſerventur μετὰ ἀληθοῦς γνώσεως καὶ συμμετρίας, ut monet Athanaſius: ſed quòd per ſe nullius ſint pretii & momenti ad juſtificationem, ſanctificationem, ſatisfactionem peccatorum, & cultum Dei, ut ſeductores voluerunt. Non opus eſt plura attexere de hac apoſtoli cenſura, quod attinet ad hæc mandata res externas ſpectantia; ſæpe enim hac de re diſſeruimus. Hîc itaque apoſtolicæ refutationis finem habemus. Reſtat quarta pars hujus epiſtolę; quæ inſtitutionem morum continet, vitia extirpat, virtutes inſerit, format denique vitam Chriſtianorum, tum quoad communia officia, tum quoad œconomica.

Finis ſecundi capitis.

CAPITIS TERTII
EXPOSITIO.

Duo priora hujus epiſtolæ capita jam abſolvimus; ad tertii capitis explicationem (Deo juvante) accingamur. Inprimis autem illud præmittendum, quis ſit apoſtoli ſcopus; hunc enim utile eſt, imò neceſſarium prę oculis habere, ut intelligamus quàm aptè & accommodatè omnia dicantur. Eò igitur ſpectat tota apoſtoli diſſertatio, ut poſt fidei evangelicæ ſtabilitam doctrinam, & exploſas pſeudapoſtolorum impoſturas, accendat Coloſſenſes ad exercendam vitæ ſanctimoniam, & fugiendas morum corruptelas. Paulo enim hoc ſolenne eſt in omnibus epiſtolis, ut diſputationibus de fide ſubjiciat hortationes ad vitæ novitatem; vult enim arborem bonam bonos fructus proferre, fidem nempe ſanam vitam ſanctam parere. Scopum videtis; jam ſecundo in loco ſummam ſive argumentum totius capitis facile eſt elicere, & quaſi brevibus lineis includere. Hoc igitur illud eſt quod hîc urgetur ab apoſtolo, Coloſſenſes, adeóque omnes veros Chriſtianos, mortis ac reſurrectionis Chriſti participes factos eſſe; atque ob hanc cauſam mori oportere peccato, vivere Deo, exuere veterem hominem cum actionibus ſuis, induere novum. Hiſce itaque duabus propoſitionibus continetur ſumma hortationis apoſtolicæ. 1. Reſuſcitatis cum Chriſto vita nova atque cœleſtis inſtituenda eſt. 2. Mortuis cum Chriſto naturæ noſtrę inſita corruptio mortificanda eſt.

Ad partes hujus capitis reſtat ut accedamus. Habemus autem hîc duplicem exhortationem: Generalem, quæ ex æquo omnes Chriſtianos ſpectat; àb initio capitis ad verſ. 18. Specialem ſive perſonalem, quæ ad certos Chriſtianorum ordines dirigitur, ad uxores nempe & viros, filios & parentes, ſervos & dominos; à verſu 18. ad finem capitis. Generalis hortatio in tria membra conſumitur.

Primum quatuor primis verſiculis comprehenſum, inſtruit & excitat ad appetendum verum finem, cœlum ſcilicet, & Chriſtum in cœlis ſedentem.

Secundum hortatur ad agenda ea quæ ſunt ordinata in hunc finem. Praxis autem hæc conſtat mortificatione, id eſt, depoſitione vitiorum; & vivificatione, id eſt, exercitio omnium virtutum: de quibus fusè diſſerit à 5. verſu ad 16.

Tertium vocat ad meditationem & ſtudium verbi divini, & ſimul præſcribit generalem regulam in omnibus noſtris actionibus obſervandam; verſ. 16. & 17.

Hæc præmittenda putavi, quia faciliùs per partes in cognitionem totius adducimur. Plura hujus generis non perſequar, quia (ut rectè Seneca) *idem vitii habet nimia quod nulla diviſio.* In partes materiam propoſitam dividere utile eſt, in fruſta concidere nugatorium; nam comprehendere quemadmodum maxima, ità minima laborioſum eſt. Partium itaque partes & minutias ut ſeſe offerent in contextus explicatione obſervabimus; quem, freti auxilio divino & ſancti Spiritus illuminatione, protinus aggrediemur.

CAP. III. VERS. I. II.

Itaque ſi reſurrexiſtis cum Chriſto, ſuperna quærite, ubi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens.
Superna ſapite, non terreſtria.

Stabilitâ evangelii doctrinâ, ac debellatis ſeductoribus, ad hortandi munus deſcendit apoſtolus; ut quos ad tenendam fidei veritatem inſtituerat, ad ſervandam vitæ ſanctitatem pariter imbueret. Fluit autem atque deducitur hæc hortatio ex verſ. 12 & 13. capitis præcedentis, ubi hæc habentur verba, *Conſepulti eſtis cum eo per baptiſmum, qui etiam excitavit vos & vivificavit:* hinc jam infert, *Si reſurrexiſtis cum Chriſto, ſuperna quærite.* Diximus primum generalis hortationis membrum includi quatuor primis verſiculis, atque eò ſpectare ut excitet Coloſſenſes ad appetitum atque deſiderium veri boni, ſpiritualis ſcilicet & divini; atque inſuper ut gigneret contemptum in illis bonorum apparentium, rerum ſcilicet corporalium & terrenarum. Prudenter autem facit apoſtolus, quòd primo in loco præſcribit atque præſtituit veri finis appetitum: nam inordinatio voluntatis circa finem, parit in toto vitæ noſtræ curſu inordinatas & monſtrificas actiones; quia ut forma in naturalibus, ſic finis principium eſt in moralibus.

Sed ut ad ipſam rem veniamus, duo ſunt hîc à nobis obſervanda.

1. Officium ad quod excitamur ab apoſtolo, tribus præceptis comprehenſum: *Quærite ſuperna;* φρονεῖτε, id eſt, *cogitate* atque *amate ſuperna; Nè quærite, nè curate terrena.*

2. Incitamenta, ſive motiva (ut loquuntur) ad hoc officium præſtandum. Ad ſuperna quærenda atque amanda duo afferuntur: unum à noſtra reſurrectione petitum; verſ. 1. *Reſurrexiſtis cum Chriſto:* alterum à Chriſti exaltatione; *Ubi Chriſtus ſedet ad &c.* Ad terreſtria contemnenda duo alia adhibentur: prius ſumitur à morte noſtra ſpirituali; *Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto,* verſ. 4. poſterius ab expectatione vitæ noſtræ glorioſæ; *Quando Chriſtus vita noſtra, &c.*

1. De officiis.

Superna quærite] *Quærendi* vocabulum indicat laborem & conatum, atque excludit otioſam velleitatem, ut utar verbo Scholaſtico: per *ſuperna* autem intelligere oportet primariò regnum cœlorum, ſive viſionem Dei beatificam, atque illa gaudia cum Chriſto capite noſtro, & beatis angelis olim percipienda, *qualia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt,* 1. Cor. 2. 9. Secundariò autem & conſequenter intelligere oportet illa dona gratiæ quæ ſunt ſemina hujus deſideratæ gloriæ, utpote fidem, charitatem, ſanctimoniam, eáque omnia per quę tanquam per mediam viam Deus voluit nos progredi ad hanc metam ſupernæ gloriæ. Rectè enim obſervavit Auguſtinus hæc etiam dici poſſe ſuperna, quòd *merito excellentiæ longè ſuperent res terrenas;* adde etiam quòd hujuſmodi omnia *ſunt ſupernè data, & deſcendunt à Patre luminum,* Jac. 1. 17. Cùm itaque hortatur apoſtolus ſuperna quærere, illud vult, nos non modò appetere debere gaudia cœleſtia, ſed ità vivere ut ad illa tandem perveniamus. Qui enim in fide, charitate, ſanctitate non progreditur, is toto vitę ſuæ curſu, non cœlum quærit, ſed ad gehennam properat.

Corol-

Corollaria.

Cœlum non datur otiantibus, ſed ſummo labore illud quærentibus. *Quærite regnum cœlorum & juſtitiam ejus,* Matth. 6. 33. Et alibi, *Violenti rapiunt illud,* non ſomnolenti. *Coroll. 1.*

In hac vita non poſſidentur gaudia cœleſtia; debemus itaque ſuſpirare illa, & patienter expectare, obtenturi tandem ſi quæramus ut oportet. *Coroll. 2.*

Τὰ ἄνω φρονεῖτε, *Superna curate, cogitate,* vel *ſapite*] Vocabulum φρονεῖν duos actus complectitur; actum mentis ſive intellectus de re aliqua cogitantis; atque actum voluntatis ſive affectus rem aliquam approbantis & amantis. Vult itaque apoſtolus ut mentem ad cœlum attollamus, atque in animo noſtro hæc ſuperna perpetuò habeamus; neque illud ſolùm, ſed etiam ut ardenter amemus ſuperna, atque in illis affectum figamus. Niſi conjungantur hæc duo, nemo ſe accinget ad quærendum cœleſtia; nam *ignoti nulla cupido:* neceſſe eſt igitur nôſſe, & in animo frequenter verſare hæc cœleſtia; nemo enim quærit illud de quo non cogitat. Sed nec cogitare ſufficit, niſi fiat cum amore & affectu; non enim quæritur à nobis, niſi illud quod appetitur & amatur. Verè obſervavit Bernardus, *intellectum & affectum in hominibus quandoque ſibi adverſari, ut alter ſuperna nôſſe & probare, alter tamen infima appetere inveniatur.* Id cùm acciderit, diſtrahitur, & dilaceratur animus, non excitatur ad quærendum. Hinc eſt quòd Paulus hortatur, non tantùm ut ſciamus, ſed ut *ſapiamus ſuperna.*

Documenta.

Eſt pii atque Chriſtiani hominis officium, ſemper in animo habere cœleſte illud regnum, atque ſuperna illa bona quæ ſpectant ad illud conſequendum. Hoc videmus in patre fidelium Abrahamo, de quo teſtatur apoſtolus, quòd *expectabat* τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, Heb. 11. 10. Hoc legimus de Chriſtianis primitivę eccleſiæ, qui tam crebrò in animis & ſermonibus habebant hoc regnum ſupernum, ut indè apud Ethnicos in ſuſpicionem venerint regni affectati. Juſt. Mart. apol. 2. ad Antonium. *Docum. 1.*

Eſt etiam illorum, qui æternam beatitudinem ſperant ſe conſecuturos, ordinare vitæ ſuæ curſum ſecundum ſupernas rationes, & judicare de rebus omnibus, habito ſemper reſpectu ad hæc ſuperna: nam hoc eſt efficaciter ſapere ſuperna, ità ſcilicet affici illorum dulcedine & ſuavitate, ut illa inexplebili deſiderio ſitiamus, & omnia ad illorum conſecutionem referamus. Hunc affectum ſenſit in corde ſuo, & optimè expreſſit pſalmiſta, pſal. 42. 1. *Quemadmodum deſiderat cervus &c.* Hinc colligere poſſumus, illos omnes qui pollicentur ſibi gaudia ſuperna, cùm interim non omnino ſapiunt ſuperna, quaſi jucundo quodam ſomnio delectari, neque unquam illis rebus ſaturandos, quia nunquam ea ſitire & eſurire ex animo ſolebant. Reſtat ultima particula hortatoriæ hujus materiæ. *Docum. 2.*

Non terreſtria, ſupple, *quærite & ſapite*] Terreſtria vocat apoſtolus ea omnia in quibus regnum Dei ſitum non eſt; opes, voluptates, honores, ad extremum addo & cæremonias illas atque obſervationes ſitas in rebus terrenis & corporalibus: hæc enim concluſio hortatoria petita à morte & reſurrectione noſtri cum Chriſto, illa omnia oſtendit flocci facienda. Jam verò dicuntur ſapere terrena vel quærere, qui in hiſce rebus felicitatem ſuam conſtituunt, qui ſecundum hæc terrena quæ dicuntur bona, omnia ordinant & judicant. Scitè depinguntur ab apoſtolo terrena hæc animalia, Philip. 3. 18. *Multi incedunt, &c.* οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες. Hujuſmodi fuerunt quos Servator noſter parabolicè taxavit, Luc. 14. quòd dum

 agros,

agros, boves, & uxores curent, vocationem ſalutiferam prorſus negligant. Hinc obſervemus,

1. Non poſſe quenquam ſimul ſapere cœleſtia & terrena. Si enim hoc fieri poſſet, non opus fuiſſet hac clauſulâ negante & vetante; ſed ſatis fuiſſet dixiſſe, *Sapite ſuperna*, abſque hoc additamento, *& non terreſtria*. Sed verum eſt illud Salvatoris, *Nemo poteſt duobus Dominis ſervire*, Matth. 6. 24. Si igitur terrenis cupiditatibus ſerviamus, ſaluti noſtræ promovendæ nunquam invigilabimus. *Pectora noſtra duas non admittentia curas*, olim cecinit poeta; & apoſtolus dixit *amentes & damnoſas cupiditates demergere homines in exitium*, 1. Tim. 6. 9.

2. Obſervandum quòd Paulus prohibet quærere & ſapere terreſtria; non vetuit uti rebus terrenis, imò nè parare quidem. Sine uſu rerum terrenarum non vivitur; ad uſum autem neceſſarium nobis non ſuppetent, niſi priùs acquirantur. Eſt itaque quærere & ſapere hoc in loco, toto corde deſiderare, omni ope & induſtriâ; atque in iſtis tanquam in ſummo bono acquieſcere. Hoc faciunt homines carnales & mundani, quicquid obtendunt: id evincitur quia hæc terrena ſine omni modo & menſura concupiſcunt. Certum autem eſt, illud quæri & proponi tanquam finem, quod quæritur nullâ menſurâ adhibitâ: nam in eo quod quæritur propter finem, adhibetur menſura ſecundum proportionem ad finem.

3. Rationem adjungamus cur non oportet ſapere terrena, ſed ſola ſuperna; eámq; duplicem: unam ex harum rerum vanitate deſumptam; nam terrena, ut bene Pariſ. *nec plenitudinē conferre poſſunt continenti, nec fulcimentum innitenti, nec fructum laboranti. Quid* igitur *proderit homini ſi mundum univerſum, &c.* Mat. 16. 26. Alteram ex contrarietate quam habent ad vera & ſuperna gaudia; nam ut manna cœleſtis defecit poſtquam filii Iſrael comederant de frugibus terræ, ſic ſuavitas gaudii ſpiritualis non percipitur ab iis qui inhiant hiſce rebus terrenis. Unde Auguſtinus, *Si animus habet unde delectetur extrinſecus, ſine delectatione manebit intrinſecus.* Atque hæc de materia hortationis apoſtolicæ, ad incitamenta veniamus.

Si reſurrexiſtis cum Chriſto] Superna eſſe nobis quærenda & ſapienda primò arguitur à reſurrectione noſtra cum Chriſto: nam verba hæc, *ſi reſurrexiſtis*, non ſunt dubitantis, ſed inferentis & concludentis: aſſumptio enim, ſcilicet *reſurrexiſtis cum Chriſto*, præſupponitur ex illis quę diſputata ſunt capite ſuperiore, verſ. 12. & 13. Ductum autem eſt hoc argumentum à cauſa ad effectum; nam hæc reſurrectio noſtra quam habemus per Chriſtum, eſt principium effectivum novæ vitæ, & proinde novę converſationis & operationis. Sciendum enim eſt, Chriſtum eâdem virtute quâ ſeipſum excitavit à morte corporali, excitâſſe ſuos omnes à morte ſpirituali. Hinc Bernardus, *Duplex eſt reſurrectio: una animæ, quam occultus Chriſti adventus operatur: altera corporis, quam glorioſus Chriſti adventus perficiet: atque ut exterior homo in reſurrectione ſua corporali recipiet novam vitam & operationes; ſic in reſurrectione hac ſpirituali interior homo jam recipit novam vitam, & novum ſenſum.* Hinc illud apoſtoli Rom. 6. 4. *Sicut excitatus eſt Chriſtus ex mortuis in gloriam Patris, ità & nos in novitate vitæ ambulemus.*

Hęc ſpiritualis reſurrectio, in baptiſmo & ſacramentaliter & realiter efficitur; ſacramentaliter per externam myſterii adminiſtrationem; realiter per internam ſancti Spiritus operationem. Utrumque complexus eſt apoſtolus, Tit. 3. 5. *Secundum ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti.* Hiſce poſitis, clarum eſt hoc eſſe

eſſe debere omnibus fidelibus maximum incitamentum ad ſuperna quærenda & ſapienda: nam qui reſurrexit, ad aliud vitæ genus reſurrexit; qui autem cum Chriſto reſurrexit, is, quatenus id fieri poteſt in hac vita, debet Chriſtum reſurgentem imitari. Quemadmodum igitur Chriſtus excitatus à mortuis non curavit terrena, ſed aſcendit in cœlum, ut glorioſam & cœleſtem vitam ageret: ſic Chriſtiani qui ſunt ſpiritualiter excitati non debent adhæreſcere rebus & concupiſcentiis terrenis, ſed mentes ad cœlum attollere.

Obſervationes.

Chriſtianorum eſt Chriſtum imitari, & ea facere ſpiritualiter quę Chri- *Obſerv.* 1.
ſtus fecit corporaliter. Verbi causâ; Chriſtus mortuus eſt, nos itidem peccato mori oportet: Chriſtus excitatus eſt; nos etiam oportet ad novam vitam reſurgere: Chriſtus aſcendit in cœlum; noſtrum officium eſt animis in cœlum evolare. Hoc eſt quod apoſtolus vult ad Rom. 6. 5. ubi requirit ut complantati coaleſcamus conformatione tam mortis quàm reſurrectionis Chriſti: *In omnibus* (inquit Chryſoſtomus) *vult apoſtolus ut Chriſtiani conſortes fiant Chriſti.*

Non modò officium noſtrum eſt reſurgere cum Chriſto, ſed à reſurrecti- *Obſerv.* 2.
one Chriſti vim habemus ad hanc reſurrectionem ſpiritualem: nam Chriſtus communicat ſuis omnibus illam virtutem quâ ſeipſum excitauit, ad eos quoque excitandos. Valet igitur argumentum à reſurrectione Chriſti ad reſurrectionem noſtram ſpiritualem. Unde apoſtolus, poſitâ morte & reſurrectione Chriſti, ſubjungit, οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε &c. *Ità etiam vos colligite, vos ipſos tum mortuos eſſe peccato, tum verò* &c. Rom. 6. 11.

Inexcuſabiles illi jam ſunt qui adhuc volutantur in terrenis rebus & cu- *Obſerv.* 3.
piditatibus, quia habent novam naturam proportionatam & inclinatam ad ſuperna, communicatâ illis vivificâ potentiâ reſurrectionis Chriſti. Ut igitur ferrum quod ſeipſum in ſublime attollere non poteſt per naturam ſuam, receptâ tamen magnetis in ſe operatione ſurſum fertur: ſic animi humani ſuâ indole terrenis rebus affixi, virtute Chriſti reſurgentis poſſunt ſeſe ad ſuperna & cœleſtia erigere. Hæc de primò incitamento.

Ubi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens] Hoc eſt illud alterum calcar ſive incitamentum ad quærenda & ſapienda ſuperna ſive cœleſtia: Chriſtus ſedet ad dextram Dei; ergò nos oportet ſuperna quærere & ſapere. Explicabimus primò ſententiam horum verborum; tum oſtendemus vim argumenti ſive conſequentiam rationis.

Illud igitur inprimis tenendum, hæc dici de Chriſto propriè & præcipuè ſecundum naturam ejus humanam, quâ reſurrexit, & aſcendit, & ſedet ad dextram Patris, ut habetur in ſymbolo apoſtolico: quanquam & ſecundum divinam naturam credendum eſt illum ab omni æternitate ſediſſe ad dextram Patris, id eſt, ut exponit Damaſcenus, obtinuiſſe æqualita- *Lib. 4. c. 2.*
tem divinæ majeſtatis cum Deo Patre. Δεξιὰν δὲ τοῦ πατρὸς λέγομεν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῆς θεότητος, ἐν ᾗ ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς πρὸ αἰώνων ὑπάρχων ὡς Θεὸς καὶ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, ἐπ' ἐσχάτων σαρκωθεὶς, καὶ σωματικῶς κάθηται, συνδοξασθείσης τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Miſsâ itaque hac expoſitione Damaſceni, quę reſpicit divinam Chriſti naturam, & æternam illius majeſtatem, inquiramus quid ſub vocabulis *ſedere ad dextram Dei* innuatur, cùm ad humanam Chriſti naturam, & exaltationem ejuſdem in tempore factam accommodentur.

Summa eſt, cùm Deus corporalem dextram non habeat, hac ſeſſione ſignificari, Chriſtum, quà homo eſt, peracto opere redemptionis noſtræ, non

non modò immortalitate & perfectâ beatitudine donatum, ſed in cœlos evectum, ſupra omnes creaturas collocatum, totius mundi Dominum, gubernatorem, & judicem; eccleſiæ autem inprimis regem & patronum glorioſiſſimum & potentiſſimum conſtitutum.

Auguſtinus de fide & ſymbolo, *Sedere* (inquit) *eſt judiciariam poteſtatem habere. Ad dextram autem Dei eſſe, eſt in ſumma beatitudine eſſe; ſicut ad ſiniſtram, in ſumma miſeria*, tom.3. Sed optimè explicatur ab apoſtolo quid ſit Chriſtum hominem ſedere ad dextram Patris, Epheſ. 1. 20, 21, & 22. Complectitur igitur exaltationem humanę naturæ ad ſtatum beatitudinis & gloriæ maximæ cujus ea capax eſſe potuit; atque etiam dominationem ejuſdem atque elevationem ſupra omnes alias creaturas.

Cavendus itaque error quorundam modernorum, qui ex hac ſeſſione Chriſti ad dextram Dei, conantur deducere, humanæ Chriſti naturæ realiter communicatam eſſe divinam majeſtatem, ubiquitatem, omniáque Deitatis idiomata. Sed facilè refelluntur;

1. Quia ſi divina idiomata realiter communicarentur naturæ humanæ, humana natura realiter eſſet Deus; divina enim idiomata nil aliud ſunt quàm divina eſſentia. Fatemur igitur Chriſtum incarnatum habere æqualitatem gloriæ & majeſtatis cum Deo Patre: ſed negamus Chriſti carnem vel humanam naturam, habere, aut habere poſſe; quia non eſt conſubſtantialis Deo, quamvìs ſit Deo hypoſtaticè unita.

2. Refelluntur ex circumſtantia temporis: nam (ut illi volunt) realis idiomatum communicatio humanæ naturę oritur ex hypoſtatica ejuſdem unione ad divinam; ſed hæc ſeſſio Chriſti hominis ad dextram Dei, de qua loquitur apoſtolus, paſſionem & reſurrectionem conſecuta eſt. Hoc diſcimus ex ordine articulorum in ſymbolo apoſtolico; *Reſurrexit, aſcendit, ſedit*. Hoc ipſe Chriſtus nos docuit, Luc. 24. 26. *Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & itá intrare in gloriam?* Et ad Heb. 1. 3. *Poſtquam purgâſſet peccata noſtra, ſedit ad dextram majeſtatis in excelſis.*

3. Quod attinet ad ubiquitatem corporis Chriſti, ea refellitur manifeſtè hoc in loco, non ſtabilitur. Nam apoſtolus idcirco dicit Chriſtianorum animos in cœlo verſari oportere, non in terris, quòd Chriſtus evectus ſit ad dextram Dei in cœlis, neque jam ampliùs moretur nobiſcum in terris ſecundum præſentiam carnis, quamvìs ſecundum præſentiam divinæ majeſtatis ſit perpetuò nobiſcum. Sic Epheſ. 1. 20. *Collocavit Chriſtum ad dextram ſuam.* Ubi? ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Et Heb. 1. 3. ἐν ὑψηλοῖς. Quamvìs igitur dextra Dei ſit ubique, ſi per illam intelligamus divinam majeſtatem & potentiam; quia Deus eſt ubique: tamen Chriſtus corpore ſuo, vel ſecundum humanam ſuam naturam, collocatus eſt ad hanc dextram Dei, non quatenus eſt ubique, ſed quatenus in cœlis eſt.

Atque ſic breviter habetis quo ſenſu Chriſtus ſedeat ad dextram Dei: divina ejus natura ſive perſona λόγου ſedet in æqualitate majeſtatis & glorię, atque omnium attributorum divinorum; humana natura ſedet exaltata ſupra omnes res creatas, ſed tamen infra Deum, prædita ſcilicet majeſtate & gloriâ maximâ ei congruente, & cujus capax eſſe poteſt.

Hiſce explicatis reſtat ut oſtendamus vim hujus rationis: Chriſtus ſedet in ſupernis ad dextram Dei; ergò nos oportet quęrere & ſapere ſuperna. Duæ ſunt cauſæ quæ firmam reddunt hanc conſequentiam. Prior ducta ab affectu fidelium omnium ad caput & ſervatorem ſuum Chriſtum Jeſum. Tritum eſt, *Animum eſſe ubi amat, non ubi animat*; & notum eſt eti-

am illud ex evangelio, *Ubi eſt theſaurus tuus illic erit cor tuum*, Matth. 6. 21. Cùm igitur Chriſtus, qui eſt amor & delicium animarum fidelium, ſit in cœlis collocatus ad dextram Dei; neceſſe eſt omnem piam & caſtam animam quaſi rectis lineis in cœleſtem illum locum ſubvolare, & affectu ſaltem ac mentis cogitatione cum eo indies verſari. Ab hoc affectu manavit illa Pauli vox, *Cupio diſſolvi & eſſe cum Chriſto.* Partes inferiores nunquam bene ſe habere poſſunt, ſi ſejungantur & divellantur à capite ſuo: non mirum igitur ſi fideles omnes quà poſſunt cœlum ſcandant, & Chriſto capiti ſuo ſeſe adjungere contendant. Altera cauſa ducitur ab influxu capitis in membra. Chriſtus enim non ſedet otioſè ad dextram Patris; ſed inſpirat ſuis omnibus gratiam ſalutiferam, atque ſuppeditat illis vires ad conculcanda terrena, & cœleſtia appetenda. Nam Chriſtus exaltatus virtutem habet attractivam, trahit ſurſum ſuos omnes, nec patitur terræ adhæreſcere. Non ſecùs atque cœleſtis ille ſol ſuâ virtute craſſos & terrenos vapores in ſublime evocat: ſic ſol juſtitiæ Chriſtus craſſos & obſtipos animos noſtros dejungit à fæce rerum terrenarum, & efficaci ſuâ operatione attollit ad cœleſtia. Eſt itaque argumentum ductum à poſſibili vel facili: quaſi dixiſſet, Quanquam non potuiſtis viribus naturæ quærere & ſapere ſuperna, tamen auxilio Chriſti ſedentis ad dextram Dei, & vos trahentis ad ſe per Spiritum gratiæ, jam poteſtis id facere; *Omnia enim poſſum* (inquit apoſtolus) *in me confortante Chriſto*, Phil. 4. 13.

Corollaria.

Non eſt quòd metuamus hoſtes noſtros ſpirituales, diabolum, mundum, carnem; quia Chriſtus ſalvator noſter hiſce omnibus potentior eſt, utpote exaltatus ad dextram Dei, longè ſupra omnem creaturam. *Quis ei de ſeculo metus eſt, cui in ſeculo Deus tutor eſt. Non labefaciat mentem humana infeſtatio, ſed corroboret fidem divina protectio*, Cypr. de orat. Domin. & de exhor. mart. *Coroll.* 1.

Perpetuum fidei hoc exercitium eſſe debet, ut quoties infeſtemur terrenis cupiditatibus, illico ſuſpiciamus in cœlum, Chriſtum intueamur ſedentem ad dextram Dei, atque ab eo robur ſpirituale petamus. Sic Stephanus confirmatus eſt etiam adverſus ipſos mortis terrores, Actor. 7. verſ. 55. *Coroll.* 2.

Non ſunt vera & viva membra ſub Chriſto capite, quorum animi non verſantur in cœlis. *Ubicunque enim fuerit cadaver, illìc congregabuntur aquilæ*, Matth. 24. 28. Hæc de incitamentis ad quærenda ſuperna. *Coroll.* 3.

Vers. III. IIII.

Nam mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.
Quando Chriſtus vita noſtra patefactus fuerit, tum & vos cum eo patefietis in gloria.

Superna Coloſſenſibus atque adeò omnibus fidelibus eſſe quærenda & ſapienda, duabus rationibus probatum eſt; à reſurrectione noſtrî cum Chriſto, atque ab exaltatione ipſius Chriſti: jam aggreditur apoſtolus illam alteram partem admonitionis ſuæ, quâ vetuit quærere ac ſapere terrena; atque illam corroborat duobus aliis argumentis. Prius ducitur à morte noſtra ſpirituali; *nam mortui eſtis*: cui ſubnectit tacitam occupationem; *vita veſtra, &c.* Poſterius petitur à certa expectatione

futuræ gloriæ. Certitudo autem hæc demonſtratur aſſignatâ temporis circumſtantiâ quando nobis dabitur hæc vita glorioſa; nimirum, *quando Chriſtus apparuerit*. Ordiamur à priore ratione.

Nam mortui eſtis] Peccato ſcilicet, mundo, & carni, ut paſſim teſtatur apoſtolus. *Colligite vos mortuos eſſe peccato*, Rom.6.11. *Mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo*, Gal.6.14. Et alibi, *Qui ſunt Chriſti, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiſcentiis.* Perpendamus hîc duo: quomodo ſimus mortui; & quantum valeat hujus rei conſideratio ad terrena ſpernenda.

Quod attinet ad primum; renati mortui ſunt peccato, non quòd peccatum planè eradicatum ſit & extirpatum ex mortali hoc illorum corpore; repugnat enim hoc propriæ uniuſcujuſque experientiæ, qui fomitem peccati in ſe ſentit: ſed quòd ejus dominium fractum, enervatum, & debilitatum ſit; quòd ejus vires paulatim abſumantur operatione gratiæ; quòd tandem prorſus conficientur & extinguentur perfectione gloriæ. Sunt igitur peccato mortui quotquot in Chriſto renaſcuntur, quia in ſacramento regenerationis omnia peccata illorum abolentur quoad reatum, quia abolenda prorſus obſignantur etiam quoad actum, ac aboleri incipiunt per inoperantem Spiritum, denique quia ad ea mortificanda tenentur propter mortificationis in baptiſmo conceptum votum. Quemadmodum igitur vulgatâ loquendi formulâ illum dicimus jam mortuum hominem, in quem ſententia mortis lata eſt; ſic dicimus rectè renatos mortuos, vel peccatum in illis jam mortuum eſſe, quia in baptiſmo eorum lata fuit quaſi mortis ſententia in peccatum; cujus ſententiæ executio protinus inchoatur, quotidie promovetur, tandem perficitur. Non malè Pariſienſis, de legib. cap. 28. *Mortuum reputatur omne peccatum, quod vitam gratiæ non extinguit; quare mortuum habetur cùm regnare non permittitur.* Facile eſſet hoc confirmare multis Scripturarum teſtimoniis. Docent enim paſſim renatos in baptiſmo non ſolummodo mori peccato *ſacramentaliter*; ſed etiam accipere Spiritum Chriſti, cujus virtute & efficaciâ *realiter* in illis mortificantur cupiditates carnis. Ad Rom. 6. 6. *Sciamus veterem illum noſtrum hominem cum Chriſto crucifixum, ut enervetur corpus peccati.* Docent inſuper nos ſtipulari Deo perpetuum mortificationis & piæ vitæ ſtudium: ſic loquitur Petrus 1. epiſt. 3. cap. ver. 21. ubi baptiſmum appellat *ſtipulationem bonæ conſcientiæ apud Deum.* Intelligimus jam quid ſibi velit apoſtolus, cùm dicat Coloſſenſes *mortuos eſſe*, & quo ſenſu per baptiſmum ſuum Chriſtiani dicantur *mortui peccato.* Jam ſecundo in loco reſtat ut penſitemus rationem hujus conſecutionis, *Non debetis quærere* vel *ſapere terrena, quia mortui eſtis*: quę validiſſima eſt multas ob cauſas.

Primò, valet à remotione cauſæ ad remotionem effectus: nam ſapere & quærere terrena ſunt effecta peccati dominantis; ſed in illis qui mortui ſunt peccato, peccatum amiſit hanc poteſtatem imperatoriam; non poteſt igitur illos ad illicitas concupiſcentias cogere. Hoc diſertis verbis affirmavit apoſtolus, Rom.6.7. *Qui mortuus eſt, liber eſt à peccato.* Et verſ. 14. *Peccatum vobis non dominabitur.* Poteſt hoc illuſtrari ſimilitudine tyranni florentis & dominantis primò, mox vulnerati, victi, & in carcerem conjecti. Quemadmodum enim ille dum ſtipatus ſatellitio ſuo arcem tenet, imperat miſeris civibus, eóſq; cogit juſſa facere; poſtquam verò præſidio ſuo nudatus, ex arce dejectus, ſuperatus, atq; victus fuerit, jam deridetur & contemnitur ab omnibus, nec quenquam habet dictis ſuis obedientē: ſic pecca-

peccatum, dum viget in homine non renato, urget & impellit illum in omnem nequitiam; ſed poſtquam fractum fuerit illius dominium, nil poteſt niſi in ultro ſeſe dedentibus.

Secundò, cùm argumentatur apoſtolus, Mortui eſtis, ergò non debetis ſapere terrena, ineſt argumentum ductum à *ſimili.* Quemadmodum enim mors corporalis abſtrahit homines ab omni commercio rerum terrenarum; ſic mortificatio hæc ſpiritualis abalienare debet animos à ſtudio & deſiderio rerum terrenarum. Mors corporalis violentâ neceſſitate abripit homines ab omnibus rebus mundanis; mortificatio ſpiritualis divinâ quadam operatione abducit nos ab amore rerum iſtarum: mortui igitur, hoc eſt, qui habent Spiritum ſanctum mortificantem in ſe cupiditates carnis, poſſunt ejuſdem auxilio terrena contemnere, ſuperna deſiderare. Præclarum ſpecimen hujus rei Paulus exhibuit, qui tantum abfuit à deſiderio gloriæ mundanæ, ut pro ſtercoribus duceret, quicquid mundi oculis deſiderabile & glorioſum eſt.

Ultimò, valet apoſtoli conſequentia ab *honeſto* & *debito.* Honeſtum eſt, ut qui mortui fuerint in baptiſmo *ſacramentaliter*, oſtendant ſe mortificatos in vita ſua *veraciter.* Debitum eſt, ut qui votum mortificandæ carnis in baptiſmo emiſerint, officium mortificationis in contemptu rerum terrenarum exerceant. Atque ſic videtis hanc conſequentiam, *Nè quærite terrena, quia mortui eſtis*, multarum rationum nervis firmiſſimè colligatam. Jam obſervationes ſive doctrinas eliciamus.

Chriſtianus concupiſcentiis peccati inſerviens, transfuga eſt atque captivus voluntarius. Liberatur enim à ſervitute peccati, tyranno hoc lethali vulnere debilitato & confoſſo. Horum miſeram & turpem conditionem vide 2.Pet.2.19,20. *Obſerv.* 1.

Non eſt quòd animum deſpondeat Chriſtianus, quòd ſentiat in ſe rebellem peccati motum, niſi pareat illius concupiſcentiis, ac præceps ipſe trahatur in rebellionem. Non obſtantibus enim hiſce peccati illecebris, mortuus cenſetur peccato, qui nec conſenſum voluntatis, nec membra corporis tanquam arma iniquitatis eidem exhibeat. *Obſerv.* 2.

Requirit apoſtolus ut myſteria baptiſmi noſtri probè teneamus, atque ad uſum pietatis & ſanctitatis transferamus. Pulcherrimam enim hanc hortationem, *Nè quærite terrena, quia mortui eſtis*, deduxit à conſideratione baptiſmi, utì apparebit reſpicientibus ad verſum 12. Sic Rom.6.3. *An ignoratis quotquot baptizati ſumus in Chriſtum Jeſum, in mortem ejus eſſe baptizatos?* Quaſi dixiſſet, Turpe eſt & indignum Chriſtiano hoc ignorare. *Obſerv.* 3.

Graviter peccant qui baptiſmum ſuum, quaſi cæremoniam evanidam, patiuntur ſibi è memoria excidere; nam hoc ſacrum myſterium, quamvìs ſemel peragendum, perpetuò in animis revolvendum eſt, in actionibus exprimendum. Pergamus ad clauſulam ſequentem. *Obſerv.* 4.

Et vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo] Tacitam occupationem hiſce verbis contineri dictum eſt, quâ occurritur duplici objectioni.

1. Objicitur, apoſtolum ſibi ipſi contradicere: modò dixerat Coloſſenſes reſurrexiſſe; at reſuſcitati vivunt: jam eodem penè ſpiritu affirmat illos mortuos; at mortui non vivunt. Solvitur hic nodus diſtinguendo: mortui ſunt mundo, peccato, & carni, ut antè declaratum eſt; vivunt Deo & Chriſto. Idem Spiritus qui vitam carnalem in nobis mortificat, nos ad vitam novam & ſpiritualem exuſcitat. Atque hæc illa vita eſt quam vivunt in Chriſto omnes illi qui mortui ſunt peccato. *Object.* 1. *Solut.*

Object. 2. 2. Et illud dici potuit, Paulum repugnare experientiæ communi: ſentiunt enim pii omnes ſeſe adhuc infeſtari peccati reliquiis, premi variis ærumnis, morte tandem abſumi; quomodo igitur verum eſt, eos jam reſurrexiſſe cum Chriſto, & novam vitam conſecutos eſſe? *Solut.* Reſpondet apoſtolus, novam hanc vitam eſſe quidem in ipſis fidelibus adhuc inchoatam, imperfectam, obſcuram: ſed in Chriſto capite illorum conſummatam, perfectam, glorioſam; abſconditam tamen. Haſce itaque objectiones prævenire voluit Paulus dicendo, *Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* Jam ipſa verba ſigillatim excutiamus.

Vita veſtra] Vitæ vocabulum capitur pro illa ſupernaturali vita quâ vivimus Deo ſub ſtatu gratiæ, & quâ victuri ſumus cum Deo in ſtatu glorię. Nam vita gratiæ nil aliud eſt, quàm (ut ità dicam) ætas infantilis gloriæ: atque utraque hæc κατ' ἐξοχὴν dicitur vita noſtra; præ qua mors cenſenda eſt vita carnalis & corporalis. Nam carnalis vita ducit ad mortem, eámq; æternam: unde in ſacra Scriptura mortui habentur qui vivunt ſecundum carnem; *Sinite mortuos ſepelire mortuos.* Et 1. Tim. 5. 6. *Quæ in deliciis vivit, vivens mortua eſt.* Jam verò qui vivit vitam gratiæ ſecundum Spiritus ſancti ductum, is indies tendit ad æternitatem, Rom. 8. 13. Atque ut carnalis vita peccatorum, mors eſt, ſi conferatur ad ſpiritualem vitam fidelium; ſic naturalis vita hominum, mors eſt, ſi conferatur ad ſupernaturalem vitam beatorum. Nam corporalis hæc vita tota fluit & evaneſcit quolibet momento, nec quicquam habet permanens: at illa ſupernaturalis tota ſtat in perpetuitate ſoliditatis ſuæ, & nihil habet fluens. Rectè igitur & emphaticè apoſtolus, deſignans hanc vitam ſpiritualem & ſupernaturalem, dixit, *Vita veſtra.*

Abſcondita eſt] Poteſt hoc accommodari tum ad vitam gratiæ, tum ad vitam glorię. Vita ſpiritualis ſanctorum abſcondita eſt, Primò quoad improbos. Mundus enim non agnoſcit aliquid ſpirituale in filiis Dei; ſed habet illos pro deſpicatiſſimis, ſtultiſſimis, miſerrimis homuncionibus. Sic apoſtolus ad Heb. 11. 36, 37. &c. *Ludibria & flagella ſunt experti, deſtituti, oppreſſi, malè vexati, quibus indignus erat mundus.* Nec mirum, cùm hæc ſpiritualis vita in illis rebus ſita ſit, quę non incurrunt in oculos aut ſenſum; nimirum in adoptione, in regeneratione, in unione ad Chriſtum, in fide & charitate, aliíſque Spiritus ſancti donis. Hinc illa improborum ſera confeſſio, Sapient. 5. 3. *Hi ſunt quos habuimus aliquando deriſui: nos inſenſati vitam illorum exiſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum.*

Secundò, quoad ipſos ſanctos & fideles vita illorum ſpiritualis abſcondita eſt; ſed ex parte, non ſimpliciter. Dico aliquatenus abſconditam, quia nè ipſi quidem ſemper vividè ſentiunt in ſe vitam gratiæ, ſed quandoque, pulſati tentationibus diaboli & carnis, ſubdubitant ſe eſſe planè occiſos, & Spiritu Dei deſtitutos. Hinc illa pſalmiſtæ vox, pſal. 51. 10. *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis.* Quinetiam cùm ſentiunt in ſe hanc vitam ſpiritualem; tamen illam agnoſcunt eſſe valde infirmam, languidam, & obſcuratam propter perpetuam illam pugnam & rebellionem carnis. Sic Paulus ſentit ſe *delectari lege Dei quoad interiorem hominem;* en vitam ſpiritualem: idem tamen Paulus videt *aliam legem in membris ſuis rebellantem legi mentis ſuæ;* en vitam eandem abſconditam & obfuſcatam.

Nunc quod attinet ad vitam futuræ gloriæ, illa multò magis abſcondita eſt;

eſt; nam etſi habemus ſemina hujus vitæ in nobis, tamen obruuntur ſub corpore hoc mortali, neque in apricum proferentur ante diem adventus Chriſti. Interim, ut eſt apud Joan. 1. epiſt. cap. 3. verſ. 2. *Filii Dei ſumus, ſed nondum apparet quid erimus.* Imò nè cogitatione quidem complecti poſſumus hanc abſconditam vitam, 1. Cor. 2. 9.

Cum Chriſto in Deo] Hoc etiam aptè quadrat tum in vitam ſpiritualem, ad quam ſumus jam reſuſcitati; tum ad vitam illam glorioſam, ad quam ſumus reſuſcitandi: nam utraque in Chriſto abſcondita eſt tanquam in fonte, radice, vel principio. Verba autem hæc *in Deo* adjunguntur, quia ipſe Chriſtus quà homo è terris ſe ſubduxit, & ad Deum Patrem aſcendit. Deus igitur inviſibilis eſt & mundo abſconditus, & Chriſtus cum Deo, & vita noſtra cum Chriſto. Ad ſpiritualem vitam quod attinet, certum eſt ad nos derivari exiguos quoſdam rivulos, ipſum autem fontem in Chriſto latere: imò nè rivuli quidem vitæ ſpiritualis ad nos derivantur, niſi quatenus Chriſto conjungimur, in quo hæc vita reconditur. *Vivo* (inquit apoſtolus) *non ampliùs ego, ſed vivit in me Chriſtus,* Gal. 2. 20. Hinc eſt quòd *niſi quis maneat in Chriſto, & Chriſtus in illo, ſtatim ut palmes abjectus extra vineam areſcet,* Joan. 15. 6.

Sed & vita noſtra glorioſa in Chriſto quoque abſcondita eſt. Quemadmodum enim palmitum vita hyberno tempore non extincta eſt, ſed abſcondita in radice ipſius vitis: ſic fidelium vita beata & glorioſa hoc terrenæ ſuæ peregrinationis tempore reconditur & reſervatur in Chriſto ſpirituali vite. Imò & nos hoc ſenſu inducti jam dicimur in poſſeſſionem hujus vitæ cœleſtis, quatenus nimirum in Chriſto capite jam ſumus in cœlum ſublati, & vitâ æternâ atque immortalitate donati. Hoc voluit apoſtolus ad Epheſ. 2. 6. *Unà excitavit nos, unáque collocavit in cœlis in Chriſto Jeſu.* In Chriſto igitur homine vita noſtra cœleſtis abſcondita eſt, tanquam in cauſa exemplari: nam *corpus noſtrum humile configurabitur corpori ſuo glorioſo,* Philip. 3. 21. Abſcondita etiam eſt tanquam in cauſa materiali, & meritoriâ; nam in carne per mortem expiavit peccata noſtra, & promeruit nobis hanc vitam. *In Filio* igitur *eſt* illa *vita æterna* quam Deus nobis largitur, 1. Joan. 5. 11. Abſcondita denique in Chriſto homine eſt, tanquam in cauſa efficienti, ſecundariâ ſcilicet & inſtrumentali. Jam verò in Deo recondita eſt omnis vita ſupernaturalis, tanquam in cauſa principali & fonte primario. Utramque cauſam, & primariam & inſtrumentalem conjunxit apoſtolus, ad Rom. 6. 23. *Donum Dei eſt vita æterna in Chriſto Jeſu, &c.*

Corollaria.

Hinc docemur, quoties langueſcere ſentimus gratiam ſpiritualem in nobis, à Chriſto ſubſidiariam opem petere, in quo fons vitæ ſpiritualis reconditur. *Coroll.* 1.

Hinc perſpicitur quàm neceſſarium ſit per fidem & Spiritum Chriſto conjungi; ab illo enim ſi ſejungamur, non Chriſtiani ſumus, ſed cadavera Chriſtianorum; quia in illo vita noſtra omnis abſcondita eſt. *Coroll.* 2.

Hîc habemus noſtræ infirmitatis & imperfectionis ſolatium, quia licèt in nobis omnia ſpiritualia ſunt infirma & imperfecta, utpote fides, charitas, ſanctitas; tamen in Chriſto capite habemus vitam ſpiritualem omnibus numeris abſolutam. Hoc eſt illud quo ſe ſuſtentat apoſtolus ad Phil. 3. 8, 9. *Duco omnia pro ſtercoribus, ut Chriſtum lucrifaciam, & comperiar in eo, non habens meam juſtitiam, &c.* *Coroll.* 3.

Coroll. 4. Hîc habemus in omnibus externis miſeriis paratiſſimam conſolationem, & ſpei noſtrę anchoram firmiſſimam. Nam vita noſtra in Deo repoſita eſt; at Deus non abnegabit depoſitum; cum Chriſto abſcondita eſt; at Chriſtum vitâ excidere impoſſibile eſt; nec minùs impoſſibile illos perire, quorum vita cum Chriſto recondita eſt. Concludamus itaque cœleſtia eſſe nobis quærenda, terreſtria conculcanda; quia & mortui ſumus rebus hiſce terrenis, & habemus vitam ſupernaturalem tam gratiæ quàm gloriæ reconditam cum Chriſto in Deo.

VERS. IIII.

Quando Chriſtus vita noſtra patefactus fuerit, tum & vos cum eo patefietis in gloria.

IN eo adhuc pergit apoſtolus, ut oſtendat terrena non eſſe Chriſtianis quærenda aut ſapienda; ſed cœleſtia. Petitur ratio ab expectatione gloriæ nobis deſtinatæ.

Nos primò ipſam materiam hiſce verbis contentam in ſe conſiderabimus: Secundò, conſecutionis vim oſtendemus; ut intelligatur quantum valeat ad inferendam hanc concluſionem, Terrena non eſſe nobis ſapienda.

In priore tria conſideranda; *author* doni, *tempus* donationis, ipſum *donum*.

1 Author ſive cauſa glorioſæ & beatæ vitæ quam expectamus ipſe Chriſtus eſt: unde dicitur vita noſtra *cauſali* prædicatione, non *eſſentiali*; quia ille promiſit nobis hanc vitam, ille promeruit, ille præparavit, ille reddet. Promiſit Patris nomine, Luc. 12. 32. *Nolite timere puſille grex, quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum*; & Suo, Joan. 10. 28. *Ego vitam æternam do eis, &c.* Promeruit, 1. Joan. 4. 9. *Filium ſuum unigenitum miſit Deus in mundum, ut vivamus per eum.* Et 1. Joan. 5. 11. *Vitam æternam dedit nobis Deus.* Præparavit & nos huic vitæ, & hanc vitam æternam nobis. Nos præparavit, atque idoneos fecit ad participationem hujus vitæ Spiritu ſuo; *Idoneos nos fecit ad participandam ſortem ſanctorum in luce*, Coloſſ. 1. 12. *Vivificavit nos per Chriſtum, cujus gratiâ eſtis ſervati*, Epheſ. 2. 5. Prępáravit etiam hoc regnum nobis aſcenſu ſuo; *Proficiſcor paraturus vobis locum; & cùm paravero, rurſus veniam, & aſſumam vos, &c.* Joan. 14. 3. Ille denique reddet ſuis hanc coronam æternæ vitæ; *Dediſti ei poteſtatem omnis carnis, ut quotquot dediſti ei, det illis vitam æternam*, Joan. 17. 2. *Repoſita eſt mihi corona quam reddet mihi Dominus*, 2. Tim. 4. 8. Chriſtus igitur rectè dicitur *vita noſtra*, id eſt, author ſive cauſa vitæ noſtræ æternæ: ut eſt ad Hebr. 5. 9. *Et conſecratus factus eſt author ſalutis æternæ, &c.*

2 Jam temporis circumſtantia perpendenda eſt: *Quando patefactus fuerit, tum* nos glorioſam vitam conſequemur. Chriſti patefactio, vel manifeſtatio, ſive apparitio, triplex in Scripturis proponitur.

Primò, manifeſtatus eſt in carne corporaliter, corporalibus hominum oculis, in nativitate ſua. Unde Simeon ſibi gratulatur de corporeo Chriſti aſpectu; *Nunc dimittis ſervum tuum in pace, quia viderunt oculi mei ſalutare tuum*, Luc. 2. 30. *Deus conſpicuus factus eſt in carne*, 1. Tim. 3. 16.

Secundò, manifeſtatus eſt in evangelii prædicatione ſpiritualiter, ſpiritualibus fidelium oculis. De hac manifeſtatione loquitur apoſtolus, Galat. 3. 1. *Quis vos faſcinavit, nè obſequeremini veritati, quibus ob oculos Jeſus Chriſtus prius fuerit depictus.* Et 1. Joan. 1. 2. *Vita patefacta eſt, &c.*

Tertiò,

Tertiò, manifeſtandus reſtat toti mundo in ſplendore gloriæ ſuæ, per adventum ſuum ad judicandos vivos & mortuos. De hac poſtrema patefactione loquitur apoſtolus. In hunc enim uſque diem differtur glorificatio ſanctorum, tum abſque dubio perficienda. *Scio quòd redemptor meus vivit, & in noviſſimo die de terra reſurrecturus ſum*, Job. 19. 25. Et 1. ad Cor. 15. 52. &c. *Canet tuba, & mortui ſuſcitabuntur incorrupti, & nos mutabimur: oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Hic igitur ille dies feſtus eſt, de quo ſubjungit apoſtolus præclaram & jucundiſſimam promiſſionem hiſce verbis ſequentibus,

3 *Tum & vos cum eo patefietis in gloria, vel glorioſi.*] Hoc eſt, tum & vos ſinguli conformes fietis glorioſo veſtro capiti, & ſervatori Jeſu Chriſto. Hujus æternæ vitæ promiſſa gloria (ut cum Schola loquar) ſita eſt in duplici ſtola: in ſtola animæ, & in ſtola corporis. Stola animę conſiſtit, Primò, in manifeſta Dei viſione, quæ ſuccedit fidei; juxta illud apoſtoli, *Nunc videmus per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, 1. Cor. 13. 12. Secundò, in perfecta ejus fruitione, quæ ſuccedit ſpei. *Non eſurient, non ſitient: quoniam Agnus qui in medio throni eſt reget illos & deducet ad vitæ fontes, & abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum*, Apoc. 7. 16. 17. Tertiò, in perfecto Dei amore, qui ſuccedit imperfectę noſtrę charitati, eámq; perficiet in ſeculo futuro. *Prophetiæ evacuabuntur, linguæ ceſſabunt, charitas nunquam excidet*, 1. Cor. 13. 8. Jam verò quanta gloriæ & felicitatis congeries ſit, Deum videre, amare, poſſidere, non modò oratione conſequi, ſed nè cogitatione complecti poſſumus: nam verè Gregorius moral. 27. 26. *Cùm homo mortalis de æterna gloria diſſerit, cæcus de luce diſputat.*

Glorioſa illa ſtola corporis ſita eſt in variis dotibus, quibus tum ornabitur. In claritate; *Juſti fulgebunt ſicut ſol*, Matth. 13. 43. In impaſſibilitate; *Corruptibile hoc induet incorruptionem*, 1. Cor. 15. 53. In agilitate; quæ ſecundum Auguſtinum tanta erit, quòd *ubi volet ſpiritus, ibi protinus erit & corpus.* Adduntur & aliæ à Scholaſticis nonnullis, ſed non eſt inſtituti mei curioſè hiſce de rebus aliquid definire: ſufficit illud apoſtoli, 1. Cor. 15. 43. *Seminatur in ignobilitate, ſurgit in gloria; ſeminatur in infirmitate, ſurgit in virtute; ſeminatur corpus animale, ſurgit corpus ſpirituale.* Si quis plura cupiat videre de hoc ſtatu beatorum, conſulat Proſper. de vit. contemp. lib. 1. cap. 4. Pariſienſ de univerſo; Alber. compend. lib. 7. cap. 23. & 24. &c. Thom. ſum. part. 3. quæſt. 82. artic. 1. 2. &c. Atque hæc de *dono* gloriæ, de *tempore* retributionis, de Chriſto *donatore* ejuſdem. Jam ſecundo in loco conſideremus quàm mirificè hæc omnia faciant ad contemptum terrenorum, & deſiderium cœleſtium.

Primò igitur ipſe ſtatus gloriæ nobis promiſſus, & indies expectatus movere debet ad ſpernenda terrena: nam ſi regni terreni hæredes dedignantur vilibus & abjectis negotiis occupari; quantò magìs oportet ad cœleſte regnum deſignatos, ſub pedibus conculcare concupiſcentiam rerum terrenarum? Notum eſt illud Alexandri, qui, cùm invitaretur ad certamen curſus unà cum plebeiis quibuſdam hominibus, dicebat regis filio non convenire ut in ſtadio curreret, niſi cum regibus. Regium hunc animum & nos gerere oportet, atque ſtatuere, non poſſe nos pro dignitate conditionis noſtræ currere cum mundanis hominibus in ſtadio rerum terrenarum; ſed cum filiis Dei & cohæredibus cœli debere curſum noſtrum ſic inſtituere, ut quæramus & comprehendamus cœleſtia. Hoc eſt quod Chriſtus monuit; *Nè eſtote ſoliciti dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus, aut quo amiciemur?*

ciemur? nam omnia iſta gentes exquirunt; vos autem quærite regnum Dei & juſtitiam ejus, Matth.6.31,&c. *Sanctus dum ſolam appetit æternitatem, infra ſe habet omne quod tranſit*, Gregor.moral.1.3.14.

Secundò, ſi ſeriò perpendamus quis ſit donator hujus glorioſæ coronæ, & illud nos excitabit ad terrena contemnenda. Chriſtus vita noſtra, ut antè oſtenſum eſt, ille promiſit, ille promeruit, ille reddet hanc coronam gloriæ; ſed quibus? num quærentibus & diligentibus terrena? Minimè; ſed quærentibus ſuperna, & *diligentibus adventum ſuum*. (2.*Tim*.4.8) Ab illo oportet ſtipendium expectare, cui militâſti: ſi mundo, carni, aut diabolo, non aliud donativum quàm mortem expecta; ſi Chriſto, tum demum licebit ſperare gloriam. *Qui ſeminat carni ſuæ, ex carne metet interitum: qui verò ſeminat ſpiritui, ex ſpiritu metet vitam æternam*, Galat. 6.8. Præclarè Bernardus, *Non eſt via ad regnum ſine primitiis regni; nec ſperare poteſt cœleſte regnum, cui neque ſuper propriam regnare concupiſcentiam adhuc datur.* Sic 1.Joan.3.2,&c. *Cùm Chriſtus patefactus fuerit ſimiles ei erimus; & quiſquis habet hanc ſpem purificat ſe ſicut ille purus eſt.* Chriſtus autem tam purus fuit à concupiſcentia rerum terrenarum, quàm potuit maximè: nam noluit vel parvam corporis ſui inclinationem diabolo præſtare, ut omnia regna mundi indè lucrifaceret & gloriam eorum, Matth. 4.8. Sic animati eſſe debemus, ſi à Chriſto vitâ noſtrâ vitam æternam expectamus.

Tertiò, temporis circumſtantia quo expectamus hanc vitam glorioſam, validiſſimum incitamentum eſt ad dejungendos animos noſtros ab amore rerum terrenarum. Quando enim reddetur hæc corona glorię? *Quando ipſe apparuerit*, id eſt, in die adventus Domini. At hic dies, ſi Scripturis fidem adhibemus, & *citò* adveniet, & *ſubitò*.

Citò; *Adhuc modicum, qui venturus eſt veniet, & non tardabit*, Heb.10.37. Et Apoc.22.12. *Ecce venio citò, & merces mea mecum.* Jam verò non videri debet moleſtum aut oneroſum, ad exiguum temporis ſpatium temperare nobis, & abſtinere à rebus terrenis, appropinquante Chriſto, & gloriam æternam nobis ſpondente; *Mercenarius, quod grave perpendit ex opere, leve reputat ex præmio*, inquit Gregor. moral.8.8. *Patientes* igitur *eſtote vos, & confirmate corda veſtra, quoniam adventus Domini appropinquavit*, Jac.5.8.

Subitò etiam adveniet ille dies; *Sicut fulgur coruſcans de cœlo, ità erit filius hominis in die ſuo*, Luc.17.24. *Adveniet dies Domini ut fur*, 2.Pet.3.10. Jam verò quis non videt quàm periculoſum ſit implicari rebus & deſideriis terrenis, & ſic opprimi inopinantem? Chriſtus prævidit hoc periculum noſtrũ, & præmonuit vitandum; *Similes eſtote hominibus expectantibus dominum ſuum, quando revertatur à nuptiis, &c.* Luc.12.36. *Ecce venio ſicut fur; beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua, nè nudus ambulet, & videant turpitudinem ejus*, Apoc.16.15. Quid igitur de nobis fiet, ſi ſubitò deprehendamur toti hiſce rebus terrenis immerſi? Audi Gregorium; *Qui defluere devitat, fugiat quod defluit, nè per hoc quod amat in hoc cogatur devenire quod vitat; illò enim trahitur quò tendit*, moral.22.2. Atque ſic breviter oſtenſum eſt, quòd ſive ipſum *donum* glorię æternæ, ſive *donatorem*, ſive *tempus* donationis conſideremus; hæc omnia & ſingula debent nos retrahere ab affectu terrenorum, & excitare ad cœleſtia perpetuò quærenda & cogitanda. Id jam reſtat ut ex hiſce omnibus corollaria deducamus, tum ad *doctrinam*, tum ad *correctionem*, tum denique ad *conſolationem* noſtram ſpectantia.

Documenta ex hoc verſu exurgentia.

Quando Chriſtus vita noſtra patefactus fuerit, tum & vos cum eo patefietis in gloria.]

Deus voluit Chriſtum Filium ſuum eſſe fontem & largitorem vitæ glorioſæ omnibus ſuis membris fidelibus: non igitur ab aliis ſperanda, aut emendicanda. *Docum.* 1.

Hic Chriſtus in cœlum ſublatus, ab oculis noſtris removetur: fidei igitur oculis apprehendendus eſt; atque hoc perpetuum debet eſſe exercitium piorum, in cœlum ſubvolare, Chriſtum glorioſum contemplari, atque in illo futuræ ſuæ gloriæ certitudinem ſibimetipſis certam reddere. *Docum.* 2.

Chriſtianorum felicitas non ſita eſt in rebus præſentis ſeculi; ſed tota dependet ab expectatione rerum futurarum. *Fiducia Chriſtianorum, reſurrectio mortuorum*, inquit Tertul. Opus eſt igitur fide ſpeciali. *Docum.* 3.

Solatia.

Non noſmetipſi, ſed Chriſtus cuſtos eſt vitæ æternæ nobis promiſſæ: licèt igitur trepidare cogimur quoties labilem noſtram conditionem in ſe conſideramus; tamen quoties Chriſti firmiſſimam & fidiſſimam cuſtodiam cogitamus, animoſam illam fidei vocem emittimus, *Scio quòd mihi repoſita eſt corona.* *Solat.* 1.

Gloria hæc piis reſervata lenire poteſt omnes calamitates temporales. Præclarè hanc rem tractat Cyprianus contra Demetrianum; *Pœnam* (inquit) *de adverſis mundi ille ſentit, cui & lætitia & gloria omnis in mundo eſt: ille mæret ſi ſibi malè ſit in ſeculo, cui non poteſt bene eſſe poſt ſeculum.* At fideles mala atque adverſa mundi fortiter tolerant, dum bona & proſpera futura proſpectant, Vide Abac.3.17,18. *Solat.* 2.

Nihil poteſt eripi homini pio quod alicujus momenti & pretii ſit. In bona noſtra (quæ dicuntur) fortunę, in vitam etiam hanc caducam prævalere poteſt injuria improborum; ſed in bona promiſſæ gloriæ & in vitam noſtram æternam nihil poteſt. *Solat.* 3.

Reprehenſiones.

Taxandi qui Chriſtum, & Chriſti adventum, aut nunquam cogitant, aut non cogitant cum gaudio. Quis enim poteſt torporem iſtorum excuſare, qui vitam vitæ ſuæ non cupienter cupiunt; qui diem illum hujus novę vitę natalem cum gaudio non præſtolantur? *Repreb.* 1.

Et illi etiam meritò increpandi, qui ambiunt gloriam hujus mundi: quid enim hoc aliud eſt, quàm violare velle decretum hoc divinum? Is gloriam Chriſtianorum ab adventu Chriſti ſecundo ſanxit expectandam: interea temporis injurias & miſerias ferre oportet, non glorias & felicitates ſomniare, niſi velimus cum divite in ſeculo futuro audire, *Recordare quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala, nunc autem hic reficitur, tu verò cruciaris*, Luc.16.25. *Repreb.* 2.

Irridenda, vel miſeranda potiùs inſania hominum mundanorum, qui ſe felices putant, quòd fruantur voluptatibus, honoribus, opibus hujus ſeculi; & pios è contrà abjectiſſimos & miſerrimos ducunt quòd iiſdem maximam ob partem deſtituantur. Sed nec iſti verè felices quos manet æterna miſeria, nec hi miſeri quos expectat æterna gloria. Scitè Lactantius inſtit. 6.22. *Sicut ad verum bonum per fallacia mala, ſic ad verum malum per fallacia bona pervenitur.* Atque ſic abſolvimus primum membrum generalis hortationis. *Repreb.* 3.

VERS. V.

Mortificate igitur membra veſtra terreſtria, ſcortationem, immunditiem, mollitiem, cupiditatem malam, & avaritiam quæ eſt idololatria.

PEractâ illâ primâ hortationis parte, quæ docuit quid extra nos quærendum, quid fugiendum ſit; progreditur apoſtolus atque docet quid intra nos extirpandum & abolendum, quid alendum & fovendum ſit. Illa prior nos dirigebat ad appetendum verum finem, cœleſtem ſcilicet beatitudinem; hęc nos dirigit ad viam ineundam quæ eò ducit, nimirum ad veram ſanctificationem.

Sunt autem hujus hortationis quæ vocat ad vitæ ſanctitatem duo membra. In priore excitat Coloſſenſes ad deponendum ſive exuendum vitioſos actus & affectus; in poſteriore ad induendum & exercendum bonos.

Mortificanda autem ſuadet apoſtolus, primò, vitia carnalia, quæ immediatè ſpectant proprias noſtras ſed illicitas voluptates, in hoc verſu & duobus ſequentibus: ſecundò, vitia ſpiritualia, quæ tendunt immediatè ad proximorum injurias, in illis qui ſequuntur. Sed accedamus ad hunc verſiculum quintum. Duo hîc facit apoſtolus: primò, proponit generalem hortationem ad ſtudium mortificationis: ſecundò, particularem enumerationem quorundam vitioſorum actuum & affectuum quos vult mortificari.

Mortificate igitur membra veſtra terreſtria] In hiſce verbis habetis generalem illam hortationem ad praxin mortificationis. In ea obſervemus,

Primò, connexionem vel dependentiam horum verborum; nam particula illativa *igitur* cogit nos reſpicere ad ea quæ præceſſerunt. Sic itaque connectenda ſunt cum ſuperioribus. Quia reſurrexiſtis cum Chriſto, quia mortui eſtis cum Chriſto, quia glorioſam vitam abſconditam habetis in Chriſto; *igitur mortificate membra veſtra, &c.* Unde colligitur κοινωνίαν noſtram cum Chriſto moriente, reſurgente, aſcendente, validiſſimum eſſe incitamentum ad vitæ novitatem & ſanctitatem.

Secundò, ipſum actum conſideremus ad quem provocamur, hoc vocabulo expreſſum, Νεκρώσατε, *Mortificate*, id eſt, facite corpus veteris Adami inſtar cadaveris, ut quamvìs retineat quędam membra & lineamenta,
Rom.6.12. ſint tamen inefficacia, vitâ motúque deſtituta; id eſt, *Nè regnet peccatum in mortali hoc veſtro corpore, ut obediatis ei in concupiſcentiis ejus.* Eſt itaque hæc mortificatio noſtra nihil aliud quàm ſtudium ſive praxis reprimendi corruptam noſtram naturam, & coercendi omnes illicitas actiones & affectiones quæ indè ſolent ebullire. In hoc autem ſtudio hæc tria involvuntur: ſerium propoſitum reſiſtendi peccato; cautela occaſionum quæ inducere ſolent ad peccandum; uſus aſſiduus omnium mediorum quæ conducunt ad peccatum ſubjugandum. Bonum propoſitum avertit ipſum cor à viis peccati; diligens cautela facit nè revertamur; uſus mediorum ut conſtantes ſimus in propoſito, & feliciter progrediamur.

Quæſt. 1. Cùm apoſtolus hortetur ut nos mortificemus membra noſtra, quæritur an mortificatio ſit opus humanum, vel arbitrii humani. Videtur apoſtolus id perſpicuè aſſerere hoc in loco: at tota Scriptura clamat mortificationem & vivificationem noſtram eſſe effecta ſolius potentię divinæ, per Spiritum ſanctum regenerantem, & vitam novam hominibus inſpirantem producta. *Non ex ſanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri,*

ri,

ri, ſed ex Deo nati ſunt, Joh. 1. 13. *Dei factura ſumus, creati in Chriſto Jeſu in bonis operibus*, Epheſ. 2. 10. Rectè Gerſon part. 3. *Deus non ſolùm ſuſcitat mortuos in peccatis, ſed animæ affectus concitat ad deſiderium ſuſcitationis.* Et Auguſtinus, *Liberum arbitrium non in iis quæ ad Deum pertinent, ſed tantùm in operibus vitæ præſentis valet*; contr. Pelag. hypognoſt. lib.3.

Facilè hunc nodum ſolvamus, ſi animadvertere velimus quales tandem *Solut.* ſunt quos hîc alloquitur apoſtolus: non profanos affatur, & in peccatis mortuos; ſed Chriſtianos, id eſt, eos quos præſumit jam renatos, illos jubet mortificare membra, &c. Oportet itaque perſpicuitatis causâ, duplicem mortificationem ponere. Primam, quam *habitualem*, ſive *internam* appellare licet; éſtque opus ſolius Spiritus divini ſpirantis ubi vult: hanc autem mortificationem efficit dum ſe unà cum donis gratiæ ſuæ infundit in animam humanam, quorum efficaciâ peccati vis & dominium mortificatur & diſſolvitur. Secundam, quam *externam* ſive *practicam* appellamus; éſtque opus ipſius hominis renati, dum Spiritus adjutorio profert fructus iſtius internæ mortificationis, nimirum dum reſiſtit peccati tentationibus, dum cohibet inordinatos affectus, dum cavet diligenter nè ruat in illicitos actus: hoc enim qui facit, dicitur mortificare carnem ſuam. Actio igitur mortificationis nobis tributa, nihil aliud eſt quàm ἐνέργεια, ſive operatio dimanans ab infuſa gratia, & illâ quam appellavimus internam ſive habitualem mortificationem à Spiritu ſancto effectam.

Iterum quæritur; quomodo cohæreat hæc apoſtolica hortatio cum *Quæſt. 2.* præcedentibus. Dixerat illos *mortuos*, verſ. 3. jam addit, *Mortificate membra veſtra:* at quid opus eſt ut quis jubeat mortuum adhuc mortificare ſeipſum?

Pendet ſolutio ex prædictis. Primò igitur reſpondemus, mortuos fu- *Solut.* iſſe Coloſſenſes *ſacramentaliter* in baptiſmi ſuſceptione; juberi autem ut mortificent membra ſua *actualiter*, in vitæ ſcilicet converſatione: hæc autem connexa ſunt, non pugnantia. Secundò, dicimus illos fuiſſe inſuper mortuos *habituali* mortificatione, infuſo ſcilicet cordibus illorum Spiritu ſancto effectore internæ mortificationis: debere autem mortificare ſeipſos *practicâ* mortificatione, exercendo infuſam gratiam in oppugnandis ſuis concupiſcentiis. Tertiò & illud adjungimus, mortis naturalis & mortificationis ſpiritualis non eſſe eandem rationem. Qui mortem oppetiit naturalem, fruſtra juberetur ſeipſum indies magìs mortificare; quia mors naturalis eſt pura privatio, nec admittit in ſubjecto aliquid de contrario: ſed mortificatio ſpiritualis non eſt pura privatio; nam dum corpus hoc mortale geſtamus, relinquitur aliquid de contrario fomite, quod perpetuò oppugnandum, & magìs magíſque mortificandum eſt. Rectè Origenes in epiſt. ad Romanos; *Mortificatio peccati non fit uno momento, ſed opus eſt luctâ aſſiduâ. Peccatum langueſcit ab initio mortificationis noſtræ, in progreſſu tabeſcit, ad extremum (hoc eſt, in ipſa morte noſtra) abolebitur.* Ultimò, & illud non incommodè reſpondetur, juberi mortuos ut ſeſe adhuc mortificent, quia ſi neglexerint perpetuam praxin mortificationis, vitia conculcata & ſubacta reſumunt vires, corruptio abſterſa repullulat, & ſuffocatâ gratiâ Spiritus ſancti, redit homo ad ingenium ſuum. Eleganti ſimilitudine hoc illuſtratur à Chryſoſtomo: *Quemadmodum* (inquit) *ſi quis ſtatuam pulvere & rubigine oppletam purgaverit, & ſplendidam effecerit, verè dicat illam ex-*

terſam, rectè tamen moneat ut quotidie extergatur; quia hæc admonitio reſpicit illas ſordes quæ de novo huic ſtatuæ adhærebunt ſi neglecta fuerit: ſic apoſtolus verè dixit Coloſſenſes mortuos fuiſſe peccato, ſapienter etiam monet ut quotidie mortificent opera carnis; quia hæc admonitio ſpectat impuras illas concupiſcentias quæ denuo ſuccreſcent & invaleſcent, niſi perpetuâ & diligenti operâ reprimantur. Hæc de actu mortificationis, ad quam non fruſtra excitari videtis, etiam eos qui jam mortui ſunt peccato.

Membra veſtra terreſtria] Ab actu ad objectum tranſit circa quod verſari debet hæc practica mortificatio. Tertio igitur in loco conſideremus
3 hoc objectum; & quoniam ſingula verba ab apoſtolo hîc uſurpata habent in ſe aliquid momenti, ea ſigillatim expendemus.

Membra] Quod ad primum hoc vocabulum attinet, duo nobis oſtendenda ſunt: Primum, quid per *membra* deſignet apoſtolus: Secundum, quæ ratio hujus nuncupationis. Membra igitur vocat vitioſas omnes & inordinatas diſpoſitiones, cupiditates, motus, & actus corruptæ naturæ: hæc enim omnia ſunt à nobis mortificanda, id eſt, oppugnanda, ſubjuganda, comprimenda. Primaria hujus corruptæ noſtræ naturæ membra tria ſunt: intellectus obtenebratio & vanitas; voluntatis depravatio & obliquitas; appetitus inferioris rebellio, & ad peccatum pronitas. Hiſce agnata ſunt, atque ab iiſdem quaſi dependent inferiora membra innumera; quorum quædam hoc in loco ſtatim ſubjunguntur, plura occurrunt 5 ad Galat. ver. 19, 20, 21. ubi nomine mutato *opera carnis* vocantur.

Jam videamus cur membra nuncupentur. Tres cauſas hujus appellationis afferre licet;

Primò, quia vetus Adamus, vel maſſa corruptæ naturæ in nobis habitans, confertur *corpori*, Rom. *6. 6.* vel *homini*, ibidem; ideo æquum & aptum fuit, retentâ eâdem metaphorâ, hujus corruptionis partes *membra* appellare. Habet unuſquiſq; noſtrûm tres homines, vel tria corpora: corpus naturale & viſibile; cujus membra etiam nota ſunt & viſibilia: corpus peccati ſeu veteris Adami; cujus membra ſunt vitioſæ illæ diſpoſitiones, cupiditates, actiones, quas modò perſtrinximus: corpus novi hominis, qui ſecundum imaginem Dei reformatus eſt; cujus membra ſunt fides, charitas, ſanctitas, cæteráq; dona Spiritus ſancti.

2. Appellantur fortaſſe *membra* vitioſi affectus & actus ab hoc vetere Adamo prodeuntes, quia inhærent & ſeſe exerunt in ſingulis membris & partibus hujus corporis naturalis. Per illam itaque figuram quam dicunt *μετωνυμίαν ſubjecti*, traductum eſt nomen membrorum ad ſignificandum vitioſos affectus & actus, qui ſunt in membris, & à membris corporalibus.

3. Membra appellantur à proportione, vel uſu conſimili quem habent ſi conferantur cum membris corporis naturalis. Quemadmodum enim nos utimur membris hujus corporis naturalis, ad explenda deſideria, & perficienda opera naturæ: ſic vetus homo utitur illis vitioſis affectibus, tanquam inſtrumentis, ad explenda deſideria, & perficienda opera peccati.

Videtis cur *membra* dicantur; jam videamus cur *veſtra* & *terreſtria* addidit.

Veſtra] Noſtra dicuntur hæc membra, quia & totum etiam corpus illud peccati propriè noſtrum eſt. Corpus hoc naturale quod geſtamus,

noſtrum jam eſt quoad uſum; ſed quoad creationem à Deo illud accepimus. Job. 10.10. *Nonne ſicut lac fudiſti me? & tanquam caſeum coagulâſti me? Pelle & carnibus veſtiſti me; oſſibus & nervis compegiſti me.* Sed corpus hoc peccati, & ſingula ejus membra ſunt omnimodo noſtra: nam Deus fecit hominem rectum, ipſe homo ſeipſum curvum reddidit & vitioſum.

Terreſtria] Sic vocat vitioſas cupiditates, quia ſemper tendunt ad terrena; quia detinent hominum animos in rebus terrenis; quia in terris ſolummodo locum habent corrupti mores & affectus, è cœlis autem excluduntur. Apoc. 21. 27. *Non intrabit aliquid coinquinatum.* Et 22. 15. *Foris canes, &c.* Explicatâ jam generali hac hortatione ad mortificandum membra noſtra terreſtria, deducamus corollaria.

Mortificate igitur membra veſtra terreſtria]

Cum Chriſto non reſurrexit, qui carni mortificandæ non dat operam: *Coroll.* 1.
ex communicata enim nobis virtute mortis & reſurrectionis Chriſti ſemper ſequitur ſtudium mortificationis & ſanctitatis; non igitur mortificati, ſed in peccatis mortui ſunt quotquot carni delicias faciunt.

In hominibus peccato corruptis non poteſt ſe exerere verum ſtudium *Coroll.* 2.
externę mortificationis, niſi habeant intra ſe principium effectivum internæ mortificationis, gratiam dico Spiritus regenerantis. Externa itaque exercitia quæ fiunt nonnunquam ab improbis, & ſpeciem præ ſe ferunt mortificationis, non ſunt internæ mortificationis genuina effecta, ſed falſa ſimulachra.

Ab actu imperato; *Mortificate*]

Ipſi renati in hac vita nunquam conſequuntur tam perfectam mortifica- *Coroll.* 3.
tionem, quin ſemper illis laborandum, ut magìs magíſque mortificentur.

Si remiſerint hoc ſtudium, accidere poteſt cuivis quod ſancto Davidi *Coroll.* 4.
accidit, ut abripiatur impetu concupiſcentiarum, & ad tempus miſerè ſerviat peccato, de quo priùs triumphum glorioſè egerat.

Ab objecto; *Membra*]

Tam eſt unicuiq; noſtrûm agnatum corpus hoc peccati, quàm eſt ipſum *Coroll.* 5.
corpus carnis noſtræ: nec conſtat paucioribus membris quàm illud alterum.

Quemadmodum dum hîc vivitur neceſſariò geſtamus corpus hoc na- *Coroll.* 6.
turale, neque poſſumus illud exuere; ſic nec corpus peccati quod nobis adhæreſcit penitus deponere poſſumus, licèt caſtigare & ſubjugare illud & poſſumus & debemus. Chriſtiano itaque pugna eſt perpetua, laborioſa, periculoſa. *Perpetua*, quia cum hoſte non in hac vita extirpando: *laborioſa*, quia cum hoſte multiplici: *periculoſa*, quia cum domeſtico.

Peccatum originale non ſitum eſt in mera privatione, vel ſubtractione *Coroll.* 7.
originalis juſtitiæ, ut nugantur quidam Scholaſtici; ſed inſuper in multis depravatis & corruptis diſpoſitionibus, habitibus, & affectibus. Sententiam hanc doctè probavit Pariſienſis in lib. de vitiis & peccatis cap. 5. & 6. Huic aſtipulatur Thomas 1.2. quæſt. 82. artic. 1. cujus verba adſcribam. *Dicendum quòd ſicut ægritudo corporalis habet aliquid de privatione in quantum tollitur æqualitas ſanitatis, & aliquid habet poſitivè, ſcilicet ipſos humores inordinatè diſpoſitos: ità etiam peccatum originale habet privationem originalis juſtitiæ, & cum hoc inordinatam diſpoſitionem partium animæ: unde non eſt privatio pura, ſed eſt quidam habitus corruptus.* Hæc Thomas. Neque probabile eſt, vocabula hæc quæ uſurpantur ab apoſtolo, *Vetus Adamus,*

mus, *Corpus peccati*, *Membra terreſtria*, deſignare nil aliud quàm meram privationem.

Ab epithetis; *Veſtra*, *Terreſtria*.]

Coroll. 8. Peccatum originale, nec à Deo conditore noſtro, nec à principiis naturæ noſtræ puræ & integræ, ſed à peccato voluntario primorum parentum originem habuit. Hinc membra noſtra dicuntur illius partes, id eſt, veteris Adami ad nos propagati, & in nobis habitantis.

Coroll. 9. Si quid boni in nobis ſit, id Deo ſoli acceptum ferre oportet; *Quid enim habes quod non accepiſti?* Nobis ſi quid arrogare velimus, quæ propria ſunt & noſtra vendicemus, id eſt, peccata & corruptionem, non merita & juſtitiam.

Coroll. 10. In terrenis tota demerſa jacet mens hominis animalis, neque poteſt ad cœlum ſe erigere ante infuſam gratiam: nam membra animæ noſtræ, id eſt, inclinationes & affectus ſunt ἐπὶ τῆς γῆς, terrenæ, vel terræ affixæ *naturaliter*; ad cœlum verò elevatæ non niſi trahente *gratiâ*.

Coroll. 11. Reſiſtendum omnibus hiſce cupiditatibus terrenis, quia membra ſunt veteris Adami, cui obedire nihil aliud eſt quàm in interitum ruere. Hæc de generali hortatione.

Fornicationem, impuritatem, effrænatam libidinem, concupiſcentiam malam, & avaritiam quæ eſt idololatria]

Membra terrena veteris Adami eſſe mortificanda generali hortatione ſuaſit apoſtolus; jam ut conſtet quænam illa membra ſint, addit particularem quorundam ſpecificationem, ex quorum enumeratione vult & cætera omnia intelligi, quæ ſunt ejuſdem naturæ, & originis, id eſt, quæ veteris hominis ſunt effecta. Orditur (utì videris) à vitiis carnalibus; hiſce copulat avaritiam; quam denique atro carbone notat, dum idololatriæ comparat. Quod attinet ad vitia carnalis luxuriæ, 1. Mihi damnare videtur externos actus; ad hos enim refero *fornicationem & impuritatem*: 2. Internos motus & affectus, quos vocabulum illud πάθος deſignat: 3. Ipſam radicem ſive fontem externæ & internæ libidinis, quam *concupiſcentiam malam* vocat. Percurramus hæc ſingula ſuo ordine.

Fornicationem] Fornicationem definit Auguſtinus, *concubitum vagum, & à legitimo connubio ſolutum, explendæ libidinis causâ ſolummodo expetitum*. (*In expoſit. epiſt. ad Gal. tom. 4.*) Reſtringi ſolet ad eos qui cum fœminis proſtitutis conſuetudinem habent, aut ſaltem cum concubinis: nam ſi matronæ aut virgines violentur, illud *adulterii*, hoc *ſtupri* nomine cenſetur. Tam familiare fuit hoc vitium Ethnicis, ut nomen & infamiam criminis amiſerit, & inter voluptates legitimas à pleriſque habitum fuerit. Notum eſt illud comici; *Non eſt flagitium (mihi crede) adoleſcentulum ſcortari*. Et nè quis dicat hoc pro perſona Mitionis dictum, eandem fuiſſe tetrici Catonis ſententiam reperiet apud Horatium: qui cùm conſpexiſſet juvenem ingredientem lupanar, dixit, *Huc æquum eſt juvenes deſcendere*; quaſi illud probitatis & honeſtatis argumentum fuiſſet. Altas radices egerat in animos omnium penè Ethnicorum hæc opinio, fornicationem aut licitam eſſe, aut ſaltem tolerabilem. Huic itaque errori inprimis occurrit apoſtolus, & fornicationem dicit à Chriſtianis procul arcendam: nam ſi hoc probetur, facilè ſequetur, alias luxuriæ ſpecies quæ graviorem inducunt reatum eſſe multò magìs fugiendas.

Quod attinet ad hoc vitium, 1. Oſtendemus ex ſacris Scripturis quàm perniciosum ſit: 2. Diluemus ea quæ afferri ſolent ab iſtis libidinum patronis.

1 tronis. Grave admodum eſſe hoc peccatum patebit ſi ad ſtateras ſanctuarii ponderetur;

1. Quia non inter legitimas voluptates, ſed inter fœtidas & deteſtabiles impuritates ſemper recenſetur. Rom. 1.29. ſcribit apoſtolus homines in reprobum ſenſum traditos, *repletos eſſe omni iniquitate, malitiâ, fornicatione, &c.* Et ad Epheſ. 5.3. *Fornicatio & omnis immunditia nè nominetur, &c.*

2. Quia judicantur excludendi à conſortio fidelium Chriſtianorum, qui fornicationem ſectantur: at nemo ob leviuſcula errata ejiciendus eſt extra eccleſiam. Habemus Pauli in fornicatores latam ſententiam, 1. Cor. 5.9. *Scripſi vobis nè commiſceamini cum ſcortatoribus: ſi quis frater nominetur ſcortator, cum ejuſmodi nè edatis quidem.*

3. Quia ob hoc flagitium excluduntur à regno cœlorum & ſubduntur homines vindictæ & iræ divinæ. 1. Cor. 6.9. *Neque ſcortatores, neque idololatræ, neque fures regnum Dei poſſidebunt.* Et Heb. 13.4. *Fornicatores & adulteros judicabit Deus.*

Hiſce alias quamplurimas rationes adjungere facillimum eſt, quæ etiam gravitatem hujus criminis demonſtrant.

4. Quia corpus præ aliis vitiis maximè polluit: at corpora noſtra ſunt *membra Chriſti, & templa Spiritus ſancti*, 1. Cor. 6.15, &c. Non eſt itaque leve crimen, membra Chriſti facere membra meretricis, templum Spiritus ſancti facere officinam libidinis.

5. Quia animam & mentem maximè occæcat. Hoc vitio occæcatus prudentiſſimus Solomon, idololatra evaſit; *Averterunt mulieres cor ejus*, 1. Reg. 11.3. Nè philoſophum quidem hoc latuit, Eth. 7. 10. Οὐχ ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν. Gregor. magn. moral. 33. *cæcitatem mentis*, dicit, *eſſe luxuriæ filiam natu maximam.*

6. Quia non ſolum ipſum fornicatorem reum conſtituit æternæ mortis, ſed miſeras etiam illas in quas peccat. Hoc valde facit ad aggravationem hujus peccati: non enim ità ſe habet in aliis criminibus. Si quis furetur bona mulierculæ, ſi falſum dicat teſtimonium in illam, ſi occidat denique, injuriâ afficit; ſed non reatu conſtringit damnabili, quia participem non facit peccati ſui: at fornicatores ſuo peccato eas ſimul commaculant, adeò ut ſi ipſi quandoque reſipiſcant, tamen angantur animo neceſſe eſt; quòd quantum in illis eſt alienas animas in gehennam ſui criminis contagione præcipitaverint. Hæc de gravitate hujus criminis.

2 Jam audiamus quid obtendi ſolet ab illis qui negant fornicationem ſimplicem (utar enim verbis illorum) eſſe mortale peccatum: atque etiam ab iſtis, qui cùm dederint eſſe peccatum mortale, tamen retinenda lupanaria & proſtibula contendunt. Prior error non modò Ethnicorum, ſed (ſi Alberto credimus) Chriſtianorum quorundam fuit: ſcribit enim Græcos hoc palàm defendiſſe, & refutatos fuiſſe à Latinis in concilio Lugdunenſi; part. 2. tract. 18. quæſt. 122. Idem refert Alfonſus de Caſtro ex Guidone lib. 7. tit. *Fornicatio*. Alter error pontificiorum eſt, qui arctè tenent lupanaria non eſſe è civitatibus removenda: quod colligitur tum ex ſcriptis tum ex factis illorum; non enim conantur tollere.

Object. 1. Qui fornicationem negant eſſe peccatum mortale, ſic arguunt ex Actor. 15. 20. Quæ ibi connumerantur videntur eſſe unius rationis: ſed fornicatio connumeratur cum rebus quibuſdam adiaphoris; *Abſtineant à contaminationibus ſimulachrorum, & fornicatione, & ſuffocatis, & ſanguine.*

Solut. Reſpondeo, fornicationem non ſemper in Scripturis connumerari cum rebus

rebus ſuâ naturâ adiaphoris, ſed quandoque cum ſimpliciter malis, ut oſtenſum eſt. Ratio autem cur hoc in loco connumeretur rebus quibuſdam adiaphoris, non eſt quòd ſint ejuſdem naturæ aut æqualis culpæ; ſed quòd pariter hæc omnia valebant ad perturbandam eccleſiam, & diſſidium excitandum inter Gentiles converſos & Judęos adhuc infirmos.

Object. 2. Quod eſt peccatum mortale, & per ſe malum moraliter, id tale intelligitur etiam lumine naturę: ſed Ethnici qui adulterium, ſtuprum, & inceſtum, tanquam flagitioſa crimina averſabantur, fornicationem nemini vitio vertendam putabant; quia ſcilicet, non dictabat natura illud eſſe peccatum.

Solut. Reſpondeo primò, non eſſe ſtatuendum *de rebus ſecundum opinionem impiorum*, ſicuti nec *de ſaporibus ſecundum æſtimationem ægrorum*; ut rectè Aquinas. Quamvìs igitur corrupta & occæcata mens non judicet fornicationem eſſe peccatum, minimè tamen evincitur non eſſe idcirco habendam pro peccato. Nam (fatente oratore) *tanta eſt corruptela malæ conſuetudinis, ut ab ea igniculi extinguantur à natura dati, exoriantúrque vitia contraria*, de leg. 1. Sed nec illud admittimus, non fuiſſe ſcortationem etiam ab Ethnicis ſapientioribus damnatam. Alcmena apud Plautum; *Quam tu impudicam eſſe arbitrere, cum ea tu ſermonem nec jocò nec seriò tibi habeas, niſi ſis ſtultior ſtultiſſimo. Animo per libidines corrupto nihil honeſtum ineſt*; Tacitus.

Object. 3. Peccatum non poteſt cadere ſub præcepto divino; ſed Deus præcipit Oſeæ prophetæ, *Vade, ſume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationum, &c.* cap. 1. verſ. 2. ergò fornicari non eſt peccatum.

Solut. Reſpondeo, illud verbum *fac*, quod adjicitur in vulgata verſione, neque in Hebræo, nec in Græco haberi: ſed jubetur propheta ſumere ſibi in uxorem mulierem illam fornicariam, & domum ad ſe adducere etiam filios quos illa ex fornicatione ſuſceperat. Sive hoc verè factum, ſive in typo ſolummodo propoſitum fuerit, ad exprimendam ſpiritualem fornicationem Judæorum quos Deus ſibi deſponſaverat; nil juvat iſtos fornicationis patronos. Si cum Origene, Hieronymo, Chaldæo Paraphraſte, Tremellio, multíſque aliis dicamus, in ſpiritu ſolummodo hoc factum; ad rem omnino non facit. Si cum Irenæo, Baſilio, Auguſtino, Cyrillo, aliíſque fateamur revera ſic factum fuiſſe; nihil tamen valet ad fornicationis defenſionem: nam propheta non jubetur fornicari, ſed in uxorem ſibi ſumere mulierem fornicationibus olim deditam. Unde Auguſtinus contra Fauſtum lib. 22. cap. 80. *Quid quæſo habet inimicum fidei Chriſtianæ, ſi meretrix, relictâ fornicatione, in caſtum conjugium commutetur?* Quod autem ſequitur in vulgata verſione, *& fac tibi filios fornicationum*, non repugnat huic ſententię, quæ ponit prophetam uxorem duxiſſe hanc mulierculam fornicariam: nam aut vocantur filii fornicationum quos antè ſuſceperat, ut conſtat ex originali contextu; aut ſi referatur ad eos quos ſuſceptura erat ex propheta, & illi dicti ſunt filii fornicationum, quòd matris exemplum ſequentes plurimùm eſſent fornicaturi. Denique utcunque ſe res habet, reſponderi poteſt, Deum poſſe privatim aliquid jubere quod à lege ordinaria diſſideat: ſic juſſit Abrahamum trucidare innocentem filium, & Judæos aſportare bona Ægyptiorum: interveniente igitur ſpeciali & extraordinario præcepto, ceſſat obligatio ordinarii; quia materiæ conditio mutatur.

Object. 4. Fornicatio non contrariatur charitati, ergò non eſt peccatum. Sic enim apud Auguſtinum ratiocinantur; *Cùm ad meretricem eo, cui facio quod pati nolo? quomodo violò illud, Quod tibi fieri non vis, alteri nè feceris? Si concupiſco uxorem proximi mei, nolo ut quiſquam concupiſcat meam: ſi concupiſco rem*

proxi-

proximi, nolo ut auferatur mea: id facio itaque quod pati nolo. Cùm verò meretricem adeo, cui facio quod pati nolo? Aug. tom. 9. de decem chor. cap. 10.

Solut. Vel maximè contrariatur charitati; 1. Quatenus repugnat bono prolis naſcituræ, cujus educatio & inſtructio negligitur, dum ex vago concubitu concipitur. 2. Quatenus repugnat bono mulieris corruptæ, & bono ipſius fornicatoris, dum in utroque corpus animúſque polluitur, & lethalis reatus incurritur. 3. Quatenus repugnat amori divino, dum Dei imago hac fœdâ libidine corrumpitur, Deíque mandatum violatur. Neque juvat iſtos quod dicunt, fornicando ſe non violare illam regulam, *Quod tibi fieri non vis, alteri nè feceris.* Neque enim ſpectandum ſimpliciter quid quiſque ab aliis ſibi velit fieri, ſed quid velit voluntate ordinatâ & ſanâ. Si quis velit ſuam filiam ſtuprari, non igitur licebit illi ſtuprare alienam; quia hoc vult voluntate malâ & inordinatâ.

Jam accedamus ad pontificios, qui fornicationem peccatum mortale eſſe concedunt, ſed nihilominus tamen lupanaria & publica proſtibula tuentur in civitatibus eſſe toleranda, nè in matronas peccet hominum libidinoſorum petulantia. *In regimine humano qui præſunt, rectè aliqua mala tolerant, nè pejora incurrantur*, inquit Aquinas, 2. 2. quæſt. 10. art. 11. atque inſtat in meretricibus. Hoc fuit ipſiſſimum argumentum Ethnicorum; ſic enim Cato dicebat, *juvenes ad ſcorta ire debere, nè ad uxores alienas accederent.* Sed Auguſtinus etiam vocatur in ſubſidium, & illud citatur ex libr. 2. cap. 4. de ordin. *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.*

Reſponſ. 1. Plùs æquo favent pontificii fornicationi, cùm vitandi adulterii causâ tolerant fornicationem, vitandæ autem fornicationis non permittunt matrimonium. Loquor de clericis & monachis quibus extraordinarium continentiæ donum à Deo non conceſſum eſt: Cur enim in laicis tolerant fornicationem, quam dicunt eſſe peccatum mortale; in clericis non tolerant conjugium, quod Spiritus ſanctus dicit eſſe *honorabile*; niſi quòd, quicquid diſputent in contrarium, non ex animo ſtatuant eſſe peccatum lethale? Hinc illud (diſtin. 82. in gloſſ.) *Dicunt hodie pro fornicatione neminem eſſe deponendum, quia fragiliora ſunt corpora noſtra quàm olim erant.* Et cauſ. 2. qu. 7. in gloſſ. *Pro ſimplici fornicatione hodie nemo deponitur.* Clarum eſt itaque pontificios apertos eſſe patronos fornicationis: nec mirum ſi tam libenter abſtineant à conjugio.

Reſponſ. 2. Quod dicunt toleranda lupanaria nè matronæ violentur, adverſatur divino mandato, Deut. 23. 17. *Nulla ſit meretrix aut proſtituta in Iſrael:* adverſatur doctrinæ apoſtolicæ, qui voluit matrimonium, non ſcortationem eſſe remedium libidinis: adverſatur receptæ theologorum ſententiæ, qui negant compenſationem delictorum eſſe admittendam. Non itaque proſtituendæ ſunt meretrices nè matronæ violentur. Adverſatur denique officio Chriſtiani magiſtratus, qui tenetur, quantum in ſe eſt, curare ut omnes piè ſobriè, & juſtè vivant: ferre itaque non debet eos qui palam profitentur artem meretriciam. *Rom.* 13.

Reſpon. 3. Quod attinet ad Auguſtini dictum, *Aufer meretrices de rebus humanis, & omnia impleveris libidinibus:* reſpondemus non tanti faciendum; quia illos libros de ordine conſcripſit adoleſcens, & nondum baptizatus, ut patet ex primo retractat. Opponimus etiam patres graviores. Lactant. lib. 6. cap. 23. *Diabolus lupanaria conſtituit, & pudorem infelicium mulierum publicavit.* Clem. pædag. 3. cap. 3. *Lupanaria ſunt publicæ intemperantiæ trophæa.*

Tertullianus de cultu fœminarum, *meretrices* appellat *infeliciſſimas publicarum libidinum victimas*. Jam verò quàm pudendum Chriſtiano magiſtratui, ſi diaboli inventa tueatur, ſi libidini publicas victimas immolari patiatur, ſi denique trophæa intemperantiæ non demoliatur? Illud addo, cùm magiſtratus quàm diligentiſſimè curaverit ſcortationem reprimere, tamen ex rebus humanis nec meretrices nec fornicatores prorſus tollet, ſicuti nec fures nec ſicarios tollere poteſt. Deponant itaque licet hunc metum pontificii.

Reſponſ. 4 Poſtremò, & illud adjungendum eſt, remedium hoc eſſe deterius ipſo malo quod timetur. Quamvìs enim adulterium ſit ſimpliciter deterius fornicatione; tamen pejus eſt totam urbem lupanaribus perpetuò conſpurcatam eſſe, quàm ſi contigerit aliquando quaſdam conjugatas violari. Sed nè hoc quidem concedendum, meliùs poſſe cuſtodiri pudicitiam matronarum permiſſione ſcortationis, quàm ſeverâ ejuſdem punitione. Impunitate enim & conſuetudine peccandi creſcit audacia; & qui tyrocinium libidinis in ſcortationibus exercuerunt, poſtmodum facti veterani matronas eò confidentiùs oppugnabunt. Huic rei fidem facit, quòd nunquam penè aut legimus aut audivimus matronas ab aliis conſtupratas quàm ab iſtis qui ſcortationibus antea fuerint aſſueti: tam bellè facit ad tuendam pudicitiam matronarum toleratio luparum. Atque hæc dicta ſufficiant contra illos qui vel negant fornicationem pro peccato habendam, vel aiunt adulterii vitandi causâ eſſe tolerandam. Hęſimus diutius in oppugnanda fornicatione, quia nacta eſt patronos ſuos; quæ reliqua ſunt vitia breviùs percurremus.

Sequitur igitur ſecundo in loco ἀκαθαρσία, ſive *impuritas*; quo nomine complecti voluit apoſtolus fœdiora omnia libidinum genera, ut adulterium, inceſtum, ſtuprum, & ſpeciatim illa luxuriæ peccata à quibus vel ipſa natura abhorret. Immundi itaque vocantur qui non in una tantùm libidinis ſpecie, ſed in diverſis, iiſque fœdiſſimis volutantur. Hęc ἀκαθαρσία viguit ferè inter omnes Gentiles, quod ex eorum poetis facilè colligas, qui ſępe taxant, nonnunquam etiam probant haſcę impuritates. Sed habemus clarum Pauli teſtimonium de hac Gentium impuritate, Rom. 1. 27. De hac impuritate loquitur Tertullianus de pudicit. *Impias* (inquit) *libidinum furias ultra naturæ ipſius jura, non modò limine, verùm omni eccleſiæ tecto ſummovemus, quia non ſunt delicta, ſed monſtra.* Quia igitur à ſcortatione ad hanc immunditiem quandoque progredi ſolet effręnata libidinoſorum petulantia, ideo poſt ſcortationem, & omnem aliam impuritatem mortificandam dicit apoſtolus.

Obſerv. 1. Nullum peccatum tam fœdum, tam ab ipſa humanitate alienum, in quod impellere non poſſit hominem nondum mortificatum inſita naturæ noſtræ corruptio.

Obſerv. 2. Leviora peccata viam quaſi ſternunt & muniunt gravioribus; hæc ἀκαθαρσία ſemper à tergo ſequitur fornicationem: unde apoſtolus, Epheſ. 5. 3. πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία, &c.

Obſerv. 3. Ut occurratur gravioribus peccatis, tutiſſimum eſt non tolerare leviora, ſed quantum in nobis eſt extirpare. Si principiis obſtes, non fiet progreſſus ad ulteriora; ſi hîc vel tantillum indulgeas, creſcit nequitia. Hactenus contra externos libidinis actus dimicatum eſt.

Πάθος alii vertunt *mollitiem*, alii *libidinem*] Poſt repreſſos omnes externos actus libidinis, ipſum internum motum, & effrænatam paſſionem compeſcen-

peſcendam docet. Πάθος igitur illam animi diſpoſitionem denotat, quâ quis aptus & paratus eſt ad peccatum libidinis, quacunque occaſione oblatâ: & quia hoc vitium ex animi mollitie naſcitur nolentis ſuſtinere impetum vel minimæ tentationis; ergò non ineptè quidam reddidere πάθος *mollitiem*. Molles enim jure cenſentur, quorum animi non reluctantur carnis tentationibus, ſed ultro & illico ſe conſtringendos præbent vinculis libidinum, non ſecùs ac Samſon Daliſæ ſe ligandum præbuit.

Talem animi diſpoſitionem mortificandam & deponendam eſſe ab homine Chriſtiano ſuadet apoſtolus, nec renuere poteſt quilibet Chriſtianus;

1. Quia Ethnicum eſt, ſervire ſuis cupiditatibus; Chriſtianum, ſervire Deo & ſanctitati: unde apoſtolus 1. Theſ. 4. 3, &c. *Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra, ut ſciat unuſquiſque veſtrûm vas ſuum poſſidere in honore,* μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, *non in morbo cupiditatis, ſicut Gentes quæ non noverunt Deum.*

2. Non modò Ethnicum eſt, ſed belluinum hoc morbo laborare. Nam belluarum eſt agi & regi ſuis paſſionibus; humanum eas refrænare, & in gyrum rationis reducere. Qui igitur rapitur ad quamvis ſpeciem voluptatis animo aut oculis objectam, is factus eſt *inſtar equi & muli, quibus non eſt intellectus*, Pſal. 32. 9.

3. Hanc animi mollitiem procul abigere ſoliti ſunt omnes viri ſancti & laudati. Pulchrum extat Joſephi exemplum, Gen. 39. quem quotidie hera ſolicitavit ſuis blanditiis ad libidinem, neque tamen potuit perpellere. Si hac mollitie laboraſſet, primo quoque tempore cepiſſet opportunitatem explendæ libidinis. Sed, ut ſcitè Tertullianus in apologetico, *Vir pius & caſtus ſalvis oculis fœminam videt, quia animo adverſus libidinem cæcus eſt.* Niſi animi obfirmentur contra peccati illecebras, & corroborentur gratiâ divinâ, fiunt homines viliſſima libidinis mancipia, neque reſiſtunt vel leviſſimis tentationibus ejus, ſed quaſi captivi abducuntur in omnia flagitia.

Cupiditatem malam] Jam ipſam radicem nequitiæ excindere conatur apoſtolus: nam fornicatio & impuritas, ut dictum eſt, malos actus denotabant; πάθος, ſive mollities, illum morbidum & intemperatum animi habitum, quo ità comparati ſunt homines, ut protinus arripiant omnem occaſionem exercendæ libidinis, nec poſſunt ſibi temperare; quales Græci appellant κυνερομανεῖς. Jam verò *cupiditas mala* deſignat primum motum inordinatæ concupiſcentiæ: quæ mala dicitur, ut ſecernatur à concupiſcentia naturali & ſpirituali. Eſt enim triplex concupiſcentia: *naturalis*, quæ complectitur potentiam concupiſcibilem animo inſitam ab ipſo Deo, & ordinatam motionem ejuſdem: *vitioſa* ſive *carnalis*, quæ deſignat inordinationem hujus potentiæ, & motum rebellem: *ſpiritualis*, quæ novam & ſanctam inclinationem animæ reformatæ denotat, de qua concupiſcentia apoſtolus ad Galat. 5. 17. *Spiritus concupiſcit adverſus carnem.* Naturalis, quando fertur ad debitum objectum, & modo debito, implenda eſt: ſpiritualis, quæ tendit ad cœleſtia, fovenda & alenda eſt: carnalis, quæ itidem mala dicitur, quia inordinatè, & inordinata appetit, mortificanda eſt. Hinc duo documenta petamus.

Docum. 1. Homo Chriſtianus debet tendere etiam ad illam perfectionem quam intelligit ſe conſequi non poſſe in hac vita. Nam mortificare & cohibere omnes primos motus inordinatæ concupiſcentię nullus peccator unquam

 potuit;

potuit; omnes tamen tenentur ad conatum: ſtat enim immobile illud mandatum divinum, *Non concupiſces.* De quo verè Auguſtinus epiſt. 200. ad Aſellicum; *Lex dicendo, Non concupiſces; id poſuit, non quod hîc valeamus, ſed ad quod proficiendo tendamus.*

Docum. 2. Primi illi inordinatæ cupiditatis motus peccata ſunt, licèt conſenſus non accedat: fallitur itaque Bellarminus, qui ſtatuit illum rebellem motum concupiſcentiæ habere non *culpæ*, ſed *pœnæ* tantùm rationem, de ſtat. pec. 5.7. Cur malum? cur mortificandum dicit apoſtolus? Non ſic de pœnis loqui ſolet, quas docet patienter ferendas, non mortificandas, aut oppugnandas. Audiat Jeſuita Paulum, qui Rom. 7. non ſemel, ſed ſæpe appellat inordinatam concupiſcentiam peccatum, etiam in renatis qui legi conſentiunt, & hiſce motibus repugnant. Audiat etiam Auguſtinum lib.5. contr. Julianum cap.3. *Concupiſcentia carnis adverſus quam bonus concupiſcit ſpiritus, peccatum eſt, quia ineſt illi inobedientia contra dominatum mentis.* Audiat denique ſuos Scholaſticos; Pariſienſ. *Latrunculos primorum, ſecundorum, & tertiorum motuum, hoc eſt, cogitationum, deſideriorum, delectationum quæ ſunt citra conſenſum gladio perſequi debemus;* de ſacram. pœnit. cap. 15. *Totus exercitus carnis qui militat adverſus ſpiritum iniquus eſt: ergò & omnes acies exercitus ipſius: quare & prima acies, quæ eſt primorum motuum; & ſecunda, quæ eſt delectationum citra conſenſum,* de ſacram. matrim. cap.7. Aquinatem etiam habemus nobis adſtipulantem, qui cogitur fateri primos motus in infidelibus eſſe peccata; unde conſtat in fidelibus etiam habere naturam peccati, licèt reatum non habeant, utpote remiſſum in baptiſmo. Poſtremò, habemus etiam Gerſonem, part.2. in reg. moral. 6. *Omnes primi motus qui apti ſunt inſequi rationem & per eam regulari, ſi eam prævenerint, dici poſſunt peccata, quia ſunt præter ordinem naturæ primitus inſtitutæ.* Jam pergamus ad ea quæ reliqua ſunt.

Et avaritiam quæ eſt idololatria.] Quæramus, 1. Quid intelligat apoſtolus ſub nomine *avaritiæ* vel πλεονεξίας. 2. Cur colligata ſit cum vitiis hiſce carnalibus. 3. Quo ſenſu dicitur *idololatria.*

1 Eſt inexplebilis appetitus animi quærentis divitias, & in illis tanquam in ſummo ſuo bono fidentis. Inexplebilem hanc ſitim propriam eſſe avaritiæ oſtendit Eccleſiaſtes, cap.5.verſ.10. *Avarus non implebitur pecuniâ; & qui amat divitias fructum non capiet ex iis.* Solere autem divites in divitiis ſuis confidere, & in illis tanquam in ſummo bono acquieſcere, videmus in parabola divitis, quæ habetur Luc.12.19. *Dicam animæ meæ, Anima; habes multa bona repoſita in multos annos: requieſce, comede, bibe, epulare.* Non eſt itaque vitium πλεονεξία, ſimpliciter appetere, aut quærere bona temporalia; ſed id facere inexplebili deſiderio, modis illicitis, & corde in illis acquieſcente & fidente. Tribus enim modis appeti poſſunt temporalia; ad vitæ neceſſitatem; ad opera beneficentiæ exercenda; ad fruitionem, vel ad finem in illis conſtituendum. Ultimum hoc eſt illud πλεονεξίας vitium, fugiendum, & mortificandum.

2 Dubitari poteſt cur *avaritiam* ſubjunxit hiſce vitiis carnalibus; inter ſpiritualia enim videtur potiùs collocanda. Sed prudenter apoſtolus avaritiam mediam interſeruit, idque haſce ob cauſas:

1. Quia eſt mediæ naturæ inter peccata carnalia & ſpiritualia. Carnalia propriè dicuntur, quæ habent ſenſibilem delectationem in objecto ſenſibili, ut videmus in peccatis gulæ & luxuriæ: Spiritualia, quæ quærunt delectationem ſpiritualem circa objecta ſpiritualia, ſicut ſuperbia circa

excellentiam propriam. Jam verò avaritia medium locum occupat: ratione objecti eſt carnale, quia quærit delectationem in rebus externis & corporalibus; ratione delectationis ipſius eſt ſpirituale, quia in hoc delectatur avarus tantùm quòd poſſideat opes.

2. Quia utriſque, carnalibus ſcilicet & ſpiritualibus vitiis, præbet fomenta, cauſas, occaſiones. Hinc luxuriæ, hinc ſuperbiæ, hinc iræ & invidiæ fomenta ſunt & incitamenta maxima. Tolle avaritiam, maximam partem vitiorum abſtuleris; eſt enim radix omnium malorum.

Jam ultimo in loco videndum eſt quomodo dicatur *idololatria.* Reſpon- 3
det Aquinas; *Non ſecundum ſpeciem, quia avarus non intendit circa pecuniam ſe habere, ut ad Deum; ſed ſecundum ſimilitudinẽ, quia maximum obſequium illi dat.* Sic Alenſis; *Avarus dicitur idololatra, quia ſicut idololatra ſe habet ad idolum, ſic in quadam ſimilitudine avarus ad nummum.* Chryſoſtomus hanc comparationem fusè perſequitur, hom.65. in 11. Joan. *Ut idololatra ſuſpicit, & venerabundus intuetur ſua idola: ſic avarus congeſtas opes; nec audet eas tangere. Ut illi idola ſua in aliquem angulum conjiciunt, & clauſtris ac vectibus includunt: ſic iſti nummos ſuos. Brevi; illi colunt idolum, hi aurum: illi boves & oves immolant idolis, hi animum & affectus ſuos avaritiæ offerunt.* Hæc & multa plura Chryſoſt. Sed magìs perſpicuè dici poteſt, avarum dici idololatram, quia amat divitias ſuper omnia, quia confidit illis præ omnibus, quia inſervit divitiis plùs quàm ipſi Deo.

Quia amat ſuper omnia; nam ut rectè Clemens pædagog. 2.12. *Cœlum* 1
apertum eſt, & Deum non quærit; aurum abſconſum eſt, & terræ viſcera recludit. Unde hoc, niſi quòd mavult divitiis frui quàm Deo? Idololatriam igitur ſpiritualem cum divitiis mundi peragit, *non exhibitione cæremoniarum, ſed oblatione concupiſcentiarum,* ut alicubi Gregorius. Cuicunq; enim cordis affectus tanquam ſummo bono impenditur, illud in Dei locum aſſumitur.

Quia fiduciam etiam ſoli Deo debitam collocat in divitiis. Dicit enim 2
in corde ſuo (quod Jobus averſatur) *auro, Tu es robur meum, & obryzo,* Job.31.24.
Tu es fiducia mea. Illud verò in quo ſperamus, Deum noſtrum facimus. Eſt igitur omnium piorum vox, *In Deo ſperavi, poſui Deum adjutorium meum.* At avarus pecuniam ſolam habet ἐγγυητὴν, ſponſorem, ſive fidejuſſorem ſuæ felicitatis.

Quia obſequium Deo debitum prorſus negligit, & pecuniæ corraden- 3
dæ totus inſervit. *Non poteſtis Deo ſervire, & mammonæ,* Matth.6.24. Non ſecùs igitur atque guloſorum Deus venter eſt, quia ventri perpetuò inſerviunt; ſic Deus avarorum nummus eſt, quia nummo inſerviunt dies noctéſque.

Corollaria.

Nihil homine avaro aut miſerius aut ſtultius; quia Deum deſerit, & luto Coroll. 1.
confidit. Sed *argentum & aurum eorum non poterit eos liberare in die iræ Domini,* Zephan. 1. 18. Sperandum itaque eſt *non in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo, qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum;* 1. Timoth.6.17.

Nihil etiam avaro improbius & flagitioſius; quia Deum, quan- Coroll. 2.
tum in ſe eſt, de ſolio majeſtatis ſuæ deturbat, & pecuniam in eodem collocat.

Hoc vitium præ omnibus eſt fugiendum; quia (ut utar verbis Schola- Coroll. 3.
ſticorum) eſt maximè *adhæſivum creaturæ,* & maximè *à Deo averſivum:* at

in

in converſione ad creaturam & averſione à Deo conſiſtit omnis peccati inordinatio & macula.

Coroll. 4. Nemo ferè eſt ab hac idololatria prorſus immunis; omnes enim plus æquo adhæreſcimus creaturis, & ſic incurrimus aliquam labem idololatriæ: ſed abducendus eſt animus ab iſtis, & ad Dei amorem & obſequium revocandus.

Atque hæc de ipſa dehortatione à vitiis ſupradictis; ſequitur confirmatio dehortationis, in duobus verſiculis ſequentibus.

Vers. VI. VII.

Ob quæ venit ira Dei in filios contumaces.

In quibus & vos ambulâſtis quondam, quum in iis viveretis.

PRædictam dehortationem corroborat duobus argumentis.

Prius petitur ab eventu pernicioſo: nam peccata illa commemorata iram provocant divinam, verſ.6.

Secundum ducitur à remotione cauſæ: nam in renatis inſitum peccatum quondam vixit, jam mortuum eſt, verſ.7.

In priore argumento tria annotanda ſunt. Cauſa eventi; *Ob quæ*. Ipſum eventum, effuſio ſcilicet iræ divinæ; *venit ira Dei*. Qualitas perſonarum huic iræ divinæ ſubjectarum; *in filios contumaces*, ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

Ob quæ] Scortationem ſcilicet, impuritatem, mollitiem, cupiditatem malam, & avaritiam, ira Dei incumbit in peccatores. Non eo ſenſu hæc verba accipienda, quaſi peculiare eſſet ſolis hiſce peccatis iram divinam accendere; nam hoc omnibus peccatis convenit: ſed quia craſſis iſtis flagitiis, quæ maximè turbant res humanas, maximè provocatur Deus ad vindictam exercendam. Eſt itaque optimum argumentum: Hæc peccata cauſæ ſunt gravium ſuppliciorum; ergò ab illis omni curâ abſtinendum: nam *horribile eſt cadere in manus Dei viventis*, Hebr. 10. 31. Voluit apoſtolus quaſi digito demonſtrare cauſam humanarum miſeriarum, & judiciorum divinorum, duas ob rationes;

1. Ut Deus liberetur ab omni ſuſpicione crudelitatis aut injuſtitiæ, & ab omnibus agnoſcatur clementiſſimus & juſtiſſimus. Deus enim *Pater* eſt *miſericordiarum*, nec volens obruit humanum genus tot calamitatibus; ſed, ut poeta olim cecinit,

Cœlum ipſum petimus ſtultitiâ: neque Per noſtrum patimur ſcelus
Iracunda Deum ponere fulmina. Scelera itaque noſtra iram divinam in nos provocant.

2. Ut frænum injiceretur improbis: nam *maxima vis eſt admittendi ſceleris, cùm in deliberationibus occurrit impunitas*; ut inquit Cyprianus. E contrà, magnam vim habet inhibendi peccati, cùm intelligitur eſſe cauſam certiſſimam futuræ miſeriæ: quod innuit apoſtolus hiſce verbis, *Ob quæ venit ira Dei, &c.*

Ira Dei] A cauſa tranſeamus ad effectum. Patres unanimi ferè conſenſu, *iram Dei* exponunt ultionem, vel vindictam divinam: neque enim in Deo turbidas affectiones ponere oportet. Nam ut verè Auguſtinus in evangelium Joannis; *Ira Dei non eſt perturbatio concitati animi, ſed tranquilla conſtitutio juſti ſupplicii.* Et in ench. ad Laurent, cap.33. *Cùm iraſci dicitur Deus, non ſignificatur perturbatio, qualis eſt in animo iraſcentis hominis; ſed ex humanis motibus vindicta ejus iræ nomen accepit.* Ambroſius in pſalm. 37. *Non*

Non Deus paſſioni patet ut iraſcatur, cùm ſit impaſſibilis; ſed quia vindicat, videtur iraſci. Hoc nobis ità videtur, quia ipſi cum commotione vindicare conſuevimus. Scholaſtici idem dicunt, ſed preſſiùs. Ira Deo tribuitur, non ſecundum *turbationis affectum*, ſed ſecundum *ultionis effectum*. Ab hac communi theologorum ſententia videntur diſſentire Tertullianus in 1 contra Marcion. & Lactantius in lib. de ira Dei cap.5. & 16. quorum ſententia aut commodâ interpretatione lenienda eſt, aut repudianda.

Sumamus itaque per *iram Dei* intelligi vindictam, ſive pœnam peccatoribus irrogatam, & facile erit demonſtrare hanc iram Dei eſſe peccato connexam & concatenatam, & præcipuè peccatis luxurię. Geneſ. 6. 11. *Corrupta eſt terra, & repleta iniquitate*; en peccatum: ſed protinus ſequitur, *Adducam aquas diluvii, & interficiam omnem carnem*; en iram ſeu vindictam. Sic Gen. 18. 20. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggravatum eſt nimis*; vides peccatum: igitur *Dominus pluit ſuper Sodomam ſulphur & ignem*; habes vindictam. Longum eſſet ire per omnia ſacræ Scripturæ exempla; ſufficiat illud Jobi 31. 3. *Nunquid non perditio eſt iniquo, & alienatio operantibus injuſtitiam?* Quaſi diceret, certum eſt, & poſitum extra dubitationis aleam, Deum alienari à peccatoribus, & provocari ad illos perdendos.

Rarò antecedentem ſceleſtum Deſeruit pede pœna claudo; Horat.
imò nunquam deſeret, niſi peccator reſipiſcat & ſcelera deſerat.

Jam ſi quæratur cur ira Dei effundatur in peccatores, rationes in promptu ſunt.

Prima petitur à *juſtitia* divina; nam quamvìs non delectetur pœnis hominum, delectatur tamen juſtitiâ ſuâ, ſecundum quam peccantibus pœna debetur. Non igitur malum eſt in Deo punire ſceleratos, quia provenit ex amore juſtitiæ: ſed malum eſt in homine mereri pœnam, quia provenit ex amore nequitiæ. Ratio 1.

Secunda petitur ab utilitate humana; nam hic eſt finis præcipuus ſuppliciorum ut pariant emendationem peccatorum. *Quicquid divinitus ante ultimum judicium vindicatur, non ad interitum hominum, ſed ad medicinam valere credendum eſt*; Auguſt. contra epiſt. Man. cap. 1. Nec obſtat huic rationi quòd infideles hiſce pœnis non tam admoneantur ad converſionem quàm excæcentur ad damnationem, quia ſortiuntur nihilominus utilem hunc effectum in piis; nam *ſupplicia imprudentium prudentibus conferunt ſanitatem*; Cypr. de zelo. Ratio 2.

Tertia ducitur ab ordinata Dei providentia; Deus enim eſt author ordinis in hoc univerſo, nec patitur quicquam inordinatum eſſe. Jam verò peccatum ſuâ naturâ nil aliud eſt quàm mera inordinatio: *Culpa autem omnis ordinatur per pœnam, dum ejus inæqualitatem ad quandam æqualitatem reducit*; ut rectè Aquin. quæſt. diſput. de pec. orig. art. 8. *Æquum enim & ordinatum eſt, ut qui contra voluntatem divinam percipere voluit peccati voluptatem, contra voluntatem propriam cogatur experiri ſupplicii acerbitatem*; quæſt. diſput. de pec. venial. art. 10. Optimè hac de re Joan. Gerſon. part. 3. *Quæcunque res aberrat ab uno ordine, impellitur in alterum; ut quod aberrat ab ordine miſericordiæ, reponitur in ordine juſtitiæ: ubi non minùs ordinatè collocatur damnatus in inferno, quàm beatus in paradiſo.* Hæc de cauſa iræ divinæ, & de effuſione ejuſdem. Ratio 3.

In filios contumaces] Hiſce in verbis qualitas deſcribitur perſonarum huic iræ divinæ ſubjectarum. In Græco eſt, ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· alii vertunt

tunt *filios diffidentiæ* vel *incredulitatis*; alii *filios intractabiles* vel *contumaces*. Eodèm redeunt hæc omnia, atque deſignant hujuſmodi homines, quibus perſuaderi nullo modo poteſt ut fidem adhibeant verbo divino, & renuncient peccatis ſuis. In hac itaque ἀπειθείᾳ duo involvuntur crimina; unum infidelitatis, alterum inobedientiæ: poſterius hoc eſt prioris proles genuina. Tales erant qui ante diluvium vixerunt in diebus Noe, quos Petrus vocat *incredulos*, 1. Pet. 3. 20. quos Chriſtus dicit ſecurè *ediſſe, bibiſſe, uxores duxiſſe, nec agnoviſſe diluvium, uſque dum veniſſet, & ſuſtuliſſet omnes*,
Gen. 19. 14 Matth. 24. 38, 39. Tales erant Sodomitæ & Gomorrhæi, qui Loto prædicanti fidem adhibere nolebant, ſed quaſi per ludum locutus fuiſſet, illum negligebant. Tales denique ſunt omnes reprobi, in quos competit illud prophetę Zachariæ, cap. 7. 11. *Noluerunt attendere, averterunt ſcapulam recedentes, & aures ſuas aggravaverunt nè audirent*. Clarum eſt itaq; hoc in loco depingi reprobos & occęcatos: nam quamvìs electi ad tempus eſſe poſſunt immorigeri, non ſunt tamen filii contumaces in quos ira Dei venit; quia tandem cedunt emolliti efficaci operatione gratiæ divinæ, ut in omnibus piorum lapſorum exemplis licet videre.

Dub. Sed hìc dubitari poteſt, quid ſibi velit apoſtolus, cùm dicat ob hæc peccata, fornicationem ſcilicet, impuritatem, &c. venire iram Dei ſuper filios incredulitatis. Annon etiam ſuper filios Dei? Quis ignorat Davidem ſenſiſſe aculeos iræ divinæ ob ſtupratam Urię uxorem? alióſque ſanctos graviter punitos ob alia delicta ſua?

Solut. Non eſt negandum etiam filios Dei cùm fræna carni laxaverint, & in hujuſmodi flagitia ſeſe conjecerint, ſentire iram Dei ſibi incumbentem; ſed non manet perpetuò ſuper illis, quia nec illi in hiſce peccatis. Diſtinguendum tamen eſt de ira Dei: nam in filios lapſos vibrat Deus iram ſuam, ſed *paternam*, ſed *caſtigantem*; in filios autem contumaces, *hoſtilem* & *exterminantem*. In hiſce itaque maluit apoſtolus exempla irę divinæ oſtendere, ut eo pacto, quaſi ex obliquo, piis ejuſdem formidinem incuteret. Sed & illud etiam addendum eſt, cùm fideles ruunt in hujuſmodi peccata contra conſcientiam, etſi non ſolvatur illud vinculum *æternæ* Dei *benevolentiæ*, quod pendet ab electione; ſolvitur tamen ad tempus amor *amicitiæ*, aut ſaltem ſenſus & uſus ejuſdem, qui pendet ex fide & ſanctificatione. Dum itaque indormiunt talibus peccatis, Deus agit cum illis tanquam cum hoſtibus; illi Deum apprehendere aliter non poſſunt quàm ſibi infeſtum & iratum: non itaque cum fiducia accedunt ad thronum gratiæ, ſed cum Adamo fugiunt Deum, & in latebras ſe conjiciunt. Opus eſt itaque excitatâ fide & charitate, opus eſt ſeriâ pœnitentiâ, ut Dei iram avertant, & gratiam, ac vultum placidum obtineant: verum eſt enim illud Pauli pronunciatum, Rom. 2. 9, &c. *Tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum. Gloria & pax omni operanti bonum. Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum.*

Ex hiſce hæc documenta eliciuntur.

Docum. 1. In calamitatibus & miſeriis publicis non eſt obmurmurandum Deo; ſed peccatis noſtris imputandum quicquid mali patimur.

Docum. 2. Quoties ſolicitamur ad peccandum, peccati illecebris opponenda eſt cogitatio iræ divinæ, quæ à tergo inſequitur peccatores.

Docum. 3. Nihil homini Chriſtiano magìs appetendum, quàm ut retineat favorem divinum; nihil tam formidandum, quàm nè iram Dei provocet.

Deus non tam irritatur ad vindictam ipſo peccato, quàm obſtinatione Docum. 4.
increduli & impœnitentis peccatoris.

Quicquid ſibi blandiuntur filii incredulitatis, non poſſunt effugere iram Docum. 5.
divinam; venit enim jam in eos ira, & *veniendo veniet, neque tardabit*.

Non modò in improbos, ſed in ipſos filios Dei effundetur ira divina, ſi Docum. 6.
gratiam Spiritus ſuffocantes, carnis libidinibus indulſerint. Studium igitur mortificationis omnibus incumbit; qui iram Dei prout æquum eſt pertimeſcunt.

VERS. 7. *In quibus & vos ambulâſtis quondam, cùm in iis viveretis.*] Adhuc verſatur apoſtolus in confirmanda ſuperiori dehortatione; atq; oſtendit novo argumento, Coloſſenſibus abſtinendum jam eſſe à fornicatione, omníque adeò vitæ impuritate. Ductum autem eſt hoc argumentum à remotione cauſæ ad remotionem effectus: ſic autem inſtituenda eſt ratio apoſtoli. Peccatum non niſi vivens & regnans cauſa eſſe ſolet vitæ improbę & libidinoſæ; ſed peccatum non eſt vivum, ſed mortificatum in vobis; ceſſante itaque cauſâ ceſſet effectus. Major ſupponitur. Minor in hoc verſiculo per antitheſin priſtini ſtatus oſtenditur. Fuit quidem illud tempus cùm vixeritis in hiſce peccatis, ſcilicet ante converſionem; ergò jam præteriit, & non vivitis in illis; ſed mortui eſtis peccato per baptiſmum. Uſitatum eſt apud authores, ut cùm de aliquo dicant, *Vixit*, innuant mortuus eſt, vel non vivit: ſic apoſtolus dicendo, *Cùm viveretis in iis, tum ambulâſtis in peccatis*, illud vult, Jam non ultrà in illis vivitis; ergò in iis ambulare diutius non debetis. Sic habetis vim rationis; jam verba perpendamus.

In quibus] Eraſmus vertit *inter quos*, & refert ad *filios immorigeros*: ſed meliùs Beza, *in quibus*, ſcilicet vitiis prædictis, *Ob quæ venit ira Dei in filios contumaces*.

Et vos ambulâſtis] Ambulare in vitiis dicuntur, qui aſſiduè peccata perpetrant, quíque concupiſcentiis non reſiſtunt, ſed cum voluptate parent. Eph. 2. 2, 3.
Quemadmodum igitur homines ſolent huc atque illùc ambulare in expediendis negotiis ſuis quotidianis; ſic iſti verſantur in peccatis, quaſi in vocatione ſua ordinaria, ac quaſi nihil aliud haberent quod agant.

Cùm in iis viveretis] Id eſt, cùm horum peccatorum cauſa, vetus ſcilicet Adamus, ſive corruptio inſita, vixit & regnavit in vobis; quæ corruptio jam debilitata & mortificata eſt. Ambulare igitur & vivere, ſive ad carnem, ſive ad Spiritum referuntur, eo modo differunt quo potentia & operatio apud philoſophos: nam præcedit vita, ſequuntur operationes vitę congruentes: ut Gal. 5. 25. *Si vivimus Spiritu, Spiritu ambulemus*: ſic qui vivunt in peccato, ambulant in peccato. Senſu verborum jam explicato, duo hìc, quod attinet ad materiam, perpendenda ſunt.

1. Status Coloſſenſium priſtinus in peccato viventium; qui exprimitur.

2. Status novus eorundem jam peccato mortuorum; qui ex antitheſi innuitur.

Ex conſideratione priſtini ſtatus hæc emergunt documenta.

Documenta.

Nihil hominibus non renatis infelicius: nam in peccatis cum voluptate ambulare, eſt cum voluptate ad infernum tendere. *Stipendia peccati mors*, Rom. 6. 23. Docum. 1.

Fructus hominis in ſtatu corrupto, non ſunt opera *præparatoria ad gratiam*, aut *meritoria de congruo*, ut loquuntur; ſed *præparatoria ad gehennam*, Docum. 2.

nam, & meritoria de condigno mortis æternæ: ambulat enim in peccatis craſſiſſimis & graviſſimis, non in viis mandatorum Dei.

Docum. 3. Qui videntur ambulare in virtutibus, externâ tantùm & ſimulatâ ſpecie perſtringunt hominum oculos, revera ambulant in peccatis, in quibus vivunt; operationes enim reſpondent potentiis unde originem trahunt.

Docum. 4. Errant itaque pontificii, qui hiſce operibus hominum carnalium & infidelium aſcribunt non modò laudem veræ virtutis, ſed efficaciam diſponendi ad ſuſceptionem gratiæ; Durand. lib 4. diſtinct. 15. quæſt. 3. Aliter Proſper, *In impiorum animis non habitant ullæ veræ virtutes.* Et Lactantius lib. 6. cap. 9. *Non eſt dubium quin impius ſit quiſquis Deum non agnoverit; omnéſque virtutes ejus quas habere aut tenere ſe putat, in illa mortifera via reperiuntur quæ eſt tota tenebrarum.*

Jam quod attinet ad novum ſtatum converſorum & renatorum, in quo innuit apoſtolus Coloſſenſes jam eſſe collocatos, hæc occurrunt obſervanda.

Documenta.

Docum. 1. Non eſt inutile ipſis renatis revocare in memoriam priſtinum ſuum ſtatum ſub peccato: non enim exprobrandi causâ, ſed juvandi, commemorat apoſtolus illos quondam ambulâſſe & vixiſſe in peccato, qui jam mortui ſunt peccato.

Docum. 2. Non ægrè ferre debent Chriſtiani jam fideles, cùm miniſtri proponunt illis ob oculos, quales fuerint ſub ſtatu peccati in infidelitate: nam hoc ſolenne apoſtolo eſt in omnibus penè epiſtolis. *Exhibuiſtis membra veſtra ſervire iniquitati ad iniquitatem, &c.* Rom. 6. 19. *Neque fures, neque avari, neque ebrioſi regnum Dei poſſidebunt: & hæc eratis; ſed ſanctificati eſtis,* &c. 1. Cor. 6. 10, 11. Sed apertiſſimè, Epheſ. 2. 11, 12, &c. *Mementote vos quondam Gentes in carne fuiſſe abſque Chriſto, alienos à republica Iſraelis, ſpem non habentes. At nunc in Chriſto Jeſu, &c.* Bene in hanc ſententiam Tertullianus de pudicit. *Non ſuffundor errore quo careo, quia meliorem me factum recognoſco.* Nemo proficiens erubeſcit.

Docum. 3. Ex hujuſmodi commemoratione duplicem capiunt utilitatem renati.

1. Excitantur indè ad gratitudinem: nam neceſſe eſt agnoſcant ſe mutatos non virtute liberi arbitrii, ſed efficaci operatione Spiritus ſancti. Hinc propheta; *Converte nos Domine, & convertemur.* Et Jer. 13. 23. *Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas, & vos poteritis benefacere cùm didiceritis malum.* Hinc igitur (ut dixi) excitantur renati ad gratias Deo agendas. *Gratia ſit Deo quòd fuiſtis ſervi peccati, ſed ex corde obediſtis ei formæ doctrinæ in quam eſtis traditi,* Rom. 6. 17. Et Paulus de ſeipſo loquens 1. Tim. 1. 12, 13. *Gratiam habeo Domino, qui me robuſtum fecit, qui priùs eram blaſphemus & perſecutor, &c.* Cur gratiam Deo agat verè pœnitens & fidelis? Quia non ſolùm cùm agitur pœnitentia, verùm etiam ut agatur, Dei miſericordia neceſſaria eſt.

2. Excitantur ad vitæ novitatem; nam nova vita novos mores poſtulat. Cùm itaque ex collatione & oppoſitione perpenderint ſe alios jam eſſe quàm fuerint olim, ſimul intelligant neceſſe eſt ſe alio modo vivere oportere, Chriſtiana enim religio non modò vocat homines ad credenda nova dogmata, ſed ad facienda nova opera. Unde Cyprianus de zelo; *Chriſti nomen induere, & non per Chriſti viam pergere, quid aliud eſt quàm prævaricatio divini nominis?* Hoc igitur paſſim inculcatur renatis, ut ad Rom. 13. 12. *Nox præceſſit, dies appropinquavit; abjiciamus igitur opera tenebrarum, & induamur habitu qui luci conveniat.* Et Epheſ. 5. 8. *Eratis olim tenebræ; nunc autem lux in Domino: ut filii lucis incedite.*

Docum. 4. Hîc habemus diſcrimen renati à non renato: renati poſſunt incidere in peccata, ſed non ſolent ambulare, neque poſſunt vivere in peccato: ambulat enim in peccato, qui lubenter, aſſiduè, & plenâ voluntate peccat; cadit in peccatum, qui rarenter, timidè, & cum luctâ abſtrahitur in aliquod flagitium ſive *peccatum devoratorium*, ut vocat Tertullianus. Falluntur itaque multùm opinione ſuâ, qui putant ſe fideles & renatos, quando de illis dici non poteſt quod hîc dicitur de Coloſſenſibus, *Vos quondam in vitiis ambulâſtis cùm in iis viveretis*; ſed, Vos adhuc in vitiis ambulatis, & in iis vivitis. Atque hæc de duabus apoſtoli rationibus quibus corroboravit dehortationem ſuam à peccatis verſu quinto enumeratis.

VERS. VIII. IX. X. XI.

At nunc deponite etiam vos omnia; iram, excandeſcentiam, malitiam, blaſphemiam, turpiloquium ab ore veſtro:

Nec mentimini alius alii, cùm exueritis veterem illum hominem cum factis ipſius,

Et indueritis novum illum, qui renovatur in agnitionem ſecundum imaginem ejus qui ipſum condidit.

Ubi non eſt Græcus & Judæus, circunciſio & præputium, Barbarus & Scytha, ſervus & liber; ſed omnia & in omnibus Chriſtus.

POſt dehortationem à vitiis carnalibus, in quibus propria voluptas quæritur, dehortatur etiam à ſpiritualibus, in quibus injuria proximo intentatur. Tria autem facit apoſtolus in hoc poſteriori membro dehortationis ſuæ, quod quatuor verſiculis includitur;

1. Proponit & enumerat vitia deponenda: quæ ſunt aut *cordis*, ut ira, excandeſcentia, malitia; aut *oris*, ut maledicentia, turpiloquium, mendacium.

2. Subjungit rationem cur hujuſmodi vitia ſint à Coloſſenſibus deponenda, eámque duplicem: nimirum, quia exuerunt veterem hominem, quia induerunt novum.

3. Amplificat & corroborat haſce rationes, verſ. 11. à remotione falſarum cauſarum, quibus nonnulli putabant aut juvari, aut lædi homines coram Deo: eas autem quaſi res nihili rejicit, ut ſalutem humanam totam pendere à Spiritu Chriſti nos mortificante ac vivificante oſtenderet: ac proinde mortificationi præ omnibus ſtudendum.

Quod attinet ad hunc octavum verſum quem in manibus habemus, in eo duo facit. 1. Poſt dehortationem à vitiis carnalibus quæ infames reddunt homines apud omnes ſanos & ſobrios, etiam ſpiritualia omnia quæ leviora judicantur, & apud vulgus pro vitiis non agnoſcuntur, deponenda ſuadet. 2. Nominatim quædam ex iis perſtringit, ut ex illis cætera omnia conſimilia damnata & deponenda intelligantur.

At nunc deponite etiam vos omnia] In hac generali ſuaſione, primò obſervare oportet circumſtantiam temporis hac particulâ *nunc* deſignatam. 1
Quaſi diceret, Cooperti fuiſtis vitiis ſpiritualibus quamdiu vixit in vobis peccatum; at nunc, poſtquam mortificatum eſt & deſiit vivere, debetis ac

poteſtis ea deponere; nam aliam vitam, alios mores ab illis quibus aſſueverunt olim ſub ſtatu peccati, requirit Deus à Chriſtianis ſub ſtatu gratiæ. Sic paſſim apoſtolus. Ad Rom.13.12. *Nox præceſſit, dies autem appropinquavit; abjiciamus, &c.* 1.Theſ.5.5,6. *Filii lucis eſtis, non noctis:--ne dormiamus ut reliqui, &c.* Sapienter Auguſtinus de vita Chriſtiana; *Non in hoc nobis nomine tantùm, quòd Chriſtiani ſumus, blandiamur; ſed propter hoc etiam nos judicandos credamus, ſi nomen nobis fruſtra vendicemus alienum.* Et Cyprianus; *Philoſophi non verbis, ſed factis ſumus; nec loquimur magna, ſed vivimus.* Nunc ſaltem itaq; deponenda ſunt vitia, quia nunc Chriſtiani renati ſumus.

Secundò, perpendamus ipſam actionem ad quam excitantur Coloſſenſes in hoc verbo ἀπόθεσθε: quod exponi poteſt, vel *exuite*, quemadmodum ſolent homines exuere veſtes ſordidas & luto contaminatas; vel *ſeponite*, ab aſpectu, ab affectu, ab omnibus ſenſibus, quemadmodum cadavera mortuorum in ſepulchris reconduntur. Atq; hoc optimè convenit cum vocabulo præcedenti, *mortificate*; quaſi dixiſſet, Non ſolùm mortificate peccata veſtra; ſed jam mortua à vobis removete, & tanquam putrida cadavera ſeponite à vobis prorſus & ſeparate.

Documenta.

Docum. 1. Peccatum adhæret ipſis renatis, nec penitus avelli poteſt: elaborandum tamen eſt, ut indies magìs magiſque exuatur.

Docum. 2. Non in deliciis habendum peccatum; ſed tanquam venenum abominandum, aut tanquam cadaver tabidum, ab homine Chriſtiano averſandum. Quid autem ſit deponere peccatum, quâ virtute fiat, quatenus à nobis fiat in hac vita, explicavimus in expoſitione verſiculi quinti ad illa verba, *Mortificate igitur membra veſtra terreſtria:* quę illic dicta ſunt de *mortificandi* actu, ad hunc actum *deponendi* accommodentur.

Tertiò, perpendamus quàm latè pateat objectum hujus depoſitionis; quàm latè ſcilicet patet ipſa natura peccati: non hæc aut illa, ſed omnia deponenda: nam quòd quædam recenſentur paulò pòſt, non eſt reſtrictio, ſed exemplificatio; & illa enim quæ ſpeciatim nominantur, & alia etiam omnia abjicienda innuuntur.

Documenta.

Docum. Sumus omnes ad omnia peccata naturâ noſtrâ propenſi & proclives. Nam originale & inſitum peccatum, quamvìs ſit unum quiddam actu, tamen potentiâ eſt tota vitiorum cohors; non ſecùs ac ſemen quod unum eſt actu, potentiâ eſt ea omnia quæ ex ipſo oriri nata ſunt. Complexio corporis, aliæq; cauſæ extraneæ quoſdam faciunt ad quædam vitia procliviores; ſed nullum eſt vitium actuale in quod incidere non poteſt is, in quo eſt illud originale omnium ſeminarium & ſcaturigo: omnia itaque ſunt nobis cavenda & abdicanda. Hæc de generali ſuaſione; jam ad ſpecificationem quorundam vitiorum, eo ordine quo proponuntur, accedamus: & primò ad peccata *cordis*.

Iram, excandeſcentiam, malitiam] Ira hoc in loco deſignat inordinationem voluntatis proximo injuſtè nocere deſiderantis propter offenſam præcedentem. Breviter definitur à Damaſceno, lib.2. cap. 16. ὄρεξις τῆς ἀντιτιμωρήσεως, *appetitus vindictæ*. Atque in hoc injuſto & inordinato vindictæ appetitu (ut loquitur Schola) iræ *formale* continetur. Θυμὸς, ſive *excandeſcentia* denotat præcipitem hujus paſſionis commotionem, atque illam accenſionem ſanguinis circa cor, quam Scholaſtici appellant *materiale* iræ. Unde idem Damaſcenus loco prædicto, Θυμὸς ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵ-

ματος

ματος ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς γινομένη. Κακία, ſive *malitia*, ut quidam volunt, generale vitium eſt, & denotat illam vitioſitatem quæ inficit omnes affectus & cupiditates naturales, eáſque ad malum inclinat. Unde Bernardus ſerm. 1. de pug. ſpir. dicit malitiam eſſe *ſaporem mali:* proprium itaque eſt malitiæ, facere malum nobis ſapidum & dulce; è contrà, reddere bonum inſipidum & ingratum. Sed hoc in loco arbitror κακίαν ſpecialiter deſignare illam mali machinationem in corde, quæ ſolet ex ira oriri in animis malevolis & exulceratis. Videmus hæc omnia in exemplo Cain, Geneſ. 4. 5. *Iraſcitur, concidit vultus ejus*; dein machinatur cædem Abelis, cùm ait, *Egrediamur foras:* hoc fuit effectum κακίας. Sic ab eodem κακίας morbo manant illa verba Eſaui, Gen. 27.41. *Venient dies luctus patris mei, & occidam Jacobum fratrem meum.*

Videtis quæ & qualia ſint illa vitia quæ hîc taxantur ab apoſtolo: jam ſecundò in loco rationes quaſdam afferamus, quibus excitemur ad oppugnanda & extirpanda hæc animi iracundi vitia. Multas attulit Gregorius, moral. 5. cap. 31.

1. Quia per iram ſapientiæ uſus perditur, imò ipſa ratio ad tempus extinguitur. Hinc illud, *Ira in ſinu ſtulti requieſcit*, Eccleſ. 7. 9. Baſilius, ὁμιλίᾳ κατ' ὀργιζομένων, dicit *iram* ἀποθηριοῦν παντελῶς τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ ἄνθρωπον εἶναι συγχωρεῖν, *penitus hominem efferare, nec amplius hominem eſſe permittere.* Notum eſt illud poetæ, *Ira furor brevis eſt.*

2. Quia per iram præclariſſima illa virtutum omnium juſtitia violatur; nam dum mens exaſperata judicat, omne quod furor ſuggerit rectum putat. Unde Jacob. 1.20. *Ira viri juſtitiam Dei non operatur.* Habemus exemplar in filiis Jacobi, qui irâ accenſi, perfidè & crudeliter trucidârunt Shechemitas, Gen. 34. Unde meruerunt illud audire à patre moribundo, *Maledictus furor eorum, &c.* Gen.49.7.

3. Quia per iram gratia vitę ſocialis (quę eſt hominis maximè propria) amittitur. Hinc Solomon, Prov.22.24. *Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioſo.* Quaſi diceret, eos ad vitam ſocialem omnino ineptos.

4. Quia per iram Spiritus ſplendor excluditur. Nam Deus pacis in corde turbido & efferato non habitabit, ſed in leni & pacifico. Chryſoſt. hom. 30. ad populum Antiochenum; *Non habitat Spiritus ſanctus ubi furor habitat:* imò hoſce homines dæmoniacis, quàm Spiritu ſancto repletis ſimiliores eſſe demonſtrat: nam ut dæmoniaci ſpumant, & oculos contorquent; ſic iracundi ſpumantem animam & contortam habent. Vide etiam Baſilium de ira.

5. Quia per iram vindictæ appetentem peccatorum noſtrorum remiſſio impeditur, & divina in nos vindicta provocatur. *Si vos non dimiſeritis, nec Pater veſter qui in cœlis eſt dimittet vobis peccata veſtra*, Mar.11.26. Præclarè Tertullianus de orat. *Quàm temerarium eſt aut diem ſine oratione tranſigere, aut orationem perſeverante iracundiâ perdere?*

6. Quia ab irato quod Dei proprium eſt ſacrilegâ audaciâ uſurpatur. *Nè dicas, Reddam malum: expecta Dominum & liberabit te*, Prov.20.22. *Mea eſt ultio & ego retribuam*, Deut.32.35. Jam verò iratus (quod dici ſolet) ſeipſum facit judicem, Deum vult eſſe tortorem: imò ſæpiſſime propter ſeipſum & per ſeipſum vindicari vult, quod ſibi ſoli Deus reſervavit.

Jam ultimo in loco quæri poteſt an omnis ira mala ſit & illegitima, cùm apoſtolus ſine diſcrimine ſuadeat iram deponendam. *Quæſt.*

Solut. Clarum eſt, iram non eſſe affectionem ſecundum ſe malam; tum quia ipſe Deus, qui author mali eſſe non poteſt, indidit animo facultatem iraſcibilem; tum quia Chriſtus irâ commotus legitur, Mar.3.5. Hinc Baſilius appellat iram νεῦρον τῆς ψυχῆς. Damaſcenus, δορυφορικὸν τοῦ λογισμοῦ. *Hanc iram quia Heli non habuit, motum contra ſe ſupernæ ultionis excitavit*; ut ait Gregorius, moral. 5. cap. 30. Unde apoſtolus, *Iraſcimini, ſed nolite peccare.* Iraſcimini ſcilicet ubi culpa eſt cui iraſci debeatis; alioquin *non virtus, ſed lenitudo & remiſſio judicatur*; ut rectè Ambroſius.

Ut autem ipſum affectum naturalem & legitimum ab inordinato & illicito ejuſdem motu diſtinguamus, iram bonam dicimus, quæ oritur ex bona cauſa, amore nempe Dei, aut proximi; quę tendit ad bonum finem, gloriam ſcilicet Dei, & correctionem proximi; quæ procedit modo debito, rationis nempe judicium expectans & ſequens. Huc pertinet illud Auguſtini de civit. Dei lib. 9. cap. 5. *In diſciplina noſtra non tam quæritur utrùm pius animus iraſcatur, quàm quare iraſcatur; iraſci enim peccanti ut corrigatur, nemo ſanâ conſideratione reprehendat.* Atque Bernardus epiſt. 69. *Non iraſci quibus iraſcendum eſt, eſt nolle peccatum emendare; plùs iraſci quàm iraſcendum eſt, eſt peccatum peccato addere.* Baſilius denique homil. de ira, vult iram eſſe ἵππον ὑπεζευγμένον, καὶ οἷον χαλινῷ τινι τῷ λόγῳ κατατεθέν. Talis ira non damnatur.

Patet è contrà, iram malam eſſe, quæ oritur ex malo principio, aut tendit in malum finem, aut fertur modo indebito: ſi oriatur ex philautia, aut fratris odio; ſi tendat in expletionem propriæ vindictæ, aut nocumentum proximi; ſi pręveniat judicium rationis, & excuſſis habenis præceps feratur. Nam, ut rectè Gregorius moral. 5. cap. 33. *Alia eſt ira quam impatientia excitat, alia quam zelus juſtitiæ format.* Concludamus, non ἀπάθειαν induendam, ſed hanc iram turbidam & inordinatam eſſe coercendam. Atque hæc de peccatis *cordis*, ſequuntur jam peccata quædam *oris*.

Maledicentiam, verborum turpitudinem ab ore veſtro.] Aptè procedit apoſtolus à vitiis cordis ad peccata oris, quia ex inordinatis cordis affectibus oriuntur.

Primò autem ſuadet deponendam maledicentiam; in Græco eſt βλασφημίαν quod verbum deductum eſt ἀπὸ τοῦ βλάπτειν τὴν φήμην, à lædendo & inquinando famam alterius probris & maledictis. Vocabulum hoc primariâ ſuâ & præcipuâ ſignificatione in ſacris Literis importat derogationem ſive injuriam per verba illatam ſummo & maximo bono, id eſt, Deo Optimo Maximo. Deus autem blaſphematur tripliciter: 1. Cùm ei attribuitur quod naturæ ejus repugnat; ut ſi quis Deum eſſe corporeum, corruptibilem, vitioſis affectibus obnoxium dicat, ſicuti poetæ olim finxerunt, & ſcripſerunt. 2. Cùm ab eo removetur quod ei convenit; ut ſi negetur eſſe bonus, miſericors, omnipotens, &c. quæ blaſphemia ab eadem ignorantia dimanat. 3. Cùm creaturæ attribuitur quod Dei proprium eſt; ut ſi quis dicat angelos creâſſe hunc mundum, vel eſſe omnipotentes; ſi quis dicat nudos homines poſſe hominibus peccata remittere, poſſe in pœnis & ſuppliciis mortuorum pro ſua poteſtate diſpenſare, poſſe articulos fidei infallibili judicio Chriſtianis præſcribere.

Ex ipſius Dei decreto huic blaſphemiæ pœna capitis conſtituta eſt, Levit. 24.16. quam blaſphemo inflictam legimus, verſ. 23. Sed quia hoc in loco, non hanc quâ divina majeſtas violatur, ſed illam quâ homines læduntur maledicentiam reſpicere videtur apoſtolus, miſſâ hac divini nominis blaſphemiâ, ad illam accedamus.

Dici-

Dicimus igitur & huic maledicentiæ quæ in proximos incurrit, non ſolùm hoc in loco, ſed multis aliis, blaſphemiæ nomen eſſe attributum. *Sicut blaſphemamur, &c.* Rom. 3. 8. *Blaſphemamur, & obſecramus, &c.* 1. Cor. 4. 13. *Admone illos neminem blaſphemare, &c.* Tit. 3. 2. Oritur autem hæc blaſphemia proximi ex illa cordis ira & malitia quam ſuprà deponendam monuit apoſtolus. *Cor* enim *felle livoris amarum, per linguæ inſtrumentum ſpargere niſi amara non poteſt*, ut verè Bernardus. Nullum autem vindictæ genus tam in promptu habet quàm hoc maledicendi.

Maledica hæc blaſphemia duplicem habet nocendi viam: occultam; & tum vocatur detractio: apertam; & tum appellatur convitium. Temerarii & iracundi illam apertam nocendi viam ineunt; callidi & malitioſi hanc occultam præponunt.

Quàm graviter peccant utrique perpendamus. Gravitas autem hujus peccati patet,

Primò, ex magnitudine damni illati proximo, cui maledicunt: nam ejus famam lædunt, quæ eſt præcipuum inter exteriora bona; neque facile eſt hoc damnum juſtâ aliquâ ſatisfactione reſarcire, quia hîc quantitas damni non poteſt æſtimari, quod in ablatione rerum externarum fieri poteſt.

Secundò, ex magnitudine damni illati etiam iis qui audiunt & ſuſcipiunt has maledicorum voces: nam & in illis charitas erga proximum hoc pacto extinguitur; odia, ſuſpiciones, contentiones, nonnunquam & pugnæ excitantur. Quod incommodum operâ maledicorum & detractorum Sauli & Davidi accidiſſe legimus. Unde illa pſalmiſtæ precatio, pſal. 120. 2. *Domine libera animam à labiis iniquis, & à lingua doloſa.*

Tertiò, ex magnitudine injuriæ ipſi Deo illatæ: nam ut Deus in ſanctis laudatur, quandò opera ejus quę in ſanctis efficit laudantur; ſic cùm ſancti blaſphemantur & maledictis proſcinduntur, ipſe Deus blaſphematur: nam ex conſequenti in Deum redundat hæc blaſphemia, qui eſt author ſanctitatis: nam *domino per ſervos læſos fit injuria*, Juſtin. inſtit. imper. lib. 4. cap. 4. de injuriis.

Quartò, ex pœna maledicis & detractoribus debita, idque juxta leges civiles, eccleſiaſticas, & divinas. Apud Juſtinianum lib. 4. cap. 4. de injuriis; *Injuria committitur, non ſolùm cùm quis pugno aut fuſtibus cæſus fuerit, ſed etiam ſi vel convitium illi factum fuerit.* Pœna autem conſtituitur pro qualitate convitii, & etiam perſonæ cui factum fuerit convitium. Apud Gratianum, cauſ. 11 quæſt. 1. *Si quis clericorum epiſcopo ſuo contumeliam aut convitia intulerit, deponatur*; capit. *Si quis ſacerdotum.* Et cauſ. 6. quęſt. 1. *Calumniatores fratrum, & detractores, infames cenſentur*: capit. *Infames.*

Quod ad Scripturæ legem attinet: Levit. 19. 16. extat lex hujuſmodi, *Non eris criminator, nec ſuſurro in populo.* Pœna conſtituitur 1. Cor. 6. 9, 10. *Neque ſcortatores, neque idololatræ, neque fures, neque ebrioſi, neque maledici regnum Dei poſſidebunt.*

Jam corollaria quædam ex his deducamus, & primò ea quæ ipſos maledicos ſpectant.

Maledicendi libido & conſuetudo arguit hominem non renatum, & in ſtatu mortis ac damnationis adhuc conſtitutum: inter præcipua enim opera veteris hominis cenſetur. *Coroll. 1.*

Nihil maledicis & detractoribus infelicius: nam, ut pulchrè Nazianzenus, *Extremæ miſeriæ eſt, non in propriis bonis, ſed in aliorum malis ſolatium ſuum ſtatuere.* *Coroll. 2.*

Qui

Coroll. 3. Qui hanc artem exercent, non apoſtoli, ſed diaboli diſcipuli ſunt, & illi operam ſuam aſſiduam locant: nam ille fratrum *accuſator* dicitur, Apoc. 12.10. Unde Pariſienſis non inſcitè, maledicos & detractores vocat *caninos dentes diaboli*, de moribus cap. 11.

Jam alia adjungamus eos ſpectantia qui hoſce convitiatores lubenter audiunt.

Coroll. 1. Si tam grave crimen ſit maledicentia, tum maledicos cum voluptate audire non vacat crimine. Nam digni ſunt pœnâ, non ſolùm qui peccata *Rom.* 1.32. faciunt, ſed etiam qui peccantibus applaudunt. *Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit non facilè dixerim*, Bernard. lib. 2. de conſid. ad Eugenium. Quod de *auditu placentiæ* (ut utar verbo Scholaſtico) veriſſimum eſt. Uterque diabolum habet; iſte in lingua, ille in aure.

Coroll. 2. Oportet hominem pium averſari & increpare maledicos ac detractores, atque fratrem laceratum ab illorum morſibus vindicare & eripere. Averſari oportet: nam *ut aquilo diſſipat pluvias; ſic vultus triſtis linguam detrahentem*, Prov. 25.23. Succurrere etiam oportet fratri læſo: *Detrahentem ſecretò proximo ſuo hunc perſequebar*, pſal. 101.5. *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam*, Job. 29.17.

Spectantia læſos & convitiis laceratos.

Habent quo ſe ſolentur pii cùm petantur & vulnerentur maledictis improborum;

1. Quia hinc intelligunt, non tam judicio, quàm morbo animi inſito & hæreditario prorumpere improbos in hanc piorum injuriam: non itaq; tam vicem ſuam dolere debent, quàm ægritudinem & inſaniam maledicorum.

2. Quia non præjudicat contumelia bonæ conſcientiæ. Neque enim patitur quis præjudicium ab iis quibus non eſt judicium: *vel ſi fuerit præjudicium in ſeculo, non erit in judicio Dei*, ut verè Ambroſ. de interpel. lib. 2. cap. 3.

3. Sufficiat igitur piis omnibus in ſeculo hoc tam maledico, adverſus os loquentium iniqua, opinio bonorum, cum teſtimonio conſcientiæ: nam, ut ſapienter poeta,

Hor. epiſt. lib. 1. ep. 16

Falſus honor juvat, & mendax infamia terret
Quem niſi mendoſum aut mendacem? ——

4. Nè provocentur unquam pii hoc maledicorum exemplo ad remaledicendum; ſed cum apoſtolo dicant, *Maledicimur, & benedicimus; perſecutionem patimur, & ſuſtinemus*, 1. Cor. 4.12. *Non poteſt maledicto moveri, qui maledicta hominum divinæ benedictionis munere excludit*, ut loquitur Ambroſ. ſerm. 6. in pſal. 118. Et pſalmiſta, pſal. 109.28. *Maledicent ipſi, tu benedices.* Hæc de primo oris peccato.

Turpiloquium, αἰσχρολογίαν] Λόγον σαπρὸν, id eſt, *corruptum* vel *putridum ſermonem*, appellat idem apoſtolus, Epheſ. 4.29. Et rectè quidem putridum: nam & à putrida radice pullulat (eſt enim ſpurcus ſermo filia luxuriæ, nam libidinoſi [illegible]orum cor turpibus deſideriis ardet, de facili ad turpia verba prorumpunt) atque etiam putredinem (ut ità loquar) moribus hominum inducit: φθείρουσιν ἤθη χρήσθ' ὁμιλίαι κακαί, ut ex Menandro apoſtolus, 1. Cor. 15.33.

Multas ob cauſas fugienda eſt hæc αἰσχρολογία homini Chriſtiano.

Virg. Æn. 3. 1. Quia rem pretioſiſſimam & hominis propriam conſpurcat & ludibrio exponit; ſermonem ſcilicet, *non hos quæſitum munus in uſus*. Sermo enim

enim obſcœnus & ſcurrilis, riſus excitandi causâ præcipuè profertur. At in hos qui obſcœnis ſermonibus conantur *riſu diducere rictum Stultorum*, graviter invehitur Clemens Alexand. pædag. 2. cap. 5. *Si nemo* (inquit) *lubens ridiculam corporis figuram induere velit, cur verbis ſtudemus eſſe ridiculi*, τὸ τιμιώτερον πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κτημάτων καταμωκώμενοι, τὸν λόγον;

2. Quia arguit & indicat animum corruptum. Mali enim fructus malam arborem, ridicula & obſcœna verba ridiculos & obſcœnos mores produnt. Καρπὸς διανοίας γὰρ ὁ λόγος ἐστί, *Sermo eſt mentis fructus*, Clemens ibid.

3. Quia pugnat cum profeſſione ſancta Chriſtianorum: *Sicut decet ſanctos, nè nominator quidem inter vos obſcœnitas, ſtultiloquium, ſcurrilitas, &c.* Epheſ. 5.3,4. *Verbum malum non procedat* (inquit Lactantius) *ex ore hominis qui colit verbum bonum.* Hoc omnes Chriſtianos ſpectat, ſed maximè miniſtros verbi: *Conſecrâſti os tuum evangelio; talibus autem aperire illicitum eſt, aſſueſcere ſacrilegium*, inquit Bernardus. Unde apud Gratianum canon ille ex concilio Carthaginenſi citatur; *Clericum ſcurrilem, & verbis turpibus joculatorem, ab officio eſſe retrahendum cenſemus. Nugæ* enim *in ore ſacerdotis ſunt blaſphemiæ*, Bernard. de conſid. ad Eugen. lib. 2.

4. Quia corrumpunt tam loquentes quàm audientes. Verè & diſertè Clemens, pædag. 2. cap. 6. Τὸ ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἀτακτεῖν, μελέτην ἐμποιεῖ τοῦ καὶ εἰς τὰ ἔργα ἀκοσμεῖν· τὸ δὲ περὶ τὴν φωνὴν σωφρονεῖν, ἀσκεῖν ἐστι λαγνείας καὶ καρτερεῖν. Ad audientes quod attinet; *Sicut ſordes & lutum aures carnis, ſic obſcœna & lutulenta verba auditum mentis immundum faciunt*, ut rectè Chryſoſtomus.

Concludamus illo dicto Servatoris noſtri, Matth. 12.36. *Dico vobis quoniam omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Si apud diſtrictum judicem otioſus ſermo reprehenditur, quantò magìs ſpurcus & noxius? *Penſato igitur quantùm ſit damnabilis qui malitiâ non vacat, ſi & ille ſermo pœnalis eſt qui à bonitate utilitatis vacat*; ut ratiocinatur bene Gregorius, dialogorum lib. 3. Ab ore igitur noſtro maledicentiam omnem & turpiloquentiam, tanquam res fœtidas quibus vel maximè inquinatur, deponamus.

Corollaria.

Qui ſuis confabulationibus hanc αἰσχρολογίαν, quaſi condimentum quoddam, adhibere ſolent, idem faciunt quod Commodus apud Lampridium, *Coroll.* 1. qui pretioſiſſimis cibis, joci causâ, humana ſtercora (fœdum dictu) admiſcere ſolebat.

Non eſt piorum vel æquo animo audire impuros hoſce ſermones: nam *Coroll.* 2. ut verè Athanaſius, *Vir caſtus & pius lapides in ſe conjectos majori patientiâ tulerit quàm obſcœna verba.*

Vers. 9. *Nec mentimini alius alii, cùm exueritis veterem illum hominem cum factis ipſius,*

10. *Et indueritis novum illum, qui renovatur in agnitionem ſecundum imaginem ejus qui ipſum condidit.*

Nec mentimini alii aliis] Ventum eſt ad ultimum illud oris peccatum, quod hoc in loco deponendum ſuadet apoſtolus, mendacium ſcilicet; quo creberrimè utuntur etiam iſti, qui id ſibi objici maximè ſtomachantur: ſtulti interim & ridiculi, qui peccandi licentiâ ſibi ipſis concedunt, reprehendendi libertatem aliis eripiunt. Sed accedamus ad rem; & quæramus,

1. Quid & quotuplex ſit mendacium. Placet definitio Auguſtini de mendacio ad conſent. cap. 4. *Eſt voluntaria falſi enunciatio, fallendi causâ.*

 Cui

Cui adſtipulatur Durandus, lib. 3. diſtinct. 38. quæſt. 1. reliquíque Scholaſtici. Aquinas 2.2. quæſt. 110. art. 1. *Si hæc tria concurrunt, ſcilicet, quòd falſum ſit id quod enunciatur, & quòd adſit voluntas falſum enunciandi, & intentio inſuper fallendi; tum habet perfectam rationem mendacii: eſt enim falſum & materialiter & formaliter.* Sic Alenſis part. 2. quæſt. 122. memb. 1. *Falſa vocis ſignificatio eſt ſicut materiale in mendacio, complementum autem, vel formale, eſt intentio fallendi.* Receptiſſima diviſio mendaciorum illa eſt, quæ petitur ex finibus diverſis. Aliud enim dicitur *pernicioſum*, aliud *officioſum*, aliud *jocoſum*. Pernicioſum, quod profertur nocendi causâ; officioſum, quod juvandi; jocoſum, quod delectandi.

2. Quęramus an ullum horum licitum ſit, & peccati expers coram Deo.

Primò, negat ipſa Scriptura. Apocal. 21. 8. *Fornicatoribus, idololatris, & omnibus mendacibus pars in ſtagno ardenti igne & ſulphure :* & 22. 15. *Foris canes, & omnis qui amat & facit mendacium.* Prov. 12. 22. *Abominatio Domino labia mendacia.* Epheſ. 4. 25. *Depoſito mendacio loquimini veritatem, &c.*

Secundò, negat recta ratio. Nam quod eſt ſecundum ſe malum ex genere, nullo modo poteſt eſſe bonum & licitum; jam verò omne mendacium eſt per ſe malum, quia eſt actus cadens ſupra materiam indebitam. Sic Durandus lib. 3. diſt. 38. quæſt. 1. *Verba inſtituta ſunt, non ut per ea homines ſe fallant, ſed ut cogitationes ſuas notificent aliis; indebitus igitur actus eſt, cùm aliquis vocibus utitur ad ſignificandum id quod non mente tenet.* Eâdem ratione probatur hoc ab Aquinate 2.2. quæſt. 110. art. 3. *Voces* (inquit) *naturaliter ſunt ſigna intellectuum: innaturale eſt igitur & indebitum quòd aliquis voce ſignificet id quod non habet in mente.* Unde philoſophus, ethic. 4. cap. 7. concludit omne mendacium eſſe per ſe pravum & fugiendum. Quinetiam patres ſaniores omne mendacium pro peccato habent. Auguſt. ench. cap. 18. *Peccatum eſt omne mendacium, quamvis non tantùm peccet qui conſulendi, quantùm is qui nocendi voluntate mentitur.* Et de mendacio ad conſen. cap. 21. *Ad ſempiternam ſalutem nullus ducendus eſt opitulante mendacio.* Clem. Alexand. Strom. 7. *Vir bonus neque propter ſeipſum, neque propter proximum mentietur.* Gregor. moral. 18. cap. 4. in 27. Jobi; *Omne mendacium iniquitas eſt; quia ab æquitate diſcrepat, quicquid à veritate diſcordat. Nec vita cujuſlibet per mentiendi fallaciam defendatur, nè ſuæ animæ noceat, qui præſtare vitam nititur carni alienæ.* Explodenda itaque Caſſiani ſententia, qui collat. 17. cap. 17. ſcribit *mendacio uti licere quaſi helleboro, ad diſcrimen aliquod magnum depellendum.* Et cap. 25. dicit, *patriarchas pro vitæ tutamine patrocinium aſſumpſiſſe mendacii.* Qui hanc ſententiam ſequuntur, non Deum ſed Platonem authorem habent hujus licentiæ: is enim in 3. de repub. dicit *mendacium hominibus nonnunquam utile eſſe, & quaſi pro medicamento: quare publicis medicis concedendum, hoc eſt, magiſtratibus; privatis autem hominibus minimè attingendum.* Hæc Plato qui parciùs indulget hanc mentiendi veniam, quàm Caſſianus. Hunc errorem Hieronymus impingit Origeni, lib. 1. apolog. adverſ. Ruffin. ubi ſcribit *Origeniſtas inter ſe orgyis mendaciorum fœderari.* Sed hiſce omnibus opponimus ea quæ jam attulimus, & illud inſuper apoſtoli, *Non ſunt facienda mala, ut indè eveniant bona.*

V. 3. 3. Quæramus an parabolicæ & tropicæ locutiones, reliquæq; conſimiles mendacii nomen mereantur: verbi causâ, ſi quis dicat Hæreticum eſſe lupum; vel ſi quis parabolam recitet, qualis eſt illa Judicum 9. 8, &c. de arboribus regem ſibi eligentibus, qualéſque multæ occurrunt in ſacris & profanis literis.

Certum

Certum eſt in his nec materiale, nec formale mendacii poſſe reperiri; ac proinde vaçare omni maculâ peccati. Non reperitur materiale, quia falſum non enunciatur, ſed verum figuratâ locutione atque hominibus uſitatâ exprimitur: nam ut nativa, ſic etiam metaphorica verborum ſignificatio pendet ab uſu & arbitrio loquentium. Quandoquidem igitur uſus permittit appellare crudelem, lupum vel leonem; fundamentum & firmamentum, petram : eadem eſt enunciatio, ſive dicas Hæreticus eſt lupus, aut Hæreticus eſt gregi Chriſtiano inimicus & pernicioſus; Diabolus eſt leo rugiens, aut Diabolus quærit prædam animarum; Chriſtus eſt petra, aut Chriſtus eſt fundamentum & firmamentum ſalutis humanæ. Eadem eſt parabolarum ratio: nam, ut rectè Auguſtinus de mend. ad conſent. cap. 5. *Omnis enunciatio ad id quod enunciat referenda eſt; omne autem figuratè dictum, vel factum, hoc enunciat quod ſignificat iis quibus intelligendum prolatum eſt.* Sic Scholaſtici. Thomas quæſt. diſp. de prophetia art. 10. *In metaphoricè dictis ſenſus literalis attenditur, non quantum ad metaphoras, ſed quantum ad ea quæ per metaphoras intelliguntur.* Durandus lib. 3. diſtinct. 38. *Locutio figurativa non eſt vera vel falſa pro ſenſu quem facit, ſed in ſenſu pro quo fit.* Sic Gerſon part. 1. *In parabolicis locutionibus ſenſus literalis eſt, non qui per verba, ſed qui per res & facta deſignatur.* Sed nec formale mendacii in his reperitur: non enim adhibentur metaphoræ, parabolæ, apologi, intentione fallendi, ſed docendi majore cum venuſtate & voluptate. Qui enim dicit hęreticum eſſe lupum, aut diabolum eſſe leonem rugientẽ, aut qui parabolam ſive apologum proponit, non intendit perſuadere auditoribus aliquid falſum, ſed luculentiùs repręſentare aliquid quod verũ eſt & utile cognitu.

4. Ultimo in loco, verbo perſtringamus Jeſuiticam æquivocationem, quæ ſanè neſcio ridiculè an impiè magis ab iſtis mendaciorum architectis & patronis defendatur. Atque primò, exemplum proponemus Jeſuiticæ æquivocationis, ſive mentalis (ut loquuntur) reſervationis; tum coarguemus iſtos manifeſti mendacii. Sumatur igitur nobis, ſacerdotem aliquem papiſticum interrogatum utrùm ſit ſacerdos necne, diſertè reſpondere, imò jurare ſi opus ſit, ſe non eſſe ſacerdotem; hac cogitatione in mente interim reſervatâ, ſe non eſſe ſacerdotem Apollinis; vel ſe non eſſe ſacerdotem talem, qualem eſſe deſiderat; vel ſe non eſſe ſacerdotem, obligatum ſcilicet ad hoc aliis indicandum. Quæritur an reus ſit mendacii. Negat mendaciſſimus Jeſuita * Parſonius: nos affirmamus & probamus ex illa definitione Auguſtini & Scholaſticorum; quia *volens falſum enunciat, ídque intentione fallendi.* Eſt ibi *materiale* mendacii: negat enim ſe eſſe quod eſt: eſt etiam *formale*; nam hac ſuâ negatione intendit imprimere falſam opinionem in mente audientis. Quid ad hæc Jeſuita?

** Vid. tract. ad mitigat. ſpect. &c. cap. 8.*

Reſpondet primò, *enunciationem ſupradictam non eſſe falſam, quia unica tantùm eſt enunciatio ſive propoſitio, quæ partim exprimitur, partim mente concipitur; ea autem vera eſt, ſcilicet, non ſum ſacerdos Apollinis, vel non ſum ſacerdos obligatus ad id indicandum.*

Contrà; fatemur hanc propoſitionem, *Non ſum ſacerdos obligatus ad id indicandum*, eſſe unicam: ſed dicimus illam alteram etiam quæ verbis exprimitur, eſſe integram propoſitionem, & ab hac diverſam. Hoc ipſo igitur quo ſe tuetur, convincitur mendacii; nimirum quòd, cùm veram propoſitionem animo concipiat, falſum enunciet : nam etſi verum & falſum in mentis conceptione interna conſiderari poſſunt; tamen mendacium propriè dictum reſpicit alterum, & externam declarationem mentis per ſigna

verborum.

verborum. Quamvìs igitur verum ſit quod clauſum habet hic ſacerdos in conceptione mentis; mendacium tamen eſt quod promit in enunciatione falſæ propoſitionis. Exemplo hoc patefiet: ſi quis interrogatus utrùm ignis ſit calidus, aſſerat & juret ignem non eſſe calidum, hac in animo reſervatâ diſtinctione, non eſſe calidum calore adventitio: vel ſi quis dicat hominem non eſſe animal rationale, & tum tueatur ſe quòd non ſit animal rationale volatile vel aquatile; quis non videt ineptis hiſce reſervationibus non liberari iſtos à crimine mendacii? In negativa enim propoſitione, quicquid uſitatè continetur ſub ambitu prædicati, removetur à ſubjecto; non tantùm unica ſpecies. Jam qui juramento firmare audet hujuſmodi propoſitiones, fretus hac ſuâ mentali reſervatione, omnium veterum theologorum calculis perjurii reus habetur. Nos regulas quaſdam tantummodo proponemus; veſtrum erit huic cauſæ accommodare.

Regula 1. *Quacunque arte verborum juretur, Deus ſic juramentum accipit ſicut ille cui juratur intelligit*; Iſiodorus.

Reg. 2. *Gerſ. par.* 2 *Accipitur juramentum ſecundum uſum communem intelligendi.*

At nec ille cui juratur, nec communis uſus intelligit illas clauſulas reſervatas; atque hoc ſcit qui præſtat juramentum.

Reg. 3. *De certis nemo debet jurare* (inquit Durandus): *nam jurare eſt Deum teſtem vocare ad confirmationem veritatis de qua audiens non eſt certus, & cui non aſſentiri vult per ſimplicem aſſertionem.* At nunquam dubitatum fuit, an ſacerdos iſte fuerit ſacerdos Apollinis: neque opus fuit juramentum profanare in probatione ejus.

Reg. 4. *Juramentum factum per verba multiplicia, vel æquivoca, obligat in ſenſu illo quem ſolent generare verba apud rectè intelligentes. Si apud rectè intelligentes verba illa æqualiter multa ſignificant, tunc tenet juramentum in illo ſenſu quem habere credebat jurans illum cui juratur*; Altiſſiodorenſis lib. 3. tract. 19. quæſt. 4.

Ex hiſce omnibus, non obſtante reſervatione illâ mentali, concluditur, in illa ſacerdotis aſſertione reperiri mendacii materiale, enunciationem ſcilicet falſam.

Sed ſecundo in loco excipit Jeſuita, *Formale mendacii non eſſe in hoc exemplo propoſito; non enim intendit fallere audientem, ſed à periculo liberare ſeipſum, cùm negat ſe eſſe ſacerdotem, reſervationem prædictam ſubintelligens.*

Contrà: intendit utrumque; nam fallendo vult ſeipſum liberare, non liberaturus utique niſi priùs falleret hiſce præſtigiis auditorem. Cum Alenſe itaque concludo; *Licèt ulterior intentio ſit juvare proximum vel ſeipſum, nihilominus citerior eſt intentio fallendi; & quoad hoc dicetur mendacium: illa enim intentio per ſe reſpicit ſermonem; altera verò intentio reſpicit voluntatem, & non per ſe ſermonem*, part. 2. quæſt. 122. mem. 1.

Cùm exueritis veterem illum hominem cum factis ipſius] Accedit jam apoſtolus ad rationem primam dehortationis prædictæ. Sumitur à remotione cauſæ ad remotionem effectorum. Vetus enim homo cauſa eſt prædictorum vitiorum; illo igitur exuto, & ea etiam deponenda ſunt.

Vetus homo deſignat inſitam naturæ noſtræ corruptionem, & inclinationem omnium facultatum ad malum, atque inſuper illum peccandi habitum quem ante inſitionem eorum in Chriſtum conſuetudine peccandi acquiſiverunt. Facta autem hujus veteris hominis, ſunt peccata illa prædicta, aliáque ejuſdem naturæ in opus prodeuntia. Aliis verbis, ſed eodem ſenſu proponitur hæc dehortatio, Epheſ. 4. 22. *Deponite, quod ad priſtinam converſa-*

converſationem attinet, veterem illum hominem, deceptricibus cupiditatibus corruptum.

Exuiſſe eos dicit hunc veterem hominem, in baptiſmi ſuſceptione *ſacramentaliter*, per Spiritus regenerantis operationem *efficaciter*: *totaliter* quidem quoad reatum & dominium peccati: *inchoatè* quoad naturam & actum ſive motum peccati. Sed de hac veteris hominis expoliatione dictum à nobis eſt fuſiùs ad verſum 12 capitis præcedentis: indè petantur quæ ad hunc locum pertinent; eadem enim ſæpius non inculcabimus.

VERS. 10. *Et indueritis novum illum, qui renovatur in agnitionem ſecundum imaginem ejus qui ipſum condidit.*

Ubi non eſt Græcus, &c.

HÆc eſt illa altera ratio connexa cum priori: fieri enim non poteſt, ut quis exuat veterem hominem, quin eâdem operâ novum ſimul induat. Nam ut in phyſicis, cùm expellitur vetus forma, nova protinus introducitur; ſic cùm exuitur vetus Adamus, novus ſimul induitur: novo autem homine induto, à veteris hominis operibus & converſatione ceſſandum eſt.

Tria obſervanda. 1. Quid deſignet apoſtolus per hunc *novum hominem*, quem dicit Coloſſenſes induiſſe. 2. Quomodo renovetur; ſcilicet paulatim, & aſſiduè. 3. In quibus ſita ſit hæc renovatio novi hominis.

Novum illum] Quod ad primum, uno verbo expediri poteſt: nam ſi *ve-* 1
tus homo (ut ante oſtenſum eſt) deſignet inſitam naturæ noſtræ corruptionem, cum pronitate & inclinatione omnium animæ facultatum ad mala perpetranda; tum lege contrariorum, *novus homo* deſignabit redintegrationem, & novam propenſionem omnium facultatum ad bene agendum, inſpiratam, & impreſſam fidelibus virtute Spiritus ſancti. *Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem*, Rom. 7. 22. *Det vobis Deus, ut fortiter corroboremini per Spiritum ſuum in interiore homine*, Epheſ. 3. 16. Corroborat itaque renovatos Spiritus ſanctus ad eas actiones ad quas antè nullam habuerunt facultatem aut propenſionem.

Corollaria duo emergunt ex conſideratione hujus novi hominis.

Primum excitat ad officium: oportet novum hominem indutos, novam vitæ rationem inſtituere. *Si quis eſt in Chriſto, nova creatura eſt: vetera præterierunt, ecce nova facta ſunt omnia*, 2. Cor. 5. 17. Qui regis perſonam induit, ineptus & improbus eſt ſi ſcurræ partes agat; ſic qui novi hominis induerit, ſi iſtius veteris egerit. *Coroll.* 1.

Secundum deprimit ſuperbiam: oportet enim meminiſſe unde nacti ſumus novitatem, ſi quam habemus, & bona opera; à Spiritu ſcilicet innovante. *In nullo* igitur *gloriandum, quia nihil eſt noſtrum*, ut ait Cyprianus, *Quid habes quod non accepiſti?* 1. Cor. 4. 7. *Coroll.* 2.

Qui renovatur] Vocabulum hoc ad modum ſpectat; aſſiduam enim 2
operam Spiritus ſancti indicat in nobis renovandis. Quaſi diceret, hæc renovatio veſtra non uno momento abſolvitur, ſed ſic induiſtis novum hominem, ut adhuc ſitis magìs magíſque quotidie innovandi. Perſpicuè hoc docetur 2. Cor. 4. 16. *Etiamſi externus homo noſter corrumpitur, internus tamen renovatur de die in diem.*

Ratio autem cur opus ſit quotidianâ hac renovatione deſumitur à reliquiis inhabitantis peccati; quas divina ſapientia noluit uno momento eradicare, ſed potiùs ad exercitium virtutis & cuſtodiam humilitatis in nobis relinquere uſque ad diem diſſolutionis noſtræ. Ut igitur in vino diluto

tam aqua quàm vinum in ſingulis partibus reperitur: ſic in homine renato conditiones regenerationis & corruptiones quædam veteris hominis, quaſi complicatæ & convolutæ reperiuntur. Hinc Auguſt. de pecc. merit. & remiſſ. lib. 2. cap. 7. & 8. *In ipſo animo renati non eſt perfecta novitas*: & cap. 28. *Lex peccati manet in regeneratis, quamvis ut ſuperata & perempta.* Hanc igitur ob cauſam dicit apoſtolus novum hunc hominem adhuc renovari in filiis Dei.

Corollaria.

Coroll. 1. Quemadmodum Spiritus Dei ad *intra* magis magiſque nos renovat; ſic nos oportet Spiritus renovantis gratiâ & adjutorio excitatos & fultos, ad *extra* progredi in ſanctitate & operibus bonis. *Aguntur* enim *Spiritu Dei homines, ut acti agant, non ut ipſi nihil agant*, Auguſt. de correp. & grat. cap. 2. *Ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*, 2. Cor. 6. 1.

Coroll. 2. Qui negant peccatum remanere in renatis, negant hoc beneficium quotidianum Spiritus ſancti nos indies renovantis, & refingentis. Renovatio enim innuit aliquid veteris hominis reſtare; vetus autem homo nil aliud eſt quàm *corpus peccati*, ut alibi loquitur apoſtolus. Hæc de modo renovationis, nimirum quòd non uno momento perficiatur, ſed paulatim.

3 Jam ultimo in loco, in quibus ſita ſit hæc renovatio perpendendum eſt. Apoſtolus in duobus videtur illam conſtituere: in illuminatione mentis, quam denotat ſub vocabulo *agnitionis*; in ſanatione & ſanctificatione voluntatis, quam innuit ſub vocabulo *imaginis*.

In agnitionem] Quod ad prius, proprium eſt hominis veteris habere mentem occæcatam, quod attinet ad ſpiritualem & ſalutiferam cognitionem. *Obtenebratos habentes oculos intellectus*, Epheſ. 4. 18. *Homo animalis non percipit quæ ſunt Dei*, 1. Cor. 2. 14. Ab infuſo itaque ſalutiferæ ſcientiæ, & fidei lumine, auſpicatur hoc opus renovationis noſtræ Spiritus ſanctus, cùm nos ducit in agnitionem rerum ſpiritualium. Hinc illa apoſtoli ſupplicatio ad Deum pro Epheſiis, Epheſ. 1. 17, 18. *Pater gloriæ det vobis Spiritum ſapientiæ, & revelationis, per agnitionem ipſius, illuminatis oculis mentis veſtræ, &c.* Agnitionem autem appellat potiùs quàm cognitionem, nè arbitretur aliquis de otioſa aliqua & ſpeculativa ſcientia loqui apoſtolum, qui vivam, efficacem, & operativam ſcientiam hoc vocabulo ſolet indicare.

Eſt igitur hæc illuminatio mentis, & infuſio fidei atque agnitionis ſpiritualis, primum effectum Spiritus regenerantis & renovantis. Unde non ineptè Pariſienſis dicit fidem eſſe *primam vitam mentis humanæ, & veluti lucem ſpiritualem inter opera recreationis: eſſe portam vitæ per quam Deus primò ingreditur ad mentem humanam*, de mor. cap. 1.

Obſerv. Qui in Chriſtianis cæcam tantummodo devotionem requirunt, videntur velle ſanctitatis ædificium abſque fundamento extruere, & Chriſtianos ex dimidia tantùm parte renovatos approbare.

Secundum imaginem ejus qui condidit ipſum] Poſt infuſam cognitionis & fidei lucem, Spiritus regenerans imprimit imaginem Dei (qui conditor eſt hujus novi hominis) in voluntatem. Eſt igitur hoc illud alterum renovationis effectum, ut mente per fidem illuſtratâ, humana voluntas reddatur Deo conformis, & in affectu ſanctitatis & juſtitię divinam indolem exprimat. Hoc ſenſu ad Epheſ. 4. 24. dicit hunc novum hominem conditum eſſe *ſecundum Deum in juſtitia & vera ſanctimonia*. Sic 2. Pet. 1. 3, 4. Chriſtus donâſſe dicitur renatis *omnia quæ ad vitam & pietatem pertinent*, eóſque effeciſſe

feciſſe

feciſſe *divinæ conſortes naturæ*, atque liberâſſe *à corruptione quæ eſt in mundanis hominibus per cupiditatem.* Denotatur itaque per hanc imaginem repræſentatio quædam ſanctitatis divinæ in anima humana. De hac Dei imagine multa diſputantur à patribus & Scholaſticis.

Primò, dicere ſolent ſolum filium Dei eſſe imaginem Patris, nos ad imaginem; creaturas autem irrationales veſtigium tantùm in ſe habere divinitatis, non imaginem eſſe Dei, neque ad imaginem factas. Quod attinet ad hoc diſcrimen inter Filium Dei æternum & naturalem, nóſque adoptivos, non tam accuratè obſervatur in Scripturis. Nam ut ille dicitur *imago Patris*, Heb. 1. 3. ſic nos etiam dicimur, non ſolùm facti ad imaginem, ſed *imago Dei*, 1. Cor. 11. 7. Illud tamen tenendum eſt, aliter Chriſtum eſſe Dei Patris imaginem, aliter nos: ille eſt imago *æqualitatis*, perfectè obtinens eandem naturam cum Patre cujus eſt imago; renatus quilibet eſt imago *imitationis*, imperfectè repræſentans quandam ſimilitudinem divinæ naturæ in donis quibuſdam gratiæ. Illuſtrat hoc Auguſtinus non ineptâ ſimilitudine; *Sicut* (inquit) *imago imperatoris aliter eſt in nummo, aliter in filio: ſic imago Dei aliter in nobis, aliter in Chriſto.*

Secundò, quærunt Scholaſtici & patres qua in re ſita ſit hæc imago Dei ad quam fuimus conditi; cujus rei conſideratio conjunctior eſt cum præſenti noſtro inſtituto. Tertullianus adverſus Marcion. lib. 2. eam ponit in *immortalitate, libertate arbitrii, & capacitate ſcientiæ.* Auguſtinus in 9. de Trin. cap. 4. aſſignat imaginem Dei in anima ſecundum hæc tria, *mentem, notitiam*, & *amorem*: in 1. autem de Trinit. cap. 11. ſecundum *memoriam, intelligentiam*, & *voluntatem*. Scholaſtici plerunque dicunt, hanc imaginem Dei ſitam in donis *naturalibus*, ſimilitudinem autem in *gratuitis*: quam ſententiam gloſſa ſuper Geneſin expreſſit, dicendo hominem factum fuiſſe *ad imaginem Dei, quantum ad naturalia; ad ſimilitudinem, quantum ad gratuita.*

Fatemur cum patribus & Scholaſticis reperiri in ipſis naturalibus animæ facultatibus imaginem quandam Dei, quam licet appellare imaginem *creationis naturalis*; ſed dicimus tamen, & hoc in loco, & paſſim apud Paulum, imaginem hanc Dei (quam licet vocare imaginem *recreationis ſupernaturalis*) poni non in ipſis potentiis, ſive facultatibus, aut qualitatibus animæ nativis: ſed in reordinatione, ſanctificatione, & conformatione earundem ſecundum naturam & voluntatem Dei. Huc mihi ſpectâſſe videtur Ambroſius, Hexam. 6. cap. 8. in illis verbis, *Pictus es ô homo, & pictus à Domino Deo tuo: bonum habes artificem, atque pictorem: noli bonam delere picturam, non fuco, ſed veritate fulgentem: non cerâ expreſſam, ſed gratiâ.* Hanc igitur imaginem Dei quam geſtamus ponit in effectis gratiæ: ſecundum imaginem Dei itaque renovamur, cùm illuſtrantur & ſanctificantur omnes potentiæ & inclinationes animæ noſtræ.

Documenta.

Finis regenerationis noſtræ, ut Deo ſimiles reddamur, & quaſi terſa ac polita ſpecula repræſentemus (quantum infirmitas naturæ noſtræ patitur) ejus ſapientiam, juſtitiam, ſanctitatem, &c. *Docum. 1.*

Qui ſanctitati non ſtudent & juſtitiæ, portant adhuc veteris Adami, imò diaboli imaginem: ad Dei imaginem, quæ in ſanctitate potiſſimùm ſita eſt, nondum reformantur: illi igitur adjudicabuntur cujus characterem mentibus inſculptum geſtant. *Docum. 2.*

Dei benignitas, & φιλανθρωπία, in hoc opere renovationis conſideranda eſt; *Docum. 3.*

eſt; eximiæ enim bonitatis & clementiæ argumentum eſt, velle imaginem ſuam ſemel nobis impreſſam, ac poſtmodum noſtrâ culpâ & proterviâ deformatam & contritam, denuo reficere & reparare.

Magìs elucebit hæc miſericordia divina, ſi quanti Deo conſtiterit hæc ſecunda hominis reparatio cogitemus: creavit hominem primò ad imaginem ſuam voce & verbo ſuo; ſed reparavit ſecundò morte & ſanguine ſuo. Sit itaque calcar ad deponenda vitia, & exercendam pietatem, hæc Dei benignitas nos tanto pretio regenerantis, & renovantis ad imaginem ſuam per Spiritum ſanctum. Atque hæc de duplici ratione quâ apoſtolus præcedentem dehortationem confirmavit; ſequente verſu habemus amplificationem ejuſdem rationis.

VERS. 11. *Ubi non eſt Græcus & Judæus, circunciſio & præputium, Barbarus & Scytha, ſervus & liber: ſed omnia & in omnibus Chriſtus.*

APoſtolus excitavit Coloſſenſes ad vitiorum carnalium & ſpiritualium abrenunciationem hoc potiſſimùm argumento, quòd veterem hominem exuerunt, induerunt novum: conatur jam quaſi expolire & acuere hoc ipſum argumentum; ídque facit, 1. Removendo falſam opinionem quorundam, qui, neglectâ hac renovatione, confidebant externis privilegiis, eóſque contemnebant qui iiſdem deſtituebantur. 2. Opponendo veram; ſcilicet externa omnia, quæ putantur præclara & honorifica, ſine hac renovatione nihil valere ad ſalutem: è contrà, quæ putantur abjecta & ignominioſa, cum hac nihil obeſſe: quia *Chriſtus eſt omnia in omnibus.* Percurramus verba ſuo ordine.

Ubi non eſt Græcus & Judæus] Id eſt, in quo homine novo vel renovato, ſive in quo ſtatu regenerationis, nullum conſideratur diſcrimen nationum, ità ut quis Deo ſperet ſe acceptiorem fore quòd Judæus ſit, vel metuat ſe deſpectiorem fore quòd Gentilis ſit: imò ſi Judæus ſis & careas hac renovatione, canis es, non filius; ſi Gentilis ſis eámque habeas, filius es, non ampliùs canis.

Docum. Nationum diſcrimen nec promovet ſalutem cujuſpiam ſi deſit ſanctificatio, nec impedit ſi adfuerit; ſanctimoniæ itaque ſtudendum. Hinc eſt quòd in Scripturis paſſim retunditur Judæorum ſuperbia, qui efferebant ſeſe privilegio nationis ſuæ. Matth. 3. 9. *Nè velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham, &c.* Et Joan. 8. 39. jactitantibus Judæis, *Pater noſter Abraham eſt*, reſpondet Chriſtus, *Si filii Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ faceretis. At vos ex patre diabolo eſtis, &c.* verſ. 44. E contrà, ſi Gentiles fuerint renati & ſanctificati, Deo acceptabiles oſtenduntur. Actor. 10. 34. *In veritate comperio Deum non accipere perſonam, ſed in quavis gente acceptum ei eſſe qui eum timet, & operatur juſtitiam.* & Galat. 3. 7. *Qui ex fide ſunt, filii Abrahæ ſunt. Non ſunt ſanctorum filii* (inquit Hieronymus) *qui tenent loca ſanctorum, ſed qui exercent opera eorum.* Valet hoc etiam ad detegendam Romanenſium impudentiam, qui membra eccleſiæ hoc uno metiuntur, quòd adhæreant, vel non adhæreant Romanæ ſedi. Sed Chriſtus non quærit utrùm adhæreas huic vel illi nationali eccleſiæ, ſed utrùm adhæreas veræ fidei: non utrùm ſis Romanenſis, ſed utrùm ſis verè ſanctificatus & renovatus. In ſtatu ſpirituali ſalutis non ſpectatur utrùm ſis Græcus aut Judæus, multò minùs utrùm ſis Græcus an Romanenſis.

Circunciſio & præputium] Ut nationum diſcrimen in negotio ſalutis nec prærogativam affert nec præjudicium, pari ratione, cæremoniarum & externarum

ternarum obſervationum diſcrimen nullius eſt momenti. Circunciſio erat in Judaica religione ritus præcipuus: adhibetur itaque ad deſignandam obſervationem omnium rituum legalium; præputium arguebat neglectum eorundem. Dicit igitur apoſtolus, nec obſervationem externarum cæremoniarum, nec incuriam in Chriſtianis alicujus eſſe momenti; ſed renovationem internam & veram ſanctitatem continere ſummam ſalutis noſtræ.

Chriſtianus non Deo commendatur obſervatione quarumcunque cæremoniarum, aut traditionum externarum; non abalienatur à Deo nudâ omiſſione earundem. Sic paſſim docet Paulus. Ad Gal. 6. 15. *In Chriſto Jeſu neque circunciſio quicquam valet, neque præputium; ſed nova creatura.* Ad Rom. 14. 2. *Alius credit veſcendum eſſe quibuſvis, alius edit olera. Qui edit, non edentem nè pro nihilo habeto; qui non edit, edentem nè condemnato*, verſ. 3. Eandem regulam ponit de obſervatione dierum, verſ. 5. Apertiùs 1. Cor. 8. 8. *Eſca nos non commendat Deo: neque enim ſi veſcamur abundantiores ſumus, neq; ſi non veſcamur pauperiores reddimur.* Miſerum eſt itaq; alios de cibi vel potus perceptione damnare, aut nobis arrogare per horum abſtinentiam ſanctitatem. Quæ autem de circunciſione, de cibo, de dierum obſervatione dicta ſunt, ad omnes obſervationes in rebus externis poſitas debent accommodari. Hæc enim per ſe, nec obſervatione ſuâ reddunt homines Deo gratiores; nec omiſſione minùs gratos & acceptos: non itaque hiſce rebus immorandum; ſed contendendum ad mortificationem & ſanctificationem. *Docum.*

Hinc coarguitur monachorum ſtulta ſuperbia, qui ſeſe præferunt aliis Chriſtianis ratione harum rerum externarum; utpote quòd cibis quibuſdam abſtineant, quòd clauſtris ſeſe includant, (ut verbo expediam) quòd regulam externarum cæremoniarum ab homine aliquo excogitatam obſervent. Sed in Chriſto ſi circunciſio & præputium nihil differant, tum carnibus veſci aut piſcibus, in clauſtris vivere aut urbibus, indui cucullis aut penulis, nihil habent diſcriminis, quod attinet ad ſalutem Chriſtianorum.

Barbarus & Scytha] Superiora videntur ad Judæos ſpectâſſe qui nationis ſuæ prærogativâ, & legalium rituum obſervatione putabant ſe Deo commendatiores & gratiores Gentilibus: hæc peculiariter ad Græcos diriguntur, qui philoſophiæ cognitione, atque omnium liberalium artium exculti, cæteras nationes Barbaras vocabant, & quaſi belluas præ ſe contemnebant. Dicit igitur apoſtolus, in Chriſtum inſitis, & verè renovatis ac ſanctificatis nihil obeſſe hanc barbariem. Scythas autem nominatim exprimit, quia Scythæ ſemper habiti ſunt Barbarorum immaniſſimi; quaſi dixiſſet, nè barbariſſimam quidem barbariem præjudicare illis qui illuminati ſunt per fidem, & renovati per Spiritum Dei. Epiphanius in ipſo penè initio primi libri contra octoginta hæreſes, Barbariſmum à Scythiſmo diſtinguit; atque dicit, Barbariſmum in decem primis mundi generationibus viguiſſe, poſtea invaluiſſe Scythiſmum à diluvio uſque ad extructionem turris Babel. Sed fateor me non ſatìs intelligere hujus diſcriminis rationem; itaque Scythas Barbaris adjunctos cenſeo amplificationis, non diſtinctionis causâ: quod etiam Ambroſio viſum, qui ſcribit Scythas ab aliis Barbaris hoc in loco ſeparatos, quia morum feritate reliquos ſuperabant.

Nemo pius & ſanctus flocci faciendus, quòd parùm cultis moribus ſit, aut quòd literis humanioribus deſtitutus ſit. Non morum elegantia, ſed vitæ innocentia; non eruditio, ſed fides Deo nos commendat. *Videtis fratres* *Docum.*

vocationem veſtram, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles. Sed quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, 1. Cor. 1. 26, 27. Sic Auguſtinus olim exclamavit; *Surgunt indocti, & rapiunt cœlum; nos cum noſtris doctrinis mergimur in infernum.* Cognoſcenti Chriſtum, & viventi juxta legem Chriſti, nihil obeſt barbarica cæterarum rerum ignorantia; ignoranti Chriſtum, aut impurè viventi, nihil proderit vel angelica omnium rerum ſcientia: *in Chriſto* enim *non eſt Barbarus & Scytha.*

Servus & liber] Hæc omnes ex æquo ſpectant, atque oſtendunt præſtantiam, ſive vilitatem præſentis conditionis non attendendam in Chriſtiano; quaſi à ſalute remotior ſit qui eſt conditione ignobiliore, aut ſaluti propinquior qui eſt eminentiore. Servorum conditio apud veteres iniquiſſima erat & miſerrima: habebant enim ſervos ſolummodo pro animatis quibuſdam inſtrumentis, quibus domini abutebantur pro ſua libidine; imò vitæ neciſque poteſtatem in hos, quaſi in jumenta ſua, ſibi arrogabant. Non obſtante hac vili & abjectâ conditione, dicit apoſtolus, quod ad ſpiritualem ſalutis ſtatum attinet, nihil intereſſe inter ſervum & dominum. Servus enim ſi ſit ad Dei imaginem reformatus, pro filio agnoſcitur; dominus, ſi improbus & impurus maneat, pro ſpurio abjicitur. Quod de ſervitute & libertate dicitur, id ad nobilitatem & ignobilitatem, ad opulentiam & paupertatem, uno verbo, ad omnes diverſas mortalium in hoc ſeculo conditiones referendum eſt. Nam verè Hieronymus; *Neſcit religio noſtra perſonas, nec conditiones hominum, ſed animas inſpicit.* Et Lactant. inſtit. 5. 14. *Nemo Deo pauper eſt, niſi qui juſtitiâ indiget; nemo dives, niſi qui virtutibus plenus eſt; nemo denique egregius, niſi qui bonus & innocens fuerit.* Sed hîc cavendum, nè putemus Chriſtianam religionem politicum ordinem & diſtinctos hominum gradus confundere: non dicit apoſtolus in ſeculo non eſſe ſervum aut liberum; ſed in Chriſto, vel in ſtatu ſpirituali ſalutis non inveniri hæc diſcrimina. Qui igitur hîc dicit, in homine novo *non eſſe ſervum aut liberum*, 1. Tim. 6. 1. jubet *ſervos qui ſunt ſub jugo, dominos ſuos omni honore dignos reputare, nè nomen Domini & doctrina blaſphemetur.* Hoc etiam Auguſtinus hiſce verbis docuit; *Oportet nos ex ea parte quæ ad hanc vitam pertinet ſubditos eſſe poteſtatibus, ex illa verò parte quâ credimus Deo, & in regnum ejus vocamur, non nos oportet eſſe ſubditos cuiquam homini id ipſum in nobis evertere cupienti*, expoſ. in epiſt. ad Rom. propoſ. 72.

Atque hactenus oſtenſum eſt, contra falſam & vanam multorum præſumptionem, nihil valere externa quæcunque ſine hac interna renovatione; nihil obeſſe qualemcunque conditionem, utcunque vilem & abjectam, ſi adſit Spiritus ſanctus regenerans & repurgans corda hominum à vitiis. Huic errori veram ſententiam opponit, quam expreſſit magìs affirmatè apoſtolus hiſce ultimis verbis, *Sed omnia, & in omnibus Chriſtus.*] Quod Judæi ex nationis privilegio & ſigno fœderis, quod Græci ex philoſophia, quod domini & magnates ex dignitate ſua fruſtra ſperant ſe conſecuturos, ea omnia longéque excellentiora quivis renatus habet in Chriſto. E contrà, ſi quæ ſit macula, eſſe à Gentilibus vel Barbaris oriundum, eſſe incircumciſum, eſſe vili conditione & abjecto loco natum; hæc omnia per Chriſtum in renatis viventem, ab omni turpitudine & dedecore liberantur; maximi itaque facienda eſt hæc renovatio. *Eſt* enim *Chriſtus* (ſeſe ſcilicet uniens renatis, eóſque regenerans) *omnia*, ſcilicet ad ſalutem neceſſaria; *omnibus*, nimirum fidelibus hunc in modum ſanctificatis, & Chriſto copulatis. Eſt illis omnia *meritoriè*: nam dum fiunt una perſo-

perſona myſtica cum Chriſto, illis impertit meritum paſſionis, mortis, obedientiæ, juſtitiæ; & ſic *factus eſt* illis *à Deo ſapientia, juſtitia, ſanctificatio, & redemptio*, 1. Cor. 1. 30. Eſt etiam illis omnia *efficienter*: nam quicquid habent aut poſſunt, quod ſpectat ad vitam ſpiritualem & ſalutem obtinendam, habent à Chriſto, poſſunt per Chriſtum. *Vivo autem, non ampliùs ego, ſed vivit in me Chriſtus*, Gal. 2. 20. *Gratiâ Dei ſum quod ſum: & gratia ejus in me collata non fuit inanis, ſed ampliùs quàm illi omnes laboravi; non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum eſt*, 1. Cor. 15. 10. Perſpicuum itaque eſt Chriſtum eſſe omnia in omnibus renatis, nec eget ampliore explicatione.

Corollaria.

Non ſatìs magni à nobis ſit Chriſtus, ipſiúſque Spiritus nos renovans, niſi hunc novum hominem tanti æſtimemus, ut reliqua omnia, quæ homines reddere ſolent ſive contemptibiles, ſive honorabiles, præ hoc nihili putemus. *Coroll.* 1.

Hinc faſtus illorum & tumor deprimitur, qui ſuperbiunt opinione dignitatis cujuſcunque ſecularis, cùm quivis è grege renatorum ſit illis nobilior, honoratior, liberior, & (quod caput eſt honoris) Deo ſimilior & conjunctior. *Coroll.* 2.

Atque hęc de ea parte monitionis apoſtolicę quæ ſpectat depoſitionem vitiorum: reſtat illa altera quæ excitat ad exercitationem virtutum; ad quam viam munivit & paravit, dum eos non modò exuiſſe veterem hominem, ſed novum induiſſe oſtendit.

Vers. XII. XIII.

Induite igitur ut electi Dei, ſancti & dilecti, viſcera miſerationum, benignitatem, humilitatem, manſuetudinem, patientiam.

Tolerantes alii alios, &c.

In priore generalis hortationis membro, monuit apoſtolus vitia omnia, utpote veteris Adami membra, exuenda, & abjicienda: ventum jam eſt ad ſecundam hortationis partem, in qua Coloſſenſes ad induendas & exercendas virtutes adhortatur; hæc autem ad verſum 18 extenditur.

Tribus conſtat particulis hoc poſterius membrum hortationis apoſtolicæ.

In prima excitat ad illas virtutes quæ immediatè reſpiciunt proximos; eóſque vel miſeros, & noſtræ opis indigos; vel malos, nobíſque injurios; vel quoſlibet promiſcuè: verſibus ſcilicet, 12, 13, 14, 15.

In ſecunda vocat ad ſtudium, ſcientiam, & uſum verbi divini: cujus ſcilicet magiſterio inſtruimur & erudimur ad prædictas virtutes, verſ. 16.

In tertia & ultima præſcribit Coloſſenſibus univerſalem regulam in omnibus actionibus obſervandam, verſ. 17.

Quod attinet ad hunc verſiculum quem in manibus habemus, tria conſideranda: cohæſio hortationis hujus cum præcedente; præmunitio ad hortationem; materia ipſa hortationis.

Obſervare oportet cohærentiam ſive dependentiam, quam nobis in- 1
nuit particula illativa *igitur*.] Hoc vocabulum jubet nos reſpicere ad verſum 10, ubi apoſtolus dixit illos induiſſe novum hominem; unde infert hoc in loco, *Igitur induite viſcera miſerationum, benignitatem, &c.* Quaſi dixiſſet,

ſet, qui novum hominem induerunt, debent ſingula ejus membra, & omnes ejus proprietates induere; ſed hæ virtutes ſunt quaſi membra & proprietates novi hominis; igitur induendæ à vobis qui illum induiſtis. Uſus eſt antea eodem argumenti genere, cùm ex eo quòd veterem hominem exuerunt intulit, *Mortificate igitur membra ejuſdem, ſcortationem, impuritatem, &c.* verſ.5.

Corollaria ab hac illatione.

Coroll. 1. Oportet laborare ut novus homo integer ſit, & omnibus ſuis membris abſolutus: nam ut corpus naturale deforme apparet, ſi oculo, manu, pede, aut quolibet membro ſuo deſtituatur; ſic homo ſpiritualis, ſi careat ſuis partibus.

Coroll. 2. Spiritualis vitæ ſuæ aut nullum aut perexiguum ſenſum habent, qui non percipiunt hanc mutilationem hominis novi, aut percipientes non dolent, aut dolentes non conantur omni ope & ſtudio eandem reficere & reſarcire.

Coroll. 3. Vix unus è multis reperitur, qui non ſit quoad hunc novum hominem, aut mancus, aut monſtroſus. Mancum appello cui deſunt partes debitæ: monſtroſum cui inſunt indebitæ. Sed ſi apoſtolum audire velimus, hoc ipſo quòd veterem Adamum exuimus, novum induimus, ut utrique incommodo occurramus nos obligatos intelligemus. Atque hæc de particula illativa *igitur*.

2 *Ut electi Dei, ſancti & dilecti*] Hic ſecundò obſervare oportet præmunitionem, ſive præmiſſam hortationi rationem cur virtutes ſunt induendę & exercendæ à Coloſſenſibus: ſumitur autem à *decoro* vel *honeſto*; nam hæc tria attributa, quibus illorum conditio depingitur, probant illos teneri ad virtutes, & vitæ ſanctimoniam. Sed penſitemus ea ſigillatim.

Ut electi Dei] Poteſt hoc vel de æterna electione, vel de temporali intelligi, quâ Chriſtiani ex fæce mundi ſeliguntur ad ſerviendum Deo ex præſcripto evangelii: atq; arbitror apoſtolum hanc poſteriorem ſpectâſſe; quæ tamen ſi efficax ſit præſupponit illam priorem: ſed ſive de hac, ſive de illa loquatur, ad rem loquitur appoſitiſſimè. Nam conſideratio electionis noſtræ gratuitæ ante jacta mundi fundamenta, non animare nos ad inertiam, ſed accendere debet ad perpetuam vitę ſanctitatem, quia Deus in hunc finem nos elegit, ut eſt Epheſ.1.4. *Elegit nos in Chriſto ante mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti, &c.* Eadem eſt etiam ratio electionis temporalis, quâ vocamur in eccleſiam, & ſegregamur in peculiarem Dei populum: nam hoc etiam privilegium obligat nos ad ſtudium ſanctitatis. Sic Deus ſtipulatur cum Iſraelitico populo, Deut.26.18. *Dominus elegit te hodie ut ſis ei populus peculiaris, & cuſtodias præcepta illius.* Sic etiam Chriſtus cum Chriſtiano, 2.Tim.2.19. *Novit Dominus qui ſunt ſui: & diſcedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Chriſti.* Quiſquis igitur ſe electum Dei credit, ut electus Dei vivat.

Taxantur igitur, qui crepant electionem ſuam æternam, vel jactitant Chriſtianam ſuam profeſſionem, cùm interim factis & vitæ ratione non oſtendant ſeſe aut electos, aut Chriſtianos: ſed ut otioſi Græculi philoſophiam olim profitebantur; ſic hi Chriſtianiſmum, ἄνευ τοῦ πράττειν μέχρι τοῦ λέγειν. Sed non debemus eſſe otioſorum philoſophorum ſimiles: ut graviter Tertullianus in apolog. cap. 46. *Quid inter ſe ſimile habent philoſophus & Chriſtianus? Græciæ diſcipulus & cœli? Famæ negotiator & vitæ? Verborum & factorum operator?*

Sancti] Per baptiſmum ſcilicet, & Spiritum ſanctificantem. In ipſa baptiſmi adminiſtratione Chriſtiani Deo conſecrantur; per Spiritus internam operationem ad divinam imaginem reformantur; utroque reſpectu *ſancti* vocantur; utroque ad ſanctè vivendum tenentur: nam quodcunque Deo conſecratum eſt, debet participare aliquo modo ſanctitatem divinam. Unde illud, Levit.11.44. *Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum*: & cap. 20.26. *Eritis mihi ſancti, quia ſanctus ſum ego Dominus, & ſeparavi vos à cæteris populis, ut eſſetis mei.* Separati igitur per baptiſmum, & Deo conſecrati, induere debemus omnes virtutes, & exercere perpetuam vitæ ſanctitatem.

Ad hæc; quæ Deo conſecrata ſunt, non ad quemlibet uſum, ſed juxta voluntatem divinam ſunt ſemper adhibenda; quod in templis, vaſis, rebúſque aliis inanimatis perſpicuè videtur: quantò magìs igitur hoc obſervandum in hominibus per baptiſmum Deo conſecratis? Sed certò conſtat *Dei voluntatem* eſſe *ſanctificationem noſtram*, 1.Theſ.4.3. Unde Nazianzenus appellavit baptiſmum, *pactum vitæ purioris cum Deo*: & Petrus *ſtipulationem bonæ conſcientiæ apud Deum*, 1. Pet.3.21. Quatenus igitur ſumus ſancti per baptiſmum, debemus vitam ſanctam, & virtutibus ornatam agere.

Quinetiam interna illa Spiritus ſancti operatio, cujus participes ſunt omnes veri Chriſtiani, idem ab illis quaſi ſuo jure exigit. Nam Spiritus operatio novam vitam confert, nova vita vires novas affert, illæ novos mores & actiones poſtulant. Hinc naſcitur illa apoſtoli hortatio ad renatos & ſanctificatos, *Nunc ſiſtite membra veſtra ſerva juſtitiæ ad ſanctimoniam*, Rom.6.19. *Nunc*, id eſt, poſtquam Spiritus ſanctus vobis ſanctitatem inſpiravit, ut *ſancti* ambulate. Hæc de ſecundo attributo.

Et dilecti] Hoc tertium eſt attributum, cujus commemoratione excitat Coloſſenſes ad viſtutes induendas & exercendas. Loquitur autem non de amore *æternæ benevolentiæ*, quo Deus electos complexus eſt ante mundi jacta fundamenta; nam hoc amore non obſtante, ante efficacem vocationem & regenerationem inter inimicos & hoſtes Dei cenſentur, Rom.5.10. & Eph.2.12. Loquitur igitur de amore *amicitiæ* quo Deus electos jam actualiter converſos, & in Chriſtum inſitos recipit in numerum filiorum; ut eſt Joan.1.12. *Quotquot receperunt Chriſtum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Qui igitur hunc in modum dilecti ſunt, ut dilecti debent induere omnes virtutes Deo gratas;

1. Quia dilectum oportet mutuò diligere Deum: dilectionis autem probatio eſt virtutis exercitatio; *Si diligitis me, mandata mea ſervate*, Joan.14.15.

2. Quia dilectum oportet ſe componere ad ſimilitudinem Dei diligentis: nam ut ex ſimilitudine morum naſcitur amor, ſic ex diſſimilitudine oriuntur inimicitiæ.

Corollaria.

Qui virtutem & ſanctimoniam non colunt, non modò impuri ſunt, ſed ſacrilegi: nam corpora animáſque ſuas Deo ſanctas polluunt vitæ improbitate. *Coroll. 1.*

Stultè præſumit ſe à Deo dilectum, aut ſe Deum diligere, qui virtutum ornamenta negligit induere: inſignia enim ſunt tum divini amoris erga nos, tum noſtri erga Deum. Quos enim amat Deus, illos virtutum & donorũ infuſione ſemper ornat: qui amant Deum, illum exercitatione virtutum co- *Coroll. 2.*

lunt & honorant. Atque hæc de argumentis ipſi hortationi præmiſſis ab apoſtolo.

3 Ultimò, veniendum eſt ad ipſam materiam hortationis hiſce verbis incluſam, *Induite viſcera miſerationum, benignitatem, &c.* Ubi tractare oportet actum induendi, & res ſive virtutes induendas.

Induite] Figurata locutio eſt à veſtimentis tranſumpta: quia autem in his quæ metaphoricè dicuntur, non debemus accipere ſimilitudinem ſecundum omnia, non abs re erit breviter annotâſſe quo reſpectu virtutes veſtimentis ſimiles, quo diſſimiles ſunt.

Similes ſunt; 1. Quia ut veſtimenta ornant corpus, ſic virtutes animam.

2. Quia ut veſtimentis deſtitutus, turpis apparet in oculis hominum; ſic virtutibus, in oculis Dei, angelorum, & piorum.

3. Quia ut veſtimenta non naſcuntur ex corpore humano, ſic neque virtutes veræ ex arbitrio humano, ſed ex dono Dei. Unde illa Scholaſticorum definitio, *Virtus eſt bona qualitas mentis quâ bene vivitur, quam Deus in nobis operatur*; Albert.lib.5. cap. 5. Et Proſper in eandem ſententiam, *Virtutes ſine Dei dono nec appetuntur, nec habentur*; de vit.contemp.3.1. & 16.

Diſſimiles ſunt; 1. Quia veſtimenta quotidie induenda & etiam exuenda ſunt; at virtutes nefas eſt abjicere poſtquam ſemel indueris.

2. Quia veſtimenta uſu non meliora fiunt, ſed deteriora indies evadunt; at virtutes exercitatione creſcunt & confirmantur.

3. Quia veſtimenta propriâ induſtriâ poſſunt acquiri; at virtutes, niſi ex dono alieno, Dei ſcilicet, non poſſunt haberi.

Dub. Sed hîc quæritur cur jubet ipſos Coloſſenſes virtutes induere, cùm dictum ſit virtutes veras à ſolo Deo infundi mentibus humanis: cur etiam jubet ut induant quod antea dixit eos induiſſe.

Solut. Alloquitur (ut patet ex verbis præcedentibus) illos quos præſupponit renatos, ſanctificatos, & infuſis virtutibus præditos: itaque *Induere viſcera miſerationum, benignitatem, &c.* nihil aliud denotat, quàm indies exerere & exercere in vitæ converſatione haſce virtutes impreſſas cordibus illorum à Spiritu ſancto. Jam verò licèt Dei ſolius opus ſit infundere dona ſpiritualia, & virtutes gratuitas; humana tamen cooperatio requiritur in exercitio earundem; juxta illud Paulinum, 1.Cor.15.10. *Gratiâ Dei ſum id quod ſum, & gratia ejus in me vacua non fuit: ſed abundantiùs illis omnibus laboravi: non autem ego, ſed gratia Dei mecum.*

Quod attinet ad alteram objectionis partem, illud etiam addi poteſt, electos & ſanctos qui induerunt virtutes & dona ſalutifera ope Spiritus ſancti, poſſe & debere eadem magìs magíſque induere: quod tum facere dicuntur, cùm operam dant, ut hęc dona Spiritus confirmentur & augeantur uſu & exercitatione. Quamvìs enim creſcendi facultas non competit veſtibus corporis; competit tamen hiſce animi veſtimentis. Hinc illud Petri, *Creſcite in gratia & agnitione Domini*, 2.Pet.3.18. Hęc de actu induendi; ſequitur de ipſis virtutibus induendis.

Viſcera miſerationum, benignitatem, humilitatem, manſuetudinem, patientiam.] Orditur ab illis quæ proximorum miſerias reſpiciunt in noſtris rebus ſecundis. Primo autem in loco requirit ut induant *viſcera miſerationum*, hoc eſt, affectum condolendi alienis malis, verum, intimum, & non ſimulatum. Hebraica locutio eſt, quam apoſtoli paſſim uſurpârunt, etiam in novo Teſtamento. Indè autem deſumitur, quòd in magnis animi motibus

tibus interna viſcera valde affici & quaſi concuti ſentimus. Sic de Joſepho dicitur, Gen.43.30. *Accendebantur*, vel *æſtuabant*, *&c.* Sic Threnorum 2.11. *Intumuerunt viſcera mea propter contritionem filiæ, &c.* Et in novo Teſtamento eadem phraſis adhibetur; Luc. 1. 78. Phil.2.1. Viſcera itaque miſerationum nihil aliud denotant quàm tenerrimum affectum. Sapienter apoſtolus præmittit affectum condolendi; quia indè fluit actus ſublevandi, & quia (ut loquitur Gregorius) *Plus eſt aliquando compati ex corde, quàm dare: nam qui exteriora largitur, rem extra ſe poſitam tribuit; qui compaſſionem, aliquid ſuiipſius dat*, Mor.20.27.

Pręcipua hujus compaſſionis objecta, ſunt perſonæ quæ non habent relevantem, ut viduæ & pupilli; in genere autem omnes qui premuntur miſeriis, ut egeni, incarcerati, ægroti, &c.

Motiva ſive incitamenta ad hunc miſericordiæ affectum habemus plurima.

1. Habemus Dei expreſſum, & ſæpius repetitum mandatum. Luc.6.36. *Eſtote miſericordes.* Rom.12.15. *Flete cum flentibus.* Et 1.Pet.3.8. *Eſtote* συμπαθεῖς, &c. Unde Nazianz. orat.16. *Si nihil habes, da lacrymulam: magnum enim ſolatium afflicto eſt miſericordia.*

2. Habemus inſuper exempla prophetarum, Chriſti, apoſtolorum, omnium denique piorum. Jer.9.1. Matth.9.36. Luc.19.41. 2.Cor.11.29. Unde illud apud poetam, Ἀγαθοὶ δ' ἀρτιδάκρυες ἄνδρες.

3. Habemus denique naturæ conformitatem, & ſimilia patiendi poſſibilitatem. Nihil tam ſecundum naturam, quàm tangi illorum malis & miſeriis qui ſunt conſortes ejuſdem naturæ: quod apoſtolus indicavit ad Hebræos 2.17. ubi de Chriſto dicit, illum *debuiſſe ſimilem fieri fratribus, ut miſericors eſſet, &c.* Poſſibilitas autem ſimilia patiendi ſeriò penſitata, homini non ſtupido miſericordiam exprimet: nam quod cuiquam, id cuivis accidere poteſt. Hoc vel ipſe philoſophus agnovit, rhetor.2.cap.18.

Corollaria.

Stoicorum ἀπάθεια eſt ab homine Chriſtiano explodenda; utpote quæ non conveniat, vel cum conditione noſtra naturali, vel cum regeneratione ſupernaturali. Rectè Proſper de vit. contemp. 30. 31. *Non affectiones habendo, ſed iis malè utendo delinquimus.* *Coroll. 1.*

Cuivis renato inſunt viſcera miſericordiæ; ad ipſum igitur primum aſpectum miſeriæ alienæ commovetur. *Coroll. 2.*

Qui operosâ ſolicitatione, ejulatu, & clamoribus miſerorum indigent, ut excitentur ad miſericordiam, aut nihil, aut parùm in ſe habent hominis ſpiritualis: qui autem hiſce non moventur, nè hominis quicquam habent. *Coroll. 3.*

Benignitatem] Ab affectu ad actum tranſit apoſtolus, quia miſeratio divitum ſine benignitate nil aliud eſt quàm illuſio miſerorum. Rectè enim Auguſtinus definivit veram miſericordiam, *alienæ miſeriæ in noſtro corde compaſſionem, quâ utique cùm poſſimus ſubvenire conamur. Sic mens per compaſſionem doleat, ut larga manus affectum doloris oſtendat*, inquit Gregorius. Hæc itaque duo, miſerationem & benignitatem, ſemper conjungi oportet, ut monet Jacobus, cap.2.16. & Joan.1.epiſt.3.17.

Quicquid obtendant, qui clauſas habent manus, clauſa habent vel potiùs nulla miſericordiæ viſcera. Sed proferamus nonnulla etiam ad hanc benignitatis, ſive liberalitatis virtutem motiva. *Docum.*

Primum illud erit, quod ad omnia bona opera nos excitare debet, Dei & Domini noſtri præceptum. Non enim (ut vulgus delirat) opera juſtitiæ

tiæ cadunt ſolummodo ſub præcepto, opera autem miſericordiæ relinquuntur noſtro arbitrio; ſed Deus diſtrictè à nobis exigit opera beneficentiæ, ſeverè punit illorum omiſſionem. *Frange eſurienti panem tuum*, Eſa.58.7. Vide Matth.25.41,42, &c.

Secundum eſt officium diſpenſatoris omnibus divitibus impoſitum. Unde beneficentia in egenos vocatur *juſtitia*, Prov.11.18. Et furti arguuntur à patribus, qui cùm poſſint non ſubveniunt egentibus. Hinc illud Baſilii, *Eſt panis famelici quem tu tenes, nudi tunica quam ſervas, indigentis argentum quod recondis.* Et Nazianzenus orat.16. *Nè mihi accidat, ut dum pauperes egeant ego diteſcam, & non illorum ſuccurram inopiæ, &c.*

Tertium eſt præmium à Deo propoſitum illis qui benefici ſunt erga pauperes. Præmium (inquam) tum in hac vita, tum in futura. In hac vita, Pſal.112.5, &c. Prov.11.25. & 28. 27. In futura, Matth.25.34. Luc. 14.14. Gal.6.9. Patrum extant quamplurima hac de re teſtimonia, atque indè ad benignitatem hortamenta. *Terrena omnia ſervando amittimus, largiendo ſervamus*, Gregor.homil.17. in evang. *Lucrum eſt egeno dare*, Baſil. ſerm.1. in avaros. *Quid vereris fluxum & fragile bonum facere ſempiternum, & theſauros tuos cuſtodi Deo credere?* Lactant.lib.6.cap.12. *Non memini me legiſſe malâ morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit: habet enim multos interceſſores*; Hieronymus ad Nepotian.

Humilitatem] Miſericordię & benignitati optimè ſubjunxit apoſtolus
In pſal.71. humilitatem; quia (ut loquitur Auguſtinus) *multi ſunt qui faciliùs omnia ſua pauperibus diſtribuent, quàm ipſi pauperes Dei fiant:* imò ſæpiſſime ex operibus charitatis & miſericordiæ ſumunt occaſionem faſtus & ſuperbiæ. In quacunque itaque conditione opus eſt ut humilitatem induamus. In proſperis (id eſt, cùm affluimus bonis, vel temporalibus vel ſpiritualibus) nè in Deum inſoleſcamus, ut Ozias 2.Paralip.26.16. ut Iſraelitæ, Oſeæ 13.6. nè proximos contemnamus & conteramus, ut Haman Eſteræ 3.6. ut Phariſæus, Luc.18.11. *Rarum eſt in multis præeminere, & neminem deſpicere*, Gregor. In adverſis, nè murmuremus in Deum, ut Iſraelitæ fecerunt, nè deſpondeamus animum in rebus afflictis.

Humilitatem nobis ingerent hæ conſiderationes.

1. Si perpendamus, quicquid boni habemus, non à nobis, ſed à Deo eſſe; exiguum illud eſſe præ bonis quibus deſtituimur, & peccatis quibus obſidemur: pauxillo hoc bono nos multis modis abuſos eſſe.

2. Si cogitemus, præcipuam eſſe diabolicæ imaginis partem, ſeipſum admirari: imaginis autem Chriſti, ſeipſum humiliare & demittere, Matt. 11.20. Unde Auguſtinus de Trin.4.10. *Diabolus ſuperbus hominem ſuperbientem perduxit ad mortem: Chriſtus humilis hominem obedientem traduxit ad vitam.*

3. Si conſideremus ut ipſe Deus affectus ſit in humiles; ità ſcilicet, ut eos præ aliis omnibus reſpiciat, Eſaiæ 66.2. præ aliis omnibus ornet augeátque donis ſuis, Matth.11.25. Pſal.18.27. Luc.1.52.53. Non inſcitè Pariſienſis vocat cor humile *vacuum ſpirituale*. Atque ut natura non patitur vacuum corporale, ſed impellit potiùs quælibet corpora ut occupent locum ſibi indebitum; ſic Dei gratia non patitur vacuum ſpirituale in corde humilium, ſed ad id implendum mittit fluenta cœleſtium donorum.

4. Si animadvertamus ut Deus animatus ſit in ſuperbos; ità ſcilicet ut eos habeat pro capitalibus inimicis, & capitali odio proſequatur. *Domum ſuperborum evellit*, Prov.15.25. ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, &c. 1.Pet.5.5.

Hinc

Hinc Gregorius in illa verba, *Cùm eſſes parvulus in oculis tuis*, 1. Sam. 15. 17. *Magnus* (inquit) *mihi fuiſti, quia deſpectus tibi; at nunc quia magnus tibi es, mihi deſpectus es.* Tantò ergò fit quiſque vilior Deo, quantò pretioſior ſibi.

Ultimò, ſi perpendamus ſuperbiam venenum eſſe omnium virtutum, & rectè factorum. Unde Auguſtinus in pſal.93. *Magis placet Deo humilitas in malis factis, quàm ſuperbia in bonis.* Qui igitur cæteras virtutes ſine humilitate congregat, quaſi paleas in ventum portat. Hanc ob cauſam Deus judicavit ſatiùs eſſe ſanctiſſimum apoſtolum ſuum ab angelo Satanæ colaphizari, quàm vitio ſuperbiæ inflari, 2.Cor.12.7.

Manſuetudinem, patientiam] Sunt hæ duæ virtutes filiæ humilitatis, quibus opus eſt potiſſimùm in adverſis, & quando nobis res fuerit cum hominibus moroſis, injurioſis, & improbis; clypei enim locum obtinent. Ad manſuetudinem quod attinet, eſt illa virtus quæ hominem ità tractabilem facit in communi converſatione, ut non præter æquum & bonum exaſperetur aliorum ineptiis, moroſitatibus, & peccatis levioribus, etiam in ſuam injuriam & præjudicium tendentibus. Eſt itaque talis moderatrix iræ, quæ injuſtam planè cohibeat; juſtam ſic temperet & mitiget, ut non temerè excitetur, nec præceps feratur extra limites ſuos. Non malè deſcribitur manſuetus, ſive πρᾶος, ab Ariſtotele, Ethic. 4.5. ubi dicit illum non agi præcipitem effrænatâ paſſione, ſed *iraſci quantùm, quamdiu, quibus recta ratio jubet*; eſſe denique οὐ τιμωρητικὸν ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικόν.

Multis nominibus hæc virtus à nobis expetenda eſt.

1. Quia non vivitur inter bonos & perfectos, ſed inter illos qui ſæpe ex infirmitate & inſcitia peccant: quod & nos ipſi etiam facimus. Æquum eſt igitur peccatis veniam poſcentem, reddere rurſus. Quod & apoſtolus monet ad Gal.6.1.

2. Quia nobis maximam adfert utilitatem; vitam ſcilicet jucundam & tranquillam: cùm interim ad inſaniam indies adigantur furioſi & iracundi injuriis hinc indè illatis & relatis. *Manſueti* (inquit pſalmiſta) *hæreditario jure poſſidebunt terram, & oblectabunt ſe in multitudine pacis*, Pſal.37.11.

3. Quia eſt ſignum, & quaſi character filiorum Dei, & ad æternam beatitudinem deſtinatorum. *Beati pacifici, nam filii Dei vocabuntur*, Mat.5.9.

4. Quia manſuetudinis vivam praxin nobis exhibuerunt, ipſe Deus, Jon.4.2. & Joel.2.13. Dei filius, ut eſt 1.Pet.2.23. Dei denique ſervi omnes; Moſes Num.12.3. David 2.Sam.16.10,11. Paulus 1.Theſſ.2.7. *Fuimus manſueti in medio veſtrûm, &c.*

Patientiam, μακροθυμίαν] Non multùm diſtat à virtute prædicta, niſi quòd reſpicere videtur injurias graviores ab hominibus nobis illatas, & etiam calamitates acerbiores ab ipſo Deo immiſſas. Non itaque ineptias & infirmitates hominum, atque quotidianas & uſitatas injurias tantùm, ſedato & manſueto animo ferre debemus; ſed etiamſi infeſtemur & premamur quantumvis acerbè & malitioſè, magno & generoſo animo id ſuſtinere oportet,

1. Propter divinam providentiam, quæ omnia hæc ordinat & diſponit, cui æquum eſt Dei ſervum ſeſe ſubmittere: ſic Jobum, ſic Davidem, ſic ipſum Chriſtum feciſſe legimus, qui ab improbis malè mulctati, divinæ tamen voluntati patienter paruerunt.

2. Propter utilitatem indè manantem; nam injuriæ & ærumnæ conducunt valde ad ſanandos animorum morbos, ad retundendam ſuperbiam,

ad

ad extinguendum amorem hujus ſeculi, ad diſcutiendum torporem ſpiritualem: ad hæc, illuſtrant virtutes piorum & gloriam Dei, augent mercedem & coronam ſanctis promiſſam; uno verbo, ſemper *cooperantur ad bonum iis qui diligunt Deum*, Rom.8.28.

3. In omnibus malis exhibenda eſt patientia propter conſcientiam peccatorum, & demeritorum noſtrorum. Nam quæ hominum malitiâ nobis inferuntur injuriæ, Dei tamen juſtitiâ permittuntur; quia longè graviora infligeret, ſi pro meritis noſtris nobiſcum ageret. Sic pii ſemper agnoverunt, Nehem.9.33. Dan.9.8.

4. Propter dignitatem afflictionis: non enim contumelioſum eſt (ut vulgus putat) pro Chriſto pati, & ab improbis conculcari; ſed honorificum. Unde Petrus, 1.Pet.4.16. *Si quis patitur ut Chriſtianus, non erubeſcat; ſed glorificet Deum iſto nomine.* Sic animati erant apoſtoli, Actor.5.41. *Ibant gaudentes à conſpectu concilii, quia digni habiti ſunt pro nomine Jeſu contumeliam pati. Gaudendum eſt* (inquit Pariſienſis) *in afflictionibus, quia ad communionem Chriſti paſſionum, quaſi ad communionem calicis regii recipimur.* Hoc ſenſu etiam dicitur, ad Phil.1.29. *Donatum eſt*, &c.

Colligite ex his quæ dicta ſunt de hiſce duabus virtutibus,

Non verè felices aut fortes cenſeri, qui alios in hoc ſeculo opprimunt, proterunt, & quidvis agunt in quoſvis pro ſuo furore & libidine. Felices non ſunt; quia hoc *illis eſt & ſignum & cauſa damnationis futuræ*, Phil. 1.28. Nec fortes; quia hoc effectum eſt veteris & impotentis Adami, atque indicat iſtos Spiritu ſanctificante & omnibus ejus donis & ornamentis deſtitutos.

E contrà, hinc colligitur, non eſſe illos miſeros & ignavos, qui manſueto animo ferunt injurias contumelias improborum; ſed felices & fortes, utpote Spiritu Dei præditos, ejus donis tanquam armis tectos, & illorum beneficio omnium malorum victores.

VERS. 13. *Tolerantes alii alios, & condonantes vobis mutuò, ſi quis adverſus aliquem habuerit querelam: ſicut Chriſtus condonavit vobis, ità & vos.*

HIſce verbis uſum oſtendit, & praxin requirit apoſtolus prædictarum virtutum, manſuetudinis ſcilicet & patientiæ; parùm enim eſt habere virtutes, ſi cùm occaſio fuerit negligas exercere. In hoc autem verſiculo tria annotanda:

1. Actiones requiſitæ; duæ ſcilicet: actio tolerandi, *Tolerantes alii alios*: actio condonandi, *& condonantes vobis mutuò*.

2. Objectum harum actionum, μομφὴ ſcilicet, id eſt, *juſta cauſa conquerendi*

3. Regula harum actionum noſtrarum, Chriſti ſcilicet exemplum, *Sicut & Chriſtus condonavit, &c.*

Tolerantes alii alios] Hic eſt primus actus prædictarum virtutum. Tolerare autem dicitur, qui laceſſitus & læſus, ſive verbis, ſive factis, non ſtatim inſurgit ad vindictam expetendam; ſed conatur lenitate hoſtem ſuum vincere, & ad bonam mentem reducere.

Utcunq; hæc toleratio injuriarum ignavia ducitur apud ſuperbos, apud ſapientes tamen ſemper habita eſt optima & glorioſiſſima vincendi via; ídque multis nominibus.

Nam primò, qui tolerat injurias, ſeipſum vincit & ſuperat, dum appetitum vindictę ex corrupta natura ſemper ebullientem reprimit & coercet, irámque quaſi belluam intra ſe latentem ligat & conſtringit. Quam vincendi ratio-

rationem Solomon celebravit, Prov.16.32. *Melior eſt longanimis robuſto, & qui dominatur in animum ſuum, eo qui capit civitatem.* Ἑαυτὸν νικᾶν μεγίστη νίκη, inquit Plato.

2. Qui tolerat, vincit ipſam adverſarii malitiam. Cùm enim duo contraria inter ſe committuntur & confligunt, illud viciſſe dicitur, quod alterum in ſuam ſimilitudinem trahit; illud vinci, quod trahitur & mutatur ab altero. Quemadmodum igitur aquam ab igne ſuperatam dicimus cùm ipſa incaleſcit; è contrà ſuperâſſe, ſi, retento ſuo frigore, ignis calorem poſſit retundere: ſic dicimus hominem Chriſtianum ab improbo victum, quoties ipſe laceſſitus in ſimilem furorem exardeſcit; è contrà viciſſe pronunciamus, cùm retinet ſuam indolem, & tolerando mutat & mollit ferociam ejus. Pulcherrimum hujus rei exemplum videte, 1.Sam.24.17, &c. Ubi David tolerando, & à vindicta temperando, ſic mollit & mutat Saulem, ut non ultrà cædem & ſanguinem ſpirare, ſed lacrymas & preces fundere, ſuam improbitatem confiteri, Davidis innocentiam & manſuetudinem agnoſcere & extollere cogatur: quis non videt victam Saulis malitiam, triumphantem Davidis patientiam?

3. Qui tolerat, non ſolùm vincit, ſed vincit modo legitimo, eóque quo ipſe Deus juſſit ſuos milites pugnare: oportet autem militem dicto imperatoris ſui obedientem, non decertare ſolummodo, ſed id facere illis armis, illo ordine quo imperatum eſt. Nemo coronatur niſi legitimè decertaverit. Audite jam edicta Imperatoris noſtri; *Nè dicas, Quomodo fecit mihi, ſic faciam ei; reddam unicuique ſecundum opus ſuum*, Prov.24.29. *Nè rependatis malum pro malo*, Rom.12.17. Et rurſus, *Nolite vinci à malo, ſed vincite in bono malum*, verſ.21. Hęc de actu tolerandi.

Et condonantes vobis mutuò] In hac ſecunda actione plus continetur quàm in priore. Nam ſunt nonnulli qui tolerant aliquando injurias, quia ſcilicet non poſſunt ulciſci, aut quia judicant non expedire; ſed interim manet altâ mente repoſta injuria, interim in cordis penetralibus ſævit malitia, & flagrat appetitus vindictæ. Vult igitur apoſtolus, ut non modò toleremus injuriam; ſed tollamus ex cordibus noſtris ipſum injurię vindicandæ appetitum, imò amorem foveamus erga acerbiſſimos hoſtes noſtros. Hinc Chriſti præceptum, Matth.18.35. *Ut unuſquiſque remittat fratribus ex corde ſuo.* Et Luc.6.27, 28. *Diligite inimicos, benefacite his qui oderunt vos, benedicite maledicentibus, orate pro calumniantibus.* A Chriſtianis in primitiva eccleſia hoc religioſè obſervatum legimus. *Amicos diligere omnium eſt, inimicos autem ſolorum Chriſtianorum*, Tertull.ad Scap.

Documenta.

Falluntur quicunque putant eſſe opus conſilii, non præcepti, remittere injurias & diligere inimicos; nam apoſtolus docet hoc pertinere ad omnes electos Dei, ſanctos, & dilectos, id eſt, ad omnes renatos. *Docum.* 1.

Sibi proſunt qui aliis condonant, imò ſibi remittunt quodammodo: unde in Græco eſt, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, *vobiſmetipſis remittentes* vel *condonantes*. Nam ut ſcribit Hieronymus in 5. ad Eph. *Quod bene in alium fit, magis ei reponitur qui præſtitit, quàm cui datum eſt.* Et Chriſtus apertiſſimè, Matth.6.15. *Si vos non dimiſeritis, nec Pater veſter qui in cœlis eſt dimittet vobis.* *Docum.* 2.

Nemo ferè tam cautè ambulat, quin peccet quandoque in proximum, tum verbis, tum factis: hinc apoſtolus, *Condonantes vobis mutuò*; quaſi omnes *Docum.* 3.

nes egeamus hac mutuâ condonatione. Hæc de actionibus requiſitis, tolerandi ſcilicet, & condonandi.

Si quis adverſus aliquem habuerit querelam] En objectum, ſive materiam circa quam hæc toleratio & condonatio verſari debet; *querelam* nimirum, hoc eſt, juſtam quamlibet cauſam conquerendi.

Atque hîc obſervandum eſt, omnia poni indefinitè, & proinde accipienda univerſaliter : hoc modo; *Si quis*, id eſt, quicunque tandem is fuerit, ſive ſuperior, ſive inferior; *habuerit querelam*, hoc eſt, quamcunque habuerit cauſam conquerendi, ſive ob injuriam verbis ſeu factis illatam; *adverſus aliquem*, ſive amicum ſcilicet, ſive inimicum; ſciat ſibi tolerandi & condonandi neceſſitatem impoſitam.

Corollaria.

Coroll. 1. Cùm juſta cauſa non ſufficiat ad ultionem expetendam, graviter peccant qui ob leves, nugatorias, imò injuſtas, & planè nullas, ad lites & pugnas prorumpunt. Vide Matth. 18.28.

Coroll. 2. Cùm tolerandi & condonandi actus ab omnibus erga omnes requiratur, contunditur ſuperbia magnatum & divitum, qui putant ſe exemptos ab hac ſorte tolerandi & condonandi, quaſi infirmi & inopes nati eſſent ad ſuſtinendas injurias; nobiles & potentes, ad inferendas. Sed Scriptura non nobilitatem, divitias, aut potentiam reſpicit, ſed fraternitatem, cùm loquitur de condonandis injuriis. Vide Matth. 18.22.

Dub. Quæritur an hoc officium tolerandi & condonandi ità neceſſarium ſit homini Chriſtiano, ut non liceat illi quocunque modo injuriam ſibi illatam propulſare, aut inferentem compeſcere & punire : ſed teneatur *cùm percuſſus fuerit in una maxilla, obvertere alteram; cùm tunica ei auferatur, offerre & pallium*, ut Chriſtus loquitur, Matth. 5.39,40.

Solut. Reſpondemus, non omnino eſſe licitum privatis perſonis expetere vindictam per ſe & pro ſuo arbitrio: ſed licere quandoque id facere per magiſtratum, & pro ejus judicio. Nec ab ipſo magiſtratu tamen vindictam petere debemus unquam animo exulcerato & corrupto, hoc eſt, ex libidine iræ & odii in proximum: ſed animo pacato & manſueto, id eſt, ex zelo juſtitiæ, & deſiderio emendandi proximum: ſatiùs eſt enim rem quamlibet terrenam amittere, quàm patientiæ & Chriſtianæ charitatis jacturam facere. Quòd contra injurioſos liceat opem magiſtratus implorare, indè patet; 1. Quòd ipſe Deus inſtituit magiſtratus & tribunalia, qui nihil charitati contrarium probat. 2. Quòd leges in omnibus rebuſpublicis bene inſtitutis ferantur de injuriis reſarciendis; quæ inutiles prorſus manerent, ſi illicitum eſſet uti illarum beneficio contra maleficos. 3. Quòd utile ſit ipſis maleficis ut puniantur ob ſua maleficia, atque ut præda per injuriam parta illis eripiatur: unde poteſt aliquando charitatis opus eſſe, vindictam expetere in improbos; nam *utiliter vincitur, cui licentia iniquitatis eripitur*, Auguſt. Quod attinet ad illa Servatoris dicta, aliáque quæ in Scripturis occurrunt conſimilia, dicimus illa eſſe interpretanda ex collatione; hoc modo, *Cùm percuſſus fueris in una maxilla obverte alteram*; potiùs ſcilicet quàm ut ipſe prorumpas ad vindictam, atque ad ſimilem injuriam alii referendam. Dicimus præterea, intelligenda eſſe ejuſmodi loca cum limitatione, hac nimirum, Quoties Dei gloria, & proximi ſalus id videbitur poſtulare, ità facias. Sunt itaque hæc præcepta neceſſaria (ut loquuntur Scholaſtici ex Auguſtino) quoad *animi præparationem*; quoad *executionem* autem *externam* tum implenda ſunt, cùm Dei gloria & ſalus proximi id re-

quiret. Plura videte apud Auguſtinum epiſt. 5. quę eſt ad Marcellinum ſcripta.

Sicut & Chriſtus condonavit vobis, ità & vos, ſupple, *condonate*]. Chriſti exemplum habere debet apud Chriſtianos & *argumenti* vim ad perſuadendum, & *regulæ* ad dirigendum, quod attinet ad tolerationem & condonationem. *Argumenti*, quia oportet membra capiti ſuo reſpondere: abſonum enim eſt membrum ſuperbum & delicatum ſub capite humili & ſpinis coronato. Hinc ab ipſo Chriſto & apoſtolis, Chriſti exemplum urgetur præcipuè in illis quæ ſpectant ad charitatem & paſſionis humilitatem. *Si ego lavi pedes veſtros, vos debetis alter alterius pedes lavare. Exemplum enim dedi vobis*, &c. Joan. 13.14, &c. *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, nobis relinquens exemplum*, 1. Pet. 2.21. *Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet ſicut ille, &c.* 1. Joan. 2.6. Chriſti exemplum habet inſuper vim *regulæ* in dirigendo, quatenus continet perfectiſſimam virtutis ideam. Unde Bernardus, *Quid vobis cum virtutibus, qui virtutem Chriſti ignoratis? ubinam quæſo vera prudentia, niſi in Chriſti doctrina? ubi vera temperantia, niſi in Chriſti vita? ubi vera fortitudo, niſi in Chriſti paſſione?* Sed oſtendamus hoc in actibus tolerandi & condonandi: in quibus habemus perfectiſſimam imitationis regulam, ſive ſpectemus *quid* Chriſtus toleravit & condonavit, ſive *à quibus*, ſive denique *quo modo*.

Quid? Maledicta, eáque graviſſima & acerbiſſima: vocatur enim vorator, & vini potor, publicanorum & peccatorum amicus, dæmoniacus, & *Mat.* 11.19 *Joan.* 7.20.
dæmonum adjutorio utens, inſanus, blaſphemus, impoſtor, & denique *Luc.* 11.18
quid non? Sed malefacta inſuper perpeſſus eſt, ſputo inquinatus, flagellis cæſus, cruci denique affixus: has tamen tot tantáſque injurias toleravit & condonavit.

A quibus? A principibus populi, ab ipſo populo, ab ignorantibus, à malitioſis, ab extraneis, à domeſticis, à Judæis, à Gentibus; ut uno verbo dicam, ab omni hominum genere affectus injuriis, omnes toleravit, omnibus condonavit.

Quo modo? Non ex infirmitate, quia reſiſtere non potuit; ſed ex humili & voluntaria obedientia, quia pati voluit, Eſa. 53.7. Matth. 26. 53. Non animo ſubdolo & ſimulato, futuram vindictam meditante & appetente; ſed corde puro & charitate inflammato, etiam à Deo Patre gratuitam remiſſionem hoſtibus ſuis adprecante, Luc. 23.34. Talis itaque fuit perfectiſſima Chriſti toleratio injuriarum & condonatio, de qua dicit apoſtolus, *Sicut Chriſtus condonavit vobis, ità & vos, &c.* Ad hoc itaque exemplar componere nos debemus; cujus perfectionem licèt aſſequi non poterimus, imitationem tamen ejuſdem ſemper nobis proponere meminerimus.

Documenta.

Oportet Chriſtianum certum eſſe de condonatione peccatorum ſuorum per Chriſtum: quia hæc condonatio eſt regula & ratio condonandi aliis; regula autem debet eſſe certa & fixa. *Docum.* 1.

Qui non libenter aliis condonat, nunquam ſenſit in corde beneficium Chriſti ſibi condonantis peccata : neque poteſt ſtatuere ſibi remiſſa eſſe peccata à Deo, qui non decrevit remittere proximo. *Docum.* 2.

Fruſtra animus vindictæ cupidus prætexit ſuæ malitiæ magnitudinem injuriæ, læſionē exiſtimationis ſuæ ſi negligat vindicare, & cætera ejus generis, quibus conſideratis, homines ſolent ſeipſos ad ultionem accendere, *Docum.* 3.

Omnia hæc evaneſcunt ſi perpendamus regulam ab apoſtolo propoſitam, *Sicut & Chriſtus condonavit vobis, ità & vos.*

Docum, 4. Eſt igitur illa diabolica opinio, quæ invaſit mentes omnium ferè qui ſe generoſos ſomniant; nimirum non poſſe ſe, ſalvo ſuo honore, & nominis ſui exiſtimatione, ferre vel verbum contumelloſum; ſed teneri ad ultionem quærendam etiam duello, cum manifeſto diſcrimine ſuæ vitæ, & clarâ appetitione alienæ.

Sed hæc opinio pluſquam Ethnica facilè refelli poteſt multis argumentis.

1. Subruemus fundamentum quo nituntur, poſitâ hac theſi planè contradictoriâ, Non eſt ignavi aut degeneris animi ſignum, nec dedecoroſum aut probroſum homini Chriſtiano, ferre injurias, ſed inferre. Hoc breviter oſtenſum antea eſt, cùm de manſuetudine, patientia, & actibus earundem diſputavimus: jam illud addemus, etiam ipſis Ethnicis ſic viſum fuiſſe, præſertim ſapientioribus. Socrates apud Platonem in Gorgia concludit, omnem injuriam turpem & dedecoroſam eſſe *inferenti*, non *patienti*; idque σιδηροῖς ϗ ἀδαμαντίνοις λόγοις, ut ipſe loquitur. Ariſtoteles eandem ſententiam ſequitur, Ethic. 5. cap. 11. ubi adfert hanc rationem, *Quia injuriam inferre eſt effectum improbitatis, atq; idcirco turpe & dedecoroſum; pati verò æquo animo effectum virtutis, & proinde glorioſum.* Seneca in eo libro in quo ex profeſſo tuetur non cadere injuriam in ſapientem, ſic ſcribit; *Contemnere oportet injurias, & quas injuriarum umbras dixerim contumelias, ſive meritò mihi accidunt, ſive immeritò. Si meritò, non eſt contumelia, judicium eſt: ſi immeritò, illi qui injuſta facit, non mihi erubeſcendum eſt.* Nè plura accumulemus ex profanis authoribus, habemus Chriſti ipſius ſententiam, Matth. 5. 11. *Beati eſtis cùm convitiati fuerint vobis.*

2. Ut demus injuriam ſive contumeliam nobis illatam, atq; probroſum eſſe illam ferre; tamen non ſequetur licitum eſſe per modum duelli eandem propulſare: ídque ob haſce cauſas;

1. Quia nemo debet eſſe judex in ſua cauſa: minimè omnium, qui turbatur irâ, furore, & vindictæ appetitu. *Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non poſſum per impatientiam?* inquit Tertul. de pat.

2. Quia Deo, & magiſtratui ejus vicario inferunt injuriam privati, dum hoc modo ſuam vindicare conantur. *Mea eſt ultio & ego retribuam*, Deut. 32. 35. & de magiſtratu dicitur ad Rom. 13. 4. *Non fruſtra gladium geſtat:* fruſtra utique geſtaturus, ſi privatis liceret pro ſuo arbitrio gladium diſtringere.

3. Quia duellatores iſti nullo diſcrimine quamlibet injuriam eâdem pœnâ, morte ſcilicet, punire conantur; quod non eſt generoſi, ſed inſani animi judicium: omnis enim pœna inflicta ab eo qui mentis compos eſt, debet eſſe crimini commenſurata.

Concludamus Chriſti dicto, Matth. 26. 52. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt*, id eſt, interprete Auguſtino, *Qui nullâ legitimâ poteſtate vel jubente vel concedente, in ſanguinem alicujus armatur, peribit aut gladio humano, aut gladio vindictæ divinæ.* Ex hiſce omnibus perſpicuum eſt, inſanire planè illos qui, ut vulgi opinionibus inſerviant, Chriſtianæ doctrinæ renunciant; ut generoſi nomen retineant, homicidæ cognomen non reformidant; ut denique falſæ infamiæ ſuſpicionem fugiant, in ipſum gehennæ barathrum inſiliunt. Atque hactenus de virtutibus illis quibus utimur erga malos & nobis infeſtos; ad illas jam veniendum quæ promiſcuè ad omnes ſpectant.

Vers.

Vers. XIIII.

Super omnia autem hæc charitatem, quæ eſt vinculum perfectionis.

AD manſuetudinem & patientiam induendam apoſtolus excitavit Coloſſenſes, atque etiam ad actus illarum exercendos: jam porro monet ut charitatem induant, quæ eſt radix, mater, domina, tum harum, tum aliarum virtutum. Duo ſunt hujus verſiculi membra: hortatio ad charitatem induendam: laudatio charitatis, quæ continet vim rationis cur ſit induenda.

Super omnia hæc charitatem.] Primò, perpendamus ipſam virtutem charitatis; ſecundò præeminentiam, ſive prærogativam hujus virtutis. Loquitur apoſtolus de charitate erga proximum, quæ tamen ſemper pullulare intelligenda eſt à charitate erga Deum. Definitur autem à Clemente Alexandrino hunc in modum; *Eſt extentio benevolentiæ cum recta ratione ad uſum proximorum*, Strom. 2. Sed magìs placet illa definitio, *Eſt virtus divinitus infuſa, quâ ſincerè diligitur propter ſe Deus, & propter Deum proximus.* Eſt enim eadem virtus charitatis, quæ Deum amat, & proximum ſub Deo & propter Deum.

Diſtinguitur hic amor charitatis ab omni amore vitioſo ratione *principii*; nam charitas à Deo manat, utpote donum à Spiritu ſancto humanis cordibus infuſum. *Charitas ex Deo eſt*, 1. Joan. 4. 7. *Deus dedit nobis ſpiritum dilectionis*, 2. Tim. 1. 7. Unde Proſper de vit. contempl. 3. 13. dicit *charitatem eſſe rectam voluntatem Deo unitam, igne quodam Spiritus ſancti accenſam.* Sed amor omnis vitioſus & inordinatus oritur ex fonte innatæ concupiſcentiæ; qualis eſt amor avarorum, ambitioſorum, libidinoſorum, & uno verbo, omnium improborum.

Diſtinguitur etiam ratione *ordinis* & *objecti*. Nam charitas orditur à Deo quem diligit propter ſe: amor corruptus orditur à ſeipſo. Charitas progreditur ad proximum amandum propter Deum: amor vitioſus ſimulat ſe amare proximum, ſed ſectatur utilitatem propriam ſive voluptatem. Nec ordine igitur, nec objecto conveniunt. Quod autem dictum eſt, charitatem à Deo ad proximum progredi, non eſt reſtringendum ad ſolos cognatos, affines, aut familiares noſtros amicos; ſed ad homines univerſos extendendum: nam quivis homo qui indiget officio aut auxilio noſtro eſt proximus noſter, Luc. 10. 36. Unde Auguſtinus in pſal. 118. conc. 8. *Omnis homo eſt omni homini proximus, nec ulla cogitanda eſt longinquitas generis, ubi eſt natura communis.* Unde Scholaſtici dicunt proximum intelligendum eſſe non ex *propinquitate ſanguinis*, ſed ex *ſocietate rationis*: Aquin. qu. diſput. de char. art. 7. Sed de hac virtute charitatis fuſiùs à nobis olim diſputatum eſt ad verſum quartum primi capitis; miſſis itaque cæteris, veniamus ad ejus præeminentiam.

Prærogativam charitatis innuit apoſtolus, cùm dicit, ἐπὶ πᾶσι τούτοις, *Super omnia hæc*, ut vulgatus interpres vertit. Hac enim loquendi formulâ videtur comparare charitatem veſtimento alicui extimo, quod ſuperindui ſolet reliquis veſtibus: quam tamen collationem attendere oportet, non ratione ordinis, quaſi charitas poſt prędictas omnes virtutes ultimo in loco indueretur; ſed ratione multiplicis ſimilitudinis.

1. Ut veſtis extima amplior & latior eſſe ſolet cæteris veſtimentis; ſic charitas prędictis virtutibus.

2. Ut veſtis illa quæ ſuperinduitur reliquis, eſt plerunque pulchrior & pretio-

pretioſior illis; ſic charitas lucet inter prædictas virtutes, veluti luna inter ſtellas minores.

3. Ut veſte extimâ plerunque diſtinguuntur hominum ordines & gradus; ſic charitas veros Chriſti diſcipulos, & Dei filios, à ſpuriis & fucatis diſterminat. *In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad invicem*, Joan. 13. 35.

Calvinus legit, *Propter hæc omnia induite charitatem*. Græcum vocabulum ἐπὶ utrunque ſignificat; *ſuper*, & *propter*; ac utrunque facit ad excellentiam charitatis demonſtrandam. Nam ſi apoſtolus jubeat illos propter prædictas virtutes etiam charitatem induere, voluit oſtendere nec illas, nec illarum actiones poſſe conſiſtere, niſi charitas habeatur.

Nam primò, habent ſuam veritatem, &, per conſequens, pretium à charitate: ſic apoſtolus 1. Cor. 13. 3. *Si inſumam alendis egenis omnes facultates meas, & ſi tradam corpus meum ut comburar, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodeſt. Multa miranda* (inquit Proſper) *poſſunt in homine reperiri, quæ ſine charitatis medullis habent pietatis ſimilitudinem, ſed non habent veritatem*, epiſt. ad Ruffin, de lib. arbit.

Secundò, habent ſuum actum à charitate; in iis enim quæ ſpectant ad proximum, illa quaſi domina eſt reliquarum virtutum, eáſque tanquam ancillas ad opus & penſum ſuum excitat. Atque hanc ob cauſam proprietates & actiones illarum charitati attribuuntur. *Charitas patiens eſt, benigna, &c.* 1. Cor. 13. 4. *Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, &c.* verſ. 7. Hoc illud eſt quod Scholaſtici volunt, cùm docent charitatem producere actus aliarum omnium virtutum, non *elicitivè*, ſed *imperativè*.

Tertiò, habent ſuam firmitatem & alacritatem à charitate. Unde Gregor. in cap. 28. Job. *A tentatore citò quodlibet opus evellitur, ſi ſolitarium à charitate invenitur*. Atque Aquinas (quæſt. diſp. de charit. art. 2.) obſervavit proprium eſſe charitatis, *efficere ut in exercendis actionibus virtutum quarumcunque, voluntariè, promptè, delectabiliter, & firmiter operemur*.

Haſce itaque ob cauſas apoſtolus primarium locum inter virtutes aſſignavit charitati, eámque monuit ſuper illas omnes, vel propter illas omnes induendam. Jam veniamus ad encomium illud, ſive elogium charitatis ab ipſo apoſtolo hiſce verbis expreſſum, *Quæ eſt vinculum perfectionis.*] Figurata locutio: vinculum enim appellat ab effecti ſimilitudine, nimirum ab eo quòd conſtringit & conjungit res diverſas inter ſe; ex qua conjunctione & copulatione illarum perfectio ſuboritur.

Quæ eſt vinculum perfectionis] Perfectionem hanc alii referunt ad virtutes, alii ad eccleſiam.

Qui ad virtutes, dicunt charitatem eſſe vinculum perfectionis inter ipſas virtutes, quia qui charitatem habet, reliquas omnes habet & exercet. Huc ſpectant illa Scripturæ loca, Rom. 13. 8. *Qui diligit proximum, legem implevit*; & ad Galat. 5. 14. *Omnis lex in uno ſermone impletur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum*. Hinc Cyprianus, *In amore, omnium Scripturarum volumina coarctantur; in hoc invenit conſummationem omnis religio*. Dicitur itaque vinculum perfectionis, quia conjungit & copulat inter ſe omnium virtutum officia, ità ut ubicunque vera charitas ſit, ibi etiam reperiatur integrum corpus, & quaſi concatenatio omnium virtutum. Sed hoc ſenſu admiſſo, irruunt in nos pontificii, & objiciunt;

Object. Si charitas ſit perfecta legis impletio, tum juſtificat: nam qui perfectè legem implent, juſtificantur per opera legis: at hoc impoſſibile eſt ſecundum apoſtolum, ad Rom. 3. 20.

Reſpon-

Solut. Reſpondemus, duplicem legis impletionem conſiderari poſſe: ſecundum *partes* juſtitiæ mandatæ, & ſecundum *gradus*. Charitas vera implet legem ſecundum omnes partes; ſed non ſecundum gradus; at juſtificatio non habetur ex lege, niſi utroque modo impleatur, quia uterque cadit ſub præcepto divino. Sed illud etiam adjungimus, charitatem adferre perfectam legis impletionem, ſi modò ipſa perfecta ſit; nam ſi principium operandi ſit aliquò modo imperfectum, operationes indè manantes erunt etiam imperfectæ: at in omni viatore ipſa charitas eſt imperfecta, teſte Auguſt. epiſt. 29. ad Hieron. *Pleniſſima charitas, quamdiu hîc homo vivit, eſt in nemine: illud autem quod minus eſt quàm debet, ex vitio eſt; ex quo vitio non eſt juſtus in terra*: quod etiam Aquinas agnovit, quæſt. diſput. de charit. art. 10.

Sed alii ſunt qui referunt hanc perfectionem ad corpus eccleſiæ, atque dicunt charitatem eſſe vinculum perfectionis eccleſiaſticæ, quia unit membra eccleſiæ inter ſe, & efficit ut mutuas operas ſibi communicent ad utilitatem & conſervationem totius. Quemadmodum enim corporis naturalis perfectio ex unione & nexu partium oritur, ità ut mancum & imperfectum cenſeatur, ſi dirimantur & divellantur: ſic corpus eccleſiæ perfectum & integrum cenſetur, quamdiu membra ejus omnia nexu charitatis inter ſe copulantur, imperfectum autem & invalidum, cùm diſſidiis & ſimultatibus diſtrahuntur. Hoc igitur ſenſu charitas dici poteſt *vinculum perfectionis*. Nam apoſtolus ad Rom. 12. 5. docet eccleſiam eſſe *corpus unum*; atque idem ad Epheſ. 4. 16. docet hoc corpus augeſcere, quatenus *compactum & connexum eſt per omnem juncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem uniuſcujuſque membri*. Nihil itaq; impedit, quin admittamus charitatem utroque reſpectu dici *vinculum perfectionis*. Hiſce jam explicatis, digitum intendamus ad generalia quædam corollaria, ſive documenta, quæ fluunt ex præmiſſis.

Documenta.

Docum. 1. Hinc diſcimus explorare actus beneficentiæ & miſericordiæ, quos aliquando facimus, ex charitate fluant necne. Multi enim ſibi imponunt, & ſomniant ſe facere opera charitatis, cùm faciunt opera vanitatis: ſpectentur itaque ex principio, ordine, objecto, intentione, &c.

Docum. 2. Ex prædictis etiam colligimus, quotcunque virtutibus quis ornatus incedere videtur, non eſſe tamen veſtitum ut decet filium Dei & verum Chriſtianum, niſi reliquis ſuperinduerit hoc veſtimentum charitatis.

Docum. 3. Hinc etiam cauſam videmus, cur prædictę virtutes, miſericordia, humilitas, manſuetudo, patientia, aliæque tam raræ appareant in communi vita; nimirum quòd mater illarum charitas perierit, ut eſt Matth. 24. 12. *Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas, &c.*

Docum. 4. Hinc denique perſpicitur, illos integritatem & perfectionem matris ſuæ eccleſiæ infringere, eámque quaſi membratim diſcerpere & dilaniare, qui ſolvunt vinculum charitatis, & præbent occaſiones ſchiſmatis. Atque hæc de charitate.

Sſ Vers.

VERS. XV.

Et pax Dei imperet in cordibus veſtris, ad quam etiam vocati eſtis in unum corpus: & grati eſtote.

ACcepiſtis hortationem apoſtoli ad charitatem induendam; jam hortatur ad duas alias virtutes, quæ filiæ ſunt charitatis & officioſæ quidem: nam inſerviunt quotidie matri ſuæ, eámq; alunt & conſervant: harum una vocatur *pax*, altera *gratitudo*.

Quod ad priorem attinet, hæc tria occurrunt obſervanda.

1. Unde originem habeat hæc pax; à Deo ſcilicet: *Pax Dei, &c.*

2. Quale ſit ejus officium; imperare ſcilicet, & præſidere in cordibus humanis: βραβευέτω.

3. Quæ habeamus motiva ad hoc pacis officium præſtandum; duo ſcilicet: ordinationem Dei, *Ad quam etiam vocati eſtis*, à Deo nimirum: cognationem noſtram mutuam; quia ſumus membra ejuſdem corporis.

Pax Dei] Hæc pax vel *interna* eſt, quam vocamus pacem *conſcientiæ*; vel *externa* & *fraterna*, quam vocare licet pacem *amicitiæ*. Prior illa ſtabilitur inter Deum & conſcientiam uniuſcujuſque privati, quando fide apprehendit Chriſtum, ac peccata propter Chriſtum ſibi remiſſa, Deúmq; ſibi reconciliatum & propitium. Unde apoſtolus ad Rom. 5. 1. *Juſtificati fide pacem habemus ad Deum per Dominum, &c.* Et Epheſ. 2.14. Αὐτὸς ἐστιν ἡ εἰρήνη ὑμῶν. Hæc pax originem aliunde habere non poteſt quàm à Deo: unde & hæc vocatur pax Dei, Phil. 4.7. *Pax Dei quæ ſuperat, &c.* Poſterior conſiſtit inter proximos, & oritur ex charitate; atque hanc apoſtolus potiſſimùm reſpexit hoc in loco. Pax autem hæc præcipuè denotat ipſum affectum cordis qui inclinat ad concordiam amandam, quærendam, & omnibus modis procurandam & conſervandam: quamvis etiam deſignet externum effectum, id eſt, pacatam rerum omnium conditionem inter Chriſtianos, quæ ſequi ſolet ex pacifica illa inclinatione.

Utraque etiam hæc pax à Deo eſt.

Eſa. 45.7. & 66.12. Gal. 5.22. Affectus ille pacificus eſt à Deo *inſpirante*; atque effectus, ſive felix ille & pacatus rerum omnium curſus in eccleſia, eſt à Deo *benedicente*.

Βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Alii vertunt, *palmam ferat*, alii aptiùs (ut mihi videtur) *imperet*, *regat*, ſive *moderetur*. Nam apoſtolus innuere voluit, hoc eſſe hujus virtutis officium, ut agat brabeutem, ſive agonothetam inter cæteros affectus: nam βραβεύειν id ſignificat. Cùm igitur (quod ſæpe fit) inſurgunt in cordibus noſtris turbidi affectus iræ, odii, vindictæ, hæc *pax Dei* debet ſuum officium facere, id eſt, inſtar agonothetæ lites dirimere, occaſiones earum præcidere, tumultuantes affectus compeſcere, & omnia ad pacem deducere.

Sed & illud notandum, quòd jubet apoſtolus non ſimpliciter ut *pax Dei imperet*; ſed ut *imperet in cordibus noſtris*: in corde, non in ore tantummodo, non in vultu; multi enim verbis & vultu præ ſe ferunt pacis ſtudium, qui intus alunt iram & odium: *Quorum blanda ſunt verba, dum bellum inſidet animo eorum; & oleo molliora, quamvis ſint ſtricti gladii*, ut loquitur pſalmiſta, pſal. 55. 21! Hoc etiam conqueritur Nazianzenus orat. 12. *Pax ab omnibus laudatur, à paucis ſervatur.* Si igitur hæc pax verè vigeat in cordibus noſtris, & officium ſuum faciat, omnes ad concordiam inclinabit

&

& trahet, tam offendentes, quàm offenſos: offendentes, dum illis adimit animoſam elationem; offenſos, dum illis aufert inexorabilem obſtinationem: hos ad ſatisfaciendum humiles & promptos facit; illos ad remittendum faciles & benignos. Atque hoc eſt hujus brabeutæ officium.

Ad quam etiam vocati eſtis in uno corpore] Jam oſtendit quæ habeamus incitamenta ad hoc officium pacis præſtandum.

Prius, quia ad pacem vocati ſumus, id eſt, quia Chriſtus dux & ſervator noſter ſuis auſpiciis non modò pacem ſtabilivit inter nos & Deum; ſed Judæos & Gentes, totúmque adeò orbem terrarum ad pacem mutuam vocavit inter ſe colendam; dum ad eccleſiam ſuam vocavit. Hoc patet;

1. Quia pax hæc prædicta eſt multis in locis ab omnibus prophetis. Eſa. 2.4. & 11.6. & 66.12. Sic Mich. 4.3. Zach. 9.10.

2. Quia pax hæc mandata eſt ex præcepto Dei & Chriſti omnibus qui vocati & allecti ſunt in familiam Dei, id eſt, in eccleſiam. *Pacem habete inter vos*, Mar. 9.50. *Quæ pacis ſunt ſectemur*, Rom. 14. 19. *Soliciti ſervare unitatem Spiritus in vinculo pacis*, Epheſ. 4.3.

3. Quia pax hæc ab eccleſia primitiva obſervata, & omni ſtudio retenta eſt. *Multitudinis credentium erat cor unum & anima una*, Act. 4.32.

4. Quia pax denique hæc violata, evertet eccleſiam quam Chriſtus perpetuam eſſe voluit: non poteſt enim ſtare regnum contra ſe diviſum; ſed quemadmodum cùm multi funem trahunt in contrarias partes, ſi rumpatur, utrique graviter cadunt; ſic cùm litibus eccleſia agitatur, incommodum & damnum ad omnes redit.

---Sciſſura domeſtica turbat Prudent. in pſychom.
Rem populi, titubátque foris, quod diſſidet intus.
---Nil diſſociabile firmum eſt.

Hæc de priori incitamento à Dei ordinatione deſumpto. Sed illud etiam accedit incitamentum ad pacem colendam, quòd non modò ad illam vocati ſumus Dei ordinatione, ſed aſtringamur inſuper myſticâ quadam cognatione, quam apoſtolus deſignat hiſce verbis,

Ἐν ἑνὶ σώματι] Qui cives ſunt ejuſdem reipublicæ, ad pacem mutuò ſervandam vocantur & tenentur; at non coaleſcunt in unum corpus niſi *politicè* tantùm: ſed qui membra ſunt eccleſiæ, coaleſcunt in unum corpus *ſupernaturaliter* & *myſticè*, ità ut omnes dependeant ab uno capite & vivificentur, & quaſi informentur ab uno Spiritu. Hoc ab apoſtolo edocti ſumus ad Rom. 12. verſ. 4.5. & 1. Cor. 12. ver. 12. 25, 26. ubi infert apoſtolus diſſidium nullum eſſe debere inter membra ejuſdem corporis, ſed ſummam conſpirationem & ſympathiam.

Jam ex his quæ dicta ſunt, de origine pacis, de officio ejuſdem, & incitamentis ad eandem, emergunt hæc documenta.

Ab authore Deo; *Pax Dei.*

Apud quos pax Dei imperat, apud illos Deus pacis habitat; & è contrà, *Docum.* 1.
qui hanc pacem Dei exterminant, ipſum Deum pacis exturbant: ſic apoſtolus 2. Cor. 13.11. *Pacem habete, & Deus pacis erit vobiſcum.*

Quicquid igitur religionis & ſanctitatis præ ſe ferunt ſchiſmatici, diabolі agunt cauſam, non Dei: iſte enim author & ſeminator eſt diſſenſionis: Deus autem verus, eſt *Deus pacis*, 1. Cor. 14.33. *Docum.* 2.

Unio malorum, vel potiùs conjuratio ad pios impugnandos, evangelium extinguendum, errores diſſeminandos, non eſt nota eccleſiæ: quia *Docum.* 3.

non

non eſt pax Dei inter iſtos, ſed pax diaboli; qualis inita fuit inter Herodem & Pilatum; qualis conſervatur inter ipſos diabolos: fruſtra igitur Romanenſes hanc unionem jactitant inter inſignia eccleſiæ ſuæ. Hæc ab origine pacis petuntur documenta.

Ab officio; Βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις.

Docum. 1. Affectus hic pacificus debet prædominari reliquis, & quaſi regalem poteſtatem in illos exercere.

Docum. 2. Qui huic adverſantur, tanquam in regem ſuum rebelles, comprimendi, coercendi, & quaſi in vincula conjiciendi ſunt. Hujuſmodi ſunt, ira, invidia, odium, reliquæq; felicitatis & tranquillitatis humanæ peſtes.

Docum. 3. Fucata benevolentia, ſimulatus amor, hypocritica reconciliatio, faceſſant ab homine Chriſtiano: charitas enim & pax in corde illius imperium tenere debet, non in vultu aut verbis Mimum agere.

Ab incitamentis; *Ad quam vocati eſtis in uno corpore.*

Docum. 1. Qui turbant pacem eccleſiæ, immemores ſunt ſuæ vocationis, & contemptores divinę ordinationis. Deus enim quos vocavit, & aggregavit in eccleſiam ſuam, eos juſſit, tanquam fratres unanimes, in domo paterna cohabitare.

Docum. 2. Utcunque ſibi adblandiuntur, & regnare ſibi videntur, qui ſunt cauſæ & capita factionum & diſſidiorum, ſunt tamen omnium miſerrimi, quia Deo ſunt odioſiſsimi. *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima ejus*, Prov.6.16. Illum autem in ſeptimo loco ponit Solomon, qui ſeminat diſcordias inter fratres.

Docum. 3. Qui pacem violat, non aliis ſolummodo, ſed ſibiipſi nocet: nullum enim membrum continui corporis læditur, quin toti nocumentum inferatur. Cùm igitur omnes ſumus membra ejuſdem corporis; qui alium laceſſit & lædit, idem facit ac ſi quis manu ſuâ aliud proprii corporis membrum feriat & vulneret.

Docum. 4. Qui lætantur diſſidiis & malis aliorum, aut ſtupida membra ſunt, aut nè omnino quidem membra hujus unici corporis, cujus caput Chriſtus eſt, in cujus ſocietatem omnes pii vocantur. Hæc de pace.

Et grati eſtote] Hęc eſt illa altera virtus ad quam hortatur apoſtolus, gratitudo nimirum, quam orator vocavit non ſolùm *maximam*, ſed *matrem omnium virtutum reliquarum*. Gratitudo autem hęc requiritur tum reſpectu Dei, tum reſpectu hominum. *In orat. pro Cn. Planc.*

Grati eſſe debemus erga Deum: quia abſque gratitudine non conſiſtunt in nobis bona ſpiritualia. Cùm enim omne bonum ſpirituale pendeat à perpetuo quodam divinæ gratiæ influxu; ingratitudo eſt obex ille infernalis, qui interrumpit fluxum & curſum divinæ bonitatis. Grati igitur eſſe debemus, nè donis omnibus privemur. Cum pace autem hoc in loco conjungitur gratitudo in Deum, quia gratitudo noſtra vel maximè in eo apparet, ſi pacem ſanctè colamus; ingratitudo, ſi violemus. Quemadmodum enim mendicus & erro in regiam familiam aſcitus, gratum ſe oſtendit ſi pro virili conetur regiam domum ornare & tueri; è contrà, ingratiſſimum ſe probat ſi eandem inimicitiis replere, & factionibus dilacerare ſtudeat: ſic mortales miſeri & vagabundi in eccleſiam (quæ domus Dei eſt) vocati & allecti, gratos ſe præbent Deo Domino ſuo, dum pacificè in eadem vivunt; ingratos exhibent dum diſſidiis eandem diſtrahunt & diſcerpunt. Hanc igitur ob cauſam ſubjunxit apoſtolus, *Et grati eſtote*, in Deum ſcilicet, à quo *vocati eſtis in unum corpus.*

Sed requiritur etiam gratitudo erga homines, ut pax inviolata ſervetur; quia turbæ & inimicitiæ oriuntur quandoque, tam ex beneficiis ſuo loco non relatis, quàm ex injuriis illatis. Quod videmus in exemplo Nabalis, *1.Sam.25.* qui ſuâ ingratitudine ità exaſperavit animum Davidis, ut ni Abigalis prudentia & humanitas ſuccurriſſet, actum fuiſſet de ingrato illo & tota familia ejus. Sanè peſſimum hoc & pernicioſiſſimum vitium putavit apoſtolus, qui illud peſſimis & pernicioſiſſimis connumeravit, 2.Tim.3.2.

Documenta.

Si velimus Deum nobis manere beneficum, debemus nos illi exhibere gratos, & acceptorum beneficiorum memores. *Docum.* 1.

Optima gratitudinis noſtræ probatio in eo ſita eſt, ut divinæ voluntati pareamus; *Præcipua gratiæ relatio eſt*, inquit Clemens, ταῦτα δρᾷν ἅπερ ἀρεστὰ τῷ θεῷ. Strom.7. *Docum.* 2.

Beneficiis affecti tenentur ex mandato divino (ſi occaſio tulerit) benefactoribus ſuis non verbis nudis, ſed reapſe gratiam referre. Habemus exemplum Joſuæ erga Rahab meretricem, Joſ.6.23. Davidis erga Barſillai filios, 1.Reg.2.7, &c. Taxandi igitur, & vix pro hominibus habendi, qui non modò gratiam referre negligunt amicis à quibus beneficia acceperunt; ſed nè videantur gratiæ aliquod debitum agnoſcere, onerant illos ſæpenumero injuriis & contumeliis. Tales erant viri Ceilæ in Davidem, 1.Sam.23.12. Talis etiam fuit Hanon, 2.Sam.10.4. Tales Judęi in ipſum Chriſtum. Tot hujus ingratitudinis occurrunt exempla in vita communi, ut poeta non veritus ſit dicere, Ἀεὶ δ᾽ ὁ σωθεὶς ἐστὶν ἀχάριστος φύσει. *Docum.* 3.

Vers. XVI.

Sermo Chriſti inhabitet in vobis copioſè, in omni ſapientia; docentes & commonentes vos mutuò pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus, canentes cum gratia in corde veſtro, Domino.

Quia infinitum eſſet, ad ſingulas virtutes, & ſingula pietatis officia ſigillatim adhortari, compendifacere voluit apoſtolus orationem ſuam; quod optimè fieri potuit, remittendo illos ad abſolutam & perfectam virtutis & omnis officii regulam: id itaque facit, dum ad ſermonem Chriſti illos remittit.

Duo ſunt hujus verſiculi membra. In priore excitat ad ſtudium & cognitionem Scripturarum, *Sermo Chriſti inhabitet in vobis, &c.* In poſteriore ad debitum uſum earundem, *docentes & commonentes, &c.*

Sermo Chriſti inhabitet in vobis copioſè, in omni ſapientia]

In his verbis obſervare oportet,

1. Materiam ſive objectum ſtudii noſtri ad quod vocamur ab apoſtolo: illud autem eſt *ſermo Chriſti*, id eſt, evangelium vel doctrina Scripturarum. Evangelium ſpeciali quodam modo dicitur *ſermo Chriſti*, quòd ſcilicet ab ipſo Chriſto carne induto fuit revelatum & pręadicatum; & quòd de Chriſto ſalvatore & mediatore noſtro revelat & prædicat æternum illud Dei decretum. Utroque igitur reſpectu, & authoris, & materiæ, dicitur evangelium *ſermo Chriſti*. *Luc.4.18.* *Rom.1.3.*

Sed & tota Scriptura dici etiam poteſt ſermo Chriſti eaſdem ob cauſas. Nam ante incarnationem Chriſtus Spiritu ſuo afflavit patriarchas & prophetas; ut eſt 2. Pet.1.21. *Non voluntate humanâ allata eſt aliquando*

prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Imò fuit ipſe λόγος filius Dei æternus, qui ſub vetere Teſtamento viſus eſt Moſi, eúmque inſtituebat & edocebat de rebus ſacris; ut contendit Tertul. de Trin. adverſ. Jud. adverſ. Marcion. & alibi. Quinetiam Scripturæ veteris Teſtamenti, non minùs de Chriſto loquuntur & teſtantur, quàm ipſius novi; nam de vetere Teſtamento loquitur Servator in hunc modum, Joan. 5. 39. *Scrutamini Scripturas, & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me.* Objectum itaque hujus ſtudii noſtri, eſt totum Dei verbum; quia totum verbum Dei eſt *ſermo Chriſti.*

2. Obſervare oportet modum verſandi in hoc ſtudio Scripturarum: quem tribus vocabulis pleniſſimè expreſſit apoſtolus.

'Ενοικείτω, *inhabitet in vobis*] Id eſt, nè patiamini verbum Dei quaſi peregrinum foris ſtare; ſed intromittatur in domicilium cordis veſtri, ac verſetur aſſiduè in animis veſtris, non ſecùs ac domeſtici verſantur in domo ſua; imò ſit vobis non minùs notum ac familiare, quàm illi eſſe ſolent qui apud vos habitant.

Πλουσίως, *copioſè*, ſive *abundanter*] Id eſt, nè particulam aliquam ſolummodo delibate, ſed totas Scripturas evolvite, prophetas, apoſtolos, evangeliſtas, totam denique doctrinam cœlitus revelatam ſuſcipite: Quinetiam in vos totos admittite; in mentem, in memoriam, in affectus, in vitam: nulla denique pars veſtrî ſit in qua verbum hoc Dei non inhabitet.

'Εν πάσῃ σοφίᾳ] Id eſt, ſi detis operam verbo Dei, ut indè petatis & diſcatis omnem ſalutiferam ſapientiam; perfectam nempe cognitionem, tum credendorum, tum agendorum, in ordine ad vitam æternam. Hæc igitur eſt meta ſtudii noſtri, ut omni ſapientiâ ſalutiferâ inſtruamur ex penu Scripturarum.

Documenta.

Docum. 1. Officium eſt paſtorum vocare & excitare laicos ad aſſiduam lectionem & meditationem Scripturarum: eſt etiam laicorum parere hiſce hortationibus.

Docum. 2. Graviter peccant qui populum Chriſtianum ad cognitionem traditionum humanarum, & fabularum incitant; vetantes interim (tanquam rem periculi plenam) lectionem utriuſque Teſtamenti, id eſt, verbi divini.

Docum. 3. Dei verbum non modò in templis publicè prædicari, ſed in privatorum ædibus lectitari & audiri oportet.

Docum. 4. In verbo divino continetur theſaurus omnis ſapientiæ ad ſalutem neceſſariæ.

Docum. 5. Laborandum eſt omnibus etiam laicis, ut aſſequantur explicitam & copioſam cognitionem rerum divinarum.

Docum. 6. Implicita illa cognitio (quam laicis ſufficere volunt pontificii) eſt filia ignaviæ, mater impietatis, non devotionis.

Hoc itaque ex loco decretum concilii Tridentini, & recepta papiſtarum ſententia refelli poteſt, qui negant Scripturas extare debere linguis vernaculis, aut à laicis requiri ſtudium Scripturarum; imò dicunt ſalubriter eos à lectione Scripturarum arceri, ſufficeréque eis, ut ex ſolo præſcripto paſtorum vitæ curſum moderentur. Sed nos ſententia contraria (quæ noſtra eſt, eadémque apoſtolica) ut confirmari poſſit oſtendemus, indicatis argumentorum fontibus.

Sic Molan. in lib. de pract. theol tract. 3. cap 27. concl. 3

1. A mandato Dei, qui non ſolis clericis, ſed laicis, atque adeò omnibus qui vivunt in eccleſia mandavit ſtudium Scripturarum, Deut. 11. 18, 19.

2. Ab

2. Ab intentione Dei, qui ſcripto mandari voluit doctrinam ſalutis, eo fine ut omnibus eſſet expoſita, Joan. 20. 31. Rom. 15. 4.

3. A laudatione illorum omnium qui lectioni Scripturarum incubuerunt. Laudatur eunuchus, Act. 8. 28. Berœenſes, Act. 17. 11. imò omnes *beati* pronunciantur, qui aſſiduam operam ponunt in Scripturis, pſalm. 1.

4. A facto apoſtolorum; qui ut laicis publicè prædicârunt ſalutis myſteria, ſic etiam per epiſtolas totam ſalutis doctrinam iiſdem legendam commendârunt. Abſurdiſſimum enim eſt ut quis dicat id jam à laicis legi non oportere, quod olim tam ad laicos, quàm ad clericos ſcriptum fuit. Inſtare poſſumus in epiſtolis ad Rom. Cor. Gal. Epheſ.

5. Ab utilitate & neceſſitate hujus ſtudii. Ex lectione Scripturarum homines illuminantur & convertuntur, pſalm. 19. 8, 9. Diriguntur tanquam à fidiſſimis conſiliariis in omnibus viis ſuis, pſal. 119. 24. Armantur contra ignita tela Satanæ, Epheſ. 6. 16.

6. Ab unanimi conſenſu omnium patrum; qui laicos hortantur ad privatam lectionem Scripturarum, & teſtantur fuiſſe Scripturas publicè in eccleſiaſticis conventibus lectas, non linguâ incognitâ, ſed à populo intellectâ. Juſtin. Mart. apolog. 2. ad Antonium, prope finem, & Tertullian. in apologet. teſtantur, publicè lectas fuiſſe Scripturas ad populi ædificationem & intellectum. Et beatus Rhenanus in annotationibus ad Tertulliani librum de corona militis, *Utinam* (inquit) *ad nos redeat iſta conſuetudo, &c.*

Quod ad privatam lectionem attinet, illam ſuadent Hieronymus ad Demetriadem de virginitate ſervanda, & Chryſoſtomus homil. 1. & 2. in Matth. & hom. 3. de Laz. & ad Coloſſ. 9. Auguſt. in Enar. pſalm. 33. & epiſt. 1. ad Voluſian. Damaſc. orthod. fid. lib. 4. cap. 18. Theodoret. lib. 8. de curand. Græc. affect. non longè ab ipſo initio. Hiſce addo duo teſtimonia comitis Mirandulani: prius petitur ex præfatione in Heptaplum; *Turba omnis Iſraelitica, ſartores, coci, macellarii, opiliones, ſervi, ancillæ, quibus omnibus legenda lex tradebatur, totius Moſaicæ ſapientiæ ferre onus non potuerunt:* & in expoſit. orat. Domin. *Evangelica hiſtoria debet eſſe perpetua lectio cujuſlibet hominis Chriſtiani.*

Argumenta quibus Bellarminus aliíque pontificii conantur eripere laicis Scripturarum lectionem refutata videre poteſtis apud beatiſſimæ memoriæ Whittakerum, in 1. contr. de ſacr. Script. quæſt. 2. cap. 11. & revera ſunt prorſus ſophiſtica & nugatoria: nam ab abuſu Scripturarum inferunt ipſum uſum negandum laicis, hoc modo,

Quidam laici, lectis Scripturis, inciderunt in abſurdiſſimas hæreſes; quidam in contemptum Scripturarum; quidam, vel in contemptum ſanctorum, vel in pernicioſam imitationem illorum, cùm legerint illorum adulteria, mendacia, & quæ ſunt ejus generis: ergò laici ſunt arcendi à Scripturis. *Object.* 1.

Si hoc genus argumenti valeret, Deus, Chriſtus, & apoſtoli peccârunt, qui promulgari voluerunt verbum Dei promiſcuè omnibus, non obſtante hoc quòd multi eodem abutebantur ad ſuam perniciem, 2. Pet. 3. 16. Preterea eſſet hanc ob cauſam clericis æquè ac laicis neganda lectio Scripturarum: nam & illi ſæpenumero peſſimè abutuntur Scripturis. Quis enim neſcit, omnes ferè hæreſes ab epiſcopis, presbyteris, aut monachis fluxiſſe, non à laicis & ſecularibus? Teſtimonia ferè tot habemus, quot here- *Solut.*

Hæreticorum nomina. Poſtremò non ſequitur, Scripturis abutuntur multi laici, ergò illis ſunt promiſcuè adimendæ: tollatur abuſus, vel ſaltem illis, de quibus conſtat quòd animo abutendi legant, denegentur Scripturæ: nam, ut rectè Tertul. 1. adverſ. Marcion. *Multum differt inter cauſam & culpam, inter ſtatum & exceſſum; non inſtitutio bonæ rei, ſed exorbitatio reprobanda eſt.*

Hiſce addit Bellarminus duo graviſſimorum patrum teſtimonia.

Object. 2. Unum Baſilii eſt, qui præfectum culinæ imperatoriæ, inſulsè garrientem de fidei dogmatibus, hac increpatione compeſcuit; *Tuum eſt pulmenta curare, non divina eloquia decoquere.*

Solut. Non illum à ſtudio aut lectione Scripturarum hoc dicto revocavit; ſed ſuperbiam illius & ſtultitiam coarguit, qui, cùm eſſet imperitus, putabat ſe poſſe Baſilium διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης docere & refellere, ac de graviſſimis theologiæ controverſiis ſtatuere. Quis non fateatur hunc fuiſſe juſtiſſimè reprehenſum?

Object. 3. Alterum petitur ex Hieronymi epiſt. ad Paulinum, ubi ſic ſcribit,

--- *Quod medicorum eſt*

Horat. *Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:*

Sola Scripturarum ars eſt quam ſibi omnes vendicant. Hanc garrula anus, hanc delirus ſenex, hanc ſophiſta verboſus, hanc univerſi præſumunt, lacerant, docent, antequam diſcunt, &c.

Solut. Non reprehendit laicos quòd legant Scripturas; ſed omnes taxat cujuſcunque ordinis ſunt, qui præſumunt docere & interpretari Scripturas, & quaſi theologicam officinam aperire, cùm Scripturarum aut prorſus ignari ſint, aut primoribus tantùm labris eaſdem deguſtaverint. Nos etiam hanc audaciam intolerandam fatemur. Hanc eſſe mentem Hieronymi patet, quòd alibi laudet paſſim in laicis ſtudium & lectionem Scripturarum, & in hunc ipſum apoſtoli locum, quem jam in manibus habemus, ſic ſcribat, *Hîc oſtenditur verbum Chriſti, non ſufficienter, ſed abundanter etiam laicos habere debere.* Atque hæc de priore membro hujus verſiculi dicta ſufficiant, in quo excitat ad ſtudium Scripturarum.

Docentes & commonentes vos mutuò pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus, canentes cum gratia in corde veſtro, Domino.]

Verbis præcedentibus excitavit Coloſſenſes ad ſtudium & cognitionem Scripturarum; jam Scripturę cognitæ uſum multiplicem oſtendit.

1 Primus uſus eſt, ut Chriſtiani (etiam laici) ſeſe mutuò doceant & inſtituant in rebus ad fidem pertinentibus, & quam ſibi comparârunt ſcientiam ex Scripturis, expromant ad fratres ædificandos cùm opus fuerit. Quamvìs enim munus publicè cum authoritate docendi incumbit miniſtris; officium tamen privatim ex charitate docendi, incumbit cuilibet privato cui datur facultas & occaſio alios in religione & fide ædificandi. Sic parentes tenentur liberos docere, Deut. 11. 19. Pſal. 78. 5. Hoc laudatur in Abrahamo, Gen. 18. 19. Sic mariti uxores; *Mulieres ſi quid diſcere volunt, domi ſuas viros interrogent*, 1. Cor. 14. 35. Sic denique quivis frater fratrem: ut ab Aquila & Priſcilla Apollos in doctrina evangelii inſtitutus legitur, Actor. 18. 26. *Omnibus* (inquit Clemens) *ineſt appetitus generandi ſibi ſimile: hominibus quidem naturalibus generandi homines ſolùm; ſed hominibus piis & fidelibus, generandi pios & fideles;* Strom. 5. Hoc autem fit impertiendo illis doctrinam evangelicam, 1. Cor. 4. 15.

Documenta.

Docum. 1. Ipſos laicos oportet, non in ſuam tantummodo ædificationem, ſed etiam in proximorum intendere.

Docum. 2. Graviter errant papiſtæ, qui laicos (præſertim qui ſunt humili conditione) de Scripturis, & rebus ad religionem pertinentibus, vix loqui permittunt; cùm Paulus hortetur, ut hiſce in rebus ſeſe mutuò doceant.

Docum. 3. Cognitio Scripturarum, non ad inanem oſtentationem, non ad ſophiſticam velitationem, non ad ridiculam & profanam nugationem; ſed ad utilitatem noſtram, & fraternam adhibenda eſt. Hæc de primo uſu.

Commonentes, νουθετοῦντες] Hic eſt ſecundus uſus, atque refertur ad mores. 2
Vult igitur apoſtolus ut Chriſtiani ſcientiâ Scripturarum imbuti, indè petant regulam morum; atque (cùm opus ſit) ſecundum illam fratres ſuos moneant de virtutibus exercendis, de vitiis cavendis, & peccatis ſuis abrumpendis. Incumbit enim omnibus piis hoc mutuæ admonitionis & correptionis officium. *Docebo peccatores vias tuas, &c.* pſal. 51. 13. *Non oderis fratrem in corde tuo, ſed argue*, Lev. 19. 17. *Si quis non auſcultat noſtro ſermoni, nolite quaſi inimicum ducere,* ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν· 2. Theſſ. 3. 14, 15. Qui hoc negligunt, etiam alienis peccatis communicant: nam verè Proſper de vit. contemp. 3. 23. *In omnibus peccantibus pecco, quando eos quos ſcio peccare quadam crudelis animi malignitate non increpo.* Scholaſtici multas conditiones ponunt legitimę correptionis: in corripiente ſive admonente alium, requirunt aptitudinem ad corripiendum, manſuetudinem in corripiendo, certam agnitionem peccati, ſpem probabilem de correpti emendatione, temporis opportunitatem, & peccati gravitatem: ſed Scripturæ prę aliis omnibus requirunt charitatem & manſuetudinem in fratribus inſtruendis & admonendis. *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis hujuſmodi hominem inſtruite in ſpiritu lenitatis*, Gal. 6. 1. Huc ſpectat illa regula Auguſtini in expoſ. epiſt. ad Gal. *Nunquam alieni peccati objurgandi negotium ſuſcipiendum eſt, niſi conſcientia noſtra liquidò coram Deo reſponderit, dilectione nos id facere: quicquid enim exacerbato animo dixeris, punientis eſt impetus, non charitas corrigentis.*

Corollaria.

Coroll. 1. Verus Chriſtianus non modò vias ſuas dirigit juxta Dei mandata; ſed quantum in ſe eſt, etiam fratrum ſuorum. Nunquam igitur illi in mentem venit diabolica illa Cani vox, Geneſ. 4. 9. *Nunquid cuſtos fratris mei ſum ego?*

Coroll. 2. Abjicienda eſt illa ſuperbia, quæ ſolet iniquo animo ferre correptionem quamlibet, ſive admonitionem fraternam; eſt enim expedita ad interitum via, ut monuit Solomon, Prov. 29. 1.

Coroll. 3. Piis & prudentibus gratiores ſunt hæ mutuæ commonefactiones, quàm ſtultis aſſentationes: *Qui corripit hominem; gratiam poſtea inveniet apud eum magis quàm qui per linguæ blandimenta decipit*, Prov. 28. 23. Atque hæc de altero uſu Scripturarum in commonefaciendo.

Pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus, canentes, &c.] Hic eſt tertius 3
uſus Scripturarum, atque ſpectat divini nominis celebrationem, & mutuam noſtram exhilarationem. Nonnulli conjungunt hæc verba, *Pſalmis, hymnis, & cantionibus*, cum illis præcedentibus, *docentes & commonefacientes vos.* Sed alii nec minùs probabiliter cum illis ſequentibus, *canentes Domino, pſalmis* ſcilicet, &c. Ad rem parum intereſt: nam ſi ad pręcedentia re-

ferantur, non ità capienda ſunt, quaſi docendi, & commonefaciendi materia ex ſolis pſalmis & hymnis petenda ſit; ſed indè innuere voluit apoſtolus, quòd etiam cùm hilaritati inſervimus, ædificationis & utilitatis mutuæ memores eſſe debemus.

Sed quod attinet ad ipſorum verborum intelligentiam, pſalmi ſunt (ut placet Hieron.) qui ethicam materiam tractant, & quid faciendum, quid vitandum oſtendunt; hymni, qui fortitudinem & majeſtatem Dei prædicant, & ejuſdem beneficia & facta mirantur; cantica ſive odæ, quæ concentum mundi, & omnium creaturarum ordinem artificiosè explicant. Beza in hunc locum paulò aliter: pſalmos vocat (quos Hebræi *mizmorim*) quaſcunq; cantiones variis argumentis ſcriptas: hymnos (quos *tehillim* appellant) quæ ſolas Dei laudes continent: cantica ſive odas (quas *ſchirim* vocant) peculiares & magìs artificioſas cantiones; quæ & ipſæ, laudes complectebantur, ſed anguſtiore quadam formâ quàm pſalmi aut hymni.

Hiſce vult apoſtolus ut nos oblectemus, & hilaritatem noſtram promamus; juxta illud, *Si quis hilaris ſit, pſallat*, Jacob. 5.13. Sed in his fidelium pſalmis, hymnis, ſive canticis, quatuor conditiones requiruntur.

1. Debent eſſe πνευματικά] ídque duplici reſpectu; tum ratione *originis*, tum ratione *materiæ*. Ad *originem* quod attinet; quemadmodum Moſes, David, reliquíque, Spiritu ſancto impellente, componebant & canebant hymnos, pſalmos, & cantiones ſuas: ſic nos, ſive eoſdem, ſive alios canamus, id Spiritu ſancto excitante & dirigente facere debemus.

Pſalmos hymnóſque piorum à Spiritu ſancto quaſi primario artifice dimanare, colligitur ex 5 ad Epheſ. 18, 19. *Nè inebriamini vino* (inquit apoſtolus) *ſed implemini Spiritu: Loquentes inter vos mutuò pſalmis, hymnis, &c.* Quaſi dixiſſet, ut vinum ebrios ad ineptias, nugas, & laſcivias excitare ſolet; ſic Spiritus pios, ad pſalmos, hymnos, & cantiones. Exempla habemus in novo Teſtamento, beatæ virginis, Zachariæ, Simeonis: atque etiam in primitiva eccleſia quidam ex ſanctis patribus hymnos condiderunt, quorum reliquias quaſdam adhuc retinemus.

Sunt etiam hi pſalmi, hymni, & cantiones, ſpirituales quoad *materiam*: nam de rebus ſpiritualibus, ad Dei gloriam & noſtram ſalutem ſpectantibus, loquuntur; non de ſecularibus, vanis, & terrenis. Hæc eſt prima conditio.

2. Debent cantari ἐν χάριτι.] Gratiam hoc in loco nonnulli exponunt *animi gratitudinem*, ſive *gratiarum actionem*. Vocabulum χάρις, aliquoties hoc ſenſu accipitur. 1. Cor. 15. 57. *Deo autem* χάρις, *qui dat nobis victoriam:* & 2. Cor. 2. 14. *Deo autem* χάρις, *qui triumphare nos facit in Chriſto.* Nec incommodè cum cantionibus conjungitur gratitudo; quia plerunque rebus lætis & proſperis ad canendum movemur, quo in ſtatu affectus gratitudinis debitus eſt, & planè neceſſarius. Sed alii exponunt hæc verba ἐν χάριτι, *In dexteritate quadam gratioſa, quæ & jucunditatem, & utilitatem afferat auditoribus:* ut quod de poetis dixit Horatius, id de hiſce ſpiritualibus cantionibus dicatur,

Et prodeſſe volunt, & delectare---

In hunc etiam ſenſum quandoque capitur vocabulum χάρις, ut infrà, cap. 4. verſ. 6. *Sermo veſter ſemper ſit* ἐν χάριτι. Et ad Eph. 4. 29. Sermo veſter talis ſit, *ut det gratiam auditoribus.*

3. Debent cantari in *corde noſtro*] Id eſt, ex intimo cordis affectu; non enim vocem excludit, ſed cordis affectionem cum voce ſemper conjungendam monet. Et rectè quidem ab apoſtolo requiritur in ipſo corde motus quidam vehemens; nam actio canendi quaſi profitetur cordis internam exultationem. Hypocritam igitur agit, qui corde dormiente cantat. Hinc pſalmiſta regius, cùm ſe ad pſallendum accingit, non vocem ſolùm parat, aut lyram; ſed cor præ iſtis, & ante iſtas: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum; cantabo, & pſalmum dicam Domino: Exurge pſalterium & cithara, &c.* Pſal. 57. 8, 9. Sic beata virgo, Luc. 1. 46, 47. *Magnificat anima mea Dominum, & exultavit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo.* Cordis itaque exultatio præivit, unde lingua in divinum illud canticum erupit. Unde Bernardus, de modo bene vivendi ſerm. 52. *Cùm in conſpectu Dei* (inquit) *cantas pſalmos, & hymnos, hoc tracta in mente quod cantas in voce; non aliud cogites, & aliud cantes.*

4. Debent cantari *Domino*] Chriſto ſcilicet, ſervatori, Deo, & Domino noſtro: non luxui, non quæſtui inſervire debent cantiones Chriſtianorum; ſed Chriſti redemptoris laudibus celebrandis. Nec immeritò Chriſtum verum Deum hymnis celebramus, cùm ethnici falſos ſuos, & ſtercoreos deos, Jovem, Neptunum, Apollinem, reliquóſque, hymnis decorandos cenſuerunt: in eo quidem rectè ſentientes, quòd hunc ſpiritualem cultum divinæ naturæ tribuendum judicàrunt; in hoc autem pernicioſiſſimè errantes, quòd illa hominum monſtra in deorum album retulerunt.

Fuiſſe primitivæ eccleſiæ morem ſolennem, ut in conventibus ſuis Chriſto Domino hymnos cantarent, colligitur ex illa epiſtola Plinii ſecundi, quæ adhuc extat ad Trajanum imperatorem, in qua ſcribit, *quòd Chriſtiani eſſent ſoliti ſtato die ante lucem convenire, carménque Chriſto quaſi Deo dicere ſecum invicem.* *Lib. 10. epiſt. 97.* Cujus epiſtolæ, atque etiam moris Chriſtianorum in celebrando Chriſto mentionem fecerunt Tertullianus in apol. & Euſebius in hiſt. eccl. lib. 3. cap. 30. Sed hìc illud obiter monere oportet, Cùm dicimus Chriſtum Dominum noſtrum hymnis celebrandum, non excludimus Patrem aut Spiritum ſanctum; imò vocamus in ſocietatem ejuſdem honoris. Nam qui celebrat Chriſtum redemptorem, is ſimul & Patrem celebrat, qui illum miſit ad mundum redimendum; & Spiritum ſanctum, qui redemptionem hanc efficacem facit omnibus electis & fidelibus.

Corollaria.

Coroll. 1. Canendi conſuetudo utilis eſt; & tum in publicis tum in privatis Chriſtianorum cœtibus uſurpanda. Habet enim (ut videtis) apoſtolorum approbationem, habet etiam antiquorum patrum; Juſtini Martyris, quæſt. à Gentibus poſitis, quæſt. 107. Auguſtini, lib. 9. confeſſ. cap. 6. & 7. & lib. 10. cap. 33. quibus in locis Ambroſio & Athanaſio hoc idem placuiſſe oſtendit.

Coroll. 2. Sic adhibenda eſt, ut qui audiunt, indè ſpiritualem voluptatem & ædificationem capere poſſint. Faceſſant itaque nugatoriæ omnes, & multò magìs impuræ cantilenæ; faceſſant ſuperſtitioſi boatus papiſtarum, qui pſalmos in templis reboant; ſed linguâ non intellectâ, & tanto ſtrepitu & tumultu, ut ſi linguâ uterentur vernaculâ, nemo tamen quid ab illis dicatur poſſet percipere.

Coroll. 3. In pſalmis canendis præcipua Chriſtiani cura eſſe debet, ut cor ritè afficiatur: qui hoc negligunt, hominibus fortaſſe placere poſſunt vocis artificioſâ ſuavitate, ſed Deo diſplicent cordis odioſâ impuritate. In hos torqueri poteſt illud Bernardi, de interiori domo, cap. 50. *Cantas ut placeas*

populo magis quàm Deo; frangis vocem, frange voluntatem; ſervas conſonantiam vocum, ſerva & concordiam morum.

Coroll. 4. Quæ ad hilaritatem & animorum relaxationem fiunt à Chriſtianis, debent eſſe ejuſmodi, ut Chriſto, & religioni Chriſtianæ conveniant: deteſtanda itaque illorum inſania, qui hilares eſſe non poſſunt ſine Chriſti contumelia, & religionis ludibrio.

VERS. XVII.

Et quicquid egeritis ſermone, aut facto, in nomine Domini Jeſu Chriſti facite, gratias agentes Deo & Patri per eum.

APoſtolus hoc verſiculo clauſulam imponit univerſali ſuæ hortationi, in quo continetur monitum ſaluberrimum, & ad vitam noſtram in ſanctitate & timore Dei dirigendam efficaciſſimum. Sed nè nullum ordinem ſecuti videamur in hujus verſiculi tractatione, duo proponimus obſervanda: *materiam regulandam*, ſive *objectum regulæ*; & ipſam *regulam* ab apoſtolo propoſitam.

1 *Quicquid egeritis ſermone, aut facto*] Videtis hîc materiam circa quam regula illa quæ mox ſequitur verſari debet; nimirum omnia dicta noſtra, & omnia opera noſtra: quâ diſtributione & animi etiam cogitata continentur; ſunt enim illa opera interni hominis, non minùs quàm illa, quæ in ſenſus incurrunt, externi.

Et primò quod attinet ad ſermones ſive dicta noſtra, debent illa quidem omnia (ſi modò Chriſtiani haberi volumus) ſubeſſe certæ regulæ. Nam verè Jacobus, Jac. 1.20. *Si quis putat ſe religioſum eſſe, non refrænans linguam ſuam, hujus vana eſt religio.* Hinc etiam pſalmiſta indomitam linguam illis tribuit, qui omnem Dei metum excuſſerunt: *Dicunt, linguâ noſtrâ prævaleamus, labia noſtra penes nos ſunt: quis noſter Dominus?* pſal. 12.4. Hinc denique eſt quòd lingua epulonis acerbiſſimè cruciata legitur in inferno; quia ſcilicet regulata & refrænata eſſe noluit in hoc mundo. Sic enim Cyprianus epiſt. lib. 1. epiſt. 3. *Inter omnes corporis partes os & lingua divitis dat maximas pœnas, quia plùs ſcilicet linguâ ſuâ & ore peccaverat.* Quod etiam Gregorius annotavit, moral. 1. cap. 5. *Quia inter epulas valde defluere loquacitas ſolet, ex pœna indicat culpam, cùm eum quem epulatum quotidie ſplendidè dixerat, in lingua plùs ardere perhibeat.* Manifeſtum eſt itaque linguam ſive ſermonem ad regulam eſſe conformandum.

Jam quod attinet ad opera, ſive externa, ſive interna; debent illa proculdubio regulæ ſuæ conformari: nam ſi nobis ad regulam loquendum ſit, tum multò magis operandum. Omnium creaturarum actiones ad regulam præſcriptam exercentur: ergò humanæ multò magis ſubeſſe debent regulæ. Nota ſunt illa axiomata, & ab omnibus approbata: *Omne opus naturæ eſt opus intelligentiæ. Omnis natura agit tanquam rememorata ab agente infallibili.* Imò videmus non modò bruta animalia, ſed ipſa elementa operationes ſuas omnes tum exercere, tum intermittere ad præſcriptum & beneplacitum Dei Creatoris. Ex quibus, tanquam à fortiori, colligitur, humanas omnes actiones ad regulam divinæ voluntatis dirigendas. Atque hæc de *materia* regulanda; quę eſt omne quod agimus, vel verbo, vel opere: jam *regulam* hoc in loco propoſitam expendamus.

2 Ea autem duabus conſtat particulis. Prior monet ut nos erga Chriſtum geramus, ità ſcilicet, ut in ejus nomine omnia faciamus. Poſterior, ut

in Deum Patrem; ſic nimirum, ut in omnibus Deo Patri gratias agamus. Diſcutiamus hæc duo regulæ propoſitæ membra ſigillatim.

Omnia in nomine Domini Jeſu Chriſti facite] In nomine Chriſti id fieri dicitur, quod fit ſecundum ejus mandatum & voluntatem, invocato illius adjutorio, & ad gloriam ejus amplificandam. Hæc omnia ſolet Scriptura complecti hac loquendi formulâ, & apoſtolus hoc in loco videtur voluiſſe ea omnia complecti. Sic enim paſſim uſurpatur hæc phraſis, tam in vetere Teſtamento, quàm in novo. Pſal. 44.6. *In nomine tuo conculcabimus inimicos noſtros*; id eſt, tuo adjutorio. Pſalm. 31.4. *Propter nomen tuum educ me, &c.* id eſt, propter gloriam. Luc. 10.17. *Dæmonia ſubjiciuntur nobis in nomine tuo*; id eſt, te invocato, tuâ ope. Matth. 18.20. *Ubi duo aut tres congregati in nomine meo*; id eſt, meo juſſu, meum auxilium implorantes, meâ causâ, ut promoveant doctrinam & gloriam meam. Videtis quid ſit in nomine Chriſti omnia agere; jam omnia ſic agenda eſſe in Chriſti nomine, reſtat ut breviter oſtendamus.

Quod attinet ad bonas actiones quæ fiunt immediatè in ordine ad Deum & ſalutem noſtram, certum eſt nihil à nobis bene aut fieri, aut dici, aut cogitari poſſe, niſi fiat in nomine Chriſti, id eſt, juxta voluntatem Chriſti, & per adjutorium & invocationem Chriſti, & ad gloriam Chriſti. *Omnia poſſum* (inquit apoſtolus) *in Chriſto qui me corroborat*, Philip. 4.13. *Non ſufficientes ſumus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis*, 2. Cor. 3.5. Veriſſimè Auguſtinus, Soliloq. cap. 25.26. *Non eſt hominis velle quod poſſit, aut poſſe quod velit, vel ſcire quod velit & poſſit; ſed à Deo greſſus hominis diriguntur.* Deus autem nos gubernat per Chriſtum: debemus igitur omnia facere freti gratiâ & ope Chriſti mediatoris.

Illud etiam perſpicuum eſt, omnes noſtras bonas actiones ad Chriſti gloriam referendas: nam ſi fiant alio fine, etſi bonæ videantur quoad externam ſpeciem; malæ tamen fiunt propter perverſam intentionem. Nam *finis dat ſpeciem in moralibus*, ut loquuntur Scholaſtici.

Hinc Joannes Apoc. 5.13. *Omnem creaturam quæ in cœlo eſt, & ſuper terram, & ſub terra, omnes audivi dicentes; Sedenti in throno & Agno, honor & gloria in ſecula.* Huc ſpectare debent omnes actiones noſtræ bonæ; alioquin (ut bene Auguſtinus contra Julian. lib. 4. cap. 3.) *Quicquid boni fit, & non propter hoc fit propter quod fieri debet, etſi officio videtur bonum, ipſo non recto fine peccatum eſt.*

Sed etiam illę actiones quæ ſunt ſuâ naturâ adiaphoræ, debent tamen à Chriſtianis fieri in nomine Chriſti, hoc eſt (ut expoſuimus) juxta voluntatem Chriſti, & ad gloriam Chriſti. Nam quamvìs poſſit quilibet edere, bibere, aliáſq; conſimiles actiones exercere, quà animal vel homo, Chriſto nec invocato, nec cogitato; tamen non poteſt hæc facere perinde ut decet Chriſtianum, niſi per Chriſtum.

Rationes.

Non habet jus ad haſce creaturas niſi in Chriſto; furti itaque reus eſt contrectans res alienas invito Domino, qui ſuo nomine aſſumit ſibi creaturas in uſum ſuum: nam *omnia noſtra ſunt*; cùm *nos Chriſti ſumus*, 1. Cor. 3. 22,23. Etſi igitur dominium civile aliis modis acquiritur; tamen dominium illud evangelicum, quod nobis dat facultatem utendi creaturis abſque injuria Dei, dependet à Chriſto. *Ratio* 1.

Quia etſi jus haberemus ad creaturas abſque Chriſto; tamen non benedicuntur à Deo, aut ſanctificantur in uſum noſtrum, abſq; Chriſto. Hanc *Ratio* 2.

igitur ob cauſam opus eſt Chriſti nomine invocato, & Chriſti gratiâ apud Patrem ſuum; nam quod de cibis dixit apoſtolus, 1. Tim. 4. 5. *Sanctificantur per verbum Dei & orationem*, id etiam ad cæteras omnes creaturas accommodandum eſt: orationis autem efficacia à Chriſti nomine pendet.

Ratio 3. Quia tenemur, etiam in rebus & actionibus ſuâ naturâ adiaphoris, in victu ſcilicet, veſtitu, cæteríſque ejus generis, illum modum retinere, eáſque circumſtantias adhibere, quæ Chriſtianę doctrinæ & profeſſioni congruunt: non debemus itaque edere, non bibere, non veſtire corpora noſtra, non uti relaxationibus & voluptatibus licitis, non laboribus & operibus vocationis noſtræ, pro libidine & arbitrio proprio; ſed pro voluntate & arbitrio Domini noſtri Chriſti. Qui hunc ad modum agit, ille agit in nomine Chriſti, & ad gloriam Dei; atque ſervat illud præceptum apoſtolicum, *Sive editis, ſive bibitis, ſive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*, 1. Cor. 10. 31.

Dub. Quæritur an Chriſtianus teneatur in qualibet actione Chriſti adjutorium expreſsè implorare, ad Chriſti gratiam & mediationem confugere, Chriſti denique gloriam actuali cogitatione in quolibet negotio reſpicere.

Solut. Reſpondetur, hanc actualem cogitationem, ſive de Chriſti adjutorio, ſive de gratia, ſive de gloria Chriſti, non eſſe nobis pro conditione hujus vitæ, aut poſſibilem, aut neceſſariam; ſed neceſſarium eſſe ut in habitu ſit fixum, & quaſi radicatum in cordibus noſtris, propoſitum innitendi Chriſto, atque referendi totius vitæ noſtræ actiones ad Chriſtum. Sed illud etiam adjungendum, optimum eſſe, ut, quàm fieri poteſt ſæpiſſime, actu levemus cogitationes noſtras ad Chriſtum inter agendum: debitum inſuper eſſe & neceſſarium ut illud faciamus quoties actionis quam ſuſcipimus & tractamus natura illud poſtulat; utpote ſi res ſacra ſit, aut momenti gravioris ad ſalutem noſtram.

Documenta.

Docum. 1. Fallitur vulgus dum judicat licere ſibi, uti victu, veſtitu, ſermone, aut quacunque re adiaphorâ pro arbitrio ſuo: nam hæc omnia ad regulam adhibenda ſunt; alioquin licèt in ipſa re nullum ſit vitium, erit tamen in utente.

Docum. 2. Qui rectum vitæ curſum tenere cupit, & actiones ſuas probè inſtituere, debet ad Chriſtum tanquam ad cynoſuram reſpicere.

Docum. 3. Nulla actio nobis inchoanda, ad quam perficiendam non audeamus Chriſti opem implorare, quámque non judicemus propter Chriſtum Deo gratam & acceptabilem, ſaltem non ingratam & abominabilem fore. Hinc ſtatuant avari, libidinoſi, ebrii, omnéſque adeò improbi de ſuis actionibus.

Docum. 4. Nè bonas quidem actiones aggredi debemus freti viribus noſtris, ſed nixi divinâ ope, & mediatione Chriſti.

Docum. 5. Abutuntur nomine Chriſti, qui illud adhibent ad ea quæ tendunt in Chriſti contumeliam, non in gloriam. Hîc largiter peccatur à pontificiis, qui omnes ſuas ſuperſtitiones exercere, omnes errores obtrudere ſolent in nomine Chriſti; magis profectò in hoc non diſſimiles, qui Chriſti nomen uſurpant, cùm diaboli opera faciant. Atque hæc de priore parte regulæ.

Gratias agentes Deo & Patri per eum] Hæc eſt illa altera pars regulæ apoſtolicæ, in qua monemur ut nos gerere oporteat erga Deum Patrem. Nam *Dei* vocabulum *perſonaliter* hoc in loco accipitur, & *Patris* vocabu-

lum

lum *exegeticè* apponitur. Idem igitur eſt *Deo, & Patri*, ac ſi dixiſſet, Deo qui eſt Pater & Chriſti & etiam noſter in Chriſto. Eadem loquendi formula adhibetur, Epheſ. 5. 20. Sed redeamus ad rem. Tria hîc obſervanda: Quòd gratiæ ſint nobis agendæ; Cui agendæ ſunt; Per quem.

1 Quod ad primum; gratiæ agendæ ſunt tum in uſu creaturarum, tum in ſucceſſu & eventu rerum omnium. Participatio creaturarum, quaſi debitum, à nobis exigit actionem gratiarum; alioquin brutis animalibus haud præſtabimus. Hinc illud apoſtoli, 1. Tim. 4. 4. *Quicquid creavit Deus bonum eſt; nec quicquam rejiciendum, ſi cum gratiarum actione ſumatur.*

Quinetiam in omni ſucceſſu & eventu rerum atque actionum noſtrarum gratiæ agendæ ſunt; quia omnia cooperantur in bonum illis, qui, Chriſti nomine invocato, res licitas & honeſtas aggrediuntur. Hanc ob cauſam, ad Epheſ. 5. 20. pleniùs exprimitur hoc officium hiſce verbis, *Gratias agentes Deo* πάντοτε ὑπὲρ πάντων, *ſemper*, & *de omnibus*. Neque hoc officium noſtro nomine ſolummodo præſtandum; ſed tenemur etiam Deo gratias agere, ob beneficia in fratres, atque adeò in totam eccleſiam collata. *Gratias agere debemus ſemper Deo pro vobis, &c.* 2. Theſ. 1. 3. Patet itaque hoc officium gratias agendi eſſe perpetuum, &c.

2 Cui agendæ gratiæ? *Deo Patri*] Uſitatum eſt in Scripturis, hunc morem tum orandi tum gratias agendi præſcribere, ut ad perſonam Patris utraque actio dirigatur. Hujus autem rei non alia ratio eſt, quàm quòd Pater ſit fons Deitatis, à quo, tanquam à primario authore, omnia bona ad nos derivantur, mediante Filio, atque Spiritu eadem in nobis operante. Ut itaque ordo naturæ & operationis inſinuetur, ut plurimùm Patrem invocamus, Patri gratias agimus nominatim: neque tamen Filium, aut Spiritum ſanctum ab ejuſdem honoris ſocietate excludimus; cùm una & eadem ſit trium perſonarum eſſentia.

Addi etiam poteſt & illa ratio; quòd Patris nomen fiduciam nobis præbet colloquendi cum Deo: cùm enim Deum Patrem Chriſti invocamus, ſtatim fides concipit, eundem jam factum eſſe & noſtrum Patrem in Chriſto.

3 Per quem? *Per eum*; ſcilicet *Chriſtum*] Per Chriſtum mediatorem igitur, & invocare Deum debemus, & gratias agere poſtquam Deus nos audiverit invocantes: nam nè gratiæ quidem noſtræ gratæ erunt Deo, niſi per Chriſtum, & propter Chriſtum. Agnoſcere igitur oportet, nec meritum ullum fuiſſe in nobis obtinendi bona à Deo Patre, niſi per Chriſtum; nec gratias agendi debitas ineſſe nobis facultatem, niſi per eundem Chriſtum.

Documenta.

Docum. 1. Qui in nomine Chriſti omnia agunt, ſemper habebunt copioſam materiam gratias agendi Deo, utcunque res ceciderint.

Docum. 2. Dei benedictionem agnoſcere debemus in illis omnibus negotiis quæ nobis bene ſuccedunt, non noſtris viribus aut conſiliis proſperos eventus tribuere: gratias enim nunquam agit ex animo, qui *reti ſuo ſacrificat*.

Docum. 3. Deus Pater non vult à nobis invocari, laudari, aut coli, niſi per Chriſtum filium ſuum, & mediatorem noſtrum: hujus igitur freti merito & favore apud Patrem, debemus hæc omnia noſtra officia Deo exhibere: errant itaque qui alios mediatores ad Deum Patrem ſibi eligunt. Atque ſic explicatam habetis univerſalem apoſtoli hortationem, quæ omnes ex æquo Chriſtianos reſpicit: ſequitur jam particularis hortatio, quæ ad certos hominum ordines diverſimode dirigitur.

Vers.

Vers. XVIII. XIX.

Uxores, ſubjectæ eſtote propriis dominis, ut convenit in Domino.
Viri, diligite uxores, & nè ſitis adverſus eas amarulenti.

Polit. 1.3. IAm aggreditur apoſtolus particularem, & œconomicam hortationem, & quoniam (ut rectè philoſophus obſervavit) ſunt τρεῖς συζεύξεις ἐξ ὧν οἰκία συνέστηκεν quarum primam conſtituunt maritus & uxor; ſecundam, parentes & liberi; tertiam, dominus & ſervi: hiſce omnibus pręcepta tradit apoſtolus; orditur autem ἀπὸ τῆς γαμικῆς, utpote primâ & digniſſimâ.

Obſervandum autem eſt, quòd priore in loco requirit officium uxoris, quamvìs maritus in hoc primo jugo obtineat locum digniorem. Ratio duplex aſſignari poteſt. 1. Quia difficilius eſt ſubjectionis quàm dilectionis officium pręſtare: amare enim & diligere jucundum eſt; ſed ſubjicere ſeſe & parere alteri, plerunque moleſtum & odioſum. 2. Quia dilectio viri, ut plurimùm pendet ex debita ſubjectione uxoris: ſi enim illa præſtiterit ſuam ſubjectionem, niſi ferreus ſit, non poteſt non ſuam dilectionem referre. Sed accedamus ad verba apoſtoli.

Habemus in hoc verſiculo decimo octavo, *propoſitionem*, & propoſitionis *limitationem*.

Propoſitio hæc eſt, *Uxores eſſe debent ſubditæ viris ſuis.*

Limitatio, ſive modus ſubjectionis, *ut convenit in Domino.*

In ipſa propoſitione quatuor hæc breviter tractabimus.

Primò, quid ſit ſubjectio in genere conſiderata. Secundò, quibus in rebus ſita ſit particularis hæc ſubjectio uxorum erga maritos. Tertiò, quæ ſint rationes impellentes fœminas ad præſtandum hoc officium ſubjectionis. Quartò, quænam ſint impedimenta ſive obſtacula, quò minùs hoc officium debitum ab illis præſtetur: nam & hæc cognoſcenda ſunt, ut vitentur & removeantur.

1 Subjectio igitur creaturę unius ad alteram in genere nihil aliud eſt, ſi ex parte Dei conſideretur, quàm divina diſpoſitio, quâ imperfectiora perfectioribus ſubordinata ſunt, ut per hanc ſubjectionem illa ab his perficiantur, regantur, & conſerventur. Si conſideretur ex parte creaturæ ſubjectę, tum virtus ſubjectionis eſt prompta ejuſdem inclinatio ad parendum huic ordini ab ipſo Deo conſtituto.

Videmus ſine hac ordinata ſubjectione nec res naturales, nec ſocietates politicas, imò nè mundum quidem ipſum poſſe conſiſtere. Terrena omnia & ſublunaria cœleſtibus ſubduntur: cùm enim ſint naturâ imperfectiora, & ignobiliora, perfectionem ſuam conſequi non poſſunt ſine naturali hac ſubjectione. Sic in politicis ſocietatibus, imperium & ſubjectio, non ſolùm inter res utiles; ſed inter res planè neceſſarias habentur: polit. 1.3. Hinc magiſtratibus cives, imperatoribus milites ſubjiciuntur, in bonum & emolumentum ſuum magìs quàm illorum, quibus ſubſunt.

Corollaria.

Coroll. 1. Author creaturarum non vult illas confundi per ἀταξίαν. *Non enim eſt ſeditionis author Deus, ſed pacis*, 1. Cor. 14.33. Deo igitur repugnant, qui ordinem parendi & imperandi ſublatum volunt.

Coroll. 2. Non eſt vilis & abjecti animi indicium, ſed generoſi, & à lege creationis non deviantis, promptè, & lubenti animo ſubjici melioribus. Unde illa ethnicorum dicta: *Facile imperium in bonos. Peſſimus quiſque aſperrimè rectorem patitur.*

Coroll. 3. Qui debitæ ſubjectionis jugum excutiunt, ſibi malè conſulunt: nam verum eſt illud adagium vetus, Πειθαρχία ἐστὶ τῆς εὐπραξίας μήτηρ, *Obedientia mater felicitatis*. Sed non eſt diutius hærendum in generalibus: veniamus ad particularem ſubjectionem uxorum;

Hanc itaque ſitam eſſe dicimus in tribus,

Primò, in cordis actu interno, quando uxor agnoſcit in mente ſua virum ſuum eſſe, & eſſe debere caput & rectorem ſuum, ſéque inferiorem eſſe, vel hoc ſolo nomine, quòd uxor ſit, quamvìs genere, divitiis, virtute, prudentiâ viro antecellat. Hæc cordis demiſſio fons eſt externę ſubjectionis; ſine hac, aut coacta, aut ſimulata eſt omnis ſubjectio. Hanc internam animi diſpoſitionem videtur apoſtolus ſpectâſſe ad Epheſ. 5.33. *Uxor revereatur virum*. Hanc piam Saram habuiſſe conſtat, quę virum ſuum Abrahamum *dominum* vocavit, non blandiendi conſuetudine; ſed hujus ſubjectionis teſtificandæ voluntate, 1. Pet. 3.6.

Secundò, ſubjectio hæc uxoris ſita eſt in ſtudio conformandi mores & affectus ſuos, quantum fieri poteſt, ad mores & affectus mariti ſui in rebus mediis & licitis, αἱ γὰρ ἀνομοιότητες τῶν ἠθῶν, ἥκιστα φιλικόν· Ariſt. œconom. 1. cap. 4. Difficile quidem hoc eſt, ſed quò difficilius, eò laudabilius: difficile eſt, quia omnes ſuos mores probant, ſuis affectibus indulgent, atq; contrarios averſantur:

Oderunt hilarem triſtes, triſtémque jocoſi. Hor. epiſt. lib. 1. ep. 18

Laborioſum eſt igitur, quaſi exuere indolem ſuam, & induere alienam: ſed hoc uxori neceſſarium eſt, & in ea inprimis laudandum: nam ut ſpeculum gemmis ornatum & affabrè politum, nihili eſt, niſi exprimat imaginem veram inſpicientis; ſic uxor, quantumvis dotata & pulchra, niſi conformem ſeſe præbeat moribus conjugis. Hoc ſtudium conformandi ſeſe ad mariti indolem arbitror apoſtolum ſpectâſſe, 1. Cor. 7. 34. Ubi dicit nuptam μεριμνᾷ πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί· Sæpe & ſeriò cogitat,

Atque animum celerem, nunc huc, nunc dividit illuc,

ut viam inveniat placendi marito: hæc autem compendioſiſſima eſt, ſi ad mores illius & affectus ſeſe accommodare, ſuóſque componere ſtudeat.

Ultimò, ſubjectio hęc ſita eſt in præſtandis illis officiis & muneribus quæ illi incumbunt. Primarium officium eſt, virum ſuum amare ſanctè, curare officioſè, illíque eſſe adjumento & ſolatio in omni fortuna: *Ament viros ſuos*, Tit. 2.4. *Afficit illum bono omnibus diebus vitæ ſuæ*, Prov. 31. 12. Gen. 2.18.
Huic connexa ſunt officia curandi familiam & liberos, reliquáque domeſtica negotia adminiſtrandi κατὰ τοὺς τεταγμένους νόμους, ut loquitur philoſophus. Hanc ob cauſam jubet Paulus, uxores eſſe φιλάνδρους, οἰκουρούς, Tit. 2.4,5. Et refert Plutarchus Ægyptias mulieres calceis omnino uſas non fuiſſe, ut domi ſuæ diſcerent reſidere, & domeſtica munia obire. Hæc omnia pertinent ad ſubjectionem uxoris; quæ leviter perſtrinxiſſe ſufficiat; non eſt enim inſtituti noſtri de hiſce ſingulis fusè diſſerere.

Jam accedendum tertio in loco ad illas rationes quæ excitare & impellere debent omnes probas & pias matronas ad hęc ſubjectionis officia præſtanda. 3

Ratio 1. Prima ſumitur à divina ordinatione, cui piam mentem refragari nefas eſt: religioſa enim obedientia non diſcutit Dei mandata, ſed facit. Deus autem apertiſſimè ſanxit hanc ſubjectionem muliebrem, Gen. 3. 16. *Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur in te.*

Ratio 2. Secunda ſumitur à naturali mulieris imperfectione: nam naturâ viro infir-

mior eſt, & ineptior ad regimen & tutelam ſui. Quod & ſacra Scriptura, & philoſophia teſtatur. Dicuntur mulieres *vaſcula infirmiora*, 1. Pet. 3.7. Et philoſophus dicit illas habere quidem τὸ βουλευτικὸν, ἀλλ' ἄκυρον, & virtutem mulieris eſſe ὑπηρετικὴν non ἀρχικήν· politicorum 1. cap.8.

Ratio 3. Tertia ſumitur ab ipſa creationis ratione: nam mulier poſt virum, ex viro, & propter virum creata eſt. Illud autem propter quod aliud eſt, eſt illo melius & nobilius. Hoc urgetur ab apoſtolo, 1.Cor.11.8,9.

Ratio 4. Quarta ſumitur à mulieris tranſgreſſione; illa enim ſeducta violavit mandatum divinum, & pellexit maritum in ſocietatem tranſgreſſionis. Æquum autem ut deinceps uxor auſcultet marito; quia maritus periit auſcultando uxori. Hac ratione utitur apoſtolus, 1.Tim.2.14.

Ratio 5. Quinta ſumitur ab incommodo negatæ hujus ſubjectionis, & turbatæ divinæ ordinationis: nam ut in rebus phyſicis, turbatio ordinis naturalis multa & magna parit incommoda, tonitrua, inundationes, & terræ motus; ſic turbato ordine debitæ ſubjectionis uxoris erga maritum, audiuntur in domo rixæ & clamores, quaſi tonitrua; concutiuntur eorum pectora metu & mutuis ſuſpicionibus, quaſi terræ motibus; obruitur denique tota illorum vita miſeriis & lacrymis, quaſi inundationibus. Facile eſſet plures rationes coacervare; ſed hiſce contenti erimus.

4 Illud jam reſtat, ut ultimo in loco ſolita impedimenta hujus ſubjectionis oſtendamus, & vitanda moneamus, non omnia, ſed præcipua.

Imped. 1. Primum eſt ſuperbia, quæ facit uxorem de ſe ſuiſque omnibus, utpote de forma, de prudentia, de genere magnificè ſentire: è contrà, virum ſuum (tanquam qui imperet tali fœminę indignum) contemnere & flocci facere. Ut huic malo occurratur, cogitet viri dignitatem, ſuámque inferioritatem non æſtimandam eſſe ex virtutibus, forma, nobilitate, divitiis; ſed ex ſola ordinatione divina: in hac fundatur mariti authoritas, & ſubjectio uxoris, quæ abrogari aut mutari ex cauſis iſtis accidentalibus nec debet nec poteſt: Illud etiam perpendat, eſſe ut plurimùm ſtultitiæ & inanitatis argumentum, de ſua virtute & prudentia præſumere: vacua enim ferè ea omnia ſunt, quæ de facili inflantur. Poſtremò, & illud intelligat, hunc motum ſuperbiæ à diabolo manare, qui, ut infuſo hoc veneno Evam incitavit ad comedendum illud pomum à Deo prohibitum; ſic Evæ filias eodem inſtillato veneno indies ſolicitat ad excutiendam ſubjectionem à Deo præſcriptam.

Imped. 2. Secundum eſt defectus veri & genuini amoris: non enim ſtudet placere marito, cui maximè diſplicet quòd nacta ſit talem maritum. E contrà, verus amor perpetuus eſt monitor, & optimus obedientiæ magiſter.

Auguſt. *Tene amorem: nam ex eo pendent omnia officia; in eo tenebis quod didiciſti, & quod non didiciſti.* Si igitur amor deſit, nec ſcit fœmina placere marito, nec curat.

Hoc malum vitabitur; 1. Si parentes filias ſuas non cogant ad inviſas nuptias; ſed priùs quàm dent nuptum, faciant quod factum legimus Rebeccæ, Gen. 24.57,58. *Tunc dixerunt, Vocemus puellam ipſam, & interrogemus ex ore ejus: vocantes ergò Rebeccam dixerunt, Viſne proficiſci cum hoc viro? Dixit illa, Proficiſcar.* 2. Si ipſæ caveant in contrahendo matrimonio, nè honoris, aut divitiarum causâ eligant maritos, quos minimè ſentiunt ſeſe medullitus amare. Poſtremò, ſi poſt contractas nuptias vitent ſedulò vel leviſſimas offenſionum occaſiones: ut enim res conglutinatæ initio quavis alliſione divelluntur; ſic etiam novus amor conjugum: ſed & Deus

Deus etiam perpetuò invocandus, ut conjugum pectoribus infundat verum & ſanctum amorem: laſcivus enim & vagus amor eſt qui à ſola carne oritur; caſtus & conſtans à Spiritu originem ducit.

Tertium eſt ſtulta affectatio vanitatum diverſarum: non enim poteſt præſtare officia domeſtica ſpectantia ad ſubjectionem conjugalem, quæ tota abripitur ſtudio nugarum à matronali officio alieniſſimarum. Huc refero deſiderium illud immodicum prodeundi in publicum, ut ſpectent, & ſpectentur; quod ſemper conjunctum eſt cum nauſea curæ œconomicæ. *Imped.* 3.

Hinc etiam pullulat luxus in veſtitu, fucus in vultu, in toto denique vitæ genere pompa quædam quaſi hiſtrionica. Quę ex hoc vanitatis morbo inſaniunt, nec maritum, nec filios, nec familiam curant: ut itaque huic malo obſiſtatur, cogitent uxores, non oculis populi, ſed unius mariti placendum. *Inhoneſtum* enim *eſt* (ut loquitur Clemens) *corporis pulchritudinem facere hominum aucupium*, pædag.2. Inhoneſtius, *de adulterio vultus, meditari adulterium caſtitatis.* Auguſt. de doct. Chriſt.4.21. Si itaque ornatui ſtudere volunt, audiant Tertullianum, *Sumant de ſimplicitate candorem, de pudicitia ruborem; inſerant in aures margaritas verbi, &c.* Sed & apoſtolus ab iſtis vanis, ad hæc vera ornamenta revocat, 1.Tim.2,9. *Prov.*7.10 *De cult. fœm.*

Ut convenit in Domino] Verba hæc vel rationem continent prædicti mandati, vel potiùs limitationem. Si rationem, hoc modo exponenda ſunt; Subditæ eſtote viris veſtris, quia ſic juſſit Chriſtus Dominus veſter, cujus ordinationi æquum eſt ut pareant Chriſtianæ. Sed de hac ordinatione divina dictum eſt. Si igitur limitationem continent hæc verba (quod potiùs probo) tum ſic explicanda ſunt: Subditæ eſtote viris veſtris, non in omnibus abſolutè & promiſcuè; ſed quatenus Dominus permittit, vel quatenus convenit fœminis quæ ſunt in Domino, id eſt, fidelibus & Chriſtianis.

Hujus limitationis occaſio indè nata, quòd multæ fideles fœminæ junctę erant infidelibus viris, quibus eatenus parere tenebantur, quatenus id fieri potuit, non violatâ fide, & religione Chriſtianâ. Si enim conjux infidelis uxorem ad cultum idololatricum adigere conatus fuiſſet, reſiſtendum fuit, & illud Petri regerendum, *Obedire oportet Deo potiùs quàm hominibus*, Act. 5.29. Eadem ratio eſt ſi maritus ad quodlibet peccatum tentet pellicere uxorem ſuam: nam non convenit illis quæ ſunt in Domino, in talibus parere. Fundamentum hujus exceptionis illud eſt, quòd omnis authoritas, & ſuperioritas à Deo derivetur, & divinæ authoritati ſubordinetur: Præceptum igitur inferioris poteſtatis non obligat ad obedientiam, quando contrariatur præcepto ſuperioris, ut bene Durand.lib.2.diſt. 39. quæſt.5. Illud igitur Gregorii ſemper retinendum; *Sic placeat uxor voluntati conjugis, ut non diſpliceat voluntati Conditoris.*

Corollaria ab hac limitatione.

Uxores ſuis viris morigeræ in hac debita ſubjectione, ipſi Deo gratum præſtant obſequium; quia viris ſubjiciuntur non tantùm ipſorum causâ; ſed multò magis in Domino, & propter Dominum. *Coroll.* 1.

Uxor ſocia & adjutrix eſſe tenetur viro ſuo, in proſperis & adverſis, in omnibus œconomicis officiis; ſed nullo modo in peccatis. *Coroll.* 2.

Imprudentiæ & etiam impietatis ſignum eſt, talem maritum eligere qui videtur ſuaſurus ea uxori, quæ non conveniunt in Domino. Hoc viderint qui nullo diſcrimine nubunt papiſtis, aut quibuſlibet hæreticis, & impro- *Coroll.* 3.

bis, modò ſpes divitiarum indè affulſerit. Atque hæc de ſubjectione uxoris, déque limitatione ejuſdem.

VERS. 19. *Viri diligite uxores, & nè ſitis adverſus eas amarulenti.*

PRudenter à Chryſoſtomo dictum eſt; *in exhortationibus ſemper æquandas eſſe lances:* quod Paulus in tota hac ſua hortatione accuratè obſervavit. Superiore verſiculo in unam lancem conjecit officia uxorum; jam ponit in altera maritorum quoque officia; ut cùm utraque paribus librata ſit ponderibus, neque illa plùs æquo deprimatur, neque hæc ſuprà quàm oportet extollatur. Ut itaque accedamus ad verborum explicationem: mariti officium hoc in loco exprimitur; præcepto imperante amorem; interdicto vetante amarulentiam.

1 Præceptum primò explicandum eſt, *Viri diligite uxores*] Diligendi vocabulum tum ad *affectum*, tum ad *effectum* referre oportet: quod manifeſtè colligitur ex Epheſ. 5. 25. ubi amor Chriſti erga eccleſiam proponitur maritis in exemplum; *Viri diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſemetipſum expoſuit pro ea.* Ἠγάπησε, *affectum* indicat; Παρέδωκε, *effectum* amoris demonſtrat.

Primò igitur requirit apoſtolus affectum amoris, nimirum ut vir uxorem amet ex animo & corde. Hic enim internus amoris affectus dat ipſum cor rei amatæ, quod eſt donum pretioſiſſimum & primum, ac illud deniq; in quo omnia alia dona dantur, cùm occaſio poſtulat: nam amor eſt diffuſivus ſui boni. Non malè philoſophus, rhetor. 2. 8. τὸ φιλεῖν δὴ βούλεσθαί τινι ἃ οἴεται ἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ αὑτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρακτικὸν εἶναι τούτων. Talem igitur affectum requirit in corde mariti. Sed quia non poſſumus in corda hominum oculos inſerere, ut affectus internos videamus, effecta externa requiruntur ad amoris teſtificationem: nam probatio dilectionis eſt exhibitio operis. Ad illa veniamus.

Maritalis amor in tribus potiſſimùm effectis exprimi debet.

Primum in eo ſitum eſt, ut lubens & lætus domi ſuæ vivat cum uxore; præſentiâ ejus & conſortio delectetur; avelli ſeſe ab ea in longum aliquod tempus niſi cauſis neceſſariis non patiatur; ut denique alibi jactari ſeſe, & fluctuare exiſtimet; in domo autem apud uxorem ſuam, tanquam in portu optato conquieſcere. Quamvìs enim ità animo comparati eſſe debent conjuges, ut, ſi neceſſitas ferat, poſſit alter alterius abſentiam æquo animo ferre; tamen non eſt ferendum ut maritus odio vel tædio habeat conſortium propriæ uxoris, aut libentiùs alibi ſit, quàm cum ea: nam verus amor maximè delectatur præſentiâ amati, & quaſi cruciatur ejuſdem abſentiâ. Hunc amoris effectum videmus in Chriſto erga eccleſiam: nam ille nunquam illam deſerit, aut ſolam relinquit; ſed præſtat quod promiſit, Mat. 28. 20. *Ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi:* ſic igitur & animatus debet eſſe maritus erga uxorem ſuam, ut ſit cum illa omnibus diebus uſque ad extremum vitæ ſuæ ſpiritum. Hoc Solomon exigit ab omni marito pio & probo, Prov. 5. 18, 19, &c. *Lætare cum uxore adoleſcentiæ tuæ: ſit cerva chariſſima, & hinnulus tibi gratioſus: in amore ejus lætare jugiter. Quare errares cum extranea? &c.* Imò ipſe philoſophus ad viri injuſtitiam refert, ſi uxorem ſuam ſpernat, & alibi indulgeat voluptatibus illicitis: atque vocat illam individuam vitæ ſocietatem,
Oecon. 1. 8 & debitam benevolentiam, quam maritus uxori præbere tenetur, ἑστίαν καὶ ἁγνοτάτην συνοίκησιν, καὶ γαμικὸν γέρας.

Rejicienda itaque opinio, vel potiùs impietas Ælii Veri imperatoris, qui in hoc falſus, quòd dixerit uxorem eſſe nomen *dignitatis*, non *voluptatis:* quaſi uxores ſat habere deberent, quòd mariti illas dignentur honorare contracto cum illis matrimonio; maritis autem interim licitum eſſet, extra matrimonium ſectari delicias, vel potiùs nequitias, pro arbitrio ſuo. Atque hæc de primo amoris effecto.

Secundum amoris officium eſt, dirigere & erudire uxorem pro virili, in illis omnibus quæ ſpectant vel ad hanc vitam probè tranſigendam, vel ad æternam conſequendam. Hanc ob cauſam in ſacris Literis dicitur vir *caput uxoris:* ut quemadmodum à capite corpus, ſic à marito uxor dirigatur ad commune bonum utriuſque. Ariſtoteles ſcribit prudenti marito, Οὐδὲν *Oecon.* 1. 8
παραλειπτέον τῶν εἰς παίδευσιν γαμετῆς συντεινόντων. Atque cauſam affert; ut illa ſcilicet bene inſtituta poſſit liberos meliùs erudire. Hoc etiam apud Xenophontem in œconomico feciſſe ſe ſedulò dicit Iſchomachus, quem ſuaviſſimus ille ſcriptor propoſuit tanquam exemplum boni mariti, ut Cyrum boni regis. Ipſe igitur dicit ſe docuiſſe uxorem ſuam, ut curandis iis quæ ad munus ipſius pertinent ſufficeret, atque hunc in finem à Deo priùs petiiſſe, tum ut ipſe quæ utrique eſſent optima, doceret, tum ut illa eadem addiſceret.

Hoc officium amoris nè ipſos quidem ethnicos (ut videtis) latuit, præſertim quatenus ſpectat hanc vitam; ſed ſacri ſcriptores etiam ad alteram vitam hanc mariti curam extendunt; debet enim etiam in religionis negotio, & iis quæ ſalutem ejus æternam ſpectant, uxorem erudire. Nam hoc maximum eſt veri amoris indicium, curare ut uxor unà ſecum ritè colat Deum in hac vita, quò unà frui Deo poſſint in futura. Hanc ob cauſam Paulus 1. Cor. 14. 35. remittit uxorem ad maritum, tanquam ad præceptorem domeſticum; *Si quid diſcere volunt uxores, domi ſuos viros interrogent:* Debent igitur mariti uxores ſuas dirigere in rebus terrenis & ſecularibus; quia ſunt comparticipes rerum omnium terrenarum: debent etiam in divinis & cœleſtibus; quia ſunt cohæredes bonorum cœleſtium: συγκληρονόμοι χάριτος ζωῆς, ut loquitur Petrus, 1. Pet. 3. 7.

Tertium & ultimum effectum amoris eſt, providere uxori ſuæ de rebus omnibus neceſſariis. Atque hoc in loco oportet maritum Chriſti curam & providentiam imitari: nam ille ſuæ eccleſiæ nihil deeſſe voluit, quod ad veſtitum, victum, vitam, valetudinē illius eſſet vel neceſſarium, vel conducibile: ſic maritus labore ſuo acquirere, & ex amore ſuo communicare debet conjugi, quicquid ejus aut neceſſitas, aut perſonæ dignitas poſtulabit. Qui hoc officium ſúſque déque habet, ſubjacet cenſuræ illi graviſſimæ; *Si quis ſuis, & maximè domeſticis non providet, fidem abnegavit, & eſt infideli deterior,* 1. Tim. 5. 8.

Hinc conjecturam facere licet, quid de illis prodigis helluonibus ſentiendum ſit, qui non ſolùm non provident familiæ ſuæ; ſed quæ bene proviſa ſunt diſſipant ludendo, potando, ſcortando; uxore interim & liberis ringentibus, & tantùm non inopiâ & fame pereuntibus. In hiſce nec amor viget mariti, nec fides Chriſtiani; quos non excuſat, quod dicere ſolent, ſe quæ ſua ſunt abſumere: nam nec divinæ nec humanæ leges permittunt cuiquam rebus ſuis abuti pro libidine. Adde, quòd omnium bonorum quæ ſpectant ad maritum, uxor quoque particeps eſſe debet, non minùs quàm cogitur particeps eſſe omnium malorum. Atq; hæc de tribus amoris effectis, quæ ut meliùs præſtentur, cautionem neceſſariam auctarii loco adjungemus.

Qui in diligenda uxore præſtare cupit officium ſuum, in eligenda caveat vulgi errorem; nec *ſolis oculis*, nec *ſolis digitis* putet ineundum ab initio matrimonium; ut loquitur Plutarchus in conjug. præcep.

Illi dicuntur *oculis* ſolis inire matrimonium, qui in ducenda uxore pręcipuè ſpectant externam ejus formam & pulchritudinem. Amor ille, qui tam inſtabili fundamento nititur, ſtabilis & conſtans eſſe nullo modo poteſt. Neque hoc ſic dictum velim, quaſi illicitum eſſet uxorem facie decoram expetere: nam videmus ſanctiſſimum & caſtiſſimum patriarcham Jacobum Rachelem Leæ prætuliſſe; ſed ut intelligatur pulchritudinem externam non præcipuè, aut per ſe appetendam in matrimonio ineundo; ſed quatenus eſt pulchræ animę quaſi pulchrum veſtimentum. *Gratior eſt pulchro, &c.* De moribus itaque prima fiat quæſtio; ſi illi probi, & laude digni extiterint, tum forma non negligatur, quæ à Tertulliano *felicitas corporis, divinæ plaſticæ acceſſio*, atque *animæ veſtis urbana* non inſcitè vocatur. Solomonis ſententia hac in re tenenda, Prov. 31. 30. *Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo; mulier timens Dominum ipſa laudabitur.*

Jam *digitis* inire matrimonium dicuntur, qui tantùm ſpectant quid afferat uxor in pecuniis numeratis; ſi dos placeat, de probitate aut pietate parum aut nihil ſoliciti. Hi pejores ſunt prædictis: nam illi formam reſpiciunt, bonum ſcilicet conjunctum; hi pecuniam, bonum nimirum ſeparatum. Illorum igitur amor levis, horum planè nullus: non enim uxorem quærunt; ſed pecuniæ portatricem: poſtquam in pecuniam ungulas injecerint, illam quæ apportavit flocci faciunt: Sed piorum eſt & ſapientum, malle uxorem pecuniâ, quàm pecuniam uxore indigentem, & reſpicere illud in eligenda uxore, quod poteſt, & debet maximè promovere ad conſtanter diligendam uxorem. Atque ſic explicatum vobis dedimus præceptum, quod amorem imperat; jam ad interdictum veniendum eſt, quod amaritudinem prohibet.

2 *Nè ſitis adverſus eas amarulenti*] Verbum metaphoricum eſt, ab ingratis & amaris cibis deductum, quorum guſtu homines offenduntur. Hoc dicto igitur innuit apoſtolus, dulcem & mitem eſſe debere converſationem mariti erga uxorem; non inſuavem & aſperam. Imò, ut loquitur Ambroſius in hexam. 5. 7. Etiamſi *habeat naturalem rigorem, debet tamen illum mitigare ipſâ contemplatione conjugii.* Quod ipſis ethnicis etiam viſum eſt: nam (ut refert Plutarchus) *qui Junoni nuptiali ſacrificabant, fel hoſtiæ exemptum abjiciebant, eâ cæremoniâ ſignificantes, Conjugio bilem & amarulentiam intereſſe non oportere.*

Amarulentia hęc prohibita in tribus ſeſe oſtendere ſolet; *affectibus, dictis, factis.*

1 Primò, in ipſis *affectibus* maritorum: Quoad affectus enim amarulenti ſunt, qui ob leves cauſas, & delicta quantumvis minuta exaſperantur contra uxores, & illas aut odiſſe indè incipiunt, aut ſaltem remiſsè, & languidè diligere. Qui hoc modo affecti ſunt, quamvìs uxoribus ſuis nec faciant, nec dicant quicquam malè, ſæpe tamen injucundam atque ingratam reddunt conjugalis vitæ ſocietatem.

Hanc amarulentiam fugiendam eſſe colligitur;

1. Ab ipſo præcepto diligendi uxores, quod maritis imponitur: non enim admittit illam exceptionem, Si fuerint, vel dum fuerint ab omnibus peccatis immunes: Deus enim, qui hoc præceptum dedit de diligenda uxore, novit bene neminem mortalium ſuis nævis & imperfectionibus carere:

rere: ſupervacaneum itaque (& ridiculum) fuiſſet præceptum, annexâ aut ſubintellectâ hac conditione planè impoſſibili. Ut igitur illa tenetur parere marito, non obſtantibus multis ejus imperfectionibus; ſic & maritus diligere uxorem. Si ob cauſas leviculas vel remittat affectum dilectionis, amarulentiæ tribuetur.

2. Ab exemplo Chriſti hoc etiam patet, qui proponitur in exemplum maritis ab apoſtolo: nam ille eccleſiam ſuam non odiſſe, aut ſpernere ſolet ob multos ejuſdem nævos & peccata; ſed potiùs ipſa ejuſdem peccata ſtudet emendare & tegere, odio interim nullo redundante in perſonam: Talis debet eſſe affectus mariti in uxorem. Nullum igitur uxoris vitium aut peccatum extinguere debet affectum illum maritalem, niſi ejuſmodi ſit, ut ipſum matrimonium poſſit extinguere & diſſolvere: nam matrimonio conſtante manet uxor una caro cum marito: *Nemo* autem *unquam carnem ſuam odio habuit; ſed nutrit & fovet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam,* Epheſ. 5. 29.

3. Ab ipſorum ethnicorum confeſſione: nam ipſe Ariſtoteles luce naturæ imbutus videbat non debere maritum ob quodvis delictum animo alieno ſtatim fieri ab uxore; ſed, ut ille loquitur, Τὰ μὲν μικρὰ τῶν πταισμάτων, *Oecon. 1. 8*
parva delicta condonet lubens, licèt fuerint voluntaria: ſi verò per ignorantiam etiam in illis quæ majoris ſunt momenti offenderit, ſat habeat monuiſſe & erudiviſſe illam, non odiſſe. Atque ſic videtis omnem amarulentiam ab ipſo animo & affectu maritorum procul eſſe arcendam.

Secundò, ſita videtur hæc amarulentia in verbis aſperis, contumelioſis, 2
aut quibuſcunque aliis amori conjugali repugnantibus: mollis enim animus non minùs vulneratur aſperis verbis, quàm corpus acutis telis. Unde apud pſalmiſtam verba nonnunquam ſagittis & gladiis comparantur. Non *Pſalm. 55.*
oportet itaque maritum hiſce gladiis uxorem vulnerare.

Ad contumelioſa verba quod attinet, ſunt ab officio & amore maritali *Ariſt. rhet.*
alieniſſima: nam contumeliæ ſcopus eſt, ut quis gaudeat ejus dedecore quem contumelioſè tractat: At barbarum eſt gaudere propriæ uxoris dedecore. Sed nec illa iracundorum amarulentia ferenda, quæ prorumpit in verba dura, & in minas, etiamſi nullum ſit propoſitum aut contumeliæ aut injuriæ inferendæ. Nam ſi quis iraſcitur cuivis fratri ſuo, & prorumpit in verba aſpera, *reus erit gehennæ*, Matth. 5. 22. tum quantò magìs qui id facit adverſus uxorem ſuam? Ut itaque exulet à matrimonio omnis amarulentia, retineatur in memoria illud præceptum, Prov. 5. 18. *Lætare cum uxore adoleſcentiæ tuæ:* non rixare, convitiare, minare, ſed *lætare.*

Tertiò, amarulentia eáque amariſſima ſita eſt in factis, cùm ſcilicet 3
maritus immemor planè quæ ſit ſocietas conjugalis, tyrannum ſeſe exhibeat; uxorem autem utì ſervulam ſuam tractet. Hanc amarulentiam ipſa matrimonii inſtitutio repudiat: non enim Deus dedit Evam Adamo in ſervam aut mancipium; ſed in ſociam aut adjutorium. *Non es dominus, ſed maritus; non ancillam ſortitus es, ſed uxorem: gubernatorem voluit te eſſe Deus ſexûs inferioris, non* tyrannum *præpotentem*, Ambroſ. Hexam. 5. 7.

Tyrannis autem hæc exercetur in uxorem multis modis:

1. Quando ab omni imperio œconomico removetur, & quaſi in ordinem ancillarum cogitur, fortaſſe etiam illarum alicui ſubjicitur. Sed hoc repugnat inſtituto matrimonii, quo uxor aſſumitur ad familiæ ſupremam ſub viro adminiſtrationem. Unde Xenophon uxorem vocat νομοφύλακα τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ. Et Ariſtoteles ait, ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἔνδον. Quin etiam ſacræ Scripturæ

pturæ hoc munus illi aſſignant, Prov.31.27. Tit.2.5. Quamvìs igitur ipſi marito parere uxori jucundum eſſe debet; tamen amarulentum eſt, ſi ſubeſſe cogatur ſervæ ſuæ, aut ſi non ſinatur præeſſe. Abrahamus noluit adverſus Saram amarulentus eſſe hac in re, atque eapropter ejecit ancillam ex ædibus, quæ cœpit eſſe dominæ ſuæ immorigera & moleſta; ut colligere licet ex Gen. 16.4.

2. Ad hanc tyrannidem etiam ſpectat, cùm uxori à marito negantur aut auferuntur ea quæ ſpectant ſive ad neceſſitatem ejus, ſive etiam ad dignitatem. Nam illa, virtute pacti matrimonialis particeps eſſe debet omnium bonorum unà cum marito: Injuſtitię igitur eſt, ſi in ſuos uſus abſumat etiam plus quàm res patitur, uxori interim quod æquum & bonum eſt detrahat. Hoc amarulentum cenſetur in agente, & amarum ſapiat neceſſe eſt patienti, Πάντες γὰρ τὰ γέρατα ἴδια ἀποστερούμενοι, σφόδρα φέρουσι χαλεπῶς. Ariſt. œcon,1.8.

Ultimò, culmen eſt amarulentæ iſtius tyrannidis, etiam verberibus ſęvire in uxorem; quod nè apud ethnicos quenquam feciſſe legimus, niſi temulentum aut inſanum. Hinc lex civilis permittit uxori *repudii auxilio uti, ſi probare poſſit maritum verberibus illam affeciſſe:* & rationem reddit, *quia verbera ſunt ab ingenuis aliena*, cod.lib.5.tit.17. de repudiis; atque in novel. conſtit.117. Non enim quævis ſuperioritas dat poteſtatem coercendi inferiorem per verbera Si duo ineant amicitiam hac lege, ut qui minor eſt ætate pareat majori, & illius conſilio & prudentiâ dirigatur in omnibus; virtute hujus pacti tenetur obedire: ſed ſi id facere recuſet, non poteſt verberibus cogi ad officium. Idem dicendum eſt de contractu matrimoniali: nam in hoc conveniunt maritus & uxor in amicabilem quandam vitæ ſocietatem, ità ut uxor viro ſubjecta ſit, & ab illo dirigatur; ſed ut ſocia, non ut ſerva; conſiliis, non plagis.

Ariſt. œcon

Rationem affert philoſophus, quia *non oportet uxori talem metum incutere, qui repugnat & pudori & amori:* utrunque autem tollit metus ille ſervilis qui per verbera incutitur.

Neque oportet quenquam exercere in alium invitum poteſtatem nullo jure nixam; ſed nec divinâ, nec humanâ lege nititur poteſtas illa caſtigandi uxorem per verbera.

Adde denique, Illud non faciendum, quod ſine peccato fieri non poteſt, quódque ſemper ex hoc peccato amarulentiæ originem ſuam ducit: nam quamvìs parentes filios ſuos ſæpe caſtigant ex amore; tamen & experientia & conſcientia uniuſcujuſque teſtabitur, neminem ad uxorem verberibus afficiendum venire, niſi ex ira, amaritudine, aut odio, quæ omnia illicita ſunt, & matrimonio ex diametro contraria. Removeatur itaque omnis amarulentia.

Atque hactenus dictum eſt de officio uxoris & mariti: proximo in loco ſequitur officium liberorum & parentum; inter quos ſita eſt ſecunda combinatio œconomica.

Vers. XX.

Filii, obedite parentibus in omnibus: hoc enim gratum eſt Domino.

Diximus ſecundam συζυγίαν œconomicam ſitam eſſe inter parentes & filios; hos itaque ſuo jam loco ſalutaribus documentis imbuere conatur. Ut autem ab uxorum officio exorſus eſt, in priori illa συζυγίᾳ ordinanda; ſic à filiorum jam orditur, eaſdem (utì opinor) ob cauſas, aut ſaltem non multùm diſſimiles. Hunc itaque ordinem ſecutus eſt apoſtolus; tum quòd filii ſæpius deficiunt in officio obediendi, quàm parentes in officio amandi; tum quòd hoc officium obediendi ritè præſtitum, non poteſt non parentes ad ſuum præſtandum allicere. Sed veniamus ad verba.

Habemus in illis *præceptum; Filii obedite, &c.* & præcepti *rationem; Hoc enim gratum eſt, &c.*

In *præcepto* tria notanda: *quibus detur; qua de re; quàm latè pateat.*

1

Τὰ τέκνα] Hiſce verbis videmus quibus proponitur hoc præceptum. Interpres reddidit, *filii:* ſed Græcum hoc vocabulum latiùs patet; nam fœtum ſive prolem in genere deſignat. Extenditur itaque ad filios & filias, imò ad nepotes: nam & ſecundum Scripturas, & ſecundum juriſconſultos, filiorum appellatione nepotes continentur; ut cùm dicuntur Judæi *filii Iſrael, &c.* Quiſquis itaque τέκνον alterius eſt, habet hoc ipſo nomine cui debet honorem & obedientiam.

Obſervationes.

Obſerv. 1.

Nulla ætas eximit filium ab officio in parentes; quia ſemper manet, etiam in provectiori ætate, fundamentum officii indiſſolubile.

Obſerv. 2.

Nullus honor liberat ab hoc debito: nam etſi magiſtratus eſt eâ ratione politicâ honoratior privato; tamen filius hac ratione originis traductę, eſt ſemper inferior patre. *Joſephus obviàm prodit patri, &c.* Gen.46.29. Quiſquis itaque filius eſt, nec ætate, nec honoribus, nec divitiis, nullo deniq; modo eximi poteſt à debito filiali. Sed quodnam illud eſt?

2

Obedite parentibus] Hîc habemus præcepti materiam, obedientiam ſcilicet parentibus præſtandam. Græcum verbum ὑπακούετε duo complectitur; humilem promptitudinem in excipiendis juſſis alterius, & alacrem obedientiam in iiſdem exequendis. Ad hanc itaque obedientiam pertinet, facere quæ jubent parentes, diſcere quæ docent, corrigere & emendare quæ reprehendunt, & uno verbo, omnia externa effecta præſtare quæ teſtificantur internum reverentiæ & obſervantiæ affectum.

Potuit apoſtolus dixiſſe, Honorate, quemadmodum dicitur in decalogo; ſed maluit, *obedite*; ut ſcilicet illud vitium perſtringeret quo filii maximè laborant. Multi enim reverentiam & honorem deferunt parentibus, qui tamen obedientiam in vitæ ſuæ curſu inſtituendo præſtare detrectant.

Sed & illud animadvertendum, quòd dicit non τοῖς πατράσι, ſed τοῖς γονεῦσι, non patribus, ſed *parentibus:* nam hoc vocabulo uterque parens includitur; neque id injuriâ: nam ab utroque trahit originem filius; utrique igitur, & patri & matri, debet obedientiam & reverentiam. Vide Prov.23.22.

In hoc ipſo verbo γονεῦσι, *parentibus*, latet validiſſimum argumentum, imò multa argumenta, quæ filios impellere debent ad obedientiam: nam ſtatim atque filii auribus inſonuit nomen *parentum*, in animum revocat, hos illos eſſe à quibus accepit originem, nutritionem, & eruditionem. Si originem, vel eſſe ſuum corporale ab illis traxit, tum jure naturæ illis ſubeſſe debet; ſi alimenta & nutritionem, tum morali debito gratitudinis ſive honeſtatis ad hoc tenetur; poſtremò, ſi eruditionem & diſciplinam, tum reſpectu proprię utilitatis ad hanc obedientiam præſtandam movetur.

Documenta.

Docum. 1.

Fruſtra prætenditur ſtudium parentes honorandi, ubi non oſtenditur officium obediendi, Matth.21.30.

Docum. 2.

Qui parentes contemnit, non modò pietatem, ſed & naturam exuiſſe putandus

tandus eſt: natura enim jubet prolem parenti obſequium præſtare; quod in ciconiis obſervatur, & proponitur hominibus imitandum ab Ambroſio Hexam. 5.16.

Docum. 3. Ipſi Deo inuritur contumelia, cùm parentes non honorantur: nam quà parentes ſunt, habent ſimilitudinem Dei, qui ſupremus Pater eſt, & à quo omnis paternitas derivatur: vide Epheſ. 3.15. Hinc Lactantius inſtit. 5. 19. vocat ipſum Deum, *verum & ſupremum Patrem noſtrum*; ſed ſimul addit, & *terrenos parentes eſſe miniſtros generandi ſub Deo*. Non poſſunt itaque hi ſubordinati parentes contemni, quin & ipſe Deus contemnatur.

Docum. 4. Qui parentibus morigeri ſunt, iidem ut plurimùm pii ſunt in Deum: nam ut bene Hug. de Vict. de ſacram. lib. 1. cap. 7. *Hæc paternitas eſt nobis ſacramentum & imago divinæ paternitatis, ut diſcat cor humanum in eo principio quod videt, quid debet illi principio à quo eſt & quod non videt*. Hæc de præcepti materia, jam quàm latè pateat diſcutiamus.

3 *In omnibus*] Videtur apoſtolus præter æquum & bonum extendere filialem obedientiam ad omnia quæ imperantur à parentibus: nam obedientia univerſalis & abſoluta ſoli Deo debetur. Sed limitatio & explicatio hujus dicti peti poteſt ex Epheſ. 6.1. ubi exprimitur quod hoc in loco intelligendum relinquitur; *Liberi auſcultate parentibus veſtris in Domino*, id eſt, quatenus licet per Deum; vel ut colligi poteſt ex verbis immediatè ſequentibus, *obedite in omnibus*, in quibus ſcilicet obedientia hæc veſtra *Deo grata* eſſe poſſit: nam *inferiori poteſtati non eſt obediendum contra præceptum ſuperioris*; Aquin. quæſt. diſput. de conſc. art. 4. Per *omnia* igitur hoc in loco, non omnia abſolutè, ſed omnia licita & honeſta intelligere oportet. Hinc itaque colligamus,

1. Parentibus obediendum eſſe in rebus bonis & piis, tum reſpectu rei mandatę, tum reſpectu ipſius mandantis.

2. In rebus mediis & ſuâ naturâ adiaphoris oportet liberos auſcultare parentibus: nam etſi res præſcripta ſuâ naturâ libera ſit & adiaphora in utramque partem; obedientia tamen, interveniente mandato parentis, libera non eſt, ſed ſub præcepto. Verè enim & ſapienter dictum eſt à Gerſone, de relig. perfect. part. 3. *In adiaphoris ſuperioris judicio maximè credendum, quoniam ille vice Dei tibi dicit quid expedit & quid decet*.

3. Etſi duriora & iniquiora videantur juſſa parentum, tamen ſi nihil impietatis continent, parendum eſt, præſertim filiis nondum emancipatis. Egregium exemplum habemus in Iſaaco, qui uſque ad mortem obedire patri ſuo non detrectavit, Gen. 22.9. atque in ipſo Chriſto, Luc. 2.51.

Quæſt. Sed hîc quæritur de filiis conjugatis, vel ad eccleſiæ, ſive reipublicæ adminiſtrationem vocatis, an illi teneantur adhuc obedire parentibus, & quatenus.

Solut. Reſpondetur, obedientiam filialem eſſe perpetuam, & ad extremum uſque vitæ ſpiritum præſtandam; quod manifeſtum eſt ex ipſo mandato, *Honora patrem tuum, ut ſis longævus ſuper terram*: quamdiu igitur hîc vivitur, tamdiu honoris obſequium parentibus debetur: ſed non eodem modo & gradu. Liberi igitur viventes in paterna domo, & ſub paterna poteſtate, tenentur ad reverentiam, obedientiam, & ſubſidium præſtandum parentibus, idque in rebus domeſticis curandis, vel aliis modis pro illorum imperio & voluntate. Si parentes volunt ut domi maneant, & illis ſint adjutorio in œconomicis officiis, non debent renuere, ut patet in parab. Mat. 21.28, &c. Si volunt illorum operâ uti ad externa negotia expedienda, in hiſce etiam

etiam parendum, Tob. 5.3. Sed de conjugatis, vel ad eccleſiam ſive rempublicam adminiſtrandam vocatis, alia ratio: nam licèt hi omnes adhuc tenentur ad reverentiam, obedientiam, & ſubſidium etiam ferendum cùm occaſio tulerit; non tamen tenentur ut priùs ad cohabitationem, non ad negotia parentum domeſtica expedienda; quia jam ſua habent & graviora.

Patet hoc de conjugatis; quia maritus ex ordinatione divina debet relinquere patrem & matrem ut adhæreat uxori: quod non eſt intelligendum ſimpliciter, ſed comparatè, & reſpectu individuæ ſocietatis & cohabitationis; debet enim operari pro familia ſua ſuſtentanda, Gen. 30.30. Gen. 2.24.

Jam quod attinet ad eos qui ſuſceperunt officia eccleſiaſtica; non poſſunt parentum authoritate revocari ad terrena ſua negotia adminiſtranda: nam ſi pater non poteſt à militia regis terreni filium revocare pro imperio ſuo; quantò minùs ab hac ſacra militia? Imò qui huic operi manum admovit, non debet reſpicere ad ea quæ retrò ſunt, Luc. 9.62.

Par ratio eſt de illis qui publicis muneribus funguntur: æquum enim eſt ut privata publicis cedant. Ut verbo itaque expediam: filius nunquam liberari poteſt ab officio honorandi & ſublevandi parentes ſuos, ſed ab officio cohabitandi & adminiſtrandi res illorum domeſticas poteſt. Atque hactenus de ipſo præcepto.

Hoc enim gratum eſt Domino] Verbis hiſce continetur ratio, vel incitamentum ad præſtandum illud obedientiæ officium, quo nullum aliud efficacius apud pias mentes. Non enim dixit, Obſequium hoc veſtrum erit vobis utile, aut parentibus veſtris gratum; ſed gratum erit ipſi Chriſto *Domino* veſtro, cui placere felicitas eſt. Sed quomodo conſtabit obſequium erga parentes eſſe rem adeò gratam Chriſto Domino noſtro, & Deo Patri noſtro?

Conſtat potiſſimùm duobus modis: ex præmio etiam temporali, quaſi extra ordinem, annexo illi mandato de honorandis parentibus, quod ab apoſtolo urgetur, Epheſ. 6.2. *Mandatum primum in promiſſione*: atque itidem ex pœna temporali quæ infligenda eſt ex Dei ordinatione violatoribus ejuſdem mandati, quam videte Deut. 21. 18, &c. Nec ipſos ethnicos latuit, divino munere prorogari vitam eorum; qui ſe pios & officioſos exhibent erga parentes. Unde illud Græci poetæ, Ἔλπιζε τιμῶν τοὺς γονεῖς πρᾶξειν καλῶς· & illud in eandem ſententiam, Ἱκανῶς βιώσεις γηροβοσκῶν τοὺς γονεῖς. Illi igitur agnoverunt hoc eſſe Deo εὐάρεστον, *pergratum*: ſed & illi etiam judicârunt contemptum parentum acerbiſſimis pœnis coercendum; *Pari vindictâ parentum & Deorum violatio expianda*, inquit Valerius. Quod etiam Platoni placuit, ut videre licet in 11 de legibus.

Documenta.

Docum. 1. Oportet fideles in omni opere bono, præcipuè reſpicere ad ipſum Dominum: ſi huic grata ſint facta noſtra, non multùm refert quid homines de nobis ſentiant, aut quo animo illa accipiant.

Docum. 2. Liberi, dum parentibus obediunt ex corde puro, ipſi Deo in hac ſua obedientia gratiſſimum cultum exhibent, atque ab illo præmium reportant, ut patet in exemplo Rechabitarum, Jer. 35.18.

Docum. 3. Qui ſuâ contumaciâ parentum iram & maledictionem in ſe provocant, Dei itidem iram & vindictam in ſe devocant. Abimelec in exemplo eſt, Judic. 9.56.

Docum. 4. Multùm falluntur hypocritæ, qui prætextu pietatis erga Deum, negligunt pietatis & obedientiæ officia erga parentes: quaſi Deo gratius eſſet ſacrificium, quàm aut obedientia aut miſericordia. Sed hunc errorem præclarè Chriſtus refellit, Matth.15.4,5, &c.

Pontificii hunc Phariſæorum errorem renovârunt, dum tuentur licere liberis, etiam parentibus invitis, religionem profiteri, hoc eſt, in monaſterium ingredi; quo vitæ genere ſuſcepto, non poſſunt parentibus ſubſidio eſſe, uti tenentur lege divinâ, & naturali. Videamus igitur quid iſti hac de re ſentiant, quid ſecundum verbum Dei ſentiendum ſit. Aquinas 2. 2. quæſt.88.art.9. concludit, *poſt annos pubertatis poſſe liberos ſe voto religionis obligare abſque voluntate parentum.* Eſt eadem communis ſententia pontificiorum, & à Bellarmino defenditur in lib.2. de monachis, cap.36. ubi ſic ſtatuit, *Licere filiis, invitis parentibus, exire ex paterna domo, & tranſire ad monaſticam vitam, modò ad annos pubertatis pervenerint, & parentes non ſint in tali neceſſitate, quin vivere poſſint abſque illorum auxilio.* Pueros puberes haberi ſtatuit anno 14°, puellas 12°. Sed contrà, probabimus non licere hoc facere invitis parentibus.

1 Rem quamcunque facere à Deo non mandatam, cum manifeſta violatione mandati, eſt impium & temerarium: ſed aſtringere ſeſe ad vitam monaſticam, non cadit ſub præcepto divino; parentibus autem reniti, cùm id nobis imperant quod aut bonum eſt aut non eſt illicitum, eſt manifeſta violatio mandati divini: cùm igitur parentibus adeſſe, iiſque inſervire in curandis rebus illorum domeſticis ſit bonum & licitum, non debent filii nondum emancipati invitos parentes deſerere.

2 Contra virtutem eſt, id quod alterius eſt offerre Deo, illo invito: ſed ad parentes pertinet poteſtas in liberos, dum ſub illorum tutela ſunt, ità ut non poſſint ſe pro arbitrio ſuo ſubtrahere parentibus, & conferre quò velint: ergò non poſſunt vovere ingreſſum in monaſteria parentibus invitis. Huc pertinet illud Num.30.3. *Mulier ſi quippiam voverit in domo patris ſui, & in ætate adhuc puellari; ſi pater contradixerit, votum irritum erit.*

Nec quicquam valet reſponſio Bellarmini & Aquinatis, qui dicunt ante annos pubertatis, id eſt (ut illi interpretantur) ante annum duodecimum non poſſe puellam vovere invitis parentibus; poſtea poſſe, quia libera eſt in illis omnibus quę ſpectant ad perſonam ſuam: contextus enim reclamat, qui legem hanc fert de omni fœmina manente in domo paterna, id eſt, ſub tutela patris, ſive ſit nata duodecim annos, ſive plures.

3 Quod temerarium eſt facere parentibus inconſultis aut non probantibus, id impium eſt facere illis invitis & reclamantibus: ſed temeritatis eſt, ſi puer ſexdecennis, aut puella quindecennis ſtatuere velit de genere vitæ ſuæ abſque parentum cognitione & approbatione, pręſertim de hujuſmodi vitæ genere ineundo, quod neceſſitate quadam avocat ab obſequio parentibus præſtando; eſt enim officium piorum liberorum priùs adire parentes, & quærere an poſſint, an velint carere illorum ope & ſubſidio: ſi itaque hoc non debent facere inconſultis parentibus, multò minùs invitis.

Habemus authoritatem concilii Gangrenſis, cap.16. tom.1. *Quicunque filii à parentibus prætextu divini cultus abſcedunt, nec debitam reverentiam dependunt illis, anathema ſint.* Bellarminus reſtringere conatur ad illos ſolos qui parentes indigos deſerunt, iiſque invitis in monaſteria ſe abdunt: ſed hoc reſponſum nihili eſt. Nam primò, verba concilii generalia ſunt;

Quicunque

Quicunque abſcedunt à parentibus, ſine Bellarmini gloſſa, *in extrema inopia poſitis.* Secundò, non eſt filii modeſti cùm audit patrem dicentem, ſe illius obſequio carere non poſſe, atque reclamantem propoſito ſuo de ingreſſu monaſterii, tamen in contrariam partem ſtatuere. Poſtremò, durum eſt filiorum obedientiam reſtringere ad extremam tantùm parentum neceſſitatem.

Baſilius in quæſt. fusè explicatis, quæſt. 15. apertè dicit, *Liberos non* 5
eſſe recipiendos in monaſteria niſi à ſuis parentibus offerantur. Reſpondet Bellarminus, id de ſolis impuberibus intelligi oportere, id eſt, de maſculis ante annum 14^{m}, de fœminis ante 12^{m} non recipiendis ſine parentum conſenſu; poſt hanc autem ætatem poſſe ingredi illis nolentibus. Sed Baſilius non dividit τὰ τέκνα eo in loco, in puberes & impuberes; ſed in ἔρημα γονέων, ϗ ὑπὸ γονεῦς ὄντα, *in illos qui parentibus orbati ſunt, & illos quorum parentes adhuc ſuperſtites ſunt, & curam liberorum agunt.* Poſteriores negat ſuſcipiendos ſine conſenſu parentum.

Jam ad Bellarmini argumenta ſolvenda accedamus. Pugnat locis Scripturarum, teſtimoniis patrum, conciliorum, & rationibus.

Arg. 1. ex Scrip. teſt. 1. Affert locum Scripturæ ex Geneſ.12.1. ut habetur in vulgata verſione; *Egredere de terra tua, de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monſtravero tibi:* ergò licet parentes invitos relinquere, & in monaſterium ingredi.

Reſpon. Nullo modo facit ad cauſam. Abrahamus erat jam conjugatus, & ſui juris, non ſub tutela patris; Abrahamus habebat ſpeciale mandatum; non conſtat parentes Abrahami repugnâſſe, imò conſtat patrem in profectionem conſenſiſſe (*Gen.* 11.31); non deniq; in monaſterium, ſed in terram promiſſam à Deo profectus eſt. At nos diſputamus de liberis adhuc ſub paterna cura viventibus, qui non habent ſpeciale mandatum à Deo, & tamen invitos parentes deſerunt, & in monaſteria ſe abdunt. Omnia diſſimilia.

Arg. 2. ex Script. teſt. *Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ, Neſcio vos; & fratribus ſuis, Ignoro illos: hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſervaverunt*, Deut. 33. 9. cui adjungit alium locum Matt.10. 37. *Qui amat patrem vel matrem plùs quàm me, non eſt me dignus.*

Reſpon. Prior locus loquitur de Levitis, qui ad Dei juſſum gladios ſtrinxerunt in idololatras nullâ habitâ cognationis ratione, ut videre licet Exod. 32. Nihil itaque aliud probat, quàm illos laude dignos eſſe, qui ut cultum Dei retineant, & juſſa Dei exequantur, neque cognationem, neque ullas res humanas reſpiciunt. Quid hoc ad illos, qui contra Dei mandatum de honorandis parentibus, illos deſerunt, ut cultum ſuperſtitioſum in monaſteriis exerceant? Alter locus non dicit, Qui amat patrem aut matrem plùs quàm clauſtrum aut cucullum, ſed plùs quàm Chriſtum: ergò ad cauſam non facit. Si non poſſumus Chriſto & parentibus obedire, tum deſerendi parentes ſunt; ſed obedientia licita non pugnat cum religione, ſed eſt opus religioſum & Deo acceptum.

Arg. 3. ex Scrip. teſt. Ex pſal.45. *Oblivíſcere populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet rex decorem tuum:* ergò ut Deo ſerviamus licitum & laudabile eſt parentibus renunciare, & in monaſteria confugere.

Reſpon. Non ſequitur concluſio ex præmiſſis illis, niſi quando non poſſumus ſimul utriſque obedire. Verba autem illa in ſenſu literali de filia Pharaonis dicuntur, quæ non potuit ſimul manere in Ægypto cum patre ſuo, & marito Solomoni parere: in ſenſu myſtico, de Chriſto, & ſponsâ ſuâ

 ecclesiâ

eccleſiâ intelliguntur, quæ non poteſt innatam ſuam corruptionem retinere, & Chriſto placere. Sed liberi non adiguntur hujuſmodi neceſſitate ad ingredienda monaſteria, & parentes ſuos deſerendos. Affert quædam alia teſtimonia Scripturæ, ſed tam à propoſito aliena, ut me pudeat in talibus nugis refellendis hærere: veniamus itaque ad patres quos citavit.

Arg. 1. ex patr. teſt.

In unum conjicio teſtimonium Theophylacti cum multis aliis quibus eadem reſponſio accommodari poteſt. Sic igitur Theophyl. in 19. Joan. *Oportet parentibus ad pietatem obſiſtentibus non parere.* Et Gregorius hom. 37. in evangelia; *Quos adverſarios in via Dei patimur, odiendo & fugiendo neſciamus.* Et Auguſtinus in epiſt. 38. ad Lætum, dicit illum à vita perfecta, nec imperio, nec obſecrationibus matris abduci debere.

Reſpon.

Peſſimâ fide hæc omnia detorquentur à Bellarmino, qui ſi authores inſpexiſſet, non potuiſſet non perſpicere illos de ingreſſu monaſteriorum parentibus invitis nè ſomniâſſe quidem. Theophylacti dictum probo, parentibus ſcilicet ad pietatem obſiſtentibus non eſſe parendum; ſed pietatis tamen officia à filiis exigentibus parendum eſt; atque hoc illud eſt quod nos defendimus. Gregorii verba ad illud dictum Servatoris reſpiciunt, Lucæ 14. 26. *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, non poteſt eſſe meus diſcipulus:* pertinent itaque ex æquo ad omnes Chriſtianos, non ad ſolos monachos. Gregorius autem eo in loco eſt optimus ſui interpres, qui hæc verba ſtatim ſubjungit illis quæ allata fuere à Bellarmino, *Quaſi per odium diligitur, qui carnaliter ſapiens dum prava nobis ingerit, non auditur.* Nihil aliud itaque vult Gregorius, quàm parentes, cùm prava ingerunt filiis, non audiendos: quod nemo ſanus negaverit. Ad Auguſtinum quod attinet, non dicit Lætum potuiſſe invitis parentibus, dum ſub illorum tutela erat, ingredi in monaſterium: imò nè monachum quidem fuiſſe unquam aſſerit in illa epiſtola; ſed oſtendit illum fuiſſe evangelii prædicatorem, nec debere terrenis curis abduci à munere ſuſcepto. *Rapit te* (inquit Auguſtinus) *evangelicæ prædicationis officium; rapit militem Chriſti tuba cœleſtis ad prælium, & retinet mater:* deinde paulò pòſt; *Mater eccleſia, eſt mater matris tuæ; hæc juſtum tuum & debitum poſcit auxilium, &c.* Verum eſt itaque quod Auguſtinus urget, prædicatorem evangelii non debere ab officio ſuſcepto retrahi, nè matris quidem obſecrationibus: vanum eſt quod infert Bellarminus, puerum non poſſe ab ingreſſu monaſterii prohiberi, nè parentum juſſu & authoritate.

Arg. 2. ex teſt. patr.

Duo citantur teſtimonia ex Hieronymo; unum ex prima ejus epiſtola quæ eſt ad Heliodorum, in hæc verba, *Licèt parvulus ex collo pendeat nepos, licèt ſparſo crine, & ſciſſis veſtibus, ubera quibus te nutrierat mater oſtendat, licèt in limine pater jaceat, per calcatum perge patrem, ſiccíſque oculis ad vexillum crucis evola; ſolum pietatis genus eſt in hac re eſſe crudelem.* Licet igitur filiis, etiam parentibus invitis, Chriſtum ſequi.

Reſpon.

Non eſt magnæ authoritatis ad definiendam theologiæ controverſiam hæc epiſtola, quæ ſcripta fuit ab Hieronymo adoleſcentulo, & rhetorem agente potiùs quàm theologum. Sed tamen reſpondeo, admitti poſſe quod dicit Hieronymus, *vel per calcatos parentes ad vexillum Chriſti evolandum, ſi aliter perveniri eò non poſſit:* nego tamen ad Dominici, vel Franciſci vexillum hoc modo veniendum eſſe: addo etiam liberos ſub parentum poteſtate conſtitutos Chriſtum ſequi poſſe, etiamſi parentes ſuos non deſerant. Si igitur Hieronymus voluit Chriſti vexillum non alibi reperiri quàm in vita monaſtica, nos errantem Hieronymum liberè repudiamus: ſi

ſi hoc noluit, nil affert pro Bellarmini ſententia confirmanda. Et certum eſt noluiſſe; nam cùm monaſteria plerunque extructa jam ſint prope urbes & oppida, Hieronymus Heliodorum vocat in eremum, & diſertè ſcribit, *Monachum non poſſe eſſe perfectum in patria ſua manentem.* Deſerta itaque erunt monaſteria papiſtica ſi Hieronymi ſententia valeret.

Venio ad alterum Hieronymi teſtimonium deſumptum ex epiſtola 47. *Si quis te corripit quòd ſis Chriſtiana, quòd ſis virgo, non cures quòd matrem deſerueris, ut in monaſterio inter virgines viveres: talis detractio laus tua eſt, crudelitas iſta pietas eſt; illum enim præfers matri, quem præferre juberis animæ tuæ.*

Reſpon.

Nos propoſitum virginitatis non damnamus in illis quibus donum continentiæ à Deo datum eſt, nec etiam illos vituperamus, qui, ut hoc propoſitum ſuum meliùs tueantur (quantum fieri poteſt) fugiunt ex ſeculo, & illis ſe adjungunt qui idem vitæ inſtitutum ſequuntur: ſed negamus hanc virginem (ad quam ſcribit Hieronymus) invitis parentibus in monaſterium ſe contuliſſe, aut ſalvâ pietate conferre potuiſſe: in quo cardo controverſiæ vertitur. Dicit Hironymus, *Non cures quòd matrem deſerueris, ut in monaſterio viveres;* ſed non addit invitam & repugnantem; imò apertè aſſerit voluntate matris illam virginem fuiſſe conſecratam, atque hoc argumento hortatur illam, ut ſuſpectum adoleſcentuli (neſcio cujus) conſortium vitaret, & cum matre ſua viveret, ſi modò in monaſterio permanere nollet.

Arg. 3. ex patr. teſt.

Ambroſius (inquit Bellarminus) *in 3. de virginibus, loquens de illis quæ invitis parentibus profitebantur, non arguit ipſas, ſed illarum parentes qui profeſſionem impedire conabantur, quos dicit eſſe pejores Gentilibus:* in cujus rei probationem affert hæc verba Ambroſii; *Illic* (id eſt, apud Gentiles) *præmiis revocantur à nuptiis: hic ad nuptias coarctabuntur injuriis? illic violentia fit ut capiantur: hic fiet violentia nè profiteantur? &c.*

Reſponſ.

Falſum eſt quod præmittit de ſuo Bellarminus, Ambroſium loqui de illis virginibus quæ profitebantur invitis parentibus, atque arguere parentes, non illas: nam loquitur Ambroſius de patre quodam qui filiæ ſuæ virginitatem voverat; quod votum paternum cùm filia implere vellet, atque profiteri virginitatem juxta ceremonias tunc temporis in eccleſia uſitatas, amator quidam (matre, ut ſuſpicari licet, favente) ambiebat puellæ nuptias, & per vim profeſſionem ejus impediebat. Interponit itaq; ſuam authoritatem Ambroſius, dicit non licere cuiquam virginem hanc, Deo tam patris voto quàm propriâ voluntate dicatam, ad nuptias invitam coarctare. Nihil igitur aliud ex hoc loco evincet Bellarminus, quàm non licere virginem per vim cogere ad nuptias; quod, ſalvâ noſtrâ defenſione, poſſumus concedere.

Arg. 4. ex patr. teſt.

Affertur Bernardus, qui in epiſt. 111. ſic ſcribit nomine Heliæ monachi ad parentes ejus, qui illum ex monaſterio domum ad ſe deducere cupiebant, *Sola cauſa quâ non licet obedire parentibus Deus eſt. Ipſe enim dicit, qui amat patrem aut matrem plùs quàm me, non eſt me dignus;* & quæ ſequuntur.

Reſponſ.

Verum eſt, non obediendum eſſe parentibus contra Deum; ſed falſum eſt (quod ſupponit Bernardus) non poſſe Deo ſervire liberos, niſi deſerant parentes & conferant ſe in monaſteria. Et (ut liberè dicam quod ſentio) graviſſimum errat errorem Bernardus in tota hac epiſtola, dum ſic agit, quaſi nulla religio, nulla ſalus eſſet extra monaſteria: cùm è contrà

trà omnia quę verè pertinent ad religionem fieri poſſunt à quolibet Chriſtiano extra monachiſmum; multa autem quæ pertinent ad charitatem fieri non poſſunt à monachis niſi egrediantur monaſterium.

Arg. 5. ex patr. teſt. Objicit nobis Bellarminus Gregorium Turonicum, qui laudat Leobardum & Pappulam, quòd uterque invitis parentibus monaſticam profeſſionem ſuſceperint: ergò non licitum modò, ſed laudabile eſt hoc facere.

Reſpon. Non tanti eſt apud nos Gregorius Turonicus, ut laudabile admittamus eſſe quicquid ille laudaverit. Opponimus itaque caput 16 concilii Gangrenſis, ubi illud idem damnatur, quod à Turonico laudatur, ut antea oſtendimus. Sed ut intelligatur quàm inconſideratè laudaverit & hunc & illam, hoc ex eadem hiſtoria addemus quod reticuit Bellarminus, Leobardum illum non modò contra voluntatem parentum, ſed contra fidem datam honeſtæ puellæ de conjugio cum illa ineundo, in monaſterium ſe contuliſſe; Pappulam autem illam non modò inſciis & invitis parentibus, ſed virili inſuper habitu ſumpto in monaſterium veniſſe, & in eo totos annos triginta pro viro ſe geſſiſſe. At concilium Gangren. cap. 13. anathema dicit fœminæ cuicunque hanc ipſam ob cauſam virilem veſtem induenti. Faceſſat itaque laudatio Gregorii, quæ ex diametro repugnat tum graviſſimi concilii decreto, tum Dei ipſius interdicto.

Arg. 6. ex patr. teſt. Chryſoſtomus ultimo in loco citatur, qui in fine lib. 3. contra vituperatores vitæ monaſticæ, ſic alloquitur parentes; *Si vos contenderitis, filii veſtri ſi fuerint egregiâ virtute prædīti, etiamſi nolueritis, pervenient ad hanc philoſophiam monaſticam, ſempiterníſque gaudiis fruentur; vos autem infinitos vobiſipſis cruciatus congeretis.* Hoc teſtimonium diſtuli in extremum locum, quia videtur validiſſimum.

Reſponſ. Sed reſpondeo; Ex illo Chryſoſtomi libro conſtat omnia tunc temporis fuiſſe in urbibus & oppidis corruptiſſima, ità ut ille dicat ſulphureum imbrem eos non minùs meruiſſe quàm Sodomam & Gomorrham: hinc occaſionem ſumit hortandi patres, ut filios ſuos teneros, & nondum corruptos communi contagione, in ſolitudines mitterent ad monachos, apud quos ſchola quædam erat pietatis & Chriſtianæ religionis; non ut prꝑter voluntatem parentum perpetuò conſtringerentur neſcio quibus regulis, ut nunc fit; ſed ut bene inſtituti in pietate & religione, ad parentes reverterentur, & illis ſolatio & adjumento majori eſſent per totam vitam. Hiſce fusè explicatis, tandem ſubjungit verba à Bellarmino adducta: *Filii veſtri, ſi fuerint egregiâ virtute prædīti, etiamſi vos nolueritis pervenient ad hanc philoſophiam monaſticam, &c.* Non dicit, vobis invitis fient monachi, ac perpetuò vos deſerent; ſed *pervenient ad hanc philoſophiam monaſticam*, id eſt, religionem & Chriſtianam pietatem addiſcent, quę apud monachos tum pręcipuè viguit. Hic ſenſus eſt Chryſoſtomi, quod cuivis patebit ipſum librum legenti; in quo toto nè unum quidem verbulum reperitur, quod probet ſolennem ſuſceptionem profeſſionis monaſticæ, parentibus invitis. Sed ſi illud probâſſet pro ratione illorum temporum, in quibus maximè florebat inter monachos religio, & verum ſtudium Chriſtianiſmi; non faceret ad laudem monachorum papiſticorum, inter quos regnat otium, libido, ſuperſtitio; verâ pietate, & religione in exilium pulsâ. Hæc de patribus.

Conciliorum etiam canones quidam à Bellarmino afferuntur.

Arg. 1. ex conc. can. Ex concilio Toletano 10. & capite ultimo ejuſdem, in quo decernitur, *ad parentes ſpectare, filios ſuos religioni tradere non ampliùs quàm uſque ad*

quartum decimum eorum ætatis annum: poſtea verò licitum eſſe filiis, etiam ſine voluntate parentum, privatâ devotione monaſteria ingredi.

Reſpon. Reſpondeo, non teneri nos authoritate hujus concilii, quia adverſatur conciliis melioribus: Carth. 3. cap. 4. in quo ſancitum eſt, ut virgines non omnino conſecrentur ante annum viceſimum quintum: atque etiam repugnat Gangrenſi, cujus canonem antea citavimus prohibentem nè filii prætextu religionis deſererent parentes. Poſtremò, repugnat etiam ſententiæ omnium pontificiorum, & ipſius Bellarmini: nam canon ille (ut extat in editione Surii & Binii) non dicit poſt annum decimum quartum poſſe filios invitis parentibus profiteri monaſticam religionem, ſed poſt annum decimum id illis licere. Videbat Bellarminus hoc ab ipſa ratione alienum eſſe, nec quadrare ad ſuam diſtinctionem de liberis puberibus & impuberibus; pro fide itaque Jeſuitica de ſuo addidit numerum quaternarium.

Arg. 2. ex conc. can. Affert ex concilio Triburienſi canonem 24 in hæc verba, *Si puella ante 12m ætatis annum ſponte ſuâ velamen ſibi ſacrum aſſumpſerit, poſſunt parentes vel tutores id factum irritum facere ſi voluerint. Si verò in fortiori ætate adoleſcens, vel adoleſcentula ſervire Deo elegerit* (in vita nimirum monaſtica) *non eſt poteſtas parentibus prohibendi.* Hinc colligit Bellarminus poſt 12m annum invitis parentibus licuiſſe liberis ingredi monaſteria.

Reſpon. Prior pars canonis corruptè citatur, poſterior confingitur. Nam totum illud, *Si verò in fortiori ætate*, & quæ ſequuntur, non ſunt verba concilii, ſed aſſumentum Gratiani, unde Bellarminus hunc canonem deprompſit: nam Gratianus cauſ. 20. quæſt. 2. canone *Puella*, eodem modo hæc citat quo Bellarminus: ſed in ipſis conciliorum voluminibus non reperiuntur illa verba ultima, in quibus tota vis argumenti latet. Nec hoc novum eſt Gratiano, quem egregium eſſe conciliorum interpolatorem omnes ſciunt, qui illam decretorum farraginem cum ipſis conciliis contulerunt. Reſtant ſolvendæ rationes Bellarmini.

Ratio 1. *Licet filiis, invitis parentibus, matrimonium contrahere; ergò licet invitis illis continentiam profiteri.*

Reſpon. Peccant filii ſi in matrimonio contrahendo non deferant hunc honorem parentibus, ut ab illis patiantur ſe dirigi: & itidem peccant qui illos invitos deſerunt, ut monaſticam vitam degant. Quanquam illud concedendum eſt, quicquid bonum & pium eſt in vita monaſtica poſſe à liberis exerceri, etiamſi parentes impii & profani reclamarent: verbi causâ, poſſunt continentiam perpetuam ſervare, ſi habeant donum illud à Deo; poſſunt orationibus vacare, poſſunt moderatis jejuniis carnis laſciviam domare; quia hæc non repugnant obedientiæ debitæ: ſed non poſſunt invitis parentibus è paterna domo ſe ſubtrahere, & in illo vitæ ſtatu collocare, in quo nequeunt parentes juvare & ſuſtentare; quia hoc adverſatur mandato divino.

Ratio 2. *Licet viro, uxore invitâ, poſt contractum matrimonium de præſenti ad monaſticam vitam ſe conferre; ergò multò magis licet filio id facere invito patre.*

Reſpon. Reſpondeo, licere illud per jus canonicum & antichriſtianum; ſed per jus divinum nunquam licuiſſe: nam matrimonium de præſenti contractum, eſt verum & ratum matrimonium ſine copula carnali. Hoc itaq; ipſo contractu transfert maritus poteſtatem corporis ſui in uxorem, & uxor ſui in maritum: non poteſt itaq; invitâ conjuge fraudare illam jure ſuo. Quod obtendunt Scholaſtici, monaſticam profeſſionem eſſe mortē ſpiritualem, & hac

morte non minùs quàm corporali diſſolvi conjugia, tam ridiculum eſt ut refutatione non egeat: nam ſpiritualiter mori mundo & peccato, eſt omnium Chriſtianorum, non monachorum tantummodo.

Ratio 3. *Quilibet ingenuus poſt annos pubertatis eſt juris ſui, quantum ad ea quæ ad perſonam & ſtatum ſuum pertinent; ergò poteſt uti hoc jure, & invitis parentibus in monaſterium ſe conjicere.*

Reſpon. Liberi poſt annos pubertatis non ſtatim ità fiunt ſui juris, ut poſſint ſine peccato negligere conſilium, excutere imperium paternum, aut ex domo ſe proripere pro libitu ſuo. Imò videmus perpetuò in Scripturis pios liberos etiam poſt annum 14^m^ (quem pubertatis metam ſtatuunt) parentibus inſervire, & eorum juſſis parere, etiam in iis quæ ſpectant ad perſonam ſuam; ut in uxore eligenda Jacobus fecit, & ante illum Iſaacus; ſic virgines non maritos ſibi aſſumebant ſine approbatione paterna, Exod. 22.17. Deut.7.3. 1.Cor.7.36. Falſum eſt itaque, & tum divinis, tum humanis legibus contrarium, quod Bellarminus pro conceſſo ſumit, poſſe quamlibet puellam poſt annum 12^m^, & quemlibet puerum poſt 14^m^, invitis parentibus ſtatuere de illis quæ pertinent ad perſonam & ſtatum ſuum. Et ſi poſſent, tamen hoc ſemper faciendum eſſet ſalvâ obedientiâ, & honore parentibus debito, quæ vita clauſtralis cogit negligere.

Ratio 4. *Magis obediendum eſt Deo quàm hominibus: Deus autem conſulit perfectam vitam omnibus in genere,* Mat.19. *& in particulari, internâ inſpiratione vocat quoſdam: ergò ſi parentes reſiſtant, non ſunt audiendi.*

Reſpon. Deſipit planè Bellarminus, qui perfectionem alligat ad clauſtrum & cucullum. Nos perfectionem Chriſtianæ vitæ in fide & charitate ponimus, non in cæremoniis aut regulis monaſticis. Et dicimus cum Gerſone, *Religiones factitiæ, impropriè, & abuſivè, & forſan arroganter dictæ ſunt ſtatus perfectionis.* Ad argumentum igitur reſpondemus, tendere debere omnes Chriſtianos ad perfectionem ſpiritualem, nec audiendos eſſe parentes ſi conentur liberorum profectum in fide & charitate impedire: ſed ſi jubeant liberos ſub poteſtate ſua conſtitutos, ſecum domi manere, ſibi parere in officiis domeſticis; dico hujuſmodi licita mandata contemni non poſſe ſine violatione mandati divini, & perfectionis opus excellentius eſſe, in timore Dei obedire parentibus, quàm ſubjicere ſeſe traditionibus monaſticis.

Vers. XXI.

Patres nè irritate liberos veſtros: nè deſpondeant animum.

Dictum eſt de liberorum obedientia. Jam nè parentes quidvis ſibi licere putent in liberos pro imperio, & illos etiam monitos voluit apoſtolus de non abutenda hac ſua authoritate. Habet autem hic verſiculus duas partes: prior continet *prohibitionem*; poſterior *cauſam prohibitionis*.

Patres nè irritate liberos veſtros] Hac *prohibitione* coercet patriam poteſtatem intra limites ſuos: in ea autem perpendamus *actum prohibitum*, & *perſonas*. Prohibetur *irritatio*; ea autem accidit ex multiplici abuſu paternæ poteſtatis.

1. Si denegaverit aut ſubtraxerit liberis ea quæ illis jure debentur, putà victum, veſtitum, educationem pro patris conditione & facultatibus convenientem. Et hoc quidem adeò grave peccatum eſt, ut apoſtolus non veritus

veritus ſit dicere *illum qui ſuis non providet, fidem abnegâſſe, & eſſe infideli deteriorem*, 1.Tim.5.8.

Nec tamen (quod ſæpe fit) in contrariam partem peccandum eſt; quod illi faciunt, qui liberos ſuos lautiori victu, ſplendidiori veſtitu, molliori educatione quàm opus eſt corrumpunt. Et hoc certè vitio ſeculum noſtrum laborat magìs quàm nimiâ in liberos ſeveritate. Quintiliani illud in nos convenit; *Utinam liberorum noſtrorum mores non ipſi perderemus. Infantiam ſtatim deliciis ſolvimus; mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit. Quid non adultus concupiſcet, qui in purpuris repit? Nondum prima verba exprimit, & jam coccinum intelligit, jam conchylium poſcit. Antè palatum eorum quàm os inſtituimus, &c.* lib.1.cap.2.

2. Irritantur liberi, ſi conentur parentes impiis aut iniquis mandatis eos onerare. Impium fuit illud Saulis, cùm præcepit Jonathani, ut Davidem amicum ſuum, & innoxium, captum ad ſe adduceret ut morte mulctaretur, 1.Sam.20.31. Hinc itaque dolore & irâ accenſum Jonathanem legimus verſ.34. Impium item fuit illud Herodiadis, quæ juſſit filiam (cui Herodes ſpoſponderat ſe daturum quicquid petiiſſet) petere caput Joannis Baptiſtæ, Matth.14.8. Non legimus autem hanc ſaltatricem filiam matris impio mandato offenſam, quia impietate matrem ſuam æquavit: ſi quid pietatis habuiſſet, id ægrè tuliſſet. Iam verò iniqua voco mandata, ſi pater (nullâ neceſſitate urgente) filium ad opera ſervilia & ingenuo homine indigna cogere pro imperio conetur. Nam alia eſt filiorum, alia mancipiorum ratio. In filios pater obtinet, non *tyrannicum* imperium, ſed *baſilicum*. Debet itaque ſic illorum operâ uti, ut *rex* bonus utitur operâ civium, non ut *herus* abutitur operâ ſervulorum. Hoc philoſophus ipſe annotavit, Pol.1.7.& 8.2.

3. Ad hanc irritationem pertinet, cùm parentes temerè, irâ correpti, filios ſuos immerentes verbis contumelioſis & indignis proſcindunt. Habet enim aculeum quendam contumelia, quem pati etiam prudentes difficillimè poſſunt. Hoc etiam genere injuriæ Saul irritavit filium ſuum Jonathanem, 1.Sam.20.30. ubi in hæc verba erumpit, *Fili mulieris ultrò virum rapientis, nunquid ignoro quòd diligis filium Iſhai in confuſionem tuam, & in confuſionem ignominioſæ matris tuæ?* Quid dici potuit ad filium irritandum acerbius, quàm quòd in ejus contumeliam etiam ſuam uxorem tanquam publicum proſtibulum lacerat maledictis?

4. Irritantur liberi, cùm patres pro libidine & furore, injuſtis, aut immodicis verberibus & pœnis illos cædunt & caſtigant. Injuſtam caſtigationem voco cui cauſa non ſubeſt legitima. Sic Saul etiam haſtâ percutere voluit filium ſuum, non aliam ob cauſam, quàm quòd defenſionem abſentis & innocentis Davidis in ſe ſuſceperat, 1. Sam. 20. 33. *Quapropter ſurrexit Jonathan accenſus irâ*, ver.34. Immodica autem eſt caſtigatio quando pœnæ acerbitas ſuperat gravitatem criminis: itaque cautum eſt authoritate divinâ, nè, qui imperium habent in alios, hac in parte pro libidine ſua deſæviant in criminoſos. *Si eum qui peccavit dignum viderint plagis, proſternent & coram ſe facient verberari. Pro menſura peccati erit plagarum modus, &c.* Deut.25.2,3. Atque ſic breviter monſtravimus quibus modis accidat hæc irritatio prohibita.

Corollaria.

Paternum imperium non eſt abſolutum, aut infinitum; ſed naturæ, rationi, & inprimis legi divinæ conformandum. *Coroll. 1.*

Coroll. 2. Liberis cum gravitate & prudentia imperare oportet; ſed non oportet nimiâ acerbitate & crudelitate eos exacerbare. Liberalitate enim & pudore ſatius eſt eos in officio continere, quàm metu & tyrannide. *Metus haud diuturni magiſter officii*, Cicero.

Coroll. 3. Etſi non licet irritare & exacerbare liberos, oportet tamen eos erudire, clementer corripere & caſtigare. Quod hoc in loco expreſsè non ponitur, ſubintelligendum tamen eſſe colligitur ex Epheſ. 6.4. *Patres, nolite provocare ad iram liberos veſtros: ſed educate illos in diſciplina & correptione Domini.* *Prov.* 23. 13, 14. Nam eruditio & caſtigatio liberorum delinquentium, ſub divino mandato cadit, & ad illorum qui caſtigantur utilitatem facit. Hactenus *actum prohibitum* penſitavimus. Jam uno aut altero verbo expediamus quę ſpectant ad conſiderationem *perſonarum*.

Duæ perſonæ hîc deſignantur: *illius*, vel *illorum quibus datur* hoc interdictum de non irritando; hi ſunt *patres*: & *illorum pro quibus*, vel quorum causâ datur; atque hi ſunt horum patrum *liberi*.

Primò, in hac perſonarum deſignatione obſervandum eſt, cur apoſtolus vocabulum non retinuerit quod poſuit in ſuperiore verſiculo, cùm præceptum dedit de obedientia liberorum: ibi enim de parentibus, id eſt, de patre & matre conjunctim; hîc de ſolo patre loquitur. Id facere videtur, quia filii ſæpe peccant in defectu obedientiæ erga matres; ergò cùm de obedientia præcepit, perneceſſarium fuit matres includere: ſed matres rarò peccant in nimia acerbitate erga filios; ergò ſat habuit ſolos patres in hoc interdicto compellare. Indulgentia enim nimia maternum peccatum eſt, non ſęvitia, quę in patrem vix cadit, niſi omni paterno affectu vacuum

Secundò, obſervare oportet argumentum illud quod incluſum latet in nomine patris: nam cùm dicit, *Patres nè irritate*, idem eſt ac ſi dixiſſet, Nè facite quod à patris perſona & officio debet eſſe alieniſſimum. Ipſum patris nomen promittit clementiam & manſuetudinem. Unde illud poetæ,

Πατὴρ ὡς ἤπιος ἦε, *Tanquam pater mitis erat.*

Atque hîc patres terreni habent quod ſibi proponant exemplum cœleſtis Patris, qui nunquam ità excandeſcit in filios ſuos, quin memor ſit paternæ ſuæ clementiæ, ut eſt pſalm. 89.32. *Si præcepta mea non obſervaverint, viſitabo quidem virgâ defectionem eorum, & plagis iniquitatem eorum; ſed benignitatem meam non irritam faciam ab eo, &c.*

Tertiò, notandum & aliud argumentum quod ſubeſt illis verbis, *Liberos veſtros:* quid enim hoc aliud eſt, quàm ſi dixiſſet, Nè injuriâ afficite carnem veſtram, ſanguinem veſtrum, viſcera veſtra, voſmetipſos. Nam *filius eſt aliquid patris*, ut loquitur Aquinas quæſt. diſput. de pec. orig art. 8. Et authore philoſopho, τὸ ἴδιον ἀγαπητόν. Eſt igitur contra naturæ ipſius propenſionem, ut pater liberos proprios, quos fovere & amare oportuit, lædere & irritare contendat. Sed nec illud omittendum eſt, hanc perſonarum conſiderationem, & filios ipſos inflectere debere ad patientiam & æquanimitatem cùm duriùs & immitiùs tractentur: nam ſævitia patris in filium grave peccatum eſt, ſed ira & impetus filii in patrem immane monſtrum eſt. Hinc orator in oratione pro Cluentio dixit, *Filios non modò reticere parentum injurias, ſed animo æquo etiam ferre oportere.* Atque huc uſque ipſam *prohibitionem* expoſuimus; jam *cauſam prohibitionis* expendamus.

Nè deſpondeant animum, vel *Nè puſillo animo fiant*] *Cauſa prohibitionis* petitur ab incommodo irritationis: incommodum autem ingens oſtenditur; nam cùm hoc modo filii tractentur à parentibus, ut plurimùm incidunt in ἀθυμίαν.

Hæc

Hæc ἀθυμία tria mala complectitur; 1. Mœrorem illum, & animi triſtitiam in quam liberos (præſertim pios) conjicere ſolet illa parentum crudelitas. Hinc ſæpe morbi, & quandoque mors immatura illorum exoritur. Nam *ſicut tinea veſtimento, & vermis ligno; ità triſtitia nocet cordi*, Prov. 25.20. Parentibus itaque ſummopere cavendum eſt hoc incommodum, nè videantur liberos in eum ſolummodo finem procreâſſe, ut habere poſſent quos excarnificarent. Et Dei paterna bonitas illa imitanda, qui vult à filiis ſuis ſibi obſequium præſtari cum alacritate & lætitia, non cum anxietate & gemitibus: idem debet eſſe patrum terrenorum animus.

2. Ἀθυμία hæc complectitur dejectionem illam, & animi ſtupiditatem, quæ timidos facit, & ineptos ad quodvis opus aggrediendum. Nam liberi parentum ſævitiâ perterriti, & experti ſe ſuáque omnia obſequia illis ingrata & inviſa eſſe, tandem animos abjiciunt, nil tentare aut moliri audent; ſed inertes & torpidi evadunt. Atque parentibus valde cavendum eſt nè huc perducant liberos ſuos: nam liberi ſunt quaſi manus & brachia, quibus parentum ſenectutem defendi; ſunt pedes & crura, quibus ſuſtentari oportet. Quemadmodum igitur inſanus meritò haberetur, ſi quis narcotico aliquo medicamento brachia & crura ſua ſic ſtupefacta efficeret, ut poſtmodum nulli uſui ſibi eſſe poſſint: ſic exiſtimandi ſunt illi patres non multùm ab inſanis diſtare, qui ſuâ duritiâ & crudelitate ſic obtundunt & obſtupefactos reddunt liberos ſuos, ut nec parentibus, nec ſibi ipſis ſubſidio eſſe poſſint.

3. Ἀθυμία hæc poſt ſe trahit (in illis ſaltem qui non ſunt valde bonâ indole) deſperatam quandam contumaciam. Nam cùm vident omnem ſpem placendi ſibi ereptam, ipſi etiam ultro omnem ſpem placendi abjiciunt: imò quandoque indè ſibi aſſumunt audaciam diſplicendi, & libidinem irritandi parentes. Eſt hoc quidem in filio culmen impietatis; ſed tamen patri cavendum, nè huic impietati occaſionem det ſuâ crudelitate. Non enim acuit liberorum animos ad officia præſtanda, ſed ab eo revocat & abducit importuna ſævitia. Atque hæc de officio parentum.

Vers. XXII. XXIII.

Servi, auſcultate per omnia iis qui domini ſunt ſecundum carnem, non obſequiis ad oculum adhibitis, ut qui hominibus placere ſtudent; ſed cum ſimplicitate cordis, timentes Deum.

Et quicquid feceritis, ex animo facite, tanquam Domino & non hominibus.

Uxorum & maritorum, filiorum & parentum officia jam explicata ſunt: reſtant ſervorum & dominorum; quibus expoſitis, nihil deerit quod attinet ad doctrinam œconomicam. A ſervis ordiendum. Hos igitur quod attinet, tria facit apoſtolus. 1. *Dat præceptum de obedientia.* 2. *Docet modum obediendi.* 3. *Addit quoſdam ſtimulos ſive incitamenta ad obedientiam*, verſ. 24, 25.

Præceptum primo in loco explicandum eſt, quod hiſce verbis continetur, 1

Servi, auſcultate per omnia iis qui domini ſunt ſecundum carnem.] Occaſio hujus præcepti indè nata videtur, quòd ſervi ad Chriſtianiſmū converſi, exemptos ſeſe putabant à jugo ſervitutis. Quam opinionem, erroris plenam, diabolus

diabolus proculdubio injecerat hominum animis, ut indè in odium vocaret Chriſtianam religionem apud ethnicos, quaſi ordinis perturbatricem. Error iſte hoc fortaſſe colore pingebatur; Si domini unà cum ſervis Chriſtianam religionem amplectuntur, iniquum eſt ut adhuc pro mancipiis habeant, quos pro fratribus habere tenentur: ſi domini paganiſmo adhuc adhæreſcunt, ſervis eorum converſis, multò iniquius videtur, ut qui ſanguine Chriſti ereptus ſit & redemptus ex poteſtate diaboli, mancipium nihilominus maneat hominis pagani, qui manet ipſe mancipium diaboli. Videntur hæc in ſpeciem dicta probabiliter: ſed hiſce tamen non obſtantibus, contrarium præceptum dat apoſtolus; in quo ſingula verba ſuum habent momentum ad æquitatem præcepti & etiam neceſſitatem demonſtrandam.

Servi] Alloquitur Chriſtianos, & tamen adhuc eos ſervos appellat.

Δοῦλοι] Vocabulum hoc non tales famulos deſignat, qualibus nunc utimur; qui revera liberi ſunt & ingenui, quamvìs mercede conducti aliis famulentur: ſed tales denotat, qualibus veteres utebantur, qui erant aut capti in bello, aut empti; & proinde toti erant in poteſtate dominorum.

De fundamento hujus ſervitutis, juſtúmne fuerit, an violentum, non diſputo: jure tamen Gentium ratum & ſtabilitum fuiſſe conſtat. Unde philoſophus hujuſmodi ſervos nihil aliud eſſe dicit, quàm ὄργανα ἔμψυχα, *animata quædam inſtrumenta dominorum*, Pol. 1.3. Et etiam apud ſacros ſcriptores hi ſervi numerantur in bonis & poſſeſſionibus dominorum: Job. 1. 3. & Exod. 21.21. ſervus dicitur *pecunia domini ſui*. Hoc itaque ipſo nomine oſtendit apoſtolus, illos teneri ad obedientiam: & proinde ſubnectit ipſum mandatum,

Auſcultate per omnia] Præceptum hoc iiſdem verbis propoſitum fuit liberis, verſ. 20. atque (ut tùm dictum fuit) duo involvit; humilitatem in excipiendis juſſis alterius, & alacritatem in iiſdem exequendis: duo enim hæc innuuntur unico hoc vocabulo ὑπακούειν. Quod autem addit, *per omnia*, id reſtringendum eſt ad licita & honeſta, eáque quæ ſpectant ad officium ſervorum: nam ſi herus jubeat ſervum aliquid facere, quod aut pietati contrarium, aut à ſervili officio alienum ſit, non tenetur parere; quia dominus non debuit talia imperare. Rectè igitur Hieronymus hanc exceptionem appoſuit; *Per omnia; nimirum* (inquit ille) *in quibus dominus carnis, Domino ſpiritûs contraria non imperat*. Non itaque apoſtolus includit obedientiam impiam & illicitam, ſed prohibet obedientiam dimidiatam, & arbitrariam pro libitu ipſorum ſervorum, cùm jubet obedire *per omnia*.

Dominis ſecundum carnem] Hic etiam titulus, æquè ac prior ille *ſervorum*, æquitatem præcepti oſtendit: nam ut *ſervi* vocabulum obedientiam alteri præſtandam monet, ſic *domini* nomen obedientiam ſibi ab alio debitam demonſtrat. Illud autem additamentum, κατὰ σάρκα, ſignificat hunc dominatum ſive poteſtatem hominis in hominem, eſſe tantummodo temporalem, & in rebus externis & temporalibus; ad animam autem & conſcientiam per ſe non pertingere. Hoc diſcrimen divinæ & humanæ dominationis Chriſtus obſervavit, Matth. 10.28. *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere; ſed timete potiùs eum, qui poteſt & animam & corpus perdere.*

Documenta.

Docum. 1. Chriſtiana religio non evertit ordinem politicum; imò nè ethnicos dominos privat imperio legitimo in Chriſtianos ſervos.

Errant itaque anabaptiſtæ, qui imperium omne adverſari putant libertati evangelicæ, etiam Chriſtianorum in Chriſtianos.

Errant papiſtæ, qui imperium regum in ſubditos per hæreſin amitti volunt; nam ſi paganiſmo non obſtante, dominus manebat Chriſtianorum dominus κατὰ σάρκα, tùm & rex manebit rex ſubditorum.

Chriſtiana religio id quod optimum & excellentiſſimum eſt in homine liberat jugo ſervitutis humanæ, ſpiritum nimirum & conſcientiam. Vide Gal. 5.1. *Docum.* 2.

Errant igitur qui hominum animis & conſcientiis dominari volunt virtute cujuſcunque ſuperioritatis, & dominii humani; ſunt enim domini κατὰ σάρκα, non κατὰ πνεῦμα.

Errant etiam qui credunt aut parent doctrinis aut juſſis ſuperiorum in ſpiritualibus, & ad ſalutem pertinentibus, non cogitantes aut quærentes à Deo fluxerintne, an à propriis illorum adinventionibus. Hoc errore laborat vulgus papiſticum, qui cæcam fidem & obedientiam præſtant prælatis, quaſi illi dominarentur fidei Chriſtianæ. Conſule 1. Pet. 5.3. & 2. Cor. 1. 24.

Poſſunt & debent Chriſtiani ſubmittere ſeſe κατὰ σάρκα, id eſt, in rebus externis, caducis, & temporalibus, etiam iniquis imperiis illorum qui ſunt domini κατὰ σάρκα. Sic Auguſtinus in expoſ. epiſt. ad Rom. propoſ. 74. *Non reſiſtendum magiſtratibus, etſi temporalia injuſtè nobis auferant.* Et 1. Pet. 2.18. *Subditi eſtote dominis, non tantùm bonis & modeſtis, ſed dyſcolis, &c.* *Docum.* 3.

Atque hæc de *præcepto* & *neceſſitate obediendi*; ſequitur de *modo*.

Modus obediendi ab apoſtolo deſcribitur, tum *negativè*, tum *affirmativè*: 2
negando, morbos oſtendit ſervorum, quibus Chriſtianum vacare oportet; *affirmando*, prophylactica quædam præſcribit prædictis morbis contraria.

Μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείαις, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι] Tangit morbum ſervis nimis familiarem, & etiam cauſam ejuſdem. *Morbus* vocatur ὀφθαλμοδουλεία, id eſt, *obſequium ad oculum*. Hoc morbo tenentur, qui, domino præſente & aſpectante, ſedulò & ſtrenuè faciunt officium ſuum; eodem abſente & ignorante otiantur, &, quod pejus eſt, dilacerant & devorant rem herilem. Talis ſervus deſcribitur, Luc. 12.45. qui dicit abſente domino, *Tardat dominus meus adventum*, ac proinde tyrannidem exercet in conſervos; ipſe autem edit, bibit, & inebriatur. Hic eſt morbus à Chriſtianis ſervis procul arcendus. Jam cauſam ſive fontem hujus morbi indicat, cùm ſubjungit protinus,

Ὡς ἀνθρωπάρεσκοι] Ille ἀνθρωπάρεσκος dicitur, qui hunc ſolummodo ſcopum ſive finem ſibi proponit, ut laudetur ab hominibus, iiſque placeat; nihil interim ſolicitus, veriſne & legitimis obſequiis hoc effecerit, an fucatis & ſimulatis: abſente itaque ſpectatore ceſſat ab opere. Servulus ille cui ſic decretum eſt domino placere, non in operibus ſuis conſcientiæ integritatem, non domini utilitatem reſpicit; ſed tum ſolummodo præ ſe fert diligentiam & induſtriam in expediendis domini negotiis, cùm viderit id ſibi ad ſuum finem expedire. Sunt itaque ſcenicis actoribus ſimiles hujuſmodi ſervi: quemadmodum enim comœdi, qui agunt ut placeant, & placere ſtudent ut indè ſibi compendium quærant, non aſcendunt ſcenam, niſi populo vidente & inſpectante: ſic hi ἀνθρωπάρεσκοι, non admovent manum operi, niſi cùm habeant dominos ſpectantes & applaudentes. Atq; hæc de *morbo* ὀφθαλμοδουλείας, & *origine* ejuſdem, fraudulento ſcilicet placendi propoſito: ſequuntur *remedia* oppoſita.

Sed cum ſimplicitate cordis, timentes Deum]Habent hæc manifeſtam antitheſin ad prædicta vitia. Nam ſimplicitas cordis opponitur doloſæ ὀφθαλμοδουλείᾳ· verus timor Dei fraudulento propoſito placendi hominibus: expulſis itaque iſtis vitiis, vult haſce contrarias virtutes regnare. Qui ad oculum inſervit domino, duo corda videtur habere: unum officioſum & pium, quod illum excitat ad debita obſequia domino ſpectante; alterum inofficioſum & impium, quod ad inertiam & fraudem impellit domino abſente. Sed qui obedit ἐν ἁπλότητι καρδίας, ille unicum cor habet, & ſui ſemper ſimile, quod illum movet ad obſequium ſuum præſtandum, ſive herus inſpectet, ſive non; quia maximum fructum officii judicat eſſe ipſum officium. In ſimplicitate igitur cordis is agere & operari dicendus eſt, qui id facit excluſo dolo, hypocriſi, & omni occultatione pravę intentionis ſub ſpecie honeſta, quique deſiderat idem videri quod eſt, idem eſſe quod videtur. Sed huic ſimplicitati adjunxit,

Timentes Deum.] Ut ſtudium doloſè placendi hominibus, nil aliud producere poteſt quàm ὀφθαλμοδουλείαν, ſic verus & germanus Dei timor, ſimplicitatem & ſinceritatem ſemper producit: ut cauſam itaque cum effecto, timorem Dei cum ſimplicitate cordis collocavit. Et rectè quidem: nam qui homines ſolos timet aut reſpicit, in quolibet officio fungendo varius & inconſtans erit, quia dirigitur regulâ inconſtanti: metus ſiquidem hominis inconſtans, utpote qui incitatur illo præſente, evaneſcit illo abſente; ſed metus Dei conſtans & firmus in pectore piorum, quia Deus ſemper illis præſens eſt, nunquam ut abſens cogitari debet aut poteſt: *Deus ego ſum appropinquans, non Deus è longinquo*, Jer. 23. 23. Quod nè poetam latuit, qui dixit, ὁ δὲ θεὸς βλέπει σε πλησίον παρών. Exemplum timoris divini præclarum habemus in Joſepho; qui, cùm domino abſente & ignorante ab ipſa domina ſua ad ſtuprum ſolicitaretur, auſcultare noluit: ſed impudi-

Gen. 39. 9. cam hiſce verbis repulit, *Quomodo poſſum hoc malum facere, & peccare in dominum meum?* Si ἀνθρωπάρεσκος tantummodo fuiſſet, & potuiſſet proculdubio & feciſſet: ſed quia Deum ſupremum Dominum timebat, non potuit hac injuriâ afficere dominum terrenum. Tales ſunt omnes qui inſerviunt dominis ſuis *cum ſimplicitate cordis, timentes Deum.*

Vers. 23. *Et quicquid feceritis ex animo facite, tanquam Domino & non hominibus*]

PErgit adhuc apoſtolus in deſcribendo modo legitimæ obedientiæ, & addit aliam conditionem, nimirum ut omnia ſervorum obſequia præſtentur, non ſolùm in ſimplicitate cordis & timore Dei, ſed etiam ex animo: atque rationem ſtatim ſubnectit, quia ſcilicet Domino, id eſt Chriſto, non hominibus inſerviunt. Perpendamus itaque primò ipſam *conditionem* requiſitam in omni obſequio ſervorum; ſecundò, *rationem* requiſitæ conditionis.

1 *Quicquid feceritis ex animo facite*] ἐκ ψυχῆς.] Duo implicantur hoc uno vocabulo:

1. Ut ſervi lubenter & alacriter agant quæ mandantur à dominis, non coactè & invitè. Et ſanè veriſimile eſt, ſervos quoſdam Chriſtianos, potiùs conditionis ſuæ neceſſitate, quàm voluntate, obtemperâſſe dominis, præſertim infidelibus. Huic itaque malo mederi conatur apoſtolus, cùm jubet ut omnia agant, non ex neceſſitate, ſed *ex animo*.

Ex animo agimus, cùm animus id cupit ac gaudet fieri quod manus fa-

cit: è contrà, cùm animus remurmurat & renititur, licèt externum opus
peragatur, fit tamen ex corpore potiùs quàm ex animo. Nam, ut rectè
Proſper, *Si quid invitus feceris, fit de te magis quàm facis.*
2. Hoc vocabulo etiam ſignificatur, ſervos debere inſervire dominis
μετ' εὐνοίας, ut ſcilicet non modò bene affecti ſint ad operis executionem,
ſed etiam benevolo animo ſint erga operis mandatorem. Atque hæc ut
plurimùm connexa ſunt inter ſe; nemo enim opus impoſitum alacriter
perficit, niſi qui amore aut reverentiâ proſequitur illum qui opus manda-
vit. Atque hoc expreſsè ponitur ad Epheſ. 6. 7. μετ' εὐνοίας δουλεύοντες. *Ne-*
mo meliùs obtemperat quàm qui ex charitate obſequitur, inquit Ambroſius.
Hæc de *conditione*; veniamus jam ad *rationem* hujus conditionis.
Tanquam Domino, & non hominibus] Id eſt, utpote qui Domino ſervi- 2
unt potiùs & principaliùs quàm hominibus: etiam in illis obſequiis quæ
exhibentur hominibus: uſus enim ſive utilitas operum ad homines re-
ſpicit, animus operantis ad Deum primò & præcipuè. Negativa itaque
particula hoc in loco non omnino tollit aut removet, quaſi nefas eſſet ho-
minibus ſervire, aut homines reſpicere inter ſerviendum; ſed corrigit &
minuit, indicans Dominum Chriſtum magìs & priùs reſpici oportere in
iſtis obſequiis, quàm ipſos dominos terrenos.
Nota eſt regula in ſacrarum Scripturarum expoſitione, *In comparatio-*
nibus ſæpe negatur illud quod non eſt excludendum, ſed tantùm alteri poſtponen-
dum: ut Marc. 9. 37. *Qui me recipit, non me recipit, ſed eum qui miſit me*, id
eſt, magìs Patrem mittentem recipit, quàm me miſſum; quia illius gratiâ
me recipit. Sic hoc in loco, *Domino, non hominibus*, id eſt, Domino Chri-
ſto magìs quàm hominibus; quia Chriſti cauſâ illis ſervitis.
Sed cur Domino in hiſce vilibus & externis obſequiis parere magìs di-
cuntur quàm hominibus, ad quorum juſſa ſunt, & quibus ſolis proſunt?
Primò, quia ipſi qui parent ſunt magìs Chriſti quàm dominorum ter-
reſtrium: nam domini terreni auro & argento emunt ſervos ſuos; Chri-
ſtus eoſdem emit pretioſo ſuo ſanguine; illi corpus ſolum redemerunt, id-
que in aliam ſervitutem; Chriſtus & animam & corpus in perpetuam re-
demit libertatem. Chriſto igitur præcipuè ſerviendum.
Secundò, quia dominis terrenis parent tantùm ad præſcriptum Chri-
ſti; ergò magìs Chriſto quàm illis: non ſecus ac ſervi inferiores qui diſpen-
ſatori parent, magìs tamen parere dicuntur hero ſuo, ad cujus voluntatem
obtemperant diſpenſatori: repugnatur, ſi quid juſſerit contra dominum.
Tertiò, quia Chriſtus ipſe declaravit velle ſe ut ſervi dominis obſequan-
tur, atque hoc ſeverè juſſit in verbo ſuo; atque ipſe etiam pro ſua guberna-
toria prudentia & poteſtate alios ad ſervitutem ordinavit, alios ad domi-
nationem. Hæc omnia dum ſpectant fideles ſervi, rectè dicuntur Domino
& non hominibus ſervire.
Jam verò, hanc validiſſimam eſſe rationem cur ex animo faciant omnia,
indè colligitur, quòd hic ſupremus Dominus, Chriſtus ſcilicet, & in ani-
mum poteſt inſpicere, & animum ſolet magìs quàm externum actum re-
ſpicere. Huic itaque qui placere cupit, ex animo omnia agat oportet. Jam
documenta in unam ſummam colligamus.
Chriſtianus ſervus non ſat habet, terreno ſuo domino placere, niſi iti- Docum. 1.
dem & placeat ſupremo Domino, ſcilicet Chriſto.
Utcunque opus & obſequium externum videatur laudabile; fucatum ta- Docum. 2.
men eſt & hypocriticum, cùm ad malum finem refertur.

Docum. 3. In omnibus operibus vocationis noſtræ ſtudendum potiùs ut bonam ſervemus conſcientiam, quàm ut humanam reportemus approbationem.

Docum. 4. Defectus in omnibus obſequiis hominum erga homines oriuntur ex defectu timoris & reverentiæ erga Deum.

Docum. 5. Illi ſoli verè Deum timere judicandi ſunt, qui ſimplici & recto corde verſantur inter homines; è contrà, qui erga homines ſe gerunt aſtutè & doloſè, ſunt in Deum impii & perfidi.

Ut itaque concludamus; hic eſt modus obedientiæ Chriſtianæ, ut homo fidelis in omnibus operibus vocationis ſuæ ſic agat ac ſi nihil aliud in hoc mundo eſſet præter illum & Deum: namque cùm ſic in quovis opere fixos habeat oculos in Deum, non audebit ea obſequia hominibus obtrudere, quæ Deo cordium ſcrutatori novit eſſe odioſa & inviſa. Hæc de *præcepto obedientiæ*, & *modo*.

VERS. XXIIII. XXV.

Scientes quòd à Domino recipietis mercedem hæreditatis: nam Domino Chriſto ſervitis.

Qui verò injuriam fecerit, recipiet id quod iniquè fecerit: nec eſt perſonarum reſpectus.

HIſce duobus verſiculis continentur *incitamenta duo* ad prædictam obedientiam, ab illis rebus ducta quibus maximè movetur humanum genus; nimirum à *præmio*, & *pœna*: à *promiſſione* ſcilicet *præmii*, verſu priore; à *comminatione pœnæ*, verſu poſteriore.

Quod ad priorem verſum attinet, habemus in eo, 1. Ipſam *promiſſionem* mercedis; *Scientes quòd à Domino recipietis mercedem hæreditatis*. 2. *Confirmationem* promiſſæ mercedis; *Nam Domino Chriſto ſervitis*.

In hac *promiſſione* primò obſervemus *authorem* ſive *donatorem* mercedis promiſſæ, nimirum Chriſtum; *Scientes quòd à Domino recipietis*.

Rectè & prudenter apoſtolus hoſce ſervos à Chriſto vult expectare mercedem: nam domini terreni mancipiis, ſive emptis, ſive in bello captis, victum & veſtitum dabant; mercedem aliam non magis illis deberi putabant, quàm jumentis ſuis. Δούλῳ μισθὸς τροφή Ariſt. œcon. 1.5.

Solatur itaque hoſce ſervos apoſtolus, quòd etſi negligantur à dominis terrenis, habeant tamen cœleſtem Dominum munificum remuneratorem, qui non patietur illos mercedis expertes, ſi ex animo obſequantur heris ſuis, & ut decet homines pios & Chriſtianos. Itaque adjungit illud vocabulum εἰδότες, *ſcientes*, vel *pro certo tenentes*; quia nefas eſt vel dubitare de mercede quam ipſe Chriſtus retribuendam ſuſcepit: utcunque enim homines pactam mercedem detinere & negare ſolent, Chriſtus tamen id nec faciet unquam, nec facere poteſt. Hæc de *authore* vel *promiſſore* mercedis.

Secundò, obſervemus *qualitatem* mercedis hoc additamento ſignificatam, ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας, *mercedem hæreditatis*.

Videntur hæc non bene cohærere; nam merces ſolvitur operariis, hæreditas donatur filiis. Sed voluit apoſtolus indicare, ſe non loqui de temporali aliqua mercede, quæ ex æquo valore reſponderet operæ illorum: ſed de illo æterno beatitudinis præmio, quod longè latéque ſuperat omnem dignitatem humanorum operum, aut obſequiorum.

Cœleſte

Cœleſte itaque hoc præmium vocatur *merces*, non quòd homines illud promereri poſſunt dignitate operum ſuorum; ſed quòd in quibuſdam aliis circumſtantiis obtinet ſimilitudinem mercedis.

1. Ut merces non datur niſi operantibus & laborantibus; ſic cœleſte regnum non datur otioſis, ſed laborantibus in vocatione ſua.

2. Ut merces dari non ſolet niſi poſt labores exactos; ſic vita æterna non datur niſi poſt curſum vitæ hujus exactum.

Jam in duobus aliis cœleſte præmium eſt mercedi diſſimile.

1. Merces datur ex merito operantis; ſed præmium cœleſte datur ex gratia & liberalitate conferentis, Luc. 17.10.

2. Merces habet proportionem ad opera quibus retribuitur; ſed cœleſte præmium nullam habet proportionem ad obſequia noſtra quibus rependitur: nam *finiti ad infinitum nulla eſt proportio*. Idem igitur hoc præmium vocatur etiam *hæreditas*, quia ad pios & fideles jure filiationis pertinet. Atque hoc vocabulo ſolatur ſervos Chriſtianos: nam utcunque non accepturi ſint mercedem à dominis terrenis, qui illos habent pro mancipiis; accepturi tamen ſunt hæreditatem à Deo, qui illos habet pro filiis: atque hanc mercedem hæreditariam illos ſpectare oportet.

De hac hæreditate jure adoptionis debita fidelibus ſic loquitur apoſtolus ad Rom. 8.15. *Accepiſtis ſpiritum adoptionis per quem clamamus Abba, Pater. Quòd ſi filii, hæredes etiam: hæredes quidem Dei, cohæredes Chriſti*, verſ. 17.

Corollaria.

Nulla vocatio tam vilis & abjecta cui præmium ab ipſo Deo non proponitur, ſiquidem homines in eadem piè verſentur. Non tam igitur ſpectandum quàm ſit noſtra vocatio honorifica; ſed laborandum potiùs ut quæcunque tandem illa ſit (modò legitima & honeſta) probè à nobis & conſcientia bona obeatur. Hinc illud conſilium apoſtoli, 1. Cor. 7.20. *Unuſquiſque in qua vocatione vocatus fuit, in ea maneat. Qui in Domino vocatus eſt ſervus, libertus Domini eſt, &c.* verſ. 22. Coroll. 1.

Non oportet oculos aut animum figere in præmia illa levia, quæ ab hominibus promittuntur rectè agentibus; ſed ſemper ſpectare oportet mercedem illam æternam, quam Deus Pater promiſit filiis ſuis obedientibus. Sic Paulus in vocatione ſua obeunda non mercedem gratiæ aut gloriæ humanæ, aut lucri terreni ſpectat; ſed coronam illam *quam Dominus reddet diligentibus adventum ſuum*, 2. Tim. 4.8. Coroll. 2.

Peccant qui bene agere deſiſtunt, aut ſaltem languidè & remiſsè agunt propter hominum ingratitudinem & iniquitatem: ſufficit enim pio, ſcire quòd à Chriſto accepturus ſit mercedem hæreditatis; quâ contentus abire debet, etſi interim negligatur & malè tractetur ab hominibus. Coroll. 3.

Errant etiam qui præmium hoc beatitudinis meritis ſuis imputant: nam etſi detur operantibus, non tamen propter operum dignitatem, ſed jure adoptionis, ut antè dictum & probatum eſt. Jam verò adoptio meritum excludit, ſi rectè definiatur à juriſconſultis, *Adoptio eſt gratuita aſſumptio perſonæ non habentis jus in hæreditate, ad participationem hæreditatis*, Durand. lib. 3. diſt. 10. quæſt. 2. Atque hæc de *promiſſione* mercedis; ſequitur *confirmatio* promiſſionis. Coroll. 4.

Nam Domino Chriſto ſervitis] Valet hoc ad confirmandam ſpem ſervorum de recipienda ſua mercede ab ipſo Chriſto: nam opus & merces relata ſunt; æquitas igitur poſtulat, ut cui opus exhibetur, ab illo merces expectetur.

ctetur. Vix credibile videbitur, ut qui funguntur vilibus officiis apud homines hîc in terris, dicantur hoc ipſo ſervire ipſi Chriſto, qui glorioſus, & humani obſequii minimè indigus, ſedet in cœlis. Sed ratio in promptu eſt (quam verſu ſuperiore fuſiùs expoſuimus) nimirum, quòd quæcunque præſtantur obſequia hominibus juxta præſcriptum & mandatum Chriſti, & propter ordinationem & gloriam Chriſti, ipſi Chriſto exhibita & oblata judicantur. *Servit* enim *Deo, qui propter Deum ſervit homini*, ut rectè in hunc locum Hieronymus. Hoc ipſe Chriſtus oſtendit, Matth. 25. 40, 45. *Quatenus id feciſtis uni ex iſtis, mihi feciſtis. Quatenus id non feciſtis uni ex iſtis, nec mihi feciſtis.* Hoc eo in loco dicitur de operibus eleemoſynæ, quatenus exhibentur aut negantur hominibus; ſed extendi debet ad omnia opera obedientiæ à Deo mandatæ: nam hæc cùm præſtantur hominibus, præſtantur Deo qui ea fieri mandavit; cùm negantur illis, Deo ipſi negata cenſentur. Neque hoc injuriâ; nam qui juſſus à Deo parere hominibus, detrectat ferre imperium humanum; ſi vires ſuppeterent, excuteret etiam & divinum.

Corollaria.

Coroll. 1. Nulla ſervitus non honorifica eſt, in qua homines bene & fideliter ſe gerunt: nam qui ſunt hujuſmodi, ipſi Chriſto inſerviunt, quod eſt culmen dignitatis & honoris.

Coroll. 2. Nullus honor, nullum imperium vindicat hominem improbum ab ignominia & dedecore: nam qui ſunt iſtiuſmodi, diabolo inſerviunt, quod eſt abyſſus infamiæ & miſeriæ.

Coroll. 3. Qui ſub dominio aliorum conſtituti ſervire nolunt, ſunt non modò in homines, ſed in Deum & Chriſtum rebelles. Unde illud ipſius Dei contra Iſraelitas Samuelis imperium excutere volentes, *Non te abjecerunt, ſed me*; 1. Sam. 8. 7.

Coroll. 4. Non debemus ulli mortalium parere in iis quę ſunt contra voluntatem Chriſti; iniquum enim eſt, & à recta ratione alienum, ut illis pareatur contra Chriſtum, quibus paretur propter Chriſtum. Atque hæc de priore *incitamento* ducto *à promiſſione præmii*; reſtat alterum *à comminatione pœnæ*.

VERS. 25. *Qui verò injuriam intulerit, recipiet id quod iniquè geſſit: nec eſt perſonarum reſpectus.*

SErvos ſuperiore verſiculo invitavit apoſtolus ad officium ſuum probè faciendum, propoſito illis præmio; jam eoſdem ſtimulat ad idem officium, pœnâ quoque intentatâ. Sunt autem hujus verſiculi duo membra.

Prius habet *comminationem* vel *intentationem pœnæ* omnibus qui defecerint in officio; *Qui injuriam intulerit, &c.*

Poſterius habet *anticipationem tacitæ objectionis*, quę videtur infringere certitudinem pœnæ intentatæ, *nec eſt perſonarum reſpectus.*

Qui injuriam intulerit, recipiet id quod iniquè geſſit] Nonnulli putant in ſolatium ſervorum hanc pœnam dominis iniquis intentatam: quaſi dixiſſet apoſtolus, Si domini veſtri improbi & iniqui fuerint, nè deſpondete animos, nè deſiſtite quod veſtrum eſt illis pręſtare; ſed Deo vindictam relinquite, qui ulciſcetur quaſcunque vobis intulerint injurias.

Solent domini imperioſi & impii multis modis injuriam inferre ſervis ſuis; quandoque illos defraudant veſtitu, victu, aut debitâ mercede; quandoque premunt & urgent laboribus ſupra vires; quandoque contumeliis

& injuſtis verberibus affligunt: quæ omnia ferè acciderunt populo Dei in Ægyptiaca ſervitute. *Exod.* 5.

Ob hujuſmodi injurias, nè ſervi per impatientiam aut iracundiam inſurgant in dominos, aut per ignaviam deſerant munia ſibi impoſita, dicit apoſtolus, Quicunque tandem ille fuerit, qui haſce injurias intulerit ſervo ſuo, ab ipſo Deo *recipiet id quod iniquè geſſit*, hoc eſt, ſentiet vindictam & pœnam iniquitati ſuæ reſpondentem.

Specimen habemus hujus divinæ vindictæ in Ægyptios oppreſſores, quos Deus multò gravioribus pœnis afflixit, quàm illi potuerunt ſervos ſuos Iſraelitas affligere; & in Saulem, qui in poſteris ejus punitur ob Gabaonitas per injuriam occiſos, 2. Sam. 21.

Alii interpretes hanc cõminationem referunt ad ipſos ſervos; quaſi dixiſſet apoſtolus, Si cœleſtis præmii expectatio vos ad officium implendum non poſſit accendere; at hoc ſaltem excitet, quòd ipſe Deus puniet, ſive contumaciam, ſive ignaviam veſtram. Nam ſervi contumaces, qui dominos ſuos contemnunt & flocci faciunt, injuriam illis inferunt, quatenus obedientiam, & reverentiam illis debitam non perſolvunt: deſidioſi etiam ac doloſi cenſentur injuriam dominis inferre, quia obſequia illis debita aut omnino non præſtant, aut non eâ fide & cordis ſinceritate quâ oportuit. Si igitur ſervi hiſce modis, aut aliis quibuſcunque injuriam intulerint dominis ſuis, recipient id quod iniquè geſſerunt; hoc eſt, Deo judice & vindice, pœnas improbitatis ſuæ dabunt. Extat exemplum Giezi, 2. Reg. 5.

Sed cum Hieronymo arbitror utramque interpretationem conjungendam; tum quia apoſtolus omnes generatim alloquitur, tum quia hanc comminationem mediam interſeruit inter officia ſervorum & dominorum, ut ad utroſque ſcilicet ex æquo poſſet pertingere. Sic igitur explico verba apoſtoli, *Quicunque injuriam intulerit*, ſive ſit dominus ſervum injuſtè affligendo, ſive ſervus dominum contemnendo aut defraudando; uterque *recipiet quod iniquè geſſit*, id eſt, malè mulctabitur à ſupremo Domino Deo pro gravitate peccati ſui.

Documenta.

Docum. 1. In omni peccato (etſi ſpes impunitatis ſit apud homines) tamen ſtatuendum eſt impendere peccantibus pœnas ab ipſo Deo infligendas. Quid autem prodeſt vitâſſe manus hominum ultrices, & incidiſſe in manus Dei viventis?

Docum. 2. *Seneca.* Domini terreni quantalibet poteſtate armati, non poſſunt tutò aut impunè ſibi ſubjectos proterere: nam & ipſi ſubjiciuntur Deo; & *Omne ſub regno graviore regnum eſt*, ut loquitur Tragicus.

Docum. 3. In tractandis ſubditis aut ſervis, ſemper qui illis præſunt perpendere debent, an quæ faciunt ejuſmodi ſint, ut vel Deo judice ab injuriarum crimine poſſint abſolvi: nam ad hoc tribunal ratio reddenda eſt.

Docum. 4. Omnium mortalium miſerrimi ſunt, qui alios maximè affligunt miſeriis: nam ipſi recepturi ſunt ea omnia quæ iniquè geſſerunt. Delirant igitur qui ſe felices putant, hac injuriarum inferendarum poteſtate. Sic Sylla *Felicis* cognomentum nactus eſt, quòd ſcilicet impunè potuit pro libidine ſua innoxios cives interficere.

Docum. 5. Qui ſunt ſub imperio & poteſtate aliorum, nullis injuriis moveri debent ad officii ſui neglectionem: ſed potiùs in officio manere, & illas Deo vindicandas relinquere. Hæc de *comminatione*.

Nec eſt perſonarum reſpectus] Ineſt hiſce verbis *anticipatio tacitæ objectionis*. Potuit enim objici ex parte dominorum, Quis nos ob ſervulum malè tractatum in judicium vocabit? Servi pro nullis habentur, ſervis nulla injuria fieri intelligitur, ut volunt juriſconſulti. Sed fac nos in judicium vocatos; aut gratiâ elabemur, aut vi perrumpemus, aut pecuniâ ipſum judicem corrumpemus. Occurrit hiſce cogitationibus apoſtolus, & affirmat non eſſe eandem rationem judicii divini & humani. Humana tribunalia ſunt aranearum telis ſimillima: implicant impotentes & imbecilles; at potentes & divites ſolidâ vi perrumpunt. Aſt ſupremus ille Judex non terretur potentiâ, non flectitur gratiâ, non corrumpitur pecuniâ improborum: nulla eſt apud illius tribunal προσωποληψία. Hoc optimè depingitur Jobi 34. 19. *Qui non accipit perſonas principum, nec cognovit tyrannum cùm diſceptaret contra pauperem: opus enim manuum ejus ſunt univerſi*. In hanc ſententiam ſcripſit Ambroſius, *Dominus juſtus judex eſt; cauſas diſcernit, non perſonas*. *In Epheſ. 6*

Sed etiam ex parte ſervorum objici potuit, Quid? Si dominis hiſce noſtris terrenis non pareamus ex animo, ſi fallamus quandoque cùm datur occaſio, an igitur putandum eſt ipſum Deum in nos miſellos vindicaturum? Sat miſeriarum experti ſumus in vita agenda ſub hiſce dominis duris & imperioſis; à Deo miſerationem potiùs quàm ſupplicium expectamus.

Hiſce etiam apoſtolus præcidit hanc inanem ſpem, & negat Deum præter æquum & bonum, aut ex miſericordia favere pauperibus, aut ex invidia detrahere quod ſuum eſt divitibus. Imò lege latâ hanc quoque προσωποληψίαν ſuſtulit, Exod. 23. 3. *Pauperis non miſereberis in judicio*: & Lev. 19. 15. *Non facies quod iniquum eſt, nec injuſtè judicabis. Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis*. Non eſt igitur perſonarum reſpectus apud Deum, qui ſemper ſolet

Phocylides. Πᾶσι δίκαια νέμειν, μηδὲ κρίσιν εἰς χάριν ἕλκειν· ut rectè poeta.

Documenta.

Docum. 1. Non modò illæ injuriæ quæ inferuntur regibus & magnatibus, ſed quæ ſubditis & ſervulis, Deum quoque habent ultorem.

Docum. 2. Utriſque proinde ex æquo cavendum, nè peccent in alterutrum: cùm uterque ex æquo ſubjaceat vindictæ divinæ.

Docum. 3. Oportet eos qui Dei vicem gerunt in terris, hanc divinam juſtitiam imitari, &, depoſitâ προσωποληψίᾳ, quod ſuum eſt unicuique tribuere. Rectè dixit Archytas, *judicem & aram idem eſſe: ad utrumque enim confugitur, quoties alicui injuria intentatur*. Ut itaque judex ſit ara, tam pauperes & infirmæ ſortis homunculos, quàm divites & magnates protegere debet.

Finis tertii capitis.

CAP. IIII. VERS. I.

Vos domini, quod juſtum eſt & æquum ſervis exhibete: ſcientes quòd & vos Dominum habetis in cœlis.

VErſiculus hic, qui primus conſtituitur hujus quarti capitis, videtur mihi à capite præcedente inconſultò & nullâ ratione avulſus. Refertur itaque ad caput præcedens à Chryſoſtomo, Aquinate, Hugone, Illyrico, Muſculo, Zanchio, aliiſque: atque ad illud pertinere clamat tum ipſa materia, quæ eadem planè eſt cum octo verſibus præcedentibus, ſcilicet œconomica; tum materia verſiculi inſequentis, quæ planè nova eſt, & proinde novi capitis initium aptiùs eſſe potuit. Nos itaque hunc verſum, tanquam prioris capitis particulam, explicabimus: ejus autem duo membra ſunt. In priore proponit dominis *officium ſuum*; *Vos domini, quod juſtum eſt & æquum ſervis exhibete*. In poſteriore *ſtimulum* addit ad idem præſtandum; *Scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlis*.

Vos domini] Explicato ſervorum officio, dominos itidem ſui officii admonere voluit; quia nihil pernicioſius domino tyrannico, nihil facilius quàm abuti imperio. Unde Plato optimum ſpecimen veræ juſtitiæ eſſe dixit, *ſi quis abſtineat ab illis lædendis, quos facile eſt injuriâ afficere*. Subjiciam ejus verba, digna obſervatione: Διάδηλος ὁ φύσει καὶ μὴ πλαστῶς σέβων τὴν δίκην, μισῶν δὲ ὄντως τὸ ἄδικον ἐν τούτοις τῶν ἀνθρώπων ἐν οἷς αὐτῷ ῥᾴδιον ἀδικεῖν· de legib. 6.

Nè igitur vel ſervos neglexiſſe, vel dominos omni lege ſolutos reliquiſſe videretur apoſtolus, etiam hoſce præceptis ſuis conſtringit. Ad præceptum ipſum veniamus; cujus duo ſunt membra;

Quod juſtum eſt exhibete ſervis] Τὸ δίκαιον hoc in loco includit quicquid ſervis debetur ex obligatione legali, vel ſecundum leges poſitivas; excludit quicquid iiſdem adverſatur. Ariſtoteles tria ſtatuit ſervis neceſſaria & debita: Ἔργον, τροφήν, κόλασιν· nos & quartum addemus, ſcilicet μισθόν· qui debetur ſervis noſtris, quia non ſunt mancipia, ut olim fuerunt apud veteres. 1 *Oecon. 1.5*

Ad juſtitiam igitur dominorum pertinet, hæc omnia ſervis exhibere juxta debitam menſuram: injuſtitiæ eſt, aut ſaltem ſtultitiæ, ſi aliter cum illis agant. Verbi causâ, in opere ſervis injungendo juſtitiam colit, qui nec premit laboribus immodicis, nec ſinit otio & deſidiâ torpeſcere: Sic in cibo præbendo, qui nec detrahit illis victum neceſſarium ac convenientem, neque patitur illos gulæ & ebrietati indulgere: In caſtigatione adhibenda, qui nec crudeliter in illos ſævit ultra meritum delicti, nec ſinit eos tamen impune quævis flagitia admittere: In mercede perſolvenda, qui nec ità præparcus eſt, ut indè non poſſint quæ neceſſaria ſunt ſibi parare; nec ità prodigus, ut luxuriandi materiam illis ſuppeditet. Græcus Scholiaſtes ſic totam rem expreſſit, Τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἰσότης ἐστὶ τὸ ἀμείβεσθαι τῶν πόνων τοὺς δούλους, καὶ ἐν ἀφθονίᾳ πάντων τῶν πρὸς χρείαν καθιστᾶν. Sequitur alterum hujus præcepti membrum,

Quod æquum eſt exhibete ſervis] In Græco eſt τὴν ἰσότητα, *æqualitatem* vel *æquabilitatem*. Quod vocabulum non eo ſenſu accipiendum eſt, quaſi 2
opor-

oporteret dominos æqualem honorem, ac æqualia illis quæ ab iis exigunt obſequia, ſervis exhibere: nam rectè Plato, τοῖς ἀνίσοις τὰ ἴσα ἄνισα &c. *Inæqualibus dare æqualia, eſt inæquale.*

Hæc igitur ἰσότης, non ipſa opera ſive officia ſervorum & dominorum deſignat; quæ diverſa ſunt & planè oppoſita: ſed refertur ad animum & modum agendi; qui in utriſque par eſſe debet analogicâ quadam proportione. Verbi causâ; ſervi jubentur parere dominis in ſimplicitate cordis, & timore Dei: jam domini τὴν ἰσότητα præſtant illis, cùm ipſi imperant etiam piè & religiosè. Servi jubentur ex animo & cum benevolentia ſervire dominis: domini paria rependunt, cùm regunt ſervos ſuos miti & paterno quodam affectu. Ut itaque ſub compendio redigam diſcrimen *juſti & æqui* hoc in loco: id juſtum vocatur, quod lex exigit, vel quod ſervis debetur ex obligatione legali; id æquum dicitur, quodcunque charitas, & manſuetudo Chriſtiana poſtulat, quódque illis debetur ex obligatione morali. Hujus æquitatis, vel æquabilitatis, hæc præcipua opera ſunt;

1. Servum, ut ejuſdem naturæ, addo etiam & gratiæ participem, æſtimare; non animo elato vilipendere, ut ſolent nonnulli: nam utcunque dominus & ſervus ſint vocabula diſtinctæ conditionis; homo tamen & homo ſunt nomina ejuſdem naturæ. Unde Philonis illud, *Fortuna diſtinxit dominos à ſervis, natura utriſque communis & eadem.* Et Paulus huc reſpexit, cùm juſſit Philemonem recipere Oneſimum jam factum Chriſtianum, Οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον, ἀδελφὸν ἀγαπητόν, Epiſt. ad Philem. verſ. 16. *De ſpec. leg*

2. Cum ſervis ſic agere in omnibus, ut non valeat illud, ----*Stet pro ratione voluntas*; ſed vel illis auſcultare & cedere paratus ſit dominus, quoties ratio, & veritas id poſtulaverit. Profitetur Jobus ſe ſervis hanc æquitatem exhibuiſſe, &, ni exhibuiſſet, divinæ iræ obnoxium fuiſſe: *Si contempſi ſubire judicium cum ſervo meo, & ancilla mea, cùm diſceptarent adverſum me, Quid enim faciam cùm ſurrexerit ad judicandum Deus? &c.* Jobi 31. 13. & 14.

3. Humanæ infirmitatis rationem habere, & ſervos, vel morbo debilitatos, vel ſenectute, vel aliâ causâ quacunque, clementer & miſericorditer tractare, benigniter & amanter fovere & curare. Atque hanc ob cauſam mihi videntur Romani dominum *patremfamilias* appellâſſe, quòd paternâ curâ & amore complecti debeat omnes in familia ſua, quaſi fidei & tutelæ ſuæ concreditos.

4. Servis fidelibus & benemeritis, etiam ſupra pactam mercedem, pręmia quædam extra ordinem dare: nam cùm illi, fidelitate & amore erga dominos, ſe præſtiterint pluſquam ſervos; poſtulat ἰσότης, ut, liberalitate & munificentiâ, domini ſe exhibeant pluſquam dominos. *Servus ſenſatus ſit tibi dilectus quaſi anima, &c.* Eccleſiaſtici 7. 21.

Documenta: Ab eo quòd etiam domini in ordinem coguntur.

Docum. 1. Prudens verbi diſpenſator, non ſervos, aut ſubditos, aut infimæ ſortis homines ſolummodo; ſed dominos, magiſtratus, omnéſque adeò qui Chriſti jugo colla ſubmiſerunt, erudire, monere, increpare debet.

Docum. 2. Utcunque ſolitum eſt ſuperioribus (neque id injuriâ) de ſubditorum vitiis conqueri; tamen ut plurimùm & ipſi non minoribus inficiuntur: utriſque igitur incumbit, non tam alterius vitia exaggerare, quàm ſua emendare.

Documenta:

Documenta: Ab ipſo præcepto de juſtitia exhibenda.

Docum. 1. Injuſtus & improbus dominus eſt, qui tractat ſervos ad regulam ſuæ non divinæ voluntatis: Dei enim voluntas eſt regula juſtitiæ, & ſemper præſcribit auream mediocritatem; humana vergit ad extrema. Unde Plato epiſt. 9. Μετρία μὲν ἡ Θεῷ δουλεία, ἄμετρος δὲ ἡ τοῖς ἀνθρώποις, *Moderata ſervitus eſt quæ Deo placet, immoderata quæ ad humanam libidinem exigitur.*

Docum. 2. Taxandi itaque hîc domini, qui peccant ex utrâvis parte contra illam juſtitiæ regulam quam ab initio deſcripſimus. Multi providos ſe & frugi exiſtimant, dum ſervos domant laboribus & verberibus, macerant fame & jejuniis: alii è contrà ſeſe venditant pro dominis beneficis, quòd permittunt eoſdem otio diffluere, & in ſingulos dies temulentis compotationibus vacare. Sed neutri τὸ δίκαιον tenent.

Documenta: A præcepto de æquitate.

Docum. 1. Dominus Chriſtianus non tantùm ſpectare debet, quid lex, aut conſuetudo humana, ſed quid inſuper charitas & manſuetudo Chriſtiana jubet ſervis exhibere. Si illa non præſtiterit, injuſtus peragetur etiam ad tribunal hominum: ſi hæc non fecerit, impius & crudelis peragetur ad tribunal Dei.

Docum. 2. Jus analogum, ſive ἰσότης, valere debet inter omnes hominum ordines; & quæcunque ſuperiores exigunt à ſubditis, paria debent, ſi non ſpecie, tamen analogiâ iiſdem rependere. Hæc de præcepto.

Scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlis] Jam ſtimulum ſubjicit ad præcepti obſervationem. Is autem duplex eſt: unus in eo, ut ſciant quòd & ipſi habeant Dominum; *Scientes quòd & vos, &c.* alter in eo, ut ſciant qualem & ipſi habeant Dominum, *in cœlis.*

Scientes quòd & vos Dominum habetis] Id eſt, *tenentes, credentes, cogitantes* vos itidem ac ſervos veſtros Domino ſubeſſe. Cogitatio hæc acerrimus ſtimulus eſt ad juſtitiam & æquitatem ſervis exhibendam, quia cauſam injuſtitiæ & iniquitatis elidit. Ideo enim domini nihil non audent in ſervos ſuos, quòd putant illos ſolos ſervos eſſe, ſe dominos abſolutos, & nihil aliud quàm dominos. Jubentur igitur ſcire & meminiſſe, ſe etiam ſervos eſſe ejuſdem ſupremi Domini, & proinde ſervorum ſuorum conſervos: eſt autem à ratione alienum, ut ſervus, quamvìs paulò honoratior, injuſtè & tyrannicè agat cum conſervis ſuis; quia non vult ut ipſe Dominus eodem modo ſecum agat.

Dominum habetis in cœlis] Hoc vocabulo indicare voluit qualem Dominum habeant & ipſi domini; cœleſtem ſcilicet, id eſt, juſtum, omnipotentem, omniſcium, uno verbo, Deum. Hæc etiam cogitatio valde facit ad reprimendam dominorum injuſtitiam: nam ideo inſolenter ſe gerunt adverſus ſervos, quia plerunque nec illis adeſt reſiſtendi facultas, nec videtur adeſſe ullus judex, aut defenſor, qui injurias ſervis illatas ulciſcatur. Jubet igitur apoſtolus ipſos dominos cogitare ſe habere Dominum, eúmque non mortalem, ſed cœleſtem, qui non patietur illos impunè abuti delegatâ in ſervos authoritate.

Tali igitur Domino ſubditi, debent in omnibus ſanctè colere & obſervare juſtitiam & æquitatem,

Primò, quia hic Dominus cœleſtis omniſcius eſt, adeò ut nihil illum poſſit latere quod perperam & injuſtè agatur. Extremę autem audacię eſt, Domino cœleſti inſpectante, protervè & crudeliter tractare conſervos: nam

nam nequam ille ſervus in evangelio non audet conſervos affligere, priuſquam dominum peregrè profectum videt. Quandoquidem igitur hic Dominus cœleſtis nunquam à nobis abeſt, nunquam tutum eſt protervire.

Secundò, quia hic Dominus cœleſtis ſanctus & juſtus eſt, & odio habet omnem injuſtitiam. Terreni quidem domini quandoque aut favent improbitati ſervorum, aut ſaltem connivent; quia ipſi pariter improbi ſunt: nulla autem ſpes eſt, illum Domino cœleſti poſſe placere, qui juſtitiam & æquitatem audet violare. *Odio eſt Deo impius & impietas ejus*, Sap. 14.9.

Tertiò, quia hic Dominus in cœlis, omnipotens eſt: poteſt igitur ille quod odit punire; nec poteſt quiſquam ſe ex manibus ejus eripere. Eſt omnium Dominator, nec verebitur magnitudinem cujuſpiam: *Fortioribus autem fortior inſtat cruciatio*, Sap.6.9. Cogitent igitur hæc omnia domini, ſe habere Dominum, ſe habere Dominum cœleſtem, id eſt, omniſcium, omnis injuſtitię oſorem, omnipotentem; atque hoc eos ſtimulabit ad juſtitiam & æquitatem ſervis exhibendam.

Documenta.

Docum. 1. Fideles & pii ſic ſeſe gerant erga ſuos inferiores, ut interim ſemper meminerint ſe habere Dominum ſuperiorem.

Docum. 2. Nimis uſitatum viris potentibus, & in eminenti loco conſtitutis, oblivioni tradere hunc ſupremum & communem Dominum.

Docum. 3. Oblivio hęc omnis injuſtitiæ & iniquitatis origo eſt, ut patet in Pharaone, Exod.5.2. *Neſcio Dominum, Iſrael non dimittam.*

Docum. 4. Cogitandum igitur perpetuò qualem Dominum habeamus in cœlis, ut hæc ipſa cogitatio ſtimulus ſit quo excitemur ad æquitatem, & frænum quo inhibeamur ab injuſtitia & tyrannide.

Docum. 5. Eâ clementiâ tractare oportet ſervos noſtros, quâ optamus ut Dominus cœleſtis utatur erga nos.

Atque ſic explicatam habetis hanc œconomicam apoſtoli hortationem, quam ad caput præcedens retulimus; jam ultimi capitis expoſitionem aggrediemur.

CAPITIS QVARTI EXPOSITIO.

Argumentum.

PAucula præmittam de argumento hujus capitis; dein rectà pergam ad contextûs explicationem. Poſt tradita igitur præcepta œconomica, quæ pro diverſo perſonarum ſtatu ad ſingulos accommodantur, revertitur apoſtolus ad hortationes quaſdam generales, quæ omnibus communiter proponuntur. Hiſce ſtatim ſubjungit honorificam mentionem Tychici & Oneſimi, per quos miſſa eſt hæc epiſtola ad Coloſſenſes. Demum ſalutat illos nomine multorum piorum qui tum Romæ verſabantur, præcipitq; ut publicè in eccleſia legatur hæc epiſtola, atque ſic clauſulam eidem imponit.

Sunt itaque tres præcipuæ hujus capitis partes;

Hortationes, *Laudationes*, *Salutationes*.

Hortatur ad tria,
- *Perſeverantiam* in orando, verſ.2,3,4.
- *Sapientiam* in converſando, verſ.5.
- *Diſcretionem* in loquendo, verſ.6.

Commendat illis duos eximios viros
- *Tychicum*, verſ.7,8.
- *Oneſimum*, verſ.9.

Quod reliquum eſt hujus epiſtolæ, ſalutationibus penè totum conſumitur, pauculis aliis interjectis & additis. Ad contextum veniamus.

Vers. II. &c.

Orationi inſtate (vel *fortiter incumbite*) *vigilantes in ea, cum gratiarum actione, &c.*

IN hoc verſu & duobus ſequentibus accendit Coloſſenſes ad diviniſſimum illud & utiliſſimum opus orationis. In quo tractando, non eſt inſtituti mei locum hunc communem explicare; ſed ea tantùm exponere quæ expreſsè tanguntur ab apoſtolo in ipſo contextu: hæc autem in genere duo ſunt. 1. Conditiones quædam requiſitæ in ipſis orantibus, verſu hoc ſecundo. 2. Specialis quædam & pernecesſaria materia orationis, ſeu cauſa orandi, verſ.3,4.

Conditiones tres hoc in loco recenſentur:
- *Vehemens perſeverantia.*
- *Cauta vigilantia.*
- *Pia gratitudo.* De quibus ſigillatim.

Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε] Græcum hoc vocabulum deducitur à κάρτος, 1
quod unâ literâ tranſpoſitâ idem eſt quod κράτος, robur ſcilicet, vehementia, victoria. Unde καρτερεῖν, fortiter tolerare, vel perdurare; & προσκαρτερεῖν, vehementer & aſſiduè incumbere rei alicui difficili & laborioſæ, donec eam ad optatum eventum perduxeris, & quaſi victoriam obtinueris. Προσκαρτέρησις igitur hæc duo involvit; vehementem quandam animi intentionem, & quaſi pugnam, dum verſatur in actu orandi; & aſſiduam frequentationem orationis: Ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι· Epheſ.6.18.

Quod attinet ad vehementiam, ſeu animi intentionem; eſt ea quidem multis nominibus valde neceſſaria:

1. Quia cauſæ orandi ejuſmodi ſunt quæ maximè excitare debent mentem humanam ad hoc opus ſeriò & totis viribus agendum: nam magnitudini rei quæ geritur intentionis noſtræ magnitudo ſemper ſolet, aut ſaltem debet, reſpondere. Jam verò *nulla negotia comparari poſſunt negotiis veniarum, gratiarum, gloriarum: at hæc ea ſunt, quæ præcipuè per orationem quæruntur*, Pariſienſ. de rhetor divin. cap.38. Tanta igitur ac talia bona frigidè & perfunctoriè petere, quid aliud eſt quàm Deo illudere?

2. Quia torpidæ iſtæ & ſomniculoſæ preces, quæ animo aut vagante, aut obtorpeſcente dicuntur, nec cœlos penetrare, nec Deum ad audiendum inflectere poſſunt: oratio enim noſtra nuncii vicem pręſtat inter nos & Deum; nuncius autem ſi vel nugas in via egerit, vel obdormiverit, nec ad itineris metam perveniet, nec negotia ſibi commiſſa expediet. Unde Cyprian. de orat. Dom. *Quâ fronte te audiri à Deo poſtulas, cùm te ipſe non audias?*

3. Requiritur hæc animi intentio & fervor ſpiritûs inter orandum; quia cor ſpirituali hoc calore ardeſcit, emollitur ſimul & dilatatur, aptiúſque ac capacius ad excipienda divina munera efficitur. Atque hoc in

cauſa fuiſſe arbitror, quòd *Fratres Ægyptiaci breviſſimis & raptim ejaculatis orationibus uti voluerint, nè ſcilicet per moras evaneſceret & hebetaretur intentio*, Auguſt. de orand. Deo ad Probam, epiſt. 121. cap. 10.

4. Intentio hæc & ardor animi, vel eam ob cauſam maximè optabilis eſt, quòd piæ & devotę mentis ſignum certiſſimum ſit; ut è contrà, frigida & ſomnolenta oratio, indicium animi carnalis, & terrenis rebus agglutinati. Sic Chryſoſtomus in lib. 1. de orando Deo, *Cùm video* (inquit) *quenquam non ſtudioſum orandi, continuò mihi palàm eſt, eum nihil egregii in animo poſſidere: rurſus, ubi conſpexero aliquem orationi vehementer & validè incumbentem, illum omni virtute & pietate ornatum colligo.*

5. Quia ardens hoc deſiderium, teſtante Scripturâ, in omnium ſanctorum precibus emicuit. Hac fervidæ orationis luctâ Jacobus cum Deo ipſo colluctans, victor evaſit, Gen. 32. 28. Hac eâdem Moſes Dei manus quaſi ligavit, nec paſſus eſt illum perdere rebelles Iſraelitas. Ob hanc vehementiam David orationem ſuam *clamorem* paſſim vocat. Ut expediam verbo, hęc intentio & fervor orationis ad impetrandi efficaciam maximè ſemper valuit, teſtante apoſtolo Jacobo, cap. 5. 16. Πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. Quid eſt autem ἐνεργουμένη δέησις, niſi precatio ſpiritu quodam mota, acta, & quaſi vivificata? Atq; hęc de vehementia ſeu intentione animi, quæ requiritur in ipſo actu orandi, atq; innuitur hoc verbo προσκαρτερεῖτε.

Sed dictum eſt hoc vocabulo προσκαρτερεῖτε, aliud inſuper innui, nimirum aſſiduitatem, ſive frequentationem hujus exercitii; quæ tanta & tam continua eſſe debet, ut eo reſpectu in ſacris Scripturis jubeamur ſemper orare. Ipſe Chriſtus per parabolam oſtendit diſcipulis ſuis, *quòd ſemper oportet orare, & non deficere*, Luc. 18. 1. *Sine intermiſſione orate*, 1. Theſſal. 5. 17. Quæ loca non ſunt in eum ſenſum accipienda, quaſi, relictis & abdicatis omnibus laboribus, orationi tantummodo vacandum & adhæreſcendum eſſet; ſed ut rectè Auguſtinus, *Illud*, Sine intermissione orate, *ſaniſſimè ſic accipitur, ut nullo die intermittantur certa tempora orandi*, de hæreſ. ad Quod--vult--Deum, hæreſ. 57. Pſallianorum ſeu Euchitarum. Nam ab opere ſuo nunquam ceſſare judicatur, qui cùm poteſt & debet operatur. Hæc itaque perſeverantia in orando, non continuum, ſed aſſiduè repetitum actum orandi flagitat; nè abjiciamus ſcilicet orationis ſtudium, vel tædio expectandi, vel deſperatione obtinendi, vel ob aliam cauſam quamcunque; ſed crebrò Deum invocemus, crebrò urgeamus, etiam tum cùm precibus noſtris aures ſuas occluſiſſe videtur. Et hoc eſt, Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖν.

Non eſt meum hîc ſtatuere quoties in die, aut quibus horis orandum ſit; ſed illud oſtendendum eſt, eſſe ſæpiſſime & frequentiſſimè huic exercitio incumbendum. Ad ipſum temporis articulum quod attinet, Spiritu & occaſione uti oportet conſultoribus.

Incitamenta ad frequentandum orationis exercitium.

Incit. 1. Debet eſſe aſſidua oratio noſtra, quia habemus aſſiduas & infinitas cauſas orandi: nam quicquid boni habemus, aut habere deſideramus; quicquid mali aut patimur, aut pati meruimus, aut metuimus; hæc omnia orandi materiam ſubminiſtrant. Bona quæ habemus excitant ad orationem; quia hoc modo Deus propter accepta beneficia honorandus eſt: bona quibus caremus accendunt ad orandum; quia à ſolo Deo ſunt expectanda: mala quæ patimur ad preces vocant; quia à ſolo Deo removeri: mala quæ metuimus; quia ab eodem ſolo depelli poſſunt. Hinc ſancti patres

patres orationem nuncupant *ſacrificium Chriſtiani, clavem cœli, ſubſidium egeni, flagellum diaboli, &c.* Habemus exemplum aſſiduitatis apud Euſeb. lib. 2. cap. 23.

Incit. 2. Quia aſſiduitas & importunitas eſt efficaciſſimum medium impetrandi; ut docuit Chriſtus in parabola, Luc. 18. 1. atque etiam ſuo facto oſtendit erga mulierem Chananæam importunè ſibi inſtantem, & preces ſuas iterum iterúmque ingeminantem, Mat. 15. 22. Hinc Gregorius, *Vult Deus rogari, vult cogi, vult quadam importunitate vinci; bona hæc violentia eſt, quâ Deus non offenditur, ſed placatur*, in ſext. pſalm. pœnitent.

Incit. 3. Quia hæc perſeverantia in orando maximè facit ad fidem noſtram declarandam, augendam, roborandam. Eſt enim ſuperbi & faſtidioſi petitoris, nullas moras perpeti, ac propter quamlibet dilationem à precando ſtatim reſilire. Hinc illa vox 2. Reg. 6. 33. *Quid conſiderem Jehovæ ampliùs?* At David è contrà, pſalm. 5. 3. *Manè ad te diſponam orationem meam, & ſpeculabor.* Fides igitur non illico reſilit, ſed quaſi in ſpecula conſiſtit, & expectat donec Deo viſum ſit annuere.

Documenta ex hiſce emergunt ad intentionem ſpectantia.

Docum. 1. Cùm excitemur ab apoſtolo ad intentionem & fervorem animi inter orandum, colligitur, nos eſſe naturâ frigidos & torpidos in hoc exercitio, adeò ut à ſomno vix temperare poſſimus, niſi monitorem & exuſcitatorem habeamus. Ipſorum apoſtolorum ſomnolentia hoc teſtatur, Matthæi 26. 40.

Docum. 2. Deus igitur orandus eſt, ut Spiritum orationis nobis impertiat: nam caro & ſanguis neque ſciunt, neque diſcere poſſunt veram & juſtam precandi rationem, abſque magiſterio & afflatu Spiritûs. Hinc illud ad Rom. 8. 26. *Quid precemur ut oportet non novimus, &c.*

Docum. 3. Hinc apertè deducimus, nullius aut parvi admodum momenti eſſe orationes iſtorum, qui nullo ſenſu, nullo intellectu eorum quæ dicuntur demurmurant indies orationes ſuas, in id tantùm ut dicantur orâſſe. At vel ex hoc loco didiciſſe potuerunt, orationem non eſſe rem perfunctoriam, ſed ſeriam & laborioſam, cui inſtare oportet, non indormire.

Sunt igitur omni odio digni papiſtæ, qui volunt populum Chriſtianum preces publicas linguâ incognitâ audire, preces ſuas privatas linguâ item incognitâ effutire; quaſi id unum ſtudeant, ut rem diviniſſimam & utiliſſimam, reddant ridiculam, infrugiferam, & pſittacis non hominibus convenientem. Errorem hunc breviter perſtringamus.

Perſpicuum eſt, in oratione ſeria requiri & cogitationem illarum rerum quas petimus à Deo, & ardens earundem deſiderium. De cogitatione Cyprian. ſic ſcribit de orat Dom. *Cogitatio omnis carnalis abſcedat, nec quicquam aliud tunc animus quàm illud ſolum cogitet quod precatur.* De deſiderio ſic Pariſienſis, *Deſiderium impetrandi quod petitur eſt vox orationis, abſq; hac muta eſt*, de rhetor. div. cap. 28. Jam verò nec cogitatio, nec deſiderium rerum illarum quæ petuntur, in illis reperitur qui non intelligunt quid petunt à Deo.

Haſce preces non intellectas damnavit Paulus, qui concludit nos non poſſe dicere *Amen* ad orationes quas non intelligimus, 1. Cor. 14. 16. Damnavit Auguſtinus, qui in libro de magiſtro cap. 1. ſic ſcribit, *Populus debet intelligere preces ſacerdotum, ut conſenſione quadam ſuſpendatur in Deum.* Ipſi etiam pontificii, in quibus aliquid aut mentis aut frontis fuit, hunc errorem Romaniſtarum perſtrinxerunt. Pariſien. de rhet. div. c. 38. ubi orationem

tionem nuncio comparat, *Numeratur* (inquit) *inter fatuitates nuncii iſtius, quòd de ipſis negotiis nec curat nec cogitat, niſi hoc ſolum, quòd petitionem offerat Deo, omnino ignorans quid illa contineat, & quid per eam petatur. Et hæc manifeſta ſunt in omnibus orantibus, qui labiis ſolis ſtrepunt, de his quæ verba orationum ſignant nihil omnino intelligentes.* Et cap.40. ubi orationem *vitulum labiorum* appellat, ſic ſcribit, *Carnes iſtius vituli, intellectus ſunt & cogitationes eorum quæ verbis orationis ſignantur; medulla, eſt pia orantis intentio; pili in vitulo iſto ſunt, exterior vocalis ſtrepitus. Detruncant igitur hoc ſacrificium, & Deum fraudant potioribus vituli iſtius, qui intellectum & ſignata verborum, vel non habent, vel non curant.* Hæc ille. Joannes Gerſon, quamvis implicatus errore Romanæ eccleſiæ, neget hoc eſſe neceſſitatis quod attinet ad illiteratos; tamen ultro fatetur, converſionem cordis ad Deum tempore orationis, cæteris paribus, eſſe laudabiliorem, ſi ſecundum verba & ſenſum orationis fiat. Poſtremò, Cajetanus à theologis Pariſienſibus erroris arguitur, quòd ſcripſerit melius eſſe quòd orationes dicantur in lingua vulgari & cognita, quàm Latina non intellecta. At quomodo ſe tutatur? *Non ſcripſi* (inquit) *quòd eſt* MELIUS, *ſed quòd* EST MELIUS AD AEDIFICATIONEM ECCLESIAE; *neque ſcripſi* ORATIONES, *ſed* ORATIONES PUBLICAS, QUAE AUDIENTE POPULO DICUNTUR; *hoc autem ſuper doctrinam Pauli fundavi*, 1. Cor. 14. Hęc Cajetanus in reſponſione ad quoſdam articulos nomine Pariſienſium editos, quod opus habetur poſt tertiam partem Thomæ. Non diutius immorabor in impugnatione hujus abſurdiſſimi erroris, qui tollit ipſam quaſi animam orationis: nam rectè Athanaſius, in orat.16. ad Maximum philoſophum; *De rebus apertis & ſole lucidioribus diſputare, nihil aliud eſt quàm hominibus prava defendentibus cauſam improbitatis impudentiæquè ſuggerere.* Hæc de *intentione* ſeu *fervore* orantium.

Documenta ad aſſiduitatem ſeu perſeverantiam referenda.

Docum. 1. Hæc ipſa hortatio ad perſeverandum in oratione detegit naturæ noſtræ vitium, quod facit nos adhæreſcere nimis rebus & voluptatibus carnalibus; è contrà autem, illico ſegneſcere & fatiſcere in ſpiritualibus. Nam animæ ſanæ nihil jucundius quàm effundere ſua deſideria in ſinum cœleſtis ſui Patris, quod tamen nos ſine tædio facere non poſſumus.

Docum. 2. Summopere cavendum, nè voluptatibus noſtris, aut negotiis, aut ullis moleſtiis unquam avellamur ab hoc tam neceſſario orationis exercitio. Quemadmodum enim ſi nervos incideris, totum corpus ſine motu & viribus, trunci inſtar, reliqueris: ſic ſi orationem ſuſtuleris (quam Chryſoſtomus *animi nervum* appellat) hominem planè mancum & debilem, omníque ſpirituali motu vacuum reddideris. Atque hîc præclarum Danielis exemplum ob oculos proponendum eſt, qui nè unum quidem diem ab orando arceri potuit, vel edicto regis, vel periculo mortis, ut videre licet Danielis *6.* verſ. 11.

Docum. 3. Hinc colligere licet impiorum & infidelium miſeriam, qui cùm expertes ſint fidei & amoris divini, nè orare quidem poſſunt niſi dicis tantùm causâ, multò minùs προσκαρτερεῖν, *inſtare orationi.* At quid illo miſerius, cui cum ipſo fonte beatitudinis non poteſt eſſe ullum commercium?

Docum. 4. Hinc patet felicitas piorum & fidelium, qui, cùm ferventem & perſeverantem orationem quaſi inexhauſtum theſaurum poſſideant, nullâ re egere unquam poterunt, quæ ſit illis neceſſaria & ſalutifera: *Nam ſi vos qui*

qui mali eſtis, nôſtis bona dare liberis veſtris; quantò magis Pater veſter qui eſt in cœlis dabit bona petentibus ab ipſo? Matth. 7. 11. Atque hæc de *fervore* & *perſeverantia*.

Vigilantes in ea] En alterum juſtę & legitimę orationis comitem, nimirum vigilantiam. Poſſumus autem vigilantiam hanc referre, vel ad vigilias propriè dictas, id eſt, ad ſtatas & ſolennes noctis vigilias; vel ad vigilias metaphoricè dictas, id eſt, perpetuas mentis Chriſtianæ vigilias: imò utraſque conjungere ſat commodè poterimus.

Ad nocturnas vigilias quod attinet, clarum eſt Chriſtianos apoſtolorum temporibus, propter ſævitiam paganorum neceſſitate quadam coactos ſæpe fuiſſe ad conventus nocturnos, quando vel evangelium prædicare, vel preces publicas Deo fundere volebant, ut patet Act.12,12. & Act. 20.7. & aliis in locis. Quinetiam ſolennitatis & devotionis excitandæ causâ, imperatoribus jam ad Chriſtianam religionem converſis, & rebus noſtris pacatis & florentibus, vigillarum conſuetudinem retinebant, eáſq; potiſſimûm celebrabant cùm feſtorum ſolennitas inſtaret. Hinc patrum conciones in vigilia Nativitatis, in vigilia Paſchæ, in vigiliis etiam martyrum habitæ adhuc leguntur. Haſce autem vigilias verbo & precibus impendebant, atque hoc pacto præparabant ſe ad feſti ſanctiorem obſervationem, & cœnæ Dominicę participationem. Apponamus teſtimonia ex patribus. Tertullianus in 2. lib. ad uxorem, oſtendit Chriſtianas fœminas non debere nubere maritis ethnicis, argumento ab hiſce vigiliis petito: *Quis ethnicus* (inquit) *nocturnis convocationibus uxorem à latere ſuo eximi libenter feret? Quis ſolennibus Paſchæ obnoctantem ſecurus ſuſtinebit?* Ante ſynaxin in vigiliis pernoctare ſolitos fuiſſe Chriſtianos oſtendit etiam Athanaſius, apol. ad Conſtan. ubi conqueritur illos fuiſſe oppreſſos à Syriano præſide: nam dum precibus intendebant, ille milites ſuos in eos immiſit. Harum vigiliarum mentionem facit Nazianzenus orat. 27. & orat. 2. in Julianum. Et Bernardus, in vigilia S. Andreæ, *Indignus eſt ſolenni lætitiâ qui ſtatutam vigiliæ abſtinentiam non obſervat.*

Jam, pręter publicas haſce vigilias publicis Chriſtianorum conventibus deputatas, obſervare etiam licet, pios & ſanctos viros privatâ devotione inſomnes noctes quandoque duxiſſe, & precibus vehementiùs incubuiſſe. Sic David paſſim affirmat ſe etiam nocte ab oratione non ceſsâſſe, Pſal.22.2. & Pſal. 77.*6*. Sic Paulus & Silas incarcerati mediâ nocte Deum invocant, Act.16.25.

De publicis illis vigiliis quas neceſſitas invexit in eccleſiam illud unum dicimus, ceſſante causâ, non malè ab eccleſia noſtra eſſe jam ſublatas: nam multis incommodis ac periculis obnoxias fore, nemo ſapiens negabit, qui hujus ſeculi mores perſpectos habet. Quinetiam in veteri eccleſia multa incommoda indè manâſſe colligitur ex canone 35. concilii Eliberini; ubi fœminæ arcentur ab hiſce vigiliis, eò quòd ſub obtentu orationis ſcelera latenter committant. Et apud Auguſtinum paſſim taxantur abuſus in vigiliis martyrum, qui in conſuetudinem, & legem penè abierunt. Videte de morib. eccleſ. cath. cap.34. epiſt.*64*. & paſſim in ſermonibus.

Jam quod attinet ad privatorum devotionem, qui diurnâ oratione non contenti, etiam nocturnæ invigilant; eſt ea quidem valde laudabilis, ſi ſuperſtitione vacet, atque oriatur ex zelo divini nominis, ac denique adhibeatur cùm graves & juſtæ cauſæ hanc vigilantiam flagitare videantur. David, imò Chriſtus ipſe nobis exemplo præivit ad hanc vigilantiam, Matth.

Matth. 26. 38, 39. Paulus etiam Magiſtrum ſuum hac in re imitatur, 2. Cor. 6. 5. Nec laudabiles ſolùm, ſed etiam delectabiles ſunt piis hæ vigiliæ, ut verè Auguſtinus, de bono viduitatis cap. 21. *Vigiliæ in quantum valetudinem non perturbant, ſi orando, pſallendo, legendo ſumantur, in delicias ſpirituales vertuntur.*

Atque hactenus de vigiliis propriè dictis; reſtant vigiliæ metaphoricè & figuratè dictæ, hoc eſt, mentis vigillæ; quæ planè neceſſariæ ſunt, non modò in orationibus noſtris, ſed in tota vita; ac proinde perpetuæ eſſe debent. Mentem autem vigilare dico, cùm peccatis, & mundanis rebus minimè indormit; ſed ſemper experrecta diem mortis adventúmq; Chriſti expectat, atque futuram gloriam ſpe & fide certâ quaſi prægustat. Qui animum hunc in modum comparatum geſtat, is perpetuas agit excubias; qui hanc mentis vigiliam negligit, is, etiamſi dies ac noctes precibus impendat, dormire nihilominus judicabitur.

Ad hanc vigiliam mentis nos vocat---

---Chriſtus, { Marc. 13. 35, 36. *Vigilate, nè cùm Dominus, &c.* / Apoc. 3. 2. *Eſto vigilans, &c.* / Apoc. 16. 15. *Beatus qui vigilat, & cuſtodit, &c.* }

---Paulus { 1. Cor. 16. 13. *Vigilate, ſtate in fide, &c.* / 1. Theſſ. 5. 6. *Nè dormiamus ſed vigilemus, &c.* }

---Petrus < 1. Epiſt. 5. 8. *Vigilate; nam adverſarius veſter, &c.*

Haſce itaque vigilias obſervare oportet, ſi vel nos, vel orationes noſtras Deo gratas eſſe velimus. Unde Auguſtinus, ſerm. 23. in evang. ſecundum Matthæum; *Corde vigila, fide vigila, ſpe vigila, operibus vigila.* Et Bernardus in vigil. Petri & Pauli; *Ad hoc proponuntur vigiliæ, ut evigilemus ſi in aliquo peccato dormitaverimus.* Imò, ut Cyprianus loquitur, de orat. Dom. *Debent omnes pii, etiam cùm dormiunt oculis, corde vigilare.* Sicut ſcriptum eſt in perſona eccleſiæ, *Ego dormio, & cor meum vigilat*, Cant. 5. 2.

Documenta.

Docum. 1. Hinc arguitur noſtri ſeculi ſocordia: nam nos, quoties convenitur ad publicas preces aut verbi prædicationem, claro die ſubindè dormimus; cùm majores noſtri in primitiva eccleſia, etiam totas noctes cum alacritate inſomnes duxerint, ut hiſce ſpiritualibus exercitiis frui poſſent.

Docum. 2. Arguitur etiam impietas, & vanitas; nam vigiliæ apud nos nulli rei penè deſtinantur, niſi nequitiis aut ineptiis.

Docum. 3. Illud etiam colligi poteſt, fruſtra illum extollere vocem ad Deum in oratione, qui dormit in vitæ converſatione; Deus enim non minùs, imò multò magis vigiles animos quàm oculos requirit ab invocantibus nomen ſuum.

Docum. 4. Impiorum & impœnitentium orationes, ſomnia potiùs quàm vota habentur; quia corde peccatis indormiente recitantur.

Atque hactenus de vigilantia.

3 *Cum gratiarum actione*] Ventum eſt ad ultimam conditionem quæ requiritur in orantibus atque in ipſa oratione, gratitudinem nimirum, & indè dimanantem actionem gratiarum. Et rectè quidem copulatur gratiarum actio cum oratione: nam inter orandum, ſive reſpiciamus ad accepta jam beneficia, ſive proſpiciamus ad accipienda, ſive conſideremus dilata, aut prorſus negata; ob hæc omnia tenemur ad gratiarum actionem.

1. Æquum eſt petentes & expectantes nova beneficia, priùs propter accepta

accepta gratos ſe præbere; quia (ut rectè & ſapienter philoſophus, Eth. 9.) *recompenſatio requiritur ad amicitiam conſervandam*: Deo autem, præter gratitudinem, nihil eſt nobis quod retribuamus, pſal. 116. 12, 13. *Quid retribuam Domino?*

2. Propter accipienda debemus nos gratos præbere, quia fruſtra nova petit, qui ſe ob præſtita immemorem oſtendit; *Ingrati ſpes tanquam glacies tabeſcet*, Sap. 16. verſ. ult.

3. Etiam gratiæ agendæ ſunt propter dilata, imò negata: nam quando differuntur, ideo fit, ut commodiſſimo tempore nobis conferantur; ut collata pluris æſtimentur: quando prorſus negantur quæ petimus, id indè accidit, quòd Deus novit ea nobis nociva eſſe, quæ nos commoda judicamus; è contrà, illa eſſe perquam utilia, quæ nobis acerba & injucunda videntur. Hoc eſt quod Chryſoſtomus innuit, cùm dicit, *Gratias Deo agendas non modò pro manifeſtis beneficiis, ſed pro occultis, quæ præſtantur nobis invitis & repugnantibus.* Hujuſmodi ſunt, adverſa valetudo, paupertas, perſecutio, & ea ferè omnia quæ vulgus perpeſſu gravia arbitratur. Atque in hiſce ac aliis conſimilibus tenenda eſt Auguſtini ſententia, qui aſſerit pios & fideles, cùm non exaudiuntur *ad voluntatem*, exaudiri tamen *ad ſalutem*; in epiſt. Joan. tract. 6.

Ob haſce itaque cauſas manifeſtum eſt, gratiarum actionem, utpote tributum Deo multis nominibus debitum, nunquam eſſe intermittendam.

Hinc docemur,

Eſſe omnes ferè homines ad petendum & querulandum proniores, quàm ad gratiarum actionem. *Docum.* 1.

Ingratos hoſce homines eſſe ad ſacrificium orationis Deo offerendum prorſus ineptos. *Docum.* 2.

Bona & mala non noſtro ſenſu metienda; ſed Dei Patris noſtri judicio relinquenda: nam hinc fons ingratitudinis, quòd non credimus ea nobis optima eſſe quę à Deo immittuntur. Vetus poeta non immeritò laudatur à Platone, in Alcibiade lib. 2. quòd amicis ſuis hanc precandi formulam præſcripſerit, *Docum.* 3.

Ζεῦ βασιλεῦ, τὰ μὲν ἐσθλὰ καὶ εὐχομένοις καὶ ἀνεύκτοις
Ἄμμι δίδου, τὰ δὲ δεινὰ καὶ εὐχομένοις ἀπαλέξειν κελεύει

Non fremendum aut indignandum, ſi nobis negentur ea quæ deſideramus; ſed gratiæ potiùs Deo Patri agendæ, qui nociva amanter & prudenter negat, etiam cùm à nobis ſtultè & inconſideratè appetuntur. *Docum.* 4.

Nihil contingere piis & fidelibus, propter quod non poſſint & debeant gratias Deo agere meritiſſimas; juxta dictum apoſtoli, 1. Theſ. 5. 18. *In omnibus gratias agite.* *Docum.* 5.

Hæc de conditionibus legitimæ orationis.

VERS. III. IIII.

Precantes ſimul etiam pro nobis, ut Deus aperiat nobis oſtium ſermonis, ut loquamur myſterium Chriſti, propter quod etiam ſum vinctus:

Ut (inquam) *illud patefaciam, ſicut oportet me loqui.*

Multa ſunt à Deo Optimo Maximo petenda, & noſtro & aliorum nomine; ſed apoſtolus, aliis omiſſis, Coloſſenſes excitat ad petendum unum magnum & neceſſarium, evangelii ſcilicet dilatationem & profectum.

fectum. Neque id immeritò; nam cœleſti hoc lumine diffuſo, & in hominum corda penetrante, reliqua omnia Dei beneficia ultro adjicientur hominibus, Matth. 6. 33.

In hiſce duobus verſiculis duo generatim obſervanda: *pro quibus* potiſſimùm precandum ſit; *quid* illorum nomine à Deo poſtulandum.

Pro quibus? Pro nobis] Id eſt, pro me reliquiſque fidis evangelii miniſtris.

Quid petendum?
- Facultas, libertas, efficacia prædicandi; *Oſtium ſermonis.*
- Uſus ſeu praxis hujus facultatis; *Ut loquamur myſterium, &c.*
- Modus debitus in eadem exercenda; *Sicut oportet me loqui.*

Precantes ſimul etiam pro nobis]. Verſu præcedente (uti audiſtis) excitavit Coloſſenſes ad aſſiduam orationem; jam docet in hiſce orationibus eos memores eſſe oportere, non ſuiipſorum ſolummodo, ſed etiam fratrum, ac præcipuè miniſtrorum. Sic 2. Cor. 1. 11. ait apoſtolus, ſe de auxilio divino confidere, Corinthiis unà pro illo operam ſuam conferentibus ad Deum deprecandum. Nec ſine cauſa, qui profectum evangelii ex animo optant, excitantur ad orandum pro apoſtolo aliiſque miniſtris; quia bonus & fidus miniſter eſt publicus eccleſiæ theſaurus, & proinde amandus & curandus ab omnibus qui amant aut curant eccleſiæ ædificationem.

Hinc obſervemus,

Obſerv. 1. Eſſe officium omnium piorum, aſſiduè & enixè Deum orare pro paſtoribus & evangelii miniſtris.

Obſerv. 2. *1. Theſſ. 5, 12, 13.* Eos qui hoſce non amant vel ſolo vocationis ſuæ reſpectu, etſi nihil aliud habeant amore dignum, eſſe animo parùm Chriſtiano; qui vexant & lacerant, planè diabolico.

Obſerv. 3. Qui ſunt inferiore conditione, & ſanctitate minore, orare tamen poſſunt & debent pro illis qui ſunt eminentiore loco conſtituti, & majore ſanctitate præditi: nam ipſe apoſtolus non modò non aſpernatur preces populi Coloſſenſis, ſed majorem in modum eas efflagitat. Hinc Auguſtinus in pſalm. 38. *Orat apoſtolus pro plebe, orat plebs pro apoſtolo: pro ſe omnia membra orant, caput pro omnibus interpellat.*

Obſerv. 4. Orare Deum pro aliis, non eſt in nobis opus mediatoriæ cujuſdam interceſſionis, ſed mutuæ charitatis & neceſſitatis. Præclarè in hanc ſententiam Auguſtinus contra epiſt. Parmenian. lib. 2. cap. 8. ubi reprehendit Parmenianum, quòd dixerit epiſcopum eſſe mediatorem inter populum & Deum: atque ſtatim ſubjungit, *Omnes Chriſtiani invicem ſe commendant orationibus ſuis. Pro quo autem nullus interpellat, ſed ipſe pro omnibus, hic unicus veruſque mediator eſt.* Plura vide ibid. tom. 7.

Obſerv. 5. Fruſtra & ineptè in hiſce mutuis orationibus vivorum papiſtæ fundare conantur illam mediatoriam & meritoriam interceſſionem ſanctorum defunctorum pro eccleſia militante: non enim vivi pro vivis orantes merita ſua Deo obtrudunt, ſed ſupplices vota tantummodo ſua cum fraternis conjungunt. Qui autem hoc facit alieno nomine, non interceſſorem propriè dictum, aut patronũ alterius ſe conſtituit, ſed ſupplicem in eadem petitione ſocium. Quicquid itaq; ſtatuatur de univerſalibus precibus eccleſiæ triumphantis pro incolumitate eccleſiæ militantis; illud retineatur, Chriſtum

ſtum eſſe unicum mediatorem & redemptionis & interceſſionis meritoriæ apud Deum Patrem. Hæc de perſonis.

Ut Deus aperiat nobis oſtium ſermonis] Jam aggreditur oſtendere quid potiſſimùm velit ut à Deo petant nomine ſuo & aliorum miniſtrorum, nimirum, ut illis aperiatur oſtium ſermonis. Quâ loquendi formulâ tria mihi videtur apoſtolus complecti.

1. Oſtium ſermonis aperire, eſt facultatem internam & aptitudinem dare, atque dotes illas omnes quæ homines reddunt idoneos evangelii miniſtros. Hanc facultatem Chriſtus, Luc. 21. 15. appellat os, & ſapientiam; *Ego dabo vobis os, & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, &c.* Et ſapienter quidem apoſtolus hoc animæ ſuæ oſtium à Deo aperiri poſtulat; quia ille ſolus illuminat hominum mentes in hac rerum divinarum cognitione, ille ſolus ornat dotibus ad tanti muneris functionem requiſitis. Ille oſtium ſermonis aperuit Moſi, qui naturâ fuit *impedito ore, & impeditâ linguâ*, Exod. 4. 10. Atque eodem in loco hanc prærogativam apertè ſibi vendicat, ver. 11, 12. *Quis ſtatuit os homini? Nonne ego qui ſum Jehova? Nunc itaque & ego adero ori tuo, & docebo te quæ loqui te convenit.* Sic etiam Paulus ſuam facultatem ad Dei gratuitum donum refert, 2. Cor. 3. 5, 6. *Non idonei ſumus ex nobiſipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt; qui fecit nos idoneos miniſtros, &c.* Unde Clemens Strom. 1. Εἷς ὁ διδάσκαλος καὶ τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀκροωμένου, ὁ ἐπισυνάγων καὶ τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον.

Documenta.

Nihil ſalubrius à Deo petitur nomine aliorum, quàm ut divino munere idonei efficiantur ad opera vocationis ſuæ. *Docum.* 1.

Hæc una cauſa eſt cur tot indocti invadunt munera eccleſiaſtica, quòd populus toto corde non petat à Deo idoneos miniſtros: nam ille eſt qui dat eccleſiæ apoſtolos, doctores, evangeliſtas ad opus miniſterii aptos. Vide Epheſ. 4. *Docum.* 2.

Nemo fretus ingenii ſui viribus, aut eruditione propriâ, hoc munus evangelicum aggredi debet; ſed confiſus gratiæ & benedictioni divinæ. *Docum.* 3.

Etiam qui maximis dotibus inſtructi ſunt, indies nihilominus à Deo petere debent, ut eadem dona ſibi dentur, conſerventur, augeantur. Sic apoſtolus, cui cœlitus data fuit extraordinaria evangelii cognitio, monet tamen etiam pro ſe orandum, ut oſtium ſermonis ſibi magìs magíſque aperiatur. *Docum.* 4.

2. Cùm Deus oratur ut oſtium ſermonis aperiat miniſtris, illud intelligi poteſt, ut illis det libertatem prædicandi evangelium, & quaſi viam aperiat, remotis omnibus obſtaculis quæ mundus & diabolus ſolent opponere evangelicæ prædicationi. Solitum enim eſt Satanæ atque ſquamis ejus, infrendere ad patefactionem evangelii, atque omnes artes ſuas verſare ad excludendum hoc lumen ſalutare; ſed Deus è contrà ſuam authoritatem interponit, compeſcit improbos atq; diabolum ipſorum ducem, híſque invitis & renitentibus, aperit oſtium evangelizantibus.

In prima evangelii divulgatione hoc fuit manifeſtiſſimum, cùm totus penè mundus conſpiraverat ad occludendum oſtium ſermonis evangelici; at Deus nihilominus tam latum oſtium illi patefecit, ut paucorum piſcatorum operâ per totum terrarum orbem inſtar fulguris diffunderetur; teſtante apoſtolo ad Coloſſ. 1, 23. Matth. 24. 14. Hoc patres contra ethnicos ſemper afferre ſolent, atque ab hac mirifica evangelii dilatatione probare ejus veritatem à Deo dimanâſſe. Sic Clem. Strom. 7. prope finem; *Græ-*

Græcam philoſophiam ſi quivis magiſtratus prohibuerit, ea ſtatim perit: noſtram
autem doctrinam, à prima uſque ejus prædicatione, prohibent reges, duces, & ma-
giſtratus, cum univerſis ſatellitibus; illa tamen non flacceſcit ut doctrina humana,
ſed magis floret. Unde hoc, niſi quòd, fidelibus id enixè petentibus, Deus
illi aperiat oſtium ut egrediatur, etiam invitis hoſtibus. Ad hæc, Deus, piis
id aſſiduè petentibus, quandoque inflectit corda principum, non modò
ut non obſtent evangelio, ſed ut faveant miniſtris, ac promoveant curſum
evangelii. Sic Conſtantinum, ac poſt illum Theodoſium, multóſque ali-
os imperatores movit, ut, relicto paganiſmo, Chriſtianam religionem am-
plecterentur: ſic noſtro & proavorum noſtrorum ſeculo, movit multos
principes, ut, rejectis & extirpatis ſuperſtitionibus papiſticis, in ſuis di-
tionibus oſtium aperirent evangelio. Haſce ob cauſas rectè Paulus monu-
it Coloſſenſes precari Deum, ut aperiret oſtium ſermonis ſibi reliquíſque
evangelii miniſtris: nam hoc ad Dei potentiam ſpectat.

Documenta.

Docum. 1. Fruſtra conantur miniſtri diſſeminare evangelium, ſi Deus illis non a-
periat oſtium ſermonis, & externa obſtacula è medio tollat.

Docum. 2. Eſt pii cujuſque officium, non modò à Deo petere, ut is velit promove-
re liberum evangelii curſum; ſed etiam pro virili ſua eniti, ut ipſe hoc
idem faciat.

Docum. 3. Deteſtandi igitur qui remoram objiciunt verbo & miniſtris ejus, atque
oſtium hoc (quantum in ſe eſt) occludunt & obſerant. In hac claſſe col-
locandi tyranni, qui perſequuntur miniſtros evangelicos; hæretici, qui op-
pugnant doctrinam evangelicam; profani & pſeudopolitici, qui nihil in-
tereſſe ſtatuunt, utrùm aperiatur oſtium veræ religioni, an papiſticæ ſu-
perſtitioni, modò fruantur externis bonis; Simoniaci denique patroni,
qui fraudant debito ſtipendio miniſtros evangelii, & intercipiunt quod
illos capere oportuit.

3. Quando Deus invocatur ut oſtium ſermonis aperiat miniſtris, illud
etiam petitur, ut det efficaciam penetrandi in animos hominum ſermoni
evangelico, atq; aperiat oſtia cordium auditoribus ejuſdē Sic hunc locum
intellexit Gregorius, ſcribens in 38 Jobi, ubi hæc verba habentur, *Paulus*
in corde audientium myſteriis evangelii à Domino aperiri oſtium precatur. Habe-
bat enim ille verbi tonitruum, ſed dari ei viam quærebat: hanc autem viam ne-
quaquam ſe dare poſſe cognoverat. Sapienter itaque apoſtolus monet, De-
um invocandum ut aperiat oſtium cordium humanorum; quia ſermo præ-
dicantium à Spiritu hanc gratiam conſequitur, ut *inſtruat auditoris intelle-*
ctum, ut *moveat ejus affectum*, ut denique *intret & ſanet voluntatem:* Sic
veriſſimè Aquinas 2. 2. quæſt. 177. art. 1. ubi diſputat de gratia ſer-
monis.

Atque hoc paſſim docent Scripturæ. Actor. 16. 14. ubi Deus dicitur
Paulo prædicante *aperuiſſe cor Lydiæ, ut attenderet ea quæ dicebantur.* Et ad
Epheſ. 1. 17, 18. ubi Paulus Deum precatur ut *det* Epheſiis *Spiritum ſapi-*
entiæ & revelationis, ut illuminet oculos cordium illorum, &c. Et in omnibus
locis, ubi fides *donum Dei* conſtituitur: nam fide aperitur oſtium cordis, ad
intromittendum evangelium. Qui igitur fidem dat, oſtium cordis pandit
evangelio. Atque hinc eſt quòd Auguſtinus in libro de prædeſt. ſanctor.
cap. 20. aſſerat hanc precationem ad quam apoſtolus excitat Coloſſenſes
pro aperiendo oſtio ſermonis, eſſe apertiſſimam demonſtrationem quòd
ipſum fidei initium ſit donum Dei.

Docu-

Documenta.

Non eſt in poteſtate humanâ efficaciter ad ſalutem corda hominum do- *Docum. 1.*
cere, ſed hoc divinæ potentiæ & gratiæ tribuendum eſt. Sic pſalmiſta,
pſal. 119. 18. *Aperi oculos meos & videbo mirabilia legis tuæ.* Et pulcherri-
mè Auguſt. in epiſt. Joan. tract. 3. *Nolite putare quenquam hominem aliquid*
diſcere ab homine: ſi non ſit intus qui doceat, inanis ſtrepitus noſter eſt. Magiſte-
ria forinſecus adjutoria quædam ſunt, & admonitiones; cathedram in cœlo habet,
qui corda docet. Vide 4. de doctr. Chriſt. cap. 16. Et Aquin. quæſt. diſput.
de magiſt.

Multi oſtium aurium ſuarum pateſaciunt evangelio, qui interim cordis *Docum. 2.*
oſtium occluſum & obſeratum gerunt. Vide Eſaiæ 6. 9. Marc. 8. 18.

Cum auditione igitur, aut lectione verbi, ſemper copulanda eſt oratio *Docum. 3.*
ad Deum pro apertione cordis. Nam *parùm luminoſa, ſive auditio, ſive lectio*
verbi, quam oratio non illuſtrat, Pariſienſ. de rhetor. div. cap. 30.

Atque ſic explicatum habetis, quid ſit oſtium ſermonis aperire mini-
ſtris; nimirum, dare illis facultatem huic muneri exequendo idoneam; da-
re liberum curſum evangelio, remotis obſtaculis externis; dare denique
eidem efficaciam ut intret & penetret in corda audientium.

Ut loquamur myſterium Chriſti propter quod vinctus ſum] Docuit apoſtolus
populum petere à Deo oportere, ut det miniſtris oſtium ſermonis, hoc eſt,
facultatem, libertatem, & efficaciam prædicationis; jam illud adjungit,
eſſe inſuper petendum ut detur illis in uſum & praxin deducere hæc do-
na: nam ſæpe accidit, ut cùm Deus dederit multis eximiam facultatem,
cùm conceſſerit pacata tempora ad evangelium propagandum, cùm deni-
que illorum inchoatum miniſterium efficax effecerit in cordibus homi-
num, per inertiam tamen & avaritiam, per invidiam ac vanitatem, abjici-
ant tandem ſtudium & curam loquendi myſterium Chriſti. Sic Demas
miniſterium abjiçit, 2. Tim. 4. 10. Qui inertes & avari evadunt, dona ſi-
bi data ſuffocantes, excutiunt plerunque ipſum munus evangelizandi: qui
turbulenti, aut vani; prędicant illi quidem, ſed ità ut hi ſeminent diſcor-
dias, iſti nugas, neutri loquantur myſterium Chriſti, id eſt, non urgeant
doctrinam de ſalute omnibus fidelibus & pœnitentibus oblata per fidem
in Chriſtum crucifixum. At hoc illud myſterium eſt, quod ſolum Paulus
decrevit ſcire & prædicare, 1. Cor. 2. 2. Videtis igitur quàm neceſſarium
ſit orare, ut miniſtri, poſtquam inſtructi fuerint omnibus adjumentis
neceſſariis, exerant hæc dona ſibi collata in prædicando Chriſti my-
ſterio.

Documenta.

Orandum non modò ut dentur nobis miniſtri docti, ſed ut inſuper ex- *Docum. 1.*
uſcitentur indies à Deo ad obeundum munus ſuum cum alacritate & con-
ſtantia: nam facilis eſt lapſus à labore ad ſocordiam.

Deficiunt ſæpe miniſtri in opere vocationis, quia populus deficit in ope- *Docum. 2.*
re orationis pro illis apud Deum. Nam veriſſimè Gregorius; *Propter*
malum populum, etiam bonis tollitur ſermo doctoribus, hom. 12. ſup. Ezec. in illa
prophetæ verba, *Linguam tuam adhæreſcere faciam palato tuo, & eris mutus;*
quia domus rebellis ſunt; Ezech. 3. 26.

Cùm Paulus inſtat ut precentur Deum, non ut honores aut divitias ſe- *Docum. 3.*
culi obtineat, ſed ut loquatur ac prædicet evangelium; indè colligitur, ni-
hil tam appetendum pio miniſtro, quàm exercitium miniſterii ſui; nihil
tam luctuoſum, quàm prohiberi ab hoc opere.

Cùm

Docum. 4. Cùm adjungit, *ut loquamur myſterium Chriſti*, oſtendit illos parùm memores officii ſui, qui nacti facultatem & opportunitatem prædicandi, affectant tamen potiùs ingenium ſuum venditare, quàm Chriſti myſterium prędicare. Nil aliud populus audire deſideret, nihil aliud miniſter prædicare, quàm myſterium Chriſti, id eſt, doctrinam ſalutis adipiſcendæ per Chriſtum.

Propter quod vinctus ſum] Hæc verba interſerta ſunt obiter, ſed non inaniter: habent enim ſuum uſum, ſive populum reſpicias, ſive paſtores.

1. Populum accendunt ad amandum hunc apoſtolum, qui eccleſiæ ædificandæ causâ tot ærumnas ſuſtinuit.

2. Acuunt etiam ad preces pro illius liberatione, qui ſe tam cupidum ſalutis iſtorum oſtendit, etiam in vinculis.

3. Excitant denique ad veram æſtimationem hujus theſauri, nimirum, evangelii ; cujus causâ, nec vincula, nec ipſam mortem detrectat apoſtolus.

Corollaria.

Coroll. 1. Eſt officium omnium piorum, non immemores ſe præbere miniſtrorum, quoties perſecutionem ſuſtinent evangelii causâ; ſed conſiliis, auxiliis, precibus illos adjuvare.

Coroll. 2. Afflictos pietatis causâ miniſtros majorem in modum diligere, imò honorare oportet; non enim coronæ & torques aurei magìs ornant magnates ſeculi quàm vincula & catenæ miniſtros Dei. Siquidem pati pro Chriſto eſt eximius honos, quo donari non ſolent ab imperatore niſi egregii milites. Vide Philip.1.29.

Jam ſi Paulum ipſum alióſque paſtores reſpicias, habent etiam prędicta verba ſuum ſcopum & utilitatem: nam oſtendunt Paulum non fuiſſe hiſce vinculis aliiſve incommodis deterritum ab officio, ſed indè potiùs accenſum majore deſiderio fungendi officio ; quam ob cauſam preces illorum tam ardenter expetit.

Corollaria.

Coroll. 1. Oportet miniſtros munus ſuum amare atque magnifacere, non modò cùm floret evangelium, ſed cùm & ipſi & illud ab ingratis & impiis conteruntur & conculcantur.

Coroll. 2. Indigni ſunt qui adſcribantur in hanc ſpiritualem militiam ignavi iſti & faſtidioſi operarii, quos ſtatim tædet, vel pudet ſuæ functionis, atque vident miniſterium ſuum odio aut contemptui eſſe mundanis.

Coroll. 3. Hinc colligimus, quòd etſi prædicatores evangelii ſæpe vinciri poſſunt & affligi, ipſum tamen evangelium nunquam poteſt aut alligari aut extirpari : nam , *ut ſolis radiis vincula injici non poſſunt, ſic nec evangelii*, inquit Chryſoſtomus. *Sermo Dei non eſt vinctus*, 2.Tim.2.9.

VERS. 4 *Ut* (inquam) *illud patefaciam, ſicut oportet me loqui.*

ULtimo in loco vult illud etiam poni in votis piorum, non modò ut poſſint & velint miniſtri verbum prædicare, ſed ut illud faciant ſicut oportet, id eſt, debito & optimo modo. Nam in omnibus officiis quæ Deo exhibentur, non nuda actio, ſed modus agendi vel maximè ſpectatur. Hinc illud Lutheri (uti arbitror) dictum, *Adverbia apud Deum prævalere verbis*, hoc eſt, modum agendi qui per adverbia deſignatur, plùs facere ad laudem vel labem agentis, quàm ipſam actionem quæ verbo aliquo exprimitur. Nam ſicut in naturalibus forma eſt decentior materiâ, ſic

ſic in moralibus plùs commendatur modus quàm ipſa actio. Unde Cyprianus de ſing.cleric. *Sanctum non eſt quod geritur ſanctum, niſi ſanctè peragatur.* Sed ut ad ipſa verba accedamus: clauſula hæc, *ſicut oportet* , ſuo ambitu multa complectitur ; nos tribus hiſce contenti erimus.

1. Oportet verbum Dei prædicare liberè ſeu confidenter. Hoc primo in loco ponendum cenſui, quia apoſtolus Epheſ.6.20. (unde hæc penè ad verbum deſcripta ſunt) expreſsè mentionem fecit hujus παῤῥησίας, vel libertatis in loquendo. Neque poteſt conſtare legitima verbi prædicatio ſine hac libertate; quia finis prædicationis eſt *demoliri & ſubvertere quicquid extollitur contra divinam veritatem, vel voluntatem, ſpiritualibus evangelii armis*, ut loquitur apoſtolus 2.Cor.10. 5.

Non itaque oportet prædicare placentia, & degeneri quodam timore ſupprimere ſalutaria; ſed errores atq; peccata ea reprehendenda ſunt, quæ maximè regnant, etiam in maximis & apud maximos. Sic Deus jubet, Eſa.58.1. *Quaſi tuba exalta vocem tuam, annuncia populo meo ſcelera eorum.* Sic propheta Oſeas taxat liberè principum & ſacerdotum vitia, cap. 5.1. Sapienter & piè Proſper, de vit.contemp.3.23. *Magis velle debemus hominum inimicitias contrahere, quàm Dei offenſam, dum peccantes palpamus, incurrere. Curant* enim *& ſanant hæc amara, quamvis ſenſum exaſperent*; ut rectè Clemens in προτρεπτικῷ.

Neque etiam oportet vel in ipſis dogmatibus , vel in formulis & modis loquendi, attemperare ſe aliorum erroribus in præjudicium cognitæ veritatis : quod timidiuſculi ſæpe faciunt contra conſcientiam ſuam, apud eos præſertim quos conjiciunt aliquantulum propendere in papiſticos errores. Sed hoc adverſatur huic libertati quæ requiritur in miniſtris Chriſti; quos oportet non modò ipſam ſubſtantiam (ut ità loquar) & poſſeſſionem veritatis retinere; ſed extremos etiam limites, & quaſi confinia ejuſdem defendere. Hinc apoſtolus jubet, non modò *ſanam doctrinam*, ſed etiam *formam ſanorum verborum* retinere. Et prudenter Gerſon monet theologos, *ut in doctrina veritatis caveant terminos extraneos*; part.1 de exam.doctrin. conſid.1. Nam verum eſt illud pervulgatum Hieronymi dictum, *Ex verbis inordinatè prolatis oritur hæreſis.* Hæc de παῤῥησίᾳ.

2. Oportet prædicare verbum Dei aſſiduè & diligenter. Sic apoſtolus Rom.12.7. *Cui miniſterium commiſſum eſt, verſetur in miniſtrando; qui doctor eſt, in docendo.* Et 2. Tim.4.2. *Prædica ſermonem, inſta tempeſtivè, intempeſtivè, &c.*

Non itaque abduci oportet ab hoc munere fungendo, vel propriæ utilitatis rationibus, vel voluptatis & quietis: imò hoc debet eſſe optatiſſimum & uberrimum miniſtro lucrum, quòd aſſiduo ſuo labore animas Chriſto lucretur; hæc debet eſſe voluptas jucundiſſima & acceptiſſima, quòd ſuo miniſterio indies multos Deo Patri per Chriſtum gratos & acceptos efficiat, ut ſubindicat apoſtolus 2. Cor.11. 2.& ad Coloſſ.1.28. Dixit olim non nemo ex imperatoribus Romanis, quòd *oporteat imperatorem ſtantem mori:* nos non minùs animosè dicamus, quòd *oportet verbi miniſtrum prædicantem mori.* Hæc de ſedulitate ſeu diligentia.

3. Oportet miniſtrum loqui verbum Dei ſincerè & fideliter. Ad hanc
fidelitatem ſpectat, ut verbo divino non aſſuant figmenta humana, eáq; ob-
trudant populo tanquam dogmata ad ſalutem neceſſaria: nam ipſi apoſto- 1.*Cor*.14.1
li fuerunt diſpenſatores myſteriorum Dei, non propugnatores inven-
torum ſuorum; inſerviebant, non dominabantur fidei Chriſtianorum.
Apoſtolorum

Apoſtolorum autem ſucceſſores in miniſterio, ſi fideles ſeſe exhibere voluerint, oportet doctrinam apoſtolicam propagare, non novam producere: *Si nos, aut angelus è cœlo aliud evangelium attulerit, præterquam quod annunciatum eſt, anathema ſit*, Gal. 1. 8. Hæc ſententia fuit omnium piorum patrum: qui etſi in liberis ritibus agnoſcebant authoritatem eccleſiæ; tamen in dogmatibus fidei eam ad ſolius Scripturæ regulam alligatam putabant, & huic regulæ aliquid adjicere perfidiæ ducebant. Apponam nonnulla ex patribus teſtimonia, quia perfidi Tridentini tot dogmata obtruſerunt eccleſiæ, idque ſub anathemate, quorum quamplurima (fatentibus pontificiis) non habent firma fundamenta in Scripturis. Hilarius in 6. de Trinitate, in illa verba HUNC AUDITE; *Audiam planè, nec quenquam præter hunc audiam, niſi qui eum audierit ut doceret*. Et lib. ad Conſtantium, monet *nè egrediamur apoſtolicæ fidei indemutabilem conſtitutionem, nè fides fiat temporum potiùs quàm evangeliorum*. Et Athanaſius de conciliis; *Si diſcipuli eſtis evangeliorum, per Scripturas incedite; ſi diverſa à Scripturis fabulari vultis, quid nobiſcum concertatis, qui nec audire ſuſtinemus quod extraneum eſt ab ipſis?* Tertullianus de anima; *Quis revelabit quod Deus texit? Præſtat per Deum neſcire, quia non revelaverit, quàm per hominem ſcire, quia ipſe præſumpſerit*. Hieronymus in primum Titi; *Sine authoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem*. Auguſtinus paſſim docet, *neminem aſtringi ut credat authoritati humanæ abſque firmamentis Scripturarum*; ut in epiſt. 19. quæ eſt ad Hieronymum, & in epiſt. 48. ad Vincent. Donatiſt. Atque hæc ſufficiant ad perfidiam papiſtarum detegendam.

Spectat etiam ad hanc fidelitatem, non ſubtrahere populo aliquam partem doctrinæ ſalutiferæ: hoc enim in mandatis dedit Deus omnibus miniſtris; *Nè addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo*, Deut. 4. 2. *Si quis diminuerit de verbis libri hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitæ*, Apoc. 22. 19. Atque hanc ob cauſam Paulus, cùm oſtendere conatur quàm fideliter ſe geſſerit in miniſterio, ait, *Se purum eſſe à ſanguine omnium, quia nihil illis ſubtraxerit, ſed annunciaverit omne Dei conſilium*, Act. 20. 26, 27. Hîc itaque valde peccant pontificii, qui de imaginibus colendis, de indulgentiis redimendis, de ſuis traditionibus obſervandis ſæpe declamitant; at de juſtificatione per fidem in ſanguine Chriſti, déque aliis præcipuis evangelii capitibus, ſunt apud populum magìs muti quàm piſces. Peccant etiam è noſtris, qui non conantur ſuos imbuere (ſaltem ſummatim) cognitione explicatâ illorum omnium quæ ſunt ad ſalutem obtinendam neceſſariò credenda vel agenda.

Poſtremò ad hanc fidelitatem ſpectat, doctrinas, monitiones, & reprehenſiones ità adhibere, ut utiles eſſe poſſint audientibus, non ut vanæ aut nocivæ. Nam veræ & ſuâ naturâ utiles redargutiones, fiunt aliquando peſtiferæ cùm non ſuo loco proponantur aut applicentur. Et rectè quidem ſcripſit Auguſtinus de bono perſever. lib. 2. cap. 21. *Perfidi eſt medici, etiam utile medicamentum ſic alligare, ut aut non proſit, aut obſit*.

Atque hac in re ſolitum, & penè ſolenne eſt quamplurimis miniſtris deviare, & non loqui ſicut oportet. Nam nihil uſitatius quàm apud magnates & aulicos, in plebis delicta declamitare; apud ruſticos & plebeios, in nobilium, in magiſtratuum, in epiſcoporum peccata invehi. Cui bono, niſi ut omnes reddant curioſos & inflatos in alienis peccatis inquirendis ac cenſendis; ſtupidos & deſidioſos in ſuis dijudicandis & corrigendis?

Sed orandum atque laborandum eſt, non modò ut prædicetur evangelium; ſed ut id fiat ab omnibus miniſtris ſicut oportet, hoc eſt, liberè, diligenter, fideliter. Hæc de primo membro hujus hortationis.

VERS. V.

In ſapientia ambulate erga extraneos, opportunitatem redimentes.

PRæmiſsâ hortatione ad ferventem & aſſiduam orationem jam explica-
tâ, progrediendum eſt ad alteram, quæ excitat Coloſſenſes ad ſapien-
tem & circumſpectam converſationem. In ejus autem tractatione tria ob-
ſervanda occurrunt:

Ipſum *officium* impoſitum; *Ambulate in ſapientia:*
Perſonæ erga quas hoc officium præcipuè præſtandum; *erga extraneos.*
Primarium quoddam *opus* hujus ſapientiæ requiſitæ; *opportunitatem re-*
dimentes.

In ſapientia ambulate] Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖν, eſt cautè & circumſpectè agere
omnia, quemadmodum homines ſolent cùm vident ſe multis aſperitati
bus & periculis undique obſeſſos: nam periculum eſt cos ſapientiæ. Tunc
dierum vixerunt fideles in medio ethnicorum dominantium ipſis Chriſti-
anis, atque inſervientium idolis ac dæmonibus: fuit itaque eximiæ & ac-
curatę ſapientiæ, ità inter Scyllam & Charybdim mediam viam tenere,
ut nec paganos iſtos in idololatria ſua & impietate confirmare, nec in im-
perio & legitima poteſtate oppugnare viderentur.

Impoſiti igitur hoc loco officii ſunt quatuor quaſi capita primaria.
1. Proſpicere, nè Deo quem colunt, & religioni quam profitentur, ali-
quam infamiæ maculam aſpergant malè vivendo. Pręſumitur enim ſer-
vos pro ingenio dominico converſari. Hinc pagani ſtatim atque vident
flagitia à Chriſtianis committi, laxant ora in ipſum Deum quem colunt,
atque privatorum hominum ſcelera religioni noſtræ imputant. Hoc Da
vidi adulteranti à propheta objicitur, 2. Sam. 12. 14. *Blaſphemare feciſti*
inimicos nomen Domini. Hoc Judæis objicit Paulus, Rom. 2. 23. *Qui de le-*
ge gloriaris, per legis tranſgreſſionem Deum dedecoras? Nam Dei nomen pro-
pter vos blaſphematur inter Gentes. Hoc denique quaſi præcipuum incita-
mentum ad vitæ honeſtatem adhibuit apoſtolus, 1. Tim. 6. 1. *Nè nomen*
Domini, & doctrina ejus blaſphemetur. Cyprianus graphicè deſcribit incre-
dulorum inſultationem & blaſphemiam hac occaſione erumpentem; cu-
jus verba adſcribam ex libro de dupl. martyr. *Ecce qui jactant ſe redemptos à*
tyrannide Satanæ, qui prædicant ſe mortuos mundo, nihilo minùs vincuntur à cu-
piditatibus ſuis quàm nos, quos dicunt adhuc teneri ſub regno Satanæ. Quid pro-
deſt illis baptiſmus? Quid prodeſt illis Spiritus ſanctus, cujus arbitrio dicunt ſe
temperari? Quare ſemper in ore habent evangelium, evangelium, cùm tota vita
diſcrepet ab evangelii præſcriptis? Hæc ille. Sit itaque hoc primarium opus
ſapientiæ, ità ambulare, ut vita noſtra ornamento ſit, non dedecori Chri-
ſtianæ profeſſioni.

2. Cavere nè ità gratificemur ethnicis & impiis, ut conſcientiis noſtris
vulnus infligamus, illorum ſuperſtitionibus quoquo modo communican-
do. Eſt enim ignavi, addo & impii animi, in negotio religionis vel minimo
abduci à præſcripto divino, & transfugere in caſtra adverſariorum: ne-
que ſolùm vulnerat conſcientiam Chriſtiani hunc in modum peccantis,
ſed obdurat in ſuperſtitione ſua mentem pagani id factum intuentis.

Hinc in utroque Teſtamento ſeverè prohibetur hæc communicatio cum idololatris. *Nè ineas pactum cum hominibus illarum regionum; nè, cùm fornicati fuerint cum diis ſuis & adoraverint ſimulachra eorum, vocet te quiſpiam ut comedas de immolatis*, Exod.34.15. *Quæ communio luci cum tenebris? quæ concordia Chriſto cum Belial? quæ conſenſio templo Dei cum ſimulachris?* 2.Cor.6.15,16. *Nè commercium habete cum operibus tenebrarum*, Eph.5.11.

Atque hîc operæpretium eſt, veteris eccleſiæ ſeveritatem perpendere in eos, qui vel minimam ſuſpicionem moverunt idololatriæ commiſſæ, quamvis id fecerint mortis periculo coacti. Diocletianus, Licinius, Julianus, aliique idololatrici imperatores, partim metu, partim præmiis inducere conabantur Chriſtianos ad adolendum thus idolis ſuis; ut videre licet apud Euſeb. hiſt. eccleſ. lib.8.cap.3. & de vita Conſtant. lib.1.cap.47. & apud Nazianz. orat. 1. in Julian. Non magni momenti fortaſſe videretur alicui, paucula thuris grana in ignem conjicere, jubente imperatore; ſed quia hoc fiebat in honorem idolorum, graviter in hoſce ſtatutum eſt ab eccleſia; quod videre licet in octo primis canonibus conſilii Ancyrani, tom.1.concil.pag.293. Quantum etiam vulnus inflixerint ſuis conſcientiis qui hoc fecerint, colligere licet ex illa narratione quæ habetur apud Nazianz. orat.1. in Julianum. *Chriſtiani nonnulli donis & aſtutiâ Juliani inducti fuerunt ad thus adolendum; ſed mox ab aliis caſtigati, & pœnitentiâ ducti, recurrunt ad imperatorem, exclamant, manum non mentem errâſſe, ſe Chriſtianos eſſe; poſtulant ut manus quas extenderunt ad thurificationem abſcideret, eáſque (ſi vellet) in ignem conjiceret quem idololatriâ ſuâ polluiſſent.* Hæc conſcientiæ perturbatio in piis ſequitur quemvis actum idololatriæ; in impiis & carnalibus, ut plurimùm ſequitur obduratio, & plenaria tandem defectio ad idololatriam. Sit itaque hoc ſecundum officium ſapienter ambulantis, accuratè cavere nè conſcientiam ſuam inquinet ullâ communicatione idololatricâ.

Tertium eſt, nè externâ vi temerè conentur idola, aut ritus idololatricos abolere, cùm non habeant vel vocationem, vel poteſtatem ad talia deſignanda: hoc enim non eſt *in ſapientia ambulare*, ſed abſque omni ratione inſanire. Sapiens ſiquidem priùs confringere tentabit idola in paganorum cordibus poſita, quàm in fanis; nè, ſi contrariam viam inſiſtat, ſacrilegii potiùs quàm ſapientiæ opus perpetrâſſe videatur. Hanc ſapientiam piis omnibus præſcribit ipſe Deus, Deut.7.1,5. *Cùm data fuerit terra in poteſtatem tuam, aras eorum ſubvertite, confringite ſtatuas, lucos ſuccidite, &c.* Unde Auguſtinus, *Furioſorum circumcellionum eſt, ubi poteſtatem non habent ſævire.* Cum data fuerit vobis terra in poteſtatem, aras eorum deſtruite: *ubi non eſt data poteſtas non facimus. Priùs enim agimus ut idola in eorum cordibus confringamus.* Sic Auguſtinus de verb.Dom.ſecund.Matth. ſerm.6.

Deus itaque ab illis qui ſubſunt imperio idololatrarum hoc exigit, nè ſe polluant ſuperſtitioſis cultibus idolorum; illud autem non requirit, ut externâ vi idololatriam iſtorum impedire, aut abolere conentur. *Videbitis in Babylonia deos aureos, argenteos, & lapideos in humeris portari: videte ergò, nè & vos ſimiles efficiamini factis alienis; ſed viſâ hac turbâ idololatrarum, dicite in cordibus veſtris, Te oportet adorari Domine*, Baruch.6.4. &c. in epiſtola illa quæ tribuitur Jeremiæ. Ad extremum, addo exemplum Pauli, qui cùm ambularet inter multa Athenienſium idola, non manibus ea convellere, aut malleis contundere aggreditur; ſed rationibus & argumentis. Vide Act.17.16. &c.

Ultimum ſapientiæ officium eſt, non denegare vel ipſis infidelibus & paganis obſequium, ſive divino, ſive humano jure illis debitum. Hoc Chriſtus omnibus ſuis diſcipulis imperavit, Mat. 22.21. *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* Hoc Paulus prædicavit, Rom. 13.1. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Hoc ipſe Petrus admonuit, 1.Pet.2.13. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum: ſive regi, quaſi præcellenti, &c.* At hi omnes de quibus Chriſtus, Paulus, ac Petrus locuti ſunt, erant illo ſeculo ethnici & idololatræ. Eſt igitur Chriſtiani ſapienter ambulantis, etiam ethnicis & infidelibus in imperio conſtitutis honorem exhibere, tributa ſolvere, obedientiam præſtare, cæteráque omnia facere, ad quæ per leges divinis legibus non repugnantes tenetur. Sic Auguſtinus quæſt. veter. & nov. Teſt. quæſt.35. *Rex ſemper honorandus, ſi non propter ſe, attamen propter ordinem.* Et de civ. Dei 5.19. *Malis dominandi poteſtas non datur, niſi ſummi Dei providentiâ, quando res humanas judicat talibus dominis dignas. Qui regnum dedit Conſtantino Chriſtiano, ipſe dedit apoſtatæ Juliano*, cap.21. Si ipſe dedit infideli regnum, non poſſunt homines propter infidelitatem detrectare obſequium.

Jam ſecundo in loco de perſonis magis diſtinctè dicendum eſt, erga 2
quas oportet hanc ſapientiam exercere. Appellantur autem *extranei*: quo nomine deſignat omnes nondum in eccleſiam adſcriptos, ut etiam 1. Cor. 5.12. τί μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; Nam eccleſia eſt quaſi domus quædam ſpiritualis: unde qui Chriſto nomina dederunt, habentur *domeſtici fidei*; qui non- *Gal.6.10.*
dum id fecerunt, *extranei* & *alieni* ab hac fidelium familia cenſentur. Adhibenda quidem eſt ſapientia in converſatione noſtra erga fratres, adeóque omnes homines, ſed de extraneis fit mentio ſpecialis hoc in loco, propter ſpecialem ea in re difficultatem. Apoſtolus autem pro illorum temporum ratione hoc vocabulo deſignavit (uti dictum eſt) ethnicos & paganos: ſed quia jam non vivitur inter iſtos, oportet nos hac ſapientiâ uti erga hæreticos, erga profanos, & atheos, qui uſurpant quidem nomen Chriſtianorum, ſed nihilominus ab orthodoxa & viva Chriſti eccleſia ſunt prorſus extranei.

Hi igitur conſiderandi ſunt, vel quatenus præſunt, vel quatenus ſubſunt veris & orthodoxis Chriſtianis.

Quando præſunt & dominantur, ſapienter erga illos ambulabimus ſi ea præſtiterimus quæ antea explicata à nobis fuerunt.

Quando ſubſunt, & tamen frequentes verſantur inter orthodoxos, nè ſint quaſi ſudes in oculis eorum opus eſt multiplici ſapientiâ, tum in publicis magiſtratibus, tum in privatis Chriſtianis.

1. Oportet magiſtratus ſuam exercere ſapientiam erga doctos, qui ſunt ſigniferi & anteſignani hæreticæ factionis. Ea autem in hoc ſita eſt, ut curetur diligentiſſimè nè miſceant ſermones aut colloquia de religione cum orthodoxis indoctioribus & ſimplicioribus: quamvis enim *caput columbæ* illis ſit, habent tamen omnes *caudam ſcorpionis*, ut loquitur Bernard. epiſt. 196. Eadem ratio eſt de libris hæreticorum, à quorum lectione indocti & inſtabiles arcendi ſunt, nè fermento errorum & hæreſium corrumpantur. Vide Gal.5.9.

2. Ad hanc magiſtratus ſapientiam pertinet, hæreticos indoctos, & ab aliis ſeductos, leniter & ſapienter informandos & inſtituendos curare à doctis & piis viris, qui huic negotio idonei judicabuntur.

3. Oportet pium & ſapientem magiſtratum, promiſcuè erga omnes hoſce extraneos duplicem curam adhibere:

Primò, ut mulctis pœníſque cogantur ſaltem ad externa media religionis, nimirum, ut ſacris precibus & prædicationibus, ac ſacramentorum celebrationibus interſint. Hoc paſſim docet Auguſtin. epiſt. 48. fatetur ſe fuiſſe in contraria ſententia, ſed experimentis poſtea comperiſſe, legum terrorem & medicinalem moleſtiam eſſe pravis vel frigidis multorum animis valde neceſſariam. Plura videre licet epiſt. 50. & epiſt. 204. ad Donat. & contra ſecundam epiſtolam Gaudentii lib. 2. cap. 17. Hæc prima cura eſt.

Secundò, ut non permittantur exercere ritus ſuperſtitioſos, & ſanæ religioni contrarios & repugnantes. *In hoc enim reges Deo ſerviunt in quantum reges ſunt, ſi in ſuo regno bona jubeant, mala prohibeant, non ſolùm quæ pertinent ad humanam ſocietatem, verùm etiam ad divinam religionem*, Auguſtin. contr. Creſconium Grammat. lib. 3. cap. 51. Similia habet idem Auguſt. epiſt. 50. Hæc de magiſtratus ſapientia erga hæreticos, omnéſque ab orthodoxa eccleſia extraneos.

Ad privatos quod attinet, præſertim imperitos & indoctos, hæc illorum ſumma ſapientia eſt erga hoſce extraneos, eatenus ſolummodo cum illis converſari, quatenus jus naturale, morale, aut civile poſtulat; non illorum amicitiam intimam ambire, non affinitatem affectare, ut multi ſolent. Nam ſapienter Tertullianus adverſus Valentinum; *Ut ſolent vitia alibi connata in propinqua membra perniciem ſuam efflare: ſic improborum vitia in eos derivantur qui cum illis vitæ habent conſuetudinem.* Unde ab ipſo Deo, miſcere connubia aut amicitias inire cum idololatris, atque erroribus eorum adhærere, connexa & ad invicem conſequentia judicantur, Joſ. 23. 12. Atque hæc de perſonis erga quas hæc ſapientia adhibenda eſt.

3 *Opportunitatem redimentes*] Hiſce ultimis verbis exprimitur eximium & ſpeciale quoddam opus hujus ſapientiæ: de quo ſeparatim paucula adjicienda ſunt. Καιρὸν ἐξαγοράζεσθαι, nihil aliud eſt, quàm ex difficillimis & incommodis temporibus, ac ſaluti noſtræ infeſtis, facere commoda & opportuna. Talia fuerunt tempora quando Chriſtiani vivebant in medio ſævientium idololatrarum; talia & nunc ſunt quando vivitur in medio ſeducentium hæreticorum, & profanorum Deo & religioni illudentium. Quomodo igitur poterunt pii in hac ἀκαιρίᾳ καιρὸν invenire? Non aliter profectò quàm redimendo hanc opportunitatem inſerviendi Deo, & ſaluti ſuæ conſulendi, cui tot incommoda videntur obſtare. Redimitur autem ut plurimùm magno pretio;

Quandoque contemptu & abjectione omnium honorum & voluptatum ſecularium: ſemper enim difficultas, ſæpe etiam ignominia ac pœna abſterret Chriſtianos à via ſalutis. Ex hac ἀκαιρίᾳ καιρὸν ſibi facit, qui religionis & juſtitiæ causâ honorificum putat voluptates & ſeculi delicias ſpernere, ſupplicia & contumelias ſuſtinere; quod apoſtoli & martyres fecerunt in primitiva eccleſia. Vide Actor. 5. 41.

Quandoque jacturâ divitiarum & omnium bonorum externorum: nam uſitatum eſt tyrannis veros Dei cultores expilare & ſpoliare bonis ſuis omnibus. Quoties hoc acciderit, modò vitam fidei retinere liceat, omnia ſunt illorum arbitrio permittenda; non ſecùs ac viatores latronibus omnia ſua dare ſolent, modò vitam paciſcantur. Hoc Auguſtinus docuit in epiſt. ad Rom. propoſ. 74. *Non reſiſtendum magiſtratibus, etſi temporalia injuſtè nobis auferant. Direptionem facultatum veſtrarum cum gaudio ſuſtinuiſtis*, Heb. 10. 34.

Quando-

Quandoque diſpendio vitæ hujus & ſanguinis: nonnunquam enim tanta eſt perſecutorum rabies, ut non modò pœnale, ſed capitale ſit veram religionem amplecti. Talia fuerunt tempora Chriſtianis ſub multis imperatoribus ethnicis, talia fuerunt & nobis temporibus Marianis, talia adhuc ſunt orthodoxis & piis omnibus ſub imperio purpuratæ meretricis. Qui inciderunt in aſperrima hæc tempora, potuerunt ex illis beata tempora facere; redimentes nimirum occaſionem & opportunitatem glorificandi Deum voluntariâ ſanguinis ſui effuſione. Vide Act. 21. 13. Ut verbo expediam, redimere occaſionem is dicitur, qui ad quaſvis iniquas conditiones (modò non illicitas) ſe ſubmittit, ut poſſit Deo adhærere, ac bonam conſcientiam & ſalutiferam fidem retinere.

Documenta.

Docum. 1. Tanta eſt impietatis vis & diaboli rabies, ut pii nè tantillum quidem temporis ſuffurari poſſint, quod Deo & ſaluti ſuæ conſecrent, niſi id magno pretio plerunque redemptum fuerit.

Docum. 2. Nulla tamen tempora tam infeſta ſunt piis, tantíſque difficultatibus obſtructa, quin ſapientes qui nôrunt tempus redimere poſſint invenire opportunitatem Deum glorificandi, & ſalutem ſuam promovendi.

Docum. 3. Eſt ſapientis & magnanimi Chriſtiani, non deterreri à fide aut pietate, quia dies mali ſunt; ſed hiſce malis & incommodis excitari potiùs ad conſtantiam in cultu divino, & veræ fidei profeſſione: nam ſingulis ſeculi hujus negotiis aliud tempus opportunum eſt, aliud ineptum; at futuri ſeculi negotiis promovendis nullum tempus eſt quod non poſſit eſſe opportunum ſapienter ambulanti.

VERS. VI.

Sermo veſter ſemper cum gratia ſit ſale conditus, ut ſciatis quomodo oporteat vos unicuique reſpondere.

PRæceſſit hortatio ad perſeverantiam in orando, & ſapientiam in converſando; ultima hæc hortationis apoſtolicæ particula excitat ad diſcretionem adhibendam in loquendo.

Duo ſunt *membra* hujus verſiculi:

Ipſa *hortatio*; *Sermo veſter ſit ſemper cum gratia ſale conditus:*

Hortationis amplificatio; *Ut ſciatis quomodo oporteat vos unicuique reſpondere.*

In *hortatione* ipſâ tria hæc perpendenda; *quid*, *quamdiu*, *quomodo*.

1 Si quæratur *quid* illud ſit, de quo dirigendo & formando tantopere laborat apoſtolus; *Sermo veſter*] hoc illud eſt quod ad certam quaſi amuſſim dirigere conatur. Quo vocabulo etſi præcipuè videatur illum ſermonem reſpicere qui habetur ad infideles & paganos, tamen reſpicit etiam generatim quævis colloquia Chriſtianorum cum quibuſvis.

Documenta.

Docum. 1. Non ſatìs eſt vitam & actiones probè inſtituere, niſi verba & ſermonem inſuper religioſè temperemus. Chriſtianis enim non modò vivendum, ſed loquendum eſt ad normam. *Si quis putat ſe religioſum eſſe non refrænans linguam ſuam, hujus vana eſt religio*, Jacob. 1. 26. Faceſſat itaque illa poeticæ planè licentiæ excuſatio, *Laſciva eſt nobis pagina; vita proba:* piis nec vita, nec oratio indecora permittitur.

Docum. 2. Non modò reatus & damnationis periculum ex improbis actionibus,

verùm

Primò, ut mulctis pœníſque cogantur ſaltem ad externa media religionis, nimirum, ut ſacris precibus & prædicationibus, ac ſacramentorum celebrationibus interſint. Hoc paſſim docet Auguſtin. epiſt. 48. fatetur ſe fuiſſe in contraria ſententia, ſed experimentis poſtea comperiſſe, legum terrorem & medicinalem moleſtiam eſſe pravis vel frigidis multorum animis valde neceſſariam. Plura videre licet epiſt. 50. & epiſt. 204. ad Donat. & contra ſecundam epiſtolam Gaudentii lib. 2. cap. 17. Hæc prima cura eſt.

Secundò, ut non permittantur exercere ritus ſuperſtitioſos, & ſanæ religioni contrarios & repugnantes. *In hoc enim reges Deo ſerviunt in quantum reges ſunt, ſi in ſuo regno bona jubeant, mala prohibeant, non ſolùm quæ pertinent ad humanam ſocietatem, verùm etiam ad divinam religionem*, Auguſtin. contr. Creſconium Grammat. lib. 3. cap. 51. Similia habet idem Auguſt. epiſt. 50. Hæc de magiſtratus ſapientia erga hæreticos, omnéſque ab orthodoxa eccleſia extraneos.

Ad privatos quod attinet, prę ſertim imperitos & indoctos, hæc illorum ſumma ſapientia eſt erga hoſce extraneos, eatenus ſolummodo cum illis converſari, quatenus jus naturale, morale, aut civile poſtulat; non illorum amicitiam intimam ambire, non affinitatem affectare, ut multi ſolent. Nam ſapienter Tertullianus adverſus Valentinum; *Ut ſolent vitia alibi connata in propinqua membra perniciem ſuam efflare: ſic improborum vitia in eos derivantur qui cum illis vitæ habent conſuetudinem*. Unde ab ipſo Deo, miſcere connubia aut amicitias inire cum idololatris, atque erroribus eorum adhærere, connexa & ad invicem conſequentia judicantur, Joſ. 23. 12. Atque hæc de perſonis erga quas hæc ſapientia adhibenda eſt.

3 *Opportunitatem redimentes*] Hiſce ultimis verbis exprimitur eximium & ſpeciale quoddam opus hujus ſapientiæ: de quo ſeparatim paucula adjicienda ſunt. Καιρὸν ἐξαγοράζεσθαι, nihil aliud eſt, quàm ex difficillimis & incommodis temporibus, ac ſaluti noſtræ infeſtis, facere commoda & opportuna. Talia fuerunt tempora quando Chriſtiani vivebant in medio ſævientium idololatrarum; talia & nunc ſunt quando vivitur in medio ſeducentium hæreticorum, & profanorum Deo & religioni illudentium. Quomodo igitur poterunt pii in hac ἀκαιρίᾳ καιρὸν invenire? Non aliter profectò quàm redimendo hanc opportunitatem inſerviendi Deo, & ſaluti ſuæ conſulendi, cui tot incommoda videntur obſtare. Redimitur autem ut plurimùm magno pretio;

Quandoque contemptu & abjectione omnium honorum & voluptatum ſecularium: ſemper enim difficultas, ſæpe etiam ignominia ac pœna abſterret Chriſtianos à via ſalutis. Ex hac ἀκαιρίᾳ καιρὸν ſibi facit, qui religionis & juſtitię causâ honorificum putat voluptates & ſeculi delicias ſpernere, ſupplicia & contumelias ſuſtinere; quod apoſtoli & martyres fecerunt in primitiva eccleſia. Vide Actor. 5. 41.

Quandoque jacturâ divitiarum & omnium bonorum externorum: nam uſitatum eſt tyrannis veros Dei cultores expilare & ſpoliare bonis ſuis omnibus. Quoties hoc acciderit, modò vitam fidei retinere liceat, omnia ſunt illorum arbitrio permittenda; non ſecùs ac viatores latronibus omnia ſua dare ſolent, modò vitam paciſcantur. Hoc Auguſtinus docuit in epiſt. ad Rom. propoſ. 74. *Non reſiſtendum magiſtratibus, etſi temporalia injuſtè nobis auferant. Direptionem facultatum veſtrarum cum gaudio ſuſtinuiſtis*, Heb. 10. 34.

Quando-

Quandoque diſpendio vitæ hujus & ſanguinis: nonnunquam enim tanta eſt perſecutorum rabies, ut non modò pœnale, ſed capitale ſit veram religionem amplecti. Talia fuerunt tempora Chriſtianis ſub multis imperatoribus ethnicis, talia fuerunt & nobis temporibus Marianis, talia adhuc ſunt orthodoxis & piis omnibus ſub imperio purpuratæ meretricis. Qui inciderunt in aſperrima hæc tempora, potuerunt ex illis beata tempora facere; redimentes nimirum occaſionem & opportunitatem glorificandi Deum voluntariâ ſanguinis ſui effuſione. Vide Act. 21. 13. Ut verbo expediam, redimere occaſionem is dicitur, qui ad quaſvis iniquas conditiones (modò non illicitas) ſe ſubmittit, ut poſſit Deo adhærere, ac bonam conſcientiam & ſalutiferam fidem retinere.

Documenta.

Tanta eſt impietatis vis & diaboli rabies, ut pii nè tantillum quidem temporis ſuffurari poſſint, quod Deo & ſaluti ſuæ conſecrent, niſi id magno pretio plerunque redemptum fuerit. *Docum.* 1.

Nulla tamen tempora tam infeſta ſunt piis, tantíſque difficultatibus obſtructa, quin ſapientes qui nôrunt tempus redimere poſſint invenire opportunitatem Deum glorificandi, & ſalutem ſuam promovendi. *Docum.* 2.

Eſt ſapientis & magnanimi Chriſtiani, non deterreri à fide aut pietate, quia dies mali ſunt; ſed hiſce malis & incommodis excitari potiùs ad conſtantiam in cultu divino, & veræ fidei profeſſione: nam ſingulis ſeculi hujus negotiis aliud tempus opportunum eſt, aliud ineptum; at futuri ſeculi negotiis promovendis nullum tempus eſt quod non poſſit eſſe opportunum ſapienter ambulanti. *Docum.* 3.

VERS. VI.

Sermo veſter ſemper cum gratia ſit ſale conditus, ut ſciatis quomodo oporteat vos unicuique reſpondere.

PRæceſſit hortatio ad perſeverantiam in orando, & ſapientiam in converſando; ultima hæc hortationis apoſtolicæ particula excitat ad diſcretionem adhibendam in loquendo.

Duo ſunt *membra* hujus verſiculi:

Ipſa *hortatio*; *Sermo veſter ſit ſemper cum gratia ſale conditus:*

Hortationis amplificatio; *Ut ſciatis quomodo oporteat vos unicuique reſpondere.*

In *hortatione* ipſâ tria hęc perpendenda; *quid*, *quamdiu*, *quomodo*.

Si quæratur *quid* illud ſit, de quo dirigendo & formando tantopere laborat apoſtolus; *Sermo veſter*] hoc illud eſt quod ad certam quaſi amuſſim dirigere conatur. Quo vocabulo etſi præcipuè videatur illum ſermonem reſpicere qui habetur ad infideles & paganos, tamen reſpicit etiam generatim quævis colloquia Chriſtianorum cum quibuſvis. 1

Documenta.

Non ſatis eſt vitam & actiones probè inſtituere, niſi verba & ſermonem inſuper religioſè temperemus. Chriſtianis enim non modò vivendum, ſed loquendum eſt ad normam. *Si quis putat ſe religioſum eſſe non refrænans linguam ſuam, hujus vana eſt religio*, Jacob. 1. 26. Faceſſat itaque illa poeticæ planè licentiæ excuſatio, *Laſciva eſt nobis pagina; vita proba*: piis nec vita, nec oratio indecora permittitur. *Docum.* 1.

Non modò reatus & damnationis periculum ex improbis actionibus, *Docum.* 2.

verùm

verùm etiam ex improbis ſermonibus incurritur; quia tenemur ad ſermonem utilem & gratiâ conditum, ut mox patebit: atque hinc apoſtolus vocat linguam improbam *inquietum malum*, ac *plenam* eſſe dicit *veneno mortifero*, Jacob. 3. 8. *Mors & vita in poteſtate linguæ*, Prov. 18. 21. Chryſoſtomus in hom. 2. in Matth. obſervavit pleroſque homines linguis ſuis ſibi perniciem accerſere. Et Cypr. epiſt. lib. 1. epiſt. 3. notavit, inter omnes partes divitis illius de quo habetur parabola, Luc. 16. 24. os & linguam perpeti acerbiſſima tormenta, quia plùs linguâ & ore peccaverat.

Docum. 3. Eſt Chriſtiani perfecti & undequaque abſoluti ſignum, ſermonem linguámque rectè temperare: unde poſt præceptum de perpetua oratione & ſapienti converſatione, ultimo in loco, quaſi culmen perfectionis, ſubjunxit apoſtolus linguæ gubernationem: Nam *ſi quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir, potens etiam fræno circumducere totum corpus*, Jacob. 3. 2. Habetis quid illud ſit quod dirigendum eſt.

Sed *quamdiu* oportet hanc curam ſermonis adhibere?

2 *Semper*, inquit apoſtolus. Non quòd ſemper loquendum ſit; eſt enim tempus tacendi: ſed quòd cùm loquimur, ſemper curandum ut loquamur prout oportet.

Hîc igitur taxandi qui tantummodo coram miniſtris aut gravioribus hominibus, vel cùm ex morbo decumbunt, ſobriè & religioſè loquuntur; cùm interim in conviviis, aut privatis confabulationibus, quamlibet ἀισχρολογίαν, aut μωρολογίαν, quaſi jure ſibi conceſſam uſurpant. At apoſtolus, *Sermo veſter ſemper*

3 *Cum gratia ſit ſale conditus*] Quomodo ſermo noſter rectè inſtitui poſſit, jam tertio in loco oſtenditur; nimirum, ſi gratiâ quaſi ſale quodam condiatur. Unde Tremellius vertit paulò explicatiùs, *Sermo veſter ſit cum gratia, ac ſi ſale eſſet conditus*. Per *gratiam* atque *ſalem* hoc in loco intelligere oportet prudentiam illam piam & religioſam à Spiritu ſancto dimanantem, quę cor primùm, dein linguam hominis ac ſermonem dirigit ad loquendum prout oportet. Hoc donum gratiæ ſali aſſimilatur propter duo:

1. Quia ut ſal extrahit ex cibis noxios humores, & arcet ab illis omnem putredinem; ſic gratia prudentiæ cœlitus datæ, reprimit in colloquiis piorum ſermonem otioſum & inutilem; funditus autem removet & tollit ab iis improbum, obſcœnum, & putridum ſermonem. Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, &c. Epheſ. 4. 29.

2. Quia ut ſal non modò exiccat ſuperfluos & noxios ciborum humores, ſed facit illos inſuper aptos ad digerendum, ſalubres ad nutriendum; ſic prudentiæ ſal efficit, non modò ut ſermo Chriſtianorum non ſit otioſus aut noxius; ſed ut aptus fiat ac utilis ad ædificandum. Nam quod de Solomone ſcribitur, id ad omnes pios ſuo gradu extendi poteſt; *Quæſivit verba utilia, & ſermones rectiſſimos conſcripſit*, Eccleſiaſtæ 12. 12.

Documenta.

Docum. 1. Nullus Chriſtianorum ſermo debet eſſe inſipidus: inſulſus autem judicatur, qui vel nocet, vel minimè prodeſt.

Docum. 2. Non quolibet ſale ſermonem noſtrum condire ſufficit, ſed ſale prudentiæ id facere oportet. Faceſſat itaque ſal ſatyricæ virulentiæ, quo nimis uſitatum eſt petulantibus ſuas confabulationes condire, vel potiùs conſpurcare. Neque valde curemus ſales illos jocóſque quibus urbanioris ingenii homines mirum in modum delectantur: nam etſi non ſtatuerim cum Ambroſio, *omnes jocos ab eccleſiaſtica regula abhorrere*, & eſſe idcirco declinandos:

dos: tamen id affirmaverim, Chriſtiani laudem indè non pendere; ac proinde de ſolo prudentiæ ſale adhibendo eſſe illi laborandum.

Sale hoc prorſus deſtituuntur, quibus ſolitum & volupe eſt effutire verba mentem, vel affectus auditorum corrumpentia: nam ſalis eſt corruptionem prohibere, non gignere. *Docum.* 3.

Corrumpunt mentem & judicium, qui hęreticos, falſos, aut ambiguos ſermones diſſeminant, vel in papiſmum, vel quamvis aliam hęreſin propendentes. Hujuſmodi enim verba, aut impellunt in errorem imperitos & inſtabiles, aut ſaltem dubios in fide relinquunt.

Corrumpunt voluntatem & affectus, qui evomunt obſcœna, profana, aut irreligioſa dicta; quibus homines athei nil aliud conantur, quàm ut pietatem, & Dei timorem quem ipſi excuſſerunt, aliis etiam contagioſo hoc ſermone eripiant. Sed hi omnes non ſalem in ſe habent; ſed tabem, putredinem, & peſtem, quam aliis omnibus afflare ſatagunt. Hæc de ipſa hortatione; de qua parciùs dictum eſt à nobis, quia ad verſum octavum capitis pręcedentis eandem materiam tractavimus.

Ut ſciatis quomodo oporteat vos unicuique reſpondere] Hiſce verbis amplificat prædictam hortationem, indicatâ causâ ſani & diſcreti ſermonis; ac uſu ejuſdem.

Ut ſciatis] Tremellius vertit *Et ſcitote*. Quibus verbis oſtendit apoſtolus ipſam cauſam, ſeu fontem ſani ſermonis, ſcientiam ſcilicet ex verbo Dei hauſtam, in animo loquentis latentem: non enim ſanus ſermo efficit ut ſciamus, ſed ſcientia efficit ut ſano ſermone utamur. Quamvìs igitur ordine naturæ ſcientia præcedat ſermonem diſcretum; ordine tamen cognitionis & manifeſtationis ſermo præcedit atque indicat ſcientiam. Atq; hinc eſt quòd apoſtolus priore loco poſuit, *Sit ſermo veſter ſale conditus*, dein ſubjunxit *ut ſciatis, &c.* id eſt, ut indè fiat manifeſtum, vos præditos eſſe hac eximiâ ſcientiâ, quæ docet Chriſtianos

Quomodo oporteat unicuique reſpondere] Hiſce ultimis verbis habemus fructum, uſum, vel applicationem, tum ſcientiæ, tum ſermonis ſapientis; nimirum, ut unicuique reſpondeatur prout oportet, hoc eſt, infidelibus & paganis rationem fidei noſtræ expoſcentibus, conſtanter & prudenter, nè riſui religionem noſtram exponamus; hæreticis fidem veram impugnantibus, acriter & fortiter, nè vel minimam veritatis divinæ particulam labefactari ſinamus; ut doctrinam ſalutiferam impertiamus imperitis, & quærentibus vias Domini; ut ſolatium afferamus afflictis, & ſub conſcientiæ vulneratæ onere gementibus; uno verbo, ut omnibus, quamcunque ob cauſam colloquium noſtrum expetentibus, ſapienter & cum fructu loquamur.

Corollaria.

Omnibus Chriſtianis (quocunque nomine, ſeu clericorum, ſeu laicorum cenſentur) enitendum eſt ut adipiſcantur eam religionis & rerum divinarum ſcientiam, quæ illos dirigat ad rationem fidei ſuæ reddendam. *Eſtote ſemper parati ad reſpondendum cuilibet petenti rationem, &c.* 1. Pet. 3. 15. *Coroll.* 1.

Non hoc ſolum à Chriſtianis bene inſtitutis requiritur; ſed etiam ut abundent ſcientiâ & ſermone, ſi non artificioſo, at fructuoſo ſaltem, & ad fratrum etiam ædificationem, ac varias utilitates accommodato. Hoc in Corinthiis laudat Paulus, 2. Cor. 8. 7. *In omnibus abundatis, fide, & ſermone, & cognitione, &c.* *Coroll.* 2.

Meritò culpandi ſunt omnes, qui illis literis ſacris non incumbunt, *Coroll.* 3.
quæ

quæ ſolę hominum animos imbuere ſolent hac arte ſapidè loquendi. Nam in verbo ſal ille reconditur, atq; indè haurienda eſt omnis prudentia, quæ vel ipſi habenti, vel aliis ſit ſalutifera. Unde apoſtoli verbo divino inſtructi, dicuntur *Sal terræ*, Matth. 5. 13. In qua loquendi formula, quod proprium eſt verbi divini, ad perſonas transfertur quibus commiſſa eſt ejus adminiſtratio.

Coroll. 4. Hinc cauſam colligere poſſumus, cur ferè omnia ubique loca perſtrepant inſulſis & inſipidis ſermocinationibus; nimirum, quòd plerique mortales deſtituantur hoc ſale doctrinæ evangelicæ, & ſpiritualis prudentiæ, unde fluit ſermo omnis bene conditus.

Coroll. 5. Hinc perſpici licet, quanto ſcelere ſe aſtringunt Romanenſes, qui laicis verbi divini ſalem eripiunt: nam eâdem operâ imponunt illis quaſi neceſſitatem inſulsè tum ſentiendi, tum loquendi, quibus Deus in mandatis dedit, & ſcientiam acquirere, & ſermonem ſale conditum in utilitatem proximorum expromere. Sed quibus aut ſua ſalus, aut fratrum utilitas curæ eſt, ſale verbi divini condiant oportet & mentem & ſermonem ſuum: nam *unuſquiſque obligatur illud ſcire, ſine cujus cognitione non poteſt mandatum Dei implere, & peccatum vitare*, Gerſon. part. 2. in regul. moral.

Atque ſic triplicem hortationem apoſtolicam abſolvimus; jam ab hortationibus ad ſecundam hujus capitis partem, nimirum ad laudationes vel commendationes apoſtolicas, quibus eximios quoſdam viros ornat, tranſeundum eſt.

VERS. VII. VIII. IX.

Res meas omnes vobis notas faciet Tychicus, dilectus frater, & fidus miniſter, ac conſervus in Domino:

Quem miſi ad vos ob hocipſum, ut cognoſcat res veſtras, & corda veſtra conſoletur:

Cum Oneſimo fido & dilecto fratre, qui eſt ex vobis. Omnia vobis exponent, quæ hîc aguntur.

PRopoſuit apoſtolus præcedentibus ſex verſiculis hortationes aliquot perutiles, & perquam neceſſarias; quibus explicatis, reſtant jam tantummodo laudationes particularium quorundam virorum, & hinc indè miſſæ ſalutationes. Fortaſſe nonnullis hæc levioris momenti eſſe videntur, ſed non ſunt tamen parvi facienda: Nam probata ab omnibus eſt illa Chryſoſtomi regula, *Nomina propria, etiamſi ſola recenſeantur in ſacra Scriptura, non contemnantur*, homil. 4. in Gen. *Quemadmodum enim, ſi quis herbas aridas, nec odorem, nec colorem gratum habentes, in medici officina diſpoſitas repererit; quantumvis vilem ſpeciem præ ſe ferant, tamen ſuſpicabitur aliquid virtutis & remedii in illis latere: ſic in pharmacopolio Scripturarum ſi quid occurrerit, quod primo aſpectu nobis videatur contemnendum, tamen pro certo ſtatuamus, in eo reperiri aliquid utilitatis ſpiritualis; quia Chriſtus medicus animarum nihil otioſum aut inutile in hoc pharmacopolio ſuo poſuiſſe judicandus eſt*, ut præclarè Origen. hom. 8. in Levit. Ad rem jam accedemus, & ſuo ordine, tam commendationes haſce, quàm ſalutationes ſequentes diſcutiemus.

Hiſce itaque tribus verſiculis quos recitavimus, continetur ſecunda hujus capitis particula; quæ inſumitur laudationi duorum eximiorum virorum,

accepta gratos ſe præbere; quia (ut rectè & ſapienter philoſophus, Eth. 9.) *recompenſatio requiritur ad amicitiam conſervandam*: Deo autem, præter gratitudinem, nihil eſt nobis quod retribuamus, pſal. 116. 12, 13. *Quid retribuam Domino?*

2. Propter accipienda debemus nos gratos præbere, quia fruſtra nova petit, qui ſe ob præſtita immemorem oſtendit. *Ingrati ſpes tanquam glacies tabeſcet*, Sap. 16. verſ. ult.

3. Etiam gratiæ agendæ ſunt propter dilata, imò negata: nam quando differuntur, ideo fit, ut commodiſſimo tempore nobis conferantur; ut collata pluris æſtimentur: quando prorſus negantur quæ petimus, id indè accidit, quòd Deus novit ea nobis nociva eſſe, quæ nos commoda judicamus; è contrà, illa eſſe perquam utilia, quæ nobis acerba & injucunda videntur. Hoc eſt quod Chryſoſtomus innuit, cùm dicit, *Gratias Deo agendas non modò pro manifeſtis beneficiis, ſed pro occultis, quæ præſtantur nobis invitis & repugnantibus*. Hujuſmodi ſunt, adverſa valetudo, paupertas, perſecutio, & ea ferè omnia quæ vulgus perpeſſu gravia arbitratur. Atque in hiſce ac aliis conſimilibus tenenda eſt Auguſtini ſententia, qui aſſerit pios & fideles, cùm non exaudiuntur *ad voluntatem*, exaudiri tamen *ad ſalutem*; in epiſt. Joan. tract. 6.

Ob haſce itaque cauſas manifeſtum eſt, gratiarum actionem, utpote tributum Deo multis nominibus debitum, nunquam eſſe intermittendam.

Hinc docemur,

Eſſe omnes ferè homines ad petendum & querulandum proniores, quàm ad gratiarum actionem. Docum. 1.

Ingratos hoſce homines eſſe ad ſacrificium orationis Deo offerendum prorſus ineptos. Docum. 2.

Bona & mala non noſtro ſenſu metienda; ſed Dei Patris noſtri judicio relinquenda: nam hinc fons ingratitudinis, quòd non credimus ea nobis optima eſſe quę à Deo immittuntur. Vetus poeta non immeritò laudatur à Platone, in Alcibiade lib. 2. quòd amicis ſuis hanc precandi formulam præſcripſerit, Docum. 3.

Ζεῦ Βασιλεῦ, τὰ μὲν ἐσθλὰ ϗ εὐχομένοις ϗ ἀνεύκτοις
Ἄμμι δίδου, τὰ δὲ δεινὰ ϗ εὐχομένοις ἀπαλέξειν κέλευε.

Non fremendum aut indignandum, ſi nobis negentur eà quæ deſideramus; ſed gratiæ potiùs Deo Patri agendæ, qui nociva amanter & prudenter negat, etiam cùm à nobis ſtultè & inconſideratè appetuntur. Docum. 4.

Nihil contingere piis & fidelibus, propter quod non poſſint & debeant gratias Deo agere meritiſſimas; juxta dictum apoſtoli, 1. Theſ. 5. 18. *In omnibus gratias agite*. Docum. 5.

Hæc de conditionibus legitimæ orationis.

VERS. III. IIII.

Precantes ſimul etiam pro nobis, ut Deus aperiat nobis oſtium ſermonis, ut loquamur myſterium Chriſti, propter quod etiam ſum vinctus:

Ut (inquam) *illud patefaciam, ſicut oportet me loqui.*

MUlta ſunt à Deo Optimo Maximo petenda, & noſtro & aliorum nomine; ſed apoſtolus, aliis omiſſis, Coloſſenſes excitat ad petendum unum magnum & neceſſarium, evangelii ſcilicet dilatationem & profectum.

fectum. Neque id immeritò; nam cœleſti hoc lumine diffuſo, & in hominum corda penetrante, reliqua omnia Dei beneficia ultro adjicientur hominibus, Matth. 6.33.

In hiſce duobus verſiculis duo generatim obſervanda: *pro quibus* potiſſimùm precandum ſit; *quid* illorum nomine à Deo poſtulandum.

Pro quibus? Pro nobis] Id eſt, pro me reliquiſque fidis evangelii miniſtris.

Quid petendum?
- Facultas, libertas, efficacia prædicandi; *Oſtium ſermonis.*
- Uſus ſeu praxis hujus facultatis; *Ut loquamur myſterium, &c.*
- Modus debitus in eadem exercenda; *Sicut oportet me loqui.*

Precantes ſimul etiam pro nobis] Verſu præcedente (utì audîſtis) excitavit Coloſſenſes ad aſſiduam orationem; jam docet in hiſce orationibus eos memores eſſe oportere, non ſuiipſorum ſolummodo, ſed etiam fratrum, ac præcipuè miniſtrorum. Sic 2. Cor. 1.11. ait apoſtolus, ſe de auxilio divino confidere, Corinthiis unà pro illo operam ſuam conferentibus ad Deum deprecandum. Nec ſine cauſa, qui profectum evangelii ex animo optant, excitantur ad orandum pro apoſtolo aliiſque miniſtris; quia bonus & fidus miniſter eſt publicus eccleſiæ theſaurus, & proinde amandus & curandus ab omnibus qui amant aut curant eccleſiæ ædificationem.

Hinc obſervemus,

Obſerv. 1. Eſſe officium omnium piorum, aſſiduè & enixè Deum orare pro paſtoribus & evangelii miniſtris.

Obſerv. 2. 1. Theſſ. 5, 12, 13. Eos qui hoſce non amant vel ſolo vocationis ſuæ reſpectu, etſi nihil aliud habeant amore dignum, eſſe animo parùm Chriſtiano; qui vexant & lacerant, planè diabolico.

Obſerv. 3. Qui ſunt inferiore conditione, & ſanctitate minore, orare tamen poſſunt & debent pro illis qui ſunt eminentiore loco conſtituti, & majore ſanctitate præditi: nam ipſe apoſtolus non modò non aſpernatur preces populi Coloſſenſis, ſed majorem in modum eas efflagitat. Hinc Auguſtinus in pſalm. 38. *Orat apoſtolus pro plebe, orat plebs pro apoſtolo: pro ſe omnia membra orant, caput pro omnibus interpellat.*

Obſerv. 4. Orare Deum pro aliis, non eſt in nobis opus mediatoriæ cujuſdam interceſſionis, ſed mutuæ charitatis & neceſſitatis. Præclarè in hanc ſententiam Auguſtinus contra epiſt. Parmenian. lib. 2. cap. 8. ubi reprehendit Parmenianum, quòd dixerit epiſcopum eſſe mediatorem inter populum & Deum: atque ſtatim ſubjungit, *Omnes Chriſtiani invicem ſe commendant orationibus ſuis. Pro quo autem nullus interpellat, ſed ipſe pro omnibus, hic unicus veruſque mediator eſt.* Plura vide ibid. tom. 7.

Obſerv. 5. Fruſtra & ineptè in hiſce mutuis orationibus vivorum papiſtæ fundare conantur illam mediatoriam & meritoriam interceſſionem ſanctorum defunctorum pro eccleſia militante: non enim vivi pro vivis orantes merita ſua Deo obtrudunt, ſed ſupplices vota tantummodo ſua cum fraternis conjungunt. Qui autem hoc facit alieno nomine, non interceſſorem propriè dictum, aut patronū alterius ſe conſtituit, ſed ſupplicem in eadem petitione ſocium. Quicquid itaq; ſtatuatur de univerſalibus precibus eccleſiæ triumphantis pro incolumitate eccleſiæ militantis; illud retineatur, Chriſtum

ſtum eſſe unicum mediatorem & redemptionis & interceſſionis meritoriæ apud Deum Patrem. Hæc de perſonis.

Ut Deus aperiat nobis oſtium ſermonis] Jam aggreditur oſtendere quid potiſſimùm velit ut à Deo petant nomine ſuo & aliorum miniſtrorum, nimirum, ut illis aperiatur oſtium ſermonis. Quâ loquendi formulâ tria mihi videtur apoſtolus complecti.

1. Oſtium ſermonis aperire, eſt facultatem internam & aptitudinem dare, atque dotes illas omnes quæ homines reddunt idoneos evangelii miniſtros. Hanc facultatem Chriſtus, Luc. 21.15. appellat os, & ſapientiam; *Ego dabo vobis os, & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, &c.* Et ſapienter quidem apoſtolus hoc animæ ſuæ oſtium à Deo aperiri poſtulat; quia ille ſolus illuminat hominum mentes in hac rerum divinarum cognitione, ille ſolus ornat dotibus ad tanti muneris functionem requiſitis. Ille oſtium ſermonis aperuit Moſi, qui naturâ fuit *impedito ore, & impeditâ linguâ,* Exod. 4.10. Atque eodem in loco hanc prærogativam apertè ſibi vendicat, ver. 11, 12. *Quis ſtatuit os homini? Nonne ego qui ſum Jehova? Nunc itaque & ego adero ori tuo, & docebo te quæ loqui te convenit.* Sic etiam Paulus ſuam facultatem ad Dei gratuitum donum refert, 2. Cor. 3. 5, 6. *Non idonei ſumus ex nobiſipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt; qui fecit nos idoneos miniſtros, &c.* Unde Clemens Strom. 1. Εἷς ὁ διδάσκαλος καὶ τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀκροωμένου, ὁ ἐπιπηγάζων καὶ τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον.

Documenta.

Nihil ſalubrius à Deo petitur nomine aliorum, quàm ut divino munere idonei efficiantur ad opera vocationis ſuæ. Docum. 1.

Hæc una cauſa eſt cur tot indocti invadunt munera eccleſiaſtica, quòd populus toto corde non petat à Deo idoneos miniſtros: nam ille eſt qui dat eccleſiæ apoſtolos, doctores, evangeliſtas ad opus miniſterii aptos. Vide Epheſ. 4. Docum. 2.

Nemo fretus ingenii ſui viribus, aut eruditione propriâ, hoc munus evangelicum aggredi debet; ſed confiſus gratiæ & benedictioni divinæ. Docum. 3.

Etiam qui maximis dotibus instructi ſunt, indies nihilominus à Deo petere debent, ut eadem dona ſibi dentur, conſerventur, augeantur. Sic apoſtolus, cui cœlitus data fuit extraordinaria evangelii cognitio, monet tamen etiam pro ſe orandum, ut oſtium ſermonis ſibi magìs magíſque aperiatur. Docum. 4.

2. Cùm Deus oratur ut oſtium ſermonis aperiat miniſtris, illud intelligi poteſt, ut illis det libertatem prædicandi evangelium, & quaſi viam aperiat, remotis omnibus obſtaculis quæ mundus & diabolus ſolent opponere evangelicæ prædicationi. Solitum enim eſt Satanæ atque ſquamis ejus, infrendere ad patefactionem evangelii, atque omnes artes ſuas verſare ad excludendum hoc lumen ſalutare; ſed Deus è contrà ſuam authoritatem interponit, compeſcit improbos atq; diabolum ipſorum ducem, híſque invitis & renitentibus, aperit oſtium evangelizantibus.

In prima evangelii divulgatione hoc fuit manifeſtiſſimum, cùm totus penè mundus conſpiraverat ad occludendum oſtium ſermonis evangelici; at Deus nihilominus tam latum oſtium illi patefecit, ut paucorum piſcatorum operâ per totum terrarum orbem inſtar fulguris diffunderetur; teſtante apoſtolo ad Coloſſ. 1.23. Matth. 24.14. Hoc patres contra ethnicos ſemper afferre ſolent, atque ab hac mirifica evangelii dilatatione probare ejus veritatem à Deo dimanâſſe. Sic Clem. Strom. 7. prope finem;

Græcam philoſophiam ſi quivis magiſtratus prohibuerit, ea ſtatim perit: noſtram autem doctrinam, à prima uſque ejus prædicatione, prohibent reges, duces, & magiſtratus, cum univerſis ſatellitibus; illa tamen non flacceſcit ut doctrina humana, ſed magis floret. Unde hoc, niſi quòd, fidelibus id enixè petentibus, Deus illi aperiat oſtium ut egrediatur, etiam invitis hoſtibus. Ad hæc, Deus, piis id aſſiduè petentibus, quandoque inflectit corda principum, non modò ut non obſtent evangelio, ſed ut faveant miniſtris, ac promoveant curſum evangelii. Sic Conſtantinum, ac poſt illum Theodoſium, multóſque alios imperatores movit, ut, relicto paganiſmo, Chriſtianam religionem amplecterentur: ſic noſtro, & proavorum noſtrorum ſeculo, movit multos principes, ut, rejectis & extirpatis ſuperſtitionibus papiſticis, in ſuis ditionibus oſtium aperirent evangelio. Haſce ob cauſas rectè Paulus monuit Coloſſenſes precari Deum, ut aperiret oſtium ſermonis ſibi reliquíſque evangelii miniſtris: nam hoc ad Dei potentiam ſpectat.

Documenta.

Docum. 1. Fruſtra conantur miniſtri diſſeminare evangelium, ſi Deus illis non aperiat oſtium ſermonis, & externa obſtacula è medio tollat.

Docum. 2. Eſt pii cujuſque officium, non modò à Deo petere, ut is velit promovere liberum evangelii curſum; ſed etiam pro virili ſua eniti, ut ipſe hoc idem faciat.

Docum. 3. Deteſtandi igitur qui remoram objiciunt verbo & miniſtris ejus, atque oſtium hoc (quantum in ſe eſt) occludunt & obſerant. In hac claſſe collocandi tyranni, qui perſequuntur miniſtros evangelicos; hæretici, qui oppugnant doctrinam evangelicam; profani & pſeudopolitici, qui nihil intereſſe ſtatuunt, utrùm aperiatur oſtium veræ religioni, an papiſticæ ſuperſtitioni, modò fruantur externis bonis; Simoniaci denique patroni, qui fraudant debito ſtipendio miniſtros evangelii, & intercipiunt quod illos capere oportuit.

3. Quando Deus invocatur ut oſtium ſermonis aperiat miniſtris, illud etiam petitur, ut det efficaciam penetrandi in animos hominum ſermoni evangelico, atq; aperiat oſtia cordium auditoribus ejuſdẽ Sic hunc locum intellexit Gregorius, ſcribens in 38 Jobi; ubi hæc verba habentur, *Paulus in corde audientium myſteriis evangelii à Domino aperiri oſtium precatur. Habebat enim ille verbi tonitruum, ſed dari ei viam quærebat: hanc autem viam nequaquam ſe dare poſſe cognoverat.* Sapienter itaque apoſtolus monet, Deum invocandum ut aperiat oſtium cordium humanorum; quia ſermo prędicantium à Spiritu hanc gratiam conſequitur, ut *inſtruat auditoris intellectum*, ut *moveat ejus affectum*, ut denique *intret & ſanet voluntatem*: Sic veriſſimè Aquinas 2. 2. quæſt. 177. art. 1. ubi diſputat de gratia ſermonis.

Atque hoc paſſim docent Scripturæ. Actor. 16. 14. ubi Deus dicitur Paulo prædicante *aperuiſſe cor Lydiæ, ut attenderet ea quæ dicebantur.* Et ad Epheſ. 1. 17; 18. ubi Paulus Deum precatur ut *det* Epheſiis *Spiritum ſapientiæ & revelationis, ut illuminet oculos cordium illorum, &c.* Et in omnibus locis, ubi fides *donum Dei* conſtituitur: nam fide aperitur oſtium cordis, ad intromittendum evangelium. Qui igitur fidem dat, oſtium cordis pandit evangelio. Atque hinc eſt quòd Auguſtinus in libro de prædeſt. ſanctor. cap. 20. aſſerat hanc precationem ad quam apoſtolus excitat Coloſſenſes pro aperiendo oſtio ſermonis, eſſe apertiſſimam demonſtrationem quòd ipſum fidei initium ſit donum Dei.

Documenta.

Docum. 1. Non eſt in poteſtate humanâ efficaciter ad ſalutem corda hominum docere, ſed hoc divinæ potentiæ & gratiæ tribuendum eſt. Sic pſalmiſta, pſal. 119. 18. *Aperi oculos meos & videbo mirabilia legis tuæ.* Et pulcherrimè Auguſt. in epiſt. Joan. tract. 3. *Nolite putare quenquam hominem aliquid diſcere ab homine: ſi non ſit intus qui doceat, inanis ſtrepitus noſter eſt. Magiſteria forinſecus adjutoria quædam ſunt, & admonitiones; cathedram in cœlo habet, qui corda docet.* Vide 4. de doctr. Chriſt. cap. 16. Et Aquin. quæſt. diſput. de magiſt.

Docum. 2. Multi oſtium aurium ſuarum patefaciunt evangelio, qui interim cordis oſtium occluſum & obſeratum gerunt. Vide Eſaiæ 6. 9. Marc. 8. 18.

Docum. 3. Cum auditione igitur, aut lectione verbi, ſemper copulanda eſt oratio ad Deum pro apertione cordis. Nam *parùm luminoſa, ſive auditio, ſive lectio verbi, quam oratio non illuſtrat*, Pariſienſ. de rhetor. div. cap. 30.

Atque ſic explicatum habetis, quid ſit oſtium ſermonis aperire miniſtris; nimirum, dare illis facultatem huic muneri exequendo idoneam; dare liberum curſum evangelio, remotis obſtaculis externis; dare denique eidem efficaciam ut intret & penetret in corda audientium.

Ut loquamur myſterium Chriſti propter quod vinctus ſum] Docuit apoſtolus populum petere à Deo oportere, ut det miniſtris oſtium ſermonis, hoc eſt, facultatem, libertatem, & efficaciam prædicationis; jam illud adjungit, eſſe inſuper petendum ut detur illis in uſum & praxin deducere hæc dona: nam ſæpe accidit, ut cùm Deus dederit multis eximiam facultatem, cùm conceſſerit pacata tempora ad evangelium propagandum, cùm denique illorum inchoatum miniſterium efficax effecerit in cordibus hominum, per inertiam tamen & avaritiam, per invidiam ac vanitatem, abjiciant tandem ſtudium & curam loquendi myſterium Chriſti. Sic Demas miniſterium abjicit, 2. Tim. 4. 10. Qui inertes & avari evadunt, dona ſibi data ſuffocantes, excutiunt plerunque ipſum munus evangelizandi: qui turbulenti, aut vani; prędicant illi quidem, ſed ità ut hi ſeminent diſcordias, iſti nugas, neutri loquantur myſterium Chriſti, id eſt, non urgeant doctrinam de ſalute omnibus fidelibus & pœnitentibus oblata per fidem in Chriſtum crucifixum. At hoc illud myſterium eſt, quod ſolum Paulus decrevit ſcire & prædicare, 1. Cor. 2. 2. Videtis igitur quàm neceſſarium ſit orare, ut miniſtri, poſtquam inſtructi fuerint omnibus adjumentis neceſſariis, exerant hæc dona ſibi collata in prædicando Chriſti myſterio.

Documenta.

Docum. 1. Orandum non modò ut dentur nobis miniſtri docti, ſed ut inſuper exuſcitentur indies à Deo ad obeundum munus ſuum cum alacritate & conſtantia: nam facilis eſt lapſus à labore ad ſocordiam.

Docum. 2. Deficiunt ſæpe miniſtri in opere vocationis, quia populus deficit in opere orationis pro illis apud Deum. Nam veriſſimè Gregorius; *Propter malum populum, etiam bonis tollitur ſermo doctoribus*, hom. 12. ſup. Ezec. in illa prophetæ verba, *Linguam tuam adhæreſcere faciam palato tuo, & eris mutus; quia domus rebellis ſunt*; Ezech. 3. 26.

Docum. 3. Cùm Paulus inſtat ut precentur Deum, non ut honores aut divitias ſeculi obtineat, ſed ut loquatur ac prædicet evangelium; indè colligitur, nihil tam appetendum pio miniſtro, quàm exercitium miniſterii ſui; nihil tam luctuoſum, quàm prohiberi ab hoc opere.

Docum. 4. Cùm adjungit, *ut loquamur myſterium Chriſti*, oſtendit illos parùm memores officii ſui, qui nacti facultatem & opportunitatem prædicandi, affectant tamen potiùs ingenium ſuum venditare, quàm Chriſti myſterium prędicare. Nil aliud populus audire deſideret, nihil aliud miniſter prædicare, quàm myſterium Chriſti, id eſt, doctrinam ſalutis adipiſcendæ per Chriſtum.

Propter quod vinctus ſum] Hæc verba interſerta ſunt obiter, ſed non inaniter: habent enim ſuum uſum, ſive populum reſpicias, ſive paſtores.

1. Populum accendunt ad amandum hunc apoſtolum, qui eccleſiæ ædificandæ causâ tot ærumnas ſuſtinuit.

2. Acuunt etiam ad preces pro illius liberatione, qui ſe tam cupidum ſalutis iſtorum oſtendit, etiam in vinculis.

3. Excitant denique ad veram æſtimationem hujus theſauri, nimirum, evangelii; cujus causâ, nec vincula, nec ipſam mortem detrectat apoſtolus.

Corollaria.

Coroll. 1. Eſt officium omnium piorum, non immemores ſe præbere miniſtrorum, quoties perſecutionem ſuſtinent evangelii causâ; ſed conſiliis, auxiliis, precibus illos adjuvare.

Coroll. 2. Afflictos pietatis causâ miniſtros majorem in modum diligere, imò honorare oportet; non enim coronæ & torques aurei magis ornant magnates ſeculi quàm vincula & catenæ miniſtros Dei. Siquidem pati pro Chriſto eſt eximius honos, quo donari non ſolent ab imperatore niſi egregii milites. Vide Philip. 1.29.

Jam ſi Paulum ipſum alióſque paſtores reſpicias, habent etiam prędicta verba ſuum ſcopum & utilitatem: nam oſtendunt Paulum non fuiſſe hiſce vinculis aliiſve incommodis deterritum ab officio, ſed indè potiùs accenſum majore deſiderio fungendi officio; quam ob cauſam preces illorum tam ardenter expetit.

Corollaria.

Coroll. 1. Oportet miniſtros munus ſuum amare atque magnifacere, non modò cùm floret evangelium, ſed cùm & ipſi & illud ab ingratis & impiis conteruntur & conculcantur.

Coroll. 2. Indigni ſunt qui adſcribantur in hanc ſpiritualem militiam ignavi iſti & faſtidioſi operarii, quos ſtatim tædet, vel pudet ſuæ functionis, atque vident miniſterium ſuum odio aut contemptui eſſe mundanis.

Coroll. 3. Hinc colligimus, quòd etſi prædicatores evangelii ſæpe vinciri poſſunt & affligi, ipſum tamen evangelium nunquam poteſt aut alligari aut extirpari: nam, *ut ſolis radiis vincula injici non poſſunt, ſic nec evangelii*, inquit Chryſoſtomus. *Sermo Dei non eſt vinctus*, 2. Tim. 2.9.

Vers. 4 *Ut* (inquam) *illud patefaciam, ſicut oportet me loqui.*

Ultimo in loco vult illud etiam poni in votis piorum, non modò ut poſſint & velint miniſtri verbum prædicare, ſed ut illud faciant ſicut oportet, id eſt, debito & optimo modo. Nam in omnibus officiis quæ Deo exhibentur, non nuda actio, ſed modus agendi vel maximè ſpectatur. Hinc illud Lutheri (utì arbitror) dictum, *Adverbia apud Deum prævalere verbis*, hoc eſt, modum agendi qui per adverbia deſignatur, plùs facere ad laudem vel labem agentis, quàm ipſam actionem quæ verbo aliquo exprimitur. Nam ſicut in naturalibus forma eſt decentior materiâ, ſic

ſic in moralibus plùs commendatur modus quàm ipſa actio. Unde Cyprianus de ſing. cleric. *Sanctum non eſt quod geritur ſanctum, niſi ſanctè peragatur.* Sed ut ad ipſa verba accedamus: clauſula hæc, *ſicut oportet*, ſuo ambitu multa complectitur; nos tribus hiſce contenti erimus.

1. Oportet verbum Dei prædicare liberè ſeu confidenter. Hoc primo in loco ponendum cenſui, quia apoſtolus Epheſ. 6.20. (unde hæc penè ad verbum deſcripta ſunt) expreſsè mentionem fecit hujus παρρησίας, vel libertatis in loquendo. Neque poteſt conſtare legitima verbi prædicatio ſine hac libertate; quia finis prædicationis eſt *demoliri & ſubvertere quicquid extollitur contra divinam veritatem, vel voluntatem, ſpiritualibus evangelii armis*, ut loquitur apoſtolus 2. Cor. 10. 5.

Non itaque oportet prædicare placentia, & degeneri quodam timore ſupprimere ſalutaria; ſed errores atq; peccata ea reprehendenda ſunt, quæ maximè regnant, etiam in maximis & apud maximos. Sic Deus jubet, Eſa. 58.1. *Quaſi tuba exalta vocem tuam, annuncia populo meo ſcelera eorum.* Sic propheta Oſeas taxat liberè principum & ſacerdotum vitia, cap. 5.1. Sapienter & piè Proſper, de vit. contemp. 3, 23. *Magìs velle debemus hominum inimicitias contrahere, quàm Dei offenſam, dum peccantes palpamus, incurrere. Curant* enim *& ſanant hæc amara, quamvìs ſenſum exaſperent*; ut rectè Clemens in προτρεπτικῷ.

Neque etiam oportet vel in ipſis dogmatibus, vel in formulis & modis loquendi, attemperare ſe aliorum erroribus in præjudicium cognitæ veritatis: quod timidiuſculi ſæpe faciunt contra conſcientiam ſuam, apud eos præſertim quos conjiciunt aliquantulum propendere in papiſticos errores. Sed hoc adverſatur huic libertati quæ requiritur in miniſtris Chriſti; quos oportet non modò ipſam ſubſtantiam (ut ità loquar) & poſſeſſionem veritatis retinere; ſed extremos etiam limites, & quaſi confinia ejuſdem defendere. Hinc apoſtolus jubet, non modò *ſanam doctrinam*, ſed etiam *formam ſanorum verborum* retinere. Et prudenter Gerſon monet theologos, *ut in doctrina veritatis caveant terminos extraneos*; part. 1. de exam. doctrin. conſid. 1. Nam verum eſt illud pervulgatum Hieronymi dictum, *Ex verbis inordinatè prolatis oritur hæreſis.* Hæc de παρρησίᾳ.

2. Oportet prædicare verbum Dei aſſiduè & diligenter. Sic apoſtolus Rom. 12.7. *Cui miniſterium commiſſum eſt, verſetur in miniſtrando; qui doctor eſt, in docendo.* Et 2. Tim. 4. 2. *Prædica ſermonem; inſta tempeſtivè, intempeſtivè, &c.*

Non itaque abduci oportet ab hoc munere fungendo, vel propriæ utilitatis rationibus, vel voluptatis & quietis: imò hoc debet eſſe optatiſſimum & uberrimum miniſtro lucrum, quòd aſſiduo ſuo labore animas Chriſto lucretur; hæc debet eſſe voluptas jucundiſſima & acceptiſſima, quòd ſuo miniſterio indies multos Deo Patri per Chriſtum gratos & acceptos efficiat, ut ſubindicat apoſtolus 2. Cor. 11. 2. & ad Coloſſ. 1.28. Dixit olim non nemo ex imperatoribus Romanis, quòd *oporteat imperatorem ſtantem mori*: nos non minùs animosè dicamus, quòd *oportet verbi miniſtrum prædicantem mori*. Hæc de ſedulitate ſeu diligentia.

3. Oportet miniſtrum loqui verbum Dei ſincerè & fideliter. Ad hanc fidelitatem ſpectat, ut verbo divino non aſſuant figmenta humana, eáq; obtrudant populo tanquam dogmata ad ſalutem neceſſaria: nam ipſi apoſtoli fuerunt diſpenſatores myſteriorum Dei, non propugnatores inventorum ſuorum; inſerviebant, non dominabantur fidei Chriſtianorum. 1. *Cor.* 14.1

Apoſtolorum

Apoſtolorum autem ſucceſſores in miniſterio, ſi fideles ſeſe exhibere voluerint, oportet doctrinam apoſtolicam propagare, non novam producere: *Si nos, aut angelus è cœlo aliud evangelium attulerit, præterquam quod annunciatum eſt, anathema ſit*, Gal. 1. 8. Hæc ſententia fuit omnium piorum patrum: qui etſi in liberis ritibus agnoſcebant authoritatem eccleſiæ; tamen in dogmatibus fidei eam ad ſolius Scripturæ regulam alligatam putabant, & huic regulæ aliquid adjicere perfidiæ ducebant. Apponam nonnulla ex patribus teſtimonia, quia perfidi Tridentini tot dogmata obtruſerunt eccleſiæ, ídque ſub anathemate, quorum quamplurima (fatentibus pontificiis) non habent firma fundamenta in Scripturis. Hilarius in 6. de Trinitate, in illa verba Hunc audite; *Audiam planè, nec quenquam præter hunc audiam, niſi qui eum audierit ut doceret.* Et lib. ad Conſtantium, monet *nè egrediamur apoſtolicæ fidei indemutabilem conſtitutionem, nè fides fiat temporum potiùs quàm evangeliorum.* Et Athanaſius de conciliis; *Si diſcipuli eſtis evangeliorum, per Scripturas incedite; ſi diverſa à Scripturis fabulari vultis, quid nobiſcum concertatis, qui nec audire ſuſtinemus quod extraneum eſt ab ipſis?* Tertullianus de anima; *Quis revelabit quod Deus texit? Præſtat per Deum neſcire, quia non revelaverit, quàm per hominem ſcire, quia ipſe præſumpſerit.* Hieronymus in primum Titi; *Sine authoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem.* Auguſtinus paſſim docet, *neminem aſtringi ut credat authoritati humanæ abſque firmamentis Scripturarum*; ut in epiſt. 19. quæ eſt ad Hieronymum, & in epiſt. 48. ad Vincent. Donatiſt. Atque hæc ſufficiant ad perfidiam papiſtarum detegendam.

Spectat etiam ad hanc fidelitatem, non ſubtrahere populo aliquam partem doctrinæ ſalutiferæ: hoc enim in mandatis dedit Deus omnibus miniſtris; *Nè addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo*, Deut. 4. 2. *Si quis diminuerit de verbis libri hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitæ*, Apoc. 22, 19. Atque hanc ob cauſam Paulus, cùm oſtendere conatur quàm fideliter ſe geſſerit in miniſterio, ait, *Se purum eſſe à ſanguine omnium, quia nihil illis ſubtraxerit, ſed annunciaverit omne Dei conſilium*, Act. 20. 26, 27. Hîc itaque valde peccant pontificii, qui de imaginibus colendis, de indulgentiis redimendis, de ſuis traditionibus obſervandis ſæpe declamitant; at de juſtificatione per fidem in ſanguine Chriſti, déque aliis præcipuis evangelii capitibus, ſunt apud populum magìs muti quàm piſces. Peccant etiam è noſtris, qui non conantur ſuos imbuere (ſaltem ſummatim) cognitione explicatâ illorum omnium quæ ſunt ad ſalutem obtinendam neceſſariò credenda vel agenda.

Poſtremò ad hanc fidelitatem ſpectat, doctrinas, monitiones, & reprehenſiones ità adhibere, ut utiles eſſe poſſint audientibus, non ut vanæ aut nocivæ. Nam veræ & ſuâ naturâ utiles redargutiones, fiunt aliquando peſtiferæ cùm non ſuo loco proponantur aut applicentur. Et rectè quidem ſcripſit Auguſtinus de bono perſever. lib. 2. cap. 21. *Perfidi eſt medici, etiam utile medicamentum ſic alligare, ut aut non proſit, aut obſit.*

Atque hac in re ſolitum, & penè ſolenne eſt quamplurimis miniſtris deviare, & non loqui ſicut oportet. Nam nihil uſitatius quàm apud magnates & aulicos, in plebis delicta declamitare; apud ruſticos & plebeios, in nobilium, in magiſtratuum, in epiſcoporum peccata invehi. Cui bono, niſi ut omnes reddant curioſos & inflatos in alienis peccatis inquirendis ac cenſendis; ſtupidos & deſidioſos in ſuis dijudicandis & corrigendis?

Hinc etiam meritò illuſtre nomen peperit in eccleſia Dei, quòd inſuper in prædicando adjuvabat apoſtolos: nam hujus potiſſimùm operâ eccleſias per totam Ægyptum fuiſſe conſtitutas ſcribit Euſeb. lib. 2. cap. 16.

Primum fuiſſe Alexandriæ epiſcopum tradit Dorotheus in ſynopſ. atque ibi ſub Trajano martyrii coronâ decoratum. In eadem etiam urbe ſepultum ſcribit Hieronym. in catal. ſcriptor. eccleſ. Quando, aut à quo converſus fuerit ad fidē Chriſtianam, non expreſsè habetur in Scriptura; ſed valde probabile eſt, fuiſſe à Petro converſum. Huic rei fidem faciunt,

1. Quòd Petrus maternam ejus domum frequentare ſolebat orandi & prædicandi causâ, ut antè oſtenſum eſt ex Actor. 12. Fuiſſe itaque ab hoc illuminatum veriſimile eſt.

2. Quòd veteres, ut Irenæus & Euſebius, tradunt eum hauſiſſe evangelicam hiſtoriam à Petro: unde Irenæus appellat illum *Petri diſcipulum.*

3. Quòd Hieronymus in cap. 65. Eſa. diſertè affirmat *Paulum genuiſſe Timotheum, Lucam, & Titum; Petrum* verò, hunc *Marcum evangeliſtam:* quod ipſe Petrus etiam videtur ſatìs clarè indicâſſe, 1. Pet. 5. 13. ubi appellat hunc Marcum *filium ſuum:* non autem naturalem; ſpiritualem igitur, & ſemine verbi genitum.

Sed ea jam excutiamus quæ ab ipſo apoſtolo tanguntur.

Primò igitur ornat hunc Marcum à cognatione;

Conſobrinus Barnabæ] Fuit hic Barnabas antiquus & celebris Chriſti diſcipulus, ut conſtat ex Actor. 1. 23. ubi cùm conſultatio haberetur de ſurrogando alio in locum vacuum Judæ traditoris, Barnabas hic, ſive Barſabas, atque Matthias, hujus apoſtolicæ dignitatis candidati conſtituuntur. Actor. verò 11. 24. brevi, ſed præclaro ornatur elogio; *Erat vir bonus, plenus Spiritu ſancto & fide.* Honorificum igitur erat Marco, hunc tantum virum tam propinquâ cognatione attingere. *Vide etiam Act. 4. 36.*

Secundò, ornatur etiam Marcus à teſtimonio & mandato ipſius Pauli. Nam apoſtolus (utì videtur) antea mandaverat Coloſſenſibus, ut hunc Marcum honorificè exciperent, ſi quando ad eos veniret: quod expreſſiùs habetur in quibuſdam codicibus, ubi legitur δέξασθαι, non δέξασθε· *accepiſtis mandatum, ut excipiatis*; ſic habetur apud Ambroſium: & Calvinus hanc lectionem præfert, ut quę apertè indicet quale fuerat illud mandatū.

Sed quæri poteſt quæ fuit ratio aut neceſſitas hujus mandati. An Marcus literis commendatitiis eguit? Nunquid, ſi Paulus hoc in mandatis non dediſſet, repulſus fuiſſet à Coloſſenſibus, ſi quando ad eos prædicatum veniſſet? *Dub.*

Conſtat ex Actor. 15. 38. inter Paulum & Marcum aliquid ſimultatis interceſſiſſe, ex eo quòd in Pamphilia illum reliquerat Marcus, nec comes illi permanſerat in opere prædicandi. Hoc fortaſſe innotuerat Coloſſenſibus: pro deſertore itaque illum habituri fuiſſent, niſi Paulus poſtmodum æquior factus, de illo recipiendo mandâſſet. Nam utcunque à Paulo abſceſſit, à munere tamen evangelizandi non interim ceſsâſſe veriſimile eſt; ſed aliis in locis prædicâſſe. *Solut.*

Hinc collige

Clarorum virorum affines ob hanc ipſam cauſam honore afficiendos, ſi non ſint ipſi degeneres. *Coroll. 1.*

Probos & induſtrios miniſtros eſſe ab iis qui præſunt eccleſiis diligenter omnibus commendandos. *Coroll. 2.*

Si qua in re quid leviter erratum fuerit, id non debere perpetuò obeſſe peccanti, poſtquam ſe emendaverit. *Coroll. 3.*

Coroll. 4. Non oportere miniſtros immortales ſimultates exercere; ſed ſi quandoque inter eos contigerit aliqua exacerbatio, quamprimum fieri poteſt, omnem ejus memoriam ex animis delendam. Sic Paulus qui olim exacerbatus Marcum repulit, jam reconciliatus eundem commendat Coloſſenſibus, & nè ab illis repellatur diligentiſſimè curat.

Vers. 11. *Et Jeſus qui vocatur Juſtus: qui ſunt ex circunciſione: hi ſoli adjutores in regno Dei, qui fuere mihi ſolatio.*

Verſus hic cohæret cum ſuperiore, in quo Coloſſenſes ſalutaverat nomine Ariſtarchi & Marci; tertio in loco addit hunc illuſtrem. Habemus hîc conſideranda, perſonam cujus nomine ſalutat Coloſſenſes, *Jeſum Juſtum*; & laudes ejuſdem quas illi tribuit, non privatas, ſed communes illi cum Marco & Ariſtarcho.

Laudantur autem hi tres { A natione, quòd fuerint Judæi. / Ab opere, eóque duplici { prædicandi. / conſolandi. } }

Jeſus qui vocatur Juſtus] Credibile eſt eundem fuiſſe, qui Corinthi Paulum hoſpitio excepit, cùm ab aliis Judæis blaſphemiis exciperetur. Sic enim ſcribit Lucas, Act. 18.5,6,7. *Paulo prædicante Jeſum Chriſtum, Judæi qui Corinthi habitabant opponebant ſeſe, ac blaſphemabant; ille autem excuſſis veſtibus, dixit, Sanguis veſter ſuper caput veſtrum; & introiit domum cujuſdam nomine Juſti, colentis Deum, cujus domus erat confinis ſynagogæ.*

Cognomentum hoc ab eo inditum videtur, quòd juſti & æqui ſemper fuerit obſervantiſſimus. Hoc idem cognomentum nonnullis aliis tributum legimus, ut Jacobo Alphæi, qui Jacobus Juſtus vocabatur; de quo multa Euſebius, lib.2.cap.1. & 23. Barſabæ etiam hoc cognomentum adhæſit, Act.1.23. Ad hunc Jeſum Juſtum quod attinet; neq; (quod memini) in ſacris Scripturis alibi mentio fit, nec quicquam occurrit apud Euſebium, niſi hic idem ille Juſtus ſit, quem numerat tertium Hieroſolymorum epiſcopum, lib.3.hiſt.eccl. cap.29. Hæc de perſona.

Qui ſunt ex circumciſione] Jam conjunctim laudat & hunc Juſtum & duos illos ſuprà nominatos: laudantur autem à natione, nimirum quòd fuerint oriundi ex gente Judæorum; quod ex adjuncto circunciſionis indicatur. Hoc autem eò magìs ad laudem illorum facit, quòd cæteri plerunque Judæi, tum Romæ, tum aliis in locis, acerrimi erant inimici apoſtolorum & religionis Chriſtianæ: imò (ut ſcribit Juſt. Mart. in dialog. cum Tryph.) *Judæi erant qui ethnicos paſſim incendebant in Chriſtianos, ſparſis teterrimis de nobis & religione noſtra mendaciis.* Meritò igitur hîc laudantur, qui non modò exuerunt inſitam gentis Judaicæ in Chriſtum malitiam; ſed ipſum Chriſtum induerunt, & Chriſtianam religionem unà cum Paulo reliquiſque fidelibus promoverunt.

Obſerv. Non eſt tutum ſemper in religionis negotio ſequi partem majorem, aut patrias opiniones mordicus retinere. Nam qui erant ex circunciſione, majorem ob partem oppugnabant Chriſtum, & ſuas cæremonias ſuperſtitiosè propugnabant: hi tamen tres non verebantur deſciſcere ab erroribus gentis ſuæ.

Hi ſoli adjutores in regno Dei] Jam incipit eos laudare ab opere pulcherrimo, cui unà cum apoſtolo diligenter incumbebant; promovendo ſcilicet evangelio.

Evangelium autem *regnum Dei* appellat, quia per hoc homines introducuntur in regnum Dei; in regnum ſcilicet gratiæ hoc ſeculo, ut poſtmodum

modum introducantur in regnum gloriæ in futuro. Non eſt inuſitatum in Scripturis, ut evangelii propagatio, & eccleſiæ Chriſtianæ extructio *regnum Dei* appelletur. Reſpicit autem hæc loquendi formula ad illas promiſſiones olim factas de ſpirituali regno Meſſiæ, qui ſceptro verbi divinum & ſpirituale regnum erecturus erat & adminiſtraturus in cordibus fidelium. Unde illud Matth.4.23. *Circumivit Galilæam Jeſus, prædicans evangelium regni.* Et Marc.4.11. *Vobis datum eſt nôſſe myſterium regni Dei.* Et illud Joannis, Matt.3.2. *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum.* In hoc igitur ſpirituali regno promovendo & adminiſtrando erant hi ſoli ex Judæis Romæ commorantibus Pauli adjutores.

Corollaria.

Etſi quamplurimi paſſim ab officio ſuo reſiliant, tamen decet pium miniſtrum, vel ſolum, in evangelio propagando perſeverare. Coroll. 1.

Nihil cogitari poteſt magìs honorificum hoc evangelici miniſtri officio. Coroll. 2. Nam ſi honorati habentur qui ſub regibus terrenis terrena regna adminiſtrant; quanto honore afficiendi ſunt, qui ſub Chriſto rege ſpirituali hoc ſpirituale regnum gubernant?

Hoſtibus evangelii nihil miſerius aut dementius: quia Dei ipſius regnum Coroll. 3. oppugnant, quod expugnari non poteſt; & proinde Satanæ regnum conantur ſtabilire, quod unà cum omnibus ejuſdem fautoribus evertetur.

Fuere mihi ſolatio] Παρηγορεῖν, vel *hortari* ſignificat, vel *conſolari*; innuit igitur apoſtolus hoſce tres viros in utroque, tum hortandi, tum conſolandi opere aſſiduos adjutores ſibi extitiſſe. Hortabantur illum ad crucem patienter tolerandam, ſolabantur inviſendo, condolendo, neceſſitatibus ejus miniſtrando: nihil denique prætermiſerunt quod facere potuit ad leniendam & mitigandam miſeram illam Pauli incarcerati conditionem.

Documenta.

Sapientiſſimi & optimi viri ſub cruce poſiti, hortationibus egent & Docum. 1. conſolationibus piorum. Hoc fatetur regius propheta, pſalm.69. & graviſſimè conqueritur omnes in hoc officio ſibi defuiſſe; *Expectavi qui ſimul contriſtaretur, & non fuit: qui conſolaretur, & non inveni,* verſ. 20.

Nota inſignis eſt pii & verè fidelis, adeſſe afflictis, eóſque ſermone, Docum. 2. opere, adeóque omnis officii ſedulitate recreare & conſolari. Sic Paulus deſcribit verè ſanctos; Ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες· *Gaudentes cum gaudentibus, flentes cum flentibus, &c.* Rom.12.13,15.

Nihil igitur Chriſtianæ charitatis in ſe habent, qui miſerias & ærum- Docum. 3. nas aliorum floccifaciunt, modò ipſi otio & deliciis fruantur. Hujuſmodi fuere quos Amos pungit graviſſimâ increpatione, cap.6.verſ.4. & 6. *Dormitis in lectis eburneis, & laſcivitis in ſtratis veſtris, & nihil movemini ſuper contritione Joſeph.*

Atque hactenus de ſalutationibus & laudationibus horum trium qui fuerunt ex circunciſione, id eſt, ex Judæis: ſequuntur tres alii ex Gentibus; Epaphras, Lucas, & Demas.

Vers.

VERS. XII.

Salutat vos Epaphras, qui ex vobis eſt, ſervus Chriſti, ſemper decertans pro vobis in precibus, ut ſtetis perfecti & repleti in omni voluntate Dei.

SAlutat vos Epaphras] Perpendamus perſonam ipſam, & quæ huic perſonæ hoc in loco tribuuntur, quò fiat acceptior & commendatior Coloſſenſibus ſuis.

Fuit hic Epaphras miniſter Coloſſenſium, & legatus hoc tempore ad apoſtolum, ut res eccleſiæ hujus ad eum referret, miniſterio ſuo illum juvaret, atque ſententiam ejus de controverſiis quibus agitabatur illa eccleſia perdiſceret. Sic enim ſolebant eccleſiæ, apoſtolos etiam longè remotos tanquam oracula adire. Hoc fine miſſum fuiſſe Epaphram veriſimile eſt. De laudibus Epaphræ dictum eſt ad verſum 7 capitis primi: jam igitur ea ſolummodo attingemus, quæ hîc expreſsè afferuntur ab apoſtolo in eum finem ut benevolentiam & exiſtimationem illi pararet majorem apud Coloſſenſes.

Tripliciter illis commendatur,
- A communi patria; *Ex vobis eſt:*
- Ab eminenti officio; *Servus Chriſti:*
- A ſincero in eos amore; *ſemper decertans, &c.*

1 *Qui ex vobis eſt*] Hoc eſt, civis veſter, apud vos natus, educatus, vobis denique veſtríſque commodis deditus & devotus.

Maximè hoc facit ad amorem illi conciliandum: nam *omnis amor* (ut Schola loquitur) *fundatur in aliqua communicatione aut participatione ejuſdem rei:* qui itaque participes ſunt ejuſdem patriæ & civitatis, quaſi arctiore quodam amoris vinculo copulantur. Nam ut natale ſolum cunctis dulce eſſe ſolet; ſic ſanis & ſobriis etiam dulciora reddit omnia quæ in eo naſcuntur.

Corollaria.

Coroll. 1. Meritò culpandi ſunt, tanquam vani & ἄστοργοι, qui ſuos & omnia ſua domeſtica contemnunt, peregrinis interim rebus & perſonis ſupra æquum & bonum extollendis addicti.

Coroll. 2. Qui ejuſdem patriæ & civitatis participatione, aut conſimili aliquâ ratione nobis conjuncti ſunt, cæteris paribus, debent eſſe extraneis chariores. Unde apoſtolus, *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior*, 1. Tim. 5. 8.

2 *Servus Chriſti*] Jam ornat illum à dignitate officii: per *ſervum* enim *Chriſti*, non deſignat Chriſtianum in genere; ſed eminentiori loco in hoc Chriſti ſervitio conſtitutum, in eximia ſcilicet & ſacra illa functione miniſtri evangelici. Nam quamvìs omnes Chriſti ſervi ſumus; tamen κατ' ἐξοχὴν hæc appellatio paſſim tribuitur miniſtris verbi. Sic Paulus Rom. 1.
Jacob. 1. 1. 1. ſeipſum indigitat *ſervum Jeſu Chriſti*. Sic Jacobus, ſic cæteri apoſtoli.

Documenta.

Docum. 1. Hinc diſcat populus Chriſtianus, miniſtros quà miniſtros non eſſe ſpernendos; ſed ſub Chriſto Domino ſuo, aliorum Chriſtianorum præfectos agnoſcendos, juxta dictum apoſtoli, *Rogamus vos fratres, ut agnoſcatis eos qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino*, 1. Theſſ. 5. 12. Serviunt igitur miniſtri Domino ſuo Chriſto; ſed in Chriſto præſunt aliis, aut ſaltem ex muneris dignitate præeſſe deberent.

Docum. 2. Diſcant etiam hinc miniſtri quid ab illis requiratur potiſſimùm in functione

functione hujus ſacri miniſterii; Non ut hominibus placeant: *Si hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem*, Gal. 1. 10. Non ut ſuis utilitatibus aut honoribus promovendis invigilent: ſed ut Chriſti ſervos ſe præbeant. Chriſto autem is optimè inſervit, qui maximè laborat ut ad Chriſti cognitionem & obſequium quamplurimos perducat.

Semper decertans pro vobis in precibus, ut ſtetis integri, &c.] 3
Poſtremò igitur commendatum cupit Epaphram facere Coloſſenſibus ab egregio in eos amore; qui declaratur & probatur dupliciter: ab effecto, in hoc verſu; à teſtimonio, in 13°.

Hîc autem tria occurrunt obſervanda: ipſum *effectum amoris, precatio: modus precationis*, qui exprimitur, πάντοτε ἀγωνιζόμενος· *materia precationis, ut ſtetis integri & repleti, &c.*

Ad primum quod attinet, nimirum *effectum* amoris; non poteſt verus 1
amor erga aliquem vigere in corde, quin exerat ſeſe in aliquo opere. Inter omnes enim affectus, amor minimè otioſus eſſe ſolet: quod non minùs verum eſt in amore ſancto & caſto, quàm in lubrico illo & laſcivo, de quo poeta;

Sed malè diſſimulo; quis enim celaverit ignem,
Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo?

Jam verò inter multas ſinceri amoris operationes, nulla utilior amato, nulla ſacerdoti convenientior hac precatione, quâ Dei tutelam advocat, & ſpiritualium hoſtium inſidias & vim propulſat à grege ſuo. Atque hanc ob cauſam, quamvìs apoſtolus multa alia effecta nominare potuiſſet, ex quibus amorem Epaphræ in Coloſſenſes probâſſet; tamen in hoc precationis opere potiſſimùm inſiſtere voluit.

Hinc obſervemus

Præcipua miniſtri officia, docere gregem ſuum, orare pro eo: nam *pre-* *Obſerv.* 1.
ces ſunt arma ſacerdotis, ut olim Ambroſius. *Nos orationi, & miniſterio verbi inſtantes erimus*, Act. 6. 4.

Incumbit miniſtro, non modò officium publicè orandi pro populo ſibi *Obſerv.* 2.
commiſſo; ſed privatim, ídque vel maximè quoties contigerit illum abeſſe à grege ſuo: quod hoc exemplo Epaphræ docemur. Hæc de ipſo effecto, ſcilicet precatione; ſequitur de modo.

Semper decertans, πάντοτε ἀγωνιζόμενος] Hiſce verbis declarat, qualis fu- 2
erit hæc precatio Epaphræ pro Coloſſenſibus; aſſidua nimirum, & etiam fervida. Aſſiduitatem vocabulum illud πάντοτε indicat: quaſi dixiſſet Paulus, loci diſtantiam non oblivionem induxiſſe Epaphræ gregis ſui; ſed illum jam Romæ degentem, non minùs memorem eſſe illorum in precibus ſuis quotidianis, quàm cùm præſens præſentes intueretur. Vehementiam verò & fervorem oſtendit verbum illud ἀγωνιζόμενος, quod innuit certamen, & quaſi luctam cum Deo ipſo. Nam ut Jacobus olim cum Deo luctans illum dimittere noluit, niſi impetratâ ab eo benedictione; ſic pius hic miniſter quotidie cum Deo decertabat, atque illum vehementiorem in modum urgebat, ut Coloſſenſibus benediceret.

Pii miniſtri eſt, non dicis aut conſuetudinis causâ, ſed ex intimis cha- *Obſerv.*
ritatis viſceribus orare Deum pro ſalute gregis ſui. De hiſce dictum verſ. 2.

Ut ſtetis perfecti & repleti in omni voluntate Dei] Hęc *materia* eſt, 3
vel *ſumma precationis*: atque hîc tria maxima bona illis exoptat; veram & perfectam *cognitionem* voluntatis divinæ; veram & perfectam *obedien-*

obedientiam ejuſdem, & finalem *perſeverantiam* in utroque. Hoc enim vult ἵνα ϛῆτε. Quod attinet ad duo priora; ſimul implicantur & involvuntur in illo voto, *ut ſitis perfecti & repleti omni voluntate Dei*. Non eſt enim perfectus aut repletus omni voluntate Dei, niſi qui & cognoſcit voluntatem Dei, & pro virili facere ſtudet. Eſt enim voluntas Dei, ut cognoſcamus ea quæ revelavit in ſalutem noſtram: eſt etiam voluntas Dei, ut faciamus ea quæ juſſit præſtare in obſequium ſuum. De ſcientia voluntatis divinæ ſic apoſtolus ad Epheſ.5.17. *Nè eſtote imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Domini*. De obedientia ejuſdem, Matth. 7. 21. *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, ſed qui facit voluntatem Patris mei intrabit in regnum cœlorum*. Atque hæc duo magna bona ſunt. Tertium bonum quod precatur Coloſſenſibus, eſt perſeverantia in perfectione prædicta. Et rectè quidem: nam ille ſolus *qui perſeveraverit* in bono, *ſalvus erit*, Matth.24.13. *Pereunt præterita, ſi quæ cœperunt deſinunt eſſe perfecta*, Cyprianus de bono patient.

Documenta.

Docum. 1. Quibus optimè volumus, non illis aut divitias aut honores hujus ſeculi, ſed ſcientiam & obedientiam divinæ voluntatis à Deo precari debemus.

Docum. 2. Cavendum, nè vel nudâ & inerti ſcientiâ, vel cæcâ quadam obedientiâ contenti ſimus: neutra enim repletum & perfectum reddit in voluntate Dei.

Docum. 3. Perſeverantia in bono, eſt donum ſpeciale divinæ gratiæ: nam *ſi ab homine eſſet, à Deo petenda non eſſet*, Aug. de cor. & grat.

Dub. Sed hîc dubium oritur de cognitione & impletione divinæ voluntatis: nam cùm precatur Epaphras ut Coloſſenſes perfecti ſtent in omni voluntate Dei, quæri poteſt an contingat Chriſtiano hujuſmodi perfectio in hac vita.

Solut. Reſpondetur, abſolutam perfectionem non inveniri in ullo viatore; tendendum tamen ſemper eò & aſpirandum, authore Chriſto qui docuit nos orare, *Fiat voluntas tua ſicut in cœlo, ſic etiam in terra*. Quæ itaque in ſanctis reperitur, eſt imperfecta quædam perfectio, tum ſcientiæ, tum obedientiæ. Hæc autem includit agnitionem voluntatis divinę ſufficientem & neceſſariam pro ſtatu ſuo, propoſitum & ſtudium ejuſdem implendæ & perficiendæ, progreſſum aſſiduum in fide & pietate. Excludit igitur brutam ignorantiam, hypocriſin, contumaciam, craſſam negligentiam, reliquáque vitia quæ divinæ voluntati repugnant. De hac Auguſt. contra duas epiſt. Pelag. lib.3. cap.5. *Secundum iſtius vitæ modum eſt quædam perfectio, eique perfectioni hoc deputatur, ut ſe quiſque noverit nondum eſſe perfectum.*

Vers. XIII.

Hoc enim de eo teſtor, eum multo veſtri ſtudio ardere, & eorum qui ſunt Laodiceæ, & eorum qui Hierapoli.

Quod ſuperiore verſiculo ex effectis demonſtravit, id jam teſtimonio inſuper ſuo confirmare conatur; nimirum Epaphram eſſe utilitatis & ſalutis eorum ſtudioſiſſimum. Quaſi diceret, Quod antè à me dictum fuit, Epaphram pro ſingulari ſuo amore ſemper decertare pro vobis in precibus; nollem putetis id me ex incertis ſolummodo conjecturis autumâſſe, ſed ex certiſſima ſcientia vobis indicâſſe. Tria

Tria hîc notemus: *teſtem* ipſum; *teſtimonium* Epaphræ exhibitum; *cauſam teſtificandi*.

1 *Hoc enim de eo teſtor*] Teſtis, qui amorem & ſtudium Epaphræ erga Coloſſenſes teſtatur, locupletiſſimus eſt & omni exceptione major, nimirum ipſe apoſtolus.

Hinc obſervemus

Obſerv. 1. Eſſe officium eorum qui pręſunt eccleſiæ, cùm occaſio tulerit, teſtimonio ſuo cohoneſtare & ornare eos omnes quos vident probè & fideliter fungi miniſterio ſuo.

Obſerv. 2. Incumbere etiam miniſtris, ut amorem & curam erga gregem ſuum opere & factis illuſtrem & evidentem reddant omnibus, quo mereantur teſtimonium tam honorificum.

2 Sed quodnam fuit hoc teſtimonium Pauli Epaphrę exhibitum? ὅτι ἔχει ζῆλον πολύν, &c.] Græcum hoc vocabulum ζῆλος deducitur παρὰ τὸ ζεῖν, quod ſignificat fervere, vel ebullire quemadmodum aqua calefacta ſolet. Innuere igitur voluit apoſtolus, non languidum & vulgarem, ſed fervidum & vehementem fuiſſe hunc amorem in Epaphra, tum erga Coloſſenſes ſuos, tum etiam erga Laodicenſes, & Hierapolitanos vicinos eorum.

lib.5.c.29. Ad haſce urbes quod attinet; Laodiceam *celeberrimam urbem* appellat Plinius, & *Lyco flumini impoſitam* ſcribit, *Dioſpolin olim vocatam*. Huic vicina erat Hierapolis.

Proximo poſt Pauli mortem anno, ſcribunt hiſtorici, tum Coloſſas tum Laodiceam fuiſſe terræ motu ſubverſas. Conſtat autem multis abhinc ſeculis totam illam regionem Aſiæ minoris, in qua olim hæ eccleſię floruerunt, fuiſſe Mahometicâ ſuperſtitione, & Turcicâ tyrannide occupatam & everſam.

Corollaria.

Coroll. 1. Debet in omnibus Chriſtianis, ſed præcipuè in miniſtris, vigere fervor charitatis, & zelus pro ſalute fratrum ſuorum; cujus præclarum exemplum ſe exhibuit ipſe Paulus, Rom.9.3. Frigiditas enim charitatis oſtendit abundantiam iniquitatis. *Mat.24.12*

Coroll. 2. Charitas hæc, & ſtudium hoc promovendę ſalutis aliorum, non modò protendit ſe ad particularem illam eccleſiam in qua vivimus; ſed ad alias omnes eccleſias Chriſti, quibus unitate fidei & ſpiritûs conjuncti ſumus. Quod igitur Paulus dixit pro apoſtolica authoritate, id unuſquiſque dicere poteſt pro Chriſtiana charitate, *Urget me quotidie ſolicitudo de omnibus eccleſiis*, 2.Cor.11.28. Oportet enim pro omnibus, orando ſaltem, ſtudium noſtrum & amorem teſtificari.

Coroll. 3. Etſi eccleſia Dei perpetua ſit, tamen eccleſię domicilium in particularibus locis aut regionibus, non eſt certum, fixum, & perpetuum. Id indè perſpicitur, quòd celeberrimæ hæ eccleſiæ hoc in loco nominatæ, jampridem perierunt.

Coroll. 4. Horum itaque exemplo cavendum, nè propter contemptum evangelii, vel teporem noſtrum, idem nobis accidat quod hiſce eccleſiis Aſiaticis Deus olim interminatus, jam feciſſe conſpicitur. Sic enim alloquitur eccleſiam Epheſinam, Apoc. 2.4,5. *Amiſiſti primam tuam charitatem: niſi reſipueris, movebo candelabrum tuum è loco ſuo*. Laodicenſem etiam ad eundem modum perterret, cap.3.16. *Quoniam tepidus es, futurum eſt ut te evomam ex ore meo.*

3 Sed accedamus ad illud quod ultimo loco explicandum propoſuimus, cur

cur ſcilicet Paulus tam diligenter curat ut Coloſſenſes perſpectum haberent amorem Epaphræ: neq; enim credibile eſt, prudentiſſimum apoſtolum rem parvi momenti tam religioſè teſtimonio ſuo confirmare voluiſſe.

Factum eſt itaque hoc, 1. Ut conciliaret Epaphræ quàm maximam benevolentiam, & præclaram exiſtimationem apud ſuos. Inſitum enim eſt hominibus, eos amare & magnifacere, quos præ aliis ſui ſtudioſos animadvertunt. Oportet autem populum hoc modo affectum eſſe in fidos paſtores. *Qui bene præſunt, duplici honore digni habeantur, &c.* 1. Tim. 5. 17.

2. Hoc tam ſeriò egit Paulus, ut conſuleret utilitatibus ipſarum eccleſiarum. Nam quò in majore gratia & veneratione ſunt doctores, eò major utilitas redire ſolet ad auditores: doctrinam enim ejus lubentiùs attendunt, de cujus ſtudio & amore erga ſe nihil dubitant.

3. Dum ſtudium Epaphræ narrat pro ſalute harum eccleſiarum, eò ſpectavit, ut ſingulos in iiſdem redderet de ſua ſalute magìs ſolicitos. Pudor enim haud ſinet eum otioſè ſedere, qui videt alium in re ſua tam enixè laborare. Haſce igitur ob cauſas Epaphræ ſtudium eccleſiis hiſce notum fecit apoſtolus; atque ob eaſdem oportet omnes miniſtros curare, ut ſuum etiam ſtudium de illorum ſalute procuranda populo innoteſcat.

VERS. XIIII.

Salutat vos Lucas medicus ille dilectus, & Demas.

AD hoſce duos quod attinet; qui priore loco nominatur (ſi antiquis patribus fidem habeamus) eſt celeberrimus ille evangeliſta, *cujus laus eſt in evangelio per omnes eccleſias; quique à fratribus delectus fuit, ut eſſet ſocius peregrinationis Pauli*, 2. Cor. 8. 18.

Lucam hunc fuiſſe medicum profeſſione, nativitate Antiochenum, cœlibem vixiſſe 84 annos, ac tandem Epheſi ſepultum, & ſub Conſtantio Conſtantinopolin tranſlatum, colligitur ex Dorothei ſynopſi, & Hieronymi catalogo.

Apoſtolus non alio elogio illum ornat hoc in loco, quàm quòd vocat *medicum dilectum*. Dum ſibi *dilectum* agnoſcit, perhibet illi teſtimonium virtutis & pietatis: non ſolet enim apoſtolus ſpeciali & familiari amore complecti, niſi ob fidem & probitatem claros & illuſtres. *Medicus* appellatur ab arte quam olim exercuit, ſicut Matthæus apoſtolus etiam poſt converſionem dicitur *publicanus*, Matth. 10. 3. Nam *de medico corporum, factus jam erat medicus animarum; cujus libri quoties leguntur in eccleſiis, toties divina pharmaca hominibus offeruntur*; ut ſcitè Hieronymus in epiſt. ad Philem. Nonnulli in dubium vocârunt, utrùm Lucas, qui hoc in loco *medicus* vocatur, idem fuerit cum Luca evangeliſta: & videntur potiùs in contrariam ſententiam propendere; hoc uno argumento nixi, quòd apoſtolus illum nullo honorifico titulo ornaverit. Sed tenuior eſt hæc conjectura, quàm ut poſſit nos à communi antiquorum patrum, Hieronymi, Ambroſii, Theodoreti, ac reliquorum ferè omnium ſententia depellere. Neq; enim neceſſe eſt, ut quoties mentio fiat clarorum virorum, toties honorifico aliquo titulo inſigniantur. Huc adde, quòd conſtat inter veteres hunc evangeliſtam fuiſſe olim medicum; nec poteſt in hiſtoria eccleſiaſtica alius inveniri ejuſdem nominis, qui fuerit adjutor Pauli, & peregrinationis ſocius. Hæc de Luca.

Et Demas] Demas hic in epiſtola ad Philemonem, inter ſocios & coadjutores

jutores

jutores Pauli numeratur, ver. 24. *Salutant te Marcus, Ariſtarchus, Demas, Lucas, adjutores mei.* Sed idem 2. ad Tim. 4. 10. accuſatur quòd *dereliquerit Paulum amplexus præſens ſeculum, & profectus fuerit Theſſalonicam.* Dorotheus in ſynopſi cauſam oſtendit; ſcilicet, ut fieret ibi ſacerdos idololatricus. Senſerat fortaſſe evangelicos miniſtros, ad inſtar militum, labore & inopiâ ſimul premi; contulit igitur ſe ad capeſſendum ſacerdotium inter ethnicos idololatras, ubi ſpes major tranquillitatis & utilitatis illi affulſerat. Nullo titulo hunc ornavit apoſtolus: itaque opus non eſt ut plura de eo dicamus; eliciamus ſolummodo haſce obſervationes,

Multos ab initio cupidè amplecti evangelium, quos tamen poſtmodum, aut metus perſecutionis, aut amor ſeculi abripit. *Obſerv.* 1.

In horum cordibus veram fidem & pietatem nunquam fuiſſe radicatam; juxta dictum Joan. Epiſt. 1. cap. 2. verſ. 19. *Ex nobis egreſſi ſunt, ſed non erant ex nobis; nam ſi fuiſſent ex nobis permanſiſſent utique nobiſcum, &c.* Sic Cyprianus ſcribit, epiſt. lib. 1. epiſt. 3. *Eccleſiam quæ in Chriſtum credit, nunquam ab eo diſcedere, & eos eſſe eccleſiam, qui in domo Dei permanent.* *Obſerv.* 2.

Hinc colligamus quales ſunt, qui, abdicato ſuo miniſterio, transfugiunt à nobis ad papiſtas, ut Baalitici ſacerdotes fiant: tales nimirum qualis fuit hic Demas, quos aut invidia, aut amor ſeculi, id eſt, honoris ac divitiarum cupiditas dementavit. *Obſerv.* 3.

VERS. XV, &c.

Salutate fratres qui ſunt Laodiceæ, & Nympham, & eccleſiam quæ in domo illius eſt, &c.

QUia Paulus voluit hanc epiſtolam tranſmitti ad Laodicenſes, & publicè legi in illorum eccleſia, prudenter putavit illos quoque eſſe ſalutandos; nè animo aut parùm memori, aut parùm benevolo in hoſce fuiſſe videatur. Conſultum enim & utile eſt, quibus poſſumus indiciis amorem noſtrum & animum benevolum in eos declarare, quos hortationibus aut conſiliis noſtris inſtruere & dirigere conamur; quia omnes faciliùs ſolent illis obedire, à quibus credunt ſe amari.

Salutate fratres qui ſunt Laodiceæ] Salutatio hæc generalis & promiſcua eſt, ad omnes ſpectans qui in illa urbe Chriſtianum nomen & profeſſionem induerunt.

Hinc obſervemus

Oportere inter omnes Chriſtianos fraternum planè amorem & affectum vigere. Dixerunt olim philoſophi, *ſapientem ſapienti, etiam ignoto, amicum eſſe*: at nos dicamus Chriſtianum Chriſtiano, etiam ignoto, fratrem eſſe; imò quovis amico vel fratre conjunctiorem. Nam omnium fidelium *cor unum*, & *anima una* eſſe debet. *Obſerv.* 1. *Act.* 4. 32.

Hunc fraternum amorem non verbis tantummodo declarandum, ſed ope noſtrâ, quoties fratres, etiam qui in eccleſiis remotis vivunt, indigent auxiliis. Nam verbo tanquam fratrem ſalutare, &, cùm datur occaſio, fratris ſalutem non promovere, deriſionis potiùs quàm dilectionis opus eſt. *Obſerv.* 2.

Et Nympham] Jam adjungit ſpecialem ſalutationem, ob ſpecialem & eximiam hujus viri pietatem, ut ex verbis ſequentibus colligi poteſt. Æquum enim eſt extraordinarium illis deferre honorem, quorum egregia virtus præ cæteris eminet & effulget in eccleſia.

In commentarios, qui feruntur ſub nomine Ambroſii, ridiculus hic error irrepſit: nam hunc pium & clarum virum in fœminam transformârunt. Sic enim ibi habetur; *Nympham aliis chariorem exiſtimat, cujus etiam & domum ſalutat. Tam enim devota fuiſſe dicitur, ut omnis domus ejus ſigno titulata eſſet crucis.* Sed quia in Græco habetur τὴν κατ' οἶκον αὐτοῦ; non αὐτῆς, haud adducor ut credam Ambroſium, vel quemvis alium Græcè doctum potuiſſe tam pueriliter errare. Meo itaque judicio, poſteriora illa verba ſunt indocti & otioſi alicujus monachi aſſumentum, qui pro conſuetudine ſui ſeculi, ſtatim atque eccleſiæ nomen audivit, de crucibus appictis ſomniavit. Huic conjecturæ fidem facit tum verborum manifeſta barbaries, tum rei ipſius nulla prorſus veriſimilitudo. Nam primo illo & aureo eccleſiæ Chriſtianæ ſeculo, non in parietibus, ſed in pectoribus depicta crux Chriſti devotionem arguebat: neque, furentibus tum ethnicis, ac Chriſtianis noctu plerunque ſacros ſuos conventus agitantibus, probabile eſt ſapientem ullum voluiſſe hoc ſigno crucis per totam domum appicto, ſemetipſum, alióſque qui in eam domum convenire ſolebant, apertè prodere. Sed hæc fortaſſe nimis multa de re non magni momenti: volui tantummodo Ambroſium ab iſtis falſarii neſcio cujus ineptiis vindicare. Pergamus.

Et eccleſiam quæ in domo illius eſt] Dupliciter exponi poſſunt hæc verba: deſignant enim vel cœtum Chriſtianorum, qui ad ſacra officia peragenda, hoc eſt, ad precationem, ad verbi prædicationem, ad ſacramenti celebrationem, in domum hujus eximii viri convenire ſolebant: vel privatam ejus denotant familiam, quæ ob religioſam ſanctitatem illuſtre
Rom.16.5 hoc *eccleſiæ* nomen promeruit. Sic ſenſit Theodoretus, qui in hunc locum ſic ſcribit; *Familiam ſuam privatam fecit eccleſiam, eam pietate & religione exornans.* Neque video quid incommodi ſequatur, ſi utrumque conjungamus, & dicamus, hujus domum *eccleſiam* vocari ab apoſtolo, tum quòd congregatio fidelium in domo ejus convenire ſolitus ſit, tum quòd ſuos omnes domeſticos piè & Chriſtianè inſtituebat, atque religioſis exercitiis quotidie erudiebat.

Documenta.

Docum. 1. Quævis collectio fidelium, etiamſi ob paucitatem ſuam intra privatæ domus parietes includi poſſint, etiamſi ob furorem hoſtium nocturnos conventus agant, eſt vera eccleſia, & catholicæ eccleſiæ vivum membrum.

Docum. 2. Errant igitur pontificii, qui nullam eccleſiam agnoſcunt niſi regnantem, & in oculis mundi perpetuò volitantem. Quandoque enim perſecutionis rabies non patitur eccleſiam in publico omnium conſpectu verſari; ſed cogit eam in privata latibula quaſi correpere. *Fugit in ſolitudinem*; Apocal. 12. 6. Sic olim, Arianis dominantibus, Athanaſius reliquíque orthodoxi latebras quærere coacti ſunt.

Docum. 3. Unicuique patrifamilias incumbit, ut ſuos domeſticos in religione vera ità inſtituat & exerceat, ut domus ejus *eccleſiæ* nomen meritò obtineat. Pius patriarcha Abraham hoc præſtitit de quo Deus ipſe teſtatur, Gen. 18. 19. *Scio quòd præcepturus ſit filiis ſuis, & domui ſuæ poſt ſe, ut cuſtodiant viam Domini, &c.* Sic Joſ. 24. 15. *Ego & domus mea colemus Jehovam.*

Docum. 4. Sunt igitur Chriſtianorum nomine indigni, qui (quod ad religionem attinet) nullam omnino curam ſuſcipiunt domeſticorum ſuorum; ſed domos ſuas luxu & ebrietate ità inquinari patiuntur, ut popinas veriùs dixeris quàm eccleſias.

Vers

Vers. XVI.

Et cùm perlecta fuerit hæc epiſtola apud vos, facite etiam ut in Laodicenſium eccleſia recitetur; & eam quæ ſcripta eſt Laodiceâ, ut vos quoque legatis.

Triplex mandatum injungit Coloſſenſibus in hoc verſiculo: Unum de publicanda hac epiſtola in eccleſia Coloſſenſium; *Cùm lecta fuerit*, &c.

Alterum de tranſmittenda eadem ad vicinos Laodicenſes; *In Laodicenſium eccleſia recitetur.*

Tertium de alia quadam epiſtola legenda, quam ipſe è Laodicea acceperat; *Eam quæ ſcripta eſt Laodiceâ, &c.*

Cùm perlecta fuerit apud vos hæc epiſtola] Ad primum quod attinet; 1
voluit apoſtolus hanc ſuam epiſtolam in ſolenni conventu totius eccleſiæ publicari & legi, ut omnibus innoteſceret. Unde eruimus duo corollaria.

Coroll. 1. Scripturas ſacras non eo fine fuiſſe exaratas, ut paucorum clericorum peculium eſſent; ſed ut toti populo Chriſtiano paterent, & ab omnibus cognoſcerentur. Hinc in primitiva eccleſia viguiſſe ordinariam lectionem Scripturarum, ídque in lingua à populo intellecta, ex Juſtino Martyre in apolog. 2. Tertulliano in apologet. aliiſque patribus clarum eſt. 1. Theſſ. 5.27.
Quam conſuetudinem in eccleſiam pontificiam revocatam exoptat Beatus Rhenanus, in annotat. ad Tertull. de coron. militis.

Coroll. 2. Errare eos qui ipſam lectionem Scripturarum negant facere ad ædificationem populi Chriſtiani in fide & charitate, niſi accedat eodem tempore enarratio & explicatio earundem per prædicatorem. Abſit ut prædicationis utilitatem aut neceſſitatem minuamus; cum pſalmiſta tamen de verbo Dei ſtudioſè & devotè lecto aſſerimus, *Lex Domini immaculata, convertens animas; Teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis;* Pſal. 19. 7.

Facite ut etiam in Laodicenſium eccleſia recitetur] Hoc eſt ſecundum apoſtoli mandatum, quo jubentur Coloſſenſes hanc epiſtolam Laodicenſibus communicare. 2

Ratio mandati duplex afferri poteſt: una quòd hujus epiſtolæ doctrina generalis eſt, atque idcirco non in unius eccleſiæ privatum uſum reſervanda fuit; ſed toti eccleſiæ Dei communicanda: primò autem vicinis ipſorum Coloſſenſium, qui, lecto autographo, exemplaria deſcribere potuerunt, & per totam Dei eccleſiam diffundere.

Altera ratio, quia (ut veriſimile eſt) hæc eccleſia propter vicinitatem, à ſeductoribus illis Judaicis, & philoſophicis, eodem modo oppugnata fuit quo Coloſſenſis; nè itaque novâ epiſtolâ opus eſſet, voluit apoſtolus hanc utriſque communem fieri.

Hinc obſervate

Obſerv. Debere eſſe inter omnes Dei eccleſias, ſed præcipuè inter vicinas, ſpiritualium bonorum communicationem: ut ſi quid habeat una eccleſia quod facere poſſit ad ædificationem alterius, nè gravetur impertire.

Et eam quæ ſcripta eſt Laodiceâ, ut vos quoque legatis] Habemus hiſce in verbis ultimam particulam mandati apoſtolici; quæ præcipit ut epiſtola quædam è Laodicea miſſa, legatur in eccleſia Coloſſenſium. Probabile eſt Laodicenſes ad Paulum ſcripſiſſe de ſtatu rerum ſuarum, atque eam epiſtolam aliquid in ſe habuiſſe quod erat perutile cognitu Coloſſenſibus: hinc jubet apoſtolus ut ab illis legatur. 3

Sed

Sed de hac epiſtola diverſi diverſa ſenſerunt. Theophylactus intelligi vult primam epiſtolam ad Timotheum, quæ fertur ſcripta ex Laodicea. Marcion hæreticus epiſtolam ad Epheſios ſubindicari putat; cujus titulum ſatis pro imperio auſus eſt interpolare, & eam præſcribere *ad Laodicenos*. Vide Tertul. adverſ. Marcion. lib. 5.

Pontificii quidam (inter quos Stapletonus) putant epiſtolam quandam ab apoſtolo ſcriptam ad Laodicenſes, quam tamen eccleſia pro ſua authoritate in canonem admittere noluit; atque hoc argumento probare conatur canonicam Scripturarum authoritatem niti judicio eccleſiæ; quæ ipſorum apoſtolorum ſcripta potuit ex numero ſacrorum librorum excludere.

Huic errori occaſionem dederunt, ambiguitas verſionis Latinæ, quæ ità habet, *Eam quæ Laodicenſium eſt vos legatis*; & audax improbitas cujuſdam impoſtoris, qui epiſtolam quandam adulterinam emiſit titulo *Pauli ad Laodicenſes*. Sed reſpondeo neminem unquam habuiſſe illam epiſtolam pro germana Pauli epiſtola, præter Stapletonum & ejus conſimiles, qui undecunque corradere ſolent argumenta, ad eccleſiæ authoritatem ſupra Scripturas extollendam.

Oecumenius in hunc locum; *Non dixit* τὴν πρὸς Λαοδικεῖς, ἀλλὰ τὴν ἐκ Λαοδικείας· quod ante illum obſervaverat etiam Theodoretus. Quod attinet ad illam quam Stapletonus (hoc loco fretus) haberi cupit pro Pauli genuina epiſtola; miror hominis impudentem inſcitiam, cùm ea jampridem fuerit ab omnibus patribus (qui ejus mentionem fecerunt) rejecta. Theodoretus in hunc locum, *fictam* & *adulterinam* appellat. Hieronymus in catalogo ſcriptor. eccleſiaſt. ubi omnes Pauli epiſtolas recenſet, tandem ſubjungit hæc verba, *Legunt quidam & ad Laodicenſes; ſed ab omnibus exploditur*. Concilium deniq; Nicænum 2m act. 6. *Inter epiſtolas* (inquit) *divini apoſtoli quædam fertur ad Laodicenſes, quam patres noſtri tanquam alienam reprobaverunt*. Eſt itaque & Græco contextui, & veritati conſona illa ſententia quam ab initio propoſuimus; deſignari hîc epiſtolam à Laodicenſibus ad Paulum miſſam, non è contrà. Deteſtanda autem Stapletoni opinio, qui ipſius Pauli epiſtolam eſſe ſtatuit, quam omnes patres ut adulterinam & inſulſam repudiârunt: nec ſanior concluſio, quam indè deducere voluit; poſſe nimirum eccleſiam, germanam & veram apoſtoli Pauli epiſtolam pro ſua authoritate è canone excludere. Atque hæc de triplici mandato apoſtoli.

In duobus illis qui reſtant verſiculis, jubet eos ut Archippum moneant de implendo miniſterio, & ſalutationem ſuam (interjectâ mentione vinculorum ſuorum) propriâ manu adſcribit.

Vers. XVII.

Et dicite Archippo, Vide miniſterium quod accepiſti in Domino, ut illud impleas.

Novum mandatum addit de monendo Archippo, ut in functione miniſterii ſui ſe vigilantem & diligentem præbeat.

Dicite Archippo] Quidam putant hunc Archippum fuiſſe ſolummodo diaconum in eccleſia Coloſſenſi; indè fortaſſe hanc conjecturam facientes, quòd hoc in loco jubeatur τὴν διακονίαν ἣν παρέλαβε πληροῦν· Sed hoc infirmum eſt; nam vocabula διάκονος & διακονία, capiuntur ſæpenumero pro quolibet miniſterio evangelico, ità ut ipſum apoſtolatus officium διακονία appelletur: Τὴν διακονίαν μου δοξάζω, Rom. 11.13. Καλὸς ἔσῃ διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ, 1. Tim. 4.6. Οὗ ἐγενόμην διάκονος, Epheſ. 3.7. Eſt itaque illud veriſimilius quod Hieronymus ſcribit in epiſtolam ad Philem. nimirum, fuiſſe hunc Archippum, aut *epiſcopum*, aut *doctorem* ſaltem in eccleſia Coloſſenſi. Jam verò abſente Epaphrâ (qui ejus Summyſta erat in hoc evangelico munere) fuit illi eò diligentiùs laborandum, ut utriuſque vicem ſuppleret. At is (ut veriſimile eſt) è contrà cœpit in ſuo officio langueſcere, & proinde monitore indigere. Hinc apoſtolus, *Dicite Archippo, &c.*

Hinc obſervemus

Obſerv. 1. Etiam bonos miniſtros quandoque obtorpeſcere in officio ſuo, & calcaribus indigere.

Obſerv. 2. Si privata admonitio non ſufficiat, per totam eccleſiam, vel per publicam perſonam totius eccleſiæ nomine, eſſe corripiendos.

Vide miniſterium quod accepiſti in Domino ut illud impleas] Vult apoſtolus Archippum moneri, ut tria hæc diligenter perpendat;

1. *Quid* acceperit; Διακονίαν] Id eſt, evangelicum miniſterium, quo nihil ſublimius, nihil utilius; nihil itaque majore fide & diligentiâ tractandum. Sic ſenſit totus apoſtolorum chorus, Act. 6.4. ἡμεῖς τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν.

2. *A quo* acceperit hoc miniſterium; Ἐν Κυρίῳ] Id eſt, διὰ Κυρίου, ut Græca Scholia exponunt. A Chriſti igitur authoritate, qui eum ad hoc munus vocavit, excitari vult hunc Archippum ad illud diligenter & fideliter obeundum. Nam ſi Chriſtus ipſe hoc munus miniſtris imponat, procul dubio & rationem muneris adminiſtrati ab iiſdem repetet & repoſcet. *Væ mihi* (inquit apoſtolus) *ſi non evangelizem. Si volens hoc faciam, mercedem habeo; ſin invitus, diſpenſatio credita eſt mihi*, 1. Cor. 9.16, 17.

3. *Quem in finem* acceperit hoc miniſterium; *ut illud impleret.*] Hoc itaque ſemper curare oportet miniſtrum, non tam ut aſſequatur honorem, quàm ut exequatur laborem miniſterii; non tam ut teneat honorificum illud munus; ſed ut impleat. Sic Paulus Timotheum ſuum etiam monuit, 2. Tim. 4.5. *Opus fac evangeliſtæ, miniſterium tuum imple.* Sed quid eſt *implere miniſterium?* Omnia ſcilicet ea facere quæ incumbunt miniſtro, & quæ conducunt ad hominum ſalutem, & regnum Chriſti promovendum. Hujus generis ſunt ea quæ recenſentur ab apoſtolo in eodem capite, *Verbum prædicare, inſtare opportunè, importunè; arguere, objurgare, exhortari*, & conſimilia. Hæc ea ſunt de quibus monendus fuit Archippus.

Obſerv. Neceſſarium eſt miniſtro qui rectè fungi cupit officio ſuo, ſæpe & ſeriò perpendere, quale miniſterium acceperit, à quo impoſitum & commiſſum ſibi fuerit, quem denique in finem Chriſtus illud ſibi concrediderit.

Vers. XVIII.

Salutatio meâ manu Pauli (Memores eſtote vinculorum meorum) Gratia ſit vobiſcum. Amen.

In hoc ultimo hujus epiſtolæ verſiculo apoſtolus tria facit.

1. Oſtendit ſe ſalutationem ſuam ſolennem propriâ manu adſcripturum.

2. Interponit mentionem vinculorum ſuorum, quam per parentheſin inſerit.

3. Apponit ſalutationem illam ἰδιόχειρον quam prædixerat.

Salutatio meâ manu Pauli] Hoc eſt, Ut intelligatis hanc epiſtolam ut-

cunque ab amanuenſi meo ſcriptam, eſſe tamen germanam, & à me dictatam, appono ad extremum ſalutationem meam uſitatam propriâ manu ſcriptam, quam vos optimè noſtis. Prudenter hoc ab apoſtolo factitatum eſt in epiſtolis ſuis, nè quis ejus nomine adulterinam quandoque epiſtolam eccleſiæ obtruderet; quod ipſe indicavit, 2. Theſſ. 3.17. ubi dicit hanc ſuâ manu adſcriptam ſalutationem eſſe σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· ſignum ſcilicet, quo ſuppoſititias epiſtolas à veris & genuinis poſſent dignoſcere. Scholia Græca non videntur rectè explicâſſe quid Paulus voluerit per *hanc ſalutationem, quod ſignum eſt in omni ſua epiſtola*. Dicunt enim illum propriâ manu ſubſcripſiſſe, Τὸ ἀσπάζομαι ὑμᾶς, ἢ τὸ ἔρρωσθε, ἤ τι τοιοῦτον, *Saluto vos, valete, aut tale quid*. Sed manifeſtum eſt apoſtolum vocare ſalutationem, illam gratiæ apprecationem quam eodem in loco ſubjungit; *Ità ſcribo* (inquit) *Gratia Domini noſtri, &c*. Atque ſic etiam hoc in loco per *ſalutationem* intelligit ultima illa verba, *Gratia ſit vobiſcum*, ut rectè Theodoret. Chryſoſt. Ambroſ. annotârunt.

Sed priuſquam adſcribat illam ſalutationem, quaſi per parentheſin, ex inopinato interponit mentionem vinculorum ſuorum: *Memores* (inquit) *eſtote vinculorum meorum*] Hoc fortaſſe eo conſilio in finem epiſtolæ diſtulit, quò altiùs in animos eorum inſideret. Vult autem illos vincula ſua in animo habere quatuor ob cauſas;

1. Ut hinc exemplum caperent patientiæ & fortitudinis Chriſtianæ, ſi ob evangelii profeſſionem contingeret eos itidem vexari & affligi. Quis enim detrectet pati pro evangelio, cùm in animum revocaverit, celeberrimum hunc apoſtolum ob ejus profeſſionem in vinculis magnam ætatis ſuæ partem contriviſſe?

2. Ut hinc occaſionem caperent orandi pro tanto viro, tantis miſeriis & ærumnis oppreſſo: nihil enim acerbius afflictis, quàm ſi ſuſpicentur omnes omnem ſui curam abjeciſſe; nihil è contrà optabilius, quàm ſi intelligant alios memores ſaltem eſſe malorum ſuorum, & liberationem ex animo illis optare.

3. Ut hinc conjecturam facerent, quanti æſtimandum ſit evangelium; cujus causâ, nec ignominiam, nec carcerem, nec mortem ipſam ſubire detrectat apoſtolus. Ingens proculdubio theſaurus, ob quem retinendum cætera omnia tam alacri & lubenti animo abjiciuntur.

4. Ut hinc in illis cura reviviſcat ſolandi & juvandi apoſtolum omnibus illis Chriſtianæ charitatis officiis, quibus erga afflictos fratres exhibendis ex mandato Chriſti tenemur.

Atque hæ cauſæ ſunt propter quas ſemper oportet nos memores eſſe illorum qui perſecutionem patiuntur juſtitiæ causâ. Jam accedamus ad ſalutationem.

Gratia ſit vobiſcum] Hæc eſt illa ſalutatio propriâ apoſtoli manu ſemper epiſtolis ſuis adſcripta, quoad ſenſum, licèt non ſemper totidem verbis. Neque mirum ſi fortiſſimus hic gratiæ divinæ buccinator, voluerit hanc ſalutiferæ gratiæ apprecationem teſſeram eſſe epiſtolarum ſuarum, unde germanæ ab adulterinis dignoſcantur. Ut enim oſtenderet ſummam ſalutis noſtræ pendere ex ſola Dei gratia, eodem hoc voto ſolet tum exordiri epiſtolas ſuas, tum terminare, *quaſi muro gratiæ divinæ circumquaque communiens fideles*, ut loquitur Chryſoſtomus. Per *gratiam* autem intelligit paternum Dei favorem nos acceptantis in Chriſto Mediatore, & omnia bona ſpiritualia quæ ab hoc Dei favore ſolent dimanare. Unico igitur

hoc

hoc *gratiæ* vocabulo continetur ingens ille acervus beneficiorum, quæ fidelibus promittuntur & exhibentur in evangelio.

Vocula illa ultima *Amen*, deducitur, ut notum eſt, ab Hebraico vocabulo [*AMAN*] quod in Hiphil ſignificat *credere*; in Niphal ſignificat *firmum, ſtabilem, fidelem eſſe*. Eſt itaque confirmantis & certificantis particula; & *cùm precationi apponitur, eſt ejus quaſi ſignaculum*, ut loquitur Hieronymus. Hoc itaque verbulo oſtendit apoſtolus certam cordis ſui perſuaſionem, quòd Deus hanc ejus precationem exauditurus ſit, & gratiam ſuam ubertim illis collaturus. Sic oportet nos certâ fide in Deum recumbere, quoties ab eo aliquid petimus, præſertim cùm gratiæ ſalutiferæ dona obtinere cupimus; quę nobis fideliter petentibus à Deo Patre propter Filium ſuum, per Spiritum ſanctum copioſè & benignè infundentur.

FINIS.

INDEX RERUM.

ABelis caput Chriſtus. 90

Abrahæ ſinus fuit locus cœleſtis & beatus. 221

Abſtinentia, vide Jejunium, vide Ciborum diſcrimen. Abſtinentia Paulæ. 256. Abſtinentia ſit moderata. 257

'Αναθεμα quid ſignificet. 282

Acceptio perſonarum non eſt apud Deum. 304. 366. nec ſit apud homines. ibid.

In adiaphoris obediendum ſuperiori. 346

Admonere, officium miniſtri. quid ſit. 142. admonendi omnes, pauperes & magnates, 144

Adoptio quid. 363

Adveniat regnum tuum, ſignanter dictum. 38

Adventus Chriſti triplex. 270. Adventus ad judicium citò erit. 272. & ſubitò. ibid.

Adverbiorum magna vis apud Deum. 382

Adulterium quomodo differat à fornicatione & ſtupro. 278

Æquivocatio eſt mendacium. 299. 300

Æternitas duplex. 228. æternitas mundi improbatur. 80

Afflictiones hilari animo Chriſtianis ſubeundæ. 120 Afflictiones noſtræ ſunt afflictiones Chriſti. ibid. honorificum pati pro Chriſto. 121. maximum ſolatium. ibid. Afflictiones noſtræ non ſunt aliis ſatisfactoriæ, ſed ædificatoriæ. 122. 124. quibus de cauſis inferantur ſanctis. 127. gloria futura ſolatium contra afflictiones piorum. 273. Afflictorum memores eſſe oportet quatuor ob cauſas. 414, 415. Afflictiones Pauli. 147. 154

Amare quid ſit. 46

Ambulare quid ſignificet in Scripturis. 52. 174. ambulare in peccatis quid. 289. differt à vivere in peccatis. ibid. item ab incidere in peccata. 291

Ambroſii locus à falſariis vindicatur. 410

Amen, unde derivetur, & quid ſignificet. 415

Amici qui. 109

Amor vide Charitas. Amorem & curam duo alliciunt. 44. Amor in quo fundetur. 404. Amor multiplex, & unde oriatur quiſque. 45. Amor Dei in nos eſt gratuitus. 13. Amor Dei prævenit nos. 37, 38. eſt cauſa prima reconciliationis. 101. Amor benevolentiæ erga electos eſt æternus & perpetuus; amor amicitiæ non. 288. 309. Amor mariti in uxorem in quibus conſiſtat. 340

Angelus.

Angeli quo ſenſu Deo reconciliati per Chriſtum. 107. quomodo filii Dei. ibid. non poterant creare mundum. 82. eorum ordines & diſtinctiones ſecundum Scholaſticos. 83. hi ordines non ſunt curioſè inquirendi. ibid. quando creati. 84. non poterant nos Deo reconciliare. 103. reconciliabantur nobis per Chriſtum. 106. quomodo Chriſtus dici poſſit ſervator, mediator, vel reconciliator angelorum. 107. 199. Angelorum miniſterium in cuſtodia electorum eorúmque ſalute promovenda. 200. Angeli non ſunt adorandi. 198, 199, 200. 238. non ſunt mediatores. 200. non infundunt gratiam. 198. non ſunt invocandi ut interceſſores. 242. non ut mediatores ad Chriſtum. 198. Angeli quomodo coli poſſint. 237, 238. non debent coli religioſè, ſive cultu duliæ ſive latriæ. ibid. coluntur à papiſtis cultu latriæ. 239. Angelorum cultus doctrina Platonica. 235. Angelorum cultores non agnoſcunt Chriſtum pro capite eccleſiæ. 242. Non iis nuncupanda vota. 239. incertum an audiant preces. 240. Angelorum caput Chriſtus. 198. ergò ſunt conſervi noſtri. ibid.

Anima pro tota perſona. 192

Apologi nec ſunt mendacia materialiter, nec formaliter. 299

Apoſtolus.

Apoſtoli etymologia. 2. tria ad apoſtolatum requiruntur. ibid. Apoſtoli conſtituuntur per totam Trinitatem. 3. ſunt legati Dei ad genus humanum. 4. qui quibus nationibus prædicârint evangelium. 38. Apoſtoli ſinguli ad univerſum orbem miſſi, ſed ob commodum eccleſiæ certi certis provinciis deſtinabantur. 131. Paulus erat verè apoſtolus. 1, 2. Papa Romanus non habet apoſtolicam authoritatem. 4, 5, 6.

Appetitus & ejus affectus naturaliter rebelles. 110. 211.

Applicanda generalis doctrina ad auditores. 108

Ara debetur ſoli Deo. 239. papiſtæ erigunt aras angelis & ſanctis. ibid.

Archippus quis. 413

Ariſtarchus quis; quomodo ſocius captivitatis Pauli. 400

'Ασπάζεσθαι quid ſignificet. 399

Avaritia quid ſit. 284. eſt vitium partim ſpirituale, partim carnale. ibid. quomodo avarus dicatur idololatra. 285. avaritia quantum peccatum. ibid.

Auxilium Dei in rebus adverſis. 265

Baptiſmi

BAptiſmi ritus quid ſignificet. 205. Baptiſmus eſt efficax per fidem. 9. 207. quomodo illic ſepeliamur. 205. in Baptiſmo adultorum requiritur fides prævia, infantium ſubſequens. 208. baptizandi ſunt infantes. 209. in baptiſmo reſurgimus ſacramentaliter & realiter. 262. Baptiſmi myſteria probè tenenda & ſemper in memoria retinenda. 267

Baptizati appellantur ſancti, & quare. 8. 309. mundantur ab omnibus peccatis. 8. olim ſtolis albis induebantur. ibid. iis infunduntur gratiæ ſpirituales. ibid. ſpecialiter conſecrantur Deo. ibid. 309

Barnabas quis. 401

Beatitudo futura in quibus conſiſtat. 271. in ſolidum poſſidetur à ſingulis. 65. ſemper meditanda & quærenda. 201. ejus cogitatio ſolatium in adverſis. 273. in quibus mercedi ſimilis, in quibus non. 363

Benignos eſſe nos oportet. 311, 312

Βλασφημία unde, & quid ſignificet. 294. Deus blaſphematur tripliciter, homines dupliciter. ibid. quantum malum utraque blaſphemia. 295.

CÆremoniæ poſſunt inſtitui ab eccleſia, & quibus cautionibus. 185, 186. 247. non ſunt multiplicandæ. 186. 219. 251. Cæremoniarum quarumlibet obſervatio vel omiſſio, per ſe nec commendat, nec condemnat apud Deum. 305

Cæremoniæ legales erant confeſſiones reatus humani generis. 216. figurabant Chriſti gratiam. 231. erant umbra, & Chriſtus corpus multis rationibus. 232, 233. abrogatæ per Chriſtum, & quare. 186. quomodo. 218. quouſque & quatenus poſt paſſionem obſervari poterant. 187

Καλία quid. 293

Caput, quæ requirantur ad ejus naturam. 91, 92. 242. Caput eccleſiæ, vide Chriſtus.

Cantica, quomodo differant à pſalmis & hymnis. 330. qualia cantanda à Chriſtianis. ibid. Cantare ἐν χάριτι quid. ibid. Cantandum non voce tantùm ſed ſimul & corde. ibid. 331. Cantandum Chriſto. ibid. Cantandi conſuetudo recepta olim in cœtibus Chriſtianis. ibid.

Caro pro corruptione originali. 203

Carthuſienſes monachi à carnibus abſtinent. 226

Caſtigatio corporis per exercitia mortificationis. Vide ejus exempla. 255, 256. Errores eorum qui hac in parte peccant. 256, 257. quouſque hæc exercitia adhiberi poſſint & debeant. 257, 258.

Caſtigatoria pœna, non ſatisfactoria infligitur fidelibus. 127

Καταβραβεύειν quid ſignificet. 234

Certitudo fidelium de gratia & remiſſione peccatorum. 14, 15. certitudo de ſalute. 33. 65. 273.

Charitas.

Charitas quid. 319. quomodo differat ab amore vitioſo. ibid. non eſt ipſe Deus, ſed donum Dei. 27. Charitatis inter gratias præeminentia. 319. eſt veſti ſimilis. ibid. quomodo impleat legem. 320. fidem individuè ſequitur. 27, 28. non informat fidem. 28, 29. Amor internus manifeſtat ſe per externa opera. 340. 405. Charitas aliis communicat in omnibus. 23. amor jungit disjunctos loco. 169, 170

Charitatis objectum quadruplex. 29. ſcilicet Deus. ibid. noſipſi. ibid. proximi. 30. corpus noſtrum. ibid. complectitur omnes homines. 319. inter proximos maximè amandi ſancti, & quare. 30. amandi extranei. 31. ignoti. 46. 409. inimici & improbi. 31. Dæmones & damnati non ſunt objectum charitatis, & quare. ibid. amor ſuiipſius quare non præcipiatur, & quo ſenſu taxetur. 30

Charitatis regula in judicando, De quolibet præſumendum bonum niſi conſtet de contrario. 9

Charitatis regula in agendo, Quod tibi fieri non vis, alteri nè facias: quomodo intelligendum. 280, 281.

Chirographum rituum quid ſignificet. 216, 217

Chriſtianus.

Chriſtianus debet Chriſtum imitari. 263. Chriſtianus mortuus peccato, mundo, & carni. 266. quomodo mortuus. ibid. Chriſtianus in peccato vivens eſt mortuus ambulans. 206. facit omnia in nomine Chriſti. 333. Chriſtiani debent ſe invicem docere, monere & corripere. 328, 329. Chriſtiani vita non ſit evangelio ſcandalum. 385. Chriſtianus quoad nomen nihil. 206. Chriſtianus alii quàm Deo ſerviens eſt ſacrilegus. 9. Chriſtiani dicuntur ſancti in Chriſto, & quare. 10. fideles in Chriſto. ibid. & fratres in Chriſto. ibid. Chriſtiani fratres inter ſe. 9, 10. 395. 409. ideóque concordes. 10. Semper debet Chriſtianus proficere. 49. 174. 301. Creſcit in fide indies, & quomodo. 159. Chriſtianus inſtar arboris fructiferæ. 54. in quibus. ibid. hoſtes Chriſtiani. 57. 220. ejus converſatio in cœlis. 260, 261. Eſt in Chriſto per fidem & Spiritum. 197

Chriſtus.

Chriſtus pro eccleſia Chriſti. 120

Chriſtus ut eſſet mediator debuit eſſe θεάνθρωπος. 70, 71. oportuit eſſe Deum ut ſit doctor ſalutis. 189, 190. ut ſit author ſalutis. ibid. Eſt dominus omnium etiam ut homo. 13. quomodo una perſona. 192, 193, 194. non tamen ubique quà homo. 195. 264. exemplar creaturarum. 80. eſt creator mundi. 81, 82. finis omnium. 85. conſervator omnium. 86. primogenitus omnis creaturæ, & quo ſenſu. 78, 79. primogenitus ex mortuis, & quo ſenſu. 95, 96. primus reſurrexit. ibid. author reſurrectionis noſtræ. 96, 97. habuit plenitudinem gratiæ. 99. quare habuit. 100. ſolus habuit. ibid. eſt canalis gratiæ, efficaciâ operationis, beneficio interceſſionis, & merito paſſionis. 13. Influit gratiam ut homo inſtrumentaliter. 90. ab eo omnis gratia. 242. Eſt via ad Deum. 174. ſolus potuit & debuit nos reconciliare. 103. quomodo nos redemerit. 72, 73. quomodo mediator angelorum. 107. quomodo caput angelorum. 198. Chriſti compaſſio in afflictionibus noſtris. 120. Qualis ſcientia fuerit in Chriſto. 165. Chriſtus per fidem habitat in nobis. 141

Chriſtus ſolus caput eccleſiæ. 6. 58. idque ſecundum utramque naturam. 89, 90. etiam veteris eccleſiæ. ibid. quibus reſpectibus dicatur caput eccleſiæ. 91, 92. 242, 243

Chriſtus eſt objectum fidei. 26. eſt fidei principale objectum. 25, 26. adæquatum objectum fidei quà juſtificat. 25

Chriſtus eſt imago Patris quà Deus. 76. quà homo. ibid.

Chriſtus eſt inſtar tabernaculi. 190. triumphator diaboli in cruce. 222, 223

Chriſtus quomodo ſedeat ad dextram Dei, quà Deus. 263, 264. quomodo quà homo. ibid. Chriſti patefactio & adventus triplex. 270, 271

Ciborum diſcrimen nullum Chriſtianis. 226. 247, 248, 249. quale olim Judæis. 225. quid ſignificabatur per prohibitos cibos. 231

Circumciſio pro Judæis ipſis. 210. circumciſio interna quid. 203

Circumciſio Chriſtiana excellit Judaicam in tribus. 201. ejus author & illius inſtrumenta. 204. debet eſſe totalis. ibid. circumciſio Judaica quid ſignificabat. 216. præcipua inter cæremonias Judaicas. 201

Cœlum & terra quid ſignificent in Scripturis. 81. Regnum cœlorum, vide Regnum.

Cognitio quam habemus de Deo triplex. 77. quarum nulla attingit ejus eſſentiam. ibid. cognitio Chriſti. 165

Coloſſæ ubi ſitæ. in Præfat. terræmotu ſubverſæ. 407

Commodi imperatoris factum fœtidum. 297

Communicatio idiomatum. 166, 192

Communicatio non habenda cum impiis aut ſuperſtitioſis. 386

Communio ſanctorum in quo conſiſtat. 127

Compati debemus in malis aliorum. 311. 403

Concluſio de fide ubi altera tantùm propoſitio ex Scripturis. 19

Concordia, vide Pax. Concordia charitatis oritur ex conſenſu in fide. 158

Concupiſcentia triplex: naturalis, carnalis, ſpiritualis. 283. Concupiſcentiæ carnalis primi motus ſunt peccata. 284

Condonatio injuriarum cedit in commodum condonantis. 315

Conſcientiæ pax, vide Pax interna.

Conſervator omnium Deus. 86, 87

Conſolatio omnis nititur gratuitis promiſſionibus. 157, 158. fatentur idem pontificii cùm in conſcientias ſuas deſcendunt. ibid.

Conſolatio non eſt ſine charitate. 159

Conſuetudo mutat naturam. 280. non valet contra jus. 6. nec contra veritatem doctrinæ. 173

Converſatio Chriſtiani debet eſſe in cœlis. 260, 261

Convitium quantum malum. 295, 296

Corpus pro maſſa peccatorum. 203

Corpus noſtrum objectum charitatis & quare. 30, 31. corporis cura qualis habenda, qualis non. 258

Unuſquiſque habet in ſe tria corpora; naturale, Adami veteris, & novi. 276. ex his corpus peccati propriè noſtrum. ibid.

Corpus Chriſti fuit verum, non imaginarium. 112. in quo ipſe verè paſſus eſt, & non Simon Cyrenæus. 113

Corporaliter ponitur pro Perſonaliter, quia corpus pro tota perſona. 192

Corripere debemus nos invicem & quomodo. 329

Corruptio naturæ, vide Natura.

Creatura non poteſt creare, nè ut inſtrumentum. 82

Creatio & conſervatio eadem Dei actio. 86

Credo in Deum, quid ſignificet. 19

Credo remiſſionem peccatorum, quid ſignificet. 19, 20

Crucis pœna noſtræ redemptioni convenientiſſima. 105. in cruce triumphavit Chriſtus. 223. cruci affixus eſt diabolus. ibid.

Culpâ remiſſâ remittitur & pœna. 123. 127

Cultus quid ſit. 237. cultus triplex. ibid. religioſus ſoli Deo debitus. ibid. 238. ab ipſo Deo præſcriptus. 250, 251

DEmas quare defecerit. 409

Detractio. 295. pejor furto. 42

Deus.

Deus author & finis omnium. 85. quomodo agat propter finem. ibid. non colendus in idolo. 78. ſolus amatur propter ſe. 29. quomodo inviſibilis. 77, 78. quomodo incognoſcibilis. 77. terribilis ſine Chriſto. ibid. omnipræſens. 360. adeſt tripliciter. 192. quomodo dicatur iraſci. 286, 287. non acceptor perſonarum. 304. 366. ejus juſtitia in puniendo. 287. quot modis blaſphemetur. 295

Dei efficacia in miniſtris. 4. ejus φιλανθρωπία in iiſdem. ibid. Deus prævenit nos. 37. eſt fons omnis gratiæ ut eſt pater noſter. 12, 13. communicat gratiam per Filium. ibid. primus author reconciliationis. 102. author vivificationis

nis noſtra. 213. *author ſalutis prædeſtinando, & efficaciter vocando.* 62. *ſolus debuit & potuit nos ſalvare.* 66

Dextra Dei *quid ſit, & quid* ſedere ad dextram Dei. 263,264

Diaboli quare dicantur imperia & poteſtates. 220. *quomodo Chriſtus de iis triumphavit in cruce.* 223. *quomodo victi nos laceſſunt.* ibid. *quomodo Chriſtus nos liberavit à diabolo.* 73.223. *diabolus magis ſævit in Chriſtianos.* 170

Diaconus ſumitur largè & ſtrictè. 43,44. 128. 412,413

Dies judicii, vide Judicium.

Dierum diſcrimen nullum Chriſtianis. 226. *quale olim Judæis.* 225. *dies feſti Judæorum quomodo in æternum obſervandi.* 227. *quid ſinguli adumbrabant.* 231

Dies feſti à Chriſtianis obſervandi, & quomodo. 228, 229. *Cantiones in eorum obſervatione.* 229, 230.

Dignitates eccleſiaſticæ tuendæ. 4.130.171

Dignitas duplex, æqualitatis & convenientiæ. 52

Dilectio fraterna inter Chriſtianos. 9. 395. *vide Charitas.*

Divitiæ temporales tripliciter poſſunt appeti. 284. *divitiæ ſpirituales.* 138,139

Docere eſt officium miniſtri. 143. *doctrina legis & evangelii utraq; per miniſtrum proponenda, ſed diverſimodè.* ibid. *doctrina miniſtrorum non ſine examine recipienda.* 178. 255. *laici debent ſe invicem docere.* 329. *Paterfamilias familiam.* 410

Δογματίζεσθαι *quid ſignificet.* 245

Dominium in creaturas civile & evangelicum. 333.

Domini malè tractantes ſervos punientur à Domino. 365. *debent cum ſervis juſtè agere.* 364, 365. *& æquabiliter.* 367, 368. *non debent ſervos vilipendere.* 368. *debent eis auſcultare.* ibid. *eorum infirmitatis rationem habere.* 368. *benemeritis benignos ſe præbere.* ibid. *habent enim ſuum Dominum in cœlis.* 369

Dominus omnium Chriſtus ut homo. 13. *ergò illi fideliter ſerviendum.* 14. 334

Dubitare de remiſſione poſſunt fideles, ſed non quà fideles. 20,21

Duellum non eſt licitum. 318

E *Ccleſia unde dicatur, & quotuplex ſit.* 93. *cujus eccleſiæ caput eſt Chriſtus.* 94,95. *Impii & hypocritæ non ſunt membra eccleſiæ.* 94. 243. *Eccleſia eſt quaſi familia Dei.* 129, 130. *recipit omnia à Chriſto.* 243. *Eccleſiæ augmentum quale.* 244. *quomodo tota uniatur Chriſto, & ejus membra inter ſe.* 242, 243

Eccleſia particularis quælibet poteſt deficere. 7, 8. 407. *habet poteſtatem inſtituendi ritus externos.* 185. *domeſtica familia poteſt eſſe eccleſia.* 410

Eccleſiaſticæ dignitates, vide Dignitas.

Educatio puerorum nè ſit auſtera nimis, nec mollis. 354,355.

Electio temporalis & æterna. 308. *utriuſque conſideratio obligat ad ſanctitatem.* ibid

Electi ſoli verè credunt. 62,63.136

Eleemoſyna facienda. 312

Eloquentia Scripturarum. 152. *eloquentia miniſtris non affectanda.* 43. *eloquentia fallax hæreticorum.* 168

Ἐμβατεύειν *quid ſignificet.* 234

Epaphræ laudes. 42, 43

Ἐπιχορηγεῖν *quid ſignificet.* 243

Errores oriuntur ex ignoratione Chriſti. 61, 62.

Eſſe eſſentiæ verè tribuitur rebus, quamvìs non habentibus Eſſe exiſtentiæ. 230, 231

Ἐθελοθρησκεία *damnatur.* 55.253. *eſt duplex.* ibid. *arridet humano ingenio.* 253. *eſt monachorum origo.* ibid.

Evangelium.

Evangelium quomodo differat à Lege. 115

Evangelium dicitur regnum Dei, & quare. 402. 403. *dicitur ſermo veritatis, & quare.* 36,37. *dicitur ſermo Chriſti duplici ratione.* 325. *eſt effectivè à tota Trinitate.* 162. *Non docendum per nudum hominem.* 189,190. *Incognitum rationi naturali.* 135. *Evangelium dicitur myſterium, & quare.* 162. *Erat olim abſconditum, quomodo, & à quibus,* 132,133. *nunc non obſcurum, ſed perſpicuum.* 135. *prædicatum eſt in toto mundo.* 38. *quomodo.* ibid. 39. *à quibus.* 38. *quomodo prædicatum omni creaturæ.* 116, 117. *ejus dilatatio & incrementum etiam in perſecutionibus.* 40. 379. *nec poteſt vinci, nec vinciri.* 382. *ejus divitiæ.* 138. *gloria.* 139, 140. *ejus efficacia in mutandis moribus eſt à Deo.* 39, 40. *Evangelii prædicandi facultas eſt à Deo.* 148,149,150.379. *Libertas prædicandi evangelium eſt à Deo.* ibid. *Evangelii prædicati efficacia & penetratio eſt à Deo.* 380, 381. *vide* Fides donum Dei.

Evangelium æternum Joachimi Abbatis. 163

Excandeſcentia quid. 292

Exemplar creaturarum Chriſtus. 80. *Chriſti vita exemplar Chriſtianorum.* 317

Exordii partes quæ. 151. *obſervatæ à Paulo.* ibid.

Extranei amandi. 31

F *Ama noſtra, non tantùm conſcientiæ, providendum.* 42

Fides.

Fides duplex; alia informis, hiſtorica, & generalis: alia formata, juſtificans, & particularis. 27,28. *in quibus juſtificans differat à non juſtificante.* ibid. *Fidei objectum generale eſt quicquid traditur in Scripturis.* 25. *ſpeciale & principale eſt Chriſtus Jeſus ſub ratione mediatoris.* ibid. *eadem fides in Chriſtum ante incarnationem & poſt.* 71. 90. 221. 232. *ſolus Deus infundit fidem.* 36.136,137.380. *fides donum Dei.* 208. *fides infuſa ſimul monſtrat rem creditam & rationem credendi.* 161. *quomodo verbum prædicatum ſit inſtrumentum fidei generandæ.* 35, 36. *fides eſt fundamentum & radix religionis.* 24, 25. *quod fit ſine fide non eſt bonum.* ibid. *fides juſtificat quoad veritatem, non quoad gradum.* 17. *ſola fides juſtificat.* 115. *fides juſtificans eſt ſtabilis, & non amittitur.* ibid. *fides ſolida quæ.* 171. *fidei firmitas duplex.* 175. *utraque requiritur.* ibid. *fides non excludit omnem dubitationem, ſed vincit.* 21. *Fidei* πληροφορία *quid, & unde.* 160. *vera fides non eſt ſine charitate.* 28. *non tamen informatur à charitate.* 28, 29. *Fides implicita non eſt Deo grata.* 250. *non ſufficit laico.* 51.161. *carbonarii fides.* ibid.

Fidelis.

Fidelis eſt certus ſe habere fidem. 14. *idque certitudine fidei.* 18. *fidelis eſt certus de gratia & remiſſione peccatorum.* 14. *hoc aliqui ex pontificiis fatentur.* 21. *fidelis non dubitat quà fidelis.* 20

Fidelis ſemper habet intentionem habitualem placendi Deo. 53. *ideo ejus perſona eſt Deo accepta non obſtantibus delictis.* 53,54. *quomodo fidelis poſſit excidere è gratia, quomodo non.* 288. *verè fidelis aſſimilatur vigilanti, apparens ſomnianti.* 19. *debet fructificare.* 54

Figuratæ locutiones non ſunt mendacia. 298,299

Filius, vide Liberi.

FILIUS *apparuit olim Patribus.* 78. *vide Chriſtus.*

Finis ſpecificat actionem moralem. 53. *quomodo Deus agat propter finem.* 85. *Chriſtus finis omnium.* ibid.

Flagellantes qui. 256

Fornicatio quid ſit, quomodo differat ab adulterio & ſtupro. 278. *apud ethnicos non putabatur crimen.* ibid. *gravitas ejus peccati declaratur.* 279. *improbatur à quibuſdam ethnicis.* 280. *fornicatio non toleranda in republica Chriſtiana.* 281. *contrariatur charitati multis modis.* ibid. *fornicationi favent pontificii.* ibid. *quare ab apoſtolo annumeretur rebus adiaphoris.* 279 280

Fortitudo Chriſtiana in quibus conſiſtat. 56. *unde habeatur.* 57, 58. *fortitudo vera à ſolo Deo.* ibid. *quomodo differat à patientia.* 59

Fratres inter ſe omnes Chriſtiani ob quatuor cauſas. 9, 10. *idque in Chriſto.* ibid. *falſi fratres pernicioſiſſimi.* 397

G *Audium Chriſtianorum in adverſis.* 60. 120.

Gloria Chriſti debet eſſe finis uniuſcujuſque actionis noſtræ. 333. *Gloria futura conſiſtit in duplici ſtola, animæ & corporis.* 271. *in anima eſt viſio, amor, & fruitio Dei; in corpore claritas, impaſſibilitas, & agilitas.* ibid. *gloria futura, eſt ſolatium in omnibus adverſis.* 273. *vana gloria miniſtris fugienda.* 43,44

Gratia.

A gratia Paulus *incipit & claudit epiſtolas.* 414. Gratia & pax *ſalutatio apoſtolica.* 11. *quare jungantur.* ibid. *quare gratia præmittatur.* 12. *Gratia tria denotat; actum Dei acceptantis, habitualia dona, ſpeciale auxilium.* 11. 414. *Omnia hæc ſunt à Deo.* 12,13. *ut Patre.* ibid. *per Filium derivata tripliciter.* ibid. *gratia efficax ſolorum electorum.* 62. 64. 136. 138. *non eſt tantùm immiſſio viſi quod aptum eſt movere liberum arbitrium.* 212. *gratiæ neceſſitas ob corruptionem naturæ.* 63. 212. *Gratiæ plenitudo quid ſit.* 99. *in gratia proficiendum quotidie.* 49.283.

Gratiarum actio.

Apoſtolica gratiarum actio, in quo differat à civili. 22. *gratitudo quàm neceſſaria.* 324. *gratiæ Deo agendæ ob bona collata.* 22. 277. 324. *gratiæ Deo agendæ in uſu creaturarum, & ſucceſſu rerum omnium.* 335. *quare agantur potiſſimùm Patri.* ibid. *Gratiarum actio adjungenda orationibus.* 24. 376. *gratiæ agendæ propter beneficia accepta, accipienda, dilata, & negata.* 376,377

H *Æreticus non omnis qui non credit quod debet credere.* 20. *hæreticorum eloquentia fallax.* 168. *eorum ſcopus.* 169. *habent caput columbæ, ſed caudam ſcorpionis.* 387. *quomodo magiſtratus ſe debeant gerere erga hæreticos.* ibid. 388. *quomodo privati converſari debeant cum iiſdem.* 388

Homo omnis creatura *quo ſenſu.* 116. *homo vetus quid, quomodo exuatur.* 300, 301. *ejus membra.* 276. *homo novus quid.* 301. *ejus membra.* 307

Hoſtes Deo ſumus naturâ. 109, 110. *hominis Chriſtiani hoſtes qui.* 57, 220. *eos vicit Chriſtus.* ibid. *hoſtes crucis Chriſti qui.* 222. *Vide Inimici*

Humilitas omni conditioni conveniens. 312. *motiva ad humilitatem.* ibid. 313

Hymni quomodo differant à pſalmis & canticis. 329, 330. *quales hymni cantandi à Chriſtianis.* ibid.

Hypocritæ non juſtificantur. 114

I *Dololatriæ ſuſpecti ſeverè puniebantur à veteri eccleſia.* 386. *ad idololatriam allecti manus abſcindendas ultrò offerunt Juliano.* ibid. *idololatria ſeu cultus Dei in idolo improbatur.* 78. *idola non confringenda privatâ authoritate.* 386

Jejunia qualia in uſu in primitiva eccleſia. 257. jejunantium exempla. 256. quomodo jejunandum. 257, 258. jejunandum moderatè. 257. quouſque leges humanæ de jejuniis obligent. 227. duplex error in pontificiorum jejuniis 226
Jeſus qui appellabatur Juſtus. 402. alii ejuſdem cognomenti. ibid.
Ignorantia Chriſti cauſa errorum. 61, 62
Imago quotuplex, & quot requirantur ad ejus naturam. 75. quomodo Chriſtus quà Deus ſit imago Patris. 76. quomodo quà homo 78. quare Spiritus non dicatur imago. 76. imago Dei aliter in Chriſto, aliter in nobis. 303. in quo conſiſtat imago Dei in homine. ibid.
Imitari debemus Chriſtum. 317
Impunitas invitat ad peccandum. 286
In ſæpe in Scripturis ſignificat per. 81
Incarnatio Chriſti oſtendenda in vita noſtra. 207. incarnatus eſt totus Deus, ſed non ſecundum omnes Perſonas. 191. Aſſumere carnem importat actionem & terminum. ibid. Tota Trinitas incarnavit, ſola ſecunda Perſona fuit incarnata. ibid. 192
Indulgentiæ papales quatuor erroribus nituntur. 122, 123. eorum validitas refutatur. 123, 124. nec fundantur in Scripturis nec patribus. 125
Infantes ſunt baptizandi. 209. quomodo fidem habeant. ibid. infantes fidelium ſunt in fœdere. ibid.
Infirmitas ſanctorum. 56, 57. in operibus bonis. 63. *Vide* Opera bona imperfecta.
Infidelium nulla opera ſunt bona. 25
Ingratitudo quantum vitium. 325
Inimici ſunt diligendi. 31. illis ignoſcendum, & benefaciendum. 115. *Vide* Hoſtes.
Injurias ferre & non inferre glorioſum. 318. injuriarum illatores miſerrimi. ibid. 319. injuriam non inferre ubi facilè poſſis, eſt juſtitiæ ſpecimen. 367. *Vide* Patientia & Vindicta.
Intellectus noſter naturaliter obſcuratus. 110. in rebus fidei cæcus. 135. 211
Intelligentia quid, & quomodo differat à ſapientia. 49, 50. unde habeatur. 51
Interceſſor meritorius ſolus Chriſtus. 378, 379
Invidia facit alienum bonum noſtrum ſupplicium 24.
Invocatio Chriſtiana differt ab Ethnica & Judaica. 23. invocandus ſolus Deus. 239
Joci non affectandi à Chriſtianis. 390
Ira quid ſit, quomodo differat ab excandeſcentia. 292. quare fugienda. 293. quæ bona, & quæ mala. 294. quo ſenſu tribuatur Deo. 286, 287. ira Dei ſequitur peccatores. ibid. ira Dei duplex, paterna & hoſtilis. 288
Iſchomachus exemplar maritorum. 343
Judæorum cæremoniæ. 225. ſunt hoſtes Chriſtianorum. 402
Judex non debet eſſe acceptor perſonarum. 366. judex abſolutus in cauſis fidei nemo mortalium. 236
Judicandum de fratribus juxta regulam charitatis. 9
Judicium duplex, authoritatis & diſcretionis. 255. judicii dies adveniet citò. 272. & ſubitò. ibid.
Juſtificationem comitatur ſanctificatio. 212, 213
Juſti ſumus imputatione juſtitiæ Chriſti. 196
Juſti nominabantur multi. 402
Juſtitia Dei in puniendo. 287

LAodicea urbs celeberrima, terræ motu ſubverſa. 407. Ad Laodicenſes epiſtola quæ extat non eſt Pauli, ſed ementita. 412
Laus invitat ad perſeverantiam. 171
Lectio publica Scripturarum in lingua intellecta in uſu apud veteres. 411
Lectio Scripturarum publica ſine prædicatore poteſt eſſe ædificatoria. ibid.
Leges eccleſiaſticæ per ſe non obligant conſcientiam. 185, 225, 226, &c. 249, 250
Leges humanæ non per ſe obligant conſcientiam. 359
Lex quomodo differat ab evangelio. 115. lex moralis quomodo inimica nobis. 217. lex cæremonialis quomodo nobis erat inimica. ibid. lex moralis quomodo ſublata, & cæremonialis quomodo abrogata per Chriſti mortem. 218
Liberalitas exercenda. 311, 312
Liberorum qualis debeat eſſe in parentes obedientia. 345, 346, 347. cedit pietati in Deum. 350, 351. liberi nec molliter, nec duriter educandi. 354, 355. ſunt quaſi partes parentum. 356. incommoda auſteritatis erga liberos. ibid 357
Liberum arbitrium non diſponit ad gratiam. *Vide* Meritum ex congruo.
Libertas Chriſtiana in cæremoniis. 226
Libido impura. 282. interni motus libidinis comprimendi. 283
Licinii torpedo oblivioſa. 4
Limbus patrum nullus. 221, 222
Lingua noſtra regulanda & frænanda. 389, 390
Localis ſucceſſio nihil valet ſine ſucceſſione doctrinæ. 8
Longanimitas, μακροθυμία, quid ſit. 59. quomodo differat à tolerantia. ibid. à fortitudine. ibid. ejus uſus & neceſſitas in Chriſtiano. ibid. 60
Lucas Evangeliſta quis & qualis. 408
Lupanaria non toleranda in republica Chriſtiana. 281. damnantur à patribus. ibid. toleratio lupanarium non adimit ſed auget viris de uxoribus metum. 282

MAκροθυμία quid. 59
Magiſtratus mali ſunt à Deo æquè ac boni 387.
Magiſtratibus etiam ethnicis & idololatricis parendum. ibid.
Maledicentia quantum malum. 294
Maledico non præbendæ aures. 296
Malitia quid. 293
Manſuetudinis officia. 313. ad eam motiva. ibid.
Manus abſcindendas offerunt Chriſtiani ab idololatria reſipiſcentes. 386
Marcus quis. 400. videtur converſus à Petro. 401. ſcripſit evangelium doctus à Petro. 400. primus epiſcopus Alexandriæ. 401
Maria quomodo dicatur plena gratiâ. 100
Maritorum exemplar Iſchomachus. 341
Maritalis amoris officia tria, videlicet perpetuum conſortium. 340. directio & eruditio. 341. proſpectio de rebus neceſſariis. ibid. quomodo maritus debeat uxorem eligere. 342. mariti ſint mites erga uxores. ibid. 343, 344. non debent uxores verberare. ibid.
Martyrum cruciatus non ſatisfaciunt pro aliis. 124. martyrum dies feſti cultui ſolius Dei inſerviunt. 229
Matrimonium contrahere, invitis parentibus, peccatum. 359. contractus de præſenti eſt matrimonium. ibid.
Mediator debuit eſſe Θεάνθρωπος. 71. mediator ſolus Chriſtus, tum redemptionis, tum interceſſionis meritoria. ibid.
Medicus animarum Lucas factus eſt de medico corporis. 408
Membra veteris hominis quæ. 276
Mens, *vide* Intellectus.
Merces poteſt ſpectari in bene operando. 34. mercedi ſimilis beatitudo cœleſtis, ſed & diſſimilis. 363
Meritum non excedit perſonam quæ meretur. 124. meritum ex congruo nullum ante gratiam. 37. 64. 289, 290. nec ex condigno poſt gratiam. 52. 64. 123
Mezentii compaſſio. 120

Miniſtri.

Miniſtri debent vocationem expectare. 130. eorum vocatio duplex. ibid. imò triplex. 118. inter miniſtros debet eſſe ordo, adeóque imparitas. 130. Certis locis alligandi. 131. Miniſtrorum ſufficientia omnis à Chriſto & ejus Spiritu. 148. 379. Miniſterium humanum efficax ad ſalutem. 4. non ſint deſides. 148. ſint vigiles. 178. quæ perpendenda miniſtro ad excitandam diligentiam. 44. 413. fidelitas miniſtrorum in duobus conſiſtit; ſcilicet in reſpiciendo gloriam Domini, non ſuam. 43. & in promovendo utilitatem gregis. 44. 383. eorum officium in prædicando conſtat in admonendo & docendo. 142, 143. docere debent tum legem, tum evangelium, ſed diverſimodè. ibid. debent in fungendo officio erga omnes eſſe indifferentes. ibid. debent quorumcunque vitia reprehendere. 383. non debent attemperare verba ad errores audientium. 383. non debent affectare eloquentiam. 43. debent applicare generales doctrinas ad auditores. 108. Miniſtri debent prædicare verbum liberè & confidenter. 383. aſſiduè & diligenter. ibid. ſincerè & fideliter, nihil addendo aut ſubtrahendo. 383, 384. appoſitè pro auditoribus. ibid. miniſtrorum dignitas. 43. 395. 404. iis nemo debet detrahere aut illudere. 43. non debent ſe invicem deprimere. 42. Miniſtri proprii maximè amandi & honorandi. 45. laborandum ut ſint bonæ famæ. 42. debent eſſe humiles. 43. non ſint obſcœni vel ſcurriles. 296, 297. non ſunt fidei noſtræ Domini. 118. 129. Miniſtris non tantùm prædicandum, ſed & orandum pro populo. 12. idque aſſiduè. 46. 405. debent inquirere in vitam & mores ſingulorum ſibi commiſſorum. 394. debent peculiariter amare religioſiores. 397. de quibus gaudendum miniſtris. 170. gregis bono præſertim ſpirituali debent lætari. 22. 154. quomodo abſolvant à peccatis. 126. ad crucem tolerandam debent ipſi animari. 120. 129. 148. 382. & alios hortari. 395. quas ob cauſas poſſint labores ſuos prædicare. 153
Miniſter abſens à grege eſt magis ſolicitus. 156. nunquam totus debet abeſſe. 170. pro miniſtris debet populus orare. 378. ut ſint idonei. 379. ut ſint diligentes. 381
Miſericordia debetur malis aliorum. 311. 403
Modus agendi quandoque plus quàm actio. 382, 383
Molles qui. 283. liberi non molliter educandi. 355.
Monachiſmus non eſt ſtatus perfectionis. 146. 305
Monaſterium ingredi non licet liberis, invitis parentibus. 348, 349
Monere debemus nos invicem & corripere, & quomodo hoc faciendum. 328, 329
Mors non timenda Chriſtianis. 97
Mors Chriſti duobus modis nos liberavit. 73. erat modus non in ſe abſolutè neceſſarius, ſed convenientiſſimus nos reconciliandi, & quare. 104, 105. mors Chriſti omnibus hominibus applicabilis, non omnibus applicata. 111, 112. mors Chriſti oſtendenda in vita noſtra. 207

Mortificatio.

Mortificatio quid, & quæ ad illam requirantur. 274. mortificatio duplex; habitualis & interna, practica & externa. 275. an ſit in hominis poteſtate ſeipſum mortificare. 274, 275. mortificationis author eſt Chriſtus tripliciter. 206. mortificationi adjungitur vivificatio. ibid. mortificatio debet eſſe omnium peccatorum. 204. 215. mortificatio admittit gradus. 205. & in hoc diſtat à morte naturali. 275. quomodo qui ſunt mortui peccato debeant ſe adhuc mortificare. 275, 276. quouſque renati poſſint eſſe peccato mortui. 266. quomodo

quomodo quis in hac vita poſſit abolere omnia peccata, quomodo non. 204. mortificatio Chriſtiani eſt perpetua, laborioſa, & pericuſoſa. 277
Mortificatio carnis per exercitia externa, & ejus exempla. 255, 256. quouſque hæc exercitia adhibere poſſint & debeant. 357. errores eorum qui hac in parte peccant. 256, 257
Mulieres non debent eſſe vanæ, nec ornamentorum ſtudioſæ. 339. debent domi ſe continere. 337
Multitudo conſpirantium addit animos. 39. non eſt nota eccleſiæ. 244, 245
Mundum non eſſe æternum probatur contra Peripateticos. 81. non potuit creari ab angelis. 82. creabatur à Deo. ibid. conſervatur à Deo. 86, 87
Myſterium quid ſignificet. 132, 133. ſumitur pro ſumma doctrinæ evangelicæ. 132. 162. item pro vocatione Gentium. 133. myſteria credenda, non diſcutienda. 134, 135

NAtionum nullum diſcrimen apud Deum. 304
Natura noſtra ex creatione bona. 109. Naturæ corruptæ incapacitas ad ſpiritualia. 63, 64. non diſponit ad gratiam. 211, 212. 290. eſt aliena à Deo. 108, 109. eſt hoſtis Deo. 109. & Deus illi. ibid.
Naturalis corruptio in intellectu, in voluntate, & appetitu. 100. 211. naturaliter homo mortuus quoad ſpiritualia. 210. explicatur per partes. 211. naturaliter omnes proclives ad omnia vitia. 292
Negationes in comparationibus non excludunt, ſed poſtponunt. 361
Neomeniæ Judæorum quid ſignificent. 232
Nobilitas neminem commendat Deo. 306
Facere aliquid in nomine Chriſti, quid. 333
Nomen, vide Vocabulum.
Novitas vitæ. 206
Νουθετεῖν quid ſignificet. 142

OBedientia, vide Subjectio.
Obedientia cæca non eſt bona. 51. 254. 255
Obedientia uxorum in viros. 337, 338. liberorum in parentes. 345, 346, 347. ſervorum in dominos. 358, 359
Objectum fidei quotuplex. 25, 26
Obſcœnitas in verbis fugienda. 296, 297
Odium perfectum quid. 31
Odio habetur Deus à peccatoribus, & quomodo. 109. eoſdem ipſe odio habet. ibid.
Omniſcientia non competit humanæ Chriſti naturæ. 165, 166
Deus omnia videt. 360
Oneſimus diaconus. 396
Opera bona ſunt à Deo. 54. præſtanda à Chriſtianis. ibid. non ſunt opera bona niſi quæ à Deo mandantur. 55. diriguntur à cognitione, & diſponunt ad ulteriorem cognitionem. 55, 56
Opera omnia noſtra tam interna quàm externa ad normam dirigenda. 332. facienda in nomine Chriſti. 333. ſaltem habitualiter. 334. opera legis non juſtificant. 41. opera renatorum, licèt imperfecta ſunt accepta Deo, & quare. 53, 54. opera non renatorum nulla placent. 25. ſunt mala. 111. opera ſupererogationis nulla. 123. opera unius non imputantur alteri, nec quà meritoria, nec quà ſatisfactoria. 124
Opportunitas capienda. 135
Opportunitatem redimere quid ſit. 388, 389

Oratio.

Orationis partes προσευχὴ & δέησις. 47, 48. quomodo differant. ibid. orandum cum reverentia. 48. cum vehementia. ibid. 375, 376. 405 conditiones orationis. 371. orationes ſint cum attentione ſive vehementia. ibid. 372. ſint frequentes & aſſiduæ. 372, 373. quomodo ſemper orandum. 47. 372. quare ſemper orandum. 372, 373. orandum cum vigilantia. 375. corporali. ibid. & mentali. 376. orationes ſint cum gratiarum actione 24. 376. & quare. 376, 377. mutuis orationibus nos invicem juvare oportet. 378. orandum miniſtris pro populo. 12. 47. 405. populo pro miniſtris. 378. orandum linguâ notâ & intellectâ. 373, 374. orationes breves monachorum Ægyptiorum. 371, 372. ſolus Deus orandus, & quare. 239. ſolus Deus pro gratia orandus, idque in Chriſti ſolius nomine. 14. ſoli filii adoptivi confidenter orant. 13. orationis ſucceſſus in Scripturis. 372
Ordinis variæ ſignificationes. 171. ordo quid. 130. 171. ordinis encomium. ibid. ordine fiunt omnia à Deo. 287
Ordo debet eſſe inter miniſtros eccleſiæ. 130. 171
Ornamenta mulieribus quæ ſint optima. 339
Oſea quomodo ſumpſerit ſibi uxorem fornicationum. 280

PÆdobaptiſmus. 209
Papa Romanus non habet apoſtolicam authoritatem. 4, 5, 6, 7. non eſt monarcha vel caput eccleſiæ. 6, 7. non poteſt condere articulos fidei. 118, 119. non eſt paſtor univerſalis eccleſiæ. 5, 6. non poteſt per indulgentias diſpenſare merita Chriſti. 124. poteſt errare. 5. imò poteſt eſſe hæreticus. ibid.
Pappula mentita ſexum parentibus invitis ingreditur monaſterium. 350
Παρακαλεῖν quid ſignificet. 156, 157
Παραλογίζεσθαι quid ſignificet. 168
Parentibus obedientia præſtanda. 345, 346. quouſque obliget præceptum de honorandis parentibus. 346 parentibus obedire quàm ſit Deo gratum. 347. parentibus invitis liberi non poſſunt ingredi monaſteria. 348, 349. obediendum magis Deo quàm parentibus. 350. quomodo parentes debeant tractare liberos. 354, 355. incommoda duræ tractationis. 356, 357
Paſcha quare inſtitueretur, & quid ſignificet. 231
Paſſio Chriſti fuit perfecta. 121. ſatisfactoria tam pro omni pœna quàm culpa. 123
Paſſiones fidelium, vide Afflictiones.
Patefactio Chriſti triplex. 270, 271
Patris nomen clementiam ſpondet. 356
PATER nominatus non excludit reliquas Trinitatis perſonas. 22, 23. Pater eſt DEUS Chriſti quà homo. 23. Deus Pater eſt PATER Chriſti, & quà Deus, & quà homo. ibid. Pater non eſt prior Filio quà Deus. ibid. 79. Pater eſt ſpecialiter inviſibilis. 78. Eſt primus author reconciliationis noſtræ. 102. quare dicamur reconciliati Patri. 193
Paterfamilias debet in religione inſtituere familiam. 410
Patientia, ὑπομονὴ quid ſit. 59. quomodo differat à fortitudine. ibid. quomodo à manſuetudine. 313. multiplex ejus neceſſitas. 59. ejus multiplex utilitas. 60. motiva ad patientiam. 313, 314. patientia miniſtris maximè neceſſaria. 149
Patientia Chriſti. 317
Patres ſub veteri Teſtamento ſalvabantur per Chriſtum. 71, 72. 90. intuebantur Chriſtum per fidem in cæremoniis. 232. non fuerunt in limbo. 221
Patria communis, vinculum charitatis mutuæ. 404
Paulæ abſtinentia. 256
Paulus unde ſic dictus variæ opiniones. 1, 2. ejus προσωπογραφία, vita, & laudes, ex quibus authoribus petenda. 2. habuit omnia ad apoſtolatum requiſita. ibid. fuit apoſtolus Gentium. 130, 131. quare toties apoſtolatus ſui mentionem fecerit. 2. ejus labores. 147. certamina. 153, 154. cur Timotheum ſibi aſſociaverit. 3
Pauperibus dandum. 311, 312

Pax.

Pax Hebræis ſignificat proſperum rerum ſtatum, apoſtolis ſpiritualem etiam proſperitatem complectitur. 11. Pax duplex, interna & externa, 322. utraque à Deo. ibid. Pax triplex; interna, fraterna, & externa. 11, 12. ſit ſincera. 322. motiva ad pacem. 323. pax & gratia quare conjungantur. 11. pax ſequitur gratiam, atque ab ea oritur. 12

Peccatum.

Peccata omnia fugienda. 55. 57 204. 215. 292. peccata provocant Deum ad pœnas infligendas. 286. peccatum dulce venenum. 212. peccata ſunt catenæ diaboli. 222. Peccati gravitas patet ex pretii magnitudine. 71. 213. peccati corpus 203. ejus corporis membra. 276. vocantur membra ejus ob tres cauſas. ibid. quomodo peccatum ſit mortuum in renatis. 266. peccatum originale non eſt mera carentia originalis juſtitiæ. 211, 212. 277. quomodo inficiat totum hominem. 211. primi motus concupiſcentiæ ſunt peccata. 284. peccata carnalia, ſpiritualia, & media. 284, 285. peccata derelicta intueri juvat. 290
Peccatores ſunt alieni à Deo, & ejus hoſtes. 108, 109. ſunt mortui. 210. ſunt homicidæ. 212
Pentecoſte quare inſtitueretur, & quid ſignificet. 231
Perfectio ſeu plenitudo gratiæ quid. 99. quotuplex, 100. perfectio viæ & patriæ. 48. 146 406. perfectio partium & graduum. 146. perfectio graduum hîc in nobis non conſummatur. ibid. perfectio operum hîc non datur. 63. perfectionis ſtatus non alligatur monachiſmo. 146, 147. 394.
Peregrinis favemus magis quàm noſtris. 398. 404.
Perſeverantia coronat. 405
Perſona quid. 194. perſona Chriſti una. 192, 193 194, 195. quo ſenſu dicatur compoſita. 193. una perſona Trinitatis nominata non excludit alteram. 22. 89
Perſonarum acceptio, vide Acceptio perſonarum.

Philoſophia.

Philoſophia vera quæ. 179. eſt neceſſaria theologo. ibid. ejus multiplex uſus in theologia. 182, 183, 184. etiam ad ornatum. ibid. non eſt contra, ſed infra theologiam. 181. Philoſophiæ multiplex abuſus in theologia. 181 non conſulenda in rebus fidei. 180. 240 Philoſophia parit hæreſes. 135 181, 182
Φρονεῖν quid ſignificet. 261
Πληροφορία quid ſignificet, & unde habeatur. 160
Pœna certò ſequitur peccatum. 286, 287. quare puniantur peccatores. ibid. pœnæ temporales ſunt ad emendationem. 287. pœna ordinat peccatum. ibid. pœna remittitur cum culpa. 123. 127
Pœnitentia noſtra eſt opus Dei. 290. pœnitentiæ exercitia externa. Vide Mortificationis exercitia
Prædicatio verbi quomodo ſit inſtrumentum generandæ fidei. 36. prædicabatur evangelium per totum mundum, & quomodo. 38. quomodo miniſtri debeant verbum prædicare. 382, 383, 384
Præputii variæ ſignificationes. 210
Præſentia Dei triplex. 192. præſens ſpiritu quid. 169, 170
Preces arma ſacerdotis. 405. Vide Oratio.
Primogenitus omnis creaturæ Chriſtus, & quo ſenſu. 78, 79. primogenitus ex mortuis idem. 95, 96.
Procraſtinandum non eſt. 40, 41
Proficere ſemper debemus in gratia. 49
Proficientes magis amandi & incitandi à miniſtris. 46

Propri-

Proprietates divinæ naturæ non communicantur humanæ. 166
Προσκαρτερεῖν *quid ſignificet.* 371
Proximus quis, & quomodo ſit objectum charitatis. 30
Prudentia divina in ſermone inſtar ſalis. 390
Pſalmi, hymni, & cantica, quomodo differant. 329, 330. *quales cantandi à Chriſtianis.* 330.
Pubertatis anni qui. 348
Pueri quomodo educandi. 354, 355

QVadrageſimale jejunium malè obſervatur à pontificiis. 226, 227
Quærendi *vocabulum quid ſignificet.* 260
Quærere ſuperna quid ſit. 261. *quærere terreſtria quid.* ibid.

RAritas commendat bonos. 397
Ratio naturalis non aſſequitur res fidei. Vide Philoſophia.
Reconciliare quid ſit. 101. *reconciliatio duplex.* 111, 112. *reconciliationis noſtræ author primus Deus, proximus Chriſtus.* 102. *reconciliatio noſtrûm facta eſt toti Trinitati, ſed tribuitur Patri ob duas cauſas.* 103. *ſolus Chriſtus debuit & potuit nos reconciliare.* 104. *quomodo Chriſtus reconciliaverit nos ſibimet.* 103. *reconciliatio per mortem fuit convenientiſſima ob multas rationes.* 104, 105. *item per mortem crucis.* ibid. *quomodo angeli dici poſſint Deo reconciliati.* 107. 190. 200. *quomodo tota creatura.* 107
Redimendi quatuor modi. 72, 73. *redemptor debuit eſſe Deus & homo.* 71. *omnes redimuntur* per Chriſtum, *ſoli electi* in Chriſto. ibid. *ſolus Chriſtus nos redemit.* 74. *quomodo nos redemerit.* 72, 73. *redempti quales erant, & quales ſunt.* 67
Redemptio noſtra in hac vita non eſt plena, & quare. 72. *de redemptione non cogitandum ſine gratitudine.* 62
Regeneratio neceſſariò præcedit reſurrectionem. 96, 97. *præcedit gloriam.* 272
Regnum cœli quid ſignificet, & quotuplex. 69, 70. 402, 403. *regnum cœlorum ſemper meditandum & quærendum.* 201. *Vide* Beatitudo.
Religio quid ſit. 337, 338. *religio Chriſtiana non evertit politias.* 358, 359
Remiſſio peccatorum quid ſit. 314. *eſt gratuita.* ibid. *eſt univerſalis, ſcilicet omnium peccatorum aut nullorum.* 214. *Articulus* de remiſſione peccatorum *quomodo intelligendus.* 19. *remittere peccata eſt Dei proprium, quo ſenſu,* 214. *miniſtri remittunt, quo ſenſu.* ibid. 215
Remiſsâ culpâ remittitur pœna. 123. 127. *fideles ſunt certi de remiſſione peccatorum.* 14
Renatorum peccata odit Deus, non ipſos. 53, 54
Reſurrectionis primitiæ Chriſtus. 95, 96. *Pater ſuſcitavit Chriſtum, & tamen ipſe ſe ſuſcitavit.* 209. *Chriſtus eſt author reſurrectionis noſtræ tripliciter.* 96, 97. 206, 207. *tum ſpiritualis, tum corporalis.* ibid. *eâdem omnipotentiâ Chriſtus reſurrexit à mortuis, & nos à peccato ſuſcitavit.* 208. *reſurrectio Chriſti oſtendenda in vita noſtra.* 207. *reſurrectio noſtra duplex, utraque fit à Chriſto.* 262. *reſurrectio noſtra ſpiritualis debet imitari Chriſtum.* 263. *fit in nobis virtute reſurrectionis Chriſti.* ibid. *reſurrectio fiducia Chriſtianorum.* 273
Robur ſpirituale quid efficiat. 56

SAbbatum quare inſtitutum, & quid ſignificet. 231, 232
Sacramenta ſine Chriſto nihil valent. 203. *ſacramenta ſunt exhibitiva gratiæ, ſed non niſi fidelibus.* 9. 207, 208. *in ipſis ſignis nulla eſt gratia, nec in opere operato.* 203. 208. *non tamen contemnenda externa ſigna.* 203
Sales ſermonis triplices; virulentiæ, urbanitatis, & prudentiæ. 390
Salutis author Deus, prædeſtinando & efficaciter vocando. 62. *ſalutem nobis dare Deus ſolus debuit & potuit.* 66, 67
Salutatio quid ſit. 399. *ſalutationis formulæ.* ibid. *ſalutationes quàm neceſſariæ.* ibid. 400. *quo ſenſu prohibeantur.* ibid. *ſalutatio Pauli.* 413, 414. *ſalutatio Hebræorum* Pax tibi. 11. *ſalutatio apoſtolorum,* Gratia & pax. ibid.
Sanctificatio comes juſtificationis. 213. 291, 292. *fit gradatim in hac vita.* 309, 310
Sanctitas quid. 8. *ſanctitas duplex.* 113. *ſanctitas triplex; actualis, habitualis, & imputata.* 113, 114. *omnis ſanctitas à Chriſto.* ibid. *ſanctitas noſtra inhærens eſt imperfecta, ſed vera.* 113. *ſanctitas vitæ adjungenda veritati fidei.* 174 *ſine ſanctitate nemo erit beatus.* 272. *ſanctitas auget ſcientiam.* 55, 56.
Sanctorum nomine baptizati intelliguntur, & quare. 8. *ſanctorum infirmitas variis ſimilitudinibus illuſtrata.* 57. *adjuvatur à Deo.* ibid. *eorum opera non ſunt perfectè bona.* 63. *nulla eorum opera ſunt ſupererogatoria.* 123
Sancti non ſunt adorandi. 229
Sapientia quid ſit, & quomodo differat ab intelligentia. 49, 50. *unde habeatur.* ibid.
Sapientia ſpectat res credendas, ſcientia res agendas. 164
Satisfactio pro peccatis noſtris fit à ſolo Chriſto. 126, 127. 215. *eò pontificii ipſi refugiunt ſuas conſulentes conſcientias.* 158. *nos non poſſumus ſatisfacere, nec agendo, nec patiendo.* 214
Scenopegia, vide Tabernaculorum feſtum.
Scientia in Chriſto quotuplex. 165. *quanta ſit.* ibid. *non eſt infinita.* ibid. 166
Scientia & virtus jungantur oportet in Chriſtiano. 55, 56. *ſcientiam auget virtus.* ibid. *ſcientia humanarum literarum non commendat nos Chriſto.* 305, 306
Scripturæ apud fideles ſunt αὐτόπιστοι. 3. *non nituntur teſtimonio eccleſiæ.* 182. *ſola Scripturæ ſunt regula fidei.* 118, 119. 196. 235. 383, 384. *ſunt perſpicuæ* 135. *ſunt eloquentes.* 152. *ſunt ſermo Chriſti dupliciter.* 325
Scripturarum efficacia in mutandis moribus. 39
Scripturæ diligenter legendæ. 117. 161. 326. *etiam à laicis.* 51. 117. 170. 326, 327. 391. *Scripturæ in primitiva eccleſia publicè legebantur, idque in lingua à populo intellecta.* 411. *ſunt inſtar pharmacopolii, in quo nihil otioſum aut inutile.* 392
Scripturæ ab Hermano impiè conferuntur Æſopi fabulis. 162
Scholaſtici Doctores pro fidei articulis obtrudunt diſcurſus cæcæ rationis. 135. 163
Scurrilitas fugienda. 297
Scythæ Barbarorum immaniſſimi. 305
Seductores duplices. 168. *ex malitia.* ibid. *ex inſcitia.* ibid.
Sermo Chriſtianorum qualis eſſe debeat. 332. 390
Servator noſter debuit eſſe Deus. 190. *& homo.* ibid.
Servitus non diſtinguit homines apud Deum. 306. *ſervitus fortunæ, non naturæ diſcrimen.* 368
Servorum qualis olim conditio. 358. *ſervo quatuor neceſſaria.* 367. *ſervi debent obedire dominis.* 358. *debent ex animo ſervire.* 360, 361. *Chriſto enim ſerviunt.* 361. 364. *cui ſerviendum fideliter ut Domino.* 14
Servus ad oculum quid. 359. *ſervus deſidioſus vel contumax in terrenum dominum, punietur à ſupremo Domino.* 365
Servire Deo facilius quàm homini. 369
Seſſio ad dextram Patris quid. 58. 262, 263
Societas nulla habenda cum impiis vel hæreticis. 388.
Solidum quid ſignificet. 172. *ſolida fides quid.* 171, 172
Σοφία *quid ſignificet.* 252
Sors ſanctorum *quid ſignificet.* 65. *eadem ſors omnium ſanctorum.* ibid. 66. *non eſt communis cum impiis.* ibid.
Spes humana & divina. 21. *ſpes includit non tantùm jucundam expectationem voluntatis, ſed & indubitatam perſuaſionem intellectus.* ibid. *ſpei infuſæ eadem eſt certitudo ac fidei.* ibid. *beatitudo quare dicatur ſpes noſtra.* 32, 33
Spiritus ſanctus eſt inſtar theſaurarii. 8. *quare non dicatur imago.* 76
Spirituale robur quid efficiat. 56
Spiritualia ſemper meditanda. 260, 261. *ſunt præoptanda.* 12. *præſertim à miniſtris.* 43. *quouſque naturaliter cognoſci poſſint.* 181
Spiritu præſens quid ſignificet. 169, 170
Stephanus quomodo plenus gratiâ. 100
Stuprum quomodo differat ab adulterio & fornicatione. 278
Subjectio quid ſit. 336. *quàm utilis.* ibid. *ſubjectio uxoris erga virum in quibus conſiſtat.* 337
Succeſſio localis nihil valet ſine ſucceſſione doctrinæ. 8
Suffitus cultus ſoli Deo debitus. 239. *tribuitur angelis & ſanctis à papiſtis.* ibid.
Συλαγωγεῖν *quid ſignificet.* 178
Superbia vitanda. 312. *ſuperbia uxorum.* 338, &c.
Superna quæ dicantur. 260
Superſtitioſæ obſervationes. 184, 185
Simon Cyrenæus non paſſus eſt in ſpecie Chriſti. 113

TAbernaculorum feſtum quare inſtitutum, & quid ſignificet. 231, 232
Τάξις *quid ſignificet.* 171
Templum debetur ſoli Deo. 239. *papiſtæ dedicant templa cultui angelorum & ſanctorum.* ibid.
Tenebræ ſignificant ſtatum naturæ corruptæ, & quare. 84, 85. *quomodo nos indè eripiamur.* ibid. 69
Terrena quæ dicantur. 261. *ſunt caduca.* 262. *ſunt vana* ibid. *contrariantur cœleſtibus.* ibid. *non quærenda.* 261, 262. *non ſunt quærenda duas ob cauſas.* ibid.
Teſtamentum vetus eſt novum velatum; novum vetus revelatum. 232
Theologia non contra ſed ſupra philoſophiam. 181
Theologus utitur philoſophiâ multipliciter 182, 183, 184
Θρησκεία *quid ſit.* 237
Timor Dei optima actionum regula. 360
Timotheus qualis, & quare à Paulo dictus frater. 3. *circumciſus à Paulo.* 186
Tolerantia, vide Patientia. *Motiva ad tolerantiam injuriarum.* 314, 315
Traditiones non ſunt neceſſariæ. 117. 144. 157. *in rebus externis quatenus poſſint obſervari, & quatenus non.* 185, 186. *traditiones rejiciendæ, vide* Fides regula fidei. *traditiones humanæ non ſunt partes cultus Dei.* 257, 258. *habent ſpeciem ſapientiæ, & quomodo.* 252
Trinitatis opera ad extrà ſunt indiviſa. 22. 291
Triumphi deſcriptio. 219. 220. *Chriſti triumphus in dæmonas.* ibid. *Chriſtus triumphavit in cruce.* 223
Tychicus primus epiſcopus Chalcedonenſis. 393

VBiquitas non competit humanitati Chriſti. 195. 264.
Verba noſtra regulanda. 332. 389. *ſint gratiâ condita.* 390
Verbum Dei, vide Scriptura. *Quomodo verbum prædicatum ſit inſtrumentum generandæ fidei.* 36
Veritatis ſermo pro evangelio. ibid. 37

INDEX RERUM.

Vigiliæ publicæ feſtorum quales olim, qua occaſione inſtituta. 375. *earum abuſus.* ibid. *meritò jam ceſſârunt.* ibid. *vigiliæ privatæ laudabiles.* 375, 376. *vigiliæ mentis quæ.* ibid. *motiva ad eas.* ibid. *vigilantium exempla.* 256. *vigiliarum cæterorúmque externorum exercitiorum uſus & abuſus qualis.* ibid. 257

Vindicta quatenus Chriſtiano licita & illicita. 316 *vindicta per duellum non eſt licita.* 318

Virtus & ſcientia invicem ſe promovent. 55, 56 *jungantur oportet in Chriſtiano.* 55

Virtus veſti ſimilis. 310. *& eidem diſſimilis.* ibid.

Vita gratiæ & gloriæ eſt vera vita, non vita corporalis aut carnalis. 268. *vita gratiæ eſt ætas infantilis gloriæ.* ibid. *vita naturalis tendit ad mortem, ſpiritualis ad æternitatem.* ibid.

Vita ſanctorum quomodo abſcondita. ibid. &c. *quomodo cum Chriſto in Deo.* 269. *Chriſtus vita noſtra quo ſenſu.* 270. *quot rationibus poſſit dici author vitæ æternæ.* ibid. *vita æterna in quibus conſiſtat.* 271

Vivere peccato quid. 268

Vivificatio impii eſt opus omnipotentiæ, ergò fit à ſolo Deo. 213. *eſt duplex.* ibid.

Vitium, vide Peccatum. *Vitia ſunt contagioſa.* 388

Unio perſonalis in Chriſto qualis. 192, &c. *non ponit ubiquitatem humanitatis.* 195. *unio myſtica fit per fidem & Spiritum.* 197

Vocabulum ſine re nihil valet. 5. 9. 41. 206. 397 *in vocabulis non tam ſpectanda origo, quàm uſus.* 2

Vocatio Chriſtiana requirit ſanctos mores. 291, &c. *vocatio efficax ſolorum electorum.* 62. *vocatio miniſtrorum triplex.* 118

Voluntas Dei cognoſcenda & facienda. 406. *voluntas Dei practica & approbans.* 138. *beneplaciti & ſigni.* 145

Voluntas humana naturaliter prava. 110. 211

Votum quid, 239. *ſoli Deo nuncupandum.* ibid. *pontificii nuncupant angelis & ſanctis.* ibid.

Uxor qualis eligenda. 342. *non propter divitias aut pulchritudinem eligenda.* ibid. *uxoris ſubjectio in quibus conſiſtat.* 337. *quare debeat ſe ſubjicere marito.* ibid. &c. *quænam ejus ſubjectionis impedimenta.* 338. *debet amare virum & quomodo.* 339. *uxoris officia in familia.* 337. *non debet eſſe ſuperba.* 338. *non debet res vanas affectare.* 339. *uxoris ornamenta quæ ſint optima.* ibid. *non eſt verberanda.* 341. *Ælii Veri opinio, quòd uxor ſit nomen dignitatis non voluptatis, rejicienda.* 341

ZElus unde dictus. 407. *zelo adjungenda diſcretio.* 168

Zelus in orando, vide Orationis vehementia.

¶ Index quæſtionum in expoſitione primi capitis obiter & breviter decifarum.

AN papa Romanus habeat dignitatem & authoritatem apoſtolicam. 4, &c.

An fideles certò ſtatuere poſſint ſe eſſe in gratia apud Deum, & peccata eſſe ſibi remiſſa propter Chriſtum, in quem crediderunt. 14, &c.

An Chriſtus ſit adæquatum objectum fidei quà juſtificat. 25, &c.

An charitas noſtra ſit ipſe Deus. 27, &c.

An vera fides poſſit eſſe ſine charitate. ibid.

An charitas ſit ità conjuncta fidei, ut ſit ejus forma. 28, &c.

An liceat bona opera facere intuitu mercedis. 34.

An evangelium fuerit prædicatum per totum mundum. 38, &c.

An in omni opere bono neceſſariá ſit actualis intentio placendi Deo. 53

An renatus poſſit habitualem intentionem placendi Deo in omnibus ſemper retinere. ibid.

An fidelis ſit ſemper acceptus Deo non obſtantibus delictis. ibid. &c.

An fideles ſub veteri Teſtamento ſalvarentur per Chriſtum. 71

An angeli creati fuerint ante mundum viſibilem conditum. 84, &c.

An Deus conſervet ſingulas creaturas. 85

An Chriſtus ſit caput eccleſiæ ſecundum utramque naturam. 89, &c.

An ſoli ſanctificati ſint membra ejus eccleſiæ cujus caput eſt Chriſtus. 93, &c.

An remiſſâ culpâ non ſimul remittatur omnis pœna ſatisfactoria. 123 127

An dentur in ſanctis opera vel paſſiones ſupererogatoria. 123, &c.

An merita unius ſancti poſſint imputari alteri in relaxationem pœnæ. 124

An ſpectet ad Papam theſaurum eccleſiæ per ſuas indulgentias diſpenſare. ibid. &c.

An Scripturæ ſint perſpicuæ. 135, &c.

¶ In expoſitione capitis II.

AN humana Chriſti natura ſit omniſcia. 164.

An quis ſit uſus Philoſophiæ, & quatenus in Theologia. 178, &c.

An & quomodo legales cæremoniæ per Chriſtum ſint abrogatæ. 187, &c.

An humana natura Chriſti ſubſiſtat in perſona Verbi. 193, &c.

An Chriſtus ſit ſervator angelorum. 199, &c.

An & quomodo angeli promoveant ſpiritualem ſalutem electorum. 200

An infantes ſint baptizandi. 209, &c.

An peccatum originale ſit mera carentia originalis juſtitiæ. 212, &c. 277

An detur Limbus patrum. 221, &c.

An Chriſtiani magiſtratus poſſint leges condere de abſtinentia ciborum, & quatenus obſervandæ. 227

An Chriſtiani poſſint dies feſtos celebrare, & quatenus. 228, &c

An cultus omnis religioſus debeatur ſoli Deo. 237, &c.

An pontificii tribuant cultum latriæ angelis & ſanctis. 238, &c.

An illud ſolum ſit ex neceſſariis ad cultum Dei quod ab ipſo præſcribitur. 249, &c.

An cæca obedientia ſit Deo accepta. 254, &c.

An & quomodo externa exercitia mortificationis ſint adhibenda. 257, &c.

¶ In expoſitione capitis III.

AN ex ſeſſione Chriſti ad dextram Dei inferatur humanitatis majeſtas & ubiquitas. 263

An mortificatio ſui ſit in hominis poteſtate. 274, &c. 310

An peccato mortui excitari debeant ut ſe mortificent. 275, &c.

An ſimplex fornicatio ſit peccatum mortale. 279.

An lupanaria tolerari poſſint in republica Chriſtiana. 281

An primi motus ſint peccata. 284

An & quomodo Deus iraſcatur electis peccantibus. 288

An omnis ira ſit mala. 294

An aliquod mendacium ſit licitum. 298

An æquivocatio ſit mendacium. 299

An liceat Chriſtiano illatam injuriam vindicare. 316

An duello propulſare injuriam ſit licitum. 318

An charitas impleat legem. 320

An Scripturæ ſint à laicis communiter legendæ. 326

An Chriſtianus teneatur in qualibet actione adjutorium Chriſti expreſsè implorare. 334

An liceat marito verberibus caſtigare uxorem. 344

An filii conjugati, vel ad eccleſiæ aut reipublicæ adminiſtrationem vocati, teneantur adhuc obedire parentibus, & quatenus. 346

An filii invitis parentibus poſſint ſe aſtringere ad vitam monaſticam. 348, &c.

¶ In expoſitione capitis IIII.

AN orandum ſit linguâ ignotâ. 373, &c.

An ſola Scriptura ſit regula fidei. 384.

Index locorum Scripturæ obiter explicatorum.

	Cap.	Verſ.		Pagin.
Geneſ.	2.	2.	*QVievit Deus ab omni opere.*	87
	2.	24.	*Idcirco relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit uxori ſuæ*	347
Exod.	12.	14.	*Celebrabitis eum ſolennem Domino in æternum.*	227
	31.	17.	*Pactum eſt ſempiternum inter me & filios Iſrael, ſignúmque perpetuum.*	ibid.
Levit.	23.	21.	*Legitimum & ſempiternum præceptum erit in generationibus veſtris.*	ibid.
2. Reg.	4.	29.	*Si occurrerit tibi homo, non ſalutes eum; & ſi ſalutaverit te quiſpiam, non reſpondeas illi.*	399
Proverb.	20.	9.	*Quis poteſt dicere? Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato.*	16
	28.	14.	*Beatus homo qui ſemper pavidus.*	17, &c.
Eccleſ.	9.	1.	*Neſcit homo utrùm amore vel odio dignus ſit; ſed omnia in futurum ſervantur incerta.*	16
Jerem.	9.	25.	*Ecce dies venient, quando viſitabo omnem circumciſum in præputio.*	211
Oſeæ	1.	2.	*Vade, ſume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationum, &c.*	280, &c.
Joel.	2.	12.	*Convertimini ad me ex toto corde veſtro.*	17
	2.	14.	*Quis ſcit ſi convertatur, & ignoſcat Deus.*	ibid.
Eccleſ.	5.	5.	*De propitiato peccato noli eſſe ſine metu, &c.*	16, &c.
Matth.	3.	8.	*Facite fructus dignos pœnitentiæ.*	52
	5.	39.	*Si quis te percuſſerit in dexteram tuam maxillam, obverte illi & alteram.*	316
	15.	17.	*Nondum intelligitis quòd quicquid in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum ejicitur?*	249
	16.	19.	*Quodcunque ſolveris ſuper terram erit ſolutum in cœlis.*	126
Luc.	1.	28.	*Maria gratiâ plena.*	100
	10.	4.	*Neminem in via ſalutate.*	399
	18.	1.	*Oportet ſemper orare & non deficere.*	47
Joan.	3.	36.	*Qui non obtemperat Filio, ira Dei manet ſuper eum.*	109
Actor.	7.	55.	*Stephanus plenus Spiritu ſancto.*	100
	8.	22.	*Pœnitentiam age, ſi fortè remittatur tibi cogitatio cordis tui.*	17
	15.	20.	*Abſtineant à contaminationibus ſimulachrorum, & fornicatione, & ſuffocatis & ſanguine.*	279
Roman.	1.	19.	*Id quod de Deo cognoſci poteſt manifeſtum eſt in illis, &c.*	180, &c.
	5.	20.	*Lex ſubintravit ut abundaret peccatum.*	176
	15.	2.	*Unuſquiſque noſtrûm proximo placeat.*	52
1. Corin.	4.	8.	*Saturati eſtis, divites eſtis, regnatis ſine nobis.*	176
	12.	21.	*Non poteſt caput dicere pedibus, Non eſtis mihi neceſſarii.*	6
2. Corin.	2.	10.	*Nam & ego quod donavi, ſi quid donavi, propter vos in perſona Chriſti.*	126
Galat.	1.	10.	*Si hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem.*	52
Epheſ.	4.	1.	*Precor ut ambuletis dignè vocatione, &c.*	ibid.
Phil.	1.	27.	*Dignè evangelio Chriſti converſamini.*	ibid.
	2.	12.	*Cum metu & tremore veſtram ſalutem operamini.*	18
	3.	18.	*Multi ambulant quos ſæpe dixi vobis, nunc autem & flens dico, hoſtes eſſe crucis Chriſti.*	222
1. Theſſ.	2.	12.	*Teſtificati ſumus ut ambularetis dignè Deo.*	52
	5.	17.	*Sine intermiſſione orate.*	47
1. Timoth.	2.	4.	*Deus vult omnes homines ſalvos fieri.*	145
1. Joan.	4.	8.	*Deus eſt charitas.*	27
Apocal.	22.	13.	*Ego ſum primus & noviſſimus.*	79

FINIS.